



UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Les elits i el poder local en una societat en transformació

Vic: política, cultura i associacionisme (1860-1902)

David Cao Costoya

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

DEPARTAMENT D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA
FACULTAT DE GEOGRAFIA I HISTÒRIA
UNIVERSITAT DE BARCELONA

PROGRAMA DE DOCTORAT
SOCIETAT I CULTURA

Tesi doctoral per optar al títol de doctor en Història, amb el títol

LES ELITS I EL PODER LOCAL EN UNA
SOCIETAT EN TRANSFORMACIÓ.

VIC: POLÍTICA, CULTURA I ASSOCIACIONISME (1860-1902)

Presentada pel doctorand

David Cao Costoya

Sota la direcció del Doctor

Jordi Casassas Ymbert

Imatge de la portada: «Traslació de las despallas de Berenguer III, lo Gran, á Ripoll (12 Juny de 1893)», (ABEV).

Tots els somnis em parlen de tu.

ÍNDEX

| | |
|---|-----|
| 0. Introducció..... | 17 |
| 0.1. Objecte d'estudi, plantejament teòric i metodològic i hipòtesis de treball..... | 19 |
| 0.2. La ciutat de Vic a mitjan segle XIX. Aproximació preliminar a un espai i un temps..... | 35 |
| 0.3. Estructura de la tesi..... | 49 |
| 0.4. Fonts i metodologia | 52 |
| 0.5. Agraïments | 57 |
| | |
| 1. El Cercle Literari i els inicis de l'associacionisme recreatiu, cultural i polític a Vic (1848-1902) | 59 |
| 1.1. Introducció..... | 61 |
| 1.1.1. Associacionisme i sociabilitat: algunes consideracions a mode introductori | 61 |
| 1.1.2. Els estudis sobre sociabilitat i associacionisme: una aproximació bibliogràfica..... | 64 |
| 1.1.3. Delimitació del nostre objecte d'estudi particular..... | 75 |
| 1.2. L'associacionisme recreatiu, cultural i polític fins al Sexenni | 79 |
| 1.2.1. Les associacions del lleure | 79 |
| 1.2.1.1. L'Acadèmia Filharmònica | 79 |
| 1.2.1.2. La <i>Sociedad Jovial Vicense</i> o <i>Casino Vicense</i> | 80 |
| 1.2.1.3. La Societat Filharmonicodramàtica | 86 |
| 1.2.1.4. La <i>Sociedad de Amigos Ausonenses</i> o <i>Casino Ausonense</i> | 91 |
| 1.2.1.5. El Centre de la Joventut | 94 |
| 1.2.1.6. Altres societats recreatives: La Lira i La Tertúlia..... | 97 |
| 1.2.2. Les societats corals | 98 |
| 1.2.2.1. <i>El Ausonense</i> | 98 |
| 1.2.2.2. L'Ausetana | 101 |
| 1.2.3. L'ateneu obrer i la incipient sociabilitat política..... | 106 |
| 1.2.3.1. L'Ateneu Català <i>Vicense</i> de la Classe Obrera | 106 |
| 1.2.3.2. El Centre Progressista | 109 |
| 1.2.3.3. El Club Republicà | 110 |
| 1.2.3.4. El Centre Catolicomonàrquic..... | 111 |
| 1.3. L'associacionisme recreatiu, cultural i polític durant la Restauració..... | 115 |
| 1.3.1. L'associacionisme de lleure i esportiu | 116 |
| 1.3.1.1. La <i>Comercial Vicense</i> | 117 |

| | |
|--|-----|
| 1.3.1.2. La Barretina | 118 |
| 1.3.1.3. El Casino Mercantil <i>Vicence</i> | 120 |
| 1.3.1.4. La Societat Filharmonicodramàtica | 121 |
| 1.3.1.5. El Centre Industrial <i>Vicence</i> | 123 |
| 1.3.1.6. La Unió Comercial <i>Vicence</i> | 125 |
| 1.3.1.7. Algunes altres entitats recreatives: La Reunió Familiar <i>Ausonense</i> , La Jove <i>Vicence</i> , La Catalana i La Lira d'Or | 127 |
| 1.3.1.8. La Primitiva | 129 |
| 1.3.1.9. El <i>Veloz-Club Vicence</i> | 130 |
| 1.3.2. L'associacionisme coral i el sorgiment dels primers orfeons..... | 131 |
| 1.3.2.1. La represa del moviment coral en els inicis de la Restauració | 131 |
| 1.3.2.2. L'Ausetana | 132 |
| 1.3.2.3. L'Antiga Ausetana | 134 |
| 1.3.2.4. Talia | 135 |
| 1.3.2.5. Altres societats corals: els <i>Amigos Ausonenses</i> , La <i>Dàlia Vicence</i> i La <i>Corneta</i> | 137 |
| 1.3.2.6. El sorgiment dels primers orfeons | 138 |
| 1.3.3. La Joventut Catòlica, el centre obrer i els espais de la sociabilitat política organitzada..... | 146 |
| 1.3.3.1. L'Acadèmia de la Joventut Catòlica | 146 |
| 1.3.3.2. El Centre Local de la Classe Obrera i el Centre de la Solidaritat Obrera..... | 157 |
| 1.3.3.3. El Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya | 160 |
| 1.3.3.4. El Centre Català Agrícola i Industrial de la plana de Vic..... | 167 |
| 1.3.3.5. El Casino del Centre Republicà | 174 |
| 1.3.3.6. Catalunya Vella..... | 176 |
| 1.4. El Cercle Literari de Vic..... | 184 |
| 1.4.1. El com i el perquè de la posada en marxa del Cercle Literari..... | 184 |
| 1.4.2. Sobre el nombre de socis fundadors: uns apunts crítics | 194 |
| 1.4.3. Aproximació prosopogràfica als socis fundadors..... | 197 |
| 1.4.4. Una arrancada prometedora (1861-1865)..... | 205 |
| 1.4.5. Anys de transició: entre la crisi i l'embranchida renovada (1866-1875) | 221 |
| 1.4.6. Del retrobament del pols als primers símptomes d'esgotament (1876-1885) | 235 |
| 1.4.7. Reforma estatutària i esllanguiment del projecte col·lectiu (1886-1902) .. | 250 |
| 1.4.8. L'entrada al nou-cents i la fi del Cercle Literari | 259 |
| 1.5. Conclusions | 265 |

| | |
|---|-----|
| 2. El personal i la dinàmica política locals (1856-1903)..... | 273 |
| 2.1. Introducció..... | 275 |
| 2.2. La crisi del règim isabelí i el Sexenni democràtic (1856-1875)..... | 284 |
| 2.2.1. Els darrers anys del regnat isabelí (1856-1868) | 284 |
| 2.2.1.1. La representativitat municipal. Notes sobre el marc legislatiu | 284 |
| 2.2.1.2. Aproximació a la dinàmica política i electoral | 286 |
| 2.2.1.3. El «conflicte de les aigües»..... | 299 |
| 2.2.2. El període revolucionari (1868-1869) | 307 |
| 2.2.2.1. El canvi en les condicions de la representativitat municipal | 307 |
| 2.2.2.2. La setembrina a Vic | 309 |
| 2.2.2.3. La Junta revolucionària interina..... | 311 |
| 2.2.2.4. La Junta revolucionària definitiva..... | 312 |
| 2.2.2.5. L'ajuntament provisional | 313 |
| 2.2.2.6. Canvis en la premsa local..... | 314 |
| 2.2.2.7. El trencament del consens revolucionari: monàrquics liberals i republicans | 316 |
| 2.2.2.8. Les eleccions municipals de desembre del 1868 i febrer del 1869. | 317 |
| 2.2.2.9. Les eleccions a Corts constituents i l'activitat dels carlins a la comarca de Vic | 320 |
| 2.2.3. La difícil consolidació del sistema (1868-1871) | 323 |
| 2.2.3.1. La insurrecció republicana i la depuració de l'ajuntament | 323 |
| 2.2.3.2. Les eleccions generals del 1870-1871 i la creixent tensió politicocial | 325 |
| 2.2.3.3. Alguns aspectes de l'administració municipal entre 1868 i 1871... | 330 |
| 2.2.4. La guerra i la República (1872-1875) | 335 |
| 2.2.4.1. Les lleis municipal i electoral del 1870 | 335 |
| 2.2.4.2. La renovació de l'ajuntament el 1872 i els primers mesos de la guerra..... | 337 |
| 2.2.4.3. La proclamació de la República i l'agudització del conflicte bèl·lic..... | 339 |
| 2.2.4.4. Els carlins prenen Vic | 344 |
| 2.2.4.5. El municipi entre dues aigües | 347 |
| 2.2.4.6. Sota el signe de la Restauració..... | 350 |
| 2.3. La Restauració borbònica I (1876-1890)..... | 356 |
| 2.3.1. La legislació municipal i electoral de la Restauració. | 356 |
| 2.3.2. Els compassos inicials de la Restauració (1875-1881)..... | 359 |
| 2.3.2.1. Els primers consistoris del període | 359 |
| 2.3.2.2. Desordre administratiu, dificultats econòmiques i conflicte interinstitucional..... | 361 |

| | |
|--|-----|
| 2.3.2.3. La renovació de l'ajuntament el 1879. Jaume de Vernis passa a primer pla | 369 |
| 2.3.2.4. La «qüestió de la música» i el conflicte amb les autoritats eclesiàstiques | 373 |
| 2.3.3. La dinàmica política i electoral local en l'inici del torn dinàstic (1881-1886) | 377 |
| 2.3.3.1. La renovació municipal del 1881 i l'intent de l'alcalde de subsistir al torn | 377 |
| 2.3.3.2. Les eleccions al Congrés del 1881 | 379 |
| 2.3.3.3. La intervenció del municipi i la suspensió de l'alcalde | 381 |
| 2.3.3.4. La presidència accidental de Martí Genís i l'auxili de la junta consultiva | 384 |
| 2.3.3.5. La renovació parcial de l'ajuntament per via governativa. Un cas de cooptació..... | 387 |
| 2.3.3.6. L'aixecament de la suspensió a Jaume de Vernis | 388 |
| 2.3.3.7. L'alternança a Espanya s'endú per davant un efímer ajuntament d'accent liberal | 389 |
| 2.3.3.8. Protesta d'electors i contribuents significats. La consolidació d'un grup opositor | 391 |
| 2.3.3.9. La prevalença precària de De Vernis. Les eleccions provincials del 1884 | 393 |
| 2.3.3.10. Les eleccions municipals del 1885. Una mobilització amb pocs precedents..... | 395 |
| 2.3.3.11. Un consistori marcat pels antagonismes | 397 |
| 2.3.4. Una nova hegemonia municipal sota el Parlament llarg de Sagasta (1886-1890) | 403 |
| 2.3.4.1. Les eleccions generals del 1886 i el tomb definitiu en la relació de forces | 403 |
| 2.3.4.2. L'administració municipal del 1886-1887 i els conflictes amb el sector carni | 407 |
| 2.3.4.3. La renovació biennal del 1887 i la gradual dimensió pública de la política..... | 411 |
| 2.3.4.4. Les darreres eleccions de la Restauració amb sufragi censatari a Vic | 417 |
| 2.4. La Restauració borbònica II (1891-1903) | 420 |
| 2.4.1. Ampliació del sufragi i neutralització de la rivalitat política (1891-1898) | 420 |
| 2.4.1.1. Les eleccions generals del 1891. Una cursa disputada i un desenllaç discutit | 420 |
| 2.4.1.2. El carlisme afirma la seva força al districte en les eleccions provincials del 1892 | 424 |
| 2.4.1.3. La validació de la «unió administrativa» per a les eleccions municipals | 426 |

| | |
|--|-----|
| 2.4.1.4. Els equips municipals i la seva gestió (1890-1897). Alguns apunts | 429 |
| 2.4.1.5. Representants «vigatans» al davant del districte. Les eleccions del 1896 | 436 |
| 2.4.1.6. La renovació de l'ajuntament el 1897 i les eleccions generals del 1898 | 438 |
| 2.4.2. Vers la configuració d'un nou escenari polític (1899-1903)..... | 442 |
| 2.4.2.1. Les eleccions generals del 1899: indicis de descomposició en el dinastisme | 443 |
| 2.4.2.2. Emergència de l'oposició a la «unió administrativa» | 447 |
| 2.4.2.3. 1901: l'«encasellat» s'imposa al candidat «indígena»..... | 456 |
| 2.4.2.4. Nou triomf de la candidatura municipal «administrativa» | 460 |
| 2.4.2.5. El dinastisme «oficial» repeteix victòria davant el candidat «vigatanista»..... | 462 |
| 2.5. Anàlisi del perfil socioprofessional del personal polític municipal de Vic | 467 |
| 2.6. Conclusions | 477 |
| | |
| 3. L'elit en moviment. Percepcions, actituds i iniciatives en un món en canvi.. | 485 |
| 3.1. Una ciutat letàrgica? Entre el plany, la vindicació i la sublimació..... | 487 |
| 3.1.1. Joaquim Salarich i Verdaguer com a símptoma | 487 |
| 3.1.2. La crisi percebuda..... | 489 |
| 3.1.3. «Modernitat» i subalternitat | 492 |
| 3.1.4. Emigració i deserció de les elits | 493 |
| 3.1.5. Entre el plany i la resposta proactiva..... | 495 |
| 3.1.6. La recerca de revulsius i la reivindicació de la ciutat..... | 497 |
| 3.1.7. Sublimant l'aïllament | 499 |
| 3.1.8. El «vigatanisme»: apreciació i resposta local a un canvi històric general . | 503 |
| 3.2. Vic, capital..... | 507 |
| 3.2.1. Una capitalitat històrica | 507 |
| 3.2.2. El lloc de Vic en la xarxa administrativa contemporània..... | 509 |
| 3.2.3. El projecte de divisió judicial del 1872 i la defensa de la capitalitat vigatana..... | 510 |
| 3.2.4. Les gestions per aconseguir un lloc rellevant en l'organització judicial durant la Restauració | 517 |
| 3.2.5. <i>Manresa jamás ha sido cabeza de obispado</i> | 520 |
| 3.2.6. El rebuig a la supressió de la diòcesi de Vic el 1902 | 524 |
| 3.2.7. El lloc de la ciutat en l'imaginari espacial: la capital de la «muntanya catalana» | 530 |

| | |
|--|-----|
| 3.3. Els camins de la prosperitat: ferrocarril i canvi agrari..... | 537 |
| 3.3.1. L'imperatiu de la integració territorial i la modernització econòmica | 537 |
| 3.3.2. Vic, cruïlla de camins | 540 |
| 3.3.3. Actituds i expectatives de l'elit local davant l'arribada del ferrocarril | 550 |
| 3.3.3.1. Motivacions, temors i esperances en el marc dels primers projectes | 550 |
| 3.3.3.2. De l'eufòria a la frustració | 555 |
| 3.3.3.3. L'arribada efectiva del tren a la ciutat. Darrers passos d'un camí llarg i tortuós | 566 |
| 3.3.4. El foment de les transformacions agropecuàries. De les exposicions de l'IACSI als certàmens del Cercle Literari | 570 |
| 3.3.4.1. Les exposicions frustrades de l'IACSI del 1865 i 1868 | 572 |
| 3.3.4.2. Els certàmens del Cercle Literari del 1870 i 1871 | 577 |
| 3.3.4.3. El certamen del 1876 amb motiu de l'arribada del ferrocarril..... | 582 |
| 3.3.5. L'associacionisme agrari a la fi de segle. La creació de la Cambra Agrícola Ausetana..... | 592 |
| 3.4. Les campanyes i mobilitzacions reivindicatives dels anys vuitanta i noranta.... | 602 |
| 3.4.1. Les mobilitzacions proteccionistes..... | 602 |
| 3.4.1.1. La importància creixent de la controvèrsia aranzelària a partir del Sexenni | 602 |
| 3.4.1.2. La manifestació proteccionista del 1881 | 605 |
| 3.4.1.3. El míting protesta del 1894 | 609 |
| 3.4.2. La defensa del dret civil català | 612 |
| 3.4.2.1. La reacció a l'impuls codificador en els primers anys de la Restauració | 612 |
| 3.4.2.2. La campanya contra l'article 15 del Codi civil..... | 616 |
| 3.4.3. Mobilització i propaganda politicoreligiosa | 621 |
| 3.4.3.1. Les campanyes de propaganda religiosa..... | 621 |
| 3.4.3.2. La implicació vigatana en la campanya de restauració de Ripoll... | 626 |
| 3.4.3.3. La reacció catòlica en el marc del tretzè centenari de la conversió de Recared | 633 |
| 3.5. Art, col·leccionisme i iniciatives patrimonials a Vic (1868-1902) | 638 |
| 3.5.1. Algunes consideracions a mode d'introducció..... | 638 |
| 3.5.2. L'exposició arqueologicoartística del 1868..... | 641 |
| 3.5.3. L'exposició permanent de productes industrials del 1877 | 644 |
| 3.5.4. El Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888)..... | 647 |
| 3.5.4.1. La creació del museu..... | 647 |
| 3.5.4.2. El creixement del fons | 650 |
| 3.5.4.3. L'estancament del museu..... | 658 |

| | |
|---|-----|
| 3.5.5. La descoberta del temple romà i la creació de la Societat Arqueològica... | 659 |
| 3.5.6. La participació en l'Exposició Universal del 1888 i l'inici del Museu Episcopal de Vic..... | 666 |
| 3.5.7. La Manifestació Artística Ausetana (1898) i l'exposició de pintura antiga (1902). Apunts a mode d'epíleg | 670 |
| 3.6. La Galeria de Vigatans Il·lustres (1890-1897)..... | 674 |
| 3.6.1. La creació de la galeria en el marc de la festa major del 1890..... | 674 |
| 3.6.2. Els mecanismes de designació i la significació de la galeria | 678 |
| 3.6.3. Vic, ciutat de sants i savis. Els primers vigatans il·lustres (1890-1897).... | 682 |
| 3.6.3.1. Sant Miquel del Sants, el primer de tots | 684 |
| 3.6.3.2. Jaume Balmes, lúcid defensor del catolicisme..... | 685 |
| 3.6.3.3. Jaume Callís, l'advocacia i la tradició jurídica catalana | 687 |
| 3.6.3.4. Lluçia Gallissà, un savi jesuïta..... | 688 |
| 3.6.3.5. Guillem de Mont-rodon, tutela i lideratge «espiritual» vigatà..... | 690 |
| 3.6.3.6. Gabriel de Avilés, un heroi espanyol i una vindicació «vigatanista»..... | 692 |
| 3.6.3.7. Lluçia Casadevall, l'episcopologi i la defensa de les prerrogatives eclesials | 694 |
| 3.6.3.8. Ramon Sala i Saçala, patrici i cabdill vigatà contra els francesos .. | 695 |
| 4. Conclusions | 699 |
| 5. Apèndix..... | 711 |
| 5.1. El Cercle Literari de Vic..... | 713 |
| 5.1.1. Quadre sinòptic del socis integrants de les comissions preparatòries i de la junta interina | 713 |
| 5.1.2. Quadre sinòptic del socis fundadors..... | 714 |
| 5.1.3. Quadre sinòptic de socis numeraris i transeünts (1879-1899)..... | 718 |
| 5.1.3.1. Quadre resum dels anteriors i gràfiques..... | 721 |
| 5.1.4. Reglament de l'Acadèmia vigatana de la llengua catalana | 723 |
| 5.1.5. Dictamen de la comissió per a la creació de càtedres | 724 |
| 5.1.6. Comissió per informar sobre els projectes de reforma dels estatuts i el reglament interior | 726 |
| 5.1.7. Reglament del Museu del Cercle Literari..... | 732 |
| 5.1.8. Estatuts aprovats el 17 de maig de 1886 | 735 |
| 5.2. El personal de l'Ajuntament de Vic (1856-1902), amb indicació del càrrec i l'adscripció professional..... | 742 |

| | |
|--|-----|
| 6. Fonts i bibliografia..... | 759 |
| 6.1. Arxius i biblioteques..... | 761 |
| 6.2. Documentació d'arxiu i hemeroteca..... | 762 |
| 6.3. Bibliografia..... | 771 |
| 6.3.1. Llibres, opuscles i fullets d'època | 771 |
| 6.3.2. Estudis | 777 |

Sigles

AAP: Arxiu Abadal del Pradell.

ABEV: Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic.

ACV: Arxiu Capitular de Vic.

AEV: Arxiu Episcopal de Vic.

AHGCB: Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona.

AMV: Arxiu Municipal de Vic.

BC: Biblioteca de Catalunya.

BMVB: Biblioteca Museu Víctor Balaguer.

FCL/BJT: Fons del Cercle Literari de la Biblioteca Joan Triadú de Vic.

FPE: Foment de la Producció Espanyola.

FPN: Foment de la Producció Nacional.

FTN: Foment del Treball Nacional.

IACSI: Institut Agrícola Català de Sant Isidre.

MEV: Museu Episcopal de Vic.

SEBAP: Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.

0. INTRODUCCIÓ

0.1. Objecte d'estudi, plantejament teòric i metodològic i hipòtesis de treball

En sintonia amb les línies d'investigació i de reflexió del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals (GEHCI) de la Universitat de Barcelona, dirigit pel Dr. Jordi Casassas,¹ la nostra primera aproximació a l'objecte d'estudi vam fer-la en el marc d'un treball de recerca doctoral dedicat al Cercle Literari de Vic (1860-1902). Com és sabut, aquesta associació -creada seguint el referent del coetani Ateneu Català, de Barcelona-, va ésser l'espai de referència de la sociabilitat intel·lectual i cultural de la ciutat durant la segona meitat del vuit-cents. L'entitat va aglutinar bona part de l'elit local (fonamentalment hisendats-propietaris i professionals liberals) i va ser motor d'un conjunt d'iniciatives molt diverses que ocasionalment van tenir notòria transcendència.

El «Círcol» va ser creat en un context en què, almenys entre una part dels notables locals, quallava la percepció que la ciutat travessava un període de crisi i que l'escenari històric que s'anava configurant arrossegava la població (i, doncs, en alguna mesura també els seus actors socials preeminents) a una posició de creixent subalternitat. No és inhabitual trobar en l'opinió pública escrita del moment veus que deploren la situació d'«endarreriment» de la ciutat respecte altres poblacions i l'actitud de «retraïment» dels conciutadans.

En aquella recerca preliminar ja vam poder constatar que entre les motivacions que havien empès una part dels prohoms locals a posar en marxa el Cercle Literari, hi havia la voluntat clara que l'entitat servís per revertir aquella situació de signe negatiu. Aquesta determinació de l'elit local d'incidir decisivament en l'entorn més immediat a través d'una plataforma associativa moderna com el «Círcol», i la predisposició a discutir i propulsar algunes innovacions i transformacions considerades indispensables (el foment de la premsa, la modernització de l'agricultura, l'arribada del ferrocarril, etc.) va semblar-nos de gran interès i, d'entrada, posava en dubte la imatge d'un grup immòbil i hostil a qualsevol indicatiu de progrés, arreglerat unilateralment amb els posicionaments més obertament retrògrads. És clar que semblant constatació, però, no

¹ Per conèixer les línies de treball del GEHCI és indispensable la consulta del seu portaveu científic *Cercles. Revista d'Història Cultural*. Entre les obres col·lectives del grup poden destacar-se: Jordi CASASSAS (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999; ÍD. (dir.), *L'Ateneu i Barcelona. I segle i 1/2 d'acció cultural*, Barcelona, Diputació de Barcelona / RBA-La Magrana, 2006; ÍD. (coord.), *Les identitats a la Catalunya contemporània*, Galerada, Barcelona, 2009; Carles SANTACANA (coord.), *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2013. Vid. el plantejament historiogràfic de base que es formula a Jordi CASASSAS, «La història cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 1, 1998, p. 6-11.

nega l'hegemonia indiscutiblement consistent que els plantejaments decididament catolicoconservadors tenien a la població.

El «Círcol» va revelar-se com un vehicle útil per apropar-nos a les elits vigatanes i al particular context en què actuaven. Destacadíssim espai de sociabilitat, fòrum de debat i plataforma d'actuació de l'elit ciutadana, el Cercle Literari ens va permetre interrogar-nos i respondre de manera preliminar a les preguntes de qui eren, què feien, què pretenien i en quin context i circumstàncies actuaven aquells individus que ocupaven una posició social preeminent i comptaven amb un ascendent important a la localitat. El protagonisme d'aquests actors socials en àmbits i manifestacions diversos de la vida ciutadana, ultra el «Círcol» mateix (a l'ajuntament, la trama associativa i la premsa, o en campanyes politicoideològiques, mobilitzacions col·lectives i iniciatives culturals vàries), va fer-nos evident la importància d'aquell col·lectiu i la necessitat d'ampliar el focus d'observació per poder respondre més adequadament a aquelles i altres qüestions.

Com tindrem oportunitat de veure, en aquest treball hem ampliat l'anàlisi a un espectre molt més ampli del teixit associatiu de la població (sense pretendre, però, abastar-lo en el seu conjunt) i, també, a l'àmbit de la vida política local, àrea quasi totalment ignota, mancada d'atenció historiogràfica fins ara. Hem dedicat atenció, igualment, a un conjunt d'iniciatives i manifestacions d'índole molt distint, de caire decididament discursiu, ideològic i cultural algunes, de contingut predominantment material i econòmic d'altres. Ho detallarem més endavant.

El punt d'arrencada del nostre treball, en les dècades centrals del vuit-cents, ens situa en un context històric decisiu, en què es consoliden processos d'importància cabdal, les implicacions dels quals tendeixen a transformar de manera profunda la fesomia i la configuració interna del país. Ens referim, per exemple, al desenvolupament que pren l'Estat liberal contemporani, a l'avenç en els processos d'industrialització i urbanització, a la formació de les xarxes modernes de comunicació i transport, o a la tendència progressiva a la difusió i l'aplicació massiva del coneixement científic i tècnic. Certament, es tracta de processos de llarga durada que no s'inicien llavors ni finalitzen, tampoc, en absolut, en l'àmbit cronològic que delimita el nostre treball, però sí que experimenten una fase destacada de desenrotllament i acceleració durant la segona meitat del vuit-cents. Els efectes i les implicacions d'aquestes transformacions, és evident, van deixar-se notar en totes les facetes de la vida col·lectiva.

En aquest punt, indiquem com a suggestiva la lectura de l'obra d'Eugen Weber, *Peasants into Frenchmen*, el qual situava en la III República francesa, iniciada el 1870, una de les etapes decisives en la transició del món «tradicional» al «modern».² Weber situava en aquell període el punt de partida d'uns desenvolupaments de grans conseqüències que menarien el país veí cap a una creixent integració territorial i econòmica, i a una progressiva homogeneïtzació cultural i política. Pel camí, llarg, s'haurien transformat substancialment tant les condicions de vida material com la mentalitat dels francesos. En el plantejament de l'autor, la moderna nació francesa no va tenir veritable consistència fins que no va culminar aquest procés d'integració i aculturació que va suposar la desaparició o l'erosió dels localismes i d'unes pràctiques i uns principis de percepció i divisió de la realitat fonamentats en la tradició. En l'esquema de Weber, com en el d'altres autors, el procés de modernització implicava dinàmiques decisives d'homogeneïtzació i aculturació, d'assimilació i integració del món rural i local en les coordenades d'una cultura nacional amb uns fonaments eminentment urbans.

Sens dubte, una de les aportacions remarcables de l'obra de Weber era el fet que situava la cristallització d'aquells canvis força més tard del que la historiografia havia acostumat a considerar. Aquesta darrera idea la retrobem, també, en una altra obra igualment suggeridora, *The Persistence of the Old Regime*, d'Arno J. Mayer,³ on s'emfasitzava la presència i el pes fonamental que durant tot el segle XIX i fins a la Gran Guerra havien conservat, en els principals estats europeus, els elements «premoderns»: els poders fàctics amb arrels en el passat feudal i en l'Antic Règim (la monarquia, la noblesa, l'Església); el sector agrari, l'economia «preindustrial» i la propietat immobiliària; els sistemes polítics no-democràtics i autoritaris; les mentalitats tradicionals i els llenguatges artístics convencionals, etc. Deixant de banda altres consideracions, l'obra de Mayer tenia l'interès de plantejar la necessitat de reconsiderar a fons la dialèctica que havien mantingut, durant aquesta etapa històrica, el “vell” i el “nou”, i d'assenyalar la persistència i la capacitat d'adequació que durant la contemporaneïtat havien demostrat alguns elements, estructures i actors socials que de manera massa reductora havíem associat gairebé exclusivament amb el passat d'Antic Règim.

² Eugen WEBER, *Peasants into Frenchmen. The Modernization of Rural France 1870-1914*, Stanford, Stanford University Press, 1976.

³ Arno J. MAYER, *La persistencia del Antiguo Régimen. Europa hasta la Gran Guerra*, Madrid, Alianza, 1984 [1981].

Aquests plantejaments remetent de manera més o menys directa als conceptes de «modernitat» i de «modernització». No volem entrar en la discussió d'aquestes categories que, com és sabut, arrossegueu importants connotacions ideològiques i han estat objecte d'una literatura abundant, especialment en l'àmbit de la sociologia.⁴ Ens interessa constatar, però, que les primeres teories sobre aquesta qüestió els científics socials les van començar a elaborar en les dècades finals del segle XIX i començaments del XX, quan les anomenades revolucions liberal i industrial -i les seves implicacions múltiples- ja havien fet camí i entre els coetanis hi havia present la percepció que s'havien produït canvis profunds, fet que va alimentar conceptualitzacions de tipus dicotòmic a propòsit de les diferències entre el «vell» i el «nou» ordre de coses, de la complexió de «tradicició» i «modernitat». Un dels principals sociòlegs d'inicis del nou-cents, Max Weber, va considerar que la modernitat es caracteritzava i venia motivada, en bona mesura, pel desenrotllament del sistema de producció capitalista i per la centralització del poder polític en els estats moderns. Segons aquest autor, semblants processos van anar acompanyats d'una tendència a la secularització de la cultura (el «desencantament» del món) i a la «racionalització» i la «burocratització» de les activitats econòmiques i polítiques, fet que va erosionar les formes de vida tradicionals.⁵

En general, s'ha considerat que la modernització implicava una sèrie de canvis profundament imbricats i de gran abast en les esferes política, econòmica, social i cultural. Així per exemple, el procés vindria donat per l'establiment de la noció de ciutadania, la concentració del poder en l'Estat modern, l'especialització i la tecnificació de la burocràcia, l'organització d'un sistema econòmic suposadament més racional i eficient, l'augment de la capacitat productiva, l'increment de l'alfabetització, el desplegament dels mitjans de comunicació, la individualització i la creixent mobilitat social i geogràfica, entre altres. Segons Jürgen Habermas, a partir del 1950, per als científics socials ocupats en semblants qüestions:

El concepto de modernización se refiere a un manojo de procesos acumulativos y que se refuerzan mutuamente: a la formación de capital y a la movilización de recursos, al desarrollo de las fuerzas productivas y al incremento de la productividad del trabajo, a la

⁴ Per aproximar-se als plantejaments teòrics que s'han formulat a l'entorn del concepte de «modernitat» i «modernització» resulta útil la consulta de Carlota SOLÉ, *Modernidad y modernización*, Barcelona, Anthropos, 1998.

⁵ *Vid.*, especialment, Max WEBER, *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, Barcelona, Ed. 62, 1984 [1905]. Sense que els plantejaments siguin en absolut assimilables, el capitalisme, l'industrialisme i la centralització del poder i la violència en els estats moderns són també considerats -juntament amb altres elements- factors constitutius de la modernitat a Anthony GIDDENS, *Consecuencias de la modernidad*, Madrid, Alianza, 2004 [1990].

implantación de poderes políticos centralizados y al desarrollo de identidades nacionales, a la difusión de los derechos de participación política, de las formas de vida urbana y de la educación formal, a la secularización de valores y normas, etc.⁶

Si dirigim el focus de nou específicament a Catalunya, el període de 1860-1900 ha estat assenyalat per Josep Oliveras com una etapa clau en l'accentuació i l'acceleració dels desequilibris interns del país, a partir de criteris com la redistribució poblacional en el territori, la localització de la indústria i la formació de les xarxes de transport modernes (amb avantatges molt disperss pel que fa a l'accessibilitat resultant per a cada una de les poblacions).⁷ L'espai regional català presentava llavors una enorme heterogeneïtat interna, comptava amb un centre decisor i de desenvolupament indiscutible, Barcelona, i una sèrie d'àrees que es trobaven en una situació molt desigual. D'acord amb la classificació d'Oliveras, Vic (i altres ciutats mitjanes com ara Olot i Igualada) pertanyeria al grup de comarques que durant aquell període presentaven problemes conjunturals, sense formar part de les principals àrees de desenvolupament regional, però igualment lluny de les que es trobaven en un declivi i una posició perifèrica més accentuada.

En el present treball hem pretès atansar-nos a la manera com la ciutat de Vic va viure i afrontar aquest període de canvi històric fonamental. Es tracta d'una població mitjana de l'interior de Catalunya, a mig camí del litoral (i del pol de desenvolupament barceloní) i de l'anomenada «muntanya catalana» (sobre la qual reclamarà una simbòlica capitalitat). Vic era a la segona meitat del vuit-cents el cap d'una comarca predominantment rural i agrària. Aquest entorn més immediat, però, presentava un component mixt pel que fa a les formes de poblament i a les estructures socioeconòmiques, per tal com hi havia sòlidament sedimentada una notable retícula de pobles i viles amb un pes demogràfic apreciable i, recentment, s'hi havia instal·lat i desenvolupat una important indústria fabril. Seu diocesana, la ciutat era un nucli eclesiàstic molt rellevant i el seu seminari era un focus de (re)producció ideològica notori, amb una irradiació molt considerable en el conjunt de Catalunya. Durant la segona meitat del segle XIX Vic va ser un nucli apreciable d'activitat literària, cultural i religiosa i un fogar catolicoconservador proverbial.

⁶ Jürgen HABERMAS, *El discurso filosófico de la modernidad*, Buenos Aires, Katz, 2008 [1985]; *Vid.*, també, Gianfranco PASQUINO, «Modernización», a Norberto BOBBIO i Nicola MATTEUCI (dir.), *Diccionario de política*, Madrid, Siglo XXI, 1983 (2a ed.) [1976], vol. II, p. 1038-1049.

⁷ Josep OLIVERAS, *La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994. *Vid.*, també, Joan VILAGRASA (ed.), *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX-XX)*, Lleida, Pagès, 2000.

Com tindrem ocasió de veure amb més detall, a l'entorn de les dècades centrals del vuit-cents, quan es consolidaven les línies de força al·ludides en els paràgrafs precedents, Vic va viure una crisi demogràfica i econòmica més o menys marcada. Alguns indicis apunten a què entre alguns membres de l'elit ciutadana va fer-se present una sensació creixent de subalternitat i d'endarreriment comparatiu, de temor al fet que la població pogués perdre ascendent, d'inquietud i incertesa davant les possibilitats efectives de prosperar en l'escenari que s'anava configurant, de certa incomoditat per l'eventualitat que els canvis que operaven poguessin malmetre els seus interessos particulars i comprometre els lideratges socials i les hegemonies ideològiques tradicionals.

Ens interessa veure quin tipus d'apreciacions i respostes van generar-se des de Vic davant els processos de canvi històric referits. Si bé és cert que aquests tenien un abast que transcendia àmpliament l'«espai local», no deixaven de concretar-se i afectar de manera particular a cada lloc, suscitant al seu torn reaccions que han de ser valorades en els contextos a propòsit. Els indicis de què disposem fan pensar que davant la nova situació no tot van ser laments, passivitat, ni actituds unívocament retrògrades. L'elit local va fer un esforç per adequar-se a les circumstàncies canviants en un procés que, lògicament, implicava dirigir esforços a acomodar l'espai on aquest segment social actuava de manera preferent i del qual era un component destacat.

No és pas casualment que en les línies anteriors hem fet ús de substantius com ara «sensació», «incomoditat» o «incertesa». El nostre plantejament beu en part de les aportacions de la història cultural dels darrers decennis, que han assenyalat com a fonamentals les nocions de percepció i de representació (i els conceptes d'imaginari, memòria col·lectiva, etc.) per comprendre les actituds i els comportaments col·lectius dins d'una societat donada.⁸ Des d'aquesta perspectiva, la mirada i la representació que hom té del món i de la posició que hi ocupa configuren un complex d'intangibles que esdevenen la matriu on els actors socials gesten la seva positura i la seva conducta dins un medi dinàmic en el qual viuen i es relacionen recíprocament. Aquestes «trames de

⁸ Vid., per exemple, Roger CHARTIER, *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*, Barcelona, Gedisa, 1992, esp. p. 45-62. Vid. una aproximació als plantejaments i a la varietat d'enfocaments que ha proposat la història cultural de les darreres dècades a Justo SERNA i Anacleto PONS, *La historia cultural. Autores, obras, lugares*, Madrid, Akal, 2013 (2a ed.) [1995]; Elena HERNÁNDEZ SANDOICA, «La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década», *Cercles. Revista de Història Cultural*, núm. 4, 2001, p. 57-91.

significació» són components rellevants que tenen influència en el devenir històric i que han de poder ser, doncs, estudiats en la seva historicitat.

En el plantejament historiogràfic de la nostra tesi doctoral també hi ha una aposta per l'anomenada història local, que compta a Catalunya amb una llarga i notòria trajectòria.⁹ Considerem que la reducció de l'escala espacial d'observació ens permet, en aquest cas, una possibilitat d'aprofundiment i de proximitat superior amb l'objecte d'estudi que pot ser eficaç per a la resolució de les qüestions plantejades. Sense perdre de vista els objectius i les hipòtesis de treball, un enfocament «micro» d'aquestes característiques ens hauria de permetre copsar relacions i matisos que altrament passarien per alt en benefici de lectures més abstractes, esquemàtiques i unilaterals. No és l'afany de confeir una història «integral» o «total» el que ens porta a la història local. Sí que considerem, en canvi, que l'ajustament de la mesura espacial d'observació possibilita la pràctica d'una història comprensiva, basada en la relació i el contrast de plans i manifestacions diversos de la vida col·lectiva, que bé pot ser fructífera. La perspectiva d'anàlisi local, en fi, pot servir a la construcció d'un relat historiogràfic sobre el passat més plural i policèntric.¹⁰

La perspectiva local també és adequada a les qüestions que pretenem analitzar perquè, com hem referit, és «localment» que les transformacions del període van ser experimentades, valorades i afrontades. És en aquest sentit que, més enllà de l'opció metodològica de la reducció de l'escala espacial i de treball amb una col·lectivitat concreta de dimensions restringides, considerem interessant la noció d'«espai local», en la línia que ho fa Pedro Carasa, com una categoria analítica significativa, que ens remet de nou a l'opció per la història cultural que apuntàvem fa un moment. Així, per a aquest autor, l'«espai local» és un «[...] *ámbito cultural donde se construye el núcleo germinal de la experiencia histórica concreta, como un espacio vivido y habitado por individuos*

⁹ Una visió de conjunt sobre els estudis d'història local a Catalunya pot veure's a Carles SANTACANA, «Història local», a Antoni SIMON (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 641-644; Jesús MESTRE, «La historia local en Catalunya: antecedentes y situación actual», a Joseba AGIRREAZKUENAGA i Mikel URQUIJO (eds.), *Perspectivas de la historia local en Catalunya*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1994, p. 15-29; Joaquim M. PUIGVERT, «Monografia local», a Jesús MESTRE (dir.), *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1998 (5a ed.) [1992], p. 703-705. Els balanços, les reflexions i la formulació de propostes teòriques i metodològiques van ser força abundants durant les dècades de 1980 i 1990, arran de l'eclosió i la renovació de la història local en aquells anys. Més recentment s'ha publicat un dossier monogràfic interessant i suggeridor: Òscar JANÉ (coord.), «Història local. Noves perspectives», *Afers*, núm. 66, 2010.

¹⁰ *Vid.*, en aquest sentit, Josep FONTANA, «La història local: noves perspectives», a Josep FONTANA, Enric UCELAY-DA CAL i Josep M. FRADERA, *Reflexions metodològiques sobre la història local*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1985, p. 5-12.

*donde se forman las primeras identidades y desde donde los sujetos aprenden a percibirse a sí mismos y al mundo».*¹¹

Com ja es desprèn dels paràgrafs precedents, la nostra pretensió no és descriure i analitzar de quina manera van veure's afectats tots i cadascun dels aspectes rellevants de la vida local en el context de canvi històric enunciat ni, tampoc, donar compte de quina va ser l'experiència i la resposta que van donar tots els sectors i actors col·lectius que componien la societat vigatana del moment. La nostra aproximació a l'«espai local» i als problemes definits com a objecte d'estudi la fem a través d'un grup social concret: l'elit local. Partim del pressupòsit que aquest sector ciutadà és un vehicle adequat per a l'anàlisi de les problemàtiques plantejades, perquè considerem que en un marc històric on pervivien forts localismes, on la societat restava encara escassament democratitzada culturalment i política, i on l'Estat presentava importants limitacions en la seva capacitat d'influència directa i quotidiana, l'elit local va tenir un paper fonamental en l'elaboració i la socialització dels discursos que explicaven i valoraven els processos de canvi que afectaven la col·lectivitat local, i, també, en la determinació de les estratègies i les iniciatives d'adaptació a la nova realitat. L'assumpció d'aquesta hipòtesi no significa, és clar, que atribuïm a l'elit local un paper principal com a agent modernitzador.

La d'elit és una categoria analítica que ha estat utilitzada a bastament en les ciències socials (especialment en l'àmbit de la sociologia i la ciència política) dels països occidentals d'ençà de les formulacions precursors de Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca i Robert Michels, però que no ha tingut una presència relativament rellevant en la historiografia catalana i espanyola fins a les darreres dècades del segle XX, coincidint amb un interès renovat per la història política i del poder.¹² Amb concomitàncies amb el

¹¹ Pedro CARASA, «El giro local», *Alcores*, núm. 3, 2007, p. 14. Resulten interessants les consideracions sobre les virtualitats i les especificitats de la història local i les reflexions a l'entorn de l'espai com a marc i objecte d'anàlisi històric recollides a COL·LOQUI INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL, *L'espai viscut. Col·loqui internacional d'història local. València 7, 8, 9 i 10, novembre, 1988*, València, Diputació de València, 1988.

¹² En són testimoni feaent aportacions col·lectives rellevants com el monogràfic «Las élites en la España contemporánea», *Historia Contemporánea*, núm. 8, 1992; «Las élites en la modernización española», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie V, núm. 3/1, 1990; Pedro CARASA (ed.), *Elites. Prosopografía contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1995. Per a un estat de la qüestió sobre la historiografia espanyola de les elits i la utilització que s'ha fet d'aquest concepte *vid.* Pedro CARASA, «De la Burguesía a las Elites, entre la ambigüedad y la renovación conceptual», *Ayer*, núm. 42, 2001, p. 213-237. Aquest autor observa (p. 227) que en els darrers anys la categoria d'elit ha estat utilitzada de manera freqüent com una noció comodí per evitar la utilització d'altres conceptes suposadament més polèmics o connotats ideològicament com el de burgesia o oligarquia, sense que sovint el canvi terminològic hagi anat acompanyat d'una modificació significativa en la perspectiva d'anàlisi. *Vid.*, també, Javier MORENO

cas francès, per bé que més tardanament, l'emergència d'aquesta atenció per les elits sembla haver coincidit amb el declivi de la historiografia marxista i dels models quantitativs i estructurals preconitzats fins llavors per *Annales*.¹³

Pel que fa a la historiografia catalana, d'alguna manera podríem considerar que els primers estudis importants sobre les elits els van realitzar autors com Jaume Vicens Vives o Antoni Jutglar, els quals tenien interès en analitzar la burgesia com a classe social emergent en el segle XIX.¹⁴ De fet, però, fins no fa gaires anys, els estudis que han abordat de manera sistemàtica aquest sector han estat força escassos. En general, per a la historiografia catalana és bona l'apreciació feta per Manuel Pérez Ledesma, el qual ha assenyalat l'acusada desproporció entre la presència escassa d'estudis relatius als «grups burgesos» i el protagonisme abassegador que la literatura especialitzada ha conferit durant anys a les anàlisis i les polèmiques centrades en la «revolució burgesa» i el rol històric decisiu de la «burgesia» en la història contemporània d'Espanya.¹⁵

A Catalunya, a partir de finals dels anys setanta, trobem alguns estudis que aborden de manera sistemàtica i empírica l'anàlisi de l'elit o dels sectors burgesos. Si inicialment les recerques van mostrar un interès predominant per la burgesia com a categoria social fonamentada essencialment en principis de naturalesa econòmica, a partir dels anys vuitanta, coincidint amb el declivi dels plantejaments historiogràfics fins aleshores dominants, observem l'aparició de treballs no inscripibles exclusivament en l'àmbit de la història economicosocial, els quals van tendir a oferir una visió més complexa i plural de les elits. L'emergència d'aquest nou panorama hauria estat correlatiu a la recerca de formes d'aproximació al passat que passaven, en part, per la pràctica d'una història política i cultural renovada i per una revaloració del mètode biogràfic i prosopogràfic.¹⁶

LUZÓN, «La historiografía sobre las elites de la España liberal», a Rafel ZURITA i Renato CAMURRI (eds.), *Las elites en Italia y en España (1850-1922)*, València, Universitat de València, 2008, p. 27-42.

¹³ Christophe CHARLE, «Où en est l'histoire sociale des élites et de la bourgeoisie? Essai de bilan critique de l'historiographie contemporaine», *Francia*, série contemporaine, 18-3, 1991, p. 123-134.

¹⁴ Jaume VICENS VIVES i Montserrat LLORENS, *Industrials i polítics (segle XIX)*, Barcelona, Vicens Vives, 1991 [1958]; Antoni JUTGLAR, *Historia crítica de la burguesía en Cataluña*, Barcelona, Anthropos, 1984 [1972].

¹⁵ Manuel PÉREZ LEDESMA, «Protagonismo de la burguesía, debilidad de los burgueses», *Ayer*, núm. 36, 1999, p. 65-94.

¹⁶ *Vid.* sobre aquest darrer aspecte Albert GHANIME, «Reflexiones y datos sobre la biografía histórica en España (personajes contemporáneos)», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 10, 2010, p. 114-144.

Així, pel que fa concretament a la Catalunya de la segona meitat del vuit-cents, a més de bons estudis sobre les elits econòmiques catalanes,¹⁷ comptem avui, també, amb investigacions rellevants sobre les elits polítiques,¹⁸ i, també, sobre el sector conformat pels intel·lectuals i els professionals liberals organitzats.¹⁹ S'acusa, en canvi, un enorme

¹⁷ Sense cap ànim d'exhaustivitat *vid.* Francesc CABANA, *Bancs i banquers a Catalunya. Capítols per a una història*, Barcelona, Ed. 62, 1972; ÍD., *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*, Barcelona, Proa, 1996; Àngels SOLÀ, *L'elit barcelonina a mitjan segle XIX*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1977, 2 v; ÍD., «Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX», a Ignasi TERRADAS [et al.], *Orígens del món català contemporani*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1986, p. 149-181; Miquel IZARD, *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, Editorial Crítica, 1979; Montserrat CAMINAL, *Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851-1901)*, Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1979. Aquest treball continua inèdit. *Vid.* una aproximació sintètica a ÍD., «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats», *Recerques*, núm. 22, 1989, p. 117-135. Llorenç FERRER, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central. Segles XVIII-XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987; Gary W. MCDONOGH, *La buenas familias de Barcelona. Historia social del poder en la era industrial*, Barcelona, Ediciones Omega, 1989 [1986]; Rosa CONGOST, *Els propietaris i els altres. La regió de Girona, 1768-1862*, Vic, Eumo, 1990; Soledad BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994; Roser SOLÀ, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997; Jordi PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Centre de Recerca d'Història Rural / Documenta Universitaria, 2006.

¹⁸ Diverses obres des de la dècada del 1980 han contribuït a que tinguem un coneixement superior sobre el personal representatiu elegit per a instàncies com la Diputació de Barcelona, el Congrés o el Senat. Prescindim aquí de les aproximacions més estrictament biogràfiques. *Vid.*, únicament a mode de mostra, Jesús MESTRE, «Les eleccions provincials a Barcelona: 1833-1875», p. 130-159 i Rosa TORAN, «Les eleccions provincials a Barcelona: 1876-1923», p. 160-181, tots dos a Borja de RIQUER (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. III; Gemma RUBÍ i Josep ARMENGOL, «Cataluña», a José VARELA ORTEGA (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons / Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2001, p. 237-282; Gemma RUBÍ i Josep ARMENGOL, *Vots, eleccions i corrupció. Una reflexió sobre l'apatia a Catalunya (1869-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012; Albert BALCELLS, Joan B. CULLA i Conxita MIR, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982; Joan PALOMAS, *El rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans (1876-1885)*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002; Isidre MOLAS, *Els senadors republicans catalans durant la monarquia d'Alfons XIII (1903-1923)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 249, 2006; ÍD., *Els senadors conservadors*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 260, 2007; ÍD., *Els senadors carlins de Catalunya (1901-1923)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 275, 2009. També cal tenir present el «Diccionari biogràfic dels parlamentaris de Catalunya» que impulsa el Grup d'Història del Parlamentarisme de la Universitat Autònoma de Barcelona. *Vid.*, també, Manel RISQUES, *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. Per a treballs específics sobre el personal polític local *vid.* la introducció al bloc segon del nostre estudi.

¹⁹ Destaca en aquest camp la labor del GEHCI (http://www.ub.edu/gehci/index_cat.htm). Alguns dels treballs col·lectius del grup han estat referenciats a la nota 1. Cal veure, també, Josep M. FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme i cultura a Catalunya (1838-1868)*, Barcelona, Curial, 1992; Ramon JORDI, *Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939)*, Barcelona, L'autor, 1982; Ramon GARRABOU, *Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya: 1850-inicis del segle XX*, Barcelona, L'Avenç, 1982; Enric JARDÍ, *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Barcelona, Col·legi d'Advocats, 1989, 2 v.; Josep M. SOLÉ i SABATÉ (dir.), *El Col·legi de Metges de Barcelona i la societat catalana del seu temps (1894-1994)*, Barcelona, Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1994; Joaquim M. PUIGVERT, «Els professionals de la sanitat a la Catalunya de mitjan segle XIX», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 6, 2002, p. 173-188; ÍD., «De manescals a veterinaris. Notes per a una sociologia històrica de la professió veterinària a Catalunya»,

buit historiogràfic pel que fa a estudis dedicats al que podríem anomenar elits burocràtiques o administratives, lligades al desenvolupament de l'Estat modern.²⁰ La majoria d'aproximacions són de tipus sectorial i no disposem de treballs de síntesi o de conjunt que assagin de discernir la composició, l'evolució, l'activitat i els interessos de les elits catalanes com a subjecte col·lectiu historiable.

Què entenem per elits en aquest treball? Un dels principals historiadors de les elits a França, Guy Chaussinand-Nogaret, en una caracterització lacònica però efectiva, identifica aquest sector social com «*cette fraction de la population où se concentrent puissance, autorité et influence*».²¹ Existeix un consens força generalitzat entre els especialistes en considerar que la possessió d'una fortuna rodona no pot ser, en absolut, l'únic criteri definitori de l'elit. El concepte va lligat a la noció d'hegemonia social i, com a tal, és irreductible a una correlació automàtica en termes de riquesa material, per bé que aquest és, evidentment, un component a considerar. En aquest sentit, s'ha tendit a subratllar la importància que tenen altres elements com el prestigi, l'origen social i familiar o la posició en les xarxes de sociabilitat, per exemple. En definitiva, en un plantejament que compartim, es considera que la noció d'elit, més enllà del vessant economicomaterial, implica una sèrie d'intangibles que són decisius. Amb algunes modificacions, ens sembla completa i perfectament adequada pel nostre estudi la definició que Sebastián Molina Puche fa del concepte «elit local»:

A grandes rasgos, por “elite local” entendemos al reducido segmento social que, por su elevado potencial económico, su capacidad de influencia en la comunidad (y no sólo a nivel institucional) y su reconocido prestigio [...], ocupa el vértice de la sociedad en el microespacio local, y que merced a la naturaleza de los capitales que detenta (materiales e inmateriales, económicos y simbólicos) y de las relaciones sociales que traza, logra mantener su preeminencia social y su dominio en la localidad de manera continuada y duradera [...].²²

Estudis d'Història Agrària, núm. 17, 2004, p. 729-750; Stephen JACOBSON, *Catalonia's advocates. Lawyers, Society, and Politics in Barcelona, 1759-1900*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2009; Enric GRANELL i Antoni RAMON, *Col·legi d'Arquitectes de Catalunya 1874-1962*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2012; Tomàs SUAÚ, *El corporacionisme dels arquitectes a Catalunya (1874-1975). Compromís polític, social i cultural*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2012.

²⁰ A propòsit d'aquest buit poden ser indicatives algunes de les observacions que es fan a Borja de RIQUER i Manel RISQUES, «Participació administrativa, professional i política en l'Estat», a M. Teresa PÉREZ, Antoni SEGURA i Llorenç FERRER (eds.), *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Generalitat de Catalunya, 1996, p. 83-93.

²¹ Guy CHAUSSINAND-NOGARET (dir.), *Histoire des élites en France du XVIe au XXe siècle. L'honneur - Le mérite - L'argent*, s. l., Tallandier, 1991, p. 12.

²² L'autor elabora el concepte per aplicar-lo específicament en un marc d'Antic Règim. Nosaltres ens hem limitat a elidir els fragments que a parer nostre en distorsionaven la utilització per al període contemporani. La definició exacte i completa que proporciona el professor Sebastián Molina és la següent: «A grandes rasgos, por “elite local” entendemos al reducido segmento social que, por su elevado potencial económico, su capacidad de influencia en la comunidad (y no sólo a nivel

En bona mesura, allò que definiria l'elit no és tant la fortuna o la pertinença a un grup socioprofessional determinat, sinó la capacitat d'influència efectiva en un lloc i el reconeixement col·lectiu d'aquesta preeminència, resultant tant de la concentració de recursos econòmics, polítics, institucionals i simbòlics, com de la pertinença a una xarxa de relacions estable productiva en la creació de formes de capital social.²³ Entesa així, és evident que la noció d'elit ens remet, en definitiva, a la distribució asimètrica del poder en una col·lectivitat concreta, entenent el poder, aquí, en un sentit ampli, com la capacitat d'influenciar i d'executar (o fer executar) la pròpia voluntat en les preses de decisió que afecten el comú.

Així doncs, el nostre treball participa, també, dels estudis sobre el poder local, que van començar a interessar la historiografia espanyola i catalana especialment a partir de la dècada del 1990, com ho mostra manifestament la celebració de jornades, seminaris i congressos diversos, entre els quals les «Primeras Jornadas de Historia Local: Poder Local» (Donostia, 1988);²⁴ la «VI Reunión del Seminario de Historia Agraria (Cabezón de la Sal, 1993), on es va dedicar una sessió coordinada per Manuel L. González de Molina i Jesús Millán a «Las bases sociales de los poderes locales y las transformaciones de la sociedad agraria en la España del siglo XIX»;²⁵ el II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya, dedicat a les «Formes i relacions del poder local a l'època contemporània» (Barcelona, 1993);²⁶ el «Congreso internacional poder local, élites e cambio social na Galicia non urbana (1874-1936)» (Santiago de

*institucional) y su reconocido prestigio (que no se reduce al que otorga la pertenencia al estamento privilegiado), ocupa el vértice de la sociedad en el microespacio local, y que merced a la naturaleza de los capitales que detenta (materiales e inmateriales, económicos y simbólicos) y de las relaciones sociales que traza, logra mantener su preeminencia social y su dominio en la localidad de manera continuada y duradera -independientemente de que pueda haber variaciones en su composición interna- a lo largo de todo el Antiguo Régimen», Sebastián MOLINA PUCHE, «Elite local: análisis de un concepto a través de las familias de poder del corregimiento de Villena-Chinchilla en el siglo XVII», *Estudis*, núm. 31, 2005, p. 197-222.*

²³ Sobre aquest darrer concepte *vid.* Pierre BOURDIEU, «Le capital social. Notes provisoires», *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 31, 1980, p. 2-3.

²⁴ «I Jornadas de Historia Local: Poder Local», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 15, 1990.

²⁵ Manuel GONZÁLEZ DE MOLINA, «La funcionalidad de los poderes locales en una economía orgánica», *Noticario de Historia Agraria*, núm. 6, 1993, p. 9-23; Jesús MILLÁN, «Poderes locales, conflictividad y cambio social en la España agraria. Del Antiguo Régimen a la sociedad burguesa», *Noticario de Historia Agraria*, núm. 6, 1993, p. 25-36. La revista on s'inclouen els articles referenciats va dedicar durant la seva existència una atenció considerable als estudis històrics sobre el poder local.

²⁶ CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. Actes del II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 12-13 de novembre de 1993*, Barcelona, L'Avenç, 1995.

Compostela, 1996);²⁷ o el taller «El poder local en Castilla. Fuentes y métodos para su análisis» (Valladolid, 1996).²⁸

Compartim la concepció i els plantejaments que sobre el poder i, en concret, sobre el poder local, han formulat autors com Jaume Suau, Eliseu Toscas o Pedro Carasa, per als quals aquest constitueix un fenomen multiforme, atès que són diverses les fonts del seu origen i són múltiples, també, els grups i les instàncies que el tenen en una col·lectivitat concreta.²⁹ La correlació de forces econòmiques del lloc o el control de la corporació municipal són factors molt rellevants a considerar, però no esgoten en absolut el fenomen i cal evitar establir correlacions mecàniques que ens portin a identificar exclusivament els que manen amb els més rics o amb el personal polític local. Davant d'aquests esquematismes, els autors esmentats -i d'altres que genèricament podríem situar en una línia interpretativa més o menys coincident- han propugnat una història social del poder de caràcter microanalític, integrant de manera relacionada facetes diverses de la col·lectivitat (considerant factors econòmics, polítics, institucionals, culturals, ideològics, simbòlics, familiars, de sociabilitat, etc.), amb la convicció que cal conèixer amb detall l'entrellat relacional immediat i la cultura locals per escatir adequadament els interrogants de qui mana, com, per què i sobre qui.³⁰

Sense qüestionar que en el període que ens ocupa l'Estat liberal avança en el seu desenvolupament i tendeix a concentrar poder i, doncs, capacitat d'influència i d'integració, aquesta línia d'estudis ha posat èmfasi en l'especificitat i l'autonomia relativa de les col·lectivitats locals i de les seves corresponents esferes polítiques. La consideració dels poders locals com un agent rellevant en la dinàmica històrica contemporània ha contribuït a corregir les visions unilaterals excessivament focalitzades en els àmbits polítics, institucionals i normatius de l'Estat central i ha proposat

²⁷ Lourenzo FERNÁNDEZ PRIETO [et al.] (eds.), *Poder local, elites e cambio social na Galicia non urbana (1874-1936)*, Santiago de Compostela, Parlamento de Galicia / Universidade de Santiago de Compostela, 1997.

²⁸ «El poder local en la España Contemporánea», *Hispania*, núm. 201, 1999. Vid., també, Pedro CARASA (dir.), *El poder local en Castilla. Estudios sobre su ejercicio durante la Restauración (1876-1923)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003.

²⁹ Jaume SUAÚ, «Metodología y fuentes para el estudio de las élites en España (1834-1936). Jornadas de Sedano (Burgos), 2, 3 y 4 de diciembre de 1991», *Noticario de Historia Agraria*, núm. 2, 1991, p. 211-216; ÍD., «Qui mana? Com? Per què? Estudi de les relacions de poder en les col·lectivitats rurals», *Plecs d'història local*, núm. 39, 1992, p. 35-37; Eliseu TOSCAS, *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1760-1860)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, esp. p. 19-74; ÍD., «El estudio de las estructuras del poder local en el siglo XIX: aspectos metodológicos», *Hispania*, núm. 201, 1999, p. 37-50; Pedro CARASA, «El poder local en la Castilla de la Restauración. Fuentes y métodos para su estudio», *Hispania*, núm. 201, 1999, p. 9-36.

³⁰ Prenem aquesta formulació d'interrogants de SUAÚ, «Qui mana? Com?...», *op. cit.*

d'estimar una relació més complexa, variada i dialèctica d'aquest ens amb les altres formacions institucionals existents, amb la societat civil i, també, amb les col·lectivitats locals.³¹

Arribats aquí és hora de recapitular els supòsits principals de què partim. a) Considerem que les elits i els poders locals han estat agents històrics rellevants a Vic durant la contemporaneïtat. Han tingut un paper clau en l'elaboració i la socialització dels discursos que representaven la realitat quotidiana de la col·lectivitat i les seves expectatives de futur, i han estat fonamentals en la determinació de l'actitud, les estratègies i les iniciatives concretes amb què s'han afrontat els canvis històrics des de l'àmbit local. b) Davant el nou context que es va anar configurant arran de les transformacions substancials del període, a Vic les elits i els poders locals es van mobilitzar per evitar ésser desplaçats a una posició subordinada. Les respostes que aquest col·lectiu va fomentar per acarar els reptes plantejats van estar motivades decisivament pel propòsit de preservar la seva hegemonia social i evitar l'erosió dels seus interessos. c) L'«espai local» és un àmbit referencial absolutament fonamental per comprendre les relacions de poder i les dinàmiques polítiques a la ciutat de Vic durant el període que centra la nostra recerca. Existeixen importants dinàmiques locals diferenciades malgrat l'avenç dels processos de modernització, interpretats normalment en clau d'integració territorial i econòmica, de centralització del poder i d'homogeneïtzació cultural i política.³²

És evident que semblant plantejament així formulat configura un marc de treball vastíssim i complex, abordable des d'angles molt diversos. La nostra aproximació és forçosament limitada. Són diversos els aspectes que no són tractats en aquesta recerca, que de cap manera ha pretès ocupar-se de totes i cada una de les facetes rellevants de la vida local, ni tan sols d'aquelles relacionades més estretament amb el grup social que

³¹ Sobre el protagonisme excessiu conferit en algunes ocasions a l'Estat centralitzat i la correlativa atenció residual a l'àmbit local resulten interessants les apreciacions de Maria Teresa PÉREZ PICAZO, «De regidor a cacique: las oligarquías municipales murcianas en el siglo XIX», a Pegerto SAAVEDRA i Ramón VILLARES (eds.), *Señores y campesinos en la Península Ibérica, siglos XVIII-XX. Vol. 1 «Os señores da terra»*, Barcelona / Santiago de Compostela, Crítica / Consello da Cultura Galega, 1991, p. 16-37. L'autora subratlla l'important paper de mediació que els poders locals han desenvolupat durant el període contemporani entre l'Estat central i les col·lectivitats. Sobre la recuperació de l'interès historiogràfic referit als poders locals *vid.* les consideracions que es fan a Joseba AGIRREAZKUENAGA i Fernando MARTÍNEZ RUEDA, «Reflexiones y propuestas desde Euskal Herria-Vasconia sobre el análisis de los poderes locales y su investigación», a *Formes i relacions del poder...*, *op. cit.*, esp. p. 33-39.

³² Referent a aquest darrer punt, tot i que el plantejament no coincideix exactament amb el nostre, *vid.* Antoni VIVES, *Modernització i pervivència de la vila rural com a subjecte històric durant el segle XX. Les festes de Sant Antoni i el cant de l'argument a la vila d'Artà a Mallorca*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2008.

focalitza d'una manera especial la nostra atenció. Hem plantejat l'anàlisi particularment des de quatre àmbits distints, els quals són abordats amb un nivell de detall i de sistematització desigual. Així, han centrat la nostra atenció una fracció particular del món associatiu de la ciutat de Vic; la vida política local en el seu vessant més institucional i organitzat; el discurs públic de l'elit relatiu a la col·lectivitat; i un conjunt heterogeni d'iniciatives institucionals i ciutadanes intencionalment seleccionades, les quals són significatives de les actituds, les motivacions i els interessos que van promoure i condicionar l'acció de les elits i el poder local vigatans.

Tot i que oferim algunes justificacions addicionals a l'inici dels blocs primer i segon d'aquesta tesi, la tria de l'associacionisme i la vida política institucional com a objectes d'anàlisi específic en el marc d'aquesta recerca mereix alguns comentaris breus, que fem tot seguit. Considerem que l'àmbit de la sociabilitat formalment organitzada i, particularment, com és lògic, els espais associatius propis de l'elit, configuren un camp òptim per conèixer les inquietuds i els interessos d'aquests sectors i les estratègies desenvolupades en el si de la col·lectivitat de què formaven part. El món associatiu ha de permetre identificar alguns dels instruments d'acció col·lectiva amb què va comptar l'elit local, i les finalitats i les estratègies que servien. Considerem, a més, que el desplegament del fenomen associatiu de tipus voluntari pot ser considerat en el context de l'època com una manifestació «moderna», pròpia del nou temps històric, i un agent rellevant en la construcció d'un espai públic d'importància creixent.

Pel que fa a la selecció de la vida política, particularment en el vessant més institucional, amb l'ajuntament com a eix vertebrador, estímem que és un àmbit de gran interès per diverses raons, les quals resten estretament imbricades. En primer lloc, per la rellevància d'aquesta institució dins de la col·lectivitat, on és un actor fonamental. En segon lloc, perquè dins de la localitat la corporació municipal té un paper apreciable en la (re)producció del poder polític i en l'afermament de les hegemonies socials. En tercer lloc, perquè considerem que és un bon marc on observar les correlacions de força presents a l'espai local, les lluites i la competència pel poder. Per últim, perquè és un escenari òptim per aproximar-nos a les relacions que els poders locals estableixen tant amb el context social més immediat, com amb l'Estat central.

Per acabar el present apartat, recapitem els objectius generals del present treball:

- a) identificar i caracteritzar l'elit vigatana i els individus i els grups que exercien el poder a la localitat; reconèixer possibles faccions en competència i canvis eventuais en

la composició del col·lectiu que disposava de l'hegemonia social; b) analitzar les seves actuacions i iniciatives especialment en relació al procés de canvi històric referit; c) estudiar alguns dels instruments i recursos que van posar en joc per assolir els seus objectius; d) reconèixer els mòbils i finalitats que perseguien en la seva acció col·lectiva; e) avaluar la importància dels poders i les elits locals com a agents històrics rellevants; f) considerar la relació d'aquests actors amb altres instàncies de poder; g) apreciar la possible existència de dinàmiques polítiques i culturals diferenciades de base local.

0.2. La ciutat de Vic a mitjan segle XIX. Aproximació preliminar a un espai i un temps

Vic era a mitjan segle XIX una destacada ciutat mitjana de l'interior de Catalunya. La seva condició com a cap de diòcesi i de partit judicial i la seva importància com a nucli comercial (amb el mercat i les fires com a exponent proverbial) li conferien un pes notable en la jerarquia urbana catalana. La ciutat era des de feia segles el centre administratiu d'un bisbat de dimensions considerables que s'estenia per una part important de la Catalunya interior i comprenia poblacions tan destacades com Ripoll, Manresa o Igualada.³³ La seva tradició com a centre administratiu civil també era secular, per tal com des de l'alta edat mitjana havia estat successivament cap de comtat, de vegueria, de corregiment i, finalment, de partit judicial, ja en el marc de la nova planta establerta amb la construcció de l'Estat liberal contemporani.³⁴ La demarcació judicial vigatana incloïa el 1860 cinquanta municipis que sumaven un total de 57.748 habitants, fent d'aquest partit el segon més poblat de la província (només superat pel de Barcelona) i el tercer en extensió (després del de Manresa i Berga).³⁵

El 1860 Vic era la desena ciutat de Catalunya en nombre de població.³⁶ Quaranta anys més tard, el 1900, havia baixat fins al tretzè lloc del rànquing i havia perdut més del 10% dels seus efectius demogràfics.³⁷ Les dades referents a l'evolució de la «població de fet» durant la segona meitat del vuit-cents són prou eloqüents. La ciutat va passar de 14.343 habitants l'any 1857, a 13.697 l'any 1860, 12.113 el 1887 i 12.105 el

³³ Vid., fonamentalment, Jordi VILAMALA, «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica», *Ausa*, núm. 156, 2005, p. 137-191; Eduard JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1969, p. 17-23.

³⁴ JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis...*, op. cit. Tractem més a bastament el fet de la capitalitat vigatana al punt 3.2.

³⁵ Extraïem les dades de població del Centre d'Estudis Demogràfics www.ced.uab.es i *Nomenclator de la província de Barcelona*, s. l., s. n., [1860]. Del total de trenta-tres partits judicials en el conjunt de les quatre províncies catalanes només superaven en població al de Vic les demarcacions de Barcelona, Lleida, Tortosa, Girona, Figueres i Balaguer.

³⁶ Segons les dades de «població de fet» que proporcionen el Centre d'Estudis Demogràfics www.ced.uab.es i l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.idescat.cat/>. Els municipis que superaven Vic en població eren Barcelona, Reus, Tortosa, Lleida, Tarragona, Mataró, Manresa, Girona i Sabadell. Val a dir que segons les dades proporcionades per Josep Iglesias, també pel 1860, Vic era l'onzè municipi amb més població, per darrera de les enumerades i, també, de Valls; Josep IGLÉSIES, «El movimiento demográfico en Cataluña en los últimos cien años», *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, vol. XXXIII, núm. 16, 1961, p. 365.

³⁷ A més de les esmentades en la nota anterior havien superat la població de Vic els municipis de Badalona, Terrassa i Valls. Segons IGLÉSIES, «El movimiento demográfico...», op. cit., p. 365, caldria afegir-hi, també, Vilanova i la Geltrú.

1900.³⁸ Vic no va recuperar les xifres de població del 1857-1860, fins a l'entorn del 1920. El punt d'inflexió cap a la recuperació d'efectius va coincidir amb el tombant de segle.

En general, l'evolució indicada es correspon força amb l'experimentada pel conjunt de la comarca durant el mateix període. Osona, com altres comarques de l'interior de Catalunya, va veure reduïda la seva població en xifres absolutes i va perdre pes específic en relació al conjunt català en el marc d'un procés secular de concentració dels efectius demogràfics a les zones litorals i prelitorals, molt particularment a l'entorn de l'hinterland barceloní. Santiago Roquer va qualificar de «crisi demogràfica» l'evolució que va registrar la població osonenca en el seu conjunt durant la segona meitat de segle.³⁹ Les àrees del Lluçanès, el Moianès, el Collsacabra, les Guilleries i el Montseny van patir una davallada molt més accentuada (amb pèrdues que, en conjunt, van situar-se a l'entorn d'un terç de la població total) i la seva recuperació va ser més tardana.⁴⁰ L'èxode migratori de les zones més rurals i «perifèriques» va ser molt notable. El contrapunt durant aquests anys el van protagonitzar les viles industrials de la riba del Ter, amb Manlleu i Torelló al capdavant, que en els anys 1857-1900 van passar, respectivament, dels 4.220 habitants als 5.823 i dels 2.396 als 3.806.⁴¹

La davallada demogràfica vigatana i la redistribució territorial de la població a la comarca són fenòmens que, en alguna mesura, es relacionen amb la localització preferent de la indústria fabril en expansió a la llera del Ter, on aquests establiments tenien accés a l'energia hidràulica. Aquesta «servitud de l'aigua» (en paraules de Roquer)⁴² i les limitacions del creixement agrari en un món rural pressionat demogràficament expliquen part dels moviments migratoris intracomarcals. Tot amb tot, el saldo migratori global de la comarca és clarament negatiu durant la segona meitat del vuit-cents, quan una part considerable de la població emigra cap a Barcelona i les zones més dinàmiques econòmicament del litoral i el prelitoral.⁴³

³⁸ A IGLÉSIES, «El movimiento demográfico...», *op. cit.*, p. 365, les xifres són 1857, 13.712; 1860, 13.036; 1887, 11.640; 1900, 11.622.

³⁹ *Vid.* Santiago ROQUER i Assumpta VILA, *La població d'Osona. Evolució i estructura*, Vic, Eumo, 1981, p. 64.

⁴⁰ *Ib.*, esp. p. 64-71; Santi PONCE, *Transformacions agrícoles i canvi social a la comarca d'Osona. Segles XVIII-XX*, Vic, Eumo, 1999, esp. p. 61-64.

⁴¹ Segons les dades de «població de fet» que proporcionen el Centre d'Estudis Demogràfics www.ced.uab.es i l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.idescat.cat/>.

⁴² ROQUER i VILA, *La població d'Osona...*, *op. cit.*, p. 46 i 67.

⁴³ Tomàs Vidal Bendito destaca que durant l'etapa 1860-1900 el descens poblacional de la ruralia és fort i generalitzat, i que Barcelona i el seu entorn més immediat van ser amb molta diferència els principals

En el punt d'arrencada del nostre treball, el «binomi força hidràulica-prosperitat» (per dir-ho a la manera de Joaquim Albareda) ja era un fet consolidat en el context osonenc. Segons aquest autor, la ciutat de Vic va registrar la creació d'un bon nombre de fàbriques (majoritàriament cotoneres) entre els anys 1826-1845. Aquesta mostra d'empenta i adequació industrial va servir a Albareda per advertir del perill de situar cronològicament de manera prematura la «desindustrialització» vigatana i fer-la enllaçar sense solució de continuïtat amb la crisi gremial de finals del set-cents.⁴⁴ A partir de mitjan dècada del 1830 ja es va anar dibuixant clarament la nova localització de la indústria osonenca motivada pels avantatges naturals d'algunes poblacions properes al Ter, però Vic encara era el centre productiu més important de la comarca.

Aquesta ciutat va perdre de manera progressiva aquest lideratge davant de poblacions com Manlleu, que va reprendre amb força la seva industrialització a la dècada del 1840, després d'haver estat incendiada pels carlins. L'any 1870 el lideratge de Manlleu en la filatura del cotó era abassegador a nivell comarcal i Vic hi tenia un paper marginal; pel que fa al tissatge, la població del Ter ocupava també el primer lloc i Vic el segon, per bé que la indústria de la capital osonenca no havia estat capaç de mecanitzar-se. Com és sabut, Joaquim Salarich, metge i polígraf vigatà, va fer-se ressò de manera planyívola de la crisi per què travessava la ciutat a mitjan segle XIX.⁴⁵ El 1871, a l'*Estudio topográfico médico del Llano de Vich*, contrastava la trista situació de present amb la puixança industrial d'altres períodes històrics i afirmava:

Ninguna de aquellas industrias florece hoy día, y hasta va desapareciendo de la escena aquella numerosa clase media que era la espresión [*sic*] genuina de nuestra prosperidad industrial, para convertirse en simple jornalera o formar parte de esas grandes colectividades o asociaciones que bajo una razón social han realizado esas grandes empresas que han transformado la industria, sacándola de nuestra ciudad para hacerla desarrollar y crecer junto a las orillas del Ter.

[...]

Mientras que en las afavorecidas [*sic*] orillas del Ter tienen lugar estos adelantos y progresos nuestra ciudad va disminuyendo el número de telares destinados a los tejidos de algodón, de mucho más de la mitad, sucediendo lo propio, si bien que en menos escala, en otras industrias [...].

[...]

receptors d'aquesta emigració. L'autor destaca la correlació existent en aquest període entre industrialització i moviments migratoris; Tomàs VIDAL, «Èxode rural i problemàtica demospacial a Catalunya 1860-1970», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 2, 1979, esp. p. 197-200.

⁴⁴ Joaquim ALBAREDA, *La industrialització a la Plana de Vic (1770-1875)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1981, p. 51-70.

⁴⁵ *Vid.*, per exemple, Joaquin SALARICH, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic, Diari de Vic, 2005 (Vic, Impr. de Soler hermanos, 1854), p. 311-318.

Cada día mengua el número de nuestros industriales, abolida está nuestra industria y comercio. El algodón que tan pujante está en pueblos menos principales, tiene en Vich 138 telares, ni una chimenea de vapor se levanta sobre nuestros tejados; la lanzadera de mano o volante marcha aún con el empuje del tejedor; las máquinas de algunos de nuestros fabricantes están en Manlleu y Roda; las aguas del Ter les dan movimiento, y así es que allí parte nuestra animación, nuestra vida, nuestros hijos y nuestros caudales.⁴⁶

Salarich va aportar dades empíriques per documentar la decadència de les més variades activitats professionals, industrials i comercials a la ciutat entre 1832 i 1870.⁴⁷ Més recentment, Albareda ha corroborat la justesa de les apreciacions coetànies del metge vigatà amb dades referents al període 1850-1870.⁴⁸ Salarich només indicava com a contrapunts positius l'evolució lleugerament favorable experimentada per la indústria de llenceria, l'existència d'una fàbrica gran de teixits i filats de llana moguda per vapor (sens dubte la de Josep Tort, al carrer Manlleu) i la construcció en marxa d'una «*gran fábrica para panas que ocupará muchos brazos*» (una referència a l'establiment en construcció de Jacint Comella, Josep Pericas i altres al carrer Pla de Balenyà).⁴⁹

El 1862, Francisco Giménez y Guted, en radiografiar el teixit productiu vigatà a la *Guía fabril e industrial de España*, destacava l'existència de tretze fàbriques de filats i teixits que, sumades a 139 telers comuns, ocupaven 989 persones; trenta-una pelleries on treballaven seixanta-dos individus; i, ja amb menor importància, quatre saboneries que sumaven vuit operaris i cinc molins fariners amb un total de deu treballadors.⁵⁰ El corresponsal barceloní d'*El Ausonense* semblava posar en dubte l'exactitud d'algunes de les dades recollides en l'estadística, i retreia que no s'haguessin consignat les indústries d'espardenyes i de llonganisses, les quals tenien un pes relativament rellevant a la ciutat.⁵¹ En qualsevol cas, és evident que més enllà de l'existència d'alguna indústria mitjana dedicada al tèxtil, el teixit econòmic de la ciutat estava format majoritàriament per petites indústries i comerços a la menuda.

⁴⁶ ABEV, Joaquín SALARICH, «Estudio topográfico médico del Llano de Vich. Memoria premiada por la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona, con medalla de oro y título de socio corresponsal, en el concurso público celebrada en 1º de Febrero del año 1871», p. 65-67.

⁴⁷ *Ib.*, p. 66.

⁴⁸ ALBAREDA, *La industrialització a la Plana de Vic...*, *op. cit.*, p. 74-76.

⁴⁹ SALARICH, «Estudio topográfico médico...», *op. cit.*, p. 68.

⁵⁰ Francisco GIMÉNEZ y GUTED, *Guía fabril e industrial de España, publicada con el apoyo y autorización del gobierno de S. M. Año 1862*, Barcelona, Imp. de Luis Tasso, 1862, p. 61-62. Les fàbriques tèxtils de més de cinquanta treballadors consignades en la relació són les de Ramon Ricart (80 operaris), Cristòfor Bofill i Josep Torrent (100 op.), Capdevila, Camps i Cia. (200), Antoni Balmes (90), Rafael Berenguer (70) i Fidel Joan Balmes (52).

⁵¹ *El Ausonense*, núm. 108, 8-5-1862. La matrícula industrial i de comerç d'aquell any recull un total de setanta-vuit espardenyers pagant contribució, vint-i-nou industrials diferents en l'epígraf «*fábricas de curtidos*» (alguns hi apareixen dues vegades per conceptes diferents), quatre «*fábricas de jabón y cola*» i onze «*fábricas de pasta para sopa y sémola*», AMV, Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1862.

Una de les conseqüències lògiques de la nova localització de la indústria fabril a la comarca va ser el descens acusadíssim de la població obrera vigatana durant la segona meitat del vuit-cents.⁵² Els sectors socioprofessionals que predominaven a la ciutat des d'un punt de vista quantitatiu era el magma que conformaven els petits industrials, els menestrals i els botiguers. Resulta molt remarcable, també, el nombre de religiosos (segllars i regulars), de servents (molt majoritàriament dones, fonamentalment en l'àmbit domèstic) i de jornalers del camp.⁵³ Aquest darrer component ens recorda que una part molt important del terme municipal era de caràcter agrari i poblament dispers, i subratlla la presència del món rural a la ciutat.

Evidentment, en una població com Vic, de dimensions mitjanes i de rang secundari dins l'estructura administrativa, la presència de professionals liberals (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) era força modesta, tot just unes poques desenes. Cal tenir en compte, però, que aquest sector constituïa una minoria qualificada i influent, i que en l'àmbit comarcal la ciutat de Vic concentrava bona part de les persones inscripcibles dins d'aquest grup socioprofessional, ja que eren molt més minoritaris o directament inexistents en els altres municipis del partit judicial.⁵⁴ Per últim, malgrat que en les

⁵² ALBAREDA, *La industrialització a la Plana de Vic...*, op. cit., p. 76. Pel que fa a la incidència de la industrialització en les condicions de vida dels treballadors vid. Joan SERRALLONGA, «La vida i la mort a la Catalunya treballadora», a Joan SERRALLONGA i Josep L. MARTÍN RAMOS, *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya contemporània*, Sant Quirze de Besora, Associació cultural Gombau de Besora, 1992, p. 11-151. Pel que fa a la industrialització i les transformacions socials i laborals consegüents vid. Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999, esp. p. 89-116; ABEV, Francesc ROMA, *La revolta dels aprenents. Industrialització i relacions sociolaborals a Osona 1750-1900*, treball inèdit, 2011.

⁵³ *El Ausonense* (núm. 24, 18-7-1861) comentant les dades del cens de la ciutat relatiu al 1860, afirmava: «*Divididos los habitantes por profesiones, oficios etc. resulta que hay 196 eclesiásticos; 17 religiosos; 259 religiosas; 43 empleados; 703 militares incluso los retirados; 303 propietarios; 60 comerciantes; 47 dedicados a bellas artes; 25 abogados; 13 médicos y cirujanos; 9 farmacéuticos; 13 veterinarios; 39 fabricantes; 403 industriales de estos 99 mujeres; 2028 varones artesanos y 1525 mujeres id.; 849 hombres jornaleros del campo; 148 criados y 533 criadas o sirvientes; 115 pobres de solemnidad; 7 sordo mudos y 112 ciegos o imposibilitados. Las demás personas no tienen cabida en estas clasificaciones*». En aquestes xifres resulta molt destacable el nombre de militars, per bé que aquest és un col·lectiu flotant. Evidentment, les dades només tenen un valor orientatiu. Caldria contrastar aquests valors fent un buidatge sistemàtic del cens en qüestió. A més, no queda clar quin és el contingut concret que es dona a cadascuna de les categories socioprofessionals esmentades. Observem, també, que el nombre d'individus que consigna el periòdic per a cadascuna de les professions liberals no es correspon amb els que efectivament pagaven la contribució corresponent a l'exercici professional a la ciutat en aquelles mateixes dates, que era sensiblement menor. Un treball recent aporta dades resultants d'un buidatge sistemàtic del padró del 1889. La recerca posa de manifest que el sector que concentra més efectius és el conformat per l'artesania, la indústria i la construcció. També en aquest cas destaca el percentatge notable de religiosos, així com el de bracers i llauradors; Núria de ROCAFIGUERA, *El padró d'habitants de Vic de 1831 i 1889*, Vic, Publicacions Col·legi sant Miquel dels Sants / Premsa d'Osona, 2013, p. 68-70.

⁵⁴ És el cas, particularment, dels advocats i dels individus lligats més estretament a les professions jurídiques. Per motius igualment obvis, aquest fenomen de concentració a Vic es dona en una proporció molt menor en el col·lectiu de metges, per exemple.

etapes històriques precedents famílies pertanyents a la petita noblesa i a l'oligarquia ciutadana d'Antic Règim havien deixat de residir de manera habitual a la població en benefici d'altres centres com Barcelona (un fenomen que resta per estudiar), no podem obviar que Vic continuava essent lloc habitual de residència i actuació d'un segment social minoritari que posseïa destacables patrimonis immobiliaris a l'entorn proper i, en ocasions, també, a altres comarques.⁵⁵

En consonància amb l'evolució demogràfica i econòmica, la ciutat no va conèixer grans transformacions urbanístiques durant el període. Certament, com ja va assenyalar-ho Eduard Junyent a la seva història de Vic, van obrir-se algunes vies noves i altres van ser perllongades,⁵⁶ però en general les intervencions van tenir un abast més aviat limitat, sense que es consumés cap eixample digne d'aquest nom. Aprofitant les reformes en els edificis i la construcció de nous immobles, la traça de les façanes va tendir a alinear-se i, amb criteris d'embelliment i higiene, va avançar-se força en l'empedrament dels carrers i en la construcció del clavegueram. El 1860 la presó del partit judicial va traslladar-se a l'exconvent dels Caputxins i el 1869 va inaugurar-se el Teatre *Ausonense*. En general, però, hi va haver poca activitat constructiva durant la segona meitat de la centúria.

Bona part de les actuacions urbanístiques més rellevants van plantejar-se en els darrers anys de la dècada del 1860 i inicis de la següent (coincidint amb la primera etapa del Sexenni democràtic), quan es va obrir el carrer Progrés, va decidir-se perllongar el carrer Sant Pau i al carrer Sant Just se li va donar sortida per la Rambla de l'Hospital. En aquells mateixos anys, el 1870, va acordar-se prolongar el traçat del carrer Nou perquè posés en comunicació els carrers de Manlleu i de Gurb, en els terrenys del lloc conegut com a Horta d'en Xandri. La nova via va prendre el nom de Pla de Balenyà i en els anys subsegüents, en aquella mateixa zona, va anar prenent cos el carrer del Nord (avui Pare Coll). Almenys des del 1871 va plantejar-se l'obertura d'una artèria que havia d'anar de la plaça del Mercadal fins a la futura estació del ferrocarril (el 1902 es va prendre l'acord d'anomenar-lo carrer Verdaguier), però aquesta operació urbanística, sense dubte la més rellevant i emblemàtica, va iniciar-se tot just el 1903 i no es va inaugurar fins al 1910. Semblantment, l'obertura del carrer Arquebisbe Alemany com a

⁵⁵ Seria interessant veure si el cas pot tenir alguna concomitància amb el de Girona, que ha estat estudiat: Mònica BOSCH, «La formació d'una classe dirigent: els hisendats de la regió de Girona. L'exemple del patrimoni Carles (1750-1850)», a Rosa CONGOST i Lluís TO (curadors), *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 365-408; ÍD., «Girona, capital d'hisendats», a Lluís COSTA (dir.) i Julià MAROTO (coord.), *Història de Girona*, Girona, CCG Edicions, 2006 (2a ed.), p. 381-388.

⁵⁶ Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, Curial, 1980 [1976], p. 325.

perllongament del carrer Pla de Balenyà ja estava sobre la taula el 1894, però segons Junyent no va consumir-se efectivament fins al 1922.⁵⁷

L'evolució demogràfica i econòmica a la baixa, un marc urbà inalterat en els seus trets fonamentals, l'absència d'una activitat constructiva rellevant, la manca o el retard amb què van arribar determinats serveis i millores urbanes en comparació amb altres ciutats més dinàmiques i puixants (són aquestes, és clar, les que feien de mirall), o la insuficiència de les comunicacions, entre altres factors, van tendir a alimentar entre una part de l'opinió escrita local la idea que Vic era una ciutat dominada per la letargia i l'apatia.⁵⁸

Com és sabut, Vic no va tenir l'exclusivitat d'aquests atributs durant el període. En el camp literari, per exemple, el mite de la ciutat adormida o morta estava relativament estès a l'època (pensem en Bruges o Venècia, per exemple). En ocasions Girona també va ser qualificada de ciutat adormida o morta i semblant epítet va ser atribuït a Toledo o Aix-en-Provence, per posar tres casos prou diferents i distants.⁵⁹ Malgrat les grans diferències existents, aquestes ciutats -totes elles nuclis de fundació antiga- tenien alguns trets generals en comú a l'època: havien tingut una rellevància històrica (ratificada secularment) en les respectives xarxes urbanes de referència; havien estat més o menys importants des del punt de vista administratiu (civil i religiós); l'Església i la tradició encara hi tenien un pes molt notori; la seva evolució a les dècades centrals del segle XIX no semblava respondre amb èxit al model de modernització vigent i, consegüentment, se sentien endarrerides en la «cursa del progrés»; i, finalment, tenien relativament a prop una urbs més gran i comparativament més dinàmica que actuava de referent.

Un adjectiu associat encara de manera més recurrent a la caracterització prototípica de la ciutat de Vic és el de «levítica». Ja ens hem referit breument al fet de la capitalitat diocesana i la presència nombrosa de religiosos a la població. L'Església va mantenir

⁵⁷ JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, *op. cit.*, p. 359. Una sinopsi de les transformacions urbanístiques de la ciutat feta fonamentalment amb fonts secundàries a Miquel SURIÑACH, *Pla especial del patrimoni arquitectònic i natural de Vic sector fora muralles. Pla especial d'arquitectura en les façanes de part de les Rambles*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985, p. 16-26.

⁵⁸ *Vid.* més detalls al punt 3.1. d'aquest estudi.

⁵⁹ Jordi CASTELLANOS, «“Girona-la-morta”: els ressons d'un mite», a ÍD., *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 111-136; Narcís-Jordi ARAGÓ, «Un “home de vida” a la Girona morta», *L'Avenç*, núm. 324, 2007, p. 24-28; Lucía CRESPO JIMÉNEZ, *Trato, diversión y rezo. Sociabilidad y ocio en Toledo (1887-1914)*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2008; David CAO, «Les elits locals en una societat en transformació. El cas d'Aix-en-Provence al segle XIX», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 13, 2010, p. 134-150.

una enorme influència en la societat vigatana durant el segle XIX, malgrat l'impuls secularitzador i el protagonisme creixent de l'Estat liberal en àmbits diversos de l'organització col·lectiva. Un exponent clar de l'impuls catòlic i de la seva presència a la ciutat són les nombroses congregacions i instituts religiosos que s'hi van instal·lar o que hi van ser erigits de bell nou, com ara les Carmelites de la Caritat (1826), els missioners claretians (1849), les felipones del Saïts (1850), les Dominicanes de l'Anunciata (1856), les monges sacramentàries (1856) les germanes Josefines (1877), les Serventes de la Passió (1886), les Germanetes dels Pobres (1888) o les Serventes del Sagrat Cor (1891), els quals tenien un protagonisme gens negligible en els àmbits assistencial, benèfic i educatiu.⁶⁰ Amb una naturalesa molt diferent, podríem afegir encara associacions com ara les Filles de la Concepció Immaculada de Maria, la Congregació de la Immaculada Concepció i Sant Lluís Gonzaga, les Conferències de Sant Vicenç de Paül o l'Acadèmia de la Joventut Catòlica.

La influència de l'Església en les mentalitats i l'organització de la vida quotidiana de la ciutadania era decisiva. L'educació és un dels camps en què l'ascendent eclesiàstic i religiós es feia notar d'una forma més determinant a la ciutat. El protagonisme de l'escola privada confessional a Vic en els nivells elementals era molt important.⁶¹ Pel que fa a l'educació secundària i superior l'Església gaudia, de fet, d'una situació de monopoli a la ciutat i bona part de la seva extensa àrea d'influència. Un cop abolida la Universitat Literària de Vic (1599-1717),⁶² la institució més important de la història de l'ensenyament a la població en el transcurs dels segles XVIII i XIX -i encara durant bona part del XX- ha estat el Seminari Conciliar, creat l'any 1749 sota l'impuls del bisbe Manuel Muñoz.⁶³ El seminari i la resta d'institucions que hi orbitaven, com el Col·legi de Sant Josep o dels estudiants pobres (fundat el 1861)⁶⁴ i el Col·legi privat de

⁶⁰ JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, op. cit., p. 306-309.

⁶¹ M. Teresa GODAYOL, *Història social de l'escola a la Catalunya central. Vic 1830-1900*, tesi doctoral, Universitat de Girona, 2006.

⁶² Josep GUDIOL, *La Universitat Literària de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1991 (Vic, Tipografia Balmesiana, 1924); Ramon RIAL i Ignasi ROVIRÓ, «La Universitat Literària de Vic», a Jordi MONÉS i Pere SOLÀ (curadors), *Elements per a la història de l'educació a Osona. Actes de les 5nes. Jornades d'Història de l'educació als Països Catalans. Vic, del 31 de març al 2 d'abril de 1982*, Vic, Eumo, 1984, p. 87-112.

⁶³ Ramon RIAL, «Aproximació a la història del Seminari Conciliar de Vic», a Ignasi ROVIRÓ, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 11-97; Ramon RIAL, *L'ensenyament superior a la Catalunya central entre els segles XVII i XIX. De la Universitat Literària de Vic (1599-1717) al Seminari Conciliar de Vic (1749-1868)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2003.

⁶⁴ Ramon ORDEIG, *Els estudiants de Vic i el Col·legi de Sant Josep*, Vic, 1997.

segon ensenyament (1844-1899)⁶⁵ sumaven a l'entorn del 1860 més d'un miler d'estudiants.⁶⁶ El de Vic era aleshores el seminari amb més alumnat de Catalunya i un dels principals d'Espanya.⁶⁷

No cal dir que la incidència social, cultural, ideològica i, fins i tot, econòmica d'un conglomerat com aquest en una ciutat de dimensions mitjanes com la que ens ocupa havia de ser forçosament molt important, més si tenim present la figura del «senyor mestre», dels cursants de més edat que oferien els seus serveis com a mestres d'infants a les famílies residents a la ciutat o l'entorn proper a canvi que els acollissin a casa. No oblidem, a més, que aquest conjunt institucional encapçalat pel seminari no es limitava a la formació d'aquells que volien seguir carrera eclesiàstica, sinó que també era un espai docent de segon ensenyament per als fills d'aquelles famílies que volguessin i s'ho poguessin permetre, individus que en alguns casos prosseguien posteriorment els seus estudis superiors a la Universitat de Barcelona. En aquest sentit, s'ha subratllat que el Col·legi privat de segon ensenyament posat en marxa el 1844 com a resposta a la legislació de caràcter secularitzador impulsada per l'Estat liberal és un exponent claríssim de la capacitat d'adaptació d'una Església vigatana que va saber trobar vies per mantenir el seu ascendent i notorietat en una societat en transformació. És en aquest centre i al seminari mateix on va formar-se intel·lectualment bona part de l'elit ciutadana que veurem aparèixer en les pàgines següents. Aquestes institucions van tenir un paper cabdal en la reproducció d'uns valors i continguts ideològics afaïçonats pel catolicisme, el tradicionalisme i el conservadorisme social.⁶⁸

Ara fa més de mig segle, Vicens Vives ja va advertir la importància cabdal que els seminaris havien tingut en el revifament de l'Església a partir del segon terç de segle, i la seva incidència social i formativa més enllà de l'àmbit estrictament eclesiàstic, com a

⁶⁵ M. Teresa GODAYOL, *Didàctica de la ciència i educació eclesiàstica al segle XIX. El Col·legi privat de segon ensenyament de Vic 1844-1899*, tesina de doctorat, Universitat de Girona, 1999; RIAL, *L'ensenyament superior...*, *op. cit.*, esp. p. 267-288.

⁶⁶ *Ib.*, p. 253-262.

⁶⁷ *Ib.*, p. 248-249. *Vid.*, també, Vicente CÁRCEL ORTÍ, *Iglesia y revolución en España (1868-1874). Estudio histórico-jurídico desde la documentación vaticana inédita*, Pamplona, Ediciones de la Universidad de Navarra, 1979, p. 468-469 i 514-515.

⁶⁸ A més de les obres de Rial i Godayol referides en les notes anteriors *vid.* M. Teresa GODAYOL, «La didàctica de la ciència. El segon ensenyament a Vic (1844-1899)», *Ausa*, núm. 163, 2009, p. 11-29. Una part d'aquesta elit local especialment significada des del punt de vista cultural i cívic consta en el quadre de professors del projecte d'universitat literària plantejat el 1873; Maite GODAYOL, «La Universitat a Vic el 1873», *Ausa*, núm. 140-141, 1998, p. 157-170. Aquesta autora destaca l'existència a la ciutat d'una oligarquia o classe dirigent «eclesiàstico-civil» fortament cohesionada i amb una trajectòria formativa compartida en les aules del col·legi privat i del seminari; GODAYOL, *Història social de l'escola...*, *op. cit.*, esp. p. 106-119 i 252-262.

fogar dels homes de la Renaixença i germen de l'anomenat «filó de Vic». ⁶⁹ És quasi proverbial el protagonisme literari, religiós, ideològic i cultural assolit pel «grup de Vic», especialment durant el darrer terç de segle. El grup en qüestió va tenir com a senyera personalitats tan rellevants com Jacint Verdaguer ⁷⁰ o Jaume Collell ⁷¹ i plataformes tan destacades i emblemàtiques com el Cercle Literari, ⁷² l'Esbart ⁷³ o *La Veu del Montserrat*. ⁷⁴

Tot plegat ens remet a l'anomenat «vigatanisme», que ha estat definit per Josep M. Fradera com una «tradicció política i ideològica de base local però d'irradiació més general» i «una de les vies d'absorció de la tradició antiliberal muntanyesa dins el regionalisme en ascens». Segons aquest mateix autor, l'originalitat del fenomen ve donat per la «forma com elaborà per via literària i estètica el seu missatge». ⁷⁵ Jordi Casassas ha destacat, també, l'aportació del «nucli vigatà» en la configuració d'un influent corrent catolicoconservador que va contribuir a conformar el complex conglomerat catalanista de final de segle. Casassas subratlla la coincidència cronològica de les primeres definicions doctrinals i estratègiques d'aquest corrent catòlic amb les formulacions de Valentí Almirall, des de finals de la dècada del 1870, davant l'evidència de la inviabilitat de consolidar una alternativa global a l'ordre vigent.

⁶⁹ VICENS VIVES I LLORENS, *Industrials i polítics...*, *op. cit.*, p. 114-115.

⁷⁰ Verdaguer ha generat una abundantíssima bibliografia. Ens limitem aquí a indicar Isidor CÒNSUL, *Jacint Verdaguer. Història, crítica i poesia*, Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall, 1986; Ricard TORRENTS, *Verdaguer. Un poeta per a un poble*, Vic, Eumo, 1995 [1980]; Narcís GAROLERA, *Sobre Verdaguer. Biografia, literatura i llengua*, Barcelona, Empúries, 1996.

⁷¹ Joan ANGLADA, *El Canonge Jaume Collell: el periodista, el catalanista*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1983; Joan REQUESENS, *Jaume Collell i la Renaixença*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1992; Benjamí MONTSERRAT, *Jaume Collell i Bancells. Perfil biogràfic d'un activista catòlic del catalanisme*, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra - Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2002.

⁷² *Vid.* punt 1.4. d'aquest treball.

⁷³ A propòsit de l'Esbart de Vic *vid.* els diversos articles de la revista *Ausa*, núm. 54-55, 1967, amb motiu de la commemoració del centenari de la primera trobada a la Font del Desmai. Fora de Verdaguer i Collell l'únic membre fundador que ha estat objecte d'una monografia és Martí Genís i Aguilar; Maria-Mercè MIRÓ, *La prosa narrativa de Martí Genís i Aguilar*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1978. *Vid.*, també, Miquel S. SALARICH, *La poesia vuitcentista a Osona*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1989; Pere FARRÉS, «La Renaixença a Vic», a *Actes del col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984)*. *Estudis Universitaris Catalans*, vol. XXII-XXVIII, Barcelona, Curial, 1992, p. 269-280. Actualment Pol Serrabassa i Puntí, vinculat a la Universitat de Vic, està desenvolupant un treball doctoral sobre la literatura vigatana del període.

⁷⁴ Maties RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador i la «La Veu del Montserrat» 1878-1900*, Vic, Eumo, 1985; Miquel S. SALARICH, «*La Veu del Montserrat*» (1878-1902), Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1993 (ed. Maria-Mercè Miró).

⁷⁵ Josep M. FRADERA, «El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)», a RAMISA, *Els orígens del catalanisme conservador...*, *op. cit.*, p. 19-52. Les citacions a les pàgines 19, 43 i 35. *Vid.*, també, Jordi FIGUEROLA, «Vigatanisme», a MESTRE (dir.), *Diccionari d'història de Catalunya...*, *op. cit.*, p. 1115-1116; Josep JUNYENT, «Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)», *Ausa*, núm. 122/123, 1989, esp. p. 262-264.

L'autor remarca, igualment, la gran activitat desplegada pel «vigatanisme» i la seva presència destacada en l'àmbit barceloní a través de plataformes diverses de tipus periodístic i associatiu.⁷⁶

Les campanyes patrioticoreligioses lligades a la celebració del milenar de Montserrat i la restauració del monestir de Ripoll han estat assenyalades sovint com les dues realitzacions més emblemàtiques i transcendents del «vigatanisme». Lògicament, tot aquest impuls del grup vigatà no pot desvincular-se de l'activíssim moviment catòlic que en el darrer quart del vuit-cents va tenir en la diòcesi de Vic un puntal indiscutible. Jordi Figuerola ha analitzat detalladament l'episcopat vigatà de Josep Morgades, el qual va tenir un paper decisiu en l'intent de superar les greus lluites intraeclesials i en l'empresa de recristianitzar la població i recuperar la influència social de l'Església, en el marc de l'*aggiornamento* propugnat en el pontificat de Lleó XIII.⁷⁷ En alguna de les iniciatives episcopals més destacades, com la restauració de Ripoll mateix, o bé la creació del museu arqueologicoartístic diocesà, Morgades va comptar amb la col·laboració decisiva de sectors de l'elit vigatana, compromesos com el prelat en la comesa de la «restauració» religiosa i el foment d'uns principis d'organització i cohesió social de tall conservador.

Com ja hem apuntat, la nostra recerca s'inicia a mitjan de la centúria i finalitza amb el canvi de segle. Si hem pres la data de 1860 com a referència és perquè a nivell local ens sembla fonamental la creació del Cercle Literari. La voluntat dels prohoms i els sectors il·lustrats vigatans d'homologar-se amb les elits barcelonines i de participar en el moviment associatiu en voga; la motivació de comptar amb un fòrum de discussió ciutadana i un instrument per incidir en l'entorn que els era propi; i el sentit d'agent revulsiu contra una situació de cert endarreriment i atonia col·lectiva són factors molt significatius en relació a les qüestions que hem definit com a objecte d'estudi. En aquest punt també hem tingut present que tot just un any més tard, el 1861, i en part per impuls del mateix sector, va posar-se en marxa el bisetmanari *El Ausonense*, que reprenia amb èxit l'activitat periodística a la ciutat després d'un llarg silenci que només havia estat breument interromput per la publicació d'*El Montañés* (1854). Aquestes iniciatives van

⁷⁶ Jordi CASASSAS, *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*, Barcelona, Curial, 1980, esp. p. 11-61; ÍD., *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920). Estudis sobre les bases culturals i estratègiques del catalanisme*, Sant Cugat, Els llibres de la frontera, 1989, p. 106-110; ÍD., *Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, Barcelona, La Magrana, 1990, p. 301-311.

⁷⁷ Jordi FIGUEROLA, *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

tenir continuïtat amb el sorgiment d'altres capçaleres durant tota la segona meitat de la centúria, donant lloc a una producció remarcable amb fruits singulars tan emblemàtics com *La Veu del Montserrat*. La premsa va ser portaveu, principalment, dels sectors que se sentien cridats a exercir un lideratge en la col·lectivitat; un dinamitzador cultural i polític rellevant; i un element important en construcció d'un espai públic local en intercanvi continu amb altres horitzons.

La data de 1860,⁷⁸ amb tot, la prenem com a mera referència testimonial i, de fet, el punt de partida del nostre estudi sobre el fenomen de la sociabilitat en el seu vessant formal el situem el 1848, moment a partir del qual arranquen les primeres iniciatives dins la secció de l'ampli món associatiu que ens hem proposat historiar. La dècada del 1860 va donar lloc a un primera expansió remarcable del fenomen a la ciutat. Pel que fa a l'anàlisi de la vida política local, iniciem la recerca d'una manera sistemàtica el 1856, data que ens situa en l'etapa final del règim isabelí, en el marc de la «rectificació» conservadora que va seguir al Bienni Progressista (1854-1856). El primer període objecte d'anàlisi (1856-1868) comprèn, en l'àmbit de la política espanyola més estretament lligada a l'Estat central, l'alternativa formada per moderats ultraconservadors, unionistes i progressistes.⁷⁹ El punt de partida de 1856 ens ha de permetre considerar l'existència de divisòries correlatives a la localitat o bé identificar faccions de perfil i naturalesa dissemblant, la dinàmica de les quals podria haver estat marcada parcialment per l'acció governamental i pels avatars de la política «general» espanyola. La identificació del personal polític representatiu de l'ajuntament en aquesta primera etapa, a més, ens ha de possibilitar avaluar el grau de continuïtat i coincidència amb els responsables municipals del Sexenni, ja que aquesta anàlisi podria oferir indicis

⁷⁸ La consideració del 1860 com una fita significativa a Catalunya en la consolidació decisiva del món contemporani a CASASSAS (coord.), *Els intel·lectuals i el poder...*, op. cit., p. 95 i s.

⁷⁹ Aquest darrer projecte polític va protagonitzar una etapa de govern inusualment estable (1858-1863), coincident amb uns anys d'expansió econòmica, d'impuls en la construcció de la xarxa de ferrocarrils i d'avenç en el desenvolupament i la definició de l'ordre juridicoadministratiu liberal (recordem la Llei Hipotecaria del 1861 i la Llei del Notariat del 1862, per exemple). A Barcelona, població de caràcter decididament industrial, són anys d'expansió demogràfica i urbanística i de posada en marxa de plataformes culturals i ciutadanes decisives com els Jocs Florals (1859) i l'Ateneu Català (1860). Un sector prestigiós de les elits econòmiques, intel·lectuals i professionals, representants d'un corrent conservador pròpiament català articulat en els anys immediatament precedents, va convergir temporalment amb els plantejaments de la Unió Liberal, però se'n va desmarcar aviat. Sobre la confluència d'aquests fets *vid.* Borja de RIQUER, «El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració», *Recerques*, núm. 11, 1981, p. 29-80; CASASSAS, *Entre Escil·la i Caribdis...*, op. cit.; Josep M. DOMINGO, «Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Literatura, modernització urbana i representació col·lectiva», a ÍD. (ed.), *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / Institut de Cultura-MUHBA, 2011, p. 39-76.

d'una eventual modificació en la correlació de forces polítiques present a la col·lectivitat.

La data límit que hem pres com a referència per l'altre extrem és, també, merament orientativa. El 1902 és la data de desaparició de *La Veu del Montserrat*, considerada una de les principals plataformes de l'anomenat «vigatanisme». D'alguna manera, el seu testimoni va recollir-lo dos anys més tard la *Gazeta Vigatana*, periòdic amb un tarannà prou diferent, de caràcter més local i amb una orientació política catalanista més operativa.⁸⁰ El 1902 és, també, el de la desaparició, de fet, del Cercle Literari de Vic, espai referent de la sociabilitat de les elits ciutadanes en els darrers decennis del segle XIX. L'associació catalanista Catalunya Vella (1902) i la Cambra Agrícola Ausetana (1903), impulsades per sectors vinculats al mateix «Círcol» i sorgides de manera quasi correlativa a l'extinció de l'entitat cultural vuitcentista, són un exponent dels espais que una part rellevant dels sectors benestants i influents de la ciutat van tenir a bé de posar en marxa en el tombant de segle, en consonància amb un nou context històric. En definitiva, l'articulació d'una opció catalanista conservadora amb vocació pragmàtica (dotada d'espais de sociabilitat i òrgans d'expressió propis) no deixa de ser testimoni d'un procés de transformació molt més ampli, marcat pel sorgiment progressiu d'una «nova política» que es va manifestar molt més obertament ja avançat el primer terç del nou-cents.⁸¹

En un altre ordre, en el discurs públic del sector més dinàmic de l'elit local de començ de segle semblen comparativament menys presents les lamentacions per l'endarreriment, l'atonía i l'aïllament de la població, les quals van ser relativament recurrents durant les dècades centrals del vuit-cents. Amb les primeres dècades del segle XX els efectius demogràfics van començar a repuntar i les expectatives econòmiques a mig termini semblaven més favorables, en part probablement perquè l'horitzó de l'electrificació ofería noves perspectives a la producció local i, també, perquè en acabat la integració territorial i mercantil afavorida per les noves carreteres i el ferrocarril no havia tingut, en conjunt, les conseqüències fatals que alguns havien arribat a témer mig segle enrere. En certa manera, el creixement urbà de la ciutat en les primeres dècades del nou-cents (molt limitat en comparació amb el d'altres poblacions catalanes, però

⁸⁰ En aquest sentit, resulta interessant la correspondència que Lluís B. Nadal va adreçar a Narcís Verdager i Callís el 10 de gener de 1903, reproduïda a Xavier TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic (1899-1909)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, p. 65-66.

⁸¹ Vegeu sobre aquest procés a la ciutat *Ib.*

prou apreciable) té com a punt de partida testimonial l'obertura del carrer Verdaguer (1903-1910). L'expansió continguda de la ciutat amb la urbanització de nous espais va ser l'expressió tangible d'un nou període.

0.3. Estructura de la tesi

A més de la present introducció aquest estudi està conformat per tres grans blocs, una conclusió general, un apèndix i un apartat de fonts i bibliografia. Cadascun dels tres blocs esmentats, al seu torn, ha estat dividit en diversos capítols. Així com les parts primera i segona són temàticament més homogènies, la tercera, en canvi, té un caràcter més polièdric, ja que cadascun dels capítols versa sobre qüestions amb una entitat diferenciada.

El primer bloc té com a objectiu la reconstrucció d'una secció determinada del teixit associatiu, conformat pels espais de sociabilitat formal de tipus recreatiu, cultural i polític de la ciutat. Aquest primer gran apartat compta amb una introducció on es justifica el tractament del fenomen, s'aporta un breu estat de la qüestió a partir de la bibliografia existent i es delimita estrictament l'objecte d'estudi particular que centra la nostra recerca. Segueixen immediatament després dos capítols: l'un s'ocupa a grans trets del període que va del 1848 fins a la fi del Sexenni; l'altre abasta el període de la Restauració fins al canvi de segle. Dins de cada capítol les associacions objecte d'anàlisi han estat agrupades en funció de la seva tipologia o l'objecte col·lectiu que perseguien. Segueix un tercer capítol que es dedica íntegrament a tractar de manera sistemàtica la trajectòria del Cercle Literari de Vic. El tractament especial que fem de l'entitat s'explica per tres raons fonamentals: en primer lloc, perquè va ser un espai central en la sociabilitat de les elits vigatanes; en segon lloc, per la seva importància decisiva en la vida cultural i associativa de la ciutat; per últim, perquè que sapiguem és l'única associació -dins l'àmbit que hem definit com a objecte d'estudi- de la qual es conserva un fons documental rellevant. A la fi hem redactat unes conclusions parcials on s'exposen els resultats principals de l'anàlisi feta en aquesta primera part.

El segon bloc, com ja hem apuntat, s'ocupa de la vida política local en el seu vessant més institucional i, en bona mesura, té com a eixos conductors la composició i l'activitat de l'ajuntament i les eleccions municipals. Aquesta segona part s'inicia amb una introducció on perfillem el plantejament amb què abordem particularment aquest segon àmbit i els objectius que persegüim. En la mateixa entrada de bloc destaquem algunes monografies existents que han aportat coneixement sobre les dinàmiques polítiques particulars d'algunes poblacions catalanes, les quals han posat de manifest l'existència de trets característics i evolucions prou diferenciades. Resta pendent, amb tot, de sistematitzar els resultats d'aquestes recerques i traçar quins serien

hipotèticament els principals «models» existents. Al final de la introducció destaquem l'absència quasi absoluta de bibliografia relativa a la vida política vigatana en el període que centra la nostra atenció.

Encara dins el segon bloc, hem configurat tres capítols que segueixen un ordre cronològic i que abasten el període 1856-1903. El primer apartat s'ocupa dels darrers anys del període isabelí i del Sexenni Democràtic, el segon de l'etapa de la Restauració borbònica fins al 1890 i el tercer, també dins aquesta etapa històrica, s'inicia amb la implementació del sufragi universal el 1891 i finalitza amb el tombant de segle, concretament el 1903. Les diferències substancials existents durant tots aquests anys pel que fa als règims de representativitat municipal vigents en cada moment ens ha portat a confeir uns breus epígrafs que recullen alguns dels aspectes legislatius fonamentals que cal tenir presents. Com ja expliquem en la introducció del bloc en qüestió, aquesta part de la recerca vol aportar un major coneixement sobre els individus i els grups que van hegemonitzar el poder municipal en cada conjuntura, els comportaments politicoelectorals dominants en l'«espai local» vigatà, els factors que intervenen en la configuració de les solidaritats i les divisòries que condicionen la vida política local - entesa aquesta en un sentit ampli-, la manera en què es van viure a la ciutat alguns canvis polítics d'ordre més general o les relacions de la municipalitat amb altres instàncies de poder, etc. Aquest bloc també ha estat la base per a la identificació nominal del personal representatiu municipal (alcaldes, tinents i regidors). La composició dels ajuntaments del període ha estat recollida en l'apèndix i el seu perfil professional ha estat analitzat en un dels darrers capítols del bloc segon, que es tanca amb unes conclusions.

El tercer bloc presenta un contingut més heterogeni que els dos precedents. Cadascun dels sis capítols que l'integren tracta una qüestió amb entitat pròpia. Es tracta d'un conjunt d'iniciatives institucionals i ciutadanes molt diverses que tenen en comú el fet de respondre, és clar, a la delimitació espai-temps que hem definit (Vic durant la segona meitat del vuit-cents), però també que estan protagonitzades pel segment social objecte de la nostra anàlisi (les elits vigatanes, els agents detentors del poder a la localitat). La tria intencionada que hem fet ens aproxima als interessos i les inquietuds d'aquests actors socials i polítics, i, també, a la manera com van percebre el canvi històric referit i les respostes que van articular per adequar-s'hi. Així, el primer capítol s'ocupa del discurs de la ciutat letàrgica, en crisi, força present en les dècades centrals

del segle i de connotacions ambivalents; el segon tracta de la defensa i la promoció de la capitalitat administrativa i simbòlica de Vic; el tercer aborda l'interès de l'elit vigatana per la modernització de l'agricultura i la millora dels transports (particularment per l'arribada del ferrocarril), i les iniciatives que va emprendre en aquest marc; el quart se centra en un seguit de campanyes públiques i de mobilitzacions ciutadanes lligades a la reivindicació del proteccionisme econòmic, la defensa del dret civil català davant les pretensions codificadores de l'Estat i l'impuls «recatolitzador» del darrer quart de segle; el cinquè versa sobre un conjunt d'accions vinculades al col·leccionisme i la conservació del patrimoni artisticoarqueològic, les quals són interessants per conceptes diversos, també com a exponents de l'afany de distinció cultural i de capitalització simbòlica dels seus protagonistes; el sisè i últim tracta de la creació i els primers anys de funcionament de la Galeria de Vigatans Il·lustres, que judiquem com un recurs més de les elits i els poders locals en la construcció d'un determinat imaginari sobre la col·lectivitat.

Per últim, l'estudi finalitza amb unes conclusions, un apèndix i un apartat que recull els recursos documentals utilitzats en l'elaboració de la tesi doctoral. Pel que fa a l'apèndix, l'hem dividit en dues grans parts. La primera està centrada en el Cercle Literari de Vic i conté una taula que recull el conjunt dels socis fundadors de l'associació amb indicació del seu domicili a la ciutat, la professió, la població de la qual eren naturals i la data de naixement; uns quadre sinòptics i unes gràfiques relatius a l'evolució del nombre de socis del «Círcol» entre 1879 i 1899; i, per últim, la transcripció d'una sèrie de textos inèdits rellevants relatius a l'activitat cultural i institucional de la mateixa entitat cultural. La segona part de l'apèndix conté la composició de tots els ajuntaments vigatans del període 1856-1902, amb indicació del càrrec ocupat en el consistori i la professió de cada individu.

0.4. Fonts i metodologia⁸²

La naturalesa complexa de l'objecte d'estudi i l'enfocament polièdric plantejat ens ha portat a utilitzar diversos tipus de fonts primàries. Per al bloc primer, el dedicat a una fracció determinada del fenomen de la sociabilitat formal, cal destacar que gairebé en cap cas es conserven fons rellevants de les associacions vigatanes del vuit-cents (l'excepció és el Cercle Literari). Conseqüentment, la informació relativa a les entitats l'hem localitzat en altres fonts més indirectes i de tipologia molt diversa, que en la majoria de casos ens han proporcionat un bagatge de referències disperses i lacòniques, a voltes francament insubstancials. El treball a l'Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona ens ha aportat en la majoria de casos fruits poc estimables en el relatiu als expedients particulars d'associacions (molt majoritàriament inexistents), però la consulta dels llibres de registre (treballats en el seu moment per Pere Solà)⁸³ ens ha subministrat alguna informació preciosa. Del contrast d'aquestes referències amb les notícies obtingudes per altres vies es desprèn que, sovint, la data d'alta i la tipologia enregistrades en la matrícula no es corresponen realment amb l'arrencada de l'associació i el seu ordre d'activitat efectius.

En el buidatge de les caixes de documentació relatives a entitats de la ciutat a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic hem localitzat principalment alguns estatuts publicats i altres impresos relacionats amb l'activitat de les entitats. El treball sistemàtic amb l'abundant premsa local conservada per la mateixa institució vigatana ens ha ofert un cabal de notícies notori que difícilment hauríem pogut aconseguir per altres vies. L'estudi dels programes de festa major (entenen com a tal en aquest treball les celebracions en honor a sant Miquel dels Sants) i d'alguna guia de la ciutat ha estat, també, d'utilitat. Val la pena destacar, en aquest punt, els fruits obtinguts del buidatge de la correspondència municipal. Aquest és un recurs documental que s'ha utilitzat poc en historiar el món associatiu i que, en canvi, s'ha revelat com a fonamental en el nostre estudi. El fet que en moltes ocasions la tramitació de la documentació necessària per rebre l'autorització preceptiva passés per l'alcaldia i que sovint el governador civil demanés informes previs a l'autoritat municipal abans de resoldre positivament o negativa les peticions, explica que en la correspondència oficial intercanviada entre aquestes instàncies politicoadministratives hi hagi tot sovint informacions de gran

⁸² El detall de les fonts utilitzades es troba en l'apartat final d'aquest estudi.

⁸³ Pere SOLÀ, *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació 1874-1966*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.

interès. En algunes casos també s'han localitzat els esborranys de comunicacions trameses per la municipalitat al governador civil en resposta a breus enquestes dirigides a conèixer l'estat associatiu de la ciutat.

L'anàlisi del món associatiu ens ha permès reconèixer alguns espais ciutadans rellevants en la tasca de cohesió de les elits vigatanes i en la vertebració de la seva acció col·lectiva. L'estudi del fenomen de la sociabilitat, així mateix, ens ha ajudat a conèixer millor llurs interessos, inquietuds i iniciatives durant el període. En aquest sentit, i com ja hem apuntat, ha estat especialment important el buidatge sistemàtic de tot el fons documental del Cercle Literari de Vic dipositat a la Biblioteca Joan Triadú, centre integrat en la Xarxa de Biblioteques Municipals de la Diputació de Barcelona. Hem estudiat els diversos estatuts i reglaments, els llistats de socis existents, la correspondència i les memòries anuals. També hem consultat les escasses actes existents de les reunions de les juntes directives i generals i els pocs manuscrits originals que es conserven dels discursos i els treballs presentats a la tribuna de l'entitat (un buit que a vegades es pot compensar de manera molt parcial amb les actes de les conferències i amb les cròniques periodístiques). Finalment, també hem examinat els catàlegs i el lligall de biblioteca, la documentació relacionada amb el museu, i tot el relatiu als certàmens celebrats els anys 1870. Per a l'aproximació prosopogràfica als socis fundadors ens hem valgut fonamentalment de documentació de tipus municipal com els padrons de població i les relacions de contribució.

En el bloc segon hem treballat sistemàticament la identificació del personal polític de l'ajuntament durant el període objecte del nostre estudi. Per a aquesta labor hem recorregut als llibres d'acords del consistori, als expedients relatius a les eleccions municipals i, de manera subsidiària, als censos electorals. Un cop identificats amb noms i cognoms els individus en qüestió hem definit el seu perfil socioprofessional fonamentalment a través de la consulta dels padrons de població, dels censos de riquesa i de les relacions contributives.

De manera paral·lela, també dins la segona part d'aquest estudi, l'anàlisi dels escenaris i les dinàmiques més estrictament politicoelectorals l'hem enfrontat principalment a través del buidatge sistemàtic de la premsa local i de la documentació relativa a les eleccions municipals. De manera més puntual i amb caràcter complementari hem recorregut a algunes capçaleres de Barcelona i de Madrid. Només amb caràcter excepcional hem consultat els expedients relatius a convocatòries

electorals per a altres instàncies representatives (Diputació de Barcelona i Corts). El buidatge de les caixes de documentació impresa diversa relativa a aspectes polítics i electorals conservada a l'ABEV també ens ha aportat informacions rellevants.

L'anàlisi dels llibres d'acords és una eina fonamental per resseguir els posicionaments que l'ajuntament adopta en relació a les qüestions que són de la incumbència i l'interès de la municipalitat i que afecten en major o menor grau la col·lectivitat. Són un instrument útil, també, per reconèixer la possible existència de projectes competitiu i de fraccions enfrontades pel poder, així com de conflictes d'interessos entre actors socials diversos. És clar, tanmateix, que el fet que els llibres normalment presentin únicament el resultat de les deliberacions i no pas els debats en si resta eficaça a la font en el seguiment d'aquestes dissensions i polaritats, les quals també poden ser detectades i discernides relativament a través de la premsa local i dels expedients electorals.

Les mateixes fonts indicades en les línies precedents són útils per resseguir la influència i la intervenció de l'Estat central i les autoritats politicoadministratives superiors en el municipi i, també, per conèixer les relacions de l'ajuntament amb altres formacions institucionals i instàncies de poder. Igualment, són d'interès per discernir la manera en què es van viure a Vic determinats esdeveniments polítics i afers ciutadans. En aquest mateix marc, l'estudi de la correspondència municipal ha estat de nou important, molt especialment per tenir notícia d'algunes ordres governatives i de les sol·licituds i els intercanvis informatius mediats entre administracions. Les cartes enviades al secretari municipal per l'apoderat de l'ajuntament a Barcelona, conservades en les mateixes caixes de correspondència, han aportat algunes notícies francament interessants, sobretot perquè certs episodis de la vida política del municipi són comentats amb una franquesa que les fonts oficials i públiques no solen transmetre.

Particularment per a aquest bloc segon han estat útils les referències i els comentaris de contingut més decididament polític presents en algunes memòries i cròniques relatives a l'època, com ho són les obres ben conegudes de Jaume Collell, Lluís Arumí, Joan Camps i Josep Gudiol, fonamentalment.⁸⁴ Hem fet ús, també, de les *Memories de*

⁸⁴ Jaume COLLELL, *Del meu fadrinatge*, Vic, Gazeta de Vich, 1920; Lluís ARUMÍ, *La guerra dels carlins vista per un infant*, Granollers, Alpina, 1972; Antoni PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina vista per un liberal. Extractes de la «Crònica» de Joan Camps i Prat, de Seva (1824-1905) amb un apèndix o visió del carlisme del carlí Josep Molins i Prat, també de Seva, redactat el 1886*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000; [Josep GUDIOL], *Collformich. Relació històrica dels successos ocorreguts desde'l día 8*

un menestral vigatà, un text anònim poc sovintejat pels investigadors que conté abundants notícies sobre la vida política de la ciutat relatives, bàsicament, al darrer terç de segle.⁸⁵ Tant per a aquest bloc com per a la resta del nostre estudi ens hem valgut de manera desigual de fons personals i familiars diversos, com ara l'epistolari de Víctor Balaguer (Biblioteca Museu Víctor Balaguer) o la correspondència de la família Masferrer i Arquimbau (Biblioteca de Catalunya), entre d'altres.

El buidatge de la premsa local i el treball sistemàtic fet en relació al món associatiu i la vida política local ens ha permès apropar-nos al segment social que hem elegit com a objecte d'estudi. Les tres instàncies o fenòmens al·ludits (premsa, associacions, ajuntament) constitueixen àmbits rellevants en l'acció col·lectiva de les elits durant el període i ens han posat sobre la pista d'un seguit de qüestions que, com ja hem comentat, hem tractat de manera més monogràfica en el bloc tercer. La tria dels elements a analitzar en aquesta darrera part ha estat intencionadament diversa, amb la voluntat de donar compte de la naturalesa complexa del conglomerat d'iniciatives i recursos que les elits i els poders locals van posar en joc per (re)construir i fonamentar la seva hegemonia en un període de canvi històric.

En bona mesura les fonts ja esmentades en les línies precedents (com ara el fons del Cercle Literari, els llibres d'acords i la correspondència municipal, la premsa, etc.) han estat la base del treball fet en el bloc tercer, on destaquem així mateix la freqüentació de llibres, opuscles i fullets d'època, amb particular atenció a les obres d'alguns vigatans coetanis (Manuel Galadies, Joaquim i Josep Salarich, Francesc d'A. Aguilar, Joaquim Capdevila, Francesc X. Calderó, Martí Genís, Lluís B. Nadal, etc.). Lògicament, el tractament de caire més monogràfic dispensat a alguns aspectes particulars en aquesta part de l'estudi ha requerit, en alguns casos, l'ús més o menys puntual de recursos documentals addicionals. Així, per exemple, per a la qüestió de la defensa de la capitalitat diocesana vigatana hem consultat alguns llibres d'actes del capítol catedralici; per a la campanya de restauració del monestir de Ripoll hem fet ús de la documentació relativa als subscriptors de l'obra, conservada a l'arxiu episcopal de Vic; i per a l'àmbit del col·leccionisme artisticoarqueològic i la restauració del temple romà ha estat

al 11 de Janer de 1874, ab motiu de l'entrada dels carlins a Vich, Vic, Estampa de Lluicià Anglada, 1913 (Vic, Diari de Vic, 2008).

⁸⁵ *Memories de un menestral vigatà. Los últimos XXX anys. Ratlles dedicades [sic] per un oficial sabater que no sab d'escriurer á un fill seu estudiant de segon any de Teología. Folletí de la La Plana de Vich*, Barcelona, Imp. Antoniana, 1899, secció XIII. Aquestes memòries van aparèixer publicades per lliuraments a la publicació vigatana *La Plana de Vich* entre els números 1 (4-7-1899) i 86 (21-2-1901).

fonamental la documentació sobre el Museu del Cercle Literari conservada en el fons d'aquesta entitat, i el fons de la Societat Arqueològica custodiat a l'ABEV.

Quant a la bibliografia consultada, bona part de la classificable com a local roman a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic i a la Biblioteca Joan Triadú de la mateixa ciutat. El gruix dels estudis, articles, capítols de llibre i monografies els hem consultat a la Biblioteca de Catalunya i les Biblioteques Universitàries de Catalunya. En aquest darrer cas, en part ens hem valgut d'instruments útils com el préstec interbibliotecari i el préstec universitari consorciat. L'accés a un volum menor d'obres pertanyent principalment a la historiografia francesa s'ha fet a través de la *Médiathèque de la Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme* (Aix-en-Provence) i de la *Bibliothèque Nationale de France* (París). Per a la localització i la consulta d'articles especialitzats ha estat molt valuosa com a eina la xarxa. Destaquem, en aquest sentit, la utilitat de la plataforma RACO. L'accés al contingut d'alguns articles publicats en revistes de referència s'ha fet en alguns casos a través dels portals específics d'aquests portaveus científics (és el cas de les revistes *Ayer* o *Hispania*, per exemple).

0.5. Agraïments

No vull acabar aquesta introducció sense expressar el meu agraïment a algunes persones i institucions que m'han proporcionat el suport moral i material indispensable per realitzar la recerca.

La meua gratitud vers Jordi Casassas, director d'aquesta tesi, pel seu mestratge al capdavant del GEHCI, pels seus comentaris inspiradors i per suggerir-me el tema de recerca en una trobada agradable al bar-jardí de l'Ateneu Barcelonès, a l'entrada de l'estiu del 2005. Gràcies al conjunt dels integrants del Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, en especial a aquells que s'han interessat en un moment o altre pel desenvolupament d'aquesta recerca i que m'han encoratjat a acabar-la. Gràcies a tots i cadascun dels membres del GEHCI, en especial a Giovanni C. Cattini, Carles Santacana i Susanna Tavera, amb tots els quals he tingut l'oportunitat de col·laborar de manera més o menys estreta en projectes diversos en els darrers anys. En aquest sentit, també vull esmentar de manera particular l'Albert Ghanime, amb qui durant tot aquest temps he compartit un reguitzell de treballs i he après un munt de coses.

També dins de la Universitat de Barcelona vull agrair els moments compartits amb els doctorands (algun ja doctor) de la *Metode*: Pol Dalmau, David Devesa, Miguel Garau, Roser González, Elisenda Loscos, Albert Palà, Gerard Pedret, Tomàs Suau i Gemma Torres. La història i la política, però sobretot la vida mateixa, han centrat converses tan plaents com enriquidores, que han estat, a més, un lenitiu eficaç.

Gràcies a tot el personal dels arxius i biblioteques que he freqüentat durant aquests anys, molt particularment el de l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, l'Arxiu Municipal de Vic i la Biblioteca Joan Triadú de la mateixa ciutat. La seva amabilitat i predisposició a ajudar-me amb tot no s'ha esvaït en absolut amb el pas dels anys a pesar de les meves sol·licituds constants. Aquí no puc deixar de fer un esment particular a Rafel Ginebra, per la seva dedicació tenaç i generosa. Ja que som a Vic, també vull aprofitar per agrair el coratge rebut dels companys del Patronat d'Estudis Osonencs.

Agraeixo, també, al *Ministerio de Educación y Ciencia* la concessió d'una beca de col·laboració amb el Departament d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona el curs 2004-2005. Va ser llavors quan vaig tenir oportunitat d'entrar en contacte per primera vegada amb les línies de treball del GEHCI.

Aquesta recerca no hauria estat possible, però, sense el gaudi d'una beca predoctoral que em va ésser atorgada l'any 2006 per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR). Aquest mateix organisme, dependent de la Generalitat de Catalunya, va concedir-me el 2008 un ajut BE per fer una estada de recerca a l'*Unité Mixte de Recherche Temps, Espaces, Langages, Europe Méridionale - Méditerranée* (TELEMME), de la *Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme*, vinculat a la *Université d'Aix-Marseille* i el *Centre National de la Recherche Scientifique* (CNRS). Haig d'esmentar, en aquest punt, l'amabilitat de Paul Aubert, Jean-Marie Guillon i Olivier Raveux.

Darrerament haig d'agrair, també, la concessió de la I Beca de recerca històrica Terra d'Ateneus 2014 convocada per l'Institut Ramon Muntaner i la Federació d'Ateneus de Catalunya, la qual cosa m'ha permès treballar de manera més aprofundida el món associatiu de la ciutat de Vic durant el període que centra aquesta investigació.

Gràcies, també, a la família Abadal-Mas, Teresa Abelló, Joaquim Albareda, Lluís Anglada, Xavier Anta, Cristina Aumatell, Marta Ballester, Pasqual Bernat, Cristina Borderías, Josep Casanovas, Joaquim Coll, Òscar Costa, Concepció Espadamala, Jordi Figuerola, Imma Franquesa, Víctor Gavín, Anna Gómez, Ezequiel Gort, Miquel S. Gros, Santi Izquierdo, Òscar Jané, Anna Jiménez, Agustí G. Larios, Paola Lo Cascio, Andreu Mayayo, Miquel Mirambell, Bernat Muniesa, Joan Oliver, Ramon Ordeig, Joan Palomas, Santi Ponce, Joaquim M. Puigvert, Maties Ramisa, Santiago Riera, Francesc de Rocafiguera, Ignasi Roviró, Àngels Solà, Dolors Solà, Queralt Solé, Marc Sureda, Pere Tió, Xavier Tornafoch, Joan Vilamala, Jordi Vilamala, Fèlix Villagrasa, Joan Villarroya, Ricard Vinyes, Toni Vives, i la família Abril-Vilamala. També a Lluís Vicente i els companys de la Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès.

Records als meus amics de Manlleu, de la Plana i de fora, a qui he enyorat en la fase final del treball, quan no he tingut gaire temps per trobar-los i passar-hi tantes estones com hagués volgut.

Moltíssimes gràcies a la meva família: al meu germà Pau i a la Celi, i als meus pares, en Manel i la Manoli, per tots els esforços i, al capdavant, per fer-ho tot possible. Per últim, el meu agraïment a la Irene, per la seva infinita bondat i per voler fer camí amb mi. A tots ells per la seva estima sense càlcul.

**1. EL CERCLE LITERARI I ELS INICIS DE L'ASSOCIACIONISME
RECREATIU, CULTURAL I POLÍTIC A VIC (1848-1902)**

1.1. Introducció

1.1.1. Associacionisme i sociabilitat: algunes consideracions a mode introductori

El fenomen històric de l'associacionisme i el de la sociabilitat, en general, conformen un objecte d'estudi de gran interès que mena a un espai social vastíssim que podem situar entre l'àmbit estrictament domèstic i el de les instàncies polítiques altament formalitzades (l'Estat). L'estudi de la sociabilitat, tant en el seu vessant informal com en el formal (l'associacionisme), té una importància cabdal per conèixer les formes i els mecanismes de vertebració i acció col·lectives. Segons l'historiador Maurice Agulhon, formulador d'una definició de sociabilitat sintètica i integradora que, amb matisos, generalment ha estat força acceptada i reproduïda, la noció de sociabilitat remetria als sistemes de relació que reuneixen els individus en grups més o menys naturals (o espontanis), coactius (o obligatoris), estables i nombrosos.⁸⁶ La definició situa en el punt de mira de l'investigador un vast entramat social organitzat i les formes i els espais que li són propis.

Sobre aquesta definició base s'han introduït, com és lògic, matisos, complements i desenvolupaments diversos. Així, per citar només alguns exemples del nostre entorn, Juan Francisco Fuentes ha considerat que una delimitació satisfactòria del concepte hauria de combinar la proposta d'Agulhon amb la noció d'esfera pública (de «publicitat burgesa») de Jürgen Habermas, un espai de comunicació i d'intercanvi d'idees, informació, opinions i experiències.⁸⁷ Josepa Cucó, per posar un altre cas, ha expressat la conveniència de complementar la visió «grupala» d'Agulhon amb el concepte analític de «xarxa social», que permetria visualitzar altres tipus d'interaccions i dotar de major fluïdesa el conjunt en observació.⁸⁸ L'aplicació d'aquestes nocions i també la de «capital social» (entès com «*los recursos intangibles que permiten a personas y grupos la obtención de beneficios en virtud de unas relaciones sociales dotadas de confianza,*

⁸⁶ El text original: «*les systèmes de relations qui confrontent les individus entre eux ou qui les rassemblent en groupes, plus ou moins naturels, plus ou moins contraignants, plus ou moins stables, plus ou moins nombreux*», Maurice AGULHON, «Les associations depuis le début du XIXe siècle», a Maurice AGULHON i Maryvonne BODIGUEL, *Les associations au village*, Le Paradou, Actes Sud, 1981, p. 11.

⁸⁷ Juan Francisco FUENTES, «De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal», a Juan Francisco FUENTES i Lluís ROURA (eds.), *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje al profesor Alberto Gil Novales*, Lleida, Milenio, 2001, p. 208; Jürgen HABERMAS, *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*, Barcelona, Gustavo Gil, 2006 [1962].

⁸⁸ Josepa CUCÓ, «Sociabilidad y estructuras de mediación», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Sociabilitat i àmbit local. Actes del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2001*, Barcelona, L'Avenç, 2003, p. 13-37.

reciprocidad y cooperación») han trobat aplicació pràctica en un estudi de cas centrat en el Casino de Madrid, en l'obra de Maria Zozaya.⁸⁹ Pere Solà, per últim, ha destacat la conveniència de completar la noció de sociabilitat provinent de l'«escola francesa» amb les perspectives renovades que aporten les nocions esmentades, però també amb d'altres com la de «Tercer Sector».⁹⁰

El fenomen de la sociabilitat, és clar, no és un component històric exclusiu de la contemporaneïtat, però durant el segle XIX adopta nous espais i noves formes i comença a assolir una presència, desenvolupament i diversificació superiors com a part d'unes dinàmiques de canvi social que no poden desvincular-se de la consolidació de processos com la individualització, la secularització, la urbanització o la industrialització (que en aquest darrer cas va contribuir, amb els matisos que convingui, a una diferenciació més clara entre el temps de treball i el temps lliure). El desplegament del fenomen, és clar, també va produir-se amb consonància amb l'establiment d'uns règims polítics constitucionals que, sovint amb retard i truncaments notoris i amb restriccions i distorsions de tota mena, acabaran reconeixent i regulant jurídicament el dret de reunió i el d'associació dins un marc de llibertats cíviques més o menys ampli segons el context.⁹¹ Per descomptat, abans no s'assolí aquest estadi de formalització, davant l'absència de lleis reguladores a propòsit, semblants pràctiques s'exerciren sota l'arbitri de les autoritats politicoadministratives del moment.

L'«esperit d'associació», com han apuntat Jean-Louis Guereña i Javier Fernández Sebastián, va ser vist per molts coetanis com un component caracteritzant fonamental de l'època, una manifestació pròpia dels temps i, en no poques ocasions, com un indicador de progrés «civilitzatori».⁹² Aquest tipus d'apreciació de la realitat també va estar ben present a Vic, com tindrem ocasió de comprovar més endavant. El 1861, des d'un

⁸⁹ María ZOZAYA, *Del ocio al negocio. Redes y capital social en el Casino de Madrid, 1836-1901*, Madrid, La Catarata, 2007. El fragment transcrit és a la pàgina 15.

⁹⁰ Pere SOLÀ, «Sociabilidad formal/informal en el área mediterránea: aspectos conceptuales y comparativos», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003, p. 111; *Vid.* algunes consideracions en aquest sentit a ÍD., «Asociacionismo en la España periférica: tipología y rasgos dominantes», a Elena MAZA (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea. Vertientes y análisis interdisciplinar*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003, esp. p. 92-97.

⁹¹ Gonzalo ROJAS, *Los derechos políticos de asociación y reunión en la España contemporánea (1811-1936)*, Pamplona, Universidad de Navarra, 1981.

⁹² Jean-Louis GUEREÑA, «El “espíritu de asociación”. Nuevos espacios y formas de sociabilidad en la España decimonónica», a FUENTES i ROURA (eds.), *Sociabilidad y liberalismo...*, *op. cit.*, p. 226-229; Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «Un país de individualistas insociables. Concepto, léxico y percepción de la sociabilidad en el discurso regeneracionista de fines del siglo XIX», a Rafael SÁNCHEZ MANTERO (ed.), *En torno al 98. España en el tránsito del siglo XIX al XX*, Huelva, Universidad de Huelva / Universidad de Sevilla / Asociación de Historia Contemporánea, 2000, vol. I, p. 453-464.

Cercle Literari acabat d'erigir, exponent de la nova sociabilitat ciutadana, l'advocat vigatà Marià Fàbregas dissertà sobre la «Necesidad de trato frecuente entre las familias que constituyen una población» i va subratllar, en el seu parlament, «*los felices resultados que trae la asociación para el bienestar y el desenvolvimiento moral e intelectual de los individuos*».⁹³ Poc més tard, un altre advocat i soci fundador de l'entitat, Antoni Soler, des de la mateixa tribuna, va lamentar la manca de progrés de la ciutat i va atribuir semblant fet, en part, a l'«*aislamiento de sus vecinos*» i al seu escàs esperit d'associació i cooperació.⁹⁴ Com veurem, les manifestacions associatives i els espais de sociabilitat, en conjunt, van anar guanyant presència a la ciutat en aquelles cronologies. En un article del 1866 el setmanari *El Seminarista Español*, editat a la ciutat, glossava a la seva manera els canvis que observava en els hàbits socials dels coetanis (no pas particularment entre els vigatans) i, de manera gràfica, asseverava: «*antes se vivía en familia; ahora se ha generalizado la moda de vivir en público*». El redactor destacava com les tertúlies que abans es desenrotllaven «*en el recinto privado del hogar doméstico*» i que «*reunían un corto número de parientes y amigos de confianza*», s'havien traslladat aleshores als cafès, casinos i teatres i havien adoptat un caràcter públic.⁹⁵

L'associacionisme recreatiu, cultural i polític -secció restringida del fenomen de la sociabilitat de què ens ocuparem particularment en aquest treball- va ser un element rellevant en la consolidació i el desenvolupament de l'esfera pública a la qual fèiem referència unes línies més amunt. Semblants manifestacions associatives (casinos, ateneus, societats corals i dramàtiques, centres carlins i obrers, etc.) van erigir-se com a espais articuladors d'aquesta esfera pública en construcció i van constituir un destacat canal d'aprenentatge ciutadà i de participació. Aquest entramat d'entitats ha estat un generador molt notori d'activitat cultural, lúdica i festiva vinculada al temps d'oci i ha tingut un paper rellevant en la difusió i la circulació de les idees, la informació i els hàbits de moda. Pensem que sense caure en un determinisme evolucionista absurd, podem interpretar el creixement i la diversificació del teixit associatiu com un símptoma de modernitat social en el nostre particular context historicocultural.

⁹³ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Academias literarias y líricas del Circulo-literario de Vich. Academias literarias y líricas celebradas en dicha Sociedad; coleccionadas por los socios D. José Serra y Campdelacreu y D. José Salarich y Giménez; *El Ausonense*, núm. 19, 4-7-1861.

⁹⁴ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Vich con el Circulo Literario. Vich sin un Círculo como el literario» (25-12-1861).

⁹⁵ *El Seminarista Español*, núm. 8, 22-4-1866, p. 87-88.

El món associatiu, reflex de l'hàbitat del qual és part, aglutina els individus i els grups humans en funció de variables tan diverses com els interessos, les afinitats o el nivell cultural i socioeconòmic, i contribueix a emplaçar-los dins un ordre social determinat. Així, un monogràfic de la revista *Quaderni storici* dedicat a l'associacionisme de les elits a la Itàlia del vuit-cents, subratlla com aquells espais van reconstruir amb un llenguatge renovat les divisòries socials existents i van servir a les necessitats de cohesió, representació i actuació dels notables.⁹⁶ En aquesta línia, com ha apuntat Pere Solà, l'associacionisme i la sociabilitat, en general, són un àmbit rellevant en la (re)producció de les elits en què cal aprofundir historiogràficament.⁹⁷ L'antropòleg Javier Escalera ha posat de manifest la importància que tenen les manifestacions i instàncies de sociabilitat per comprendre les relacions de poder, per tal com aquelles serveixen a les estratègies dels individus i dels grups en la seva competició pel prestigi, la influència i el lideratge, i són instruments de lluita per a la consecució de l'hegemonia local, constituint part rellevant d'unes xarxes i clienteleles que són fonamentals per entendre l'acció social.⁹⁸

1.1.2. Els estudis sobre sociabilitat i associacionisme: una aproximació bibliogràfica⁹⁹

El terme sociabilitat existeix en el lèxic hispànic almenys des de les dècades centrals del segle XVIII, com ho testimonia el fet que els diccionaris castellans de l'època recullen

⁹⁶ Alberto M. BANTI i Marco MERIGGI (curadors), «Élites e associazioni nell'Italia dell'Ottocento», *Quaderni storici*, núm. 77, 1991. La historiografia italiana compta amb bons estudis de cas que s'ocupen de la sociabilitat de l'elit local en diverses ciutats rellevants durant el vuit-cents. És el cas, entre d'altres, de Marco MERIGGI, *Milano borghese. Circoli ed élites nell'Ottocento*, Venezia, Marsilio, 1992; Raffaele ROMANELLI, «Il casino, l'accademia e il circolo. Forme e tendenze dell'associazionismo d'élite nella Firenze dell'Ottocento», a Paolo MACRY i Angelo MASSAFRA (curadors), *Fra storia e storiografia. Scritti in onore di Pasquale Villani*, Bologna, Il Mulino, 1994, p. 809-851; Daniela L. CAGLIOTI, *Associazionismo e sociabilità d'élite a Napoli nel XIX secolo*, Napoli, Liguori, 1996. Vid. una aproximació a la producció historiogràfica en aquest àmbit a Fulvio CONTI, «Elites y redes asociativas en Italia», a ZURITA i CAMURRI (eds.), *Las elites en Italia y en España...*, op. cit., p. 167-178.

⁹⁷ Pere SOLÀ, «Las élites y su hegemonía ideológica en el medio rural catalán (1874-1975). Algunas reflexiones sobre sus vínculos con la red asociativa y la cultura popular», a Santiago CASTILLO i Roberto FERNÁNDEZ (coord.), *Campesinos, artesanos, trabajadores. Actas del IV Congreso de Historia Social de España. Lleida 12-15 de diciembre de 2000*, Lleida, Milenio, 2001, vol. II, p. 277-289; ÍD., «Asociacionismo en la España periférica...», op. cit., esp. p. 123-125.

⁹⁸ Javier ESCALERA, «Sociabilidad y relaciones de poder», *Kairos*, núm. 6, 2000. Consultat a <http://www2.fices.unsl.edu.ar/~kairos/k06-02.htm> (25 de març de 2014).

⁹⁹ En l'aproximació bibliogràfica que fem en les pàgines següents hem dedicat atenció molt principalment a aquells estudis que s'han centrat en formes i espais de sociabilitat que tenen una clara relació de semblança amb els que nosaltres hem definit com a objecte particular del nostre estudi en aquest treball. Fora alguna excepció, com a criteri hem deixat al marge la bibliografia referent als partits polítics, les cooperatives, les organitzacions sindicals, professionals i mutuals, així com també la relativa als instituts religiosos. Sempre amb criteri flexible, ens hem centrat principalment en els estudis que cronològicament són més o menys coincidents amb el nostre.

aquesta veu. Tanmateix, la seva utilització en el vocabulari propi de la disciplina històrica i la seva consolidació com a categoria analítica és molt més tardana.¹⁰⁰ Com és sabut, l'investigador francès Maurice Agulhon va tenir un paper primordial en la introducció en el camp de la història d'aquest concepte provinent fonamentalment de la sociologia, disciplina en què la utilització d'aquesta categoria estava més normalitzada.¹⁰¹ La publicació de la seva obra sobre les confraries provençals del set-cents el 1966 resta com una fita clau en la introducció del concepte en el camp historiogràfic.¹⁰² Agulhon contribuí decididament a la delimitació i la consolidació d'aquest àmbit d'estudi historiogràfic amb noves aportacions en els anys següents, i, tot i que com hem vist acabà precisant una noció de sociabilitat àmplia i polièdrica, el fet és que en els seus treballs sempre va privilegiar l'estudi de les manifestacions de sociabilitat formalitzades tenint present, això sí, que s'inserien en un domini molt més extens i de gran plasticitat.¹⁰³

Des dels treballs pioners d'Agulhon, la noció de sociabilitat va estendre's progressivament amb èxit desigual tant a la historiografia francesa com a les dels països veïns. En aquest sentit, és particularment rellevant el cas italià, on la nova categoria va contribuir a la renovació de la història política contemporània i on els historiadors han fet un esforç teoritzador i de reflexió metodològica notable al voltant del concepte.¹⁰⁴ A Espanya la introducció de la categoria de sociabilitat en la historiografia presenta un retard remarcable per comparació amb els casos francès i italià, ja que no es produeix d'una forma decisiva fins a finals de la dècada del 1980. Entre les aportacions pioneres, prèvies a aquesta data, cal esmentar els treballs d'Isidoro Moreno, Antonio Miguel

¹⁰⁰ Jean-Louis GUEREÑA, «La sociabilidad en la España contemporánea», a Isidro SÁNCHEZ i Rafael VILLENA (coords.), *Sociabilidad fin de siglo. Espacios asociativos en torno a 1898*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998, esp. p. 15-25; ÍD., «Un ensayo empírico que se convierte en un proyecto razonado. Notas sobre la historiografía de la sociabilidad», a Alberto VALÍN (dir.), *La sociabilidad en la historia contemporánea. Reflexiones teóricas y ejercicios de análisis*, Ourense, Duen de Bux, 2001, p. 13-29.

¹⁰¹ A destacar la influència d'autors com George GURVITCH, *La vocación actual de la Sociología. Hacia una Sociología diferencial*, México-Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica, 1953 [1950] («La escala microsociológica: formas de sociabilidad», p. 96-223).

¹⁰² Maurice AGULHON, *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du 18e siècle*, Aix-en-Provence, La Pensée Universitaire, 1966, 2 v. Dos anys més tard és reeditada amb el títol *Pénitents et Franc-Maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité méridionale*, París, Fayard, 1968.

¹⁰³ Entre la seva producció abundant destaquem aquí, d'acord amb els nostres interessos, *Le cercle dans la France bourgeoise 1810-1848*, París, Armando Colin, 1977. Existeix una traducció castellana recent (Buenos Aires, Siglo XXI, 2009).

¹⁰⁴ Rafael ZURITA, «La sociabilidad en la historia política del ochocientos: un recorrido por la historiografía italiana», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, num. 4, 2005, p. 219-229.

Bernal i Jacques Lacroix, i Josep M. Benaül.¹⁰⁵ Als hispanistes francesos els va correspondre un paper molt rellevant en la inserció del concepte dins de la disciplina històrica a Espanya, essent especialment destacable el cas de l'equip de recerca ERESCEC, vinculat a la Universitat de París VIII.¹⁰⁶ Entre aquestes aportacions germinals cal esmentar els resultats dels col·loquis celebrats a la Casa de Velázquez de Madrid (1987) i a Besançon (1988), així com també el doble número monogràfic de la revista *Estudios de Historia Social* titulat «La sociabilidad en la España contemporánea» (1989).¹⁰⁷ Al marge de les assenyalades, també cal comptar entre les aportacions pioneres les fetes per alguns antropòlegs com els ja citats Isidoro Moreno, Javier Escalera¹⁰⁸ i Josepa Cucó,¹⁰⁹ entre d'altres.¹¹⁰

L'historiador Jordi Canal, en el seu estat de la qüestió sobre la sociabilitat en els estudis sobre l'Espanya contemporània del 1992 -moment en què aquesta noció encara tenia poc recorregut en les investigacions autòctones- identificava algunes de les característiques i carències que presentaven les aportacions historiogràfiques llavors presents.¹¹¹ Destacava, així, l'existència de pocs nuclis d'investigació consolidats; la desatenció cronològica de què era objecte la primera meitat del segle XIX, la decantació molt accentuada per l'estudi de les modalitats formals de sociabilitat -amb excepcions notòries, és clar-,¹¹² el predomini del «descriptivisme» i el localisme, l'escassa reflexió

¹⁰⁵ Isidoro MORENO, *Las hermandades andaluzas. Una aproximación desde la antropología*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1974; Antonio-Miguel BERNAL i Jacques LACROIX, «Aspects de la sociabilité andalouse. Les associations sevillanes (XIXe-XXe s.)», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 11, 1975, p. 435-507; Josep M. BENAUL, «Industrialització i moviment obrer a Sabadell, 1840-1868», *Estudi General*, núm. 1, 1981, p. 187-197.

¹⁰⁶ ERESCEC: Equipe de Recherche sur les Sociétés et les Cultures de l'Espagne Contemporaine.

¹⁰⁷ Jean-Louis GUEREÑA i Alejandro TIANA (eds.), *Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX y XX*, Madrid, Casa de Velázquez / Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990 («IV. Formas y lugares de la sociabilidad popular», p. 377-453); Raphaël CARRASCO (ed.), *Solidarités et sociabilités en Espagne (XVIe-XXe siècles)*, Paris, Diffusion Les Belles Lettres, 1991; «La sociabilidad en la España contemporánea», *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, 1989. És fruit col·lectiu del mateix ERESCEC el monogràfic «Sociétés musicales et chantantes en Espagne (XIXe-XXe siècles)», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 20, 1991.

¹⁰⁸ Javier ESCALERA, *Sociabilidad y asociacionismo: estudio de antropología social en el Aljarafe sevillano*, Sevilla, Diputación provincial de Sevilla, 1990; ÍD., «Casinos, peñas, estructura social y poder local», a Josepa CUCÓ i Joan PUJADAS (eds.), *Identidades colectivas. Etnicidad y sociabilidad en la Península Ibérica*, Valencia, Generalitat Valenciana, 1990, p. 233-253. Aquest darrer llibre col·lectiu conté altres aportacions rellevants en el camp de la sociabilitat.

¹⁰⁹ Josepa CUCÓ, *El quotidià ignorat. La trama associativa valenciana*, València, Edicions Alfons el Magnànim / IVEI, 1991; ÍD., «La vida associativa», a Manuel GARCÍA FERRANDO (coord.), *La sociedad valenciana de los 90*, València, Edicions Alfons el Magnànim / IVEI, 1991, p. 241-285.

¹¹⁰ Vid. amb major detall aquestes i altres aportacions primerenques a Jordi CANAL, «La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea», *Historia Contemporánea*, núm. 7, 1992, p. 183-205.

¹¹¹ *Ib.*, esp. p. 199-205.

¹¹² És el cas, per exemple, de Jorge URÍA, *Una historia social del ocio. Asturias 1898-1914*, s. 1., UGT-Centro de Estudios Históricos, 1996.

teòrica i metodològica, la insuficient interdisciplinarietat, el magre coneixement de la historiografia estrangera relativa a la sociabilitat i la manca de perspectiva comparada. Hi podríem afegir, encara, la poca atenció prestada a la sociabilitat femenina, generalment exclosa dels espais i formes més habitualment estudiats. Deixant de banda el fet que algunes d'aquestes apreciacions serien aplicables a moltes altres facetes de la historiografia espanyola i catalana, passats deu anys el mateix historiador constatava avenços importants en el camp dels estudis sobre sociabilitat, però reiterava, també, que algunes de les deficiències importants diagnosticades continuaven lluny de resoldre's.¹¹³

És clar, tanmateix, que durant aquells anys l'estudi de la sociabilitat havia aconseguit una presència i legitimació majors en la historiografia contemporània espanyola, s'havien celebrat diverses trobades científiques dedicades a aquest objecte d'estudi i s'havien consolidat alguns equips de recerca que van donar impuls a treballs col·lectius remarcables. Possiblement els casos més destacats són el del *Grupo de Estudios de Asociacionismo y Sociabilidad* de la *Universidad de Castilla-La Mancha*, el grup de la *Universidad de Valladolid* liderat per Elena Maza i l'equip encapçalat per Alberto Valín vinculat a la *Universidad de Vigo*, als quals encara podríem afegir el cas de Javier Fernández Sebastián, de la *Euskal Herriko Unibertsitate/Universidad del País Vasco*.¹¹⁴ És representatiu d'aquesta presència i consolidació majors de la noció de sociabilitat en la historiografia espanyola, el fet que el fenomen fos objecte d'atenció específica per part de Francisco Villacorta en la monumental i col·lectiva *Historia de España* de Menéndez Pidal en el volum que s'ocupa del període liberal (1834-1900).¹¹⁵ És igualment rellevant, com no, que un dels àmbits del «III Congreso de Historia Social de España» (1997) es dediqués a l'associacionisme i que en l'edició següent d'aquesta

¹¹³ Jordi CANAL, «La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea: una revisión», a Elena MAZA (coord.), *Sociabilidad en la España contemporánea. Historiografía y problemas metodológicos*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2002, p. 35-55. *Vid.*, també, Elena MAZA, «Sociabilidad e historiografía en la España contemporánea», *Ayer*, núm. 42, 2001, p. 241-252.

¹¹⁴ GEAS, *España en sociedad. Las asociaciones a finales del siglo XIX*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998; SÁNCHEZ i VILLENA (coords.), *Sociabilidad fin de siglo...*, *op. cit.*; MAZA (coord.), *Sociabilidad en la España contemporánea...*, *op. cit.*; ÍD. (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea...*, *op. cit.*; VALÍN (dir.), *La sociabilidad en la historia contemporánea...*, *op. cit.*; Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «La sociabilidad de las élites en el País Vasco (siglos XVIII y XIX). Hábitos, espacios, ideologías», a Luis P. MARTIN i Anne M. BRENOT (ed.), *Les sociabilités dans le monde hispanique. Formes, lieux et représentations (XVIIIème-XXème siècles)*, Valenciennes, Presses Universitaires de Valenciennes, 2000, p. 97-157; ÍD., «Un país de individualistas insociables...», *op. cit.*, p. 453-464 (*vid.* en aquest darrer volum, també, el treball de Germán Rueda).

¹¹⁵ Francisco VILLACORTA, «La vida social y sus espacios», a Antonio FERNÁNDEZ GARCÍA (coord.), *Historia de España Menéndez Pidal, vol. XXXIII, Los fundamentos de la España liberal (1834-1900). La sociedad, la economía y las formas de vida*, Madrid, Espasa Calpe, 1997, p. 661-725 i, més especialment, p. 664-666 i 680-692. *Vid.* del mateix autor *El Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid (1885-1912)*, Madrid, CSIC, 1985.

reunió científica s'inclogués el fenomen de la sociabilitat entre les temàtiques pròpies d'aquesta especialitat o subdisciplina.¹¹⁶ Un altre símptoma de l'interès i de la relativa consolidació de la noció de sociabilitat en la historiografia espanyola el tenim en l'excel·lent monogràfic de la revista *Hispania* (2003), «Espacios y formas de la sociabilidad en la España Contemporánea», on la categoria és abordada des d'àmbits tan diversos com l'ateneu, el casino, el bordell, el club esportiu o la taverna, entre d'altres.¹¹⁷ Aquell mateix any va aparèixer també un número monogràfic a la revista *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, que aplega les ponències i comunicacions de les «VII Jornadas de Historia Local: Espacios de Sociabilidad en Euskal Herria», celebrades a Portugalete l'octubre del 2002.¹¹⁸ És només una de les diverses reunions científiques dedicades a l'estudi de la sociabilitat que van tenir lloc durant aquells anys.¹¹⁹ Cal destacar, també, les aportacions fetes molt especialment sobre el fenomen de l'associacionisme en les XIXes i XXIes «Jornades d'Estudis Històrics Locals» impulsades per l'Institut d'Estudis Baleàrics, celebrades els anys 2000 i 2002.¹²⁰ La categoria de sociabilitat, en fi, no va restar del tot al marge del tractament monogràfic que el *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne* i *Historia Social* van fer sobre les manifestacions festives i el procés de mercantilització de l'oci, respectivament.¹²¹

L'ús de la categoria sembla haver decaigut relativament en el darrer decenni. Després d'un període força prolífic que concentra els seus fruits molt especialment entre finals de la dècada del 1990 i els primers anys del 2000, semblaria que tant el nombre de fòrums acadèmics com el nombre de treballs historiogràfics que han tingut la noció de sociabilitat com un concepte guia i un espai de reflexió i treball central haurien deixat

¹¹⁶ Santiago CASTILLO i José M. ORTIZ DE ORRUÑO (coords.), *Estado, protesta y movimientos sociales. Actas del IIIer Congreso de Historia Social de España. Vitoria-Gasteiz, julio de 1997*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1998; Jorge URÍA, «Los lugares de la sociabilidad. Espacios, costumbre y conflicto social», a Santiago CASTILLO i Roberto FERNÁNDEZ (coord.), *Historia social y ciencias sociales. Actas del IV Congreso de Historia Social de España. Lleida 12-15 de diciembre de 2000*, Lleida, Milenio, 2001, vol. I, p. 201-224.

¹¹⁷ «Espacios y formas de la sociabilidad en la España contemporánea», *Hispania*, núm. 214, 2003.

¹¹⁸ «VII Jornadas de Historia Local: Espacios de Sociabilidad en Euskal Herria», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003.

¹¹⁹ Vid. una breu relació a Jordi CANAL, «Historiografía y sociabilidad en la España contemporánea: Reflexiones con término», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003, p. 15: Ciudad Real (1998), Valladolid (1999, 2001, 2003), Madrid (2001), Barcelona (2001), Portugalete (2002).

¹²⁰ Sebastià SERRA i Arnau COMPANYY (coord.), *El moviment associatiu a les Illes Balears. Des del final del segle XIX fins a l'actualitat. XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2001; Sebastià SERRA i Bernat SUREDA (coord.), *Els joves a l'època contemporània. XXI Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2003.

¹²¹ «Fêtes, sociabilités, politique dans l'Espagne contemporaine», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, 1999-2000 (el treball és testimoni de l'activitat del ja esmentat ERESCEC); «La mercantilització del oci», *Historia Social*, núm. 41, 2001.

de traçar una trajectòria ascendent.¹²² Tot apunta que la categoria ha perdut protagonisme un cop desproveïda de la pàtina de la moda i la novetat que li conferien part del seu encant i capacitat d'atracció, i això ha provocat que els historiadors ja no l'usin amb la mateixa freqüència per retolar els seus treballs (de totes maneres tampoc hi ha hagut sempre una adequació entre etiquetatge i contingut, no cal dir). Sigui com sigui, i en absència d'un exhaustiu estat de la qüestió que assenyali amb certesa les evolucions i les tendències dels darrers anys, aquest eventual descens quantitatiu no ha estat obstacle perquè durant aquest darrer decenni hagin aparegut bons estudis de cas que tenen la noció de sociabilitat com una categoria analítica fonamental o rellevant.¹²³

En el cas de Catalunya, un dels referents fonamentals en els estudis sobre la sociabilitat i l'associacionisme és, sense dubte, Pere Solà, el qual ja va participar en el col·loqui de la Casa de Velázquez del 1987.¹²⁴ Sense oblidar les consideracions de tipus teòric i metodològic presents en alguns dels seus treballs, destaquen els seus estudis sobre l'associacionisme contemporani a les demarcacions provincials de Barcelona i Tarragona, així com les seves aportacions al coneixement de les formes associatives

¹²² Una dada molt parcialment confirmatòria d'aquesta tendència la trobaríem repassant els sumaris d'algunes de les principals revistes espanyoles d'història, com són *Ayer*, *Hispania* o *Historia Social*. En conjunt, són, pocs els treballs dedicats al fenomen de la sociabilitat apareguts en aquests portaveus científics en el període que va del 2004 al 2013. En la darrera de les revistes esmentades sí que s'han publicat alguns treballs, tot i que el cert és que no sempre fan servir de forma decisiva la categoria de sociabilitat. A més dels dossiers titulats «Patrias lejos de casa. El asociacionismo emigrante español» (núm. 70, 2011) i «Asociacionismos, conflicto y representatividad» (núm. 72, 2012) s'han publicat fins a tres articles inscriptibles en els estudis sobre sociabilitat: Manuel MORALES, «Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía», *Historia Social*, núm. 56, 2006, p. 53-69 (aquest darrer autor ha fet aportacions interessants en el camp de la sociabilitat obrera, demòcrata i republicana); Luís Benito GARCÍA ÁLVAREZ, «Comensalidad, sociabilidad y rituales de consumo. La 'espicha' en Asturias en el primer tercio del siglo XX», *Historia social*, núm. 71, 2011, p. 21-40; Joseba LOUZAO VILLAR, «La creación de un marco de sociabilidad anticlerical. El caso vizcaíno durante la Restauración (c. 1890-1923)», *Historia Social*, núm. 73, 2012, p. 59-79.

¹²³ En citem tot seguit alguns exemples sense cap ànim d'exhaustivitat: Javier NAVARRO, *A la revolución por la cultura. Prácticas culturales y sociabilidad libertarias en el País Valenciano, 1931-1939*, Valencia, Publicacions de la Universitat de València, 2004; Andoni FERNÁNDEZ DíEZ, *Los espacios de sociabilidad en Logroño a comienzos del siglo XX. Una aproximación a la historia del ocio*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos / Ayuntamiento de Logroño, 2004; Julio de la CUEVA MERINO i Ángel Luis LÓPEZ VILLAVERDE (coord.), *Clericalismo y asociacionismo católico en España: de la restauración a la transición. Un siglo entre el palio y el consiliario*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 2005; Jean-Louis GUEREÑA, *Sociabilidad, cultura y educación en Asturias bajo la Restauración (1875-1900)*, Oviedo, Real Instituto de Estudios Asturianos, 2005; ZOZAYA, *Del ocio al negocio...*, op. cit.; CRESPO JIMÉNEZ, *Trato, diversión y rezo...*, op. cit.; Rafael GARCÍA SERRANO, *El Círculo de Recreo de Valladolid. Ocio y sociabilidad en un espacio exclusivo (1844-2010)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2011; Cristina del PRADO HIGUERA, *El todo Madrid. La Corte, la nobleza y sus espacios de sociabilidad en el siglo XIX*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 2012.

¹²⁴ Pere SOLÀ, «Acerca del modelo asociativo de culturización popular de la Restauración», a GUEREÑA i TIANA (eds.), *Clases populares, cultura, educación...*, op. cit., p. 393-402.

«populars» i la seva acció cultural i educativa.¹²⁵ El monogràfic de la revista *L'Avenç* dedicat a les «Formes i espais de sociabilitat a la Catalunya contemporània» (1993) és un testimoni destacat de l'interès creixent de la historiografia catalana per semblants qüestions. Els articles d'Enric Ucelay-Da Cal, Pere Solà, Jordi Planas, Joan-Lluís Marfany i Pere Anguera anaven precedits, en aquest dossier, d'una presentació de Jordi Canal, un dels historiadors catalans que s'ha distingit més en les dues darreres dècades per les seves aportacions a l'estudi de la sociabilitat.¹²⁶ Artífex de diversos estats de la qüestió i bon coneixedor de la historiografia francesa i italiana sobre aquests temes, Canal ha treballat particularment la sociabilitat política carlina.¹²⁷ Si el dossier de *L'Avenç* esmentat és un símptoma clar de l'adopció d'aquests plantejaments actualitzats per part dels historiadors catalans, la consagració deu anys més tard del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya al fenomen de la sociabilitat en l'àmbit local i, sobretot, la qualitat i el nombre de les aportacions recollides en aquella reunió científica, deixen prou clarament de manifest que durant aquella dècada l'interès per semblants qüestions havia augmentat sensiblement.¹²⁸

A part del cas del carlisme, destacats moviments politicoideològics de la Catalunya contemporània han estat abordats amb intensitat desigual des de l'àmbit de la sociabilitat i, molt particularment, des de l'estudi d'entitats concretes i de les respectives xarxes associatives. En aquest àmbit podem fer esment, entre d'altres, dels estudis d'Àngel Duarte i Monserrat Duch sobre el republicanisme,¹²⁹ Jordi Llorens, Joan-Lluís

¹²⁵ Seleccionem únicament alguns títols de la seva bibliografia. A més dels ja citats i que no repetim: Pere SOLÀ, *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*. *L'Ateneu Enciclopèdic Popular*, Barcelona, La Magrana, 1978; ÍD., «Esbarjo i educació en l'espai i el temps (segles XIX i XX): anàlisi del model "casino"», a *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la història: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992*, Palma de Mallorca, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, 1993, p. 223-233; ÍD., *Història de l'associacionisme...*, op. cit.; ÍD., *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1998.

¹²⁶ «Formes i espais de sociabilitat a la Catalunya contemporània», *L'Avenç*, núm. 171, 1993.

¹²⁷ Podeu veure, entre d'altres, Jordi CANAL, «Sociabilidades políticas en la España de la Restauración. El carlismo y los círculos tradicionalistas (1888-1900)», *Historia Social*, núm. 15, 1993, p. 29-48; ÍD., «Espacio propio, espacio público. La sociabilidad carlista en la España mediterránea en la etapa de entresiglos», a SÁNCHEZ i VILLENA (coord.), *Sociabilidad fin de siglo...*, op. cit., p. 125-149; ÍD., *El carlisme català dins l'Espanya de la Restauració. Un assaig de modernització política (1888-1900)*, Vic, Eumo, 1998, esp. p. 179-216.

¹²⁸ *Sociabilitat i àmbit local...*, op. cit.

¹²⁹ Àngel DUARTE, *El republicanisme català a la fi del segle XIX*, Vic, Eumo, 1987; ÍD., *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1875-1899)*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1992; Monserrat DUCH, *Quimeres. Sociabilitats i memòries col·lectives a la Catalunya del segle XX*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 2012; ÍD., «La politització de la sociabilitat republicana. Catalunya 1931-1936», a Josep SANTESMASES (ed.), *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEPC (Barcelona, 2, 3 i 4 de novembre de 2006)*, Barcelona [etc.], Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana [etc.], 2008, p. 309-326. No deixa de ser significatiu

Marfany i Josep Pich sobre el catalanisme¹³⁰, Jordi Roca sobre el liberalisme barceloní del Trienni constitucional¹³¹, Pere Gabriel sobre els sectors populars i obrers,¹³² i Susanna Tavera, Enric Ucelay-Da Cal i Dolors Marín sobre el món llibertari.¹³³ També resulten interessants els apunts reflexius força primerencs de Borja de Riquer sobre el paper de l'associacionisme en la conformació d'una esfera pública ciutadana que a Barcelona acabaria essent un dels motors de modernització política durant la Restauració.¹³⁴

Pel que fa a l'àmbit de l'associacionisme cultural (acadèmies, ateneus, cercles intel·lectuals, literaris i artístics diversos inscripibles en l'àmbit de la sociabilitat formal), a més dels treballs clàssics d'autors com Alexandre Galí¹³⁵ comptem, per exemple, amb estudis sobre la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona,¹³⁶ la Reial Acadèmia de les Bones Lletres¹³⁷ o la Reial Societat Arqueològica

que aquest congrés dediqués l'àmbit segon als centres de sociabilitat i als mitjans de comunicació. Hi podríem afegir, encara, altres treballs com ara els de Joan B. Culla i José Álvarez Junco sobre el republicanisme lerrouxista.

¹³⁰ Jordi LLORENS, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític. Dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià (1891-1903)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992; ÍD., *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. Dues associacions del primer catalanisme polític*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1996; Joan-Lluís MARFANY, *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona, Empúries, 1995; Josep PICH, *El Centre Català. La primera associació catalanista (1882-1894)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2002.

¹³¹ Jordi ROCA VERNET, *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011; Anna M. GARCIA ROVIRA, «Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolución Liberal: la Barcelona revolucionaria (1835-1837)», *Trienio*, núm. 32, 1998, p. 67-102.

¹³² Pere GABRIEL, «Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920», a José Luís GARCÍA DELGADO (curador), *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares. VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara*, Madrid, Siglo XXI, 1992, p. 61-94; Pere GABRIEL, «Sociabilidad obrera y popular y vida política en Catalunya 1868-1923», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 17-18, 1993, p. 145-156; ÍD., «Sociabilitat de les classes treballadores a la Barcelona d'entreguerres, 1918-1936», a José Luís OYÓN (ed.), *Vida obrera en la Barcelona de entreguerres, 1918-1936*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998, p. 99-126.

¹³³ Susanna TAVERA i Enric UCELAY-DA CAL, «Grupos de afinidad, disciplina bélica y periodismo libertario, 1936-1938», *Historia Contemporánea*, núm. 9, 1993, p. 167-190; Dolors MARÍN, De la llibertat per conèixer, al coneixement de la llibertat. L'adquisició de cultura en la tradició llibertària catalana durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República Espanyola, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1997 («La cultura: les experiències personals i la sociabilitat anarquista», p. 397-515).

¹³⁴ Borja de RIQUER, «Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923», a GARCÍA DELGADO (curador), *Las ciudades en la modernización de España...*, op. cit., p. 21-60.

¹³⁵ Particularment *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936. Llibre XVI. Acadèmies i societats científiques*, Barcelona, Fundació A. Galí, 1986.

¹³⁶ Agustí NIETO-GALÁN i Antoni ROCA ROSELL (coord.), *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX. Història, ciència i societat*, Barcelona, Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona / Institut d'Estudis Catalans, 2000.

¹³⁷ Mireia CAMPABADAL, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Barcelona, Reial Acadèmia de les Bones i Lletres de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.

Tarraconense.¹³⁸ També disposem dels treballs excel·lents de Jordi Casassas sobre l'Ateneu Barcelonès,¹³⁹ els de Pere Anguera dedicats al Centre de Lectura de Reus,¹⁴⁰ els de Pere Solà i Ferran Aisa referents a l'Ateneu Enciclopèdic Popular¹⁴¹ i l'aportació de Paquita Gómez sobre els cercles i grups intel·lectuals a la Barcelona de mitjan segle XIX.¹⁴² També s'han dedicat treballs rellevants a entitats com el Cercle del Liceu o el Cercle Artístic de Sant Lluç.¹⁴³ Tot i que no disposem encara de cap monografia sòlida i extensa sobre la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País (ni de les seves homòlogues catalanes), tenim algunes primeres aproximacions interessants referents a la seva creació i trajectòria.¹⁴⁴ En un ordre diferent, i sense cap ànim d'exhaustivitat, fem esment d'alguns bons treballs dedicats al moviment coral català,¹⁴⁵ la sociabilitat esportiva,¹⁴⁶ l'excursionisme,¹⁴⁷ l'escoltisme¹⁴⁸ i la maçoneria.¹⁴⁹ Són de gran interès,

¹³⁸ Maria Antònia FERRER, Andreu DASCA i Jordi ROVIRA, *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Una aproximació a la seva història (1844-1994)*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994.

¹³⁹ Jordi CASASSAS, *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, La Magrana / Institut Municipal d'Història, 1986; ÍD. (dir.), *L'Ateneu i Barcelona...*, op. cit.

¹⁴⁰ Pere ANGUERA, *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Barcelona, Ed. 62, 1977.

¹⁴¹ SOLÀ, *Els ateneus obrers...*, op. cit.; Ferran AISA, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular, 1902-1999*, Barcelona, Virus / Ateneu Enciclopèdic Popular, 2000.

¹⁴² Paquita GÓMEZ, *Cercles i grups intel·lectuals a la Barcelona de mitjan segle XIX. Els orígens culturals del catalanisme conservador (1858-1863)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2007.

¹⁴³ Juan BASSEGODA, *El Círculo del Liceo 125 aniversario 1847-1972*, Barcelona, Círculo del Liceo, 1973; Francesc FONTBONA (coord.), *El Cercle del Liceu. Història, art, cultura*, Barcelona, Cercle del Liceu / Edicions Catalanes, 1991; Enric JARDÍ, *Història del Cercle Artístic de Sant Lluç*, Barcelona, Destino, 1976; Maria Bàrbara MARCHI, *Cercle Artístic de Sant Lluç 1893-2009: Història d'una institució referent per a la cultura barcelonina*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2011.

¹⁴⁴ Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Ed. 62, 1973, p. 119-166. Més recentment, Pol DALMAU, *La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. 190 anys d'història (1822-2012)*, Barcelona, Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, 2012; ÍD., «La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País durant la primera meitat del segle XIX: origen, organització i principals línies d'actuació», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 13, 2010, p. 151-168.

¹⁴⁵ Podeu veure, entre d'altres, Jaume CARBONELL, *Josep Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya (1850-1874)*, Barcelona, Galerada, 2000; Albert GARCIA BALANÀ, «Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l'associacionisme coral», *Recerques*, núm. 33, 1995, p. 103-134. Són les entitats corals més emblemàtiques, com és habitual, les que han merescut atenció més detallada. És el cas de l'Orfeó Català: Josep M. ROIG ROSICH, *Història de l'Orfeó Català. Moments cabdals del seu passat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993; Manuela NARVÁEZ, *L'Orfeó Català, cant coral i catalanisme (1891-1951)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2005.

¹⁴⁶ Xavier PUJADAS i Carles SANTACANA, «El club deportivo como marco de sociabilidad en España. Una visión histórica», *Hispania*, núm. 214, 2003, p. 505-521; ÍD., «Del barrio al estadio. Aspectos de la sociabilidad deportiva en Catalunya en la década de los años treinta», *Historia y Fuente Oral*, núm. 7, 1992, p. 31-45; ÍD., *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*, Barcelona, Columna / Diputació de Barcelona, 1995, 2 v.

¹⁴⁷ Josep IGLESIAS, *Enciclopèdia de l'excursionisme*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964-1965, 2 v.; Jordi MARTÍ HENNEBERG, *L'excursionisme científic i la seva contribució a les ciències naturals i a la geografia*, Barcelona, Alta Fulla, 1994; Agustí JOLIS (coord.), *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història 1876-1996*, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1996; Francesc ROMA, *L'excursionisme català. Dels orígens a 1936*, Barcelona, Oikos-tau, 1996.

també, les aportacions força primerenques de Joaquim M. Puigvert posant de manifest la importància de la parròquia com a marc de sociabilitat de la comunitat pagesa tradicional, també durant el vuit-cents.¹⁵⁰ No podem oblidar, tampoc, el volum dedicat a «La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política», que recull els materials d'un dels àmbits del primer congrés organitzat per la Coordinadora de Centres d'Estudi de Parla Catalana, celebrat a Lleida el 1994.¹⁵¹

Per descomptat, s'han publicat nombroses monografies que s'ocupen d'entitats de tipologia diversa (culturals, recreatives, polítiques, musicals, esportives, etc.) que han tingut un pes específic particularment rellevant en els respectius contextos locals. Esmentem aquí únicament alguna bibliografia rellevant relativa a ateneus i casinos per ser dos dels models associatius més emblemàtics de la sociabilitat formal contemporània associada a l'ús del temps d'oci.¹⁵² Són molt menys habituals, en canvi, els treballs monogràfics sobre la sociabilitat política del segle XIX i les primeres dècades del XX en l'àmbit local.¹⁵³ Hi ha tot un altre conjunt de monografies que per comptes de centrar-se en una o unes poques entitats en concret han procurat reconstruir una porció important de l'entramat associatiu d'un lloc donat. Amb molt, l'escala d'anàlisi que predomina en aquests exercicis és la local (entesa aquí com l'àmbit

¹⁴⁸ Albert BALCELLS i Genís SAMPER, *L'escoltisme català (1911-1978)*, Barcelona, Barcanova, 1993.

¹⁴⁹ Pere SÁNCHEZ, *La maçoneria a Catalunya (1868-1947)*, Premià de Mar, Clavell Cultura, 2008, 2 v.

¹⁵⁰ Joaquim M. PUIGVERT, *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1990, vol. II, p. 443 i s.

¹⁵¹ Joaquim CAPDEVILA i Agustí G. LARIOS (curadors), *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, Barcelona, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

¹⁵² Les monografies disponibles són força desiguals. Pel que fa als ateneus tal vegada una de les més completes és la de Salvador VILA, *L'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera*, Igualada, Ateneu Igualadí, 1988. Podeu veure, també, per exemple, Júlia LÓPEZ [et al.], *L'Ateneu Santboià (1893-1993)*, s. 1., Rúbrica, 1993; Lourdes PLANS, *L'Ateneu Terrassenc (1879-1898). Cultura i oci durant la Restauració*, Terrassa, Ateneu Terrassenc, 2004; Jordi FARRÉ, *L'Ateneu. Una història de Sant Joan Despí*, Sant Joan Despí, Ateneu Instructiu, 2007. *Vid.*, igualment, Amàlia BOSCH, *Els ateneus de Catalunya 1854-1990*, s. 1., Federació d'Ateneus de Catalunya, 1991. Pel que fa als casinos i altres entitats orientades decididament a l'esbarjo, podem destacar Pere ANGUERA, «El Círcol». *125 anys d'una societat*, Reus, Círcol, 1977; Ramon BATALLA, *Els casinos republicans. Política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999; Albert TESTART, *El Casino Menestral Figuerenc 1939-1979. Un estudi de sociabilitat sota el franquisme*, Figueres, Ajuntament de Figueres / Diputació de Girona, 2010; Lluís CARRERAS i Josep M. TOFFOLI, *El Casino de Tiana. Cent anys de vida i història*, s. 1., Rosa Esteve i Associats, 2002; Pere SOLÀ, «Instrucció i esbarjo a un cassino de comarques: l'arrencada del cassino llagosterenc (1891-1903)», *Estudi General*, núm. 1, 1981, p. 143-150; Lluís ESTEVA, «El Casino dels "Nois" de Sant Feliu de Guíxols», *Revista de Girona*, núm. 85, 1978, p. 345-356 i núm. 87, 1979, p. 61-71.

¹⁵³ Podem destacar, per exemple, Mariano FERNÁNDEZ GARCÍA, *La Unió Liberal i el Centre Catòlic, polaritzadors del teixit associatiu a Granollers (1881-1936)*, Granollers, Ajuntament de Granollers, 1999; Joaquim CAPDEVILA, *Tàrrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. *Vid.*, també, Josep SÁNCHEZ CERVELLO i Josep SOLÉ ARNAL, *L'associacionisme sociopolític a Móra d'Ebre (1875-1936)*, Móra d'Ebre, CERE, 1996.

corresponent a un poble, vila o ciutat), essent molt menys comuns els que prenen en consideració l'àmbit provincial o, fins i tot, comarcal.¹⁵⁴

La noció de sociabilitat pròpiament i els consegüents enfocaments historiogràfics renovats no sempre han estat presents en la bibliografia referenciada més amunt, per bé que sovint els estudis en qüestió han descrit i analitzat amb solvència instàncies i manifestacions rellevants dins d'aquest domini. Semblantment, pel que fa a la ciutat de Vic predominen els treballs monogràfics centrats en entitats emblemàtiques com el Casino de Vic, el Cercle Literari, l'Orfeó Vigatà, Catalunya Vella o el Centre Excursionista de Vic (i la Unió Excursionista de Vic).¹⁵⁵ Ja més allunyats cronològicament del període que correspon a la nostra recerca, disposem d'estudis sobre el Cine Club Vic i d'entitats esportives diverses com la Unió Esportiva Vic o el Club Tennis Vic, entre d'altres.¹⁵⁶ Han estat molt menys habituals els treballs dirigits a reconstruir seccions concretes del tram associatiu local, per bé que comptem amb una primera aproximació a les entitats recreatives del vuit-cents per part de Miquel S. Salarich i un estudi sobre les societats corals a la conca mitjana del Ter de Jaume

¹⁵⁴ Joan-Anton CARBONELL, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Molins de Rei, 1991, esp. p. 293-374; Pilar ANTOLÍN, Enric FERRERAS i Agustí G. LARIOS, *Els inicis de l'associacionisme contemporani a Sant Feliu de Llobregat (1850-1914)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1997; Pere ANGUERA, *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1999; Lourdes PLANS, *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*, Terrassa, Fundació Torre del Palau, 2000; Jordi POMÉS, *Associacionisme popular a Catalunya (1850-1959). Una població paradigmàtica: Malgrat de Mar*, Malgrat de Mar, Ajuntament de Malgrat de Mar, 2002; Pere GUAITA i Judit PUJADÓ, *Un món en construcció. L'associacionisme a Cornellà de Llobregat*, Cornellà de Llobregat, Ajuntament de Cornellà de Llobregat, 2003; Jordi PUJIULA, *150 anys de sociabilitat olotina*, Olot, L'Au Cal·ligràfica, 2006; Margarida GÓMEZ, *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat, 1910-1960*, El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat, 2007.

¹⁵⁵ Santi PONCE i Maties RAMISA, *El Casino de Vic 1848-2008*, Vic, Eumo / Casino de Vic, 2008; Miquel S. SALARICH, *Història del Círcol Literari de Vich*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1962; Josep CASANOVAS [et al.], *Orfeó Vigatà. Història d'una entitat centenària*, Vic, [Orfeó Vigatà], 2004; Miquel YLLA-CATALÀ, *Catalunya Vella 1902-1936. Una societat catalanista del nou-cents*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2013; Francesc ROMA i Xavier GINESTA, «L'excursionisme a Vic en el primer terç del segle XX: el cas del Centre Excursionista de Vic i la Colla de Gurb», *Ausa*, núm. 158, 2006, p. 437-476; Xavier ROVIRÓ (coord.), *100 anys d'excursionisme a Vic (1911-2011)*, Granollers, Alpina, 2013. *Vid.*, també, Joaquim ALBAREDA i Carme MONTES, «Dues associacions per a dues societats diferenciades de l'interior de Catalunya: el Círcol Literari de Vic i el Progrés de Manlleu (segle XIX)», a *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals...*, *op. cit.*, p. 95-104; David CAO, «El Cercle Literari de Vic (1860-1902). Un espai de sociabilitat a mig camí de la marina i la muntanya catalanes», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 11, 2008, p. 77-90.

¹⁵⁶ Santi PONCE, *Club Tennis Vic. 50 anys d'història 1948-1998*, Vic, Club Tennis Vic, 1998; Josep CASANOVAS i Miquel ERRA, *El bàsquet a Vic. Esport i ciutat*, Vic, Club Bàsquet Vic, 1999; Josep YLLA-CATALÀ i Santi PONCE, *La pel·lícula del Cineclub. Un capítol de la història de Vic (1958-2000)*, Vic, Eumo, 2001; Santi PONCE, Antoni CABALLÉ i Josep M. VIVET, *La Unió Esportiva Vic. El club de futbol de la ciutat (1913-1999)*, Vic, Unió Esportiva Vic / Pagès, 2002.

Ayats.¹⁵⁷ És també de gran interès el treball de caire sociològic de Modest Reixach sobre les entitats vigatanes, per bé que molt predominantment conté informacions relatives a períodes posteriors al que ens ocupa.¹⁵⁸ Finalment, cal esmentar el llibre de Toni Coromina, *Cafè Vic*, que conté informacions interessants relatives a establiments, colles i grups diversos que van albergar i protagonitzar una notòria activitat cívica i cultural, eminentment a Vic, durant el període de la transició democràtica.¹⁵⁹

1.1.3. Delimitació del nostre objecte d'estudi particular

En aquest bloc no pretenem analitzar de forma sistemàtica i exhaustiva totes les manifestacions de sociabilitat existents a Vic durant la segona meitat del vuit-cents. Tampoc pretenem fer una radiografia completa del teixit associatiu. Qualsevol dels dos determinis obligaria a fer una recerca molt més vasta. Ens hem centrat, fonamentalment, en espais de sociabilitat formal que, a part de l'objecte més o menys exprés i precís pel qual havien estat creats, tenien la vocació inequívoca de ser un lloc de trobada interpersonal estable on els socis es poguessin reunir voluntàriament per conrear el tracte mutu en unes condicions reglamentàries de relativa paritat. Es tracta d'espais, doncs, on els ciutadans es trobaven per compartir el seu temps d'oci, les seves aficions, inquietuds, opinions, idees i experiències.¹⁶⁰

Considerem que un espai o forma de sociabilitat és formal quan l'associació en qüestió compta amb una definició de si mateixa; l'estructura, el funcionament i el reglament del grup s'ha normalitzat positivament de manera clara i explícita en un reglament; es disposa d'un lloc de reunió estable; i existeixen mecanismes d'inscripció i desvinculació expressos que determinen la pertinença o no dels individus a l'agrupació. Les analitzades per nosaltres són, en tots els casos, associacions voluntàries no lucratives que, molt majoritàriament, presenten un perfil recreatiu, cultural o polític. És més que probable que algunes entitats no arribessin a comptar pròpiament amb uns

¹⁵⁷ Miquel S. SALARICH, «Les societats recreatives, vigatanes, del vuitcens», *Ausa*, núm. 73, 1972, p. 60-81; Jaume AYATS, *Cantar a la fàbrica, cantar al coro. Els cors obrers a la conca del Ter mitjà*, Manlleu / Vic, Museu Industrial del Ter / Eumo, 2008. *Vid.*, també, la comunicació de Xavier TORNAFOCH, «Sociabilitat burgesa i entitats ciutadanes a la ciutat de Vic (1850-1930)», a *Sociabilitat i àmbit local...*, *op. cit.*, p. 247.

¹⁵⁸ Modest REIXACH, *Les entitats de Vic. Aportació a la sociologia de les associacions*, Vic, Societat Ausetana d'Estudis i Inversions, 1976. *Vid.*, també, ÍD., «Crònica incompleta de quaranta anys d'entitats vigatanes», *Ausa*, núm. 100, 1981, p. 415-424.

¹⁵⁹ Toni COROMINA, *Cafè Vic. Retrat d'una generació de rebels i bromistes 1970-1985*, Vic, Ajuntament de Vic, 2007.

¹⁶⁰ Resulta interessant l'anàlisi i la problematització dels conceptes de "temps d'oci" i "temps lliure" de què es fa ressò l'obra de URÍA, *Una historia social del ocio...*, *op. cit.*, esp. p. 10-19.

estatuts i reglaments escrits, o bé que aquests no fossin aprovats per les autoritats, però que malgrat tot presentessin un cert grau d'organització i formalització. Aclarim, tanmateix, que hem aplicat els criteris definitoris unes línies més amunt de forma flexible perquè, d'una banda, les fronteres entre allò que hem convingut en distingir com a sociabilitat formal i informal no poden fixar-se de forma taxativa i, de l'altra, perquè en alguns casos l'escassíssima informació de què disposem referent a algunes entitats fa impossible de reconèixer fins a quin punt compleixen o no amb precisió les delimitacions establertes.

Malgrat ser conscients de la seva importància, la demarcació de l'objecte d'estudi tal com l'hem formulat ens ha portat a excloure de la nostra investigació les formes de sociabilitat informal, les quals sovint van tenir com a escenaris predilectes els cafès, les fonts i els parcs públics, els tallers i les rebotigues o els salons d'algunes cases particulars, per citar-ne només alguns. Tampoc hem comprès en el nostre inventari i anàlisi les associacions amb un objectiu preferentment benèfic, mutual, laboral, professional o d'interessos materials. Amb aquest criteri han quedat excloses entitats com les Conferències de Sant Vicenç de Paül o la Congregació de la Caritat Cristiana, l'important teixit societatari de socors mutus, els gremis i col·legis, les agrupacions sindicals i patronals o les cooperatives.¹⁶¹

No cal dir que semblant decisió no pretén, en absolut, posar en entredit l'enorme importància d'aquestes instàncies acabades d'esmentar en l'estructuració col·lectiva i la configuració de les dinàmiques ciutadanes. És més, en alguns casos aquestes associacions fins i tot van poder ser, efectivament, un marc de trobada i comunicació interpersonal estable i regular, amb una vida social interior intensa de característiques semblants a les precisades en les línies precedents. És sabut, per exemple, que més enllà dels objectius estrictament materials les cooperatives en molts casos van ser rellevants espais de trobada ciutadana i van sostenir una apreciable activitat cultural. Tot i que a Vic durant la segona meitat del segle XIX ja hi havia alguna entitat d'economia social d'aquest tipus en marxa, el cert és que el moviment cooperatiu encara no havia experimentat un desenvolupament equiparable al que viuria en els primers decennis del nou-cents.¹⁶²

¹⁶¹ L'associacionisme agrari és objecte d'anàlisi en una altra part d'aquest treball. *Vid.* punt 3.3.5.

¹⁶² Josep CASANOVAS, *El cooperativisme a Osona*, Vic, Eumo, 1998.

Sí que tenia una dimensió molt important a la ciutat, ja en ple segle XIX, el teixit conformat per les associacions mutuels d'assegurança de risc personal (malaltia, atur, accident, invalidesa, mort) i, en menor mesura, les de risc patrimonial (edificis, collites o bestiar, a causa d'incendis, pedregades, sequera, etc.).¹⁶³ Durant la primera meitat del vuit-cents, quan l'associacionisme de tipus cultural, polític i recreatiu pràcticament era inexistent a la ciutat, les societats de socors mutus (monts de pietats, pies unions) ja tenien una presència molt notable, proliferant al compàs de la implementació del sistema liberal amb la finalitat primordial d'establir un sistema de previsió que permetés l'auxili mutu en cas de desgràcia. La base social amb la qual van comptar durant la segona meitat del segle XIX sempre va ser molt superior a la de la fracció associativa de la qual ens ocupem en aquest treball. Així, el 1865 les tres principals entitats mutuels de la ciutat agrupaven a l'entorn d'uns 1.600 associats. El maig d'aquell any, l'ajuntament en reunió amb els majors contribuents va decidir mostrar-se contrari a l'establiment de metges i farmacèutics titulars en el marc de l'organització dels partits mèdics, perquè considerava que el sistema de previsió i assistència que proporcionaven les mutualitats voluntàries i les associacions i establiments benèfics existents era suficientment eficaç.¹⁶⁴ A finals del 1879 el nombre de societats de socors mutus havia augmentat de manera molt considerable i també s'havia incrementat de forma molt sensible el nombre d'associats, que s'elevava fins a l'entorn de les 2.400 persones, una base social molt superior a la que tenien contemporàniament les entitats de què nosaltres ens ocupem.¹⁶⁵

Hem deixat fora del nostre treball, també, la important xarxa d'instituts religiosos, amb una presència i arrelament destacadíssims a la ciutat. Finalment, tampoc hem comprès en l'estudi l'associacionisme religiós de caràcter primordialment devocional. En els capítols que segueixen no parlarem, doncs, d'entitats com l'Associació de Filles de la Concepció Immaculada de Maria, i apareixerà només de manera tangencial (sense ser objecte d'atenció expressa) la Congregació de la Immaculada Concepció i Sant Lluís Gonzaga. Per bé que especialment en aquest darrer cas hi ha alguns components que apropiarien la congregació a la secció del teixit associatiu que és objecte del nostre estudi, també és cert que hi ha elements que l'allunyen, com ara l'estretíssima tutela que

¹⁶³ Per a aquest tipus d'associacions cal consultar Santiago CASTILLO (ed.), *Solidaridad desde abajo. Trabajadores y Socorros Mutuos en la España Contemporánea*, Madrid, UGT-Centro de Estudios Históricos, 1994. *Vid.*, també, ÍD., «En torno al mutualismo español contemporáneo. Solidaridad desde abajo revisited», a MAZA (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea...*, *op. cit.*, p. 61-87.

¹⁶⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 2-5-1865.

¹⁶⁵ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

de dret i de fet exercia l'Església sobre l'entitat, o el fet d'estar regida per un marc disciplinari molt estricte que condicionava de manera sensible la conducta i el quefer quotidià dels seus associats. Sí que hem inclòs en l'estudi, en canvi, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica de Vic, que presenta un ordre organitzatiu i d'activitat amb concommitàncies molt evidents amb els espais de sociabilitat formal de què tractem (als quals volia contrarestar, de fet) i que a més de ser una plataforma rellevant de propaganda catòlica, va tenir un perfil recreatiu rellevant i va destacar com un espai important de socialització politicoreligiosa.

D'acord amb les delimitacions establertes, hem acabat prestant atenció desigual a una quarantena d'entitats associatives majoritàriament d'ordre recreatiu, cultural i polític, comprenent també les dramàtiques i musicals, així com els ateneus obrers del període i, com acabem d'esmentar, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica. Com veurem, el nivell de formalització de totes aquestes manifestacions seria força desigual. En alguns casos és segur que aquestes expressions col·lectives grupals no van arribar a establir i reglamentar positivament la seva constitució i funcionament, ni tampoc van oficialitzar la seva existència. Dins del teixit associatiu delimitat centrarem molt especialment la nostra atenció en el Cercle Literari de Vic, el pal de paller de la sociabilitat intel·lectual i cultural de la ciutat, entitat que va aglutinar bona part de l'elit local i que va ser motor d'un conjunt d'iniciatives molt diverses que van tenir notòria transcendència, ocasionalment ultra la població mateixa. Certament, no va ser l'únic espai de sociabilitat rellevant de l'elit local, que també va comptar amb el Casino *Vicense* com un marc de trobada i activitat preferent. L'estudi d'aquesta entitat en el nostre període, però, es veu enormement dificultat per la quasi inexistència de fonts relatives al segle XIX. No és aquest el cas del Cercle Literari, que a més sobresurt com a fòrum on es van debatre i enfrontar els reptes que el context històric havia plantejat al món local, i va reunir i cohesionar una elit afanyosa de disposar d'instruments amb els quals incidir en el seu entorn més immediat.

1.2. L'associacionisme recreatiu, cultural i polític fins al Sexenni

1.2.1. Les associacions del lleure

D'acord amb la cronologia que ens hem marcat, el nostre estudi sobre el món associatiu cultural i polític de la ciutat de Vic se centra en el període que va de mitjan segle XIX fins a finals de la centúria. En aquest capítol, concretament, focalitzem l'anàlisi en el quart de segle que podríem situar de forma aproximada entre 1848 i 1874. Fora de les notícies esparses proporcionades per Miquel S. Salarich, la historiografia no ha aportat informació referent a l'associacionisme recreatiu, cultural i polític de les dècades precedents, les corresponents a la primera meitat de la centúria.¹⁶⁶ A l'espera d'algun treball que analitzi amb profunditat el fenomen per a aquest període, tot apunta que les manifestacions de sociabilitat organitzada en àmbits com el lleure, la política o la cultura són escassíssimes (no seria aquest ben bé el cas de les congregacions devocionals, les mutualitats voluntàries o les associacions d'ofici, de les quals no ens ocupem). Certament, es té coneixement de l'existència de l'Acadèmia Filharmònica, a la qual ens referirem tot seguit, però sembla un cas més aviat excepcional. Aquest paisatge associatiu gairebé erm sembla predominant fins a les dècades centrals del segle XIX. És llavors quan el sorgiment d'algunes entitats associatives comença a posar de manifest un canvi de panorama que es confirmarà en els anys a venir. La mudança que va esdevenir-se en poc temps va ser molt notable. Si l'associacionisme recreatiu, cultural i polític sembla inexistent a les portes del 1848, a mitjan dècada del 1860 a la ciutat hi havia un remarcable teixit conformat per associacions com el Casino *Vicense*, la *Sociedad de Amigos Ausonenses*, la Societat Filharmonicodramàtica, el Cercle Literari, el Centre de la Joventut, La Lira, la societat coral L'Ausetana, el Centre Progressista o l'Ateneu Català *Vicense* de la Classe Obrera.

1.2.1.1. L'Acadèmia Filharmònica

La primera entitat de la qual tenim notícia és l'Acadèmia Filharmònica, fundada el 1825 segons pot inferir-se de la lectura del seu reglament.¹⁶⁷ Reunia «alguns aficionats» a la música units per la voluntat de gaudir d'aquest art i promoure'n el progrés a la ciutat. L'entitat organitzava audicions periòdiques en què s'executaven peces vocals i instrumentals. El govern de l'associació requeia sobre una junta directiva que es

¹⁶⁶ SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 60-81.

¹⁶⁷ ABEV, *Reglamento para la Academia Filarmónica de la ciudad de Vich*, Vic, Ignacio Valls impresor, 1825.

renovava mensualment i els membres de la qual eren elegits pels socis subscriptors reunits en assemblea general (excepte el «director d'orquestra», que era un càrrec nat). A les audicions o «acadèmies musicals» no hi havia localitats assignades ni preferents, excepte per a les autoritats. El fet és indicatiu d'una sociabilitat entre iguals, no jerarquitzada rígidament almenys en termes estatutaris. Eren els socis reunits en assemblea els que havien d'aprovar l'entrada de nous associats per pluralitat de vots. L'accés a les audicions quedava restringida de forma exclusiva als associats i a dos acompanyants en cada cas. Jaume Ayats qualifica l'Acadèmia Filharmònica de «societat de cultiu aristocràtic de concerts de saló o d'interpretació de fragments d'òperes, amb àries i “coros” al final d'una representació teatral».¹⁶⁸ En qualsevol cas, però, no disposem de més notícies que les que ofereix el reglament de l'entitat i, per tant, resulta impossible precisar-ne més la composició social, les activitats i la trajectòria. Es desconeix fins quan va estar activa.

1.2.1.2. La *Sociedad Jovial Vicense* o *Casino Vicense*

Fins al 1848 no es té constància de la constitució de cap altra entitat recreativa, cultural o política que es pugui considerar un marc de sociabilitat organitzada, conforme s'ha definit en les pàgines precedents. El mes de maig d'aquell any el governador civil de la província va aprovar el reglament que la *Sociedad Jovial Vicense* li havia fet arribar el mes anterior. L'alcalde de la ciutat, Manuel Galadies i de Mas, així ho comunicava al president de l'entitat, Domènec de Bertran i de Puig, un jove advocat vigatà que més endavant destacà com a impulsor de la premsa local i que va ser un dels socis fundadors (com Galadies mateix) del Cercle Literari de Vic, entitat de la qual també va ser-ne president.¹⁶⁹

Segons recull l'article primer del reglament, la finalitat de l'entitat era afavorir el tracte mutu entre els seus socis, facilitar-los l'accés a la lectura -de premsa periòdica i de llibres- i proporcionar-los un esbargiment lícit amb l'organització d'algunes «funcions extraordinàries». Explícitament es negava cap mena de connotació o adscripció política i hi quedava vetada la discussió d'assumptes d'aquesta naturalesa, condició sense la qual, de fet, el reglament no hauria rebut l'aprovació governativa. Els

¹⁶⁸ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, op. cit., p. 108.

¹⁶⁹ Segons consta al reglament, aquest va ser sotmès a l'aprovació de l'autoritat provincial governativa el 24 d'abril de 1848. L'aprovació del cap polític va comunicar-se oficialment el dia 5 de maig i el dia 13 del mateix mes la resolució va ser traslladada per l'alcalde als interessats; ABEV, *Reglamento de la Sociedad Jovial Vicense*, [Vic], Imp. de Valls, [1848].

estatuts també preveien que l'entitat pogués aixoplugar la pràctica de jocs permesos per la llei. Un article addicional contemplava la possibilitat que el desenvolupament mateix de l'entitat portés a desenrotllar una dimensió literària i artística, afegida a l'eminentment recreativa que donava caràcter predominant a l'entitat naixent. El nombre de socis quedà limitat reglamentàriament al centenar i per ser admès com a tal calia que un membre integrant de l'entitat fes la proposta formal a la junta directiva i que rebés l'aprovació en assemblea general. Els nous socis havien de satisfer una quota d'entrada de vint rals i abonar després les quotes mensuals corresponents.

Tot i que en el seu estudi sobre les entitats recreatives vigatanes del vuit-cents Miquel S. Salarich donava notícia de l'existència de la *Sociedad Jovial Vicense*, el que no va advertir és que aquesta entitat és la mateixa que, a partir del 1864, va prendre oficialment el nom de *Casino Vicense*, denominació amb la qual ja se la coneixia popularment. Tampoc es recull aquest fet, fins ara ignorat, a la monografia que van dedicar a aquesta entitat, coneguda avui amb el nom de Casino de Vic, els historiadors Santi Ponce i Maties Ramisa.¹⁷⁰ El 14 de desembre de 1863 la junta directiva de la *Sociedad Jovial Vicense* va adreçar una comunicació oficial a l'alcaldia demanant que la sol·licitud que trametien fos elevada al governador civil de la província per a la seva aprovació. En el seu escrit observaven que l'entitat feia quinze anys que estava en funcionament i que es trobava en un «estat florent».

Deseosa sin embargo de darle mayor estabilidad en lo posible, y de poner en armonía algunos artículos del reglamento con las necesidades que el cambio de costumbres, las circunstancias y el espíritu del siglo reclaman, creyó oportuno el variar su antiguo título oficial con el de Casino Vicense por el cual es conocido del público hace años, el reformar algunos artículos del reglamento, y añadirle otros cuya falta se dejaba sentir.¹⁷¹

Els sol·licitants adjuntaven còpia dels estatuts reformats sotmetent-los a l'aprovació de l'autoritat competent, la qual es produí el 10 de maig de 1864. Tot i que l'article primer dels nous estatuts referent a l'objecte de l'associació presentava un redactat diferent, el fet és que s'observa una clara continuïtat respecte a allò establert el 1848. La finalitat de l'entitat era facilitar el tracte interindividual, la lectura de periòdics i un esbarjo lícit amb jocs de cartes o qualsevol altre entreteniment consemblant que no estigués prohibit

¹⁷⁰ És per això que es tracten com a entitats diferenciades tant a PONCE i RAMISA, *El casino de Vic...*, *op. cit.*, p. 19, com en l'article de SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 65 i 67 i s.

¹⁷¹ Firmen la carta el president de l'entitat, Eduardo de Carvallo, i els vocals Antoni de Vilar, Jaume Valls, Joan Soler i Francesc d'Abadal; AMV, Correspondència 1863-1864, 1, 14-12-1863.

per la llei. L'article segon prohibia discutir sobre política i religió.¹⁷² Malgrat les nombroses modificacions en la literalitat del text, la continuïtat amb els estatuts anteriors pel que fa a les qüestions de fons és evident. En aquest cas, però, no es contemplava estatutàriament l'eventual desenrotllament d'una activitat literària i artística que, d'alguna manera, feia poc que havia començat a cobrir el Cercle Literari de Vic. Per bé que el nombre màxim de socis continuà fixat en el centenar, s'introduí com a novetat la diferenciació, molt habitual en aquest tipus d'associacions, entre socis numeraris i accidentals. Els primers havien de satisfer una considerable quota d'entrada de cent rals, cinc vegades superior a l'establerta el 1848. En una comunicació oficial de la junta directiva adreçada a l'alcaldia amb la finalitat de donar compliment a una ordre del governador civil d'abril del 1868 que requeria informació sobre les associacions existents, el president de l'entitat recordava que la fundació de l'entitat havia tingut lloc el maig del 1848 amb el nom de *Sociedad Jovial Vicense*. En aquells moments, el maig del 1868, el nombre de socis era de cinquanta-dos.¹⁷³ Uns quants anys més tard, el 1879, en un informe municipal sobre l'estat de les associacions a la ciutat fet, també, presumiblement, a instàncies del governador civil, es recollia que el nombre de socis del casino era de vuitanta-vuit.¹⁷⁴

Un cop documentat que la *Sociedad Jovial Vicense* i el *Casino Vicense* són la mateixa entitat vegem què va dir Jacint Bach i Alavall referent a la fundació d'aquesta institució en la seva ressenya sobre el món associatiu vigatà continguda en el programa de festa de major del 1895.

Nacido en la tertulia de casa el bizarro militar don Ramón Casadevall y establecidas las bases de su reglamento en la de don Joaquín de Dalmau, inauguróse solemnemente el día 1º de abril de 1848 en una casa de la calle de San Miguel, en cuyo solar actualmente está edificado el Colegio de San José. Fue tanta la importancia y desarrollo que en poco tiempo adquirió esta sociedad, que ya al año siguiente pudo trasladarse al magnífico local, que ocupa actualmente en la calle de San Hipólito [...].¹⁷⁵

¹⁷² AMV, Correspondència 1863-1864, 6, *Reglamento del Casino Vicense* (Vic, Imprenta y Librería de Jaime Valls, 1864).

¹⁷³ AMV, Correspondència 1868, Abril, 11-5-1868.

¹⁷⁴ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

¹⁷⁵ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Jacint BACH ALAVALL, «Festejos particulares», a *Fiestas en la ciudad de Vich 1895*, Barcelona, Tip. La Ilustración, 1895. Si la informació que proporciona Bach Alavall és certa i exacta, resulta interessant remarcar l'origen primer de l'entitat: un marc de sociabilitat informal, una tertúlia, que tenia lloc en el domicili particular d'un membre de l'elit local, el qual deuria acollir com a amfitrió un cercle més aviat reduït d'amistançats. Com veurem, semblant circumstància també podria haver-se donat en la constitució del Cercle Literari de Vic. Si fos així estaríem davant de processos d'institucionalització d'uns espais de sociabilitat informal preexistents. Aquest fenomen d'il·lació ja va posar-lo de manifest Maurice Agulhon en els seus estudis pioners, documentant efectivament com alguns cercles i casinos tenien el seu origen en reunions aristocràtiques

El casino va tenir la seva seu al carrer de Sant Hipòlit (avui Sant Miquel dels Sants) durant gairebé tota la seva trajectòria vuitcentista. Allí tingué durant una bona colla d'anys com a veí el Cercle Literari, fins que a finals de segle l'entitat recreativa s'establí a la plaça del Mercadal, a la casa Comella. L'entitat aprofità l'avinentsa per modificar el redactat d'alguns articles dels estatuts, que foren tramesos i aprovats pel governador civil.¹⁷⁶ El nombre màxim de socis quedà establert aleshores en 200. La quota d'entrada pels nous numeraris era de vint-i-cinc pessetes -l'equivalent als cent rals del 1864- i calia ésser proposat per un mínim de dos socis que ja formessin part del casino. Aquests mecanismes esdevenien sedassos que garantien una certa exclusivitat i caràcter selecte a l'entitat.

El Casino *Vicence* va ser durant la segona meitat del vuit-cents el principal eix vertebrador de la sociabilitat recreativa benestant a la ciutat. El caràcter socialment elitista de l'entitat durant el segle XIX és incontrovertible. Diversos testimonis d'època ho confirmen. El mateix Bach Alavall en el text esmentat afirmava que tots els presidents de l'entitat havien procurat que aquesta fos «*el punto de cita de la aristocracia vicense*».¹⁷⁷ El canonge Collell, per la seva banda, deixà constància a les seves memòries de joventut que aquell era conegut com el casino «dels senyors», en contrast amb la Societat Filharmònicodramàtica o «Casino Filarmónich», que era de «menestrals».¹⁷⁸ Un epítet, aquest de «Casino dels Senyors», que també apareix en les anònimes *Memories de un menestral vigatà* publicades per *La Plana de Vich* a finals de segle i que contenen detalls interessants de la vida política de la ciutat.¹⁷⁹ En un informe de l'alcaldia al governador civil, del gener del 1868, es comunicava a aquesta autoritat que l'entitat en qüestió «*reúne la clase más influyente elevada y por lo mismo más conservadora de la presente ciudad*».¹⁸⁰

Malgrat el pes específic de l'entitat i la llarga trajectòria en el món associatiu i cultural de la ciutat, la historiografia no ha precisat d'una forma mínimament completa la identificació ni la caracterització dels seus socis i directius. Semblant operació per al període corresponent al segle XIX sembla poc menys que inassolible perquè no es

anteriors. Es tractaria d'un cas d'evolució d'una sociabilitat informal a una de més formalitzada amb la voluntat de dotar d'un marc regular estable les activitats i el funcionament del col·lectiu; AGULHON, *Le Cercle...*, *op. cit.*

¹⁷⁶ AHGCB, Expedients associacions, Casino Vicence - expedient 2411.0.

¹⁷⁷ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

¹⁷⁸ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 52.

¹⁷⁹ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*

¹⁸⁰ AMV, Correspondència 1867, Desembre, 14-1-1868.

disposa de la documentació institucional que seria indispensable.¹⁸¹ Tant és així que sembla que ni tan sols comptem amb una relació del tot fiable o completa dels individus que van ser presidents de l'entitat durant el segle XIX.¹⁸² Alguns indicis permetrien apuntar que aquest càrrec l'haurien exercit durant aquell període Domènec de Bertran i de Puig, Eduard de Carvallo i Francolí, Josep de Macià i Pujol, Francesc de Codina Pujol de Senillosa, Marià Subirachs i Clarà, Antoni de Vilar, Francesc Pascual Elias, Josep Soler i Aloy, Marià Fàbregas i Casadevall i Florenci de Riera i Brichs, entre d'altres. Es tracta d'individus amb sensibilitats polítiques prou diferents, però efectivament i sense excepció, membres reconeguts de l'elit vigatana. La major part són hisendats i professionals del dret (advocats, principalment). Per bé que ni els directius ni els presidents han de ser perfectament representatius de la massa social de l'entitat, la premsa no fa sinó confirmar el perfil social dels seus membres. Així, l'*Eco de la Montaña*, després de ressenyar una llúida vetllada musical afirmava:

[...] fiestas de esta clase [...] sirven para poner en contacto los individuos todos de la buena sociedad vicense, que de ordinario viven por desgracia demasiado aislados, en perjuicio de las buenas relaciones que deben siempre reinar entre personas de fina y galante educación.¹⁸³

El mateix article, més endavant, encara afegia: «[...] *esperamos ver reunidas en los salones de la Sociedad que cuenta en su seno lo más escogido de nuestra población, todas las personas que en un concepto o en otro brillan con provecho en nuestra patria*». En aquesta mateixa línia, resulta prou significatiu que en la ressenya d'un concert que va tenir lloc a l'entitat el 1891, el periòdic carlí *La Comarca Leal* es detingués a enumerar algunes de les famílies presents en la vetllada, entre les quals trobem els Subirachs, Fatjó, Sendra, Casassas, Soler, Bach, Reguer, Nadal, De Mas, Valls, Banús o Genís.¹⁸⁴ L'exercici no tindria gaire sentit si no es tenen en compte les connotacions significatives i la capacitat evocadora i emblemàtica que arrossegaven aquests cognoms en el context local.¹⁸⁵

¹⁸¹ Santi Ponce i Maties Ramisa constaten la dificultat de clarificar amb nitidesa l'estatus econòmic i l'adscripció social del soci en els primers anys del nou-cents per la manca dels llistats d'associats corresponents al període. Malgrat això, els autors assagen una aproximació al perfil dels directius i els socis de l'entitat a *El casino de Vic...*, *op. cit.*, esp. p. 31-32 i 33.

¹⁸² Una relació dels presidents de l'entitat a PONCE i RAMISA, *El Casino de Vic...*, *op. cit.*, p. 219-220. Diversos indicis fan pensar que la llista, pel que fa al segle XIX, és incompleta.

¹⁸³ *Eco de la Montaña*, núm. 162, 16-10-1864.

¹⁸⁴ *La Comarca Leal*, núm. 137, 11-7-1891.

¹⁸⁵ Així ho aprecia CAPDEVILA, *Tàrraga (1898-1923)...*, *op. cit.*, p. 736-737, en relació, particularment, a la burgesia catalanista targarina, la qual a parer de l'autor mostra la proclivitat a «la emblemàtica i la fetitxització dels cognoms dels individus més representatius -més considerats- de la pròpia classe».

El casino era el lloc d'esbarjo preferent de l'elit local i, per tant, havia d'oferir les comoditats i l'escenari adients. Conseqüentment, el seu estatge del carrer Sant Hipòlit va ser objecte de diverses reformes, com ara l'efectuada en el saló per Manuel Solà el 1861,¹⁸⁶ o les practicades el 1877, moment en què van fer-se millores en el cortinatge, la decoració i el mobiliari.¹⁸⁷ Aquell mateix any, en una guia adreçada fonamentalment als forans, Joaquim Salarich feia esment a la bellesa de les dependències del casino i destacava especialment el saló de ball.¹⁸⁸ El 1895 alguns dels espais foren novament objecte de reformes destacables.¹⁸⁹ I és que el casino no era únicament un lloc de sociabilitat quotidiana per a l'elit local, sinó també un escenari utilitzat de forma habitual per a la recepció dels notables i les autoritats foranes. La ressenya de Bach Alavall mateix manifestava que l'entitat guardava amb orgull el record de les visites de «*notabilísimas personas*» com Alfonso de Borbón i María de las Nieves, d'Antonio Cánovas del Castillo, Emilio Castelar i Francisco Romero Robledo, així com de bona part dels capitans generals de Catalunya i dels governadors civils de la província.¹⁹⁰

No és difícil trobar a la premsa referències que testimonien la utilització del casino com un escenari recurrent de les relacions de l'elit local amb personalitats i famílies destacades o amb les autoritats polítiques i militars de visita a la ciutat. Així, per exemple, l'estiu del 1862 es consignava la concurrència al casino d'algunes famílies barcelonines distingides, presents a la ciutat amb motiu de la seva assistència als actes de festa major.¹⁹¹ L'abril del 1863 hi eren portats els concessionaris de la línia del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, un fet gens anecdòtic si es té en compte que l'arribada del ferrocarril va ésser considerada de vital importància per als interessos presents i futurs de la ciutat i la comarca.¹⁹² De forma ben habitual concorrien als salons de l'entitat els caps i oficials dels batallons que estaven de pas per la ciutat o que hi romanien com a guarnició. El juny del 1877, després de dinar a la fonda de Michel, els integrants d'una comitiva formada, entre d'altres, pel governador civil, els diputats provincials, les autoritats judicials i militars de la zona i una comissió de

¹⁸⁶ *El Ausonense*, núm. 2, 5-5-1861.

¹⁸⁷ *Diario de Vich*, núm. 128, 4-10-1877, p. 1049.

¹⁸⁸ J. S. y V. [Joaquim SALARICH], *Ferrocarril del Norte. Guia Cicerone de Barcelona a Vich*, Vic, Imprenta y librería de Ramon Anglada, 1876 [1877], p. 125-126.

¹⁸⁹ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

¹⁹⁰ *Ib.* Aquestes visites, que no hem pogut autenticar documentalment, s'haurien registrat en un «Libro de oro» desaparegut, segons consta a ABEV, EV/Lleu (1), «Casino de Vich 1850-1950. Fiesta Mayor de 1950» (Vic, Imp. Ausetana, 1950).

¹⁹¹ *El Ausonense*, núm. 143, 4-9-1862.

¹⁹² *Eco de la Montaña*, núm. 1, 2-4-1863. *Vid.* punt 3.3. d'aquest treball.

l'ajuntament van dirigir-se a l'estatge de l'entitat, on l'hisendat Jacint Bru de Sala, un habitual de les vetllades musicals tant del casino com del «Círcol», va interpretar unes peces amb el piano.¹⁹³

El casino era un espai per a la tertúlia, la lectura (comptava amb un gabinet de periòdics) i la pràctica de jocs diversos de taula. Disposava, també, d'un servei de cafeteria. Entre les activitats més habituals del casino destaquen els concerts, els balls i les funcions teatrals. Per carnaval era habitual l'organització de balls de màscares. Bach i Alavall destacava la celebració de «*brillantes soirées*», «*en las que a la vez se rinde culto a Terpsícore y Orfeo*».¹⁹⁴ Els concerts vocals i instrumentals eren força habituals. Els intèrprets eren, en alguns casos, socis de la mateixa entitat, però també era freqüent que hi prenguessin part músics amb un cert renom o amb un grau relatiu de professionalització en el món de la música. El piano i l'harmònim, adquirits per la pròpia entitat, però també el violí o la flauta, eren instruments usats d'aquells concerts, on igual que passava en les vetllades musicals del Cercle Literari, la música esdevenia un factor més de distinció i de refinament, un marcador més de la superior educació i sensibilitat dels seus participants. A l'entorn del 1877 el casino comptava amb una secció artística, no sabem si instituïda formalment o no, la qual era dirigida per Marcia Solà.¹⁹⁵ Unes setmanes més tard, en el marc de la festa major d'aquell any, el casino oferí un concert vocal i instrumental que comptà amb interpretacions de peces de Donizetti, Gounod i altres compositors. L'acte va ser ressenyat per Joaquim Marsillach, que no deixà passar l'oportunitat d'incitar la introducció de peces wagnerianes en aquell tipus de concerts.¹⁹⁶

1.2.1.3. La Societat Filharmonicodramàtica

En les línies anteriors ja s'ha fet esment de la Societat Filharmonicodramàtica, entitat coneguda també com a casino o círcol filharmònic, i que segons el canonge Collell era el casino dels «menestrals» -per contrast amb el casino dels «senyors».¹⁹⁷ No coneixem amb precisió la data de fundació de l'associació, però segons una informació tramesa per l'entitat mateixa a l'alcaldia caldria situar «*su origen, y creación algún tiempo antes*

¹⁹³ *Diario de Vich*, núm. 40, 19-6-1877, p. 327.

¹⁹⁴ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

¹⁹⁵ *Diario de Vich*, núm. 20, 25-5-1877, p. 162-163.

¹⁹⁶ *Íd.*, núm. 61, 14-7-1877, p. 500-502.

¹⁹⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 52.

del año 1851».¹⁹⁸ Joaquim Salarich fa esment de l'existència de l'entitat a la seva obra *Censo de Vich* (publicada el 1857, però redactada el 1853) i també a la seva història de la ciutat (1854).¹⁹⁹ En aquest darrer any algunes de les activitats de la societat tenen ressò al periòdic *El Montañés*. Un reglament general de l'entitat, aprovat i imprès el 1859, dóna fe de la seva orientació i de la finalitat per a la qual havia estat creada.

La Sociedad Filarmónica-Dramática tiene por objeto el fomento de la Música vocal e instrumental, el cultivo de la Declamación, las diversiones que proporcionan las representaciones teatrales, las reuniones escogidas, la lectura de obras, y periódicos, cuando haya ocasión para ella; y generalmente toda otra distracción compatible con su posición, y local, y no prohibida por las prescripciones de la urbanidad, moral, y decoro.²⁰⁰

Aquest reglament va ser aprovat en junta general el 28 d'octubre de 1858 i va rebre l'aprovació governativa el 27 de gener de 1859, segons consta al final del mateix document. La junta directiva que hi consta té com a president, vicepresident, interventor, tresorer i secretari, respectivament, a Joan Josep Canudas, Miquel Mestanza, Marià Fiol, Antoni Soler i Ramon Prou. Dos d'ells, el president i el vicepresident, van tenir una destacable significació política a la localitat. Joan J. Canudas i Salada, farmacèutic, sobresortí com un element destacat del comitè progressista local i va ser elegit regidor de l'ajuntament l'any 1869, càrrec que deixà pocs mesos més tard per prendre possessió com a administrador de correus de la ciutat. Miquel Mestanza i Fortich, sastre de professió, va ser membre de la Junta revolucionària interina el 1868, moment en què va prendre contacte per primera vegada amb el poder polític local. Des d'aleshores i fins a la seva mort el 1899 va ser un dels individus que exercí el càrrec de regidor a la ciutat amb més freqüència. També va ser president de l'entitat.

Com a mínim des del 1853 i potser des de la seva fundació mateix, la societat utilitzava el teatre propietat de l'ajuntament al carrer Cardona, que aleshores estava

¹⁹⁸ AMV, Correspondència 1868, Abril, 28-4-1868. En tot cas que l'entitat existia el 1851 és segur. Es desprèn de: ABEV, EV/Mus (3), «Liquidaciones que el Conserge de la Sociedad Filarmónica hace al cobrador de la misma D. Luciano Giró», on la primera liquidació consignada correspon al mes de desembre del 1851.

¹⁹⁹ L'obra *Censo de Vich*, acabada el 1853, no va ser publicada fins quatre anys més tard. *Censo de Vich: memoria premiada con una medalla de oro y el título de Socio de mérito, segun el programa publicado en 1852 por la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, Barcelona, Imprenta de Joaquín Bosch, 1857, p. 103. Diu Salarich: «Tenemos un Casino casi inanimado [probablement al·ludeix a la *Sociedad Jovial Vicense*, tot i que també podria tractar-se de la *Sociedad de Amigos Ausonenses*], y otro dicho filarmónico, sostenido solo por los amigos de la música»; ÍD., *Vich, su historia...*, op. cit., p. 298.

²⁰⁰ ABEV, *Reglamento general de la Sociedad Filarmónica-Dramática de la ciudad de Vich*, Vic, Imp. de Ramon Tolosa, 1859.

inactiu i en estat de cert abandonament, per organitzar-hi funcions líriques i teatrals.²⁰¹ L'octubre del 1860 l'arquitecte municipal, després d'un reconeixement minuciós, conclouia que l'edifici es trobava en un «estado de conservación deplorable» i «no se halla en las condiciones de solidez necesarias para admitir al público en su recinto y poder darse espectáculos sin correr el riesgo de que acontezca alguna desgracia».²⁰² Conseqüentment, el consistori decidí suspendre qualsevol activitat pública i privada en el recinte i transmetre la resolució a la junta directiva del filharmònic. La resposta de la directiva va ser ràpida. Va fer inspeccionar l'edifici per dos pèrits, Antoni Callís i Llucà Mas, que van concloure que l'edifici «no se halla en inminente peligro de ruina» i que amb algunes obres podia garantir-se «bastante solidez y seguridad» com per continuar acollint funcions. La societat va prestar-se a col·laborar pecuniàriament en les obres i va demanar el concurs de l'ajuntament, que va aduir manca de recursos per negar-s'hi.²⁰³ Fos com fos, les obres començaren immediatament i un mes més tard l'arquitecte comunicà al consistori que amb els treballs fets «se ha salvado todo peligro inminente, sin embargo no por esto debe considerarse aquel edificio con todas las condiciones de solidez que requiere un edificio público de la clase del de que se trata».²⁰⁴ L'ajuntament autoritzà el casino a continuar amb les seves funcions, però tot just mig any més tard l'arquitecte tornà a donar el crit d'alerta i l'ajuntament resolgué sol·licitar permís per a la seva venda al governador civil.²⁰⁵

L'entitat disposà de nou local a partir de l'estiu del 1862. Localitzat a la rambla del Passeig, en una gasetilla d'*El Ausonense* s'afirmava «ha mejorado notablemente sus salones de reunión, café y billar, los cuales en realidad han sido arreglados con gusto, y hasta lujo: pero por lo que toca al teatro, sin duda es mucho más reducido y menos capaz que el anterior».²⁰⁶ L'activitat de la societat, que probablement havia quedat temporalment interrompuda, es repregué aleshores amb l'organització de concerts vocals i instrumentals, balls i funcions teatrals. La secció dramàtica de la societat procurava oferir funcions de caràcter aficionat habitualment, però això no semblava satisfer del tot a alguns elements de la ciutat, que van començar a demanar amb

²⁰¹ SALARICH, *Censo de Vich...*, op. cit., p. 103; ÍD., *Vich, su historia...*, op. cit., p. 298. Vid. algunes notícies referents a aquest teatre a SALARICH, «Les societats recreatives...», op. cit., p. 63-64; ÍD., «El teatre a Vich a primers del segle XIX», *Ausa*, núm. 53, 1965, p. 267-273; J. M^a SOLÀ y SALA, «Apuntes para historia de teatro en Vich», *Revista Vich*, 1963.

²⁰² AMV, Llibre d'acords, v. 57, 1859-1860, 8-10-1860.

²⁰³ *Ib.*, 15-10-1860.

²⁰⁴ *Ib.*, 16-11-1860.

²⁰⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 10-6-1861.

²⁰⁶ *El Ausonense*, núm. 121, 22-6-1862.

insistència un teatre públic “de debò”. Sigui com sigui, la construcció i la inauguració del Teatre *Ausonense* no arribaria fins al 1869, i fins que no es disposà d'aquell equipament, societats com la filharmonicadramàtica van jugar un paper substitutori notable que era reconegut per la capçalera progressista local *El Porvenir*.

Existe entre nosotros una sociedad que en su origen y hace pocos años apenas podía sostener la contrata de una o dos actrices, con el auxilio [sic] de las cuales varios jóvenes aficionados daban funciones dramáticas. Y esta sociedad se ha desarrollado y en el día sostiene una buena compañía bastante numerosa y que interpreta con acierto las mejores producciones dramáticas, y reúne todas las noches de función en su muy modesto local una muy escogida concurrencia que se compone de las principales familias, y de lo mejor que contiene la buena sociedad vicense.²⁰⁷

Dos anys més tard la mateixa capçalera es dolia de la desaparició de l'entitat, manifestant en aquesta mateixa línia que «*en la carencia de un teatro dicha sociedad había llenado en algo este vacío ofreciendo un punto de reunión para las noches de invierno, viéndose favorecida por las principales familias de Vich*».²⁰⁸ L'activitat teatral va ser l'aportació més important de l'entitat a la vida cultural de la ciutat durant aquells anys i el principal reclam per associar-s'hi. A tall d'exemple, se sap que a finals del 1865 i en presència de Francesc Camprodon, s'interpretà una obra d'aquest escriptor i polític, aleshores diputat; durant la primavera i l'estiu de l'any següent van posar-se en escena les obres *Gat escarmentat* d'Agustí Arquer, *Lo positivo* de Joaquín Estébanez i *El Zapatero y el Rey* de José Zorrilla. De cara a la temporada d'hivern es programava de posar en escena *El tanto por ciento* d'Adelardo López de Ayala i *La cruz del matrimonio* de Luís de Eguílaz, entre d'altres. Una de les darreres obres representades a l'entitat hauria estat *Flores marchitas* d'Olivio Rato, oficial del batalló de Cazadores de Mérida instal·lat a la ciutat. La funció que acomplia l'entitat a la ciutat es recull, també, en un informe de l'alcaldia adreçat al govern civil. El fragment és interessant perquè també conté una referència al perfil dels associats que matisa la l'apreciació del canonge Collell.

La Sociedad Filarmónica-dramática aunque tiene en sus estatutos si bien en pequeña escala algunas diversiones para los socios, su principal objeto, es el de dar en un teatrillo de su propiedad algunas funciones dramáticas, que llaman a las clases todas de la población que a falta de un local mejor no tienen inconveniente en pertenecer a ella bajo este último punto de vista.²⁰⁹

²⁰⁷ *El Porvenir*, núm. 37, 17-11-1866.

²⁰⁸ *Íd.*, núm. 281, 17-3-1869.

²⁰⁹ AMV, Correspondència 1867, Desembre, 14-1-1868.

L'abril del 1868 l'entitat informava l'alcaldia que l'associació comptava amb 140 membres. La relació d'entitats elaborada per l'autoritat municipal en aquell moment posa de manifest que era, amb diferència, l'entitat recreativa i cultural amb major nombre d'associats.²¹⁰ De forma prou sorprenent, però, un any més tard s'anunciava la desaparició de la societat. *El Porvenir* del 26 de novembre de 1868 portava una crida del «Club republicà federalista» de la ciutat que convidava els correligionaris vigatans a una reunió per a la formació d'un comitè electoral.²¹¹ La convocatòria s'emplaçà al local de la Societat Filharmonicodramàtica. Immediatament després aparegué un full imprès subscrit per «diversos socis» de l'entitat en què aquests posaven de manifest la sorpresa amb què havien rebut la notícia a través de la premsa.²¹² En el text s'acusava el president de violar el reglament de l'entitat permetent la celebració d'actes polítics i de no haver consultat els companys de junta ni els socis de l'entitat; la decisió del president era qualificada d'«injusta» i «absurda». Els autors de l'imprès es convocaven a junta general per a l'elecció d'una nova directiva i la substitució del president. Desconeixem com se succeïren els esdeveniments a partir d'aleshores, però tot just tres mesos i mig més tard, el març del 1869, l'entitat acordava la seva dissolució després que el jutge de primera instància obligués a desocupar el local on estava instal·lada.²¹³

Després d'un període d'inactivitat, el març del 1872 s'intentà reflotar l'entitat. Així ho testimonia un text manuscrit titulat «Reglamento de la Sociedad Filarmonica Dramatica» conservat a l'Arxiu Municipal de Vic amb data 17 de març de 1872.²¹⁴ Els estatuts van seguits de la firma de set individus i conté el segell de l'alcaldia i una anotació que rubrica l'alcalde, Josep Font i Manxarell, que diu literalment: «*Enterado, y queda un ejemplar en esta Alcaldia. Vich, 3 de Abril de 1872*».²¹⁵ El primer article, referent a l'objecte de l'entitat, és gairebé idèntic al dels estatuts del 1859, amb l'excepció de la referència a «*las funciones teatrales*».

²¹⁰ AMV, Correspondència 1868, Abril, 28-4-1868, 14-5-1868.

²¹¹ *El Porvenir*, núm. 251, 26-11-1868.

²¹² ABEV, EV/Mus (16), «Algunos socios de la Sociedad Filarmonica-Dramatica de Vich...».

²¹³ AMV, Correspondència 1869, Març, 16-3-1869. A «Casino de Vich 1850-1950...», *op. cit.*, s'afirma que el Casino *Vicense* i la Societat Filharmonicodramàtica van fusionar-se el 1864. Presumiblement basant-se en aquest mateix text també es fa semblant afirmació a PONCE i RAMISA, *El casino de Vic...*, *op. cit.*, p. 21. Aquestes obres no aporten cap referència documental que acrediti el fet. Nosaltres no hem trobat cap indici en aquest sentit i pensem que la fusió entre totes dues no va produir-se. En qualsevol cas no s'hauria produït de cap manera en la data assenyalada.

²¹⁴ AMV, Correspondència 1872, Març, 17-3-1872.

²¹⁵ Els firmants dels estatuts són Miquel Bassols, Ramon Callís, Josep M. Astor, Bernat Fargas, Marià Camps, Lluís Plana i Joaquim Creixans.

Segons es desprèn de la lectura dels estatuts, es preveia que l'administració de l'activitat teatral quedaria en mans d'una «empresa» amb entitat pròpia que s'ocuparia de la programació de les funcions i de la contractació de les companyies. Les relacions que es projectaven entre aquesta empresa teatral i l'associació recreativa, però, eren molt estretes, de manera que l'entitat comptava tenir, a més de la usual junta directiva (formada per set membres elegits en junta general), una «junta administrativa» sobre la qual requeia tota «responsabilitat material» i que integrarien dos representants de l'empresa. Aquesta «junta administrativa o empresària» es comprometia a mantenir obert el cafè a les hores que assenyalés la directiva de l'entitat i a tenir billar i taules de joc. Els socis de l'entitat tenien el dret d'assistir a les funcions teatrals programades per l'empresa i als familiars se'ls oferien alguns avantatges per accedir als espectacles. Els socis numeraris, en particular, pagarien dotze rals en concepte d'entrada i catorze rals de quota mensual (aquest dividend es preveia menor en els mesos que no hi hagués companyia actuant). Els estatuts disposaven que la gestió econòmica requeia sobre la junta administrativa i que aquesta havia de posar a disposició de la directiva una part determinada de les quotes. També es preveia que l'empresa del teatre establiria un conveni amb la junta directiva per organitzar balls i altres diversions pels associats. Constatem, finalment, que la seu de l'entitat s'establia «*en el salón del primer piso del Teatro*» (hem d'entendre que al carrer Cardona), amb accés independent a la rambla del Passeig.

No tenim constància de si, efectivament, l'entitat va acabar reprenent l'activitat. En qualsevol cas, si eventualment l'associació tornà a funcionar de nou és probable que no ho fes durant un període prolongat de temps. Ja en ple període de la Restauració, com veurem, entre el 1889 i el 1893, va estar en funcionament una entitat recreativa homònima però no sembla que en cap cas es pugui establir un fil de continuïtat directe i ininterromput entre totes dues.

1.2.1.4. La *Sociedad de Amigos Ausonenses* o *Casino Ausonense*

La *Sociedad de Amigos Ausonenses* va ser una de les primeres entitats recreatives de la ciutat en constituir-se. Segons consta en un informe de l'alcaldia, l'objecte de l'associació era procurar als socis «*todas las diversiones y pasatiempos que consideren convenientes, adecuados a las más estricta moralidad*».²¹⁶ Va ser fundada el desembre

²¹⁶ AMV, Correspondència 1865, 4, 30-1-1865.

del 1849 i per notícies extretes de la premsa sembla evident que l'entitat es dedicava principalment a organitzar balls.²¹⁷ Aquests eren especialment habituals coincidint amb els dies de festa major i també per carnaval, quan s'organitzaven balls de màscares. Dins o fora d'aquestes dates assenyalades, tant els anuncis dels actes a la premsa local com algunes ressenyes publicades en aquests mateixos periòdics evidencien que un dels atractius principals d'aquelles vetllades era l'assistència del públic femení (hom s'hi refereix, sovint, amb expressions com ara «*bellas concurrentes*» i «*lindas favorecedoras*»), que en general tenia una presència més esporàdica i limitada en altres espais de sociabilitat de la ciutat. Així, per exemple, l'*Eco de la Montaña* anunciava un ball de disfresses i esgrimia com a reclam la «*mucha asistencia del bello sexo*».²¹⁸ Aquestes activitats tenien lloc en el local de l'entitat, que durant un temps va estar localitzat en un immoble propietat de Pau de Barnola, al carrer Serrallers (avui Argenters), però que en altres períodes hauria estat ubicat en un immoble al carrer Cardona que també tenia accés per la rambla del Passeig (és probable que fos l'edifici de l'antic teatre).

L'entitat comptava el 1868 amb vuitanta-tres membres, principalment pertanyents als sectors menestrals de la ciutat.²¹⁹ En aquelles cronologies l'entitat mantenia lligams amb la societat coral L'Ausetana, de la qual parlarem detalladament més endavant. Així, en un informe de l'alcaldia de gener d'aquell any llegim: «*la Sociedad de Amigos Ausonenses unida a la sociedad coral La Ausetana reune un número considerable de socios pertenecientes casi todos a la clase artesana, pero que en su mayoría ocupan una posición desahogada*». El report assenyalava el caràcter recreatiu de l'entitat i posava de relleu que disposava d'un teatre «*al que concurren exclusivamente [sic] las familias de los socios*».²²⁰ En aquesta mateixa línia, a la guia de Vic publicada per *La Patria* el 1871 consta que l'entitat «*ofrece a las familias de los socios funciones dramáticas y bailes, y tiene organizado un coro*».²²¹ El president de l'entitat era, aleshores, Albert Grané i Murlà, tractant de carns i elaborador d'embotits.

²¹⁷ Per a la data de fundació *vid.* AMV, Correspondència 1868, Abril, 25-4-1868; *Almanaque de La Patria y Guia de Vich para el año 1871*, Vic, Imprenta y librería de Luís Barjau, 1871, p. 99.

²¹⁸ *Eco de la Montaña*, núm. 82, 10-1-1864.

²¹⁹ AMV, Correspondència 1868, Abril, 25-4-1868.

²²⁰ AMV, Correspondència 1867, Desembre, 14-1-1868. Pel que fa a la composició social de l'entitat, no deixa de ser significatiu que en un altre informe de l'alcaldia, aquest de l'any 1862, l'associació consti com a «Casino de Menestrales»; AMV, Correspondència 1862-1863, 3, 25-2-1862. Tenim notícia que a començaments del 1868 el jutge de primera instància anuncià la subhasta de mobles de l'associació per una «*ecsaccion de costas*» contra l'entitat; *El Porvenir*, núm. 210, 12-1-1868.

²²¹ *Almanaque de La Patria...*, *op. cit.*, p. 99.

L'entitat no va desaparèixer poc després com va aventurar Miquel S. Salarich en el seu estudi sobre les associacions vigitanes del període. De fet, aquell mateix 1871 l'entitat va renovar els seus estatuts.²²² La reforma va ser aprovada en una junta general extraordinària el 12 de febrer del 1871. En aquest marc l'entitat va formalitzar legalment el seu nom com a Casino *Ausonense*. Uns mesos més tard, el 18 de gener de 1872, l'entitat va aprovar en una nova junta general una sèrie d'«articles addicionals» que completaven i modificaven en alguns aspectes els estatuts aprovats l'any anterior.²²³ Entre els canvis introduïts destaquem l'abolició de l'article segon relatiu a la prohibició de discutir assumptes polítics i religiosos en el si de l'entitat. No van modificar-se amb aquelles disposicions addicionals, però, els objectius fonamentals de l'associació, que havien quedat definits en l'article primer dels estatuts del 1871, de la següent manera:

El objeto de este Casino es facilitar a los jóvenes el recreo y la cultura que proporcionan el trato social y lícita diversión, intruirse y dedicarse a la Música vocal e instrumental, el cultivo de la Declamación o representaciones teatrales, adecuadas empero a la más estricta moralidad y decoro.²²⁴

L'activitat de l'entitat continuà encara durant uns anys. El 1879 comptava amb el nombre gens negligible de 140 associats, xifra que la convertia en l'entitat del seu ordre amb més afiliats.²²⁵ La darrera notícia que en tenim és del 1881, quan en constatem l'adhesió al míting proteccionista que se celebrà el mes de juliol a la ciutat.²²⁶ En els primers mesos del 1882 uns quants veïns de la ciutat iniciaren les gestions per a la creació d'una nova entitat recreativa denominada Reunió Familiar *Ausonense*, erigida com a continuadora de l'anterior Casino *Ausonense*.²²⁷ Molt més endavant, el 1894, va posar-se en marxa a la ciutat una societat coral amb el nom d'*Amigos Ausonenses*, però no sembla que es pugui establir cap continuïtat amb l'entitat homònima fundada el 1849, de la qual ens hem ocupat.

²²² AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Abril 1878, *Reglamento general (reforma del antiguo) para el régimen y gobierno del Casino Ausonense, establecido en esta ciudad desde el año 1849*, Vic, Imp. de Ramon Tolosa, 1871. Al final de l'obra consta la composició de la junta directiva en aquell moment, formada per Albert Grané (president), Josep Rius (vicepresident), Benet Serra (comptador), Llorenç Comella (tresorer), Felip Tolosa (secretari primer) i Josep Casabosch (secretari segon). També consten sis individus més com a integrants de la junta consultiva: Josep Teulats, Marià Camps, Josep Boix, Joan Vilarassa, Josep Pallàs i Miquel Comella.

²²³ AMV, Correspondència 1866 i 1866-1878, Juny 1866, 18-1-1872.

²²⁴ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Abril 1878, *Reglamento general (reforma del antiguo)...*, *op. cit.*, p. 3.

²²⁵ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

²²⁶ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1881, «Manifestacion proteccionista del partido de Vich...» (Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1881), p. 4.

²²⁷ En una comunicació que la Reunió Familiar *Ausonense* va enviar al Cercle Literari de Vic el 1882, l'entitat s'identifica com a «ExCasino Ausonense»; BJT/FCL, Oficis 1881-1903, Oficis del 1882, 4-1-1882.

1.2.1.5. El Centre de la Joventut

Segons algunes fonts, el Centre de la Joventut s'hauria fundat el 1862.²²⁸ Per les notícies de què disposem sembla que la constitució formal de l'entitat recreativa s'hauria de situar més precisament el març del 1863, quan s'hauria rebut la corresponent aprovació governativa.²²⁹ Això no obstant, com a mínim des de mitjan 1859 els mateixos joves impulsors de la iniciativa treballaven amb la finalitat de constituir una entitat de semblants característiques. Així ho testimonien les sol·licituds presentades a l'alcaldia i l'intercanvi de documentació que va fer-se a propòsit entre l'autoritat municipal i el governador civil del moment. Aquests primers intents, però, van veure's frustrats perquè el governador va negar-los l'autorització preceptiva en més d'una ocasió. No els va ser concedida el juny del 1859, quan els interessats van presentar la primera sol·licitud, i tampoc s'accedí a una nova petició que van formular el 30 de novembre de 1860. En aquesta darrera ocasió es preveia que l'entitat recreativa projectada s'anomenés Casino de la Realitat (o Casino la Realitat). Els impulsors, però, de fet, eren els mateixos. Els firmants d'aquesta sol·licitud en qüestió eren Josep Gros, Josep Caralt, Joan Galobardes, Jacint Fitó i Albert Gudiol, els quals van autoqualificar-se com a «artesans».²³⁰ Tenien poc més de vint anys i pertanyien a famílies que detenien petits comerços, indústries i tallers a la ciutat. En aquesta ocasió l'informe de l'alcaldia fet a petició del governador civil va ser relativament ambivalent i va propiciar la negativa de l'autoritat provincial. L'escrit tramès per l'alcalde Ramon Valls aclaria que els actuals sol·licitants eren els mateixos que l'any anterior ja havien demanat l'aprovació per a la constitució d'una entitat d'esbarjo i recordava que en el seu moment ja havia informat que els interessats eren joves de «pacífica i honrada conducta», pertanyents a famílies arrelades a la ciutat. L'escrit també comunicava la pertinença d'aquells joves a la religiosa Congregació de la Immaculada Verge Maria i Sant Lluís Gonzaga.²³¹ El fet que l'informe considerés que a la ciutat ja hi havia aleshores quatre

²²⁸ *Almanaque de La Patria...*, op. cit., p. 99; SALARICH, *Ferro-carril del norte...*, op. cit., p. 126.

²²⁹ No podem deixar d'indicar, però, que en una comunicació a l'alcaldia des de l'entitat se situa l'aprovació governativa en data de 4 de novembre de 1864, que més endavant es donà la d'1 de novembre de 1858 i que també ens consta en un informe de l'alcaldia la data de 6 de juliol de 1867; AMV, Correspondència 1868, Abril, 24-4-1868; AMV, Correspondència 1876 (II) - 1877 (I), Març 1877, 29-3-1877; AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

²³⁰ *Vid.* a propòsit d'aquestes gestions inicials AMV, Correspondència 1859-1860, 16, 6-6-1859, 20-6-1859, 12-12-1860, 24-12-1860, 29-12-1860.

²³¹ Aquest lligam amb la congregació religiosa esmentada també s'invoca en un informe de l'alcaldia del 1868, on es diu: «*El Centro de la Juventud, bajo la invocación de S. Luís ha reunido a los jóvenes que componen su cofradía y cuya única diversión es poner en escena con asistencia de las respectivas*

entitats més o menys homologables (s'esmenta el Casino *Vicense*, la *Sociedad de Amigos Ausonenses*, la Societat Filharmonicodramàtica i el Cercle Literari) i que s'atribuís a aquest «*crecido número de casinos que existen en esta ciudad [...] la causa que todos vayan en decadencia y no pueda adquirir ninguno la importancia que se merecen esos establecimientos y tienen en otras poblaciones*», va donar peu a la negativa de l'autoritat governativa, que va argumentar «*inconveniente el aumento de las Sociedades de recreo existentes*».²³² Els sol·licitants van reiterar la seva petició adduint que la seva condició d'artesans no els permetia ingressar en les altres entitats semblants de la població «*por componerlas sugetos [sic] de clases elevadas u hombres de carrera literaria*».²³³ Això no obstant, el fet que des de l'alcaldia es qualifiquessin de «*completamente inexactos*» els arguments dels sol·licitants va propiciar una nova negativa governativa el març del 1861.²³⁴

L'associació en qüestió, ara ja amb el nom de Centre de la Joventut, no va rebre l'aprovació del governador civil fins dos anys més tard, el març del 1863.²³⁵ És probable que el canvi en l'alcaldia (Josep Giró Torà havia substituït Ramon Valls) facilités la tramitació de l'aprovació. En l'informe que l'alcalde va fer en aquella ocasió només hi va haver lloc a consideracions positives i se'n recomanà l'aprovació atès que «*el objeto que guía a esos jóvenes [...] consiste en recrearse honestamente y perfeccionarse con el buen trato sin imponerse gastos ruinosos, complementando su idea con los ejercicios dramáticos familiares que tanto deleitan e instruyen cuando [son] bien dirigidos*».²³⁶ Segons un altre informe de l'alcaldia remès al governador civil el gener del 1865, on se l'informava de les entitats existents a la ciutat, l'objectiu de l'entitat era «*proporcionar a los jóvenes el recreo y cultura que proporciona el trato social y lícita diversión*».²³⁷

D'ençà de la seva creació l'entitat s'anà inserint en la vida col·lectiva i associativa de la ciutat. Així ho testimonia el fet que els seus socis i representants en més d'una

familias los dramas que más especialmente se distinguen por su fin moral», AMV, Correspondència 1867, Desembre, 14-1-1868.

²³² AMV, Correspondència 1859-1860, 16, 24-12-1860, 29-12-1860.

²³³ AMV, Correspondència 1861-1862, 2, 15-2-1861, 6-3-1861. En l'informe l'alcalde assegurava que «*en los cuatro casinos, que existen en esta ciudad tienen ingreso todas las personas decentes, y el llamado Ausonense se compone exclusivamente [sic] de menestrales, y en su mayoría el Filarmónico-Dramático, perteneciendo también la mayoría de los socios a familias que no cuentan con la fortuna de las de las [sic] recurrentes y congregados*».

²³⁴ AMV, Correspondència 1861-1862, 2, 12-3-1861.

²³⁵ AMV, Correspondència 1863-1864, 1, 4-3-1863; AMV, Correspondència 1862-1863, 3, 24-3-1863.

²³⁶ AMV, Correspondència 1863-1864, 1, 7-3-1863.

²³⁷ AMV, Correspondència 1865, 4, 30-1-1865.

ocasió rebessin l'encàrrec de portar algun dels pendons en les processons de caràcter religiós i festiu de la ciutat. L'entitat organitzava de forma més o menys regular concerts musicals i representacions teatrals. El periòdic *El Porvenir* recollia el 1867 que s'havien fet millores al local de l'associació i que aquesta comptava amb un espai a propòsit per fer representacions dramàtiques. El redactor de la gasetilla indicava també que el nombre de socis de l'entitat era reduït i que aquests satisfien una quota poc elevada.²³⁸ Sabem, de fet, que el nombre de socis de l'entitat l'abril del 1868 era de cinquanta i que pagaven una quota mensual de cinc rals, una quantitat sensiblement menor a la que exigien associacions com el Casino *Vicense* o el Cercle Literari.²³⁹ El febrer del 1867, en un article en què es reivindicava la construcció d'un teatre de referència i capacitat per a la ciutat (el futur Teatre *Ausonense*), un redactor d'*El Porvenir* apuntava que existien a la ciutat tres societats que oferien aleshores funcions teatrals de forma habitual, la Societat Filharmonicodramàtica, el Centre de la Joventut i L'Ausetana. A l'article s'indicava que cada societat congregava una classe distinta de públic i escollia amb un criteri singular les obres a representar. L'autor considerava que era convenient un local únic i capaç que permetés la barreja de les diverses classes socials.²⁴⁰ La mateixa capçalera informava dies més tard que en el local s'hi havien interpretat les obres *Los mártires patronos de Cádiz*, de José María León y Domínguez, i *La cosa urge!!!*, de Manuel García González.²⁴¹ A finals del 1870, i quan el teatre reivindicat uns anys abans per *El Porvenir* ja estava en marxa, *La Patria* noticiava que s'havien celebrat pastorets al local del centre amb un ple absolut. Amb tota seguretat es tractava d'un teatre d'aficionats, ja que es feia esment de les «*modestísimas pretensiones de los actores*». La capçalera catolicomonàrquica qualificava d'excel·lent l'administració de la societat, que amb les mensualitats de tot just cinquanta socis, disposava de:

[...] un bonito salón rectangular en que junto con el palco levantado frente al escenario cogen 160 personas; se han pintado una porción de decoraciones; disponen de una bien provista ropería propia; hanse adornado los demás salones, uno de ellos para café; y con todo esto no tienen de déficit ni un céntimo, y hasta se auxilian personal y pecuniariamente en caso de enfermedad.

²³⁸ *El Porvenir*, núm. 69, 15-2-1867.

²³⁹ AMV, Correspondència 1868, Abril, 24-4-1868.

²⁴⁰ *El Porvenir*, núm. 70, 17-2-1867.

²⁴¹ *Íd.*, núm. 71, 20-2-1867.

Laudable es en alto grado el objeto de esa sociedad, y la armonía y el espíritu fraternal y caritativo que anima a sus socios [...].²⁴²

El periòdic acabava considerant que, lluny de fer la competència al Teatre *Ausonense*, complia la funció d'aplegar un tipus de gent que mai acudiria a un teatre públic. Desconeixem la data exacta de la seva desaparició, però sembla que l'entitat encara continuava existint a començaments de la dècada del 1880. El gener del 1883 la seva refosa dins l'Acadèmia de la Joventut Catòlica estava en projecte.²⁴³ És probable que la idea tirés endavant, perquè a partir d'aleshores no tenim cap altra notícia del Centre de la Joventut.

1.2.1.6. Altres societats recreatives: La Lira i La Tertúlia

Disposem de poca informació d'aquestes dues entitats. En consta que l'octubre del 1857 diversos joves van demanar l'autorització necessària per instituir un casino intitulat La Lira.²⁴⁴ No tenim notícies de la seva activitat en els anys immediatament posteriors. Probablement passà per un temps de paràlisi, perquè l'octubre del 1862 una gasetilla d'*El Ausonense* anticipava que «*algunos jóvenes*» aficionats als plaers de Terpsícore estaven a punt de posar en marxa una nova entitat i que la inaugurarien amb un ball. L'escrit matisava que més que formar una nova associació, els seus impulsors «*renuevan una ya antigua*».²⁴⁵ Tres dies més tard, mitjançant un comunicat a la mateixa capçalera, els seus iniciadors feien una crida «*a las discípulas de Terpsícore*» per la qual convidaven a les joves ausetanes a participar del ball programat per a l'obertura de l'entitat titulada La Lira.²⁴⁶ La darrera referència que tenim de l'entitat correspon al juliol del 1867, quan es noticia l'organització d'un concert en el marc de la festa major d'aquell any.²⁴⁷ En el transcurs d'aquell quinquenni l'entitat organitzà diversos balls i concerts vocals i instrumentals. Probablement un dels més destacats va tenir lloc el juny del 1863, quan una orquestra i cor dirigits per Ramon Serra interpretà peces de

²⁴² *La Patria*, núm. 149, 29-12-1870. El local del Centre de la Joventut en aquell moment estava situat al carrer de Sant Bernat; *Almanaque de La Patria...*, op. cit., p. 99. Que el teatre era de dimensions més aviat reduïdes però comptava amb un vestuari notable també és destacat al *Diario de Vich*, núm. 144, 23-10-1877, p. 1180.

²⁴³ ABEV, Libro de Actas de las Juntas Generales celebradas por la Academia de la Juventud Católica de Vich, 22-1-1883.

²⁴⁴ AMV Correspondència 1857-1858, 3, 4-10-1857, 19-10-1857, 27-10-1857. Els noms dels firmants de la sol·licitud són, concretament, Andreu Garcia, Miquel Alier, Lluís Vilarrasa, Ramon Serra i Ramon Vilaseca.

²⁴⁵ *El Ausonense*, núm. 155, 16-10-1862.

²⁴⁶ *Íd.*, núm. 156, 19-10-1862.

²⁴⁷ *Eco de la Montaña*, núm. 474, 7-7-1867.

compositors com Rossini, Verdi o Donizetti.²⁴⁸ L'entitat degué mantenir bones relacions amb la societat coral *El Ausonense*, ja que l'estiu d'aquell mateix any va obsequiar el seu director, Josep Albareda, amb una corona.²⁴⁹ Molts anys més tard, el 1891, va funcionar una entitat amb el nom La Lira d'Or, però no ens consta que es pugui establir cap continuïtat entre ambdues.

Tota la informació que tenim referent a l'entitat anomenada La Tertúlia es redueix a alguna notícia esporàdica relacionada amb l'organització d'uns balls de màscares en els anys 1870 i 1871.²⁵⁰ Tenim constància de la constitució d'una entitat homònima el 1876, però cap indicati ens permet afirmar que es tracti de la mateixa associació.²⁵¹ Acabem constatant que ni aquesta entitat ni La Lira es recullen en els informes elaborats per l'alcaldia durant el període per donar compte del moviment associatiu de la ciutat.

1.2.2. Les societats corals

1.2.2.1. *El Ausonense*

Des de l'aparició del periòdic *El Ausonense* el 1861, els seus responsables van publicar diverses gasetilles en què recollien la celebració d'algunes cantades i serenates a la ciutat, protagonitzades per comitatives de joves. Al mateix temps, aprofitaven per lloar amb certa insistència la funció moralitzadora que acomplien els grups de cant coral entre les classes obreres i lamentaven que la ciutat de Vic no comptés amb cap cor a semblança dels existents en altres poblacions catalanes. El juny d'aquell any el bisetmanari explicava que un grup de «jóvenes obreros» s'havien reunit al voltant del fanal del centre de la plaça Major i havien entonat diverses cançons. El gasetiller aprofitava per recordar, de forma melangiosa, que «no ha mucho tiempo que esta ciudad contaba con tres sociedades corales, dirigidas cada una por su respectivo profesor».²⁵² Davant la seva desaparició, el redactor demanava als joves vigatans que constatessin la vigoria del moviment coral a Barcelona i els animava a seguir-ne l'exemple. Desconeixem si aquests cors desapareguts als quals es fa referència estaven formalment constituïts com a associacions corals, o bé si es tractava d'agrupacions amb un grau

²⁴⁸ *Íd.*, núm. 22, 14-6-1863.

²⁴⁹ *Íd.*, núm. 30, 12-7-1863.

²⁵⁰ *La Patria*, núm. 85, 12-2-1870; *Íd.*, núm. 153, 12-1-1871.

²⁵¹ *Vid.* p. 116 d'aquest treball.

²⁵² *El Ausonense*, núm. 12, 9-6-1861.

d'institucionalització menor vinculades (o no) a entitats recreatives de la ciutat, que podien servir de marc per a les seves actuacions.²⁵³

El problema no és tant que els obrers no cantessin, sinó més aviat que quan ho feien, allò que cantaven no era del gust dels prohoms locals. Així, el primer de setembre *El Ausonense* s'apressava a denunciar que «[...] *faltos de dirección nuestros apreciables obreros cantan por afición lo primero que oyen, y con este motivo la han dado en cantar una chocarrera canción, bastante libre por cierto, canción que se oye a todas horas y en todas partes y que ya la han aprendido las mujeres y chiquillos que divagan por las calles*». ²⁵⁴ Des del periòdic s'insistia en els beneficis del cant coral, que ocupava el temps lliure dels obrers amb passatempers saludables i honestos, els instruïa i els moralitzava. La formalització de la pràctica i una direcció convenient havien de permetre «*desterrar ciertas canciones mal sonantes, y de un sentido demasiado libre*». Per aquest motiu, la capçalera insistia en demanar protecció pel grup que dirigia el jove músic i artesà Josep Albareda, que coetàniament instruïa un grup de «*jóvenes trabajadores de diferentes oficios*». ²⁵⁵

Finalment, el 16 de gener de 1862 el bisetmanari podia donar la bona nova: s'havia formalitzat un «*coro de jóvenes artesanos*» a la ciutat «*bajo la protección y auspicios de la autoridad local*». La societat coral va prendre el nom d'*El Ausonense*, va quedar sota la direcció de Josep Albareda i se li va facilitar un local a la caserna del Carme per a les seves activitats. Alguns dels fragments de l'article són especialment reveladors del discurs de l'elit de la ciutat respecte el fenomen del cant coral i confirmen algunes de les apreciacions que acabem de fer en les línies precedents.

Y ¿quién había de dudar de la utilidad que reporta una población, de que la juventud pase los ratos que le quedan tras las horas de trabajo, ocupada en tan saludables e instructivas tareas, antes que mal entretenida en las tabernas y casas de juego? Palpables son los buenos resultados que han dado las sociedades corales en Barcelona y otros puntos del Principado: el artesano va perdiendo casi sin apercibirse la aspereza de modales, va adquiriendo finura y cortesía; hasta su corazón, sus sentimientos se vuelven más nobles y generosos al sentir la influencia de los sonidos armoniosos y apacibles de la música. ²⁵⁶

El resultat principal que calia esperar de les societats corals, doncs, no era que els joves treballadors aprenguessin a cantar. Aquest era, en tot cas, el mitjà per assolir un objectiu

²⁵³ Jaume Carbonell comenta l'existència d'una societat coral a Vic el 1860 amb el nom *Los Amigos*, la qual hauria iniciat la seva activitat el març del 1860 amb un concert al Casino Filharmonicodramàtic. Seria un dels cors al qual feia referència el redactor d'*El Ausonense*; CARBONELL, *Josep Anselm Clavé...*, *op. cit.*, p. 416-417.

²⁵⁴ *El Ausonense*, núm. 37, 1-9-1861.

²⁵⁵ *Íd.*, núm. 43, 22-9-1861.

²⁵⁶ *Íd.*, núm. 76, 16-1-1862.

superior. La veritable finalitat era educar el treballador, moralitzar-lo, refinar-lo, «civilitzar-lo», en el sentit en què Norbert Elias emprà aquest concepte.²⁵⁷ Tal com ho apunta Jaume Ayats, la institucionalització de les pràctiques corals hauria estat vista per alguns sectors com l'oportunitat de desplaçar determinades temàtiques i repertoris que havien estat habituals fins aleshores, i d'aconseguir que fos adoptada una nova estètica musical i literària.²⁵⁸ No és gens estrany, doncs, que el Cercle Literari, essent com era un espai de trobada de l'elit local i el nucli de la sociabilitat intel·lectual institucionalitzada a la ciutat, fos vist pel gasetiller del bisetmanari *El Ausonense* com el subjecte idoni per erigir-se en protector d'aquells «jóvenes artesanos», no només donant suport a la societat coral «sino tambien estableciendo cátedras útiles para los jóvenes adultos que pertenecen a la laboriosa y honrada clase de artesanos».²⁵⁹ Aquest suggeriment va ser recollit i materialitzat més endavant, com veurem.

Ben poc després de la seva constitució, la societat coral participà en les manifestacions festives que van tenir lloc a la ciutat un cop es va tenir notícia que la reina havia sancionat el projecte ferroviari que havia de portar el tren a la ciutat.²⁶⁰ El tren va estar ben present, de nou, en la celebració del carnaval d'aquell 1862, quan es va simular l'arribada d'una locomotora a la ciutat i els individus de la coral, disfressats de treballadors del carril, van entonar algunes cançons.²⁶¹ Ben aviat, però, el 27 de març, el periòdic *El Ausonense* publicava un expressiu «ya no hay coros» i explicava que, mancada d'un local adient, la societat coral s'havia vist abocada a la dissolució.²⁶² Ara bé, l'equip de redacció del bisetmanari continuà insistint en la conveniència d'aquelles associacions i, amb l'horitzó de les festes per la canonització de Miquel Argemir, proposà de fer una col·lecta amb l'objectiu de portar a Vic a Josep Anselm Clavé - «célebre poeta y compositor catalán, al regenerador de los cantos populares, al autor de los grandes festivales»- i suggerí d'aprofitar l'avinentsa per estimular l'organització

²⁵⁷ Norbert ELIAS, *El proceso de civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*, México D. F., Fondo de Cultura Económica, 1993. Sobre les relacions i la connivència que s'estableix entre el moviment coral claverià i el patriciat urbà barceloní i de com aquell fenomen cultural «contribuí de manera decisiva a la interiorització popular de les nocions d'ordre i deferència», GARCIA BALANÀ, «Ordre industrial i transformació cultural...», *op. cit.*, p. 103-134.

²⁵⁸ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 112-113.

²⁵⁹ *El Ausonense*, núm. 76, 16-1-1862.

²⁶⁰ *Íd.*, núm. 80, 30-1-1862.

²⁶¹ *Íd.*, núm. 90, 6-3-1862. Una referència memorialística del canonge Collell a propòsit de la participació de la coral en els festejos al·ludits indicaria que a la societat se la coneixia popularment amb el nom de «Coro de la Rabia». Collell afirma que era una «societat choral calcada sobre'l patró dels den Clavé», COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 22.

²⁶² *El Ausonense*, núm. 96, 27-3-1862.

d'un cor.²⁶³ Alguna comitiva de joves continuà protagonitzant algunes cantades, però la formació d'una nova coral no es produí fins un xic més endavant.²⁶⁴

1.2.2.2. L'Ausetana

El febrer del 1863 es constituí una nova societat coral sota la direcció de Josep Albareda, L'Ausetana, que s'instal·là al carrer sant Miquel Arcàngel.²⁶⁵ La seva aparició es donà en un període prolífic per a l'associacionisme coral a tota la conca fabril mitjana i alta del Ter.²⁶⁶ Un mes més tard el bisetmanari *El Ausonense* donava compte de la primera actuació de la societat, una serenata dedicada a algunes autoritats en el dia de sant Josep. La gasetilla observava que la majoria dels seus membres eren analfabets i que la major part del públic hauria preferit que la lletra de les cançons fos en català.²⁶⁷ La societat oferí concerts amb certa freqüència, normalment en el seu propi estatge, però en ocasions també interpretà serenates en espais públics o audicions en els salons d'altres entitats. Més excepcional va ser el desplaçament a Ripoll el mes d'agost del 1863 per fer-hi un concert. En aquella ocasió Albareda -denominat a la premsa local el «Clavé vicense»- va dirigir un grup de quaranta cantaires.²⁶⁸

A mitjan mes d'agost d'aquell mateix any l'*Eco de la Montaña*, publicació que havia succeït a *El Ausonense*, publicava una gasetilla titulada: «*Protección que aplaudimos*».²⁶⁹ En ella s'hi donà a conèixer la iniciativa de la junta directiva del Cercle Literari de Vic, decidida a fomentar entre els seus socis una subscripció que havia de permetre recollir recursos perquè el director Josep Albareda pogués anar a escoltar els cors del mestre Clavé, i també per fer brodar un estendard per a la societat coral amb la finalitat que aquesta pogués assistir al proper gran festival claverià a Barcelona. En consonància amb les peticions que s'havien fet des de la premsa local, el «Círcol» va resoldre apadrinar l'associacionisme coral. Una comissió de l'entitat quedà encarregada de gestionar l'assumpte i l'estendard estigué acabat a finals d'any.

A les darreries de gener del 1864 s'organitzà un acte especial amb motiu del lliurament formal del pendó a la societat coral. El redactor de l'*Eco de la Montaña* no

²⁶³ *Íd.*, núm. 132, 27-7-1862.

²⁶⁴ *Íd.*, núm. 139, 21-8-1862.

²⁶⁵ *Íd.*, núm. 189, 12-2-1863; *Eco de la Montaña*, núm. 27, 28-6-1863. S'ha trobat anomenat el cor amb diverses formes: *El Ausetano*, *El Ausonense*, *La Ausonense*, *La Ausonense Euterpe*, *La Ausetana*, *La Ausetana Euterpe*, *La Ausetana Euterpense*.

²⁶⁶ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 113-114.

²⁶⁷ *El Ausonense*, núm. 200, 22-3-1863.

²⁶⁸ *Eco de la Montaña*, núm. 40, 15-8-1863.

²⁶⁹ *Ib.*

estalvià elogis, emotivitat, ni adjectivació en la seva ressenya de l'acte, que qualificà d'«*espectáculo grandioso y agradablemente conmovedor*».²⁷⁰ El president del Cercle Literari, Manuel Galadies, va lloar el bon comportament i constant aplicació i moralitat dels joves obrers que formaven L'Ausetana, circumstància que els feia mereixedors de la seva protecció, però alhora els va demanar que no es desviessin de la trajectòria seguida fins aleshores, ja que l'estendard que se'ls lliurava representava l'emblema de la seva amistat i «*bajo su sombra sólo debían cobijarse virtudes sociales*». El vicepresident de l'entitat, el canonge Josep Cid, va ser més explícit i precís i el gasetiller reproduïa, suposem que amb relativa literalitat, les seves paraules:

[...] el pendón que recibían, significaba probidad, honradez, moralidad, amor al orden y al trabajo, origen y fuente del bienestar social: por lo que no debían dejarse seducir por ideas peligrosas y doctrinas disolventes que matan la inteligencia y secan el corazón; que en los cantares, objeto de sus tareas, evitasen las canciones menos decorosas e inmorales, pues harto campo ofrecía Dios y la creación con su bella esplendidez, la fe, la esperanza y la caridad que fortifican el alma, y las proezas de nuestros antepasados que, como tesoros de gran valía, guardan nuestras historias.

L'acte prenia, així, el caràcter d'un contracte. De fet, en el transcurs de la celebració es va segellar un conveni formal entre ambdues entitats, on els pactes i les condicions deixaven establert que l'estendard pertanyeria a la societat coral fins al moment de la seva desaparició, sempre i quan l'objecte de l'associació continués essent exclusivament el de dedicar-se a la música i el cant.²⁷¹ En cas, però, que l'entitat desaparegués o deixés de tenir una finalitat exclusivament artística, l'estendard hauria de ser tornat al Cercle Literari. Resulta especialment interessant veure els representants d'ambdues parts: la junta directiva en ple, per part del «Círcol»; i, per part de la coral, Joaquim Salarich i Llorenç Comas, que ho feien en nom propi i en qualitat de «protectors» del cor, i Josep Albareda (sabater) i Fèlix Masjoan (flequer), com a director i president, respectivament, de la societat coral.

Joaquim Salarich i Verdaguer, metge i polígraf, era soci fundador del Cercle Literari i un dels principals impulsors tant d'*El Ausonense*, en el qual feia funcions de director, com de l'*Eco de la Montaña*. La seva preocupació pel procés de proletarització dels treballadors manuals i per les condicions laborals i socials dels obrers, així com el seu acusat paternalisme i preocupació per la proliferació de les idees socialistes entre els sectors més humils van trobar expressió tant en la seva obra de caràcter més científic,

²⁷⁰ *Íd.*, núm. 89, 4-2-1864.

²⁷¹ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, «En la ciudad de Vich á treinta y uno de enero de mil ochocientos sesenta y cuatro...».

(vegeu la coneguda topografia mèdica, *Higiene del tejedor* -1858-), com també en la més novel·lesca (és el cas d'*Eudaldo, el Ripollés* -1852-). No és escabellat pensar que pogués ser el redactor constant de les gasetilles que, des de la premsa local, proclamaven des del 1861 les virtuts de l'associacionisme coral i manifestaven la conveniència de fomentar-lo i protegir-lo. Llorenç Comas i Fitó era, també, soci fundador del Cercle Literari i regentava una semoleria amb magatzem obert al públic a la plaça Major on expenia, entre altres productes, espècies i llegums. El director i president de L'Ausetana pertanyien als sectors menestrals de la ciutat. El conveni es referia als integrants de la coral com a «jóvenes obreros», qualificatiu que també apareix sovint en les cròniques periodístiques i que s'alterna amb l'igualmente freqüent de «jóvenes artesanos». Probablement, els seus integrants no eren exclusivament, ni potser majoritàriament, treballadors fabrils, sinó més aviat joves treballadors manuals pertanyents a oficis variis.

En l'acte d'inauguració L'Ausetana va interpretar diverses peces, entre les quals un himne creat per a l'ocasió on la coral reconeixia en el «Círcol» un protector i expressava el propòsit de treballar per desterrar el vici i fomentar la probitat. Durant la tarda l'estatge de L'Ausetana, decorat i il·luminat per a l'ocasió, va restar obert per tal que tothom pogués admirar l'estendard i s'hi va servir un refresc en què haurien participat unes 300 persones. La descripció de l'esdeveniment per part del redactor de l'*Eco de la Montaña* és especialment revelador del sentit «civilitzador» que tenia l'apadrinament del cor «obrer», fet per l'entitat referent de l'«alta cultura» vigatana. El redactor destacava «*el comportamiento, compostura, aseo, gratitud y satisfacción*» dels socis de L'Ausetana i afirmava:

El que como nosotros observase el afán y delicadeza con que aquellos jóvenes obreros obsequiaban e invitaban a las más respetables señoras y lindas señoritas de la sociedad vicense, no podía menos de observar los notables efectos de que el pundonor y el aprecio de sí mismo adorna al hombre honrado, sea cual fuere la clase a que pertenezca. No nos cabe duda alguna de que los más de aquellos jóvenes obreros antes de formar parte de la sociedad se hubieran excusado de servir y cumplimentar a las damas y alternar con los jóvenes de buen tono, y no obstante ahora en menos de un año de formar parte de la Sociedad *Ausetana* supieron hacer con finura y delicadeza los honores de su casa. Llor a los mismos y también a los que han sabido educarles e insipirarles los sentimientos que manifestaron.²⁷²

Dit d'altra manera, la tasca civilitzadora ja donava alguns fruits: els joves treballadors anaven nets i polits, sabien comportar-se, actuaven amb cert refinament i havien après

²⁷² *Eco de la Montaña*, núm. 89, 4-2-1864.

algunes habilitats que els permetien interactuar adequadament amb els que pertanyien a una classe social superior.

La relació amb el Cercle Literari va continuar reforçant-se. En una vetllada celebrada alguns dies més tard, Ignasi Campà i Porta dedicà una composició en vers als joves de L'Ausetana amb un lema i *leitmotiv* prou conegut, «Patria, fides, amor».²⁷³ Molt més rellevant, però, va ser la posada en marxa, durant el mes de març d'aquell 1864, de classes de lectura, escriptura i aritmètica destinades als joves de la coral, iniciativa amb la qual es pretenia proporcionar-los una instrucció elemental que els mancava.²⁷⁴ La voluntat del «Círcol» era poder oferir, més endavant, ensenyaments de geometria, dibuix lineal, geografia i altres matèries.

Mentrestant, L'Ausetana prosseguia la seva activitat fent concerts al seu estatge i oferint serenates amb pretextos diversos: amb motiu de la presa de possessió de Joan Vaxeras com a diputat provincial, participant del banquet del partit progressista a casa Musach el març d'aquell 1864 o obsequiant, per petició expressa dels seus amics, a l'advocat Domènec de Bertran en el seu retorn a la ciutat després de deu anys d'absència.²⁷⁵ A primers de juny la coral vigatana va poder participar a Barcelona en el Festival de Societats Corals als Camps Elisis, tot i que no hi va obtenir cap premi.²⁷⁶

La coral, que com veiem ja feia més d'un any que estava en funcionament, aparentment no va iniciar les gestions per a la seva institucionalització i aprovació governativa fins a l'entorn del mes de maig del 1864. Per motius que desconeixem, sembla que aquella tramitació va allargar-se durant mesos. La documentació generada en el procés, fonamentalment les comunicacions intercanviades entre l'alcaldia i el governador civil, posen de manifest clarament que l'extracció social dels sol·licitants era l'origen d'una actitud preventiva sensiblement més marcada que en altres ocasions. En un informe de l'alcalde dirigit al governador civil el maig del 1864 li feia saber «*que los individuos que la suscriben [la sol·licitud] y los demás que forman la sociedad si bien pertenecen a la clase obrera, con todo merecen el aprecio de todas las autoridades y del vecindario, por su honradez conducta [sic], amor al trabajo y aplicación de que han dado continuas y relevantes pruebas*».²⁷⁷ Amb data 5 de novembre de 1865 trobem

²⁷³ *Íd.*, núm. 98, 6-3-1864.

²⁷⁴ *Íd.*, núm. 99, 10-3-1864.

²⁷⁵ *Íd.*, núm. 96, 28-2-1864; *Íd.*, núm. 97, 3-3-1864; *Íd.*, núm. 115, 5-5-1864.

²⁷⁶ *Íd.*, núm. 125, 9-6-1864.

²⁷⁷ AMV, Correspondència 1863-1864, 5, 12-5-1864.

una nova sol·licitud, firmada per Josep Albareda (director del cor), Marià Bosch i Joan Oñó, els quals s'autoqualifiquen en el document d'«artesans i obrers», i expressen la seva voluntat de «regularitzar l'associació», que té per objectiu «*instruirse y dedicarse al canto popular en la conformidad les permita la clase a que pertenecen*».²⁷⁸ En rebre la sol·licitud el governador civil demanà a l'autoritat local un informe de la conducta i els antecedents dels que havien subscrit formalment el document i una relació nominal dels membres que formarien (formaven, de fet) l'associació.²⁷⁹ L'alcalde féu un informe favorable i apuntà que malgrat no conèixer-los personalment (amb l'excepció d'Albareda, «*cuya honradez y probidad me consta de un modo positivo*») no havia rebut mai cap queixa de la seva conducta.²⁸⁰ El governador civil acabà autoritzant la creació de l'entitat, tot recomanant a l'alcalde que en fes un seguiment a fi que l'associació no abandonés els límits establerts.²⁸¹ De la llista nominal esmentada, formada per vint-i-cinc persones, es desprèn que l'ofici majoritari entre els relacionats era el de sabater, seguit pels paletes i teixidors.²⁸² Els estatuts preveien que la quota setmanal dels associats mai seria superior a un ral, una quantitat molt inferior a l'establerta per altres entitats de la ciutat. Els primers articles del projecte d'estatuts definien l'objecte i el caràcter de l'entitat i les activitats que es preveien:

Artº 1º. Se establece una sociedad de jóvenes obreros artesanos bajo la denominación de la Ausetana, cuyo principal objeto es instruirse y dedicarse al canto popular.

Artº 2º. Tendrá la Ausetana un local donde se reunirá, ensayará sus cantos y dará los conciertos, zarzuelas y representaciones que estime convenientes.

Artº 3º. Como el objeto de esta sociedad es altamente moralizador, no se permitirán cantos irreligiosos ni representaciones que puedan ofender al pudor y a la moral.

Artº 4º. Ni en sus cantos, ni en sus conversaciones se ocuparán los socios de asuntos políticos ni de controversias religiosas, ni tratarán de cosas u objetos que desdigan una culta educación.

Artº 5º. En las tardes de los días festivos podrán los socios reunirse en el local de la sociedad, para entretenerse en juegos lícitos, sin que las apuestas puedan jamás pasar de veinte y cinco céntimos de real.²⁸³

²⁷⁸ AMV, Correspondència 1865, 1, 7-11-1865.

²⁷⁹ *Ib.*, 17-11-1865.

²⁸⁰ *Ib.*, 20-11-1865.

²⁸¹ *Ib.*, 29-11-1865.

²⁸² La llista conté la professió dels membres. La conformen: cinc sabaters, tres teixidors, tres paletes, dos músics (Josep Albareda i Marià Bosch), dos fusters, dos soguers, dos adobers, un barber, un llauner, un sastre, un forner, un serraller i un terrissaire; *Ib.*, «Lista nominal de los individuos que desean formar parte de la sociedad 'La Ausetana'». No sembla que el nombre d'associats oscil·lés gaire. En dos informes diferents corresponents als anys 1868 i 1869 s'indica que el nombre de socis era, de trenta-tres i vint-i-quatre, respectivament; AMV, Correspondència 1868, Abril, 14-5-1868; AMV, Correspondència 1869, Juliol, 16-9-1869.

²⁸³ AMV, Correspondència 1865, 1, «Proyecto de Estatutos para la sociedad coral La Ausetana».

L'entitat canvià d'estatge a començaments del 1865 i, possiblement, s'instal·là a l'immoble de l'antic teatre del carrer Cardona.²⁸⁴ En el local els socis van poder gaudir de concerts de cant, però també de sarsueles -com *Elisenda de Mont-ral*, ambientada històricament a la ciutat de Vic-, representacions teatrals, balls i alguna funció de prestidigitació. El març del 1866 Josep Albareda deixava la ciutat de Vic i el substituïa Jaume Pujadas i Caralt, director de la Capella de l'església del Carme.²⁸⁵ Desconeixem com afectà al cor la marxa d'Albareda, però la societat mantingué activitat encara durant un temps. Durant el 1867 es té constància, entre altres activitats, de la representació dels pastorets, del drama *Joan de Serrallonga* de Víctor Balaguer i de la peça curta en un acte *A boca tancada* d'Eduard Vidal de Valenciano. Una de les darreres referències que tenim de l'activitat de l'entitat són els balls de màscara oferts amb motiu de la festivitat de carnaval del 1870.²⁸⁶ Sembla que per aquells anys s'anà imposant una certa paralització en el moviment coral, que no reprendria el vigor fins als primers anys de la Restauració.²⁸⁷

1.2.3. L'ateneu obrer i la incipient sociabilitat política

1.2.3.1. L'Ateneu Català Vicense de la Classe Obrera

A començaments de la dècada del 1860 la premsa vigatana, representada aleshores per *El Ausonense*, havia seguit amb relativa atenció el procés de gestació i els primers passos del barceloní Ateneu Català de la Classe Obrera (1862), iniciativa que es veié amb bons ulls i de la qual se'n celebrà, més endavant, l'estat pròsper.²⁸⁸ Des del mateix periòdic també s'informà, més tard, de la formació de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i de la posada en marxa d'ensenyaments diversos al Centre de Lectura de Reus.²⁸⁹ En aquest darrer escrit es lamentava que a Vic no hi hagués cap iniciativa semblant i que l'ensenyament de les classes obreres restés en estat d'abandonament. El text en qüestió contenia un retret important adreçat a les associacions de la ciutat i, específicament, al Cercle Literari, per no haver desenvolupat cap actuació en aquella

²⁸⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 195, 9-2-1865.

²⁸⁵ *Íd.*, núm. 310, 15-3-1866; SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 66; AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 117-118.

²⁸⁶ *La Patria*, núm. 83, 5-2-1870. Josep M. Pratdesaba, en el marc d'una polèmica sobre la utilització del nom L'Ausetana sorgida a finals del 1880, afirmava que l'entitat homònima que havia estat en marxa durant els anys seixanta «*cesó de existir o de funcionar hace más de diez años*», AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Febrer 1881, 8-1-1881.

²⁸⁷ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 118.

²⁸⁸ *Vid.*, per exemple, *El Ausonense*, núm. 80, 30-1-1862; *Íd.*, núm. 192, 22-2-1863.

²⁸⁹ *Íd.*, núm. 156, 19-10-1862.

línia. Ben poc després, mogut per aquell article, Joan Baxeras Grabalosa, mestre de pàrvuls de la ciutat, s'oferí a títol independent, sense vinculació amb cap entitat, a donar una hora de classe cada vespre de forma gratuïta.²⁹⁰ Una mica més endavant, des de l'*Eco de la Montaña* es donava notícia de les gestions d'uns joves obrers de Sants encaminades a organitzar un ateneu científic i literari, i es mostrava la convicció «*que los Ateneos son quizá el mejor medio para apartar a la juventud de los garitos y casas de corrupción, donde se corrompen y olvidan sus deberes, porvenir y familia*».²⁹¹ La mateixa capçalera encara va insistir en la mateixa qüestió un temps més endavant en un article de fons titulat «La juventud estudiosa y la clase obrera», en el qual s'instava els obrers a associar-se per instruir-se i ajudar-se mútuament.²⁹²

Va ser a finals del 1865 quan un grup de veïns vigatans va iniciar les gestions per a la constitució d'un ateneu obrer. Com era habitual en els casos en què els interessats en instituir una entitat eren d'extracció social baixa, el governador civil va requerir a l'autoritat municipal algunes informacions addicionals, demanant d'incloure en l'exposició d'antecedents i conducta no només els sol·licitants, sinó el conjunt dels eventuais fundadors, dels quals s'exigí una relació nominal.²⁹³ El llistat presentat a propòsit conté el nom de divuit individus i l'encapçalen Eudald Serrasolsas, Ramon Boixeda i Rifà, Albert Lluís i Josep Anglada i Herm, que són els que van subscriure nominalment la proposta de reglament sotmesa a l'aprovació governativa. Tots quatre consten com a teixidors, grup professional que juntament amb el d'espardenyers són els majoritaris entre els relacionats en la llista en qüestió.²⁹⁴ Malgrat que l'informe de l'alcalde recomanà que fos denegada l'autorització preceptiva per a la constitució formal de l'entitat adduint que eventualment podia esdevenir un agent pertorbador de la vida local, el governador civil, en ús de les seves facultats, va donar-hi el vist-i-plau, fet que va motivar que Rafael de Llanza presentés la seva dimissió com a primera autoritat municipal.²⁹⁵ L'Ateneu Català *Vicense* de la Classe Obrera va quedar autoritzat amb data de 21 de desembre de 1865. De la lectura dels seus estatuts es desprèn que la

²⁹⁰ *Íd.*, núm. 158, 26-10-1862.

²⁹¹ *Eco de la Montaña*, núm. 71, 3-12-1863.

²⁹² *Íd.*, núm. 151, 8-9-1864.

²⁹³ AMV, Correspondència 1865, 1, 8-11-1865.

²⁹⁴ Entre els divuit membres hi ha quatre teixidors, quatre espardenyers, dos fusters, dos blanquejadors de teles, un paleta, un sabater, un serraller, un traginer, un carreter i un majordom de teixits; *Ib.*, «Lista nominal de los que desean constituir el Ateneo Vicense de la Clase Obrera» (17-11-1865).

²⁹⁵ *Ib.*, 9-12-1865, 21-12-1865, 5-1-1866. No és aquest el motiu que l'alcalde va al·legar oficialment en dimitir.

finalitat de l'entitat tenia un doble vessant, instructiu i recreatiu. Així, segons consta en els primers articles del títol primer del seu reglament marc:

Artículo 1º. El Ateneo tendrá por único objeto, la instalación de un centro, o reunión en donde las clases obreras puedan acostumbrarse a las distracciones propias de una sociedad culta; para lograrlo, todos sus esfuerzos se dirigirán al planteamiento de clases acordes con las necesidades morales y sociales de los obreros, porque en la época presente, es ya una necesidad la instrucción en todo individuo.

Artº 2º. El Ateneo se dividirá en dos secciones: instructiva y recreativa. La primera tendrá a su cargo las clases de lectura, escritura, aritmética, y aquellas otras que se consideren de utilidad, las que estarán dirigidas por personas competentemente autorizadas. La recreativa tendrá por objeto el canto, juegos higiénicos y demás que se consideren útiles para el desarrollo moral y físico de los obreros.²⁹⁶

Els estatuts establien que els socis numeraris satisfarien una quota mensual de quatre rals, una quantitat substancialment inferior a la d'altres entitats de la ciutat, una mica menor a l'exigida pel Centre de la Joventut i homologable a la de L'Ausetana. A més, a diferència del Cercle Literari o del Casino *Vicence*, en aquest cas no s'exigia cap mena de quota d'entrada, un dispositiu que sovint establia un filtre material rellevant.

El conservador *Eco de la Montaña* no va fer pública la instal·lació de l'entitat fins al març del 1866. En la gasetilla en qüestió es feia saber que el director de la capçalera havia rebut el nomenament de soci honorari per part de l'entitat, una distinció que més endavant també hauria rebut l'homòleg del periòdic progressista local, *El Porvenir*.²⁹⁷ No tenim coneixement de quina va ser efectivament la trajectòria i l'activitat de l'entitat durant els anys en què va estar en funcionament i si va respondre als criteris i expectatives d'aquells que, amb un cert to paternalista, l'havien reclamat des de la premsa de la ciutat anys enrere. Amb prou feines tenim coneixement que el 1867, semblantment a d'altres entitats de la ciutat, organitzà alguns balls que foren concorreguts.²⁹⁸ En un informe de l'alcaldia de principis del 1867 es feia saber al governador civil que malgrat no s'havia dissolt formalment, l'entitat, de fet, podia considerar-se «*sin vida atendido a que se han retirado casi todos los socios*».²⁹⁹ L'apreciació de l'alcalde no deuria ser gaire equivocada, perquè segons es desprèn

²⁹⁶ AMV, Correspondència 1868, Abril, «Reglamento para el Ateneo Catalan Vicence de la Clase Obrera» (21-12-1865).

²⁹⁷ *Eco de la Montaña*, núm. 311, 18-3-1866. Pocs dies més tard el mateix periòdic (núm. 313, 25-3-1866) va fer-se ressò d'una notícia publicada en un periòdic que no es precisa, segons la qual l'entitat havia decidit nomenar socis honoraris a Práxedes Mateo Sagasta i Bernardo García, directors de les publicacions madrilenyes *La Iberia* i *La Discusión*, de caràcter progressista i republicà, respectivament; *El Porvenir*, núm. 39, 24-11-1866. El gener del mateix 1866 se li va comunicar a Víctor Balaguer que havia estat nomenat president honorari de l'ateneu. Presidia l'entitat en aquells moments Ramon Boixeda; BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta de Ramon Boixeda (6-1-1866).

²⁹⁸ *El Porvenir*, núm. 98, 24-4-1867; *Íd.*, núm. 110, 22-5-1867.

²⁹⁹ AMV, Correspondència 1867, Desembre, 14-1-1868.

d'una anotació conservada entre la correspondència municipal, el soci Josep Anglada, membre de la junta directiva, va retornar el reglament de l'entitat el 22 d'abril de 1868 comunicant que l'associació havia quedat dissolta.³⁰⁰

Aparentment l'entitat degué revifar en el context immediatament posterior a la Revolució de Setembre del 1868, perquè la Junta revolucionària local, presidida per Ramon Valls, dies després de confiscar l'edifici de l'exconvent de la Mercè -on fins aleshores residien els Fills de l'Immaculat Cor de Maria (claretians)-, va decidir destinar una part d'aquell espai a l'ateneu.³⁰¹ L'activitat que l'entitat va poder mantenir durant aquell període ens és desconeguda. Només podem fer constar que el juny del 1869 els republicans federals locals van convocar els seus correligionaris a una reunió al local de l'ateneu per donar compliment a la base tercera del Pacte de Tortosa.³⁰²

1.2.3.2. El Centre Progressista

L'existència d'un Centre Progressista a Vic des del 1864 ens adverteix que el fenomen de la sociabilitat política organitzada, per limitat que fos, no era absolutament desconegut a la ciutat abans de la nova conjuntura política inaugurada el 1868 (que a la ciutat tampoc va ser fèrtil en aquest sentit). El Centre Progressista local va constituir-se formalment el maig del 1864, data en què els impulsors de l'entitat van rebre la corresponent autorització governativa. Abans de donar-hi el vist-i-plau el governador civil havia demanat a l'autoritat local un informe «*sobre las circunstancias y posición social de los interesados*».³⁰³ L'alcalde li comunicà que els sol·licitants eren, en general, persones «conegudes», d'«indisputable reputació i honradesa».³⁰⁴ Pocs dies més tard, el 20 de maig de 1864, el governador civil va comunicar la seva autorització tot advertint l'alcalde que quan fos possible exercís vigilància sobre les seves reunions.³⁰⁵

L'entitat presentava un caràcter politicorecreatiu. L'article primer dels estatuts establí que l'objecte del centre era «*disfrutar con la mayor amplitud de todos los goces que proporciona la buena sociedad*». Amb aital finalitat s'habilitarien en el local

³⁰⁰ AMV, Correspondència 1868, Abril, 22-4-1868.

³⁰¹ AMV, Correspondència 1868, Octubre, 28-10-1868; AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 30-10-1868, 16-11-1868.

³⁰² *El Ausetano*, núm. 11, 3-6-1869.

³⁰³ AMV, Correspondència 1863-1864, 5, 9-5-1864. Entre els individus que consten al marge de la comunicació del governador com a sol·licitants identifiquem a Josep Blanch i Vallmitjana (propietari), Francesc Subirachs i Estevanell (passant d'escrivà), Francesc Adam i Serdà (guarnicioner), Joan Josep Canudas i Salada (farmacèutic), Joan Sendra i Cirera (comerciant) i Antoni Valls i Miquelerena (actuari).

³⁰⁴ *Ib.*, 12-5-1864.

³⁰⁵ *Ib.*, 20-5-1864.

societari «salones para la conversación, lectura, juegos permitidos por las leyes y tertulias en todos los géneros de lícito recreo».³⁰⁶ Els socis, que a jutjar pel perfil dels sol·licitants gaudien d'una posició socioeconòmica benestant, pagaven una quota mensual de vuit rals.³⁰⁷ Per notícies extretes de la premsa, sembla que el centre hauria estat domiciliat durant un temps a la casa Musach, a la plaça del Mercadal, per desplaçar-se més tard a la plaça del Pes.³⁰⁸ Les notícies disponibles fan pensar que el «centre» en qüestió constituïa un ens diferenciat del «comitè» progressista local, que deuria ser un òrgan dedicat més estrictament a treballs d'índole electoral. Això no obstant, les relacions entre l'un i l'altre deurien ser molt estretes.

El Centre Progressista va ser dissolt per mandat governatiu el gener del 1866 d'acord amb una Reial ordre del dia 5 d'aquell mes que, adduint motius d'ordre públic, prescrivia la dissolució «de todas las asociaciones políticas que con el nombre de comités, círculos, tertulias o cualquier otro existan en los pueblos de la provincia de su mando».³⁰⁹ D'aquesta manera, l'únic marc explícit de sociabilitat política formal de què tenim constància a la ciutat en el període previ a la Revolució de Setembre del 1868, va tenir una existència oficial de tot just un any i mig.

1.2.3.3. El Club Republicà

Del Club Republicà en tenim escassíssimes notícies. Ja hem comentat que a finals de novembre del 1868 a la premsa local es publicà una crida del «Club republicano federalista» -format per un grapat d'individus partidaris de l'«Escuela Democrática» i de la República-, per la qual es convocava els seus correligionaris a una reunió a l'estatge del Casino Filharmonicodramàtic amb la finalitat de crear un comitè electoral.³¹⁰ Comentant el resultat de la reunió i amb la voluntat de desacreditar-la, *El Porvenir* afirmava que «casi todos los asistentes o la mayoría de ellos pertenecían a una sola clase o profesión; que muchos de los concurrentes eran menores de edad y de consiguiente sin voto electoral, y algunos no eran vecinos de esta ciudad».³¹¹ Josep Bach i Serra, un dels convocants de l'assemblea, ho desmentí immediatament des d'*El*

³⁰⁶ AMV, Correspondència 1863-1864, 6, *Reglamento del Centro Progresista de Vich* (Vic, Imprenta de Ramon Tolosa, 1864).

³⁰⁷ Vid. els sol·licitants a la p. 109, nota 303 d'aquest treball.

³⁰⁸ *Eco de la Montaña*, núm. 159, 6-10-1864; *Íd.*, núm. 166, 30-10-1864.

³⁰⁹ *Gaceta de Madrid*, núm. 6, 6-1-1866; AMV, Correspondència 1866 i 1866-1878, 15-1-1866. Vid. una referència sobre l'afectació que l'ordre va tenir a Lleida a Josep Maria PONS, *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*, Lleida, Pagès, 2002, p. 373.

³¹⁰ *El Porvenir*, núm. 251, 26-11-1868. Vid. p. 90 d'aquest treball.

³¹¹ *Íd.*, núm. 253, 3-12-1868.

Pueblo Vicense.³¹² Aquell mateix dia, de nou des de les pàgines d'*El Porvenir*, s'afirmava que s'havia rebut una comunicació d'un «club republicà d'estudiants» en què es demanava la col·laboració de la publicació per a una recollida de firmes dirigida a sol·licitar que l'edat del sufragi es reduís fins als vint anys.³¹³ A mitjan abril del 1870, en el marc de l'estat de guerra proclamat pel capità general del Principat, el periòdic local *La Patria* informava que s'havien efectuat registres al centre carlí de la ciutat i també al Cafè Ibèric, «*supuesto club de los republicanos*».³¹⁴ Tot plegat fa pensar que, possiblement, les instàncies de la sociabilitat política republicana estaven escassament formalitzades. No és descartable, a més, que el seu eventual desenrotllament s'hagués vist afectat per la repressió governamental que seguí a les insurreccions republicanes de la tardor del 1869.

1.2.3.4. El Centre Catolicomonàrquic

Probablement, cap altra família política de la ciutat va aconseguir formalitzar la seva sociabilitat al mateix nivell que ho feren els carlins locals. La primavera del 1870 van posar en marxa el seu Centre Catolicomonàrquic, també anomenat simplement centre o casino carlí. A començaments de març del 1870 les gestions per a la creació de l'entitat ja havien començat i avançaven en paral·lel a la formació d'una Junta catolicomonàrquica a la ciutat. El periòdic *La Patria* noticiava que s'estaven fent diligències per trobar un local on instal·lar «*un centro de conversación y de honesto recreo para los aficionados al partido carlista*» i afirmava que ja eren molts els interessats en el projecte que s'hi havien inscrit.³¹⁵ L'establiment de l'espai que havia de funcionar com a eix vertebrador de la sociabilitat política de la comunitat i la definició d'una cèl·lula amb finalitats primordialment electorals formaven part d'un mateix procés, conforme amb la decidida vocació d'intervenció política dels sectors carlocatòlics en aquell context.³¹⁶

A començaments d'abril el centre ja s'havia instal·lat a la casa Sallés, a la plaça de la Pietat, però ben poc després de la seva obertura va patir el primer contratemps, quan va ser clausurat temporalment després d'un registre efectuat per la tropa en el context de

³¹² *El Pueblo Vicense*, núm. 11, 6-12-1868.

³¹³ *El Porvenir*, núm. 254, 6-12-1868.

³¹⁴ *La Patria*, núm. 103, 16-4-1870.

³¹⁵ *Íd.*, núm. 91, 5-3-1870.

³¹⁶ Lluís Ferran TOLEDANO, *La muntanya insurgent. La tercera guerra carlina a Catalunya 1872-1875*, Girona, Cercle d'estudis històrics i socials, 2004, esp. p. 49-56.

l'estat de guerra proclamat pel capità general del Principat.³¹⁷ El centre va reobrir poques setmanes més tard amb gran animació i concurrència. Segons *La Patria*, periòdic carlocatòlic, el nombre de socis del centre anava en augment i podia esperar-se que en breu es convertiria en l'entitat de la ciutat amb major nombre d'afiliats.³¹⁸ Semblantment a Vic, els carlins d'altres poblacions de l'entorn, com ara Sant Feliu i Sant Pere de Torelló, no van tardar a organitzar els seus propis centres.

Segons consta als estatuts de l'entitat vigatana, l'objecte de l'associació era «*la defensa del catolicismo, la instrucción mutua, y la propagación de las ideas monárquicas*». Per formar part de l'entitat calia tenir més de setze anys i «*estar animados de sentimientos católicos y observar una conducta moral irreprochable*». El centre preveia posar a disposició dels seus membres llibres i obres periòdiques i celebrar reunions «*en las cuales se pronunciarán discursos o se leerán trabajos, artículos, fragmentos [sic] y cuanto pueda contribuir a la edificación e instrucción mutua*». Quedava prohibit, en aquestes sessions, discutir sobre «qüestions dogmàtiques» o sobre «matèries inconvenients».³¹⁹

El centre servia d'espai de trobada i esbarjo pels correligionaris. Periòdicament s'hi celebraven vetllades literàries i musicals, però alhora hi tenia lloc un ordre d'activitat més estrictament polític i electoral. De fet, a voltes ambdós vessants es confonien. El maig del 1870 el centre va publicar un comunicat per convocar els seus correligionaris a una reunió electoral en el local de l'entitat per tal d'escollir la Junta de la circumscripció electoral.³²⁰ Durant el juliol d'aquell mateix any, el local del centre va omplir-se per escoltar els discursos de Lluís M. de Llauder i Ramon Vinader i Nubau, vigatà establert a Madrid.³²¹ El novembre l'entitat organitzà una vetllada musical amb motiu de la festivitat de sant Carles i a finals d'aquell mateix mes *La Patria* ressenyava un acte celebrat a l'entitat, una «vetllada literària» en què foren llegits un manifest de Don Carles i altres discursos, que haurien estat «*frecuentemente aplaudidos por una multitud inmensa, que llenaba todos los salones, la escalera, los patios y galerías, deseosa de oír la voz de los oradores, que supieron interpretar los sentimientos que animan a nuestros*

³¹⁷ *La Patria*, núm. 103, 16-4-1870. Pocs dies més tard va ordenar-se la suspensió temporal d'aquest periòdic; AMV, Correspondència 1870, Abril, 23-4-1870.

³¹⁸ *La Patria*, núm. 105, 4-5-1870.

³¹⁹ AMV, Correspondència 1870, Maig, «Reglamento de la Sociedad Centro Católico Monárquico Vicense». Firmaven els estatuts en qüestió Francesc Garriga i Lluís Barjau, com a president i secretari, respectivament.

³²⁰ *La Patria*, núm. 109, 18-5-1870.

³²¹ *Íd.*, núm. 125, 13-7-1870.

amigos». ³²² En aquella sessió es va anunciar que, en breu, s'obririen classes nocturnes de lectura i escriptura destinades a l'alfabetització dels obrers, fet que *La Patria*, que a aquelles alçades ja actuava com una capçalera inequívocament carlina, interpretava com una demostració de la falsedat d'aquells que pretenien vincular la seva comunió política amb l'obscurantisme. Atents al context europeu, marcat per la culminació del procés d'unificació italiana que posava en entredit la continuïtat dels Estats Pontificis i el poder temporal del cap de l'Església catòlica, el centre organitzà a començaments del 1871 un tridu al temple de Sant Domènec per implorar la protecció del pontífex i la institució eclesiàstica. L'acte hauria comptat amb un gran nombre de públic, fins a 800 persones segons la capçalera carlocatòlica. ³²³

En aquell context, els símptomes de tensió i enfrontament latent s'anaven acumulant i es manifestaven periòdicament. *La Patria* informava en el seu número del 6 de juliol de 1870 que la Junta central catolicomonàrquica de Madrid havia acordat la suspensió dels periòdics carlins *La Esperanza*, *La Regeneración*, *El Pensamiento Español* i *El Legitimista*, entre d'altres, després dels successos del dia 2, en què membres del casino catolicomonàrquic de la Cort haurien estat perseguits per individus de la companyia de voluntaris de la llibertat d'aquella ciutat. ³²⁴ Dies més tard *La Patria* era suspesa per decisió pròpia en solidaritat amb les capçaleres correligionàries que s'havien vist forçades a aturar la seva activitat a causa de les circumstàncies referides. Entretant, una altra publicació titulada *La Crónica Montañesa* va prendre momentàniament el seu lloc. Aquesta afirmava en el seu número del 6 d'agost que la ciutat de Vic anava camí d'experimentar successos similars als ocorreguts a la capital de l'Estat, ja que dos dies abans, al capvespre, un grup d'individus que segons el periòdic formaven part de l'anomenada «partida de la porra», s'havien situat al capdavant del local del centre carlí. ³²⁵ Els socis que eren a dins haurien decidit retirar-se i tancar les portes del local abans d'hora, acció que van repetir el dia següent, ja que segons el periòdic no gaudien de la protecció decidida de l'autoritat. Mesos més tard va repetir-se una escena similar. El bisetmanari *La Patria*, ja reaparegut, explicava en el seu número del 12 de gener de 1871 que l'article que havia publicat sobre Amadeu de Savoia poc abans havia tingut un gran ressò i que a causa de l'alarma que havia provocat entre els partidaris del règim, una «*improvisada y verdadera Partida de la Porra*», formada per «*numerosos grupos*

³²² *Íd.*, núm. 134, 6-11-1870; *Íd.*, núm. 139, 24-11-1870.

³²³ *Íd.*, núm. 163, 16-2-1871.

³²⁴ *Íd.*, núm. 123, 6-7-1870.

³²⁵ *La Crónica Montañesa*, núm. 7, 6-8-1870.

de gente armada y en traje de paisano», havia bloquejat l'entrada al local del centre carlí durant dues nits consecutives.³²⁶ Davant aquesta situació, i per evitar mals majors, sempre segons la versió oferta per *La Patria*, el president hauria resolt tancar el centre. Aquestes escenes de tensió i enfrontament s'haurien repetit un tercer dia, fins que les negociacions entre les autoritats i una comissió de la Junta catolicomonàrquica van servir per donar fi a un «*conflicto que amenazaba tomar colosales proporciones*». *La Patria* acabava amb un to amenaçador, assegurant que estaven disposats a respectar la legalitat vigent, però advertint també que estaven decidits «*a rechazar la fuerza con la fuerza*» si no eren auxiliats eficaçment i puntual per l'autoritat davant els atacs del que qualificaven d'«*oficiosas cuadrillas de porristas*».³²⁷

A finals d'abril del 1871 el governador civil ordenà a l'alcalde el tancament del centre carlí.³²⁸ La resolució va prendre's arran de l'assassinat del metge de la ciutat Josep Casas, que va morir fruit d'un atemptat que, presumiblement, anava dirigit a Josep de Macià o al seu germà Jacint, tots dos destacats dirigents catolicomonàrquics de la ciutat i districte de Vic. El 30 d'abril l'alcalde comunicà la resolució de tancament al president de l'entitat. Aquell mateix dia els responsables del periòdic *La Patria* cessaven la publicació de la capçalera i s'acomiadaven dels seus correigionaris. L'evolució dels esdeveniments acabà per fer que el carlisme es decantés a la fi, predominantment, per la via insurreccional armada.

³²⁶ *La Patria*, núm. 153, 12-1-1871.

³²⁷ *Ib.*

³²⁸ AMV, Correspondència 1870-1871, Abril 1871, 25-4-1871, 30-4-1871.

1.3. L'associacionisme recreatiu, cultural i polític durant la Restauració

En els primers anys del règim de la Restauració el teixit associatiu d'índole cultural i recreatiu de la ciutat apareix esllanguit. El polític és absolutament inexistent, si més no pel que fa a entitats de sociabilitat formalment constituïdes. Vist amb perspectiva, l'associacionisme polític a la ciutat de Vic ha estat un fenomen fonamentalment circumscrit als anys 1864-1871 i amb un desenvolupament molt limitat. El moviment coral oficialment constituït i reglamentat també ha desaparegut. D'acord amb les notícies de què disposem, només hi ha quatre entitats, totes elles constituïdes en els anys centrals del segle, que van aconseguir mantenir una trajectòria més o menys ininterrompuda des de la seva creació i que van mostrar-se prou sòlides per superar un període com el de finals de la dècada del 1860 i primers anys de la del 1870, marcat per la dissensió, la inestabilitat política i la guerra civil. Les entitats a les quals al·ludim són el Casino *Vicense*, el Casino *Ausonense*, el Centre de la Joventut i el Cercle Literari. Les associacions que van mostrar-se més vulnerables van ser les de matís explícitament polític i les que tenien una base formada majoritàriament per individus d'extracció social mitjana-baixa. No deixa de ser significatiu que les dues úniques entitats que van traçar una trajectòria associativa contínua i de relativa vigoria en el transcurs del mig segle que contempla aquesta recerca, siguin el Cercle Literari i el Casino *Vicense*, els dos espais predilectes de la sociabilitat organitzada de les classes dirigents locals.

És possible que en la percepció d'aquest panorama associatiu magre que estem considerant hi influeixi, també, l'escassetat de fonts documentals, més marcada en el període 1872-1876 per la desaparició gairebé total de la premsa periòdica de la ciutat - exceptuant el butlletí oficial eclesiàstic i la capçalera religiosa *El Domingo*.³²⁹ Fins i tot es fa difícil de dir fins a quin punt les quatre entitats indicades en les línies precedents van mantenir una activitat relativament normalitzada i regular durant aquest període. No es pot descartar que en algun cas es mantinguessin en estat vegetatiu. Del Cercle Literari, com veurem, podem afirmar que la seva activitat va ser menor i condicionada. Sigui com sigui, tot sembla indicar que durant aquells anys es produí un debilitament del teixit associatiu del qual ens ocupem aquí i que aquest no va començar a reprendre vigor i iniciativa fins a la consolidació del règim de la Restauració. Aviat es constaten algunes iniciatives associatives, però és molt especialment a partir dels darrers anys de

³²⁹ Concepció MIRALPEIX, *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*, Barcelona, Departament de cultura i mitjans de comunicació de la Generalitat de Catalunya, 1981.

la dècada del 1880, com veurem, quan el teixit d'organitzacions voluntàries de caràcter recreatiu, cultural i polític s'amplia d'una forma apreciable.

1.3.1. *L'associacionisme de lleure i esportiu*

Joaquim Salarich, en la seva *Guia* del 1877, referia l'existència de tres casinos o entitats recreatives a la ciutat: el Casino *Vicense*, el Casino *Ausonense* i el Centre de la Joventut.³³⁰ Totes tres entitats, com hem vist, havien nascut en els anys centrals de la centúria. El Casino *Vicense* continuava essent el marc de la sociabilitat recreativa de les classes més benestants i acomodades de la ciutat a començaments del període de la Restauració. Tal com s'ha esmentat anteriorment, el 1877 es portaren a terme diverses reformes per millorar el seu local. Durant aquell any el casino va mostrar-se notablement actiu en l'organització de concerts i balls, i en la posada en marxa d'una secció musical dirigida per Marcià Solà. L'entitat comptava amb un gabinet de premsa periòdica, billar i taules per jugar al tresillo i altres entreteniments d'índole semblant. Pel que fa a les altres entitats esmentades, Salarich comentava en referència al Casino *Ausonense* que «*a más de los juegos de sociedad da algunos bailes para solaz de las familias de los socios*».³³¹ Tocant al Centre de la Joventut destacava que «*da funciones teatrales para las familias asociadas en varios domingos y días festivos*».³³²

Al marge dels tres casinos dels que Salarich donava notícia, aquell mateix 1877 existia encara una altra entitat que, d'alguna manera, també podríem considerar recreativa: La Tertúlia. S'havia creat el 1876 amb la finalitat d'afavorir la concurrència al Teatre *Ausonense*, possibilitant l'entrada a les funcions teatrals a preus reduïts.³³³ No tenim cap notícia de la seva activitat més enllà del 1877. Una mica més endavant, el 1878, l'aparició de *La Comercial Vicense* -en parlarem tot seguit- va ser el primer exponent d'un seguit d'iniciatives que a partir d'aleshores i d'una forma progressiva tendiren a enriquir l'oferta associativa de la ciutat.³³⁴ Tot just l'any següent va crear-se el Cercle Artístic Industrial de Vic, el qual degué tenir una vida molt efímera. En l'informe de l'alcaldia tramès al governador civil s'afirmava que els seus impulsors eren joves pertanyents a famílies acomodades i que l'objecte de l'entitat era «*fomentar las*

³³⁰ SALARICH, *Ferro-carril del Norte...*, op. cit., p. 125-126.

³³¹ *Ib.*

³³² *Ib.*

³³³ *Diario de Vich*, núm. 123, 27-9-1877, p. 1001-1002; *Íd.*, núm. 137, 14-10-1877, p. 1122. Aparentment, aquesta associació no tindria cap relació directa amb l'entitat homònima que els anys 1870 i 1871 organitzà alguns balls de màscares a la ciutat. *Vid.* punt 1.2.1.6. d'aquest treball.

³³⁴ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Círculo Artístico Industrial de Vich, núm. registre 22.0.

artes, la industria y el comercio del país». ³³⁵ El seu principal impulsor va ser un jove fabricant d'origen torellonenc, Ramon Pietx i Surinyach. A finals d'aquell 1879 el centre comptava amb trenta socis. ³³⁶ Les escassíssimes notícies de què disposem no ens deixen copsar el veritable caràcter de l'entitat. Si pretenia ser una mena de corporació industrial de caràcter local amb l'objectiu de fomentar l'activitat productiva i mercantil de la zona o disposar de la capacitat per pressionar en un sentit o un altre les polítiques econòmiques de l'administració, no sembla que reeixís. Ens consta que l'entitat va oferir un ball a la festa major del juliol del 1879, una activitat que en principi s'adiu poc amb el que podria esperar-se del nom de l'entitat i de l'objecte que hem vist referit a través de l'informe de l'alcaldia. La dada podria ser il·lustrativa del caràcter sovint enganyós de les denominacions adoptades per les associacions o del perfil accentuadament plurifuncional que presentaven a la pràctica.

1.3.1.1. La Comercial *Vicense*

La Comercial era una entitat de caràcter inequívocament recreatiu. A finals de maig del 1878 els seus impulsors, encapçalats per Lluçà Conill com a president interí, van tramitar la documentació necessària per obtenir l'autorització governativa, la qual va ésser concedida pocs dies més tard. ³³⁷ A finals del 1879, un any i mig després de la seva posada en marxa, l'entitat comptava amb 108 membres i tenia com a president a Josep Boy i Budoy (director i professor del Col·legi de Sant Lluís Gonzaga). ³³⁸ L'activitat de La Comercial se centrava molt especialment en oferir funcions dramàtiques i espectacles humorístics als seus socis. Almenys durant un temps, l'entitat comptà amb una companyia d'aficionats pròpia. ³³⁹ Sobre les representacions teatrals que organitzaven aquesta i altres associacions de la ciutat resulta interessant recollir l'opinió poc favorable formulada des de *La Veu del Montserrat*.

Es notable lo que passa en esta ciutat respecte á l'afició al Teatre. Quan no hi havia teatre públich, molts se queixaven de que per veure alguna representació escénica s'hagués tot fill de vehí d'entafurarse al Filarmónich ó en altre societad qualsevol que fes comedias. Ara que hi ha un Teatre mes que regular, torna á desenvolarse furiosament l'afició a la *comedia*

³³⁵ AMV, Correspondència 1879 (I), Febrer, 5-2-1879.

³³⁶ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

³³⁷ AMV, Correspondència 1878 (II), Maig, 31-5-1878. Escasses sis setmanes abans que els impulsors de La Comercial tramitessin aquesta documentació els responsables del Casino *Ausonense* havien posat en coneixement de l'alcaldia que l'entitat havia de celebrar junta general i que l'assemblea es preveia conflictiva. Resultaria temptador pensar que La Comercial va ser impulsada per alguns antics integrants del casino esmentat, però no podem corroborar aquesta hipòtesi.

³³⁸ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879. La caracterització professional de Josep Boy l'extraiem de GODAYOL, Història social de l'escola..., *op. cit.*, p. 300.

³³⁹ *La Plana de Vich*, núm. 16, 3-11-1887.

casulana, y fan comedias á la *Juventut Católica*, tenen lo seu teatret los de la *Comercial Vicense*, fa las suas representacions la *Reunió Familiar* y etcétera. Demá, per exemple, en la Comercial se representa'l *Tal farás tal trobarás*, una de las primeras produccions del modern repertori catalá y suposém que no dexará d'haverhi la seua funció en lo *Teatro Ausonense*. ¿Cóm s'esplica que hi hage gent per tot? Dada aquesta afició que en esta ciutat es molt antiga, ¿no valdria mes posarse d'acort las societats y tenir un Teatro formal, permanent, sense intervals de misera próxima parenta del abarranament, ben dirigit y ben administrat, en que las familias mes timoratas poguessen ab tota seguretat assistirhi y poderhi veure las grans obras dels bons dramátichs espanyols y las mes notables produccions del teatre catalá? Som mes partidaris d'açó que d'aquexas representacions mitx públicas mitx privadás, en que es mes facil lo contrabando literari y moral.³⁴⁰

La Comercial va mantenir la seva activitat durant un decenni. El febrer del 1888 a la premsa local va fer-se públic que La Comercial, La Barretina i el Casino *Vicense*, les tres principals entitats recreatives de la ciutat, havien plantejat la seva fusió però que, finalment, l'aliança no s'havia consumat.³⁴¹ Uns mesos més tard, el novembre d'aquell mateix any, Andreu Esturí i Vicenç Serra, president i secretari de l'entitat, respectivament, comunicaven a l'autoritat que s'havia acordat la dissolució de l'associació en junta general.³⁴² Tot just el dia següent la premsa noticiava que l'entitat s'havia fusionat amb el Casino Mercantil *Vicense* i que l'associació resultant mantindria aquesta darrera denominació.³⁴³ La trajectòria d'aquest casino, però, com veurem, no tardà a estroncar-se.

1.3.1.2. La Barretina

Entre les entitats recreatives de la ciutat també cal esmentar La Barretina, que hauria estat en funcionament entre 1885 i 1887.³⁴⁴ En aquest primer any la «reunió familiar»

³⁴⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 30-1-1886, p. 38. Uns anys més tard des de les pàgines de la mateixa capçalera es feia una reflexió molt semblant: «[...] per qué no saben unirse las *societats* y entre totas mantenir una bona companyia dramática, una temporada á lo menos, en lo *Teatre principal*, que's va migrant de soledat y de tristesa mentres, cadescú pel seu cantó, van fent la *viu viu* tants teatrets de per riure?»; *Íd.*, núm. 29, 22-7-1893, p. 236.

³⁴¹ *La Plana de Vich*, núm. 31, 23-2-1888; *Íd.*, núm. 32, 1-3-1888.

³⁴² AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Novembre 1888, 14-11-1888. Amb molta probabilitat es tracta d'Andreu Esturí i Camps (sabater) i Vicenç Serra i Molas (corder), els quals van formar part tot seguit del Casino Mercantil *Vicense*.

³⁴³ *La Plana de Vich*, núm. 69, 15-11-1888. Aquesta capçalera afirmava de nou que s'havia tingut en projecte la fusió entre tres entitats recreatives de la ciutat. En aquesta ocasió les associacions que s'esmenten són La Comercial, el Casino Mercantil i el Casino *Vicense*. Respecte la notícia que la mateixa capçalera havia publicat el mes de febrer, notem que en aquest tercet d'entitats recreatives La Barretina ha estat substituïda pel Casino Mercantil. És molt probable que, de fet, el Casino Mercantil fos la continuïtat de La Barretina.

³⁴⁴ La data de fundació de 1885 l'extraiem de: AMV, Correspondència 1886, Desembre, 24-12-1886. En qualsevol cas, l'entitat ja existia abans de l'octubre del 1886, data que Miquel S. Salarich va assenyalar com la de posada en marxa de l'associació. El que s'inaugurà en aquella data va ser el nou local de l'associació a la casa Rol, però de fet ja feia un temps que el casino estava en funcionament. Ho deixen prou clar algunes de les notícies de la premsa local referides a aquell esdeveniment, com ara *L'Independent*, núm. 14, 9-10-1886 i *El Norte Catalán*, núm. 1, 16-10-1886. Presumiblement Salarich

La Barretina va participar en la programació de festa major amb l'organització d'un ball.³⁴⁵ Semblantment, l'any següent tenim notícia que el seu president, Josep Serra Olier (plater, de professió), sol·licità permís a l'ajuntament per muntar un envelat a la plaça Balma amb la finalitat de fer-hi ball els dies de festa major.³⁴⁶ Uns mesos més tard, el 17 d'octubre, l'entitat va celebrar una vetllada especial de caràcter literari i musical per inaugurar el seu nou local a la casa Rol.³⁴⁷ *La Veu del Montserrat* celebrava que l'associació s'hagués proposat de tenir com a llengua societària el català i qualificava el casino de «societat vigatana de joves».³⁴⁸ Els responsables de La Barretina havien procurat adequar un espai en el seu local per fer-hi representacions teatrals. Aviat van posar-lo en marxa i no van tardar a merèixer la censura dels tradicionalistes d'*El Norte Catalán*, publicació que va expressar el seu descontentament per la representació d'*El Nudo Gordiano* (1878), del granadí Eugenio Sellés.³⁴⁹ Les funcions dramàtiques, de fet, varen ser l'activitat predilecta de l'entitat, que arribà a disposar d'una companyia d'aficionats de la qual consta alguna actuació al poble veí de Sant Julià de Vilatorrada.³⁵⁰ L'entitat també deuria comptar amb una biblioteca modesta o, si més no, va procurar formar-ne una, perquè consta que el maig del 1887 la Diputació de Barcelona va accedir a la petició que se li havia fet en el sentit de concedir a l'associació un exemplar de les obres que la corporació tingués duplicades als seus dipòsits.³⁵¹

El novembre del 1887 la junta directiva de l'entitat va posar en coneixement de l'autoritat local la dissolució de l'associació, decisió presa atès l'estat econòmic precari en què es trobava.³⁵² Sorprèn que, com hem vist, el febrer del 1888 sortís a la llum la fusió finalment frustrada entre La Barretina, La Comercial i el Casino *Vicense*. De fet, tot sembla indicar que tan bon punt va ser dissolta La Barretina alguns individus que

consultà la gasetilla de *La Veu del Montserrat*, núm. 42, 16-10-1886, p. 334, molt més equívoca en aquest sentit.

³⁴⁵ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1885.

³⁴⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 3-6-1886.

³⁴⁷ *El Norte Catalán*, núm. 1, 16-10-1886; *Íd.*, núm. 2, 23-10-1886.

³⁴⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 42, 16-10-1886, p. 334.

³⁴⁹ *El Norte Catalán*, núm. 8, 4-12-1886. L'antecedent immediat d'aquesta publicació periòdica local, *L'Independent* (núm. 14, 9-10-1886) ja havia demanat als responsables de l'entitat que tinguessin cura en escollir obres teatrals de moralitat indisputable.

³⁵⁰ *La Plana de Vich*, núm. 8, 8-9-1887.

³⁵¹ AMV, Correspondència 1887 (I), Maig, 16-5-1887, 25-5-1887.

³⁵² AMV, Correspondència 1887 (II) - 1888 (I), Novembre 1887, 10-11-1887. Es dona el cas que tot just uns mesos abans, durant l'agost, s'havien fet gestions per autoritzar l'existència legal de l'entitat. De ben segur aquella nova tramitació va estar motivada per l'aprovació de la Llei d'associacions el 30 de juny de 1887; AMV, Correspondència 1887 (I), Agost, 29-8-1887.

presumiblement fins aleshores havien pertangut a l'entitat, iniciaren les gestions per crear una altra associació a imatge i semblança d'aquesta per reemplaçar-la immediatament.³⁵³ És probable que la nova entitat en qüestió sigui la que va acabar prenent el nom de Casino Mercantil *Vicence*, associació que no va quedar formalment constituïda fins uns mesos més tard i, que com hem dit, acabà per incorporar La Comercial.

1.3.1.3. El Casino Mercantil *Vicence*

El Casino Mercantil va quedar registrat oficialment a les dependències del Govern Civil de Barcelona amb data 8 d'abril de 1888.³⁵⁴ Aquella mateixa primavera ja oferí alguna representació teatral als seus socis i uns mesos més tard, amb la finalitat de donar major volada a aquelles funcions, contractà una companyia dramàtica.³⁵⁵ Com ja hem comentat, a mitjan novembre del 1888 *La Plana de Vich* informava que s'havien fet gestions amb l'objectiu de fusionar en una sola entitat La Comercial, el Casino Mercantil i el Casino *Vicence*.³⁵⁶ Malgrat que el periòdic ho veia amb bons ulls i entenia que aquella unió podia afavorir el foment de les «diversions de bon gènere», feia saber que no s'havia arribat a un acord. Pocs dies més tard, però, informava que la fusió entre La Comercial *Vicence* i el Casino Mercantil s'havia produït i puntualitzava que l'entitat resultant prendria el nom d'aquesta segona.³⁵⁷ El periòdic es mostrava convençut que es donaria impuls a les funcions dramàtiques aprofitant que el local de l'entitat -situat a la casa Rol, l'immoble que havia acollit La Barretina- comptava amb un espai a propòsit per a representacions en el seu local. Un dels primers actes, en aquest sentit, degué ésser l'estrena de la comèdia «Calsas y cotilla», de Ramon Bassols i Roura.³⁵⁸ El Nadal d'aquell any el casino organitzà una funció dels Pastorets al Teatre *Ausonense*.³⁵⁹ Es

³⁵³ Així sembla indicar-ho una comunicació del governador civil del 21 de novembre de 1887 en què es negava a autoritzar la sol·licitud de Ramon Dalmau i d'altres individus que pretenien establir una societat amb el nom de La Barretina. El governador els argumentava que, d'acord amb la Llei d'associacions, no podia autoritzar-se una nova entitat amb denominació idèntica a una altra ja registrada; AMV, Correspondència 1887 (II) - 1888 (I), Novembre 1887, 21-11-1887.

³⁵⁴ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Casino Mercantil Vicence, núm. registre 969.0.

³⁵⁵ *La Plana de Vich*, núm. 42, 10-5-1888; *Íd.*, núm 67, 1-11-1888.

³⁵⁶ *Íd.*, núm. 69, 15-11-1888.

³⁵⁷ *Íd.*, núm. 70, 22-11-1888.

³⁵⁸ Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès, Ms. 312, Ramon BASSOLS, «Calsas y cotillas. Comèdia en un acte y en vers. Estrenada en lo Teatre del Casino Mercantil Vicence en la nit del 20 de Decembre del any 1888, Vic, novembre del 1888». Hem consultat el manuscrit a la Memòria Digital de Catalunya (<http://mdc1.cbuc.cat/>). Bassols era copropietari, juntament amb el seu germà Francesc, d'una fàbrica tèxtil. Havia estat regidor a l'Ajuntament de Vic i col·laborà en capçaleres com *La Veu del Montserrat* i *La Plana de Vich* (1887-1889).

³⁵⁹ *La Plana de Vich*, num. 74, 20-12-1888; *Íd.*, núm. 76, 3-1-1889.

possible que l'entitat celebrés periòdicament sessions de ball o que es plantegés de fer-ho, perquè el mestre d'obres substituït del municipi després d'inspeccionar el local va determinar que l'anomenat «saló blau» no presentava la solidesa necessària per practicar-hi aquella activitat.³⁶⁰

La trajectòria del Casino Mercantil *Vicence* va ser ben curta, ja que les dissensions intestines i una gestió presumptament equivocada van arrossegar-la a la desaparició envers l'agost del 1889. En un imprès amb la data 20 de setembre un grup de socis de l'entitat va responsabilitzar públicament el president de l'entitat, Francesc Bassols i Roura, d'haver motivat la desaparició del casino.³⁶¹ A l'escrit, subscrit per vint-i-set individus, s'assegurava que el president, prescindint de les obligacions reglamentàries, s'havia negat a accedir a la petició d'un nombre considerable de socis i alguns membres de la junta directiva, que havien sol·licitat la reunió en junta general per demanar-li explicacions sobre l'actitud que mantenia en relació al conflicte intern que vivia l'entitat, damunt la qual pesava una amenaça de desnonament per impagament del lloguer. Els firmants acabaven llençant una advertència amenaçadora a propòsit de la naixent Societat Filharmonicodramàtica, impulsada pel mateix Bassols: «[...] *nace en mal agüero; y que tengan presente y mucho cuidado los que con ella se relacionan directa o indirectamente, pues se levanta sobre los despojos de otra por aquel arruinada y comienza empleando muebles de dominio ajeno*».

1.3.1.4. La Societat Filharmonicodramàtica

La Societat Filharmonicodramàtica impulsada per Francesc Bassols quedà registrada a les dependències del Govern Civil de Barcelona el 9 d'octubre de 1889.³⁶² L'entitat tenia seu a la casa Rol, el mateix immoble on havien estat instal·lades La Barretina i el Casino Mercantil *Vicence*. Segons els seus estatuts, l'objecte de l'entitat era «*procurar a los socios que lo constituyen lícitas diversiones y distracción [sic] útil*». Entre els mitjans per aconseguir aital propòsit es preveia que la junta procurés subscripcions a periòdics científics i literaris, i organitzés funcions dramàtiques, balls i concerts. La discussió d'assumptes polítics i religiosos estava prohibida i la pràctica dels jocs permesos per la

³⁶⁰ AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Juny 1889, 30-6-1889.

³⁶¹ AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Setembre 1889, «Al Público. Varios Socios del Casino Mercantil *Vicence*...» (Vic, Lib. y Tip. *Vicence*, 1889). Una identificació i anàlisi superficial dels firmants del document ens permet constatar que la base social de l'entitat estava conformada, en una proporció considerable, per petits industrials, individus pertanyents al món dels oficis (sabaters, corders, guarnicioners, ferrers, etc.).

³⁶² AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Casino Filarmónico Dramático *Vicence*, núm. registre 1084.0.

lleï estava sotmesa a les limitacions habituals. Com veurem, no sembla que aquest darrer precepte se seguís de manera gaire estricta. Els estatuts establien com a quota pels associats la quantitat de dotze pessetes cada sis mesos, l'equivalent a vuit rals mensuals. El document contenia la firma de trenta-dues persones, a les quals podem atribuir la categoria de socis fundadors.³⁶³ A més de Bassols trobem, per exemple, a Pere Boixaderas i Clarà (gorreter), Lluís M. Callís i Font (procurador) Esteve Camps i Toll (comerciant), Pere Cortinas i Nadal (hisendat), Joaquim Creixans i Fabra (sastre), Miquel Mas i Puntí (paleta) o Baldomer Nadal i Canudas (rellotger).

La trajectòria de l'entitat no va ser especialment dilatada, ja que el 30 de desembre de 1893 l'entitat va ser suspesa governativament després que la policia hi descobrís una partida de jocs il·legal.³⁶⁴ Abans que no arribés aquella resolució un grup de vint-i-quatre socis de l'entitat reunits en junta general acordà dissoldre l'entitat «*atendido el estado precario y malas condiciones del local en que se halla establecido*».³⁶⁵ Comentant aquell fet, *El Norte Catalán* feia saber que el «*Casino Filarmónico Dramático Vicense (La Barretina)*» s'havia dissolt per acord dels seus socis amb la pretensió d'anticipar-se a l'ordre governativa i s'havia convertit en «*café público el local del mismo Casino*».³⁶⁶ La citació obliga a fer dues consideracions. Per una banda, la referència és interessant perquè posa de manifest d'una manera força nítida les fronteres sovint poroses entre les formes de sociabilitat formal (l'associació reglamentada) i les informals (el cafè públic). Cal dir, però, que les gestions per constituir una nova entitat que substituís la tot just dissolta s'iniciaren de seguida i van concretar-se poc després amb la constitució del Centre Industrial *Vicense*. D'altra banda, és simptomàtica la vinculació inequívoca que l'escrit estableix entre la Societat Filharmonicodramàtica i la desapareguda La Barretina. El gasetiller era conscient que amb l'esment a La Barretina el públic lector identificaria més fàcilment i precisa el subjecte de la notícia. Es tracta d'un indicatiu claríssim que a pesar dels canvis de

³⁶³ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Desembre 1893, «Reglamento orgánico del Casino Filarmonico Dramatico Vicense» (30-8-1889).

³⁶⁴ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Casino Filarmónico Dramático Vicense, núm. registre 1084.0; AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Desembre 1893, 14-12-1893, 15-12-1893, 30-12-1893. De fet, un any abans el periòdic integrista *El Norte Catalán* ja havia denunciat des de les seves pàgines que en una de les entitats recreatives de la ciutat es jugava escandalosament a jocs prohibits. L'escrit no referia el nom de l'entitat, però és evident que es tractava de la Societat Filharmonicodramàtica i que l'acusació va fer efecte perquè pocs dies més tard se li va imposar una multa de 500 pessetes per aquest concepte; *El Norte Catalán*, núm. 308, 12-11-1892; AMV, Correspondència 1892, Novembre, 25-11-1892.

³⁶⁵ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Desembre 1893, 15-12-1893.

³⁶⁶ *El Norte Catalán*, núm. 367, 23-12-1893.

denominació oficial existia una clara continuïtat entre La Barretina i la Societat Filharmonicodramàtica, en una cadena que hauria tingut com a baula intermèdia el Casino Mercantil *Vicence*.

1.3.1.5. El Centre Industrial *Vicence*

La reacció dels responsables de la Filharmònica va ser molt ràpida. El gener del 1894 va aprovar-se el reglament per a una nova entitat, el Centre Industrial *Vicence*, i van iniciar-se les gestions per obtenir-ne l'autorització governativa.³⁶⁷ El principal impulsor de la nova associació hauria estat, de nou, el fabricant Francesc Bassols. L'objecte de l'entitat era idèntic al de la desapareguda Societat Filharmonicodramàtica i, presumiblement, estava domiciliada dins el mateix immoble propietat de la família Comella que havia allotjat aquell casino fins feia poc.³⁶⁸

Jacint Bach i Alavall, en la seva ressenya sobre les entitats de la ciutat inclosa en el programa oficial de la festa major del 1895, afirmava que durant les festes de l'any anterior el casino «[...] inauguró un magnífico local social y un elegante y espacioso salón de espectáculos, en el cual se han representado escogidas obras lírico-dramáticas del teatro antiguo y moderno».³⁶⁹ A més del teatre, la premsa coetània posa de manifest que els concerts i els balls eren les activitats principals de l'entitat. Pel maig del 1895 el centre va organitzar una col·lecta pública en benefici de les víctimes del naufragi de la nau «Reina Regente».³⁷⁰ El seu president aleshores era Miquel Mas i Puntí, paleta de professió. A començaments del nou-cents l'entitat tingué cert paper en la introducció de la pràctica sardanista a la ciutat.³⁷¹ Ja en el marc de la Segona República, concretament l'any 1933, l'entitat es fusionà amb el Casino *Vicence* donant lloc al Casino de Vic, encara existent avui.³⁷²

³⁶⁷ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Gener 1894, 18-1-1894. No disposem pròpiament dels estatuts del 1894, però a través de la reforma que va fer-se d'aquest reglament orgànic el 1913 es posa de manifest que els estatuts fundacionals del Centre Industrial *Vicence* eren pràcticament còpia literal dels de la Societat Filharmonicodramàtica; AHGCB, Expedients associacions, Centro Industrial *Vicence* - expedient 7729.0.

³⁶⁸ *Vid.* nota anterior. L'adreça que consta com a seu el 1913 és la de carrer Verdaguer, número 2, principal.

³⁶⁹ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.* Miquel Codina aplega en el seu recull de premsa una publicació titulada *Resumen Teatral*, del 1906, sota la direcció del Centre Industrial *Vicence*; Miquel CODINA, *Retalls de premsa vigatana 1803/2000*, Vic, Promsa, 2000, p. 162-163.

³⁷⁰ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

³⁷¹ *La Plana de Vich*, núm. 93, 11-4-1901.

³⁷² PONCE i RAMISA, *El Casino de Vic...*, *op. cit.*, p. 65 i s.

El Casino Industrial *Vicence* va mantenir algun frec a frec amb el portaveu de l'integriste catòlic a la ciutat, *El Norte Catalán*. Així, en una actitud que li era habitual, aquesta capçalera denuncià en portada a finals del 1894 que en un teatre de la ciutat s'hi estava representant una obra immoral, *La Verbena de la Paloma*, amb text del madrileny Ricardo de la Vega i música del compositor salmantí Tomás Bretón. *El Norte Catalán*, sota el títol de «Grito de alerta», afirmava: «Dicha zarzuelita puede calificarse de inmunda porquería, por contener un conjunto de desvergüenzas e inmoralidades que revuelven el estómago y hasta producen asco».³⁷³ La mateixa capçalera assegurava que molta gent havia assistit a la seva estrena i que entre el públic hi havia criatures. Francesc Bassols respongué amb contundència a aquests articles amb un comunicat que es publicà a *La Vanguardia*. Bassols afirmava que el periòdic vigatà havia demostrat una vegada més «[...] la rivalidad, mejor dicho, el encono que siente contra el Centro objeto de sus censuras y blanco donde con rabiosa saña ha dirigido todo el mortífero plomo de sus rancias y desprestigiadas armas».³⁷⁴ Bassols negava l'autoritat del periòdic integrista per repartir patents de catolicisme i moralitat, assegurant que si mai tingués dubte de la rectitud moral dels seus actes s'adreçaria als doctors de l'Església, «[...] sin que haya necesidad de tener que recurrir a los obispos de levita y sombrero de copa que todo lo mangonean, en todo se meten, todo lo censuran y siempre se les halla dispuestos para fulminar anatema contra todo el que no comulga con sus ideas». Bassols es mostrava convençut que l'obra no tenia ni una mínima part del caràcter immoral que li atribuïa la capçalera vigatana i li proposava de seguir els consells del pontífex Lleó XIII: «[...] que respeten los poderes constituídos, dejando a Dios resolver sobre el derecho de unos y otros, y no mezclen lo divino con lo humano, sirviéndose de la religión como de arma de combate para sus fines políticos o intereses particulares». La conclusió era contundent: «Si no tuviéramos la dicha de vivir bajo un régimen liberal y nos halláramos por desventura nuestra y de la humanidad en plena inquisición, hubieran hecho con nosotros un auto de fe en medio de la plaza pública». *El Norte Catalán* recollí aquest comunicat i el publicà uns dies més tard. A propòsit d'aquesta darrera afirmació de Bassols, i parafrasejant el títol de l'obra de Sardà i Salvany, el periòdic integrista advertia que «el liberalismo es pecado».³⁷⁵

³⁷³ *El Norte Catalán*, núm. 420, 22-12-1894.

³⁷⁴ *La Vanguardia*, núm. 4221, 29-1-1895, p. 6.

³⁷⁵ *El Norte Catalán*, núm. 426, 2-2-1895.

Una nova polèmica entre *El Norte Catalán* i el Centre Industrial *Vicence* sorgí poc més tard. El periòdic inclogué en el seu número del 13 d'abril de 1895 un esment a un incident ocorregut en el transcurs de la celebració del viacrucis a la ciutat. Segons que sembla, quan el Crist en processó passava per la rambla de les Davallades, davant del local de l'entitat, uns joves haurien sortit de l'interior cridant: «¡agafeulo!». La gasetilla es referia a l'entitat com a casino filharmònic, però Miquel Mas, aleshores president del Centre Industrial, va donar per fet que l'al·lusió implicava l'associació de què formava part, ja que «*en no lejana época ostentó entre sus adjetivos el de Filarmónico*» i el seu local donava, per la part de darrera, a la rambla de les Davallades. Mas demanava explicacions i exigia que no quedés sospita de la implicació de l'entitat que presidia en aquell succés.³⁷⁶

Polèmiques a part, la vinculació entre la Societat Filharmonicodramàtica i el Centre Industrial *Vicence* es confirma, aquí, de nou. Una al·lusió molt més tardana del mateix periòdic, l'octubre del 1900, també resulta reveladora en aquest sentit, ja que en un esment sobre un acte celebrat a l'estatge social de l'entitat es deia que havia tingut lloc «*en el local de la sociedad Centro Industrial Vicence, conocida vulgarmente por La Barretina [...]*».³⁷⁷ Com s'ha anat indicant en les pàgines precedents, a pesar dels diversos canvis de denominació, una llarga cadena de la qual no se'n coneixen totes les interioritats sembla unir la trajectòria de les entitats La Barretina, el Casino Mercantil, la Societat Filharmonicodramàtica i el Centre Industrial *Vicence*.

1.3.1.6. La Unió Comercial *Vicence*

Parlar de la posada en marxa Unió Comercial *Vicence* ens obliga a retrocedir una mica cronològicament fins al moment de l'extinció del Casino Mercantil, cap a l'agost del 1889. Com hem vist, a les darreries d'aquell mes Francesc Bassols i altres exmembres d'aquest casino acabat de dissoldre ja havien fet passos decisius per a la posada en marxa efectiva d'una nova entitat, la Societat Filharmonicodramàtica, la qual va quedar registrada oficialment el dia 9 d'octubre. La Unió Comercial *Vicence* va obtenir idèntica inscripció en les oficines governatives només cinc dies més tard.³⁷⁸ És evident, doncs, que els processos de gestació d'ambdues van córrer en paral·lel i gairebé podem assegurar que aquesta darrera entitat va acollir, en alguna mesura, el sector de socis

³⁷⁶ *Íd.*, núm. 436, 13-4-1895; *Íd.*, núm. 437, 20-4-1895.

³⁷⁷ *Íd.*, núm. 723, 13-10-1900.

³⁷⁸ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Union Comercial Vicence, núm. registre 1088.0.

molestos amb Bassols que no van voler participar de la nova Societat Filharmònicodramàtica. De fet, alguns dels vint-i-set firmants de l'imprès de protesta amb data 20 de setembre de 1889 que acusava Bassols de ser el causant de la desaparició del Casino Mercantil, com ara Antoni Prat, Vicenç Serra, Albert Julià o Andreu Esturí van ocupar càrrecs en les primeres juntes directives de l'entitat.

Sembla que l'entitat hauria estat instal·lada, primer, al carrer Cardona, per passar després als pòrtics de ponent de la plaça Major i, més tard, al carrer de Sant Hipòlit (avui, Sant Miquel dels Sants). L'any 1900 va tornar al seu local primitiu, on sembla que també havia fet els seus primers passos el Centre Tradicionalista. Entre les seves activitats sobresurt l'organització de funcions teatrals, que a voltes tenien lloc en el local de l'entitat i d'altres vegades es feien al Teatre *Ausonense*. El centre va implicar-se en la vida col·lectiva de la ciutat i el 1895 va fomentar una recollida de firmes entre els conciutadans per sol·licitar a l'ajuntament que treballés en favor del projecte d'explotació hidroelèctrica del Ter proposat per Samuel Hirt, que havia de fer arribar electricitat a la ciutat.³⁷⁹ Els sol·licitants veien en el projecte una oportunitat per reactivar l'activitat productiva i el comerç de la comarca. L'assumpte va ser seguit amb un interès viu des de la premsa, i els plens municipals en què era tractada aquesta qüestió van registrar una assistència extraordinària. El seu president en aquells moments era Albert Julià i Gallifa, sabater de professió. Una mica abans l'entitat també havia participat en una col·lecta pública en benefici dels fills de la ciutat cridats a files en el marc del conflicte colonial al Marroc el 1893.³⁸⁰ La Unió Comercial *Vicense* va mantenir la seva activitat fins més enllà del canvi de segle i es té constància que l'octubre del 1912 se la donà oficialment de baixa, tot i que tal vegada havia deixat de funcionar regularment un temps abans.³⁸¹

Vinculat a l'entitat des de poc després de la seva fundació hi hagué un grup humorístic format per joves anomenat L'Olla, el qual deuria tenir un funcionament autònom. Amb tota probabilitat no va oficialitzar mai la seva existència, tot i que va tenir una trajectòria força dilatada en el temps. Solia celebrar un acte públic anual per festa major.³⁸² Aquest tipus de vincle no era rar. Tenim constància de l'existència d'una

³⁷⁹ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*; *El Norte Catalán*, num. 427, 9-2-1895.

³⁸⁰ *Ib.*

³⁸¹ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Unión Comercial Vicense, núm. registre 1088.0.

³⁸² BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.* Els programes de festa major del període posen de manifest la presència continuada del grup durant tota la dècada final del segle i primers anys del nou-

altra agrupació d'aquestes característiques amb el nom de Llum de *Cuyna*, que estava associada al Casino *Vicence*. El 1884 l'alcaldia va suspendre un acte d'aquest grup que havia de tenir lloc a l'esmentat casino adduint que la societat humorística en qüestió no tenia existència legal. La notificació s'adreçà a Domènec Sampons, petit fabricant de tendència política republicana que uns anys més tard va ser elegit regidor de l'Ajuntament de Vic. Segons va fer constar Marià Fàbregas, president del casino, era públic i notori que el grup humorístic en qüestió feia cinc anys que funcionava com a «secció» de l'entitat i organitzava activitats periòdicament.³⁸³ De ben segur que van existir altres grups consemblants a la ciutat, però el fet que no oficialitzessin la seva existència i que actuessin sota l'empara d'alguna associació recreativa de la ciutat en dificulta la detecció i el rastreig.

1.3.1.7. Algunes altres entitats recreatives: La Reunió Familiar *Ausonense*, La Jove *Vicence*, La Catalana i La Lira d'Or

En el teixit associatiu de caràcter predominantment recreatiu de la ciutat cal afegir encara algunes altres entitats. Una d'aquestes és la Reunió Familiar *Ausonense*, que va emprendre la seva activitat el 1882 i que té una relació de descendència directa amb el Casino *Ausonense*, del qual ja hem parlat.³⁸⁴ En el breu informe que l'alcaldia va trametre al governador civil s'observava que els impulsors de l'entitat eren veïns de «*buen arraigo*» i «*honrosos antecedentes*».³⁸⁵ L'associació, que quedà registrada amb data 7 de març de 1882, es dedicava fonamentalment a organitzar representacions teatrals i balls.³⁸⁶ No tenim coneixement de fins quan va estar en funcionament. El registre d'associacions governatiu no en va recollir la dissolució fins al 1900, però és segur que l'entitat ja feia anys que no tenia cap mena d'activitat.³⁸⁷ Les últimes notícies que en tenim són referents al 1886 i, de fet, en una relació de les associacions existents feta per l'alcaldia a finals d'aquell any no s'hi referència aquesta entitat.³⁸⁸

cents. Ja tenia activitat a la dècada del 1880, probablement lligada a alguna altra entitat recreativa de la ciutat.

³⁸³ AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Juliol 1884, 9-7-1884.

³⁸⁴ Com ja hem comentat, en una comunicació que la Reunió Familiar *Ausonense* va enviar al Cercle Literari de Vic el 1882, l'entitat s'identificava com a «ExCasino *Ausonense*»; BJT/FCL, Oficis 1881-1903, Oficis del 1882, 4-1-1882.

³⁸⁵ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Febrer 1882, 26-2-1882.

³⁸⁶ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo I, Reunión Familiar *Ausonense*, núm. registre 248.0.

³⁸⁷ *Ib.*

³⁸⁸ AMV, Correspondència 1886, Desembre, 24-12-1886.

Els programes de festa major del 1881 i 1882 revelen que durant aquelles celebracions va tenir activitat una «reunió d'amics» denominada *La Jove Vicense*, la qual oferí ball en un cafè emblemàtic de la ciutat. No en tenim cap altra notícia fins al 1904.³⁸⁹ Amb tota probabilitat aquesta associació deuria tenir un perfil força informal i no va oficialitzar mai la seva existència. Idèntic comentari ens mereix l'anomenada Reunió Familiar La Catalana, de la qual també en tenim escassíssimes notícies. Només podem referir que ja estava en marxa l'any 1889 i que el 1905 continuava en actiu oferint concerts, balls i representacions teatrals. Almenys durant un temps l'entitat va estar instal·lada al Cafè de Catalunya (*can Ximach*), a la rambla del Passeig.³⁹⁰ És possible que tant l'una com l'altra fossin colles formades per persones relacionades per llaços d'amistat o familiaritat que tenien com a punt de trobada habitual un establiment públic i que ocasionalment es coordinaven per realitzar algunes activitats, sense que arribessin mai a fer el salt a formalitzar pròpiament la seva organització i funcionament.

Tampoc tenim gaire informació de la Reunió d'Amics La Lira d'Or, la qual va constituir-se l'abril del 1891 lligada al Teatre *Ausonense*.³⁹¹ D'acord amb la gasetilla que *La Veu del Montserrat* publicà a propòsit de la seva inauguració, l'associació estava formada per «una reunió de joves en sa majoria obrers, ab l'objectiu, segons se'ns digué, de donar espectacles en lo colisseu per la companyia d'aficionats ab que conta la esmentada societat y desviar del vici del joch á molt jovent, que no sap entregarse durant la festa á altre passatemps».³⁹² El setembre d'aquell any el seu president era el guarnicioner Miquel Poudevida i Llanas.³⁹³

Referim, per últim, que consten en el registre d'associacions del Govern Civil de Barcelona dues entitats de tipus recreatiu titulades *La Jota* i *La Danzante*, les quals van ser inscrites, respectivament, el 15 de juny de 1897 i el 10 de juliol de 1898.³⁹⁴ No en coneixem la data de desaparició, però totes dues van tenir una vida prou efímera, perquè l'abril del 1900 ja consten com a dissoltes.³⁹⁵ També tenim constància que una mica

³⁸⁹ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1881; 1882; 1904.

³⁹⁰ *La Plana de Vich*, núm. 78, 17-1-1889.

³⁹¹ AMV, Correspondència 1891, Abril, 17-4-1891; *El Norte Catalán*, núm. 226, 25-4-1891.

³⁹² *La Veu del Montserrat*, núm. 17, 25-4-1891, p. 134.

³⁹³ AMV, Correspondència 1891, Setembre, 7-9-1891.

³⁹⁴ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Sociedad Titulada "La Jota", núm. registre 2220.0; La Danzante, núm. registre 2330.0.

³⁹⁵ AMV, Correspondència 1899 (II) - 1900 (I), Abril 1900, 25-4-1900.

més endavant i durant un temps breu funcionà una societat titulada La Serpentina *Vicence*, amb domicili a la plaça Major.³⁹⁶

1.3.1.8. La Primitiva

L'associació d'ocellaires i pescadors de Vic, coneguda amb el nom de La Primitiva, s'havia posat en marxa l'agost del 1891. Tenia domicili a la rambla de Santa Clara, als baixos de la casa Viguer, i el seu primer president hauria estat Ramon Casals.³⁹⁷ *La Veu del Montserrat* reportà que la reunió constitutiva de l'entitat havia tingut lloc en «una fàbrica del carrer de las Adobarías», aplaudí el fet que les targetes d'invitació a l'acte estiguessin escrites en català i expressà el seu desig que la nova entitat no fos «un cassino més afegit á la llarga llista dels que portan á Vich una vida tan migrada y estéril».³⁹⁸ L'associació reunia aficionats a la pesca, a la caça d'ocells i a la cria de canaris. Sembla que aviat l'entitat va poder comptar amb un nombre de socis considerable, circumstància afavorida per l'àmplia implantació d'aquelles aficions en la societat vigatana, però també per la reduïda mensualitat que havien de pagar els seus membres. Una de les primeres activitats de l'entitat va ser l'organització d'una exposició d'ocells a la rambla del Passeig el mes de setembre d'aquell 1891.³⁹⁹

En el programa oficial de festa major del 1895, Bach i Alavall va referir-se a l'arrelament profund que tenia la pràctica aficionada de la caça i la cria d'ocells cantaires a la ciutat.⁴⁰⁰ Així, ja abans de donar constitució formal a l'associació que ens ocupa, els ocellaires acostumaven a convocar-se anualment a través d'una crida en vers en llengua catalana per un dels diumenges de setembre, amb la finalitat de celebrar un certamen o concurs que era presidit per l'*emperador*, nom que s'atribuïa al més vell dels aficionats. L'acte comptava, a més, amb música i discursos humorístics versificats en llengua catalana. La voluntat de reunir-se de forma més sovintejada, facilitar el conreu més continu de l'afició, comptar amb un local propi i poder-se procurar algunes diversions permeses per la llei va decidir-los a formalitzar la seva existència, pas que

³⁹⁶ AMV, Correspondència 1900 (II) - 1901, Novembre 1901, 22-10-1901, 25-11-1901.

³⁹⁷ *El Norte Catalán*, núm. 243, 22-8-1891; BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

³⁹⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 34, 22-8-1891, p. 270.

³⁹⁹ *El Norte Catalán*, núm. 246, 12-9-1891; *La Veu del Montserrat*, núm. 37, 12-9-1891, p. 294.

⁴⁰⁰ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.* Miquel Bosch i Jover afirma que el 1892 existien a Vic tres entitats ocellaires, La Primitiva, L'Antiga Reunió Ocellera i els dissidents del vell Piti; Miquel BOSCH i JOVER, «Folklore. El cant dels ocells (Música, Poesia, Humanitats)», *Ausa*, núm. 4, 1953, p. 180-181. *Vid.*, també, Joan AYMERICH [et al.], *Els ocells d'Osona*, Barcelona, Lynx Promocions, 1991, p. 70-72. Modest Reixach recull en la seva guia d'entitats la Societat Ocellaire Osona (*Sociedad Pajaril Ausona*), de Vic, la qual presumptament hauria estat fundada el 1842; REIXACH, *Les entitats de Vic...*, *op. cit.*, p. 160.

van fer secundats pels aficionats a la pesca. L'entitat, que el 1895 tenia com a president Joan Orri, celebrava en el seu local balls, concerts i funcions teatrals. Desconeixem fins quan va estar en funcionament aquesta associació, però probablement deixà d'existir cap al 1897. És possible que el seu relleu el prengués una altra entitat amb el nom de «nova Unió Aucellera».⁴⁰¹

1.3.1.9. El *Veloz-Club Vicense*

La inauguració del *Veloz-Club Vicense* es remuntaria a setembre del 1891, tot i que sembla que uns mesos abans ja mantenia certa activitat.⁴⁰² Com recollia *La Veu del Montserrat*, l'objecte de l'entitat era «proporcionar á sos associats l'honesta diversió d'eixir á fer passejadas y organizar carreras ab *velocípedo*».⁴⁰³ Si més no durant una etapa, en els seus inicis, aquest club ciclista hauria tingut seu al Cafè Blanch, a la plaça Major.⁴⁰⁴ Dos anys després de la seva creació *El Norte Catalán* constava que el nombre de socis havia crescut de forma considerable i cap a l'estiu del 1894 se'n projectava la instal·lació en una casa en construcció propietat de Pere Cortinas als pòrtics del cantó sud de la plaça del Mercadal, en un local que havia de comptar amb un saló de cafè i un espai de dutxes.⁴⁰⁵ Cap a l'abril del 1897 l'entitat s'hauria instal·lat als baixos de la seu del Casino *Vicense*, on es disposava d'espai suficient per desar cinquanta bicicletes.⁴⁰⁶ *El Norte Catalán* explicava que per fomentar l'afició al ciclisme es facilitaria l'adquisició de bicicletes a les classes obreres i es realitzarien sortejos periòdics d'aquests aparells, com efectivament es va fer aquell mateix mes, rifant un velocípede anglès.⁴⁰⁷ El periòdic integrista s'ho mirava amb complicitat, argumentant que podia ajudar a allunyar els joves del vici.

⁴⁰¹ Aquesta entitat convocà un concurs el maig del 1898. Alguns dels versos de la crida publicada a propòsit podrien, eventualment, fer referència a unes dissensions intestines que haurien motivat la desaparició de La Primitiva. «Perque ara, segons veig, / ja fa temps que he observat / que aquella águila ha volat / que hi havia allá'l passeig; / á qué tenir, donchs, mareig / per veure que ha ocorregut? / vaig á dirho sens embut: / si tot aixó va aná enlayre / la culpa la té un cridayre / que era un xich massa absolut». No tenim dades, però, per corroborar aquesta hipòtesi; AMV, Correspondència 1897 (II) - 1898 (I), Maig 1898, «Convit á la exposició de aucells de Vich...» (Vic, Tip. Vicense, 1898). *El Norte Catalán*, núm 665, 2-9-1899, fa referència a l'existència d'una associació de pescadors de canya que organitzaren una trobada o concurs el 10 de setembre de 1899. Potser un cop desapareguda La Primitiva els aficionats als ocells i la pesca van dotar-se de sengles entitats independents.

⁴⁰² *La Comarca Leal*, núm. 137, 11-7-1891; BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴⁰³ *La Veu del Montserrat*, núm. 39, 26-9-1891, p. 311.

⁴⁰⁴ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴⁰⁵ *El Norte Catalán*, núm. 393, 23-6-1894.

⁴⁰⁶ *Íd.*, núm. 540, 10-4-1897.

⁴⁰⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 14, 3-4-1897, p. 111.

L'afició a la bicicleta deuria estar prou consolidada entorn del 1897, perquè des de les pàgines de *La Veu del Montserrat* es demanava que l'autoritat reglamentés la circulació de les bicicletes, com ocorria amb qualsevol altre vehicle, i es procurés protegir els vianants.⁴⁰⁸ El gasetiller afirmava que els ciclistes havien arribat a monopolitzar alguna part de la ciutat, com el Prat de la Riera. El mateix setmanari havia publicat durant el 1894 una sèrie d'articles de Josep Anglada i Guiu sota el títol «Recort d'una anada á França en bicicleta», en la qual el fill de l'editor de *La Veu del Montserrat* explicà les vivències d'una llarga excursió a Perpinyà en companyia d'un amic de fatigues.⁴⁰⁹ Segons Bach i Alavall, el primer president de l'entitat havia estat Enric Sala, «*el que acostumbrado a observar en el extranjero la organización de esta clase de higiénicas diversiones, ha podido con conocimiento de causa implantarlas en esta ciudad*». El seu president el 1895 era Martí Garriga. El mateix Bach explicava que els «sportmen» locals encara no havien participat en curses i competicions de gran importància, si bé havien pres part en un «record» a Perpinyà de 415 quilòmetres, una referència a l'excursió que Anglada i el seu company havien realitzat el 1892.⁴¹⁰

1.3.2. L'associacionisme coral i el sorgiment dels primers orfeons

1.3.2.1. La represa del moviment coral en els inicis de la Restauració

En els inicis del període de la Restauració sembla produir-se una revifalla de l'associacionisme coral.⁴¹¹ El programa oficial de la festa major del 1876 feia referència a les serenates que oferiria «la Sociedad Coral, *nuevamente organizada*».⁴¹² Uns quants mesos més endavant, a començaments de maig del 1877, el *Diario de Vich* de Josep Serra i Campdelacreu es congratulava de la formació del *Coro del Jardín*, integrat per «*hijos del trabajo*».⁴¹³ El Cercle Literari de Vic, fidel a l'actitud protectora que ja havia mostrat envers el fenomen coral, va cedir el local de l'entitat als joves per fer-hi la seva primera actuació pública: el cor, dirigit per Àngel Boixader, va interpretar cançons d'Anselm Clavé i del vigatà Marcià Solà.⁴¹⁴ Poc després la mateixa capçalera donava notícia d'una iniciativa protagonitzada per «*jóvenes artesanos*» que, emulant el *Coro*

⁴⁰⁸ *Íd.*, núm. 29, 17-7-1897, p. 230.

⁴⁰⁹ El primer article es va publicar a *Íd.*, núm. 2, 6-1-1894, p. 12. El darrer article a *Íd.*, núm. 35, 25-8-1894, p. 276.

⁴¹⁰ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴¹¹ Així ho constata AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 118-119, en base, fonamentalment, a les dades proporcionades per SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*

⁴¹² ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1876.

⁴¹³ *Diario de Vich*, núm. 3, 3-5-1877, p. 18.

⁴¹⁴ *Íd.*, núm. 6, 6-5-1877, p. 42-43.

del Jardín, pretenien establir-hi una competència lleial.⁴¹⁵ Tan sols uns dies més tard el nounat *Coro del Jardín* va rebre l'encàrrec de portar un dels pendons de la processó de sant Miquel dels Sants i va convidar la nova coral que s'acabava de formar, lligada al Centre de la Joventut, a acompanyar-la.⁴¹⁶ Tres mesos després, cap a finals d'agost, el mateix *Diario de Vich* anuncià la fusió del *Coro del Jardín* amb el *Coro Ausonense*, agrupacions que eren presidides, respectivament, per Antoni Sala i Bartomeu Soler. La coral naixent quedava constituïda amb el nom de *Coro Vicense* i la presidia Pere Toll. La formaven uns cinquanta individus sota la direcció artística d'Àngel Boixader, que ja exercia idèntica funció al *Coro del Jardín*. La nova societat coral va fer la seva estrena molt poc després.⁴¹⁷

No sembla, en qualsevol cas, que aquestes primeres iniciatives del període aconseguissin consolidar-se i tenir una perdurabilitat remarcable. Va ser a començaments de la dècada dels anys vuitanta quan, en canvi, van sorgir diverses iniciatives de caràcter coral que van tenir una trajectòria relativament rellevant i dilatada.⁴¹⁸ L'Ausetana, L'Antiga Ausetana i Talia responen, com veurem, a aquest esquema. Més endavant, ja a la dècada del 1890, van sorgir encara altres societats corals com les titulades *Amigos Ausonenses*, La Corneta i La Dàlia *Vicense*.

1.3.2.2. L'Ausetana

D'acord amb les notícies proporcionades per Bach i Alavall, la societat coral L'Ausetana s'hauria fundat el desembre del 1880 i hauria tingut per primer president a Jacint Noguera.⁴¹⁹ La mateixa font ens indica que el 1895 l'entitat tenia seu al carrer Sant Francesc i que els cantaries sovint es desplaçaven al lloc proper del Prat de la Riera per oferir-hi albades. Els espais públics eren, de fet, l'escenari habitual de les seves actuacions. El juliol del 1890 la societat coral oferí un concert al Cercle Literari en el marc de la sessió anual commemorativa balmesiana. El cor i la banda municipal interpretaren conjuntament un himne dedicat al filòsof vigatà, amb lletra de l'escriptor i publicista carlí Lluís Carles Viada i Lluch, i música de Lluís G. Jordà, director de

⁴¹⁵ *Íd.*, núm. 17, 20-5-1877, p. 134.

⁴¹⁶ *Íd.*, núm. 23, 29-5-1877, p. 185. A la programació de festa major d'aquell any hi consta una serenata del cor del Centre de la Joventut; ABEV, Festes sant Miquel cíviqes 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1877.

⁴¹⁷ *Diario de Vich*, núm. 95, 26-8-1877, p. 787.

⁴¹⁸ Una aproximació a l'associacionisme coral de la ciutat durant aquests anys a AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, esp. p. 138-143.

⁴¹⁹ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

l'Escola i Banda de Música Municipal.⁴²⁰ La peça també va ser interpretada aquell mateix dia a la plaça Balmes en el marc de l'homenatge cívic del qual fou objecte l'il·lustre vigatà.

Els orígens fundacionals de l'entitat no són prou coneguts. Tenim constància que el novembre del 1880 alguns individus realitzaren gestions per aconseguir l'autorització necessària per constituir una societat coral amb el nom L'Ausetana.⁴²¹ Aquesta pretensió generà immediatament un conflicte entre diversos grups que pretenien atribuir-se aquella denominació erigint-se, d'alguna manera, com a legítims hereus de la desapareguda societat coral homònima fundada a la dècada del 1860. Així, tenim que Salvador Albareda i Antoni Vidal, veïns de la ciutat, adreçaren una instància al governador civil a les darreries del desembre del 1880 demanant que la nova societat coral que s'havia posat recentment en marxa amb el nom de L'Ausetana deixés d'utilitzar aquella denominació, per tal com des del 1865 tenia existència plenament legal una entitat amb semblant títol. D'acord amb la versió dels dos individus esmentats, «[...] *no habían vacilado en continuar funcionando, toda vez que no ha sido disuelta aquella asociación, y se creían en su perfecto derecho, cuando se han encontrado con que otra sociedad tomaba el mismo nombre de “La Ausetana”*». Demanaven, doncs, que «*deje de usar el nombre de “La Ausetana” la nueva sociedad coral, que acaba de fundarse en esta ciudad, y que continúe usándolo, como ha hecho siempre, la antigua [...]*». ⁴²²

Els altres pretendents, a través del seu president Josep M. Pratdesaba, tenien una versió ben dissemblant de la situació. Adduïen que havien rebut la preceptiva aprovació governativa amb data 18 de desembre de 1880 al reglament presentat uns dies abans i que en constituir l'entitat L'Ausetana d'acord amb aquells estatuts consideraven reapareguda «*la antigua Sociedad coral, bajo la misma denominación por formar parte de la misma diez y ocho individuos [...] de los veinte y cinco a que había quedado reducido el personal de la antigua sociedad cuando cesó de existir o de funcionar hace más de diez años [...]*». Pratdesaba, en nom propi i de la resta de companys, expressava la seva sorpresa davant el fet que un cop constituïda l'entitat «*una exigua minoría de aquella antigua sociedad o sea dos solos individuos, ha tratado de formar otra sociedad coral bajo la misma denominación de “La Ausetana”, pretendiendo sin duda*

⁴²⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 12-7-1890, p. 223.

⁴²¹ AMV, Correspondència 1880 (II), Novembre, 20-11-1880, 23-11-1880.

⁴²² AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Febrer 1881, 31-12-1880.

ser la continuación de la citada sociedad antigua [...]». Els sol·licitants en qüestió consideraven que legalment els corresponia «*el derecho a ser los únicos que pueden haber reconstituido o constituido de nuevo la antigua sociedad*» i, consegüentment, demanaven que fos desestimada la pretensió d'Albareda i Vidal, «*preveniendo a los relatados dos individuos de la minoría que si desean constituir otra sociedad coral lo verifiquen bajo una denominación diferente o cuando menos se conceda por V. E. al recurrente que pueda usar en la sociedad coral y reglamento que V. E. les aprobó la denominación de “La Antigua Ausetana” para poderse distinguir de la otra recientemente formada por dicha minoría*».⁴²³

1.3.2.3. L'Antiga Ausetana

No tenim notícia explícita de quina va ser la resolució final de l'autoritat davant el conflicte. La posada en marxa d'una entitat amb el nom de L'Antiga Ausetana fa pensar que Pratdesaba i la resta de companys van desenvolupar finalment la seva activitat sota aquella denominació. A la correspondència municipal consta un ofici del governador civil de la província de 4 de juliol de 1882 en què comunica a l'autoritat local l'aprovació del reglament de L'Antiga Ausetana.⁴²⁴ Sorprèn que aquesta tramitació es concretés tant temps després, però la data es correspon amb la que Bach i Alavall va indicar com la de presentació en públic del grup coral.⁴²⁵ Aquesta mateixa font assenyala, també, que la fundació de l'entitat, de fet, havia tingut lloc el 1880 al Cafè del Carril de la rambla de les Davallades i que s'havia constituït amb elements d'un cor anomenat La Rosa.⁴²⁶ L'agost del 1882 tant L'Antiga Ausetana com la coral Talia, de la qual parlarem tot seguit, van prendre part en les festes organitzades amb motiu de l'entrada del bisbe Morgades a la diòcesi.⁴²⁷ Durant la seva trajectòria l'entitat participà en festivals i serenates i organitzà balls, «*comparsas de gitanos, estudiantinas, caramellas, conciertos y pasacalles a beneficio de la “Casa de Caridad”, de algún socio para librarle del servicio militar o también para obsequiar a alguna persona*

⁴²³ *Ib.*, 8-1-1881.

⁴²⁴ AMV, Correspondència 1882 (II), Juliol, 4-7-1882.

⁴²⁵ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴²⁶ Notem que a la festa major del 1881 una «reunió d'amics» denominada La Rosa va organitzar un ball al Cafè del Carril; ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1881. És fa evident que alguns cafès emblemàtics de la ciutat van ser destcadíssims nuclis de sociabilitat i van tenir una relació molt estreta amb el moviment coral de la ciutat, en particular, i, en general, amb el conjunt de la vida associativa de caràcter més estrictament festiu i recreatiu.

⁴²⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 32, 12-8-1882, p. 254.

notable». ⁴²⁸ Els programes oficials de festa major del 1895 i 1896 donen testimoni de la participació de l'entitat en l'activitat lúdica d'aquelles jornades, amb l'organització de concerts, serenates i balls. ⁴²⁹ Probablement l'associació no va mantenir-se en funcionament fins gaire més enllà en el temps.

1.3.2.4. Talia

La societat coral Talia va constituir-se el 1882. El setembre del 1881 l'alcalde informà el governador civil que els impulsors de l'entitat eren joves de bons antecedents i fills de famílies conegudes de la població. Li observava, també, que eren les mateixes persones que el mes de gener d'aquell any li havien presentat un projecte de reglament per fundar una societat coral titulada L'Ausetana. ⁴³⁰ Efectivament, tot sembla indicar que en plena disputa pel nom L'Ausetana entre els dos grups ja assenyalats, se sumà una tercera petició que aspirava a aconseguir aquesta designació. La resposta del governador, però, va ser immediata i va demanar als interessats que modifiquessin la denominació atenent al fet que existia una altra entitat amb un nom idèntic. ⁴³¹

Talia va obtenir l'autorització i el registre governatiu el gener del 1882. ⁴³² La coral estava domiciliada a la rambla del Carme, al Cafè de Vilanova, i se la coneixia popularment com el cor de Can Vilanova. De fet, un dels impulsors de l'entitat havia estat Joan Vilanova. La documentació relativa a la tramitació de l'autorització governativa només ens proporciona el primer cognom, però amb molta probabilitat es tracta de Joan Vilanova Badia, fill del cafeter Francesc Vilanova i Carulà. Aquest darrer figurà en les files del liberalisme progressista durant els anys seixanta i va ser regidor de l'ajuntament en diverses ocasions i membre de la Junta Revolucionària el 1868. Es posa de manifest aquí, una vegada més, la relació estreta que va existir entre determinats cafès emblemàtics de la ciutat, veritables nuclis de sociabilitat informal, i algunes iniciatives culturals i recreatives, com el cant coral, que van assolir un nivell desigual d'institucionalització segons els casos.

L'entitat va iniciar la seva activitat el mateix 1882. Per festa major d'aquell any oferí una serenata vocal i instrumental davant del Cafè de Vilanova i ball al saló de

⁴²⁸ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴²⁹ ABEV, Festes sant Miquel cíviqes 1862-1915, *Fiestas en la ciudad de Vich 1895...*, *op. cit.*; *Fiestas en la ciudad de Vich año 1896. Programa oficial de las fiestas que celebrará la ciudad de Vich...*, 1896.

⁴³⁰ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Setembre 1881, 7-9-1881.

⁴³¹ AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Gener 1881, 18-1-1881.

⁴³² AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Gener 1882, 30-1-1882; AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Thalia, núm. registre 239.0.

l'establiment mateix.⁴³³ Com hem vist, un mes més tard va prendre part en els festeigs celebrats a propòsit de l'entrada del bisbe Morgades a la diòcesi de Vic.⁴³⁴ Entre les activitats dutes a terme durant la seva trajectòria podem destacar que el 1889 el cor va prendre part en l'acte d'inauguració del Centre Català Agrícola i Industrial,⁴³⁵ en el qual va interpretar un himne creat expressament per a l'ocasió musicat per Miquel Poudevida i Llanas, individu que a finals del 1903, resident a Barcelona, rebria de la coral el nomenament de soci honorari. L'entitat va mantenir la seva activitat amb tota seguretat, si més no, fins a l'estiu del 1893. *La Veu del Montserrat* recollí amb molta satisfacció l'actuació de la coral en les festes de sant Miquel d'aquell any, amb un repertori que d'acord amb la crònica periodística comptà amb algunes cançons catalanes ben executades.⁴³⁶ El redactor del text en qüestió es lamentava que no hi haguessin actuacions corals cada any i cridava a les entitats recreatives de la ciutat a col·laborar per organitzar un certamen coral en comptes d'emprar els seus esforços i recursos en oferir balls i sarsueles que no aportaven res al bon nom d'una ciutat que es presumia culta i religiosa.⁴³⁷

És possible que poc després s'interrompés temporalment la marxa de l'entitat per reorganitzar-se al mateix Cafè de Vilanova el gener del 1901.⁴³⁸ Amb motiu de la seva reaparició l'associació coral organitzà una serenata. La ressenya periodística de l'acte comentava que la façana del cafè s'havia decorat amb l'estendard societari i que s'havia exhibit un bust del mestre Clavé. Poc més tard, el maig del 1901, el periòdic *La Plana de Vich* donava notícia d'un acte polític electoral al local de la societat coral La Estrella, domiciliada al Cafè Vilanova, en què un dels homes forts del Partit Liberal Conservador al districte, el torellonenc Joaquim Badia i Andreu, presentava el candidat conservador per a les eleccions a Corts que havien de tenir lloc escassos dies més tard, Fernando Huelín.⁴³⁹ No tenim cap altra referència de l'existència d'una societat coral amb aquest nom (sí, en canvi, a Manlleu). Es tracta d'un simple lapsus? Es feia referència, de fet, a la mateixa societat Talia o bé es tractava d'alguna agrupació coral efímera amb forts lligams amb aquesta? Sigui com sigui, unes setmanes més tard el setmanari esmentat

⁴³³ AMV, Correspondència 1882 (II), Juliol, 2-7-1882.

⁴³⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 32, 12-8-1882, p. 254.

⁴³⁵ *El Norte Catalán*, núm. 140, 31-8-1889; *Íd.*, núm. 141, 7-9-1889. *Vid.* sobre aquesta entitat i l'acte d'inauguració en qüestió el punt 1.3.3.4. d'aquest treball.

⁴³⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 29, 22-7-1893, p. 236.

⁴³⁷ El text en qüestió està subscript per Simon de l'Ombra, identificat com a pseudònim de Josep Serra i Campdelacreu a SALARICH, «*La Veu del Montserrat*»..., *op. cit.*, p. 124.

⁴³⁸ *El Norte Catalán*, núm. 736, 12-1-1901.

⁴³⁹ *La Plana de Vich*, núm. 97, 9-5-1901.

noticiava que Talia havia nomenat per unanimitat president honorari al victoriós Huelín, aleshores ja elegit diputat. Poc després la mateixa coral va obsequiar-lo amb la interpretació d'algunes peces en el marc de la processó de Nostra Senyora del Carme, desfilada en la qual Huelín s'encarregà de portar el pendó principal.⁴⁴⁰ La complicitat entre la societat coral i el candidat conservador en el context d'una aferrissada rivalitat política entre els partidaris de Huelín i els regionalistes capitanejats per Raimon d'Abadal és un bon indicador de la sensibilitat política dominant a l'entitat en aquells moments. L'associació apareix oficialment dissolta el 1911, si bé Jaume Ayats constata que una entitat amb aquest nom mantingué certa activitat a l'entorn del 1915 i entre 1929 i 1936.⁴⁴¹

1.3.2.5. Altres societats corals: els *Amigos Ausonenses*, *La Dàlia Vicense* i *La Corneta*

Després de la creació, a començaments dels anys vuitanta, de les entitats L'Ausetana, L'Antiga Ausetana i Talia, que van protagonitzar l'associacionisme coral i musical durant més d'un decenni, ja no es troba una nova fornada de societats d'aquest tipus fins ben entrada la dècada dels noranta. Van aparèixer aleshores noves corals com la dels *Amigos Ausonenses*, *La Dàlia Vicense* o *La Corneta*, societats totes elles que van tenir una trajectòria menor.

La coral *Amigos Ausonenses* va constituir-se l'estiu del 1894.⁴⁴² L'entitat tenia seu al carrer Sant Francesc i el seu president era Francesc Casadevall. Poc després d'instituir-se, però, l'associació va ser suspesa per ordre de l'alcalde. L'autoritat local argumentà en la seva resolució que «*desde tiempo venía funcionando cierta reunión que con frecuencia daba ocasión a actos atentatorios al orden público y al sosiego de los vecinos*» i que el pas fet recentment legalitzant aquelles reunions amb la constitució de l'entitat en qüestió no havia revertit en el cessament de semblants manifestacions de desordre.⁴⁴³ L'alcaldia aixecà aquella suspensió el mes d'octubre.⁴⁴⁴ Pràcticament no tenim cap notícia de l'activitat duta a terme per l'entitat. La seva trajectòria va ser curta, perquè el 1900 ja consta oficialment com a dissolta.⁴⁴⁵ Possiblement feia temps que

⁴⁴⁰ *Íd.*, núm. 104, 27-6-1901; *El Norte Catalán*, núm. 763, 20-7-1901.

⁴⁴¹ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Thalia, núm. registre 239.0; AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 142 i 186.

⁴⁴² AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Juliol 1894, 14-7-1894; Agost 1894, 4-8-1894.

⁴⁴³ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Agost 1894, 15-8-1894.

⁴⁴⁴ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Octubre 1894, 7-10-1894.

⁴⁴⁵ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Amigos Ausonenses, núm. registre 1828.0.

havia deixat de funcionar i, de fet, no apareix en el programa de festa major del 1895 on, pel que sabem, es recullen totes les entitats consemblants existents en aquell moment.

Tampoc va consolidar fins més enllà la seva trajectòria la Reunió Humorística La Corneta, que era qualificada per Bach i Alavall de «*sociedad coral de carácter humorístico*».⁴⁴⁶ L'entitat s'hauria creat l'abril del 1895, però el seu registre oficial no es produí fins al mes de juny. La presentació pública de l'associació, de fet, va tenir lloc durant la festa major d'aquell any, quan organitzà balls i concerts al seu local del Cafè de Vilanova (el mateix que acollí Talia) i en un embalat aixecat a la plaça Balmes en aquelles dates. Miquel Poudevida era, en aquell moment, el director artístic del cor. En altres ocasions els seus concerts haurien tingut lloc al Teatre *Ausonense*, com l'octubre del 1896, quan n'organitzà un de benèfic en ajuda dels consocis als quals els havia tocat de fer el servei militar.⁴⁴⁷ En aquelles dates Marià Vilaregut havia substituït a Miquel Berengueras en la presidència de l'entitat. Notem que, aproximadament, l'entitat va tenir activitat durant el període de silenci de Talia.

Si ni els *Amigos Ausonenses*, ni La Corneta van traspasar el tombant de segle sí que ho va fer, en canvi, La Dàlia *Vicense*. L'entitat va constituir-se a finals del 1894.⁴⁴⁸ Instal·lada de bon començament en un establiment del carrer Argenters, al Cafè de l'*Arco Español*, va tenir com a primer president a Josep Font.⁴⁴⁹ Organitzà concerts, balls i estudiantines. L'any 1895 la coral estava dirigida per Pere Crespi i l'associació era presidida per Lluís Serra.⁴⁵⁰ Desconeixem la data en què va desaparèixer l'entitat, però tenim constància que el 1901 participà normalment en l'oferta d'esbarjo de festa major de la ciutat amb l'habitual programació de balls i concerts.⁴⁵¹

1.3.2.6. El sorgiment dels primers orfeons

El sorgiment dels primers orfeons mereix un esment a part. L'aparició de les primeres associacions musicals que adopten aquesta denominació a Vic s'esdevé a començaments del nou-cents i amb l'experiència barcelonina capitanejada per l'Orfeó

⁴⁴⁶ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴⁴⁷ AMV, Correspondència 1896 (II) - 1897 (I), Octubre 1896, 1-10-1896.

⁴⁴⁸ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, La Dàlia *Vicense*, núm. registre 1864.0.

⁴⁴⁹ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1894; BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», 1895, *op. cit.*

⁴⁵⁰ *Ib.*

⁴⁵¹ *La Plana de Vich*, núm. 104, 27-6-1901.

Català com a mirall.⁴⁵² La influència barcelonina en l'adopció del model d'orfeó és evident; un fet gens excepcional, perquè com s'ha vist, la formalització de les primeres associacions corals en els anys seixanta es produí, també, amb l'experiència de la Ciutat Comtal com a referent. El sentit modernitzador i nacionalitzador que l'Orfeó Català encarnava en el món de la cultura i l'associacionisme musical, molt lligat als sectors dinàmics del catalanisme conservador de finals de segle, va ser determinant en la introducció de l'orfeonisme a Vic.⁴⁵³ No pot negligir-se, tampoc, la importància que va tenir en aquest context l'onada de renovació de la música religiosa impulsada per l'Església i els sectors catòlics.⁴⁵⁴ La pastoral del bisbe de Vic, Torras i Bages, *La música, educadora del sentiment* (1901), particularment adreçada als membres de les associacions corals de la diòcesi, realça el valor de la música com a vehicle expressiu idoni pel foment i la propagació dels ideals i la fe religiosa.⁴⁵⁵

El sorgiment del fenomen orfeonístic hauria coincidit amb un decaïment de l'associacionisme musical de tipus claverià, protagonista del món coral vigatà durant la segona meitat del segle XIX.⁴⁵⁶ En els primers compassos del segle XX gairebé totes les societats corals a les quals ens hem referit en les pàgines precedents s'havien extingit. Només el cor Talia restaria, en certa mesura, com una excepció, sense indicis que mantingués una activitat intensa ni continuada en aquelles primeres dècades del nou segle. Jaume Ayats constata un decaïment de l'associacionisme coral claverià a la conca del Ter a partir de la Setmana Tràgica, un fenomen que coincideix amb l'emergència dels primers orfeons.⁴⁵⁷ Entre 1913 i 1915 van sorgir-ne a diverses poblacions de la comarca d'Osona, com Sant Quirze de Besora, Torelló, Sant Pere de Torelló, Roda de Ter o Sant Hipòlit de Voltregà. No pas, en canvi, a Manlleu.⁴⁵⁸ En el context comarcal, Vic va ocupar una posició pionera en l'impuls del nou model d'institucionalització

⁴⁵² Per al cas barceloní i català *vid.* Pere ARTÍS, *El cant coral a Catalunya (1891-1979)*, Barcelona, Barcino [etc.], 1980; ROIG ROSICH, *Història de l'Orfeó Català...*, *op. cit.*; NARVÁEZ, *L'Orfeó Català...*, *op. cit.*

⁴⁵³ Joan-Lluís Marfany ha remarcat que l'orfeonisme va ser «un dels principals vehicles d'expressió política del catalanisme i sens dubte el seu instrument primordial de galvanització», Joan-Lluís MARFANY, «“Al damunt dels nostres cants...”: nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final de segle», *Recerques*, núm. 19, 1987, p. 85-113; *Vid.*, també, ÍD., *La cultura del catalanisme...*, *op. cit.*, p. 307-321.

⁴⁵⁴ Ho recorda AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 150. *Vid.*, també, Maria Antonia VIRGILI BLANQUET, «La música religiosa en el siglo XIX», a Emilio CASARES i Celsa ALONSO (eds.), *La música española en el siglo XIX*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1995, esp. p. 391-405.

⁴⁵⁵ Joseph TORRAS y BAGES, *La Música, educadora del sentiment*, Vic, Impr. de la Viuda de R. Anglada, 1901.

⁴⁵⁶ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 149 i s. i 180 i s.

⁴⁵⁷ *Ib.*

⁴⁵⁸ *Ib.*, p. 157 i s.

musical que representaven els orfeons.⁴⁵⁹ Això no obstant, caldria analitzar més detingudament fins a quin punt aquests primers exponents fruit de l'emulació responien veritablement a un nou model d'associacionisme i pràctica musical diferenciat del de les agrupacions corals fins aleshores existents, més enllà de la simple i estricta adopció de la denominació d'orfeó i la vinculació amb el catalanisme militant.

La primera referència a l'Orfeó Vigatà cal situar-la al juliol del 1900, en el marc de la festa major de la ciutat d'aquell any. En el programa de les festes es va incloure com a element destacat la vinguda de l'Orfeó Català. La premsa local de totes les tendències se'n va fer ressò i va assenyalar com a plat fort la presència a la ciutat de la institució fundada per Lluís Millet i Amadeu Vives. La seva arribada i actuació van ser llargament descrites i comentades pels periòdics. *La Veu del Montserrat*, que des de feia temps anava incloent referències a l'Orfeó Català en les seves pàgines, va resoldre treballar decididament per preparar un ambient propici a la seva recepció en els dies previs al concert, i va dedicar part substancial del seu número del 30 de juny a parlar de la institució barcelonina.⁴⁶⁰ El setmanari proclamava que tots els vigatans que coneixien l'esperit i les tendències de l'entitat desitjaven ardentment la seva arribada a la ciutat. *La Veu del Montserrat* expressava de forma inequívoca la seva admiració per l'Orfeó, amb el qual afirmava que existia una total «concomitancia d'idees y de sentiments»:

«[...] els dos principis fonamentals de l'obra del Orfeó Catalá son els dos mateixos principis que donan vida a nostra publicació: l'Orfeó Catalá viu y treballa, com nosaltres, per honrar a Deu y a la Patria, *pro aris et focis*».

La redacció del periòdic confiava que la ciutat sabia demostrar la simpatia que sentia pel «cor de Catalunya». Un dels textos inclosos en aquell número pretenia donar compte del sorgiment i la significació de l'orfeó dins el món musical i cultural del país. L'article en qüestió destacava l'estat de decadència en què s'havia anat endinsant el moviment coral català després de la mort de Clavé i com, en semblants circumstàncies, l'actuació de dos orfeons de «les encara vigoroses raçes del Nort d'Espanya» en el marc de l'Exposició Universal de Barcelona del 1888 van causar una gran admiració. Sota aquell estímul començaren els treballs per a la fundació de l'orfeó que, poc més endavant, trobà en la Capella Nacional Russa el model a seguir. Des del punt de vista del repertori musical, l'articulista destacava que la institució catalana tenia tres puntals fonamentals: la música popular, els mestres de la música europea moderna i la música

⁴⁵⁹ *Ib.*, p. 152 i s.

⁴⁶⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 26, 30-6-1900, p. 202-206.

religiosa. Lligat a aquest darrer component es contemplava el que podria considerar-se un quart puntal, el de la recuperació de la música sacra antiga, oblidada durant molt temps i tan sols coneguda pels erudits i estudiosos de la música. En aquesta línia s'hi comprenia una tasca intencionada de recuperació d'autors nostrats. El número en qüestió encara prosseguia amb l'anunci comentat de la programació prevista per a l'actuació que tindria lloc el dia 4 de juliol al Teatre *Ausonense* i aprofitava per ressenyar la vida i l'obra de dos compositors de música sacra del segle XVI aleshores en ple procés de recuperació i dels quals s'interpretarien peces en el concert de Vic, Giovanni Pierluigi da Palestrina i Tomás Luís de Victoria. Si fem cas de la ressenya de *La Veu del Montserrat*, la rebuda de la ciutat a l'Orfeó Català va ser multitudinària i efusiva, i tant l'actuació al teatre de la ciutat, com la seva participació en l'ofici religiós a la catedral van ser un gran èxit.⁴⁶¹

És en aquest context, amb motiu de la vinguda a la ciutat de l'Orfeó Català, que es prengué la decisió d'organitzar un cor perquè participés a la festa i s'associés a la benvinguda que es brindava a la institució musical barcelonina. *La Veu del Montserrat* parlava de «nova agrupació coral» i *El Norte Catalán* d'un naixent orfeó vigatà, d'un «*coro organizado para recibir al Orfeó*».⁴⁶² Els coristes vigatans, dirigits pel mestre de l'escola de música, Josep Cortinas, actuaren en companyia de la banda de música municipal en el transcurs de la cerimònia de recepció oficial de l'orfeó a la plaça Major. Els integrants d'aquella nova associació haurien estat reclutats entre els membres d'algunes de les societats corals presentades en les pàgines precedents. Així ho recull el programa de festa major del 1900, on s'indicava que l'orfeó estava «*compuesto de aficionados que formaban parte de los antiguos coros*».⁴⁶³ El setmanari *La Plana de Vich*, dirigit per Josep Sala i Molas, políticament afí al conservadorisme oficial de Manuel Planas i Casals i sistemàticament crític amb la majoria que composava l'ajuntament de la ciutat en aquells moments, acusà la corporació municipal d'instrumentalitzar i menysprear els cantaires vigatans:

A los 27 obreros que componían el *Orfeó Vigatá* y que perdieron medio jornal para recibir al *Catalá*, mediante que todo se arreglaría sin perjuicio de un suculento *lunch*, se les ofreció por... del Ayuntamiento, 50 pesetas. Atendiendo que el jornal perdido les

⁴⁶¹ *Íd.*, núm. 27, 7-7-1900, p. 210 i s.

⁴⁶² *Ib.*, p. 211; *El Norte Catalán*, núm. 710, 14-7-1900.

⁴⁶³ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1900.

representaba 80 céntimos, y les tocaban 1,85 pesetas por cabeza, renunciaron generosamente a la mano de doña Inés, por no decir que recibían una limosna.⁴⁶⁴

Sempre segons *La Plana de Vich*, els cantaires s'haurien ofès, considerant insuficient la contrapartida, i l'incident hauria provocat la dissolució de l'agrupació. Tot just en el número següent el setmanari continuava incidint en l'assumpte amb un diàleg satíric en llengua catalana (la llengua predominant en el setmanari era el castellà) titulat «L'Orfeo Vigatà».⁴⁶⁵ El diàleg el protagonitzaven dos personatges, Raimon i Joaquim, els germans D'Abadal, dels quals hauria nascut la iniciativa. Es fa difícil determinar la veracitat i l'exactitud dels comentaris de *La Plana de Vich* en relació a aquest afer, però notem que el seu relat contrasta amb la notícia que donà una mica més endavant *El Norte Catalán*, que a finals d'agost anunciava que el cor vigatà oferiria un concert a Joaquim d'Abadal, a la seva casa pairal del Pradell, a Gurb, com a mostra d'agraïment per l'obsequi que, per mediació seva, havia rebut de l'ajuntament.⁴⁶⁶

Durant aquell mateix mes d'agost una comitiva del Cercle Literari de Vic va traslladar-se a Barcelona per obsequiar l'Orfeo Català amb un pergami artístic obra del pintor Manuel Puig i Genís i text de Lluís B. Nadal, un present que havia de deixar constància històrica de la seva vinguda a la ciutat.⁴⁶⁷ La iniciativa va ser deguda al «jovent» del Cercle Literari, que un mes abans ja s'havia distingit en la recepció de l'entitat barcelonina a la ciutat i s'havia encarregat de retre els honors als coristes, molt especialment a les dones cantaires. És, amb tota probabilitat, el mateix «jovent» del Cercle Literari que contemporàniament jugava un paper important en la introducció de les sardanes i altres «balls populars» a la ciutat, i que poc després acabà deixant la institució literària vuitcentista per crear una nova entitat, la regionalista Catalunya Vella, que tingué un paper destacable en la vida associativa, cultural i política de la ciutat durant bona part del primer terç de segle XX.

Va ser la iniciativa de Joaquim d'Abadal la que va donar un impuls definitiu al naixent Orfeo Vigatà. D'Abadal, que era aleshores segon tinent d'alcalde a l'Ajuntament de Vic i tenia una ascendència important en la vida política local, plantejà unes bases per regular la constitució i el funcionament del naixent Orfeo Vigatà en el

⁴⁶⁴ *La Plana de Vich*, núm. 56, 25-7-1900.

⁴⁶⁵ *Íd.*, núm. 57, 1-8-1900.

⁴⁶⁶ *El Norte Catalán*, núm. 716, 25-8-1900.

⁴⁶⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 32, 11-8-1900, p. 255.

ple del dia 7 de gener de 1901.⁴⁶⁸ D'Abadal explicà que la idea de constituir un orfeó a la ciutat havia sorgit l'estiu de l'any anterior amb motiu de la vinguda de l'Orfeó Català a la ciutat; convençut que aquella era una iniciativa digna de la protecció de l'ajuntament, i en vistes dels magnífics resultats que empreses semblants havien reportat a altres poblacions, s'havia decidit a presentar aquelles bases per tal que fossin aprovades per la corporació municipal.

Segons les bases, l'ajuntament constituïa l'Orfeó Vigatà sota la seva protecció amb la finalitat de fomentar la instrucció artística dels ciutadans. L'ajuntament es faria càrrec de les despeses ocasionades per l'ensenyament musical dels coristes, els assajos i els concerts oficials de l'entitat, i tindria la potestat de nomenar el director artístic o mestre. Els coristes no rebrien cap remuneració en metàl·lic, però l'ajuntament es comprometia a compensar-los adequadament quan actuessin a instàncies de la corporació municipal. Els cantaires majors de disset anys tenien la potestat de nomenar quatre individus que, sota la presidència del mestre, es renovarien periòdicament i formarien la junta encarregada de representar l'entitat i gestionar l'admissió i l'expulsió dels coristes. L'ajuntament es reservava la possibilitat d'intervenir en cas que sorgís algun dubte en la interpretació de les bases o distorsions en el funcionament de l'entitat. Josep Cortinas, director de la banda municipal i de l'escola de música de la ciutat, seria també director de l'orfeó. Les bases fan esment nominal dels vint-i-set coristes fundadors, justament el mateix nombre de cantaires que s'havia agrupat per l'actuació del juliol amb motiu de la vinguda de l'Orfeó Català.

Les bases van ser aprovades per unanimitat i l'entitat començà a fer els primers passos. Si les festes de sant Miquel i la visita de l'Orfeó Català de l'any anterior havien estat el marc en què havia germinat la idea, les festes del 1901, que varen comptar amb la visita de l'Orfeó Catalunya Nova, d'Enric Morera, van ser l'ocasió triada per presentar públicament l'Orfeó Vigatà. De forma prou significativa, la programació de festa major d'aquell any comptava, també, amb la presència de la cobla de Cassà de la Selva. Orfeonisme i sardanisme avançaven de bracet. *El Norte Catalán* va jutjar amb certa severitat el concert de l'orfeó de Morera al teatre de la ciutat ja que, a parer del cronista, l'actuació no va estar a l'alçada de l'Orfeó Català en les passades festes. L'Orfeó Vigatà, per la seva banda, hauria fet l'estrena el dia 8 de juliol a la rambla del

⁴⁶⁸ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902, 7-1-1901.

Passeig, interpretant peces d'A. Clavé, E. Morera i C. F. Zöllner enmig d'una expectació notable i un èxit de públic considerable.⁴⁶⁹ El redactor del portaveu integrista en feia un judici favorable.⁴⁷⁰ En els dies següents, el mateix periòdic feia saber que l'ajuntament havia ofert un *lunch* a l'Orfeó Vigatà i que l'associació obsequiaria a Joaquim d'Abadal amb un concert a la seva casa pairal del Pradell.⁴⁷¹ El mes de novembre l'orfeó va fer una actuació molt celebrada als salons del Cercle Literari.⁴⁷²

La naixent entitat vigatana va merèixer un judici molt més crític de *La Plana de Vich*. El gener d'aquell 1901 el periòdic assistí a la constitució formal de l'Orfeó amb una certa distància, afirmant que si bé aparentment la iniciativa havia de merèixer una acollida favorable, perquè teòricament anava orientada a fomentar les arts i la instrucció dels obrers, no tothom a la ciutat en feia una valoració positiva.⁴⁷³ El setmanari, que de moment no volia entrar en una confrontació directa, es limitava a afirmar que algunes veus a la ciutat criticaven que els recursos no es destinessin a altres objectes, o bé que aquell orfeó seria utilitzat per festejar els diputats i representants polítics afins a la majoria del consistori. El periòdic era molt més explícit en vigílies de la festa major, quan la presentació pública de l'Orfeó Vigatà era imminent. La lluita entre els partidaris D'Abadal i Huelín en les setmanes prèvies a les eleccions generals de maig d'aquell any havia estat especialment intensa i les ferides continuaven obertes. D'Abadal, el candidat recolzat pel sector dominant del consistori, s'havia retirat a última hora de la cursa electoral i l'acta de diputat l'acabà guanyant Huelín, el candidat de *La Plana de Vich*. El nou representant del districte havia rebut l'encàrrec de portar el pendó principal de la processó de sant Miquel el dia 5 de juliol; l'Orfeó Vigatà s'inauguraria el dia 8. El setmanari ho veia clar.

Según el programa de las fiestas que publicamos en otro lugar, este año se inaugurará de nuevo con un concierto en la Rambla del Paseo el día 8.

Hablemos claro. Lo digimos y lo repetimos. El *Orfeó Vigatà* es sólo un instrumento político de Abadal y Comp. y el motivo de *inaugurarse* el día 8 es evidente. Huelín lleva el pendón el día 5 y así no deberá obsequiárseles. Clarito, una bofetada abadalesca a Huelín. Y dicen que este aún no se persuade.⁴⁷⁴

Contràriament, *La Plana de Vich* va fer un judici molt més favorable de l'entitat gairebé dos anys més tard, el març del 1903, quan l'Orfeó Vigatà va oferir una funció benèfica

⁴⁶⁹ *El Norte Catalán*, núm. 762, 13-7-1901.

⁴⁷⁰ També en valorà positivament l'actuació *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 26-7-1901, p. 281.

⁴⁷¹ *El Norte Catalán*, núm. 764, 27-7-1901; *Íd.*, núm. 767, 17-8-1901.

⁴⁷² *Íd.*, núm. 779, 9-11-1901.

⁴⁷³ *La Plana de Vich*, núm. 82, 24-1-1901.

⁴⁷⁴ *Íd.*, núm. 104, 27-6-1901.

en obsequi dels pobres al Teatre *Ausonense* de la ciutat. El setmanari hi dedicà una llarga i elogiosa crònica i es referí als integrants del cor com a «*sencillos obreros aficionados al canto*». ⁴⁷⁵

Sigui com sigui, el fet és que l'Orfeó Vigatà començava fent els primers passos amb unes connotacions polítiques força evidents. El febrer del 1902 se celebrava la inauguració de l'entitat catalanista Catalunya Vella. L'acte comptà amb la presència destacada de l'exdiputat del districte al Congrés, el catalanista Raimon d'Abadal, i amb l'actuació de l'Orfeó Vigatà. ⁴⁷⁶ Aquest actuà de nou en els salons de l'entitat tres mesos més tard, en una vetllada en què se celebrava el vint-i-cinquè aniversari de l'*Atlàntida* de Verdager. S'interpretaren peces com «Pel juny la falç al puny» de Clavé, «L'Emigrant» de Vives o la «Marxa del Moliner» de Zöllner. ⁴⁷⁷ No gaire més tard, en el marc de les festes de sant Miquel del juliol d'aquell any, l'Orfeó va rebre una senyera magnífica que l'ajuntament havia encarregat de dissenyar a l'arquitecte barceloní Antoni Gallissà, que també va supervisar els treballs de confecció en els quals hi varen intervenir diversos professionals. Significativament, el compte de despeses, amb les factures de tots els industrials i comerciants que hi intervingueren, va ser presentat al consistori per Raimon d'Abadal. ⁴⁷⁸

L'Orfeó Vigatà mantingué activitat fins al 1910, quan va ser dissolt temporalment per l'alcalde de la ciutat al·legant el seu estat de decadència. ⁴⁷⁹ Va ser posat en marxa de nou el 1915 mercès a la iniciativa de Joan B. Espadaler, que des de l'octubre del 1914 exercia de director del Conservatori Municipal de Música de Vic i de l'orquestra municipal.

Gairebé en paral·lel, havia començat a fer els seus passos un altre orfeó a la ciutat, lligat a la Congregació de la Immaculada Verge Maria i Sant Lluís Gonzaga. ⁴⁸⁰ La congregació ja tenia un cor organitzat que havia protagonitzat diverses actuacions en les dues darreres dècades del segle XIX, sempre en el marc de celebracions religioses,

⁴⁷⁵ *Íd.*, núm. 194, 19-3-1903.

⁴⁷⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 25-2-1902, p. 78-80.

⁴⁷⁷ *Íd.*, núm. 5, 26-5-1902, p. 219-221.

⁴⁷⁸ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902, «Cuenta que presenta el infrascrito [Raimundo de Abadal] de las varias que ha satisfecho por cuenta del Ayuntamiento en esta ciudad para construir y confectionar una señera para el "Orfeo Vigata" de esta ciudad».

⁴⁷⁹ AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 154 i 160 i s.

⁴⁸⁰ *Vid.*, per a la història d'aquest orfeó, CASANOVAS [et al.], *Orfeó Vigatà...*, *op. cit. Vid.*, també, AYATS, *Cantar a la fàbrica...*, *op. cit.*, p. 154 i 160 i s. Algunes referències sobre la congregació a SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 75.

sovint en peregrinacions i romeries. El 1902 aquest orfeó es constituí com a secció de la congregació i aquell mateix any realitzà algunes actuacions. El seu repertori era majoritàriament, però no exclusivament, religiós. Mn. Miquel Rovira i Serrabassa en va ser l'ànima i el director durant cinquanta anys. L'Orfeó de Sant Lluís va tenir una primera seu al Col·legi de Sant Josep, al carrer del Cloquer, i va traslladar-se després a la plaça de Malla i més tard a la casa Clariana, al mateix local que hostatjava la Joventut Catòlica. A partir del 1904, a proposta del director de l'orfeó i amb l'autorització del bisbe Torras i Bages, l'entitat va disposar d'un nou reglament que la dotava de major independència respecte la junta directiva de la congregació. Posteriorment, el 1914, es consumà la separació entre ambdues i els estatuts aprovats governativament oficialitzaren el nom de l'entitat com a Orfeó Vigatà. No gaire més tard va reprendre la seva activitat l'orfeó homònim lligat a l'escola de música o conservatori municipal. L'existència de dos orfeons homònims comportà certa confusió i episodis de notable tensió entre ambdues entitats.⁴⁸¹

1.3.3. La Joventut Catòlica, el centre obrer i els espais de la sociabilitat política organitzada

1.3.3.1. L'Acadèmia de la Joventut Catòlica

L'Església catòlica també participà de forma destacada en el fenomen associatiu contemporani. Premsa i associacionisme tendiren a consolidar-se durant el segle XIX com a components fonamentals de la societat contemporània. Durant els pontificats de Pius IX i Lleó XIII l'Església s'implicà de forma decidida en la utilització d'aquests instruments dins d'una estratègia orientada a la «recatolització» de la societat.⁴⁸² És en aquest marc que cal situar el foment de l'associacionisme religiós de seglars que té en les Acadèmies de la Joventut Catòlica una de les seves manifestacions més emblemàtiques durant el darrer terç del segle XIX. Aquestes acadèmies van començar a proliferar a partir del Sexenni democràtic i se'n van fundar moltes a finals del 1870 i durant la dècada del 1880, període decisiu en aquesta reacció catolitzadora que va tenir facetes tan diverses com la propagació de les congregacions dedicades a l'ensenyament i l'assistència social o l'impuls que van rebre noves devocions com la del Sagrat Cor de

⁴⁸¹ Ignasi ROVIRÓ i Xavier ROVIRÓ, «Els inicis: del 1902 a la Dictadura de Primo de Rivera», a CASANOVAS [et al.], *Orfeó Vigatà...*, op. cit., p. 15-81.

⁴⁸² Vid. sobre la premsa Solange HIBBS-LISSORGUES, *Iglesia, prensa y sociedad en España (1868-1904)*, Alicante, Instituto de Cultura "Juan Gil Albert" / Diputación de Alicante, 1995.

Jesús, per exemple. El desplegament de les Acadèmies de la Joventut Catòlica, doncs, s'insereix dins d'una acció i estratègia globalitzadora orientada a preservar la influència i la posició prevalent de la religió i de l'Església catòlica i, correlativament, a contrarestar les tendències secularitzadores en curs d'expansió dins les societats occidentals.⁴⁸³ El 1878, a Catalunya existien entitats amb aquest nom i orientació a poblacions com Barcelona, Berga, Girona, Lleida, Manlleu, Sabadell, Sarrià, Solsona, Terrassa i Tortosa.⁴⁸⁴ Manlleu, Centelles, Castellterçol, Tona, Sant Hipòlit de Voltregà, Sant Quirze de Besora, Seva o Calldetenes són algunes de les poblacions de l'entorn de Vic on es fundaren acadèmies d'aquella índole durant el període.

En el cas de Vic l'Acadèmia de la Joventut Catòlica va ser reorganitzada el 1879. La institució comptava amb un precedent tan proper com efímer: el 1871 ja havia estat constituïda sota la protecció del bisbe de la diòcesi Antoni Lluís Jordà i Soler, però l'esclat de la guerra civil dificultà la consolidació de la iniciativa, que va ser abandonada aviat. Presidia aleshores l'entitat Antoni Alemany i Cortinas.⁴⁸⁵ La iniciativa es va reprendre el 1879 sota l'episcopat de Pere Colomer i Mestre. El reglament de la Joventut Catòlica vigatana quedà enllestit el maig del 1879 i va ser presentat a les autoritats civils i religioses per una comissió interina formada per Pau Novellas -president-, Joaquim Foruny -secretari-, Antoni Serra i Munmany, Francesc Abel i Antoni Serra i Rossell. Tots cinc tenien aproximadament entre vint-i-quatre i trenta-cinc anys en aquells moments i pertanyien a la menestralia i al petit comerç.⁴⁸⁶ L'aprovació prescriptiva es va produir el mes de novembre i la inauguració efectiva de l'entitat va tenir lloc el 2 de febrer de 1880.⁴⁸⁷ En la ressenya de l'obertura de l'acadèmia *La Veu del Montserrat* apuntava que tenia notícies «de la bona acollida que

⁴⁸³ Feliciano MONTERO, *El movimiento católico en España*, Madrid, Eudema, 1996; CUEVA MERINO i LÓPEZ VILLAVARDE, *Clericalismo y asociacionismo católico...*, *op. cit.* Vid. una monografia excel·lent sobre el cas mallorquí: Pere FULLANA, *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994. Resulta interessant l'entrada de Pere SOLÀ, «Centres catòlics», a Ramon CORTS, Joan GALTÉS i Albert MANENT (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, volum I A-C*, Barcelona, Generalitat de Catalunya / Editorial Claret, 1998, p. 509-512.

⁴⁸⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 22, 29-6-1878, p. 86. Vid., també, Antoni MOLINER, *Fèlix Sardà i Salvany y el integrismo en la Restauración*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2000, p. 56.

⁴⁸⁵ ABEV, *Memoria leida, en cumplimiento de lo que dispone el artículo 32 del Reglamento, por el secretario 1º de la Academia de la Juventud Católica de Vich, en la Junta general ordinaria celebrada por dicha sociedad en 26 de diciembre de 1886*, Vic, Imprenta y librería de J. Soler, 1887, p. 5; BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁴⁸⁶ L'alcalde de Vic va suggerir al governador civil l'autorització de l'entitat atès el bon concepte que aquests individus tenien a la població i l'objecte mateix de l'associació; AMV, Correspondència 1879 (I), Maig, 23-5-1879.

⁴⁸⁷ ABEV, *Reglamento de la Juventud Católica de Vich*, Vic, Imprenta y librería de Juan Soler y compañía, 1879, [p. 2] i 16; ABEV, EV/Lleu (8), «Academia de la Juventud Católica de Vich» (12-1-1880).

ha tingut en nostra pàtria, y especialment entre'l jovent, [...], essent ja bastant notable lo número de inscrits en pochos dias; y es de esperar que la Academia de la Joventut catòlica será per la ciutat de Vich un planter de cristians excel·lents que han de ser en son dia los millors patricis».⁴⁸⁸

La societat, constituïda sota la protecció de la Verge Immaculada, Sant Josep i Sant Lluís Gonzaga, tenia com a objectiu «[...] *la edificación y perfección católica de los socios, la instrucción de la clase obrera y la propaganda del Catolicismo*». Per assolir les seves fites l'entitat preveia valdre's «[...] *de la celebración y asistencia a actos religiosos, sesiones, cátedras, formación de secciones especiales, biblioteca, prensa y demás medios legales que se acuerden*». Els socis actius, amb veu i vot, havien de tenir entre quinze i quaranta anys, satisfer l'ingrés d'una pesseta i cinquanta cèntims i pagar la modesta quota mensual d'una pesseta. L'entitat tenia el bisbe de la diòcesi com a president honorari i comptava amb un consiliari, càrrec que havia d'ocupar un eclesiàstic nomenat per la junta directiva de l'entitat i que havia de rebre l'aprovació del bisbe. La funció del consiliari no era únicament d'assessorament, sinó que intervenia en el funcionament de l'entitat i vetllava perquè aquesta fos escrupolosa en l'observació del dogma i la moral catòliques.⁴⁸⁹

La Joventut Catòlica vigatana mantingué una activitat notable durant les dues dècades finals de segle. El gener del 1883, constatant el creixement del nombre d'associats i preveient un augment consegüent de les atencions, a petició d'alguns membres de l'entitat va introduir-se la figura dels vocals a la junta directiva, els quals exercirien funcions auxiliars.⁴⁹⁰ En aquell mateix moment, com hem comentat amb anterioritat, es plantejà la fusió del Centre de la Joventut dins de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, projecte que probablement es va dur a terme. El desembre del 1884 s'acordà la creació d'una Comissió de propaganda en el si de l'entitat que, dividida en seccions, s'ocuparia d'«*estender [sic] y desarrollar la institución de la Juventud Católica, fomentar entre sus asociados el espíritu de caridad y beneficencia y la práctica de obras religiosas, procurar el establecimiento de escuelas católicas y la*

⁴⁸⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 6, 7-2-1880, p. 45-46. Segons un informe de l'alcaldia del desembre del 1879, quan l'entitat encara estava en fase embrionària, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica comptava amb trenta socis; AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Desembre 1879, 24-12-1879.

⁴⁸⁹ ABEV, *Reglamento de la Juventud Católica de Vich...*, 1879, *op. cit.*

⁴⁹⁰ ABEV, Libro de Actas de las Juntas Generales celebradas por la Academia de la Juventud Católica de Vich, 22-1-1883.

realización de los demás fines de esta Academia».⁴⁹¹ A finals del 1886 la Comissió de propaganda esmentada comptava amb vuit seccions: «Culto y beneficiencia», «Socorros mútuos», «Insepección y recreo», «Organización y planteamiento de secciones especiales», «Enseñanza gratuita de las clases pobres», «Propaganda por medio de la prensa», «Fomento y desarrollo de asociaciones católicas» i «Relaciones exteriores».⁴⁹²

L'1 de març de 1880, un mes després de la inauguració pública de l'entitat, es posà en marxa l'escola nocturna destinada preferentment a la instrucció de subjectes pertanyents a la classe obrera.⁴⁹³ La seva creació ja estava prevista estatutàriament i va ésser considerada com un element prioritari pels responsables de l'entitat. Instal·lada al local del centre, el mes d'abril l'escola comptava amb poc més d'un centenar d'alumnes. Els estudiants, que havien de tenir com a mínim vuit anys (és possible que aquest lliandar es modifiqués posteriorment) i no assistir diàriament a cap altra escola, hi rebien lliçons de catequesi, però també de lectura i aritmètica.⁴⁹⁴ De seguida l'entitat i l'escola es traslladaren a un nou local al carrer de les Garces, que va ser inaugurat el 6 de desembre d'aquell mateix any amb una vetllada en la qual hi prengué part el cor de joves de l'Acadèmia.⁴⁹⁵ L'entitat canvià de nou de seu durant l'estiu del 1882 i s'establí a la casa Morgadès de la plaça del Carbó, on pogué disposar d'un local de major amplitud per a la celebració dels seus actes i per acollir de forma més convenient l'escola nocturna.⁴⁹⁶

Les limitacions d'espai van ser vistes, constantment, com un constrenyiment que dificultava el major desenvolupament de les escoles nocturnes, que durant els primers anys no van agafar la volada desitjada. El 1884 l'entitat canvià de nou d'estatge i es domicilià a la Casa Clariana, on ja restà de forma definitiva.⁴⁹⁷ La memòria reglamentària biennal llegida a finals del 1886 valorà molt positivament aquell canvi,

⁴⁹¹ *Ib.*, 28-12-1884.

⁴⁹² *Memoria leida...*, 1887, *op. cit.*

⁴⁹³ Segons explica el canonge Collell a *Dulcis amicitia*, ell mateix havia impulsat prèviament una escola per obrers amb el títol Escola del Sant Rosari, la qual arribà a tenir un centenar d'alumnes. Diu Collell que amb la creació de la Joventut Catòlica a la ciutat «me demanaren y en cert modo me manaren que jo plegás l'Escola, y entregás tot lo material a la Junta de la dita Societat que s'encarregaria de continuar y ampliar la meva obra». Malgrat els seus esforços per convèncer el bisbe perquè reconsiderés aquella decisió, no hi va haver marxa enrere; Jaume COLLELL (ed.), *Dulcis amicitia. Correspondencia del doctor Torras y Bages a Mossen Jaume Collell, qui publica eix Epistolari ab Prefaci y Notes Aclaratorias*, Vic, Gazeta de Vich, 1926, p. 83.

⁴⁹⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 14, 3-4-1880, p. 111.

⁴⁹⁵ *Íd.*, núm. 49, 4-12-1880, p. 402. El cor de la Joventut Catòlica havia fet la seva estrena el mes de juliol del 1880; *Íd.*, núm. 27, 3-7-1880, p. 225.

⁴⁹⁶ *Íd.*, núm. 22, 3-6-1882, p. 174; *Íd.*, núm. 34, 26-8-1882, p. 270.

⁴⁹⁷ SALARICH, «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 73.

que va permetre millorar sensiblement la situació de les escoles i solucionà temporalment el problema. El canvi coincidí amb l'impuls donat per Antoni d'Espona i de Nuix, vocal de la secció de «Enseñanza gratuita de las clases pobres» i vicesecretari de l'entitat, amb qui aquells ensenyaments quedaren regits per un reglament específic i foren encomanats als professors titulars de les escoles municipals, encarregats de l'aprenentatge de la lectura, l'escriptura, els principis d'aritmètica, i les nocions de geometria aplicada i geografia.⁴⁹⁸ La religió i la moral, en canvi, foren encomanades sempre a eclesiàstics. Més endavant els ensenyaments van ser confiats als germans maristes i, posteriorment, envers el 1897, se'n responsabilitzaren seminaristes interns.

El 1886 l'escola d'adults tenia, de nou, problemes d'espai. Els ingressos obtinguts amb l'organització d'una tómbola, que superaren els 10.000 rals, van servir per materialitzar un projecte d'ampliació que va permetre comptar, pel curs 1886-1887, amb un «*magnífico y espaciosísimo local, única y expresamente destinado a este objeto*».⁴⁹⁹ L'entitat tenia, aleshores, uns 300 socis i la seva escola nocturna comptava amb 170 alumnes,⁵⁰⁰ un nombre de cursants molt similar al que tenien aquells ensenyaments l'octubre de 1898, quan l'escola feia una pila d'anys que s'havia traslladat al Seminari Conciliar.⁵⁰¹

Els socis de l'entitat disposaven d'un cafè, d'estances per jugar al billar i al tresillo i, també, d'un saló teatre on sovint es representaven obres dels mateixos consocis, essent habituals els drames dels osonencs Joaquim Albanell i Marià Callís. Una colla de joves aficionats al teatre acostumaven a responsabilitzar-se de la posada en escena de les obres. Més esporàdicament hi tingué lloc alguna funció de prestidigitació. Sempre a cavall de l'esbarjo, l'adoctrinament i la formació intel·lectual, en les vetllades s'alternaven les interpretacions musicals, els recitals de poesia i les conferències. Agustí Nofrarias, Antoni Colomer, Josep Estanyol i Colom, Celestí Pazos, Francesc de P. Oller, Narcís Batlle o Joaquim Coll i Astrell van pronunciar discursos des de la tribuna de l'entitat.

Amb la finalitat de fomentar el culte catòlic, la Joventut Catòlica organitzà assíduament funcions religioses. Algunes tenien caràcter ordinari i estaven prescrites reglamentàriament, com ara la celebració de la festivitat de la Concepció Immaculada

⁴⁹⁸ *Memoria leida...*, 1887, *op. cit.*, p. 22 i s.

⁴⁹⁹ *Ib.*, p. 30.

⁵⁰⁰ *Ib.*, p. 16 i 31.

⁵⁰¹ *El Norte Catalán*, núm. 618, 8-10-1898.

de la Verge Santíssima, mentre que d'altres, com les rogatives, tenien un caràcter extraordinari. El tridu de desgreuge tributat a Jesús Sagramentat els dies de Carnaval, malgrat que no estava previst estatutàriament en un primer moment, es convertí en una habitud practicada amb periodicitat anual i, posteriorment, va ser incorporat com a pràctica reglamentària.⁵⁰² L'Acadèmia intentà fer-se present i fomentar els actes públics del culte catòlic, com ara processons i romiatges. Així, per exemple, el 1881 organitzà un peregrinatge al santuari de la Gleva,⁵⁰³ el 1882 participà en el romiatge a Sant Francesc-s'hi-moria amb motiu del centenari del franciscà⁵⁰⁴ i el 1889, en el marc de la commemoració del tretzè centenari de la unitat catòlica a Espanya, tingué una participació destacada en una romeria al santuari de Puig-l'agulla que va ser concorregudíssima,⁵⁰⁵ com va ser-ho de nou la que es va fer al mateix santuari l'any 1898, amb la guerra de Cuba com a teló de fons.⁵⁰⁶

L'Acadèmia va ser activa, també, en la mobilització dels correligionaris mitjançant campanyes d'adhesió i suport a l'Església, i en l'organització d'accions de protesta i rebuig a aquells actes i persones percebuts com un atac o una amenaça als interessos de la institució i la comunió catòliques. L'agressió de què va ser objecte el cadàver del papa Pius IX el juliol del 1881, quan un grup de ciutadans intentà de tirar-lo al riu Tíber en el moment en què se'l traslladava a la basílica de Sant Llorenç, va motivar la protesta de la Joventut Catòlica, presidida aleshores per Josep Verdaguer i Callís.⁵⁰⁷ El seu germà, Narcís, que aleshores ocupava el càrrec de bibliotecari i participava activament en la vida de l'entitat, s'ocupà de pronunciar un discurs en la diada de la Patrona Immaculada d'aquell any, condemnant aquell incident i lamentant la resposta escassament enèrgica mostrada pel catolicisme espanyol.⁵⁰⁸ Més endavant, l'any 1889, quan la Joventut Catòlica estava immersa en els festejos commemoratius pel tretzè centenari de la unitat catòlica, la notícia de la inauguració a Roma d'un monument dedicat a l'«apòstata» Giordano Bruno motivà la protesta pública de l'entitat que, l'any següent, en resposta a aquell fet, inicià una recollida de firmes a la diòcesi de Vic que va

⁵⁰² ABEV, *Reglamento de la Academia de la Juventud Católica de Vich*, Vic, Tipografía y librería católica de San José, 1900, p. 38-39.

⁵⁰³ *La Veu del Montserrat*, núm. 21, 28-5-1881, p. 165; *Íd.*, núm. 23, 11-6-1881, p. 181-182.

⁵⁰⁴ *Íd.*, núm. 31, 5-8-1882, p. 246.

⁵⁰⁵ *El Norte Catalán*, núm. 127, 1-6-1889; *Íd.* núm. 128, 8-6-1889.

⁵⁰⁶ *Íd.*, núm. 595, 30-4-1898.

⁵⁰⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 32, 13-6-1881, p. 254.

⁵⁰⁸ *Íd.*, núm. 49, 10-12-1881, p. 395.

assolir un suport extraordinari.⁵⁰⁹ El 1893 l'entitat manifestà de nou la seva queixa, en aquesta ocasió davant l'obertura d'un temple anglicà a Madrid.⁵¹⁰

La Joventut Catòlica disposava d'una secció de socors mutus destinada a donar-se auxili i assistència en cas de malaltia i mort.⁵¹¹ Igualment, disposava d'una secció de «Propaganda por medio de la prensa», encarregada de fundar un butlletí que havia d'actuar com a òrgan d'expressió de l'entitat, procurar inserir escrits a la premsa, i facilitar la impressió i difusió d'aquells impresos que comptessin amb l'aprovació eclesiàstica i s'avinguessin amb els objectius de l'entitat.⁵¹² Sota l'impuls del vocal de la secció, Marià Vila i Teixidor -hereu del Cavaller de Vidrà-,⁵¹³ es van redactar unes bases per a la creació i el funcionament del butlletí, que van ser aprovades per la junta directiva de l'entitat, presidida per Josep de Rocafiguera, el febrer del 1886. El butlletí, però, no es va arribar a publicar, perquè sembla que la indispensable aprovació del seu president honorari, el bisbe de la diòcesi, Josep Morgades, no va arribar a produir-se. La memòria biennal de l'entitat no n'explicitava les causes, però se'n despenia un cert aire de retret. No seria sorprenent que en el context de les lluites politicoreligioses del període, Morgades no volgués armar els sectors tradicionalistes que es trobaven al capdavant de l'entitat. La primera de les bases aprovades per la junta era, de fet, prou explícita pel que fa a la sensibilitat politicoideològica i l'actitud dominants en aquells moments a l'entitat.

1ª. El periódico que la Sección 5ª de la Comisión de Propaganda trata de fundar y publicar, tendrá el siguiente título y nombre: BOLETÍN DE LA JUVENTUD CATÓLICA DE VICH; y su objeto, en general, será defender la integridad y pureza de la doctrina católica contra los tiros y asechanzas de los partidarios, así francos como solapados, de los errores modernos, especialmente de los que constituyen la esencia del *Liberalismo*; [...].⁵¹⁴

Si aquestes són les circumstàncies i motivacions que frustraren l'aparició del butlletí és una hipòtesi que ara per ara no podem confirmar, però que té versemblança. El que està fora de dubte, tanmateix, és que durant els anys vuitanta i noranta la Joventut Catòlica va estar dirigida de forma preferent per individus pertanyents al tradicionalisme, la intransigència catòlica i l'antiliberalisme. No cal moure's del 1886 per trobar-ne més d'una prova. En el marc de les festes de sant Miquel d'aquell any l'Acadèmia celebrà

⁵⁰⁹ Vid. més detalls a la p. 637 d'aquest treball.

⁵¹⁰ *El Norte Catalán*, núm. 318, 21-1-1893.

⁵¹¹ ABEV, *Juventud Católica de Vich. Reglamento de la seccion 3ª de la Comision de Propaganda, llamada de socorros mútuos*, Vic, Imprenta y librería de J. Soler, 1883.

⁵¹² *Memoria leida...*, 1887, *op. cit.*, p. 32 i s.

⁵¹³ Ignasi TERRADAS, *El Cavaller de Vidrà. De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.

⁵¹⁴ *Memoria leida...*, 1887, *op. cit.*, p. 34.

una vetllada literària i musical que comptà amb la presència d'un comissionat de la Joventut Catòlica de Barcelona, Narcís Batlle, destacat tradicionalista. En la crònica de l'acte, el periòdic carlí vigatà *L'Independent* es complaïa a constatar que Batlle havia insistit en el seu discurs en l'«espirit de intransigència» que havia d'animar totes les associacions catòliques.⁵¹⁵ Tot just el mes següent la ciutat de Vic rebia la visita de pas del catedràtic i publicista catòlic sevillà Francisco Mateos Gago, que va ser rebut pels tradicionalistes de la ciutat i per una comissió de la Joventut Catòlica formada pels joves Marià de Rocafiguera i Miquel Rota, dues figures de la intransigència catòlica local. Els tradicionalistes de la ciutat regalaren un àlbum de firmes al publicista sevillà. L'àlbum estava decorat amb una imatge del bisbe Strauch, assassinat durant el Trienni liberal, i comptava amb una dedicatòria dibuixada per l'artista vigatà Miquel Bertrana, que va ser secretari de la Joventut Catòlica i, a partir del 1888, una figura important del centre carlí local. Gago s'allotjà amb els Rocafiguera (Josep de Rocafiguera era, en aquell moment, el president de l'Acadèmia), que «tenian ben merescut aqueix honor, pus á mes del escut de noblesa que son llinatge, 'n tenen un altre de mes noble encara que es'l ser hereus d'una familia ardurosament catolica y tradicionalista desde temps inmemoriál».⁵¹⁶

La complicitat entre el portaveu periodístic carlí de Vic, *L'Independent*, i la Joventut Catòlica local és evident. En un article titulat «Las Academias de la Joventut Católica» un tal *Emili Roger* feia la defensa d'aquestes institucions, n'exaltava la utilitat i les virtuts i les contrastava amb el que oferien altres marcs habituals de la sociabilitat urbana.⁵¹⁷ Així, en un cafè qualsevol d'una població més o menys important, hom hi trobava pintures i quadres ofensius a les parets, periòdics republicans i anticlericals, converses antireligioses, blasfèmies, vici, corrupció i «tipos bastant repugnants». Per contra, si hom visitava qualsevol Joventut Catòlica hi trobaria un ambient completament oposat: a les parets no hi penja res ofensiu a la moral ni a la decència, no s'hi senten blasfèmies, si hom demana un periòdic li donen *El Siglo Futuro*, *El Correo Catalan*, *La Revista Popular* o qualsevol publicació catòlica i, si es juga, es fa amb tranquil·litat i moderació. La imatge és caricaturesca, però molt significativa del sentit que tenien o se'ls volia donar a aquelles institucions. Ben poc més tard, des de la mateixa publicació s'acusava de «mestissos» els periòdics *La Unión*, el *Diario de Barcelona* i *La Veu del*

⁵¹⁵ *L'Independent*, núm. 1, 11-7-1886.

⁵¹⁶ *Íd.*, núm. 9, 4-9-1886.

⁵¹⁷ *Íd.*, núm. 10, 10-9-1886.

Montserrat. A aquesta darrera l'acusava de ser «la flor del mestissisme», de detestar l'intregrisme i de demostrar, per contra, certa complicitat envers la *Unión Católica*; «las academias de juventuts católicas no fan per ella, preferin circols literaris y associacions catalanistas».⁵¹⁸ En el context de les lluites politicoreligioses locals, l'acadèmia vigatana tenia clarament, doncs, una adscripció i connotació politicoreligiosa que no passava desapercibuda pels seus contemporanis. En la memòria bianual de l'entitat aquell mateix 1886, es feia constar que la Joventut Catòlica «[...] *tiene fines [sic] [fines] generosos y levantados como tal vez y sin tal vez no tienen ninguna de cuantos círculos, ateneos, casinos o asociaciones puramente recreativas hoy existen [...]*».⁵¹⁹

Una nova prova més de la sensibilitat ideològica dominant a l'entitat i de la seva implicació en les lluites politicoreligioses de l'època es troba a començaments del 1887, quan es va rebre la notícia que el plet per *El Liberalismo es pecado* s'havia resolt favorablement a Fèlix Sardà i Salvany i la publicació havia estat aprovada per la Sagrada Congregació de l'Índex. Josep de Rocafiguera, com a president de la Joventut Catòlica vigatana, s'afanyà a felicitar Sardà i l'acadèmia reunida en junta general extraordinària el nomenà soci honorari «*por unanimidad y con vivas muestras de satisfacción*».⁵²⁰ L'entitat vigatana va enviar una comissió a l'acte que l'homònima barcelonina celebrà en obsequi de Sardà i, pocs dies més tard, va ser la Joventut Catòlica vigatana mateix la que va organitzar una vetllada lírica i literària en honor al publicista sabadellenc. Altres acadèmies de la comarca van fer el mateix aquelles setmanes a Manlleu, Centelles, Seva, Sant Quirze de Besora, etc. *El Norte Catalán*, que substituï l'efímer *L'Independent* com a portaveu dels tradicionalistes vigatans, recollia de la següent manera l'acollida que havia tingut l'acte dedicat a Sardà:

El lunes pasado se dio en el *Círculo Literario* de esta ciudad, no sabemos con que motivo, una solemne velada literario-musical, a la que asistieron doce señoras y otros tantos caballeros aproximadamente. En cambio los vastos salones de Casa Clariana no eran bastantes a contener la escogida y numerosa concurrencia que acudió el jueves de la semana pasada a dicha casa para disfrutar de la velada que dio *La Juventud Católica* en honor del Dr. Sardá, siendo así que no había más que hombres.

Esto pone de manifiesto las simpatías que tiene *La Juventud Católica* en esta ciudad y comarca, y las pocas que tienen sus enemigos.⁵²¹

⁵¹⁸ *Íd.*, núm. 14, 9-10-1886.

⁵¹⁹ *Memoria leida...*, 1887, *op. cit.*, p. 19.

⁵²⁰ *El Norte Catalán*, núm. 17, 5-2-1887; ABEV, Libro de Actas de las Juntas Generales celebradas por la Academia de la Juventud Católica de Vich, 6-2-1887.

⁵²¹ *El Norte Catalán*, núm. 20, 26-2-1887.

Per aquelles mateixes dates l'acadèmia vigatana celebrà un cicle de conferències durant els diumenges del període quaresmal. Alguns dels conferenciants participants van ser Miquel Rota i Torrents, advocat, director durant molts anys d'*El Norte Catalán*, regidor a l'ajuntament i vocal del Consell Tradicionalista de Vic; Mariano Zaldo i López, mestre de les escoles municipals i col·laborador del setmanari dirigit per Rota; i Joaquim Albanell i Vilas, dramaturg i membre de la redacció, també, del portaveu tradicionalista local. No sorprèn, doncs, la complicitat entre *El Norte Catalán* i la Joventut Catòlica, dos baluards del tradicionalisme local. Una complicitat que sovint tenia com a correlat l'animadversió i recel del setmanari esmentat envers altres entitats i manifestacions col·lectives locals.

Los Casinos y Sociedades que, en número tal vez excesivo, existen en esta ciudad, se afanaron en obsequiar a los forasteros y a los habitantes de Vich con muchas y variadas diversiones públicas, de las que no haremos mención por no haber asistido a ellas, y por considerarlas, sino todas algunas, impropias para ser referidas en las columnas de nuestro Semanario. Una excepción debemos hacer, no obstante, a favor de la Juventud Católica de esta ciudad, por ser la única Asociación que merece absolutamente todas nuestras simpatías y todo nuestro cariño y respeto.⁵²²

Una ullada als que van ser presidents de la Joventut Catòlica d'ençà del 1883 i fins el canvi de segle reafirma les apreciacions fetes sobre el perfil politicoideològic de l'entitat. La van presidir, durant aquell període, Josep de Rocafiguera i Ventós, el seu germà Marià, Antoni Banús i Serra, Josep L. de Bertran i Dalmau, i Josep Espona i Vila, tots ells importants hisendats inscriptibles en el camp del carlisme o l'integrisme. Altres membres de les juntes directives d'aquells anys reforcen aquesta constatació. És el cas de l'hisendat Marià Vila i Teixidor, l'advocat i periodista Miquel Rota i Torrents, el pintor Miquel Bertrana i Coma, el tractant de grans Llucià Pujols i Coma, el propietari Lluís Vaquer i Sala, el també propietari Llucià Coma i Cortinas, el comerciant i fabricant Antoni Bardolet i Sauri, el cerer Joan Vilanova i Camps o el comerciant i propietari Manuel Moret i Pla, entre d'altres. Alguns d'ells van formar part del consistori vigatà durant aquell període.

Segons sembla, la massa dels associats compartia a grans trets la mateixa sensibilitat política i orientació ideològica dels directius. A les *Memories de un menestral vigatà*, s'afirma que abans de l'escissió integrista «tots los socis eran carlins».⁵²³ Lògicament, la ruptura i consegüent escissió integrista en les files del carlisme a l'estiu del 1888

⁵²² *Íd.*, núm. 28, 16-7-1887.

⁵²³ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XIII.

degué tenir ressò a l'interior de l'entitat. *La Plana de Vich* es complaïa a recollir la tensió que s'hi palpava.

En la Juventud Católica de esta ciudad, nos dicen que la atmósfera está muy caldeada; que nocedalistas y llauderistas andan continuamente a la greña, y que no se sabe dónde se irá a parar.⁵²⁴

El novembre del 1888, amb la ruptura ja consumada, el carlisme local ressenyava i valorava molt satisfactòriament el seguiment i l'acollida que havia tingut la celebració de la festivitat de sant Carles. El seu èxit era interpretat com una mostra de la solidesa de la comunió, més vigorosa des del moment en què els elements insans havien deixat de formar-ne part. En aquella jornada, els nombrosos correligionaris van celebrar un ofici religiós al matí i a la tarda varen reunir-se al local de la Joventut Catòlica.⁵²⁵ Entretant, els integristes no perdien pistonada. El mateix diumenge dia 4 en què els carlins celebraven la seva festa, els integristes es reunien a Barcelona sota la presidència de Ramon Nocedal amb l'objectiu d'organitzar un centre «veritablament tradicionalista» a la capital del Principat.⁵²⁶ No hi va faltar la representació vigatana, i alguns membres integristes de la Joventut Catòlica amb responsabilitats directives a l'entitat van fer-hi arribar un telegrama d'adhesió. El portaveu carlí a la ciutat no tardà a denunciar públicament aquell fet.

Hasta el presente habíamos siempre creído que las Academias de Juventud Católica, eran una asociación meramente religiosa, y aunque sus socios pertenecieran a un partido político determinado, debían abstenerse de hacer manifestación alguna política como socios de dicha Academia.

Estaba reservado a los rebeldes de nuestra ciudad, cometer la incalificable imprudencia de comprometer a una sociedad meramente religiosa, enviando un telegrama de adhesión a la manifestación del Teatro del Olimpo, “en nombre de individuos integristas de la Juventud Católica”.⁵²⁷

Després de la ruptura continuaren convivint a l'entitat nocedalistes, carlins i individus que no pertanyien necessàriament a cap de les dues comunions. Els integristes, però, sembla que van fer-s'hi especialment forts i, de fet, des del 1889, com veurem, els carlins de la ciutat van disposar d'un espai de sociabilitat política propi. Els tres presidents que encapçalaren la junta directiva després de la ruptura van ser, sense excepció, integristes de primera hora que van ocupar, en un moment o altre, llocs de responsabilitat en el *Partido Católico Nacional* a nivell local. Es tracta de Marià de

⁵²⁴ *La Plana de Vich*, núm. 52, 19-7-1888.

⁵²⁵ *La Cruz sobre el Corazón*, núm 14, 10-11-1888.

⁵²⁶ *El Norte Catalán*, núm. 97, 10-11-1888.

⁵²⁷ *La Cruz sobre el Corazón*, núm 16, 24-11-1888.

Rocafiguera, Antoni Banús i Josep L. de Bertran. L'entitat, d'altra banda, continuà essent la nineta dels ulls del portaveu integrista a la ciutat, *El Norte Catalán*, dirigit durant un temps pel nocedalista Miquel Rota, que en els anys immediatament posteriors a l'escissió ocupà diversos càrrecs en les directives de la Joventut Catòlica vigatana.

Alguns testimonis contemporanis avalen aquesta percepció. Així, per exemple, el juliol del 1891 el periòdic que dirigia Rota es va sentir obligat a desmentir el comentari d'un col·laborador de *La Renaixensa*, que hauria lamentat que en el certamen musical organitzat per l'acadèmia vigatana aquell any el més aplaudit hagués estat un "cante" flamenc i que, al mateix temps, hauria mostrat la seva sorpresa per la presència de semblants manifestacions entre la «joventut integrista» vigatana.⁵²⁸ De forma també prou explícita i significativa, en un passatge de les *Memories de un menestral vigatà* referent a les eleccions provincials del 1896 es fa esment als «nocedalins de la Juventud Católica».⁵²⁹ Per tot plegat, doncs, ens sembla que la consideració de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica com un espai destacat de sociabilitat política a la ciutat és del tot encertat. No és, en absolut, un cas excepcional: l'historiador Antoni Moliner ha destacat que l'Acadèmia de Sabadell i, en general, els centres catòlics anàlegs, van ser nuclis importants de circulació del discurs polític i del pensament integrista. Com a Vic, també a Sabadell l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i el centre tradicionalista local van disputar-se, d'alguna manera, una mateixa clientela després de l'escissió integrista.⁵³⁰

1.3.3.2. El Centre Local de la Classe Obrera i el Centre de la Solidaritat Obrera

Les gestions per constituir el Centre Local de la Classe Obrera van iniciar-se a finals del 1886. El primer de novembre d'aquell any l'alcalde va remetre al governador civil el reglament que els interessats li havien fet arribar i comentava a l'autoritat provincial que l'entitat tenia el «triple carácter de recreativa, instructiva e industrial».⁵³¹ La tramitació en qüestió va dilatar-se molt en el temps i no va culminar fins a l'estiu de l'any següent. En l'informe emès per l'alcaldia el juliol del 1887 es recomanava autoritzar l'associació, atès que Segimon Codina i la resta d'impulsors del projecte eren «personas de orden y de buenos antecedentes y conducta» i que l'objecte de l'entitat «aparte de la unión de la clase, se dirige a resolver bajo los principios de equidad y justicia todas las

⁵²⁸ *El Norte Catalán*, núm. 239, 25-7-1891.

⁵²⁹ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XXIII.

⁵³⁰ MOLINER, *Fèlix Sardà i Salvany...*, op. cit., p. 56.

⁵³¹ AMV, Correspondència 1886, Novembre, 1-11-1886.

dudas que surjan entre el capital y el trabajo». ⁵³² Poques setmanes més tard l'entitat va quedar inscrita oficialment en el registre d'associacions. ⁵³³

El centre va estar en funcionament fins al maig del 1892 data en què, com veurem, va ser suspès governativament. Tenim poques notícies referents a la seva activitat en els primers anys descomptant la seva participació en la programació festiva de sant Miquel a partir del 1888. Al costat d'aquest vessant recreatiu el centre també va fer evident una faceta més estrictament reivindicativa. Així, a la vigília del primer de maig del 1890, Bernat Codina, Miquel Comas i Lluçà González, en representació de la «classe obrera», van demanar permís per celebrar una manifestació pacífica que tindria com a punt de sortida el centre i recorreria diversos carrers de la ciutat. ⁵³⁴ L'entitat representativa de l'obrerisme local continuà celebrant la diada de l'1 de maig en els anys següents.

L'octubre del 1890 el president de l'entitat, l'esmentat Bernat Codina, presentà una instància a l'ajuntament sol·licitant que l'escola d'adults costejada amb fons municipals es traslladés al local del centre perquè els seus membres hi poguessin rebre ensenyament. ⁵³⁵ El consistori va accedir a la petició formulada amb la condició que l'entitat havia d'admetre a les classes nocturnes els individus aliens a l'associació que així ho sol·licitessin. ⁵³⁶ El 14 de desembre se celebrà una vetllada literariomusical per inaugurar les escoles nocturnes del centre. L'acte comptà amb la presència del bisbe Morgades i de l'alcalde de la ciutat, Joaquim d'Abadal. La premsa local, que solia guardar silenci sobre l'activitat del centre, va fer-se ressò de l'acte. *La Veu del Montserrat* esperava que aquella iniciativa formativa contribuiria al fet que els socis s'estiguessin «d'obehir á ciertas sugestions vingudas de fora, que otras vegadas han pretingut, de bades comprometre'ls en los movimientos y rebomboris que, per sa desgracia, en otras puntos han acullit favorablement las clases obreras». ⁵³⁷ L'integrista *El Norte Catalán* també anuncià la inauguració i no s'estigué d'apuntar que la presència del bisbe en un local on fins feia quatre dies s'hi ballava fins a altes hores de la nit havia

⁵³² AMV, Correspondència 1886, Novembre, 16-7-1887.

⁵³³ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Centro Local de la Clase Obrera, núm. registre 890.0; AMV, Correspondència 1887 (I), Agost, 29-8-1887.

⁵³⁴ AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Maig 1890, Manifestacion de la clase obrera en 1º de Mayo de 1890, 30-4-1890.

⁵³⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 1-10-1890.

⁵³⁶ AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Octubre 1890, 15-10-1890.

⁵³⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 50, 13-12-1890, p. 398.

de prendre's com una garantia del gir radical que deuria haver experimentat l'entitat.⁵³⁸ El fet és que les autoritats religioses i polítiques de la ciutat deurien voler aprofitar l'oportunitat d'incidir en la dinàmica del centre i de l'obrerisme local, perquè a més de l'alcalde i del bisbe, que presidí l'acte, també hi varen ser presents els rectors de la parròquia de la Catedral i del Carme, i diversos individus de l'ajuntament.⁵³⁹ Les mateixes autoritats deurien cuidar-se que l'escenografia fos la més convinguda als seus interessos, perquè sota el dosser de la presidència va exhibir-se un quadre de la Verge de Ripoll (regal del bisbe), flanquejat per l'escut d'armes pontifici i del regne d'Espanya. El bisbe va dedicar una part del seu parlament a presentar l'Església com a protectora de la classe proletària, qualificà el socialisme i l'anarquisme d'elements amenaçadors eixits de la realitat postrevolucionària, i aconsellà als obrers que quan sorgissin problemes demanessin consell a les persones sàvies i virtuoses per comptes de constituir-se en jutges dels conflictes. Jacint Bach i Alavall, consignant aquell episodi, escriví:

Nuestros honrados obreros, ansiosos de contribuir por su parte a levantar el nivel intelectual de su clase, deseando apartarse de esas frenéticas teorías socialistas infiltradas por el destructor espíritu revolucionario y alentados por la cariñosa pastoral de nuestro bondadoso Prelado de 13 de Junio de 1890, determinaron abrir en su centro local escuelas nocturnas, con el apoyo de las autoridades eclesiástica y civil.⁵⁴⁰

Sembla que els socis del centre no van seguir estrictament les consignes episcopals perquè poc més tard, amb les eleccions generals del 1891 a l'horitzó, el president del centre va recomanar als seus companys de votar al candidat socialista Josep Caparó en un míting que aquest va oferir al Teatre *Ausonense* de la ciutat.⁵⁴¹ Un any i escaig més tard, concretament el 22 de maig de 1892, l'entitat va ser suspesa per ordre governativa.⁵⁴² El tancament del centre va tenir lloc en el marc d'una vaga de manobres que feia setmanes que durava i a la qual s'hi acabaren afegint els fusters. *La Veu del Montserrat* va noticiar que la resolució s'havia pres en considerar que «las reuniones de dit local contribuían á mantener l'agitació» i, semblantment, *La Vanguardia* va apuntar que la mesura venia motivada per «*la propaganda que en favor de la huelga de albañiles se atribuye a dicho centro*».⁵⁴³ El governador civil va ordenar la suspensió del

⁵³⁸ *El Norte Catalán*, núm. 207, 13-12-1890.

⁵³⁹ Vid. les cròniques d'*El Norte Catalán*, núm. 208, 20-12-1890 i de *La Veu del Montserrat*, núm. 51, 20-12-1890, p. 406.

⁵⁴⁰ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁵⁴¹ *El Norte Catalán*, núm. 213, 24-1-1891.

⁵⁴² AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Centro Local de la Clase Obrera, núm. registre 890.0.

⁵⁴³ *La Veu del Montserrat*, núm. 22, 28-5-1892, p. 174; *La Vanguardia*, núm. 3247, 26-5-1892.

centre i també de l'*Unión de peones albañiles* per considerar-les, probablement sense un criteri gaire afinat, «*asociaciones obreras de carácter anarquista*».⁵⁴⁴

L'entitat va reorganitzar-se ràpidament sota el nom de Centre de la Solidaritat Obrera. L'estiu del 1892 ja van fer-se gestions decisives en aquest sentit i sembla que començà a funcionar poc després, tot i que l'associació no va quedar convenientment registrada fins al primer de novembre del 1893.⁵⁴⁵ Respecte a la continuïtat entre una i altra entitat, un informe de l'alcaldia ho deixava prou clar: «*el local, los individuos de la nueva asociación y sus tendencias son los mismos que los del antiguo Centro*».⁵⁴⁶ En paraules de Bach i Alavall l'objecte de l'entitat era «*sustentar y difundir la unión de los obreros de todas artes, oficios e industria, a fin de dedicarse al mejoramiento de la clase obrera en general y proporcionarse instrucción para si y sus hijos, así, como también, honesto recreo y útil pasatiempo en los días y horas que tengan libres del su [sic] trabajo*».⁵⁴⁷ L'associació degué mantenir activitat fins al 1896.⁵⁴⁸

1.3.3.3. El Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya

La creació del Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya resta estretament vinculada al procés de reorganització del carlisme que va seguir a l'escissió integrista de l'estiu del 1888. Després d'episodis de tensió i polèmiques doctrinals múltiples en les files carlines, el pretendent decidí explicitar el seu pensament. Lluís M. de Llauder va ser la persona triada per don Carles per a aquella operació, que va concretar-se en la publicació, el març del 1888, de l'article «El Pensamiento del Duque de Madrid». Paral·lelament, començà una campanya de desautorització de la premsa nocedalista que tingué com a resultat l'expulsió del si de les files carlines d'*El Tradicionalista de Pamplona*, fet que provocà una reacció de solidaritat entre altres capçaleres nocedalistes. L'escissió es precipità, i la publicació del «Manifiesto de la prensa

⁵⁴⁴ AMV, Correspondència 1892, Maig, 21-5-1892.

⁵⁴⁵ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Centro de la Solidaridad Obrera, núm. registre 1732.0. Sembla que l'entitat no havia acabat de complir amb totes les formalitats preceptives per ésser registrada i va funcionar durant mesos, de fet, il·legalment; AMV, Correspondència 1893 (I), Octubre, 18-10-1893.

⁵⁴⁶ AMV, Correspondència 1893 (I), Octubre, 14-10-1893.

⁵⁴⁷ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

⁵⁴⁸ Entre la correspondència municipal hem trobat la còpia o l'esborrany d'una comunicació de l'alcaldia tramesa al jutge de primera instància i instrucció que, presumiblement, s'emmarcaria dins una investigació per revelar l'autoria d'uns anònims amenaçadors adreçats a diferents mestres paletes. A la comunicació en qüestió l'alcalde comenta que el centre obrer s'havia dissolt feia poc i apunta a algun indicati lleu que els escrits poguessin ésser obra d'algun membre de l'entitat; AMV, Correspondència 1896 (II) - 1897 (I), Agost 1896, 27-8-1896.

tradicionalista», escrit per Ramon Nocedal i datat a Burgos el 31 de juliol, esdevingué la sanció definitiva de la ruptura.⁵⁴⁹

Jordi Canal ha explicat que amb l'escissió el carlisme va mantenir en gran mesura les seves bases, però perdé bona part dels intel·lectuals i propagandistes més brillants, que s'arregleraren amb les files de l'integrisme. El carlisme es concentrà aleshores, definitivament, en un procés de renovació que menaria a la creació d'un partit modern, possibilista, rejuenit i actiu. Els instruments fonamentals d'aquesta modernització haurien estat, seguint el mateix Canal, la propaganda, la premsa, la tribuna i l'organització. En aquest sentit, els cercles tradicionalistes, com a espais de sociabilitat política, hi van tenir una importància cabdal.⁵⁵⁰

Efectivament, la premsa va ser un dels àmbits d'actuació preferent. Amb l'objectiu de fer front a l'hegemonia de la propaganda integrista a la capital de l'Estat, els carlins van impulsar a Madrid l'aparició d'*El Correo Español*. En el cas català, el fet que *El Correo Catalán* es mantingués lleial al pretendent, va propiciar el sorgiment de l'integrista *Diario de Cataluña*,⁵⁵¹ que tingué com a director al vigatà Jacint de Macià i Pujol. A la ciutat de Vic, *El Norte Catalán*, que fins aleshores havia estat el portaveu unitari del tradicionalisme, s'arreglerà al nocedalisme un cop consumada la ruptura. *El Norte Catalán*, fou, de fet, una de les capçaleres que protestà davant l'expulsió d'*El Tradicionalista* de Pamplona i firmà el «Manifiesto de la prensa tradicionalista».⁵⁵² Els carlins lleials, doncs, per tal de contrarestar la propaganda integrista a la zona, hagueren de procurar-se una plataforma periodística afí. La resposta va ser molt ràpida: el dia 11 d'agost aparegué el primer número de *La Cruz sobre el Corazón*, setmanari dirigit per Joan Soler i Blat.⁵⁵³

Tot just encetat el gener del 1889 aquest setmanari informava que el pretendent, a través del seu secretari Melgar, havia autoritzat la creació d'un centre tradicionalista a la ciutat. El vist-i-plau arribava datat a Viarregio el 27 de desembre de 1888. El Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya havia d'«*unir dentro del terreno legal, la acción de los numerosos grupos de nuestros correligionarios esparcidos en los numerosos*

⁵⁴⁹ Jordi CANAL, *Banderas blancas, boinas rojas. Una historia política del carlismo, 1876-1939*, Madrid, Marcial Pons, 2006, esp. p. 79-84.

⁵⁵⁰ ÍD., *El carlisme català...*, op. cit.

⁵⁵¹ *Ib.*, p. 179-216.

⁵⁵² *El Norte Catalán*, núm. 78, 29-6-1888; *Íd.*, núm. 79, 5-7-1888; *Íd.*, núm. 81, 21-7-1888.

⁵⁵³ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 1, 11-8-1888; MIRALPEIX, *La premsa de la ciutat de Vic...*, op. cit., p. 202 i s.

pueblos y aldeas de una vasta comarca». El centre quedà instal·lat al carrer Cardona número 51 i, interinament, mentre no s'aprovés el reglament i es duguessin a terme totes les formalitats pertinents, el comandament es posà en mans d'una junta presidida per Lluís de Mas i Poudevida, amb Miquel Bertrana i Coma de secretari, i Josep Font i Vilardelbosch i Josep Vinyets com a vocals.⁵⁵⁴ Sembla que, poc després, Ramon Altimiras s'hauria unit a aquesta junta amb el càrrec de tresorer.⁵⁵⁵

Si ho hem de jutjar a través de la premsa addicta, la iniciativa hauria estat molt ben rebuda. *La Cruz sobre el Corazón* afirmava a començaments de febrer que l'activitat dels membres de la junta havia resultat en un «*esplendor superior al que hicieran presumir los cálculos más optimistas y las más halagüeñas esperanzas*».⁵⁵⁶ El redactor afirmava que l'entitat comptava, ja, amb un nombre de socis molt respectable i interpretava l'èxit de la iniciativa com un símptoma del fracàs de la rebel·lió integrista a la comarca. Escassos dies més tard l'entitat celebrava junta general per escollir la directiva que havia de pilotar l'entitat. Des de *La Cruz sobre el Corazón* s'afirmava que al local s'hi havia reunit un nombre extraordinari de socis i es mostrava sorpresa pel creixement enorme que estava experimentant l'entitat.⁵⁵⁷

Des de febrer, doncs, el centre va comptar amb una junta directiva elegida pels socis.⁵⁵⁸ Aquesta quedà composta per Lluís de Mas i Poudevida,⁵⁵⁹ president; Josep

⁵⁵⁴ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 22, 5-1-1889.

⁵⁵⁵ *Íd.*, núm. 23, 12-1-1889.

⁵⁵⁶ *Íd.*, núm. 26, 1-2-1889.

⁵⁵⁷ *Íd.*, núm. 27, 9-2-1889.

⁵⁵⁸ *Íd.*, núm. 28, 16-2-1889.

⁵⁵⁹ Lluís de Mas i Poudevida (Igalada, 1824 - Vic, 1895), fill de Josep Joaquim de Mas i de Vedruna, provenia d'una família que havia militat tradicionalment en l'absolutisme i el tradicionalisme; la seva àvia paterna, Joaquina de Vedruna, posteriorment canonitzada, era la fundadora de les Germanes Carmelites de la Caritat, congregació religiosa femenina dedicada a la beneficència i l'educació de les noies. Lluís de Mas va néixer a Igalada, població on el seu pare, un dels principals promotors del manicomí Nova Betlem, exercia d'interventor de rendes. El seu fill, Teodor de Mas i Nadal, va ser peça fonamental del carlisme en el primer terç del segle XX a la comarca. Lluís de Mas, juntament amb Lluís M. de Ferrer, va donar l'impuls inicial al projecte de conducció de les aigües de Monallots a la ciutat de Vic. També va ser director facultatiu del ferrocarril de València a Madrid per Conca. Va rebre la creu de Carles III per una obra de topografia i dibuix lineal que s'utilitzà en l'ensenyament públic. Va formar part de la junta de l'exposició artisticoarqueològica del 1868 i fou soci del Cercle Literari. Destacat carlí, durant el Sexenni va ocupar el càrrec de sotscomissari regi i fou oficial de l'exèrcit del pretendent durant la tercera guerra carlina. Era una persona amb un gran prestigi dins la comunitat carlina i des del 1889 va tenir un paper destacat en la reorganització del carlisme local; Jaime NONELL, *Vida y virtudes de la venerable madre Joaquina de Vedruna de Mas fundadora del Instituto de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, Manresa, Establecimiento Tipográfico de San José, 1906, 2 v.; Josep Joan PIQUER, *Epistolari familiar de Santa Joaquina de Mas i de Vedruna (1823-1889). Introduccions, transcripció, notes i estudi*, Barcelona, Balmesiana, 1967; Josep Lluís AUSÍN HERVELLA, «La relació dels Mas i Vedruna amb la fundació del manicomí Nova Betlem», *Gimbernat*, núm. 43, 2005, p. 145-155.

Font i Vilardelbosch,⁵⁶⁰ vicepresident primer; Josep Pujolar, vicepresident segon; Florenci Alibés, tresorer; Lluís Rierola i Masferrer,⁵⁶¹ comptador; Francesc Oliveras i Anglas,⁵⁶² bibliotecari; Miquel Bertrana i Coma,⁵⁶³ secretari primer; Joan Soler i Blat,⁵⁶⁴ secretari segon; i Josep Vinyets, Antoni Montanyà, Josep Orra, Paulino Riera, Segimon Verdaguer i Miquel Clarella, com a vocals. Ben poc més tard quedava aprovat el reglament de l'associació, que no va ser tramès per a la seva aprovació governativa fins al mes d'abril.⁵⁶⁵ Entretant, però, l'entitat participà en la comissió organitzadora del míting de protesta contra l'article 15 del projecte de Codi civil, celebrat el mes de març.⁵⁶⁶

La inauguració del centre va tenir lloc el dia 4 de maig, tot i que, de fet, l'entitat ja funcionava des de feia setmanes i tenia els seus salons a disposició dels socis. L'acte d'obertura va comptar amb la presència de Lluís M. de Llauder, que va ser rebut per nombrosos simpatitzants de la causa a l'estació de tren. També Rafael de Llanza, vigatà que havia ocupat importants responsabilitats en el bàndol carlí durant el Sexenni, va desplaçar-se a la ciutat per a l'ocasió. En bona part la decoració de l'estatge de l'entitat va anar a càrrec de Miquel Bertrana, qui es cuidà de disposar una escenografia adient. En el saló s'exposà sota dosser un retrat a l'oli del pretendent carlí que va destapar-se al so de la marxa reial. També van exposar-se els escuts i banderes dels Estats Pontificis, Espanya, Catalunya i Vic. El de Catalunya va acompanyar-se d'un crespó negre, en referència a les conseqüències fatals que es presumia que tindria el projecte d'unificació del Codi civil impulsat pel govern espanyol. L'escenografia es completà amb

⁵⁶⁰ Josep Font i Vilardelbosch, nascut el 1843, era natural de Taradell, però residia a Vic des de feia una dècada, on regentava una fideueria. Va ser regidor de l'Ajuntament de Vic en diverses ocasions a cavall dels dos segles. Hauria estat implicat en la carlinada del 1900.

⁵⁶¹ Lluís Rierola i Masferrer, nascut l'any 1852, era l'hereu de la Rierola de Manlleu i el germà de l'escriptor, traductor i crític literari Francesc Rierola. Fou oficial durant la tercera guerra carlina. Va ser col·laborador d'*El Norte Catalán* i, un cop produïda l'escissió integrista, de la carlina *La Cruz sobre el Corazón*. El 1889 va ser membre de la junta organitzadora del míting de protesta contra l'article 15 del Codi civil a Manlleu.

⁵⁶² Francesc Oliveras i Anglas, llauner, tenia uns trenta-quatre anys. Participà d'una candidatura carlina a les eleccions municipals del 1891, però no va ser elegit.

⁵⁶³ Miquel Bertrana i Coma, fill de Llucià Bertrana i Boix, antic professor de l'Escola Municipal de Dibuix, participava del taller familiar de pintura del carrer de Gurb. En el moment de fundació del centre tenia uns vint-i-quatre anys i era membre, també, de la junta directiva de la Joventut Catòlica de Vic. Més endavant va ser soci del Cercle Literari i formà part de la comissió organitzadora de l'exposició de pintura del 1902 impulsada per aquesta entitat (*vid.* sobre aquest esdeveniment p. 671 i s. d'aquest treball). Era un aficionat a la fotografia. Va ser regidor de l'Ajuntament de Vic a començaments de segle XX.

⁵⁶⁴ Joan Soler i Blat era fill de l'impressor Joan Soler i Arqués, qui hauria estat oficial durant la guerra dels Matiners i la tercera guerra carlina. Soler i Blat va ser el primer director de *La Cruz sobre el Corazón*.

⁵⁶⁵ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 29, 23-2-1889; *Íd.*, núm. 36, 13-4-1889.

⁵⁶⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 11, 16-3-1889, p. 86-87. *Vid.* sobre aquesta campanya a Vic el punt 3.4.2.2. d'aquest treball.

l'exhibició dels noms d'alguns màrtirs de la causa carlina com Tomás de Zumalacárregui, Nicolás Ollo, Miguel Lozano, Pedro Balanzategui, Josep Borges, Marcel·lí Gonfaus (a) *Marçal*, Joan Francesch i Jeroni Galceran.⁵⁶⁷

En l'acte inaugural van intervenir, entre d'altres, el president Lluís de Mas, el publicista Francesc de Paula Oller, Marià de Montoliu -baró d'Albí- i Lluís M. de Llauder, director d'*El Correo Catalán* i d'*El Correo Español*, que inicià el seu discurs, en català, amb una càrrega contra el projecte de Codi civil.⁵⁶⁸ Els cercles tradicionalistes de Saragossa, Barcelona, Manresa, Olot, Manlleu (on tot just estava en procés d'organització) i Tortosa van estar representats a l'acte. També ho estigueren les publicacions *El Correo Español*, *El Correo Catalán*, *La Cruz sobre el Corazón*, *El Estandarte Real*, *Lo Crit d'Espanya*, *La Voz Ampurdanesa*, *El Legitimista* i *La Plana de Vich*. Van rebre's telegrams d'adhesió de diverses personalitats del carlisme com el marquès de Cerralbo, el baró de Sangarrén, Joan Vidal de Llobatera, Felip de Sabater i Narcís Batlle. A més, el cronista de *La Cruz sobre el Corazón*, constatava l'existència de «*comisiones de los grupos de socios adheridos a nuestro Centro*». El llistat de pobles ens dóna una idea de quin pretenia ser l'àmbit d'influència d'aquell Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya, que comprendria bona part de l'actual comarca d'Osona, amb extensions fins a Ripoll i Berga.⁵⁶⁹ Al final de l'acte es va fer saber als assistents que s'havia acordat nomenar presidents honoraris de l'entitat al marquès de Cerralbo i a Lluís M. de Llauder, i socis honoraris a Rafael de Llanza i el duc de Solferino.

Segons assenyala Jordi Canal, a l'anomenada «muntanya catalana», a la zona que orientativament podem situar en l'òrbita d'influència de les ciutats de Vic, Olot, Berga i Manresa, es constituïren en el bienni de 1889-1891 com a mínim els cercles tradicionalistes de Vic, Manlleu, Olot i Manresa. Entre 1892 i 1896 se'n van crear a

⁵⁶⁷ La utilització del nom de Jeroni Galceran va provocar la protesta de Vicenç Pujol, de Masies de Voltregà, nebot del capítost carlí. Pujol protestà contra el que considerà una «*sinistra interpretación de los sentimientos puros e íntegros de mi tío D. Jerónimo Galcerán*», i afirmava rotundament «*que ni D. Jerónimo ni otro alguno de la familia Galcerán, perdieron sus intereses, derramaron su sangre, ni sacrificaron sus vida por las ideas sustentadas hoy por los leales [...]*». *El Norte Catalán* (núm. 129, 15-6-1889), portaveu de l'integrisme, s'afanyà a publicar aquella correspondència. L'escissió era encara molt recent i la pugna per l'apropiació dels referents estava a l'ordre del dia.

⁵⁶⁸ Vid. principalment les cròniques de *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 40, 11-5-1889 i *La Plana de Vich*, núm. 94, 9-5-1889.

⁵⁶⁹ Les poblacions citades són Ripoll, Sant Quirze de Besora, Viladrau, Gurb, Sant Martí Sescorts, Centelles, Sant Boi de Lluçanès, Borredà, Sant Julià de Vilatorrada, Sant Feliu de Torelló, Moià, Seva, Masies de Voltregà, Sant Sadurní d'Osormort, Sant Martí de Riudeperes, Sant Vicenç de Torelló, Montesquiu, Sora, Sobremunt, Gaià, Sant Pere de Torelló, Berga i Sentfores.

Torelló, Sant Hipòlit de Voltregà, Prats de Lluçanès, Gironella i Puig-Reig. El mateix Canal afirma que els «cercles eren el veritable nucli enquadrador de les bases del partit» i complien una triple funció: «política, d'instrucció, formació i assistència, i, finalment, d'oci i cohesió».⁵⁷⁰

Els cercles tradicionalistes eren espais privilegiats de sociabilitat política. I, més concretament, de sociabilitat masculina. Els homes [...] es reunien, parlaven, discutien, conspiraven, elaboraven estratègies, bevien, jugaven, resaven, llegien, aprofitaven els serveis que oferia el centre, confraternitzaven, col·laboraven i, en conjunt, enfortien i cohesionaven la seva adscripció política. Es tractava, també, de nuclis fonamentals de circulació del discurs polític.⁵⁷¹

L'activitat del centre vigatà respon de forma força fidel a aquest perfil. El 1895 Bach i Alavall destacava del centre la seva implicació en la lluita política i electoral, els actes polítics, les funcions religioses i la participació en les peregrinacions i altres actes públics del culte catòlic, les vetllades literàries i musicals, i les representacions teatrals.⁵⁷²

Els carlins vigatans van participar en els festejos commemoratius del tretzè centenari de la conversió del rei Recared i la celebració del tercer Concili de Toledo, entesos com el punt de partida de la unitat catòlica espanyola.⁵⁷³ El Centre Tradicionalista va celebrar una vetllada a propòsit a finals de maig. L'acte va comptar amb una important concurrència. La crònica de *La Cruz sobre el Corazón* ens parla de la presència d'un públic intersocial i una assistència notable de dones. Sota dosser s'hi exposà un quadre de la Sagrada Família, flanquejat per les figures de Lleó XIII i el pretendent carlí. L'hisendat Esteve Espona, president de la Junta del Centenari, pronuncià un discurs en llengua catalana que acabà amb un «¡Visca l'Unitat catòlica! ¡Viscan'ls Furs catalans!». També hi intervingueren els correligionaris Antoni Montanyà, Antoni Novellas, Lluís Rierola, Magí Bassas, Joan Soler i Miquel Bertrana.⁵⁷⁴

Una de les fites més destacades en la vida de l'entitat es produí el febrer del 1890, quan el cercle tradicionalista vigatà va rebre la visita de la plana major del carlisme, amb el marquès de Cerralbo, el duc de Solferino, Llauder i el baró d'Albí al

⁵⁷⁰ CANAL, *El carlisme català...*, op. cit., p. 98.

⁵⁷¹ *Ib.*, p. 179.

⁵⁷² BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», op. cit.

⁵⁷³ *Vid.* punt 3.4.3.3. d'aquest estudi.

⁵⁷⁴ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 43, 1-6-1889; *Íd.*, núm. 44, 8-6-1889.

capdavant.⁵⁷⁵ Sociabilitat, política i lleure es barrejaven, i en la prèvia de les eleccions a Corts del 1891, el duc de Solferino, candidat carlí al districte, participà de nou en una vetllada al centre carlí en què es posaren en escena *Sota terra*, de Frederic Soler, i *Got per copa*, probablement obra del vigatà Marià Callís i Collell.⁵⁷⁶ La implicació del centre en les lluites electorals locals degué ser molt notable. Sense anar més lluny, en les provincials del 1892 la junta local carlina d'eleccions estava composta de forma preponderant per individus amb responsabilitats directives en el Centre Tradicionalista vigatà. Ni la junta local ni els socis del centre estigueren majoritàriament d'acord amb la candidatura proposada per la junta provincial, que incloïa entre els seus noms al conservador Francesc de P. Masferrer. El fet provocà malestar i estigué a punt de provocar una dimissió generalitzada dels càrrecs entre els membres de la junta directiva del centre. Les pressions dels dirigents del partit aconseguiren que la majoria de membres rectificassin les seves intencions, però el tresorer, Ramon Altimiras, es mostrà ferm en la seva decisió i dimití.⁵⁷⁷

L'entitat mantingué activitat fins a l'octubre del 1900, quan va ser clausurada per ordre de l'autoritat militar.⁵⁷⁸ El tancament es va produir en el context subsegüent al fracàs de l'intent insurreccional carlí iniciat a Badalona, marcat per una intensa repressió governamental sobre les estructures del partit. El portaveu periodístic local de la comunió carlina, *La Comarca*, també va ser suspès i deixà de publicar-se definitivament. Les autoritats desplaçaren forces de la Guàrdia Civil i un batalló de l'exèrcit a la zona, i durant uns dies van córrer rumors sobre l'activitat de partides a l'entorn i registres als domicilis de carlins reconeguts. Alguns destacats propietaris carlins de la comarca, com Domènec Puigrefagut i Desvilar, Lluís Rierola i Masferrer i Miquel Font i Puigrubí (a) *Fiol* van ser empresonats en aquella conjuntura, sospitosos d'estar implicats en els fets.⁵⁷⁹ Segons el testimoni contemporani de Joan Camps i Prat, de Seva, Antoni Montanyà i Josep Font i Vilardelbosch, membres de la primera junta del Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya, havien participat en els preparatius, arribant-se a desplaçar a Venècia per entrevistar-se amb el pretendent.⁵⁸⁰

⁵⁷⁵ BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*; *El Norte Catalán*, núm. 166, 1-3-1890.

⁵⁷⁶ *La Concordia*, núm. 4, 24-1-1891.

⁵⁷⁷ *El Norte Catalán*, núm. 298, 3-9-1892.

⁵⁷⁸ AMV, Correspondència 1899 (II) - 1900 (I), Octubre 1900, 31-10-1900, 2-11-1900.

⁵⁷⁹ *La Comarca*, núm. 630, 3-11-1900; *El Norte Catalán*, núm. 726, 8-11-1900; *Íd.*, núm. 728, 17-11-1900; *La Plana de Vich*, núm. 71, 7-11-1900; *Íd.*, núm. 73, 21-11-1900.

⁵⁸⁰ PLADEVALL (ed.), *La Tercera Guerra Carlina...*, *op. cit.*, p. 119 i s.

El cercle tradicionalista recuperà la seva activitat l'any 1905. L'entitat demanà la seva inscripció en el registre d'associacions el 10 d'octubre d'aquell any i hi va ser inclosa a finals del mes següent.⁵⁸¹ Instal·lada a la plaça de les Garces, els socis «actius» (amb veu i vot) pagaven una quota mínima anual de dotze pessetes, i els «protectors» (sense veu ni vot), en pagaven sis. Constituïen aleshores la junta directiva Joaquim Vilaró i Matas, president; Josep M. Bach i Alavall, vicepresident; Domènec Puigrefagut i Desvilar, bibliotecari; Joaquim de Rocafiguera i Vila, tresorer; Francesc Parés i Prat, comptador; Josep Vallés i Garrabou, secretari; i Josep Casassas i Serra, vicesecretari. El reglament de l'entitat preveia la possibilitat de crear seccions i establia que una d'aquestes seria la secció de la Joventut Tradicionalista, que presidí Manuel Comella i Mora. El centre celebrà la seva inauguració el 3 de desembre amb un míting al Teatre Principal (antic *Ausonense*) que comptà amb la presència del president de les Joventuts Carlines de Madrid, Rafael Díaz Aguado Salaberry, i el director d'*El Correo Catalán*, Miquel Junyent.⁵⁸²

1.3.3.4. El Centre Català Agrícola i Industrial de la plana de Vic

Els passos decisius per a la constitució del Centre Català Agrícola i Industrial de la plana de Vic van fer-se durant l'estiu del 1889. El 30 de juliol la junta organitzadora va aprovar uns estatuts bilingües, en català i castellà, que van ser presentats a l'aprovació del govern civil escassos dies més tard, el 2 d'agost. Figuraven com a membres de la junta organitzadora Ramon Cunill i Bartomeu Soler. Els estatuts definien en el seu article primer la finalitat de l'associació:

L'objecte de la associació es la defensa dels interessos morals y materials dels drets civils y politichs de la plana de Vich, per tots los medis que permet la legislació vigent ó que en lo succesiu permeti.⁵⁸³

L'entitat es comprometia a tramitar sense cap càrrec els expedients de les corporacions municipals i particulars que anessin encaminats «á obtenir rebaixa de contribucions y de gastos, ó, á lograr que se respectin los drets de la terra be civils, be politichs». Per aconseguir els seus objectius, el centre preveia establir relacions amb altres associacions afins de dins i de fora de la comarca. Els estatuts contenien un article transitori que

⁵⁸¹ AHGCB, Expedients associacions, Centro Tradicionalista Alta Montaña-Vich - expediente 4808.0; AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 3, Centro Tradicionalista de la Alta Montaña, núm. registre 4808.0.

⁵⁸² ABEV, Aspectes polítics i festes 1901-1935, 1905, «Centro Tradicionalista de la Alta Montaña Vich. Vic, Novembre de 1905...»; Xavier TORNAFOCH, Política, eleccions i caciquisme a Vic (1900-1931), tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003, p. 88-89.

⁵⁸³ ABEV, «Estatuts del Centre Catalá, Agricol é Industrial de la plana de Vich», (30-7-1889).

establia que la societat començaria a funcionar deu dies després de la presentació per duplicat dels originals al governador civil.

Significativament, tot just un mes i escaig abans s'havia posat en marxa un centre catalanista a Manlleu i durant el mes d'agost se'n constituí un a Olot. Aquell associacionisme catalanista germinal va sorgir clarament de les dinàmiques generades en la campanya de mobilització i propaganda que aquell mateix any s'havia dut a terme en defensa de la conservació del dret civil català com a resposta al projecte de Codi civil impulsat pel govern. *La Veu del Montserrat* ho explicitava per als casos al·ludits de Manlleu i Olot i, de fet, la correlació és evident perquè deixant altres consideracions a banda, no és casual que els respectius presidents dels mítings de protesta en aquestes localitats, Domènec Torrent i Garriga i Joaquim Vayreda i Vila, esdevinguessin els presidents dels centres catalanistes de les seves poblacions uns mesos més tard.⁵⁸⁴

És clar que l'aparició del centre vigatà no va ser aliena a semblants motivacions i circumstàncies. L'al·lusió als «drets civils» en l'articulat dels estatuts n'és una ressonància prou clara. Probablement també contenen un eco provinent de la proppassada campanya els articles que establien que el centre es relacionaria amb entitats consemblants i que l'associació assumiria entre les seves responsabilitats la de tramitar aquells expedients que tinguessin una orientació reivindicativa en sintonia amb l'esperit de l'entitat. I és que la campanya del 1889 va estimular ostensiblement el contacte i la col·laboració entre associacions, corporacions i plataformes diverses, i va evidenciar la importància d'una col·laboració i coordinació eficaces. Jordi Llorens ha posat de manifest que la campanya va permetre teixir relacions entre la barcelonina Lliga de Catalunya i el món associatiu comarcal configurant, així, una malla sobre la qual posteriorment va ser factible de bastir la Unió Catalanista.⁵⁸⁵

En aquella campanya s'hi distingí d'una forma molt destacable un conciuatà vigatà, el jove Narcís Verdager i Callís. Tal com afirma el seu biògraf, Joaquim Coll, aquella va ser una fita cabdal per a la seva projecció pública i també per a la seva

⁵⁸⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 25, 22-6-1889, p. 199; *Íd.*, núm. 35, 31-8-1889, p. 279; Domingo TORRENT y GARRIGA, *Manlleu. Croquis para su historia*, Vic, Diari de Vic, 2006 (Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada y Pujals, 1893), p. 113 i s.; Per a la implantació de l'associacionisme catalanista a les comarques catalanes *Vid. LLORENS, La Unió Catalanista...*, *op. cit.*, esp. p. 102-132 i 468-505.

⁵⁸⁵ *Ib.*, p. 107.

evolució política.⁵⁸⁶ Com és sabut, va ser el mateix Verdaguer qui va estimular des de bon principi el míting protesta de Vic el març del 1889. No va ser, però, Verdaguer ni tampoc Josep Viquer, president del Cercle Literari i de la junta organitzadora del míting en qüestió, els que van impulsar la creació del centre catalanista vigatà. De fet, Verdaguer i Callís mostrà una actitud distant i fins i tot disconforme, tot i que acabà prenent part en l'acte de la seva inauguració. Expressà la seva opinió al respecte en un article titulat «Nostre parer», publicat a *La Veu del Montserrat*:

La existencia d'un centre catalanista pot ser una gran conveniencia en les poblacions ahont hi te poch elements la causa del catalanisme; perquè aislats influheixen poch ó gens, y en la unió's multiplicitat, segons aquella regla de nostre Balmes.

Aixó no pot aplicarse á nostra ciutat.

Cada vegada que la causa de la patria catalana ha aixecat bandera á Vich, cridant á sos fills ó á la defensa de son treball, ó á la protesta contra vils usurpacions, en cada cor de vigatà hi ha tingut un altar la pátria catalana. Poques poblacions de Catalunya han igualat l'entusiasme y esplendor de les manifestacions patriótiques dels vigatans.

Es que á Vich, gracias á Deu, la baba corruptora del indiferentisme no ha rovellat la corda del sentiment patri. Per aixó, sense exagerar gayre, podem dir, que aqui hi ha un centre catalanista en cada associació que existeix; y, sense exagerar gens, que no faltan á Vich associacions que, sense dirsho, son verdaders centres catalanistes, á qui deu grans beneficis l'honor del catalanisme.⁵⁸⁷

Segons Verdaguer i Callís el centre catalanista vigatà s'havia creat «rodejat d'un núvol de prevencions» i deixava clar que ell no havia tingut «art ni part» en la seva fundació. El jove advocat i polític vigatà afirmava haver rebut nombroses cartes demanant-li el seu parer sobre la creació d'aquell centre. En una d'aquestes correspondències el seu remitent hauria mostrat la seva estranyesa pel fet que no s'hagués demanat la participació de *La Veu del Montserrat* en una empresa d'aquelles característiques, i que tampoc s'hagués sol·licitat «lo concurs de persones distingidíssimes de la ciutat, ben conegudes per son fervor patriótic». Verdaguer es mostrava aparentment indulgent, atribuint la falla no pas a una decisió deliberada i conscient, sinó a la «falta de tática» i a un «descuyt» dels iniciadors.

Ara bé, el fet que provocava major prevenció era la sospita que el centre venia a ser un instrument electoral, de lluita política municipal: «[...] se li atribuheixen propòsits de venir á lluytar, no sota'ls plechs de la bandera dels interessos y aspiracions de tota la localitat, sino de venir á aixecar de terra un pendó de parcialitat, de *divergencia de localitat*». Verdaguer, tanmateix, observava que l'al·locució que la comissió

⁵⁸⁶ Joaquim COLL, *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998, p. 183 i s.

⁵⁸⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 32, 10-8-1889, p. 251.

organitzadora havia publicat ho negava absolutament i feia un vot de confiança als seus fundadors.

Aquell mateix número de *La Veu del Montserrat* reproduïa l'al·locució impresa que els impulsors de l'entitat naixent havien fet distribuir. El manifest de la junta organitzadora, firmat a Vic el dia 6 d'agost, s'adreçava «Als habitants de Vich y sa Comarca».⁵⁸⁸ Una primera part introductòria enaltia el paper històric del poble vigatà i osonenc en la protecció dels interessos de Catalunya, en la defensa dels seus furs, la seva llengua, el seu dret i els seus costums. També al·ludia a la campanya recent contra el projecte d'unificació del Codi civil i a la implicació de la ciutat en les campanyes proteccionistes de l'època. El text conté referències a un passat medieval català idealitzat i fa una crida a unir esforços per conservar el dret civil i la llengua catalana i per impulsar el progrés de la «patria catalana». El centre es comprometia explícitament a rebutjar tota «política de partit y divergencia de localitat». Al final del document, la junta organitzadora convocava els conciutadans el matí del dia 11 d'agost al Cafè *Vicense* (antic Cafè Constància), de la plaça Major, convidant-los a fer-se socis per mitjà de l'acceptació dels estatuts i el pagament d'una quota extraordinària d'entrada d'una pesseta. Aquell mateix dia a la tarda tindria lloc una reunió amb l'objectiu d'elegir la junta directiva de l'entitat.

Celebrada la reunió, la junta directiva quedà constituïda de la següent forma. Francesc de P. Masferrer i Arquimbau,⁵⁸⁹ president; Miquel Trias i Trias,⁵⁹⁰ tresorer; Albert Grané i Closa,⁵⁹¹ secretari; Marià Callís,⁵⁹² vocal primer; Andreu Esturí,⁵⁹³ vocal

⁵⁸⁸ *Ib.*, p. 256.

⁵⁸⁹ Francesc de P. Masferrer i Arquimbau (1851-1907), advocat i escriptor, era el petit dels germans Masferrer. Membre fundador de l'Esbart de Vic, participava activament de la vida del Cercle Literari, entitat de la qual era soci. Col·laborà activament en la premsa local vigatana i, també, a la barcelonina, a capçaleres com *La Renaixensa*, *Lo Gay Saber* i *La España Regional*. El 1888 li va ser premiat als Jocs Florals de Barcelona el treball *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria* (Barcelona, Imprempta La Renaixensa, 1888). Havia estat diputat provincial del districte i regidor municipal en diverses ocasions.

⁵⁹⁰ Miquel Trias i Trias, per la seva banda, era comerciant. Mercadejava amb camises, corbates, sedes i altres teixits. Des del 1870 regentà un important establiment bancari a la ciutat. Havia estat regidor a l'Ajuntament de Vic.

⁵⁹¹ Albert Grané i Closa era aleshores un jove advocat. Exercí durant molts anys de notari a Bossost (Vall d'Aran) i, posteriorment, a Tortosa, on morí. Dins de la Unió Catalanista exercí de delegat en les Assemblees de Manresa (1892), Reus (1893), Balaguer (1894), Olot (1895) i Terrassa (1901); COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, *op. cit.*, p. 135.

⁵⁹² Marià Callís i Collell era un important mestre d'obres i literat aficionat. Publicà diverses composicions en vers a la premsa local i fou autor de diverses comèdies, així com d'algunes crides de Festa Major. També va ser soci actiu de la Joventut Catòlica, entitat en què ocupà responsabilitats directives.

⁵⁹³ Andreu Esturí i Camps era sabater i membre destacat de la Unió Comercial *Vicense*. Previament havia sigut president de La Comercial i havia exercit càrrecs directius al Casino Mercantil *Vicense*. Havia representat aquesta darrera entitat dins la junta organitzadora del míting protesta del 25 de març de 1889.

segon.⁵⁹⁴ Les sospites i reticències que planaven sobre l'entitat per part de diversos sectors haurien estat prou importants com perquè Masferrer, en el seu discurs presidencial, es dolgués del fet que les inexperiències de la vida política de la seva primera joventut fossin causa de la prevenció d'algunes persones cap al centre.⁵⁹⁵

Sigui com sigui, la primera actuació destacada de l'entitat va tenir lloc immediatament després. El centre va trametre al governador civil l'acta d'aquella sessió inaugural redactada en llengua catalana i l'autoritat provincial va retornar-la demanant que fos tramesa en idioma oficial.⁵⁹⁶ Aquest fet va motivar la primera campanya de l'entitat, que va protestar davant d'aquella resolució i va enviar al governador civil una instància defensant el dret d'utilitzar la llengua catalana i demanant que l'expedient fos elevat al Ministeri de la Governació. La iniciativa va guanyar-se la complicitat de *La Veu del Montserrat*, que va publicar el text immediatament.⁵⁹⁷ Dissipades les reticències inicials, la setmana següent el setmanari regionalista aplaudia i publicava un nou text del centre en defensa de la llengua catalana, aquest cop adreçat directament al ministre de la Governació, atès que el governador civil s'havia negat a cursar l'anterior. El setmanari de Collell reconeixia haver contribuït a sembrar la desconfiança envers la naixent associació catalanista i demanava, ara, cooperació decidida.⁵⁹⁸

La festa inaugural del centre va tenir lloc el dia 1 de setembre al Cafè *Vicence*. El local va guarnir-se per a l'ocasió.⁵⁹⁹ Es penjaren garlandes i banderoles amb els noms de Jaume Balmes, Manuel Milà i Fontanals, Jaume Collell, Àngel Guimerà, Marià Aguiló, Joaquim Rubió i Ors, Damàs Calvet i de Budallès, Francesc Camprodon, Frederic Soler, el bisbe Morgades, Dolors Monserdà, Josepa Massanés i Victòria Peña. A l'exterior s'hi muntà un escenari on actuaren una orquestra i el cor Talia, que interpretà peces com *Els néts dels almogàvers* d'Anselm Clavé i un himne compost a propòsit: *Visca Catalunya!*, amb lletra de Francesc de P. Masferrer i música de Miquel Poudevida.

En el seu discurs, Masferrer confirmà la vocació intervencionista de l'entitat, afirmant que els socis de l'entitat eren catalanistes pragmàtics i que, amb la constitució del centre, el caciquisme rebia un cop decisiu, perquè a partir d'aleshores es produiria una autenticació de les eleccions municipals. Lamentà, en aquest sentit, que els

⁵⁹⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 33, 17-8-1889, p. 262.

⁵⁹⁵ *El Norte Catalán*, núm. 138, 17-5-1889.

⁵⁹⁶ AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Agost 1889, 16-8-1889.

⁵⁹⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 36, 7-9-1899, p. 284-285.

⁵⁹⁸ *Íd.*, núm. 37, 14-9-1899, p. 291-293.

⁵⁹⁹ *Vid.* les cròniques de *Íd.*, núm. 36, 7-9-1889, p. 287; *El Norte Catalán*, núm. 141, 7-9-1889.

consistoris municipals fossin elegits només amb els vots dels empleats públics i els individus venals, i assegurà que haurien guanyat la partida el dia en què el centre comptés amb una dotzena d'individus de cada ofici, perquè aquests podrien fer servir la seva influència en el si dels gremis i aconseguir que aquestes corporacions s'impliquessin decisivament en els assumptes públics d'interès per a la ciutat i la comarca. Masferrer també manifestà el seu desig que la societat s'estengués entre els propietaris i colons agraris i assegurà que el catalanisme ben entès no estava renyit amb cap partit polític.

Ramon Madirolas, Bartomeu Soler i Joaquim Mas llegiren poesies en consonància amb el to de l'acte i Narcís Verdager i Callís, igualment present a la inauguració, va pronunciar un breu discurs. També va prendre la paraula Josep M. Ravell, director de l'integrista *El Norte Catalán* i soci protector de la Joventut Catòlica de Vic, que manifestà que era la primera vegada que s'adreçava al públic en llengua catalana. Centrà el seu discurs en criticar la política econòmica dels governs espanyols, en lamentar la manca d'infraestructures viàries fonamentals pel territori i en reivindicar el proteccionisme econòmic. No s'estigué de lamentar l'actitud de retracció de diverses personalitats importants de la comarca, culpant-les de no haver entès la veritable finalitat de l'entitat. Finalment, Josep M. Grivé centrà la seva intervenció en lamentar l'estat de la hisenda pública i Albert Grané tancà els parlaments amb un discurs d'afirmació catalanista. L'acte, del qual participà un públic nombrós, comptà amb la representació de la premsa local i de diverses entitats. *La Veu del Montserrat* va comminar el centre a tenir «prou seny y recta voluntat per no comprometre la idea catalanista» i els recordà que «son alguns que li tenen lo dit al ull, y molts que'l miran ab reserva».⁶⁰⁰

El dia següent tingué lloc la tornaboda de la inauguració del centre, amb un banquet al mas Soler, propietat de Ravell. Hi assistiren els membres de la directiva i diversos socis. No hi van faltar els discursos de rigor, que van ser aprofitats per Masferrer per intentar donar a la iniciativa una vocació d'espectre ampli i negar-li el caràcter de parcialitat que alguns li atribuïen; Ravell, per la seva banda, reivindicà una vegada més el proteccionisme econòmic i associà el lliurecanvisme amb la ruïna.⁶⁰¹

⁶⁰⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 36, 7-9-1889, p. 287.

⁶⁰¹ *El Norte Catalán*, núm. 141, 7-9-1889.

Pocs dies més tard l'entitat va emprendre una segona acció amb motiu de les eleccions municipals que s'apropaven. L'entitat va penjar a les portes del Cafè *Vicence* un avís en què es comprometia a donar curs a les reclamacions d'admissió i exclusió de les llistes electorals.⁶⁰² Masferrer, com a elector i president del centre català, va fer arribar una sol·licitud en llengua catalana a l'Ajuntament de Vic reclamant l'exclusió i la inclusió en les llistes electorals de diversos individus, però el consistori, a instàncies de Marià Fàbregas, la declarà inadmissible adduint que estava escrita en català, emulant, així, la conducta que havia mantingut l'autoritat superior de la província davant les peticions de l'entitat.⁶⁰³ Masferrer recorregué aquell acord, però la comissió provincial acabà confirmant la decisió de l'ajuntament.⁶⁰⁴ Sigui com sigui, la voluntat que el centre participés decididament de la vida política i electoral local era ferma, i durant el mes de novembre els seus representants van convocar els conciutadans per tractar de la conducta que convenia seguir en les properes eleccions municipals i consensuar una candidatura.⁶⁰⁵ La crida estava marcada de nou d'una retòrica anticaciquista que no deuria plaure gaire als detentors del poder municipal en aquells moments, entre els quals es trobaven alguns dels prohoms locals que miraven amb desconfiança l'activitat del centre a pesar de la seva adhesió o proximitat ideològica al catalanisme més conservador.

No sembla que l'entitat mantingués una activitat remarcable a partir d'aleshores. El juliol del 1890 va prendre part en les celebracions de festa major posant a discussió pública el següent tema: «¿Pot conservar-se lo dret civil de Catalunya sense qu'existesca en Catalunya un poder legislatiu fill llegítim de Catalunya?». ⁶⁰⁶ El gener del 1891, amb motiu de la convocatòria d'eleccions a Corts, el centre publicà un imprès donant alguns criteris per orientar la conducta que havien de mantenir els regionalistes en els propers comicis.⁶⁰⁷ La manca gairebé total de referències a partir d'aleshores fa pensar que l'entitat no tardà gaire temps a desaparèixer, incapaç de guanyar-se el suport de bona part de les forces vives vigatanes.⁶⁰⁸ Els esforços per constituir un centre explícitament

⁶⁰² *Íd.*, núm. 142, 14-9-1889.

⁶⁰³ AMV, Llibre d'acords, v. 68, 1888-1889, 18-9-1889.

⁶⁰⁴ *Ib.*, 23-10-1889.

⁶⁰⁵ AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Novembre 1889, «Centre Catalá Agrícola é Industrial de Vich y sa comarca. Eleccions municipals. Vigatans:...» (Vic, Tipog. Vigatana, 1889).

⁶⁰⁶ *El Norte Catalán*, núm. 184, 5-7-1890.

⁶⁰⁷ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1891, «Centre Catalá Agrícola é Industrial de Vich y sa Comarca. Als regionalistas de Catalunya...» (Vic, Tip. Vicence, 1891).

⁶⁰⁸ L'abril del 1891 l'alcaldia comunicava al governador civil que l'entitat continuava funcionant; AMV, Correspondència 1891, Abril, 15-4-1891. Uns mesos més tard Luciano García del Real, reportant una

catalanista a la ciutat no es van reprendre fins al 1899 i amb uns protagonistes diferents. De ben segur, que Masferrer fos el màxim impulsor d'aquell projecte va contribuir de forma molt decisiva al fet que importants sectors de la ciutat miressin amb desconfiança l'entitat naixent, dificultant-ne la consolidació. Masferrer, adscriptible políticament i ideològica en l'òrbita del conservadorisme liberal, havia estat diputat provincial del districte i regidor del consistori vigatà en diverses ocasions, on era un dels baluards del controvertit alcalde Jaume de Vernis i Cuspinera, el seu gendre. Individu capaç i ambiciós, va tenir un paper destacat en el món polític local, on s'enfrontà sovint al grup que en el tombant de segle acabà hegemonitzant l'opció catalanista conservadora. La rivalitat política i l'hostilitat existent entre Masferrer i un sector determinant del poder local va condemnar aquella iniciativa al fracàs. Si d'alguna manera ho pretenia, l'entitat no va ser capaç de generar unes dinàmiques i correlació de forces diferents al municipi.

1.3.3.5. El Casino del Centre Republicà

En aquesta conjuntura fecunda per a la sociabilitat política i coincidint amb la implantació del sufragi universal masculí va constituir-se el Casino del Centre Republicà de Vic, que va ser inscrit en el registre d'associacions el 18 de setembre de 1891, després que el seu reglament fos autoritzat amb data 24 d'agost.⁶⁰⁹ El fet és que l'agost del 1886 *L'Independent*, periòdic tradicionalista, ja havia donat notícia d'una reunió al Cafè de Catalunya amb l'objectiu de constituir un casino republicà.⁶¹⁰ Segons aquest setmanari, bona part dels reunits eren empleats del ferrocarril. El cronista augurava que la iniciativa no duraria gaire en una ciutat catòlica com Vic. Potser el pronòstic (que venint d'on venia pot considerar-se més aviat un *desideratum*) va complir-se, perquè fins al setembre del 1891 no tenim cap referència de l'existència d'una entitat amb aquest perfil. El casino republicà quedà instal·lat en el mateix indret on havia tingut lloc la reunió del 1886, en el primer pis del Cafè de Catalunya (*Can Ximach*), a la rambla del Passeig. No seria estrany que, ja abans de la seva oficialització, aquell local funcionés, de fet, com l'espai de sociabilitat referent dels republicans de la

visita a Vic, assegurava que en preguntar-li per l'estat del centre catalanista Masferrer havia respost el següent: «- Comensem á donarli vida. Fins ara hi há hagut més bona voluntad que elements, y procurem que d'aquí endavant hi hagi tants elements com bona voluntat», *La Il·lustració Catalana*, núm. 267, 31-8-1891, p. 251.

⁶⁰⁹ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Casino del Centro Republicano de Vich, núm. registre 1365.0; AMV, Correspondència 1891, Setembre, 11-9-1891.

⁶¹⁰ *L'Independent*, núm. 6, 14-8-1886.

ciutat. El 1894 el casino va traslladar-se a la rambla del Carme, número 33, probablement al mateix immoble on hi havia instal·lat el Cafè de Vilanova.⁶¹¹

La junta directiva de l'entitat republicana quedà constituïda de la forma següent: Josep Giralt i Oliva, president; Llucià Pou, vicepresident; Esteve de Gràcia, secretari; Joan Orri, vicesecretari; Josep Grivé, tresorer; Josep Rodoreda, comptador; i Jacint Solà, Josep Teixidor i Benet Oliva, com a vocals.⁶¹² Giralt, d'uns quaranta anys, era estanquer i tenia domicili a la plaça Major. Sembla que més endavant hauria estat substituït en la presidència del casino republicà per Ramon Pietx i Surinyach (1853-1899). Pietx, torellonenc resident a Vic, va ser regidor i tinent d'alcalde del consistori vigatà i, posteriorment, oficial primer de secretaria a l'ajuntament de la ciutat. A finals del 1893 discrepàncies amb alguns membres de la junta municipal del centre republicà el van fer dimitir com a president de la junta de districte d'aquest partit. Segons *El Norte Catalán* també va abandonar el càrrec de president del casino.⁶¹³ El 1894 consta de nou com a president Giralt.⁶¹⁴

De la trajectòria i les activitats de l'entitat republicana no se'n sap pràcticament res. En vigília d'eleccions, això sí, va ser un espai més o menys habitual d'agitació política. El setembre del 1892, amb unes eleccions provincials a l'horitzó, s'hi celebrà un míting republicà on hi intervingueren Ramon Pietx i Frederic Rusca.⁶¹⁵ Mig any més tard, amb les eleccions al Congrés dels diputats a tocar, eren Albert Rusiñol i Josep Soler i Aloy, ambdós fusionistes, els que van participar en un míting al local.⁶¹⁶ Com gairebé totes les entitats recreatives i culturals de la ciutat, també el casino republicà va contribuir en alguna ocasió a l'oferta ludicofestiva de la ciutat en dates de festa major, com va esdevenir-se el 1893.⁶¹⁷ No hem trobat cap referència amb posterioritat al 1894. Tot i que al llibre de registre d'associacions del govern civil es constata que l'associació estava dissolta l'octubre del 1900, pot assegurar-se que ja feia temps que havia deixat de

⁶¹¹ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Juny 1894, 18-6-1894.

⁶¹² AMV, Correspondència 1891, Setembre, 11-9-1891; *El Norte Catalán*, núm. 246, 12-9-1891.

⁶¹³ *El Norte Catalán*, núm. 360, 4-11-1893.

⁶¹⁴ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Juny 1894, 18-6-1894.

⁶¹⁵ *El Norte Catalán*, núm. 299, 10-9-1892.

⁶¹⁶ *Íd.*, núm. 324, 4-3-1893. Presumiblement la seva presència al centre s'explica perquè el president dels republicans al districte, Pietx, hauria empès els correligionaris a donar suport al candidat monàrquic liberal en aquella convocatòria. La decisió no hauria estat exempta de polèmica i un dels socis de l'entitat, Josep Rius i Salada, oposant-se a subscriure el que ell qualificà de «contuberni monàrquic-republicà», acabà essent expulsat del centre i protestà públicament d'aquell episodi; ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1893, «Als republicans del districte...» (28 de febrer de 1893).

⁶¹⁷ ABEV, Festes sant Miquel cíviques 1862-1915, Programa oficial de la festa major del 1893.

funcionar. Els republicans no van tornar a disposar d'un espai de sociabilitat formal a la ciutat fins a la creació de la Fraternitat Republicana el 1904.⁶¹⁸

1.3.3.6. Catalunya Vella

Catalunya Vella s'insereix de ple en l'àmbit de la sociabilitat politicocultural. L'associacionisme catalanista comptava amb precedents a la ciutat. En les pàgines anteriors s'ha vist el cas del Centre Català Agrícola i Industrial de la plana de Vic, sorgit el 1889 a l'escalf de les mobilitzacions de protesta davant de l'article 15 del Codi civil, i impulsat per Francesc de P. Masferrer. Aquest centre no va aconseguir guanyar-se les complicitats necessàries per consolidar-se i la seva trajectòria va ser efímera. No cal insistir-hi de nou. Una dècada més tard va tenir lloc un nou intent. La intensa mobilització catalanista de la fi de segle va tenir el seu reflex a la plana de Vic. L'any 1899 a Roda de Ter va aparèixer la societat catalanista Bach de Roda i a Manlleu el centre català Rafael de Casanova, presidit per Lluís Coll i Espadaler. A l'inici de la tardor d'aquell mateix any *La Veu del Montserrat* noticià que el governador civil de la província havia aprovat els estatuts del «Centre Catalanista de Vich». L'entitat s'havia de constituir en breu, i d'aquest «nou aplech propagandista» n'havien de formar part «personalitats molt notables d'aquesta població».⁶¹⁹

Al capdavant de la iniciativa vigatana hi havia els prohoms Josep Viguer, Martí Genís i Lluís B. Nadal. Viguer, advocat de professió, havia format part de diversos consistoris de la ciutat, havia participat en les assembles de la Unió Catalanista i era, aleshores, president del Cercle Literari de Vic i, també, de l'Associació Agrícola Ausetana, fundada aquell mateix any. Pel que fa a Genís, farmacèutic de professió, era un dels representants més notables del moviment literari vigatà. Membre fundador de l'Esbart de Vic era, igualment, soci del Cercle Literari, entitat que havia presidit. Havia estat tinent d'alcalde entre 1881 i 1884. Finalment, Nadal, nascut el 1857, era més jove que els altres dos, nascuts respectivament el 1849 i el 1847. Formava part del que podria considerar-se una segona generació de l'Esbart de Vic. Destacà com a escriptor i va desenvolupar una important tasca periodística, col·laborant en diverses capçaleres i impulsant i dirigint la *Gazeta Vigatana*. També treballà en el camp de la història, matèria de la qual va ser professor als Estudis Universitaris Catalans. Com Genís, estava

⁶¹⁸ Sobre el republicanisme local en els primers anys del nou-cents *vid.* TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, *op. cit.*, esp. p. 57-62.

⁶¹⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 39, 30-9-1899, p. 309.

ben connectat amb el món cultural i corporatiu barceloní. Va formar part de la junta dels Jocs Florals, va ser secretari de l'Orfeó Català i soci corresponsal de l'Acadèmia de Bones Lletres.

El centre no arribà a constituir-se el 1899 i no va ser fins a començaments del 1902 que quedà definitivament establert i es posà en marxa. Desconeixem els motius pels quals la iniciativa no va consolidar-se el 1899, però potser tenen relació amb l'actitud hostil del govern envers el moviment catalanista arran de les conseqüències derivades de l'anomenat Tancament de Caixes. Quan la iniciativa ressorgí el 1902 va fer-ho amb el nom de Catalunya Vella, entitat que havia de tenir un protagonisme important en la vida associativa, cultural i política de la ciutat en els anys successius.⁶²⁰ La primera junta directiva la van constituir Lluís B. Nadal, president; Martí Genís, vicepresident; Josep Callís i Marquet, secretari; i Josep Illa i Alibés i Josep Casarramona i Dalmau, com a vocals.⁶²¹ De Nadal i Genís ja n'hem donat alguna referència. Eren individus amb una carrera professional i una trajectòria pública i política consolidada. Els altres tres, que possiblement reflecteixen d'una forma més ajustada el perfil majoritari dels socis de l'entitat, eren joves de vint-i-tres i vint-i-quatre anys, de posició social i econòmica benestant i amb estudis universitaris. Callís era pèrit agrícola, Illa era farmacèutic i Casarramona procurador. Tots cinc van ser socis del Cercle Literari. Aquestes vinculacions i connotacions no van passar per alt entre els comentaristes coetanis. *La Veu del Montserrat* afirmava que la nova societat estava «composta pel jovent més il·lustrat de Vich»,⁶²² *La Plana de Vich* afegia que entre els socis hi havia «*lo más distinguido de la juventud vicense*»,⁶²³ i *El Norte Catalán* destacava que l'entitat s'havia format «*con elementos del Círculo Literario*».⁶²⁴

Els lligams entre Catalunya Vella i el Cercle Literari van ser presents des d'un primer moment. El mateix gener del 1902 els cinc directius de l'entitat regionalista novella s'adreçaren al president del «Círcol», Josep Viguer, sol·licitant que els fos cedit un espai dins del seu local per poder desenvolupar les seves activitats. Els sol·licitants exposaven «que, essend tots els fundadors de dit Centre interessats, directa ó indirectament ab aqueixa Societat y casi podriam dir fills de la mateixa, y no permentent els llurs Estatuts tenir local propi; atenant á que'ls fins que'l Centre persegueix no han

⁶²⁰ Vid. sobre aquesta entitat YLLA-CATALÀ, *Catalunya Vella (1902-1936)...*, op. cit.

⁶²¹ *El Norte Catalán*, núm. 788, 11-1-1902.

⁶²² *La Veu del Montserrat*, núm. 1, 25-1-1902, p. 39-40.

⁶²³ *La Plana de Vich*, núm. 135, 30-1-1902.

⁶²⁴ *El Norte Catalán*, núm. 788, 11-1-1902.

estat may, ni son, ni podrien esser en cap manera estranys als que persegueix el Círcol, consideran que'l lloch natural hont dits fundadors han de comunicarse llurs impressions ha d'esser precisament el Círcol; [...]».⁶²⁵

La resposta del Cercle Literari degué ser negativa, perquè l'entitat acabà instal·lant-se a l'anomenada casa del General, a la plaça Major. L'assumpte, però, no quedà tancat de forma definitiva. Tant és així que un any i escaig més tard, segons una gasetilla periodística, els responsables de l'entitat regionalista negociaven amb els directius d'una altra entitat vuitcentista de llarga trajectòria a la ciutat, el Casino *Vicence*, la possibilitat que aquesta societat recreativa els cedís algunes dependències a canvi de certa retribució. La junta directiva del casino rebutjà la proposta.⁶²⁶ Poques setmanes més tard, no obstant, el president i el secretari de Catalunya Vella, Lluís B. Nadal i Joan Pietx i Oliva, s'adreçaven novament al president de Cercle Literari informant-lo que l'entitat regionalista havia aprovat en junta general el projecte d'unió amb el «Círcol» i que s'havia facultat una comissió composta per Martí Genís, Eduard Subirà i el mateix Pietx, tots ells directius *vellistes*, perquè «[...] en unió de la Comissió nomenada per la Junta Directiva del Cercle Literari, concloga y formule las bases del contracte, y per resoldre sens necessitat de convocar nova Junta general, todas las cosas de caracter secundari que en la conclusió de las referidas negociacions esdevingui».⁶²⁷

No es coneixen el termes concrets d'aquella «unió». Segons *El Norte Catalán*, es tractava de la «*admisión [...] como socios del Círculo a los que hoy lo eran de Catalunya Vella, si bien formando como dos entidades distintas dentro de la misma sociedad*».⁶²⁸ *La Plana de Vich*, per la seva banda, parlava de la pretensió de Catalunya Vella d'«*entrar a formar parte del Círculo si bien constituyendo una sección aparte*».⁶²⁹ El Cercle Literari celebrà junta general per resoldre aital qüestió. Les cròniques periodístiques reflecteixen una junta molt concorreguda, tensa i polèmica, en què s'acabà denegant l'admissió dels *vellistes*, segons que sembla, per un sol vot.⁶³⁰ L'episodi va acabar amb la dimissió immediata i amb caràcter irrevocable de tots els membres de la junta directiva del «Círcol» en el mateix acte de la junta general del 25

⁶²⁵ BJT/FCL, Oficis 1881-1903, Oficis del 1902, 5-1-1902.

⁶²⁶ *La Plana de Vich*, núm. 192, 5-3-1903.

⁶²⁷ BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 29-4-1903.

⁶²⁸ *El Norte Catalán*, núm. 860, 30-5-1903.

⁶²⁹ *La Plana de Vich*, núm. 205, 28-5-1903.

⁶³⁰ *El Norte Catalán*, núm. 860, 30-5-1903; *La Plana de Vich*, núm. 202, 7-5-1903; *Íd.*, núm. 205, 28-5-1903; *Íd.*, núm. 206, 4-6-1903.

de maig.⁶³¹ Les diferències de criteri van causar divisions profundes en el Cercle Literari, que ja arrossegava una vida relativament precària i que va rebre, d'aquella manera, un cop gairebé definitiu.⁶³²

Tot amb tot, aquests incidents no van ser un impediment perquè Catalunya Vella encetés la seva activitat a la primeria d'aquell 1902 i tingués una trajectòria relativament dilatada i significada en aquelles dècades inicials del nou-cents.⁶³³ El iniciadors de Catalunya Vella van anunciar la constitució de l'entitat amb la publicació d'un imprès en què s'explicitava la vocació inequívocament pragmàtica de la nova entitat, que pretenia prendre part en la dinàmica general de politització que vivia coetàniament una part sensible del catalanisme, ja abocat explícitament al combat electoral. La proclama assenyalava el caciquisme com a enemic a combatre i defensava un programa inspirat en les Bases de Manresa. A nivell local es defensava l'autonomia municipal. Més enllà de l'acció política, l'entitat es proposava d'actuar en el pla més estrictament cultural com, efectivament, va fer-ho.⁶³⁴ L'al·locució acabava fent una crida als ciutadans a sumar-se a la nova entitat que, segons *La Plana de Vich*, comptava aleshores amb una seixantena de socis, nombre que tendia a créixer.⁶³⁵

Instal·lada com ja s'ha dit, a la dita casa del General, va celebrar la seva inauguració el 2 de febrer amb un acte que va comptar amb la presència de l'exdiputat catalanista pel districte al Congrés, Raimon d'Abadal i Calderó, i amb la participació, també prou significativa, del novell Orfeó Vigatà, que va interpretar diverses peces de caràcter patriòtic. D'acord amb la ressenya de l'acte publicada a *La Veu del Montserrat*, en el seu discurs presidencial Nadal va manifestar la voluntat de fer «política contra la política», i va denunciar la divisió que els partits havien provocat en el país. El president va condensar el programa de l'entitat amb les següents paraules: «conservació en tota sa integritat de nostra fe religiosa i conservació en tota sa integritat i d'acort amb els progressos del temps de nostres llibertats polítiques».⁶³⁶ D'Abadal, que havia presidit

⁶³¹ BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 27-5-1903.

⁶³² Vid. més detalls de l'episodi al punt 1.4.8. d'aquest treball.

⁶³³ Una breu ressenya i relació del fets i les activitats de l'entitat va publicar-se en una sèrie d'articles a la *Gazeta de Vich*. El primer article va ser publicat en el número 3872 del 28 d'abril de 1931. El darrer en el número 3884 del 26 de maig del mateix any. Disposem, des de fa poc, d'una monografia dedicada a l'entitat, YLLA-CATALÀ, *Catalunya Vella...*, op. cit.

⁶³⁴ ABEV, Aspectes polítics i festes 1901-1935, 1902, «Catalunya Vella. Centre Catalanista de Vich. Als vigatans...» (Vic, Imp. de la Viuda de R. Anglada, 1902).

⁶³⁵ *La Plana de Vich*, núm. 134, 23-1-1902; *Íd.*, núm. 135, 30-1-1902.

⁶³⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 25-2-1902, p. 78-80. Vid., també, *El Norte Catalán*, núm. 792, 8-2-1902.

l'acte, s'encarregà de tancar-lo, felicitant-se per l'aparició de l'entitat i afirmant que si arribava amb retard en relació a altres territoris era perquè la conservació vigorosa de la personalitat catalana al cor de la Catalunya Vella havia fet innecessària una entitat com aquella fins aleshores.

L'entitat inicià immediatament la seva activitat, alternant les vetllades literàries i musicals amb les conferències de contingut polític i les sessions necrològiques. Un dels seus primers actes, celebrat el dia 6 de febrer, ja va aixecar les alarmes del governador civil, que va exigir informes a l'alcalde després que li arribés que «*en esa sociedad se ataca a la Nación Española, fomentando el separatismo y los ideales carlistas*». ⁶³⁷ Després de practicar les diligències oportunes, l'alcalde Josep Soler i Aloy l'informà que en la vetllada musical del dia 6 hi havia hagut un intent de cantar *Els segadors* però que finalment no s'arribà a interpretar.

Hasta el presente, que se sepa, no se han realizado actos que permitan afirmar que en dicha sociedad se fomente el separatismo; verdad es que los directores de la misma en distintas ocasiones han defendido ideales regionalistas, pero siempre ha sido partiendo de la base de la unidad española, sin que jamás sus escritos hayan sido objeto de una denuncia.

Tampoco la expresada sociedad se compone de elementos carlistas; al contrario, los más significados de ella, se han mostrado siempre disociados del carlismo. ⁶³⁸

A mitjan febrer Lluís B. Nadal va encetar una sèrie de conferències sobre les Bases de Manresa i l'estat del catalanisme, però el cicle es va suspendre provisionalment per ordre del comandant militar dins el context de la vaga general del 1902 a Barcelona. ⁶³⁹ Durant el mes d'abril l'entitat celebrà una vetllada necrològica dedicada al Dr. Robert, la figura del qual va ser glossada pel canonge Collell i pel metge vigatà Josep M. Terricabras i Comella. ⁶⁴⁰ El mes següent un concert de l'Orfeó Vigatà va servir per celebrar el vint-i-cinquè aniversari de l'aparició de l'*Atlàntida* de Verdaguer, obra de la qual van llegir-se fragments escollits. ⁶⁴¹ Durant el novembre van ésser inaugurades unes sessions destinades a donar a conèixer els principals poetes catalans, van iniciar-se unes conferències sobre viatges i excursions, i se n'haurien començat d'altres sobre història d'Espanya i Catalunya. ⁶⁴² El curs 1903 l'entitat va mantenir un ordre d'activitat regular

⁶³⁷ AMV, Correspondència 1902-1903 (I), Abril 1902, 5-4-1902.

⁶³⁸ *Ib.*, 8-4-1902.

⁶³⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 25-2-1902, p. 80; *El Norte Catalán*, núm. 794, 22-2-1902.

⁶⁴⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 4, 28-4-1902, p. 145-153 i 182-184; *El Norte Catalán*, núm. 804, 3-5-1902.

⁶⁴¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 26-5-1902, p. 219-221; *El Norte Catalán*, núm. 805, 10-5-1902; *La Plana de Vich*, núm. 149, 15-5-1902.

⁶⁴² *La Veu del Montserrat*, núm. 11, 25-11-1902, p. 455; *El Norte Catalán*, núm. 831, 8-11-1902; *Íd.*, núm. 832, 15-11-1902; *Íd.*, núm. 836, 13-12-1902.

de naturalesa semblant. Afegim, únicament, que el juliol d'aquell any Catalunya Vella va responsabilitzar-se, per primera vegada, de commemorar la mort de Balmes, tasca que des del 1861 venia acomplint amb regularitat el Cercle Literari. En aquella ocasió el discurs va anar a càrrec del canonge Collell i la sessió va tenir lloc a Casa Bojons, on havia mort el filòsof vigatà feia poc més de mig segle. No degué costar gaire aconseguir el permís del propietari de la casa, Josep Fatjó-Vilas, que escassos mesos més tard esdevingué el nou president de l'entitat.

L'activisme de Catalunya Vella no va limitar-se a programar actes de contingut polític i cultural de forma més o menys regular al seu local. Des del primer moment l'entitat va tenir un protagonisme molt destacat en el foment de les sardanes a la ciutat. Al cap i a la fi la iniciativa d'introduir o restaurar aquestes danses populars a Vic l'havia pres el jovent del Cercle Literari envers el juliol del 1900, i des d'aleshores, aquella pràctica cultural no havia deixat de guanyar predicament a la ciutat.⁶⁴³ Aquest jovent és, amb tota seguretat, el mateix sector de socis que, un any i escaig més tard, va acabar constituint la novella entitat regionalista. Semblantment i de forma coetània, la mateixa Catalunya Vella fomentava la recuperació i la difusió d'altres balls populars com el ball pla i el ball del ciri. En aquesta línia, destaca la festa que el centre celebrà el dia 10 de juliol de 1902 en el seu estatge, on es va fer «una reproducció d'antigues y honestes dançes populars».⁶⁴⁴ L'èxit va ser prou important com perquè l'entitat organitzés una segona convocatòria el 23 de febrer de l'any següent, en aquella ocasió, però, en un local molt més capaç, al Teatre *Ausonense* de la rambla de Sant Domènec.⁶⁴⁵

En aquest ordre, l'abril del 1902 l'entitat va presentar a l'ajuntament una exposició i proposta de programa festiu per a les celebracions que la ciutat dedicava anualment a sant Miquel en el mes de juliol.⁶⁴⁶ L'exposició començava observant que el progrés intel·lectual i material dels temps imposaven unes manifestacions culturals civilitzades; qualificava d'insubstancial, poc popular, purament oficial i rutinari el programa de festes dels darrers anys, i preconitzava la necessitat de suprimir-ne alguns elements habituals com el correbou de la plaça Major. Observava, finalment, la necessitat que entitats i particulars poguessin participar de la programació i es demanava un augment

⁶⁴³ *La Veu del Montserrat*, núm. 30, 28-7-1900, p. 238; *Íd.*, núm. 8, 26-8-1901, p. 320. *Vid.* Josep M. SOLÀ i SALA, *La sardana a Vic*, Vic, Agrupació Sardanista de Vic, 1996, esp. p. 49 i s.

⁶⁴⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 26-7-1902, p. 292 i s.

⁶⁴⁵ *El Norte Catalán*, núm. 847, 28-2-1903; «Catalunya Vella V», *Gazeta de Vich*, núm. 3876, 7-5-1931.

⁶⁴⁶ AMV, Llibre d'actes del ple. 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904, Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 21-4-1902; «Una exposición y un proyecto», *El Norte Catalán*, núm. 811, 21-6-1902; *Íd.*, núm. 812, 28-6-1902.

dels espectacles públics i gratuïts, amb la introducció d'elements innovadors, atractius i variats. En la seva proposta d'activitats es preveia, entre d'altres, una *kermesse*, una festa poètica, l'execució de sardanes i cançons populars, jocs infantils com la cucanya i les curses de sacs, una batalla de flors, una tornaboda i focs artificials. *La Veu del Montserrat*, que recolzà des d'un primer moment la iniciativa, denuncià el que considerà un «carpetazo» de l'ajuntament.⁶⁴⁷ L'integrista *El Norte Catalán*, per la seva banda, elogiava la voluntat de millorar les festes i fer-les dignes d'una ciutat culta i il·lustrada, però jutjava bona part de les propostes com a irrealitzables.⁶⁴⁸ Sigui com sigui, l'exposició i la proposta són una bona mostra de la voluntat dels joves catalanistes de canviar determinades manifestacions vinculades al món cultural i del lleure. No és pas casualment que el sardanisme i l'orfeonisme van començar a tenir incidència a la ciutat en aquell mateix moment i fomentats ambdós, justament, pels sectors nacionalistes vigatans.⁶⁴⁹

L'intervencionisme públic de l'entitat va fer-se manifest en altres ocasions en aquells primers mesos de funcionament. Així, l'octubre del 1902 el ple de l'ajuntament es feia ressò que Catalunya Vella havia cridat l'atenció sobre els efectes negatius que podia tenir l'aplicació del reglament de secretaris aprovat aquell any i, algunes setmanes més tard, també en sessió de l'ajuntament, es feia saber que l'entitat regionalista havia instat el consistori a protestar contra el Reial decret del 23 de novembre del Ministeri d'Instrucció Pública encapçalat per Romanones, que prohibia l'ensenyament del catecisme a les escoles públiques en qualsevol altre idioma que no fos el castellà.⁶⁵⁰ El març del 1903 l'entitat va protestar pel Reial decret sobre el notariat del 26 de febrer.⁶⁵¹ Semblantment, l'entitat protestà el febrer del 1903 davant la Reial ordre que admetia l'excusa de l'alcalde Josep Soler i Aloy a servir el càrrec i nomenava en el seu lloc a Josep Sala i Molas, home de confiança del candidat conservador Fernando Huelín, competidor de Raimon d'Abadal al districte, fet que va interpretar-se com una destitució

⁶⁴⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 26-7-1902, p. 293.

⁶⁴⁸ *El Norte Catalán*, núm. 810, 14-6-1902; *Íd.*, núm. 812, 28-6-1902.

⁶⁴⁹ Sobre la «nacionalització» de la sardana i la relació amb altres manifestacions culturals *vid.* Pere ANGUERA, *La nacionalització de la sardana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010; Jaume AYATS (dir.), *Córrer la sardana: balls, joves i conflictes*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2006, esp. p. 99 i s.; MARFANY, *La cultura del catalanisme...*, *op. cit.*, p. 322-346.

⁶⁵⁰ AMV, Correspondència 1902-1903 (I), Novembre 1902, 22-10-1902; Desembre 1902, 1-12-1902; AMV, Llibre d'actes del ple. 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904, Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 29-10-1902, 1-12-1902.

⁶⁵¹ *La Veu de Catalunya*, núm. 1481, 6-3-1903 (ed. vespre).

i una maniobra caciquista destinada a facilitar la fabricació de les consegüents majories en les eleccions generals que s'havien de celebrar escasses setmanes més tard.⁶⁵²

Va ser justament en aquelles eleccions generals del 1903 quan l'entitat va encetar una línia d'intervenció més pròpiament politicoelectoral. Les eleccions enfrontaven de nou al districte, com ja havia succeït dos anys abans, a D'Abadal i Huelín, i els socis de l'entitat, tot i que la majoria encara no tenien dret a vot, es van implicar en la campanya del candidat regionalista i els treballs preelectorals consegüents.⁶⁵³

Organitzàrem unes oficines [sic] i començàrem el nostre aprenentatge polític. Ajudàvem al repàs de llistes i demés treballs preparatoris amb la millor decissió i bona fé. Comentàvem les incidències de la campanya, i estàvem disposats, pel dia de la lluita, a ocupar el lloc que s'ens senyalés.

No és d'extranyar, doncs, que entre nosaltres caigués com una bomba la notícia de la retirada de l'Abadal. [...]

Aquest episodi fóu per nosaltres com el baptisme de foc pels soldats novells. Ens enfortí en nostres entusiasmes patriòtics i ens enardí per a noves lluites.⁶⁵⁴

Pot pensar-se, de fet, que entre les motivacions més immediates que van portar a la constitució de l'entitat l'any 1902 hi havia la voluntat d'enfortir organitzativament el regionalisme catalanista vigatà que preconitzaven part dels prohoms locals que hegemonitzaven la vida política de la ciutat en aquells moments. La victòria dinàstica de Huelín sobre D'Abadal el 1901 va ser percebuda i presentada per aquells sectors com un triomf del caciquisme, que hauria estat capaç d'imposar el candidat qualificat d'encasellat davant de les pretensions d'una part sensible de les forces vives vigatanes. Aquesta estructuració més efectiva dels sectors catalanistes locals va materialitzar-se en un període de mobilització i organització general del moviment, dins d'una conjuntura marcada per les primeres victòries electorals a Barcelona i la posada al punt d'instruments i plataformes més a propòsit per a una societat creixentment polititzada.

⁶⁵² *La Plana de Vich*, núm. 191, 26-2-1903; *Íd.*, núm. 192, 5-3-1903; TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 78 i s.

⁶⁵³ *La Plana de Vich*, núm. 198, 26-3-1903. Les relacions de primera hora entre l'entitat regionalista i Raimon d'Abadal expliquen que el periòdic *La Plana de Vich*, dirigit per Josep Sala i Molas, afí als sectors del conservadorisme dinàstic i enfrontat obstinadament al candidat catalanista i els sectors que li donaven suport, qualificà els sovint de «putxinel·lis» de D'Abadal els membres de Catalunya Vella.

⁶⁵⁴ «Catalunya Vella VI», *Gazeta de Vich*, núm. 3877, 9-5-1931.

1.4. El Cercle Literari de Vic

1.4.1. El com i el perquè de la posada en marxa del Cercle Literari

Rastrejant el procés de constitució del Cercle Literari pretenem aportar algunes dades que permetin conèixer i valorar amb més precisió el contingut d'aquella iniciativa que es revelaria troncal en la vida cultural i associativa de la ciutat. Discernir-ne els precedents immediats, conèixer el context concret en què va posar-se en marxa, identificar les inquietuds i les motivacions que van impulsar la creació de l'entitat, i posar de manifest els models i les tipologies associatives que van tenir-se presents en aquell moment germinal són elements interessants per explicar el caràcter que es va acabar imprimint al naixent «Círcol». Amb tot, aquests passos previs i decisius de camí cap a la institucionalització definitiva no poden seguir-se sinó d'una forma precària, en un exercici condicionat tothora per unes referències documentals més aviat exigües i que en alguns casos contenen informacions menys contrastables del que desitjaríem.

En qualsevol cas, sabem que algunes de les trobades i dels contactes previs a la constitució definitiva de l'entitat van tenir lloc al domicili de l'hisendat Josep M. Bru de Sala,⁶⁵⁵ a la plaça Don Miquel de Clariana, espai que segons sembla congregava de forma més o menys habitual una tertúlia formada per notables locals.⁶⁵⁶ Bru de Sala, de llinatge noble, deuria reunir al seu entorn un grup més o menys reduït de familiars, amics i veïns, majoritàriament hisendats i professionals liberals benestants i instruïts, que podien trobar en aquell marc unes condicions proclius per cultivar les relacions interpersonals i compartir interessos, aficions i inquietuds. La manca d'informació sobre el caràcter d'aquella tertúlia i sobre els seus assistents impedeix determinar fins a quin punt la creació del Cercle Literari va obeir a la voluntat d'instituir i reglamentar un espai de sociabilitat informal existent amb anterioritat.⁶⁵⁷

Una fita important en aquests moments inicials va ser l'enviament, el 29 de juliol de 1860, d'una circular adreçada a totes les persones amants de la il·lustració convidant-les

⁶⁵⁵ Algunes notícies referents als Bru de Sala i altres llinatges nobles de la ciutat a Rafael José R. de ESPONA, «Relación de nobles avecindados en la ciudad de Vich en el año 1830», *Hidalguía. La revista de genealogía, nobleza y armas*, núm. 289, 2001, p. 793-799.

⁶⁵⁶ Per a les referències a les tertúlies al domicili dels Bru de Sala: SALARICH, *Història del Círcol Literari...*, *op. cit.*, p. XIX-XX i 4; ÍD., «Les societats recreatives...», *op. cit.*, p. 60.

⁶⁵⁷ Diversos autors, entre els quals el pioner Maurice Agulhon, han assenyalat les dependències i les relacions poroses entre la sociabilitat formal i la informal. El mateix Agulhon, malgrat la naturalesa i la significació marcadament diferenciada que donava als salons aristocràtics i als cercles, va identificar algun cas en què la institució d'un cercle tenia com a antecedent immediat una o més reunions de caire aristocràtic. *Vid.* la referència a un exemple concret a AGULHON, *Le Cercle...*, *op. cit.*, p. 29.

a formar un gabinet de lectura de diaris «nacionals» i estrangers.⁶⁵⁸ Poc després s'hauria celebrat una sessió preparatòria a la casa Pujolar, al carrer de la Ramada. Aquella reunió, que va comptar amb l'assistència de la major part dels que havien subscrit la circular, va ser presidida per Ramon Bru de Sala; Climent Campà i Cardona i Marià Fàbregas i Casadevall exerciren, respectivament, de vicepresident i secretari. En el marc d'aquella convocatòria s'hauria decidit el nom de Cercle Literari per a l'entitat que es projectava i es nomenaren quatre comissions distintes, les quals quedaren encarregades de redactar els estatuts, de fomentar les adhesions d'associats, de formar el gabinet de periòdics i, finalment, de cercar i condicionar un local.

Els esmentats Bru de Sala, Campà i Fàbregas van quedar nomenats, respectivament, com a president, vicepresident i secretari de la junta interina de l'entitat, mentre que Ramon Vinader i Nubau, Joaquim Salarich i Verdaguer i Miquel Albareda i Font van ser designats suplents de la mateixa, igualment amb caràcter interí. Pel que fa a les comissions preparatòries, per a la redacció dels estatuts foren nomenats Eduard Teixidor i Pujadas, Francesc X. Calderó i Vila i Agustí Canalda i Calvo; del foment de firmes se n'encarregaren el mateix Francesc X. Calderó, Josep Anglada i Alier, Antoni de Valls de Miquelerena i Jeroni Serdà i Casas; la creació del gabinet de periòdics tingué a Joaquim Salarich i Ramon Vinader com a responsables; per últim, de la qüestió del local se n'ocuparen Salvi Almató i Ribera i Agustí Canalda.

Poc més tard, el 3 d'agost, se celebrà una reunió al domicili de Josep M. Bru de Sala. Allí hi van ser discutits i aprovats uns estatuts que van rebre la sanció del governador civil durant el mes d'octubre. Ramon Valls i Graells, alcalde constitucional en aquell moment, va ser l'encarregat de trametre aquella resolució governativa favorable als impulsors de l'entitat, mitjançant un ofici adreçat concretament a Ramon Bru de Sala i Climent Campà. Un any més tard, en la memòria anual preceptiva de l'entitat, el secretari Francesc d'A. Aguilar i Serrat va qualificar aquella trobada del mes d'agost de reunió d'un grup de «paisanos» convençuts de la importància de la instrucció.

⁶⁵⁸ En la reconstrucció d'aquests passos utilitzem diverses referències documentals del Fons del Cercle Literari de la Biblioteca Joan Triadú de Vic; BJT/FCL, Diversos, «El 29 de Julio de 1860...» (full solt manuscrit); BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Juntas directivas. Listas y cuadros de las personas que las componían; BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1860; BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1860.

Durant la segona quinzena de novembre s'haurien distribuït prop de 200 circulars d'invitació acompanyades d'una còpia dels estatuts entre tots aquells vigatans considerats susceptibles d'adherir-se a la iniciativa.⁶⁵⁹ Als destinataris se'ls incentivava amb el fet que, si s'hi inscrivien en aquell moment, serien considerats socis fundadors i, en virtut d'allò consignat en l'article 28 dels estatuts, amb el pagament de vint rals es considerarien satisfets tant els drets d'entrada com la primera mensualitat.

Pel dia 21 de novembre es va convocar una junta general al domicili de Josep M. Bru de Sala on, en funció d'allò acordat en la darrera reunió preparatòria, s'havia de procedir a la instal·lació de la societat i al nomenament de la junta directiva, que quedà constituïda de la forma següent: Benet Baquero i Capellan, president; Eduard Teixidor, vicepresident; Agustí Canalda, bibliotecari; Josep Conill i Ros, tresorer; Josep Cirera i Albareda, interventor; Francesc X. Calderó, secretari primer; Francesc d'A. Aguilar, secretari segon. Aquesta junta directiva va estar al capdavant de l'entitat en els primers cursos i no va ser renovada fins al 1863.

Finalment, el dia 5 de desembre va celebrar-se la sessió inaugural amb caràcter de junta general extraordinària, que va tenir lloc al primer estatge de l'entitat, al capdamunt del carrer de la Riera. Les quatre primeres autoritats locals («civil, militar, eclesiàstica i judicial»), que en virtut dels estatuts tenien condició de socis honoraris, van ser convidades a l'acte. En aquella reunió va aprovar-se el reglament interior de l'entitat. Poques setmanes més tard, el 13 de gener de 1861, va tenir lloc una altra sessió important en el marc de la qual va obrir-se una subscripció per sufragar les despeses relatives a la posada en marxa de l'entitat. En aquella mateixa reunió va acordar-se crear una càtedra de francès i va prendre's la resolució de celebrar sessions acadèmiques mensuals a càrrec dels socis mateixos. Així mateix, també va plantejar-se la possibilitat de crear una acadèmia de música, però la iniciativa no va consolidar-se en aquells moments.

A la pràctica, aquelles sessions «acadèmiques» fonamentalment van adoptar la forma de conferències i dissertacions sobre qüestions ben diverses, acompanyades o no del debat consegüent. De seguida van prendre protagonisme, també, els recitals poètics i, més endavant, les audicions musicals. L'encarregat de pronunciar la primera conferència va ser Joaquim Salarich, que el dia 15 de febrer va oferir als seus consocis

⁶⁵⁹ BJT/FCL, Circulars d'invitació de novembre del 1860.

un discurs titulat «Ligeros apuntes sobre el estado de la Literatura en esta ciudad en los diversos periodos de su historia».⁶⁶⁰

Quins van ser els principals impulsors d'aquella iniciativa associativa? Força anys més tard, Salvi Almató -metge homeopàtic natural d'Olesa de Montserrat i, com s'ha vist, integrant de les comissions preparatòries i soci fundador de l'entitat-, adreçà una carta a la junta directiva del «Círcol» indignat amb el fet que l'haguessin assenyalat, segons ell de forma impropcedent i equivocada, com a deutor de l'entitat quan, de fet, era l'associació que li devia dues accions des de feia dos anys. Almató aprofitava per reivindicar el seu paper en la constitució del Cercle Literari deu anys enrere.

Ella [l'entitat] sí que me debe, no sólo lo que más arriba he citado, sino muchos sacrificios, regalos de obras, etc. y por último su fundación que a mi sólo, y puede ser que V. lo ignore, es debida. Sí, yo fui el creador del pensamiento, yo fui el que redactó la circular a la que se adherieron muy dignas personas, y aunque mi firma es la tercera, pregúntese a los Sres D. Narciso de Bojons y D. Agustín Canalda primeros firmantes, quién se la presentó y procuró su adhesión.⁶⁶¹

Independentment de la certitud del relat, Almató va estar vinculat des de primera hora amb la iniciativa i, durant els primers anys de trajectòria de l'entitat, va ser un dels socis més actius, formant part de les juntes directives i participant de les sessions «acadèmiques», en les quals defensà de forma contumaç la necessitat de dotar la ciutat d'una caixa d'estalvis.

En qualsevol cas, pretendre una iniciativa i protagonisme exclusius sobre un projecte col·lectiu sembla necessàriament desencertat. Presumiblement, altres persones podrien haver reclamat un paper principal en tot aquell procés constitutiu. Pedro Morro, biògraf de Francesc d'A. Aguilar, va encarregar-se de fer-ho per al prevere manlleuenc, que el 1860 era professor al Seminari Conciliar de Vic i, posteriorment, com és sabut, culminà la seva carrera eclesiàstica accedint a la mitra de Sogorb.

Tuvo [...] una parte principal en la fundación y desarrollo del Círculo Literario de Vich, influyendo más que otro alguno en la importancia que dicho centro adquirió desde el principio y en el carácter que afortunadamente conserva.

Proporcionar a los eclesiásticos, un lugar de esparcimiento útil, honesto e instructivo; a los jóvenes de carrera que cursaban en la Universidad, un centro que con el atractivo de la ciencia, les conservase en las ideas religiosas aprendidas en la niñez, y a la ciudad de Vich, un foco de cultura, inspirador, o protector de todas la reformas útiles a la misma, tales fueron los móviles que impulsaron al Sr. Aguilar a la fundación del Círculo Literario según tuvimos el honor de oír de sus labios, poco antes de su muerte. Abundando en las mismas

⁶⁶⁰ ABEV, Joaquin SALARICH, «Ligeros apuntes sobre el estado de la Literatura en esta ciudad en los diversos periodos de su historia. Memoria leida en la primera academia celebrada por el Círculo Literario de Vich por el socio residente D. Joaquin Salarich el 15 de febrero de 1861».

⁶⁶¹ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1870, 3-7-1870.

ideas, los insignes patricios Salarich, Campá y otros, fueron, por consejo del Sr. Aguilar, a pedir la aprobación del Prelado, que lo era entonces el Ilmo. Sr. Castañer. Quedó este perplejo un momento y temeroso quizá de que so pretexto de ilustración, se difundiese a sus fieles alguna novedad peligrosa a la fe o costumbres, pero al saber que el Sr. Aguilar patrocinaba la idea y tomaría, por decirlo así, la dirección religiosa del Círculo, exclamó: ¡Aguilar! bon Capellá! y dio inmediatamente su aprobación.⁶⁶²

El també manlleuenc Francesc d'A. Rierola i Masferrer, en la sessió necrològica dedicada a Aguilar en el mateix Cercle Literari l'any 1900, va reconèixer l'aportació del seu convilatà i al mateix temps va posar de manifest alguna de les motivacions que havien portat a la constitució de l'entitat.

Sentint la necessitat d'un Centre intel·lectual en que s'hi establís una mutua comunicació d'idees y en que s'hi exercís la mutua ensenyança en tots els ordres del saber, subordinantla a la sana doctrina, fou un dels que més contribuïren a la creació d'aquest Círcol Literari, no sols firmant la circular quel día 29 de Juliol de 1860 se feu per fundarlo, sinó essentne un dels més actius socis.⁶⁶³

Va ser justament Aguilar, secretari segon en la primera junta directiva de l'entitat el qui, per absència de Calderó -secretari primer-, va encarregar-se de la primera memòria anual al final del curs inaugural 1860-1861. En ella va voler destacar la capacitat que havia demostrat l'associació per mantenir-se fidel a la seva inspiració primitiva, conforme amb el caràcter exclusivament literari i científic que prescrivien clarament els seus estatuts. L'apunt dóna fe de la prevenció amb què alguns sectors deuriem seguir els primers passos de l'entitat i del valor que deuria tenir, en aquelles circumstàncies, que un prevere certifiqués l'absència de derives perilloses en el seu curs.

Els estatuts en qüestió, breus i concisos, constituïts per disposicions de caràcter més aviat general, van emmarcar bona part de la trajectòria de l'entitat, ja que no van ser substituïts per uns altres de sensiblement diferents fins al 1886. Durant tot aquell temps, la modificació d'alguna de les disposicions fundacionals, l'addició d'algun nou article i la revisió del reglament interior haurien estat intervencions suficients per acomodar el funcionament de l'entitat a les circumstàncies que anaven sorgint.

Dels estatuts fundacionals destaquem que l'article primer establia que l'entitat era «*esclusivamente [sic] científica y literaria*». De forma gairebé correlativa, l'article sisè prohibia explícitament que hi fossin discutits assumptes polítics i religiosos. Els socis es reunien al «Círcol» amb el propòsit d'«*augmentar sus conocimientos*». Per assolir aquest objectiu es comptava, fonamentalment, amb dos instruments: la lectura i la conversa.

⁶⁶² Pedro MORRO, *Vida del Excmo. é Ilmo. Sr. D. Francisco de Asís Aguilar y Serrat, obispo de Segorbe*, Segorbe, Imp. y Lib. de José Suay, 1902, p. 41.

⁶⁶³ *La Veu del Montserrat*, núm. 10, 10-3-1900, p. 76.

Els estatuts preveien que l'entitat tingués sales destinades a aquestes activitats i prescrivien que es procuraria formar una biblioteca i posar a disposició dels socis un repertori de periòdics «*políticos y literarios, nacionales y extranjeros [sic]*» (art. 2-4). L'article cinquè vedava la pràctica de tota classe de jocs, probablement amb l'objectiu d'evitar la crítica dels sectors que consideraven immorals i socialment perniciosos aquelles activitats i per desmarcar el Cercle Literari d'altres entitats de caràcter eminentment recreatiu existents a la ciutat com el Casino *Vicense* o la Societat Filharmonicodramàtica.

L'apoliticisme és un dels trets característics remarcats amb més insistència pels socis a l'hora de valorar el tarannà de l'entitat i assenyalar la singularitat de la seva aportació en el si del teixit associatiu coetani, en particular, i en la dinàmica ciutadana, en general. Això, malgrat l'ambient ideològic i intel·lectual eminentment conservador i religiós dominant a l'entitat, el fet que una part gens menyspreable dels socis va ocupar càrrecs politicoadministratius amb més o menys freqüència i la intervenció publicopolítica d'alguns d'ells a través, per exemple, de les plataformes periodístiques. És clar que aquesta voluntat d'evitar ésser connotat políticament i ideològica, i de presentar-se com a servidor i legítim representant d'interessos i aspiracions superiors va assolir-se només en part. A títol d'exemple direm que un text publicat el 1902 a *La Plana de Vich* qualificava l'entitat de «*centro de sabios y de intrigantes políticos*».⁶⁶⁴

Sigui com sigui, el corresponsal del *Diario de Barcelona* i soci honorari del Cercle Literari, Manuel Rimont, de qui *El Ausonense* inserí una sèrie de correspondències relatives a les festes que el 1862 se celebraven a la ciutat vigatana amb motiu de la canonització de Miquel Argemir, assenyala la importància de l'entitat pel seu caràcter de «*campo neutral*».⁶⁶⁵ També Francesc d'A. Aguilar que, en qualitat de fundador, membre honorari i bisbe de Sogorb, presidí l'acte de celebració del vint-i-cinquè aniversari de la constitució de l'entitat l'11 de desembre de 1885, hauria retret en el seu discurs «la importància de exa mena de societats enterament independents de la política»⁶⁶⁶. Encara l'advocat vigatà Josep Viquer, en el discurs que va fer com a president en l'acte d'inauguració del curs 1897-1898, destinat a remarcar la influència que l'entitat havia exercit en la vida intel·lectual de la ciutat citava, com un dels elements més transcendents, l'haver contribuït al fet que la vida pública local fos

⁶⁶⁴ *La Plana de Vich*, núm. 139, 6-3-1902.

⁶⁶⁵ *El Ausonense*, núm. 144, 7-9-1862.

⁶⁶⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 51, 19-12-1885, p. 406.

presidida per «lo criteri de la negació absoluta de la política», i contrastà la «desunió», la «debilitat» i la «misèria» inherents a aquella, amb l'acció patriòtica regeneradora que sintetitzava la trajectòria de l'entitat.⁶⁶⁷

El canonge Jaume Collell, per la seva banda, va valorar la creació del Cercle Literari i el ressorgiment de la vida periodística local com els símptomes més evidents (i alhora els alçaprens més eficaços) de la superació de la indigència cultural en què semblava immersa la ciutat després de la mort de Jaume Balmes. El canonge es feia ressò de la trista percepció que s'havien endut Manuel Milà i Fontanals i Marià Aguiló en les seves visites a la ciutat abans del 1860. Collell afegia que els únics contrapunts a aquell panorama de migradesa intel·lectual eren el metge i cronista Joaquim Salarich, el farmacèutic i professor del seminari Josep Giró i Torà i, en menor mesura, l'advocat Manuel Galadies i de Mas, els quals mantenien cert contacte i intercanvi amb la intel·lectualitat de Barcelona i altres poblacions catalanes.⁶⁶⁸ Collell valorava de la següent forma la constitució del «Círcol» a les pàgines *Del meu fadrinatge*: «[...] m'atruvesch a dir que la seva fundació, l'any 1860, fou providencial per la seva oportunitat. Se'n sentia a Vich el desitx y la necessitat de una societat literaria a faysó del *Ateneo Barcelonés* que doná a Catalunya la pauta y l'impuls per les institucions similars».⁶⁶⁹ El canonge deixava entreveure que aquesta nova entitat venia a ocupar un espai que no omplien ni el Casino *Vicense* ni la Societat Filharmonicodramàtica, associacions en el marc de les quals es jugava, es ballava, es feien representacions teatrals i es parlava de política.

Antoni Soler i Trias, advocat vigatà i autor d'una de les primeres biografies de Balmes el mateix any de la seva mort, s'havia pronunciat en un sentit força semblant molts anys abans, el gener del 1862, en un discurs llegit a la tribuna del Cercle Literari que va titular «Vich con el Círculo Literario: Vich sin un Círculo como el Literario».⁶⁷⁰ Soler va demostrar tenir molt present l'experiència del barceloní Ateneu Català,⁶⁷¹ constituït poc abans que el Cercle Literari, el mateix 1860. Així, va fer esment a l'obertura de les seves càtedres públiques uns mesos abans, a la seva organització en seccions, a la celebració regular de sessions acadèmiques i a les seves iniciatives per

⁶⁶⁷ *Íd.*, núm. 51, 18-12-1897, p. 404.

⁶⁶⁸ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 51.

⁶⁶⁹ *Ib.*, p. 52.

⁶⁷⁰ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Vich con el Círculo Literario...» (25-12-1861).

⁶⁷¹ CASASSAS, *L'Ateneu Barcelonès...*, *op. cit.*; ÍD. (dir.), *L'Ateneu i Barcelona...*, *op. cit.*

incentivar i distingir els talents privilegiats. Destacà, igualment, com les autoritats militars, civils, judicials i acadèmiques protegien l'entitat barcelonina i participaven freqüentment dels seus actes. Soler considerava especialment important aquesta implicació de les elits, la reunió de «*lo más selecto de la Población*», per encapçalar iniciatives i projectes encaminats a servir interessos i aspiracions que havien de revertir en un benefici col·lectiu. És evident que l'Ateneu Català era el model a seguir. Segons el parer del conferenciant, les entitats recreatives existents a la ciutat, com el Casino *Vicense*, la Societat Filharmonicodramàtica i la *Sociedad Jovial Vicense* no podien servir finalitats tan transcendents.

Que los Casinos han hecho en Vich bastante bien y que han evitado al propio tiempo no pocos males, no he de negarlo yo [...] pero [...] han servido más a los individuos que a las familias, y a las diversiones solamente más que al progreso de las cosas, de las ciencias, de la cultura, y al adelanto de las bellas letras y artes [...].⁶⁷²

Soler celebrà la constitució del Cercle Literari, enumerà les iniciatives més destacades que havia emprès durant aquell primer any i expressà la seva convicció que seria un instrument de millora col·lectiva que contribuiria decisivament a superar l'estat d'endarreriment i la manca de vitalitat que observava a la ciutat.

El Círculo finalmente ha sido y es el que hará el milagro de reunir lo mejor de la población, para atender a la civilización ausonense, de la que todos nos debemos ocupar, nadie puede prescindir, y que debemos procurar todos, sin excepción [*sic*] ninguna, si queremos ser buenos patricios.⁶⁷³

Uns mesos abans que Soler s'expressés d'aquesta forma des de la tribuna del Cercle Literari, el periòdic *El Ausonense*, empresa periodística iniciada i sostinguda per individus que eren membres destacats del «Círcol», publicava un article en què s'aprofitava la proximitat del primer aniversari de l'entitat per fer certa reflexió i balanç sobre la iniciativa.⁶⁷⁴ L'article, anònim, però presumiblement escrit per un dels individus que reunia la doble condició de redactor del bisetmanari i de soci de l'entitat, contenia un encomi a la tasca desenvolupada per l'entitat durant aquells mesos. El seu autor assegurava que l'associació havia complert amb els seus objectius de «*buscar el recreo y esparcimiento en una saludable instrucción*» i posava en evidència als qui havien augurat que la iniciativa es torçaria i acabaria derivant en una entitat recreativa més. L'autor, entre altres consideracions, es mostrava partidari de posar fre, en

⁶⁷² BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Vich con el Círculo Literario...» (25-12-1861), p. 7.

⁶⁷³ *Ib.*, p. 8-9.

⁶⁷⁴ *El Ausonense*, núm. 48, 10-10-1861.

determinades circumstàncies, a l'intervencionisme excessiu de l'administració pública i reivindicava l'efecte saludablement dinamitzador que podien tenir iniciatives privades com aquella. Finalment, encoratjava l'entitat perquè treballés en pro de «*mejoras locales que no existiendo el Círculo no seria fácil establecer*» i animava els conciutadans a engrossir una entitat que es considerava útil i beneficiosa per als associats i per a la ciutat en general.

Gairebé un any més tard, Manuel Rimont, en la correspondència abans esmentada, adreçada al públic barceloní, glossava de la següent manera la constitució de l'entitat, la finalitat perseguida pels seus fundadors i els beneficis que se'n podien esperar:

Algunos jóvenes ilustrados y laboriosos trataron de fundar un centro literario, en el que pudiesen tener cabida individuos de todas las clases que tuvieran afición a ilustrarse: tal fue el origen del *Círculo literario*, del que forman parte los individuos más notables de esta ciudad y gran número de jóvenes estudiosos, y también algunos individuos del clero. Considerando el *Círculo literario*, como un campo neutral en que para estudios científicos y literarios cogen perfectamente hombres de distintas clases y procedencias, puede ser, si continúa dirigiéndose con acierto, un medio de dar cohesión y fuerza a las individualidades que aisladas pierden su vigor y su valor en la apatía. Así pues el *Círculo literario* ha venido a llenar un importante vacío que puede ser con el tiempo altamente beneficioso a esta ciudad.⁶⁷⁵

Els redactors d'*El Ausonense* s'expressaven semblantment en un altre article anònim publicat a començament del 1863 en què afirmaven que «[...] *el Círculo literario acogiendo bajo la bandera de la ilustración, común a todos, agradable a todos, y útil a todos, los elementos dispersos que con su aislamiento se reducían a la impotencia o se aletargaban en la apatía, ha venido a establecer un campo neutral donde tienen cabida todas las clases, todas las posiciones, todas las ideas y las aspiraciones todas, con tal que se subordinen al conciso programa que se resume en estas pocas palabras: "El bien del país"*».⁶⁷⁶

Molts anys més tard, Josep Salarich i Giménez, fill del fundador Joaquim Salarich i com ell mateix destacat soci del «Círcol», en una ressenya històrica de l'entitat que la *Gazeta de Vich* li va publicar *post mortem*, remembrava que els impulsors actuaven «[...] guiats per l'útil desitx de procurarse, y fomentar pels seus conciutadans el millor benestar possible, intentant l'adquisició y augment de nous y variats coneixements per medi de l'amistosa companyonía, de la conversació y de la controversia, de la lectura y de l'estudi [...]». Segons Salarich, que caracteritzà l'entitat d'«artística y patriòtica associació», els seus impulsors pretenien assenyalar i impulsar «noves vies de progrés y

⁶⁷⁵ *Íd.*, núm. 144, 7-9-1862.

⁶⁷⁶ *Íd.*, núm. 178, 4-1-1863.

benauransa en benefici dels seus conciutadans y comarcans y per damunt de tots, de la gloria de la seva estimada Ciutat de Vich» i aspiraven a que la nova entitat aplegués «tots els ciutadans de bona voluntat que se sentissin animats de noves y falagueres iniciatives y d'aspiracions glorioses per l'engrandiment, prosperitat y bon nom de la seva Ciutat y Plana estimades».⁶⁷⁷

Un altre històric de l'entitat, el farmacèutic i novel·lista Martí Genís i Aguilar, va expressar-se semblantment en una sessió necrològica dedicada a Lluís B. Nadal i Canudas organitzada per Catalunya Vella l'any 1917:

[...] es cosa sabuda de tots vostés que en aquelles sales, en aquella galería, en aquell petit jardí del Circol, s'hi ha acoplat en totes ocasions y durant més de mitja centuria el més pur viganisme, y els projectes més desinteressats per la nostra fe y la nostra terra.⁶⁷⁸

Més enllà de l'idealisme i el sentimentalisme que impregnen aquests fragments, fruit d'una vinculació estreta amb la trajectòria de l'entitat i d'una identificació completa amb els seus ideals, interessa retreure com, a més de crear un espai de sociabilitat cultural amistosa, hi havia la voluntat conscient i explícita que l'entitat tingués una incidència social real i fos una plataforma des de la qual incidir decisivament en la dinàmica col·lectiva del seu entorn més immediat. És allò que de forma més retòrica recollia l'article anònim d'*El Ausonense* abans citat:

[...] si en Vich se suscita o conviene suscitar una cuestión económica, de intereses morales o materiales, una cuestión que ha menester estudio, que necesita ilustrarse por medio de la discusión científica, esa cuestión sometida a la competencia del Círculo literario, al propio tiempo que servirá para ilustrar a los socios contará en su favor con la sanción colectiva de los mismos, más autorizada siempre que la individual, y por consiguiente cuando esa cuestión haya de convertirse en un hecho práctico, tendrá asegurado un apoyo considerable.⁶⁷⁹

Més endavant insistirem a bastament en aquest vessant més instrumental i intervencionista de l'entitat i en veurem exemples fefaents.

⁶⁷⁷ El fragment correspon a la primera part d'aquesta ressenya històrica sobre l'entitat i es va publicar en el número 3857 del dia 26 de març de 1931. Van aparèixer fins a nou lliuraments més en els números 3859, 3867, 3870, 3872, 3875, 3879, 3955 i 3957. En la mateixa línia, Josep Serra i Campdelacreu, en la sessió acadèmica celebrada per commemorar el vint-i-cinquè aniversari de la fundació de l'entitat, va llegir una memòria en la qual hauria insistit en aquesta doble influència, «literària i social», que havia exercit el Cercle Literari en la seva trajectòria; *La Veu del Montserrat*, núm. 51, 19-12-1885, p. 405.

⁶⁷⁸ Martí GENÍS, «Recordances d'en Lluís B. Nadal», a Lluís B. NADAL, *La Goja*, Vic, Gazeta de Vich, 1920, p. VI.

⁶⁷⁹ *El Ausonense*, núm. 178, 4-1-1863.

1.4.2. Sobre el nombre de socis fundadors: uns apunts crítics

A hores d'ara no existeix una certitud completa sobre quin va ser, exactament, el nombre de socis a qui va atribuir-se o a qui es pot atribuir, amb rigor, la categoria de fundadors. La consulta exhaustiva del fons documental de l'entitat, més que esvaire els dubtes i aportar una resposta concloent i definitiva sobre aquesta qüestió, ha fet evidents algunes incerteses i contradiccions, aparentment irresolubles amb la informació de la qual disposem.

Miquel S. Salarich en la seva monografia sobre el Cercle Literari afirmava categòricament que «en diverses publicacions que fan referència a la fundació del Círcol Literari, es diu, insistentment, que foren cinquanta cinc el número de socis fundadors de l'entitat. Però repassant detingudament totes les fonts relacionades amb aquest detall, cal assegurar que el nombre de socis fundadors arriba a la xifra de vuitanta-dos [...]».⁶⁸⁰

Salarich no concretava, però, ni les publicacions en què s'assegurava que el nombre de socis fundadors era de cinquanta-cinc, ni tampoc la documentació ni els criteris a partir dels quals havia pogut verificar la incorrecció i establir la xifra suposadament vàlida. Un dels autors que havia xifrat en cinquanta-cinc el nombre de fundadors era el seu pare, Josep Salarich, qui en la ressenya històrica de l'entitat, ja indicada en les pàgines precedents, deixà escrit el següent:

Fou a l'any 1860 que 55 distingits y bons patricis, entre els quals s'hi comptaven sacerdots, metges, advocats, hisendats, farmacèutichs, artistes, propietaris y fins artesans, resolgueren fundar una Societat [...] ab lo nom de CÍRCOL LITERARI [...].⁶⁸¹

En el fons documental del Cercle Literari conservat a la Biblioteca Joan Triadú de Vic no s'hi han trobat evidències que permetin establir el nombre de fundadors en cinquanta-cinc o en vuitanta-dos. Els llistats de socis del Cercle Literari en els primers anys són incomplets, asistemàtics i menys acurats del que seria desitjable. No va ser fins a l'any 1879 que van començar a elaborar-se llistes mensuals de socis de forma regular i sistemàtica. Aquesta relativa incúria en els aspectes formals de l'administració és observable en altres facetes de l'activitat quotidiana de l'entitat i es constata, per exemple, en la manca d'actes de les reunions de junta per a bona part de la història de l'entitat.

⁶⁸⁰ SALARICH, *Història del Círcol Literari...*, op. cit., p. 5.

⁶⁸¹ *Gazeta de Vich*, núm. 3857, 26-3-1931. El mateix Josep Salarich el 1876 també situava en cinquanta-cinc el nombre de socis fundadors CÍRCULO-LITERARIO DE VICH, *Certamen con que celebró esta Sociedad el primer aniversario de la inauguracion del ferro-carril 8 de julio de 1876*, Vic, Establecimiento tipográfico de Ramon Anglada, 1877, p. XXII.

Si es pren la «Lista primitiva de Socios de Número, por orden de antigüedad, des de la Circular de Invitación de la fundación del Círculo en 29 de julio de 1860 hasta enero de 1864 con las bajas por cese o fallecimiento de los mismos, desde abril de 1862 a Enero de 1864»⁶⁸² s'hi observa que es reconeixen explícitament com a fundadors tots els socis entre el número u i el setanta. D'aquest fins al número vuitanta-sis hi hauria un marge de dubte, ja que aquests no tenen cap indicació concreta i el vuitanta-set és el primer en què hi consta la data d'entrada, corresponent al primer dia de juliol del 1861.

Si es pren un altre llistat de socis, la «Lista que contiene todos los Socios que pertenecieron al Círculo hasta 1870, con las bajas de los mismos, desde 1862, basadas en las listas mensuales, sin espresar la causa. Lista en que se incluyen todos los de la anterior ó sea hasta 1870 espresando el cese por Ausencia ó fallecimiento»,⁶⁸³ s'observa que es contemplen com a fundadors els mateixos setanta socis que eren explícitament reconeguts amb aquesta categoria en el llistat anterior. Semblaria, doncs, que es resol l'equívoc que plantejava el primer dels llistats consultats, tot i que el més versemblant és que aquest segon llistat hagués estat elaborat prenent com a base el primer.

Ara bé, al «Catálogo de los individuos del Círculo Literario de Vich en 1º de Junio de 1864» s'hi observa que els socis Miquel Serraclara, Josep de Tortadès, Antoni Subirachs i Pius Mas i Ribot, als quals corresponen, respectivament, els números setanta-un, setanta-quatre, setanta-vuit i setanta-tres, tenen consideració de fundadors.⁶⁸⁴ Això implicaria ampliar com a mínim fins a setanta-vuit la xifra de numeraris, sempre tenint en compte que pel març del 1864, moment al qual correspon l'acta, algun hipotètic fundador-numerari amb el número setanta-nou o posterior podria haver mort i no ésser consignat en aquell llistat.

En el fons documental de l'entitat es conserva, també, una pila amb prop de 200 circulars d'invitació que la junta directiva va distribuir entre alguns conciutadans anunciant-los la constitució de l'entitat i convidant-los a formar-ne part.

Sr. D.

Habiendo acordado la Junta Directiva del Círculo literario considerar como socios fundadores a los que entren en todo el presente mes de Noviembre y por consiguiente con derecho a las ventajas que les concede al art.º 28 de los Estatutos, tiene el honor de acompañar a V. un ejemplar de los mismos, invitándole a que enterado por ellos del objeto

⁶⁸² BJT/FCL, Listas de socios, Listas generales, llista núm. 1.

⁶⁸³ *Ib.*, llista núm. 3.

⁶⁸⁴ «Catálogo de los individuos del Círculo Literario de Vich en 1º de Junio de 1864», a *Acta de la sesion que el Círculo Literario de la ciudad de Vich celebró el dia 23 de Marzo del año 1864*, Vic, Imprenta de Barjau, 1864, p. 38-40.

noble y altamente provechoso de la sociedad, se sirva inscribirse en ella contribuyendo así a proporcionar a nuestra ciudad una institución de que pocas carecen.

[...] Si, como espera la Junta, tiene V. a bien inscribirse en el Círculo literario sirvase V. firmar esta papeleta y devolverla al conserje de la sociedad que pasará a recogerla dentro de seis días.⁶⁸⁵

Algunes d'aquestes paperetes, firmades i, aparentment, retornades a la secretaria de l'entitat durant el novembre, es troben aplegades entre els oficis d'aquell any. Revisant-les s'hi troben personatges com Manuel Bandragen, Miquel Serraclarà i Josep Martí, als quals corresponen els números setanta-dos, setanta-un i setanta-cinc, respectivament.

Un altre component a valorar és la minuta de la sessió de la junta directiva del 30 de gener de 1861, on s'admet com a socis Antoni Subirachs, Andreu Bassols, Joaquim Rierola, Agustí Baranera (hauria de ser Jacint, segons els llistats de socis esmentats en les línies precedents) i Francesc de Codina, respectivament números setanta-vuit, setanta-nou, vuitanta, vuitanta-un i vuitanta-dos.⁶⁸⁶

A jutjar per les paperetes o circular abans indicada, en què s'afirma explícitament que només serien considerats fundadors els que s'inscrivissin durant el mes de novembre, sembla clar que els esmentats, entrats el gener del 1861, no van gaudir d'aquesta condició, si no és que es va canviar de criteri i es va acordar d'ampliar el període d'inscripció, circumstància que hauria permès que alguns socis tocatardans s'acollissin a aquella clàusula.

Una darrera referència documental retorna sobre el nombre de setanta socis fundadors. En un llibre de tresoreria que conté informació econòmica -en bona mesura relacionada amb el recapte de les quotes mensuals de socis- s'hi troba anotada una entrada de 1.400 rals a 1 de desembre de 1860, corresponent a les quotes d'entrada de setanta socis.⁶⁸⁷ Tanmateix, i per acabar de reblar el clau i evidenciar fins a quin punt resulta difícil de determinar amb certesa absoluta el nombre de fundadors amb les fonts disponibles, convé apuntar que es té constància que un dels socis compresos entre els setanta fundadors, el professor de ciències naturals del Seminari Conciliar, Josep Giró i

⁶⁸⁵ BJT/FCL, Circulars d'invitació de novembre del 1860.

⁶⁸⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Minuta de las sesiones de la Directiva 1861-1876, 30-1-1861.

⁶⁸⁷ BJT/FCL, Biblioteca, Circulo Literario de Vich. Extracto del libro de Tesoreria.

Torà, recollit amb el número catorze, va enviar un ofici a començaments de desembre renunciant a ser soci de l'entitat.⁶⁸⁸

Amb les reserves i prevencions consegüents, s'ha decidit de seleccionar els numeraris recollits amb els números de l'u al setanta en els primers llistats de socis indicats, per a prendre'ls com a base de l'estudi que segueix.⁶⁸⁹ Sigui quina sigui la xifra correcta, és clar que la mostra és prou àmplia per no veure's pervertida d'una forma estadísticament significativa.

*1.4.3. Aproximació prosopogràfica als socis fundadors*⁶⁹⁰

En aquest apartat volem aproximar-nos als socis fundadors del Cercle Literari a través de l'anàlisi d'un conjunt de dades bàsiques com la professió, la data de naixement, el lloc de naixença o la residència a la ciutat de Vic. Per fer possible aquest exercici hem elaborat prèviament una base de dades elemental, el contingut de la qual s'ha sistematitzat en dues taules consultables a l'apèndix. Lògicament, en la seva qualitat de socis fundadors els individus dels quals ens ocupem són els que van constituir i donar el primer impuls a l'entitat i, per tant, són les persones que, necessàriament, van imprimir-li un cert caràcter i orientació, si més no en les etapes inicials. Mitjançant l'anàlisi disposem d'una caracterització bàsica dels protagonistes d'aquesta iniciativa institucional que seria interessant de contrastar amb els artífexs d'altres empreses coetànies més o menys homologables.

La primera taula recull les dades referents, únicament, als tretze individus que van integrar la junta directiva interina i les comissions preparatòries formades l'estiu del 1860, les quals van treballar fins a la institució definitiva de l'entitat uns mesos més tard. La segona taula recull els setanta socis fundadors, entre els quals s'inclouen la totalitat dels anteriors.⁶⁹¹ Per a la identificació dels socis amb nom i cognoms i l'obtenció de les dades bàsiques abans esmentades hem consultat, fonamentalment, les

⁶⁸⁸ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficios del 1860, 4-12-1860. «*Me es sensible manifestar que no permitiéndome mis circunstancias asistir a las reuniones, no desempeñar los cargos que imponen los Estatutos; debo renunciar al carácter de socio con que este Círculo Literario se ha servido honrarme*». En cas de confirmar-se, aquesta seria una baixa sensible entre els fundadors, atès el seu prestigi acadèmic i ciutadà.

⁶⁸⁹ S'hi ha inclòs també a Josep Giró i Torà malgrat l'observació feta a la nota anterior.

⁶⁹⁰ El fet que haguem pogut completar algunes informacions i que haguem reconsiderat alguna dada fa que en determinats casos els valors que oferim no siguin absolutament coincidents amb els que vam donar a conèixer a CAO, «El Cercle Literari...», *op. cit.*, p. 77-90. En qualsevol cas, però, no hi ha diferències significatives.

⁶⁹¹ Sobre els criteris seguits per a la delimitació dels considerats socis fundadors, cal veure l'apartat anterior. Les dues taules esmentades es recullen a l'apèndix. *Vid.* punts 5.1.1. i 5.1.2.

l·listes de socis de l'entitat i els padrons de població del 1860 i del 1861. En alguns casos la consulta de la contribució territorial corresponent al 1860, la matrícula de comerç i indústria per l'any 1861 o el cens electoral relatiu al període han permès completar, corregir i matisar la informació extreta dels padrons.⁶⁹² Més excepcionalment hem fet ús dels padrons i censos electorals d'altres anys. En els pocs casos en què els socis no han estat localitzats en aquestes fonts, les dades s'han espigolat en els treballs historiogràfics disponibles, sobretot en les notícies biogràfiques aportades per Miquel S. Salarich en la monografia dedicada a l'entitat.⁶⁹³ La consulta comparada de les fonts ha evidenciat no poques contradiccions i incoherències pel que fa a les dades, fins al punt que dins d'un mateix padró s'han detectat balls de xifres. És presumible, per tant, que hi hagi algun error o inexactitud puntual, per bé que en cap cas modificaria de forma sensible i significativa el perfil de conjunt que s'ofereix tot seguit.⁶⁹⁴

Tenim coneixement del domicili de dotze dels tretze membres que van integrar les comissions preparatòries i la junta interina del 1860; d'aquests, nou el tenien en els

⁶⁹² BJT/FCL, Listas de socios, Listas generales, llista núm. 1 - Lista primitiva de Socios de Número, por orden de antigüedad, des de la Circular de Invitación de la fundación del Círculo en 29 de julio de 1860 hasta enero de 1864 con las bajas por cese o fallecimiento de los mismos, desde abril de 1862 a Enero de 1864; AMV, Padró d'habitants 1860; Padró d'habitants 1861; AMV, Contribució territorial 1860; AMV, Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1861; AMV, Eleccions. Cens electoral. 1851-1865.

⁶⁹³ «Els homes del Círcol Literari», a SALARICH, *Història del Círcol...*, op. cit., p. 193-250. Sense ésser exhaustius, també poden trobar-se referències biogràfiques de diversos fundadors de l'entitat a Miquel S. SALARICH i Miquel S. YLLA-CATALÀ, *Vigatans il·lustres*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1983; PONCE, *Transformacions agrícoles...*, op. cit., p. 259-268; ROVIRÓ, *Diccionari de filòsofs...*, op. cit.; TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 131-141; ÍD., *Del caciquisme a la democràcia. Política i eleccions a Vic (1900-1931)*, Vic, Eumo, 2007, p. 185-206; Pasqual BERNAT, *Científics d'Osona. Diccionari històric i biobliogràfic dels científics nascuts o vinculats a Osona*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2010; *Vicgrafies. Revista de biografies vigatanes* (Vic, Centre d'Estudis Socials d'Osona, 2005-2009). ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Siluetes vigatanes. *Vid.*, també, els següents treballs referits particularment a alguns fundadors com Joaquim Salarich, Francesc d'A. Aguilar, Josep Giró i Torà (sobre la condició de fundador de Giró, tanmateix, *vid.* les consideracions que hem fet amb anterioritat), Antoni d'Espona i Manuel Galadies: José SERRA y CAMPDELACREU, *Bosquejo biográfico de Don Joaquín Salarich y Verdaguer con noticias expositivas, críticas y bibliográficas de sus obras...*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada, 1885; Miquel S. YLLA-CATALÀ, «Joaquim Salarich i Verdaguer. Erudit metge, bon patrici, cronista de la ciutat», *Ausa*, núm. 110-111, 1984, p. 271-288; ÍD., «Joaquim Salarich i Verdaguer (1816-1884)», *Ausa*, núm. 110-111, 1984, p. 289-313; Joan BADA [et al.], *Aguilar i Manlleu. Commemoració del centenari de la mort del bisbe Francesc d'Assis Aguilar i Serrat*, Manlleu, Ajuntament de Manlleu, 2000; MORRO, *Vida del Excmo... Sr. D. Francisco de Asís Aguilar...*, op. cit.; Francisco José GUERRERO CAROT, *Un cruzado contra el liberalismo. Aguilar y Serrat (Manlleu 1826 - Segorbe 1899)*. Obispo de Segorbe, Segorbe, Concejalía de Cultura, 2013; Miquel S. SALARICH, «Josep Giró i Torà (1813-1881)», *Ausa*, núm. 24, 1958, p. 65-69 (segona part de l'article a ÍD., núm. 25, 1958, p. 98-101); ÍD., «Antonio de Espona y de Nuix 1849-1917», *Ausa*, núm. 12, 1955, p. 80-84; Joan ANGLADA, «La casa i família Galadies, de Vich», *Ausa*, núm. 52, 1965, p. 216-220.

⁶⁹⁴ En el cas de les dates de naixement dels socis cal tenir en compte que aquesta dada en ocasions no apareix explícitament als padrons de població i, per tant, s'ha hagut de deduir de l'edat indicada a la mateixa font, amb el consegüent marge d'error addicional pel fet de no comptar sempre amb el dia i mes corresponents al naixement de l'individu en qüestió ni tampoc, a vegades, amb la corresponent al moment en què va emplenar-se materialment el full del padró. Aquestes imprecisions naturalment són substancials en relació a l'individu en qüestió, però són molt poc significatives estadísticament en relació al conjunt.

barris segon i tercer, és a dir, en el nucli antic, dins de l'antic perímetre emmurallat, que es correspon aproximadament amb l'espai delimitat pel cinturó conformat per les rambles. Els restants tenien el domicili en el barri sisè; dos habitaven en els confins mateix d'aquest perímetre que acabem de traçar, a la rambla del Carme, i un altre al carrer Manlleu, una de les vies d'entrada i sortida de la ciutat. L'anàlisi del conjunt dels fundadors permetrà tornar sobre les implicacions d'aquesta distribució del socis en l'espai urbà.

Des del punt de vista professional, hi són presents un total de quatre advocats, tres metges, dos preveres, dos hisendats, un farmacèutic i un comerciant, que representen respecte al total:

Advocats: $4/13 = 30,76\%$

Metges: $3/13 = 23,08\%$

Preveres: $2/13 = 15,39\%$

Hisendats-propietaris = $2/13 = 15,39\%$

Farmacèutics: $1/13 = 7,69\%$

Comerciants: $1/13 = 7,69\%$

Generalment s'ha optat per respectar la professió indicada pels mateixos ciutadans en les cèdules del padró, però és evident que alguns socis que han quedat adscrits a un determinat àmbit professional encaixarien encertadament, també, en una altra categoria. En alguns casos els individus feien constar en el padró una professió que en realitat no exercien o bé que no era, ni de bon tros, la seva font d'ingressos principal ni tampoc la seva ocupació essencial. En altres ocasions és perfectament verificable que alguns socis compaginaven l'exercici d'activitats professionals i intel·lectuals diverses. Quan hem disposat d'un bagatge informatiu suficient, hem optat per reconsiderar la autoidentificació donada al padró. És el cas, per exemple, de Francesc X. Calderó, doctor en dret i que consta com a advocat, però que no sembla que exercís efectivament aquesta professió a l'entorn del 1860 (si més no, no consta que pagués la contribució que li correspondria a Vic), i que ha estat considerat en la seva qualitat d'hisendat-propietari.⁶⁹⁵ Com veurem, el percentatge que presenta aquesta darrera categoria entre el conjunt dels socis fundadors és molt superior que no pas en el cas particular de les comissions preparatòries, on predominen amb diferència els professionals liberals.

⁶⁹⁵ Hem decidit atribuir una única categoria d'hisendat-propietari tant als individus que hem trobat relacionats indistintament com a «hisendats» o «propietaris», com a aquells que només ens han aparegut relacionats amb una d'aquestes formes.

D'aquests tretze individus, vuit eren naturals de la ciutat de Vic mateix (61,54%) i cinc ho eren d'altres poblacions petites i mitjanes de Catalunya: Caldes de Montbui, Folgueroles, Olesa de Montserrat, Rubí i Tàrraga. Finalment, els individus queden distribuïts de la forma següent, si hom els classifica en funció de la data de naixement.

1800-1809: $1/3 = 7,69\%$

1810-1819: $2/13 = 15,39\%$

1820-1829: $5/13 = 38,46\%$

1830-1839: $5/13 = 38,46\%$

Així doncs, les juntes iniciadores de l'entitat van estar conformades en bona mesura per uns professionals notablement joves que, en la majoria de casos, havien nascut entre el 1825 i el 1835 (el 61,54%) i tenien, per tant, entre 25 i 35 anys en el moment de la fundació de l'entitat. Aquest és un element de contrast en relació al conjunt dels fundadors, ja que les franges d'edat que concentren major nombre de naixements i la mitjana d'edat són dissemblants, com es veurà tot seguit.

Vegis el perfil que es desprèn de l'anàlisi global dels setanta socis fundadors. Es disposa del domicili de seixanta-set dels fundadors. L'enorme majoria de socis habitaven en el nucli antic, a l'interior del perímetre delimitat pel cinturó conformat per les rambles. Són els barris als quals el padró assignava els números 1, 2 i 3 i que tenien com a espais i artèries principals la plaça Major, el carrer de la Riera, el carrer de Sant Hipòlit (Sant Miquel dels Sants) i el carrer de la Ramada, entre d'altres. En conjunt, aquests barris tendien a concentrar una part molt destacable dels hisendats i propietaris més destacats de la ciutat (especialment la plaça Major, que a més d'una evident i proverbial funció comercial, també era un espai de residència i representació per a l'elit local) i acollien una fracció notòria dels advocats, notaris, metges, farmacèutics, impressors i eclesiàstics. També aplegaven una part important del petit comerç i d'una menestralia especialitzada en un reguitzell d'oficis que denoten la pervivència a la ciutat d'un món productiu d'arrel tradicional.⁶⁹⁶ La presència d'obrers fabrils, bracers, llauradors i altres jornalers en aquests barris era molt reduïda.

Tan sols quinze dels seixanta-set fundadors dels quals ens consta el domicili residien fora d'aquests barris i ho feia en els barris 4, 5, 6, 7, 8 i 9 i les zones de poblament dispers de les parròquies alta i baixa. D'aquests socis, aproximadament la meitat ho feia

⁶⁹⁶ L'anàlisi del padró de població del 1889 evidencia que els barris primer, segon i tercer són, amb notòria diferència, els que concentren la major part de la població dedicada al sector serveis; ROCAFIGUERA, *La població de Vic al segle XIX...*, op. cit., p. 68-70.

en el perímetre de rambles immediat: a la rambla del Carme, la rambla de l'Hospital i la rambla de Montcada o del Portalet. Uns altres sis ho feien en els carrers de Manlleu, Gurb, Nou i Trinquet. La presència de socis fundadors residents en els barris 5, 8 i 9 i a les parròquies, que eren les zones de la ciutat poblades majoritàriament per bracers, llauradors, jornalers i obrers fabrils -i, també, per força menestrals-, és pràcticament nul·la. Com a excepció queda el cas de dos socis fundadors, el tintorer Tomàs Calsina i el fabricant Josep Tort, ambdós residents al carrer Sant Pere, poblat de forma abassegadora per bracers, majordoms, llauradors, tintorers, teixidors, corders, etcètera.

La informació extreta de la classificació dels socis en categories socioprofessionals resulta, també, de gran interès. Es té coneixement d'aquesta dada per a seixanta-vuit dels setanta fundadors.

Hisendats-propietaris: $19/68 = 27,94\%$

Advocats: $12/68 = 17,65\%$

Preveres: $8/68 = 11,77\%$

Metges: $5/68 = 7,35\%$

Fabricants: $4/68 = 5,88\%$

Farmacèutics: $3/68 = 4,41\%$

Comerciants: $3/68 = 4,41\%$

Impressors: $3/68 = 4,41\%$

Jutges: $2/68 = 2,94\%$

Notaris: $2/68 = 2,94\%$

Confeters: $2/68 = 2,94\%$

Altres: $5/68 = 7,35\%$

La presència de propietaris i hisendats, d'aquells que almenys en bona mesura obtenien el sosteniment i devien la seva situació socioeconòmica a l'administració i gestió d'un patrimoni suficient, és molt destacable, ja que representen més de la quarta part del total de fundadors. Entre aquests hi ha hisendats com Joan d'Abadal, Llucià Cortinas, Felicià d'Abadal, Pere Estanyol o Joan Soler i Herm, per a tots els quals en el repartiment de la contribució territorial del 1860 corresponent a Vic se'ls calculava un producte líquid imposable superior als 5.000 rals. També hi són presents Josep M. Bru de Sala, Isidre Sobrerriba o Rafael de Llanza, tots els quals formaven part de la nòmina dels propietaris comarcals destacats.⁶⁹⁷

⁶⁹⁷ Vid. una «Relació dels 150 principals propietaris» de la comarca d'Osona a mitjan segle XIX a PONCE, *Transformacions agrícoles...*, op. cit., p. 253-255.

Atesa la composició social de l'entitat, no resulta gens sorprenent que alguns dels seus socis fossin, també, part destacada de la subdelegació vigatana de l'Institut Agrari Català de Sant Isidre (IACSI);⁶⁹⁸ que les conferències de tema agrícola fossin habituals al Cercle Literari; que l'entitat fos un escenari privilegiat dels esforços constitutius de l'associacionisme agrícola comarcal; o bé que en la relació nominal de socis vigatans de la Cambra Agrícola Ausetana a partir del 1903 s'hi puguin identificar diversos individus que havien estat vinculats al Cercle Literari.⁶⁹⁹

Els advocats conformen una altra de les professions més presents entre els socis del Cercle Literari. Són nombrosos els casos en què els advocats eren alhora titulars de patrimonis immobiliaris notables o formaven part de les famílies apoderades de la comarca. Els casos de Miquel Albareda, Ramon Llibert o Antoni d'Espona són prou clars. D'un total de tretze advocats que pagaven la matrícula corresponent al seu exercici a la ciutat de Vic el 1861, vuit van integrar-se com a fundadors en l'entitat. De fet, si als advocats hi sumem els notaris i els jutges, i els considerem sota una categoria comuna com la de "professions jurídiques", aquest resulta ser un grup amb una proporció del 23,53%, encara una mica inferior a la que representen els hisendats-propietaris.

Entre la massa social del Cercle Literari s'hi troba un altre grup notable en nombre, el dels preveres, que sumen un total de vuit membres i representen un 11,77% del total de fundadors. Entre els socis comptabilitzats com a preveres hi ha compresos dos professors del Seminari Conciliar que aleshores estaven en actiu, Josep Giró i Francesc d'A. Aguilar, i un que ja no exercia, Pere Vinyeta, que podrien haver constituït una categoria pròpia.⁷⁰⁰

El conjunt de metges no resulta gens menyspreable. Del total de set metges que pagaven matrícula el 1861 per l'exercici de la seva professió a la ciutat de Vic, cinc van integrar-se a l'entitat com a fundadors. De fet, tres d'ells, Salvi Almató, Climent Campà i Joaquim Salarich, ja havien format part de les comissions iniciadores de l'entitat i van mostrar-se especialment actius durant els primers anys. També fou notable l'adhesió dels farmacèutics, ja que pràcticament la meitat dels que exercien a la ciutat consten com a fundadors.

⁶⁹⁸ A *Ib.*, p. 98, es donen alguns noms en aquest sentit.

⁶⁹⁹ *Ib.*, p. 243-250.

⁷⁰⁰ A propòsit de la consideració de Giró com a fundador remetem, altra vegada, a les p. 196-197 d'aquest treball.

En menor mesura hi és present algun fabricant important de la ciutat dedicat a la indústria llanera i cotonera com ara Josep Torrents i Josep Tort, i dos comerciants que es dedicaven al comerç de teixits, Jeroni Serdà i Francesc Bach, si bé encara s'hi podria haver comptabilitzat l'hisendat Ramon Capdevila, que com a mercader de teixits pagava una contribució de 1.130,94 rals en el repartiment corresponent al 1861. Igualment, s'ha comptat com a comerciant al semoler Llorenç Comas, que regentava un magatzem de venda a l'engròs a la plaça Major i era, també, administrador de loteries.

Esment a part el mereixen els confiters Josep Conill i Domènec Creixans. Si la major part dels fins aquí consignats constitueixen una veritable elit social, econòmica o professional hom podria pensar que els dos confiters matisarien, almenys en part, aquest perfil. Tanmateix, la consulta de la matrícula industrial i de comerç permet constatar, d'una banda, el nombre notable de confiters i xocolaters que mantenien activitat a la ciutat de Vic i es concentraven de forma especial a la plaça Major i, de l'altra, el fet que aquest grup constituïa en alguns casos una «aristocràcia menestral». Josep Conill, per exemple, era propietari del seu domicili a la plaça Major i pagava en la contribució industrial i de comerç del 1861 1.569,04 rals en concepte de l'exercici de la seva professió i per l'ús d'un molí de xocolata activat per energia animal. Encara Josep Font, que ha estat comptabilitzat com a hisendat respectant l'atribució del padró, posseïa una casa pròpia a la plaça Major, on regentava una confiteria i pagava una contribució notable en concepte d'aquesta activitat i de les seves propietats urbanes.

En el grup heterogeni d'“altres” s'hi ha agrupat un comandant militar, un músic,⁷⁰¹ un administrador de correus, un tintorer i un escriptor,⁷⁰² que l'únic que tenen en comú, és que hi consten amb un sol representant i que no encaixen estrictament en cap de les categories anteriors. Aparentment, la presència d'un tintorer podria donar la impressió de ser un contrapunt al perfil que es desprèn del conjunt dels fundadors. L'individu en qüestió, però, Tomàs Calsina, deuria gaudir d'una posició econòmica força acomodada; presumiblement disposava dels recursos materials i tècnics per tenyir teixits en aquelles fàbriques que no disposaven d'aquest servei i pagava per aquesta activitat una contribució, prou considerable, de 690,06 rals.

⁷⁰¹ Es tracta de Miquel Bonamich i Vila, que consta com a músic al padró. Va ocupar diversos càrrecs com a empleat de l'ajuntament, entre els quals el de secretari (1894-1898).

⁷⁰² Es tracta de Marià Clarà i Soler. Consta com a escriptor i desconexem si treballava com a copista a la notaria amb el seu pare Ramon Clarà i Casas o als jutjats, o bé si més aviat exercia com a comptable. No tenint prou elements de judici, l'hem classificat en aquest grup d'“altres”.

Tenint en compte que els socis del Cercle Literari pertanyien a una elit socioprofessional, econòmica i cultural, tot i que majoritàriament d'un nivell modest i d'abast local, hom no pot jutjar com a fortuïta la variable ja comentada del domicili dels seus membres. Les dades referides evidencien l'existència d'una distribució de la població en l'espai urbà que obeïa, almenys parcialment, a factors de diferenciació social, econòmica i professional.

En un altre ordre d'anàlisi, destaca el fet que el 57,58% dels socis fundadors del Cercle Literari eren naturals de la ciutat de Vic confirmant així, en bona mesura, la proporció recollida en relació als integrants de la junta interina i de les comissions preparatòries. El còmput restant es reparteix entre el 37,88% que eren naturals d'altres indrets de Catalunya i un 4,54% que procedia d'altres indrets d'Espanya, concretament d'Alacant, Castejón de las Armas i Ronda. És interessant de destacar que entre els procedents d'altres indrets de Catalunya aproximadament la meitat ho feien de pobles i ciutats com ara Calldetenes, Folgueroles, Gurb, Manlleu, Pruit, Santa Eugènia de Berga, Santa Eulàlia de Puig-oriol (Lluçà), Sant Feliu i Sant Pere de Torelló i Tona, que se situen en l'entorn més immediat sobre el qual la ciutat de Vic exercia la seva influència. Dels restants, tres socis eren naturals de Barcelona i els altres d'Amer, Caldes de Montbui, Castellar de N'Hug, Girona, Igualada, Moià, Olesa de Montserrat, Ripoll, Rubí, Tàrraga i Tortosa. En relació a aquest extrem és interessant constatar que sis dels vuit preveres considerats membres fundadors no eren naturals de Vic. El fet evidencia, d'una banda, que aquesta era una de les professions de l'època amb major caràcter itinerant (també ho eren els funcionaris i militars, i semblen ser-ho força els metges i farmacèutics) i, de l'altra, la funció de capitalitat eclesiàstica que exercia Vic, factor que atreïa un volum de població considerable a la ciutat i que revertia, al seu torn, en les característiques de la societat local mateixa.

Si es distribueixen de forma ordenada en períodes de deu anys les dates de naixement dels socis de les quals es té constància, s'obtenen els resultats que segueixen:

1790-1799: $4/67 = 5,97\%$

1800-1809: $8/67 = 11,94\%$

1810-1819: $22/67 = 32,83\%$

1820-1829: $19/67 = 28,36\%$

1830-1839: $14/67 = 20,90\%$

Els majors de seixanta anys i els menors de vint eren numèricament marginals, mentre que la franja que acumula major nombre de naixements és la de 1810-1819. Aquest és un element de contrast amb els protagonistes de la junta interina i les comissions iniciadores de l'entitat, per terme mig força més joves. En el còmput total, l'edat mitjana dels fundadors era de quaranta-un anys, aproximadament.

En fi, més d'un terç dels socis fundadors del Cercle Literari de Vic havien exercit, exercien o exercirien en un futur proper el càrrec de regidor a l'ajuntament de la ciutat, una dada prou significativa de la seva presència considerable en les instàncies de poder local. La proporció encara seria sensiblement més alta si descomptéssim els individus afectats per circumstàncies incapacitants per exercir càrrecs de representació d'aquest tipus com els eclesiàstics o els empleats públics en actiu.

No sembla haver-hi indicis per pensar que aquest panorama esbossat fins aquí es modifiqués d'una forma significativa amb l'entrada de nous socis en els mesos subsegüents a la creació de l'entitat ni tampoc en les primeres anyades. Així, per exemple, atenent ara tan sols a les categories socioprofessionals, durant els dos primers anys van incorporar-se hisendats destacats de la comarca com ara Francesc de Codina Pujol de Senillosa, Josep de Tortadès i Puig, Marià de Bojons i de Tortadès, i Josep d'Espona i de Barnola; el notari Pius Mas i Ribot i l'advocat Josep Mascaró i Viquer; els preveres Josep Martí i Galis, Josep Casacuberta i Nuix i Lluís Bassas i Bonamich; els impressors Lluís Barjau i Codina i Jaume Valls i Pujol; el confiter Antoni Subirachs i Clarà, el rellotger Isidre Bofill i Oliva i el sastre Valentí Sunyer i Corp; els mestres Jacint Baranera i Verdager i Gregori Artizà i Lapedra; els joves estudiants, Francesc de Paula i Ignasi Campà i Porta; o el guàrdia civil Manuel Bandragen de Puig-Samper.

1.4.4. Una arrancada prometedora (1861-1865)

Com ha estat indicat en les pàgines precedents, el Cercle Literari va quedar instal·lat definitivament a finals del 1860 en un local al capdamunt del carrer de la Riera. El canonge Collell, remembrant-ho, qualificava l'estatge de «tan modest y humil que gayrebé feya pensar que alló no passaria d'un assaig lloable pero passatger».⁷⁰³ L'entitat va romandre en aquell local fins al 1865 traslladant-se, aleshores, a un local més espaiós que li permetria salvar els constrenyiments imposats per l'anterior. Durant aquells primers anys la iniciativa va aconseguir consolidar-se i l'entitat va desplegar una

⁷⁰³ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 52.

activitat institucional i cultural considerables. La directiva elegida en la junta general del 21 de novembre de 1860, presidida per Benet Baquero, va pilotar el «Círcol» fins al 1862. Una junta parcialment renovada presidida pel metge Climent Campà va prendre el relleu l'any 1863 i va ser succeïda l'any següent per un equip directiu liderat per l'advocat Manuel Galadies, que va exercir aquell càrrec en diverses ocasions en els primers anys de trajectòria associativa. L'hegemonia dels considerats socis fundadors és molt evident en aquestes primeres juntes directives.⁷⁰⁴ Un fet, d'altra banda, poc sorprenent, perquè el considerat grup promotor encara continuava essent preponderant numèricament en relació al conjunt de la massa societària el 1864.⁷⁰⁵

Els llistats de socis per a aquells primers anys són escassos, confusos i assistemàtics. La manca de dades seriadades i la seva fiabilitat relativa dificulta la traçabilitat de l'evolució dels associats. Aquest fet fa que les dades consignades s'hagin de prendre amb precaucions. La comptabilitat, a través de l'ingrés de les quotes de soci, indicaria que en aquells primers cursos l'entitat comptava, de mitjana, amb una setantena de socis -la major part numeraris-, nombre que oscil·là entre un màxim de vuitanta i un mínim de seixanta-dos.⁷⁰⁶ A aquests caldria sumar-hi, com a mínim, els socis honoraris, exempts de contribuir econòmicament al sosteniment de l'entitat i, probablement, alguns elements de la secció lírica que almenys durant un temps van ser aixoplugats amb la condició de forasters. Amb la categoria de soci honorari, prevista estatutàriament, l'entitat disposava d'un mecanisme per distingir aquells que es considerava que havien contribuït d'una forma especial al projecte col·lectiu que tenien entre mans, però al mateix temps també era un recurs per vincular al «Círcol» individus amb ascendent en el món intel·lectual, acadèmic i institucional, fet que al seu torn revertia favorablement en el prestigi de l'entitat mateixa. Així, en aquells primers cursos, van ser nomenats honoraris Josepa Massanés, Eduard Compte, Joaquim Roca i Cornet, Manuel Rimont, Carlos M. Perier, Gregorio Amado Larrosa, Nicolás Peñalver, Francesc d'A. Aguilar, Joan Vinader i Nubau, Manuel Milà i Fontanals, els germans

⁷⁰⁴ Sobre els criteris seguits per a la delimitació dels considerats socis fundadors, cal veure el punt 1.4.2. El llistat nominal de socis es troba a l'apèndix, punt 5.1.2.

⁷⁰⁵ BJT/FCL, Listas de socios, Listas generales, llista núm. 1 - Lista primitiva de Socios de Número, por orden de antigüedad, des de la Circular de Invitación de la fundación del Círculo en 29 de julio de 1860 hasta enero de 1864 con las bajas por cese o fallecimiento de los mismos, desde abril de 1862 a Enero de 1864.

⁷⁰⁶ BJT/FCL, Biblioteca, Círculo Literario de Vich. Extracto del libro de Tesorería. *El Ausonense* (núm. 48, 10-10-1861), en un article dedicat a fer balanç després de gairebé un any d'activitat, afirmava, probablement tirant llarg, que l'entitat havia assolit gairebé el centenar de socis, sense comptar els honoraris i transeünts.

Ignasi i Francesc de P. Campà, i Francesc Camprodon. L'1 de juny de 1864 l'entitat comptava amb 101 socis que es distribuïen per categories de la següent manera: setanta-un numeraris, set transeünts, tretze honoraris (les quatre autoritats locals nades, més nou persones que havien rebut el nomenament particularment) i deu forasters, que no eren sinó membres «*ausiliares [sic] de la secció lírica*».⁷⁰⁷

Durant aquells primers anys, fins al 1865, l'entitat organitzà una setantena llarga d'actes, entre conferències, celebracions i commemoracions, vetllades poètiques i concerts musicals.⁷⁰⁸ Des de la tribuna del Cercle Literari van exposar-se temes vinculats a àmbits tant diversos com la literatura, l'art, l'estètica i la filosofia, la història, la religió, la medicina o la història natural, i va tractar-se de la importància i objecte de l'educació, del fenomen de la mendicitat, de la doctrina frenològica, de la higiene pública o dels efectes centralitzadors de la Llei del notariat. El 1862 va celebrar-se un acte solemne per celebrar la canonització del compatriota Miquel Argemir (Sant Miquel del Sants) i aquell mateix curs es va començar a celebrar una sessió dedicada a commemorar la setmana santa, que va esdevenir habitual en el transcurs dels anys. És clar que no tots els actes, especialment els de naturalesa més pròpiament «acadèmica», comptaven amb la concurrència desitjada pel nucli més actiu i compromès amb la marxa de l'entitat.⁷⁰⁹

Des del 1861, primer any en què l'entitat va mantenir activitat cultural, se celebrà la sessió commemorativa de la mort de Balmes. El «Círcol» s'encarregà, des d'aleshores i fins a finals de segle, d'organitzar anualment aquell acte, que va esdevenir una de les cites més destacades del curs. Al llarg d'aquell mig segle curt van prendre part en la celebració -o van associar-s'hi d'alguna manera, enviant-hi un escrit a propòsit, per exemple- personalitats com ara els germans Ignasi i Francesc Campà, Josepa Massanés, Joaquim Roca i Cornet, Nicolás Peñalver, Manuel Milà i Fontanals, Jaume Collell,

⁷⁰⁷ «Catálogo de los individuos...», *op. cit.* Entre els honoraris hi consta l'advocat i escriptor de Mataró, Terenci Thos i Codina. Sobre aquest personatge i les seves relacions amb les figures cabdals del Cercle Literari i l'Esbart *vid.* Xavier CATEURA, «Terenci Thos i Codina (1841-1903) i Jacint Verdaguer (1845-1902)», *Ausa*, núm. 158, 2006, p. 601-620.

⁷⁰⁸ Pot veure's una relació dels actes que van tenir lloc al Cercle Literari al quadern provinent del fons de l'entitat i elaborat per Josep Serra i Campdelacreu i Josep Salarich i Giménez: ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Academias literarias y líricas del Circulo-literario de Vich. Academias literarias y líricas celebradas en dicha Sociedad; coleccionadas por los socios D. José Serra y Campdelacreu y D. José Salarich y Giménez. Una relació més accessible i completada amb notícies extretes de la premsa local coetània a SALARICH, *Història del Círcol...*, *op. cit.*, p. 257 i s.

⁷⁰⁹ Les queixes per l'escassetat de públic o la indiferència amb què eren acollits alguns actes van ser relativament freqüents. *Vid.*, per exemple, la memòria del 1862; BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1862.

Narcís Verdager i Callís, Raimon d'Abadal, Lluís B. Nadal, Narcís Pla i Daniel, el colombià Luís M. Mora Gallego o el bisbe de Tonquín oriental Antoni Colomer.⁷¹⁰ En aquella primera edició de l'acte, el 1861, el president de l'entitat, Benet Baquero, va denunciar l'estat ruïnós en què es trobava el monument dedicat al filòsof vigatà al cementiri municipal, erigit per subscripció popular i inaugurat el 1853, i demanà un exercici de responsabilitat amb la memòria del vigatà il·lustre.⁷¹¹ Consegüentment, en aquella mateixa sessió s'organitzà una comissió en el si de l'entitat per aconseguir les implicacions que fossin necessàries per garantir-ne la restauració.⁷¹² *El Ausonense*, en consonància amb les intencions expressades al «Círcol», s'implicà i va fer un seguiment de l'afer. Amb el lideratge institucional de l'ajuntament aquells propòsits van culminar el juliol del 1865 amb el trasllat del panteó al claustre de la catedral i la celebració d'un acte solemne.⁷¹³

Durant aquells primers anys, en algunes de les intervencions a la tribuna de l'entitat ja va fer-se ben evident la voluntat que el Cercle Literari servís no només per facilitar als seus socis l'accés al coneixement i a la informació i satisfer el seu desig de fruïció intel·lectual, sinó també perquè actués com un espai de debat i com una plataforma des de la qual incidir en els afers col·lectius locals. En aquest sentit, resulta especialment significativa la conferència d'Antoni Soler «Conveniencia o necesidad de un periódico en Vich», dictada el 15 de març de 1861.⁷¹⁴ A la ciutat no s'editava aleshores cap altra publicació periòdica que el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*. L'advocat vigatà va recordar a l'auditori una iniciativa periodística precedent, *El Montañés*, que tingué una vida ben efímera entre els mesos de maig i agost del 1854 i que, segons Soler, va desaparèixer principalment a causa de l'epidèmia de còlera que

⁷¹⁰ A partir del 1903 va ser l'entitat regionalista Catalunya Vella la que va responsabilitzar-se de la commemoració. L'Ajuntament de Vic s'hi implicà progressivament a partir del 1910 i, d'ençà del 1924, el consistori vigatà mateix va assumir-ne l'organització; Joan DURAN, «La conmemoración anual de Balmes en Vich», *Ausa*, núm. 45, 1963, p. 413-422.

⁷¹¹ A destacar que entre els components de la comissió directiva responsable del panteó de Jaume Balmes constituïda el 1848 hi havia l'alcalde Manuel Galadies, Joan d'Abadal i Antoni Soler, que anys a venir serien fundadors del Cercle Literari. Sobre les gestions per a l'erecció del panteó a Jaume Balmes i el seu posterior trasllat al claustre *vid.* Silvia VILARÓ i Adam SEDÓ, «Del Cementiri Municipal al Claustre Gòtic. El monument commemoratiu a Jaume Balmes», *Ausa*, núm. 140-141, 1998, p. 75-103. També pot veure's Joan DURAN, «Monumentos Commemorativos de Balmes», *Ausa*, núm. 26, 1963, p. 441-450; Miquel S. YLLA-CATALÀ, «El monument sepulcral a Jaume Balmes», *Ausa*, núm. 114-115, 1985, p. 425-448.

⁷¹² *El Ausonense*, núm. 23, 14-7-1861.

⁷¹³ *Eco de la Montaña*, núm. 238, 6-7-1865. Dos dies abans el periòdic havia dedicat un número extraordinari a l'acte de trasllat; *Íd.*, núm. 237, 4-7-1865; BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 3-7-1865.

⁷¹⁴ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Conveniencia ó necesidad de un periódico en Vich» (15-3-1861).

assotà aleshores la ciutat. Entre els impulsors d'aquella capçalera hi havia hagut l'advocat i fundador del Cercle Literari Miquel Bach i Toll, Joaquim Capdevila i Lleona (que entrà a l'entitat com a numerari el maig del 1862), l'advocat Domènec de Bertran (també futur membre de l'entitat i president en diverses ocasions) i el conferenciant mateix. Soler assegurà que el butlletí eclesiàstic diocesà no podia donar cobertura a les necessitats locals més immediates, com tampoc ho podien fer, per motius diferents, les publicacions que arribaven de Barcelona i Madrid.

[...] los Ausonenses tenemos una precisión de acudir a los periódicos de la Capital, siempre que queremos decir algo de nuestra Ciudad, aun cuando sea insignificante, y de poca importancia, o completamente indiferente para los estraños [*sic*] a nuestras casas y cosas.

El conferenciant es mostrà convençut que Vic no podia prescindir d'una millora tan indispensable, que potencialment podia ser un revulsiu eficaç contra la sensació de crisi, atonia i aïllament que observava en la ciutat.

La Ciudad de Vich, cuyo mayor mal ha sido de muchos años a esta parte el aislamiento, y que también experimenta con dolor los efectos de tal desgracia; debería procurar que sus vecinos se acercasen más unos a otros, comunicándose sus necesidades, y esto se conseguirá en gran parte con un periódico.⁷¹⁵

El 2 de maig, tan sols un mes i mig més tard, sortia a la llum *El Ausonense*, periòdic bisetmanal del qual van publicar-se 202 números fins al 29 de març de 1863. El fet no és en absolut anecdòtic, perquè la ciutat posava fi a anys de silenci periodístic i donava inici a una «nissaga» que continuaria immediatament després amb l'*Eco de la Montaña* (1863-1868). Des d'aleshores i fins a finals de segle diverses capçaleres van editar-se a la ciutat, entre les quals l'emblemàtica *La Veu del Montserrat* (1878-1902), que juntament amb d'altres publicacions van acabar configurant, sobretot a partir de mitjan anys vuitanta, un panorama de publicacions periòdiques prou ric i diversificat, i una tradició periodística força rellevant.⁷¹⁶

Malgrat que la proposta més immediata de creació del periòdic sorgí del Cercle Literari i que alguns dels seus socis més destacats com ara Joaquim Salarich, Francesc X. Calderó, Marià Fàbregas i el mateix Antoni Soler van formar el cos de redacció de la publicació, seria incorrecte considerar-la un portaveu de l'entitat o un simple apèndix d'aquest. El mateix Francesc d' A. Aguilar demostrà interès en confirmar aquest extrem a la memòria institucional del 1861:

⁷¹⁵ *Ib.*

⁷¹⁶ Per a la premsa del període MIRALPEIX, *La premsa a la ciutat de Vic...*, *op. cit.* També pot veure's CODINA, *Retalls de premsa vigatana...*, *op. cit.*

La Junta Directiva al igual de los demás socios oyó con gran gusto las consideraciones del socio indicado, pero creyó que fuera apartarse del objeto del Círculo puramente instructivo y literario, tomar parte como sociedad en un periódico que por grandes que sean la prudencia y saber de los Redactores está siempre ocasionado a disgustar a alguien y sostener controversias con el calor que aunque justo es impropio del tono calmo y reposado que debe usar una sociedad literaria; sin embargo el periódico salió a la luz y sigue publicándose, no dependiente del Círculo, no como hijo suyo, sino como amigos que serán mientras ni uno y otro se separen del programa que desde un principio cada uno se trazaron.⁷¹⁷

Sembla molt més acurat valorar el Cercle Literari i *El Ausonense* com a iniciatives distintes de les quals en participaven, en bona mesura, una mateixa colla d'individus que cercaven instruments per incidir en l'espai que percebien com a propi i en el que se sentien cridats a exercir un lideratge. No és casual que Collell, com ja s'ha indicat, assenyalés el «Círcol» i la premsa local com els alçaprens eficaços del desvetllament de la població.

Sigui com sigui, des d'aleshores el Cercle Literari comptà amb un aliat i un amplificador disposat a augmentar la ressonància dels seus actes i la incidència dels debats i les iniciatives nascudes en el seu interior. La coincidència en objectius es va evidenciar en diverses ocasions, com ara en la defensa de la capitalitat episcopal de Vic davant les pretensions de Manresa (Joaquim Salarich, «Manresa jamás ha sido cabeza de obispado»),⁷¹⁸ o la campanya liderada per Salvi Almató per dotar la ciutat d'una caixa d'estalvis, que es traduí en diverses intervencions des de la tribuna de l'entitat, una sèrie d'articles a la premsa i el nomenament d'una comissió dins el «Círcol» per estudiar la forma més convenient d'aconseguir la instal·lació d'una institució financera d'aquelles característiques.⁷¹⁹ La sinèrgia entre totes dues plataformes i la implicació de l'entitat en els afers col·lectius va posar-se de manifest en accions molt diverses, com la participació en la subscripció voluntària d'accions pel ferrocarril que havia de connectar Vic amb Barcelona, la contribució econòmica en ajuda dels damnificats pel

⁷¹⁷ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1861.

⁷¹⁸ El treball va publicar-se a *El Ausonense* en forma de fulletó, entre el 5 de desembre de 1861 i el 20 de febrer de 1862.

⁷¹⁹ Salvi Almató va pronunciar la primera conferència sobre el tema el 30 d'abril de 1861, «Utilidad de las cajas de ahorro». Insistí en aquella qüestió el 16 de febrer de 1862 i el 31 d'octubre de 1863; BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Circulo Literario de Vich. Pel que fa a *El Ausonense*, vid. la sèrie d'articles sota el títol comú de «Cajas de ahorros» en els números 3, 4, 23, 31, 51, 55, 63 i 83. El mateix periòdic encara publicaria dos articles de fons sobre el mateix assumpte en els números 169 i 172.

desbordament del riu Mèder la matinada del 8 d'octubre de 1863,⁷²⁰ o bé la resolució d'apadrinar i protegir la societat coral L'Ausetana.⁷²¹

Encara en aquesta línia més intervencionista cal destacar el discurs de Salvi Almató del 15 de març de 1863, titulat «Utilidad de los premios a la virtud». El conferenciant va exposar la necessitat que tenien els pobles de desvetllar i recompensar els actes virtuosos i va historiar com, modernament, s'havien instituït premis amb aquella finalitat, explicant la forma i el moment en què havien arribat a Espanya, la manera en què s'havien propagat i els resultats satisfactoris que havien produït. Acabà assenyalant que el Cercle Literari li semblava l'entitat més adequada per apadrinar una idea com aquella i instituir uns premis a semblança dels que acostumaven a impulsar les Societats Econòmiques d'Amics del País.⁷²² Benet Baquero es mostrà d'acord amb la iniciativa i assenyalà que el dia més adequat per un acte d'aquelles característiques seria el de la inauguració del ferrocarril, esdeveniment que -equivocadament- hom presumia proper. El president proposà tres premis:

1º al padre o madre que con menos recursos haya educado mejor a sus hijos. 2º al hijo o hija que con menos haberes, haya cuidado a su padre o madre. 3º a los pobres más necesitados del barrio.

La proposició va ser acceptada per unanimitat, es nomenaren unes comissions encarregades d'estudiar-ne la implantació i s'encetà una discussió per determinar si la celebració dels premis havia de limitar-se a aquella ocasió especialment fastuosa o si calia repetir-la anualment. Encara en aquella mateixa sessió el president Climent Campà volgué proposar a debat dels socis unes qüestions de gran rellevància per a la ciutat:

1ª Con la explotación [*sic*] del ferro-carril de Granollers a S. Juan de las Abadesas, ¿sobre qué industrias, artes u oficios ejercerá principalmente su influencia en esta Ciudad el cambio que en las vías de comunicación ha de inducir aquel camino de hierro? ¿Cuáles son los medios con que podrán obviarse los detrimientos que tal vez han de seguirse? 2ª ¿Es posible la iluminación de esta Ciudad por medio del gas, encargándose de esta mejora una

⁷²⁰ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1863. Sobre l'episodi del desbordament del Mèder, D. F. de A. A. P. i D. J. S. [Francesc d'A. AGUILAR i Joaquim SALARICH], *Desgracias de Vich, Breve historia de las que causó la avenida del Méder en la madrugada del dia 8 de octubre de 1863*, Vic, Diari de Vic, 2006 (Vic, Imprenta de Soler-hermanos, 1863).

⁷²¹ Referent a aquest episodi *vid.* p. 101 i s. d'aquest treball.

⁷²² Sobre l'intent no reeixit de crear una Societat Econòmica d'Amics del País a Vic a finals del set-cents *vid.* LLUCH, *El pensament econòmic...*, *op. cit.*, p. 276-278; ALBAREDA, *La industrialització...*, *op. cit.*, p. 15; Antoni PLADEVALL ARUMÍ, *La Il·lustració a Vic. Les aportacions de Francesc de Veyan i Mola i Lluçà Gallissà i Costa*, Cabrera de Mar, Galerada, 2000, p. 39 i s.

Sociedad anónima formada por los mismos vecinos de Vich? En caso afirmativo, formúlense las bases del plan para llevar a cabo aquella mejora.⁷²³

Una de les vetllades «acadèmiques» més destacades que va tenir lloc en aquells primers anys va ser la que va protagonitzar Francesc d'A. Aguilar donant a conèixer, l'octubre del 1861, els seus *Plants de la llengua catalana*, defensa versificada de l'idioma en correspondència amb els ideals de la Renaixença. El treball va rebre una acollida excepcional per part dels socis i se'n va decidir la impressió pocs dies més tard. *El Ausonense*, novament, actuà com un excel·lent amplificador, glossant la conferència, adherint-se a les propostes formulades per Aguilar i difonent la publicació un cop editada. Aguilar acabà la seva intervenció excitant el «Círcol» a formar una secció per promoure la llengua catalana i al periòdic vigatà perquè donés cabuda en les seves pàgines a escrits en català. Pocs dies més tard ell mateix proposava a la junta directiva del Cercle Literari les bases d'una Acadèmia vigatana de la llengua catalana a la qual podien pertànyer tots els socis de l'entitat que ho volguessin. Un cop comptés amb set socis, la secció es dotaria de junta directiva i aprovaria un reglament particular.⁷²⁴ Per aconseguir els seus objectius, l'acadèmia preveia impulsar una càtedra de gramàtica i literatura, celebrar sessions acadèmiques en llengua catalana, adquirir obres en aquest idioma per a la biblioteca de l'entitat, i sol·licitar a *El Ausonense* i altres periòdics la inserció d'anuncis de llibres escrits en català i la publicació d'estudis crítics que contribuïssin a la difusió d'aquestes obres. L'activitat d'Aguilar al capdavant de l'empresa es deixà notar en forma d'intervencions orals en català a la tribuna de l'entitat en el curs següent. Entre aquestes pot destacar-se un discurs sobre frenologia que, manifestament, tenia el doble objectiu de fer una exposició d'aquella teoria i demostrar que la llengua catalana es prestava a la comunicació dels afers científics.

Aquell mateix 22 d'octubre, immediatament després que Aguilar donés a conèixer els seus *Plants*, l'entitat va celebrar una junta general en què va aprovar-se el nomenament de dues comissions, l'una encarregada d'estudiar l'establiment de càtedres gratuïtes sobre matèries diverses, i l'altra amb una missió idèntica en relació a

⁷²³ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 15-3-1863; *El Ausonense*, núm. 199, 19-3-1863; *Íd.*, núm. 200, 22-3-1863.

⁷²⁴ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Bases para formar en el Círculo Literario de Vich una sección que se constituirá en Academia Vicense de la Lengua Catalana. La primera Junta Directiva la van compondre Francesc d'A. Aguilar, president; Manuel Galadies, vice-president; Marià Fàbregas, bibliotecari; Francesc de P. Campà, secretari; Joaquim Salarich, Antoni Soler i Fortià Feu, vocals. Francesc AGUILAR, *Plants de la llengua catalana...*, Vic, Impr. de Luís Barjau, 1861, p. 48. *Vid.* apèndix punt 5.1.4. Ramon PRAT, «Llengua i pàtria en els *Plants de la llengua catalana* de Francesc d'Assís Aguilar», *Anuari Verdaguier*, núm. 3, 1988, p. 103-119.

l'ensenyament musical (solfeig i cant).⁷²⁵ La comissió encarregada de la creació de càtedres no va tardar en presentar una proposta a la junta directiva que contemplava la creació de cinc càtedres: història universal, història tradicional de Catalunya, agricultura, consideracions generals de literatura, i higiene i economia domèstica. Es va preveure que aquestes càtedres, juntament amb la ja existent de llengua catalana, alternessin les seves lliçons per oferir un total de sis sessions formatives setmanals. Alguns socis ja havien mostrat la seva predisposició a fer-se càrrec d'alguna d'aquestes àrees. Així, Joaquim Salarich s'havia de responsabilitzar de la d'agricultura, Francesc de P. Campà de la d'història de Catalunya, Francesc X. Calderó de la de literatura i Salvi Almató de la d'higiene.⁷²⁶ Això no obstant, Francesc d'A. Aguilar constata en la memòria de finals d'any que ni la proposta de creació de càtedres, pel que sembla plantejada per Marià Fàbregas i Francesc de P. Campà, ni la de creació d'una acadèmia de cant i de música, iniciativa de Josep Anglada, havien pogut tirar endavant.⁷²⁷ El que sí que funcionà durant tot el curs del 1861 va ser una càtedra de llengua francesa a càrrec de Joan Àngel Soler. Tots els socis tenien la possibilitat d'assistir a les classes en qualitat d'oient, si bé tan sols aquells que satisfessin la quota de sis rals podien fer-ho com a «cursantes».⁷²⁸ La iniciativa va tenir una bona acollida, s'hi van matricular més d'una dotzena de socis i se'n va preveure la continuïtat pel curs següent.⁷²⁹

Probablement seguint l'exemple d'altres iniciatives institucionals homòlogues, el «Círcol» maldava per millorar la seva organització amb l'objectiu de mantenir una activitat més vigorosa. El mes de maig del 1862, en una resposta que tenia per objectiu complimentar una ordre de la *Junta General de Estadística*, els responsables del «Círcol» observaven que l'estat de naixença de l'entitat no havia permès, encara, organitzar-se en seccions.⁷³⁰ El mes següent, l'advocat i hisendat Francesc X. Calderó, després d'una sessió «acadèmica» que ell mateix havia protagonitzat, dissertant sobre estètica, hauria plantejat la utilitat que el Cercle Literari adoptés una divisió en seccions i proposà la següent: ciències abstractes, morals i polítiques; ciències físiques i naturals;

⁷²⁵ *El Ausonense*, núm. 53, 27-10-1861.

⁷²⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Dictamen que presenta al Círculo la Comisión de creación de Cátedras. *Vid.* apèndix 5.1.5.

⁷²⁷ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1861.

⁷²⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Anuncios, 14-1-1861.

⁷²⁹ *El Ausonense*, núm. 53, 27-10-1861.

⁷³⁰ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1862, 12-4-1862.

literatura i belles arts; agricultura, indústria i comerç.⁷³¹ En aquesta mateixa línia, en la junta general de finals d'any es van presentar i aprovar les bases per a la creació d'una secció musical que va encetar la seva activitat en el curs següent i les sessions de la qual van prendre protagonisme de forma progressiva en la vida de l'entitat.⁷³²

La seccions proposades per Calderó encara no estaven en marxa a començaments del 1863,⁷³³ però durant aquell curs es degueren fer alguns avenços importants, perquè l'estiu del mateix any la junta directiva va citar una vintena llarga de socis inscrits en la secció de literatura i belles arts per procedir a la seva organització definitiva.⁷³⁴ En relació a aquesta qüestió, cal anotar que a finals d'any el secretari de l'entitat recollia en la seva memòria que l'entitat havia procedit a organitzar-se en seccions per tal de funcionar de forma més ordenada i que s'havia aprovat un reglament a propòsit. El balanç anual també precisava que algunes de les seccions ja s'havien constituït i destacava l'activitat desplegada per la musical:

La suscripción abierta para comprar un piano fue cubierta en un instante y obtenido este se ha formado en el seno de la sociedad un núcleo filarmónico que nos ha permitido saborear ya varias agradables veladas y que permite esperar que con el tiempo formará una sección importantísima una especie de conservatorio digno de la Sociedad y de la ciudad.⁷³⁵

Tan sols uns mesos més tard, a finals d'abril del 1864, la junta directiva informava la corporació municipal de l'estat de l'entitat fent-li saber, entre d'altres coses, que el «Círcol» estava dividit en les seccions següents: «Ciencias morales, filosóficas e históricas», «Ciencias exactas y naturales», «Agricultura, industria y comercio», «Literatura y bellas artes».⁷³⁶ Una organització que, tot i alguna lleu modificació en les denominacions, coincideix, fonamentalment, amb la proposada per Calderó l'any 1862 i la que, com es veurà en les pàgines que segueixen, va rebre sanció estatutària el juny del 1865.

Convençuts com ho estaven que la lectura era un dels mitjans més eficaços per millorar la seva instrucció i augmentar els seus coneixements, la formació d'un gabinet de lectura de periòdics i la creació d'una biblioteca van ser dos dels objectius

⁷³¹ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 16-5-1862. La proposta és pràcticament idèntica a la que acabarien recollint els estatuts del 1865.

⁷³² BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y Juntas Generales, Junta general del 1862.

⁷³³ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficios del 1862, 2-1-1863.

⁷³⁴ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficios del 1863, 11-7-1863.

⁷³⁵ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1863.

⁷³⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Ofici 26-4-1864.

primordials dels promotors de l'entitat. Aviat es van començar a reunir els primers volums fruit, fonamentalment, de la generositat d'alguns socis que feien donació o dipositaven, en forma de cessió, obres que eren de la seva propietat. A voltes els autors, membres o no de l'entitat, també feien arribar gratuïtament els llibres que publicaven. Entre els primers i principals benefactors de la biblioteca el mateix 1861 trobem Benet Baquero, que va cedir la col·lecció de clàssics espanyols que publicava Rivadeneyra i una col·lecció del *Diario de Barcelona* des del 1814, i Miquel Balmes i Urpià, que va donar un exemplar de cadascuna de les obres del seu germà difunt. Les gestions de l'advocat vigatà establert a Madrid, Ramon Vinader, van permetre gaudir d'alguns dels principals periòdics de la Cort i de províncies per un cost mòdic. També alguns socis van aportar de franc les publicacions a les quals estaven subscrits a títol personal. Tanmateix, segons que sembla, aquest sistema no permetia disposar de les capçaleres amb tota la puntualitat i la regularitat desitjables i la societat va decidir emetre algunes accions per poder afrontar les subscripcions per compte propi.⁷³⁷

Tocant a això, la creació d'*El Ausonense* va resultar ser molt beneficiosa, perquè l'habitual intercanvi que s'establia entre capçaleres i la predisposició favorable dels responsables del periòdic vigatà, que remetien al Cercle Literari les publicacions que arribaven a la redacció, va permetre posar a disposició del socis una trentena de capçaleres.⁷³⁸ A més, en la memòria del 1862 el secretari sortint destacava que el «Círcol» n'adquiria d'altres per compte propi atenent a la diversitat de gustos dels socis i feia referència a dos periòdics il·lustrats francesos i un d'espanyol, la revista *La América*, el *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, el *Boletín Oficial del Obispado de Vich*, *La Esperanza* i *El Contemporáneo*.⁷³⁹ Precisament la desaparició del bisetmanal *El Ausonense* a finals de març del 1863 va fer témer la continuïtat de l'enviament de moltes capçaleres que la seva redacció remetia sense cap cost per a l'entitat. Això no obstant, l'aparició a començaments d'abril d'una nova iniciativa periodística que en recollia l'herència, l'*Eco de la Montaña*,⁷⁴⁰ va permetre continuar

⁷³⁷ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1861.

⁷³⁸ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Circulo Literario de Vich, 16-5-1862.

⁷³⁹ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1862.

⁷⁴⁰ De fet el cos de redacció l'integraven, en bona mesura, els mateixos individus que havien compost el d'*El Ausonense*. Jaume Collell digué a propòsit que «eran los mismos perros con los mismos collares», *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 61.

gaudint d'aquella situació privilegiada que aleshores posava a disposició dels socis una cinquantena de capçaleres.

Aquell 1863 la biblioteca disposava d'uns 600 volums, dels quals només un centenar eren propietat del Cercle Literari, mentre que la resta hi estaven dipositats pels socis bé amb caràcter temporal o a perpetuïtat. Convé tenir present que d'aquell més de mig miler de volums, una part important eren publicacions periòdiques encuadernades que s'havia decidit de conservar. Ja aleshores va començar a posar-se de manifest la manca d'espai per acomodar d'un forma convenient tots els volums i, potser en part per això, i també per la permanent escassetat de recursos econòmics, el creixement de la biblioteca sembla en bona mesura aturat en el anys següents. La nota positiva és que a finals del 1864 s'havia avançat en l'organització i catalogació del fons i Francesc Angla i Josep Anglada enllestien un catàleg.⁷⁴¹

El canvi de local i la reforma dels estatuts van ser els dos fets principals que van centrar la vida de l'entitat en el curs del 1865. El Cercle Literari va traslladar-se a l'immoble conegut com a casa Rol, l'antic casal dels barons de Savassona, aleshores propietat d'Antònia de Corriol i Lluís M. de Ferrer, vídua i fill, respectivament, de Francesc de Ferrer. A finals de desembre del 1864 Lluís M. de Ferrer ja havia enviat una correspondència des de Barcelona fent saber a la junta directiva que tant ell com la seva família estaven encantats amb la idea que el «Círcol» ocupés un dels espais de la seva propietat i traslladant-los la seva predisposició a reduir el preu del lloguer.⁷⁴² Les negociacions van arribar a bon port i l'entitat va acabar ocupant el segon pis de l'immoble.⁷⁴³ Collell descrivia el nou estatge de la forma següent:

Lo segon pis hont s'instalá en l'any 1865 el Círcol Literari, era una habitació suficientment espayosa, ab una regular sala de sessions; sala de lectura ab ses llibreríes, dues peces pel café, y una saleta semi-circular, que'n deyam nosaltres pomposament *la rotonda* y en ella hi havia'l piano. Aquesta saleta era la part alta de una de les velles torres de la muralla de les Devallades y tenía una vista espléndida del Ponent de la Plana.⁷⁴⁴

A la memòria anual preceptiva d'aquell curs, el secretari Josep de Macià i Pujol va destacar que el fet més transcendental havia estat el canvi de local, actuació a la qual

⁷⁴¹ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1864. Probablement es tracta del catàleg següent: BJT/FCL, Catalogo por orden de materias, de las obras que contiene la Biblioteca del Circulo Literario de Vich. Probablement anterior al tot just consignat: BJT/FCL, Catalogo de Libros del Circulo Literario. Índice de las obras contenidas en la Biblioteca del Circulo literario de Vich.

⁷⁴² BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1864, 28-12-1864.

⁷⁴³ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Contratas de arriendo y otras, 1865.

⁷⁴⁴ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 57.

s'havien dedicat bona part dels esforços. El trasllat havia estat possible gràcies a la predisposició de socis com Francesc X. Calderó i d'altres que el van seguir en la seva actitud, renunciant a exigir el reemborsament dels diners subscrits per fer front al canvi de local i a les consegüents despeses d'arranjament i moblament.⁷⁴⁵

Per celebrar el trasllat, l'entitat va organitzar una sessió extraordinària el 4 de maig, a la qual va assistir un públic nombrós. Tant les autoritats locals com el president i diversos socis del Casino *Vicense* van assistir-hi. En el transcurs de l'acte -que va comptar amb un discurs del soci Francesc de P. Campà, amb un recital de poesies i un concert- es va fer lectura d'un ofici de la junta directiva del barceloní Ateneu Català, en què aquesta entitat proposava al «Círcol» un acord de mútua correspondència entre ambdues associacions.⁷⁴⁶ La notícia va ser rebuda amb gran satisfacció i la crònica de l'acte, publicada a l'*Eco de la Montaña*, remarcava la importància de rebre la protecció i el reconeixement d'una de les primeres corporacions d'Espanya. El mateix bisetmanari publicava en la seva ressenya una descripció del nou estatge:

El local en que se ha instalado, reúne las mejores condiciones; el salón de Academias es espacioso bien decorado y amueblado, si no con lujo, con buen gusto y elegancia; en los lienzos laterales se ven los bustos de Fr. Luís de Leon, Cervantes, Jovellanos y Raimundo Lulio, genios españoles ilustres que representan allí las Ciencias y las Letras: un gran cuadro con un magnífico retrato de Balmes ocupa el lugar preferente, y en otro se ve el del Excmo. Sr. D. Nicolás Peñalver, ex-regente de la Audiencia de Barcelona, hoy regente de la de Madrid, ilustre protector de las Letras y en especial de este Círculo, el cual conserva de él imperecederos recuerdos. A un lado del salón principal hay la sala de lectura con su biblioteca; las mejores obras modernas, y una magnífica colección de periódicos hacen de este sitio el predilecto de la juventud estudiosa; junto a él se halla el archivo. Al otro lado hay otro salón para conferencias y para tomar té; sencillamente adornado sirve de paso también a las piezas de juego, y a un elegante gabinete de recreo. Este gabinete de forma semicircular, tiene magníficas vistas al campo, formando uno como pabellón separado del resto de las habitaciones, está en él el piano, y sus paredes adornadas con los retratos de las primeras celebridades musicales. En el ala derecha están las salas de juego, y la secretaría y el salón de juntas.⁷⁴⁷

Els estatuts autoritzats l'octubre del 1860 van servir per reglamentar i canalitzar l'ordre d'activitat més estrictament institucional de l'entitat durant aquells primers anys. El 1865 alguns articles d'aquells estatuts van ésser reformats i alguns altres van ser addicionats. Així, el 9 de juny de 1865 un grup de socis format per Miquel Soler, Agustí Canalda, Ramon Arbell, Marià Codina i els preveres Josep Anglada, Pere M. Remisa i Lluís Bassas va elevar a la junta directiva una petició de reforma, indicant els articles

⁷⁴⁵ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1865.

⁷⁴⁶ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1865, 6-4-1865.

⁷⁴⁷ *Eco de la Montaña*, núm. 220, 7-5-1865.

que calia modificar i addicionar, i fent una proposta sobre el seu contingut.⁷⁴⁸ La sol·licitud va ser analitzada per la junta directiva, que va nomenar una comissió perquè l'examinés i dictaminés el que fos oportú. Un dels articles que es pretenia modificar era el cinquè, que prohibia explícitament la pràctica de qualsevol joc a l'interior de l'entitat. Els sol·licitants pretenien obtenir certa permissivitat per a l'exercici de les modalitats lúdiques que eren habituals en aquell tipus d'espais de sociabilitat benestant.

Ja el 1862 diversos socis s'havien adreçat a la directiva lamentant-se de «*la escasa animación que reina en el local de la Sociedad*». Consideraven que per les seves circumstàncies personals alguns consocis simplement no podien freqüentar els salons de l'entitat, mentre que d'altres, que hi buscaven conversa i alguna diversió lícita «*se ven obligados a ir a buscar a alguna otra parte algún sencillo recreo que les distraiga de los trabajos físicos o mentales en que han pasado todo el día*». Certament, reconeixien que tenien la possibilitat d'acudir a la sala de lectura, però afirmaven que a molts socis no els venia de gust després de les fatigues pròpies de la jornada laboral i que preferien ocupar-se en altres tipus d'activitats. Per tot plegat, demanaven «*se sirva permitir que en el más retirado local de la sociedad puedan entretenerse con alguno de estos juegos de puro recreo, como ajedrez, domino, tresillo u otros que V. S. juzgue oportunos*».⁷⁴⁹

Els sol·licitants es mostraven convençuts que accedint a aquella petició s'aconseguiria animar l'entitat i que nous socis entrarien a formar-ne part. La resposta de la junta directiva, allunyada de l'habitual retòrica autocomplaent de les memòries anuals, trasllada una imatge força crua de l'estat de l'entitat, amb dificultats per consolidar-se i encara incapaç de donar satisfacció plena a bona part dels objectius marcats.

Es desgraciadamente ecsacto [*sic*] el hecho de la escasa concurrencia que hay en el local del Círculo Literario, y su poca animación: lo serán quizás también los motivos de ella aducidos en el escrito de 30 de Diciembre; y hasta podría ser positivo que con algunos juegos de puro recreo se remediase el mal explicado [*sic*], que no pueden los infrascritos menos de lamentar también.

Sin embargo es preciso confesar, que el objeto de esta Sociedad, y las miras de sus fundadores, no fueron más que el aumento de los conocimientos de los mismos, por el medio de la lectura, y de la conversación, como se marca terminantemente en el artº 2º de los estatutos; y es demasiado escaso el tiempo transcurrido desde la fundación del Círculo Literario, para poder pasar ya a tocar sus estatutos, como sería necesario, si en el local del mismo debiesen admitirse juegos algunos.

El Círculo no ha podido alcanzar aún todos aquellos medios, que necesita para averiguar, y decir, si su reglamento es o no bastante a la completa consecución de su principal objeto.

⁷⁴⁸ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1865, 9-6-1865.

⁷⁴⁹ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1862, 30-12-1862.

Todavía no ha obtenido un local capaz para abrir cátedras, tener numerosas academias, plantear una selecta biblioteca, reunirse en secciones que puedan conferenciar sobre literatura etc.

De consiguiente todavía la escasez de la concurrencia que todos deploramos, no ha podido hallar su correctivo dentro los límites y medios del reglamento aceptado por todos al entrar en esta Sociedad [...].⁷⁵⁰

La directiva, en fi, rebutjà la proposta adduint que no convenia oferir cap pretext que pogués servir als enemics per desprestigiar l'entitat. Observaven, a més, que l'acceptació de la pràctica del joc com es feia en entitats recreatives de la ciutat, com ara el Casino *Vicence* o la Societat Filharmonicodramàtica, podia tenir un efecte contraproductent, provocant la fugida de socis que podrien considerar-ho una «*inmoralidad*» i una «*degeneración*».⁷⁵¹

És possiblement aquesta prevenció de determinats sectors envers el joc i les entitats recreatives de la ciutat, la circumstància que degué motivar que el 1865 tres dels set consocis que van sol·licitar la reforma estatutària fossin preveres, condició que alguns deurién veure com un aval moral prou significatiu i com un recurs per desarmar aquells a qui se sabia bel·ligerants respecte a l'acceptació d'aquestes pràctiques. En qualsevol cas, el 14 de juny, pocs dies després de rebre la sol·licitud, la directiva donava el seu vist-i-plau perquè la petició de reforma pogués ésser llegida en junta general per a la seva aprovació.⁷⁵² El dia següent quedava confirmada la modificació estatutària. L'article cinquè que feia referència a la pràctica del joc quedà modificat d'una forma que no deixava d'implicar certa contradicció en les seves parts.

Artº 5º: Como consecuencia de lo prevenido en el art. 1º queda prohibido el juego. Sin embargo el Presidente, previo conocimiento de la Junta Directiva, permitirá aquellos que tengan simple carácter de Sociedad, conformándose a lo que oportunamente se prevendrá en el reglamento interior.⁷⁵³

El març del 1867 aquest article patí una nova modificació amb una addició que prescrivia el següent: «*No se permitirán juegos prohibidos por la ley, ni que excedan [sic] del tanto señalado por la Junta Directiva*».⁷⁵⁴ Aquestes modificacions van donar

⁷⁵⁰ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1862, 2-1-1863.

⁷⁵¹ *Ib.*

⁷⁵² BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1865, 9-6-1865.

⁷⁵³ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Estatutos, Estatuts del 1865.

⁷⁵⁴ *Ib.*, Estatuts del 1867.

empara als socis per practicar determinats jocs de taula i de saló com el «tresillo», el «solo», la «malilla», el «chaquete», l'«asalto», els escacs, el dominó, o bé el billar.⁷⁵⁵

No obstant això, més enllà de donar certa cabuda formalment a una activitat d'ordre més recreatiu, la reforma estatutària tenia com a propòsit reconèixer i reglamentar normativament tot un seguit d'activitats, pràctiques i iniciatives que s'havien anat posant de manifest en aquell primer quinquenni de vida associativa. Així, per exemple, en els estatuts reformats l'article setè disposava que l'entitat celebraria sessions acadèmiques periòdiques, fet que es venia donant des del començament, però que no havia quedat contemplat explícitament en el text del 1860.⁷⁵⁶ La mateixa disposició aprofitava per glossar i matisar el contingut de l'article sisè que, com s'ha vist en les pàgines precedents, prohibia explícitament la discussió d'assumptes polítics i religiosos. El nou article aclaria que el que estava prohibit era tractar de la política palpitant i discutir el dogma. Semblantment, l'article vuitè preveia la celebració de concerts vocals i instrumentals, pràctica que venia sent habitual. L'article novè, també de nova redacció, contemplava la possibilitat que l'entitat acollís ensenyaments de literatura, història, idiomes, arqueologia, matemàtiques i agricultura, sempre i quan els professors fossin consocis i les classes no tinguessin un caràcter públic.

En un altre ordre, l'article vint-i-u introduïa alguna variació en el procés de nomenament dels socis honoraris i, el que és molt més interessant, l'article vint-i-vuit disposava que els socis numeraris es distribuïrien en quatre seccions: ciències morals i econòmiques, ciències físiques i exactes, literatura i belles arts -a la que corresponia una subsecció lírica encarregada de les vetllades musicals-, i una darrera secció d'agricultura, indústria i comerç. Un mes després d'aquella reforma la junta directiva informava de nou del seu estat a les autoritats i els detallava el nombre de socis que formaven cada secció, amb la diferència que no s'esmentava la secció de ciències morals i econòmiques.⁷⁵⁷ De la sort i l'operativitat d'aquelles seccions a partir d'aleshores la documentació del Cercle Literari no en dóna gaires pistes. Caldria veure fins a quin punt les seccions van acabar tenint una concreció tangible i van esdevenir organismes actius en la dinàmica de la societat. Tot sembla apuntar que durant bona

⁷⁵⁵ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Cabllilla de los juegos permitidos en este local y tarifa á que deben sujetarse los Señores jugadores segun lo prevenido por los Estatutos y Reglamento aprobados (1-2-1868); Reglamento interno para el billar (29-10-1875).

⁷⁵⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Estatutos, Estatuts del 1865.

⁷⁵⁷ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Datos estadísticos anuales del Cercle Literario reunidos á la Superioridad, Oficis 16-7-1865, 31-7-1865 (amb dades del 1864).

part de la trajectòria de l'entitat això no va ser així, que les seccions no van passar de tenir una existència formal, sense operativitat real. Només alguna secció va aconseguir funcionar i encara amb intermitències. Tot plegat va quedar, més aviat, com una aspiració insatisfeta. Únicament l'activitat de la secció musical o subsecció lírica, impulsada en certa mesura per amenitzar les vetllades «acadèmiques» i fer-les més atractives, obligaria a matisar aquesta valoració.⁷⁵⁸

La qüestió de la reorganització en seccions es va reprendre de nou el 1872, en el marc d'un ambiciós projecte de reforma estatutària finalment fracassat. Aquell projecte d'estatuts preveia la creació de sis seccions que es pretenia que articulessin de forma efectiva la vida de l'entitat i que fossin corresponsables de la seva gestió.⁷⁵⁹ Establien, igualment, l'obligatorietat del socis de pertànyer a una o altra secció i a aquestes els imposava el deure de formular els seus propis pressupostos. Ara bé, aquella reforma no va tirar endavant i l'any 1883 la directiva reconeixia, en la resposta a una ordre de la *Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico*,⁷⁶⁰ que el Cercle Literari no estava organitzat en seccions. Encara més: els nous estatuts del 1886 no recollien aquella realitat ni la preveien.

Sigui com sigui, el canvi de local i la reforma dels estatuts aquell 1865 poden entendre's com el colofó a una primera etapa d'activitat destacable, farcida de propòsits i iniciatives, per bé que no sempre prou reeixits. El període va servir perquè l'entitat superés la fase d'assaig, assolís certa consolidació i, alhora, perquè s'evidenciessin algunes de les seves limitacions.

1.4.5. Anys de transició: entre la crisi i l'embranchida renovada (1866-1875)

El 1866 l'hisendat Isidre Sobrerriba, encapçalant una junta directiva parcialment renovada, va substituir a Manuel Galadies com a president, càrrec que aquest havia exercit en els dos anys anteriors i que repetí en els cursos del 1867 i 1868. La directiva encapçalada per Sobrerriba era la primera des de la fundació de l'entitat en què els membres fundadors no eren majoria. El fet podria semblar anecdòtic, més si es té en compte que en alguna de les juntes següents els socis pertanyents al grup promotor van tornar a ser preponderants numèricament. En qualsevol cas, però, sembla prou

⁷⁵⁸ Així es reconeixia en la memòria anual preceptiva; BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1862.

⁷⁵⁹ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Estatutos del Ateneo Vicense (antes Círculo Literario); Proyecto de Estatutos del Ateneo Vicense.

⁷⁶⁰ BJT/FCL, Oficios 1881-1903, Oficis del 1883, 16-5-1883.

significatiu que després del 1870 els socis fundadors no tornessin a ser hegemònics en les juntes directives. En aquest darrer any un jove Jaume Collell va incorporar-se a l'equip directiu presidit per Domènec de Bertran. Malgrat ser-ne un soci actiu, no tornaria a formar part de cap junta de l'entitat fins al 1882, el mateix any en què va obtenir la dignitat de canonge de la seu vigatana. Amb tot, el 1871 Josep Serra i Campdelacreu i Martí Genís i Aguilar, de la mateixa generació que Collell i, com ell, membres del grup de l'Esbart de Vic format el 1867, van passar a exercir càrrecs directius.⁷⁶¹ L'any 1872 als dos esmentats s'hi sumà un altre company de l'Esbart, Marià Campà i Porta, integrant una junta en què tan sols el president, Benet Baquero, havia participat en la fundació de l'entitat. Lluny de suggerir l'existència de dissensions entre dos blocs antagònics de socis, pretenem posar de manifest la consolidació progressiva d'un procés de relleu generacional al capdavant de l'entitat.

Alguns membres fundadors de la colla poètica de l'Esbart de Vic com Serra i Campdelacreu, Campà o Josep Masferrer i Arquimbau començaren a participar de les vetllades del Cercle Literari en una data tan primerenca com el 1864. D'altres, com Collell, Genís o Antoni d'Espona i de Nuix van fer-ho des del 1867, moment a partir del qual el seu protagonisme en la vida cultural de l'entitat va començar a tenir un pes molt destacable. Tal com hem indicat, no van tardar a ocupar càrrecs directius al capdavant del «Círcol». Tots ells eren, aleshores, joves nascuts entre 1844 i 1849. La major part dels esmentats ja no van deixar de pertànyer a l'entitat i van esdevenir-ne part fonamental fins a la seva desaparició.

Encara en aquesta línia, resulta significatiu constatar que mentre els integrants de la junta directiva que comandava l'entitat el 1866 tenien una mitjana d'edat aproximada de quaranta-dos anys i la dels del 1870 de quaranta-un, l'any 1872 ja s'havia rebaixat lleugerament per sota dels trenta-vuit. Aquesta va ser, si es vol, la part més visible d'un procés progressiu de renovació de la massa d'associats. A l'alçada del 1870, de fet, és constatable que una part important dels socis fundadors havien deixat de pertànyer a l'entitat, ja fos per una decisió personal qualsevol, o bé per defunció. Al mateix temps, tot fa pensar que el 1870 el conjunt dels que no havien participat en la fundació de

⁷⁶¹ Aquest vincle entre el Cercle Literari i l'Esbart de Vic pot ser il·lustratiu de la il·lació estreta entre les modalitats formals i informals de la sociabilitat, que lluny de configurar compartiments estancs, presentaven fronteres d'allò més permeables, com ja hem anat observant.

l'entitat, ja fossin individus entrats immediatament després del procés de constitució o bé incorporats més recentment, eren majoria en la suma d'afiliats.⁷⁶²

La manca gairebé absoluta de llistats de socis per a aquells anys fa impossible oferir dades concretes i contrastades sobre l'evolució del nombre d'associats, però és indubtable que es va mantenir en un nivell baix i, segons que sembla, amb tendència a decreïxer fins a l'any 1867 quan, segons una memòria molt posterior, es va viure la «crisi suprema».⁷⁶³ El 1868, en canvi, la memòria anual apuntava un augment de socis no quantificat. En qualsevol cas, la mort durant aquell curs de tres fundadors que encara eren associats (Josep M. Bru de Sala, Climent Campà i Isidre Sobrerriba, els dos darrers expressidents) i la defunció, també, de dos individus més que ja no pertanyien en aquells moments a l'entitat però que n'havien format part des del primer moment (Joan Vaxeras i Joan Soler i Herm), trasllada una imatge de crisi i de fi de cicle.

En la junta general de gener del 1879 el soci i membre de la directiva Miquel Bertran va fer esment a aquella conjuntura passada, afirmant que quan Domènec de Bertran en va prendre les regnes l'any 1869, l'entitat es trobava en un estat de crisi i de certa paràlisi. Va ser aleshores, segons el seu parer, quan la societat «[...] *tomó un sesgo completamente distinto pues este señor la había encontrado en un estado de calma relativo que le impedía desarrollarse, ya por los escasos elementos de que podía disponer, ya también porque el local que ocupaba era óbice a que estos elementos se multiplicasen y tuvieran más ancho campo donde esplayarse [sic]. El nuevo Presidente tomó a su cargo empresa tan trascendental, con grandísimo entusiasmo y consiguió una buena parte de sus propósitos. Cuando todo estaba dispuesto para dar el necesario empuje a la obra vino a presidir la Sociedad D. Benito Baquero*».⁷⁶⁴

Les directives encapçalades per De Bertran primer, entre 1869 i 1871, i per Benet Baquero després, entre 1872 i 1878, haurien intentat donar un impuls renovat a l'entitat. Part important d'aquest esforç va centrar-se, com es desprèn del text tot just transcrit, en procurar un nou local per allotjar-hi el «Círcol». Tot i que només feia tres anys que s'havia produït el darrer trasllat, la memòria anual del 1868 ja feia saber als consocis

⁷⁶² Així sembla desprendre's de BJT/FCL, Listas de socios, Listas generales, Lista que contiene todos los Socios que pertenecieron al Círculo hasta 1870, con las bajas de los mismos, desde 1862, basadas en las listas mensuales, sin espresar la causa. Lista en que se incluyen todos los de la anterior ó sea hasta 1870 espresando el cese por Ausencia ó fallecimiento (llista núm. 3).

⁷⁶³ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1887.

⁷⁶⁴ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y Juntas Generales, 28-1-1879.

que s'havia arribat a un acord amb el propietari del local i també membre de l'entitat, Lluís M. de Ferrer, per arreglar-ne un de més capaç. Aquesta necessitat va explicitar-se de nou en la junta general de desembre del 1870, però la determinació d'abandonar la casa Rol no va prendre's fins a l'inici de la primavera del 1871, moment en què va desestimar-se la possibilitat de traslladar-se a la casa Fontcuberta i va arribar-se a un acord amb Andreu Molist, apoderat d'Esperança Comes, vídua de Torrabadella, per l'arrendament de l'immoble del número 14 del carrer de Sant Hipòlit (Sant Miquel dels Sants), conegut com a casa Moreta,⁷⁶⁵ espai on l'entitat romandria fins a la fi de la seva existència.

Des del gener del 1872 una comissió nomenada a l'efecte s'ocupà dels temes vinculats a l'arranjament i la decoració del local, i el març Miquel Bertran defensà una memòria destinada a provar la viabilitat d'un projecte que preveia amortitzar fins a 50.000 rals en cinc anys per fer front al canvi de local i el seu agençament. El projecte va ser aprovat en junta general, no pas sense alguna oposició, i quedà nomenada una comissió encarregada de fomentar la subscripció consegüent.⁷⁶⁶ La inauguració, prevista per l'1 d'abril, va tenir lloc, finalment, el 16 de novembre. En la seva memòria anual el secretari destacà la metamorfosi general experimentada pel local, la «rica y artística decoración de el [sic] salón de sesiones», «la magnificencia sencilla [sic]» del decorat de la biblioteca i la il·luminació de gas.

L'any 1872 també va ser molt important pel «Círcol» des d'una perspectiva institucional, perquè es va impulsar i discutir una ambiciosa reforma estatutària i reglamentària que, això no obstant, no va passar de la fase de debat i reflexió. Per primera vegada des de la constitució de l'entitat el 1860 va posar-se sobre la taula una reforma profunda del règim constitutiu de la societat, amb propostes que no es limitaven a introduir petites modificacions amb voluntat d'anar adequant els estatuts a la marxa de l'entitat, sinó que replantejaven seriosament la seva organització, el seu funcionament i els instruments amb què havia de comptar per acomplir els seus objectius.

El 10 de desembre de 1871 un grup de socis demanava la convocatòria de junta general per tal de reformar els estatuts i el reglament interior de l'entitat.⁷⁶⁷ Tan sols tres dies més tard, Sebastià Bach, Marià Campà i Josep Salarich presentaven una proposta

⁷⁶⁵ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Contratas de arriendo y otras, 1871.

⁷⁶⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 13-3-1872.

⁷⁶⁷ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1871, 10-12-1871.

de reforma titulada «Estatutos del Ateneo Vicense (antes Círculo Literario)».⁷⁶⁸ El projecte va fer-se públic en junta general el dia 7 de gener i la directiva nomenà, immediatament, una comissió integrada per Sebastià Bach, Miquel Bertran, Antoni d'Espona, Marià Subirachs i Lluís de Mas per tal que examinés la proposta i emetés el seu dictamen.⁷⁶⁹ S'ignora quina va ser la resolució, però tan sols un mes més tard, amb data de 14 de febrer, es presentava un nou projecte de reforma estatutària, intítulat «Proyecto de Estatutos del Ateneo Vicense» i rubricat, significativament, per tres dels fundadors de l'Esbart de Vic, Jaume Collell, Marià Campà i Josep Salarich. Podem entendre el fet com un símptoma inequívoc del relleu generacional que s'anava consolidant a l'interior de l'entitat.⁷⁷⁰ El projecte de reforma acabà en fracàs i van ser els estatuts del 1860, amb les reformes successives del 1865, el 1867 i el 1883, els que es van mantenir vigents fins a la renovació del 1886. Tanmateix, una lectura atenta de les propostes i els debats generats a l'entorn d'aquell projecte de reforma permet identificar els objectius i les necessitats sentides pel sector més activament compromès amb la marxa de l'entitat.

El projecte de Collell, Campà i Salarich proposava de canviar el nom de «Círculo Literario» pel d'«Ateneo Vicense». Els principis fundacionals més elementals, referents a la naturalesa i l'objecte de l'entitat es mantenien inalterables. L'ateneu havia de ser una societat «científica, literaria y artística», que «nunca podrá tener carácter político» i on no «se permitirá atacar al Dogma o Moral católicos». Semblantment a la reforma del 1867, l'actitud pel que fa al joc era de tolerància de les modalitats no prohibides per la llei, establint que aquella pràctica era permesa en tant que «medio de expansión [sic] y de recreo» però deixant, de fet, aquesta faceta recreativa en un segon terme davant la missió eminentment cultural de l'entitat. Així, per tal d'augmentar i difondre els seus coneixements, es preveia que els socis disposessin de recursos i instruments com «[...] la lectura, discusión, enseñanza, creación de instituciones útiles, publicaciones, exposiciones [sic] al Gobierno y a las Autoridades, comunicación con otras Corporaciones y por medio de la conversación». L'article divuit establí l'organització de sis seccions (literatura, història i antiguitats; belles arts; ciències morals i econòmiques; ciències exactes físiques i naturals; agricultura; indústria i comerç) i

⁷⁶⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Estatutos del Ateneo Vicense (antes Círculo Literario).

⁷⁶⁹ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reunión junta directiva 7-1-1872.

⁷⁷⁰ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Proyecto de Estatutos del Ateneo Vicense.

l'article trenta-u preveia l'edició de la «Revista del Ateneo», sota la supervisió de la junta directiva de l'entitat.

Sembla evident que la reforma no només pretenia acomodar la realitat estatutària a la marxa quotidiana de l'entitat, sinó que també es tenia molt present el model d'altres institucions similars del Principat amb les quals es pretenia certa homologació. L'exemple de l'Ateneu Català -Ateneu Barcelonès des d'aquell mateix any- es deuria tenir molt en compte, més quan un dels impulsors de la reforma, Jaume Collell, havia freqüentat el seu estatge en la seva estada a la ciutat comtal.⁷⁷¹ La proposta de canvi de nom de l'entitat, la voluntat de disposar d'un òrgan d'expressió propi, l'obertura de càtedres públiques sobre matèries diverses, el recurs a les exposicions i dictàmens a les autoritats, l'objectiu de reforçar la col·laboració intercorporativa o bé la creació de la categoria de soci corresponsal, anirien en aquesta línia.

És interessant constatar que en l'articlè setè s'establia en cinquanta el límit màxim de socis numeraris. Aquest fet té la seva importància, perquè la reforma estatutària del 1886 va acabar fixant invariablement en trenta-un el nombre màxim de numeraris i va traslladar ostensiblement la responsabilitat del manteniment i la marxa de l'entitat als individus que ostentaven aquella categoria. En aquesta línia cal afegir, encara, que en el projecte del 1872 s'establia pels numeraris una quota d'entrada molt alta, de vuitanta rals (el 1860 s'havia fixat en vint), i una de mensual de deu, que es mantenia invariable des de la fundació de l'entitat. Entretant, els socis accidentals i corresponsals havien de satisfer tan sols aquesta quota mensual de deu rals. En fi, aquell projecte d'estatuts del 1872 dedicava una atenció considerable al règim econòmic i als aspectes pressupostaris i comptables (quelcom completament absent en els estatuts del 1860), i intentava precisar mecanismes i procediments per conduir la societat enmig d'unes circumstàncies que s'anirien revelant progressivament compromeses i que van motivar, en part, la reforma definitiva del 1886, que tractarem amb major detall més endavant.

Tant aquell projecte d'estatuts com el complementari «Proyecto de Reglamento del Ateneo Vicense» -elaborat també per Collell, Campà i Salarich, i presentat el març del 1872- van ser sotmesos a la consideració d'una comissió de socis significats que, després d'algunes reunions i discussions, van donar a conèixer la seva opinió a la junta directiva mitjançant un informe amb data de 23 de novembre. L'exposició va articular-

⁷⁷¹ Aquell any l'Ateneu Català va fusionar-se amb el Centre Mercantil Barcelonès, donant lloc a l'Ateneu Barcelonès, que el 5 de juny informava al Cercle Literari d'aquest procés i li manifestava la seva voluntat de continuar mantenint relacions de correspondència mútues.

se a l'entorn de sis qüestions clau: el nom de l'entitat, les classes de soci, la utilitat i forma de fixar el nombre de numeraris, el règim econòmic i l'organització en seccions. El fons documental del Cercle Literari no permet dilucidar el perquè del fracàs d'un projecte de reforma ambiciós com aquell, que ja es trobava en una fase d'examen i discussió notablement avançat. A pesar de tot, la necessitat d'una reforma continuà present. Ho demostra el fet que el 16 de setembre de 1876 la junta directiva acordés reunir la general per proposar un projecte de reforma dels estatuts i que, poc després, el dia 20 d'octubre, es proposés una comissió integrada per Josep Font i Manxarell, Josep Masferrer, Miquel Mascaró, Pius Mas i Francesc de Febrer per tal de dictaminar sobre semblant qüestió. El tema continuava viu el maig de l'any següent, quan Josep Font i Manxarell i Francesc de P. Masferrer van exposar a la directiva l'estat dels seus treballs referents al tema estatutari.⁷⁷²

Arribats a la fi d'aquell curs del 1872, intens en l'ordre institucional, Miquel Bertran va proposar donar continuïtat de forma extraordinària a la directiva en exercici perquè pogués consolidar l'obra iniciada. L'oposició d'algun soci, recelós que aquell fet pogués obrir un precedent, va fer que els càrrecs es votessin individualment, però el resultat va ser idèntic, perquè van ésser elegits com a membres de la junta els que ja en formaven part.⁷⁷³ Amb escasses modificacions, aquella directiva pilotada per Benet Baquero va governar i representar l'entitat fins al 1875. La traça documental de l'activitat institucional del Cercle Literari durant aquells anys és mínima. Ni tan sols les memòries anuals aporten referències substancials i és prou significatiu que el secretari Martí Genís en fes una de conjunta pel trienni del 1873-1875.⁷⁷⁴ La situació d'instabilitat política i institucional, les campanyes militars, i els bloqueigs i l'ocupació de la ciutat per les tropes carlines en el context de la guerra civil no degueren afavorir una activitat especialment esplendorosa. De fet, la memòria de Genís és presidida per un to més aviat literari, afectat i transcendent, amb poca voluntat de donar compte de l'estat de l'entitat a tots nivells, o de fer una relació exhaustiva i rigorosa dels fets i actuacions més destacats del període; hi abunden, això sí, les referències a les dificultats passades i les al·lusions més o menys vagues a les circumstàncies polítiques i militars, que en algunes

⁷⁷² BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 16-9-1876, 20-10-1876, 25-5-1877.

⁷⁷³ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 28-11-1872.

⁷⁷⁴ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1873-1875.

conjuntures concretes van afectar considerablement la vida ciutadana i, de ben segur també, la cultural i la institucional.⁷⁷⁵

Genís va precisar molt més en el moment de fer balanç del trasllat i les despeses realitzades, destacant que l'entitat havia fet durant aquell període un esforç sense precedents, amb una inversió de més de 60.000 rals per l'acondicionament del local en els darrers quatre anys, lapse que qualificà de «*período de regeneración*».

Jamás se concedió autorización más amplia que la que otorgó esta sociedad a la Junta Directiva de acuerdo con la comisión de cambio de local para el arreglo del mismo. El Círculo aprobó las bases de suscripción sin limitar el número de acciones que debían emitirse, y unánimamente concedió un voto de confianza para que procediese como mejor le pareciera en un asunto de tamaña importancia, a pesar de que muchos socios en su celo en bien de esta sociedad entreveían el fantasma de la bancarrota al querer separar al Círculo del limitadísimo recinto en que se desenvolvía.

Nunca hubo junta ni comisión alguna que llegara al extremo [*sic*] de excederse [*sic*] en más del doble de las legítimas esperanzas de los más entusiastas. Nunca las circunstancias se presentaron más aterradoras contra tan arriesgada innovación. Nunca empero el éxito se empeñó en coronar tan felizmente una empresa con tan fatales auspicios al parecer llevada a cabo.

Los más prudentes aspiraban a poder invertir 20.000 r. los más osados querían llegar a 30.000 r. y ¡hemos llegado a 60mil! Y todos los horrores de la fraticida lucha se han dejado sentir en esta ciudad cual nunca se sintieran!⁷⁷⁶

L'activitat i la programació cultural durant la dècada del 1866 al 1875 es va limitar, en bona mesura, als actes, conferències, vetllades poètiques i concerts que l'entitat venia organitzant amb regularitat des dels inicis. En general, amb l'excepció dels anys 1870 i 1873, el nombre d'actes organitzat anualment va ser força menor que no pas en el primer quinquenni de trajectòria. Els joves de la colla literària de l'Esbart, molt presents des del 1867, van prendre part activa en una porció ben destacable dels actes del període. Van ser especialment assidus recitant les seves pròpies composicions, però també amb dissertacions de contingut més estrictament científic i acadèmic.

Les conferències, com era habitual, van versar sobre matèries molt diverses. Són destacables, per exemple, les conferències de tema agrícola de Gregori Artizà el 1866 o les de Miquel Bertran sobre la instrucció de la classe obrera i les relacions entre capital i

⁷⁷⁵ Així sembla confirmar-se, també, en la resposta que es donà a un ofici que el *Círculo Hispano Ultramarino* de Barcelona havia enviat el 20 d'octubre de 1875, en què aquest donava compte de l'acció corporativa capitalina de suport al govern en la «pacificació» de l'illa de Cuba. En la resposta del Cercle Literari, més enllà del to patriòtic espanyolista i d'adhesió a la iniciativa, s'explicava que la contesta s'havia retardat per la situació excepcional de guerra, la qual tampoc havia permès el funcionament normal de l'entitat i havia impossibilitat la reunió de la major part dels vocals de la junta en els darrers dos anys; BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficios del 1875, 20-10-1875.

⁷⁷⁶ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1873-1875.

treball els anys 1868 i 1869. Tampoc hi van faltar les habituals sessions necrològiques, com la del 1868 dedicada a Bru de Sala, Sobrerriba i Campà, la de l'any següent en recordança del soci honorari Nicolás Peñalver, o bé l'annual dedicada a Balmes. El president de l'entitat, Domènec de Bertran, va mostrar-se especialment actiu durant l'any 1870, en el transcurs del qual va ocupar la tribuna de l'entitat fins a sis vegades amb motiu d'una sèrie de conferències sobre agricultura que, com ell mateix va explicar, eren lliçons públiques per explicar en català allò que el professor Luís Justo Villanueva havia exposat l'últim hivern en matèria d'adobs al l'IACSI. Durant els mesos de juny i juliol d'aquell mateix any el dramaturg Frederic Soler *Pitarra*, que era a Vic perquè l'empresari del Teatre *Ausonense* havia contractat la companyia del Romea per protagonitzar la temporada d'estiu, va prendre part en dues vetllades. Aquell any, l'aparició i la propagació de la febre groga a Barcelona va provocar una afluència anormal de forasters a la ciutat de Vic. Segons relatà Collell a les seves memòries, la nombrosa colònia barcelonina va prendre part en la vida cultural de la ciutat i l'estatge del Cercle Literari va veure's concorregut d'una forma extraordinària.⁷⁷⁷ Mentre l'activitat en els cursos del 1871 i 1872 va ser únicament testimonial, el nombre d'actes organitzats el 1873 va ser força nombrós, destacant les sèries de conferències de Josep Font i Manxarell i Francesc d'A. Masferrer i Arquimbau sobre filosofia, i de Ramon Masferrer sobre química. Els protagonistes de les conferències realitzades el 1874 i el 1875, entre d'altres els germans Josep i Francesc de P. Masferrer, Josep Salarich, Francesc de Febrer, Josep Viquer o, fins i tot, Josep Font i Manxarell -per bé que aquest últim era més gran- són un nou testimoni de la renovació generacional en el si de l'entitat.

En sintonia amb aquest afany de renovació, cal esmentar que el maig del 1869 va aprovar-se en junta general el «Reglamento para el régimen de las academias», un conjunt de disposicions i preceptes que havia de regir i ordenar el funcionament de les conferències i les dissertacions acadèmiques. El reglament preveia tres tipus de sessions: les líriques i literàries; les científiques, destinades a l'exposició i la discussió d'un tema determinat; i les deliberatives, les que veritablement es volia potenciar, orientades a posar en comú i examinar un tema d'interès ciutadà o públic plantejat prèviament. Es concedia un paper determinant a les seccions, que s'havien de dotar d'una direcció i establir un torn rigorós en la tribuna, garantint el dinamisme de l'entitat.

⁷⁷⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 145-146.

El reglament, a més, preveia que els treballs fossin discutits internament per les seccions i estiguessin a disposició dels socis abans de la seva exposició pública, unes mesures que pretenien promoure el debat a l'entorn de les qüestions plantejades.⁷⁷⁸ *El Ausetano* va aplaudir la iniciativa, perquè considerava que ajudaria a canalitzar el nou impuls que s'assajava de donar al «Círcol» sota la presidència de Domènec de Bertran, i posava de manifest el propòsit de l'entitat d'accentuar la discussió de qüestions pragmàtiques, d'interès i utilitat social immediates. En aquest sentit, el periòdic explicitava que les sessions deliberatives abans esmentades havien de servir per «[...] *emitir razonado dictamen sobre todas cuantas consultas se dignen hacer al Círculo la Corporación Municipal o cualquiera otra relativamente a asuntos de inmediata utilidad del país, a la manera como se practica con las sociedades económicas de amigos del país, como también sobre asuntos de propia iniciativa del Círculo*».⁷⁷⁹

En quant a les seccions, el redactor d'*El Ausetano* apuntava que la seva organització es trobava, encara, en un estat incipient.

Está en los primeros momentos todavía de la organización de las 4 secciones destinadas a dar fructífera vida a las academias, y cuenta ya el Círculo con más de 10 socios en cada una de ellas, que se han ofrecido gustosos a tomar una parte activa en todos sus trabajos, estableciendo entre sí un riguroso turno, ya para el desarrollo de los temas propuestos, ya también para tomar parte en las discusiones, estudiando anticipadamente las cuestiones que deban ventilarse, cuando falta todavía ver a una buena parte de los que fundadamente se espera se ofrecerán gustosos en bien del país tan pronto reciban la correspondiente invitación.⁷⁸⁰

D'acord amb els desitjos expressats, la primera «acadèmia» celebrada després de l'aprovació del reglament esmentat va ser la protagonitzada el mes de juliol per Miquel Bertran, ja esmenada en les línies precedents, dedicada a plantejar el tema de les relacions entre capital i treball i la forma d'harmonitzar-les, sessió en la qual es plantejà la conveniència de crear comissions mixtes d'empresaris i treballadors per a la resolució dels conflictes.⁷⁸¹

Ara bé, si la intencionalitat manifestada amb l'aprovació d'aquell reglament és ben interessant i significativa, cal dir que els seus efectes pràctics van ser, presumiblement, més aviat limitats. En qualsevol cas, però, veiem que l'objectiu de donar un impuls renovat a l'entitat, la intenció d'accentuar-ne la vocació pragmàtica i fer-la més participativa

⁷⁷⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Reglamento para el régimen de las academias.

⁷⁷⁹ *El Ausetano*, núm. 10, 30-5-1869.

⁷⁸⁰ *Ib.*

⁷⁸¹ *Íd.*, núm. 21, 8-7-1869.

de la dinàmica i els interessos col·lectius, i el determini de millorar-ne l'organització i el funcionament interns, propòsits presents en l'ambiciosa reforma estatutària i reglamentària del 1872, ja comptaven amb algun antecedent d'abast més limitat. Semblants aspiracions ja estaven clarament sobre la taula des de l'accés a la presidència de Domènec de Bertran el 1869.

En consonància amb aquests afanys el 1870 va organitzar-se un certamen que va ser, probablement, el principal esdeveniment organitzat per l'entitat durant el període.⁷⁸² El concurs posava a discussió del públic quines indústries o activitats econòmiques eren potencialment desenvolupables a la ciutat atesos els condicionants climàtics i topogràfics. Aprofitant l'esdeveniment també van convocar-se dos premis menats a promocionar la virtut en l'àmbit laboral i familiar. El jurat decidí premiar la memòria presentada per Joaquim Salarich, que instava a optar per l'especialització pecuària. El treball va publicar-se amb el títol *El salchichón de Vich*.⁷⁸³ El curs següent va preveure's de repetir l'experiència, amb premis a la virtut inclosos, però finalment l'acte es va suspendre.⁷⁸⁴

En un ordre diferent, cal indicar quina va ser l'evolució de la biblioteca en aquells anys. La col·lecció va restar estacionària entre el 1865 i el 1870, amb poquíssimes incorporacions. La donació per part de José Fernández Cueto de la història d'Espanya de Modesto Lafuente el 1866, o el present d'una edició francesa de luxe de la vida i misteris de la Verge Maria del també diputat Josep Maria Fivaller l'any següent, són algunes de les excepcions més singulars. El fet veritablement important del període va ser la presa de possessió de Josep Serra i Campdelacreu com a bibliotecari de la junta el 1870, càrrec que exercí amb gran dedicació fins a la seva mort a la mateixa seu de l'entitat el juliol del 1901. Des d'aleshores la biblioteca va viure un impuls sense precedents fent-se, també, un esforç notable de catalogació, no pas absolutament reeixit. El catàleg que Serra elaborà tot just efectuada la seva presa de possessió el desembre d'aquell any pot entendre's com una declaració d'intencions.⁷⁸⁵

⁷⁸² Vid. punt 3.3.4.2. d'aquest treball. També a SALARICH, *Història del Círcol Literari...*, op. cit., p. 58 i s.

⁷⁸³ Joaquín SALARICH, *El salchichon de Vich. Memoria premiada con el titulo de socio honorario y publicacion de la misma por el Círculo Literario de esta ciudad en la sesion pública del 7 de Mayo del presente año*, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1870.

⁷⁸⁴ Vid. p. 582 d'aquest treball.

⁷⁸⁵ BJT/FCL, Biblioteca, Catálogo de los libros hallados en la biblioteca del Círculo Literario por D. José Serra y Campdelacreu al ser elegido bibliotecario (3 diciembre de 1870). Per bé que amb limitacions, a partir d'aleshores pot seguir-se l'evolució de la biblioteca a través de les adquisicions i donacions

La biblioteca comptava aleshores amb uns 700 volums. La seva importància és relativa si es té en compte que més de la meitat eren de publicacions periòdiques encuadernades que es col·leccionaven de forma més o menys sistemàtica. Així, per exemple, hi havia 299 volums del *Diario de Barcelona*, trenta del *Diario de Sesiones de Cortes*, vint-i-quatre d'*El Ancora*, setze de *La Justicia* o quinze del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*. És obvi, doncs, que la biblioteca no atresorava, aleshores, un patrimoni especialment voluminós ni variat. Si s'accepta la mateixa classificació del catàleg, s'hi denota una preferència per la literatura, la filosofia, la moral, la història i la geografia. Entre les obres a destacar, *Los códigos españoles concordados y anotados* (12 volums), el *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal* de Sebastián de Miñano (10 v.), el *Diccionario geográfico universal* (10 v.) - projecte editorial enciclopèdic impulsat per Antoni Bergnes de las Casas-, *Historia general de España* de Modesto Lafuente (25 v.) i la «Biblioteca de Autores Españoles» de Rivadeneyra dirigida per Bonaventura Carles Aribau (69 v.).

Entre els autors vigatans o socis del Cercle Literari destaca la col·lecció d'obres de Jaume Balmes, donació del seu germà Miquel, amb vint-i-cinc volums. També hi havia diverses obres de Joaquim Salarich, Francesc d'A. Aguilar, Francesc de P. Campà, Antoni Soler, Gregori Artizà i Nicolás Peñalver. Entre els autors catalans vuitcentistes hi són presents, entre d'altres, Joaquim Roca i Cornet, Antoni Bofarull, Andreu Avel·lí Pi i Arimon, Pere Labèrnia, Ferran Patxot i Josep M. Riera i Comas. Alguns dels autors i obres de la literatura i la cultura catalanes d'altres segles presents a la biblioteca del «Círcol» són Pere Serafí, Francesc Vicent Garcia i Antoni Capmany, aquest darrer amb *Memorias históricas sobre la marina, comercio, y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Entre els autors de l'àmbit lingüístic castellà, a més dels de la Biblioteca de Autores Españoles de Rivadeneyra, pot destacar-se la presència d'obres de Miguel Cervantes, Fernán Caballero (13 volums), Antonio Trueba (5 v.), José de Castro Serrano, Pedro Antonio de Alarcón, José Castro Orozco i Pascual Madoz. Per últim, per acabar de donar aquesta imatge impressionista del contingut de la biblioteca, destaquem les obres de Ciceró (13 v.), *Historia de la Revolución de Francia* d'Adolphe Thiers i *Vida y viajes de Cristóbal Colón* de Washington Irving.

consignades a BJT/FCL, Biblioteca, Obras adquiridas para la Biblioteca del Circulo literario de Vich por el Bibliotecario D. J. Serra y Campdelacreu; BJT/FCL, Biblioteca, Índices particulares.

Durant el curs del 1871 la biblioteca incorporà prop de mig centenar de nous volums, entre els qual es troba un conjunt d'obres molt heterogeni. Entre les noves incorporacions poden destacar-se les *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes* de Fèlix Torres i Amat, els volums corresponents a les diverses edicions dels Jocs Florals des del 1859, *Doloras y cantares* de Ramón de Campoamor, les obres de Floridablanca donades per Benet Baquero, la *Divina Comedia* de Dante Alighieri, el *Paraíso perdido* de John Milton o *Pensamientos de Blaise Pascal sobre la religión*.

Malgrat que el secretari de torn va destacar en la seva memòria que la tardança amb què s'havia normalitzat la vida de l'entitat, a causa del trasllat, i la impossibilitat d'efectuar despeses de consideració amb destí a la biblioteca havien dificultat l'avenç en la catalogació i l'ampliació del fons, el cert és que la col·lecció va viure una expansió sense precedents, passant a tenir uns 1.200 volums, pràcticament el doble que l'any anterior. Entre els nous ingressos destaca la partida de llibres de ciències mèdiques de Miquel Reguer, que havien pertangut a un metge de la facultat de París. A pesar que el secretari consignà en la seva memòria que aquells volums havien estat cedits, el cert és que consta un pagament de vint duros destinats a la compra d'aquesta partida, que potser decidí adquirir l'entitat per compte propi posteriorment. En qualsevol cas, suposà l'entrada de més de 300 volums, la majoria dels segles XVII i XVIII i, en menor mesura, dels segles XVI i XIX. Nombrosos socis van fer donacions a la biblioteca. Així, per exemple, Serra i Campdelacreu va dipositar una bona pila de volums, entre els quals hi havia treballs d'Alphonse de Lamartine, Madame de Stäel i d'altres, mentre que Joaquim Salarich donà *Escenas contemporáneas. Revista Biográfica*. Entre les obres ingressades destaquem *Historia de Francia* i *Historia de Inglaterra* d'Antoine Cassé de Saint-Prosper, *Viajes alrededor de mi cuarto* de Xavier de Maistre, *Historia de la Revolución de Inglaterra* de François Guizot, *La Civilizacion. Historia universal biográfica* d'Alphonse de Lamartine, *Consideraciones sobre las causas de la grandeza y de la decadencia de los romanos* de Montesquieu, diversos volums de sant Tomàs d'Aquino, una obra d'anatomia d'Andreas Vesalius i la *Filosofía de la elocuencia* d'Antoni de Capmany. Com a contrapunt, el secretari reconeixia que les circumstàncies havien forçat que a la sala de lectura hi hagués un volum de periòdics menor.

Entre el 1873 i el 1875 la biblioteca va créixer en més de 700 volums, passant dels 1.500 a superar, amb escreix, els 2.000. En el transcurs d'aquells anys van entrar a la

biblioteca *El Príncipe* de Niccolò Machiavelli, *Las veladas de San Petersburgo* i *Del Papa* de Joseph De Maistre, *Discours sur l'histoire universelle...* de Jacques-Bénigne Bossuet, *Historia de santa Isabel de Hungría* de Charles de Montalembert, les obres completes del comte de Buffon, i llibres de Jeremy Bentham, Félicité Robert de Lamennais, Walter Scott, François-René Chateaubriand i Lord Byron, Polibi, Virgili, Plutarc i Euclides. Ingressaven, també, *Historia crítica de la literatura española* de José Amador de los Ríos, *Recuerdos de Italia* de Emilio Castelar, *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Penya, *Teatro histórico-crítico de la elocuencia española* d'Antoni de Capmany, *Instituciones del Derecho mercantil de España* de Ramon Martí d'Eixalà *Noticia de la vida y escritos del Excmo. Sr. D. Francisco Permanyer* de Manuel Duran i Bas, *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria el Santísimo Misterio* de Pau Parassols i Pi, la *Gramática griega: arreglada para el uso de las escuelas* d'Antoni Bergnes de les Casas i el *Manual de historia moderna* de Joaquim Roca i Cornet, a més de diverses obres de Nicolás Peñalver i de Joan Güell i Ferrer. Entre les grans partides adquirides destaca la nova compra feta a Miquel Reguer el 1873, la cessió d'un centenar de volums dels segles XVI, XVII i XVIII per part de Josep Font i Manxarell, els prop de 300 volums comprats a la vídua de Campà i els 260 comprats a Lluçia Spà, preferentment de temàtica jurídica, criminal i teològica.

L'elaboració d'un catàleg complet i sistemàtic amb el qual portar un control ordenat i exhaustiu de la biblioteca va ser una necessitat permanent, trampejada de tant en tant amb solucions més o menys reeixides. En aquesta línia s'entén que l'any 1875 s'utilitzés un catàleg de la biblioteca de l'Ateneu Barcelonès de l'any anterior que, amb una sèrie d'indicacions del bibliotecari Josep Serra, servia de succedani precari mentre no s'acabava el previst.⁷⁸⁶ Fent ús d'aquest catàleg pot dir-se que en una data com aquella hi havia absències importants i indicatives en la seva biblioteca. És força simptomàtica la inexistència d'obres d'autors com François-Marie Arouet Voltaire, Jean-Jacques Rousseau, Edward Gibbon, Immanuel Kant, Georg W. F. Hegel,

⁷⁸⁶ BJT/FCL, Catálogo de la Biblioteca del Circulo Literario de Vich (partint del *Catálogo de la Biblioteca del Ateneu Barcelonés*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1874). Una nota manuscrita acompanya aquest catàleg: «Nota. Mientras se está terminando el Catálogo de la Biblioteca del Circulo Literario de Vich, se ha considerado oportuno utilizar el presente con distintas señales en el margen que indiquen los autores y las obras que en ella existen. Aunque dichas señales no sean muy numerosas, debe advertirse que hay más de MIL autores que no figuran en este catálogo, resultando secciones mucho más ricas en la biblioteca del Circulo, que en la del Ateneo.

+ Esta señal indica que hay alguna de las obras del autor, aunque no está citada en el texto [sic].
 l Esta que hay las mismas del texto [sic].

* Esta que hay otro autor del mismo nombre que no es el del texto [sic].
 1875».

Benjamin Constant, John Stuart Mill, Louis Blanc o Pierre-Joseph Proudhon. L'absència d'aquests autors a la biblioteca contrasta amb la presència de Louis-Gabriel-Ambroise De Bonald, Jacques-Bénigne Bossuet, Joseph De Maistre, Charles de Montalembert, Cesare Cantù o els romàntics George Sand, Alexandre Dumas, Victor Hugo, Walter Scott, Lord Byron, Friedrich Schiller o Johann Wolfgang von Goethe.

El referit fins aquí contribueix a donar una impressió del volum i contingut de la biblioteca, però convé no extreure'n conclusions precipitades. És obvi i significatiu que hi va haver una recepció positiva de la novel·la romàntica francesa, britànica i alemanya i de l'obra de pensadors i publicistes francesos catòlics i ultramundans, fet que contrasta amb l'absència gairebé absoluta dels pensadors de la Il·lustració i els teòrics del liberalisme, el positivisme, l'utilitarisme o el socialisme. Ara, per bé que el medi cultural vigatà va mostrar-se desigualment procliu a la recepció dels corrents estètics en curs i de les principals línies de pensament científic, polític i social, cal tenir present tota una sèrie de condicionants que matisen parcialment aquesta afirmació. La del «Círcol» era una biblioteca petita i modesta, mancada de recursos econòmics i impossibilitada, doncs, de desenvolupar una política d'adquisicions regular i ambiciosa. No podia disposar d'un repertori bibliogràfic ampli, ni tampoc rebre de forma puntual i assídua les novetats editorials. El seu creixement va restar permanentment condicionat a la generositat dels benefactors i a la compra de lots a l'engròs. En aquest sentit, pot apuntar-se que l'any 1876 ingressava un volum amb obres dramàtiques de Voltaire i que el 1882 va adquirir-se una col·lecció interessant de llibres francesos entre els quals hi havia diversos clàssics de la Il·lustració. Tot i això, és evident que la biblioteca és un reflex de l'ambient cultural local, profundament marcat pels principis ideològics i morals del catolicisme i el conservadorisme.

1.4.6. Del retrobament del pols als primers símptomes d'esgotament (1876-1885)

Passat el periple de la guerra civil l'entitat va recuperar el vigor. El primer acte de l'any 1876 va tenir lloc el 19 de febrer i hi van prendre part, entre d'altres, Josep Font i Manxarell -«Una palabra sobre los antiguos gremios»- i Francesc de P. Masferrer -«El trabajo nacional»-; la sessió va comptar amb la presència del diputat provincial Francesc Domingo i el diputat a Corts per Vic, Pere Bosch i Labrús. El 5 de març l'alcaldia de la ciutat va fer arribar un ofici demanant la presència de dos representants del Cercle Literari per tal d'agregar-se a la Comissió de festes organitzada per solemnitzar la pau

resultant de la fi de la guerra civil. El dia següent, el president de la «Comisión de festejos públicos para celebrar la Paz», per mitjà del seu president, Francesc Pascual, suggeria al Cercle Literari que s'associés a les celebracions amb l'organització d'una vetllada especial.⁷⁸⁷ L'acte va tenir lloc pocs dies més tard, el 14 de març, essent Francesc de P. Masferrer l'encarregat de pronunciar el discurs de circumstàncies, «La guerra i la paz».

El juny del 1876, Miquel Bertran, ja com a interventor de la junta directiva, va presentar les bases per a una nova subscripció que havia de permetre completar les obres del local. Encara no s'havien acabat d'amortitzar els costos relatius al trasllat, però la directiva havia hagut de fer despeses de consideració per a la compra de mobiliari⁷⁸⁸ i encara hi havia tota una colla d'actuacions que restaven pendents, com acabar de decorar el saló, dotar de mobiliari el jardí, donar un impuls a la biblioteca i construir una nova sala de cafè de major cabuda. Alguns socis, a més, havien plantejat que s'organitzés una exposició permanent de productes agrícoles i industrials, i la directiva considerava inconvenient desatendre'ls. Per tot plegat, Bertran, en nom de la junta, adduïa que era apressant i ineludible emetre noves accions amb la finalitat d'elaborar un pressupost extraordinari de 30.000 rals. Les bases per a la nova subscripció s'aprovaren en junta general i també s'acordà el canvi de segell de l'associació i la impressió de diplomes pels socis honoraris i de número.⁷⁸⁹

A mitjan 1877, però, van començar a fer-se evidents alguns símptomes preocupants en relació a la situació econòmica de l'entitat. El dia 17 de maig l'entitat decidia, en junta general, nomenar soci honorari Jacint Verdguer, després del seu triomf als Jocs Florals d'aquell any amb l'*Atlàntida*. Un grup de socis constituïts en comissió va rebre l'encàrrec d'estudiar si, atesa l'economia de l'entitat, era possible celebrar un acte especial a propòsit i de quina forma havia de concretar-se. Pocs dies més tard, el tresorer comunicava als companys de junta la situació econòmica de l'associació i, ateses les circumstàncies, la directiva prenia la resolució d'activar l'emprèstit aprovat el mes de juny de l'any anterior. A mitjan mes de setembre, davant la necessitat

⁷⁸⁷ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1876, 5-3-1876 i 6-3-1876.

⁷⁸⁸ La junta directiva havia acordat la compra de mobiliari divers per a distintes dependències de l'entitat i l'adquisició de cinc armaris-llibreries per a la biblioteca del Cercle Literari en les sessions de 7 de març i 1 de maig d'aquell any; BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 7-3-1876, 1-5-1876.

⁷⁸⁹ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 24-5-1876, 2-6-1876, 22-6-1876, 14-7-1876; CÍRCULO-LITERARIO DE VICH, *Nueva emision de acciones para completar el arreglo del local. Memoria leida en nombre de la Junta directiva por el interventor y aprobada por la general en 3 de junio de 1876*, Vic, Imprenta de Luis Barjau, 1876.

d'augmentar els ingressos i atesos els rèdits escassos obtinguts del billar, es va decidir canviar la forma de recaptació d'aquest joc.⁷⁹⁰ En aquella mateixa reunió el bibliotecari Josep Serra i Campdelacreu feia saber a la junta directiva que ja havia acabat d'espigolar les dades que li havien de servir per completar les llacunes trobades en els llibres d'actes corresponents a anys anteriors, i que es disposava a passar-ho a net perquè tinguessin validesa, si no legal, sí almenys històrica, de tal manera que no quedés interrompuda la traçabilitat de la trajectòria associativa. Setmanes més tard, els secretaris primer i segon, Antoni d'Espona i Josep Viguer, s'adreçaven a la directiva per posar de relleu aquesta situació tan lamentable:

Resultando de la relación justificada hecha en la anterior sesión por el celoso Bibliotecario D. José Serra y Campdelacreu que en general todos los documentos de la Secretaría y Archivo de esta Sociedad eran incompletos en muchas de sus partes; así por lo que se refiere a la continuación de los actos verificados por el Círculo como a los requisitos necesarios para su validez reglamentaria; pues el libro de actas de Juntas generales, terminaba en 1867, el de las de la Directiva no existía quedando sólo un borrador que llevaba la citada fecha aunque se empezó un libro nuevo en 1876; que el de las actas de Academias tampoco llegaba más allá de 1867 y que el resto de los papeles, confundidos unos con otros, ofrecía un laberinto donde era punto menos que imposible dar con lo que muchas veces era indispensable saber.

Deduciéndose de esto que después de 16 años de existencia durante los cuales no obstante haber sido regido el Círculo con celo e ilustración, gracias a lo cual ha alcanzado el esplendor en que hoy le vemos, se ha prescindido en mayor o menor escala de muchas atenciones indispensables a la marcha regular y ordenada de la Sociedad.⁷⁹¹

Els secretaris declaraven que les tasques d'administració els eren inassumibles sense poder comptar amb personal auxiliar i proposaven que es designés una persona amb una assignació econòmica de trenta pessetes perquè s'encarregués de posar en net les actes de les juntes generals i directives i les memòries anuals, de redactar les minuts dels actes celebrats, compilar i ordenar tota la documentació interna emesa per l'entitat, col·leccionar els periòdics, tenir cura de la biblioteca, etcètera. Es proposava com la persona més adient al bibliotecari Serra i Campdelacreu, que s'havia dedicat amb gran abnegació a treballs d'aquest tipus en els afers propis de la biblioteca. Serra, a qui efectivament se li proposà, fent gala de la seva estima i atenció absoluta a l'entitat, respongué afirmativament amb independència de quina acabés sent la quantitat econòmica dedicada a aquella actuació.⁷⁹²

⁷⁹⁰ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 13-5-1877, 23-5-1877, 15-9-1877.

⁷⁹¹ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Instancias, 13-10-1877.

⁷⁹² El gener de 1879 la junta directiva el regraciava per haver estalviat a l'entitat l'assignació mensual de trenta pessetes; BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 22-1-1879.

Els dubtes i la intranquil·litat sobre la situació econòmica de l'entitat van manifestar-se obertament a finals de novembre d'aquell any, quan va celebrar-se la junta general ordinària per a la renovació dels càrrecs directius. Els elegits en aquella ocasió per formar part de la junta, Francesc X. Calderó, Josep Prat, Miquel Mascaró i Joaquim d'Abadal, van enviar un ofici a la directiva sortint comunicant la seva indisposició a admetre els càrrecs atès el dèficit acumulat, l'aparent incapacitat per sanjar l'economia de l'entitat d'una forma ràpida i eficaç, i el seu rebuig a l'emprèstit i als projectes aprovats en la junta general de juny del 1876.

Los infrascritos, elegidos para formar parte de la Junta Directiva de esa Sociedad en 1878, junto con D. Jesús Navarro, ausente de esta ciudad, y D. Jose Serra Campdelacreu y D. José Viguer, Vocales de la Directiva actual, han estimado conveniente reunirse y meditar antes los perjuicios que puede traerles el aceptar el cargo con que ha querido distinguírseles, y entienden; que en vista de los cuantiosos gastos que, de algún tiempo a esta parte, se han hecho en el Círculo, y no habiéndose oportunamente suscrito, ni por consiguiente cobrado, el empréstito de que trata la Memoria impresa que se leyó en la Junta General de 3 de junio de 1876, debe existir un enorme déficit con graves dificultades, sino imposibilidad, de saldarlo. Por tanto, los infrascritos que, ni abundan en las ideas, ni creyeron jamás viables los proyectos en aquella Memoria indicados, no pueden aceptar la responsabilidad que temerían contraer, tomando posesión de sus cargos sin que la Junta actual, o la General de la Sociedad, manifiesten a los que han de dirigirla en 1878, las cuentas saldadas sin déficit y debidamente autorizadas, o les den medios para cubrir el que haya sin contraer nuevas deudas ni tener que exigir créditos atrasados.⁷⁹³

La junta directiva, un cop rebuda la carta, es va comprometre a aportar les dades i explicacions necessàries perquè els interessats es fessin una idea exacte de l'estat econòmic de l'entitat. Això no obstant, a mitjan febrer del 1878 els esmentats van negar-se, finalment, a acceptar els càrrecs.

Los que suscriben, enterados del estado económico en que se halla el Círculo Literario según los datos y noticias que les ha puesto de manifiesto esa Junta Directiva, con lo que resulta comprobada la existencia del déficit de gran consideración a la vez que la falta de medios para cubrirlo, a que hacían referencia en su comunicación de fecha 5 del último Diciembre; se ven en el sensible deber de manifestar a esa Junta Directiva para que se sirva transmitirlo a la General de la Sociedad, que no se consideran con ánimo bastante para tomar sobre sí la Dirección de la misma en tan crítica situación; esperando por lo tanto que serán relevados de admitir el honroso cargo con que quiso distinguirles, al paso que agradecen a lo sumo la confianza que de ella merecieron.

Por análogos motivos, e insiguiendo lo dispuesto en el artículo 8º del Reglamento Interior, participan que desde la fecha dejan de formar parte de esa Sociedad, cuyo fomento y prosperidad vivamente desean.⁷⁹⁴

Forçats a abandonar la seva plaça com a numeraris per la renúncia als càrrecs, Jesús Navarro, Miquel Mascaró i Joaquim d'Abadal van demanar ingressar com a transeünts

⁷⁹³ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1877, 5-12-1877.

⁷⁹⁴ BJT/FCL, Oficios 1860-1880, Oficis del 1878, 14-2-1878.

immediatament després. Poc més tard dimitia Ramon Bassols, adduint que les seves ocupacions no li permetien atendre les tasques inherents al càrrec amb la intensitat que ho recomanava l'estat econòmic, «*tal vez angustioso*», de l'entitat.⁷⁹⁵

L'any 1878 acabà amb la mort del soci fundador i primer president de l'entitat, Benet Baquero. La junta general per a la renovació de la directiva va celebrar-se a finals de gener del 1879. Miquel Bertran, que en aquella reunió exercí de president accidental, repassà la trajectòria de l'entitat d'ençà que en prengué les regnes Domènec de Bertran en els cursos 1869-1871.⁷⁹⁶ Va ser aleshores, segons ell, quan s'inicià un nou esforç per donar un impuls renovat a l'entitat, empresa que tingué continuïtat durant la presidència de Baquero, a qui Miquel Bertran dedicà, igualment, paraules elogioses.

Segons que sembla, les circumstàncies econòmiques degueren presentar-se, almenys de forma momentània, lleugerament més favorables. Així, d'una banda, la junta directiva va felicitar el tresorer quan el mes de maig va presentar l'estat de comptes referent al primer trimestre. D'altra banda, quan a finals d'any alguns socis van manifestar el seu desig d'augmentar el número de subscripcions a publicacions periòdiques, compromentent-se els propis sol·licitants a costejar la meitat del que costessin els nous abonaments, la directiva decidia «[...] *acceder a dicha solicitud, puesto que el buen estado económico del Círculo permitia ya prescindir un tanto de los ahorros que por este concepto se había creído deber hacerse*».⁷⁹⁷

Ara bé, per molt que la situació pogués haver millorat, quan a finals del 1881 es va plantejar d'aixecar un edifici propi, la directiva va considerar més prudent prorrogar el lloguer de casa Moreta durant cinc anys més, ateses les «*circunstancias poco favorables a un proyecto de tanta trascendencia*».⁷⁹⁸

A finals del 1882 va aprovar-se en junta general la reforma de l'article trenta-u. La modificació, la primera aprovada des de les reformes del 1867, va rebre la sanció de l'alcalde Martí Genís el 7 de febrer de 1883, sense que es considerés necessària l'aprovació superior del governador civil. Aquest fet, com es veurà, portà les seves conseqüències. L'article quedà redactat de la forma següent:

⁷⁹⁵ *Ib.*, 15-4-1878.

⁷⁹⁶ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1878.

⁷⁹⁷ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 1-12-1879.

⁷⁹⁸ *Ib.*, 6-9-1881.

Cada Socio de número satisfará por derecho de entrada la cantidad de veinte y cinco pesetas por una vez, y así los de número como los transeuntes, contribuirán a los gastos de la Sociedad con la cuota de treinta pesetas que se cobrará por anualidades, o en los plazos y forma que acuerde la Junta Directiva. Esta quedará además facultada para imponer un recargo de un diez por ciento sobre la cuota anual.⁷⁹⁹

La reforma implicava tres novetats. En primer lloc, s'imposaven unes quotes d'entrada pels socis numeraris molt superiors a les vigents fins aleshores, una mesura que ja s'havia previst en la reforma estatutària no reeixida del 1872 i que també recollirien els estatuts del 1886. En segon lloc, s'establia una quota anual de trenta pessetes, equivalent a les dotze mensualitats de deu rals que es venien satisfent des del 1860. Per últim, també s'aprovava la facultat de la directiva d'imposar un recàrrec del 10% en la quota anual.

A propòsit d'aquesta reforma, convé tenir present que el 31 de desembre de 1881 s'havia aprovat la llei i reglament provisionals sobre la renda del timbre de l'Estat. Per tal de complir amb aquelles disposicions, el 28 de febrer de 1882 la junta directiva havia acordat la impressió d'un llibre talonari de rebuts mensuals, en els quals calia estampar un segell de deu cèntims. El 17 d'abril d'aquell mateix any 1882 va discutir-se en junta general la necessitat d'establir si el cost de l'aplicació del reglament havia d'anar a càrrec individual de cada soci o de l'entitat, una qüestió que va deliberar-se de nou en la mateixa junta general en què va acordar-se la modificació de l'article trenta-u, i on es va resoldre que fos l'entitat qui se'n fes càrrec.⁸⁰⁰ Això fa sospitar que la reforma de l'article buscava, en aquest sentit, establir quotes anuals per burlar els recàrrecs constants que suposaven els rebuts. El tema té la seva importància, perquè el 1884 l'*Administración de Contribuciones y Rentas* obrí un expedient contra el president del Cercle Literari per «*faltas cometidas en el uso del timbre del Estado*». L'informe de l'inspector Jaume Canut a 30 de setembre de 1884 constata que les quotes, d'acord amb el reglament de l'entitat aprovat pel governador civil, no podien ser anuals, sinó mensuals i que, d'acord amb aquest fet, no s'havien lliurat els corresponents talonaris mensuals timbrats. L'administració imposà el reintegrament de 115 pessetes amb noranta cèntims i el pagament d'una multa.⁸⁰¹

El balanç que es feia de la situació econòmica de l'entitat aquell 1884 en la memòria anual preceptiva era força pessimista.

⁷⁹⁹ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Estatutos, 1883.

⁸⁰⁰ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 14-12-1882.

⁸⁰¹ *Ib.*, «Informe. El informe del inspector D. Jayme Canut de 30 Setiembre de 1884» (full solt).

El déficit que resulta del estado precedente es innegable, y a pesar de que la Junta ha puesto mucho empeño en evitarlo, no lo ha podido lograr por de pronto. Son varias las causas que han influido en provocarlo, y pueden señalarse como principales la muerte de algunos socios, la separación de algunos otros y la falta de asistencia a la casa de algunos más, con el concurso de todos los cuales, ya por un concepto ya por otro, las entradas fueron hasta ahora suficientes para cubrir los gastos del Círculo. Y es esto tanto más de advertir por cuanto la diferencia nace de estas causas, y únicamente de ellas, porque la Junta ha procurado ejercer en todo la más esquisita [*sic*] vigilancia cuidando mucho de no invertir otros fondos que los absolutamente indispensables y ordinariamente admitidos, con la única excepción [*sic*] de los empleados en instalar los nuevos armarios, destinados a contener los numerosos volúmenes que yacían hacinados en un oscuro rincón, con harto desprestigio del buen nombre y de los fines para que fue creada la sociedad.⁸⁰²

La imatge contrasta amb la que s'havia ofert tot just un any abans, quan s'assegurava que l'economia de l'entitat es trobava en estat relativament pròsper i que en un futur proper se'n podia esperar un floriment. Sigui com sigui, l'any 1885 la situació no havia millorat gens ni mica:

Afortunadamente todos en masa estamos dispuestos a sacrificarnos por el Círculo, siempre que sea necesario. Hablar de este punto fuera detenerme en lo que hemos discutido y meditado ya y que vamos de nuevo a meditar y discutir con el Proyecto de Estatutos [...].⁸⁰³

Pel que fa als socis, la memòria anual del 1878 consignava amb satisfacció «*el aumento de socios nunca interrumpido desde el cambio de local [1872] llegando este año a un término medio mensual de 122 socios*». L'esment té interès, perquè davant la manca de dades sobre l'evolució en el nombre de socis en els anys proppassats, hom té una idea aproximada de quina va ser la tendència. A partir del 1879 i fins a la fi de segle l'existència de llistats de socis mensuals permet tenir un coneixement més precís dels canvis viscuts per la massa d'associats en el transcurs dels anys.⁸⁰⁴ Comencen a haver-hi, a partir del 1879 i fins al canvi de segle, llistats de socis regulars en què es distingeix la naturalesa de numeraris i transeünts. Aquest fet permet rastrejar amb molt més coneixement de causa aquest aspecte de la vida de l'entitat.⁸⁰⁵

El gener del 1879 l'entitat comptava amb la xifra considerable de 121 socis, dels quals cinquanta eren numeraris i setanta-un transeünts. La xifra de numeraris pràcticament es mantingué invariable durant tots els mesos. La de transeünts oscil·là, en canvi, entre aquell màxim de setanta-un i un mínim de seixanta-sis. El balanç en el

⁸⁰² BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1884.

⁸⁰³ *Ib.*, Memòria del 1885.

⁸⁰⁴ BJT/FCL, Listas de socios, Llistats mensuals de socis 1879-1899. *Vid.* les taules i els gràfics inclosos a l'apèndix, punt 5.1.3.

⁸⁰⁵ *Ib.*

còmput total a finals d'any seria lleugerament negatiu en comparació amb el gener, amb tres socis menys. Aquesta puntualització és molt més important del que aparenta, perquè des d'aleshores el degoteig de socis va ser lent però constant i ja mai el Cercle Literari va assolir de nou la xifra de 122 consignats el 1878. Del mes de gener al desembre del 1880 els socis numeraris van passar de cinquanta a quaranta-sis; els transeünts de seixanta-set a cinquanta-vuit; i el còmput total de 117 a 104. Aquesta tendència prosseguí durant la primera meitat del 1881 i es corregí lleugerament a l'alça a partir del juliol. El nombre total de socis va mantenir-se força estable durant els dos anys següents, entre els 102 i els 109 socis. A partir de la tardor del 1883 la tendència general va ser, de nou, decreixent, fins a arribar, el desembre del 1885, a trenta-sis numeraris i cinquanta-un transeünts. En qüestió de set anys l'entitat havia perdut més d'una quarta part dels seus associats.

El «Círcol» va desplegar una activitat intensa a l'inici d'aquell període, després del tràngol de la guerra civil. L'any 1876 organitzà una vintena d'actes, molt per sobre del que venia sent habitual. Joaquim Salarich, Ramon Masferrer o Martí Genís, qui va donar a conèixer la seva obra *Sota un tarot*, són alguns dels consocis que van succeir-se a la tribuna de l'entitat. Entre finals de setembre i començaments d'octubre uns contactes entre l'alcaldia i el Cercle Literari s'acabaren traduint en una sèrie de conferències agrícoles. El governador civil i la Junta provincial d'agricultura havien comunicat a l'alcaldia que, per tal de donar compliment a la Llei d'ensenyament agrícola aprovada el primer d'agost, calia trobar algunes persones de la ciutat que poguessin encarregar-se de donar unes conferències sobre agricultura els diumenges, a partir de l'1 d'octubre, en un local a propòsit. L'ajuntament s'adreçà ràpidament al Cercle Literari, entenent que la seva trajectòria el convertia en el més adient per fer-se'n càrrec. L'entitat respongué de forma afirmativa a la petició i l'alcaldia, encantada amb la decisió, comunicà que els números de la *Gaceta Agrícola del Ministerio de Fomento*, periòdic d'adquisició obligatòria per l'article 10 de la llei de l'1 d'agost de 1876, serien per a la biblioteca del Cercle Literari. El dia 19 d'octubre Martí Genís donava la primera conferència. En seguirien fins a tretze més, en un cicle que s'allargà fins al febrer del 1877 i del qual se'n van responsabilitzar, a més de Genís, Josep Masferrer, Serra i Campdelacreu, Ramon Masferrer, Joaquim Salarich, Josep Font i Manxarell, Francesc X. Calderó, Josep Salarich, Francesc de P. Masferrer i Marià Callís. En fi, la tardor

d'aquell mateix 1876 també van inaugurar-se cursos d'anglès i alemany a càrrec de Francesc de P. Masferrer, i de francès per Francesc Berenguères.

L'esdeveniment més brillant d'aquell any va ser, però, el certamen celebrat el mes de juliol per solemnitzar el primer aniversari de l'arribada del tren a la ciutat. La celebració del certamen va ser suggerida i parcialment patrocinada econòmicament pel concessionari del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, Fèlix Macià i Bonaplata, que va ser nomenat soci honorari de l'entitat.⁸⁰⁶ El concurs acabà convocant cinc premis, essent especialment rellevants el primer i el segon, que posaven a discussió les mesures que calia prendre perquè Vic pogués treure profit de la connexió ferroviària i la influència que aquell fet tindria en l'agricultura de la comarca. El premi tercer versava sobre la conservació dels cereals i el quart i el cinquè anaven dirigits a distingir les millors composicions poètiques (en el primer cas el tema era l'arribada del ferrocarril i en el segon era d'elecció lliure).⁸⁰⁷ Acabat el termini de presentació dels treballs s'havien rebut vuit memòries i noranta-una poesies. Un cop avaluats per un jurat creat *ex professo* va celebrar-se un acte solemne als claustres de Sant Domènec per lliurar els premis i distincions corresponents. Els treballs premiats i reconeguts amb accèssit van ser publicats uns mesos més tard.⁸⁰⁸ La memòria que va endur-se l'accèssit del premi segon costejat per Macià i Bonaplata, referent a la influència de la connexió ferroviària en l'agricultura comarcal, les variacions provocades en el tràfec comercial i els canvis necessaris en el sistema de cultiu, va resultar ser obra de Josep Salarich, que va ser nomenat soci honorari de l'entitat. El seu treball va ser publicat en el volum col·lectiu tot just esmentat, però també a part, amb el títol *El cultivo alterno*.⁸⁰⁹

Com en l'anterior, també durant el curs del 1877 van tenir lloc un bon nombre d'actes. Algunes de les sessions més destacades van tenir un caràcter literari, essent especialment rellevants les celebrades per festejar l'èxit de Jacint Verdaguer als Jocs Florals amb *L'Atlàntida*.⁸¹⁰ Verdaguer, que va ser nomenat honorari de l'entitat, va presidir la vetllada del 18 de juliol amb què va ofrenar-lo el Jovent vigatà catalanista,

⁸⁰⁶ BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 17-1-1876. El certamen és objecte d'una anàlisi més detallada al punt 3.3.4.3. d'aquest treball.

⁸⁰⁷ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen del 1876, Cartell.

⁸⁰⁸ CÍRCULO-LITERARIO, *Certamen con que celebró...*, op. cit.

⁸⁰⁹ José SALARICH, *El Cultivo alterno. Memoria premiada por el Circulo Literario de Vich en el Certamen con que solemnizó dicha Sociedad el primer aniversario de la inauguración del Ferrocarril el 8 de julio de 1876 y publicada a expensas del Sr. D. Félix Maciá y Bonaplata*, Vic, Tipografía de Ramon Anglada, 1877.

⁸¹⁰ Sobre les primeres reaccions vigatanes arran d'ésser premiat el poema pot veure's Miquel S. SALARICH, «En el centenari de l'Atlàntida de Verdaguer», *Ausa*, núm. 85, 1977, p. 165-173.

nom sota el qual s'aplegaven una colla de joves universitaris vigatans residents a Barcelona, els quals durant el mes de maig ja havien ofert una corona de plata al poeta de Folgueroles com a tribut d'admiració.⁸¹¹ L'acte, en el qual van prendre part alguns d'aquests joves que aleshores estiuejaven en els seus llocs d'origen, va merèixer una llarga i laudatòria ressenya del *Diario de Vich* de Serra i Campdelacreu.⁸¹² El Jovent va ser rebut com una nova generació de l'antic Esbart de Vic i les composicions recitades el dia 18 van ser àmpliament comentades en el diari en els dies posteriors.⁸¹³ Alguns d'aquells joves van participar en els actes de l'entitat en els anys següents i fins n'hi va haver que hi van ingressar com a socis. A diferència del que havia succeït una dècada enrere amb els de l'Esbart, però, no van protagonitzar un veritable relleu en el lideratge de l'entitat i, de fet, excepte Lluís B. Nadal, cap d'ells hi acabà assumint responsabilitats directives. L'octubre d'aquell mateix any Verdaguer presidí de nou una altra vetllada, amb motiu de l'edició castellana de *L'Atlàntida*, subvencionada per la Diputació de Barcelona. L'acte comptà amb la presència dels diputats provincials Josep Font i Manxarell i Francesc Domingo, i la lectura, en català i castellà, va anar a càrrec, respectivament, de Jaume Collell i Melcior de Palau, aquest darrer responsable de la traducció.⁸¹⁴

L'any 1878 l'activitat del Cercle Literari va reduir-se força en quant a nombre d'actes organitzats. A començaments d'agost Serra i Campdelacreu va protagonitzar la que segons sembla va ser la darrera conferència del curs i va aprofitar per lamentar l'atonía i la indiferència de molts consocis en aquelles sessions.⁸¹⁵ La memòria anual, tot i que intentava treure ferro a la situació, atribuïa «*ese retraimiento de los oradores al retraimiento que suele notarse en el auditorio*».⁸¹⁶ La situació va millorar en els tres cursos següents, a mesura, també, que la creixent freqüència dels concerts, dirigits pel professor de l'Escola de Música, Bonaventura Casanovas, contribuïen a donar més

⁸¹¹ *Diario de Vich*, núm. 9, 10-5-1877, p. 72-73; *Íd.*, núm. 10, 12-5-1877, p. 77. Al número 16, p. 126-127 es va reproduir el text amb què el Jovent va acompanyar el lliurament de la corona i el nom dels seus membres, Lluís B. Nadal, Joan B. Sendra, Jeroni Serdà, Josep Camp-Sangles, Lluís Carbó, Joan B. Vendrell, Josep de Rocafiguera, Marià de Rocafiguera, Marià Vila, Francesc Rierola, Josep Estanyol, Raimon d'Abadal, Josep Caminals, Emili Pascual, Josep Terricabras, Josep Quadras, Josep Codina, Josep Bach, Josep Cunill i Miquel Rota (aquest darrer és afegit en el núm. 19, p. 153).

⁸¹² *Íd.*, núm. 66, 20-7-1877, p. 540-541.

⁸¹³ *Íd.*, núm. 73, 29-7-1877, p. 600-602; *Íd.*, núm. 75, 1-8-1877, p. 616-618; *Íd.*, núm. 77, 3-8-1877, p. 632-635.

⁸¹⁴ *Íd.*, núm. 143, 21-10-1877, p. 1171-1172.

⁸¹⁵ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 3-8-1878.

⁸¹⁶ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1878.

animació a l'entitat. Amb tot, a la memòria del 1879 es consignava que, malgrat que els actes eren més concorreguts, continuava havent-hi molts seients buits i, a més, es reconeixia que la pretensió de regularitzar la freqüència amb què se celebraven les sessions, amb una periodicitat quinzenal, s'havia revelat impossible de complir.⁸¹⁷ Per contra, com a fet positiu, la memòria assenyalava que a la fi d'algunes conferències havien sorgit polèmiques de forma improvisada. Una de les intervencions que havia motivat una discussió major havia estat la de Joan Calderó, que el desembre del 1879 havia ocupat la tribuna per parlar de «La codificación civil en España», tema que ja havia abordat mesos abans el consoci Josep Font i Manxarell. Les seves paraules van motivar les intervencions de Francesc de P. Masferrer, Miquel Bertran, Josep Viquer, Jaume Collell i Serra i Campdelacreu.

El 1882 s'acusà, de nou, un descens de l'activitat, només parcialment corregit en els anys següents. El succés més rellevant en la vida cultural de la ciutat aquell any, la descoberta del temple romà, va ocórrer, de fet, fora del clos de l'entitat, però va tenir, això sí, els socis més actius i compromesos del «Círcol» com a protagonistes, ja que la seva actuació va possibilitar el salvament, la conservació i la posterior reconstrucció del temple.⁸¹⁸ Els càrrecs directius de la Societat Arqueològica, entitat creada amb la finalitat d'adquirir la finca i garantir la conservació del monument, van quedar copats per individus que, sense excepció, eren socis del Cercle Literari. Endemés, bona part dels socis vigatans amb què comptà l'entitat novella ho eren també del «Círcol». El succés va recollir-se en la memòria anual de l'entitat.

El providencial descubrimiento de los restos romanos [...] en el Castillo de Moncada ha sido tal vez causa de que la animación que se ha echado de menos en el orden académico, se haya acogido en otro orden más práctico que ha producido ya fructuosísimos resultados. El Círculo no trata de atribuirse como tal la organización de la Sociedad Arqueológica que acaba de fundarse, pero nadie duda que a su sombra ha tenido origen.⁸¹⁹

L'activitat va augmentar lleugerament el 1883, però la memòria anual corresponent reconeixia dificultats per ocupar la tribuna de l'entitat i relacionava aquesta situació, de nou, al fet que la descoberta del temple i la consegüent creació de la Societat Arqueològica havia «*contribuido no poco a distraer del movimiento literario algunos*

⁸¹⁷ *Ib.*, Memòria del 1879.

⁸¹⁸ Sobre el temple romà *vid.* els monogràfics *Ausa*, núm. 29, 1959 i *Ausa*, núm. 161-162, 2008. També Ramon ORDEIG, «Centenari d'un descobriment memorable. El descobriment del Temple Romà el 1882», *Vic*, 1982; Íd., «Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX», *Ausa*, núm. 127, 1991, p. 340 i s.; FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 320-329. *Vid.* punt 3.5.5. d'aquest treball.

⁸¹⁹ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1882.

elementos de mucha estima». ⁸²⁰ En la mateixa memòria es consignava la mort del soci Miquel Bertran i s'elogiava la seva contribució i dedicació a l'entitat. Tot just l'any següent van morir fins a tres fundadors de l'entitat, Josep Cid, Joaquim Salarich i Manuel Galadies (els dos darrers eren, a més, socis honoraris). De forma prou significativa, quan a finals del 1885 se celebrà un acte commemoratiu pel vint-i-cinquè aniversari de la fundació de l'entitat, Francesc d'A. Aguilar, que presidia l'acte, elogià la trajectòria de l'entitat, però no pogué deixar de fer notar, amb sentiment, que bona part dels més antics i estimats consocis ja havien desaparegut. ⁸²¹

Entre les iniciatives més destacades en el camp de la promoció i la gestió cultural del període cal esmentar la creació d'un museu artístic i arqueològic per part del «Círcol». La iniciativa comptava amb el precedent de l'exposició artisticoarqueològica vigatana del 1868, empresa que s'havia iniciat amb ànim emulador de la celebrada a Barcelona l'any abans. L'exposició havia rebut el suport institucional de l'ajuntament (i la junta revolucionària, després) i de l'estament eclesiàstic, però el pes organitzatiu de l'esdeveniment havia recaigut sobre una colla de joves, els germans Jacint i Lluçà de Macià i Pujol, Antoni de Ferrer i Corriol, Marià Campà i Porta i Jaume Collell i Bancells. El Cercle Literari no participà directament en aquella empresa, per bé que alguns dels membres de la junta organitzadora eren socis de l'entitat i una part dels individus que hi van contribuir més decisivament participaven de les seves activitats. Un cop clausurada l'exposició van fer-se gestions per tal de constituir un museu permanent, però el projecte, finalment, no va reeixir. ⁸²²

Encara en l'ordre dels antecedents, resulta significatiu constatar que en la reforma reglamentària del 1872, de la qual s'ha parlat en les pàgines precedents, ja es preveia que l'entitat pogués obrir «*esposiciones [sic] públicas agrícolas, artísticas o industriales*» i «*formar colecciones de objetos científicos como son Museos de Historia natural, de Antigüedades, Gabinete de Física y Química, etc.*». La reforma no va tirar endavant, però el fet que l'organització i la formació d'exposicions i col·leccions no estigués contemplada en els estatuts vigents no va ser un impediment perquè el 1876 comencessin les gestions per a la creació d'una exposició permanent de productes industrials. Va inaugurar-se amb caràcter provisional el juliol del 1877, amb un acte que

⁸²⁰ *Ib.*, Memòria del 1883.

⁸²¹ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 11-12-1885.

⁸²² Un tractament més monogràfic d'aquesta qüestió al punt 3.5.2. d'aquest treball.

va comptar amb la presència de les autoritats locals i els diputats al districte, entre ells el proteccionista Pere Bosch i Labrús.⁸²³ S'animà a la participació dels industrials locals a vèncer el retraïment i a participar d'una iniciativa que pretenia ser un testimoni públic de la vitalitat i el vigor de la producció pàtria, una mostra que havia de convèncer propis i estranys de les potencialitats inherents, però al final la resposta dels productors va ser deficient i tot va resultar en un desengany, sobretot un cop l'exposició obrí definitivament al setembre.⁸²⁴

Davant el fracàs d'aquella exposició, la tardor del 1879 alguns socis van sol·licitar a la junta directiva de l'entitat la reconversió de la iniciativa per constituir, en el seu lloc, un museu d'antiguitats. Aquest quedà instituït el 7 d'octubre amb el nomenament d'una junta o comissió encarregada de la seva organització, foment i conservació i l'aprovació d'un reglament propi. Aviat van començar-se a rebre els primers dipòsits i, de fet, les principals aportacions quantitatives van fer-se en aquests moments inicials. La contribució de persones com Antoni de Ferrer i de membres de la comissió del museu com Jaume Collell, Joaquim d'Abadal i Francesc de Febrer, entre d'altres, va permetre reunir una col·lecció notable amb algunes obres d'indubtable valor artístic i històric, destacant certs exemplars de pintura romànica i gòtica. El 1888, davant la determinació del bisbe Morgades de tirar endavant la creació del museu diocesà i atesa la manca d'espai i l'acondicionament insuficient del local propi, el «Círcol» decidí desprendre's del museu i bona part de les seves peces van passar a integrar la col·lecció primitiva de la nounada iniciativa museística episcopal.⁸²⁵

La biblioteca, per la seva banda, se situà a finals del 1876 a prop dels 2.500 volums. Serra i Campdelacreu, fent-ne balanç, podia fer constar que des de la seva presa de possessió com a responsable de la biblioteca, aquesta havia gairebé quadruplicat el nombre de volums, fent una despesa modesta.⁸²⁶ Aquest creixement obligà, això sí, a comprar nou mobiliari per encabir-hi els llibres, i en el pressupost extraordinari aprovat en la junta general del 3 de juny es contemplava una partida de 9.000 rals per a «*aumento de la Biblioteca y gastos de confección e impresión del Catálogo*».⁸²⁷ La

⁸²³ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 6-7-1877; *Diario de Vich*, núm. 62, 15-7-1877, p. 508-510; *Íd.*, núm. 63, 17-7-1877, p. 516-518.

⁸²⁴ Sobre aquesta exposició *vid.* punt 3.5.3. d'aquest treball.

⁸²⁵ Aquesta iniciativa és objecte d'una atenció monogràfica als punts 3.5.4. i 3.5.6. d'aquest treball.

⁸²⁶ BJT/FCL, Biblioteca, «Número de volumen que posee la Biblioteca del Circulo literario de Vich» (setembre del 1876).

⁸²⁷ No es té constància de la publicació d'aquest catàleg, tot i que en la sessió de la junta directiva del 2 d'octubre d'aquell mateix 1876 se'n va aprovar la impressió. De fet, el volum del certamen del ferrocarril

impressió d'un catàleg de la biblioteca del Cercle Literari no va arribar a produir-se mai. A més, entre 1876 i 1881 el creixement de la biblioteca va ser menor i en les memòries anuals respectives es consignà que l'estat econòmic de l'entitat no havia permès de fer adquisicions remarcables, ja que la major part dels fons s'havien hagut de destinar a l'extinció del deute compromès. Davant la «*cortísima y casi nula*» despesa en compres, la generositat dels benefactors i les gestions de Serra i Campdelacreu per aconseguir noves adquisicions sense costos econòmics importants per l'entitat esdevingueren recursos de màxima importància.

El fet de comptar amb un repertori més o menys ampli de premsa periòdica continuava essent una prioritat pels associats. En la memòria anual del 1879 es donava fe de les publicacions periòdiques a les quals estava subscripta l'entitat. Per bé que s'ignora si es tracta d'un inventari complet, la relació té el seu interès per conèixer algunes de les capçaleres que estaven a disposició del socis. Així, hom hi troba el *Diario de Barcelona*, *La Veu del Montserrat*, *La Renaixensa*, *La Llumanera de Nueva York*, la *Revista Popular*, les madrilenyes *La Época*, *El Imparcial*, *El Siglo Futuro* i *La Gaceta industrial, económica y científica*, així com el *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* i el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*. A aquestes capçaleres encara cal sumar-hi les que es rebien de la redacció de *La Veu del Montserrat*, gràcies als seus intercanvis amb altres publicacions. Entre aquestes arribaven *El Manresano*, *El Bergadan*, *El Mataronés*, *El Guixolense*, *L'Escut de Catalunya*, *Lo Gay Saber*, el *Bulletí de la Associació d'Excursions Catalana*, *L'Excursionista*, *El Correo Catalan* i *La Civilización*. Aquesta nòmina s'amplià en el curs següent, quan alguns socis, constatant la impossibilitat del Cercle Literari de fer-se càrrec de noves subscripcions, s'encarregaren per compte propi de les corresponents a el *Boletín de la Revista general de Legislación y Jurisprudencia*, *La Ciencia Cristiana* de Madrid, *La Civiltà Cattolica* de Roma, la *Revue catholique* de Lovaina i les parisenques *Les Mondes* (probablement *Cosmos*, *Les Mondes*), *La Revue des Questions Historiques* i *Le Correspondant*. Aquell any *La Veu del Montserrat* també va començar a remetre *La Il·lustració Catalana*.

El 1882, malgrat que només van destinar-se trenta duros a noves adquisicions, la biblioteca experimentà un salt endavant molt destacable, passant d'uns 2.700 volums a més de 3.500. Hi tingué molt a veure la important col·lecció de llibres rebuda per part

que es va publicar a la impremta de Ramon Anglada amb data de 1877 contenia, en la seva part final, un inventari de les publicacions del Cercle Literari. En aquella relació hi consta que el *Catálogo de la Biblioteca del Círculo-Literario de Vich* estava «*en preparación*».

del Ministerio de Fomento, degut a les gestions d'Albert de Balle, marquès de Vallgornera, que com a mostra d'agraïment va ser nomenat honorari el 17 d'abril.⁸²⁸ El marquès, que havia visitat la ciutat feia poc, rebé l'encàrrec per part de Serra i Campdelacreu, qui en una correspondència li donava fe de la trajectòria de l'entitat i de l'interès que es tenia, especialment, d'adquirir la «Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón», formada per una quarantena de volums publicats pel mateix govern. Serra, que també era l'arxiver municipal de Vic, li feia saber:

Esto que en estilo semi-serio pido y suplico para mi Archivo no es que esté en mi ánimo alcanzarlo precisamente para él. Si el carácter del Círculo bastase para hacer efectiva la concesión sería preferible pues siempre estuviera a disposición de mayor número de personas. Sólo me [he] fijado en el Archivo por sospechar que se atendiera mejor la pretensión. En este caso por tal vez fuera muy oportuno que la solicitud se hiciera a nombre del Ayuntamiento.⁸²⁹

La donació, que va ser anunciada pel director general d'instrucció pública, suposà l'ingrés d'uns 400 volums. També va ser especialment rellevant l'ingrés de més de 150 volums provinents de la *Bibliothèque Nationale de France*, entre els quals hi havia *Du contrat social*, *Émile* i *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* de Rousseau; *Histoire de Charles XII*, *Histoire de l'empire de Russie* i *Siècle de Louis XIV* de Voltaire; *Le neveu de Rameau*, *Romans et contes* i *Paradoxe sur le comédien* de Diderot; *Sur la destruction des jésuites* de D'Alembert; *Considérations sur les causes de la grandeur des romains et de leur décadence* i *Lettres persanes* de Montesquieu; *Vie de Voltaire* i *Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain* de Condorcet; i obres d'Erasme de Rotterdam, Molière, Shakespeare, Pascal, Descartes, Swift, Lamennais, Goethe i Schiller. Es van rebre, a més, diversos donatius. Així, per exemple, el registrador de la propietat Bonaventura Agulló va donar quaranta-quatre volums, entre els quals hi havia obres de Balzac i Stendhal, i la vídua del soci fundador i honorari Antoni Soler, va donar-ne quaranta-cinc, entre els que hi havia dues obres del segle XVI i una col·lecció diplomàtica anglesa.

El 1883, en un ofici enviat a l'alcaldia per donar compliment a una ordre de la *Dirección General del Instituto Geográfico y Estadístico*, s'assegurava que en el saló de lectura hi havia més de quaranta publicacions periòdiques. La biblioteca va continuar creixent a bon ritme fins al 1885 a base de compres, donacions i cessions. Francesc

⁸²⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 17-4-1882.

⁸²⁹ BJT/FCL, Oficios 1881-1903, Oficis del 1882, s. d.

Capdevila i Pujol, per exemple, donà seixanta-nou volums de gran valor bibliòfil, entre els quals hi havia diversos incunables. Van ingressar, també, per diverses vies, molts llibres de medicina, biologia i disciplines associades. L'ampliació de la biblioteca va obligar a una reordenació de l'espai. Per fer front a les despeses consegüents va decidir-se procedir a la venda d'aquelles col·leccions de publicacions periòdiques menys apreciades. L'any 1884 Jacint Verdaguer regalà una col·lecció d'obres de Jaume Balmes en alemany i es van rebre diversos volums procedents de la biblioteca particular del farmacèutic i professor d'història natural Josep Giró i Torà, que havia mort tres anys enrere.

L'any 1885 la biblioteca ja superava àmpliament els 5.000 volums. Se'n van rebre prop d'un centenar llegats pel soci fundador i manta vegades vicepresident, el canonge Josep Cid. Amb aquesta donació ingressaven, entre d'altres, *Historia de España* de Joan Cortada, *Bellezas de la Historia de Cataluña* de Víctor Balaguer, *Curso elemental de derecho público* d'Eudald Jaumandreu, poesies de José de Espronceda, obres de José de Mariano Larra, *Ernesto* d'Emilio Castelar, *La Henriade* de Voltaire, la *Historia general de la civilización europea* de François Guizot, *Ensayo sobre el principio de la población* de Thomas R. Malthus, *Historia de la literatura antigua y moderna* de Friedrich von Schlegel i obres de François-René de Chateaubriand i E.T.A. Hoffmann. També es van rebre donacions importants per part d'Antoni d'Espona i Joaquim Serdà i van fer-se nombroses adquisicions a càrrec del pressupost de l'entitat. Tot plegat suposà l'entrada d'un conjunt molt heterogeni d'obres, com ara *Los diez libros de Diógenes Laercio*, *El arte de amar* d'Ovidi, *Lo llibre de les dones* de Jaume Roig, *Dictionnaire universel des sciences, des lettres et des arts* de Marie-Nicolas Bouillet, *Crítica de la razón pura* d'Immanuel Kant, *La Revolucion precedida de la crítica de la misma* d'Edgar Quinet, *Lógica* de Georg W. F. Hegel, *Compendio de historia universal* de Joan Cortada, o *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns*, compilacions a càrrec d'Antoni de Bofarull i Víctor Balaguer, respectivament.

1.4.7. Reforma estatutària i esllanguiment del projecte col·lectiu (1886-1902)

En la memòria anual preceptiva del 1885 ja s'havia fet saber que hi havia sobre la taula un projecte de reforma dels estatuts i, de forma més o menys implícita, s'havia associat el seu plantejament a les dificultats econòmiques per les quals passava l'entitat. Era la primera vegada que una reforma d'aquell abast reeixia, ja que la dels anys 1871-1872

no havia arribat a port, i les altres modificacions estatutàries havien tingut un caràcter parcial i limitat. Els nous estatuts van ser aprovats en junta general el 17 de maig del 1886 i es van remetre a l'alcaldia l'1 de desembre del mateix any perquè fossin sotmesos a la sanció superior del Govern Civil.⁸³⁰

Malgrat el canvi, la nova normativa de referència era continuïsta pel que fa a l'observació dels principis fonamentals. L'entitat seguia autodefinint-se com a societat científica, literària i artística, i els instruments previstos per assolir els seus objectius eren, a grans trets, els de sempre, la lectura, la conversa, la càtedra, l'exposició i la publicació. L'actitud envers el joc continuà essent la mateixa. El dogma i la moral catòliques seguien estant sota protecció. En aquesta ocasió, en canvi, no hi havia una referència explícita a la prohibició de discutir assumptes polítics en el si de l'entitat.

Les categories de soci continuaven essent la de numerari, transeünt i honorari, juntament amb la de corresponsal (que ja s'havia intentat introduir en la reforma del 1872) i la de foraster. Inequívocament es va voler convertir els numeraris en el nucli societari, quelcom que, tal com s'ha vist, ja s'havia intentat amb el projecte del 1872 i, en certa manera, també, amb la modificació de l'article trenta-u l'any 1883, atès que l'establiment d'una quota d'entrada elevada havia d'actuar en aquest sentit. En aquesta ocasió l'article setè dels estatuts aprovats el 1886 establí que:

Los socios Numerarios formarán el verdadero núcleo de la Sociedad, siendo los únicos propietarios de los bienes de la misma y viniendo en consecuencia obligados a sostenerla con sus cuotas.

Tal com s'havia previst, també, en el projecte del 1872, s'establí una limitació en el nombre de places d'aquesta classe de socis, fixat ara en trenta-un.⁸³¹ S'establí, a més, filtres importants per a l'entrada en aquesta categoria. Així, si bé s'eliminava l'obligació d'estar domiciliat a la ciutat calia, no obstant, que existís una plaça de numerari vacant, una proposició firmada per tres socis de la mateixa classe, l'aprovació per majoria absoluta en junta general i el pagament d'una quota d'entrada notable de vint-i-cinc pessetes. La quota de caràcter trimestral general per a tots els socis, per contra, va fixar-

⁸³⁰ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Estatutos, Estatuts del 1886.

⁸³¹ A finals de juliol es donava la llista de numeraris, Joan Fatjó-Vilas, Jaume Collell, Josep Serra i Campdelacreu, Jeroni Homs, Vicenç Pratdesaba, Francesc de P. Masferrer, Francesc de Febrer, Josep Font i Manxarell, Antoni d'Espona i de Nuix, Ramon Anglada i Pujals, Joaquim d'Abadal, Josep A. Torner, Ildefons Espona, Martí Genís, Joaquim Sala, Josep Serdà i Deniel, Miquel Mestanza, Josep Vigner i Canas, Marià Codina, Lluís Plana, Lluís Barjau, Josep de Tordadès, Josep Tort, Josep de Gibert, Fèlix Forcada, Antoni Bayés, Joaquim Prats, Antoni Bach i Xicoy, Josep Bach i Xicoy, Antoni Arumí i Marià Subirachs; BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Circulo literario Junta Directiva Actas, 30-7-1886.

se en set pessetes i cinquanta cèntims, l'equivalent a la mensual de deu rals vigent des de la fundació de l'entitat. És prou evident, doncs, la voluntat de crear un petit nucli fidel, fortament identificat i responsabilitzat amb el sosteniment i la marxa de l'entitat. En fi, les noves disposicions obligaven a l'elaboració d'un pressupost anual que havia de ser votat en junta general i les despeses previstes en el qual no podien ésser sobrepassades en cap cas.

De la lectura de les dues memòries anuals subsegüents a la reforma es desprèn que la modificació estatutària s'havia fet en un moment en què les circumstàncies obligaven de forma imperiosa a buscar sortides a una situació difícil. Així, en la memòria del 1886, s'assenyalava la conveniència i la necessitat de solidesa i unitat per tal d'assegurar la «*perenne existencia*» de la institució i s'assegurava que la reforma dels estatuts s'encaminava a assolir aquest objectiu.

Esto es lo que se ha tratado de lograr con los nuevos Estatutos, estudiados y meditados durante los doce meses transcurridos y los cuales no son simple modificación de los que vigían, como otras veces, sino variación profunda que afecta por completo el organismo de la Sociedad y fija nuevas bases en que descanse. Más no se crea que este cambio radical sea en sentido opuesto a los fines de los primitivos fundadores; nada de ello: más bien ha sido reedificar la obra con los mismos materiales, desarrollar los vastos proyectos que aquellos concibieron, ahondando los cimientos para que al llegar al coronamiento de la misma no experimente vacilación de ningún género: y todo, sin apartarse en lo más mínimo del terreno abonado en que se emplazó y con la misma orientación que se le diera. En esta forma el Círculo puede con serenidad abordar las más difíciles circunstancias y con la ayuda de la Providencia las contrariedades que le sobrevengan han de estrellarse forzosamente contra el muro de hierro de que para propia defensa se ha rodeado.

La sensació de crisi plana tothora pel text i la reforma dels estatuts és presentada com un mitjà de salvació per a una entitat en estat de prostració.⁸³² El fantasma de la crisi continuava ben present un any més tard. Novament la memòria anual s'hi referia extensament en un to que denota la voluntat de convèncer a propis i estranys de la necessitat i la bondat de les mesures preses en un tràngol dolorós i angoixant que distava d'haver-se superat:

Señores: el llamamiento al patriotismo, a la ciencia, a la ilustración, hecho por los amadores más firmes del Círculo Literario fue atendido, como era de esperar, de una manera satisfactoria por muchos de sus compañeros. Más aún; las esperanzas que se abrigaban, en lugar de verse desvanecidas ante temores más o menos fundados, han sido superadas con exceso. Sí, en verdad; porque, nadie imaginaba que fuesen en número tan crecido los que se interesaran directa y eficazmente por la salvación de lo que tanto estimamos, por habernos costado tanto y porque tanto se lo merece. Y lo que más que nada aquilata la valía de esa estimación es la constancia en mantenerla. Los pocos con que razonablemente podíamos contar para llevar adelante nuestros proyectos, se duplicaron al

⁸³² BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1886.

ponerlos de manifiesto y cuando podía recelarse que el tiempo alteraría las buenas disposiciones de los más, aparte rarísimas escepciones [*sic*], hemos visto continuarse [*sic*] con entereza digna del mayor elogio.

Eso es lo que ha sucedido. La docena escasa de socios de número que a todo viento y marea debían sacar a flote la nave de la sociedad poseídos de singular adhesión a los altos intereses por ella representados en el dilatado espacio de más de 25 años al hallarse fortalecidos con la cooperación desinteresada y eficaz de otros que con esto han demostrado su amor a la Institución, dieron por bien empleados sus sacrificios y congratúlense hoy todavía más viendose fielmente acompañados por quienes han comprendido y secundado generosamente sus ideales.

Ignoramos lo que en adelante puede ocurrir: pero si la experiencia ha de servir de algo no hay porque quejarse de los resultados obtenidos con la radicalísima reforma emprendida no hace todavía dos años.⁸³³

Després d'aquesta referència a la reforma estatutària s'indicava que allò que comprometia seriosament la marxa de l'entitat era el seu sosteniment econòmic. Es reconeixia que un possible descens brusc dels socis sostenidors (o numeraris) agreujaria la situació, però s'assegurava que amb les aportacions consignades en el darrer any i mig la situació havia millorat força i que, al capdavant, la reforma dels estatuts ja cercava de donar resposta a aquella situació. I és que des del 1879, moment a partir del qual es disposa de llistes de socis de forma seriada, la massa d'associats s'havia reduït pràcticament un terç. Aquella circumstància, en una entitat que se sostenia quasi exclusivament amb les quotes dels seus socis, havia d'afectar forçosament el funcionament ordinari de l'associació i el compliment de les obligacions econòmiques adquirides. Per tot plegat, sembla que ben bé pot qualificar-se la reforma estatutària de reactiva, una resposta que va adoptar la forma de replegament resistencial.

Això no obstant, la situació no va millorar en la mesura que era desitjable. Mentre que el 1888 es reconeixia que la situació era difícil però que els nous estatuts s'havien revelat útils per fer front a la crisi, el 1889 el panorama era presentat d'una forma agreujada.

[...] jamás ha existido en esta Sociedad mayor desequilibrio. El descenso del platillo fatal que ocasiona este desequilibrio, es decir la desaparición paulatina de medios materiales indispensables para dar cohesión a las energías morales, podría a la larga sufocarlas, inutilizar la balanza, y producir en último término la muerte de lo que tanto hemos querido. El resultado económico del año que acaba de extinguirse no acusa, es verdad, esa situación desesperada, pero no apareciendo en él señales precursoras de una regeneración saludable que fundados motivos hacían esperar, ha llegado el caso de dar el grito de alerta, avivar de nuevo con más fuerza que nunca la fe en nuestra obra, y despertar de la atonía que desde tanto tiempo ha hecho presa de muchos de nuestros compañeros.⁸³⁴

⁸³³ *Ib.*, Memòria del 1887.

⁸³⁴ *Ib.*, Memòria del 1889.

El degoteig en el nombre de socis numeraris, d'aquells sobre els quals s'havia confiat en bona mesura el sosteniment i el govern de l'entitat, no s'aturà en els anys successius. Tant és així que van començar-se a evidenciar dificultats per complir de forma rigorosa el prescrit pels estatuts referent a la renovació dels càrrecs directius. El resultat: un grapat d'individus acabà per copar els llocs de responsabilitat durant una bona colla d'anys. En la junta general del 31 de desembre de 1899 es va reconèixer obertament aquella situació.

El señor Presidente después de haber dado sus descargos por no haberse reunido Junta General en la época reglamentaria, fundados en lo que iba a exponer, dijo: que siendo cada día más reducida la clase de socios de número, se hacía cada vez más difícil sustituir a los que desempeñaban cargos en la Directiva: por tanto esta había creído llegado el caso de prescindir por un instante de lo preceptuado en los Estatutos vigentes respecto a los derechos de entrada a que vienen obligados los socios numerarios, al efecto de facilitar el ingreso en el Círculo de algunos de los transeúntes mejor dispuestos a conllevar las cargas sociales del mismo. A este fin practicáronse gestiones que dieron feliz resultado, recabando de varios de ellos la oferta de ingresar en calidad de Socios numerarios, dispensándoles por esta sola vez los derechos de entrada que debería percibir el Círculo: lo que proponía a la presente Junta General para su aceptación y consiguiente aprobación.⁸³⁵

Una quinzena de persones van exercir els càrrecs directius des de la reforma estatuària fins a la fi de segle. L'escàs recanvi en els llocs de comandament es va traduir en un envelliment progressiu dels equips directius. Si la mitjana d'edat dels individus de la junta directiva del 1886 rondava els quaranta-tres anys, el 1895 ja era d'uns quaranta-nou i el 1898 s'havia enfilat fins els cinquanta-dos. La mesura acordada a finals del 1899 per facilitar la renovació va tenir efectes immediats. De la junta directiva del 1900, només el president Josep Viguer i Canas i el bibliotecari Serra i Campdelacreu eren antics numeraris i procedien de la junta anterior. Joan Calderó i Vila, Josep Espona i Vila, Ramon Mas i Tubau, Lluís B. Nadal i Canudas i Joaquim Vilaplana i Pujolar, ostentaven, en els anys immediatament anteriors, la categoria de socis transeünts. En un sol any la mitjana d'edat dels individus de la junta s'havia reduït en nou punts, situant-se en els quaranta-tres anys.

El juliol del 1886, amb els estatuts ja aprovats en junta general, el nombre de socis numeraris era de trenta-un, el màxim fixat pel nou reglament. El total d'associats, comptats els cinquanta-quatre transeünts, ascendia a vuitanta-cinc. L'evolució en el nombre de socis va tendir a descendir de forma moderada en els mesos subsegüents: el gener del 1888 l'entitat tenia sis numeraris i dos transeünts menys que un any i mig

⁸³⁵ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Actes Junta general 1882-1905, 31-12-1899.

enrere. En el transcurs d'aquella anyada es produí un repunt i el mes d'agost van assolir-se, de nou, els vuitanta-cinc socis totals. A partir d'aleshores, però, tornà i persistí la tendència depressiva fins a finals del 1892, quan l'entitat sumava un total de només setanta-dos socis. La situació va millorar en el quinquenni següent, quan les mitjanes anuals van situar-se, gràcies a l'augment dels transeünts, entre els setanta-set i els vuitanta-un socis, amb una punta l'abril del 1894, en què s'arribà fins als vuitanta-nou. El creixement en el nombre d'associats va ser especialment sensible en els anys 1898 i 1899, quan les mitjanes anuals van situar-se, aproximadament, en vuitanta-set i noranta-quatre socis, respectivament. La punta de noranta-set socis assolida el juny del 1899 no s'havia registrat des del 1884. És clar que aquestes dades no poden amagar una tendència implacable i de gran importància: el descens persistent i incorregible, durant tot el període, dels socis numeraris, que de ser trenta-un l'endemà de la reforma estatutària, van passar a ser només deu a finals del 1899. Aquella categoria de socis sobre els quals s'havia confiat, en bona mesura, la gestió i el manteniment de l'entitat havia passat de representar un 36% respecte el total de la massa d'associats, a ser tan sols el 10%.

El nombre d'actes organitzats anualment per l'entitat durant tot aquell període de 1886 a 1902 va ser menor. L'activitat dels anys 1893, 1898 i 1899 va ser més intensa, però per terme mig es va mantenir lluny de les etapes més brillants. De forma ocasional algunes de les vesprades van comptar amb la presència o la intervenció d'algunes personalitats importants del món intel·lectual i cultural català. Així, per exemple, el 1893 va rebre's la visita de Manuel Duran i Bas, mentre que l'any següent, a la sessió commemorativa balmesiana, hi van assistir Marià Aguiló i Francesc Matheu. Més endavant, el novembre del 1896, s'organitzà una vetllada amb motiu de la visita d'una comissió del Centre Excursionista de Catalunya, en representació de la qual va prendre la paraula Francesc de Sales Maspons i Labrós. En fi, la sessió inaugural del curs 1899-1900 va ser presidida pel nou bisbe de Vic, Josep Torras i Bages.

Si bé entre els actes celebrats durant aquells anys van predominar les vesprades de caire poètic i literari i les audicions musicals, no per això van deixar-se totalment de banda les conferències de caràcter més científic i acadèmic. Les qüestions relacionades amb l'agricultura van continuar mereixent una atenció singular. Així ho demostren les diverses dissertacions de Marià Capdevila i Pujol sobre agronomia els anys 1886, 1887 i 1895; les de Josep Fatjó-Vilas i Manuel Mir i Navarro el 1893, que van versar,

respectivament, sobre la crisi agrícola i la Federació de Gremis Agrícoles de Catalunya; la pronunciada el 1897 per Hermenegildo Gorriá Royán, director de la Granja Escola d'Experimentació de Barcelona, que va comptar amb la presència d'una part important dels propietaris de la comarca; i la del jove Josep Callís i Marquet sobre el cultiu altern el 1899.

L'any 1898 l'activitat del Cercle Literari pel que fa a sessions o actes celebrats augmentà sensiblement respecte al nivell mitjà dels anys proppassats. El curs presentà la singularitat, a més, del protagonisme a la tribuna de l'entitat d'individus com Joaquim Vilaplana i Pujolar, Josep Gudiol i Cunill, Carles Forcada i Sors, Joan Dou i Blancafort o Josep Pratdesaba i Portabella, tots ells joves d'entre vint-i-sis i vint-i-nou anys, que si bé en alguns casos ja havien debutat en anys anteriors amb la lectura de poesies o com a conferenciants mateix, no eren rapsodes ni dissertants assidus en els actes de l'entitat. El juliol d'aquell mateix any 1898, coincidint amb les festes de sant Miquel, l'entitat organitzà l'anomenada Manifestació Artística Ausetana, una exposició que pretenia fomentar i fer ostensible la vocació artística dels conciutadans, i que va acabar reunint un nombre considerable d'obres pertanyents a disciplines com el dibuix, la pintura, l'escultura o la fotografia d'autors nascuts o vinculats a la ciutat de Vic i la comarca d'Osona.⁸³⁶

Entre els esdeveniments a destacar en aquell període, cal posar de relleu que el 1886 va ser l'any de l'edició de *Canigó* i de la commemoració del mil·lenari de la restauració de la diòcesi de Vic. L'activitat al Cercle Literari es va iniciar amb un acte dedicat al poeta Verdager, que va presidir una sessió en què els companys Martí Genís, Serra i Campdelacreu, Narcís Verdager i Callís, Jaume Collell, Lluís B. Nadal i Francesc de Febrer varen llegir diversos passatges de la seva obra. L'any es va cloure amb una sessió poeticomusical per commemorar el mil·lenari de la diòcesi, acte en què Verdager i Callís va fer un discurs històric acord amb l'efemèride. Cal recordar que la campanya per a la restauració del monestir de Ripoll, associada a la commemoració del mil·lenari, havia estat formal i solemnement inaugurada el mes de març d'aquell any.⁸³⁷ Malgrat que el Cercle Literari no participà directament en l'organització d'aquella campanya, diversos dels seus socis van formar part de la junta central diocesana

⁸³⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 3, 22-1-1898, p. 22; *Íd.*, núm. 29, 23-7-1898, p. 229-231. Per a més detalls *vid.* punt 3.5.7. d'aquest treball.

⁸³⁷ JUNYENT, *Jaume Collell i Bancells...*, *op. cit.*; FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 399-463; Joaquim M. PUIGVERT, «La restauració del monestir de Ripoll revisitada», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 5, 2002, p. 36-51. Hem dedicat una atenció major a aquesta qüestió al punt 3.4.3.2.

presidida per Morgades amb la missió de tirar endavant el projecte.⁸³⁸ Més d'un terç dels membres de la comissió eren, en aquell moment, socis del «Círcol», d'altres ho havien estat en el passat. Uns anys més endavant, ja a les acaballes d'aquella campanya, l'11 de juny de 1893, la ciutat de Vic va rebre i acollir la comitiva oficial que acompanyava el trasllat de les despulles del comte Ramon Berenguer III de Barcelona al monestir de Ripoll. Josep Font i Manxarell, en qualitat de president del Cercle Literari, va formar part de la comissió que, conjuntament amb les autoritats municipals i els representants de les entitats i la premsa locals, s'organitzà a fi i efecte d'aconseguir una resposta ciutadana proporcionada a la solemnitat que volia donar-se a l'esdeveniment.⁸³⁹ El Cercle Literari va acabar d'associar-se a la celebració amb un concert de Lluís G. Jordà al seu estatge.

El «Círcol», a través del seu president Josep Viguer, conjuntament amb altres entitats de la ciutat i els responsables de les publicacions periòdiques locals *La Veu del Montserrat* i *La Plana de Vich* van subscriure el Missatge a la Reina Regent del 1888.⁸⁴⁰ D'acord amb aquesta vocació d'implicació i incidència en la dinàmica col·lectiva, i com a plataforma al servei d'un sector de l'elit local, el Cercle Literari va involucrar-se, també, en la campanya contra l'article 15 del Codi civil del 1889 i en la manifestació proteccionista de protesta pels acords comercials del govern espanyol amb Alemanya, Itàlia i Àustria-Hongria l'abril del 1894. Si en aquest darrer cas la participació del «Círcol» va limitar-se a estar representat en la comissió organitzadora a través de Serra i Campdelacreu (alguns altres individus de la comissió eren membres de l'entitat però no en formaven part per aquest concepte),⁸⁴¹ el 1889 la seva implicació havia estat un xic més important. El mes de març d'aquell any els socis Francesc de Febrer i Joan Calderó van dictar sengles conferències en què van insistir en la necessitat de conservar la legislació particular i els perjudicis que podien causar les disposicions

⁸³⁸ De fet, molt abans de l'inici de l'episcopat de Morgades, en les primeres temptatives restauracionistes, els homes del Cercle Literari s'havien revelat atents a aquella qüestió. Així, en la sessió del 4 de febrer de 1863, les intervencions de Manuel Galadies i Francesc d'A. Aguilar van servir per homenatjar els membres de la comissió de l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona, responsable de la restauració, coincidint amb el seu desplaçament a Ripoll. En aquella mateixa sessió el president de la comissió, Nicolás Peñalver, va ser nomenat soci honorari de l'entitat. Només unes setmanes més tard, el 25 d'aquell mateix mes, Manuel Galadies pronuncià un discurs sobre la restauració del cenobi; BJT/FCL, *Actas de las academias*, *Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich*, 4-2-1863, 22-2-1863.

⁸³⁹ ABEV, *Aspectes polítics i festes 1861-1900*, 1893, «Vigatans: Nostra antiga y gloriosa...» (Vic, Imp. de Anglada, 1893).

⁸⁴⁰ Consultem el text a Josep A. GONZÁLEZ CASANOVA, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938)*. *Documents*, Barcelona, Curial, 1974, p. 519-535.

⁸⁴¹ ABEV, *Aspectes polítics i festes 1861-1900*, 1894, «Meeting-protesta contra'ls tractats de comerç i navegació...» (Vic, Tip. Catòlica de Sant Joseph, 1894).

de l'article 15 del Codi civil. Va ser després de la intervenció de Calderó que l'advocat Josep Font i Manxarell va proposar la redacció d'una exposició dirigida a les Corts demanant la modificació de l'article de la discòrdia. L'escrit va ser signat per l'enorme majoria de socis de l'entitat.⁸⁴² A més, va ser el president del Cercle Literari, Josep Viquer, qui va presidir la comissió organitzadora del míting de protesta del 25 de març a la ciutat.⁸⁴³ La memòria anual ho recordaria orgullosament.⁸⁴⁴ La mobilització intensa d'aquelles setmanes ha deixat petja en la correspondència conservada de l'entitat, força més nombrosa i substancial del que era habitual.⁸⁴⁵

No és gens sorprenent, atesa l'estructura econòmica de la comarca i la composició sociològica dels associats, amb una amplíssima representació d'hisendats i propietaris agrícoles, que durant aquell mateix període el Cercle Literari fos, també, escenari privilegiat de les gestions per a la constitució d'una associació o cambra agrícola. Així, succeí que els primers contactes per a la creació d'una cambra agrícola comarcal van tenir lloc a l'estatge del «Círcol» el desembre del 1890 i que la iniciativa va tenir com a caps visibles a Josep Viquer i Canas, Joaquim d'Abadal i Calderó, Antoni Bach i Xicoy, Josep Fatjó-Vilas i Martí Genís i Aguilar, tots ells socis numeraris de l'entitat i individus que van exercir responsabilitats directives en diverses ocasions.⁸⁴⁶ Circumstàncies ara per ara desconegudes van fer fracassar la iniciativa. De nou, el juny del 1899 tingué lloc una reunió de propietaris a la sala de sessions del Cercle Literari que donà com a resultat la constitució de l'Associació Agrícola Ausetana i l'elecció d'una junta directiva encapçalada per Josep Viquer, president, també, del «Círcol».⁸⁴⁷ A finals del 1903 la nova associació va ser reconeguda oficialment com a Cambra Agrícola Ausetana i va registrar-se amb domicili al mateix estatge que el Cercle Literari.⁸⁴⁸

⁸⁴² BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 2-4-1889.

⁸⁴³ *La Veu del Montserrat*, núm 11, 16-3-1889, p. 87.

⁸⁴⁴ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1889.

⁸⁴⁵ Tota aquesta agitació postal a BJT/FCL, Oficis 1881-1903, Oficis del 1889. Per a la campanya del 1889 *vid.* Àngel COMALADA, *Catalunya davant el centralisme*, Barcelona, Sirocco, 1984; COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, *op. cit.*, p. 186 i s. Hem dedicat una atenció major a aquesta qüestió al punt 3.4.2.2.

⁸⁴⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 49, 6-12-1890, p. 390-391; *Íd.*, núm. 50, 13-12-1890, p. 399; *Íd.*, núm. 51, 20-12-1890, p. 407.

⁸⁴⁷ *Íd.*, núm. 23, 10-6-1899, p. 183.

⁸⁴⁸ ABEV, *Reglamento general de la Cámara Oficial Agrícola Ausetana*, Vic, Imprenta y Librería Ausetana, 1904; AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 2, Camara Agrícola Ausetana, núm. registre 4093.0. Hem dedicat una atenció major a aquesta qüestió al punt 3.3.5.

El creixement de la biblioteca durant el període que va del 1886 fins a la fi de segle va ser molt més moderat que no pas ho havia estat en algunes conjuntures concretes dels anys propassats, des de la presa de possessió de Serra i Campdelacreu. Així, es va passar dels aproximadament 5.500 volums del 1885 a superar àmpliament els 6.000. Davant la incapacitat de fer efectiva una política d'adquisicions, la biblioteca va dependre gairebé exclusivament de les donacions. El 1886 la Diputació de Barcelona va respondre afirmativament a la sol·licitud del Cercle Literari de remetre les obres que tingués duplicades en els seus dipòsits de llibres destinats a biblioteques. Les gestions van resultar en l'ingrés de vint-i-quatre volums.⁸⁴⁹ Uns anys més tard, el 1892, les gestions de Carles Soler i Arqués amb la *Dirección General de Agricultura, Industria y Comercio* i amb la *Dirección General de Instrucción Pública* van suposar l'ingrés de prop de 300 volums.⁸⁵⁰ Les obres ingressades en el transcurs del període conformen un conjunt heterogeni que comprèn des de diverses obres verdaguerianes, fins a *La Ciencia Social* d'Herbert Spencer, passant per publicacions com *La cuestión palpitante* d'Emilia Pardo Bazán, *Los Lusíadas* de Camões, *Etimologías catalanas* de Josep Balari i Jovany, *Los Fueros de Cataluña y la sociedad política moderna* de Josep Coroleu, o el *Mapa geológico y topográfico de la provincia de Barcelona* de Jaume Almera i Eduard Brossa.

1.4.8. L'entrada al nou-cents i la fi del Cercle Literari

Amb els primers compassos del nou-cents el Cercle Literari de Vic va enfilat el camí de la seva desaparició. Aviat va revelar-se incapaç de mantenir activitat de forma regular. Entre els darrers actes que van tenir lloc a l'entitat destaquen la sessió necrològica dedicada a Serra i Campdelacreu, mort el juliol del 1901 a l'estatge mateix de l'entitat, i la conferència que Antoni M. Alcover va fer sobre l'obra del diccionari el juny del 1902. La darrera aportació rellevant de l'entitat va ser l'exposició de pintura antiga que va tenir lloc el juliol del 1902, coincidint amb les festes de sant Miquel. La resolució d'organitzar aquell esdeveniment es va prendre el mes d'abril, amb la voluntat de contribuir a les festes d'una forma adequada a la història i la significació de l'entitat. La iniciativa s'encaminava a exhibir un bon nombre d'obres de qualitat que, pel fet de pertànyer a particulars i corporacions privades, eren desconegudes per a la majoria de la

⁸⁴⁹ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Circulo literario Junta Directiva Actas, 1-3-1886.

⁸⁵⁰ BJT/FCL, Oficios 1881-1903, Oficis del 1892, 27-4-1892, 6-7-1892.

població.⁸⁵¹ L'exposició, que va romandre oberta entre el 6 i el 13 de juliol, va tenir com a organitzadors a Joaquim Vilaplana i Pujolar, Manuel Puig i Genís i Miquel Bertrana i Coma, constituents d'una comissió creada expressament en el si del Cercle. Fruit, sobretot, de particulars i d'algunes cases religioses de la ciutat, van reunir-se més de 200 exemplars de pintura, majoritàriament sobre tela i, cal suposar, que de cronologies més aviat modernes, tot i que també hi havia, per exemple, miniatures sobre suports diversos i algunes taules que els organitzadors van classificar com a gòtiques.⁸⁵²

A partir del 1903 les notícies referents a l'activitat del Cercle Literari desapareixen gairebé del tot. La documentació del fons de l'entitat, conservada avui a la Biblioteca Joan Triadú, palesa la interrupció quasi completa de la vida institucional a partir d'aquell any. Des d'aleshores només es retroba la presència del «Círcol» ocasionalment, amb motiu d'algun acte extraordinari en què l'entitat era representada simbòlicament per algun membre emblemàtic. L'entitat també va continuar mantenint la seva representació en el si de la junta directiva del Museu Episcopal de Vic, tal com ho prescrivien els estatuts d'aquesta institució. Convé recordar, aquí, el que ja s'ha explicat en una altra part d'aquest treball. El 1903 va ser l'any en què l'entitat regionalista Catalunya Vella reiterà la seva sol·licitud d'admissió al Cercle Literari. El «Círcol» acabà celebrant junta general per decidir sobre aquella qüestió, però el curs que agafaren els esdeveniments va acabar compromentent seriosament la seva supervivència.

Animada y quizá más que animada, estuvo la junta general celebrada el lunes último en el Círculo Literario. Estos días no se hablaba de otra cosa. El objeto de dicha junta, según tenemos entendido, era la admisión o no admisión como socios del Círculo a los que hoy lo eran de *Catalunya Vella*, si bien formando como dos entidades distintas dentro de la misma sociedad.

Parece que el plan no fue bien recibido por parte de todos los socios del Círculo y la discusión que se entabló el día de la junta fue muy empeñada, resultando rechazada la proposición por un voto de mayoría, y aún este voto fue bastante discutido.

⁸⁵¹ BJT/FCL, Actas de las academias, Acta de la Junta Directiva 1-4-1902.

⁸⁵² L'acta de la sessió inaugural afirmava «*El éxito de la Exposición ha superado todos los optimismos pues nadie creía que pudieran reunirse 225 obras antiguas ninguna de las cuales estaba en absoluto desprovista de mérito y entre las cuales las había muchas notables y algunas verdaderas obras maestras.*

Los que principalmente han contribuido al éxito de la Exposición, han sido en primer lugar D. Francisco J. Calderó y luego D. José de Rocafiguera, D. Miguel Bertrana, los PP. Franciscanos, los PP. Del S. Corazón de María, D. Teodoro de Mas, D. Joaquín de Abadal, D. Antonio de Espona, D. Jose Vidal cuñado del difunto pintor vicense Solá, D. Ramon Vilaplana y otros», BJT/FCL, Actas de las academias, Acta de la Inauguración de la Exposición de Pintura antigua 6-7-1902. Es conserva un inventari de les obres de l'exposició: *Ib.*, Lista de los Expositores y de los Cuadros que estos han presentado en la exposición de pintura antigua celebrada en el Círculo Literario de Vich del 6 al 13 de julio de 1902. L'exposició va ser ressenyada per Josep GUDIOL, «L'exposició de pintura antiga del Círcol Literari», *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 26-7-1902, p. 267-272. Hem dedicat una atenció major a aquesta qüestió al punt 3.5.7.

Esta junta general, por el número de socios que a ella concurrieron, por el interés que despertó, por el empeño y decisión con que cada uno trabajaba para lograr su ideal, y más que todo, por el medio de que se valieron para la votación, bien puede decirse que fue una junta de muchas agallas.

Sentiríamos que estas ligeras diferencias de criterio entre la Junta Directiva del Círculo Literario y la mitad más uno de los socios, fuesen motivo de entorpecimiento en la buena marcha de la sociedad, pues esta es una de las corporaciones o entidades que más han contribuido y puede en adelante contribuir a la cultura literaria y artística de nuestra ciudad.⁸⁵³

La junta directiva del «Círcol» va dimitir amb caràcter irrevocable en aquella mateixa junta general. Presumiblement, l'enfrontament i les diferències de criteri en una entitat ja esllanguida i que arrossegava certs problemes temps ha van comprometre definitivament la continuïtat d'un projecte col·lectiu que necessitava de grans dosis de complicitat, compromís i confiança mútua per prosseguir endavant. La crònica de *La Plana de Vich*, poc afí als catalanistes locals, s'hi referia en els següents termes:

Discutido el asunto, pasóse a votacion, resultando por mayoría rechazadas las pretensiones de *Catalunya Vella* y por consiguiente acordose no admitir a dicha Sociedad a formar parte del *Círculo*.

Tenemos entendio que la sesión fue muy borrascosa, en términos que el Presidente Sr. Viquer presentó la dimisión de su cargo y se dio de baja en la lista de socios del Círculo. [...]

Otro tanto les ocurrió a los de *Catalunya Vella* cuando trataron de unirse al *Casino Vicense*, si bien en este último no intervino siquiera la Junta general para discutir semejante cosa, siendo la proposición rechazada de plano por la Directiva. Entendemos que lo propio debió hacer la del *Círculo*, pues así se evitaban discordias que han surgido en el seno de esta antigua Sociedad las cuales pueden comprometer gravemente la ya raquítica vida de la misma.

De todos modos la verdad es que *Catalunya Vella* ha salido derrotada en toda la línea y, conforme pronosticaba LA PLANA DE VICH, dentro de poco dicha sociedad catalanista habrá pasado a la historia.⁸⁵⁴

Atenent als esdeveniments subsegüents, la capçalera vigatana va encertar més el diagnòstic referent al Cercle Literari, que no pas el pronòstic sobre la sort de l'entitat regionalista Catalunya Vella. El mateix periòdic, sempre crític amb el grup de poder que formaven Joaquim d'Abadal, Josep Font i Manxarell, Josep Viquer i d'altres, afegia en el número següent: «*Lo peor es que en estas reyertas ha salido estropeado el pobre Viquer que era el último baluarte que le quedaba, con lo cual quedará bien retirado a la vida privada, de la cual no había de haber salido nunca*».⁸⁵⁵ Viquer, que ja havia estat un dels promotors d'un centre catalanista a Vic el 1899 i que després va participar en la fundació de Catalunya Vella, no va quedar pas retirat del tot de la vida pública,

⁸⁵³ *El Norte Catalán*, núm. 860, 30-5-1903.

⁸⁵⁴ *La Plana de Vich*, núm. 205, 28-5-1903.

⁸⁵⁵ *Íd.*, núm. 206, 4-6-1903.

perquè bé va tenir un paper dins l'entitat regionalista vigatana.⁸⁵⁶ En la necrològica que la *Gazeta Montanyesa* de Collell va dedicar a l'expresident del «Círcol» l'any 1907, es feia esment a aquell episodi decisiu en la vida de l'entitat i a la seva trajectòria personal posterior.

Fou durant llargs anys President del Círcol Literari. Y el Círcol floría ab ell, precisament perque no era orgullós, ni vanitos, ni tant solament lo que'n diuen susceptible; perque tenía la traça de deixar caminar per elles soles totes les iniciatives. Y caygué gloriosament ab aqueixes iniciatives, però'l Círcol caygué darrera d'ell. La fetxa es històrica, perque s'enfonzava una cosa que havia sigut gran y molt oviradora y que tots havíam estimat entranyablement. Quan ell, devant de l'apassionada inconsciencia, prengué ab la má aquella cèlebre bola que no era blanca ni negra y havia de decidir una votació tonta però trascendental y deixá sa definició al arbitre dels suícides, pot dirse que retirá la má que impedía aqueix suícidí y el Círcol Literari caygué per sempre més. No hi valgueren sinapismes: en Víguer fou l'últim President del Círcol Literari. Passats els dies de dolor, aná a formar en el lloch d'honor que li corresponía entre'ls qui ab bandera nova anavan seguint l'antich camí.⁸⁵⁷

En la desaparició de l'entitat va ser decisiu, doncs, aquest episodi del 1903 en què va estar en discussió el tipus de vinculació que havien de tenir el venerable Cercle Literari i la novella entitat regionalista. Això no obstant, convé no oblidar tot el reguitzell de problemes que s'arrossegaven des de feia una colla d'anys. Les dificultats econòmiques, la pèrdua d'associats, la manca d'una renovació generacional en els llocs de comandament, una activitat cultural i «acadèmica» menor, etc.

Des d'una altra perspectiva, però en relació amb els elements que s'acaben d'esmentar, convé tenir presents altres consideracions. El Cercle Literari havia cobert, des de la seva fundació, un horitzó d'inquietuds i interessos heterogeni i havia manifestat una activitat força polivalent. A partir de la segona meitat dels anys vuitanta l'entitat sembla que va perdre pes específic en el teixit associatiu de la ciutat i en el conjunt de la vida col·lectiva de la ciutat. Probablement, l'ampliació de l'oferta i l'oportunitat associativa, i l'entramat progressivament especialitzat i diversificat de les organitzacions voluntàries, va disposar a les noves entitats en millors condicions per operar en cadascun dels camps que els eren propis. Per parlar només de les entitats i les

⁸⁵⁶ TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 66-67 recull a Josep Víguer entre els redactors de les «Declaracions» ideològiques de l'entitat publicades a la *Gazeta Vigatana*, núm. 130, 29-3-1905, p. 97.

⁸⁵⁷ *Gazeta Montanyesa*, núm. 186, 21-9-1907. Uns dies més tard la mateixa capçalera publicava una crònica de la sessió necrològica que l'entitat Catalunya Vella havia dedicat a Víguer. Reportant el parlament de Lluís B. Nadal es deia el següent: «El senyor Nadal estudiá principalment la personalitat política den Víguer, recordant el seu intens Catalanisme, sentiment que ell ja possehia quan tot just podían contar-se ab els dits els que en nostra Ciutat treballavan pel desvetllament de Catalunya. Esmená la seva profitosa gestió en les Assamblees de l'Unió Catalanista en que prengué part y detallá molt acabadament la seva benefactora influencia que dugué primerament al *Círcol Literari* y després quan les prevencions rutinaries feren renyir aquesta entitat ab la nova volada del esperit patriótic, a *Catalunya Vella* que tant li deu y en la fundació de la qual bona part hi tingué», *Íd.*, núm. 203, 20-11-1907.

institucions el sorgiment de les quals resta estretament vinculat a les activitats, les inquietuds i els interessos del «Círcol» i el seus homes, convé recordar la creació de la Societat Arqueològica (1882) i el Museu Episcopal de Vic (1891), en el camp del conservacionisme monumental, el col·leccionisme i la gestió del patrimoni històricoartístic; la Cambra Agrícola Ausetana (1899, 1903), en la modernització i l'especialització agrària i en la defensa dels interessos dels propietaris comarcals; i Catalunya Vella (1902), de perfil inequívocament catalanista, responent a un procés de politització general de la societat i del moviment catalanista en particular. És possible, a més, que aquest mateix procés de politització creixent que va produir-se des de mitjan anys vuitanta i que es manifestà, per exemple, en una ampliació i diversificació de les plataformes periodístiques locals i en una explicitació i intensificació de la lluita ideològica, política i electoral, acabés erosionant la imatge (o la projecció ideal) del Cercle Literari com a espai i plataforma imparcial i apolítica al servei d'interessos col·lectius superiors.

Anys més tard, el 1921, la Cambra Agrícola Ausetana, forjada en el clos del Cercle Literari i hostatjada a la seva seu, com s'ha explicat, va traslladar-se a un nou local al carrer Verdaguer, enduent-se el mobiliari, la biblioteca i la documentació de l'entitat vuitcentista.⁸⁵⁸ L'acte d'inauguració va tenir lloc el dia 10 d'abril. El bisbe va beneir les noves dependències en presència de les autoritats; la tribuna presidencial la van ocupar el prelat, l'alcalde Joaquim Prats, Josep Espona i Joaquim Gallifa, que eren els presidents de la cambra agrícola i del seu sindicat, i el director dels serveis tècnics d'agricultura de la Mancomunitat de Catalunya, Jaume Raventós. Entre la representació institucional de la ciutat no hi va faltar el Cercle Literari.⁸⁵⁹ El canonge Collell tan sols un any abans d'aquell trasllat afirmava a *Del meu fadrinatge* que l'entitat es trobava «en plena decadència, viu de precari, esperant l'hora trista de la seva dissolució».⁸⁶⁰ Miquel S. Salarich, fill del metge i soci honorari Josep Salarich, commemorava els anys previs a la mudança.

Recordo que entre 1915 i 1921, moltes tardes, havia anat al local del Círcol a cercar el meu pare que no deixava un sol dia de passar-hi una estona a la tarda. Allà hi tenia gairebé com a únic company a Martí Genís. A mi em feia l'efecte que els dos amics es trobaven

⁸⁵⁸ SALARICH, *Història del Círcol...*, op. cit., p. 189.

⁸⁵⁹ *Gazeta de Vich*, núm. 2306, 14-4-1921, p. 5.

⁸⁶⁰ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 59.

allà, en la sala de tertúlia, puix el reste de la casa devia estar destartalat i empolsinat, i que no feien més que vetllar el mort de les seves il·lusions.⁸⁶¹

A l'arxiu històric de la Subdelegació del Govern a Barcelona (antic Govern Civil) no s'hi ha trobat cap expedient de l'entitat. En el seu registre d'associacions, no obstant, en relació al Cercle Literari hi consta una indicació en l'espai d'observacions: «*Juan Fatjó Baja B.O. 26-8-924*».⁸⁶² El *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona* del 26 d'agost de 1924 publicava una circular del dia 18 del governador civil Carlos Losada dirigida a les associacions que en els darrers dos anys no havien presentat la documentació exigida per la llei i les instava a fer-ho en un període de quinze dies sota amenaça de multa. Entre les associacions vigitanes al·ludides hi havia el Cercle Literari. Un any i escaig més tard, el novembre del 1925, va distribuir-se una circular entre els socis del «Círcol» convocant-los a junta general extraordinària per tractar de les relacions amb la Cambra Agrícola Ausetana, el nomenament de junta directiva i la conveniència o no de dissoldre de l'entitat.⁸⁶³

Fos quina fos la resolució adoptada a propòsit de la dissolució de l'entitat, el fet es que aquesta feia gairebé un quart de segle que portava una vida fantasmagòrica i no existia més enllà de la pura formalitat. El 15 de desembre de 1930 es va signar un acord entre el president de la Cambra Agrícola Ausetana, Miquel de Planell, i el director del Servei de Biblioteques de la Diputació de Barcelona, Jordi Rubió i Balaguer. La primera, com a hereva del Cercle Literari, donava en concepte de dipòsit la biblioteca de l'entitat vuitcentista a la Biblioteca Popular de Vic (1931).⁸⁶⁴ Juntament amb el repertori d'obres era traspasada la documentació de secretaria, onze armaris de castanyer, quatre estàtues de guix, un bust i un quadre de Jaume Balmes, entre d'altres elements. L'inventari de la biblioteca dóna fe del volum i la naturalesa de les obres i les publicacions periòdiques traspasades. La presència de llibres publicats en les primeres dècades del segle XX testimonia entrades posteriors al moment en què el Cercle Literari ja havia deixat de tenir activitat institucional i cultural regular. Des de la seva constitució, l'any 1996, la Biblioteca Joan Triadú de Vic va fer-se càrrec d'aquest patrimoni bibliogràfic i documental.

⁸⁶¹ SALARICH, *Història del Círcol Literari...*, op. cit., p. 189.

⁸⁶² AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 1, Círculo Literario de Vich, núm. registre 784.0.

⁸⁶³ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Cercle Literari circular novembre del 1925.

⁸⁶⁴ BJT/FCL, Inventari de la documentació, mobiliari, objectes i llibres procedents de l'antiga Biblioteca del Círculo Literario de Vich, lliurada en concepte de dipòsit per la Cambra Oficial Agrícola Ausetana, com a hereva d'aquell a la Biblioteca Popular de Vic.

1.5. Conclusions

En aquestes conclusions volem posar de relleu l'evolució i alguns dels trets característics més remarcables d'aquella fracció del teixit associatiu vigatà del període que ha estat objecte de la nostra atenció. De l'anàlisi diacrònica es desprèn que la data del 1848 pot considerar-se una fita rellevant, en tant que marca un canvi de tendència que es confirmaria en els anys a venir. Abans d'aquesta data, i a falta d'un estudi detallat sobre la primera meitat del segle que així ho confirmi, el fenomen de l'associacionisme recreatiu, cultural i polític pot considerar-se poc menys que inexistent a Vic. En tot cas, els antecedents de la primera meitat de la centúria serien tan escassos com exigus i circumscrits a conjuntures molt concretes. Així, doncs, l'arrencada de la sociabilitat organitzada associativament és un fenomen que a Vic cal situar, sobretot, a partir del 1848. És a partir d'aleshores quan es va començar a revertir l'erm de les dècades precedents amb l'aparició d'entitats com la *Sociedad Jovial Vicense*, la *Sociedad de Amigos Ausonenses* i la Societat Filharmònicodramàtica, totes les quals van acabar consolidant-se i traçant una trajectòria prou remarcable. El seu sorgiment ja és indicatiu d'una tendència que es confirmaria en els anys subsegüents, la del predomini de les modalitats associatives de tipus recreatiu. No podem deixar de constatar encara una altra dada, i és que els pioners en l'impuls d'aquest tipus de manifestacions pertanyien majoritàriament a l'elit local, els sectors socials intermedis i els estrats populars amb una posició socioeconòmica relativament acomodada. La major disponibilitat de temps d'oci, la superior capacitat econòmica i una actitud menys preventiva per part de les autoritats politicoadministratives davant de les seves iniciatives explicarien, en part, el paper precursor d'aquests sectors socials.

El contrast entre el panorama associatiu del 1848 i el del 1865, posem pel cas, és molt remarcable. En aquesta darrera data podríem comptabilitzar a l'entorn d'una desena d'entitats, la meitat de les quals explícitament recreatives. A les tres associacions d'esbarjo esmentades en el paràgraf precedent caldria sumar-hi el Centre de la Joventut i La Lira. En aquelles cronologies ja s'havia posat en marxa el Cercle Literari, havia pres cos l'associacionisme coral de tipus claverià i trobem epígons d'una incipient sociabilitat política i obrerista organitzada que es concreta en la posada en marxa del Centre Progressista i l'Ateneu Català *Vicense* de la Classe Obrera. Ja hem posat de relleu, i ens sembla pertinent remarcar-ho de nou, que en aquest període les iniciatives associatives de caràcter explícitament polític i aquelles impulsades o integrades

majoritàriament per obrers van ser objecte d'una desconfiança i fiscalització superiors per part de les autoritats politicoadministratives. La vulnerabilitat d'aquestes associacions, en general, va ser força marcada. Per contrast, és molt significatiu que les úniques dues entitats nascudes en les dècades centrals de segle que van mantenir una trajectòria ininterrompuda durant tota la segona meitat de la centúria fossin les que d'una forma més ostensible van servir de marc de trobada i actuació de l'elit local, el Casino *Vicence* i el Cercle Literari de Vic. No volem dir, però, amb això, que la seva perdurabilitat s'expliqui principalment pel fet d'haver comptat amb una actitud més tolerant i còmplice per part dels representats de l'ordre establert.

Contràriament al que podria semblar, el Sexenni democràtic -etapa en què per primera vegada dins el període objecte del nostre estudi es va reconèixer constitucionalment d'una forma clara i explícita el dret d'associació- no va traduir-se a la ciutat en una ampliació, diversificació o enfortiment ostensible de la trama associativa. L'existència d'un marc jurídic més favorable probablement va ser neutralitzat per un context social, polític i institucional tens i inestable que no va afavorir en absolut la bona marxa de les iniciatives existents ni la consolidació de les noves. Naturalment, l'esclat de la guerra civil que va afectar d'una forma directíssima la ciutat va acabar de crear un context desfavorable, en aquest sentit. De fet, no s'observa un cert envigoriment del teixit associatiu ciutadà fins a la consolidació del règim de la Restauració. Les primeres mostres, com hem vist, vindrien de l'associacionisme coral i recreatiu, però també del moviment catòlic. Va ser sobretot, però, a finals de la dècada del 1880 i en el primer lustre del següent decenni quan el tramata associatiu va ampliar-se i diversificar-se d'una forma especialment remarcable. El canvi més rellevant va venir de l'emergència d'un associacionisme explícitament polític i, en menor mesura, de les primeres i incipients manifestacions d'un moviment esportiu encara molt poc desenvolupat.

Els marcs de sociabilitat política constituïts i reglamentats formalment van continuar mostrant-se, però, en general, força vulnerables. De fet, aquesta és una modalitat associativa que a Vic durant el segle XIX mai va assolir un desenvolupament especialment rellevant. Durant bona part del període, ni les disposicions legals ni l'exercici efectiu del poder van afavorir-ho en absolut. Tot el contrari. Això, malgrat tot, no ha d'amagar el salt produït en els darrers lustres de la centúria, que d'alguna manera anuncia el desenvolupament superior que la sociabilitat política formal tindrà durant el

primer terç de segle XX. El funcionament ininterromput del centre carlí durant prop de dotze anys (entre 1888 i 1900) és una veritable fita i la seva perdurabilitat contrasta amb la de qualsevol altra entitat política vigatana de la segona meitat del segle XIX. Ja hem vist, també, que entitats com l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, pretesament apolítiques o antipolítiques, van actuar de fet com a destacats nuclis de sociabilitat i propaganda politicoideològica. Fins i tot el Cercle Literari, que pretenia basar part del seu crèdit i prestigi en el fet de presentar-se com un espai neutral i una institució venerable al servei d'interessos col·lectius superiors, tenia un perfil socioideològic força marcat i no va poder evitar del tot que alguns consideressin que representava molt especialment un sector determinat de la societat vigatana i que treballava, de forma més o menys solapada, pels seus interessos particulars. Així mateix, hem tingut oportunitat de veure que a cavall dels dos segles el «Círcol» va ser escenari privilegiat de la gestació d'una important entitat catalanista a la ciutat i quines conseqüències va tenir la petició d'acollida que aquesta darrera va adreçar a l'associació cultural vuitcentista.

A l'alçada del 1895, un cop són manifestos els fruits de la fase d'ampliació i diversificació associativa a la qual hem al·ludit, comptabilitzem un total de tretze entitats que encaixen amb les delimitacions que hem establert en el nostre estudi. Tres són societats específicament recreatives (el Casino *Vicense*, la Unió Comercial *Vicense* i el Centre Industrial *Vicense*), quatre són corals (L'Ausetana, L'Antiga Ausetana La Dàlia *Vicense* i La Corneta) i dues podem considerar-les esportives (La Primitiva i el *Veloz-Club Vicense*). Només una és explícitament política, el Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya. Encara cal sumar-hi el Centre de la Solidaritat Obrera, l'Acadèmia de la Joventut Catòlica i el Cercle Literari de Vic que, tot i respondre teòricament a objectes força precisos, van mantenir de fet un ordre d'activitat molt variat. Delimitar precisament a què respon aquest acreixement associatiu perfilat és fa difícil. És molt possible que la Llei d'associacions del 1887 afavorís en part aquesta expansió en conferir un marc juridicolegal més clar i estable i una empara, en definitiva, més tangible. De tota manera, l'explicació de fons la trobem en el desenvolupament d'una esfera pública política de la qual el creixement associatiu és, al mateix temps, una manifestació precisa i un instrument eficaç. La consolidació d'un règim constitucional liberal i el reconeixement i garantia -amb totes les limitacions sabudes- d'un marc més o menys ampli de llibertats cíviques i polítiques van afavorir el desplegament de la trama associativa, lligada a la noció i la consciència de ciutadania i al desenvolupament de la

societat civil. A nivell local pot trobar-se una correlació entre aquest fenomen i el d'ampliació i diversificació de l'oferta periodística de la ciutat, que cal situar a partir dels anys finals de la dècada del 1880. A partir de llavors i fins al tombant de segle - deixant de banda el butlletí oficial eclesiàstic i la premsa estrictament religiosa- van publicar-se simultàniament i de forma estable tres o quatre capçaleres d'opinió i informació, un fet fins aleshores inaudit i que posa igualment de manifest aquesta importància creixent de l'esfera pública a la qual al·ludim.

El canvi que s'havia produït des de l'inici del nostre període és prou substancial. En les dues primeres dècades de la segona meitat del vuit-cents no falten testimonis locals que lamenten el subdesenvolupament associatiu local. Existia la consciència que el fenomen associatiu formava part dels temps i que convenientment orientat podia revertir en beneficis col·lectius. Hi havia una voluntat d'emulació, de seguir la pauta marcada pels centres urbans més dinàmics i avançats en aquest aspecte. Durant els anys 1850 Joaquim Salarich observava que Vic era una població sense ateneus, ni espais de trobada ciutadana, amb escassos llocs i oportunitats d'esbarjo.⁸⁶⁵ Aproximadament un quart de segle més tard el mateix polígraf vigatà constata que les coses havien canviat d'una forma apreciable: *«ha cambiado mucho el aspecto de la ciudad y el carácter de sus vecinos. El espíritu de asociación ha ganado muchos prosélitos [...]»*.⁸⁶⁶ Les raons psicologistes i el determinisme climàtic que ell mateix havia apuntat per donar compte del caràcter i el tarannà dels veïns va revelar-se com una explicació completament insatisfactòria. A finals de segle no faltaran veus que consideraran que el nombre de casinos i cafès a la ciutat ja resultava tal vegada excessiu i es lamentarà molt especialment que en ocasions funcionessin com a cases de joc encobertes.⁸⁶⁷ A començaments del nou-cents, el canonge Collell també deixaria palès el canvi que s'havia operat en l'àmbit de la sociabilitat després de mig segle.

La gent de Vich, parlo dels hòmens, no s'engaviava en aquell temps [en la seva infantesa], com ara ho fa, en cafés, cassinos y societats; perque de cafés pochos n'hi havia y encara molt modestets, com el de la Pubilla y'l de cal Onclet á la Plaça, y de cassinos no recordo que's parlés mes que del *Vicense* ó dels senyors, al carrer de Sant Hipólit, y'l *Filarmónich*, ó de la classe menestrala, al Passeig. Ara no hi ha vigatá, de quinze anys en amunt, que no tingue la seva gábia per ficarshi tota la tarde y nit del sant diumenge [...].⁸⁶⁸

⁸⁶⁵ SALARICH, *Censo de Vich...*, op. cit., p. 107; ÍD., *Vich, su historia...*, op. cit., esp. p. 297-299.

⁸⁶⁶ SALARICH, *Ferro-carril del norte...*, op. cit., p. 125.

⁸⁶⁷ Vid., per exemple, *La Plana de Vich*, núm. 17, 25-10-1899.

⁸⁶⁸ Jaume COLLELL, *Memòries d'un noi de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1996 (Vic, *Gazeta Montanyesa*, 1908), p. 55-56.

Durant la segona meitat del segle XIX l'espai associatiu civil va anar guanyant protagonisme en el món local. La seva presència i incidència es va fer notar en el cas d'algunes protestes, reclamacions ciutadanes i campanyes propagandístiques o reivindicatives. També va tenir un paper, ni que sigui accessori, en l'articulació de respostes col·lectives davant de catàstrofes sobrevingudes com la inundació del Mèder del 1863. Les entitats van esdevenir un element dinamitzador important de la vida ciutadana i van tenir un paper en el conreu i la difusió de la cultura, en el foment de la formació intel·lectual i en la circulació de la informació i dels discursos polítics (formació de biblioteques i gabinets de lectura de premsa, activitat teatral, espais de tertúlia, debat i peroració, posada en marxa d'ensenyaments bàsics, exposicions i museus, etc.).

Les entitats van erigir-se com a agents importants en l'oferta d'espais i activitats d'esbarjo on els ciutadans es reunien per cultivar les relacions interpersonals i fruit del seu temps d'oci. En aquest sentit, resulta remarcable el pes creixent que a mesura que avançava el segle van anar prenent les celebracions cíviqes de festa major -davant d'una dimensió religiosa comparativament menor- i, dins d'aquestes, el protagonisme a l'alça que hi tenien les entitats associatives locals. A les dècades finals del segle ja és molt evident que eren l'ajuntament i els espais de sociabilitat organitzats associativament els promotors i els protagonistes principals d'aquesta solemnitat ciutadana, i no pas els antics gremis i col·legis, que el 1895-1896 van acabar renunciant definitivament a la seva responsabilitat com a organitzadors de les festes anuals religioses de sant Miquel en benefici de la corporació municipal.⁸⁶⁹

Un altre tret a destacar és la important convivència entre les formes de sociabilitat informal i les organitzades associativament. Res ens fa pensar que el desplegament d'aquesta darrera dimensió anés en detriment de la primera. L'espai públic, el mercat, els cafès, la rebotiga, el taller o les fontades van continuar essent escenaris de la sociabilitat informal. Les relacions d'interdependència entre tots dos fenòmens són prou evidents i la frontera entre ambdues tipologies és força etèria. Com hem vist, hi hauria indicis que tant els orígens germinals del Cercle Literari com del Casino *Vicence* podrien trobar-se, en part, en el marc de tertúlies relativament exclusives allotjades en

⁸⁶⁹ AMV, 15.22 Festes de la beatificació de Sant Miquel dels Sants 1779. Junta d'electors de Sant Miquel dels Sants 1826-1896, Llibre d'actes de la junta d'electors del beat Miquel dels Sants 1883-1896, 29-11-1895, 17-3-1896, 20-3-1896; AMV, Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895, 2-12-1895; v. 72, 1896-1897, 17-2-1896.

casos particulars de famílies significades. Malauradament, no disposem de fonts documentals que ens permetin certificar i conèixer amb exactitud aquestes evolucions. De tota manera, els salons elegants d'algunes famílies preeminentes van continuar essent escenari més o menys ocasional d'una sociabilitat d'elit que tenia en els concerts una de les seves expressions més freqüents.⁸⁷⁰ Hem vist, també, que les associacions oficialment constituïdes i reglamentades sovint van servir de marc i empara per a una sociabilitat més informal i per a la trobada de grups, que tot i respondre a algun objecte més o menys precís i mantenir una activitat relativament dilatada en el temps, no van arribar a instituir d'una manera més precisa el seu funcionament ni a tramitar l'autorització administrativa que hauria correspost. El cas d'alguns cafès emblemàtics de la ciutat també posa de manifest els lligams sovint estrets que van existir entre les formes de sociabilitat formal i informal. Aquest vincle sembla que va ser especialment estret amb les societats corals, que sovint van tenir seu en els cafès. Aquests establiments públics també van acollir en algunes ocasions colles o grups, que malgrat no arribar a constituir-se formalment com a associacions, van tenir cert paper en l'organització de balls, concerts i altres activitats recreatives, sovint programades en el marc de determinades solemnitats ciutadanes.

La trama associativa vigatana del període està marcada per un acusadíssim localisme. Les entitats de la ciutat no presenten lligams rellevants amb les societats anàlogues radicades en altres poblacions. L'enorme majoria de les entitats, responguessin o no a estímuls i motivacions exclusivament locals, no van articular-se de cap manera en federacions o estructures organitzatives d'àmbit provincial, regional o estatal. Algunes associacions obliguen a matisar parcialment aquesta apreciació. És cert que el Cercle Literari va establir un acord de reciprocitat amb l'Ateneu Barcelonès i que tant els cors de tipus claveria com l'Acadèmia de la Joventut Catòlica, el Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya o Catalunya Vella, per exemple, s'inserten en moviments amplis amb uns objectius i incidència que transcendien a bastament el marc local vigatà. Això no obstant, aquestes relacions i interdependències inqüestionables normalment no van tenir una concreció en termes orgànics. Convé, doncs, diferenciar aquests dos plans, perquè si l'articulació de la trama associativa vigatana amb la de la resta del país va ser gairebé inexistent en termes organitzatius, hem vist en canvi que una part de les entitats vigatanes van erigir-se seguint de forma més o menys precisa o

⁸⁷⁰ *El Ausonense*, núm. 68, 19-12-1861; *Íd.*, núm. 87, 23-2-1862; *La Veu del Montserrat*, núm. 41, 15-10-1881, p. 330.

evident models forans, barcelonins sobretot, com és prou clar en el cas del Cercle Literari, les societats corals o l'orfeonisme.

L'espectre associatiu que ha estat objecte de la nostra atenció conforma un àmbit de sociabilitat quasi exclusivament masculí. Les dones hi tenien molt poca presència. La seva participació pràcticament només resulta habitual en els balls, i, de forma molt més puntual, en algunes solemnitats que revestien un caràcter particular. La pauta continuà essent que el seu àmbit preferent fos el privat domèstic, cosa que no vol dir que no poguessin ser protagonistes d'una destacada sociabilitat informal en espais com el mercat, les fonts o els safareigs, on duïen una activitat que d'alguna manera no deixava de ser la prolongació de les tasques i responsabilitats pròpies de la llar.⁸⁷¹

En un altre ordre de consideracions, també resulta clar que l'estatus socioeconòmic i cultural dels individus dins de l'entramat ciutadà va ser un component important a l'hora de determinar la seva pertinença a una associació o una altra. Al seu torn, la personalitat de les entitats, lògicament, va veure's marcada indefectiblement pel perfil majoritari dels seus associats. Les diferències existents en aquest sentit eren prou conegudes i reconeixibles pels veïns, i a més existien instruments reglamentaris prou eficaços que establien filtres a propòsit, com les quotes d'entrada, la subscripció periòdica i el mètode de cooptació. D'aquesta constatació no se n'ha de desprendre l'existència d'un espai civil associatiu parcel·lat de forma rígida i impermeable. D'alguna manera, la trama associativa no feia sinó reflectir les diferències socials existents en el seu entorn més immediat i els vincles col·lectius que generava o consolidava tenien un valor paradoxal, alhora cohesionador i disruptiu. Tot i que la manca de fonts documentals fa impossible determinar el grau d'afiliacions múltiples i la seva distribució concreta dins el ventall associatiu, és ben segur que aquestes van existir i que van donar-se amb més freqüència en entitats que comptaven amb una base social més o menys semblant, com el Casino *Vicense* i el Cercle Literari.

Aquestes dues darreres entitats esmentades van ser, sense cap mena de dubte, els principals espais de sociabilitat formal de l'elit local. L'un amb un caràcter marcadament recreatiu, l'altra amb l'accent en la cultura però amb un perfil acusadament polivalent, seguint el model ateneístic. Ambdós van ser un espai de

⁸⁷¹ Cándida MARTÍNEZ LÓPEZ, «Las mujeres y la ciudad en las sociedades mediterráneas clásicas», a Pilar BALLARÍN DOMINGO i Cándida MARTÍNEZ LÓPEZ (eds.), *Del patio a la plaza. Las mujeres en las sociedades mediterráneas*, Granada, Universidad de Granada, 1995, p. 17-30.

trobada i actuació rellevant per als prohoms locals i serviren les necessitats de representació, distinció i cohesió pròpies del col·lectiu.

L'establiment del Cercle Literari va anar estretament lligat a la voluntat de l'elit local de dotar-se d'un fòrum on discutir i compartir les seves inquietuds, i de comptar amb una plataforma des de la qual incidir en la marxa dels esdeveniments ciutadans. El model de l'Ateneu Català (més endavant Barcelonès), com hem vist, va estar molt present. L'entitat va aconseguir aglutinar bona part de l'elit i dels sectors culturals més inquiets de la població. Amb eines i iniciatives diverses (biblioteca, gabinet de periòdics, museu, conferències, etc.) l'entitat va facilitar l'accés al coneixement als seus socis, va esdevenir un centre rellevant de conreu intel·lectual i va funcionar com un focus rellevant en la recepció i la circulació d'informació, idees i modes culturals, a nivell local. Al «Círcol», doncs, li correspon un paper -juntament amb altres institucions com el seminari diocesà, no cal dir- en la configuració d'un nucli intel·lectual i cultural vigatà remarcable. Són diverses, a més, les iniciatives ciutadanes transcendentals que van trobar en el Cercle Literari un espai germinal o un col·laborador eficaç (pensem en el cas de la premsa o del col·leccionisme artístic, per exemple).

L'entitat també va ser el punt de partida del qual, d'una manera o altra, van sorgir iniciatives associatives tan rellevants per a la ciutat com la Societat Arqueològica, l'Associació Agrícola Ausetana o Catalunya Vella. Des de posicionaments inequívocament conservadors socialment i ideològic, l'elit local va tenir en el «Círcol» un espai on debatre i elaborar estratègies orientades a respondre als reptes del moment (l'interès per l'arribada del ferrocarril o per la modernització de l'agricultura comarcal en són només dos exemples). La proximitat del Cercle Literari amb els poders locals és total. Un reflex concret i parcial d'aquest fet el tenim en el nombre estimable de socis que van ocupar càrrecs de representació a l'ajuntament de la ciutat. Tots dos, el «Círcol» i la corporació municipal, van ser plataformes rellevants des de les quals l'elit de la ciutat va incidir en el seu entorn. En les pàgines que segueixen tindrem ocasió de resseguir aquest sector des d'un àmbit més estrictament politicoinstitucional.

2. EL PERSONAL I LA DINÀMICA POLÍTICA LOCALS (1856-1903)

2.1. Introducció

Considerem que els conceptes de «poder local» i «poder municipal» no remetent a realitats plenament coincidents. Com afirma gràficament Eliseu Toscas, el poder en un poble és tant a dins com a fora de l'ajuntament.⁸⁷² Es pot donar el cas que els actors socials que hegemonitzen el poder en una col·lectivitat determinada, no tinguin una presència directa especialment important en l'ajuntament i que, tanmateix, disposin de mecanismes per fer prevaldre els seus interessos i objectius per mediació de la corporació mateixa, o bé recorrent a altres instàncies o mecanismes que poden posar en joc quan efectivament els convé. Pot succeir, també, que la corporació municipal estigui controlada per sectors que justament volen utilitzar aquest aparell per propiciar un canvi en la correlació de forces present a la col·lectivitat i redibuixar el joc d'hegemonies. El plantejament així fet implica, doncs, entendre que les fonts, la naturalesa i els mecanismes del poder en una col·lectivitat donada són diversos i no s'esgoten, en absolut, en l'àmbit de les institucions polítiques que formen part de l'aparell de l'Estat. Aquesta noció àmplia i plural a la que ens adherim, tanmateix, no ens ha d'impedir valorar l'ajuntament com una instància molt rellevant dins de la localitat.⁸⁷³

Certament, la construcció de l'Estat liberal espanyol va fer-se sobre designis clarament centralistes i amb una lògica jeràrquica dins de la qual les administracions municipals eren una instància subordinada, però això no treu que els ajuntaments fossin una peça rellevant en la vida col·lectiva de les comunitats locals. Les atribucions i els àmbits de gestió administrativa de les corporacions municipals no eren negligibles. Així, per exemple, tenien responsabilitats més o menys àmplies, com a atribucions pròpies o delegades, sobre aspectes com la policia urbana, les obres públiques (arranjament i enllumenat dels carrers, clavegueram, reparació i construcció d'edificis,

⁸⁷² Eliseu TOSCAS, «Sobre la qüestió política local a mitjan segle XIX. Aproximació a l'estudi de les relacions entre els poders locals i l'ajuntament al municipi de Sarrià en 1840-1856», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 9, 1999, p. 77. *Vid.* aquest plantejament, també, a SUAUI, «Qui mana? Com?...», *op. cit.*, p. 35-37.

⁸⁷³ Així ho consideren els autors esmentats en la nota anterior i d'altres. *Vid.*, per exemple, Pedro CARASA (coord.), *Ayuntamiento, Estado y Sociedad. Los poderes municipales en la España contemporánea*, Valladolid, Ayuntamiento de Valladolid, 2000. També comparteix semblant apreciació Ramon Arnabat: «El poder local no és un poder únic, sinó que té diverses fonts: polítiques, econòmiques, socials i culturals, i pot estar a mans de diversos grups [...]. Dins d'aquests poders locals, el poder polític expressat en el poder municipal, en el control de l'ajuntament, sembla que ocupa una posició bastant central dins la dinàmica de la comunitat local [...]», Ramon ARNABAT, «Elits i control de les institucions polítiques locals durant el procés de la revolució liberal a Catalunya», a Conxita MIR i Enric VICEDO (curadors), *Control social i quotidianitat. Terceres jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2002, p. 281.

manteniment dels camins, etc.), els establiments municipals d'instrucció i beneficència, els allotjaments, els allistaments, el funcionament de serveis i equipaments com el cementiri, l'escorxador o la presó, l'establiment d'arbitris, l'elaboració dels censos de població i riquesa o el repartiment i la recaptació d'impostos.

L'ajuntament, a més, tenia una relativa incidència sobre el mercat de treball local, tant mitjançant la contractació directa dels empleats municipals com per l'activació d'obres públiques que podien generar llocs de treball eventuals. No podem oblidar, per últim, que el consell municipal tenia atribuït un paper rellevant en tots els actes que conformaven el procediment electoral, des de la formació de les llistes d'electors i elegibles, fins a la tramesa de les actes corresponents a l'escrutini, passant per la presidència de les meses. Una derivada d'aquest fet és que l'alcalde i els consellers municipals tenien garantida una presència i influència en tot el procés que, donat el cas, podien posar en joc per condicionar els resultats i procurar assegurar l'accés d'unes determinades persones a les instàncies politicoinstitucionals representatives: ajuntament, diputació provincial i Corts.

Ens interessa en aquest bloc atansar-nos a la vida política vigatana, entesa aquesta en un sentit ampli, com a noció que comprèn la distribució del poder en un lloc donat i l'organització i la gestió dels afers públics, del comú. Compartim el plantejament d'autors com Eliseu Toscas o Claude Karnoouh, entre d'altres, segons els quals la vida política no és un fenomen que tingui existència únicament en les grans ciutats i en els àmbits més immediatament relacionats amb l'Estat.⁸⁷⁴ També els pobles (i evidentment les viles i les ciutats petites i mitjanes, hi afegim) tenen vida política, la qual no resulta reductible a una simple prolongació dels escenaris i comportaments observables en l'àmbit estatal, regional o metropolità de referència. Com observen aquests mateixos autors, a més, la política local presenta unes singularitats i concrecions particulars en cada cas a pesar de la uniformització juridicoinstitucional que acompanyà la implementació de l'Estat liberal. Lògicament, la consideració d'una esfera política local amb una entitat pròpia no va en detriment, en cap cas, de reconèixer l'absoluta necessitat de copsar com aquesta s'incardina amb les dinàmiques i els corrents polítics que emanen dels grans centres decisoris i com s'influencien i s'acomoden aquests diversos nivells que diferenciem de forma un tant arbitrària.

⁸⁷⁴ TOSCAS, «Sobre la qüestió política local...», *op. cit.*, p. 73-126; CLAUDE KARNOUOH, «Pouvoir et parenté», a Hugues LAMARCHE, Susan Carol ROGERS i Claude KARNOUOH, *Paysans, femmes et citoyens. Luites pour le pouvoir dans un village Lorrain*, Le Paradou, Éditions Actes Sud, 1980, p. 180 i s.

Diverses monografies aparegudes en els darrers dos o tres decennis han aportat coneixement a la historiografia catalana sobre les particulars evolucions polítiques viscudes per algunes viles i ciutats mitjanes del país durant el vuit-cents. Si ens focalitzem particularment en la segona meitat de la centúria, que és l'espai cronològic que a grans trets centra aquest treball, constatem que l'atenció que han merescut els diversos períodes historicopolítics és molt desigual. Així, per exemple, resulten molt més escasses les monografies referides a la cronologia que correspon al regnat d'Isabel II o fins i tot al Sexenni democràtic, que no pas les dedicades a la Restauració borbònica. En aquest darrer cas, cal fer constar que són més nombrosos els treballs que s'ocupen dels primers decennis del segle XX, que no pas els que se centren en les primeres etapes del règim canovista, en l'últim quart del vuit-cents. Una part considerable d'aquests treballs, especialment per al període de la Restauració, han servit per analitzar, des de l'àmbit local, el fenomen del caciquisme, considerat un component fonamental (que no privatiu ni específic) del sistema polític liberal espanyol.⁸⁷⁵ Estudis en aquesta línia han permès reconsiderar algunes interpretacions historiogràfiques força assumides, com ara la lectura vicensiana segons la qual a la Catalunya industrial hauria existit una versió relativament menys severa i nociva del caciquisme,⁸⁷⁶ o bé la noció que el fenomen del clientelisme polític era més aviat propi de les zones rurals del país, però no pas de les urbanes, on predominarien uns comportaments més moderns.

A Catalunya coneixem particularment bé les dinàmiques polítiques d'algunes viles i ciutats mitjanes. És el cas de Lleida, població que compta amb les aportacions notòries d'autors com Antoni Sánchez, Manuel Lladonosa, Quintí Casals, Josep M. Pons i Conxita Mir.⁸⁷⁷ També cal subratllar el cas de Manresa per al període de la Restauració,

⁸⁷⁵ Un exponent reeixit són els estudis de Gemma Rubí referents a Manresa, entre els quals, Gemma RUBÍ, *Els catalans i la política en temps de caciquisme. Manresa, 1875-1923*, Vic, Eumo / Universitat de Vic, 2006. Vid. el balanç que fa sobre la historiografia del caciquisme espanyol Javier MORENO LUZÓN, «Political Clientelism, Elites and *Caciquismo* in Restoration Spain (1875-1923)», *European History Quarterly*, núm. 37(3), 2007, p. 417-441. La bibliografia sobre el clientelisme polític a Espanya és molt abundant, molt particularment per al període de la Restauració. Poden veure's, entre d'altres, els següents treballs col·lectius: VARELA ORTEGA (dir.), *El poder de la influencia...*, op. cit.; Antonio ROBLES EGEA (comp.), *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*, Madrid, Siglo XXI, 1996.

⁸⁷⁶ VICENS VIVES i LLORENS, *Industrials i polítics...*, op. cit., esp. p. 123 i 286-291. Critiquen expressament aquestes valoracions vicensianes, entre d'altres, Gabriele RANZATO, «El caciquisme a Catalunya: una hipòtesi interpretativa», *Debats*, núm. 19, 1987, p. 17-20; Borja de RIQUER, «Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració», *L'Avenç*, núm. 85, 1985, p. 25 i s.

⁸⁷⁷ Val a dir que alguns dels treballs que referim tot seguit no se centren exclusivament en la ciutat de Lleida, sinó que prenen en consideració, de manera desigual, les interrelacions amb el marc territorial més ampli de referència. L'obra de Conxita Mir, particularment, té un àmbit d'anàlisi decididament provincial. Vid. Antoni SÁNCHEZ i CARCELÉN, *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*, Lleida, Universitat de

que Gemma Rubí ha analitzat de manera minuciosa, oferint un model explicatiu de la transició de la política de notables a la política de masses en una ciutat mitjana industrial de l'interior.⁸⁷⁸ Destaquen, igualment, els treballs d'Eliseu Toscas referits a Sàrria, els quals sobresurten de manera especial pels plantejaments teòrics i metodològics que l'autor fa de l'estudi dels poders locals en relació a la construcció de l'Estat liberal contemporani.⁸⁷⁹ Hem de remarcar, també, la monografia de Joaquim Capdevila sobre Tàrrrega, que té la singularitat d'incloure com un component nuclear de la seva recerca l'anàlisi dels imaginaris o dels elements simbòlics presents en les cultures polítiques de la localitat.⁸⁸⁰

Tot i que força desiguals i diverses en els seus plantejaments, delimitació cronològica i nivell de profunditat en el tractament de la vida política local, disposem també d'aproximacions monogràfiques valuoses per a les poblacions de Sabadell,⁸⁸¹ Terrassa,⁸⁸² Granollers,⁸⁸³ Molins de Rei,⁸⁸⁴ Sitges,⁸⁸⁵ Vilanova i la Geltrú,⁸⁸⁶ Vilafranca del Penedès,⁸⁸⁷ Cambrils,⁸⁸⁸ Reus (i el Baix Camp),⁸⁸⁹ Tarragona,⁸⁹⁰ Vilalba dels

Lleida, 2006; Íd., *Els defensors de Ferran VII a Lleida (1823-1833)*, Lleida / Alguaire, Universitat de Lleida / Patronat Josep Lladonosa, 2009; Manuel LLADONOSA, *Carlins i liberals a Lleida (1833-1840)*, Lleida, Pagès, 1993; Quintí CASALS, *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida / Patronat Josep Lladonosa, 2002; Íd., *El trienni progressista a la Lleida del segle XIX. La regència del general Espartero (1840-1843)*, Lleida, Pagès, 2000; PONS, *Moderats i progressistes...*, op. cit. Vid., també, Íd. (ed.), *Carlins i integristes. Lleida segles XIX i XX*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993.

⁸⁷⁸ RUBÍ, *Els catalans i la política...*, op. cit.; Íd., *El caciquisme i el despertar de la societat de masses. Manresa, 1875-1901*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2005; Íd., *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Angle, 1995.

⁸⁷⁹ TOSCAS, *L'Estat i els poders locals...*, op. cit.

⁸⁸⁰ CAPDEVILA, *Tàrrrega (1898-1923)...*, op. cit.

⁸⁸¹ Gabriele RANZATO, *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el antiguo régimen y la modernidad*, Barcelona, Península, 1987; Manuel MARÍN, *Clientélisme et domination politique en Espagne. Catalogne, fin du XIXe siècle*, Paris, L'Harmattan, 2006; Íd., «El joc polític de la Restauració. Una anàlisi de les eleccions», a Josep M. BENAUL, Jordi CALVET i Esteve DEU (eds.), *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Barcelona, Fundació Bosch i Cardellach / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 249-266; Josep M. BENAUL, «Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923», a Conxita MIR (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili & Pagès / Estudi General / Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 131-145.

⁸⁸² Xavier MARCET, *Qui ha manat a Terrassa? I altres reflexions*, Terrassa, Ègara, 1991; Íd., «El salisme. Moviment polític i bloc de poder», *Terme*, núm. 5, 1990, p. 16-34.

⁸⁸³ Joan GARRIGA, *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

⁸⁸⁴ Joan-Anton CARBONELL, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Molins de Rei, 1991.

⁸⁸⁵ Josep TORELLÓ, *Sitges 1865-1877: revolució, guerra i música*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 2001.

⁸⁸⁶ Antonio Fco. CANALES, *Passatgers de la mateixa barca. La dreta de Vilanova i la Geltrú (1903-1979)*, Lleida, ECD, 1993.

⁸⁸⁷ Raimon SOLER, *Eleccions i política a Vilafranca del Penedès 1891-1903*, Vilafranca del Penedès, Museu de Vilafranca del Penedès, 1991.

⁸⁸⁸ Ignasi MARTÍ, *Elits i control social al Cambrils de la Restauració borbònica (1874-1923)*, Cambrils, Ajuntament de Cambrils, 2007.

Arcs,⁸⁹¹ Mataró,⁸⁹² Girona,⁸⁹³ Figueres⁸⁹⁴ i la comarca del Baix Llobregat.⁸⁹⁵ Més recentment, cal destacar el treball de Josep Noguera sobre Berga i el seu partit judicial.⁸⁹⁶ Capítol a part, per a la ciutat de Barcelona hem de referir-nos molt especialment als treballs de Ramon Arnabat,⁸⁹⁷ Jesús Mestre,⁸⁹⁸ Joan Fuster Sobreperere,⁸⁹⁹ Marició Janué,⁹⁰⁰ i Cèlia Cañellas i Rosa Toran,⁹⁰¹ als quals encara podríem afegir algunes anàlisis de sociologia electoral.⁹⁰²

⁸⁸⁹ Pere ANGUERA, *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1983; ÍD., *Propaganda política i processos electorals al Baix Camp: 1869-1873*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1985; Àngel DUARTE, *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1874-1899)*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1992.

⁸⁹⁰ Joan Carles BUIGUES, *El Bienni Progressista a Tarragona (1854-1856)*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1987; Pedro Antonio HERAS, *La Revolució de Setembre de 1868 a Tarragona*, Tarragona, 1981; ÍD., *El Sexenio Democrático en la ciudad de Tarragona (1868-1874)*. En el marco y ámbito históricos de la creación de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili [etc.], 1994. Hi ha un important buit bibliogràfic pel regant d'Isabel II i també per al període de la Restauració, només parcialment compensat a Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ, *Història de Tarragona. L'època de les revolucions, les guerres i el reformisme borbònic*, Lleida, Pagès, 2011, v. IV.

⁸⁹¹ David TORMO, *Carlins, republicans i dinàstics. Eleccions i conflictes socials a Vilalba dels Arcs (1890-1936)*, Batea, Secció d'Arqueologia del Patronat Pro Batea, 2012.

⁸⁹² Francesc COSTA, *Mataró revolucionari. Contra el Rei i la Religió*, Mataró, La Rambla, 1989; ÍD., *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876)*. Guerra carlista i partits polítics del Sexenni Democràtic a la Restauració, Mataró, Patronat Municipal de Cultura / Editorial Alta Fulla, 1985.

⁸⁹³ Josep CLARA, *El federalisme a les comarques gironines 1868-1874*, Girona, Diputació de Girona, 1986; ÍD., *El personal polític de l'Ajuntament de Girona 1917-1987*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1987; ÍD., «Comportament electoral de dues ciutats: Girona i Figueres (1901-1923)», a MIR (ed.), *Actituds polítiques i control social...*, op. cit., p. 147-159. Vid., també, els capítols corresponents al període a COSTA (dir.) i MAROTO (coord.), *Història de Girona...*, op. cit.

⁸⁹⁴ Manuel MORENO CHACÓN, *El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres. Les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2004.

⁸⁹⁵ Maribel OLLÉ [et al.], «Comportament electoral al Baix Llobregat en la primera etapa de la Restauració, 1875-1890 (eleccions generals i provincials)», a MIR (ed.), *Actituds polítiques i control social...*, op. cit., p. 257-310; Joan TARDÀ, *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Modernització dels comportaments polítics i socials (1900-1923)*, Barcelona / Sant Feliu de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1991.

⁸⁹⁶ Josep NOGUERA, *Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2013; ÍD., *Caciquisme i sistema liberal. Berga, 1881*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2004.

⁸⁹⁷ Ramon ARNABAT, «La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10, 2004, p. 11-58.

⁸⁹⁸ Jesús MESTRE, *Una ciutat emmurallada al temps de la Revolució Industrial*. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859), tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1985, 2 v.

⁸⁹⁹ Joan FUSTER, *Barcelona i l'estat centralista. Indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*, Vic, Eumo, 2006.

⁹⁰⁰ Marició JANUÉ, *Els polítics en temps de revolució. La vida política a Barcelona durant el Sexenni Revolucionari (1868-1873)*, Vic, Eumo, 2002.

⁹⁰¹ Cèlia CAÑELLAS i Rosa TORAN, *El personal polític de l'Ajuntament de Barcelona (1877-1923)*. Del provincialisme corporatiu al cosmopolitisme classista, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996; ÍD., *Els governs de la ciutat de Barcelona (1875-1930): eleccions, partits i regidors*. Diccionari biogràfic, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2013.

⁹⁰² Entre els quals, Albert BALCELLS [et al.], *Les eleccions legislatives i municipals a Barcelona 1810-1986*. Context polític i resultats electorals, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / Fundació Jaume Bofill, 1989; Antoni LAPORTE i Anna VENTURA (dir.), *Eleccions de diputats provincials a Barcelona 1812-1923*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987.

En un altre ordre, diverses obres des de la dècada del 1980 han contribuït a que tinguem una idea més completa dels resultats i els comportaments electorals en els districtes catalans, i del personal representatiu elegit per a instàncies com la Diputació de Barcelona, el Congrés i el Senat. En aquest sentit, destaquen les aportacions de Jesús Mestre, Rosa Toran i Assumpta Rodon a la *Història de la Diputació de Barcelona* dirigida per Borja de Riquer;⁹⁰³ les anàlisis de Gemma Rubí i Josep Armengol sobre les eleccions generals a Catalunya i la representació parlamentària de les demarcacions catalanes al Congrés durant el Sexenni i la Restauració,⁹⁰⁴ -assumpte que comptava amb el notori estudi precedent d'Albert Balcells, Joan B. Culla i Conxita Mir;⁹⁰⁵ la recerca de Joan Palomas sobre l'activitat dels parlamentaris catalans en el primer decenni de la Restauració;⁹⁰⁶ o els treballs d'Isidre Molas sobre els senadors catalans i els senadors elegits a Catalunya a les primeres dècades del segle XX.⁹⁰⁷ Dins d'aquesta línia, també cal tenir present el «Diccionari biogràfic dels parlamentaris de Catalunya» que impulsa el Grup d'Història del Parlamentarisme de la Universitat Autònoma de Barcelona com a part d'un projecte col·lectiu més ampli, el «Diccionario Biográfico de Parlamentarios Españoles (1810-2000)», del qual han aparegut els primers resultats i que té a Miquel Urquijo Goitia com a director executiu.

Si ens centrem estrictament en el cas de la ciutat de Vic, les anàlisis sobre l'evolució de la vida política contemporània local han tractat de manera molt desigual les diverses etapes històriques. Les aportacions més sistemàtiques i que abasten un període cronològic més ampli són les de Xavier Tornafoch, que ha reconstruït amb detall les línies mestres de la dinàmica política del primer terç del segle XX, del 1899 fins a la Segona República.⁹⁰⁸ Tot i que s'allunyen molt del període que centra el nostre treball, fem esment a les publicacions de Josep Casanovas sobre la guerra civil del 1936-1939,⁹⁰⁹ i de Martí Marín sobre el personal polític municipal durant el franquisme.⁹¹⁰ En

⁹⁰³ MESTRE, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*; TORAN, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*; Assumpta RODON, «Presidents i diputats de la Diputació de Barcelona», p. 182-218, tots tres a RIQUER (dir.), *Història de la Diputació...*, *op. cit.*

⁹⁰⁴ RUBÍ i ARMENGOL, «Cataluña», *op. cit.*; ÍD., *Vots, eleccions...*, *op. cit.*

⁹⁰⁵ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals...*, *op. cit.*

⁹⁰⁶ PALOMAS, *El rerefons econòmic...*, *op. cit.*

⁹⁰⁷ MOLAS, *Els senadors republicans...*, *op. cit.*; ÍD., *Els senadors conservadors...*, *op. cit.*; ÍD., *Els senadors carlins...*, *op. cit.*

⁹⁰⁸ Especialment TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, *op. cit.*; ÍD., *Del caciquisme a la democràcia...*, *op. cit.*; ÍD., *El catalanisme republicà a la ciutat de Vic (1930-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

⁹⁰⁹ Josep CASANOVAS, *Quan les campanes van emmudir. Vic 1936-1939*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1993, ÍD., «L'Ajuntament de Vic durant la Guerra Civil (1936-1939)», *Ausa*, núm. 156, 2005, p. 193-217.

l'altre extrem de l'eix cronològic, també distants de la fracció cronològica que ens ocupa, remetem als treballs de Rafael Cerro, sobre els alcaldes majors i els tinents de corregidor des de la seva institució fins al 1808,⁹¹¹ i de Maties Ramisa sobre la guerra del Francès i l'evolució del poder local en les primeres dècades del segle XIX.⁹¹² En aquest repàs ràpid, sense cap ànim d'exhaustivitat, no hi pot faltar l'estudi de Joan Portet sobre la Milícia Nacional de Vic durant la primera guerra carlina, que identifica nominalment els oficials d'aquesta força armada, n'analitza la composició socioprofessional i aporta llum sobre aspectes diversos de la vida política de la ciutat en un període que fins aleshores era molt desconegut.⁹¹³

Totes les obres que acabem de referir han estat publicades en els darrers vint o vint-i-cinc anys, formant part de l'onada de renovació historiogràfica que comportà l'«eclosió» de la història contemporània a Osona, esdevinguda sobretot a partir dels anys 1980.⁹¹⁴ Fins aleshores, la historiografia vigatana (i en major o menor mesura, també la de la comarca d'Osona en conjunt) havia conreat molt poc el període contemporani, deixant particularment de banda alguns aspectes com el de l'evolució política recent o l'anàlisi dels moviments socials, entre d'altres facetes. Els buits consegüents, com hem vist, s'han anat corregint progressivament, tot i que de manera molt desigual. Tant les dècades centrals del vuit-cents com tota la segona meitat de la centúria ens són profundament desconegudes en el vessant més estrictament polític. Així, per exemple, les escasses referències que podem trobar a aquest període a la història de la ciutat de Vic d'Eduard Junyent (meritòria per diversos conceptes, no cal dir) es limiten majoritàriament a algunes referències genèriques a les grans convulsions sociopolítiques que van sacsejar la ciutat en forma de guerres i revolucions.⁹¹⁵ De fet, fora de les notícies esparses referides a la ciutat compreses en les obres que s'ocupen

⁹¹⁰ Martí MARÍN, «El personal polític de l'Ajuntament de Vic durant el franquisme: algunes consideracions (1939-1975)», *Ausa*, núm. 146, 2001, p. 385-421.

⁹¹¹ Rafael CERRO, «L'administració territorial a Vic: alcaldes majors i tinents de corregidor (1718-1808)», *Ausa*, núm. 160, 2007, p. 327-344. També cal veure Josep M. TORRAS i RIBÉ, *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983.

⁹¹² Maties RAMISA, *La Guerra del Francès al corregiment de Vic 1808-1814*, Vic, Eumo, 1993; ÍD., «Poder local a la ciutat de Vic durant el primer terç del segle XIX», a *Formes i relacions del poder local...*, *op. cit.*, p. 293-302.

⁹¹³ Joan PORTET, *La Milícia Nacional de Vic durant la Primera Guerra Carlina*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2003.

⁹¹⁴ Josep CASANOVAS, «L'eclosió de la història contemporània a Osona», *Ausa*, núm. 148-149, 2002, p. 85-95.

⁹¹⁵ JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, *op. cit.*, p. 299-303. Aquesta autor és, d'altra banda, el primer que va oferir una nòmina, no exhaustiva però sí molt completa, dels alcaldes de la població durant els segles XIX i XX; ÍD., *Jurisdiccions i privilegis...*, *op. cit.*, p. 102-104.

del període, en bona mesura la bibliografia de referència més substancial per a la vida política vigatana de la segona meitat del vuit-cents s'ha limitat fins avui a un grapat valuós de memòries, cròniques i relacions històriques de circumstàncies, com ho són les del canonge Jaume Collell, Lluís Arumí, Joan Camps o Josep Gudiol.⁹¹⁶ Aquestes obres, tanmateix, conformen un bagatge insuficient i ens informen únicament d'alguns esdeveniments i conjuntures històriques molt concretes (particularment en el marc del Sexenni democràtic i de la tercera guerra carlina).

Es dona la circumstància, a més, que una part rellevant dels prohoms locals que van estar implicats en la vida política de Vic durant la segona meitat de segle, sí que han merescut una atenció considerable per part dels estudiosos de la història de la població (el cas paradigmàtic són els valuosos treballs de Miquel S. Salarich) que, tanmateix, van tendir a obviar aquesta faceta rellevant de la seva activitat, limitant-se a atendre llurs realitzacions i inquietuds més estrictament lligades a l'àmbit literari, cultural i cívic. El resultat, d'alguna manera, ha estat la construcció d'una imatge hieràtica dels notables locals, volgudament allunyada de les rivalitats i les mesquineses que, suposadament, caracteritzarien la política.⁹¹⁷

Com a contrapunt a aquest panorama, a partir de la segona meitat dels anys 1980 van publicar-se algunes aproximacions primerenques centrades en el període de la Restauració, especialment referides als dos primers decennis del nou-cents. Ens referim, particularment, als treballs de Josep M. Pérez i Agustí Alcoberro, Joaquim Albareda i Jordi Figuerola, i Francesc Vilanova, els quals majoritàriament van mostrar-se interessats per l'anàlisi politicoelectoral i el fenomen del caciquisme.⁹¹⁸ En un ordre diferent, cal recordar l'interès suscitat per l'anomenat «vigatanisme», corrent politicoideològic de notable irradiació en la Catalunya del darrer quart del vuit-cents.⁹¹⁹

⁹¹⁶ COLLELL, *Memòries d'un noi de Vic...*, *op. cit.*; ÍD., *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*; ARUMÍ, *La guerra dels carlins...*, *op. cit.*; PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*; [GUDIOL], *Collformich...*, *op. cit.*

⁹¹⁷ Sí que ha merescut atenció, en canvi, la trajectòria política d'alguns vigatans instal·lats a Barcelona i protagonistes d'una carrera de més volada, com és el cas de Narcís Verdaguer i Callís o Raimon d'Abadal; COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, *op. cit.*; Joaquim CAMPS i ARBOIX, *Raimon d'Abadal i Calderó*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1985; Francesc VILANOVA, *Raimon d'Abadal i Calderó*, Barcelona, Labor, 1992.

⁹¹⁸ Josep M. PÉREZ i Agustí ALCOBERRO, «Les eleccions de 1905 a la Diputació Provincial de Barcelona: districte de Vic-Granollers», *Ausa*, núm. 116, 1986, p. 33-51; Joaquim ALBAREDA i Jordi FIGUEROLA, «Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual», a MIR (ed.), *Actituds polítiques i control social...*, *op. cit.*, p. 171-190; Francesc VILANOVA, «Unes eleccions provincials a Vic, l'any 1917», a *Formes i relacions del poder local...*, *op. cit.*, p. 303-314; ABEV, ÍD., *Influència política i social a l'Osona del Vuit-cents: els Abadal del Pradell*, treball inèdit.

⁹¹⁹ *Vid.* especialment la bibliografia referida a la p. 44, nota 75 d'aquest treball.

Malgrat les aportacions indicades, però, el desconeixement sobre la dinàmica política vigatana de la segona meitat del segle XIX i els seus subjectes protagonistes continua essent gairebé total. En els capítols següents procurem identificar els representants municipals vigatans, i analitzar alguns aspectes rellevants de la vida política i electoral de la ciutat durant les dècades que transcorren entre la fi del Bienni Progressista i el tombant de la centúria (1856-1902). Es tracta d'un període força llarg i molt divers, tant des del punt de vista estrictament juridicoinstitucional com polític, ja que comprèn la darrera etapa del règim isabelí, la fase revolucionària i constituent oberta amb la Gloriosa del 1868, la monarquia amadeista, la I República, la guerra civil carlina i una llarga Restauració borbònica, que eixampla els seus límits i accentua el seu programa liberal a partir dels anys vuitanta, i concentra alguns primers símptomes rellevants de crisi en el canvi de segle.

La relació nominal del personal polític municipal i la seva caracterització socioprofessional, l'aproximació a certs aspectes de l'administració comunal i el discerniment de les forces i els comportaments politicoelectorals prevalents en el context vigatà, ens ha de permetre tenir un coneixement més detallat i una visió més informada sobre els individus i els grups que van disposar de poder o van hegemonitzar-lo en les diverses conjuntures; la forma com es van viure a la ciutat determinats canvis polítics generals; els principals motius d'interès i de preocupació que van reclamar l'atenció del govern local; i els components que estan en la base de les solidaritats, els antagonismes i els conflictes d'interessos que dibuixen les fraccions en pugna a la població.

2.2. La crisi del règim isabelí i el Sexenni democràtic (1856-1875)

2.2.1. Els darrers anys del regnat isabelí (1856-1868)

2.2.1.1. La representativitat municipal. Notes sobre el marc legislatiu

Amb la presa de poder del general Leopoldo O'Donnell el 14 de juliol de 1856 pot donar-se per tancada l'etapa de l'anomenat Bienni Progressista (1854-1856). Tan sols uns dies abans, el 5 de juliol, havia estat aprovada la nova Llei d'ajuntaments, però el canvi de rumb en la política espanyola va fer que aquella norma jurídica, que establia un règim local municipal i unes condicions de representativitat diferents a les de la primera etapa del règim isabelí, no tingués aplicació en aquell context. El Reial decret del 2 de setembre de 1856 va ordenar dissoldre les Corts, i els reials decrets del 15 de setembre i el 16 d'octubre van restablir, respectivament, la Constitució del 1845 i la Llei d'ajuntaments del mateix any.⁹²⁰

Un dels canvis sensibles que introduïa la Llei d'ajuntaments del 1856 era l'elecció directa dels alcaldes i regidors pels veïns, limitant així la potestat dels governadors civils i del monarca per nomenar l'alcaldia i les tinències. L'Acta adicional del 15 de setembre, impulsada per la Unió Liberal durant la breu presidència de Leopoldo O'Donnell, en el seu article 13 mantenia parcialment aquella disposició, per bé que atribuïa la facultat de nomenament reial dels alcaldes als municipis de més de 40.000 habitants. Durant el govern de Ramón María Narváez, però, l'Acta adicional va ser derogada i va restablir-se plenament la Constitució del 1845 i la Llei municipal del mateix any.

Segons la Llei del 1845, l'ajuntament estava format per l'alcalde, els tinents d'alcalde, els regidors i el procurador síndic. L'alcalde presidia l'ajuntament i reunia la doble condició d'administrador municipal i de delegat del govern sota l'autoritat immediata del governador de la província. El nombre de regidors i de tinents venia determinat per una escala en funció del nombre de veïns. En el cas de Vic, comprès en l'escala de 1.001 a 2.500 veïns, li corresponien dos tinents i tretze regidors que, juntament amb l'alcalde, feia un total de setze membres. El procurador síndic era nomenat per l'ajuntament entre els regidors. Els càrrecs d'alcalde, tinent d'alcalde i

⁹²⁰ Seguim en aquest apartat, fonamentalment, a Antonio MARTÍNEZ MARÍN, *La representatividad municipal española. Historia legislativa y régimen vigente*, Murcia, Universidad de Murcia, 1989, esp. p. 49-61; Concepción de CASTRO, *La Revolución Liberal y los municipios españoles (1812-1868)*, Madrid, Alianza, 1979; Enrique ORDUÑA i Luís COSCULLUELA, *Historia de la Legislación de Régimen Local (Siglos XVIII a XX)*, Madrid, Iustel / Fundación Democracia y Gobierno Local, 2008.

regidor tenien caràcter gratuït, honorífic i obligatori. En el cas de l'alcalde i dels tinents la durada era de dos anys, mentre que pels regidors era de quatre. Tots els individus de l'ajuntament podien ésser reelegits, però en aquest supòsit es podia presentar excusa a servir el càrrec.

Els alcaldes i els tinents eren nomenats pel rei en tots els ajuntaments de les capitals de província i en les capitals de partit judicial a partir de 2.000 veïns (considerant com a tals els caps de família amb casa oberta amb un mínim d'un any i un dia de residència o que haguessin obtingut veïnatge d'acord amb les lleis). En els altres municipis ho feia el governador civil per delegació del rei. En tots dos casos el nomenament es feia entre els consellers municipals elegits en els comicis. El governador civil tenia la facultat de suspendre individualment o col·lectiva l'alcalde i els altres membres de l'ajuntament, mentre que la destitució i la dissolució corresponia al govern. La intervenció governativa es traduïa, a més, en la facultat del rei per nomenar lliurement un alcalde corregidor (amb duració il·limitada i sou a càrrec del pressupost municipal) com a figura política subordinada directament a les autoritats centrals en tots aquells municipis en què es considerés necessari. En cas de dissolució d'un ajuntament, es preveia convocar eleccions en un termini de tres mesos, però entretant el govern podia nomenar-ne un d'interí compost per exregidors o veïns inscrits com a elegibles.

La base electoral, particularment restringida, la constituïen els veïns majors contribuents (computaven les contribucions satisfetes dins i fora del poble per contribució general directa i els repartiments veïnals per cobrir el pressupost ordinari municipal o provincial) i els veïns majors de vint-i-cinc anys acadèmics, titulats universitaris, canonges i rectors, magistrats, alts funcionaris, advocats i metges amb un mínim de dos anys d'exercici professional i professors dels establiments públics d'ensenyament. Reforçant el caràcter d'exclusivitat, s'establien unes escales entre el nombre màxim d'electors i el nombre de veïns del municipi. A Vic li pertocaven 154 electors més l'onzena part dels veïns que excedien de 1.000. Es preveïen, finalment, tota una sèrie de causes privatives del dret electoral, entre les quals s'hi comprenia el fet d'ésser processat criminalment en període d'eleccions, l'estar complint condemna, la interdicció judicial per incapacitat física o moral, o el fet de tenir deutes contrets amb Hisenda.

La base d'elegibles era encara més restrictiva. En tots els municipis amb població superior als 1.000 habitants els elegibles eren la meitat dels electors contribuents i

s'exigia saber llegir i escriure, per bé que el govern civil podia dispensar l'observació d'aquesta exigència. Així, doncs, el criteri econòmic o contributiu era l'únic que habilitava a l'individu com a elegible, i no ho eren, per tant, les anomenades «capacitats». No podien accedir als ajuntaments els eclesiàstics, els empleats públics en servei actiu, els individus que percebessin sous dels fons municipals o provincials i els arrendataris dels béns propis, els arbitris i els abastaments dels pobles. Pel que fa a les situacions legals d'excusa, podien presentar-les els majors de seixanta anys i els físicament impedits, així com els diputats a Corts i provincials fins un any després d'haver cessat els càrrecs.

En relació al procediment electoral, les llistes d'electors eren elaborades per l'alcalde, associat a dos regidors i dos màxims contribuents elegits per l'ajuntament. Les reclamacions eren ateses per l'alcalde en primera instància i resoltes en segona i última instància pel governador civil. El municipi es dividia en el mateix nombre de districtes electorals que tinències d'alcaldia li pertocaven. Cada veí elector votava únicament el nombre de regidors atribuïts al seu districte. Un regidor de l'ajuntament presidia la mesa electoral interina al costat dels dos electors que nomenés. La mesa electoral definitiva la formaven el mateix regidor com a president i quatre secretaris escrutadors elegits en votació i presents en el moment de l'escrutini. Un cop efectuades les eleccions i realitzat el recompte dels vots, les actes, juntament amb els expedients relatius a reclamacions i excuses, s'havien de trametre al governador civil, qui escoltant el consell provincial havia de decidir sobre la validesa de les eleccions i resoldre els expedients.

2.2.1.2. Aproximació a la dinàmica política i electoral

Encetada la nova etapa moderada amb Narváez al capdavant del consell de ministres des del 12 d'octubre de 1856, van prendre's tot un seguit de mesures i acords que van tendir a deixar en via morta les reformes empreses durant el bienni anterior i a restablir, a grans trets, el moderantisme més conservador que havia caracteritzat la primera etapa del regnat isabelí. En aquest marc, els individus que composaven el consistori vigatà des de les eleccions de l'estiu del 1854 van ésser cessats per ordre governativa i es va nomenar un ajuntament provisional amb la missió d'administrar els afers comunals fins a les properes eleccions municipals, les quals van tenir lloc el febrer del 1857.⁹²¹

⁹²¹ AMV, Correspondència 1856-1857, I, 20-11-1856.

Significativament, l'alcalde nomenat va ser Joan Vaxeras, que ja havia exercit aquest càrrec abans de la «vicalvarada», i que era el cap dels moderats (o conservadors) a la ciutat. Van quedar nomenats tinent primer i segon, respectivament, els hisendats Joan d'Abadal i Josep Albareda. Tots tres ja havien format part de consistoris anteriors, durant l'anomenada Dècada Moderada (1844-1854). També havien estat membres d'ajuntaments precedents els regidors Fortià Feu i Salvador Mas (aquest darrer, però, acabà essent exonerat del càrrec el desembre del 1856), però en canvi la resta d'individus designats no tenia cap antecedent en aquest sentit. És molt probable que el nomenament dels nous representants municipals per part del governador civil de la província fos feta després de sondejar algun notable de la localitat, potser Vaxeras o D'Abadal.⁹²²

Les eleccions per a la renovació de l'ajuntament el 1857 van fer-se d'acord amb la legislació municipal moderada. El cens electoral corresponent comptabilitza un total de 2.175 veïns, dels quals 314 tenien dret a vot (260 com a contribuents i cinquanta-quatre en concepte de «capacitats»⁹²³). La condició d'elegible estava restringida als 130 primers contribuents. Això significa que dels veïns només un 14% eren considerats electors i un 6% elegibles, aproximadament. En relació a la població total els individus que detenien sufragi passiu i actiu, respectivament, es reduïa al 2%, en el primer cas, i al 0,9% en el segon. La política institucional quedava enormement restringida, doncs, a un grup molt reduït de ciutadans que conformaven una elit econòmica i social. Aquests valors absoluts i percentatges no van variar de forma substancial fins al Sexenni democràtic. Així, entre 1857 i 1867, el nombre d'electors va estar sempre entre 330 i 340 i el d'elegibles entre 138 i 143, aproximadament, mentre que la xifra de veïns era de 2.357 i el de la població de fet (d'acord amb el cens del 1860) de 13.697.⁹²⁴

Si a aquestes condicions de representativitat tan restringides hi sumem que les dades oficials de participació del període indiquen que per terme mitjà prenen part de les eleccions poc més d'un terç dels individus que tenien dret a fer-ho, resulta que per ser elegit com a regidor n'hi havia prou amb reunir unes poques desenes de vots. De fet, cap dels electes durant el decenni de 1857-1867 va rebre més de seixanta-set vots, i en l'última de les convocatòries d'aquest període un dels individus passà a ser regidor amb

⁹²² Tenim constància de les bones relacions de Joan d'Abadal amb el comte de Fonollar, aleshores diputat provincial per Vic. El 1852, essent alcalde, D'Abadal havia procurat contribuir a la seva elecció com a representant pel districte; VILANOVA, *Influència política i social a l'Osona...*, *op. cit.*, p. 12 i s.

⁹²³ AMV, Eleccions municipals 1847-1857, Eleccions municipals 1857, Cens d'electors i elegibles.

⁹²⁴ La dada del cens de població a www.ced.uab.cat i <http://www.idescat.cat/>.

la suma de només dotze sufragis. En aquestes condicions, doncs, és obvi que la política institucional era cosa d'uns pocs i que normalment no calia desenvolupar mecanismes de persuasió i mobilització de la ciutadania. Amb totes les limitacions que convingui apuntar, la dimensió pública que en termes generals va assolir la política durant almenys una part del Sexenni i de la Restauració va ser molt superior a la que podem observar a la darrera dècada del règim isabelí.⁹²⁵

En les eleccions municipals del 1857 calia elegir la totalitat dels setze membres que havien de constituir l'ajuntament. Potencialment, doncs, podia haver-hi una renovació important respecte la composició del consistori nomenat governativament tot just feia uns mesos. No va ser, però, així. Excepte Fortià Feu i Josep Mascaró (i Salvador Mas i Pere A. Compte, que havien estat exonerats de servir el càrrec) tots els membres que figuraven en l'ajuntament des del novembre del 1856 van ser elegits. El nou consistori, que comptava amb els setze individus que prescrivia la llei (un més dels que formaven l'anterior), presentava com a úniques novetats a Antoni Alemany, Pere J. Font, Josep Genís, Ricart Tey i Josep Tort. El sentit de continuïtat encara va ser més accentuat pel fet que els nomenats per assumir el càrrec d'alcalde i les tinències primera i segona van ser de nou Vaxeras, D'Abadal i Albareda, respectivament.

Els llibres d'acords (pel fet de no ser-ho de deliberacions) en la majoria d'ocasions no ens habiliten a fer un seguiment dels elements de discussió o dels episodis de confrontació que ens permetrien delimitar amb relativa claredat l'existència de posicionaments divergents significatius en vistes a identificar l'eventual cohabitació de faccions o grups amb interessos o sensibilitats ideològiques diferents dins de l'ajuntament. Tot i així, el cert és que aparentment durant el seu mandat el consistori no va viure episodis de dissensió importants. Com hem dit, podem suposar que l'ajuntament nomenat governativament a finals de l'any anterior s'havia confegit amb l'assessorament i la connivència d'alguns membres significats de l'elit local. L'equip municipal sorgit del procés electoral no va alterar de forma rellevant ni el seu funcionament, ni la sensibilitat ideològicament dominant en l'equip municipal,

⁹²⁵ No ens ha de sorprendre, per tant, el comentari del canonge Collell segons el qual l'elecció de qui va ser diputat al Congrés per Vic entre 1858 i 1864 (ja havia estat elegit per idèntic càrrec el 1851 i el 1853), Pere Moret i Ayats, «se feya en petit comitè a la taula del Hostal de ca'n Fonoll», COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 22. Sobre els Moret *vid.* Àngels SOLÀ, «Una família burgesa de la plana de Vic: els Moret, de Roda», a Jordi FIGUEROLA (ed.), *Osona i Catalunya al segle XIX. Estudis d'història*, Vic, Eumo, 1990, p. 203-212. El pacte entre els notables locals condicionava decididament els resultats electorals. Després de les eleccions del 1858 l'Ajuntament de Vic va acordar felicitar Moret per haver estat elegit «por completa unanimidad de votos» en unes eleccions en què havia pres part una mica més de la meitat del cens electoral del districte; AMV, Llibre d'acords, v. 56, 1856-1858, 2-11-1858.

accentuadament conservadora. A partir del 1859 els consistoris van mostrar-se relativament menys homogenis pel que fa a l'adscripció politicoideològica dels seus membres.

El juliol del 1858, en el context inicial de l'anomenat govern llarg de la Unió Liberal, va fer-se el sorteig per determinar la meitat dels regidors que havien de deixar el càrrec a finals d'any per ésser rellevats pels que fossin elegits en les eleccions de novembre. Entre les vuit persones que havien de plegar trobem l'alcalde Vaxeras i el tinent primer D'Abadal. La consulta electoral de novembre del 1858 va habilitar l'entrada al consistori d'alguns individus amb un perfil liberal relativament més accentuat. Aquest seria el cas de Josep Bassols, Ramon Capdevila, Francesc Vendrell i, molt especialment, de l'advocat liberalprogressista Ramon Valls, el qual va ser nomenat alcalde. Valls va exercir aquest càrrec durant dos biennis consecutius, els de 1859-1861 i 1861-1863, coincidint, significativament, amb els governs que presidia d'O'Donnell, abanderats d'uns plantejaments relativament més conciliadors i reformistes que els mantinguts pels seus antecessors immediats.

Les eleccions municipals de novembre del 1860 van registrar una participació ínfima, de l'entorn del 17%.⁹²⁶ Els vuit regidors entrants, entre els quals trobem altra vegada a Vaxeras, van conformar amb Jaume Bofill, Fortià Feu i Joan Subirachs, provinents de l'ajuntament anterior, una majoria folgada oposada a l'alcalde Valls, que només va poder comptar amb el suport eventual d'un sector minoritari en el qual podríem incloure el tinent primer Pere Estanyol, Bassols, Vendrell i Capdevila, sense que puguem considerar-los absolutament un grup homogeni o compacte. L'encetat el gener del 1861 va ser un bienni particularment tens i farcit de dissensions internes, marcat per l'enfrontament entre els dos sectors, que van votar en sentit oposat de forma reiterada. La «qüestió de l'aigua» va ser, de llarg, el principal motiu de dissensió.⁹²⁷ El primer conflicte, premonitori, es va donar en el mateix acte de presa de possessió de l'ajuntament el primer de gener de 1861, quan un dels nous regidors, Benet Baquero, va expressar el convenciment que abans que els individus elegits últimament prenguessin jurament calia que ho fes Valls, proposta que l'alcalde va trobar supèrflua, perquè provenia del consistori anterior, però que van recolzar el conjunt dels entrants i Feu.⁹²⁸ Va ser principalment Vaxeras qui va erigir-se com el capdavanter del grup opositor a

⁹²⁶ AMV, Eleccions municipals 1857-1865, Eleccions municipals 1859, Actes.

⁹²⁷ Sobre aquest assumpte *vid.* punt 2.2.1.3. d'aquest treball.

⁹²⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 1-1-1861.

l'alcalde. A les *Memories de un menestral vigatà* es fa referència a la rivalitat que van mantenir Valls i Vaxeras i els termes en què es movia la política local en aquella època. El primer és qualificat de volterià i se'l presenta com «un progressista al estil d'Espartero, qu'había adquirit relacions ab en Prim en la guerra del [*sic*] set anys». ⁹²⁹ A les mateixes *Memories* s'hi afirma que «Valls y Baixeras foren durant molts anys los dos pols oposats de la ciutat. Ab lo primer los teixidors y tota la democracia: (En aquell tems la paraula teixidors representava lo que avuy la clase obrera). Ab Baixeras lo senyorío, per no dir la noblesa». ⁹³⁰ També va referir-se a la rivalitat entre Valls i Vaxeras el canonge Collell, el qual va deixar escrit:

[...] hi havia'ls progressistas y moderats o madurs que en la política local eran representats, els primers per Don Ramon Valls, advocat, home genuinament volterià en ses idees y en ses pràctiques; y Don Joan Vaxeras qui havia montat una agencia administrativa que li proporcioná nombrosa clientela y per tant poderosa influencia en la comarca, era'l quefe indiscutible del partit conservador. Eixos dos alternavan en la alcaldía, com aleshores en lo Govern en Narvaez y l'O'Donnell [...]. ⁹³¹

Les referències, per bé que de notable interès, no deixen de tenir un component caricaturesc. Tot i que els treballadors fabrils o la classe obrera vigatana podien sentir certa simpatia per Valls i preferir-lo davant del seu competidor polític, és evident que les condicions legals de representativitat deixaven tot aquell sector social al marge del sistema polític institucional i que, per tant, aquell no va poder ser un suport electoral efectiu pels progressistes locals durant el període. A més, fins i tot tenint present les dissensions i la relativa polarització que van marcar especialment aquell mandat, es fa difícil pensar que l'enfrontament i la dinàmica política de la ciutat obeís exclusivament a la confrontació politicoideològica entre progressistes i moderats, amb una correspondència perfecte amb els avatars de la política general espanyola. Bo i fet el matís, el context i el temps de la política estatal és certament un condicionant que cal contemplar. El relleu de l'ajuntament vigatà provinent del Bienni Progressista i el nomenament governatiu del consistori presidit per Vaxeras, així com la seva designació com a alcalde després de les eleccions de febrer del 1857, van produir-se en el període de govern de Narváez (octubre del 1856 - octubre del 1857). Per contra, com hem dit,

⁹²⁹ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció II.

⁹³⁰ *Ib.*

⁹³¹ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 60. Valls també va fer-se molt popular a la localitat com a autor d'algunes contracrídes de festa major, elaboracions farcides de referències sovint provocadores i jocosos que, d'alguna manera, contestaven el discurs ultracatòlic i conservador hegemònic a la població.

els dos biennis d'administració municipal de Valls van donar-se en temps de l'anomenat govern llarg d'O'Donnell (juny del 1858 - gener del 1863).⁹³²

Gairebé un terç dels regidors del bienni 1861-1863 van aconseguir ser exonerats del càrrec adduint la incompatibilitat amb altres responsabilitats i funcions com la de jutge municipal suplent (Calderó), metge del batalló provincial (Campà), registrador de la propietat (Baquero i Estanyol) i fiscal de la subdelegació castrense de la diòcesi (Mascaró). El període ens ofereix nombrosos casos de persones que demanen no ser incloses en les candidatures o en les llistes d'elegibles, o bé que un cop elegides procuren declinar el càrrec que, a més de ser gratuït i implicar una responsabilitat i dedicació apreciable, podia ser font de conflictes i preocupacions. De forma relativament habitual també es donava el cas de regidors que en no obtenir la desitjada exoneració, decidien absentar-se de forma més o menys freqüent i definitiva de les reunions de l'ajuntament a pesar del caràcter obligatori del càrrec.⁹³³

A les portes de les eleccions de novembre del 1862 el bisetmanari *El Ausonense* va publicar una sèrie de dos articles amb el títol «Elecciones de ayuntamiento».⁹³⁴ El text blasmava l'actitud d'indiferència devers els assumptes públics -que tenia un reflex concret en l'abstenció electoral- i procurava conscienciar sobre la importància de les eleccions municipals i la transcendència de comptar amb un ajuntament a l'alçada dels reptes que tenia plantejats la localitat. Es lamentava, en el primer dels articles, que hagués passat el temps en què «*los ayuntamientos conservaban una respetabilidad tradicional*» i «*el cargo de regidor era un puesto tenido a mucha honra, sin necesidad de que la ley lo titulase honorífico*».

Antes los cargos concejiles, sin ser ambicionados, eran aceptados con cierta satisfacción de noble orgullo: ahora empero se consideran unánimemente como cargas penosas y pesadas.

Tot i que de ben segur no és atribuïble únicament ni principal a l'esperonament fet des del periòdic (és la primera convocatòria electoral del període que compta amb la possibilitat d'una cobertura periodística local), el fet és que les eleccions municipals de novembre del 1862 van registrar una participació anormalment alta, del 69%.⁹³⁵ Gairebé

⁹³² José Ramón de URQUIJO, *Gobiernos y ministros españoles en la edad contemporánea*, Madrid, CSIC, 2008 (2a ed.), p. 56-58.

⁹³³ Aquest tipus de comportaments no són, en absolut, una particularitat vigatana, sinó que estaven força estesos. *Vid.* diversos exemples relatius a la demarcació de Lleida a PONS, *Moderats i progressistes...*, *op. cit.*, p. 182 i s.

⁹³⁴ *El Ausonense*, núm. 157, 23-10-1862; *Íd.*, núm. 158, 26-10-1862.

⁹³⁵ AMV, Eleccions municipals 1857-1865, Eleccions municipals 1863, Actes.

les tres quartes parts del cens haurien pres part de la consulta en el districte segon, on van sortir elegits alguns individus inscriptibles clarament en el liberalisme progressista com Francesc Adam i Bonaventura Cuspinera. Admetent que en molts casos ens falten elements per delimitar-ne precisament el contorn politicoideològic, en termes generals els elegits en el districte primer en aquella convocatòria presenten un perfil més conservador. Entre aquests trobem a Joaquim de Rocafiguera i Rafael de Llanza, els quals pertanyien a famílies que van mantenir posicionaments ostensiblement antiliberals.

El nou ajuntament va prendre possessió el primer de gener del 1863 i va ser presidit per Josep Giró i Torà. *El Ausonense*, que de forma més o menys explícita havia deixat entreveure diferències amb l'anterior administració municipal encapçalada per Valls, va felicitar-se pel nomenament de Giró i va expressar el desig que amb la renovació desaparegués el desacord que existia entre l'alcalde i la majoria dels membres de l'ajuntament.⁹³⁶ Giró, farmacèutic, professor d'història natural al Seminari Conciliar de la ciutat i individu amb inquietuds literàries (va mantenir cert contacte i col·laboració amb Manuel Milà i Fontanals), comptava amb un notable prestigi entre els ciutadans. De tendència liberal, durant els darrers anys de la regència de Maria Cristina havia ocupat el càrrec d'alcalde segon i havia estat oficial de la Milícia Nacional de Vic.⁹³⁷ Ocupà de nou el càrrec d'alcalde segon en el Bienni Progressista, administrant la ciutat en dos episodis crítics com van ser l'epidèmia de còlera del 1854 i la revolta popular del 20 de juliol de 1856. En aquest darrer cas, davant l'absència de l'alcalde primer Domènec de Bertran, va prendre el comandament de la situació. Fruit de la seva actuació en aquells dos episodis va rebre sengles reconeixements de l'ajuntament, en el primer cas, i d'un grup nombrós de veïns, en el segon.⁹³⁸ Ja el 1863 li tocà viure des de l'alcaldia el desbordament del Mèder i els efectes de la persistent crisi industrial, que van fer-se notar com a mínim fins ben entrat l'any 1865. Com tants altres ajuntaments vigatans de la segona meitat del vuit-cents, el consistori que presidia s'esforçà per evitar l'augment de la pressió fiscal que pesava sobre el municipi. Tot i que l'enfrontament i

⁹³⁶ *El Ausonense*, núm. 178, 4-1-1863.

⁹³⁷ [Francesc de FEBRER i Martí GENÍS], *Biografía del Dr. D. José Giró y Torá. Discursos leídos por D. Francisco de Febrer y D. Martín Genís y Aguilar en la sesión necrológica que, para honrar la memoria de aquel esclarecido patricio, celebró el Círculo Literario de Vich en el día 24 de febrero de 1882*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1882, p. 12; BERNAT, *Científics d'Osona...*, *op. cit.*, p. 121-124; PORTET, *La Milícia Nacional de Vic...*, *op. cit.*, p. 291.

⁹³⁸ [Francesc de FEBRER i Martí GENÍS], *Biografía del Dr. D. José Giró...*, *op. cit.*, p. 12-15.

l'atrinxerament de posicions que havien caracteritzat l'anterior bienni semblen desaparegudes, el greu «conflicte de l'aigua» continuava irresolt.

Vaxeras abandonà el seu càrrec de regidor a mig mandat després d'èsser elegit representant a la Diputació de Barcelona. Com les eleccions municipals, també les provincials celebrades el novembre del 1863 van registrar una participació sensiblement més elevada del que era habitual. El descens marcat de l'abstenció en aquells comicis no va ser, ni molt menys, un fenomen exclusiu del districte de Vic.⁹³⁹ A diferència del que venia essent habitual, en aquest cas les eleccions van estar marcades per certa concurrència. S'imposaren dos membres de l'elit vigatana, Francesc X. Calderó i Vaxeras, aquest darrer amb un marge estretíssim de vots per davant de Baltasar Fiol, amb qui la rivalitat electoral hauria estat acusada.⁹⁴⁰ Això no obstant, la comissió provincial va acabar declarant nul·les les eleccions dels districtes de Vic i Berga i les eleccions van repetir-se durant el mes de febrer. Calderó va comunicar públicament la seva determinació de no acceptar el càrrec en cas de tornar a ésser elegit, expressant la voluntat de mantenir-se al marge de la confrontació entre les dues «parcialitats» que maldaven per imposar-se.⁹⁴¹ La nova consulta va tornar a registrar una participació alta i van ser elegits els dos mateixos que en l'anterior (i novament Vaxeras s'imposà per molt poc a Fiol).⁹⁴² Calderó va intentar renunciar al càrrec adduint que exercia com a jutge municipal substituït però l'excusa no li va ser admesa i, finalment, va acabar prenent possessió com a membre d'una Diputació de Barcelona on eren predominants els progressistes.⁹⁴³

El text de Calderó denigrant l'existència de «parcialitats» no deixa de ser exponent d'un discurs molt estès entre les elits locals del període, especialment entre els sectors més conservadors, molt proclius a connotar negativament la concurrència política i a associar-la amb nocions com la divisió, l'enfrontament, les passions mesquines i l'afany per fer prevaldre interessos privats. La premsa vigatana del període, de perfil conservador, insistí en deplorar l'existència d'«*escisiones y banderías*» a la població i en la necessitat de deixar l'àmbit municipal al marge de la batalla politicoideològica, ja que es considerava que era una esfera on havia d'imperar l'estricta gestió administrativa. Aquest és el discurs que trobem, per exemple, en un article titulat

⁹³⁹ MESTRE, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 136.

⁹⁴⁰ *Eco de la Montaña*, núm. 69, 26-11-1863.

⁹⁴¹ *Íd.*, núm. 84, 17-1-1864.

⁹⁴² *Íd.*, núm. 90, 7-2-1864.

⁹⁴³ MESTRE, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 151.

«Administración pública» aparegut a l'*Eco de la Montaña* l'agost del 1863, on es repudia l'existència de bandositats a la vida municipal i es reclamen com a antídots el patriotisme i la unitat.⁹⁴⁴ El 1866, en vigílies de les eleccions municipals, des del mateix setmanari s'animava a votar persones amb una posició independent, deslligada de compromisos de partit, i es recordava que «*la misión de los Ayuntamientos no es de ningún modo política*».⁹⁴⁵

Aquest tipus de discurs «administrativista» que tendeix a traslladar una imatge pejorativa de la pugna politicoideològica i dels partits resulta comprensible, en part, si es té en consideració el passat recent del país, molt marcat per la violència i les convulsions sociopolítiques que van acompanyar la revolució liberal. S'entén, també, que en general els col·lectius i les administracions requereixen, certament, d'uns mínims de consens i concòrdia per gestionar eficaçment els afers propis. Tot i així, com observa Gemma Rubí, no podem obviar que aquest tipus de plantejaments resulten il·lustratius de l'actitud reticent dels notables locals a sotmetre el seu lideratge i autoritat al judici del públic en condicions de competència oberta amb altres grups o sectors socials.⁹⁴⁶ En definitiva, els sectors hegemònics de la ciutat eren partidaris d'uns lideratges de tipus tradicional. D'aquí que en l'article d'*El Ausonense* abans comentat, «Elecciones de ayuntamiento», s'enyoressin els temps passats en què, suposadament, «*los ayuntamientos tenían por tradición y por naturaleza en los pueblos la autoridad que en la sociedad doméstica tiene el padre de familias*» i en què, en conseqüència, «*los individuos del ayuntamiento eran llamados padres del pueblo*».⁹⁴⁷ D'acord amb aquest esquema, l'autoritat era exercida, llavors, per aquell a qui li pertocava de forma gairebé «natural», de manera que les corporacions municipals quedaven, suposadament, a l'empara de les rivalitats pel control del poder i dels seus efectes col·laterals.

Sigui com sigui, en els anys centrals de la dècada del 1860 es detecta un tímid procés de politització que va acompanyat de l'articulació d'una alternativa progressista mínimament organitzada a la localitat. El febrer del 1864 catorze individus van subscriure un comunicat a la premsa convidant els correigionaris progressistes a una

⁹⁴⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 40, 15-8-1863.

⁹⁴⁵ *Íd.*, núm. 374, 25-10-1866.

⁹⁴⁶ RUBÍ, *Els catalans i la política...*, *op. cit.*, p. 188-192.

⁹⁴⁷ *El Ausonense*, núm. 157, 23-10-1862.

reunió per acordar les activitats a realitzar per solemnitzar l'aniversari d'Espartero.⁹⁴⁸ De la trobada en va sortir una comissió organitzadora encarregada de dissenyar un programa de festejos. Entre altres accions va acordar-se lliurar un pa de dues lliures a cada pobre que s'atansés al punt de trobada de casa Musach i va organitzar-se un banquet en què va prendre-hi part la coral L'Ausetana interpretant algunes peces claverianes.⁹⁴⁹ Com ja hem explicat en una altra part d'aquest treball, el maig del 1864 va quedar constituït el Centre Progressista de Vic, exponent d'una incipient sociabilitat política organitzada a la ciutat.⁹⁵⁰

A les portes de les eleccions municipals de novembre d'aquell any el «Comitè progressista d'eleccions» convocà els correligionaris a una reunió preparatòria per acordar una candidatura i definir altres aspectes de l'estratègia a seguir.⁹⁵¹ Presidia en aquells moments el comitè Bonaventura Cuspinera, comerciant cansalader, i tenia com a secretari el passant d'escrivà Francesc Subirachs. El completaven com a vocals Joan Sendra, fabricant; Josep Bach i Serra, advocat; Miquel Fàbregas, plater; Josep Soler i Subirachs i Pau Vergés, ambdós hisendats; i Joan Josep Canudas, farmacèutic. Des del punt de vista socioprofessional, doncs, el comitè el constituïa un grup prou heterogeni. Per bé que el més gran d'ells era el president Cuspinera, amb cinquanta anys, la mitjana d'edat se situava vora els trenta-sis, essent la majoria nascuts en la primera meitat de la dècada dels trenta. Tots ells reunien la condició d'electors, però només la meitat, aproximadament, gaudia de la qualitat d'elegible, amb la consegüent possibilitat d'accedir als càrrecs representatius municipals d'acord amb l'ordenament jurídic vigent. Fins a quatre dels vuit individus integrants del comitè eren nascuts fora de Vic, tots ells de poblacions de l'entorn més o menys immediat. És significatiu que la majoria ocupessin càrrecs representatius per primera vegada en el nou context juridicopolític que va seguir a la Revolució de Setembre (només Cuspinera, Soler i Vergés tenien experiència prèvia en aquest sentit). Alguns, com Bach, Soler i Sendra van evolucionar, en el marc del Sexenni, cap al republicanisme.

Els resultats dels progressistes en les eleccions municipals de novembre del 1864, com veurem tot seguit, van ser francament positius. Els comicis van registrar una

⁹⁴⁸ *Eco de la Montaña*, núm. 90, 7-2-1864. Els firmants són Andreu Molera, Joan Sendra, Joan J. Canudas, Lluçia Feliu, Francesc Adam, Fèlix Rovira, Bonaventura Cuspinera, Lluçia Fàbregas, Marià Vilar, Jeroni Fàbregas, Manuel Llastanós, Francesc Subirachs, Jaume Bosch i Francesc Vilanova.

⁹⁴⁹ *Íd.*, núm. 96, 28-1-1864. Formaven la comissió Joan Sendra, Josep Tarrida, Bonaventura Cuspinera, Jaume Bosch, Francesc Subirachs, Francesc Adam i Fèlix Rovira; *Íd.*, núm. 97, 3-3-1864.

⁹⁵⁰ *Vid.* punt 1.2.3.2. d'aquest treball.

⁹⁵¹ *Eco de la Montaña*, num. 166, 30-10-1864.

participació lleugerament inferior al 37%, molt menor que no pas en la darrera convocatòria. Qui va obtenir més vots va ser l'hisendat ultraconservador Rafael de Llanza, que poc més endavant va destacar en les files del carlisme. Va ser De Llanza, precisament, qui va rebre el nomenament governatiu com a alcalde per a aquell bienni. Juntament amb ell havien estat elegits com a regidors en el districte primer els hisendats Pere J. Font, Marià de Febrer i Lluçia Cortinas; els dos primers van ser nomenats tinents. Els quatre regidors elegits en el districte segon van ser Joan Soler i Subirachs, Josep Cirera i Raspau, Francesc Vilanova i Pau Vergés i Albó. Tots ells eren individus pertanyents a les files del liberalisme progressista i van tenir un protagonisme politicoinstitucional important a la localitat durant el Sexenni. El pes dels progressistes vigatans en aquell consistori era molt notable, ja que als tot just esmenats caldria sumarhi Francesc Adam i Bonaventura Cuspinera, provinents de la meitat no renovada de l'ajuntament, i que indubtablement pertanyien a aquella facció política.

La presència dels progressistes a la corporació municipal va desaparèixer completament en el següent bienni administratiu. Les eleccions de novembre del 1866, que van registrar una participació de només el 20%,⁹⁵² van resultar condicionades per la promulgació del Reial decret del 21 d'octubre d'aquell any, que reformava les lleis sobre organització i atribucions dels ajuntaments i sobre el govern i administració de les províncies, iniciativa del darrer govern Narváez. La reforma, de sentit centralitzador i autoritari, tenia com a objectiu expulsar l'oposició -«*las banderías revolucionarias*»- dels municipis i les diputacions, instàncies en què els liberals progressistes i els republicans havien assolit quotes de representativitat i poder importants i que el moderantisme més reaccionari, llavors en el govern, concebia com un contrapoder amenaçant per a l'estabilitat i la conservació del sistema.

«[...] es preciso que los actuales Ayuntamientos, elegidos en una época de perturbación moral y política, nombrados bajo el influjo de temores que cada día se desvanecen más, sean disueltos totalmente y reemplazados por municipalidades que obedeciendo a la inspiración de pensamientos más serenos y más puros, se limiten a los fines de la ley que regula su organización municipal y fija sus atribuciones; es menester que los instrumentos de la administración municipal no sean escogidos por el mérito de su valimiento revolucionario, sino por sus hábitos de disciplina, por su honradez y por la disposición que demuestren para el desempeño de las modestas funciones que se les confien».⁹⁵³

El decret, alterant el previst per la Llei d'ajuntaments vigent, establí la renovació total dels consistoris i aprofitava per establir algunes modificacions en l'articulat de la norma

⁹⁵² AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions municipals 1867, Actes.

⁹⁵³ *Gaceta de Madrid*, núm. 295, 22-10-1866.

esmentada. Entre els canvis introduïts destaca, per exemple, la reducció ostensible de la base d'elegibles. Cal dir, però, que els efectes d'aquesta disposició no van tenir aplicació en aquelles eleccions.

En el cas de Vic la renovació total de l'ajuntament amb les eleccions de novembre del 1866 va servir, efectivament, per foragitar tota presència progressista en el consistori. Ignorem si el procés electoral va anar acompanyat d'una intensificació del control i la intervenció governamental per garantir els resultats desitjats i si els progressistes van mantenir una actitud d'inhibició que va facilitar la depuració. Recordem, en qualsevol cas, que el gener d'aquell any el Centre Progressista s'havia dissolt per mandat governatiu i que, per tant, l'estructura organitzativa mínima de la facció havia patit un cop important.

Sigui com sigui, el nou consistori va ser presidit per Josep de Macià, un jove hisendat que no feia gaires anys que havia acabat la carrera de dret. Malgrat provenir d'una «nissaga netament lliberal»,⁹⁵⁴ durant el Sexenni va militar de forma molt activa en el carlisme fins que, un cop consumada la ruptura del tradicionalisme el 1888, va comprometre's de forma notòria amb l'integrisme. Igual que De Macià, la meitat dels individus del nou consistori no tenien cap experiència prèvia al capdavant l'administració de municipal. Aquest és el cas dels hisendats Pere Dachs, Francesc Gatillepa, Josep de Gibert i Ramon Reguer, del fabricant Cristòfor Bofill, del confiter Joan Arumí i del flequer Josep Comas. Per contra, d'altres, com ara els hisendats Joan d'Abadal, Lluçà Codina i Lluçà Cortinas havien format part de diversos consistoris des de la primer etapa moderada. Un dels electes, l'hisendat Joaquim de Rocafiguera, va ser exonerat del càrrec i no va arribar a prendre possessió.

El consistori va mantenir durant el seu mandat unes relacions força tenses amb l'administració provincial d'Hisenda, un fet força habitual que retrobem en diverses conjuntures durant el període objecte de la nostra anàlisi. En aquesta ocasió, la primera topada va produir-se quan Hisenda va amenaçar l'ajuntament amb una comissió de constrenyiment a causa d'un descobert important amb aquella administració. El consistori va lamentar l'advertència i va atribuir la seva impuntualitat en el pagament al fet que la municipalitat no disposava de recursos, justament, per no haver rebut d'aquell òrgan provincial la part que li pertocava pels recàrrecs sobre les contribucions directes

⁹⁵⁴ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 124.

de l'exercici econòmic 1866-1867.⁹⁵⁵ La pugna més important va venir motivada, però, per la pretensió d'Hisenda d'incrementar la quota que la població satisfesia en concepte de consums. L'ajuntament, que ja considerava excessivament feixuga la contribució que tenia assignada fins llavors, va negar-se de manera rotunda a acceptar l'augment i, contràriament, va exigir una rebaixa del contingent vigent fins llavors.⁹⁵⁶ La postura adoptada pel consistori va ser secundada pels majors contribuents del municipi.⁹⁵⁷ Els intents de concertació van resultar infructuosos i l'ajuntament va mantenir-se ferm en la seva resolució malgrat les advertències dels responsables d'Hisenda i l'amenaça de multa del governador civil.⁹⁵⁸

El perfil marcadament conservador del consistori tampoc no va evitar la col·lisió d'interessos amb l'Església, particularment per la possessió de l'exconvent de la Mercè. L'any 1842 aquest edifici havia estat cedit per la *Junta Superior de Bienes Nacionales* a l'ajuntament. Va ser utilitzat com a caserna per la Milícia Nacional i, des del 1843, la corporació municipal va destinar l'ala nord de l'immoble a la instal·lació d'unes escoles.⁹⁵⁹ Segons sembla, els ensenyaments haurien romàs amb continuïtat en aquell espai malgrat que el 1849 el govern havia cedit l'edifici al bisbe Lluçà Casadevall, que al seu torn el posà a disposició de l'institut religiós que Antoni M. Claret havia fundat aquell any mateix. El 1867 el subdirector general dels Missioners de l'Immaculat Cor de Maria (claretians) va demanar a l'ajuntament el desallotjament del local, adduint que la congregació necessitava fer ús de l'espai que ocupaven l'escola d'instrucció primària i l'escola de dibuix.⁹⁶⁰ Davant aquella petició, la corporació municipal va respondre que li era impossible accedir al que se li demanava fins que no es disposés d'un altre edifici cèntric, capaç i habilitat per establir-hi aquelles escoles. L'ajuntament observava, a més, que feia molts anys que les escoles ocupaven l'exconvent de la Mercè amb l'aquiescència (apreciació prou qüestionable, per cert) dels diversos bisbes que s'havien succeït en la mitra vigatana. La qüestió, però, no acabaria aquí. També el prepòsit de la Congregació de Sacerdots de l'Oratori de Sant Felip Neri va demanar el retorn del que havia estat la casa oratori de la comunitat, edifici que el 1842 el govern havia cedit a l'ajuntament i on aquest hi tenia instal·lada, igualment, una escola d'instrucció

⁹⁵⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 22-7-1867.

⁹⁵⁶ *Ib.*, 23-12-1867.

⁹⁵⁷ *Ib.*, 17-2-1868.

⁹⁵⁸ *Ib.*, 5-9-1868.

⁹⁵⁹ Aquestes breus referències històriques consten a *Ib.*, 29-7-1867.

⁹⁶⁰ *Ib.*, 6-5-1867.

primària.⁹⁶¹ No gaire més tard, la *Dirección General de Propiedades y Derechos del Estado* va fer saber a l'ajuntament que el bisbe de la diòcesi havia elevat una exposició a la reina Isabel II demanant la desocupació dels dos edificis.⁹⁶²

L'agost del 1868 l'ajuntament va tenir coneixement de la Reial ordre per la qual se li manava desallotjar l'edifici de l'exconvent de la Mercè. El consistori va acordar acatar i complir la resolució «*con reserva empero de los derechos de propiedad que cree tener del espresado [sic] edificio*» tot i que observava que un mes era temps insuficient per trobar una ubicació alternativa a les escoles.⁹⁶³ Instat novament pel governador civil, l'ajuntament va acordar procedir al desallotjament i comunicar a les juntes d'instrucció provincial i local la suspensió de l'escola de dibuix i elemental per manca de local. En la mateixa sessió també va decidir-se demanar al govern la concessió de la propietat de l'edifici de l'exconvent del Carme.⁹⁶⁴ Tres setmanes més tard una Reial ordre reconeixia el dret del municipi a continuar gaudint de l'edifici de l'exconvent de Sant Felip Neri i el del bisbe de la diòcesi respecte el de la Mercè, com a propietat que era de l'Església.⁹⁶⁵ L'ajuntament en va tenir coneixement en el ple celebrat el 28 de setembre de 1868, el mateix dia que les tropes fidels a la reina van ser derrotades a Alcolea. La revolució aviat va tenir la seva manifestació particular a Vic i una de les primeres decisions de la Junta revolucionària local va ser la de procedir a la confiscació de l'exconvent de la Mercè i d'algun altre edifici religiós.

2.2.1.3. El «conflicte de les aigües»

El «conflicte de les aigües» de Bellpuig va tenir un protagonisme molt destacat en la vida municipal i ciutadana durant el període que tractem aquí. Poques qüestions durant aquells anys van suscitar una polèmica tant viva i persistent. El conflicte va tenir especial protagonisme durant el període en què Ramon Valls va ser alcalde, però de fet com a mínim des de finals del 1858 i durant tota una dècada aquest assumpte va estar present amb fases marcades per un protagonisme i conflictivitat desiguals. En les pàgines que segueixen ens apropiem a l'origen de l'afer i resseguirem a grans trets algunes de les seves manifestacions conflictives a cavall de les dècades del 1850 i 1860, en una de les seves fases més agudes. Passat aquest període el problema va continuar

⁹⁶¹ *Ib.* Per a més notícies sobre l'arquitectura escolar de la ciutat *vid.* GODAYOL, *Història social de l'escola...*, *op. cit.*, p. 229-232.

⁹⁶² AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 15-7-1867.

⁹⁶³ *Ib.*, 8-8-1868.

⁹⁶⁴ *Ib.*, 5-9-1868.

⁹⁶⁵ *Ib.*, 28-9-1868.

irresolt i va despuntar de forma més o menys ocasional, però va tenir un protagonisme menor en la gestió quotidiana de la corporació municipal.

Com veurem, una part molt important de l'elit vigatana tenia interessos en aquella qüestió i l'ajuntament hi va estar plenament involucrat per conceptes diversos. L'«afer de les aigües», del qual no en coneixem totes les interioritats, posa de manifest que sovint les qüestions que motiven les dissensions més notòries en el si dels ens administratius i de les col·lectivitats locals no són predominantment de tipus politicoideològic, sinó que tenen un origen i caràcter decididament pragmàtics i circumstancials, lligats a interessos particulars en joc (en aquest cas de tipus material). Altra cosa, naturalment, és fins a quin punt aquests conflictes d'interessos poden incardinar-se amb les divisòries politicoideològiques existents i de quina manera aquests dos dominis que diferenciem de forma relativament arbitrària poden arribar a interferir-se i retroalimentar-se en alguna mesura, condicionant la posició i el comportament de les elits i els grups que es disputen el poder en un lloc determinat.⁹⁶⁶

El projecte d'augment del cabal d'aigua provinent de la deu de Bellpuig s'havia iniciat el 1854, quan l'ajuntament llavors presidit per Vaxeras, constatant que l'abastiment d'aigua a la ciutat era insuficient i que bona part de la que es conduïa des del lloc d'origen es perdia pel camí, va decidir nomenar una comissió auxiliar presidida per l'alcalde i formada per dos regidors i sis particulars, perquè s'ocupessin específicament d'aquella qüestió.⁹⁶⁷ Per encàrrec d'aquesta junta o comissió auxiliar, Elias Rogent, que aleshores exercia d'arquitecte municipal, va confegir la memòria facultativa i el pressupost d'un projecte que preveia actuar en origen per aconseguir captar una quantitat d'aigua major i construir una nova canonada per conduir el corrent consegüent fins a la ciutat. La materialització del projecte havia de permetre augmentar de forma molt considerable la quantitat d'aigua disponible i el mateix arquitecte, recollint l'encàrrec de la junta auxiliar, va proposar que el municipi n'alienés una part a particulars a canvi del desemborsament d'uns imports que havien de servir per contribuir a sufragar el cost econòmic de l'obra, tenint en compte que es preveia que un cop abastit el comú dels veïns encara hi hauria un sobrant important.⁹⁶⁸ El projecte de

⁹⁶⁶ Vid. les consideracions que es fan a Raffaele ROMANELLI, «La nazionalizzazione della periferia. Casi e prospettive di studio», *Meridiana*, núm. 4, 1988, esp. p. 22-24.

⁹⁶⁷ AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Sessions de la Junta auxiliar del projecte de conducció d'aigües a la ciutat de Vic, 26-3-1854.

⁹⁶⁸ AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Memoria facultativa y Presupuesto económico de la traida ó conduccion de Aguas de Bellpuig con proyectos de fuentes monumentales por D. Elias Rogent en 1854.

Rogent va ser aprovat per la junta auxiliar i a finals del 1854 el nou ajuntament, presidit per Domènec de Bertran, va acordar donar continuïtat al projecte.⁹⁶⁹

Una carta circular de desembre del 1854 va servir per anunciar el projecte als propietaris vigatans, informar-los de les bases de compra i animar-los a fer-se partícips de l'empresa.⁹⁷⁰ Un cop aconseguida la implicació de més d'un centenar de particulars, la major part pertanyents al grup dels principals contribuents veïns i forasters, la comissió auxiliar va decidir convocar una junta general de tenidors d'aigua amb l'objectiu de nomenar una directiva del seu si que presidiria l'alcalde i de la qual en formarien part, també, els individus que l'ajuntament designés.⁹⁷¹ La junta general va decidir per unanimitat que la directiva la formessin els mateixos individus que fins aleshores havien format l'auxiliar del projecte.⁹⁷² Els seus membres van aplicar-se immediatament en l'elaboració d'un reglament que havia de regir els aspectes més importants del negoci. Un cop aprovat el document en qüestió es va posar en coneixement de l'ajuntament amb la sol·licitud que l'expedient pertinent fos elevat a la diputació provincial.⁹⁷³ Tot i que poc més tard es van iniciar les obres de fàbrica, diverses circumstàncies van fer dilatar l'execució i l'acabament dels treballs i no va ser fins a l'any 1858 que els tenidors van començar a gaudir de l'aigua adquirida. Això no obstant, no tots degueren poder-ho fer amb plenitud o amb la mateixa rapidesa, perquè a la darrera etapa del govern municipal de Vaxeras van començar a sentir-se algunes queixes. Va ser amb Valls com a alcalde, però, que el conflicte va prendre major dimensió i protagonisme en la vida municipal.

⁹⁶⁹ AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Sessions de la Junta auxiliar del projecte de conducció d'aigües a la ciutat de Vic, 9-7-1854, 20-11-1854.

⁹⁷⁰ AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Anuncis i circulars, «Sr. D. Vich 6 de Diciembre de 1854...»; «Bases principales bajo las cuales se verificará la enagenacion de plumas de agua...».

⁹⁷¹ AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Sessions de la Junta auxiliar del projecte de conducció d'aigües a la ciutat de Vic, 30-12-1854. Entre els tenidors trobem, per exemple, a Joan d'Abadal, Josep Albareda i Font, Antoni Alemany, Josep Albó i Calveria, el duc d'Almenara Alta, Josep M. Bru de Sala, Josep Calderó, Pere A. Compte, Josep Domingo i Lluch, Pere Estanyol, Antoni d'Espona i Beuló, Manuel Galadies, Salvador Mas i Colomer, Francesc Masferrer, Lluís de Mas, Marià d'Oriola i de Cortada, Joaquim de Picó, Manuel de Parrella, Dolores Perramon i de Fontcoberta, Francesc Puget, Josep Puigrefagut, el marquès de la Quadra, Joaquim de Rocafiguera, el marquès de Sentmenat, Jaume Safont, Marià de Tortadès, Antoni de Vilar o Joaquim Salarich, entre molts d'altres; AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Llistes de partícips.

⁹⁷² AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Sessions de la Junta auxiliar del projecte de conducció d'aigües a la ciutat de Vic, 3-1-1855. Va quedar constituïda, doncs, per Domènec de Bertran, alcalde, com a president; Josep Català i Francesc Canadell, com a regidors de l'ajuntament en exercici; Joan Vaxeras, Lluïa Cortinas i Josep Calderó, que havien format part inicialment de la junta auxiliar com a membres del consistori anterior i després van passar a formar-ne part com a particulars; i, finalment, els que en formaven part des del principi com a particulars, Francesc de Ferrer, Joan d'Abadal, Jacint Conill i Font, Joan Capdevila i Graell, Josep Portavella i Francesc Vila, individus que majoritàriament es comptaven entre els principals contribuents de la ciutat.

⁹⁷³ *Ib.*, 9-1-1855, 1-2-1855, 15-2-1855, 25-2-1855.

Aviat va posar-se de manifest que la quantitat d'aigua que efectivament arribava a la ciutat estava molt lluny de les expectatives formulades en el projecte. Així ho van corroborar els reconeixements en origen i destí fets en resposta a les queixes formulades per diversos particulars, molestos perquè no se'ls havia posat en possessió de l'aigua que havien adquirit. Es va constatar, a més, que una part important de les aigües no afluia concretament del brollador de Bellpuig, sinó del torrent de Taradell i del riu Gurri. L'ajuntament, a proposta de Valls, va decidir obturar l'entrada de les procedents d'aquests dos cursos, argumentant que el compromís amb el comú era abastir-lo amb aigües provinents estrictament de la deu de Bellpuig, que les altres no disposaven d'una garantia sanitària completa, i que les del riu Gurri, concretament, es captaven sense el consentiment del propietari.⁹⁷⁴ La decisió va provocar la queixa dels tenidors d'aigua, que van veure's afectats per la mesura i van qualificar la resolució de precipitada i immotivada. El consistori, adduint la situació especial en què es trobaven bona part dels seus regidors, més de la meitat dels quals reunia la doble condició de representants municipals i propietaris d'aigua, va inhibir-se de tractar la qüestió i els tenidors van decidir recórrer l'acord de l'ajuntament al governador civil.⁹⁷⁵ Davant les queixes reiterades dels particulars per la manca d'aigua, el juny del 1859 va fer-se una nova mesura o reconeixement i va corroborar-se que bona part del cabal que es captava en origen es perdia en la conducció, fet que apuntava a un defecte de construcció o a un deteriorament prematur de l'obra. L'ajuntament, constatada la quantitat exigua d'aigua que arribava a la ciutat, va decidir retirar-la als particulars que encara en gaudien amb l'argument d'assegurar l'abastiment del comú.⁹⁷⁶

El conflicte entre la municipalitat i els compradors d'aigua estava servit. Sistematitzant a grans trets la posició defensada per l'ajuntament, aquesta es basava en considerar que el paper de l'administració municipal s'havia limitat únicament a concebre el projecte, essent primer la junta auxiliar i després la directiva les que independentment i efectiva havien gestionat tot el negoci d'una manera directa. L'ajuntament defensà que els partícips en l'empresa de l'aigua constituïen una societat, que aquesta havia disposat lliurement dels fons dels compradors, i que el consistori no havia intervingut en absolut en els pagaments als operaris ni els relatius al material d'obra. L'ajuntament, en definitiva, considerava que no li corresponia assumir la

⁹⁷⁴ AMV, Aigües de Bellpuig 1852-1880, Sesiones 1859 á 1863, 16-2-1859.

⁹⁷⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 57, 1859-1860, 21-2-1859, 4-4-1859.

⁹⁷⁶ *Ib.*, 14-6-1859.

responsabilitat del fracàs del negoci i que, per contra, havia de garantir l'abastiment d'aigua al conjunt dels veïns. Els tenidors d'aigua, en canvi, defensaven la posició que la junta auxiliar primer i la directiva més tard sempre havien actuat per delegació de l'ajuntament amb la finalitat de cuidar-se específicament d'un ram de l'administració municipal, que les seves facultats i atribucions havien quedat subordinades a les decisions del consistori, i que aquest era l'únic que havia actuat amb personalitat jurídica en tots els actes. Era doncs, a l'ajuntament, a qui els propietaris havien d'exigir les responsabilitats oportunes per no posar-los en possessió efectiva de l'aigua que els corresponia legalment com a compradors.

Els propietaris van acudir al consell provincial per intentar el recurs contenciós administratiu, però el Consell d'Estat va desestimar aquella via i els afectats van decidir iniciar accions davant els tribunals ordinaris.⁹⁷⁷ Entretant, els intents de transacció entre les parts van fracassar repetidament, a pesar que alguns membres del consistori van mostrar-se clarament interessats en aconseguir un acord. Deixant de banda les dificultats «objectives» per conciliar interessos, l'apropament de posicions tampoc va veure's afavorit per la poca predisposició de l'alcalde Valls a transigir en aquella qüestió (en què argumentava la seva obligació de defensar prioritàriament els interessos del comú) i l'escassa complicitat que mantenia amb una part important dels sectors hegemònics de la ciutat implicats en l'assumpte.

Com hem apuntat, el conflicte va veure's agreujat i embrollat pel fet que bona part dels regidors eren, alhora, adquiridors d'aigua i una porció dels mateixos, a més, recurrents que van acabar acudint a la via judicial contra l'ajuntament. Trobant-se en aquesta circumstància, els regidors Capdevila, Albareda, Font i De Llanza van presentar la dimissió del seus càrrecs. El governador civil no les va admetre però va instar-los, en canvi, a absentar-se dels plens en què fos discutida aquella qüestió.⁹⁷⁸ També Feu va acabar presentant la dimissió (la qual tampoc va ser admesa) després d'enfrontar-se verbalment a l'alcalde i retreure-li que cedís un local inapropiat per a la celebració de la junta general dels propietaris d'aigua del dia 22 d'agost de 1859, reunió en què els comissionats van donar compte als interessats del fracàs de les negociacions amb la primera autoritat municipal.⁹⁷⁹

⁹⁷⁷ La resolució del Consell d'Estat va llegir-se al ple de l'ajuntament el mes de gener del 1861; AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 4-1-1861.

⁹⁷⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 57, 1859-1860, 16-9-1859.

⁹⁷⁹ *Ib.*, 19-9-1859.

La «qüestió de les aigües» va estar molt present durant el bienni administratiu de 1861-1863, encara amb Valls com a alcalde, en un consistori del qual van formar part com a regidors procedents de la darrera renovació, entre d'altres, Vaxeras i Baquero. El primer, adversari polític de Valls, havia estat l'alcalde que el 1854 havia impulsat el projecte de les aigües de Bellpuig. Com a primera autoritat municipal havia presidit la junta encarregada del negoci i, més tard, va formar-ne part com a particular. Baquero, adquiridor d'aigua com el mateix Vaxeras, era un dels membres de la comissió nomenada pels tenidors per a la defensa dels seus interessos. Els sectors en desacord en el si del consistori van quedar clarament dibuixats des de les primeres sessions, quan la majoria de l'ajuntament va mostrar-se partidària de ressuscitar, en contra de la voluntat de Valls, unes bases de transacció amb els tenidors que havien estat aprovades el juliol de l'any anterior.⁹⁸⁰ Les desavinences es van manifestar novament amb gran nitidesa durant el mes d'abril davant la proposició de Francesc X. Calderó, també tenidor, de crear una comissió fontanera permanent encarregada de l'abastiment d'aigua, la qual tindria sota la seva custòdia les claus dels repartidors, els dipòsits i els brolladors, i disposaria dels empleats del ram. Valls no va mostrar inconvenient en nomenar una comissió permanent amb aquella missió i va suggerir que la formessin el mateix Calderó i Vendrell, però va aduir que com a responsable de la policia urbana no podia facilitar-los les claus. Estanyol, Capdevila, Bassols i Vendrell van conformar-se amb el nomenament de la comissió i van acceptar que l'alcalde mantingués les claus sota la seva custòdia, però la resta de regidors van votar íntegrament la proposta de Calderó.⁹⁸¹ Vaxeras va encarregar-se d'explicitar verbalment el desacord que existia entre la majoria del consistori i l'alcalde. La desconfiança mútua era evident i en diverses sessions van plantejar-se conflictes de competències entre les atribucions de la presidència i les pròpies de l'ajuntament.

Durant l'estiu del 1861, període en el qual es van registrar episodis greus de manca de subministrament d'aigua potable, el conflicte entre Valls i la majoria de l'ajuntament va intensificar-se. Davant «*la absoluta falta de acuerdo*» i la reconeguda manca de confiança entre la majoria de l'ajuntament i l'alcalde, Vaxeras i altres regidors van plantejar la possibilitat de posar a disposició els seus càrrecs.⁹⁸² El mes de setembre el governador civil va donar suport explícit a la conducta mantinguda per Valls durant les

⁹⁸⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 7-1-1861, 11-1-1861.

⁹⁸¹ *Ib.*, 8-4-1861.

⁹⁸² *Ib.*, 16-8-1861, 19-8-1861.

darreres setmanes en el seu pols amb la comissió fontanera, composta íntegrament per membres de la majoria de l'ajuntament.⁹⁸³ La comunicació governativa va significar una desautorització en tota regla per a Vaxeras i els seus companys, bona part dels quals van deixar d'assistir regularment a les sessions, que en alguns casos no van poder-se celebrar per manca de quòrum. Des de llavors el conflicte, que continuà irresolt, va perdre protagonisme en les sessions de l'ajuntament.⁹⁸⁴

Atès el desenvolupament dels fets pot pensar-se que l'«afer de les aigües» -més enllà del conflicte d'interessos que efectivament representava i de la lògica intrínseca que pogués tenir com a problemàtica específica- va servir com a pretext perquè sectors en pugna pel poder protagonitzessin un particular *tour de force*. Celebrades les eleccions municipals de novembre del 1862 i poc abans que deixés l'alcaldia, Valls hauria elevat al governador civil una instància que alguns electors li havien fet arribar demanant que es declarés la incompatibilitat per servir el càrrec dels quatre regidors no subjectes a la renovació bianual (Francesc Bach, Josep Font, Antoni Subirachs i Joan Vaxeras) i dels elegits darrerament que estaven implicats en la «*llamada cuestión de las aguas potables*».⁹⁸⁵ Això no obstant, el consistori va quedar instal·lat amb normalitat amb les persones previstes. Un dels entrants, Rafael de Llanza, implicat en l'«assumpte de les aigües» com a tenidor, va intentar que l'ajuntament repregués les deliberacions sobre aquella qüestió, però l'alcalde Giró s'hi va mostrar totalment contrari i va fonamentar el seu posicionament en una Reial ordre del 5 de novembre de 1862 que incapacitava el consistori per tractar aquest tema en les seves reunions. El tinent Conill i Ros i els regidors progressistes Cuspinera i Adam van donar suport a la presidència. Dos anys més tard, el mateix De Llanza, essent llavors alcalde, va proposar de nomenar una comissió de l'ajuntament perquè d'acord amb els propietaris implicats en l'assumpte sol·licitessin l'autorització del governador civil per repartir l'aigua sobrant entre els tenidors, un cop abastit el comú dels veïns. L'ajuntament es va dividir en dues meitats davant la proposta, imposant-se els partidaris de no acceptar-la per un sol vot. Notem que, per una banda, en termes generals els adquiridors d'aigua van votar afirmativament (amb alguna excepció, com Cuspinera); mentre que, per altra banda, la

⁹⁸³ *Ib.*, 9-9-1861.

⁹⁸⁴ El desembre del 1861, coincidint amb la presència del governador civil a la ciutat, des de la premsa local van reiterar-se les lamentacions per aquelles desavinences que paralitzaven l'acció de la municipalitat i va interpel·lar-se directament l'autoritat provincial perquè intercedís amb l'objectiu de posar fi al conflicte per mitjà d'un conveni que concertés interessos; *El Ausonense*, num. 67, 15-12-1867.

⁹⁸⁵ AMV, Eleccions municipals 1857-1865, Eleccions municipals 1863, 16-11-1862.

major part dels vots negatius van ser de regidors que, a part de no ser tenidors, tenien un perfil liberal més marcat, essent alguns reconeguts militants progressistes.⁹⁸⁶

Durant el període de 1867-1868 van fer-se passos importants per arribar a una concòrdia entre les parts prenent com a fonament les bases que una comissió mixta formada per representants de l'ajuntament i dels tenidors d'aigua va preparar per facilitar l'acord.⁹⁸⁷ L'estiu d'aquell any l'ajuntament i els majors contribuents van aprovar les bases del conveni i van sol·licitar l'autorització del governador civil per verificar la transacció.⁹⁸⁸ És possible que la Revolució de Setembre i el consegüent canvi en el poder municipal alteressin les relacions de complicitat restablertes entre la municipalitat i els tenidors d'aigua. Ens consta, si més no, que l'ajuntament presidit per De Macià va avançar en concepte de reintegrament els recursos necessaris per practicar unes obres en la infraestructura que havien d'ésser sufragades pels tenidors, i que el nou consistori sorgit de la revolució s'afanyà a reclamar la restitució immediata d'aquells diners a l'excalde i els seus companys d'administració.⁹⁸⁹ En qualsevol cas, però, segons consta en una memòria redactada per l'arxiver municipal Serra i Campdelacreu el 1880, durant el període revolucionari no van efectuar-se les obres previstes ni es va acabar de formalitzar el conveni entre els tenidors i l'ajuntament. Aquests assumptes, de fet, no van trobar definitivament la seva concreció fins als anys 1877-1880. Tal com comentava Serra al final de la memòria en qüestió, «[...] *terminó felizmente una cuestión que por espacio de diez años llevó agitada la ciudad y necesitó otros diez años para resolverse*».⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 7-8-1865. Votaren per l'aprovació de la proposta Rafael de Llanza, Pere J. Font, Marià de Febrer, Jacint Comas, Josep Pascual i Lluçia Cortinas. Votaren negativament Josep Conill, Josep Bofill, Bonaventura Cuspinera, Francesc Adam, Pau Vergés, Josep Soler i Francesc Vilanova.

⁹⁸⁷ AMV, Aigües de Bellpuig 1852-1880, Actas de las sesiones celebradas por la Comision mixta de Aguas de Bellpuig desde 7 julio de 1867 á 9 marzo de 1868. L'enorme majoria dels membres de l'ajuntament en els anys 1867-1868, començant per l'alcalde Josep de Macià, eren tenidors d'aigua.

⁹⁸⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 19-7-1868, 25-8-1868.

⁹⁸⁹ *Ib.*, 30-11-1868, 28-12-1868; AMV, Aigües de Bellpuig 1839-1891, Anuncis i circulars, «Vich 1º de Diciembre de 1868...».

⁹⁹⁰ AMV, Aigües de Bellpuig 1852-1880, Memoria de la comision mixta de tenedores de agua de Bellpuig durante los años 1877, 78, 79, y 80.

2.2.2. *El període revolucionari (1868-1869)*

2.2.2.1. El canvi en les condicions de la representativitat municipal

A causa de la Revolució de Setembre les eleccions que procedia celebrar durant el mes de novembre del 1868 per a la renovació de la meitat de l'ajuntament no van arribar a tenir lloc. Els treballs preparatoris, tanmateix, ja havien començat, i el cens electoral, elaborat conforme les disposicions del Reial decret del 21 d'octubre de 1866, contenia una reducció sensible de la base d'elegibles. Tot i que el nombre de veïns i d'electors contribuents era idèntic al de les darreres municipals, l'aplicació de l'article 20 de l'esmentat decret havia fet passar de 143 a 102 el nombre d'elegibles.⁹⁹¹ La revolució, però, va alterar els plans: una junta va prendre el poder interinament i la municipalitat presidida per Josep de Macià va ésser rellevada. Les eleccions previstes, lògicament, van perdre tota raó de ser.

En el nou context polític les condicions de la representativitat municipal van veure's profundament transformades. El manifest dels generals sollevats, *España con honra*, ja havia assenyalat de forma prou pomposa i vague que el sufragi universal havia de ser un element nuclear de la nova vida política i la «Declaración de Derechos» publicada per la Junta suprema revolucionaria el 8 d'octubre va fixar-lo entre els principis fonamentals del nou règim, recollint així una de les divises més emblemàtiques de les proclames revolucionàries. Pocs dies més tard, el dia 13, el govern provisional presidit pel general Serrano va ordenar a les juntes provincials i locals que nomenessin diputacions i ajuntaments amb caràcter provisional allà on encara no ho haguessin fet, amb la previsió que més endavant es configurarien de forma definitiva per mitjà d'un procés electoral.

En base a aquesta circular i a la pròpia de la Junta revolucionària de Barcelona, el dia 17 la Junta interina de Vic va fer públiques les bases per les quals havien de celebrar-se eleccions el dia següent amb la finalitat de triar, per mitjà de sufragi universal, la Junta revolucionària definitiva de la ciutat. El cens electoral d'aquella consulta va ser particularment ampli, ja que segons la base tercera tenien dret a vot «*todos los Españoles mayores de 21 años, vecindados en esta Ciudad, que no estén pendientes de proceso o sufran condena*». Va ser la Junta revolucionària definitiva

⁹⁹¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 295, 22-10-1866. La reforma de l'article 20 establia que en municipis de 1.001 a 5.000 veïns tenien condició d'elegible un terç dels electors contribuents, per bé que no podien ser en cap cas menys de 102. La reforma reduïa ostensiblement la base d'elegibles, ja que la Llei del 1845 havia establert que en municipis d'aquestes dimensions eren elegibles la meitat dels electors contribuents.

electa en aquells comicis l'encarregada de nomenar l'ajuntament provisional, que va prendre possessió el dia 20.

Tot just el dia següent, un decret del govern provisional va restablir la Llei d'ajuntaments del 1856, incorporant algunes modificacions per adaptar-la a la nova situació. Aquell decret del 21 d'octubre es va complementar pocs dies més tard amb el publicat el 9 de novembre referent a l'exercici del sufragi universal i que establia el procediment electoral a seguir.⁹⁹² A partir d'aquell moment la Llei municipal i la normativa electoral van quedar regulades per separat en dos textos legals. Ambdós van deixar establertes les regles de joc de la representativitat municipal fins a la promulgació de la Llei municipal de 20 d'agost de 1870.⁹⁹³

Fins a l'aprovació d'aquesta nova llei les condicions de la representativitat municipal van ser, a grans trets, les que segueixen. Els ajuntaments eren constituïts per alcaldes i regidors, i el nombre que corresponia a cada municipi venia determinat per una escala que prenia en consideració el nombre de veïns del districte. En el cas de la ciutat de Vic, inclosa en el supòsit de 2.001 a 3.000 veïns (caps de família inscrits al padró), li corresponien tres alcaldes i quinze regidors. Tots tres alcaldes eren triats per part de l'ajuntament entre els membres electes per mitjà de votacions successives i majoria relativa de vots. La llei establia la creació de la figura de l'alcalde de barri, que era nomenat per l'alcalde constitucional i exercia les funcions administratives que aquest li delegava, motiu pel qual aquests càrrecs requeien habitualment en persones de confiança. La llei continuava oferint mecanismes per garantir la capacitat d'intervenció i la tutela administrativa de les autoritats provincials sobre els municipis, per bé que en un grau menor que en el règim local moderat.

Els ajuntaments, que s'havien de renovar per meitats cada dos anys, s'elegien per mitjà del sufragi universal dels barons majors de vint-i-cinc anys inclosos en el padró de veïns, exceptuant, lògicament, els que es trobessin en algun dels supòsits d'exclusió. Per acreditar el dret electoral calia presentar la cèdula de veïnatge que l'alcalde havia hagut de proporcionar a tots els electors. La base d'elegibles, coincident amb la d'electors, també es va veure enormement ampliada respecte la legislació anterior. L'ajuntament tenia la facultat de designar el nombre de districtes electorals, per bé que en els municipis de menys de 5.000 veïns (cas de Vic) el nombre de col·legis no podia excedir

⁹⁹² *Íd.*, núm. 315, 10-11-1868.

⁹⁹³ MARTÍNEZ MARÍN, *La representatividad municipal española...*, op. cit., p. 62-63.

el d'alcaldes. A diferència del que establia la Llei del 1856, es votaria per a la totalitat dels consellers atribuïts al col·legi i no pas per a les dues terceres parts. Sota l'observança d'aquesta legislació van celebrar-se a Vic les eleccions de desembre del 1868 (suspesa i anul·lada per la subtracció d'una urna), febrer del 1869 i gener del 1870.

2.2.2.2. La setembrina a Vic

Aparentment, la sublevació de la Bahía de Cadís no va alterar de forma immediata ni perceptible la vida quotidiana de la ciutat. La publicació local, *Eco de la Montaña*, no va fer-se ressò del pronunciament fins al dia 24 de setembre, transcrivint una sèrie de fragments de la *Gaceta de Madrid* i d'altres butlletins oficials.⁹⁹⁴ Compassadament amb la major part de les ciutats catalanes, la reacció a la població no va produir-se fins passada la batalla d'Alcolea i afermat el triomf dels sollevats. L'ajuntament presidit per De Macià va celebrar reunió ordinària per darrera vegada el dia 28.⁹⁹⁵ El dia 1 d'octubre la corporació va cessar i va prendre el comandament una Junta revolucionària interina presidida per Ramon Valls, exalcalde de la ciutat. *La Libertad*, òrgan dels revolucionaris locals, publicació de la qual va aparèixer un sol número, afirmava: «*Nuestra corporación municipal que tardíamente y con escasa voluntad se había adherido al último alzamiento, ha quedado disuelta en virtud de orden expresa y terminante de la Junta revolucionaria de Barcelona*».⁹⁹⁶

Certament, el relleu s'hauria produït poc després que així ho ordenés la Junta provisional revolucionària de Barcelona en una comunicació adreçada a l'alcalde en què se l'instava a abandonar el càrrec atesa la seva resistència a adherir-se al pronunciament.⁹⁹⁷ Així i tot, l'ordre rebuda de la junta barcelonina no va ser el mòbil únic ni principal que va empènyer els responsables polítics municipals a cessar dels seus càrrecs, sinó que la decisió va prendre's com a resultat de la ponderació general del context. De Macià va convocar el primer d'octubre per darrera vegada els seus companys de consistori. A la reunió hi va convidar, també, els membres de l'anterior ajuntament, així com les autoritats judicials locals i l'administrador de rendes i béns nacionals. Tots, unànimement, s'haurien mostrat partidaris de traspassar els poders a la

⁹⁹⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 621, 24-9-1868.

⁹⁹⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 28-9-1868.

⁹⁹⁶ *La Libertad*, núm. 1, 3-10-1868.

⁹⁹⁷ AMV, Correspondència 1868, Octubre, 1-10-1868.

junta revolucionària interina que es formés.⁹⁹⁸ El canonge Collell, testimoni dels fets, rememorava aquell episodi de la setembrina a Vic una bona pila d'anys més tard.

Ens trobavam a la Plaça Major ab en Verdaguer, quan tot plegat veyem eixir del café de *ca'l Oncllet* (voltes de Dalt) una comitiva de ciutadans enarbolant una improvisada bandera espanyola, acompanyada d'un escamot de músichs que a tot pulmó engegaren les notes del himne de Riego. De moment aquell *xim xim* que feya temps no s'havia sentit a Vich, va causar en el públich una certa sorpresa, y per molts la sorpresa fou major quan se vegé que l'*abanderado* era un hereu de casa bona, el simpátich jove Don Francisco de Codina a qui segurament els lliberals havían designat pera tal feyna a fi de no esparverar a la gent d'orde. La manifestació doná la volta á les Rambles, y naturalment pel camí se va anar engroixint, y com era ja tarde enllá, se plegaren els treballs, y començá la plebe a manifestar lo seu esperit revolucionari, millor dit, l'instint de revolta, corrent a esbravarse fent fugir als burots de ses garites y pegant foch a les colectes dels consums. La colecta major era al Portal de Barcelona, altrement anomenat lo *portal del vi gros*, y encara'm sembla que veig enfilarse a la teulada uns quants galifardeus y començar a tirar teules a la Riera. L'operació ne va engrescar d'altres que calaren foch al mobiliari y a la paperada del *fielato*, y'l foch que sol ser engrescador y despertador de mals instints, feu pensar a la bretolada que se anava reunint a la plaça den Balmes en que's podia estendre la funció cremant les portes de la Casa-Assil dels capellans y anar després a esbravarse devant de la Casa-Missió, quals habitants havían ja desamparat la seva tranquila morada ahont, vint anys abans, havía fundat lo gloriós Institut del Cor de María, lo venerable P. Claret, blanch preferent dels insults y de les ires dels revolucionaris.

Se feya fosch y la cosa començava a presentar mal aspecte. A Casa la Ciutat, una Junta Revolucionaria substituí al Ajuntament acusat de *neo*, (era'l motiu de moda) y prengué la vara, assumint tots els poders Don Ramón Valls, qui tot seguit doná l'orde de que no se molestés a ningú y s'apaguessen els focs. Les turbes baladrejant se retiraren al rebre l'avís oficial concebut en eixes paraules: "Don Ramon diu que ja n'hi ha prou". Cap a dormir y esperar quines notícies vindrían l'endemá.⁹⁹⁹

Les *Memories de un menestral vigatá* comencen, justament, amb el relat de la setembrina, i la narració de l'episodi conté ingredients ben semblants als utilitzats per Collell: sorpresa del narrador davant el pas de la comitiva, música, crits, cops de bombo i interpretació de l'himne de Riego; una persona benestant com a abanderat (en aquest cas no es tracta de Francesc de Codina, sinó d'un altre membre de la Junta revolucionària, Pau Vergés, hisendat i exregidor); crema dels portals i saqueig de la col·lecta; Ramon Valls, líder amb ascendent sobre els participants en la revolta, actuant per evitar la violència sobre l'Església i contenint l'avalot; i, finalment, l'espera de noves ordres, segons es diu en aquest cas, de Barcelona.¹⁰⁰⁰

Tant *La Libertad* com *El Porvenir*, totes dues en consonància amb el discurs de la Junta revolucionària, van lloar en els dies immediatament posteriors l'actitud de circumspecció i responsabilitat mostrada per la població. En aquells moments, davant la

⁹⁹⁸ Així ho explicà De Macià al governador civil i al capità general; AMV, Correspondència 1868, Octubre, 1-10-1868.

⁹⁹⁹ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 99-100.

¹⁰⁰⁰ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció I, II.

manca de disponibilitat de cap força d'ordre, el cos de bombers va armar-se i posar-se a les ordres de les autoritats revolucionàries per assegurar la defensa de les persones i les propietats.¹⁰⁰¹ La junta de Vic s'adreçà en aquells primers dies a la de Barcelona fent-li saber que per a l'organització de la milícia nacional a la ciutat seria convenient disposar de les armes dels mossos d'esquadra concentrats a Conanglell (ja s'havia decretat la dissolució del cos) i de les que es poguessin fer arribar des de la capital.¹⁰⁰² La junta vigatana va reiterar la petició uns dies més tard, en aquesta ocasió al capità general. El propòsit era poder organitzar amb celeritat la milícia nacional a Vic i les principals poblacions de l'entorn.¹⁰⁰³

2.2.2.3. La Junta revolucionària interina

Com hem comentat, la Junta interina va ésser presidida per l'advocat i exalcalde Ramon Valls. El jove advocat Josep Font i Manxarell, que en les dues darreres dècades del segle va tenir una gran notorietat en la vida política i ciutadana de la població i que va morir essent alcalde el 1911, pren protagonisme per primera vegada en aquest moment com a vicepresident de la junta. Josep Bach i Serra, advocat republicà que havia militat en el progressisme, era el secretari. Composaven la junta, a més, els hisendats i propietaris Josep Maria Castellana, Francesc de Codina i Pau Vergés i Albó, els advocats Antoni Valls i Marià Fàbregas i Casadevall, el petit fabricant i comerciant Josep Cirera i Respau, el guarnicioner Francesc Adam i el sastre Miquel Mestanza. Als esmentats caldria sumar-hi, encara, Josep Anglada, Feliu Batalla i Jacint Solà com a representats de la classe obrera, els quals van incorporar-se en un segon moment.¹⁰⁰⁴

Durant els primers dies la Junta revolucionària va prendre diverses resolucions. El comandament de totes les forces armades (que en aquells moments inicials, com hem dit, no eren cap altra cosa que el cos de bombers armat) va ser conferit a Andreu Morera. Va publicar-se una al·locució demanant obediència al poble en un text on s'intentava transmetre la idea que la conservació de l'ordre públic era essencial per a la consolidació d'un règim de llibertats. La junta també va decidir dedicar una part de l'exconvent de la Mercè, que havia confiscat, a caserna de la milícia nacional (aquesta força armada encara no estava organitzada) i dels bombers, reservant-ne un sector pels jutjats de primera instància i de pau. També va preveure's utilitzar una part de la

¹⁰⁰¹ *El Porvenir*, núm. 237, 7-10-1868.

¹⁰⁰² AMV, Correspondència 1868, Octubre, 2-10-1868.

¹⁰⁰³ *Ib.*, 20-10-1868.

¹⁰⁰⁴ *La Libertad*, núm. 1, 3-10-1868.

superfície disponible en aquell immoble per reinstal·lar l'escola d'instrucció primària i de dibuix.¹⁰⁰⁵ Semblantment, es va resoldre instal·lar una escola per a nenes a l'exconvent de Sant Felip Neri. Des del punt de vista urbanístic s'acordà demolir la porta de Barcelona, obrir diversos accessos a la muralla i canviar el nom del carrer Isabel II pel de carrer La Llibertat.¹⁰⁰⁶ Es tenia intenció, així mateix, de prolongar els carrers Sant Pau i Nou. Durant aquells mateixos dies, des de Vic es va convocar a reunió els alcaldes i els presidents de les juntes locals de l'entorn amb l'objectiu de constituir una Junta revolucionària de partit.¹⁰⁰⁷

Així mateix, la Junta revolucionària local va decidir activar i donar un nou impuls al projecte de construcció del teatre de la ciutat, iniciativa en què ja havia treballat a bastament l'ajuntament rellevat, i va apadrinar i donar protecció a una altra empresa que ja estava en marxa i l'organització de la qual es trobava, de fet, en un estat avançat: l'exposició arqueologicoartística que havia estat iniciada emulant la realitzada a Barcelona l'any anterior. Tant la inauguració de l'exposició com la col·locació de la primera pedra del teatre van ser incloses en el programa d'actes per festejar el triomf de la revolució. Per contra, el context polític va impedir que pogués tenir lloc la mostra agrícola i ramadera organitzada per l'IACSI, prevista per a aquelles mateixes dates.¹⁰⁰⁸

2.2.2.4. La Junta revolucionària definitiva

Amb motiu de la circular del govern provisional del 13 d'octubre, que ordenava a les juntes provincials i locals el nomenament de diputacions i ajuntaments amb caràcter provisional allà on no n'hi haguessin, i obeint les consignes de la Junta revolucionària de Barcelona, que anaven en aquesta mateixa direcció, el dia 18 van celebrar-se eleccions per sufragi universal per triar la Junta revolucionària definitiva de Vic. Com hem comentat, podien votar tots els barons veïns del municipi majors de vint-i-un anys que no estiguessin complint condemna o pendants de judici. Tot just el dia abans la Junta provisional va fer públiques unes bases per regular el procediment electoral

¹⁰⁰⁵ Això no obstant, l'ajuntament provisional va acordar suprimir l'escola elemental el gener del 1869. Els motius adduïts van ser la manca de recursos econòmics i la consideració que el nombre d'escoles públiques i privades ja existents a Vic era suficient perquè la mesura no afectés negativament el ram de l'ensenyament a la ciutat; AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 14-1-1869.

¹⁰⁰⁶ *El Porvenir*, núm. 237, 7-10-1868. Mostra de la jerarquia existent en el moviment «juntista», la Junta suprema revolucionària radicada a Barcelona va ser informada de seguida des de Vic dels primers acords presos; AMV, Correspondència 1868, Octubre, 2-10-1868.

¹⁰⁰⁷ *Ib.*, 3-10-1868. Fruit de la trobada entre representants dels municipis convocats, quatre nous individus de Manlleu, Roda, Sant Feliu de Torelló i Centelles van incorporar-se a la junta de Vic per completar la representació del partit; *El Porvenir*, núm. 237, 7-10-1868.

¹⁰⁰⁸ Sobre una i altra exposició *vid.* punts 3.3.4.1. i 3.5.2. d'aquest treball.

mitjançant el qual es triarien els catorze individus que constituïrien la definitiva.¹⁰⁰⁹ Els elegits, ordenats de més a menys en funció dels sufragis rebuts, van ser Josep Font i Manxarell (advocat), Ramon Valls i Graells (íd.), Josep Bach i Serra (íd.), Josep Soler i Subirachs (hisendat-propietari), Josep Cirera i Respau (fabricant), Pau Vergés i Albó (hisendat-propietari), Antoni Valls i Miquelerena (advocat), Feliu Batalla (obrer, teixidor), Francesc de Codina (hisendat-propietari), Josep Blanch i Vallmitjana (íd.), Jacint Solà i Casadevall (obrer, teixidor), Bonaventura Cuspinera i Figueras (cansalader), Francesc Adam i Serdà (guarnicioner) i Francesc Vilanova i Carulà (cafeter).¹⁰¹⁰

L'exercici del sufragi universal masculí va ser un canvi substancial. Els electors van multiplicar-se respecte als comicis de la darrera etapa isabelina resseguits en les pàgines precedents i els electes van deixar de ser-ho per un grapat de vots. D'aquelles eleccions en van prendre part 1.247 persones, aproximadament unes deu vegades més del que era habitual, de promig, en els comicis del període 1856-1867. La manca de cens electoral en aquest cas dificulta establir quin nivell de participació va existir. Si acceptem, però, que la base d'electors deuria ser relativament semblant a la del 1873 (quan el llistar d'edat també va fixar-se en els vint-i-un anys), xifrada en 3.321 persones, pot concloure's que la participació no va ser especialment alta en termes percentuals. La llista dels electors que van prendre part dels comicis en el districte segon indica que en aquells barris prop de dos terços dels votants van ser menors de vint-i-cinc anys.¹⁰¹¹ En conseqüència, es tractava d'individus que en la seva majoria no havien votat mai en unes eleccions.

2.2.2.5. L'ajuntament provisional

Va ser la Junta revolucionària definitiva de Vic, un cop elegida, la que va nomenar l'ajuntament provisional de la ciutat, el qual va prendre possessió el dia 20 d'octubre. El consistori va presidir-lo Font i Manxarell. Adam i Vergés van ser-ne els tinent i Cuspinera el síndic.¹⁰¹² Tots quatre i fins a la meitat dels integrants de l'ajuntament

¹⁰⁰⁹ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions Junta revolucionària definitiva 1868, La Junta Revolucionaria provisional de esta ciudad ha acordado que el dia 18 del corriente... (17-10-1868).

¹⁰¹⁰ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions Junta revolucionària definitiva 1868, Acta del escrutinio general de votos emitidos en la eleccion por sufragio universal de la Junta revolucionaria definitiva de esta Ciudad.

¹⁰¹¹ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions Junta revolucionària definitiva 1868, 2º Colegio Electoral. Lista de los individuos que han emitido su voto.

¹⁰¹² AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 20-10-1868. Qui havia estat nomenat per al càrrec de tinent d'alcalde primer era Josep Conill i Ros, però aquest va declinar assumir-lo al·legant motius de salut. La

eren, al mateix temps, membres de la Junta revolucionària definitiva. Una part important dels nomenats eren menestrals i individus vinculats al petit comerç. El mateix dia en què va prendre possessió l'ajuntament vigatà, la Junta suprema revolucionària de Madrid va anunciar la seva dissolució, exemple que van seguir immediatament una munió de juntes d'arreu d'Espanya. A Vic, però, la dualitat de poders va allargar-se fins al dia 29, fet que va causar alguns dubtes i friccions, per exemple, en relació a qui corresponia el nomenament dels empleats municipals. L'alcalde Font i Manxarell va defensar que aquesta era una atribució de l'ajuntament i va elevar la consulta al governador civil, que li va respondre que des del dia 20, amb el cessament de les juntes revolucionàries, corresponia a les corporacions municipals la gestió de tots els aspectes de l'administració comunal.¹⁰¹³ Amb el cessament de la Junta revolucionària definitiva, el dia 29 en el ple de l'ajuntament va sorgir la discussió sobre si calia aprovar la seva actuació fins a aquell mateix dia o només fins al 20, considerant que amb posterioritat la seva existència no havia estat emparada per la legalitat. Finalment, s'aprovà avalar-ne l'activitat fins al dia 29, per bé que l'acord no va ser pres per unanimitat i l'alcalde i fins a quatre regidors van votar en sentit contrari.¹⁰¹⁴ *El Porvenir*, per la seva banda, va mostrar-se crític amb la tardança amb què s'havia produït la dissolució de la junta.¹⁰¹⁵

2.2.2.6. Canvis en la premsa local

Els canvis polítics van deixar-se notar de forma evident i immediata en la premsa local. L'1 d'octubre va desaparèixer l'*Eco de la Montaña*, bisetmanari vigatà de tendència conservadora que es publicava des del 1863 i que havia pres el relleu d'*El Ausonense*.¹⁰¹⁶ El canonge Collell, membre destacat de la redacció del periòdic, ho rememorava anys més tard.

Començava a sentir-se la trepidació subterrànea que esclatà en la Revolució de Setembre de 1868, y perçó la premsa periòdica era més vigilada, y'l nostre *Eco de la Montaña* tenia a

Junta revolucionària de Barcelona va admetre la renúncia i es va acabar nomenant Francesc Adam per substituir-lo; AMV, Correspondència 1868, Octubre, Actes de la Junta revolucionària de Vic (27-10-1868).

¹⁰¹³ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 27-10-1868, 6-11-1868.

¹⁰¹⁴ *Ib.*, 6-11-1868.

¹⁰¹⁵ *El Porvenir*, núm. 244, 1-11-1868.

¹⁰¹⁶ El darrer número d'*El Ausonense* s'havia publicat el 29 de març de 1863 i, immediatament, sense solució de continuïtat, va aparèixer amb format i to similars l'*Eco de la Montaña*, el primer exemplar del qual va publicar-se el dia 2 d'abril del mateix any. El canonge Collell deixà escrit, a propòsit d'aquella il·lustració, que «eran los mismos perros con los mismos collares», COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 61. A la redacció del nou bisetmanari hi havia alguns dels qui havien estat els principals sostenidors d'*El Ausonense*, com ara el metge Joaquim Salarich o els advocats Marià Fàbregas i Antoni Soler, tots ells socis fundadors del Cercle Literari, però també alguns elements nous com el mateix Collell i el mestre Gregori Artizà.

Vich enemichs que l'espriavan, y no per part del régim imperant, puix era un periódich monárquic del color que ara'n dirían de la extrema dreta. Tant era aixís que, al esclatar la Setembrina, per deixar esbravar als progressistas, plegárem el ram del *Eco*, per fer sortir al cap de poch temps un altre periódich que'l titularem *El Pueblo Vicense*, colocantnos sense hipocresías en la plataforma de la Democracia [...].¹⁰¹⁷

El mateix context que va empènyer l'*Eco de la Montaña* a la desaparició va afavorir, en canvi, el retorn del seu competidor periodístic, *El Porvenir*, capçalera que havia mantingut diverses polèmiques amb el bisetmanari conservador des de la seva aparició el 1866 i que havia deixat de publicar-se el març del 1868, adduint «*circunstancias desfavorables*».¹⁰¹⁸ *El Porvenir* va ressorgir en aquella nova etapa política abandonant el seu anterior subtítol de «*Periódico de intereses morales y materiales*» per adoptar el prou explícit i significatiu de «*Periódico liberal*». En el primer número després de la seva reaparició els redactors van vincular el seu retorn amb la situació de llibertat de què gaudia la premsa i van mostrar la seva satisfacció per haver-se després d'una «*censura suspicaz y recelosa*».

Decir a nuestros lectores que la causa de la libertad tendrá en EL PORVENIR un defensor entusiasta, sería decirles lo que saben ya o han debido deducir de nuestras anteriores y hasta aquí siempre limitadas manifestaciones. Tenemos una fe inquebrantable en las doctrinas liberales [...].¹⁰¹⁹

Per si no quedava prou clara la seva adhesió al nou règim, el periòdic es mostrava disposat a «*llevar su grano de arena al grandioso edificio de nuestra reorganización política y administrativa*».¹⁰²⁰ La mateixa publicació va noticiar la desaparició de l'*Eco de la Montaña*, al qual qualificà de «*neo-católico cofrade*».¹⁰²¹ Tot amb tot, com s'indica en la citació de Collell, l'*Eco* no va tardar a tenir relleu en un nou bisetmanari, *El Pueblo Vicense*, que va comptar amb Domènec de Bertran com a director i va tenir entre els redactors principals l'advocat Miquel Bertran i el mateix Collell. La nova publicació, monàrquica i conservadora, va mantenir predominantment una disposició

¹⁰¹⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 63-64.

¹⁰¹⁸ Per bé que en desconeixem els principals impulsors i redactors, tant Mn. Josep Gudiol com Miquel Furriols, en els seus respectius treballs sobre la premsa vigatana, van atribuir-ne l'impuls i el sosteniment als progressistes locals i a la seva voluntat de contrarestar la influència que exercia l'*Eco de la Montaña*. Sobre la rivalitat mantinguda per ambdues capçaleres, Furriols apuntava que «*inician en la historia de nuestra ciudad, las luchas periodísticas que tanta virulencia han de tomar años más tarde [...]*», «Prensa Vicense. Una década interesante de periodismo vicense», *Vich*, 1953. *Vid.*, també, ÍD., «Prensa vicense. Los periódicos de la Revolución de Septiembre *El Porvenir* y *La Libertad*», *Vich*, 1956; Joseph GUDIOL y CUNILL, «La premsa vigatana». XXIV. *El Porvenir*», *Gazeta Vigatana*, núm. 113, 28-1-1905.

¹⁰¹⁹ *El Porvenir*, núm. 237, 7-10-1868.

¹⁰²⁰ *Ib.*

¹⁰²¹ Ja el març del 1865 els progressistes vigatans havien fet aparèixer una publicació amb caixa, format i disposició molt semblant a l'*Eco de la Montaña* que, amb el títol de *Neo de la Migraña*, parodiava el bisetmanari conservador vigatà; MIRALPEIX, *La premsa de la ciutat de Vic...*, op. cit., p. 111 i s.

poc entusiasta i més aviat crítica, a voltes hostil, davant la nova situació política i el curs que van anar prenent els esdeveniments. Sigui com sigui, tant l'existència d'un marc legal més propici, com l'efervescència pròpia del context van fer que la premsa local prestés una atenció molt superior als aspectes de la vida política durant l'etapa oberta el 1868.

2.2.2.7. El trencament del consens revolucionari: monàrquics liberals i republicans

El dia 8 de novembre, amb les eleccions municipals i a Corts constituents a l'horitzó, els liberals vigatans van convocar-se a una reunió que pretenia assolir «*la unión de todas las comuniones liberales*». ¹⁰²² De la convocatòria en va sortir nomenat un comitè de partit format per quinze persones, però de seguida cinc dels individus (Giró, Valls, Font i Font, Soler i Pere J. Font) van refusar de formar-ne part. ¹⁰²³ L'objectiu d'atènyer la unió dels liberals aviat va revelar-se inassolible. Un cop conegut l'anomenat «manifest de conciliació», fet públic el 12 de novembre a Madrid, sis integrants més del comitè (Bach, Vergés, Soler, Sendra, Solà i Puiggarí) van fer saber que es veien obligats a abandonar-lo a causa de les seves conviccions republicanes. Ateses les circumstàncies, el comitè va quedar dissolt. Quatre dels seus integrants, Josep Font i Manxarell, Josep Català i Valls, Joan J. Canudas i Salada i Marià Fàbregas i Casadevall, van convocar els partidaris de la monarquia liberal i dels principis expressats en el manifest de Madrid a una reunió per al dia 29. ¹⁰²⁴ Paral·lelament, el «Club republicano federalista», integrat per partidaris de la «*Escuela Democrática*», va fer la seva pròpia convocatòria per formar un comitè electoral. Entre els firmants hi havia cinc dels integrants del comitè unitari inicial, Josep Bach i Serra, Pau Vergés i Albó, Josep Soler i Subirachs, Joan Ignasi Puiggarí, Joan Sendra i Cirera i Jacint Solà i Casadevall, al costat dels quals hi apareixien, també, Antoni Valls, Ramon Cortinas, Joan Munuben [*sic*], Albert Lluís i Feliu Batalla. El consens revolucionari local, existent en la fase inicial del procés de ruptura política, presentava símptomes inequívocs de fractura. En el futur immediat la consumació del trencament va tenir conseqüències de primera magnitud, perquè l'allunyament republicà va minar profundament la base social del nou règim.

¹⁰²² *El Porvenir*, núm. 247, 12-11-1868.

¹⁰²³ *Ib.*; *Íd.*, núm. 251, 26-11-1868. El comitè el constituïen inicialment Josep Giró i Torà, Ramon Valls i Graells, Manuel Font i Font, Andreu Molera, Josep Bach i Serra, Pau Vergés i Albó, Joan J. Canudas i Salada, Pere J. Font, Josep Soler i Subirachs, Joan Ignasi Puiggarí, Joan Sendra, Jacint Solà i Casadevall, Marià Fàbregas i Casadevall, Josep Català i Valls i Josep Font i Manxarell.

¹⁰²⁴ *Ib.*

Davant la fractura de la família liberal vigatana, *El Porvenir* va posicionar-se inequívocament amb els monàrquics liberals, fent seus els principis programàtics i doctrinals del manifest de Madrid.¹⁰²⁵ El seu decantament va fer-se evident, per exemple, amb les ressenyes que la capçalera va dedicar a les respectives reunions polítiques abans esmentades, on si bé es comentava que ambdues havien comptat amb un públic semblantment nombrós, d'unes 200 o 300 persones, també s'afirmava que s'havien diferenciat pel fet que la monàrquica havia congregat gent procedent de totes les classes i professions, mentre que a la republicana la majoria dels assistents pertanyia a una sola classe o professió (la dels treballadors manuals assalariats i jornalers, cal suposar), essent bona part dels presents menors d'edat i forasters de la ciutat.¹⁰²⁶ Josep Bach va apressar-se a desmentir aquestes afirmacions des d'*El Pueblo Vicense*, assegurant que a la republicana hi havien assistit més de 200 persones de totes les classes socials, mentre que era de suposar que a la monàrquica només hi havien assistit individus pertanyents als sectors dominants.¹⁰²⁷ En qualsevol cas, el fet és que mentre els monàrquics liberals van poder comptar amb aquells moments amb *El Porvenir* com a portaveu oficiós, els republicans no van tenir, ni durant el Sexenni ni tampoc durant tot el segle XIX, una capçalera afí.

2.2.2.8. Les eleccions municipals de desembre del 1868 i febrer del 1869

El dia 18 de desembre van començar les eleccions municipals que havien de permetre configurar amb caràcter definitiu la composició de l'ajuntament de la ciutat. *El Porvenir* observava la importància de participar-hi aduint que els municipis ja no estaven sotmesos al centralisme i que l'ampliació de la base electoral evitaria que les eleccions es decidissin per uns pocs individus en clubs i tertúlies exclusives. Calia, a més, segons la capçalera vigatana, evitar que els municipis es convertissin en un reducte de reaccionaris i absolutistes.¹⁰²⁸ Fins a 2.733 vigatans estaven cridats a les urnes, dels quals més de mig miler van prendre part en la votació per a la constitució de la mesa

¹⁰²⁵ *Íd.*, núm. 251, 26-11-1868.

¹⁰²⁶ *Íd.*, núm. 253, 3-12-1868. De les reunions en van sortir els comitès politicoelectorals respectius. El monàrquic va quedar constituït per Josep Font i Manxarell, president; Domènec de Bertran, vicepresident; Marià Fàbregas i Casadevall, secretari primer; Francesc Subirachs i Estevanell, secretari segon; Josep Català, Joan J. Canudas, Joan d'Abadal, Pasqual Fargas, Josep Giralt i Degollada, Antoni Tey, Miquel Fàbregas i Simon i Miquel Ricart, vocals.

¹⁰²⁷ *El Pueblo Vicense*, núm. 11, 6-12-1868.

¹⁰²⁸ *El Porvenir*, núm. 251, 26-11-1868.

electoral, pas previ a l'elecció dels càrrecs representatius municipals.¹⁰²⁹ Seguidament s'inicià, com era preceptiu, l'acte d'elecció dels càrrecs representatius municipals. El diumenge, a primera hora de la tarda, però, uns incidents al col·legi electoral únic de les Cases Consistorials van motivar la interrupció dels comicis.

Las elecciones seguían con una animación jamás vista, y la lucha era muy empañada [sic]. Durante todo el día el local del Colegio estuvo atestado de gentes y varias veces se habían promovido cuestiones entre los partidarios de diferentes candidaturas dando lugar a gritos y palabras hagrías [sic], y faltando poco para no venir a las manos. Con todo gracias a los esfuerzos de nuestra autoridad local y de otras personas amantes del orden este se pudo sostener hasta las tres y media de la tarde. En esta hora, empero todo fue inútil: el tumulto fue creciendo, algunas personas fueron arrojadas a empujones fuera del local, y durante el alboroto a que esto dio lugar desapareció la urna en que se habían depositado los votos.¹⁰³⁰

Alguns diaris barcelonins van publicar que el col·legi havia estat envaït per un grup d'homes armats cridant visques a Carles VII, els quals havien dispersat la mesa i s'havien endut l'urna. El redactor d'*El Porvenir*, que assegurava ésser testimoni dels fets, ho negava de ple, «*pues no se vio arma alguna, ni la mesa fue dispersada, y el solo grito que oimos fue el de fuera carlistas. El tumulto fue promovido por las personas que había en el colegio y no es cierto por tanto que este fuera invadido por partida alguna armada*». ¹⁰³¹ Des d'*El Pueblo Vicense* s'apuntava que amb el tancament del col·legi el dissabte, la candidatura monàrquica encapçalada per Font i Manxarell anava per davant. Des de la secció «Revista de Vich» del mateix periòdic s'ironitzava sobre el fets, remarcant que aquell era un símptoma inequívoc que, mercès al sufragi universal, Vic estava superant la seva habitual apatia i es començava a incorporar a la vida moderna, circumstància que els permetria treure's del damunt d'una vegada per totes l'epítet de *neos* i obscurantistes.¹⁰³² En la comunicació de l'alcaldia al governador civil per informar-lo dels fets es confirma que la sostracció de l'urna no va ser obra dels carlins, per bé Font i Manxarell els responsabilitzava en últim terme del que havia succeït.

Los manejos puestos en juego por la reacción que parece había reunido todas sus fuerzas para librar batalla al partido liberal, han tenido durante el día de hoy los ánimos bastante escaltados [sic] y si bien hasta la hora citada [3/4 de 4] habían sido despreciadas todas sus provocaciones, últimamente la actitud de los reaccionarios ha promovido a mi entender el tumulto espresado [sic].¹⁰³³

¹⁰²⁹ AMV, Elecciones municipales 1866-1870, Elecciones municipales diciembre 1868 (anul·lades), Lista nominal sacada de la general de electores de los que han tomado parte en la eleccion de la Mesa para la del Ayuntamiento.

¹⁰³⁰ *El Porvenir*, núm. 259, 24-12-1868.

¹⁰³¹ *Ib.*

¹⁰³² *El Pueblo Vicense*, núm. 16, 23-12-1868.

¹⁰³³ AMV, Correspondència 1868, Desembre, 20-12-1868.

A causa d'aquells incidents les eleccions van ésser suspeses i plantejades de nou per al mes de febrer del 1869. El terme va dividir-se en tres col·legis electorals, en cadascun dels quals s'havien de triar sis regidors. Dels 2.864 electors, només 425 van prendre part dels comicis, fet que representa una participació global ínfima, lleugerament per sota del 15%.¹⁰³⁴ El nou ajuntament va ser presidit pel republicà Josep Bach i Serra i va tenir com a alcaldes segon i tercer a Francesc Subirachs i Estevanell i Bonaventura Cuspinera, respectivament. En la seva presa de possessió Bach va indicar que l'ordre, la moralitat i la publicitat eren els principis que havien de guiar l'actuació de l'ajuntament i, conscient del context difícil i delicat que es presentava, va reclamar la cohesió del consistori, en el qual hi cohabitava una amalgama de monàrquics liberals i republicans.¹⁰³⁵ Per bé que s'observa la presència d'alguns individus provinents del progressisme, que ja havien exercit com a regidors a mitjan dècada en curs, la major part dels membres d'aquell ajuntament no tenien cap experiència en el càrrec o bé havien accedit recentment al poder municipal a través de la porta oberta per la Revolució de Setembre. Resulten interessants les apreciacions que va fer en aquells moments el secretari de l'ajuntament vigatà a un company seu, comentant l'evolució política de la ciutat en els darrers mesos.

Los cambios se han sucedido con rapidez y puedo decir que dentro este año económico he visto todas las situaciones y en sus diferentes fases, desde los moderados, casi absolutistas, hasta los republicanos. En setiembre los moderados, en octubre la Junta revolucionaria, desde el 20 de octubre un ayuntamiento nombrado por dicha Junta, y desde 1º de marzo el actual ayuntamiento nombrado por el sufragio universal [...]. Creo que en esta ciudad no hay más escala que recorrer, como no se cuente con el carlismo neto y el socialismo puro; extremos [*sic*] que no creo lleguen a prevalecer o por lo menos a consolidarse porque en mi concepto tan imposible es el uno como el otro.¹⁰³⁶

¹⁰³⁴ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions municipals febrer 1869, Acta del escrutinio general de la eleccion de Ayuntamiento.

¹⁰³⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 1-3-1869. Tant *El Porvenir* com *El Pueblo Vicense*, comentant el resultat de les eleccions, van apuntar que la baixa participació registrada podia trobar explicació en el fet que la candidatura triomfant no havia tingut oposició. La presència en el consistori de monàrquics de coalició i de republicans fa pensar que potser aquella candidatura va ser mixta o consensuada entre els dos grups. Tot just un mes abans havien tingut lloc les eleccions a Corts constituents i *El Porvenir* s'havia fet ressò d'alguns comentaris que asseguraven que els bons resultats obtinguts a la ciutat pels monàrquics de coalició i els republicans es devien a què en el darrer dia s'havia votat una candidatura conjunta, fet que hauria contrarestat l'impuls dels candidats carlocatòlics. Podria especular-se si la creixent mobilització i reacció carlocatòlica va poder motivar un nou intent de col·laboració entre els liberals vigatans.

¹⁰³⁶ AMV, Correspondència 1866 i 1866-1878, Diversa, s. d.

2.2.2.9. Les eleccions a Corts constituents i l'activitat dels carlins a la comarca de Vic

Entretant, el gener del 1869 havien tingut lloc les eleccions a Corts constituents en un ambient d'efervescència política considerable.¹⁰³⁷ *El Porvenir* destacà l'animació i la participació extraordinàries d'aquella contesa, amb prop d'un miler de persones prenent part de les votacions per a la constitució de les meses electorals. Monàrquics liberals de coalició, republicans i catolicomonàrquics van presentar sengles candidatures. A la ciutat de Vic van sortir triomfants els candidats monàrquics liberals i republicans, però el pes abassegador dels catolicomonàrquics als petits municipis va decantar absolutament la balança en el conjunt del partit. Només el fet que la circumscripció electoral fos compartida amb les demarcacions judicials d'Arenys de Mar, Berga, Granollers i Mataró va evitar una victòria sense pal·liatius dels catolicomonàrquics que, amb tot, van treure com a diputat l'advocat vigatà establert a Madrid, Ramon Vinader.¹⁰³⁸ Vinader, fundador del Cercle Literari de Vic, doctor en dret i estudis de l'arqueologia cristiana, era un individu important dins el moviment catòlic de la capital de l'Estat i el 1867 havia estat elegit diputat per Balears, formant part de la minoria neocatòlica del Congrés. Dins la candidatura catolicomonàrquica de la circumscripció de Vic el 1869 hi havia encara una altra persona ben coneguda a la ciutat, el manlleuenc Francesc d'A. Aguilar.¹⁰³⁹ També fundador del «Círcol», havia estat professor del Seminari Conciliar de la diòcesi vigatana. A finals del 1863 va deixar la ciutat per incorporar-se com a professor i rector al *Colegio Purísima Concepción y San Lorenzo* d'El Escorial, fundat pel P. Claret, i a Madrid va ser docent i director del *Colegio de Santo Tomás de Aquino*.¹⁰⁴⁰ Com Vinader, també Aguilar va ser un element actiu en la premsa i l'associacionisme catòlic amb seu a Madrid.

El Porvenir, que havia donat suport a la candidatura monàrquica de coalició, denuncià irregularitats, trampes i falsejament electoral en els pobles petits del partit.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 123: «A Vich la efervescència fou grossa al prepararse les eleccions per les Corts Constituyents. Hi hagueren reunions, (encara no se'ns havia introduït la paraula *meeting*) y fins reberem la visita den Castelar, el *rossinyol de la democracia*».

¹⁰³⁸ *El Porvenir*, núm. 266, 21-1-1869; *Íd.*, núm. 267, 24-1-1869; *Íd.*, núm. 268, 28-1-1869; *Íd.*, núm. 269, 31-1-1869; BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 635.

¹⁰³⁹ La candidatura la formaven Ramon Vinader, Lluís M. Llauder, el marquès de Ciutadilla, Francesc d'A. Aguilar i Tomàs Isern.

¹⁰⁴⁰ Sobre els anys d'Aguilar a Madrid *vid.* GUERRERO CAROT, *Un cruzado contra el liberalismo...*, op. cit., p. 91-114; Joan BADA, «La figura del bisbe Aguilar a l'Església catalana a mitjan segle XIX», a BADA [et al.], *Aguilar i Manlleu...*, op. cit., p. 35-39.

¹⁰⁴¹ *Íd.*, núm. 267, 24-1-1869.

No és aquesta la versió que es dona a les *Memories de un menestral vigatà* en què, per contra, s'afirma que aquelles eleccions van significar l'estrena de la «partida de la porra», perquè els prohoms liberals vigatans, sabedors de la força del carlisme, haurien recorregut a il·legalitats per guanyar les eleccions a la ciutat.¹⁰⁴² Si hom fa cas de les *Memories* esmentades, els liberals eren minoria a Vic davant de carlins i republicans. Mentre la base social d'aquests darrers la constituïen «obriers de bona voluntat y de cor generós, encara que alguns un xich massa olvidats de ses catòliques creencies»,¹⁰⁴³ la d'aquells estaria formada per «estudiants del Seminari, hortelans y pagesos, paletas y manobres... gent de cor noble y de fe sensera».¹⁰⁴⁴ El periòdic *La Patria* afirmava que bona part de la joventut espanyola militava en aquests dos partits i que a la comarca de Vic la majoria de joves eren carlins.¹⁰⁴⁵ Sigui com sigui, i més enllà de la justesa d'aquestes apreciacions, el cert és que la comarca va ser un espai important en la geografia de la mobilització catòlica i carlina. El front antiliberal i contrarevolucionari va quallar, i va mostrar-se progressivament incisiu al compàs de l'avenç secularitzador i de les discussions entorn de la llibertat de cultes en el marc del procés constituent.

El canvi que va produir-se en aquelles dates en el panorama periodístic vigatà és significatiu del posicionament cada vegada més inequívoc i bel·ligerant d'uns sectors que anaven ajustant els seus instruments de cohesió interna i d'incidència social. Liquidat *El Pueblo Vicense* l'abril del 1869, alguns dels seus redactors, entre els quals Jaume Collell, van donar lloc sense solució de continuïtat a un nou bisetmanari: *La Patria*.¹⁰⁴⁶ El periòdic, catòlic, tradicionalista, manifestament carlí i de contingut explícitament polític va ser dirigit per Jacint de Macià, company de Collell i germà de l'alcalde destituït amb la setembrina. El mateix Collell considerà més tard que, de fet, *El Pueblo Vicense* havia estat un «compàs d'espera y un pont de transició» entre l'*Eco de la Montaña* i *La Patria*,¹⁰⁴⁷ en el que pot entendre's com un exponent de l'evolució efectuada per determinats sectors catoliconservadors, actius principalment en l'àmbit propagandístic i ideològic i sovint sense una adscripció politicopartidista determinada

¹⁰⁴² *Memories de un menestral...*, op. cit., secció IV.

¹⁰⁴³ *Ib.*, secció VI.

¹⁰⁴⁴ *Ib.*, secció III.

¹⁰⁴⁵ *La Patria*, núm. 73, 1-1-1870.

¹⁰⁴⁶ No tots els redactors d'*El Pueblo Vicense* van passar a *La Patria*. Sense anar més lluny, Domènec de Bertran va dirigir un nou bisetmanari, *El Ausetano*, el qual probablement també va comptar amb Miquel Bertran com a col·laborador.

¹⁰⁴⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 124.

en la darrera etapa del regnat isabelí, els quals en el context del Sexenni van acabar adoptant un compromís militant explícitament carlocatòlic.¹⁰⁴⁸

Com ha assenyalat Toledano, a l'alçada del 1869 el carlisme barrejava aquesta dinàmica d'agitació pública i propagandística amb els treballs conspiratoris.¹⁰⁴⁹ Des de la primavera d'aquell any i durant l'estiu els rumors sobre maniobres de partides carlines a l'entorn van començar a fer-se més o menys habituals als periòdics vigatans.¹⁰⁵⁰ Davant la brama d'un aixecament imminent, a finals de maig van arribar a fer-se algunes detencions i registres domiciliaris. A mitjan juliol, en un ambient de tensió creixent, els redactors d'*El Ausetano* van fer una crida a la prudència i a mantenir la convivència, després que s'haguessin estat a punt de produir incidents de gravetat a la plaça de toros quan tres joves s'hi van presentar amb boina fent ostentació de la seva adscripció carlina.¹⁰⁵¹ Des de Vic, Felip Tolosa explicà els fets a Víctor Balaguer, fent-li saber que «*el día anterior corrieron voces subversivas en sentido carlista diciéndose públicamente que tres o cuatro cientos individuos se presentarían, con boinas y armados de revólvers, en la plaza de toros*». A l'hora de la veritat només s'haurien presentat ostensiblement com a carlins tres individus (quatre segons Tolosa), als quals la multitud aplegada a la plaça els exigí a crits que es traguessin les boines, que «*fuleron quemadas en medio del redondel al toque del himno de Riego*». ¹⁰⁵² La intervenció dels «voluntaris de la llibertat» i de la Guàrdia Civil hauria evitat un conflicte major.¹⁰⁵³ Tot just el dia següent l'alcalde demanava al capità general que, «*en vista del estado alarmante del país y para la completa seguridad de esta población decidida a conservar a todo trance el orden e instituciones vigentes*», els fes arribar 200 o 300 fusells més per distribuir entre els ciutadans.¹⁰⁵⁴

Escasses setmanes més tard, la nit del dia 8 al 9 d'agost, diversos partidaris carlins armats precàriament van començar a congregar-se a prop del santuari de Puig-l'agulla. Les forces comandades per Gabriel Baldrich, però, van aconseguir dispersar ràpidament

¹⁰⁴⁸ Resulta molt interessant, en aquest sentit, el treball de Begoña URIGÜEN, *Orígenes y evolución de la derecha española: el neo-catolicismo*, Madrid, CSIC, 1986, on es ressegueix el sorgiment d'un destacat grup neocatòlic durant el regnat isabelí que després de la Revolució del 1868 conflueix amb el carlisme conformant un gran front contrarevolucionari.

¹⁰⁴⁹ Lluís Ferran TOLEDANO, *Entre el sermó i el trabuc. El carlisme català contra la revolució setembrina (1868-1872)*, Lleida, Pagès, 2001, p. 45-52.

¹⁰⁵⁰ *El Ausetano*, núm. 7, 20-5-1869; *Íd.*, núm. 11, 3-6-1869; *La Patria*, núm. 12, 2-6-1869; *Íd.*, núm. 30, 4-8-1869; *Íd.*, núm. 31, 7-8-1869.

¹⁰⁵¹ *El Ausetano*, núm. 23, 15-7-1869.

¹⁰⁵² BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta de Felip Tolosa Bru (12-7-1869).

¹⁰⁵³ AMV, Correspondència 1869, Juliol, 12-7-1869.

¹⁰⁵⁴ *Ib.*, 13-7-1869.

les partides i els insurrectes van tornar immediatament a les seves cases o bé van acollir-se a indult després d'uns dies. Segons es deia de veu, l'aixecament l'havia finançat una part del clergat i dels propietaris rurals de la zona.¹⁰⁵⁵ Toledano ha demostrat que la plana de Vic va ser un dels espais principals de l'aixecament carlí d'aquell estiu del 1869, el qual va localitzar-se principalment en l'anomenada «alta muntanya catalana», reflectint una geografia relativament coincident amb les zones de màxima presència carlina en el període de la guerra civil.¹⁰⁵⁶ Segons el general Baldrich, entre els insurrectes de la zona hi havia compromesos, fanàtics, il·lusos i gent que necessitava guanyar-se desesperadament la subsistència.¹⁰⁵⁷ L'alcalde Bach i Serra va informar el governador civil que es tenia notícia que de la ciutat havien sortit unes cinquanta persones, «*la mayor parte jóvenes de corta edad e inespertos [sic]*».¹⁰⁵⁸

2.2.3. La difícil consolidació del sistema (1868-1871)

2.2.3.1. La insurrecció republicana i la depuració de l'ajuntament

Quan en ple mes de setembre encara apareixien a la premsa alguns esments a l'activitat de partides carlines pels volts d'Alp, Camprodon, Olot i el Lluçanès va esclatar al Principat la insurrecció republicana, que va traduir-se en forma de revoltes urbanes en diverses poblacions mitjanes. El govern va respondre amb la supressió de les garanties constitucionals i la declaració de l'estat de guerra, de manera que l'autoritat militar disposà de poders discrecionals i facultats omnímodes. El capità general Gaminde va dissoldre l'Ajuntament de Barcelona i els comitès i els clubs republicans.¹⁰⁵⁹ A Vic, el dia 5 d'octubre va tenir lloc una reunió de veïns «*decididos a defender a toda costa el orden público, caso de amenazar algún conflicto, sea cual fuere el motivo que lo produjera; pero haciendo completa abstracción de toda idea u opinión política, y tratando sólo de combatir a los que bajo cualquiera bandera política tratasen de atentar contra las vidas o haciendas de nuestros compatriotas*».¹⁰⁶⁰ La determinació va prendre's davant la notícia que alguna partida de republicans procedents de l'entorn

¹⁰⁵⁵ PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, op. cit., p. 43-44.

¹⁰⁵⁶ TOLEDANO, *Entre el sermó i el trabuc...*, op. cit., p. 52-63.

¹⁰⁵⁷ *Ib.*, p. 65.

¹⁰⁵⁸ AMV, Correspondència 1869, Agost, 11-8-1869.

¹⁰⁵⁹ JANUÉ, *Els polítics en temps de revolució...*, op. cit., p. 83-87.

¹⁰⁶⁰ *La Patria*, núm. 48, 6-10-1869.

podia passar per la ciutat de camí cap a Granollers.¹⁰⁶¹ A pesar dels rumors insistents i de l'estat d'alarma no sembla que hi haguessin incidents destacables a la zona.

A mitjan mes d'octubre la insurrecció estava pràcticament sota control. *La Patria* informava en el seu número del dia 20 que l'autoritat militar havia destituït l'Ajuntament de Ripoll i desarmat els voluntaris de la llibertat d'aquella població a causa de la seva adscripció republicana.¹⁰⁶² Aviat va ser el torn de Vic. El dia 29 l'alcalde republicà Bach i Serra i els seus companys de consistori Lluçia Fàbregas, Joan Sendra, Josep Soler i Subirachs, Pau Vergés i Francesc Vives van ser apartats dels seus càrrecs. En el seu lloc, i també per substituir Joan J. Canudas que havia cessat anteriorment per exercir d'administrador de correus, van ser nomenats Pere J. Font, Josep Bassols, Ramon Capdevila, Pere Soler, Antoni Tey i Miquel Vila. El nou alcalde primer va ser el notari Pius Mas.¹⁰⁶³ La resolució va produir-se sis dies després que les autoritats militars requerissin indicacions de quins eren els regidors monàrquics i quins els republicans dins del consistori.¹⁰⁶⁴

A les acaballes del 1869 es va rebre l'ordre de celebrar eleccions parcials per a la substitució dels individus nomenats darrerament per l'autoritat militar. Els comicis van tenir lloc a començaments de febrer amb una participació ridícula. L'absència d'electors va impossibilitar la formació de les meses electorals durant els dies 3 i 4 de gener de 1870 i només la mobilització dels monàrquics liberals locals va permetre formar-les amb elements addictes el dia 5. L'endemà van tenir lloc les eleccions dels regidors. La concurrència va ser ínfima i els individus més votats van rebre únicament vint vots. Els electes van ser l'exalcalde i advocat Ramon Valls, el comerciant i fabricant Josep Bassols, el sabater Miquel Genís, el farmacèutic Martí Genís, el sastre Miquel Mestanza, el veterinari Miquel Vila i el tintorer Pere Soler (Bassols, Vila i Soler, nomenats per l'autoritat militar dos mesos enrere, continuaven ara com a electes).¹⁰⁶⁵ L'endemà l'alcalde va informar el governador civil sobre com havia transcorregut la jornada: «*Pocos han sido los electores que han tomado parte en la votación, y los que han resultado elegidos, según el concepto público, pertenecen todos al Partido*

¹⁰⁶¹ AMV, Correspondència 1869, Octubre, 4-10-1869.

¹⁰⁶² *La Patria*, núm. 52, 20-10-1869.

¹⁰⁶³ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 29-10-1869.

¹⁰⁶⁴ AMV, Correspondència 1869, Octubre, 23-10-1869.

¹⁰⁶⁵ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions municipals 1870, Acta del escrutini general de la eleccion de Ayuntamiento.

Monárquico».¹⁰⁶⁶ Des del periòdic carlí *La Patria*, que havia demanat als correligionaris «*el más completo retraimiento*», van poder constatar amb satisfacció i comentar amb sorna l'aclaparador abstencionisme de la població vigatana.¹⁰⁶⁷

Nuestros conciudadanos están dando un chasco solemne a los hombres de la *gloriosa*, que creían habernos hecho un gran regalo con eso del sufragio universal. Todo el mundo ha recibido con una frialdad verdaderamente septentrional, las papeletas de votación que para las elecciones parciales de Ayuntamientos se nos repartieron por vía de aguinaldo. ¡Lo que va de ayer a hoy! El año pasado hubo aquella zarabanda, y aquellos atropellos, y el rapto de la urna, de feliz memoria; y en el presente nadie hace caso del derecho del voto, y los comicios están completamente desiertos.¹⁰⁶⁸

Tampoc van prendre part de les eleccions els republicans. El dia de l'escrutini una trentena d'electors van protestar i presentar reclamació de nul·litat adduint que les eleccions havien de ser totals i no parcials. Entre els reclamants podem identificar diversos republicans vigatans.¹⁰⁶⁹ La seva demanda no va ser admesa i el consistori, finalment, va quedar constituït segons el previst el 17 de gener del 1870. Francesc Subirachs, Martí Genís i Bonaventura Cuspinera van exercir, respectivament, d'alcaldes primer, segon i tercer. Valls, per la seva banda, va aconseguir ser eximit del càrrec per les autoritats provincials en contra del parer de l'ajuntament.

2.2.3.2. Les eleccions generals del 1870-1871 i la creixent tensió politicosocial

L'abstencionisme electoral dels carlins en els comicis municipals, segons acabem d'apuntar, contrasta amb la seva actitud participativa i combativa en les eleccions generals. El legitimisme va demostrar ésser electoralment hegemònic al partit de Vic en les eleccions al Congrés del 1870 i el 1871. El gener del 1870 van celebrar-se eleccions a la circumscripció de Vic per cobrir dues vacants causades per la mort del diputat José Fernández del Cueto i per l'opció de Juan Bautista Topete a favor de l'acta de Madrid (també havia obtingut la de Vic). Monàrquics liberals, republicans i tradicionalistes van llançar-se a una cursa electoral competitiva. Mentre aquests darrers van presentar en la seva candidatura a Lluís M. de Llauder i Francesc Romaní i Puigdengolas, els republicans federals de la circumscripció, representats en el districte de Vic per Josep

¹⁰⁶⁶ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions municipals 1870, Ofici 6-1-1870.

¹⁰⁶⁷ *La Patria*, núm. 73, 1-1-1870.

¹⁰⁶⁸ *Íd.*, núm. 74, 5-1-1870. I encara en el número següent escrivien: «*Los votados pueden estar contentísimos por ese voto de confianza que se ha dignado concederles la ciudad entera: ellos son concejales por el sufragio universal del más universal silencio [...]*», *Íd.*, núm. 75, 8-1-1870.

¹⁰⁶⁹ AMV, Eleccions municipals 1866-1870, Eleccions municipals 1870, Instància 6-1-1870.

Bach i Serra i Joan I. Puiggarí, van postular a Josep Puig i Llagostera i Eusebi Pascual Casas.¹⁰⁷⁰

Els monàrquics liberals, finalment, van apostar per la candidatura formada per Pau Bosch i Barrau i Pedro Pastor Landero. Francesc Subirachs (alcalde primer) i Marià Fàbregas (jutge de pau) van donar suport a aquests candidats com a representants del «Comitè monàrquic de coalició del districte de Vic».¹⁰⁷¹ La figura de Bosch era molt qüestionada al districte per la seva relació amb Laureà Figuerola, que era el seu gendre.¹⁰⁷² Els seus adversaris polítics van explotar eficaçment la idea que votar-lo era avalar una política econòmica que jutjaven desastrosa. Pastor, per la seva banda, era recolzat per l'almirall Topete, que no va estar-se d'adreçar una carta a l'ajuntament per recomanar la candidatura de qui era el seu secretari.¹⁰⁷³ No obstant això, les seves pretensions van veure's compromeses pel fet que Pastor era un desconegut al districte. Els monàrquics liberals van acusar, també, la divisió interna en les seves files i la manca de coordinació, fet que per exemple portà a Frederic Pons i Montells a retirar-se de la cursa electoral després de considerar que les «influències oficials» no li eren prou favorables i que agrupacions d'electors sense caràcter de comitè proclamaven de manera poc procedent els seus propis candidats.¹⁰⁷⁴

En el cas del districte de Vic, Llauder i Romaní van imposar-se amb moltíssima diferència. *La Patria* considerava els resultats com una evidència que la immensa majoria dels habitants de Vic i la seva comarca eren catolicomonàrquics.¹⁰⁷⁵ Fet el recompte global dels cinc districtes de la circumscripció, resultaven elegits Puig i Llagostera i Llauder.¹⁰⁷⁶ El procés va anar acompanyat de moltes protestes, i la sorpresa dels tradicionalistes va produir-se quan la junta general d'escrutini va acabar proclamant guanyadors els dos candidats republicans després de deixar de comptabilitzar les actes provinents de municipis diversos dels partits de Vic i Berga (feus tradicionalistes) per defectes de forma. Un cop al Congrés l'acta d'Eusebi Pascual va acabar essent anul·lada i es van convocar de nou eleccions parcials per cobrir la vacant resultant. En la nova consulta, celebrada al juny, va imposar-se amb molta claredat Llauder, que

¹⁰⁷⁰ *La Patria*, núm. 78, 19-1-1870.

¹⁰⁷¹ *Ib.*

¹⁰⁷² BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta d'Esteve Viñamata (17-1-1870).

¹⁰⁷³ AMV, Correspondència 1870, Gener, 9-1-1870, 18-1-1870.

¹⁰⁷⁴ BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta de Frederic Pons (14-1-1870); Íd. (17-1-1870).

¹⁰⁷⁵ *La Patria*, núm. 80, 26-1-1870.

¹⁰⁷⁶ *Íd.*, núm. 81, 29-1-1870.

concretament en els districtes de Vic i Berga va endur-se més de tres quartes parts dels vots emesos.¹⁰⁷⁷

El carlisme havia avançat des del punt de vista organitzatiu. Des de la primavera del 1870 la comunió disposava a Vic, no només d'una publicació periòdica afí, sinó també d'un centre o casino carlí i d'una Junta catolicomonàrquica amb atribucions sobre el conjunt de la circumscripció. Es tracta d'instàncies que actuaven, respectivament, en el camp periodístic, associatiu i politicoelectoral. La junta vigatana va ser presidida per Josep de Macià, hisendat i alcalde de la ciutat en el període previ a la setembrina. Segons la necrologia publicada al periòdic *El Norte Catalán* amb motiu de la seva mort, el 1902, la Revolució del 1868 havia tingut una influència determinant en l'evolució de les seves idees polítiques, passant del moderantisme a la militància activa en el carlisme. El mateix periòdic li atribuïa el mèrit d'haver organitzat «contra-porras» per contrarestar les partides liberals.¹⁰⁷⁸ El vicepresident de la junta era Lluís M. de Ferrer, hisendat, doctor en dret i fill primogènit de l'exalcalde de la ciutat Francesc de Ferrer. Darrerament, De Ferrer havia patit molt la fustigació dels liberals vigatans en el poder, que li havien arribat a decomissar un conjunt de joies adduint que no havia fet efectiu el pagament que li corresponia per substituir les quintes, per bé que ni tan sols les autoritats provincials havien recolzat l'ajuntament en aquesta mesura.¹⁰⁷⁹ Jacint de Macià, germà de Josep i director de *La Patria*, era secretari de la junta. Durant la guerra va tenir un paper important en la reivindicació dels furs i en la demanda d'organització de la Diputació foral catalana davant el pretendent carlí.¹⁰⁸⁰ Com el seu germà, acabà sent un element destacat de l'integrisme després de l'escissió del 1888 i va dirigir els periòdics *El Semanario de Figueras* i *El Regional*, de la mateixa població, així com el *Diario de Cataluña*. El vicesecretari de la junta va ser Josep Ignasi Mirabet, escrivà del jutjat de primera instància de Vic, que també hauria acabat militant en l'integrisme. Entre els components de la junta trobem, també, a l'hisendat de Sora Joaquim de Rocafiguera, individu amb nombroses propietats a Vic i a l'entorn, que havia estat regidor de l'ajuntament en nombroses ocasions durant el període isabelí. Tant ell com l'esmentat Jacint de Macià van ser membres de la Diputació carlina establerta a Sant

¹⁰⁷⁷ *Íd.*, núm. 116, 11-6-1870.

¹⁰⁷⁸ *El Norte Catalán*, núm. 790, 25-1-1902.

¹⁰⁷⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 14-8-1869.

¹⁰⁸⁰ Ferran TOLEDANO, *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada, 1868-1875*, St. Vicenç de Castellet, Farell, 2002, p. 124 i s. *Vid.*, també, Jacinto de MACIÀ, *Don Carlos y los fueros catalanes. Artículos publicados en el "Diario de Cataluña" por su propietario D. Jacinto de Maciá...*, Figueras, Imprenta de M. Campamar é Hijos, 1890.

Joan de les Abadesses durant la guerra.¹⁰⁸¹ Ultra els esmentats formaven part de la junta alguns altres membres ben coneguts de l'elit vigatana com els hisendats Josep d'Espona i Antoni de Vilar, el fabricant Jacint Comella o l'industrial xocolater Joan Arumí.¹⁰⁸² Aquests dos últims havien format part del darrer ajuntament vigatà previ a la setembrina.

El carlisme va abocar-se amb força a la contesa electoral de març del 1871 per a l'elecció dels diputats a Corts. Ramon Vinader va ser de nou candidat carlí a Vic i un altre vell conegut de la ciutat, l'exalcalde Rafael de Llanza, vicepresident de la Junta electoral catolicomonàrquica de Barcelona, va ser-ho pel districte de Vilafranca del Penedès. *La Patria* informà puntualment del desenvolupament de les eleccions a la ciutat. Tot semblava transcórrer amb normalitat en els dos primers dies de l'elecció i els resultats parcials donaven avantatge al candidat i els compromissaris carlins.¹⁰⁸³ El darrer dia de les eleccions, però, van produir-se incidents greus. Segons el raport de l'alcalde primer, Francesc Subirachs, «*a las 11 de esta mañana [...] se ha verificado en esta ciudad una especie de manifestación ilegal que al toque del Himno de Riego ha recorrido varias calles y plazas habiéndose cometido por varios que componían la comitiva los hechos altamente punibles de haber penetrado tumultuariamente en los Colegios electorales 1º, 2º y 5º cuando se estaba verificando la elección para Diputados a Cortes y compromisarios para Senadores y apoderadose [sic] violentamente de las urnas que han hecho pedazos [...]*».¹⁰⁸⁴ Les corredisses pels carrers haurien durat prop d'una hora i, segons la versió del portaveu carlí vigatà, *La Patria*, només la intervenció de la Junta catolicomonàrquica, mantenint a ratlla els correligionaris, hauria evitat un vessament de sang.¹⁰⁸⁵ L'alcalde primer va publicar un ban condemnant els fets i exigint la dissolució immediata dels «grups sediciosos».¹⁰⁸⁶

Els tradicionalistes van obtenir la victòria en els comicis. Això no obstant, la seva junta va argumentar que atesos els incidents registrats i considerant la incapacitat de les autoritats per garantir l'ordre públic, la seguretat personal i la normalitat del procés

¹⁰⁸¹ TOLEDANO, *Carlins i catalanisme...*, op. cit., p. 140.

¹⁰⁸² Extraiem la composició de la junta de *La Patria*, núm. 112, 28-5-1870. La relació completa dels noms que hi apareixen és la formada per: Josep de Macià (pr.), Lluís M. de Ferrer (vicepr.), Joaquim de Rocafiguera, Josep d'Espona, Tomàs de Vilar, Jacint Comella, Joan Arumí, Ramon Clarà, Francesc Garriga, Ramon Berenguer, Llorenç Morera, Josep Sales, Jacint de Macià (secr.), Josep I. Mirabet (vicesecr.).

¹⁰⁸³ AMV, Correspondència 1870-1871, Correspondència año de 1870, 18-3-1871.

¹⁰⁸⁴ AMV, Correspondència 1870-1871, Març, 11-3-1871.

¹⁰⁸⁵ Suplement a *La Patria*, núm. 169, 12-3-1871.

¹⁰⁸⁶ AMV, Correspondència 1870-1871, Març, 11-3-1871.

electoral, de cara a les properes provincials -les quals havien de tenir lloc només dues setmanes més tard-, deixava a la lliure iniciativa dels electors legitimistes l'exercici d'un dret «*tan penoso cuanto inútil*». ¹⁰⁸⁷ Amb el retraïment dels carlins, el pols en les provincials el van protagonitzar els republicans i els monàrquics liberals o progressistes, resultant vencedors els primers, que havien presentat com a candidat Josep Bach i Serra. Comentant la seva elecció, *La Patria* afirmava que bona part dels que l'havien votat eren carlins. ¹⁰⁸⁸

La tensió en la vida política local anava *in crescendo*. *La Patria* informava a mitjan abril que la seva seu havia estat registrada exhaustivament amb motiu de la recerca de traces de la publicació d'un imprès anònim que contenia afirmacions greus relatives als successos ocorreguts en les eleccions a Corts passades. El periòdic carlí negava qualsevol responsabilitat i no s'estava d'observar que entre la comitiva facultada per efectuar el reconeixement hi havia «*dos sugetos [sic] sin carácter oficial conocido*». ¹⁰⁸⁹ Poc després el mateix periòdic va donar notícia de l'aparició d'un full solt titulat «*La Porra*», que «*saldrá cuantas veces sea necesario a aporrerar a los carlistas que insultan y provocan a los liberales*». ¹⁰⁹⁰ El 24 d'abril, escassos dies més tard, era assassinat el metge de la ciutat Josep Casas i Devesa.

Segurament que'l sicari era foraster o poch coneixedor dels senyors de Vich, perquè la punyalada tothom cregué que segurament havia de ser donada a D. Joseph de Macià; puix el senyor Casas caygué mortalment ferit al eixir del carrer de la Llet, per dirigir-se precisament a Can Tona, o sía al domicili dels Macià. Aquesta horrible equivocació consternà a la Ciutat y s'inicià la expatriació de algunes famílies vigatanes ab les primeres guspises de la guerra civil [...]. ¹⁰⁹¹

¹⁰⁸⁷ *La Patria*, núm. 170, 19-3-1871.

¹⁰⁸⁸ *Íd.*, núm. 173, 30-3-1871.

¹⁰⁸⁹ *Íd.*, núm. 177, 13-4-1871.

¹⁰⁹⁰ L'imprès hauria estat publicat a l'impremta Tolosa de la mateixa ciutat i el fragment citat va ser transcrit a *Íd.*, núm. 180, 23-4-1871.

¹⁰⁹¹ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, 124-125. En la necrologia que *El Norte Catalán* (núm. 424, 19-1-1895) va dedicar al seu correligionari Jacint de Macià s'hi deia el següent: «*En 1868 y en el período más álgido de la Setembrina, levantó bandera frente a frente de la revolución, fundando en esta ciudad el periódico La Patria, que largo tiempo redactó él sólo, logrando reanimar a los buenos, y ayudado por sus amigos había ganado varias diputaciones a Cortes. Los triunfos obtenidos por él y su hermano en favor de la causa católica y tradicional encendieron el odio de sus enemigos, que decretaron su muerte y la de su hermano D. José, pero, como recordarán muy bien muchos de nuestros lectores, se libraron afortunadamente de ella, yendo a clavarse el puñal asesino en el corazón del conocido médico de esta ciudad, don José Casas*». Uns anys més tard el mateix periòdic, amb motiu de la mort del seu germà Josep, reconeixia la seva aportació al creixement del carlisme a la ciutat i la comarca, contribuint decisivament a les victòries electorals del districte i a «*contrarrestar las demasías y violencias de los porristas con la creación de contra-porras*». «*Así lo entendieron sus fieros y terribles adversarios. Por esto, furiosos y llenos de rabia por su tremenda y sonada derrota, y viendo que serían inútiles sus esfuerzos y que tendrían que tascar siempre el freno mientras la comunión católico-monárquica vicense tuviera un jefe tan experto y un caudillo tan denodado, acordaron exterminarle*». En comptes d'ell va

Immediatament després *La Patria* va anunciar la seva desaparició i la Junta catolicamonàrquica de la ciutat va fer saber que cessava en les seves funcions.¹⁰⁹² Resulta difícil no interpretar aquest abandonament de l'acció en el camp periodístic i electoral com un moment clau en el debilitament del carlisme polític. Aviat la via conspirativa i militar va imposar-se sobre la civil i legalista.

2.2.3.3. Alguns aspectes de l'administració municipal entre 1868 i 1871

Més enllà de la creixent violència política, l'administració municipal durant tot aquell període de 1868 a 1871 va haver de fer front a problemes diversos. Primer l'ajuntament provisional i, més tard, el de Bach i Serra van trobar-se amb el fet que Hisenda els exigia de respondre per un descobert en concepte del primer trimestre de la contribució de consums del 1868. Els equips municipals que van seguir a la setembrina van considerar que el descobert no era conseqüència de la seva administració i van derivar tota la responsabilitat als membres del darrer consistori isabelí.¹⁰⁹³ A la fi, certament, l'estratègia va sorgir el seu efecte i De Macià i la resta de membres de l'ajuntament que havia pres possessió el gener del 1867 van acabar responent del descobert amb el seu peculí particular. El 1882 els esmentats, o en algun cas els seus hereus, van reclamar aquelles quantitats, requeriment al qual l'ajuntament va acordar accedir però que no va traduir-se en un reintegrament immediat, perquè el 1891 la qüestió continuava sense estar liquidada.¹⁰⁹⁴

Paral·lelament, l'ajuntament provisional va trobar-se des de primers de novembre del 1868 amb el problema de posar en marxa els procediments per al cobrament del nou impost personal que s'havia implantat amb el decret del 12 d'octubre de 1868 com a substitució de la contribució de consums. La primera dificultat va sorgir amb la renúncia de gairebé tots els individus nomenats per fer el repartiment. Endemés, l'ajuntament no va voler acceptar la quota que intentava imposar l'administració d'Hisenda, pretensió contra la qual ja s'havia resistit l'anterior consistori presidit per De Macià per considerar que la quantitat era excessiva.¹⁰⁹⁵ El torcebraç i la tensió entre les administracions per aquest tema va repetir-se de nou, primer amb l'ajuntament

caure assassinat el seu metge de capçalera, Josep Casas, que segons que sembla anava a visitar-lo al seu domicili particular, on De Macià estava enllitat. Després del greu atemptat, De Macià hauria abandonat la ciutat seguint el consell d'alguns amics; *El Norte Catalán*, núm. 790, 25-1-1902.

¹⁰⁹² Suplement a *La Patria*, núm. 180, 30-4-1871.

¹⁰⁹³ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 10-11-1868, 4-1-1869, 12-3-1869; v. 61, 1870-1875, 24-4-1871.

¹⁰⁹⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 4-10-1882; v. 69, 1890-1891, 24-3-1891.

¹⁰⁹⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 13-11-1868.

provisional i després amb el presidit per Bach i Serra. El fet de no presentar el repartiment a l'examen i l'aprovació de l'administració d'Hisenda va costar a l'ajuntament l'inici d'un procés de constrenyiment que aviat va ser retirat.¹⁰⁹⁶ El consistori vigatà no va trigar a seguir l'exemple d'altres ciutats com Terrassa i Vilanova i la Geltrú, i el juliol del 1869 va convocar una reunió amb els alcaldes del municipi del partit judicial.¹⁰⁹⁷ La trobada va servir per posar de manifest que les dificultats per efectuar el repartiment a causa de la resistència dels contribuents eren compartides. La percepció de la població era que el nou impost personal substituïa amb una denominació diferent l'antiga i odiada contribució de consums abolida amb la revolució. Els ajuntaments es consideraven «*sin fuerza alguna moral ni material para poder realizar el cobro*». Resultat de la reunió, l'alcalde de Vic, com a població cap del partit judicial, quedà comissionat per participar de l'exposició-protesta que els seus homòlegs estaven promovent.¹⁰⁹⁸ Davant les exigències de les autoritats econòmiques provincials l'ajuntament insistia que la realització del repartiment era improbable «*en vista de la odiosidad que todos tienen al pago de una contribución abolida por la Revolución de Setiembre y que ahora se quiere exigir bajo una denominación distinta*».¹⁰⁹⁹ Els problemes van repetir-se l'any econòmic següent. L'agost del 1870 una desena d'individus comissionats en unes reunions veïnals van expressar la impossibilitat en què es trobaven molts ciutadans per fer front als pagaments i, davant d'aquella situació, l'Ajuntament de Vic va sol·licitar a l'administració econòmica provincial la concessió d'un termini de tres o quatre anys per poder satisfer els deutes acumulats per concepte d'impagament de l'impost personal. Les gestions, però, no van tenir el resultat desitjat¹¹⁰⁰

El fracàs del sistema tributari impulsat pels revolucionaris va agreujar la situació de les finances municipals. L'ajuntament va trobar-se amb la impossibilitat de respondre a les seves obligacions econòmiques, fet que li va costar amenaces constants de constrenyiment per part de les autoritats provincials. En un d'aquests episodis, després

¹⁰⁹⁶ *Ib.*, 19-4-1869, 26-4-1869.

¹⁰⁹⁷ *Ib.*, 19-7-1869.

¹⁰⁹⁸ *Ib.*, 1865-1869, 24-7-1869. La implementació de l'impost personal va ser un fracàs i en molts municipis van presentar-se problemes semblants, derivats tant del rebuig dels ajuntaments a les quotes assignades com a la resistència efectiva mostrada pels contribuents. *Vid.*, per exemple, els casos d'alguns municipis de Ciudad Real a Rafael VILLENA, *El Sexenio Democrático en la provincia de Ciudad Real. Economía, política y sociedad (1868-1874)*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1997, p. 206 i s.

¹⁰⁹⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 30-8-1869.

¹¹⁰⁰ *La Crónica Montañesa*, núm. 7, 6-8-1870; *Íd.*, núm. 8, 10-8-1870; AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 7-8-1870, 8-8-1870.

que el governador civil comunicés que havia nomenat un comissionat per obligar al pagament dels peons responsables del manteniment de la carretera de Vic a Torelló, l'ajuntament va protestar i va amenaçar amb dimitir en ple.¹¹⁰¹ En aquesta línia, el febrer del 1870 va presentar-se un recaptador de contribucions directes amb l'objectiu de cobrar el tercer trimestre amb l'ordre de no lliurar al municipi la part que li corresponia per recàrrecs municipals. L'ajuntament, adduint que no se'l podia privar d'uns recursos que eren propis, va replicar embargant 30.000 rals, quantitat corresponent al recàrrec municipal. Davant les advertències i les amenaces del recaptador dirigides a l'alcalde, l'ajuntament va decidir fer pinya i assumir la responsabilitat dels seus actes.¹¹⁰² No gaire més tard va ser el governador civil qui va reclamar el lliurament immediat de l'import, però el consistori va respondre dient que ja havia destinat aquells recursos a cobrir les necessitats més urgents i peremptòries.¹¹⁰³ Justament la manca de recursos va ser l'argument adduït per justificar la supressió de diverses escoles (gener i abril del 1869) i la plaça d'arquitecte municipal (agost del 1872). Per fer front al dèficit pressupostari i pal·liar les angoixes de la hisenda municipal s'optà per gravar articles com la carn (amb les consegüents queixes del ram) i s'imposaren els més variats arbitris.

La penúria de fons també va ser el motiu adduït per l'ajuntament presidit pel republicà Bach i Serra per no satisfer, com era d'habitud, la meitat de l'import de la cera empleat en el monument de la catedral el dijous i divendres sant.¹¹⁰⁴ Per la resposta comprensiva del capítol de canonges faria l'efecte que aquella decisió no va afectar negativament les relacions entre ambdues corporacions.¹¹⁰⁵ Això no obstant, no gaire més tard l'alcalde va tenir coneixença que alguns sacerdots passaven a domicili a recollir les cèdules que acreditaven el compliment de les obligacions pasquals i tement que *«esta operación en las actuales circunstancias políticas que atravesamos podía contribuir a originar ocurrencias desagradables y a alterar el orden público, mandó que no se continuase aquella operación»*.¹¹⁰⁶

Les tensions entre les corporacions van aflorar de forma evident amb motiu de la promulgació de la Constitució el juny del 1869. L'ajuntament, que no tenia instruccions

¹¹⁰¹ *Ib.*, 14-7-1869.

¹¹⁰² *Ib.*, 8-2-1870, 14-2-1870, 28-2-1870.

¹¹⁰³ *Ib.*, 11-3-1870.

¹¹⁰⁴ *Ib.*, 2-3-1869.

¹¹⁰⁵ *Ib.*, 15-3-1869.

¹¹⁰⁶ *Ib.*, 12-4-1869.

precises sobre com havia de portar a efecte la promulgació, va decidir que tingués lloc el dia 13, i atès que el govern no havia manat que hi hagués festeigs públics i que les arques municipals estaven poc menys que buides, va optar per fer-ho sense a penes solemnitat i a càrrec del peculi particular dels regidors. Es preveia alçar un entarimat per a unes seixanta persones i convidar les autoritats, funcionaris i empleats municipals. L'acte comptaria amb el concurs de la banda municipal, s'il·luminaria el balcó de l'ajuntament i s'invitaria els veïns a participar de l'esdeveniment fent lluminàries.¹¹⁰⁷ Ni el bisbe ni el capítol de canonges, convidats a l'acte, hi van assistir. El prelat, a més, a qui s'havia demanat que fes repicar les campanes mitja hora abans de l'acte i a les nou de la nit, s'hi va negar. L'ajuntament, en una resposta provocativa, l'instava a no fer tocar les campanes a partir d'aleshores quan hi hagués amenaça de tempesta «*porque sabido es por la experiencia [sic] y por las leyes fijas y seguras de la física que las vibraciones de aquellas como metálicas atraen poderosamente hacia si el fuego eléctrico desprendido de las nubes causando horrorosos estragos [...]*».¹¹⁰⁸ El bisbe, per la seva banda, negava que el fenomen físic evocat per l'ajuntament estigués provat i replicava, a més, que la prohibició de fer repicar les campanes en cas de tempesta estranyaria profundament els agricultors de la zona.¹¹⁰⁹ Aquells mateixos dies l'ajuntament va rebre la sol·licitud de rogatives *pro pluvia* de l'administració de la confraria de Sant Isidre, i la corporació municipal va respondre manifestant la seva inconveniència a continuar fent el paper d'intermediari entre l'associació i l'autoritat eclesiàstica com era d'habitud. La tensió no va tardar a evidenciar-se de nou quan a primers de desembre el consistori no va ser convidat a participar en el trasllat en processó de les relíquies dels sants màrtirs de la ciutat fins a la catedral amb l'objectiu d'aconseguir el benefici de la pluja.¹¹¹⁰

L'ajuntament va trobar-se amb un problema majúscul amb les quintes. Per bé que la demanda de la seva supressió havia estat un dels motius de la Revolució de Setembre i que els partits que l'havien protagonitzat s'havien compromès a abolir-la, aviat l'objectiu va revelar-se inviable, especialment en un context marcat per la insurrecció

¹¹⁰⁷ *Ib.*, 5-6-1869, 12-6-1869. «*Fríamente y casi con glacial indiferencia se ha recibido la promulgación mencionada por parte de los vicenses, de modo que ha faltado la animación y alegría de toda fiesta popular en aquel acto; y aun la concurrencia a la serenata del lunes por la noche fue muy escasa, no viendo por otra parte más que dos casas iluminadas, o que secundaran la iluminación de las Casas Consistoriales*»; *El Ausetano*, núm. 15, 17-6-1869.

¹¹⁰⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 14-6-1869.

¹¹⁰⁹ *Ib.*, 21-6-1869.

¹¹¹⁰ *Ib.*, 13-12-1869.

cubana i l'aixecament de partides carlines a la Península. L'abril del 1869, havent d'afrontar el reclutament pel reemplaçament de l'exèrcit i «*considerando lo altamente odiosa que ha sido siempre y es la contribución de sangre*», l'ajuntament va optar per eludir el sorteig recorrent a la consegüent contrapartida econòmica.¹¹¹¹ Per obtenir una part dels fons necessaris el consistori va ordenar de fer un repartiment entre el veïnat. Aviat va constatar-se que gairebé tots els veïns havien refusat de fer el pagament, excepció feta del clergat. Els uns consideraven que les quantitats que se'ls exigien eren desproporcionades a la seva riquesa, els altres adduïen que el govern pretenia destinar aquells recursos a altres finalitats i encara n'hi havia que pretextaven que no eren veïns. Els comissionats per efectuar el repartiment afirmaven que «*la resistencia casi general puede atribuirse a una sedición porque muchos expresaron [sic] que ya estaban convenidos en no hacer el pago*».¹¹¹² Atès que la suma recaptada era insignificant i absolutament insuficient, l'ajuntament ja es disposava a celebrar el sorteig quan una circular de la Diputació de Barcelona en va ordenar la suspensió i va prescriure un repartiment entre els veïns i els pares dels concurrents.¹¹¹³ El consistori va ser novament incapaç d'executar el repartiment i no gaire més tard va sol·licitar a la diputació l'enviament d'un comissionat autoritzat per prendre mesures coactives.¹¹¹⁴

Més greu va ser l'episodi viscut l'abril de l'any següent, en el marc dels procediments per reclutar el contingent fixat per formar la lleva ordenada en un context d'agreujament del conflicte cubà. Ja el dia abans del sorteig un centenar de joves s'havia manifestat exigint la supressió de les quintes i l'endemà va aplegar-se un nombre de persones molt superior (*La Patria* parla de 2.000 persones).¹¹¹⁵ Just abans de procedir al sorteig dels mossos va presentar-se «*un inmenso gentío entre el cual había muchos de los mozos concurrentes, sus padres y parientes*» que va exigir la suspensió del procediment.¹¹¹⁶ El consistori va demanar als representants dels veïns concentrats a l'ajuntament que esperessin la deliberació del consistori mentre aquest cercava una solució de compromís entre les exigències del poble i el compliment de les ordres superiors. Emperò, en plena reunió «*se levantó una gran gritería producida por las masas que no quisieron acceder a lo que pidieron los Comisionados de los*

¹¹¹¹ *Ib.*, 5-4-1869.

¹¹¹² *Ib.*, 21-4-1869.

¹¹¹³ *Ib.*, 24-4-1869.

¹¹¹⁴ *Ib.*, 13-7-1869.

¹¹¹⁵ *La Patria*, núm. 100, 6-4-1870.

¹¹¹⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 3-4-1870.

concurrentes, y como los gritos amenazadores en alto grado infundían temores fundados de un atropello y desgracias lamentables, el Ayuntamiento se vio forzado a resolver que se aplazara el acto del sorteo».¹¹¹⁷ Així se'ls va manifestar immediatament als interessats, però «las masas que no contentas y exigiendo cosas a que el Ayuntamiento no pudo acceder, se amotinaron y rompieron forsadamente [sic] la puerta del gran Salón donde debía verificarse el sorteo y en el que se hallaban todos los útiles y efectos necesarios, los arrojaron por las ventanas y los llevaron a la plaza donde públicamente los quemaron».¹¹¹⁸ L'endemà l'ajuntament va acordar presentar la seva dimissió en ple després de constatar que el dia abans els seus membres havien estat a punt «de ser víctimas de la exaltación de las masas populares». El consistori observava que no havia rebut a temps l'auxili de la força armada, que en aquells moments no se li havia ofert suport i cooperació «de ninguna parte del vecindario sensato y de responsabilidad». L'ajuntament es considerava mancat de prestigi i de força moral i material per seguir al capdavant de l'administració i, encara molt menys, per continuar les operacions de reemplaçament.¹¹¹⁹ Episodis semblants van viure's a altres poblacions catalanes en aquelles mateixes dates.¹¹²⁰

2.2.4. La guerra i la República (1872-1875)

2.2.4.1. Les lleis municipal i electoral del 1870

La Constitució, aprovada i promulgada el mes de juny del 1869, en el Títol VIII, article 99, que feia referència al règim local, tan sols anunciava alguns principis generals, però no concretava amb precisió l'organització i les atribucions de les administracions municipals i remetia a una labor legislativa posterior. És durant la regència de Serrano, amb Nicolás María Rivero com a ministre de Governació, que van aprovar-se els dos textos que fixaven les condicions de la representativitat als municipis espanyols: la Llei Municipal de 20 d'agost de 1870 i la Llei Electoral Reformada del mateix dia.¹¹²¹ La legislació establí que l'ajuntament, al qual corresponia la «representación legal» de «todas las personas que residen en un término municipal», estava format per un alcalde i un nombre variable de tinents i regidors.¹¹²² El nombre d'individus de les dues darreres

¹¹¹⁷ *Ib.*

¹¹¹⁸ *Ib.*

¹¹¹⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 4-4-1870.

¹¹²⁰ *Vid.*, per al cas barceloní, JANUÉ, *Els polítics en temps de revolució...*, *op. cit.*, p. 88 i s.

¹¹²¹ MARTÍNEZ MARÍN, *La representatividad municipal española...*, *op. cit.*, p. 63-69.

¹¹²² *Gaceta de Madrid*, núm. 233, 21-8-1870, p. 14.

categories s'establí proporcionalment en funció del de residents d'acord amb una escala. Vic, que es trobava en el supòsit de 12.001 a 14.000 li corresponien quatre tinents d'alcalde i catorze regidors. A cadascun dels tinents li pertocava la presidència d'un dels districtes municipals en què s'havia de dividir el terme. Tots els càrrecs de l'ajuntament eren gratuïts, obligatoris i honorífics, la seva renovació es feia per meitats cada dos anys i es podia optar a la reelecció. Els alcaldes i els tinents eren nomenats per part dels regidors electes a través de votacions successives i per majoria absoluta. Els ajuntaments quedaven definits per la llei com a «*corporaciones económico-administrativas*».

La base d'electors la constituïen els espanyols, veïns del terme municipal, amb ple gaudi de drets civils, i els seus fill majors de vint-i-cinc anys. La llei contemplava tota una sèrie de causes privatives del dret electoral: no podien votar, per exemple, els que per sentència haguessin estat desposseïts dels seus drets polítics, els processats criminalment en el període de les eleccions o els pobres de solemnitat. La base d'elegibles era més restringida, perquè podien ser regidors els veïns caps de casa majors de vint-i-cinc anys, però no els domiciliats no emancipats. A més, calia tenir com a mínim quatre anys de residència fixa en el terme municipal, exceptuant els naturals del poble que després d'una absència prolongada haguessin obtingut la declaració de veïnatge. Les incapacitats eren similars a les definides en textos anteriors. No podien ser regidors els senadors, els diputats provincials i a Corts, els jutges de pau, els notaris i altres càrrecs públics, els que exercien funcions públiques retribuïdes, els subministradors de l'ajuntament, els deutors, o els que tenien causa administrativa o judicial pendent amb la corporació municipal. Podien excusar-se de servir el càrrec els majors de seixanta anys, els físicament impeditos i els que haguessin estat senadors, diputats i regidors fins a dos anys després d'haver cessat dels seus càrrecs. El procediment electoral era minuciosament regulat per la Llei electoral en el títol II, capítol 1r.

Com a novetat important, la llei establí la creació de la Junta municipal, formada per tots els membres de l'ajuntament en unió amb una assemblea de vocals associada, en nombre igual al triple de consellers. Els vocals associats eren designats per sorteig entre els veïns que pagaven contribucions directes, amb excepció d'aquells que no tenien capacitat per ser regidors, els que ho eren en aquells moments i els seus associats i familiars fins a quart grau, així com els empleats i els dependents municipals. La junta

municipal tenia atribucions importants com ara l'aprovació dels pressupostos, l'establiment i creació d'arbitris o la validació dels comptes municipals. Una de les grans novetats introduïdes per la Llei electoral van ser les disposicions integrants dels títols III, IV i V per garantir l'objectivitat i la transparència del procés electoral, on es preveïen sancions per falsedat, coaccions i faltes en el compliment dels deures per part de les autoritats i els funcionaris que intervenien en les eleccions i els actes preparatoris, i per a aquells individus que cometessin abusos i desordres.

2.2.4.2. La renovació de l'ajuntament el 1872 i els primers mesos de la guerra

Malgrat que, com hem vist, els membres de l'ajuntament vigatà van exhibir la seva dimissió l'abril del 1870 amb motiu dels incidents registrats davant el procediment de sorteig dels mossos cridats a prestar el servei militar, el fet és que els representants municipals van continuar en el seu càrrec fins a començaments del 1872, quan van ser substituïts pels elegits en els comicis de desembre del 1871. Aquelles eleccions, amb què es va procedir a la renovació total de l'ajuntament, van ser les primeres que van tenir lloc conforme les lleis municipal i electoral del 1870. Va prendre-hi part poc menys d'un 18% del cens, format per 2.707 individus amb dret a vot. Cal esmentar que van presentar-se protestes denunciant coaccions a la llibertat de vot en els cinc districtes electorals en què va dividir-se la ciutat.¹¹²³ Els regidors electes van prendre possessió el primer de febrer de 1872. Fins a dos terços del total de divuit integrants del consistori ocupaven per primera vegada aquella responsabilitat. No era aquest el cas de Font i Manxarell i Josep Andreu, que ja s'havien estrenat com a membres de l'ajuntament provisional nomenat per la Junta revolucionària, ni tampoc el de Pau Vergés, Francesc Vilanova, Josep Soler i Francesc Vendrell, que ja tenien experiència en el càrrec i majoritàriament havien militat en les files del progressisme local als anys seixanta. L'ajuntament va quedar presidit per l'advocat Font i Manxarell, destacat monàrquic liberal local, i van integrar-lo majoritàriament individus pertanyents al món dels oficis i del petit comerç i, també, alguns hisendats.

L'abril del 1872, poc després de les eleccions generals que van donar com a guanyador al districte al monàrquic liberal Frederic Pons i Montells (tot apunta que en un context de retraïment i abstenció generalitzada de l'oposició), diverses partides armades carlines van aixecar-se de nou al Principat en un episodi insurreccional que,

¹¹²³ AMV, Eleccions municipals 1871-1877, Eleccions municipals 1872, Actes.

com és ben sabut, acabà desembocant en una guerra civil. La comarca va ser altra vegada un dels escenaris preferents de la mobilització carlina. En una primera fase (fins a finals de gener del 1873), la dinàmica local no va veure's condicionada d'una forma abassegadora pel conflicte (com sí que succeí més endavant), per bé que des del primer moment el seu ressò i la seva influència es van deixar sentir en els plens de l'ajuntament i l'administració municipal va començar a mostrar preocupació per la defensa de la ciutat. Així, per exemple, el 29 d'abril el consistori observava que les tropes aquarterades a la ciutat s'havien absentat per perseguir les partides i que en cas d'un eventual atac carlí només es comptava amb un centenar de veïns armats per a la seva defensa. Consegüentment, es va resoldre sol·licitar al capità general l'enviament de 400 armes per distribuir-les entre individus de confiança, «*para atender a la seguridad de la población y defender la vida y los intereses de sus habitantes*». ¹¹²⁴ També a finals d'aquell mes l'alcaldia va adreçar-se al rector del seminari demanant un llistat dels alumnes que faltaven a les classes presumint que s'havien unit a les partides, i el governador civil va ordenar efectuar un registre als domicilis de Josep de Macià i Lluís M. de Ferrer, amb l'objectiu de requisar documentació i armes. ¹¹²⁵

A finals del 1872 l'amenaça carlina semblava accentuar-se. El dia 10 de desembre, només dos dies després de l'entrada dels carlins liderats per Joan Castells a Manresa (episodis semblants s'havien viscut a altres ciutats mitjanes importants com Terrassa i Reus en els mesos anteriors), ¹¹²⁶ l'Ajuntament de Vic va reunir-se amb la junta municipal per deliberar «*si se consideraba útil y conveniente en vista de las circunstancias actuales, el cerrar esta Ciudad de manera que pudiera evitarse una sorpresa de los Carlistas, como ha sucedido ya en otras poblaciones de igual o mayor importancia que esta Ciudad*». ¹¹²⁷ La resolució va ser afirmativa i immediatament van emprendre's algunes obres, per bé que hom es mostrava ben conscient «*que las egecutadas [sic] hasta ahora son únicamente al objeto de cerrar la Ciudad, restando aún a hacer algunas que tal vez serían necesarias o convenientes para la mejor defensa*». ¹¹²⁸

Entretant, l'arribada d'un nombre considerable de persones provinents de pobles veïns que havien fugit per no acudir al sometent carlí, obligà a celebrar una reunió

¹¹²⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 29-4-1872.

¹¹²⁵ AMV, Correspondència 1872, Abril, 27-4-1872, 30-4-1872.

¹¹²⁶ TOLEDANO, *La muntanya insurgent...*, op. cit., p. 138.

¹¹²⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 10-12-1872.

¹¹²⁸ *Ib.*, 13-1-1873.

extraordinària per decidir com es podia allotjar aquell contingent de nouvinguts que en alguns casos no tenia recursos econòmics ni una xarxa de relacions per sortir del pas. L'ajuntament votà unànimement acollir-los en domicilis particulars en contra de l'opinió defensada per l'alcalde Font, partidari d'allotjar-los a l'exconvent del Remei, una opció que no va convèncer el consistori per considerar que, estant ubicat extramurs, no es podria garantir la seguretat d'aquelles persones.¹¹²⁹ Immediatament després de la reunió, Font va fer arribar un ofici al tinent d'alcalde Giralt comunicant-li que li era impossible continuar al capdavant de l'ajuntament fins que no recobrés la salut.¹¹³⁰ Font no justificà de cap manera la seva malaltia i els seus companys van presumir que la decisió havia estat motivada per la disconformitat amb el seu parer en la reunió esmentada. L'ajuntament va decidir reconèixer a Giralt com a alcalde interí (que no tardà a ésser substituït per Vendrell) i informar immediatament el governador civil del procediment il·legal que havia seguit Font. En aquells moments una part sensible dels regidors no assistia habitualment a les sessions i el mateix Font no tardà a sol·licitar una nova llicència, aquesta vegada per gestionar assumptes d'interès municipal a Madrid.¹¹³¹

2.2.4.3. La proclamació de la República i l'agudització del conflicte bèl·lic

L'11 de febrer de 1873 va ser proclamada la I República i pocs dies més tard el consistori vigatà va reunir-se extraordinàriament i «*acordó por unanimidad acatar y obedecer como es debido al Gobierno constituido y ofrecer su firme adhesión a la República proclamada y su decidido apoyo y cooperacion a la misma, como igualmente para el sostén del orden y de la libertad*». Es va decidir, a més, canviar la inscripció de «Plaza de la Constitución» per la de «Viva la República» i celebrar l'esdeveniment amb música i il·luminacions.¹¹³² Pocs dies més tard Font va adreçar-se a l'ajuntament per comunicar oficialment la seva renúncia al càrrec d'alcalde atès que les seves «*convicciones políticas profundamente monárquicas no han podido cambiar y permanecen hoy tan firmes y arraigadas como en el día en que fue elegido*».¹¹³³ Cañellas i Giralt van adduir motius idèntics per presentar sengles dimissions, però en aquests dos casos l'ajuntament no va acceptar les renúncies per evitar que en uns

¹¹²⁹ *Ib.*, 3-1-1873.

¹¹³⁰ *Ib.*, 4-1-1873.

¹¹³¹ *Ib.*, 27-1-1873.

¹¹³² *Ib.*, 14-2-1873.

¹¹³³ AMV, Correspondència 1873, Febrer, 21-2-1873.

moments delicats com aquells es produís una deserció de responsabilitats en cadena.¹¹³⁴ Uns dies més tard, Josep Soler i Subirachs va ser l'elegit per cobrir la vacant d'alcalde.¹¹³⁵

El dia 25 de febrer va haver-se de convocar una reunió extraordinària per donar compte d'un ban expedit per Francesc Solà, intendent carlí, en què declarava rigorosament bloquejada la ciutat fins que no fossin satisfetes les contribucions d'immobles i els subsidis industrial i comercial corresponents als tres primers trimestres de l'any que els carlins exigien des de finals de gener.¹¹³⁶ Com a mesura d'urgència l'ajuntament va interdir l'extracció de qualsevol mercaderia fora de la ciutat, molt especialment de productes alimentaris i de primera necessitat, i va prohibir, també, la pujada de preus per evitar l'especulació i assegurar l'abastiment de la població.¹¹³⁷ En les setmanes següents sovintejaren les anades i vingudes a Barcelona de les comissions municipals per rescabalar el suport de les autoritats civils i militars superiors, i per obtenir el seu permís per adoptar totes aquelles mesures que es creguessin oportunes (tant la Diputació de Barcelona com el governador civil havien ordenat a l'ajuntament que no bloquegés el trànsit de carros i mercaderies). El 24 de març l'alcalde indicava l'absoluta necessitat que una comissió passés a Barcelona per entrevistar-se amb la comissió provincial, el governador civil i el capità general per exposar-los «*el crítico y precario estado en que se encuentra esta población bloqueada cada día con mayor rigidez por las partidas Carlistas las cuales por la falta de Tropas que les persigan llevan a cabo impunemente sus intentos, y al propio tiempo reclame de dichas Autoridades los auxilios [sic] necesarios y con urgencia, a fin de atender a la defensa de la Ciudad si intentaran invadirla los enemigos*».¹¹³⁸ En la mateixa sessió, prèvia autorització del capità general i en unió amb el comandant militar, s'acordà crear un batalló format per quatre companyies, anomenat *Francos de Vich*.

Només uns dies més tard l'ajuntament va reunir-se amb els veïns associats i s'acordà procedir a la fortificació de la ciutat, atès que les obres efectuades amb

¹¹³⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 4-3-1873. El fet és que igualment deixaren d'assistir de forma regular a les sessions.

¹¹³⁵ *Ib.*, 24-3-1873.

¹¹³⁶ AMV, Correspondència 1873, Gener, 25-1-1873. Arran de les exigències contributives dels carlins el 25 de gener ja havia tingut lloc una reunió de l'ajuntament amb els veïns.

¹¹³⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 25-2-1873; PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*, p. 74.

¹¹³⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 24-3-1873.

anterioritat eren insuficients per assegurar la defensa de la població.¹¹³⁹ També es va acordar fer un repartiment entre els veïns contribuents per afrontar les despeses que implicava aquella intervenció. La urgència amb què calia procedir va portar, finalment, a plantejar un «*anticipo forzoso*» entre els majors contribuents i les persones més adinerades.¹¹⁴⁰ La situació de les finances municipals era delicada i davant la reclamació de més de 25.000 pessetes per part de la diputació, en concepte dels repartiments provincials corresponents als anys econòmics de 1871-1873, l'ajuntament declarava estar exhaurit econòmicament «*ya por el servicio de bagages cuyo coste corresponde a la Diputacion, ya por gastos de fortificación cuyo importe por mitad ofreció la misma abonar, ya por espresos [sic] y pasapliegos, ya por gastos carcelarios, ya por muchos otros conceptos que por atenciones de guerra ha sido del todo forzoso satisfacer al Ayuntamiento [...]*».¹¹⁴¹ La situació era francament compromesa. A mitjan maig, per exemple, es constata que els comandaments tant de les tropes com dels batallons republicans i de les milícies ciutadanes demanaven amb freqüència quantitats econòmiques importants en concepte de bestretes reintegrables per poder pagar els seus subordinats, «*manifestando que de no entregárseles con urgencia, no pueden responder de la disciplina de sus subordinados ni de las operaciones militares que les estan confiadas*».¹¹⁴²

A començaments de juny l'ajuntament brandà la seva dimissió en ple com a mesura de força per evitar la destitució i el reemplaçament del comandant militar de la ciutat, Josep Massuet, que comptava, segons que sembla, amb la simpatia d'una part important de la població i amb el suport del comitè republicà i de la Junta d'armament i defensa; hom temia que la seva remoció pogués ser replicada de forma violenta.¹¹⁴³ Poc més tard, l'ajuntament va reunir-se amb caràcter extraordinari davant una nova exigència contributiva de la intendència carlina, que amenaçava altra volta amb el bloqueig. El consistori va acordar no satisfer ni un cèntim i adoptar totes les mesures que fossin necessàries per conjurar l'amenaça carlina, «*suspendiendo en caso forzoso hasta las garantías individuales por el principio legal de que es lícito para la propia conservación rechazar la fuerza con la fuerza y oponer medios a medios, y aunque algunas disposiciones de las que se dicten no se hallen del todo conformes a la más*

¹¹³⁹ *Ib.*, 30-3-1873.

¹¹⁴⁰ *Ib.*, 11-4-1873.

¹¹⁴¹ *Ib.*, 22-4-1873.

¹¹⁴² *Ib.*, 12-5-1873.

¹¹⁴³ *Ib.*, 9-6-1873.

*estricta legalidad pues no es digno de ella quien a ella no se sujeta [sic] como son los Carlistas y sus complices, y sobre todo [sic] como dice un axioma [sic] vulgar porque la necesidad carece de ley».*¹¹⁴⁴ Dies després l'ajuntament insistia de nou amb la dimissió en ple, en cas de no rebre l'autorització pertinent de les autoritats superiors, civil i militar per adoptar les mesures extraordinàries que fossin indispensables.¹¹⁴⁵

Després de la derrota de la columna Cabrinetty i la mort del brigadier a Alpens, el 9 de juliol de 1873, es reclamà encara amb més insistència i urgència la necessitat de comptar amb reforços per garantir la defensa de Vic.¹¹⁴⁶ El comandant militar de la ciutat, veient que les forces no arribaven, preveia cridar immediatament els destacaments de Conanglell, Roda i Centelles per fer de la capital osonenca un nucli de resistència.¹¹⁴⁷ Durant els dies i setmanes següents, tement un atac immediat, es prengueren nombroses diligències per intentar garantir la defensa de la ciutat i, vers el setembre, es procedí a l'inici de les operacions per a la reorganització de les milícies ciutadanes. A aquelles alçades la guerra ja condicionava d'una manera molt important l'administració municipal i, aparentment, en alguns moments arribà gairebé a monopolitzar-la.

Aquell particular context va provocar la suspensió a Vic de les eleccions municipals ordenades per la Llei de 24 de juny de 1873, que instava a la renovació total dels ajuntaments entre el 12 i el 15 de juliol i atorgava el dret electoral a tots els espanyols majors de vint-i-un anys.¹¹⁴⁸ Ni un sol elector s'hauria presentat a cap dels cinc col·legis electorals de la ciutat el dia 12 i el comandant militar, atenent a les circumstàncies excepcionals del moment, va resoldre suspendre la convocatòria. Van assenyalar-se com a noves dates els dies 19, 20, 21 i 22 del mateix mes, però tampoc en aquella ocasió va comparèixer ni un sol elector.¹¹⁴⁹ Finalment, els comicis van tenir lloc entre els dies 17 i 20 d'agost. L'ampliació del dret electoral va fer augmentar el cens en més de mig miler de persones en relació a les darreres eleccions municipals. En aquesta ocasió, de les

¹¹⁴⁴ *Ib.*, 18-6-1873. La reunió va tenir lloc dos dies després que Francesc Solà, intendent carlí, enviés una comunicació exigint les contribucions en quaranta-vuit hores i afirmés que no podia tolerar més la «criminal apatia» amb què l'ajuntament i l'alcalde responien a les seves ordres; AMV, Correspondència 1873, Juny, 16-6-1873.

¹¹⁴⁵ AMV, Correspondència 1873, Juliol, 1-7-1873.

¹¹⁴⁶ AMV, Correspondència 1873, Juny, 10-7-1873.

¹¹⁴⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 20-7-1873.

¹¹⁴⁸ *Gaceta de Madrid*, núm. 177, 26-6-1873, p. 859.

¹¹⁴⁹ AMV, Correspondència 1873, Juliol, 27-7-1873.

3.321 persones cridades a les urnes, tan sols van prendre part en la votació 203, una xifra escandalosament magra.¹¹⁵⁰

Les circumstàncies eren excepcionals i el sistema polític presentava símptomes inequívocs de fallida. Dels dinou individus electes en cinc col·legis electorals, quinze van presentar excusa per no haver de servir el càrrec.¹¹⁵¹ Els únics que no van fer-ho van ser Josep Carol i Canals, carnisser; Joan Oliva i Orriols, cinter; Feliu Pla i Àngel, fuster; i Francesc Sabatés i Roura, teixidor. Tots eren nous en l'administració municipal excepte Pla, que havia estat membre de l'ajuntament provisional nomenat per la Junta revolucionària. Entre els reclamants, Francesc de Codina i Pujol de Senillosa, Josep Pasqual i Elias, Geroni Homs i Mas i Miquel Ricart i Rosconi van aduir com a excusa no ésser veïns de Vic; la reunió de l'ajuntament i els comissionats de les meses electorals no va acceptar les seves excuses. Tampoc va acceptar les de Joaquim Pujadas i Serratosa, que va argumentar que no podia deixar de despatxar a l'establiment de farmàcia on treballava, ni les de Jacint Solà i Casadevall, Josep Miquel i Xamaní i Josep Pasqués i Comas, que van demanar ésser exonerats perquè com a membres de la classe obrera «*no tienen otro recurso para vivir que el producto de su trabajo que no pueden dejarlo a cualquier hora*». No va ser admesa, igualment, la sol·licitud d'Antoni Parareda i Cortada, que va al·legar la seva edat avançada i la manca de salut. En canvi, sí que van ser eximits de servir el càrrec Antoni Subirachs i Clarà, per ser el recaptador de la contribució territorial a la ciutat; i Pere Màrtir Mir, Josep Soler i Subirachs i Jacint Prou i Vila, que van invocar l'article 39 de la Llei municipal que autoritzava a presentar excusa a aquells que fes menys de dos anys que havien exercit el càrrec. També van ser exonerats Francesc Cañellas i Ordeig i Josep Macià i Anglas, perquè els seus cognoms materns no coincidien amb els que constaven en les llistes d'electes.

El recurs a la comissió provincial no va alterar de forma sensible el panorama, ja que aquest organisme va confirmar les resolucions esmentades amb excepció de la referent a Francesc de Codina, que va aconseguir ser eximit. Per cobrir les set vacants que van resultar de tot el procés de reclamacions, la comissió provincial va designar regidors amb caràcter interí Francesc Adam, Josep Català, Ramon Esturí, Miquel Mestanza, Francesc Subirachs, Miquel Genís i Joan Sendra, que ja havien pertangut a

¹¹⁵⁰ AMV, Eleccions municipals 1871-1877, Eleccions municipals 1873, Actes.

¹¹⁵¹ AMV, Eleccions municipals 1871-1877, Eleccions municipals 1873, Expediente de elecciones municipales de Vich.

equips municipals anteriors.¹¹⁵² Tots ells van presentar excusa i no van assistir a l'acte de constitució del nou ajuntament el 29 d'octubre. Per bé que el consistori només va acceptar la petició de Genís, el fet és que cap dels set individus va arribar a prendre possessió.¹¹⁵³ L'ajuntament quedà, doncs, constituït només per dotze persones, amb Miquel Ricart com a alcalde, i Pascual, Solà, Homs i Oliva com a tinents. Només tres dels seus membres havien exercit amb anterioritat el càrrec de regidor i, d'aquests, dos ho havien fet en la conjuntura del Sexenni; només un d'ells, el farmacèutic Pascual, havia ocupat un càrrec representatiu a l'administració municipal abans de la Revolució del 1868, durant el règim isabelí.¹¹⁵⁴ La dada és indicativa del canvi profund que va produir-se en els càrrecs municipals representatius durant el Sexenni i, particularment, en la conjuntura de la Primera República. Al mateix temps, el fet que la gran majoria d'aquests individus no repetís en el càrrec durant les dècades següents ens adverteix de l'acusada excepcionalitat del període.

2.2.4.4. Els carlins prenen Vic

L'accés a la presidència de la República de Nicolás Salmerón el juliol del 1873 significà un gir autoritari en el règim. El seu mandat anà acompanyat de la prioritització de la política d'ordre públic i de l'intent de restablir el poder i la capacitat de control i administració de l'Estat. El relleu va produir-se en el context de la insurrecció cantonal i internacionalista i de l'agreujament del conflicte carlí. La deriva autoritària va confirmar-se a partir del setembre amb Emilio Castelar com a nou cap d'Estat. Durant la seva presidència es van suspendre les garanties constitucionals, van mantenir-se tancades les Corts, va governar-se a cop de decret i va intensificar-se el protagonisme militar. El cop del general Pavía el 3 de gener de 1874, immediatament després de la reobertura de les Corts, va refermar el sentit autoritari i conservador de la República i va conferir a l'exèrcit l'arbitratge de la situació. Mentrestant, a Catalunya, Arsenio Martínez Campos, nou capità general del Principat, concentrà forces militars a Barcelona, forçà la dimissió del governador civil i de l'ajuntament, i designà com a alcalde Francesc Rius i Taulet, que havia exercit aquest càrrec fins a la proclamació de la República. Les mesures empreses per Martínez Campos per desarmar la milícia

¹¹⁵² AMV, Correspondència 1873, Octubre, 24-10-1873.

¹¹⁵³ La pressa de possessió, de fet, havia de tenir lloc el 24 de setembre de 1873 però els nous regidors no van acudir a la convocatòria.

¹¹⁵⁴ A propòsit d'aquest consistori Mn. Josep Gudiol afirmava: «En la Corporació hi havían cinch obrers, poques personalitats d'esperienza, y, de totes maneres, ben poca unió entre sos membres», [GUDIOL], *Collformich...*, op. cit., p. 10.

republicana i dissoldre l'organització de l'obrerisme revolucionari van provocar la convocatòria d'una vaga general i enfrontaments als carrers durant uns dies.¹¹⁵⁵ És en aquest context que les forces carlines liderades per Rafael de Tristany emprengueren l'assalt de la ciutat osonenca, sabedores de l'escassa guarnició militar destacada a Vic i de la limitada capacitat de resposta dels milicians.¹¹⁵⁶

L'escomesa carlina s'inicià el dia 8 de gener al vespre i els combats s'allargaren fins al matí del dia 10, quan assoliren el control de bona part de la ciutat. La nit del dia 8 l'alcalde i el comandant militar de la ciutat van convocar una reunió a l'ajuntament, a la qual haurien assistir uns pocs regidors, representants del capítol de la catedral, un beneficiat, alguns dels majors contribuents de la ciutat (per bé que la majoria havien abandonat la població) i els oficials de la milícia. Es discutí què calia fer i hi hagué divisió entre els partidaris de capitular i els que volien resistir a ultrança.¹¹⁵⁷ Lluís Arumí recorda en les seves memòries que alguns «prohoms de Vic», com el seu pare Joan Arumí, Joan d'Abadal i Josep Giró, van prestar-se a fer d'intermediaris per negociar una rendició honorable.¹¹⁵⁸

Davant l'evidència que no arribarien reforços de tropa des de Barcelona i essent incapaços de resistir gaire més temps, un grup nombrós de milicians, voluntaris i militars van fer-se escàpols, fugint de forma desordenada. Alguns no tardaren a ésser interceptats pels homes de Ramon Vila i Colomer (de Viladrau) al terme del Brull, on prop d'un centenar van ser morts en l'episodi que ha passat a la història com la matança de Collformic.¹¹⁵⁹ Els enfrontaments a la ciutat de Vic amb motiu de l'assalt s'haurien saldat amb prop de mig centenar de víctimes mortals.¹¹⁶⁰ A pesar de l'interès de Tristany per mantenir els seus subordinats a ratlla, afermat el control carlí sobre la ciutat, no deixaren de produir-se alguns incidents violents. Com era habitual en aquelles circumstàncies, una de les primeres mesures que va prendre's va consistir en comminar els ciutadans a lliurar totes les armes. S'ordenà, igualment, l'aterrament de les muralles i les fortificacions, tasca en la qual van col·laborar veïns de municipis propers. Aviat va

¹¹⁵⁵ VICENS VIVES i LLORENS, *Industrials i polítics...*, op. cit., p. 286.

¹¹⁵⁶ Així s'afirma a [GUDIOL], *Collformich...*, op. cit., p. 8 i 10.

¹¹⁵⁷ *Ib.*, p. 12.

¹¹⁵⁸ ARUMÍ, *La guerra dels carlins...*, op. cit., p. 36-37.

¹¹⁵⁹ *Ib.*, p. 29-32. La crònica de Joan Camps dona una xifra diferent, PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, op. cit., p. 78.

¹¹⁶⁰ [GUDIOL], *Collformich...*, op. cit., p. 16.

imposar-se, també, una contribució de guerra de 50.000 duros que calia satisfer en un termini de quinze dies.¹¹⁶¹

En aquestes circumstàncies, i a instàncies de l'alcalde, el dia 12 de gener l'ajuntament va reunir-se en presència de «*vecinos de todas clases en numero crecido*». Atesa la gravetat de la situació i conscient de la seva debilitat, l'ajuntament proposà «*que se le uniesen otras personas de conocimientos e influencia que en clase de Auxiliares [sic] le ayudasen en las graves tareas a que debía aplicarse para conseguir el bien y la utilidad de todo el vecindario de la población*».¹¹⁶² Els concurrents aprovaren la proposta per unanimitat i es nomenà una comissió auxiliar formada per divuit individus que comptaven amb un ascendent important a la localitat. Els seus membres eren, majoritàriament, hisendats, professionals liberals, eclesiàstics, industrials, fabricants i menestrals benestants, una part remarcable dels quals havia assolit experiència en l'administració municipal en els anys precedents a l'entrada en joc del sufragi universal.¹¹⁶³

Les gestions de l'ajuntament i la junta auxiliar van anar encaminades a intentar alleugerir la situació aflictiva per la qual passava la ciutat. Amb les autoritats carlines es va negociar la rebaixa de la contribució de guerra imposada a la ciutat i una pròrroga del termini per fer-la efectiva. Igualment, se sol·licità una ampliació del termini per acollir-se a l'indult concedit a aquells que haguessin format part de les forces republicanes. A començaments de febrer l'ajuntament s'adreçà al comandant militar carlí suplicant que la ciutat fos exceptuada d'aixecar-se en sometent, adduint les circumstàncies penoses en què es trobava la població.

[...] no repuesta todavía la Ciudad por motivo de las ocurrencias que han tenido lugar, muchas familias se encuentran en los mayores conflictos y apuros por falta de los maridos, hijos y demás a quienes debían su sustento, agoviadas [sic] con el pago de crecidas contribuciones que se ven [en] la imposibilidad de satisfacer con la absoluta falta de trabajo y paralización de toda clase de negocios a todo lo cual debe añadirse el pánico y trastorno de las familias que produciría el llevarse a efecto la disposición de levantarse en somatén, quedando por lo tanto desolada la población, fallando de ella los principales elementos en

¹¹⁶¹ Per a l'episodi de la presa de Vic, la matança de Collformic i el domini carlí a la ciutat podeu veure [GUDIOL], *Collformich...*, op. cit.; PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, op. cit., p. 76-80; ARUMÍ, *La guerra dels carlins...*, op. cit., p. 59-61.

¹¹⁶² AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 12-1-1874.

¹¹⁶³ Els auxiliars foren Ramon Sala i Fugurull, canonge, vicari capitular; Joan d'Abadal i Cavalleria, Joan Fatjó-Vilas, Josep Pericas, Joaquim Vilarrubia, Pere Joan Font i Senís, Fortià Feu i Martorell, Josep Bosch, Josep Genís i Mas, Joan Arumí i Roca, Domènec Vila, Marià Subirachs i Clarà, Benet Baquero i Capellan, Pere Estanyol i Nuri, Josep Conill i Ros, Josep Giró i Torà, i els preveres Narcís Vilarrasa i Marià Arenyas.

que casi todas las familias cifran su subsistencia y cuando en el día se hallan muchas personas obligadas a verificar el derribo de las murallas y limpia de sus escombros [...].¹¹⁶⁴

Paral·lelament, s'anaven produint les anades i vingudes entre Vic i Barcelona de les comissions nomenades pel mateix ajuntament i junta auxiliar, les quals tenien la missió d'exposar a les màximes autoritats civil i militar de la província la situació crítica en què es trobava la ciutat i reclamar-ne l'ajuda i la comprensió. Calia esvair l'eventualitat que es pogués acusar la població o els seus mandataris de connivència amb els carlins. Aviat l'ajuntament va poder constatar amb satisfacció que «*las Autoridades Superiores bien informadas de lo acontecido en esta Ciudad no tenían prevención alguna contra la misma*».¹¹⁶⁵

2.2.4.5. El municipi entre dues aigües

A l'entorn de la primavera del 1874 el context era ben crític per a les forces governamentals, mentre que els carlins, per contra, assolien el màxim control territorial i detenien ciutats mitjanes importants com Vic i Olot i, poc més tard, també la Seu d'Urgell.¹¹⁶⁶ Els membres de l'ajuntament, que des del mes de febrer havien brandat la seva dimissió en dues ocasions, van renunciar novament als seus càrrecs el 27 d'abril, l'endemà que alguns carlins vexessin una veïna (esposa d'un voluntari, segons Gudiol) rapant-li públicament els cabells a la plaça major, davant l'escàndol de la població.¹¹⁶⁷ Ja eren pocs, de fet, els individus del consistori que assistien amb regularitat a les sessions. Davant d'aquesta situació, el 16 de maig l'alcalde accidental, Josep Miquel i Xamaní, teixidor, l'únic dels regidors que encara era a la ciutat -llevat d'Antoni Parareda que, mancat de salut, no podia exercir el càrrec-, va convocar els veïns de la ciutat a una reunió pública. Amb aquella iniciativa Miquel seguia el consell que li havien donat «*personas ilustradas y amantes del bien y prosperidad de Vich*» resoltes a nomenar un ajuntament provisional que posés fi a una situació de greu orfenesa administrativa.¹¹⁶⁸ L'alcalde accidental explicà que ja se li havia presentat una proposta de candidatura amb els noms de les persones que podrien constituir l'ajuntament provisional, i va voler puntualitzar que no es pretenia suplantar el dret dels electors, sinó únicament abreujar temps i tràmits en la mesura que fos possible. Josep Giró, persona

¹¹⁶⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 9-2-1874.

¹¹⁶⁵ *Ib.*, 7-2-1874.

¹¹⁶⁶ TOLEDANO, *La muntanya insurgent...*, op. cit., p. 185 i s.

¹¹⁶⁷ AMV, Correspondència 1873-1905 1874, Abril 1874, 27-4-1874; [GUDIOL], *Collformich...*, op. cit., p. 10. Josep Masferrer en va fer esment en una correspondència adreçada al seu germà Francesc de P., vid. BC, Fons Masferrer i Arquimbau, Ms. 9186/2 (27-4-1874).

¹¹⁶⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 16-5-1874.

de prestigi que ja havia estat al capdavant del municipi en moments complexos, va prendre la paraula per agrair els serveis prestats per la junta d'auxiliars i elogià a Miquel per haver complert amb el seu deure fins al final. Giró acabà demanant el vot per la candidatura proposada i, per bé que va admetre la possibilitat de modificar-la, no s'estigué d'apressar els assistents, indicant que cada moment que passava s'incrementava el perill i la inquietud dels veïns i de les «*personas honradas y sensatas*». La candidatura va ser aprovada per aclamació sense objeccions.¹¹⁶⁹

L'endemà va prendre possessió el nou ajuntament, que va ser presidit per Miquel Bertran, un advocat natural d'Igualada però resident a Vic, que havia cursat brillantment la carrera de dret a Barcelona i s'havia doctorat a Madrid. Ja ha aparegut en les pàgines precedents com un dels redactors d'*El Pueblo Vicense* i com a membre destacat del Cercle Literari. En aquesta entitat hi va tenir un paper important en l'ordre institucional i des de la seva tribuna dictà, els anys 1869 i 1870, sengles conferències proposant la creació de jurats mixtos d'empresaris i treballadors i l'abolició de la pena de mort.¹¹⁷⁰ De fet, anys abans, Bertran havia estat un dels impulsors principals de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera.¹¹⁷¹ El nou alcalde era l'espòs de Dolors de Mas i Poudevida i era cunyat, doncs, de Lluís de Mas, que llavors ocupava una posició rellevant dins l'estructura carlina i era membre d'una destacada família tradicionalista vigatana.¹¹⁷² Molt probablement va pensar-se que aquell fet el posicionava de manera favorable per presidir el consistori en les circumstàncies particulars que concorrien aleshores en el municipi, sota la dominació carlina.¹¹⁷³ Els tinents d'alcalde d'aquell consistori van ser Joan Parareda, forner i propietari; Manuel Moret, comerciant i propietari; Ramon Anglada, impressor; i Josep Creixans, sastre. Cap d'ells tenia cap experiència prèvia en el càrrec, una particularitat que reunien tots els membres del consistori excepte Miquel Genís. Alguns dels elegits no van presentar-se a la presa de possessió i van intentar eludir el càrrec, però finalment tots van acabar unint-se al consistori amb l'excepció de

¹¹⁶⁹ *Ib.* Els individus integrants de la candidatura eren els següents: Miquel Bertran i Gabarró, Josep Serra i Campdelacreu, Ramon Munmany i Suquet, Antoni Gudiol i Cortinas, Josep Creixans i Colomer, Josep Casulà i Xicola, Josep Boix, Lluís Bertrana i Coma, Lluís Barjau i Codina, Miquel Alibés i Ausiró, Josep Fargas i Boixó, Josep Baquer i Carbonell, Joan Parareda i Ausió, Miquel Soler i Casals, Pere Oms i Isern, Ramon Anglada i Pujals, Miquel Genís i Quintana, Ramon Constans i Font, Manuel Moret i Mas.

¹¹⁷⁰ Amb motiu de la seva mort i a propòsit de la seva vinculació amb l'entitat, *La Veu del Montserrat* (núm. 40, 6-10-1883, p. 318) deia el següent: «Entussiasta d'un modo especial del Círcol Literari, era dels primers en donarli impuls per acostarlo á son ideal d'una societat que á la vegada que centre de il·lustració, fos punt neutral de reunió de totes las forsas verdaderas y aprofitables del pays».

¹¹⁷¹ RIBA, *L'Ateneu igualadí...*, *op. cit.*, p. 25 i s.

¹¹⁷² *Vid.* p. 162, nota 559 d'aquest treball. TOLEDANO, *La muntanya insurgent...*, *op. cit.*, p. 195-196, indica que De Mas estava aleshores al capdavant del cos d'enginyers.

¹¹⁷³ De fet, es planteja en aquests termes a *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció VIII.

Josep Serra i Campdelacreu, Lluçia Bertrana i Ramon Constans, que no van incorporar-se malgrat que el consistori no va acceptar-los les excuses presentades.

L'ajuntament provisional va topar immediatament amb una realitat econòmica ben poc afalagadora. Tan sols quinze dies després de prendre possessió ja es feien gestions per posar en marxa un emprèstit voluntari entre els majors contribuents perquè va constatar-se que la manca de recursos impedia a l'ajuntament «*cubrir sus más precisas y perentorias atenciones municipales [...] y solventar las sagradas deudas que tiene contraídas*».¹¹⁷⁴ Per bé que el municipi també tenia diversos crèdits al seu favor pendents de cobrament, hom era ben conscient que, atès el context, el reintegrament d'aquelles quantitats era poc menys que il·lusori en el curt termini. Per contra, s'havia de respondre amb rapidesa tant a les exigències econòmiques de la intendència carlina, com als subministraments requerits per l'exèrcit governamental.

La situació va tendir a agreujar-se especialment vers l'agost, quan els dos exèrcits en pugna, incapaços d'imposar-se completament l'un sobre l'altre, van alternar-se en el domini de la ciutat de manera que aquesta va veure's obligada a proveir ara les forces armades carlines, adés les republicanes o governamentals. Tant és així, que el 24 d'agost, reconquerit -si més no temporalment- el control de la ciutat per part dels exèrcits governamentals, el caporal segon José Merelo va cridar l'ajuntament per manifestar-li el seu profund descontentament «*por la protección que esta Ciudad y las Autoridades vienen prestando a los Carlistas mostrándose de esta manera hostiles al Gobierno*».¹¹⁷⁵ Malgrat les explicacions donades per les autoritats municipals, el comandant imposà a la població una multa de 5.000 pessetes que calia satisfer aquell mateix dia.¹¹⁷⁶ Ateses les circumstàncies, l'ajuntament va reunir-se en diverses ocasions amb el veïns majors contribuents a començaments de setembre per exposar-los la situació i intentar trobar-hi un desllorigador. La municipalitat protestà contra la impossibilitat de satisfer les exigències contradictòries de les forces armades republicanes i carlines, i plantejà la seva dimissió en bloc per procedir a nomenar un nou ajuntament «*compuesto de personas de más representación y más prestigio e influencia*» que pogués fer front amb majors garanties els conflictes. Davant les consideracions dels presents, que van fer notar que aquell gest podia contribuir a

¹¹⁷⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 2-6-1874.

¹¹⁷⁵ *Ib.*, 24-8-1874.

¹¹⁷⁶ Accedint a allò sol·licitat per l'ajuntament, el juliol del 1875 va comunicar-se que es faria la devolució de l'import; *Ib.*, 12-7-1875.

agreguar la situació, els membres de l'ajuntament van fer marxa enrere en la renúncia dels seus càrrecs i es va optar per nomenar una junta auxiliar que reforcés l'autoritat municipal i donés suport a la seva activitat.¹¹⁷⁷

L'arribada d'un fort contingent de tropa sota el comandament del brigadier Odón Macías va contribuir a consolidar el control que l'exèrcit governamental tenia de la ciutat des de finals de setembre. No faltà, però, alguna temptativa carlina per recobrar el comandament del lloc, com ara la que es produí el 10 d'octubre, quan hi hagueren enfrontaments destacables.¹¹⁷⁸ Macías havia ordenat forticar de nou la ciutat, fet que obligà els pobles del partit a fer un renovat esforç econòmic i que portà l'Ajuntament de Vic a exigir als seus veïns un trimestre extraordinari de contribucions. Davant la situació d'ofegament econòmic l'ajuntament no tardà en brandar de nou la dimissió, que no va ser acceptada per l'autoritat militar.¹¹⁷⁹

2.2.4.6. Sota el signe de la Restauració

Per bé que la guerra encara era lluny de concloure i al país hi continuaven els enfrontaments armats, bufaven amb força els aires de la restauració monàrquica de la dinastia borbònica. La seqüència és prou coneguda: al pronunciament de Martínez Campos a Sagunt el 29 de desembre d'aquell 1874 seguí, dos dies més tard, l'inici del Ministeri-Regència d'Antonio Cánovas del Castillo i, poc més tard, el 9 de gener, el desembarcament d'Alfons XII a Barcelona. A Vic tot just feia un any de l'entrada dels carlins a la ciutat i hom celebrà el dia 19 d'aquell mateix mes una funció fúnebre solemne en memòria de les víctimes a la catedral, amb assistència de les autoritats.¹¹⁸⁰

L'ajuntament que presidia Bertran va ser substituït a finals d'any. El 23 de desembre de 1874 va ser nomenat governativament un nou consistori que va tenir l'hisendat Pau Vergés com a alcalde. Les tinències primera i segona van ser, respectivament, per a Joan Serra i Blasi, metge cirurgià, i Josep Masferrer, el qual encara no era prevere.¹¹⁸¹ El nou ajuntament, compost molt majoritàriament per industrials i petits comerciants, va prendre possessió l'1 de gener, però més d'un terç

¹¹⁷⁷ *Ib.*, 7-9-1874. Els nomenats van ser Antoni Soler, Joan Arumí, Pasqual Fargas, Josep Tort, Josep Genís i Mas, Josep Bofill i Herm, Miquel Mestanza, Fèlix Forcada, Josep Roca, Bernat Marquet, Joan Vilar, Josep Giralt, Joan Casas i París, Ramon Serradora i Josep R. Serra i Xicola.

¹¹⁷⁸ PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*, p. 81-82.

¹¹⁷⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 25-10-1874.

¹¹⁸⁰ PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*, p. 85.

¹¹⁸¹ AMV, Correspondència 1873-1905 1874, Vària, 23-12-1874.

dels nomenats no va arribar a assumir els càrrecs.¹¹⁸² El mandat d'aquest ajuntament va ser molt breu, però suficient com per iniciar el que sembla una depuració dels empleats municipals: tot el personal va ser cessat a excepció del secretari, els serenos i els encenedors de fanals.¹¹⁸³

El 18 de març va prendre possessió un nou consistori, de nou designat governativament. Va ser nomenat alcalde Ramon Capdevila i Lleona, «lliberal madur»,¹¹⁸⁴ fabricant i propietari, persona amb àmplia experiència en l'administració municipal que ja havia ocupat el càrrec de regidor en nombroses ocasions des del 1848. Segons s'explica a les *Memories de un menestral vigatà*, el consistori va ser confegit per Francesc Domingo i Garriga (1842-1881),¹¹⁸⁵ destacat agent del conservadorisme de Cánovas a la comarca i que des de gener d'aquell any ocupava el càrrec de representant del districte de Sant Hipòlit de Voltregà en una diputació de predomini conservador nomenada pel governador civil.¹¹⁸⁶ Sabem que una de les persones a qui es

¹¹⁸² AMV, Correspondència 1875, Gener, 1-1-1875.

¹¹⁸³ *Ib.*, 23-1-1875.

¹¹⁸⁴ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció IX.

¹¹⁸⁵ *Ib.*

¹¹⁸⁶ MESTRE, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 159. Domingo i Garriga, membre del partit conservador, continuà detenint el càrrec de diputat provincial durant els anys immediatament posteriors, per tal com va ser elegit representant del districte de Manlleu en les eleccions del 8, 9 i 10 de març de 1877 per a la renovació total de la diputació, i revalidat per al mateix districte en les parcials de setembre del 1878; *Ib.*, p. 164. Ocupà aquest càrrec fins a la seva mort sobtada el desembre del 1881. Des del seu càrrec de diputat provincial i de vocal de la junta del cos armat de sometents va tenir un paper destacat en l'organització a Catalunya del sometent general de novembre del 1875 i en la reorganització del cos de mossos d'esquadra; *La Vanguardia*, núm. 497, 7-12-1881, p. 6878; *La Il·lustració Catalana*, núm. 55, 15-1-1882, p. 26; *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció IX. Les *Memories* referides destaquen no només el paper que va tenir en la configuració del consistori vigatà, sinó també en l'elecció del diputat a Corts pel districte, Pere Bosch i Labrús, que va mantenir aquesta condició ininterrompudament fins al 1886. Francesc Domingo i Garriga, nascut a Vic, era fill de Josep Domingo i Lluch i Maria Garriga i Llastanós. Domingo i Lluch, guanter instal·lat al carrer Manlleu, havia estat regidor de l'Ajuntament de Vic els anys 1852-1854. A finals d'aquella dècada s'instal·là a Sant Quirze de Besora, on era propietari d'una indústria tèxtil. Francesc Domingo, que va ser president de la Junta revolucionària d'aquesta població el 1868, va heretar i ampliar amb els seus germans la fàbrica familiar i va figurar entre els membres destacats de les grans associacions patronals i de les entitats proteccionistes catalanes del període, essent, per exemple, vicepresident del Foment de la Producció Nacional. El seu germà Domènec va ser alcalde de la mateixa vila entre 1897-1902 i 1912-1914; Joan SERRALLONGA, *Sant Quirze de Besora (de 1714 a l'actualitat)*, Vic, Eumo, 1998, p. 85-86 i annexos, recull informacions diverses sobre la presència i l'activitat dels Domingo a la vila. Francesc Domingo, propietari de la finca anomenada La Coromina, a Sant Quirze, destacà, també, com un bon agrònom i presentà amb èxit les seves produccions agrícoles en diverses exposicions i concursos. Francesc X. Tobella i d'Argila dedicà a Domingo una sentida i elogiosa necrologia a *La Il·lustració Catalana* -periòdic que el finit hauria contribuït a fundar i protegit- en la qual qualificava l'osonenc d'entusiasta catalanista; *La Il·lustració Catalana*, núm. 55, 15-1-1882, p. 26-27.

va sondejar efectivament per conformar el nou consistori va ser Joan d'Abadal, el qual també havia estat nomenat diputat provincial per via governativa el gener del 1875.¹¹⁸⁷

Sigui com sigui, van ocupar les tinències d'aquell nou ajuntament Josep Masferrer; Josep Bassols, comerciant i fabricant de teixits que havia format part de diversos ajuntaments durant el període isabelí i el Sexenni; Andreu Terricabras, metge cirurgià; i Francesc Vilanova, cafeter, militant en les files del progressisme local que havia format part de diversos equips municipals des del 1865. També havia militat en el progressisme un company de consistori, Fèlix Rovira. Un altre dels membres nomenats, Joan Arumí, havia format part de l'ajuntament entre 1867 i 1868, fins que la revolució forçà el recanvi de l'equip de govern. Durant el Sexenni se li atribuïren idees reaccionàries i, com hem vist, figurà, si més no inicialment, en la Junta catolicomonàrquica amb seu a la ciutat. Amb l'entrada dels carlins, a les primeries del 1874, Arumí s'oferí a l'ajuntament constituït juntament amb altres prohoms per negociar la rendició de la ciutat i, quan les forces comandades per Tristany acabaren per prendre el control del lloc, se serví de la seva amistat amb Mn. Galceran per protegir alguns liberals.¹¹⁸⁸ Cal dir, però, que la major part dels regidors no havia format mai part de cap ajuntament, ni ho faria en el futur.

A les *Memories* esmentades s'hi afirma que «L'Ajuntament de'n Capdevila, [...] hagué de contentarse servint d'instrument á les columnes, como lo de'n Bertrán ho fou dels carlins».¹¹⁸⁹ De conflictes amb l'autoritat militar no en faltaren. L'ofensiva militar per acabar amb la guerra anà acompanyada, lògicament, d'una pressió renovada sobre la població de Vic, que havia de fer front al subministrament i l'allotjament d'importants contingents armats. Les relacions amb el comandant militar de la ciutat, Vicente Vargas, no foren bones. El ple del 18 de maig va fer-se ressò de l'agressió del comandant a un agutzil municipal per una discussió sobre el lloc més adient per allotjar una força de tropa acabada d'arribar. L'ajuntament protestà pel fet aduint que amb la seva conducta el comandant havia «*deprimido el prestigio de la Autoridad*» i contribuït

¹¹⁸⁷ Així ho recull VILANOVA, *Influència política i social...*, *op. cit.*, p. 25-27, a partir d'una correspondència de Cástor Ibáñez de Aldecoa adreçada a Joan d'Abadal amb data 5 de febrer de 1875 (AAP). El document D'Abadal va gestionar la renúncia al càrrec aduint que l'administració encara no havia resolt l'expedient per impagaments en concepte de consums que l'afectava a ell i a la resta dels companys integrants de l'ajuntament en els anys 1867-1868.

¹¹⁸⁸ ARUMÍ, *La guerra dels carlins...*, *op. cit.*, p. 39-41.

¹¹⁸⁹ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció IX.

a augmentar l'antipatia que el veïnat sentia envers l'esmentat Vargas.¹¹⁹⁰ En la reunió aflorà un conflicte que no era nou. El consistori es queixà que sovint no era ben tractat quan s'adreçava al cap militar en demanda d'alguna causa justa i que aquest privava de l'exercici de la seva llibertat als veïns de forma poc racional, coartant-ne la mobilitat de forma injustificada. L'ajuntament decidí adreçar-se al governador civil i amenaçà amb la dimissió si el capità general no aprovava el trasllat del seu subordinat.

Els problemes amb el cap militar no acabaren aquí. A començaments de juny el comandant general José Arrando ordenà el bloqueig de la circulació de productes alimentaris en grans quantitats entre la Garriga i Vic, per una banda, i, Vic i Ripoll, per l'altra. A finals d'aquell mateix mes els carlins declararen el setge de la ciutat.¹¹⁹¹ Els bans, rubricats per Francesc Savalls, van escampar-se per diverses poblacions de la rodalia.¹¹⁹² La ciutat patia, doncs, de fet, un doble bloqueig. La situació s'agreujà pel fet que el comandant militar local no es limità a donar compliment al bloqueig ordenat pel seu superior el 2 de juny, sinó que decidí prendre més mesures de rigor i va fer extensiva la prohibició de circulació a tota classe de productes i articles. L'ajuntament es queixava del «*triste y afflictivo estado*» en què es trobava la població i observava que les mesures estaven produint la decadència de la indústria i els mercats, arruïnant moltes famílies, amb l'agreujant que mentre això succeïa en «*esta Ciudad, fiel al gobierno y ocupada por las fuerzas leales*», altres poblacions dominades pels enemics no es veien perjudicades.¹¹⁹³ Paral·lelament, la junta de sanitat local va informar d'un desenvolupament sorprenent de la verola. Les autoritats vigatanes temien que amb aquell cúmul de circumstàncies es poguessin produir aldarulls que afectessin l'ordre públic i van sol·licitar l'atenció de les autoritats militars superiors. El capità general Martínez Campos va autoritzar, pocs dies més tard, el trànsit d'articles no comestibles.¹¹⁹⁴

Tot i així, l'11 d'agost, en sessió extraordinària, l'ajuntament va manifestar la «*imposibilidad en que se halla el Municipio de poder cumplir las muchas y perentorias exigencias de los señores Militares*». El consistori se sentia desprestigiat, «*sin poder*

¹¹⁹⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 18-5-1875. Es fa referència a l'afer a BC, Fons Masferrer i Arquimbau, Ms. 9186/2 (19-6-1875).

¹¹⁹¹ Es fa referència als bloquejos a PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, op. cit., p. 92.

¹¹⁹² En una carta adreçada a Francesc de P. Masferrer enviada per la seva família es fa referència al setge de Savalls i se li recomana no traslladar-se a la ciutat atès que la guerra es troba en un dels pitjors moments; BC, Fons Masferrer i Arquimbau, Ms. 9186/1 (22-6-1875).

¹¹⁹³ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 17-7-1875, 19-7-1875.

¹¹⁹⁴ *Ib.*, 26-7-1875.

cumplir la misión que las leyes le confieren, ni usar de las tribuciones legales para proteger la seguridad personal y los intereses de sus representados», i va decidir presentar la dimissió.¹¹⁹⁵ El governador civil va negar-se a acceptar-la, va mostrar-se satisfet per la conducta mostrada per l'ajuntament fins aleshores i es va comprometre a donar-li protecció. L'antagonisme entre el govern municipal i el comandant militar ja era reconeguda clarament i de forma inequívoca.¹¹⁹⁶

Entretant, l'ofensiva liderada per Martínez Campos entre la primavera i la tardor del 1875 va donar els seus fruits. La força militar carlina i el control que tenien sobre una part del territori català van desfer-se amb rapidesa. A la pèrdua d'Olot el març del 1875 succeí la caiguda de la Seu d'Urgell a finals d'agost, que resultà ser un cop mortal per a les esperances carlines.¹¹⁹⁷ En aquest sentit, el sometent ordenat pel capità general els dies 18, 19 i 20 de novembre va tenir un valor fonamentalment simbòlic.

Les manifestacions festives amb motiu de la fi de la guerra van tenir lloc a Vic els dies 12, 13 i 14 de març de 1876. Semblantment al que ja havia succeït mesos enrere quan s'havia tractat de festejar la presa de la Seu d'Urgell, el consistori cercà la complicitat i la col·laboració de les autoritats eclesiàstiques, però aquestes no van mostrar-se gens disposades a entrar en el joc. En aquesta ocasió el prelat va negar-se a autoritzar un tedèum d'acció de gràcies a Déu per l'assoliment de la pau fins que Sa Majestat o el govern no ho sol·licités formalment i tingués a les seves mans la Reial cèdula corresponent.¹¹⁹⁸ El bisbe expressà al consistori el temor que aquell acte tingués significació política i es negà a fer un pas endavant fins que no pogués llegir els motius que explícitament s'adduïen en la reial carta. Quan el bisbe hagué rebut la cèdula el dia 17, ja passats els dies de festeig, disposà la celebració d'un tedèum el dia 20, però ni l'ajuntament ni les autoritats militar i judicial es mostraren disposats a assistir-hi, per tal com ja l'havien celebrat a l'església dels Trinitaris oficiant missa un capellà del regiment.¹¹⁹⁹

Pel que sembla, la manca d'entusiasme de l'Església vigatana davant aquell tipus de manifestacions no era del tot insòlita en el «medi local» vigatà. L'alcalde hagué d'exhortar alguns veïns que feien «*público alarde de no querer iluminar los balcones y*

¹¹⁹⁵ *Ib.*, 11-8-1875.

¹¹⁹⁶ *Ib.*, 13-8-1875.

¹¹⁹⁷ TOLEDANO, *La muntanya insurgent...*, *op. cit.*, p. 215 i s.

¹¹⁹⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 8-3-1875.

¹¹⁹⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 19-3-1876; PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*, p. 110.

ventanas de sus casas en las noches de los tres días de festejos»,¹²⁰⁰ i en la seva crònica, Joan Camps, després de comparar les celebracions de Vic amb les de Barcelona, conclouïa: «s'hi veia més fredor, en general s'hi coneixia l'esperit de contra partit, per no dir carlí, que és el que hi domina».¹²⁰¹

¹²⁰⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 11-3-1876.

¹²⁰¹ PLADEVALL (ed.), *La tercera guerra carlina...*, *op. cit.*, p. 110.

2.3. La Restauració borbònica I (1876-1890)

2.3.1. La legislació municipal i electoral de la Restauració.¹²⁰²

La Constitució de juny del 1876 responsabilitzava els ajuntaments (i les diputacions provincials) de l'Administració local, i per bé que no precisava ni l'organització, ni les atribucions d'aquests organismes -aspectes que havien de ser regulats per lleis orgàniques específiques encara no aprovades-, el Títol X contenia alguns principis orientadors. Així, per exemple, l'article 83 de la nova constitució recuperava literalment el redactat de l'article 73 de la carta magna del 1845 («Art. 83. *Habrà en los pueblos alcaldes y Ayuntamientos. Los Ayuntamientos serán nombrados por los vecinos a quienes la ley confiera este derecho*») i obria la porta al restabliment del nomenament governatiu dels alcaldes. Es feia, així, un pas enrere en la condició electe dels càrrecs públics i es limitava l'autonomia efectiva del municipi.

La Llei de 16 de desembre de 1876, reformant les lleis municipal i provincial de 20 d'agost de 1870, va canviar les condicions de la representativitat local. Les lleis municipal i electoral del 1870 continuaren vigents, però s'hi feren algunes modificacions sensibles, fonamentalment en el que fa referència al nomenament dels alcaldes, a les condicions per ésser elector i elegible (més restrictives i de naturalesa censatària), i a l'increment de les atribucions resolutives per part del governador civil. La Llei municipal de 2 d'octubre de 1877 no va fer si no refermar i clarificar la conjunció d'ambdós textos.

Amb les lleis del 1876 i 1877 esmentades la condició d'elector la tenien els veïns caps de família amb casa oberta que poguessin acreditar com a mínim dos anys de residència fixa en el districte municipal (no ho eren, per tant, els seus fills majors d'edat o els domiciliats no emancipats), i que paguessin alguna contribució directa (d'immobles, cultiu i ramaderia, o bé de subsidi industrial i de comerç) amb un any d'anterioritat a la formació de les llistes electorals. També tenien la condició d'electors els empleats civils de l'Estat, la província o el municipi en servei actiu, els «*cesantes con haber por clasificación*», i els jubilats o retirats de l'exèrcit i l'armada. Igualment, podien ésser electors els majors d'edat amb un mínim de dos anys de residència al terme municipal, que poguessin justificar la seva capacitat professional o acadèmica amb un títol oficial. La condició d'elegible era més restrictiva. A les poblacions de més de 1.000

¹²⁰² Seguim en aquest apartat, fonamentalment, MARTÍNEZ MARÍN, *La representatividad municipal española...*, op. cit., esp. p. 69-82; ORDUÑA i COSCULLUELA, *Historia de la Legislación...*, op. cit.

veïns (com era el cas de Vic), calia acreditar un mínim de quatre anys de residència al municipi i pagar una quota directa suficient com per estar comprès en els dos primers terços de la llista de contribuents. Igualment, eren elegibles aquells que, a més de formar part de les anomenades «capacitats», paguessin alguna contribució.

La llei consagrava l'intervencionisme governamental i reservava la facultat de nomenament dels alcaldes de les principals poblacions al monarca (circumstància que comprenia Vic, per tal com era cap de partit judicial) i incrementava la capacitat resolutiva dels governadors civils, que ampliaven facultats davant de la comissió provincial per suspendre els ajuntaments o per fer els nomenaments preceptius quan fos necessari cobrir-ne les vacants. Val a dir que el nomenament governatiu de l'alcalde havia de fer-se entre els regidors que constituïen l'ajuntament. Per la seva banda, els alcaldes, que a més de la condició d'«*administradores de los pueblos*» mantenien la de «*delegados del Gobierno de S. M.*», veïen ampliats els supòsits pels quals podien suspendre els acords de l'ajuntament.

En general hi hagué una continuïtat notable respecte la Llei municipal del 1870 en aspectes com la durada dels mandats, la renovació biennal dels ajuntaments per meitats, els criteris d'impossibilitat i els supòsits d'excusa, o l'organització de la Junta municipal (per bé que en aquest cas es limitava el nombre dels vocals associats). Semblantment, per bé que la base d'electors i elegibles s'havia modificat de forma molt substancial, la Llei electoral del 1870 va continuar regint i regulant els aspectes referents al procediment electoral i seguiren vigents les disposicions del títol III que preveïen sancions penals per falsedats, coaccions, arbitrarïetats, abusos i manca de compliment dels deures electorals per part d'autoritats i funcionaris.

El marc legal esbossat fins aquí en les seves línies principals va definir i regular el règim legal i de representativitat municipal durant gairebé tot el període de la Restauració, malgrat que van fer-s'hi diverses modificacions de transcendència desigual. Aquesta continuïtat es donà, cal dir-ho, a pesar dels debats i intents reiterats, i sovint no reeixits, de reforma legislativa del règim local durant aquell mateix període.

Entre les disposicions legals que van transformar l'ordre establert el 1877 cal esmentar la Llei de 9 de juliol de 1889, que modificava l'article 62 de la Llei municipal, establint la incapacitat dels regidors dels municipis capitals de província i majors de 6.000 habitants (com ara Vic) per ser reelegits fins passat un període de quatre anys des del cessament del càrrec. La seva incidència va ser limitada en el cas vigatà, puix que la

Llei del 22 d'agost de 1896 va incapacitar la reelecció només dels regidors del municipis que excedissin els 100.000 habitants, supòsit que deixà Vic al marge d'aquesta restricció.

Més important va ser la Llei electoral de 26 de juny de 1890, que va introduir el sufragi universal per a l'elecció dels diputats a Corts. L'article adicional primer d'aquella llei n'establia l'aplicació, també, als comicis locals i provincials i el Reial decret de 5 de novembre del mateix any va encarregar-se de fer les adaptacions corresponents en el text legal. Aquestes reformes van resultar en una ampliació sensible de la base electoral. A partir d'aleshores, la consideració d'electors la van tenir tots els espanyols barons majors de vint-i-cinc anys que estiguessin en situació de ple gaudi dels seus drets civils i que fossin veïns del municipi amb un mínim de dos anys de residència. Es mantingué, tanmateix, la divisió entre electors i elegibles, i el sufragi passiu fou una condició que continuà estant definida pels límits establerts en la Llei del 1877. També és conservà la Junta municipal, la qual estava formada exclusivament per veïns contribuents.

En un altre ordre, van establir-se alguns canvis rellevants en la formació del cens, la constitució de les meses i el procediment electoral. Així, per exemple, va establir-se la creació de la Junta municipal del cens, òrgan format pels membres de l'ajuntament i pels exalcaldes veïns del municipi, que tenia atribuïda la formació, la revisió i la inspecció del cens electoral. Als membres de l'ajuntament i, molt especialment, a l'alcalde se'ls garantia presència i influència en tot el procés electoral, ja que es preveia que les meses estiguessin formades per un president (l'alcalde, els tinents, o els regidors en ordre de prelación) i un nombre d'entre quatre i vuit interventors, els quals eren nomenats per la Junta municipal del cens i podien ser exmembres de l'ajuntament elegits per sufragi o individus que haguessin concorregut a eleccions passades obtenint un mínim de la cinquena part dels vots totals del districte. També els candidats, la proclamació oficial dels quals passava per la Junta municipal del cens, tenien la facultat de designar interventors. En fi, l'alcalde o en el seu defecte algun dels tinents, presidia la Junta d'escrutini general de cada districte municipal. Lògicament, l'atribució de semblants funcions i facultats al personal polític oficial afavorí la implantació del clientelisme i convertí els municipis en objecte de cobejança, per tal com garantia una certa influència sobre el desenvolupament de qualsevol procés electoral. A diferència del que venia essent habitual, a partir d'aleshores les eleccions es farien en un sol dia.

Uns mesos més tard, el Reial decret de 24 de març de 1891 va aclarir i completar alguns dels preceptes de les lleis anteriors, especialment pel que fa a les reclamacions sobre validesa o nul·litat de les eleccions i la incapacitat dels elegits i, en general, sobre els actes posteriors a la proclamació dels regidors fins a la constitució definitiva dels consistoris.

Ja més endavant, i fora del període que comprèn el nostre estudi, la Reial ordre de 2 d'octubre de 1903 (que va modificar parcialment la base d'elegibles) i, sobretot, la Llei electoral del 1907, impulsada pel ministre conservador Juan de la Cierva, van modificar substancialment el marc legal fins a aquí esbossat.

2.3.2. *Els compassos inicials de la Restauració (1875-1881)*

2.3.2.1. Els primers consistoris del període

El consistori presidit per Ramon Capdevila, nomenat pel governador civil el març del 1875, es mantingué al capdavant del municipi fins al mes de novembre del 1876. Fou nomenat aleshores un nou ajuntament que exercí durant un breu període, fins al març del 1877, moment en què va prendre possessió la primera combinació municipal fruit d'un procés electoral. Ara bé, més de dos terços dels individus que van formar aquell nou consistori eren integrants de l'anterior, de nomenament governatiu i, per tant, la renovació del personal polític que resultà del procés electoral va ser limitada.

Entretant, el govern i les autoritats superiors van poder comptar amb un ajuntament predisposat a col·laborar en el triomf d'un candidat addicte al nou règim, com ho era Pere Bosch i Labrús, en les primeres eleccions al Congrés de gener del 1876.¹²⁰³ El control d'aquests comicis era vital, perquè s'havien de celebrar encara amb un cens de votants ampli (herència del Sexenni) i tenien la missió d'elegir els representants encarregats de debatre i aprovar la nova Constitució del regne. El fet no és menor, perquè els principals artífex i valedors de la Restauració van poder comptar, així, amb autoritats locals nomenades, majoritàriament afectes o dòcils, entretant el règim avançava en el procés de definició jurídica i política, donant-se temps, per exemple, per modificar de forma molt considerable les condicions de la representativitat municipal

¹²⁰³ Pere Bosch i Labrús va sortir electe per Barcelona i Vic, i va triar la representació d'aquest darrer districte. En el cas de Barcelona va presentar-se dins de la candidatura dels constitucionals. *Vid.* PALOMAS, *El rerefons econòmic...*, *op. cit.*, p. 463. Francesc Domingo, aleshores diputat provincial per Sant Hipòlit de Voltregà i caporal de sometens, va tenir un paper fonamental en assegurar la victòria de Bosch al districte. Domingo va actuar amb la complicitat del governador civil en comissió del moment, Federico Villalba.

(en base a les quals se celebrarien les esmentades eleccions del 1877). I es que si l'intensíssim i ostensible protagonisme militar de la fase final de la guerra civil havia començat a declinar de forma perceptible vers els darrers mesos del 1875, la intervenció governamental en la vida local, en canvi, continuà molt present en aquests compassos inicials de la Restauració. La població vigatana, de fet, no participava d'un procés electoral relativament normalitzat des de l'octubre del 1873.

Les autoritats van decidir remoure el consistori presidit per Capdevila per desencallar una situació de paràlisi administrativa, atès que dimissions d'uns i la manca d'assistència d'uns altres obstaculitzava el despatx d'assumptes importants com ara els referents a contribucions o la mateixa aprovació dels pressupostos.¹²⁰⁴ L'ajuntament nomenat el novembre del 1876 va ser presidit per l'hisendat Joan Fatjó-Vilas. La nova composició significà una renovació completa del personal, perquè cap dels integrants de l'ajuntament anterior repetí. Ocuparen les tinències del nou ajuntament Francesc de P. Masferrer, joveníssim advocat, el germà petit dels Masferrer, que tant protagonisme va tenir en la vida política local a partir d'aleshores; Fortià Feu, farmacèutic, que havia ocupat el càrrec de regidor en alguns dels consistoris immediatament posteriors a l'etapa del Bienni Progressista, però que en aquesta ocasió no va arribar a prendre possessió en ser-li acceptada l'excusa legal presentada; i Antoni Subirachs i Ramon Serradora, confiter i metge, respectivament, ambdós sense experiència prèvia com a regidors, i que no ens consta que tinguessin una trajectòria política o militant especialment rellevant. A banda de Feu, només tres dels divuit individus que van constituir l'ajuntament havien estat regidors amb anterioritat, tots ells en el període del Sexenni. En termes generals, doncs, el pas per l'ajuntament de bona part d'aquells individus va ser força circumstancial. Molts, com ha estat apuntat en les línies precedents, van repetir en el consistori electe que va prendre possessió l'1 de març de 1877, però la meitat ja no ocupà mai més el càrrec de regidor. La mitjana d'edat dels membres de l'equip municipal se situà a l'entorn dels quaranta anys i des d'un punt de vista socioprofessional provenien, fonamentalment, del món menestral, del petit comerç i de les professions liberals; bona part eren petits propietaris, amos dels seus propis negocis

¹²⁰⁴ La manca d'assistència de bona part dels regidors del consistori presidit per Ramon Capdevila és molt evident des del juny del 1876, però ja abans la manca de quòrum havia dificultat l'acord sobre algunes qüestions importants, com ara el mètode per fer efectiva la quota de consums (abril del 1876). De fet, Andreu Terricabras, per exemple, practicà un absentisme sistemàtic des del començament del mandat. Els procediments comminatoris perquè els regidors assistissin a les sessions i complissin amb els deures inherents al càrrec van revelar-se infructuosos. A finals d'estiu la situació va fer-se insostenible.

o individus que podien certificar una titulació acadèmica; en suma, persones que d'acord amb la seva condició i nivell contributiu, estaran en disposició del dret del sufragi actiu i en la majoria de casos, també del passiu, en les circumstàncies de la representativitat municipal que van aprovar-se llavors mateix (desembre del 1876) i foren vigents durant els primers anys de la Restauració.

Les eleccions municipals de febrer del 1877 van realitzar-se amb sufragi censatari. De les 661 persones amb dret vot, van prendre'n part 250, xifra que suposa gairebé un 38% del cens electoral.¹²⁰⁵ De les dinou persones elegides, tretze ja formaven part de l'anterior consistori i continuaren, doncs, en l'exercici del càrrec, ara formalment com a electes i no pas com a nomenats governativament. Entre els elegits hi havia Feu, que renuncià al càrrec adduint la seva edat, excusa que li va ser admesa. Dels cinc consellers entrants, només Josep Cañellas, monàrquic liberal, havia estat regidor amb anterioritat, en una ocasió durant el Sexenni, i tan sols Jaume París repetí posteriorment en alguna de les combinacions municipals. Des del punt de vista socioprofessional el consistori era perfectament semblant a l'anterior i la continuïtat es deixà notar amb força, també, en l'elecció de les tinències d'alcaldia i en el nomenament governatiu de Fatjó-Vilas com a alcalde. El consistori va prendre possessió l'1 de març de 1877 i va mantenir-se en exercici fins l'agost del 1879. En aquell lapse de temps van produir-se algunes baixes, la més sensible de les quals va ser la de Masferrer, que va ser elegit diputat provincial pel districte de Vic en les eleccions de setembre del 1878, substituint a Josep Font i Manxarell i acreixent i confirmant, d'aquella manera, el seu ascendent polític. Entre els que deixaren el càrrec també pot esmentar-se a Josep Serra i Campdelacreu. El governador civil li acceptà la renúncia el març del 1879 i immediatament després va ser nomenat arxiver municipal de Vic, plaça que va crear-se llavors mateix i que va dotar-se d'una assignació pressupostària regular.

2.3.2.2. Desordre administratiu, dificultats econòmiques i conflicte interinstitucional

Durant aquells primers anys de la Restauració que van seguir a la fi de la guerra civil, la ciutat de Vic va haver de fer front a problemes econòmics greus i persistents que van portar l'ajuntament a tenir una relació difícil i sovint conflictiva amb les instàncies superiors de poder, molt especialment amb l'administració econòmica de la província.

¹²⁰⁵ AMV, Eleccions municipals 1871-1877, Eleccions municipals 1877. Actes i cens electoral.

Els trastorns provocats per la guerra i l'ocupació militar, les exigències dels caps militars d'un i altre bàndol, les contribucions extraordinàries imposades, i el desordre i la descoordinació administrativa havien contribuït a pertorbar de forma sensible el funcionament regular i normalitzat de l'administració local durant bona part del període 1874-1875. Finalitzada la guerra, l'Estat va fer un esforç sensible per reorganitzar i regularitzar el seu funcionament, objectiu ben atencible, és clar, però que sovint va resultar en el trasllat de responsabilitats i càrregues molt feixugues a una administració municipal que no tenia la capacitat (ni a vegades potser el determini) de satisfer unes exigències penoses, de compliment difícil i, en alguns casos, de legitimitat qüestionable.

En els mesos de setembre i octubre del 1875 l'alcalde Ramon Capdevila, després de rebre advertències i amonestacions per part de les instàncies provincials, s'excusava de no haver presentat puntualment la documentació relativa als darrers repartiments de contribució, ni tampoc els comptes municipals de l'exercici 1867-1868. L'incompliment d'aquests serveis dins els terminis preceptius era motiu de sanció econòmica i els deutes amb Hisenda podien comportar procediments d'execució forçosa. L'alcalde adduï que el saqueig de les dependències municipals per part de les forces del pretendent en la seva entrada a Vic el gener del 1874, amb la consegüent pèrdua i destrucció de documentació; la dominació carlina de la ciutat fins al setembre del 1874 i, més recentment, el canvi de personal a les oficines municipals i l'atenció preferent prestada als serveis de guerra havien impedit de complir aquelles obligacions puntualment.¹²⁰⁶

Per aquelles mateixes dates, a la tardor del 1875, el consistori constata que les circumstàncies ja al·ludides havien fet impossible complir amb les obligacions relatives a l'impost de consums. L'ajuntament es mostrava resolt a no satisfer les quantitats enormes que reclamava per aquest concepte l'administració econòmica de la província, i, tampoc, a no acceptar la quota vigent per jutjar-la desorbitada.¹²⁰⁷ L'administració exigia 179.969 pessetes relatives als consums de l'any econòmic 1874-1875 i part de l'exercici de 1875-1876. Els responsables municipals van dirigir-se immediatament al diputat provincial Francesc Domingo demanant la seva influència davant la *Dirección general de contribuciones* perquè se suspenguessin els procediments. A Domingo, que es mostrava molt actiu en la gestió dels afers encomanats per la municipalitat, se li manifestava sense embuts que *«pretender hoy que Vich, tras la contribución de guerra*

¹²⁰⁶ AMV, Correspondència 1875, Setembre, 14-9-1875; Octubre, 23-10-1875.

¹²⁰⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 8-10-1875.

*y demás escacciones [sic] que se la [sic] hicieron durante la dominación carlista, pague la suma de 35.000 duros, es, más que imposible, una verdadera quimera».*¹²⁰⁸

L'afer relatiu als consums va esdevenir, amb molt, el problema més greu i persistent d'aquell període. La corporació decidí tramitar una sol·licitud perquè li fos condonat el deute relatiu a consums de l'exercici econòmic de 1874-1875 i se li rebaixés el de l'any en curs. En reunió amb els contribuents associats es feia notar el «*lamentable estado de decadencia en que ha venido la población a causa de la guerra civil en este Principado*» i «*la grande emigración de habitantes de esta ciudad*», que hauria passat dels 13.036 habitants del 1860 als 9.850 del 1875.¹²⁰⁹ Mentre s'esperava la resolució governamental sobre aquell assumpte, s'optà per anar ingressant periòdicament algunes quantitats amb l'objectiu d'intentar pacificar l'administració econòmica provincial i alleugerir momentàniament la seva pressió. Aprofitant el seu viatge a Madrid el març del 1876 amb motiu de l'entrada d'Alfons XII, l'alcalde Capdevila i el tinent Josep Masferrer van ser comissionats pels seus companys de consistori per gestionar amb el govern i les altes dependències de l'Estat assumptes que, com el dels consums, es consideraven de vital importància per a la ciutat.¹²¹⁰ L'alcalde trobà una predisposició més aviat favorable a concedir la condonació i la rebaixa dels consums, a permetre l'enderroc de les muralles i fortificacions alçades amb motiu de la guerra i, també, a accedir que fossin alliberats del servei militar els fills de les famílies a qui els carlins havien assassinat algun membre imprescindible pel sosteniment de l'economia familiar.¹²¹¹

La sol·licitud en curs i les presumptes complicitats trobades a Madrid no estalviaren a l'ajuntament les mesures de rigor de l'administració econòmica de la província, que posà en marxa durant aquells mesos diversos procediments de constrenyiment que van forçar alguns ingressos a la tresoreria però que no van aconseguir, amb tot, que el municipi corregís sensiblement els seus descoberts. La tendència era, de fet, la contrària, per tal com els contribuents es resistien a l'establiment de l'impost i feien inviable el compliment dels compromisos vigents. Els ingressos puntals forçats a Hisenda no arribaven a cobrir els endarreriments, i aquests augmentaven a mesura que passava el temps i vencien els terminis sense que l'administració municipal fos capaç d'executar i

¹²⁰⁸ AMV, Correspondència 1875, Octubre, 23-10-1875.

¹²⁰⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 6-12-1875.

¹²¹⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 13-3-1876, 15-3-1876.

¹²¹¹ *Ib.*, 6-4-1876.

fer efectiva la contribució de l'any econòmic en curs.¹²¹² Per si fos poc, la situació era més sensible per tal com, a la vegada, la corporació municipal trobà greus dificultats perquè se li abonessin les despeses fetes en concepte de subministraments a l'exèrcit des de la tardor del 1874.¹²¹³ Des del mes de juny del 1876 l'assistència dels regidors als plens decaigué ostensiblement i algunes reunions ni tan sols van poder-se celebrar per manca de quòrum. Finalment, a finals d'agost del 1876 l'alcalde informà al governador civil Ibáñez de Aldecoa que entre els regidors s'havia manifestat «*la irrevocable resolución de no asistir más al consistorio y de elevar a V. E. la dimisión de sus cargos, por carecer de autoridad y prestigio para dar cumplida solución a varios e interesantes asuntos de la administración comunal*».¹²¹⁴ La major part dels regidors havien renunciat al càrrec o simplement no assistien als plens i impedièn, així, la resolució d'assumptes transcendents. Tan sols continuà efectivament en exercici la regidoria una minoria, que atesa la situació de paràlisi i anormalitat acabà per apartar-se, també, de les funcions del càrrec.¹²¹⁵ Com ja s'ha afirmat en les línies precedents, la renovació completa del consistori que va fer-se efectiva setmanes més tard cal entendre-la com una resposta a aquesta situació.

L'ajuntament presidit per Fatjó-Vilas heretà aquesta situació compromesa com, de fet, li havia succeït anteriorment al de Capdevila. Tan bon punt va prendre possessió, el nou ajuntament va haver d'afrontar una comissió de constrenyiment per la manca de presentació dels pressupostos relatius a l'exercici 1876-1877. L'alcalde oficià immediatament el governador civil demanant la retirada d'aquella mesura argumentant que l'absència dels regidors de l'anterior equip de govern a les reunions havia impedit de resoldre aquest assumpte.¹²¹⁶ El mes de març del 1877 l'ajuntament va ser objecte d'un nou constrenyiment, en aquesta ocasió pel descobert en matèria de consums.¹²¹⁷ La contribució de l'exercici 1875-1876 encara no s'havia pogut cobrar i la del 1876-1877 no s'havia arribat ni tan sols a plantejar. L'ajuntament, de fet, en unió amb els contribuents associats, considerava que les quotes imposades en els anys esmentats,

¹²¹² AMV, Correspondència 1876 (I), Abril, 22-4-1876; Juny, 14-6-1876; Agost, 26-8-1876.

¹²¹³ AMV, Correspondència 1876 (I), Febrer, 6-3-1876; Maig, 10-5-1876.

¹²¹⁴ AMV, Correspondència 1876 (I), Agost, 26-8-1876. En aquesta data van presentar la dimissió la minoria de set regidors (Josep Herm, Francesc Fargas, Andreu Berenguer, Francesc Pascual, Joan Casas, Llucià Feliu i Josep Bassols) que encara continuava assistint assíduament als plens, adduint que l'absència dels altres membres impedia el funcionament normal de la corporació i impossibilitava el despatx d'assumptes importants i peremptoris.

¹²¹⁵ AMV, Correspondència 1876 (I), Setembre, 15-9-1876.

¹²¹⁶ AMV, Correspondència 1876 (II) - 1877 (I), Novembre 1876, 12-11-1876.

¹²¹⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 12-3-1877.

calculades en base al cens del 1860, eren absolutament desproporciones en relació al volum de població present, que s'hauria reduït dràsticament a causa de l'emigració provocada per la guerra. Una comissió municipal encapçalada per l'alcalde aprofità la visita del monarca a Barcelona per presentar-li un memorial demandant la rebaixa de la quota.¹²¹⁸ Entretant, l'ajuntament i el seu president Fatjó-Vilas s'excusaven davant les autoritats provincials adduint que aquells deutes no eren fruit de la seva gestió i que el poc temps des que havien pres possessió havia impedit de donar solució a tots els assumptes pendents.¹²¹⁹ El consistori demanava la suspensió dels procediments executius i la concessió d'una pròrroga. La situació, però, era lluny de solucionar-se.

L'octubre del 1877 es patia un nou constrenyiment. L'alcalde protestà davant el cap econòmic de la província pel fet que es volgués fer respondre els béns particulars dels regidors dels descoberts en consums, i es queixà que les quantitats ingressades pel seu equip de govern fins aleshores es destinessin principalment a liquidar els debits pendents d'exercicis anteriors.¹²²⁰ Quan encara no havien passat unes setmanes, es presentà un comissionat enviat per l'administració econòmica de la província, que inicià un procediment executiu disposat a embargar els béns dels regidors.¹²²¹ L'amenaça persistí durant setmanes i només la resistència de l'alcalde i el jutge de primera instància frenà aquells propòsits temporalment. El procediment provocà una profunda inquietud en el consistori.¹²²² Atesa la situació, el mes de gener del 1878 alguns regidors es

¹²¹⁸ *Ib.*, 23-2-1877, 5-3-1877.

¹²¹⁹ AMV, Correspondència 1876 (II) - 1877 (I), Març 1877, 15-3-1877, 21-3-1877, 24-3-1877.

¹²²⁰ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Octubre 1877, 3-10-1877. Aquell mateix mes, l'ajuntament decidí modificar a l'alça els impostos sobre els caps de bestiar sacrificats a l'escorxador municipal amb la finalitat d'incrementar la recaptació per consums. La mesura va ser el detonant d'un conflicte amb els tractants del gremi, que van mostrar la seva disconformitat amb l'acord i van respondre negant-se a ingressar a la dipositaría municipal l'import corresponent a la primera quinzena d'octubre. S'oposaven a l'increment de les tarifes i adduïen que els drets s'havien d'imposar en funció del pes, no pas per caps de bestiar o unitats. La rèplica de l'ajuntament no es va fer esperar: els prohibí de fer més sacrificis a l'escorxador fins que no saldessin el deute i satisfessin les tarifes en la quantitat i la forma acordades pel consistori; alhora, se'ls cominà a complir amb la seva obligació d'abastir el públic si no volien ser arrestats i posats a disposició de la justícia. Joan Vilar, que no gaire més tard seria regidor, i Francesc Serra, ambdós com a representants del gremi, van acudir a l'administració econòmica provincial demandant que fos revocat l'acord de la municipalitat. L'ajuntament, que es va veure obligat a instal·lar dues taules per compte propi per garantir l'abastiment del públic, argüí davant el governador que l'exigència dels drets per pes acabaria tenint com a conseqüència un augment sensible del preu de venda de les carns, en perjudici del veïnat; AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Octubre 1877, 24-10-1877; Novembre, 22-10-1877, 27-10-1877; AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 24-10-1877, 25-10-1877, 31-10-1877.

¹²²¹ *Ib.*, 20-11-1877.

¹²²² El 5 de desembre l'alcalde s'adreçà per carta a Bosch i Labrús i li demanà que continués ocupant-se amb Francesc Domingo d'«*el asunto de las vejaciones de que estamos siendo víctimas por parte de la Económica. El último apremio despachado hace pocos días, sabemos fue fraguado con la idea de atemorizar y sacarnos algunas dietas; pero lo hemos rechazado con toda energía*», AMV,

mostraren partidaris de presentar la dimissió del càrrec.¹²²³ Finalment s'optà per telegrafiar el governador civil, que ordenà la retirada del comissionat.¹²²⁴ Uns dies més tard, però, el comissionat, que deia haver obtingut l'autorització corresponent del jutge municipal, reprenia el procediment i s'adreçava a l'alcalde sol·licitant les adreces dels regidors per procedir a l'embargament i venda dels seus béns.¹²²⁵ Lògicament la notícia va rebre's amb un profund malestar al ple de l'ajuntament, on els regidors van amenaçar de nou amb la dimissió.¹²²⁶ L'alcalde oficià el cap econòmic de la província traslladant-li la seva incomprensió davant aquelles mesures de rigor. Li recordava, endemés, que la sequera havia provocat la pèrdua pràcticament total de les collites, que moltes indústries estaven aturades, que a moltes famílies els mancava el més fonamental per garantir la seva subsistència, que l'ajuntament amb prou feines podia atendre els serveis comunals més bàsics, i que els regidors estaven disposats a abandonar el càrrec i canviar els seus domicilis si el procediment continuava endavant.¹²²⁷ Uns dies més tard el cap econòmic provincial es mostrava disposat a retirar el constrenyiment un cop s'haguessin ingressat les 19.000 pessetes promeses pels diputats provincials Domingo i Font i Manxarell.¹²²⁸ La tensió es rebaixà només momentàniament.

Cap a les darreries de març l'administració econòmica provincial, pressionada per la direcció general, comunicava que no podia tenir més miraments envers l'ajuntament i li feia saber que havia nomenat un interventor per aconseguir que el municipi satisfés les més de 200.000 pessetes que devia en concepte de descoberts derivats dels darrers tres exercicis econòmics.¹²²⁹ El consistori s'excusà dient que havia fet els possibles per reorganitzar l'administració comunal, profundament trastornada després del període de 1873-1875, que la població d'ençà de la guerra s'havia reduït i empobrit, que les economies particulars i la comunal s'havien ressentit de les exaccions extraordinàries del període bèl·lic, que no se li havien admès les rebaixes de les quotes impositives sol·licitades, i que no se li havien compensat els crèdits favorables relatius als subministraments fets a les tropes, ni les despeses ocasionades amb motiu de l'aixecament del sometent general, ni tampoc les relatives a la fortificació de la ciutat.

Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Correspondencia privada entre la Alcaldia y las Autoridades 1875 á 1879, 5-12-1877.

¹²²³ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 22-1-1878.

¹²²⁴ *Ib.*, 25-1-1878.

¹²²⁵ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Febrer 1878, 12-2-1878.

¹²²⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 13-2-1878.

¹²²⁷ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Febrer 1878, 14-2-1878.

¹²²⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 22-2-1878.

¹²²⁹ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Març 1878, 23-3-1878.

El ple de l'ajuntament va jutjar inviable la continuïtat dels regidors en els càrrecs per la manca de confiança i el desprestigi que implicava el procediment d'intervenció i es va prendre la resolució de presentar la dimissió.¹²³⁰ Immediatament, diversos regidors van sol·licitar el trasllat de domicili per no haver de servir els càrrecs.¹²³¹ En la sol·licitud tramesa al governador se li manifestava «*lo quimérico que es el pretender que el Ayuntamiento cubra de una vez sus atrasos; es necesario que se sepa también que le es humanamente imposible suportar [sic] la abrumadora carga de unos impuestos que no estan en relación directa con el número de sus habitantes*».¹²³² Pocs dies més tard es coneixia la negativa del governador a acceptar les dimissions.¹²³³

El problema derivat del deute acumulat en concepte de consums i l'incompliment reiterat d'uns compromisos econòmics que l'ajuntament i la Junta municipal consideraven injustos i desmesurats encara perdurà llargament. Continuà essent un tema d'atenció recurrent i un element de tensió permanent amb les autoritats econòmiques provincials. A començaments d'abril del 1878, en la reunió amb els contribuents associats per decidir la forma de fer efectiva la contribució de consums, la Junta municipal acordava unànimement abstenir-se de decidir res referent a aquell assumpte fins que no es resolguessin els recursos pendents en què es sol·licitava per a la ciutat una quota proporcional al seu nombre d'habitants.¹²³⁴ A la mateixa reunió els assistents van fer-se ressò de la situació crítica per la qual passava la ciutat, castigada per una sequera greu i persistent que afectava el territori des de l'agost passat i que havia provocat la pèrdua de la collita de cereals, situació agreujada per la paralització d'una part important de la indústria local. El primer de juny, Josep Prat, procurador d'Ildefons de Casanova, i una trentena més d'individus, la major part d'ells importants hisendats i propietaris del terme municipal, sol·licitaven a l'ajuntament que instruís l'expedient oportú per sol·licitar la condonació de la contribució territorial.¹²³⁵ En les setmanes i mesos immediats van fer-se tràmits i gestions en aquest sentit, sense que a finals d'any s'hagués aconseguit cap resultat positiu. Entretant, per fer front als efectes de la sequera i de la crisi industrial, i preveient que l'arribada de l'hivern podia agreujar la situació de

¹²³⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 25-3-1878.

¹²³¹ AMV, Correspondència 1877 (II) - 1878 (I), Març 1878, 29-3-1878.

¹²³² *Ib.*, 28-3-1878.

¹²³³ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 8-4-1878.

¹²³⁴ *Ib.*, 6-4-1878.

¹²³⁵ *Ib.*, 3-6-1878; AMV, Correspondència 1878 (II), Novembre, Expediente formado con arreglo á lo prevenido en la Instruccion de 20 de Diciembre de 1847 para justificar la completa pérdida de las cosechas en este termino municipal y obtener en consecuencia el perdon de las contribuciones de este año, 1-6-1878.

moltes famílies, Masferrer va proposar la creació d'un fons extraordinari destinat a finalitats benèfiques amb l'objectiu de socórrer els més desvalguts.¹²³⁶ Ateses les circumstàncies, l'ajuntament considerava inassumible la quota de contribució industrial existent.¹²³⁷ A més, a finals d'any es demanava una nova i reduïda quota de consums, assumpte pel qual es comptava amb la intercessió del diputat Bosch i Labrús,¹²³⁸ en qui la corporació ja tenia confiat, també, el despatx favorable de la sol·licitud per aconseguir la condonació de la contribució de consums relativa a l'any econòmic 1874-1875 i al primer semestre del 1875-1876.¹²³⁹

El seguiment d'aquesta qüestió resulta prou interessant per atansar-se una mica més als mecanismes i les lògiques funcionals de la política de l'època. Uns mesos més tard Bosch i Labrús era reelegit com a representant del districte al Congrés i s'adreçava en carta a l'alcalde per demostrar-li a ell «y demás dignísimos compañeros de Municipio mi sincera gratitud por cuanto han contribuido tan directa y poderosamente a asegurar mi triunfo en las últimas elecciones».¹²⁴⁰ Aprofitava, al mateix temps, per fer-los saber que s'estava ocupant dels expedients de condonació referits. Efectivament, no gaire més tard el mateix diputat ja avançava que el ministeri havia resolt favorablement la condonació de l'any econòmic 1874-1875,¹²⁴¹ comunicació que hom no va obtenir oficialment fins un parell de setmanes més tard.¹²⁴² El consistori no tardà en rebre una altra bona notícia: l'administració econòmica provincial mostrava la seva predisposició a rebaixar sensiblement la quota de consums assignada al municipi per a l'any 1879-1880.¹²⁴³ En tenir-ne coneixement en el ple, l'ajuntament aprovà immediatament

¹²³⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 3-6-1878, 17-6-1878.

¹²³⁷ *Ib.*, 30-7-1878.

¹²³⁸ *Ib.*, 18-10-1878, 4-12-1878.

¹²³⁹ En les reunions de l'ajuntament amb els contribuents associats a finals del 1878 es demanà la rescissió del contracte amb Hisenda en matèria de consums, però a més a més, es decidí aprovar la consegüent distribució per un valor molt inferior al vigent. No sembla que l'advertència del cap econòmic provincial fos gaire efectiva. L'alcalde li va fer saber molt poc després que l'ajuntament i els associats s'havien reunit de nou per ratificar el seu acord. L'alcalde li recordava que des de l'any 1867-1868, abans que l'impost fos extingit temporalment amb la Revolució, l'ajuntament ja havia lluitat per modificar el seu contracte amb Hisenda, i que des del 1875 ho venia fent contínuament. El consistori i els contribuents feien pinya i es mostraven convençuts que la quantitat acordada per ells s'ajustava molt més a la realitat poblacional de Vic, que no pas l'exigida per Hisenda. S'observava que el cens oficial havia donat 13.055 habitants de dret a 31 de desembre de 1877, dels quals calia descomptar, en el còmput relatiu a consums, 1.265 individus pertanyents als cossos armats, fet que situava a la ciutat dins el supòsit contributiu de segona classe i no en la tercera com fins aleshores; *Ib.*, 15-11-1878, 4-12-1878; AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Setembre, 23-8-1879, 1-9-1879.

¹²⁴⁰ AMV, Correspondència 1879 (I), Juny, 20-6-1879.

¹²⁴¹ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 4-8-1879.

¹²⁴² *Ib.*, 4-9-1879.

¹²⁴³ *Ib.*, 13-9-1879. La rebaixa obtinguda va ser completament circumstancial i no va ser aplicada en les quotes assignades a la ciutat en els anys econòmics immediatament posteriors.

regraciar a Bosch i al diputat provincial Domingo per la resolució favorable d'ambdós assumptes.¹²⁴⁴ Uns mesos més tard, el gener del 1880, Bosch comunicava també la condonació del primer semestre de consums del 1875-1876.¹²⁴⁵ Tot amb tot, l'ajuntament continuava arrossegant un descobert enorme que, per concepte de consums, impostos personals endarrerits i altres, Hisenda xifrava en 362.000 pessetes, a finals del 1879.¹²⁴⁶ La situació era poc o molt la mateixa des de la fi de la guerra i no semblava tenir sortida. Els conflictes periòdics amb Hisenda encara persistiren llargament, com veurem.

2.3.2.3. La renovació de l'ajuntament el 1879. Jaume de Vernis passa a primer pla

Entretant, i enmig d'aquest context prou problemàtic que hem anat resseguint, havien tingut lloc les operacions per a la renovació de l'ajuntament. El procés va ser més llarg, complex i imbricat del que era habitual. El febrer del 1879 va fer-se el sorteig per establir quins regidors havien de cessar i quins continuarien en el càrrec en el bienni pròxim immediat.¹²⁴⁷ Emperò, tots els individus als quals els tocà de seguir, inclòs l'alcalde Fatjó-Vilas, presentaren la seva dimissió.¹²⁴⁸ Els al·ludits s'adreçaren al governador civil al·legant motius de salut i la circumstància de no reunir les condicions legals per exercir el càrrec. No s'estaven de fer observar que feia trenta mesos que ocupaven aquell càrrec, des de la designació governativa a les darreries del 1876. Els sol·licitants advertien de la conveniència que fos admesa la renúncia aleshores per evitar que es donés el cas que en l'elecció prevista pel maig, bona part dels càrrecs quedessin vacants. Davant el silenci que s'obtingué com a resposta, els interessats optaren per adreçar-se a l'excompany de consistori i aleshores diputat provincial pel districte, Masferrer, expressant-li el dubte de si, ateses les circumstàncies, les eleccions havien de ser parcials, o bé totals. Masferrer assegurà haver rebut instruccions verbals per part del governador en el sentit que fossin totals i l'ajuntament, malgrat no tenir la confirmació oficial de l'acceptació de les dimissions, optà per convocar-les en aquesta forma quan tot just quedaven tres dies per a les eleccions.¹²⁴⁹ Els comicis acabarien sent anul·lats. A mig procés electoral el governador s'adreçà imperativament a l'alcaldia demanant si les

¹²⁴⁴ *Ib.*

¹²⁴⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 29-1-1880.

¹²⁴⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 9-12-1879.

¹²⁴⁷ *Ib.*, 20-2-1879.

¹²⁴⁸ AMV, Correspondència 1879 (I), Març, 2-3-1879.

¹²⁴⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 7-5-1879.

eleccions eren de caràcter parcial o total. En l'escrutini general diversos dels electes van demanar la declaració de nul·litat de les eleccions adduint que l'elecció hauria d'haver estat parcial.¹²⁵⁰ La junta d'escrutini ho desestimà, però la reclamació dels electors va ser atesa per la comissió provincial, que les declarà nul·les i ordenà noves eleccions, de caràcter parcial, pel mes de juliol.

En els comicis de juliol, en els quals s'havien d'elegir deu regidors, hi van prendre part poc menys de la meitat del cens electoral. Entre els que resultaren elegits hi trobem els hisendats Francesc. X. Calderó i Antoni d'Espona, Jaume de Vernis, destacat elaborador d'embotits, i el metge Josep Salarich. Els dos primers, que ja havien estat elegits en les eleccions anul·lades del maig i havien procurat eludir el càrrec, reclamaren la seva incapacitat legal per no tenir els quatre anys de residència a la ciutat que exigia la llei. També Salarich procurà defugir el càrrec adduint que exercia funcions públiques retribuïdes com a metge de la Casa de Caritat, però la junta general d'escrutini els declarà a tots tres capacitats. El cas de De Vernis, que havia estat elegit pel districte tercer al costat de Joan Vilar, company de gremi, va ser força diferent, per tal com va ser un altre tractant en carns, Albert Grané, qui en reclamà la incapacitat legal adduint que l'electe tenia un contracte vigent amb l'ajuntament en concepte dels drets exigibles als embotits i les carns fresques. De Vernis, que contràriament als altres tres pretenia exercir el càrrec, protestà, però la junta general d'escrutini el declarà incapacitat.¹²⁵¹ Ara bé, la situació era lluny de resoldre's en aquest sentit. Cap dels interessats es conformà amb la decisió i van fer valdre el recurs d'apel·lació superior. No gaire més tard la comissió provincial va resoldre de forma exactament contrària a com ho havia fet la junta d'escrutini: Calderó, Espona i Salarich quedaven apartats i, per contra, De Vernis era declarat capacitat. En qüestió de dies el nou ajuntament va prendre possessió i De Vernis va ser nomenat alcalde per Reial ordre.¹²⁵²

És difícil no veure interessos polítics en la resolució de l'afer. L'al·ludit fabricant va ser nomenat alcalde de la ciutat encara en dues ocasions més en els anys a venir i va ser fins a mitjan dècada dels anys vuitanta una figura referent i controvertida de la vida política local. Cal situar De Vernis en l'òrbita del conservadorisme liberal i en sintonia amb els diputats provincials Francesc de P. Masferrer (de qui era gendre) i Francesc

¹²⁵⁰ AMV, Eleccions municipals 1879, Maig 1879. Eleccions municipals anul·lades. Actes i cens electoral, Escrutinio general. Actas y notas.

¹²⁵¹ AMV, Eleccions municipals 1879, Juliol 1879. Eleccions municipals. Elecció de 10 regidors. Actes i correspondència.

¹²⁵² AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 15-8-1879.

Domingo, i del representant al Congrés pel districte, Bosch i Labrús (tot i que en les eleccions de gener del 1876 donà suport al seu contrincant, el marquès de Ciutadilla). De Vernis ja havia estat regidor a l'ajuntament per nomenament governatiu en el consistori presidit per Pau Vergés en els primers mesos del 1875, i s'havia incorporat tardanament en el consistori presidit per Capdevila, també per designació governativa. Des de la dècada del 1860 De Vernis acumulava premis i distincions en certàmens espanyols i internacionals per la qualitat dels seus productes i el 1864 havia estat nomenat proveïdor de la casa reial. El 1872 rebé la distinció de cavaller de l'Orde de Carles III i el 1880 obtingué el grau de comanador. L'autor de les *Memories de un menestral vigatá*, que es diu fill d'un bon amic de De Vernis, fa un relat favorable del seu paper polític en aquells anys, i explica que era «entusiasta y amich de Prim», i alhora «conservador de tota la vida, ja desdels temps de'n Baixeras; amich de Cánovas, de Martínez Campos y de Romero Robledo, y estava relacionat íntimament ab lo mellor de los polítichs barcelonins».¹²⁵³

Tot amb tot, amb la presa de possessió de De Vernis i la resta de companys a mitjan agost del 1879 l'ajuntament quedà incomplet, per tal com a més de les tres vacants resultants de la declaració d'incapacitat ja esmentades, se sumaren les baixes de sis dels regidors que provenien del consistori anterior i als quals els havia tocat de continuar per sorteig, fet que obligà a la convocatòria d'unes noves eleccions el mes de setembre. En aquest cas la participació va ser ínfima: no va arribar al 18%.¹²⁵⁴ A la pràctica, doncs, la renovació del 1879 va resultar ser gairebé total. A més de De Vernis i dels tres individus provinents de l'anterior consistori (Enric Blanch, Joan Bofill i Joan Marquet), quatre individus més comptaven amb experiència en el càrrec de regidor, tots ells amb activitat en el marc del Sexenni, destacant Miquel Ricart, membre de l'ajuntament provisional del 1868 nomenat per la Junta revolucionària i exalcalde de la ciutat en la difícil conjuntura del 1873-1874. Van ocupar les tinències de l'ajuntament Josep Sala i Pratjussà, farmacèutic; el mateix Ricart, fabricant i propietari; Jeroni Homs i Mas, confiter; i Josep Comella i Colom que, com Ricart, era fabricant tèxtil. En sintonia amb els anteriors consistoris, aquest continuava estant integrat majoritàriament per menestrals, botiguers i petits industrials i negociants.

¹²⁵³ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XI.

¹²⁵⁴ AMV, Eleccions municipals 1879, Setembre 1879. Eleccions municipals. Elecció de 9 regidors. Correspondència i actes.

Va ser ja amb De Vernis com a alcalde que Bosch i Labrús comunicà, com ja s'ha esmentat, la condonació de la contribució de consums referent al primer semestre de l'exercici econòmic 1875-1876. Unes setmanes abans, a proposta del mateix De Vernis, l'ajuntament havia acordat unànimement nomenar fills adoptius al diputat Bosch, apel·lant a les gestions i serveis que prestava a la ciutat, i al senador Ramon Estruch i Ferrer, mercès a la mediació del qual la companyia concessionària del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses havia accedit a instal·lar els seus tallers a Vic, quan l'empresa ja disposava d'uns terrenys comprats a Manlleu per a aquest objecte.¹²⁵⁵ Si com ja ha estat indicat, Bosch i Labrús havia agraït als membres de l'ajuntament anterior la contribució directa i poderosa que havia tingut en la seva reelecció com a diputat del districte a les eleccions d'abril del 1879, aquell mateix més el senador Estruch, que també buscava la reelecció, havia escrit a l'alcalde accidental Francesc Fortuny per recordar-li els serveis prestats a la ciutat i demanar-li «*que los compromisarios que se nombren sean personas adictas a la buena amistad y deferencia que de VV. recibo*».¹²⁵⁶ El joc de serveis i contrapartides estava a l'ordre del dia.

L'ajuntament va haver-se d'ocupar des del primer moment del greu problema econòmic que arrossegava el municipi, però tampoc va ser capaç de posar-hi remei. Hom estudià la forma de fer estalvis en el pressupost i envià reiteradament comissions a Barcelona i a Madrid per conferenciar amb les autoritats a fi i efecte d'aturar els constrenyiments administratius constants, aconseguir l'assignació d'una quota de consums més reduïda per a la població, i sol·licitar l'abonament de les obres de fortificació fetes durant la guerra, que es quantificaven en unes 161.000 pessetes i que es pretenien destinar a amortitzar part dels debits romanents.¹²⁵⁷ A finals de maig del 1881, per exemple, s'aprofità un viatge a Madrid amb motiu de la participació en les celebracions del segon centenari de la mort de Pedro Calderón de la Barca per gestionar alguns d'aquests assumptes.¹²⁵⁸ L'ajuntament també intentà aconseguir del capità

¹²⁵⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 27-11-1879. L'ajuntament considerà que aquest era un assumpte de gran importància i mobilitzà, més enllà del senador Estruch, altres persones influents per aconseguir el seu objectiu. A més, el consistori es va comprometre a oferir tota una sèrie de contrapartides a l'empresa, posant a la seva disposició uns terrenys a preu assequible, indemnitzant la companyia per les implicacions derivades del canvi d'emplaçament i cedint-los una certa quantitat d'aigua pels seus usos. *Vid.*, en aquest sentit, *Ib.*, 8-11-1878, 21-2-1879.

¹²⁵⁶ AMV, Correspondència 1879 (II) - 1880 (I), Correspondència privada entre la Alcaldia y las Autoridades 1875 á 1879, 9-4-1879.

¹²⁵⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 9-12-1879.

¹²⁵⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 25-4-1881. *La Veu del Montserrat* de Collell es mostrà crítica amb De Vernis i qualificà de «*patotxada*» el fet que l'alcalde s'endugués a Madrid com a bandera

general de Catalunya un augment important de la guarnició militar a Vic -la qual s'havia reduït de forma dràstica després del 1877- a fi i efecte de fer més suportable la càrrega que suposava per a la ciutat la contribució de consums.¹²⁵⁹ Les negociacions, però, no van tenir l'efecte buscat.

2.3.2.4. La «qüestió de la música» i el conflicte amb les autoritats eclesiàstiques

Deixant de banda ara els persistents problemes econòmics, resulta revelador del context politicosocial del moment el conflicte que es va viure a mitjan 1880 amb la música com a motiu o pretext. El febrer del 1880 l'ajuntament va decidir restablir la banda municipal de música i, encara no dos mesos més tard, el ple va acordar la creació d'una «*Capilla de la iglesia de las escuelas nacionales*», de la qual en seria director Bonaventura Casanovas, que ja ho era de l'Escola Municipal de Música des del 1878.¹²⁶⁰ L'acord es va transmetre immediatament al bisbe de la diòcesi,¹²⁶¹ que no va tardar en recordar «*la exclusiva competencia del Prelado sobre asuntos de carácter eclesiástico*» i manifestar la seva intenció de no «*alterar ni modificar las disposiciones que tengo dadas sobre capillas religiosas*».¹²⁶² Escassos dies més tard, l'ajuntament va decidir celebrar un solemne ofici d'acció de gràcies a l'església de la Pietat amb motiu de l'entrada de la reina en el cinquè mes d'embaràs, i va acordar oficiar el bisbe Colomer a fi de demanar-li autorització per poder utilitzar la banda municipal en aquell acte.¹²⁶³ Va ser el governador eclesiàstic Pius Pi qui va respondre en nom del bisbe, reiterant la seva intenció de no modificar les disposicions referents a la música dins els temples donades als rectors i oferint, a canvi, gratuïtament, la capella de la catedral per a l'acte.¹²⁶⁴ La resposta eclesiàstica va ser llargament debatuda en el ple de l'ajuntament. Alguns regidors van mostrar-se partidaris de no celebrar la funció, però finalment va ser aprovada per majoria la proposta de Josep Sala i Pratjussà en el sentit d'agrair i declinar l'oferiment del bisbe, celebrar l'acte segons el previst i limitar la participació de la banda municipal, a dins del temple, a l'execució de la marxa reial al final de l'acte,

simbòlica o històrica per participar en la desfilada un estendard de la milícia nacional de la primera guerra carlina; *La Veu del Montserrat*, núm. 20, 21-5-1881, p. 158-159; *Íd.*, núm. 22, 4-6-1881, p. 170.

¹²⁵⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 19-2-1880, 28-10-1880.

¹²⁶⁰ *Ib.*, 12-2-1880, 24-4-1880. Una panoràmica històrica de l'Escola Municipal de Música a Jordi MIRAMBELL, *Societat i ensenyament a Vic. 150 anys de l'Escola de Música de Vic*, Vic, Publicacions Col·legi de Sant Miquel dels Sants / Editorial Diac, 2006.

¹²⁶¹ AMV, Correspondència 1880 (II), Maig, 1-5-1880.

¹²⁶² *Ib.*, 8-5-1880.

¹²⁶³ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 11-5-1880; AMV, Correspondència 1880 (II), Maig, 12-5-1880.

¹²⁶⁴ *Ib.*, 16-5-1880.

després del tedèum.¹²⁶⁵ L'autoritat eclesiàstica, però, no hi va accedir. Les relacions amb la corporació municipal i, molt especialment, amb l'alcalde De Vernis van derivar en conflicte.

El dia 26 de maig els prohoms Antoni d'Espona, Francesc Portell, Francesc Subirachs, Josep R. Serra, Josep Masferrer i Pius Mas, individus responsables de la M. I. Obra dels Sants Màrtirs de l'església de la Pietat, van presentar la seva dimissió adduint que, ateses les circumstàncies, podia ser mal interpretat el seu desig i propòsit de correspondre a la invitació del bisbe i el capítol catedralici d'assistir a la processó del Corpus segons era costum des de temps immemorial.¹²⁶⁶ El mateix dia el capítol de canonges va recollir en acta la sorpresa amb què s'havia rebut el fet que l'ajuntament hagués suspès la impressió del programa i les invitacions que solien córrer a càrrec seu; es temia que el consistori no acabés assistint a la celebració.¹²⁶⁷ L'endemà, dia de Corpus, l'alcalde va ordenar imperativament al president de l'obra que s'abstingués de treure el pendó per a la processó.¹²⁶⁸ En el ple del 5 de juny es va donar compte de la renúncia dels obrers i la comunicació va donar lloc a un llarg debat, després del qual (i sense que puguem afirmar que la «qüestió de la música» en fos veritablement el detonant) els tinents d'alcalde Miquel Ricart i Josep Sala, i els regidors Jeroni Homs, Joan Orriols, Joaquim Sala i Marià Callís van presentar la seva dimissió, adduint «*el inusitado proceder de este Sr. Alcalde en algunas cuestiones de mucha trascendencia*».¹²⁶⁹ Pocs dies més tard De Vernis es negà a autoritzar la processó de

¹²⁶⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 20-5-1880.

¹²⁶⁶ AMV, Correspondència 1880 (II), Juny, 26-5-1880.

¹²⁶⁷ ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/81 1877-1883, 26-5-1880.

¹²⁶⁸ AMV, Correspondència 1880 (II), Maig, 27-5-1880.

¹²⁶⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 5-6-1880. El fet que els llibres d'actes no recollin sistemàticament les deliberacions, fa difícil resoldre si l'actitud de l'alcalde en referència a la «qüestió de la música» i la relació amb les autoritats eclesiàstiques va ser el detonant principal de les dimissions. L'acta de la reunió de què es tracta trasllada la impressió que efectivament va ser així, però de ben segur que hi havia altres elements de dissensió sobre la taula, com els relacionats amb el contracte d'arrendament relatiu als drets exigibles a les llonganisses i les carns fresques destinades a l'elaboració d'embotits establert entre els tractants del gremi en qüestió i la municipalitat, i el paper jugat per l'alcalde en tot aquest assumpte. En qualsevol cas, l'ajuntament aprovà per majoria acceptar les renúncies en aquella mateixa sessió. En la següent reunió del consistori, tanmateix, en una maniobra andàmla, es va fer constar que l'acceptació de les renúncies s'havia fet només pels casos de Ricart i Homs; AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 10-6-1880. Els dimissionaris restants s'adreçaren a l'ajuntament expressant la seva estranyesa, comunicant que es consideraven exclosos de la corporació i declinant tota responsabilitat sobre qualsevol acte, acord i disposició des de la reunió del dia 5; AMV, Correspondència 1880 (II), Juny, 23-6-1880. La seva absència als plens els costà la imposició de diverses multes durant el mes d'agost i no s'acabaren d'incorporar normalment fins al setembre. Quan De Vernis fou suspès en el càrrec d'alcalde a començaments del 1882, una de les acusacions que es van fer contra ell va ser la d'haver volgut modificar l'acord pres en relació a les dimissions, per via d'un acord posterior en sessió del dia 10 de juny, en el marc d'un ple poc concorregut en què la majoria de regidors presents li eren afins; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Abril 1882, 20-4-1882 i materials associats contigus.

l'Acadèmia de Sant Tomàs que havia de tenir lloc el dia 13 de juny. El vicari general de la diòcesi s'adreçà al governador civil per informar-lo de la conducta de l'alcalde i aquest argumentà que la seva decisió s'havia vist forçada per motius d'ordre públic:

[...] obligándome a suspenderla no sólo lo sobreescitados que estaban los ánimos por haberse opuesto el Sr. Vicario General a que la Banda del Ayuntº egecutase [sic] la marcha Real al elevar a Dios en un oficio que había dispuesto el Municipio en la Iglesia de la Piedad con motivo del embarazo de S. M. la reina, y a que la propia Banda asistiese a la procesión del Corpus, si no también el fundado temor que existía de que hubiese quien tomando pretexto [sic] de la de Sto. Tomás intentase promover algún conflicto parecido al que, gracias a las previsoras medidas adoptadas por la autoridad local, se logró conjurar hace más de un año al celebrarse la fiesta de la Virgen de los Dolores, produciéndolo, como ahora, el irritante privilegio que gozan los músicos de la Capilla de la Catedral de ser ellos solos los admitidos a las funciones religiosas que se celebran en la Ciudad, con exclusión de los demás profesores del arte, a quienes por tal medio se les priva de ganar el sustento propio y el de sus familias, puesto que la exclusión alcanza aun a aquellos actos o funciones religiosas que costean los vecinos de su peculio particular.¹²⁷⁰

De Vernis afirmava que l'anomenada «*cuestión de capillas*» tenia profundament dividit el veïnat. L'afer ja tenia una certa durada. L'agost del 1878 l'alcalde Fatjó-Vilas ja havia oficiat el governador civil advertint-lo d'aquella situació. El text que transcrivim és llarg, però conté informació interessant relativa al conflicte.

Hace como unos cuatro meses que la autoridad eclesiástica de esta ciudad, de acuerdo con su Cabildo, creyó deber reglamentar la Capilla de música de la Catedral bajo la base de que los que desearan pertenecer a ella debían comprometerse a no tomar parte en ninguna función que no fuese religiosa, ofreciéndoles, como única garantía, la protección moral de la misma autoridad, o sea la seguridad de que dicha Capilla sería la única que desempeñase las funciones eclesiásticas dentro y fuera de la población.

Algunos individuos que pertenecían a la antigua Capilla llamada de la Catedral, se separaron de ella por considerar perjudicial a sus intereses la condición que se les imponía y unidos a otros Profesores músicos de la Ciudad constituyeron otra Capilla a la que dieron la denominacion de 'Capilla de los Stos. Martires Luciano y Marciano', aununciándola al público y ofreciendo los servicios de la misma para todas clase de funciones.

Trataron algunos particulares de utilizar la nueva Capilla para funciones eclesiásticas, más se encontraron con que los encargados de las Iglesias no podían admitirles por haberles la autoridad recomendado eficazmente la Orquesta de la Catedral.

Esto dió lugar a quejas y reclamaciones que los mismos escludidos [sic] produjeron [sic] a la autoridad eclesiástica, pero inutilmente, puesto que habiendo sido ajustada la nueva Capilla para unos funerales en la Iglesia de Santo Domingo, en el momento de llegar a ella los músicos, se les prohibió subir al Coro que ya estaba ocupado por la orquesta de la Catedral, produciéndose con tal motivo un grave escándalo por haberse puesto a egecutar [sic] las dos Capillas a un mismo tiempo, terminando el hecho con la detención de los músicos de la nueva Capilla ordenada por la autoridad eclesiástica.

¹²⁷⁰ AMV, Correspondència 1880 (II), Juny, 16-5-1880. El capítol havia aprovat el projecte de reglament per a la reforma de la capella de música de la catedral el dia 17 d'octubre de 1877. Un mes més tard, una bona colla de membres de la capella van dirigir instància al capítol observant que algunes disposicions del nou reglament afectaven «a *los intereses y medios de subsistencia de los que firman*», per tal com la imposició de no prendre part en funcions no religioses els obligava a «*renunciar forzosamente a una parte de aquellos recursos, sin compensación de ninguna clase*», ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/81 1877-1883, 17-10-1877, 20-11-1877.

Tras de aquel suceso se han venido siguiendo otros no menos desagradables, dando pábulo a la crítica general y a que se hiciese hasta cuestión política lo que es y debe estar muy ageno de ella, originándose con tal motivo la creación de bandos o partidos, cuya actitud, si se reprodujeran aquellos hechos, podría hasta turbar gravemente el orden público.¹²⁷¹

L'alcalde Fatjó-Vilas acabava advertint que era «cada día más inminente el peligro de un conflicto».¹²⁷² Recordem, en aquest sentit, que l'única suspensió patida per la publicació *La Veu del Montserrat* va tenir relació amb aquesta qüestió, en el marc de les tensions amb l'integrisme local.¹²⁷³ El març del 1879 el periòdic dirigit per Jaume Collell va publicar un solt en què, tot ressenyant les festes de sant Josep recentment celebrades, s'afirmava que la part musical havia estat llastimosa i es reclamaven reformes per millorar aquell art a la ciutat.¹²⁷⁴ El comentari va ser interpretat com una crítica a la reforma de la capella de música de la catedral que el bisbe i el capítol havien impulsat feia uns mesos. L'escrit va ser respost des de les pàgines de la madrilenya *La Fe* amb una correspondència firmada per un tal J. S. des de Vic, la qual després va ser reproduïda per *El Siglo Futuro*. El text en qüestió aplaudia la reforma de «la capilla de música de la santa catedral en sentido exclusivamente católico», i responsabilitzava *La Veu del Montserrat* i els liberals de la ciutat, titllats d'«imitadores de la partida de la Porra», dels aldarulls que s'havien produït recentment en el marc de les celebracions de setmana santa, quan un grup de persones havia impedit que la capella de la catedral prengués part en la festivitat de la Verge dels Dolors, en un episodi en què els músics, el vicari general i el secretari de cambra haurien estat insultats i amenaçats davant la presumpta indiferència de l'autoritat municipal. El setmanari de Collell va reproduir aquella correspondència i en un article titulat «Justa Defensa» la va qualificar de greu injúria.¹²⁷⁵ La publicació vigatana va ser immediatament suspesa per ordre del bisbe. La intervenció requerida per Collell i Ramon Sala i Fugurull de qui aleshores era bisbe de

¹²⁷¹ AMV, Correspondència 1878 (II), Agost, 8-8-1878.

¹²⁷² Convé apuntar que, contemporàniament, les relacions entre el consistori regit per Fatjó-Vilas i l'autoritat eclesiàstica també eren tenses a propòsit del l'exconvent de la Mercè que la Junta revolucionària de la ciutat havia confiscat en esclatar la Revolució de Setembre del 1868. Els claretians i el bisbe intentaven recuperar l'immoble des de la tardor del 1875. L'ajuntament es resistí a renunciar a la propietat i l'ús de l'edifici i, molt especialment, a desallotjar-ne l'ala nord, per tal com hi tenia instal·lada l'escola de dibuix i un col·legi de primer ensenyament. Davant la resistència del consistori, el vicari general de la diòcesi arribà a amenaçar l'ajuntament amb la «escomunión [sic] mayor reservada», fet que hauria provocat certa excitació entre una part del veïnat. Finalment, el governador civil acabà enviant un delegat a la ciutat per formalitzar el lliurament de l'esmentada ala nord, fet que es produí el dia 4 de setembre de 1879. La transigència forçada de l'ajuntament provocà les protestes de diversos regidors del consistori, que s'absentaren durant algunes sessions del ple fins que la pressió del governador civil els va fer tornar; AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 6-9-1878, 28-10-1878.

¹²⁷³ RAMISA, *Els orígens del catalanisme...*, op. cit., p. 76.

¹²⁷⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 12, 22-3-1879, p. 46.

¹²⁷⁵ *Íd.*, núm. 17, 26-4-1879, p. 66.

Tortosa i en breu havia de ser investit arquebisbe de Tarragona, Benet Vilamitjana, va aconseguir que el prelat vigatà Colomer aixequés la suspensió després d'unes setmanes d'interrupció.¹²⁷⁶

2.3.3. *La dinàmica política i electoral local en l'inici del torn dinàstic (1881-1886)*

2.3.3.1. La renovació municipal del 1881 i l'intent de l'alcalde de subsistir al torn

El règim de la Restauració va entrar en una nova fase el 1881, amb el nomenament de Sagasta com a president del consell de ministres i l'inici del torn dinàstic que va comportar l'arribada dels liberals fusionistes al govern, per primera vegada. Les eleccions al Congrés dels diputats per mitjà de les quals s'establiria una majoria parlamentària favorable a l'executiu tindrien lloc a l'agost. Abans, però, en el mes de maig, van tenir lloc les eleccions municipals. La renovació d'alcaldes i ajuntaments va prendre, en aquell context, una dimensió i importància renovades, per tal com la col·laboració de l'administració i els poders locals era imprescindible per fabricar la majoria parlamentària volguda. En aquest sentit, el cas de Vic és prou interessant per constatar la naturalesa complexa de les relacions entre la dinàmica local i la lògica política general.

En aquell context, amb les eleccions generals en l'horitzó, l'alcalde De Vernis, afí als conservadors, tenia força números per ser apartat en benefici d'algú presumiblement més predisposat a afavorir la victòria del partit de Sagasta. No va ser així. Les seves maniobres i la debilitat de l'opció fusionista a Vic va afavorir que les autoritats el conservessin temporalment al front del municipi. Durant el mes d'abril, en les setmanes prèvies a les eleccions, De Vernis va fer viatges a Barcelona, on va entrevistar-se amb el governador civil per parlar de la propera renovació de l'ajuntament. El mateix alcalde havia manifestat a Fèlix Nadal -apoderat del consistori vigatà a Barcelona- que tenia sota control els seus contrincants i es mostrava plenament confiat en sobreposar-se al tràngol.¹²⁷⁷ Nadal explicava al secretari de l'ajuntament, Manuel Carbó, que l'actitud

¹²⁷⁶ Collell va referir-se a aquest afer molts anys més tard, en la publicació de la seva correspondència amb Torras i Bages. Afirmà que el bisbe Colomer «se trobá rodejat de certes persones de criteri estret y apassionat que li aconsellaran certes disposicions poch oportunes, encara que aparentment inspirades per un bon zel», com en el cas de la reforma de la capella de música; COLLELL (ed.), *Dulcis amicitia...*, op. cit., p. 104-107.

¹²⁷⁷ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 6-4-1881, 15-4-1881.

del governador civil Herreros de Tejada en matèria de remocions d'alcaldes estava creant una profunda inquietud entre els fusionistes, que veien com s'aproximaven les eleccions sense que s'haguessin adoptat les mesures necessàries per assegurar-se la victòria.¹²⁷⁸ Gairebé al mateix temps, des del *Diari Catalá* s'afirmava que el canvi polític al front del govern de l'Estat no havia tingut cap efecte a Vic, on hi havia pocs constitucionals, motiu pel qual no s'havia canviat l'alcalde. El mateix corresponsal asseria que De Vernis i el diputat provincial Domingo s'havien enfrontat verbalment a Sant Joan de les Abadesses -on havien coincidit per la inauguració del ferrocarril- quan l'alcalde de Vic li comunicà la seva intenció de recolzar els fusionistes.¹²⁷⁹ Aquest i altres indicis permeten afirmar que De Vernis va ser mantingut al capdavant de l'ajuntament per les autoritats superiors amb el compromís de treballar en favor de la candidatura progovernamental.

El dia 28 d'abril, pocs dies abans de les eleccions municipals, l'Ajuntament de Vic es va reunir, segons era preceptiu, per configurar de forma interina la composició de les meses electorals. Acte seguit, l'alcalde, conforme al compromís que havia adoptat amb els seus companys de consistori, va proposar-los de consensuar una candidatura oficial amb aquelles persones que, segons el seu parer, reunissin les condicions desitjables per exercir el càrrec de regidor en el proper bienni. Calia cobrir dotze vacants. Els assistents van acordar garantir la reelecció de Josep Oms, Miquel Prats i Pere Molas, tots ells regidors des del 1879. A més, sobre una llista de quinze persones proposades per De Vernis en descartaren quatre i van deixar que l'alcalde triés els candidats oficials entre les restants.¹²⁸⁰

Els comicis no van presentar sorpreses. Les eleccions van tenir lloc davant la indiferència més o menys generalitzada dels vigatans i la candidatura oficial va sortir guanyadora de forma aclaparadora. L'alcalde informà el governador civil que tots els elegits eren addicts.¹²⁸¹ *La Vanguardia* coincidia amb aquesta apreciació i assegurava que ho eren la majoria dels regidors elegits al districte de Vic.¹²⁸² Quant a la ciutat, però, sembla més acurada la interpretació que es feia des del *Diari Catalá*, quan s'afirmava que De Vernis havia buscat acontentar a tothom, fet que explicaria l'entrada

¹²⁷⁸ *Ib.*, 15-4-1881.

¹²⁷⁹ *Diari Catalá*, núm. 607, 13-4-1881, p. 150.

¹²⁸⁰ AMV, Eleccions municipals 1881-1883, Eleccions municipals 1881, Correspondència. Actes. Llistat d'electors, Correspondencia y notas.

¹²⁸¹ *Ib.*

¹²⁸² *La Vanguardia*, num. 134, 3-5-1881, p. 1853 (ed. tarda).

de dos o tres progressistes d'*ab illo tempore*.¹²⁸³ Poc més tard, des del mateix diari s'observava que els recentment elegits «*perteneixen cada un á diferent partit ó fracció política*». ¹²⁸⁴ No era exactament així, però sembla clar que De Vernis preferí un consistori relativament divers nascut del consens a canvi d'estalviar-se enfrontaments que, ocasionalment, podrien haver reforçat la definició d'una alternativa al municipi, minvant la seva posició de força i la capacitat d'interlocució amb els «homes de la nova situació». A primers de juliol De Vernis va ser nomenat, de nou, alcalde per Reial ordre.¹²⁸⁵

2.3.3.2. Les eleccions al Congrés del 1881

A l'alçada del 1881 la situació econòmica de l'ajuntament continuava essent molt difícil. Durant els primers mesos d'aquell any la Diputació de Barcelona intensificà la pressió sobre els municipis que, com Vic, tenien dèbits contrets amb la corporació provincial. Al mateix temps, l'ajuntament continuava arrossegant un deute molt considerable amb Hisenda per concepte d'impagaments en matèria de consums que ascendia, vers el juny, a les 177.000 pessetes¹²⁸⁶ A finals del mes de juliol, després de diversos requeriments i advertiments, i de queixar-se explícitament a l'alcalde de la manca de correspondència en el seu interès per conciliar posicions, el cap econòmic de la província, Pedro Mayoral, va decretar el constrenyiment administratiu.¹²⁸⁷ En aquells moments les relacions entre De Vernis i Mayoral eren molt tenses, i es temia que passades les eleccions la situació encara es pogués endurir més.¹²⁸⁸ Simultàniament, el governador civil Herreros de Tejada semblava disposat a forçar la renúncia de De Vernis i a substituir-lo per Miquel Mestanza, un d'aquells progressistes d'*ad illo tempore* als quals es deuria referir el *Diari Catalá*. L'apoderat Nadal, que anava informant puntualment d'aquests esdeveniments al secretari municipal Carbó, atribuïa la «*inesperada y brusca embestida del Gobernador*», «*a suponerse en este [De Vernis] poca fidelidad al Gobierno en los trabajos electorales del momento*». ¹²⁸⁹ La sospita deuria estar prou estesa, perquè un corresponsal de *La Vanguardia* assegurava des de Vic que Bosch i Labrús era recolzat pels conservadors i «*según se dice por el alcalde de*

¹²⁸³ *Diari Catalá*, núm. 633, 9-5-1881, p. 357.

¹²⁸⁴ *Íd.*, núm. 636, 12-5-1881, p. 377.

¹²⁸⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 4-7-1881.

¹²⁸⁶ AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Juliol 1881, 5-6-1881.

¹²⁸⁷ *Ib.*, 22-7-1881, 27-7-1881.

¹²⁸⁸ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 24-7-1881.

¹²⁸⁹ *Ib.*, 31-7-1881.

Vich solapadamente». ¹²⁹⁰ Tan sols uns dies més tard, a començaments d'agost, Nadal explicava a Carbó que havia trobat casualment «*en conciliábulo o controversia secreta*» l'alcalde, el governador i Josep de Letamendi per tractar de l'elecció d'aquest darrer com a diputat del districte. Segons Nadal, però, De Vernis continuava mostrant-se «*muy reservado y cuco en solta prenda concreta que le comprometiese*». ¹²⁹¹

Poc després de la trobada referida a Barcelona, l'ajuntament va promoure una successió de reunions amb els contribuents vigatans a fi i efecte d'exposar-los la situació econòmica compromesa del municipi i les gestions que convenia fer per millorar-la. Al mateix temps, la convocatòria tenia el propòsit de comunicar als assistents, tots ells electors, quins eren els candidats a les properes eleccions i proposar-los «*como medio de conseguir algún alivio a favor de la ciudad, que votasen un candidato adicto a la situación*». En aquest sentit, als concurrents se'ls indicà que el candidat d'oposició al govern era Bosch i Labrús, representant del districte des del 1876, i que els afins al nou govern eren Eduard Maluquer, Jacint Masvidal i Josep de Letamendi. ¹²⁹²

Simultàniament, a través de les pàgines de *La Vanguardia*, el Comitè Constitucional de la província de Barcelona va proclamar els candidats oficials de cada districte de la demarcació, els quals van ser presentats com a genuïns representants dels interessos del govern de Sagasta. ¹²⁹³ Per al districte de Vic el candidat era Jacint Masvidal, de Taradell, que des del març del 1881 era regidor a l'Ajuntament de Barcelona que presidia Rius i Taulet, formant part d'un consistori designat governativament poc després que Sagasta hagués estat nomenat president del consell de ministres. *La*

¹²⁹⁰ *La Vanguardia*, 27-7-1881, núm. 273, p. 3826-3827.

¹²⁹¹ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 6-8-1881. Uns dies abans Nadal comentava amb el seu corresponsal el possible origen «*de las iras del Sor. Mayoral*» -el cap de l'Administració econòmica de la província-, que per aquelles dates estava actuant amb rigor pels descoberts del municipi. Apuntava com a causa probable els «*desaires*» que aquell havia cregut rebre de l'alcalde De Vernis, descartant la hipòtesi que la seva intransigència tingués relació amb el tracte que, a Vic, s'havia dispensat a De Letamendi tot just feia uns dies amb motiu de la seva visita a la ciutat amb l'objectiu de participar a la manifestació proteccionista del 25 de juliol; *Ib.*, 31-7-1881. El mateix Nadal ja havia manifestat a Carbó que en el míting vigatà, fora del zel pel interessos de la pàtria, no podia deixar de veure-hi, també, «*fines y miras solamente particulares, no estrañas [sic] del todo algunas a las elecciones próximas [sic] que cual V. insinúa podrán ser ahí o convertirse en un lío de mil demonios sobre todo si cierta persona muy y muy conocida de nosotros no cumple de veras y a todo trance los formales compromisos a que, según parece, debe únicamente la posición oficial que ocupa de nuevo*», una al·lusió més que probable al compromís que De Vernis havia adoptat amb les autoritats superiors a canvi que el nomenessin de nou alcalde; *Ib.*, 24-7-1881. Sobre el míting proteccionista de Vic del 1881 *vid.* punt 3.4.1.2. d'aquest treball.

¹²⁹² AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Agost 1881, Reuniones del ayuntamiento y contribuyentes celebradas en los días 9, 10 y 11 Agosto 1881.

¹²⁹³ *La Vanguardia*, núm. 293, 7-8-1881, p. 4099.

Vanguardia defensà en els dies immediatament posteriors la candidatura de Masvidal com la triada pel comitè provincial i de districte, davant els que pretenien imposar la de Maluquer, però no se'n sortí, i tot just a les portes de les eleccions anuncià la retirada de Masvidal i De Letamendi i demanà el vot dels correligionaris per Maluquer.¹²⁹⁴

El periòdic dels Godó va fer aquest anunci el mateix dia que l'alcalde de Vic feia saber al ple de l'ajuntament que aquella mateixa jornada havia rebut telegrama del governador civil instant-lo a comunicar als alcaldes dels municipis caps de secció del districte electoral que «*el único candidato que en ese Distrito votarán los amigos del Gobierno, es, D. Eduardo Maluquer*». El consistori aprovà per unanimitat «*apoyar resueltamente la candidatura de D. Eduardo Maluquer*».¹²⁹⁵ La seva candidatura era recolzada per destacats liberals vigatans que havien tingut un protagonisme polític especialment rellevant durant el Sexenni, com ara l'advocat Marià Fàbregas.¹²⁹⁶ Malgrat tot, Maluquer resultà claríssimament derrotat i va ser Bosch i Labrús qui renovà com a representat del districte al Congrés amb prop del 70% dels vots, en unes eleccions que van registrar una participació molt baixa.¹²⁹⁷ El candidat liberal només va aconseguir guanyar en la secció de Vic, amb un marge escàs de vots, però va ser derrotat en totes les altres, molt especialment a Manlleu, Torelló i Masies de Voltregà, les divisions més industrialitzades, on Bosch i Labrús escombrà el seu rival.

2.3.3.3. La intervenció del municipi i la suspensió de l'alcalde

Molt poc després de les eleccions les autoritats econòmiques de la província van posar en marxa el constrenyiment administratiu contra l'ajuntament pels deutes contrets en concepte d'impagaments derivats de la contribució de consums.¹²⁹⁸ La recaptació de l'impost va ser intervinguda i s'obligà a ingressar a favor d'Hisenda la totalitat de la recaptació, fins i tot allò que pertanyia al municipi per recàrrecs legalment autoritzats. El consistori envià una comissió a Barcelona per conferenciar amb el cap econòmic provincial i les persones influents que poguessin intercedir favorablement en

¹²⁹⁴ *Íd.*, núm. 295, 9-8-1881, p. 4143; *Íd.*, núm. 297, 10-8-1881, p. 4169; *Íd.*, núm. 311, 18-8-1881, p. 4362 (ed. tarda).

¹²⁹⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 18-8-1881.

¹²⁹⁶ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1881, «Sr. D. Muy Sr. Nuestro...» (7-8-1881). Marià Fàbregas, Miquel Ricart, Francesc Adam, Joan J. Canudas, Miquel Fàbregas, Miquel Carbó i Francesc Subirachs van subscriure amb els seus noms una circular convocatòria per a una reunió d'electors a la qual assistiria el candidat Maluquer.

¹²⁹⁷ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals...*, op. cit., p. 635; *La Vanguardia*, núm. 318, 22-8-1881 (ed. tarda), p. 4449.

¹²⁹⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 24-9-1881.

l'assumpte, però no es va obtenir el resultat desitjat. Després de les entrevistes mantingudes, els comissionats tornaren convençuts «*que existía en los Centros oficiales una marcada prevención contra esta Ciudad, nacida al parecer de la cuestión política o del resultado de las últimas elecciones de Diputados*». ¹²⁹⁹ Atès que les gestions esmentades i també les efectuades particularment per l'alcalde no havien donat els fruits volguts, i que la intervenció i la privació dels recàrrecs sobre la contribució de consums s'afegiria a la indisponibilitat dels recàrrecs sobre les contribucions directes -imports que feia temps que eren intervinguts pel Banc d'Espanya a compte dels descoberts d'exercicis econòmics anteriors-, el regidor Mestanza proposà a l'ajuntament reduir al màxim les despeses i acordar la recaptació immediata dels repartiments de consums autoritzats fins aleshores, donant prioritat a la del segon semestre de l'any 1875-1876, que havia quedat pendent. Altrament, argüia el regidor, l'ajuntament, privat com ho estava de bona part dels recursos que li eren propis, es veuria incapacitat per afrontar fins i tot les atencions i despeses més bàsiques. De Vernis presentà objeccions a la proposta i, finalment, l'ajuntament acordà, per una banda, procedir al cobrament del semestre no condonat de consums de l'any 1875-1876 i, per l'altra, intentar formalitzar el compromís amb l'administració econòmica de la província en el sentit de comprometre's a ingressar 2.000 pessetes cada mes en aplicació dels descoberts dels anys anteriors. ¹³⁰⁰

Uns dies mes tard, i després que en la sessió següent del dia 7 de novembre s'insistís en la necessitat de prendre les providències necessàries per fer complir l'acord referent al cobrament de les quotes del 1875-1876, ¹³⁰¹ els regidors Boixeda, Genís, Puigdollers, Molas i Pla, Mestanza, Prats i Sendra van acusar l'alcalde d'haver incomplert els acords presos per l'ajuntament relatius a aquella qüestió en les sessions passades i, atesa la

¹²⁹⁹ *Ib.*, 29-9-1881.

¹³⁰⁰ *Ib.*, 31-10-1881. Sembla que l'alcalde, que mantenia una relació més aviat tensa i desconfiada amb el cap de la delegació, va acabar fent un pas enrere en aquest darrer assumpte. Mayoral exigia certificació dels acords en què l'ajuntament havia assumit aquelles obligacions i es negà a aixecar la intervenció fins que el compromís no fos solemnement formalitzat. De Vernis, visiblement molest, es queixava al senador Estruch de la desconfiança i les pretensions excessives del cap econòmic de la província i reclamava que es valgués de la seva influència perquè fos retirada la intervenció del municipi; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Novembre 1881, 9-11-1881. L'apoderat Nadal, que havia mostrat el seu desconcert davant la possibilitat que el consistori adoptés un compromís tan transcendental i inconvenient, per tal com entenia que significava l'asfíxia econòmica del municipi, celebrà en certa manera que s'hagués fet marxa enrere, però no s'estava de censurar privadament l'actitud de l'alcalde -«*pues eso le coloca en muy mal lugar, en una situación falsa, destituida de consideración y de prestigio ante las autoridades y los gefes [sic]*»- i de mostrar la seva incomprensió davant el comportament d'uns regidors excessivament condescendents amb el seu president; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 27-11-1881.

¹³⁰¹ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 7-11-1881.

situació econòmica desastrosa que travessava el municipi, van protestar formalment de les responsabilitats que es poguessin derivar d'aquelles infraccions.¹³⁰² Les explicacions donades per De Vernis, que en part va intentar excusar-se responsabilitzant al tinent primer d'alcalde Martí Genís, no van convèncer tots els regidors, i les dissensions en el si de l'ajuntament van començar a evidenciar-se.¹³⁰³ Entre els dies 18 i 20 de desembre, en previsió de gestionar assumptes relacionats amb les reclamacions i la resistència presentada per diversos veïns contribuents al pagament de les quotes del repartiment de consums del 1875-1876, es produí una veritable deserció al consistori, que es traduí en una cadena de delegacions de l'exercici accidental de la presidència que començà per De Vernis i acabà en el regidor Isidre Conill, passant per bona part dels membres de l'ajuntament.¹³⁰⁴

En aquelles mateixes dates, l'administració econòmica de la província amenaçà amb un nou constrenyiment, ara contra els contribuents, si no es satisfien les més de 38.000 pessetes que el Banc d'Espanya reclamava per uns descoberts que tenien origen en set trimestres de contribucions directes relatius als exercicis econòmics 1874-1875 i 1875-1876 del cobrament dels quals els caps de columna havien responsabilitzat a l'ajuntament en plena guerra civil.¹³⁰⁵ En els primers dies de gener del 1882 l'absentisme de la major part dels regidors va fer-se ostensible. El dia 13 d'aquell mes el governador civil, Francisco Moreu, va comunicar a l'alcalde que setze regidors de l'ajuntament havien presentat la seva dimissió «*por la imposibilidad en que se*

¹³⁰² *Ib.*, 24-11-1881.

¹³⁰³ *Ib.*, 17-12-1881, 29-12-1881. En aquest sentit, els pocs regidors que s'haurien mantingut fermament i inequívoca al costat de l'alcalde serien Josep Oms, Antoni Conill, Isidre Conill i Josep Vilar. Si hem de fer cas al relat de les *Memories de un menestral vigatà*, molt favorable en la valoració de De Vernis i molt crític amb els seus contrincants, el principal artífex de l'oposició a l'alcalde dins el consistori hauria estat Miquel Mestanza, que al Sexenni havia estat membre de la Junta revolucionària interina i regidor en dues combinacions municipals, i a qui en aquells primers anys de la Restauració hauríem de situar en l'òrbita dels liberals fusionistes. Segons l'autor de les *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XII:

«[...] *los porristes feren alí ab los envejosos de que fós Alcalde un menestral, y en l'Ajuntament tragué lo cap la serpiente de la discordia.*

Com les conveniències y les amistats polítiques exigían al president moltes surtides, en una de ellas lo sastrer diplomátich [Mestanza] se penjá á l'orella del apotecari [Genís], y trovant ben treballat lo terreno, en dos días tingué una petita majoría».

¹³⁰⁴ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Desembre 1881, Delegacions de Alcaldia.

¹³⁰⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881, 27-12-1881, 29-12-1881. Durant aquell any l'ajuntament havia intentat aconseguir infructuosament la declaració d'irresponsabilitat per aquells dèbits; *Ib.*, 25-4-1881. L'apoderat Nadal, en correspondència amb Carbó, feia referència a la gravíssima situació econòmica del municipi i a l'enorme pressió que aquest estava rebent de les autoritats responsables: «[...] *además de dos comisiones de apremio, una por Consumos y la otra por Industrial, tienen VV. encima una orden a raja tablas, tan tremenda como incumplimentable, sobre los débitos de marras, positivos o supuestos, por contribuciones directas, en cantidad de 28.000 [sic, 38.000] y tantas pesetas... Este conjunto, ese cúmulo de medidas coactivas, es atroz, es insuportable [sic] [...]»*, AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 28-12-1881.

encuentran de salvar la situación económica de aquel municipio, atendidas las divergencias que en el mismo existen». Davant aquella situació, l'autoritat política provincial va decidir enviar un delegat per inspeccionar l'administració municipal i instruir l'expedient oportú.¹³⁰⁶ Uns dies més tard Moreu notificava que havia decidit suspendre del seu càrrec a De Vernis a la vista de l'expedient format, per tal com l'alcalde havia «*cometido faltas graves en perjuicio de la buena administración que le estaba confiada*». Martí Genís, primer tinent d'alcalde, quedà encarregat de la presidència del consistori.¹³⁰⁷

2.3.3.4. La presidència accidental de Martí Genís i l'auxili de la junta consultiva

Atesa la situació complicada perquè travessava el municipi, molt particularment a causa de l'estat crític de la seva economia, el nou alcalde accidental i l'ajuntament -assessorats pel lletrat assessor del municipi Josep Font i Manxarell, el notari de l'alcaldia Pius Mas i Ribot, i els advocats Josep Viguer i Canas i Josep Bach i Serra- van impulsar una reunió de veïns contribuents per tractar la qüestió i adoptar un pla d'actuació. La convocatòria va ser un èxit, per tal com hi van assistir més de dos terços dels 300 veïns convidats.¹³⁰⁸ En la reunió es van consignar uns debits totals de vora 643.000 pessetes, la majoria a favor de l'Hisenda estatal per conceptes diversos, però molt especialment per consums; també hi havia deutes pendents, inferiors, però remarcables, amb la

¹³⁰⁶ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Gener 1882, 13-1-1882.

¹³⁰⁷ *Ib.*, 1-2-1882. A De Vernis se li van imputar diverses causes i se'l va responsabilitzar, entre altres fets, de no haver pres les providències necessàries perquè es fessin efectius els cobraments dels repartiments de consums d'alguns exercicis econòmics, d'irregularitats en el compliment del contracte d'arrendament celebrat amb els tractants de carns fresques i llonganisses, i de la manca de formalitats legals en determinats moviments de tresoreria; AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 30-3-1882 «Certificaciones que deben expedirse á petición de D. Jaime de Vernis»; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882, Abril 1882, 20-4-1882 i materials associats contigus. Resulta interessant el comentari que l'apoderat Nadal feia de l'episodi de la suspensió governativa:

«Creo bien que al de Vernis le habrá sorprendido y causado la providencia gubernativa un efecto tanto más intenso y desastroso cuanto era la confianza que tenía en sus constantes gestiones reservadas, sus influencias y su predominio. Yo sin embargo, recelaba algo por su futura suerte desde luego de haber sabido que hablando el Sor. Moreu y Sanchez [governador civil] con cierta persona muy conocida de nosotros, le dijo q. tenía al Alcalde de Vich por imbécil y pillo. Esto, el resultado de las elecciones de Manlleu, y los términos en que venía el expediente [sic] instruido por Aparici [comissionat instructor], formó en mí un conjunto que me hacía esperar sino ecsactamte. [sic] lo mismo que ha sucedido, otra resolución parecida o muy inmediata.

[...] *estoy en lo mismo q. V. indica en cuanto a que D. Jaime no tragará el anzuelo, mejor dicho, la venenosa píldora sin emplear antes toda la resistencia imaginable; pero también creo que sus justísimos y avisados derrumbadores no se dormirán en las pajas. Bonamich me ha asegurado que estos se hallan ya sobre la brecha protegidos y auxiliados [sic] eficazmente por otras personas de notoria y valiosa influencia. Veremos lo que al fin acontece»*, AMV, Correspondència 1882 (II), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 6-2-1882.

¹³⁰⁸ La iniciativa va ser lloada des de *La Veu del Montserrat*, núm 7, 18-2-1882, p. 54; *Íd.*, núm. 8, 25-2-1882, p. 63.

diputació provincial i amb particulars diversos. Els crèdits a favor de l'ajuntament ascendien a la xifra considerable de 553.000 pessetes, però vora el 90% d'aquells diners eren per impagaments dels contribuents en concepte de consums, un impost sobre el qual l'administració municipal tenia responsabilitat. Els assistents van acordar donar un vot de confiança a l'ajuntament per resoldre la situació, i a imatge de l'experiència del 1874, en el context de la darrera guerra civil, quan el consistori va ser assistit per una comissió auxiliar, es nomenà una junta consultiva formada per persones influents perquè cooperés amb l'ajuntament en aquell tràngol.¹³⁰⁹

En els dies immediats alguns individus de la junta van examinar la liquidació presentada a la reunió de contribuents i juntament amb membres de l'ajuntament van formar una comissió mixta que setmanes més tard es va traslladar a Barcelona amb la intenció de sensibilitzar les autoritats i aconseguir un alleugeriment dels procediments incoats contra el municipi.¹³¹⁰ La comissió, que va ser auxiliada a Barcelona per Pere Trilla, va visitar el governador civil, el capità general i el delegat d'Hisenda. S'aprofità també l'ocasió per reivindicar un cop més l'establiment d'una guarnició militar permanent a la ciutat. Els comissionats destacaren el bon tracte rebut i la protecció oferta pel governador civil, que va aprovar els pressupostos d'aquell any i va veure amb bons ulls que s'hi consignessin 15.000 pessetes destinades a cobrir els endarreriments per consums.¹³¹¹ Aquest compromís pressupostari i el d'ingressar periòdicament certa quantitat pels debits corrents tingué com a resultat l'aixecament dels procediments i de la intervenció per part de l'administració econòmica provincial.

Emperò, la situació continuava essent molt complicada i la relació amb les autoritats econòmiques només s'havia pacificat parcialment i temporal. L'ajuntament, que havia mogut fils infructuosament per aconseguir que a la ciutat se li assignés una quota de consums menor per a aquell any econòmic,¹³¹² va acabar protestant coordinadament amb altres ajuntaments de la província davant el Ministeri d'Hisenda per les càrregues

¹³⁰⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 17-2-1882. Els nomenats per formar part de la junta consultiva van ser Josep Font i Manxarell, Antoni d'Espona, Antoni de Vilar, Francesc X. Calderó, Marià Fàbregas, Joan Arumí, Miquel Ricart, Francesc Adam, Antoni Gudiol, Miquel Carbó, Pius Mas, Francesc Vilanova, Josep Bosch, Francesc de Febrer, Ramon Bassols, Bonaventura Agulló, Marià de Riera, Miquel Bertran, Josep Bach i Serra, Josep Viquer i Pasqual Fargas. Bona part dels esmentats formà part del grup heterogeni que en un futur proper disputà el control del poder polític institucional a De Vernis i els seus partidaris.

¹³¹⁰ *Ib.*, 23-2-1882, 17-5-1882.

¹³¹¹ *Ib.*, 3-6-1882, 21-6-1882.

¹³¹² Durant el mes de gener s'havien enviat correspondències als senadors Ramon Estruch, Evarist Arnús i Josep Ferrer i Vidal, i als diputats Víctor Balaguer i Pere Bosch i Labrús; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Gener 1882, 13-1-1882, 16-1-1882.

imposades.¹³¹³ No gaire més tard, a instàncies d'alguns industrials de la ciutat, l'ajuntament va dirigir una exposició al mateix ministre Camacho sol·licitant la suspensió de l'exacció de la contribució industrial del segon trimestre i la reducció de la quota assignada, una reclamació que no deixava de ser una protesta davant les reformes fiscals empreses pel ministre en els mesos proppassats, les quals estaven sent impugnades amb accions diverses des d'altres ciutats catalanes, en un clima d'intenses mobilitzacions econòmiques i de reivindicacions de tipus proteccionista.¹³¹⁴ L'exposició observava que les noves tarifes havien creat una gran intranquil·litat, que tindrien un efecte contraproductiu, provocant la ruïna de les indústries i els negocis modestos d'una ciutat que perdia pes demogràfic, riquesa i influència dia a dia. S'insistia, a més, que les noves tarifes augmentaven considerablement les quotes d'algunes indústries «*como las de los negociantes de artículos de primera necesidad, y como estas representan aquí el mayor número, resulta que la reforma no sólo afecta a las clases industrial y comercial, sino que toca de rechazo a la masa proletaria, alarmada también con la desproporción de los nuevos cupos por consumos y cereales que debe satisfacer este Distrito municipal, según el reparto a que acaba de procederse por las oficinas de Hacienda*».¹³¹⁵

Ben pocs dies més tard, el 30 de març, es va tenir notícia que a Barcelona hi havia aldarulls, que s'havien tancat comerços i incendiat burots.¹³¹⁶ Aquella mateixa jornada, a les deu del vespre, alguns grups van incendiar els burots de la rambla de l'Hospital i dels carrers de Manlleu, de Caputxins i de Gurb. L'endemà, davant la constatació que no es comptava amb forces suficients per garantir l'ordre públic, va demanar-se ajuda als mossos d'esquadra de Taradell i de Torelló. Bona part dels comerços estaven tancats. El recaptador de contribucions, per la seva banda, va sol·licitar l'auxili de la força armada per continuar la cobrança de la contribució industrial. Aquell mateix dia el capità general va declarar l'estat de guerra. L'endemà, dia 1 d'abril, s'havia restablert la calma a la ciutat.¹³¹⁷

¹³¹³ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 9-2-1882, 6-3-1882.

¹³¹⁴ *Ib.*, 18-3-1882. Giovanni C. CATTINI, *Historiografia i catalanisme. Josep Coroleu i Inglada (1839-1895)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2007, p. 156 i s.

¹³¹⁵ AMV, Correspondència 1881-1882, Març 1882, 18-3-1882. En els mesos següents i durant el primer terç del 1883 es van constrènyer i sancionar diversos contribuents per impagament o frau en el subsidi industrial i de comerç.

¹³¹⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 30-3-1882.

¹³¹⁷ *Ib.*, 31-3-1882; AMV, Correspondència 1881-1882, Març 1882, Sucesos de los dias 30 31 de Marzo.

2.3.3.5. La renovació parcial de l'ajuntament per via governativa. Un cas de cooptació

Després de la suspensió de De Vernis els seus partidaris més fidels, com Vilar, Oms, Conill i Sala o Conill i Saborit, van quedar en franca minoria. Perderen algunes votacions significatives al ple, com la que va aprovar el reemplaçament de Francesc de P. Masferrer i Miquel Mir com a vocals de la junta administrativa de l'hospital,¹³¹⁸ o bé la d'adhesió a l'exposició presentada pels regidors Camps, Mestanza, Fargas, Puigdollers i Molas, escrit en què els esmentats observaven que l'alcalde De Vernis havia decidit rebaixar el lloguer de les meses d'expedició de carns de la plaça sense acord de l'ajuntament i, consegüentment, es declaraven irresponsables de les quantitats que haguessin deixat d'ingressar-se per aquell motiu.¹³¹⁹ De Vernis, suspès en el càrrec d'alcalde, tampoc no assistia a les reunions de l'ajuntament com a regidor, però el consistori, per si de cas, amb el pretext que en algunes sessions es tractava de la seva gestió administrativa, aprovà no admetre'l de manera temporal a les reunions de la corporació fins que no s'hagués resolt definitivament l'expedient que havia motivat la seva suspensió.¹³²⁰

Entre els mesos de març i juliol del 1882 els regidors més fidels a De Vernis van renunciar als seus càrrecs. Aquestes dimissions, sumades a les de Camps, Boixeda i Comella, aquesta darrera en el mes de novembre, van deixar l'ajuntament amb més d'un terç de vacants, i va procedir-se a cobrir aquelles places per via del nomenament governatiu. L'alcalde accidental Genís no només va notificar les renúncies al governador civil, sinó que li va suggerir els individus que podrien designar-se per al càrrec de regidor, els quals efectivament van ser nomenats poc després.¹³²¹ Es tracta d'un cas clar de cooptació. Tots sis, sense excepció, havien format part dels consistoris del Sexenni: Josep Bach i Serra, Francesc Adam, Fèlix Rovira, Miquel Genís, Miquel Fàbregas i Josep Herm. Alguns, significats políticament des dels anys seixanta en les files del progressisme, havien tingut el seu paper en la Revolució de Setembre del 1868 i havien format part majoritàriament de la facció monàrquica liberal en els anys posteriors, per bé que Bach, per exemple, militava en el republicanisme. Els seu protagonisme politicoinstitucional s'havia reduït molt sensiblement en aquells primers

¹³¹⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 27-2-1882.

¹³¹⁹ *Ib.*, 9-3-1882, 15-3-1882.

¹³²⁰ *Ib.*, 27-3-1882.

¹³²¹ AMV, Correspondència 1882 (II), Novembre, 12-11-1882, 15-11-1882.

anys de la Restauració. Amb la singularitat de Bach, que exercia d'advocat, la resta pertanyien tots a la menestralia i eren petits industrials propietaris dels seus negocis. La renovació parcial de l'ajuntament va estar enllestida poques setmanes abans de la celebració de les eleccions provincials que van donar lloc a una majoria liberal a la diputació, una composició a la qual també varen contribuir els resultats del districte de Vic-Berga, en què resultaren elegits els liberals Pere Trilla, Jacint Masvidal i Pere Pujol Thomàs, i el conservador Manuel Farguell.¹³²²

2.3.3.6. L'aixecament de la suspensió a Jaume de Vernis

Aquell consistori renovat va rebre amb ben poc entusiasme la notícia de la interpel·lació que el diputat Bosch i Labrús havia enviat al Ministeri de la Governació demanant que es passés al Consell d'Estat l'expedient de suspensió de l'alcalde De Vernis.¹³²³ L'ajuntament va decidir adreçar-se igualment al ministre manifestant-li la seva sorpresa davant aquell requeriment i expressant-li que la corporació i el veïnat també volien que s'aclarissin definitivament les causes de la suspensió.¹³²⁴ Davant els rumors que corrien sobre la reposició de l'alcalde suspès, l'ajuntament va prendre una sèrie de mesures: envià una comissió a Barcelona per investigar què hi havia de cert en aquella qüestió, aprovà presentar demanda judicial contra l'alcalde reclamant les 840 pessetes que havien deixat d'ingressar per la rebaixa no autoritzada del lloguer de les taules de venda de carn a la plaça, i acordà considerar De Vernis incapacitat per servir el càrrec.¹³²⁵

Tot just el dia 12 de febrer va donar-se coneixement al ple de la Reial ordre del 21 de gener per la qual S. M. el Rei ordenava l'aixecament de la suspensió imposada a De Vernis.¹³²⁶ El consistori expressà formalment la voluntat d'acatar-la, però alhora observava que aquella resolució es contradeïa amb l'article 43 de la llei municipal que establí la incapacitat per servir el càrrec dels consellers que tinguessin litigi administratiu o judicial pendent amb l'ajuntament. El dia següent, en sessió extraordinària, el ple reafirmava amb una nova votació la incapacitat legal de De Vernis

¹³²² TORAN, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 165. Els resultats van ser força combatuts pels conservadors, encapçalats per Manuel Planas i Casals, que van queixar-se d'irregularitats massives en la configuració de les llistes; *La Vanguardia*, núm. 10, 7-1-1883, p. 136. A les *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XIII, s'atribueix la derrota del candidat Francesc de P. Masferrer i el triomf de Farguell i els liberals, a una aliança prèvia i al frau electoral: «*May s'havien vist tantes trampes. La vigilia del escrutini bullia la ciutat y en cafés y tabernes se compraven les actes comla [sic] á Bolsa'ls itols [sic] del Deute*».

¹³²³ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 19-1-1883.

¹³²⁴ AMV, Correspondència 1883 (I), Gener, 20-1-1883.

¹³²⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 3-2-1883, 5-2-1883, 12-2-1883.

¹³²⁶ *Ib.*, 12-2-1883; AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, D. J. D. V. Expediente, 8-2-1883.

i defensava que la demanda s'havia incoat amb anterioritat a la promulgació de la Reial ordre.¹³²⁷ Poques setmanes més tard l'ajuntament presentava nova demanda judicial reclamant a De Vernis 500 pessetes, la meitat de la quantitat que els tractants de carns fresques de porc per a l'elaboració d'embotits havien deixat d'ingressar a les arques municipals, incomplint el contracte que havien formalitzat amb el consistori en concepte dels drets que havien de satisfer aquells articles en la seva entrada a la ciutat.¹³²⁸ Els processos judicials van seguir el seu curs, però De Vernis havia presentat recurs d'alçada a la comissió provincial demanant que fos revocat l'acord de l'ajuntament respecte la seva incapacitat legal per servir el càrrec de regidor, i en va obtenir una resolució favorable.¹³²⁹ Tot just unes setmanes abans De Vernis havia estat objecte d'un atemptat que va fer témer per la seva vida, quan un jove vigatà, presumptament amb les facultats mentals pertorbades, va escometre l'alcalde al carrer i li va clavar diverses ganivetades.¹³³⁰ Hi hagué qui va suggerir que en el rerefons de l'episodi hi havien tingut part les rivalitats polítiques.¹³³¹ En qualsevol cas, el controvertit alcalde no tardaria a tornar temporalment a primera línia de la vida municipal.

2.3.3.7. L'alternança a Espanya s'endú per davant un efímer ajuntament d'accent liberal

Jaume de Vernis no va arribar a reincorporar-se de forma efectiva i immediata a l'alcaldia en aquella conjuntura perquè la resolució de la comissió provincial va produir-se després que s'haguessin acabat les operacions per a la renovació biennal de l'ajuntament. Poc menys d'un terç del cens va prendre part en les eleccions municipals de maig del 1883, que van donar com a resultat un consistori de tendència predominantment liberal.¹³³² Vuit dels dinou regidors provenien de les eleccions del 1881 i els altres onze van ser elegits en aquesta última convocatòria. Aquests darrers comicis van garantir la continuïtat en el consistori de tres dels regidors que el novembre del 1882 s'havien incorporat interinament per nomenament governatiu: Francesc Adam, Miquel Fàbregas i Josep Bach i Serra. Fora d'aquests, cap dels altres elegits tenia cap experiència prèvia com a regidor en el consistori vigatà i, en general, el seu pas per

¹³²⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 13-2-1883.

¹³²⁸ *Ib.*, 12-3-1883.

¹³²⁹ *Ib.*, 16-7-1883; AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, D. J. D. V. Expediente, 9-7-1883.

¹³³⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 21-5-1883; *La Veu del Montserrat*, núm. 20, 19-5-1883, p. 149.

¹³³¹ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XIII.

¹³³² AMV, Eleccions municipals 1881-1883, Eleccions municipals 1883, Actes. Llistats d'electors. Edictes.

l'ajuntament va ser més aviat circumstancial. El governador civil Gregorio Zabalza va comunicar a l'ajuntament la decisió de deixar en mans del consistori l'elecció de l'alcalde. Va ser triat per àmplia majoria l'advocat Bach i Serra, que ja tenia experiència en els afers polítics i administratius, especialment conreada en els anys del Sexenni, quan havia estat regidor, alcalde, diputat provincial i representant del districte al Congrés.¹³³³ Van fer-se càrrec de les tinences Miquel Mestanza i Francesc Adam -tots dos liberals significats -, Martí Genis i Miquel de Reguer. En el consistori hi trobem professionals liberals, hisendats, fabricants i comerciants, però són especialment nombrosos els petits propietaris adscriptibles a la menestralia.

El recorregut d'aquell ajuntament va acabar aviat, per tal com va ser suspès governativament set mesos més tard, el febrer del 1884. La resolució obeïa, si hem de fer cas a la lletra, al fet que la corporació havia comès il·legalitats diverses, les quals havien afectat negativament l'administració dels interessos que tenia encomanats. Entre els motius esmentats en l'expedient trobem l'alienació d'un terreny propietat de l'Estat sense l'autorització superior o l'aprovació d'arbitris sense l'acord necessari de la Junta municipal.¹³³⁴ El governador Aquilino Herce, que havia pres possessió del càrrec feia poc, va nomenar interinament un nou ajuntament format íntegrament per regidors que havien pertangut, per elecció, a consistoris anteriors, recurs previst per la legislació municipal en semblants circumstàncies. Els regidors de l'ajuntament suspès, per la seva banda, van protestar contra aquella providència, van mostrar-se convençuts de no haver comès cap il·legalitat i van qualificar d'«estrany» el procediment pel qual se'ls apartava dels càrrecs.

Entre els nous regidors nomenats interinament trobem a Jaume de Vernis i Francesc de P. Masferrer, els homes forts de l'anterior situació, que amb un consistori majoritàriament favorable van ser elegits pel seus companys alcalde i primer tinent d'alcalde, respectivament.¹³³⁵ Sembla clar que aquella maniobra no era casual ni gratuïta. Tot just feia uns dies el monarca havia retirat la confiança a José Posada Herrera i havia nomenat de nou com a president del consell de ministres a Antonio

¹³³³ Amb les eleccions fetes i essent Bach un dels regidors electes, des de l'ajuntament s'envià correspondència al governador civil assenyalant-lo com el candidat més adient per a l'alcaldia i sol·licitant que se'l proposés davant el govern per al seu nomenament; AMV, Correspondència 1883 (I), Maig, 17-5-1883.

¹³³⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 11-2-1884, 20-4-1884. La resolució del governador civil va ser aprovada pel Consell d'Estat i pel monarca amb la Reial ordre del 28 de març de 1884; AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Abril 1884, 1-4-1884.

¹³³⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 12-2-1884.

Cánovas del Castillo. La dissolució de la cambra i les noves eleccions al Congrés tindrien lloc a l'abril i calia comptar amb una administració municipal addicta per assegurar el resultat favorable de les operacions electorals.¹³³⁶

El consistori presidit per De Vernis de seguida va renovar els seus representants a diverses institucions i instàncies de la ciutat.¹³³⁷ Poc més tard, al·legant irregularitats en el seu nomenament, va remoure de la comissió inspectora del cens electoral per a diputats a Corts a Francesc Vilanova i Marià Fàbregas, opositors polítics i individus nomenats per l'ajuntament suspès.¹³³⁸ Significativament, aquesta determinació va prendre's ben poques setmanes abans de les eleccions generals. Bosch i Labrús, que presumiblement degué tenir algun paper rellevant en la remoció de l'ajuntament vigatà i que s'havia afanyat a felicitar afectuosament a De Vernis en conèixer el seu nomenament com a alcalde,¹³³⁹ renovà novament com a representant del districte al Congrés, aquesta vegada amb una victòria absolutament rutilant.¹³⁴⁰

2.3.3.8. Protesta d'electors i contribuents significats. La consolidació d'un grup opositor

Tot amb tot, una part significativa dels contribuents i electors vigatans havia reaccionat contra el recanvi arbitrari de l'ajuntament i es mobilitzà per sol·licitar al governador civil que el consistori fos renovat per mitjà d'un procés electoral, demanda que recolzaven en els articles 193, 46 i 47 de la Llei municipal. La sol·licitud, firmada amb data 14 de febrer, tot just tres dies després de fer-se efectiva la suspensió, havia aconseguit el recolzament de seixanta-vuit veïns en poc menys d'una setmana quan, per una providència de l'alcalde De Vernis, la instància va ser interceptada i posada fora de l'abast dels seus promotors. L'individu que portava el document i que recollia les firmes va ser retingut a l'alcaldia durant dues hores. Així ho feien constar, si més no, alguns dels impulsors de la instància, Joan Fatjó-Vilas, Joaquim d'Abadal, Miquel Carbó i

¹³³⁶ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XIII. L'autor de les memòries, per bé que ometent el govern de Posada Herrera, recollia de forma clara, resolutiva i desenfada l'episodi: «Cambíá á Madrid lo govern, caigué Sagasta, pujá Cánovas altra volta, lo Diputat de Vich, Bosch y Labrús, pogue moltíssim;... y l'Ajuntament revolucionari de nostra ciutat fou suspés ab un expedient gubernatiu, qu [sic], arribá á causa criminal. Los conservadors al candelero». Dies abans que es produís la suspensió *La Vanguardia* ja avançava la intenció de Bosch i Labrús, representant del districte al Congrés, de remoure l'ajuntament i posar de nou la vara d'alcalde a l'abast de De Vernis. Altres ajuntaments de la província van ser objecte de maniobres semblants, entre els quals el de la mateixa capital, Barcelona; *La Vanguardia*, núm. 63, 7-2-1884, p. 872.

¹³³⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 18-2-1884.

¹³³⁸ *Ib.*, 31-3-1884.

¹³³⁹ AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Febrer 1884, 14-2-1884.

¹³⁴⁰ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 635.

Marià Fàbregas, des de les pàgines de *La Veu del Montserrat*.¹³⁴¹ El fonament legal de la sol·licitud va ser ràpidament qüestionat per alguns membres de l'ajuntament liderats per Francesc de P. Masferrer per mitjà d'un comunicat a la mateixa capçalera,¹³⁴² escrit que al seu torn va ser replicat no només pels primers, sinó també pels membres del consistori suspès en bloc.¹³⁴³ L'actitud de De Vernis va ser censurada tant per alguns dels sol·licitants, com per algun periòdic barceloní com *La Vanguardia*, que se'n va fer ressò interessadament.¹³⁴⁴ Per la seva banda, De Vernis va justificar-se davant el governador civil i es va mostrar convençut que amb aquelles diligències aconseguiria «evitar que en lo sucesivo se reunan p^a conspirar los enemigos del Gobierno ni se celebren juntas electorales sin previo conocimiento de esta Alcaldía».¹³⁴⁵ Previsiblement, quan la instància acabà arribant a mans d'Aquilino Herce, aquest la va desestimar.¹³⁴⁶ L'advocat i exalcalde Josep Font i Manxarell i altres persones van acabar presentant una querella contra l'alcalde per abús d'autoritat en la seva actuació.¹³⁴⁷

La suspensió de l'ajuntament anterior presidit per Bach i Serra va ser confirmada amb una Reial ordre del dia 28 de març. En les setmanes següents l'alcalde De Vernis no es va limitar a informar la instrucció del jutjat de primera instància en relació a les causes d'aquella remoció, sinó que per iniciativa pròpia va assenyalar altres fets que al seu parer constituïen també extralimitacions greus que no havien estat previstes inicialment entre els motius que havien justificat la suspensió.¹³⁴⁸

L'episodi referit té la seva importància, per tal com implicà una relativa mobilització pública i política i un enfrontament de certa volada entre els dos grups que es disputarien el control de l'administració municipal i el poder local en els compassos immediats. Entre les persones que van promoure la instància i s'oposaven a l'ajuntament presidit per De Vernis hi trobem persones com Josep Font i Manxarell, Joan Fatjó-Vilas, Francesc de Febrer, Joaquim d'Abadal, Marià Fàbregas, Florenci de Riera o Antoni Bayés, individus amb un fort ascendent a la localitat, majoritàriament

¹³⁴¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 8, 23-2-1884, p. 62-63.

¹³⁴² *Íd.*, núm 9, 1-3-1884, p. 72.

¹³⁴³ *Íd.*, núm. 10, 8-3-1884, p. 78-79.

¹³⁴⁴ *La Vanguardia*, núm. 93, 24-2-1884 p. 1275. Aquest diari afirmava, evidentment de forma intencionada, que el nomenament De Vernis havia estat mal rebut per «tots els partits», «hasta el más conservador», i observava que la sol·licitud interceptada l'havien firmat «los primeros contribuyentes y personas de más arraigo de la población».

¹³⁴⁵ AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Abril 1884, 29-2-1884.

¹³⁴⁶ *Ib.*, 20-3-1884.

¹³⁴⁷ *Ib.*, 4-4-1884; *La Vanguardia*, núm. 160, 5-4-1884, p. 2270.

¹³⁴⁸ AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Maig 1884, 24-5-1884.

vinculats a la propietat de la terra i l'advocacia, i que en els anys següents tindrien un protagonisme molt destacat al capdavant de l'administració i de la vida política local. De Vernis i els seus encara van aconseguir que el mes de maig sortís triomfadora la candidatura volguda en l'elecció dels compromissaris per a la votació dels senadors,¹³⁴⁹ però el resultat de les polèmiques eleccions provincials d'aquell any van evidenciar que la seva hegemonia política comptava amb importants limitacions i amenaces.

2.3.3.9. La prevalença precària de De Vernis. Les eleccions provincials del 1884

El districte cinquè de Vic-Berga era un dels cridats a renovació en les eleccions provincials del 1884 i hi calia elegir quatre nous diputats. Semblantment al que havia ocorregut amb les eleccions a Corts, la comissió inspectora del cens electoral va ser purgada en les setmanes prèvies.¹³⁵⁰ Els conservadors van proposar-se aconseguir els quatre diputats, acaparant íntegrament la representació del districte sense deixar lloc a una minoria liberal. De fet, a les eleccions del districte hi van concórrer més candidats conservadors que no pas càrrecs en joc, i la cursa electoral va acabar derivant en una lluita entre teòrics correligionaris. Els comicis del 14 de setembre van donar com a guanyadors a Albert Faura, Francesc de P. Masferrer, Joaquim Badia i Andreu i Marià Puig i Valls, però es van produir protestes i acusacions de frau electoral que de seguida van trobar ressò a la premsa.

Segons sembla, De Vernis i Masferrer s'havien proposat d'evitar la reelecció de Manuel Farguell, conservador ja elegit pel districte el 1882, i que era el candidat recolzat pel grup vigatà que s'oposava al lideratge de l'alcalde i els seus partidaris.¹³⁵¹ Les il·legalitats comeses per afavorir la victòria de Puig i Valls en detriment de Farguell haurien estat especialment escandaloses en els casos de Manlleu, Malla i Centelles, on s'haurien falsificat les actes, comès coaccions, fet que va provocar les protestes de diversos membres de la junta d'escrutini.¹³⁵² Les actes dels diputats del districte van ser

¹³⁴⁹ *La Vanguardia*, núm. 211, 7-5-1884, p. 3024. Josep Soler i Aloy, escrutador, i Miquel Carbó, secretari de la mesa, ambdós reconeguts opositors de De Vernis, van presentar protestes per les irregularitats en l'elecció, que va resoldre's en una segona votació polèmica. De Vernis escrivia triomfant uns dies més tard al general Antonio López de Letona, un dels senadors elegits per Barcelona, tot donant-li l'enhorabona, ahora que s'atribuïa part del mèrit del resultat: «*Felicitome también del éxito por la parte con que mis humildes esfuerzos han podido contribuir a él, haciendo que los compromisarios de los 50 pueblos de este Distrito votaran conmigo la candidatura del Gobierno de una manera indudablemente segura*», AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Maig 1884, 11-5-1884. El mateix dia De Vernis escrivia en termes semblats a Francisco Romero Robledo, ministre de la Governació.

¹³⁵⁰ *La Vanguardia*, núm. 407, 17-8-1884, p. 5470; *Íd.*, núm. 408, 18-8-1884, p. 5503.

¹³⁵¹ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XVI.

¹³⁵² *La Vanguardia*, núm. 537, 31-10-1884, 7172-7173.

combatudes de forma contundent per la minoria liberal en el si de la Diputació de Barcelona. La corporació provincial acabà tirant endavant l'aprovació de totes les actes de diputat excepte la de Masferrer, de qui la comissió havia observat que era tinent d'alcalde a la ciutat i que havia exercit jurisdicció en substituir ocasionalment en la presidència del municipi al seu gendre De Vernis.¹³⁵³

L'anul·lació de l'acta del vigatà portà a la celebració de noves eleccions el 28 de desembre amb l'objectiu de triar, aleshores, un sol diputat. Hi van concórrer com a candidats Masferrer i Farguell mateix, i la contesa entre els partidaris de l'un i de l'altre va ser aferrissada.¹³⁵⁴ A Vic els comicis es van viure com un pols entre De Vernis i els seus contraris i van servir per mesurar la capacitat de l'alcalde i el seus seguidors per imposar la seva voluntat. La legalitat i netedat del procés electoral van ser posats en dubte de nou. L'escrutini general, tens i polèmic, va ser seguit per una concurrència amatent, expressió d'una rivalitat oberta sense gaires precedents en els anys immediats.¹³⁵⁵ Finalment va resultar clarament guanyador Farguell, desenllaç que va significar una estocada sensible per a les aspiracions de Masferrer i De Vernis. En els dies següents De Vernis i els seus oponents es van creuar acusacions des de les pàgines de diverses capçaleres barcelonines com *El Diluvio*, *La Vanguardia* i *El Correo Catalán*.¹³⁵⁶ Els adversaris de De Vernis, que en un dels comunicats denunciaven que s'havien comès «*actos escandalosos e ilegales*» van posar el cas en mans de la justícia, presentant querrela contra l'alcalde per coaccions en la mesa electoral del col·legi primer de la qual era president. El febrer del 1885 el governador civil, d'acord amb el decretat pel jutge de primera instància, acabà suspent a De Vernis en les funcions del

¹³⁵³ *Íd.*, núm. 544, 5-11-1884, p. 7285-7286; *Íd.*, núm. 545, 5-11-1884 (ed. tarda), p. 7287; *Íd.*, núm. 546, 6-11-1884, p. 7300-7301; *La Dinastia*, núm. 631, 5-11-1884, p. 6986-6987. En relació a l'anul·lació de l'acta de Masferrer, *La Vanguardia* afirmava que el vigatà havia servit de cap de turc i observava que havia vingut a ser l'única víctima expiatòria, suggerint així que havia estat traït pels seus propis companys, que havien tirat endavant unes actes tan brutes i compromeses com la seva. L'apoderat de l'ajuntament, Fèlix Nadal, comentava en privat aquells fets i en feia una valoració relativament semblant al secretari municipal Manuel Carbó; AMV, Correspondència 1885, Gener, 25-1-1885.

¹³⁵⁴ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XVI.

¹³⁵⁵ *Ib.*; *La Vanguardia*, núm. 4, 3-1-1885, p. 55; *Íd.*, núm. 6, 4-1-1885, p. 80 i 84-85; *La Veu del Montserrat*, núm. 1, 3-1-1885, p. 6.

¹³⁵⁶ *Vid.*, en aquest sentit, *La Vanguardia*, núm. 6, 4-1-1885, p. 85; *Íd.*, núm. 9, 7-1-1885, p. 146; *Íd.*, núm. 19, 13-1-1885, p. 285-286. Els sotasignats vigatans del primer comunicat en resposta a De Vernis eren: Marià Fàbregas, Miquel Carbó, Josep Bach i Serra, Miquel Mestanza, Francesc Adam i Josep Font i Manxarell. El segon el firmaren els esmentats i també Josep Soler i Aloy, Ramon Pietx, Joan Serra, Marià Riera, Josep Serra i Domingo, Pasqual Fargas, Josep Matas, Jeroni Homs i Mas i Josep Viguer. Es tracta d'un conjunt d'individus amb sensibilitats polítiques diferents i que coincideix, si més no en part, amb el grup que des del mes de febrer mantenia una rivalitat oberta amb De Vernis i el nou ajuntament.

càrrec i ordenà a Masferrer, tinent primer, que en prengués el relleu.¹³⁵⁷ En les setmanes següents, i per causes semblants relacionades amb les mateixes eleccions, van ser processats i suspesos del seu càrrec de regidor Josep Oms i el tinent Josep Comella.¹³⁵⁸

2.3.3.10. Les eleccions municipals del 1885. Una mobilització amb pocs precedents

En aquell context, amb l'antecedent d'uns mesos marcats per les polèmiques, els enfrontaments i un antagonisme creixent, les eleccions municipals de maig del 1885 es preveien enceses i decisives al mateix temps. Ja en la sessió extraordinària del ple de l'ajuntament celebrada el dia 1 d'aquell mes per a l'elecció de les meses electorals interines hi hagué polèmica, per tal com Josep Sala, un dels pocs regidors dissidents del consistori presidit accidentalment per Masferrer, protestà pel fet de no haver-se complert totes les prescripcions legals que exigia l'acte.¹³⁵⁹ En les eleccions de maig, en les quals calia triar deu nous regidors per renovar la meitat de l'ajuntament, es va produir una mobilització sense gaires precedents en la vida política local. Dies abans dels comicis, en un exercici poc habitual fins aleshores, una vintena d'agremiats liderats per Miquel Trias, comerciant i membre de l'ajuntament suspès en bloc, van firmar un imprès en què feien una crida als electors en general i als industrials en particular a votar una candidatura integrada per alguns dels individus que s'havien significat més en la seva oposició a l'ajuntament liderat pel «tandem» De Vernis-Masferrer.¹³⁶⁰ En

¹³⁵⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 11-2-1885, 25-2-1885.

¹³⁵⁸ *Ib.*, 9-3-1885, 15-4-1885.

¹³⁵⁹ *Ib.*, 1-5-1885.

¹³⁶⁰ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1885, «Vicenses: Los infraescritos, industriales de esta ciudad...» (Imp. de R. Anglada, 1895). La candidatura proposada la formaven Josep Font i Manxarell, Marià Fàbregas i Casadevall, Francesc de Febrer i d'Armenteras, Josep Viguer i Canas i Josep Soler i Aloy, Joan Arumí i Roca, Josep Serdà i Deniel, Pasqual Fargas i Badia, Geroni Homs i Mas i Ramon Anglada i Pujals, la major part dels quals eren advocats, propietaris, comerciants o industrials. El full negava que la reunió convocada per Masferrer tingués el caràcter general o la representació genuïna que es pretenia, venia a afirmar que els industrials que s'havien prestat a formar la seva candidatura eren individus honrats que estaven essent instrumentalitzats, demanaven que el nou ajuntament fos contingut i prudent en l'ús dels diners, i «[...] que huyendo de preeminencias a favor de unos industriales en perjuicio de otros y hasta de los demás contribuyentes, sea el apoyo de nuestra clase toda y administrador equitativo de las cargas que pesan sobre ella». Resulta temptador veure en aquest darrer fragment una al·lusió crítica als presumptes favoritismes de què eren objecte els carnisers i els tractants de carn, companys de gremi de De Vernis. Mesos enrere, *La Vanguardia*, valorant la possibilitat que De Vernis fos nomenat de nou alcalde coincidint amb el retorn de Cánovas al poder, afirmava maliciosament el següent: «Hay que advertir que monseñor de Vernis es rechazado por toda la población, excepto unos cuantos carniceros, compañeros de oficio de don Jaime, que quieren a uno de la clase al frente del Municipio», *La Vanguardia*, núm. 63, 7-2-1884, p. 872. Molt abans, en un periòdic d'opinió igualment desfavorable a De Vernis com el *Diari Catalá* (núm. 565, 3-6-1881, p. 555) el corresponal vigatà afirmava «Malas lenguas donan en dir que mentres sigui arcalde los carniceros irán be, y que aquestos podrian pagar diariament un duro porque continués per in eternum».

l'imprès també es criticava una reunió d'agremiats convocada per l'alcalde accidental amb la finalitat de configurar una candidatura de cara a les properes eleccions, com un intent fracassat i poc honorable d'atribuir-se la representació dels sectors industrials de la ciutat en benefici d'interessos particulars i sectorials.

Les eleccions, celebrades els dies 4, 5 i 6 de maig van registrar una participació altíssima. Van votar 546 electors d'un cens total de 779, fet que situaria l'abstenció en només el 30%, aproximadament la meitat del que venia essent habitual en les darreres convocatòries. No es va presentar cap protesta ni reclamació qüestionant la legalitat de les eleccions o sol·licitant-ne la nul·litat. Tampoc es va impugnar la capacitat dels electes, ni es van produir excuses per deixar de servir el càrrec. La victòria va ser gairebé completa per a la candidatura oposada al «tandem» De Vernis-Masferrer, encapçalada per individus com l'advocat Josep Font i Manxarell. Com ell, van resultar elegits els propietaris i advocats Marià Fàbregas, Josep Soler i Aloy, Josep Viguer i Francesc de Febrer, el pellaire Ramon Fargas, el confiter Jeroni Homs i l'impressor Ramon Anglada. Tots ells havien estat inclosos en la candidatura abans al·ludida, recolzada per Miquel Trias i altres comerciants i industrials. Dels deu nous regidors, només dos no formaven part d'aquesta facció: el forner Joan Parareda i el guarnicioner i elaborador de llonganisses Lluçia Poudevida, «[...] qu'encara que per primera volta entrava en l'Ajuntament, feya anys qu'en la política vigatana estava al costat del seu colega [De Vernis] y del secretari d'aquest l'atvocat [Masferrer]». ¹³⁶¹

La Veu del Montserrat constata la notable mobilització del cos electoral i el fet que les dues candidatures havien sostingut les seves pretensions amb decisió i perseverança, alhora que amb perfecta legalitat i «prescindint completament de la política». ¹³⁶² El periòdic celebrava la forma en què s'havia desenvolupat la cita i augurava que els comicis serien memorables. No s'equivocava, perquè dos anys més tard l'efímera capçalera *La Verdad*, en el seu primer i darrer número, recordant aquelles eleccions, afirmava que «[...] verificadas con decidido empeño, restauraron por completo en esta ciudad el imperio de la legalidad en cuanto a luchas electorales se refiriera». ¹³⁶³ L'autor desconegut de les *Memories d'un menestral vigatà* faria una valoració semblant uns anys més tard assegurant, a propòsit d'aquelles eleccions, «[...]

¹³⁶¹ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XVIII.

¹³⁶² *La Veu del Montserrat*, núm. 19, 9-5-1885, p. 150.

¹³⁶³ *La Verdad*, núm. 1, 30-4-1885.

qu'han sigut de tantes com n'he vist les mes legals y les mes renyides»,¹³⁶⁴ una afirmació que no deixa de ser una mica sorprenent, atès que el mateix testimoni parla tot seguit de l'existència de pressions, amenaces i coaccions.¹³⁶⁵

2.3.3.11. Un consistori marcat pels antagonismes

El sorteig per determinar els individus que havien de deixar el càrrec i els que havien de continuar durant el següent bienni va efectuar-se un cop celebrades les eleccions, però abans que els recentment elegits prenguessin possessió. Com que l'ajuntament presidit per Bach i Serra continuava suspès, el sorteig va fer-se entre els individus nomenats governativament que des del febrer del 1884 exercien interinament de regidors. El procediment va ser impugnat pel regidor Josep Sala, que va reclamar la nul·litat del sorteig basant-se en el fet que la convocatòria de l'acte s'havia fet de forma estranya i il·legal, amb la finalitat d'assegurar la presència d'alguns regidors i l'absència d'altres. La seva reclamació, però, no va aconseguir el suport necessari del ple.¹³⁶⁶ El sector liderat per l'alcalde accidental Masferrer va aconseguir imposar la continuïtat d'un grup molt majoritàriament fidel mentre aquest, presumptament, gestionava al costat de De Vernis la possibilitat de ser nomenat alcalde per via governativa.¹³⁶⁷

Arribats a l'1 de juliol, data en què havien de constituir-se els nous ajuntaments, qui va acabar prenent possessió com a alcalde per, Reial ordre, va ser Joan Parareda, un forner de seixanta sis anys que gaudia de la condició de petit propietari acomodat. En el context crític de la dominació carlina del 1874 havia estat tinent d'alcalde i en aquestes darreres eleccions havia estat elegit com a membre addicte a la facció liderada per De Vernis i Masferrer. L'acte de presa de possessió va generar una expectació important i va representar l'escenificació i el pols entre les dues meitats enfrontades, l'una provinent del consistori anterior, nomenada governativament, ampliada amb l'addició

¹³⁶⁴ *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XVI.

¹³⁶⁵ *Ib.*, secció XVII.

¹³⁶⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 17-6-1885, 24-6-1885. Que el procés per elegir els regidors sortints i els que continuarien va ser alterat ho reconeix una crònica tan favorable a la facció liderada per De Vernis i Masferrer com les *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XVII.

¹³⁶⁷ L'apoderat Fèlix Nadal informava reservadament al secretari Carbó de la visita de De Vernis i Masferrer al governador civil. Segons que sembla, aquest tenia sobre la taula una providència de l'Audiència de Barcelona suspenent a Masferrer del càrrec d'alcalde que exercia de forma accidental. Per contra, l'informador tampoc descartava que arribats a primer de juliol, data en què havien de constituir-se els ajuntaments, fos el mateix Masferrer qui fos nomenat oficialment alcalde: «[...] hay todavía alguna posibilidad de esto último según reservadamte. se me dijo: parece que el Gobernador tiene carta de Romero Robledo en que le recomienda si no ordena, servir al Sr. Bosch y Labrús en todo cuanto este le pida; y de aquí quizás tambien que en otro de los varios asuntos q. probablemente. trajeron los mentados SS. Vernis y Masferrer, (el nombramto. de Juez municipal) hayan conseguido estos su obgeto [sic]», AMV, Correspondència 1885, Juny, 19-6-1885.

de Parareda i Poudevida; l'altra formada per una minoria de vuit regidors tots ells elegits en les eleccions del maig proppassat, aglutinats en l'oposició al sector que capitanejaven De Vernis i el seu gendre. Font i Manxarell, home fort d'aquesta darrera facció, impugnà en aquella mateixa sessió la validesa del sorteig del dia 17 de juny pel qual s'havien designat els regidors sortints i els que havien de continuar exercint, i posà en dubte la capacitat legal de determinats regidors per prendre part en l'acte.¹³⁶⁸ Fàbregas, per la seva banda, exposà que només els regidors que ho eren per elecció tenien dret a prendre part en la votació de les tinències.¹³⁶⁹ Sengles observacions van donar lloc a discussions que van posar de manifest les dissensions existents i la dinàmica polaritzada que tindria la política municipal en els mesos següents.

Les votacions de les tinències d'alcaldia, en què van acabar prenent-hi part tots els assistents van ésser més disputades que mai i van acabar de matinada amb les protestes sobre la legalitat del procediment seguit per part d'un terç dels regidors, tots ells membres de la facció capitanejada per Font i Manxarell. El resultat final va determinar que Masferrer ocupés la tinència primera, Fàbregas la segona, De Febrer la tercera i Poudevida la quarta, de tal manera que els dos bàndols se les van acabar repartint de forma relativament equitativa. L'acte hauria estat seguit per molts ciutadans, formant un públic que amb prou feines cabia al saló de plens. Recollint aquell ambient, l'autor de les *Memories d'un menestral vigatà* afirmava que «L'Ajuntament de Vich semblava un petit Congrés. May ho havíam vist, ni crech ho vegém may més».¹³⁷⁰ Durant les primeres setmanes les sessions del ple van continuar marcades per la tensió i els enfrontaments constants. «Cada día de sessió era un aconteixement pera la ciutat».¹³⁷¹ L'autor de les esmentades *Memories* continuava retratant aquell panorama en què els afers polítics locals i una dialèctica i confrontació aferrissades entre els dos grups havien despertat una expectació desconeguda en els anys immediatament anteriors. «Ple'l saló de gom á gom; aplausos y rialles; dos bandos entussiastes entre'l públich: si

¹³⁶⁸ Els regidors Josep Sala, Enric Blanch i Joan Vilar havien presentat recurs d'alçada als acords de l'ajuntament referents a aquesta qüestió, presos en les sessions del 17 i 24 de juny, però el governador civil, en conformitat amb la comissió provincial, acabà desestimant el recurs; AMV, Correspondència 1885, Agost, 25-8-1885 En conèixer-se la resolució, en el mes de setembre, ja amb el nou consistori en marxa, els regidors Font i Manxarell i Josep Viguer van protestar per l'actitud de l'alcalde Parareda, a qui acusaren d'haver informat al superior jeràrquic de forma parcial i cedint a influències alienes; AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 3-9-1885.

¹³⁶⁹ *Ib.*, 1-7-1885.

¹³⁷⁰ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XVIII.

¹³⁷¹ *Ib.*

s'hagués parlat en castellá hauríam dit qu'erem á Madrid. A la sortida faltá poch alguns díes pera haverhi bofetades».¹³⁷²

Des de bon principi, l'actitud i l'estratègia de Font, Víguer, De Febrer, Soler i companyia, va ser la de marcar distància amb l'administració precedent. En una de les primeres sessions ja van presentar una proposició en què es declaraven insolidaris amb els acords i les actuacions del consistori anterior i declinaven qualsevol responsabilitat que se'n derivés i que eventualment els pogués concernir.¹³⁷³ La mateixa proposició plantejava de nomenar una comissió amb l'encàrrec de revisar l'administració del consistori precedent amb actitud fiscalitzadora. Els seus impulsors justificaven la iniciativa en base a la seva pretensió d'eludir responsabilitats i tràngols com els que havien comprès l'ajuntament suspès el febrer del 1884 (el presidit per Bach i Serra), els individus del qual estaven sotmesos a un procés judicial quan, en opinió dels proposants, la seva gestió era més mereixedora de consideració que no pas de censura. Aquella postura, que obeïa clarament a una lògica d'enfrontament prèvia, contribuí a consolidar i amplificar un ambient de crispació i una dinàmica polaritzada que marcà intensament i prolongada la vida política local. Masferrer i els seus no aconseguiren aturar que aquella proposició prosperés.

Les primeres mostres del posicionament de la minoria encapçalada per Font van tenir lloc en aquella sessió mateix, en conèixer-se l'acord de la Diputació de Barcelona de declarar l'alcalde i l'Ajuntament de Vic responsables d'un descobert de més de 14.000 pessetes corresponent als dos darrers trimestres de l'any econòmic de 1884-1885. Font va retreure a Masferrer el fet de no haver convocat l'ajuntament que presidia de forma accidental immediatament després de tenir coneixement d'aquella resolució provincial i els acusà, a ell i a l'anterior consistori, de no haver donat l'impuls necessari al repartiment de l'impost de consums que havia de furnir els ingressos necessaris per cobrir aquell dèbit. Segons Font, semblant manca de diligència era deliberada i tenia com a objectiu fer recaure sobre l'actual ajuntament la responsabilitat d'aquella tasca, que despertava una evident animadversió entre els ciutadans.¹³⁷⁴ Davant la pressió del comissionat de constrenyiment expedit per la diputació per reclamar el deute, Font demanà que es consignés que tota la responsabilitat d'aquells dèbits eren de l'administració que havia cessat el passat 30 de juny i qualificà literalment de desastrosa

¹³⁷² *Ib.*

¹³⁷³ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 9-7-1885.

¹³⁷⁴ *Ib.*, 11-7-1885.

la seva gestió, per tal com havia deixat un dèficit provisional de prop de 67.000 pessetes en un sol any.¹³⁷⁵ Masferrer i Sala i Marfà, ho negaren, defensaren la gestió de l'anterior consistori, i aconseguiren fer aprovar una proposició que instava l'ajuntament a activar els cobraments (molt especialment el repartiment de consums) i els pagaments pendents del pressupost de l'any econòmic anterior dins el període legal d'ampliació. La minoria hi votà en contra per evitar donar a entendre que es responsabilitzava d'aquell repartiment, i Font insistí en qualificar de desastrosa la gestió de l'administració anterior, de la que va dir que havia desatès obligacions, concedit rebaixes en determinats contractes sense cap formalitat legal i no havia sabut o volgut evitar la disminució d'ingressos de l'escorxador municipal.¹³⁷⁶

Arribats a finals del 1885, l'ajuntament patí de nou la pressió de la diputació provincial pels deutes pendents de l'exercici econòmic anterior.¹³⁷⁷ Malgrat l'ampliació legal del termini per a l'execució i liquidació del pressupost, el repartiment de l'impost de consums continuava pendent, sense que s'hagués assolit cap resultat positiu. Els retrets mutus entre les dues meitats enfrontades del consistori revifaren a propòsit d'aquesta qüestió i ambdues van declinar la seva responsabilitat quan el jutge municipal dictà l'embarcament de béns de l'ajuntament.¹³⁷⁸ A més de la pressió de la diputació aviat es va haver de fer front a les reclamacions de l'administració d'Hisenda per altres impagaments. El consistori, com a darrera sortida, va intentar cobrir el dèficit amb un repartiment veïnal, però els contribuents van rebutjar-lo i van demanar que la responsabilitat s'imputés sobre qui correspongués.¹³⁷⁹

Un altre afer que acabaria resultant polèmic i que s'arrossegaria durant mesos va ser el de la rescissió del contracte amb els arrendataris dels drets de certs articles de consum subjectes a pagament. El juny del 1885 l'ajuntament havia celebrat contracte amb alguns comerciants i tractants per l'arrendament dels drets i recàrrecs sobre els líquids, els grans, el sabó, el carbó vegetal i el peix corresponents a l'any econòmic de 1885-1886, però en considerar que no complien les seves obligacions es decidí, unilateralment, posar fi a la relació contractual i encarregar l'administració i la

¹³⁷⁵ *Ib.*, 28-7-1885.

¹³⁷⁶ *Ib.*, 4-8-1885.

¹³⁷⁷ *Ib.*, 30-12-1885, 31-12-1885.

¹³⁷⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 2-1-1886, 11-1-1886.

¹³⁷⁹ *Ib.*, 7-1-1886, 11-1-1886.

recaptació dels drets a una comissió municipal.¹³⁸⁰ Un terç dels regidors, tots ells provinents del consistori nomenat governativament el 1884, van presentar la seva dimissió com a reacció a la rescissió del contracte, de la qual no volien responsabilitzar-se.¹³⁸¹ La renúncia al càrrec també es va presentar explícitament com una rèplica a l'actitud dels recentment entrats, determinats a no fer-se càrrec de cap assumpte que provingués de l'administració anterior.¹³⁸² Els exarrendataris, per la seva banda, tots ells tractants i venedors dels articles compresos en el contracte, van demanar la documentació necessària per presentar un recurs d'alçada.¹³⁸³

La minoria de l'ajuntament, que anava prenent progressivament el comandament de la situació a còpia d'insistència, afany, activitat i assistència regular als plens, però també a causa de l'absència durant cert temps dels regidors dimitents, va aconseguir l'aprovació preceptiva dels contribuents per confirmar la cancel·lació del contracte i adoptar el mètode d'administració municipal.¹³⁸⁴ Poc menys d'un mes després, tanmateix, l'administració d'Hisenda es va pronunciar davant l'expedient promogut pels exarrendataris dels drets de consums, i en una declaració un xic estranya, comunicava haver acordat inhibir-se de la reclamació formulada, però al mateix temps declarava que l'ajuntament «no debió desposeer a los arrendatarios en la forma que lo hizo». Davant aquella resolució, Masferrer, que exercia com a alcalde accidental, considerà que calia tornar a possessionar els arrendataris, acord que va ser aprovat per majoria amb un sol vot de diferència, en un ple en el qual ja s'havien incorporat de nou els dimitents. Font i la minoria votaren negativament en bloc adduint que l'administració municipal havia donat fins aleshores uns resultats recaptatoris més favorables i que l'acord pres beneficiava exclusivament interessos particulars.¹³⁸⁵

Després d'aquella resolució la divisió de l'ajuntament encara va ser més accentuada i es va posar de manifest reiteradament en les sessions següents, amb l'expressió del desacord i la resistència infructuosa de la minoria per evitar que es validés de nou el

¹³⁸⁰ *Ib.*, 18-8-1885. Les desavinences van tenir origen (o es van veure afavorides) en la negativa dels arrendataris a accedir a la pretensió de l'ajuntament d'augmentar la quantitat contractada en constatar que les noves tarifes publicades després de la celebració de l'arrendament alteraven a l'alça els drets d'algunes espècies, addicionaven la sal i autoritzaven l'increment dels recàrrecs municipals; *Ib.*, 29-10-1885.

¹³⁸¹ *Ib.*, 10-9-1885.

¹³⁸² El governador civil no va acceptar les renúncies; AMV, Correspondència 1885, Octubre, 10-10-1885.

¹³⁸³ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 17-9-1885.

¹³⁸⁴ *Ib.*, 1-10-1885.

¹³⁸⁵ *Ib.*, 29-10-1885.

contracte.¹³⁸⁶ La situació esdevingué tant més complicada, perquè en la nova tarifa de consums formada per l'ajuntament en el breu període en què aquest ens administrà l'impost s'hi havien addicionat espècies no compreses en el contracte inicial amb els arrendataris, fet que generà incertesa sobre la forma d'organitzar la vigilància, l'administració i la recaptació d'aquells articles. L'acord precari i problemàtic al qual s'arribà amb els arrendataris per tal que també es fessin càrrec de la recaptació dels drets de les espècies no compreses en el contracte anterior a canvi de certa compensació aviat es trencà, per tal hi com mancava la conformitat i la complicitat necessàries amb una part decisiva de l'ajuntament.¹³⁸⁷ Font, com a portaveu de la minoria, insistí en què el contracte lesionava els interessos col·lectius i tindria efectes nefastos per a la hisenda local, i imputava la responsabilitat de l'eventual caiguda d'ingressos i del possible augment del dèficit als regidors que havien aprovat possessionar de nou als arrendataris. El determini de la minoria consistí en revocar aquell acord del 29 d'octubre per tornar al sistema d'administració municipal. El mes d'abril del 1886 va conèixer-se que el recurs d'alçada que havien presentat s'havia resolt en la direcció que pretenien.¹³⁸⁸

Les dissensions no s'acaben aquí. Paral·lelament, va posar-se de manifest el rebuig d'alguns tractants de carns fresques i fabricants d'embotits -indústria que a la ciutat tenia un pes considerable- a determinades decisions de l'ajuntament que havien estat impulsades i defensades particularment per la minoria de la qual formaven part Font i altres. Durant el mes d'octubre, davant l'aprovació d'un tarifa impositiva que gravava la carn magra de porc destinada a l'elaboració d'embotits, Poudevida, regidor i elaborador de llonganisses, protestà considerant que la legislació concedia avantatges i excepcions a aquella indústria que no havien estat contemplades en l'acord municipal.¹³⁸⁹ Josep Riera i Font i Francesc Robert i Yarzabal -gerent de Torra, San i comp.-, dos dels principals productors de llonganisses de la ciutat, van recórrer aquella decisió de l'ajuntament, demanant que fos revocada. L'administració d'Hisenda donà la raó als productors adduint, entre altres motius, que l'acord s'havia pres sense l'autorització necessària de la Junta municipal, que l'exacció no podia recaure sobre articles que s'acabaven consumint majoritàriament fora de la localitat (per tal com aleshores acabaven sent doblement gravats pel mateix concepte), que l'ajuntament privava els

¹³⁸⁶ *Ib.*, 5-11-1885, 7-11-1885, 12-11-1885.

¹³⁸⁷ *Ib.*, 19-11-1885, 10-12-1885, 24-12-1885; AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 4-2-1886, 11-2-1886, 16-2-1886.

¹³⁸⁸ AMV, Correspondència 1886, Abril, 10-4-1886; AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 13-4-1886.

¹³⁸⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 1-10-1885, 8-10-1885.

fabricants del dret de dipòsit que els concedia el reglament de consums vigent,¹³⁹⁰ i que es perjudicava una indústria que era important per a la ciutat. L'administració demanà, en fi, que l'exacció es limités a les carns i elaborats que es consumissin a la població i se n'eximís els productes que estiguessin destinats a l'exportació d'acord, és clar, amb els requisits i les formalitats exigits per la llei. Font, Viguer i companyia no s'hi conformaren en absolut, amb aquella resolució. Van decidir recórrer la providència i continuar, entretant, exigint els drets.¹³⁹¹ Aquell va ser l'origen d'un llarg litigi entre alguns productors i un ajuntament que, en breu, ja controlarien completament Font i el seus col·ligats.

El mes de març del 1886 es va comunicar el sobreseïment de la causa contra els regidors que havien estat suspesos dos anys abans.¹³⁹² El fet provocà un canvi important en la composició del consistori, per tal com continuaren els regidors elegits en la darrera convocatòria electoral del 1885, però cessaren els nomenats governativament el 1884, retornant a l'exercici de les seves funcions nou dels individus elegits el 1883. Els reposats van ser rebuts amistosament per Font i companyia. Masferrer, De Vernis i els seus partidaris havien perdut definitivament el control de l'ens local.

2.3.4. Una nova hegemonia municipal sota el Parlament llarg de Sagasta (1886-1890)

2.3.4.1. Les eleccions generals del 1886 i el tomb definitiu en la relació de forces

El sobreseïment de la causa contra els regidors suspesos el 1884 i el seu reingrés a l'ajuntament en detriment dels que fins aleshores havien ocupat el seu lloc amb caràcter interí, deixà als partidaris de De Vernis i Masferrer en franca minoria al consistori. Prengué definitivament el poder el bloc alternatiu, prou divers sociològicament i ideològica, que s'havia configurat a l'entorn del 1884 en oposició a aquell «tàndem», al qual havia disputat ostensiblement l'hegemonia municipal en els darrers anys. El nou ajuntament quedà constituït el 5 de març, amb Parareda encara com a alcalde -per bé que no tardaria en deixar el càrrec- i Josep Font i Manxarell, Marià Fàbregas, Josep Bach i Serra i Josep Soler i Aloy com a tinents. La pèrdua d'influència de De Vernis i Masferrer sobre l'ajuntament comprometé definitivament la reelecció de Bosch i Labrús

¹³⁹⁰ *Reglamento provisional para la administración y cobranza del impuesto de consumos (Gaceta de Madrid, núm. 171, 20-6-1885, p. 831-837)*, aprovat per Reial decret de 16 de juny de 1885.

¹³⁹¹ AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 31-12-1885; AMV, Correspondència 1886, Gener, 11-1-1886.

¹³⁹² AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 4-3-1886.

com a diputat al Congrés pel districte de Vic en els comicis de l'abril d'aquell any, que van donar lloc a una amplíssima majoria liberal al parlament espanyol. Bosch perdia així un suport local decisiu que li havia servit repetidament com a trampolí des dels primers anys de la Restauració i els seus aliats vigatans, amb De Vernis al capdavant, veien com desapareixia un ressort de poder fonamental, sobre el qual havien sustentat bona part de la seva influència política fins feia poc.

Des de començaments de març algunes capçaleres barcelonines i madrilenyes van fer-se ressò d'un acord per consensuar les candidatures de la província entre el president de l'executiu espanyol i cap dels liberals, Sagasta, i l'alcalde de Barcelona, Rius i Taulat. Es preveia que Bosch, aleshores membre de la junta de govern del Cercle Conservador-Liberal de Barcelona, seria candidat per Vic com a integrant de la minoria parlamentària en el futur Congrés, perquè hauria aconseguit el compromís de l'executiu que no se li faria la competència en el districte.¹³⁹³ En aquest context, i amb les eleccions ja a tocar, a l'ajuntament esclatà la polèmica quan diversos regidors encapçalats per Bach i Serra exigiren la reunió del ple per tractar de la conducta observada per diversos empleats municipals que, obeint ordres de l'alcalde Parareda, s'estaven ocupant d'assumptes electorals, treballant en favor d'un candidat determinat (sens dubte Bosch), mentre deixaven desateses les obligacions del seu càrrec. Bach recriminà a Parareda que, cedint a suggerions de tercers, hagués utilitzat els empleats en treballs electorals que comprometien la dignitat d'una corporació que era merament administrativa i havia de mantenir-se al marge de les lluites de partit. Per la seva banda, Font i Manxarell va exposar que l'alcalde podria haver incorregut en la responsabilitat que determinava l'article 127 de la vigent Llei electoral del 1878 en matèria de coaccions, i que alguns comentaris de Parareda adduint instruccions o ordres reservades del governador civil eren una ofensa greu a aquella autoritat provincial. Parareda, que des de la seva presa de possessió l'any anterior ja havia estat objecte del fustigament de la minoria encapçalada per Font, va ser amonestat verbalment de nou en aquella sessió per haver permès, presumptament, l'entrada de carns fresques sense l'abonament dels drets corresponents.¹³⁹⁴

En aquells moments, a més de Bosch, que cercava de revalidar el càrrec que ocupava des del 1876, ja es tenia coneixement d'un altre pretendent al càrrec, Ignasi M.

¹³⁹³ *La Época*, núm. 12080, 7-3-1886; *La Vanguardia*, núm. 114, 10-3-1886, p. 1582-1583; *La Dinastia*, núm. 1441, 11-3-1886, p. 5.

¹³⁹⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 14-3-1886.

de Despujol, sisè marquès de Palmerola. Aquest darrer era el candidat que recolzaven Font i Manxarell i el seu sector, una part significativa de l'elit tradicional de la ciutat i bona part de l'ajuntament. De seguida sorgiren dubtes a la premsa sobre quin era el candidat recolzat pels dirigents conservadors barcelonins i si aquest suport era unànime. *La Dinastia* insistia en què el pretendent patrocinat pel Cercle Conservador-Liberal barceloní era Bosch i sortia al pas de les veus que asseguraven que el marquès de Palmerola era recolzat pel seu parent Ramon M. de Sentmenat i Despujol, marquès de Sentmenat i de Ciutadilla, i per Manuel Duran i Bas, ambdós membres destacadíssims del cercle conservador barceloní.¹³⁹⁵ Entretant, *La Vanguardia* es complaïa en insistir en les dissidències intestines dels conservadors i assegurava que Bosch no tenia res a fer, per tal com no tenia els suports necessaris al districte.¹³⁹⁶ Finalment els liberals fusionistes decidiren presentar, contra pronòstic, el seu propi candidat oficial, Fernando Aparicio Hurtado de Mendoza, casat amb Josepa Safont Quiroga, amb propietats a la comarca. El fet tingué certa incidència entre els fusionistes vigatans, atès que ja havien adoptat el compromís de recolzar el marquès de Palmerola. Davant la nova situació alguns van reconsiderar el seu suport mentre que d'altres, a pesar de tot, van optar per votar i treballar per De Despujol.¹³⁹⁷ *La Vanguardia* no amagà la seva sorpresa quan escassos dies més tard aparegué un nou candidat liberal presumptament avalat pel govern, José Chacón y Lerdo de Tejada, provinent d'una nissaga de militars, el qual es presentava com a fill polític de Joan Vaxeras, exalcalde de la ciutat de Vic, aleshores ja difunt.¹³⁹⁸ També van figurar en la cursa electoral al districte de Vic Joan B. Sendra i Marià Fitó.¹³⁹⁹

Escassos dies abans de les eleccions s'alterà la composició de la comissió inspectora del cens electoral a Vic, una maniobra que va ser qualificada d'abús escandalós pel portaveu conservador *La Dinastia*, que continuava ferm en el seu suport a Bosch.¹⁴⁰⁰ El

¹³⁹⁵ *La Dinastia*, núm. 1441, 11-3-1886, p. 5.

¹³⁹⁶ *La Vanguardia*, núm. 121, 14-3-1886, p. 1670-1671.

¹³⁹⁷ *Íd.*, núm. 125, 17-3-1886, p. 1734; *El Llano de Vich*, núm. 3, 13-4-1886. Un any més tard, referint-se a aquelles eleccions, la publicació *La Verdad*, núm. 1, 30-4-1887, afirmava que «una gran parte de los individuos fusionados, [...], declarose abiertamente favorable a un candidato de oposición en contra lo convenido».

¹³⁹⁸ *La Vanguardia*, núm. 133, 21-3-1886, p. 1836.

¹³⁹⁹ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1886, «A los electores del distrito de Vich...» (Madrid, Imp. de A. Alonso, 1886); «A mis estimados electores del distrito de Vich...», (Vic, Imprenta de R. Anglada, 1886).

¹⁴⁰⁰ *La Dinastia*, núm. 1468, 27-3-1886, p. 10. La polèmica també va tenir expressió en el marc dels plens de l'ajuntament, per tal com Masferrer va recórrer davant el governador civil la decisió de l'ajuntament que va permetre modificar la composició de la comissió. El consistori acordà presentar querrela contra l'exregidor per calúmnies i injúries; AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 30-3-1886.

periòdic denuncià il·legalitats i coaccions dirigides a evitar la reelecció del seu candidat i augurà que caldria anul·lar les eleccions.¹⁴⁰¹ Bosch, però, acabà retirant la seva candidatura a darrera hora. Possiblement va acabar prenent aquesta decisió en conèixer el resultat desfavorable de la designació d'interventors.¹⁴⁰² El marquès de Palmerola, a qui *La Dinastia* qualificà fins al darrer moment de candidat independent, aconseguí guanyar les eleccions amb un ampli avantatge sobre el seu principal competidor, el liberal Aparicio, aconseguint vora dos terços del vots emesos.¹⁴⁰³ La premsa reportà protestes gravíssimes, però la comissió d'actes acabà aprovant la del districte de Vic dos mesos més tard.

Així doncs, en el districte de Vic s'acabà elegint no només un candidat d'oposició al govern liberal en el poder, sinó també a un individu que, aparentment, no era acceptat de manera unànime pel conservadorisme més oficialista. El marquès de Palmerola va poder comptar amb el suport o la complicitat d'una part sensible de l'elit local i de bona part dels individus que composaven l'Ajuntament Vic i va tenir a disposició, doncs, els ressorts que oferia el control d'aquella instància de poder. *El Llano de Vich*, periòdic efímer nascut en aquells moments amb motivacions principalment electorals, afirmava que De Despujol havia rebut el suport d'una unió «entre federales pactistas sinalagmáticos, conservadores sueltos, fusionistas acomodaticios y de fácil contentar, y algun carlista extraviado», i que la seva candidatura es corresponia amb la voluntat «de los dictadores erigidos en poder electoral en la cabeza del distrito».¹⁴⁰⁴ A les *Memories d'un menestral vigatà* s'assegura que Bosch era rebutjat per l'Ajuntament de Vic i la facció que controlava el poder polític en aquells moments a causa de la seva estreta vinculació amb De Vernis i Masferrer, i que la tria del marquès com a candidat es va fer a casa de Font i Manxarell, amb la voluntat de comptar amb un home de palla al Congrés.¹⁴⁰⁵ Sigui com sigui, és evident que Font, que apareix escasses setmanes més tard com el cap del comitè del partit conservador-liberal local tot just creat aleshores,¹⁴⁰⁶ tingué un paper principal en aquell episodi, i que el resultat arraconà i enfonsà una mica més les pretensions del «tandem» De Vernis-Masferrer, que en menys de dos anys

¹⁴⁰¹ *La Dinastia*, núm. 1472, 30-3-1886, p. 10; *Íd.*, núm. 1476, 1-4-1886, p. 8.

¹⁴⁰² *La Vanguardia*, núm. 145, 29-3-1886, p. 2024; *Íd.*, núm. 147, 30-3-1886, p. 2042.

¹⁴⁰³ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, *op. cit.*, p. 635.

¹⁴⁰⁴ *El Llano de Vich*, núm. 3, 13-4-1886.

¹⁴⁰⁵ *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XX. L'existència de dos bàndols al districte, els quals patrocinaven, respectivament, a Bosch i De Despujol, ja s'apuntava a VILANOVA, *Influència política i social...*, *op. cit.*, p. 54 i s., on es fa evident que Joaquim d'Abadal era un dels grans avaladors de la candidatura del marquès.

¹⁴⁰⁶ *La Dinastia*, núm. 1526, 1-5-1886, p. 16.

havien vist frustrades les seves pretensions a les eleccions provincials, havien perdut el control sobre l'ajuntament i ara veien com es quedaven sense un dels seus principals valedors.

2.3.4.2. L'administració municipal del 1886-1887 i els conflictes amb el sector carni

Certament, la renovació parcial del personal de l'ajuntament de març del 1886, motivada pel sobreseïment de la causa judicial ja esmentada, allunyà del poder municipal a Masferrer i la facció que li era més afí. Els regidors reposats en el càrrec van ser rebuts efusivament per Font, en una actitud ben dissemblant a la que aquest havia mantingut amb l'altra meitat de l'ajuntament des de juliol del 1885. La composició del nou consistori, prou diversa tant des del punt de vista socioprofessional, com des de les opcions politicoideològiques dels seus membres, és un reflex de la heterogeneïtat del bloc que s'havia anat forjant en l'oposició a l'hegemonia política del «tandem» De Vernis-Masferrer en els anys immediatament anteriors.

Bona part de l'administració quotidiana dels afers municipals continuà marcada per algunes qüestions ja apuntades en les pàgines anteriors, com ara la referent a les conseqüències derivades dels dèbits del municipi amb Hisenda i les instàncies provincials, deutes que costaren procediments executius per part de les administracions superiors, la intervenció parcial dels recursos municipals i l'ordre d'embargament de béns de l'ajuntament. L'actitud de la majoria del consistori davant aquests procediments va consistir en declinar la responsabilitat sobre tercers, fonamentalment sobre les administracions municipals anteriors i els regidors causants d'haver reposat amb els seus vots els arrendataris dels drets de consums l'octubre de l'any proppassat, però també en l'alcaldia, per no complir resoltament alguns acords de l'ajuntament relacionats amb la gestió impositiva, o bé damunt d'alguns particulars, tractants de carns, que no satisfien les càrregues que presumptament els corresponien.

El conflicte de l'ajuntament amb alguns tractants i industrials carnis no es pot desvincular de la posada en marxa de l'anomenada Protectora *Vicense*, entitat que es proposava de comprar productes alimentaris de primera necessitat a l'engròs, molt especialment carns fresques, per vendre'ls al detall entre el veïnat a preus econòmics.¹⁴⁰⁷ L'entitat tingué com a membres de la comissió organitzadora a individus

¹⁴⁰⁷ ABEV, *Reglamento de La Protectora Vicense*, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1885.

com Font i Manxarell, Bach i Serra, Adam i Mestanza, tots ells de sensibilitats polítiques diferenciades, però reconeguts adversaris de l'excalcalde De Vernis i del seu gendre, l'advocat Masferrer. L'entitat va rebre el patrocini de persones amb un pes específic important a la localitat i va tenir a l'hisendat Joaquim d'Abadal com a primer president de la junta administrativa. Alguns dels impulsors de la societat en aquella fase constitutiva eren regidors de l'ajuntament. La iniciativa va configurar-se de forma més o menys definitiva a primers d'octubre del 1885, pocs dies després que s'haguessin produït protestes per part d'algunes veïnes com a resposta a l'increment sensible registrat en el preu de la carn, en un període en què la ciutat es veia afectada pel còlera. *La Veu del Montserrat*, que des del primer moment donà suport a la nova societat, reportà el descontentament de la ciutadania i donava ben poc crèdit a la versió dels carnisers, que atribuïen la responsabilitat d'aquell increment a l'ajuntament, que havia augmentat la càrrega impositiva sobre la carn.

Tenim entès que aquesta rahó es molt infundada, perque l'aument del cárrech municipal no llegalitima l'aument citat en lo preu de la carn, y també perque, segons las personas entesas afirman, y no costa pas molt de compendrer, ja fa temps que'ls carnicers venen abusant dels consumidors, gracias segons de públich se diu, per més que no'ns atreviríam á sostenirho, á certa confabulació que tenen ells tramada per no abaratir la seva mercadería.¹⁴⁰⁸

L'entitat, que va celebrar algunes de les reunions preparatòries definitives al saló de la columna de l'ajuntament, va posar-se en marxa el desembre del 1885.¹⁴⁰⁹ Primer intentà arrencar en forma de mont de pietat o societat benèfica, però arran d'un expedient promogut per un comerciant vigatà, el governador civil acabà determinant que la societat era de naturalesa perfectament mercantil i havia d'atendre's a les disposicions del Codi de comerç vigent.¹⁴¹⁰ Sabedors que els informes que l'alcalde accidental Masferrer havia emès a les autoritats provincials eren desfavorables a la nova societat, l'ajuntament que va prendre possessió el març del 1886 s'esmerçà en contrarestar-los i insistí en el seu fi benèfic i caràcter no lucratiu, subratllant la seva utilitat pública i adduint que en pocs mesos havia aconseguit rebaixar el preu de la carn i posar fi a un monopoli que causava greus perjudicis i amenaçava de provocar alteracions en l'ordre públic.¹⁴¹¹ Finalment, per bé que l'entitat hagué de prendre la forma de societat

¹⁴⁰⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 38, 19-9-1885, p. 302.

¹⁴⁰⁹ *Íd.*, núm. 48, 28-11-1885, p. 382; *Íd.*, núm. 49, 5-12-1885, p. 390; AMV, Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885, 3-12-1885.

¹⁴¹⁰ AMV, Correspondència 1886, Octubre, 6-10-1886.

¹⁴¹¹ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 14-3-1886; AMV, Correspondència 1886, Abril, 16-3-1886; Març, 20-3-1886.

mercantil, acabà per assolir un certa consolidació. L'empresa en qüestió va ser des del primer moment objecte de polèmica, i si per uns era absolutament benefactora i una resposta encertada als abusos d'un monopoli insofrible,¹⁴¹² per a d'altres era una forma d'anorrear l'oposició i fer la guerra als carnisers, als menestrals i als gremis.¹⁴¹³

Continuà, durant tot aquell període de 1886-1887, el conflicte iniciat mesos enrere i que enfrontava l'ajuntament amb alguns elaboradors de llonganisses a propòsit dels drets impositius que aquests havien de satisfer, tant per les matèries primeres que utilitzaven, com pels productes elaborats que comercialitzaven. Com hem vist, els industrials obtingueren de l'administració d'Hisenda un dictamen favorable als seus interessos, però l'ajuntament, controlat per Font i els seus aliats, no s'hi va conformar. El consistori vigatà, en el qual ja s'havien reintegrat els suspesos el febrer del 1884, va prendre les següents resolucions: recórrer de nou la decisió, continuar exigint els drets fins a nova resolució; negar als industrials implicats el reconeixement sol·licitat, adduint que no complien les formalitats requerides; exigir-los l'ingrés de les quantitats que havien deixat de satisfer darrerament, sota amenaça d'un constrenyiment executiu.¹⁴¹⁴ La resistència de l'alcalde Parareda a executar aquells acords provocà les protestes de la majoria del consistori i la reprensió del president per part d'alguns regidors, que l'acusaven de manca de rectitud i de cedir a influències alienes, de voler afavorir interessos particulars i de pretendre predisposar l'ànim de les autoritats econòmiques provincials en contra de l'ajuntament.¹⁴¹⁵

¹⁴¹² Ja hem vist que l'entitat va ser patrocinada per alguns dels individus més influents del municipi. En el camp de la premsa va rebre el suport de *La Veu del Montserrat*, d'*El Norte Catalán* i de *La Plana de Vich*, capçalera en què col·laboraven Font i Manxarell, Francesc de Febrer i d'altres. Aquesta darrera publicació rememorava de la següent manera, a dos anys vista, el naixement de la societat: «*Un día se ejercía en nuestra ciudad un terrible monopolio en la expendición de carnes frescas. Unidos en su propio interés los expendedores de este necesario artículo de consumo, imponían el precio que les convenía, y que en Julio de 1885 llegaba ya a 26 cuartos por tercia. Una variación y ligero aumento que el Municipio hizo en los derechos de matadero y consumo de carnes, dio pretexto o que los tratantes elevaran aun el precio de la carne a 27 cuartos tercia. Y esto, en medio de las tristes circunstancias que atravesaba nuestra ciudad, azotada por el cólera-morbo y cuando más indispensable era a las clases necesitadas sustentarse con buenos alimentos para sustraerse a los rigores de la epidemia. Aquel aumento fue la gota de agua que hizo rebosar el vaso*», *La Plana de Vich*, núm. 26, 12-1-1888.

¹⁴¹³ Aquesta era la versió que encara mantenia a finals de segle la capçalera *La Plana de Vich* dirigida per Josep Sala i Molas, que malgrat el títol homònim amb la citada en la nota anterior, defensava interessos polítics ben diferents. Aquesta manera de presentar i interpretar els fets és especialment explícita en les *Memories d'un menestral vigatà...*, *op. cit.*, publicades com a fulletó en el mateix periòdic.

¹⁴¹⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 16-3-1886, 23-3-1886, 20-4-1886.

¹⁴¹⁵ *Ib.*, 27-4-1886, 4-5-1886. En sessió del 4 de maig el regidor Soler manifestà que se li havia assegurat que l'alcalde, Poudevida «*y otra persona muy conocida*» s'havien entrevistat amb el delegat d'Hisenda amb l'objectiu de «*predisponer el ánimo del Sr. Delegado en contra de esta Corporación municipal*». En la mateixa línia, Font i Manxarell explicava que l'ajuntament havia enviat una comissió a Barcelona per gestionar l'aixecament de la intervenció de l'impost de consums decretada al març i que aquella havia

Parareda, que el mes de gener del 1886 ja havia presentat la seva dimissió,¹⁴¹⁶ va demanar a primers de maig que se li concedís una nova llicència adduint motius de salut.¹⁴¹⁷ Finalment, en el mes següent se li va acceptar la renúncia i Marià Fàbregas, tinent segon d'aquell ajuntament, va prendre el relleu a l'alcaldia.¹⁴¹⁸ Aquest advocat era una figura ben integrada en el teixit associatiu local de perfil més benestant i una persona activa en el món periodístic des dels anys seixanta. Durant el Sexenni ja havia tingut una participació política significada entre els liberals, i havia estat un dels individus més destacats de la coalició heterogènia que, especialment des del 1884, contestà el poder polític de De Vernis i els seus aliats a la ciutat, essent elegit regidor el maig del 1885 en coalició amb Font i Manxarell, De Febrer, Viguer i Soler, entre d'altres. Això no obstant, quan va rebre el nomenament d'alcalde, el juny del 1886, ja feia alguns mesos que es feien evidents les seves discrepàncies respecte alguns dels posicionaments que mantenien els companys esmentats al consistori.

El distanciament es va convertir en tensió i enfrontament quan Fàbregas va prendre l'alcaldia i es va mostrar, com el seu predecessor, poc predisposat a tramitar l'expedient executiu iniciat contra les empreses de Torra, San i Comp., Riera i Poudevida, dedicades principalment a l'elaboració de llonganisses.¹⁴¹⁹ En els mesos següents, la majoria de l'ajuntament, amb el vot contrari de l'alcalde, persistí en el seu determini de mantenir les exaccions a aquells industrials,¹⁴²⁰ d'exigir-los les quantitats de les quals els consideraven deutors i de negar-los sistemàticament les concessions de dipòsit sol·licitades. Tot, malgrat que el Ministeri d'Hisenda confirmà en el mes de juliol la providència que havia dictat la suprimida administració d'Hisenda a finals de l'any anterior, i que la delegació provincial del ram revocà en el mes de desembre els acords

rebut un tracte *«poco conforme»* del delegat del ram. Tot just feia unes setmanes l'apoderat de l'ajuntament a la capital comtal, Fèlix Nadal, havia comentat de forma reservada al secretari municipal Carbó que la mesura de la intervenció era deguda *«a las gestiones y demanda espresa [sic] del Sor. D. Pedro Bosch y Labrús, cerca del actual [...] Delegado de Hacienda D. José M^a Pulgarín. Según parece, hay mucha intimidad y confianza entre los dos [...]»*, AMV, Correspondència 1886, Nadal-Carbó, 4-4-1886.

¹⁴¹⁶ AMV, Correspondència 1886, Gener, 11-1-1886.

¹⁴¹⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 4-5-1886.

¹⁴¹⁸ AMV, Correspondència 1886, Juny, Nomenclamiento y posesion del nuevo Alcalde, 12-6-1886; AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 19-6-1886.

¹⁴¹⁹ Aquests no van ser els únics industrials i tractants en carns que s'haurien vist implicats en el conflicte amb l'ajuntament, però sí els que van protagonitzar-lo principalment, ja que a més arribaren a presentar querrel·la contra la major part dels membres de l'ajuntament per exacció il·legal. Poudevida era un industrial amb un volum de producció molt més modest que no pas Riera o Torra, San i Comp.

¹⁴²⁰ A Francesc Robert, gerent de Torra, San i Comp., se li acabà concedint en sessió del 19 d'octubre de 1886; *Ib.*, 19-10-1886.

municipals negant el dipòsit als implicats.¹⁴²¹ L'ajuntament, lluny de donar el braç a tòrcer, estudià de recórrer aquelles providències superiors i es negà a retornar algunes quantitats satisfetes per concepte de drets de consums que Riera i Poudevida reclamaven a la vista de la resolució favorable de les seves instàncies. És més, el consistori, considerant deutors dels fons municipals a aquells dos industrials, acordà que calia exigir-los el pagament corresponent per mitjans coercitius i aprovà declarar Poudevida incapacitat per servir el càrrec de regidor emparant-se en l'article 43 de la llei municipal.¹⁴²² Les relacions entre l'alcalde i la majoria de l'ajuntament, desproveïdes de forma creixent de la confiança necessària, s'anaren crispant i deteriorant en tot aquell procés fins al punt que, en saber que Fàbregas havia nomenat un agent d'ordre públic amb atribucions en matèria de consums, el president de la comissió municipal permanent del ram, Font i Manxarell, i després la resta de regidors, amenaçaren amb dimitir en bloc, decisió que finalment van reconsiderar.¹⁴²³

2.3.4.3. La renovació biennal del 1887 i la gradual dimensió pública de la política

En aquest context de tensió van fer cap les eleccions municipals per a la renovació parcial de l'ajuntament. Prova del clima que es respirava, a primers de maig es va posar en circulació un full volant imprès titulat «*Última hora. Bellezas de la administracion municipal. Consumos*»,¹⁴²⁴ que Font i els seus aliats van qualificar d'altament ofensiu i de «*verdadero libelo infamatorio*», per tal com imputava als membres del consistori el càrrec d'haver distret i estafat certes quantitats econòmiques. Font observà que algunes dades que apareixien a l'imprès referents a l'administració de l'impost de consums i a l'entrada d'articles subjectes a tarifa a la població s'havien hagut d'extreure directament de les oficines municipals. En base a l'interrogatori a diversos empleats municipals, Font acabà per acusar l'alcalde Fàbregas d'haver estat ell el responsable d'haver-les facilitat i li va retreure no haver fet res per retirar de la circulació aquell full. S'acordà cridar a conciliació l'impressor Joan Soler, propietari de l'establiment on s'havia estampat el text motiu de controvèrsia, i s'observà que es tractava del mateix taller d'on havia sortit només un dia abans un nou periòdic vigatà, titulat *La Verdad*, també crític

¹⁴²¹ *Ib.*, 22-7-1886, 28-12-1886, 22-3-1887.

¹⁴²² *Ib.*, 23-6-1887. Poudevida va interposar recurs contra aquell acord municipal i la comissió provincial va resoldre de forma favorable a les seves pretensions, revocant aquell acord de l'ajuntament, declarant-lo capacitat i ordenant que fos reintegrat en el càrrec; AMV, Correspondència 1887 (I), Juliol, 14-7-1887; AMV, Correspondència 1887 (II) - 1888 (I), Gener 1888, 11-1-1888.

¹⁴²³ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 19-4-1887.

¹⁴²⁴ AMV, Correspondència 1887 (II) - 1888 (I), Gener 1888, 20-1-1888.

amb l'ajuntament i dedicat exclusivament a les properes eleccions.¹⁴²⁵ Tot just uns dies més tard es va fer constar en el ple que l'acte de conciliació amb Soler havia donat els seus fruits i que en l'exhibició del full original hom havia trobat la firma de Jaume de Vernis, contra el qual s'acordà presentar querella per calúmnies.¹⁴²⁶ Unes setmanes més tard, ja iniciats els procediments contra De Vernis, que també acumulava un altre procés per coaccions durant les eleccions provincials del 1884, es va fer saber al ple que aquest havia declarat que havia estat Fàbregas qui li havia proporcionat les dades referents a la recaptació dels drets de consums.¹⁴²⁷

És molt possible que fos De Vernis, Masferrer o algú proper a ells qui va impulsar la publicació *La Verdad*, de la qual se n'hauria publicat un sol número. Les motivacions purament circumstancials de la seva aparició i la pressió de la majoria de l'ajuntament, que denuncià ràpidament que la capçalera no havia complert els requisits legals necessaris, explicarien la seva condició efímera.¹⁴²⁸ La publicació va adreçar-se explícitament als electors de la ciutat i bona part de la seva extensió va dedicar-se a denunciar les irregularitats en la confecció del cens electoral, en el qual s'haurien omès molts veïns amb dret a vot i se n'haurien inclòs d'altres arbitràriament.¹⁴²⁹ Els redactors atribuïen un propòsit mesquí a aquelles il·legalitats, ja que consideraven que no es podia adjudicar el benefici de la ignorància o el descuit a un ajuntament en el qual un terç dels regidors eren advocats. La mateixa publicació censurava que els integrants presents de l'ajuntament, que tant havien declamat en el passat immediat contra la manipulació i el frau electoral recorressin, ara, en les mateixes pràctiques que havien criticat i combatut. Els responsables de l'imprès demostraven una clara voluntat fiscalitzadora de l'activitat municipal.¹⁴³⁰

Les eleccions, celebrades entre l'1 i el 4 de maig, van acabar registrant una participació propera al 42% del cens. Alguns veïns electors, encapçalats per Jaume de Vernis i Francesc de P. Masferrer, van demanar la nul·litat de les eleccions aduint defectes i irregularitats en l'elaboració del cens electoral, però la seva reclamació va ser desestimada pels comissionats de la junta general d'escrutini i, també, més tard, per la

¹⁴²⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 3-5-1887.

¹⁴²⁶ *Ib.*, 10-5-1887.

¹⁴²⁷ *Ib.*, 17-6-1887.

¹⁴²⁸ *Ib.*, 3-5-1887.

¹⁴²⁹ L'alcalde Fàbregas ja havia demanat explicacions sobre l'exclusió d'alguns electors del cens; *Ib.*, 19-4-1887.

¹⁴³⁰ *La Verdad*, núm. 1, 30-4-1887.

comissió provincial.¹⁴³¹ Si hem de fer cas d'un telegrama enviat per l'alcalde al governador civil, dels nous regidors, cinc eren addictes (cal pensar, doncs, que liberals dinàstics), tres conservadors i un republicà.¹⁴³² En qualsevol cas, no sembla que la majoria dels recentment elegits fossin persones especialment significades des d'un punt de vista politicoideològic o partidista. De fet, set dels nou elegits no havien estat mai regidors i acabat el seu cicle en el càrrec no van tornar a formar part del personal polític de l'ajuntament mai més. El seu pas pel consistori va ser ben circumstancial i per ordre general no els coneixem un activisme polític especialment remarcable. Hom pot destacar com a excepció l'hisendat Josep L. de Bertran, qui després de la ruptura de la família tradicionalista el 1888 va destacar com a dirigent integrista local. Només dos dels elegits tenien experiència prèvia a l'ajuntament. L'un, el sastre Mestanza, reconegut liberal, havia començat la seva singladura en el marc de la Revolució del 1868 i formà part de nombroses combinacions municipals fins a la fi de segle; l'altre, Josep Miquel, obrer teixidor, havia accedit al càrrec de regidor en el marc de la Primera República, i va acabar exercint d'alcalde accidental la primavera del 1874, quan la desbandada general del consistori en el context de la dominació carlina el deixà al comandament gairebé com a únic representant electe.¹⁴³³ Deixant de banda el cas de De Bertran i Miquel, ja esmentats, i de Serdà i Deniel i Soler i Landri, propietaris, els altres cinc nous regidors pertanyien tots a la menestralia.

Malgrat la renovació parcial de l'ajuntament, va ser la meitat provinent del bienni anterior, amb Font i Manxarell al capdavant, la que va mantenir el comandament de la situació. L'advocat Josep Soler i Aloy va ser nomenat alcalde governativament i les tinències van ser per a Font, Viguer, De Febrer i Homs, tots elegits el 1885 i aliats. Els elements potencialment discordants d'aquell ajuntament, Parareda i Poudevida, no van tenir cap mena de paper ni d'implicació, absents completament com ho estigueren, de fet, de l'activitat del consistori. Aquest darrer, a qui la comissió provincial va declarar capacitat pel càrrec de regidor revocant l'acord municipal que havia cercat apartar-lo

¹⁴³¹ AMV, Eleccions municipals 1887, Correspondencia y partes, Acta de la reunió extraordinària de l'1-6-1887; Acta de la Junta de escrutinio, ó de los Comisionados de la misma, desestimando la reclamacion de D. Jaime Vernis y otros electores declarando validas las elecciones de Concejales Verificadas en 1º, 2, 3 y 4 de Mayo, Comunicació del governador civil 23-6-1887.

¹⁴³² AMV, Eleccions municipals 1887, Correspondencia y partes, 4-5-1887.

¹⁴³³ Si Miquel havia rebut aleshores, per boca de Giró, el reconeixement de les forces vives pel seu comportament exemplar i el seu sentit del deure, en sobrevenir la seva mort el 1896, l'aleshores alcalde Font i Manxarell proposà als seus companys de consistori de consignar el sentiment que havia causat la seva mort i destacà les virtuts cíviques demostrades pel finit en les circumstàncies crítiques i atzaroses de la guerra; AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 3-2-1896.

d'aquella responsabilitat, no sembla que arribés ni tan sols a reintegrar-se al consistori. El fet s'explica, amb tota probabilitat, per la continuïtat de les desavinences entre l'ajuntament i el mateix Poudevida, Riera, i l'empresa Torra, San i Comp., en un litigi que es perpetuà com a mínim durant dos anys més.

El predomini absolut dels aliats i la manca d'una oposició interna mínimament significativa van afavorir de forma decidida la desaparició de les dissensions intestines que havien marcat la dinàmica municipal en anys proppassats. En la seva presa de possessió el nou alcalde Soler demanà la cooperació dels companys i Font, número dos de l'ajuntament, li oferí concurs en nom propi i de la resta de presents.¹⁴³⁴ El mateix tinent s'encarregà de presentar el balanç de la gestió econòmica de l'exercici finit, que jutjà molt positivament, de manera que augurà que a la fi del període d'ampliació del pressupost, aquest es tancaria amb un lleu superàvit.¹⁴³⁵ Tant *La Veu del Montserrat* com el setmanari tradicionalista *El Norte Catalán*, fermes suports de l'aliança que pilotava de forma més o menys resolta l'ajuntament des del 1886, ja havien aplaudit mesos abans la gestió econòmica del municipi i el fet que els seus responsables es dediquessin més a administrar, que no pas a politiquejar.¹⁴³⁶ Coincidint amb la presa de possessió del nou ajuntament, les dues capçaleres celebren a l'uníson que el consistori restaurés el costum d'inaugurar el bienni d'administració amb un ofici a l'església de la Pietat en demanda de clarividència i encert en les responsabilitats encomanades.¹⁴³⁷

Poc més tard semblant placidesa va veure's temporalment amenaçada per l'enviament d'un comissionat per part de la Diputació de Barcelona, el qual inicià un procés d'embargament de béns i recursos municipals, per obligar a l'ajuntament a extingir els debits contrets amb aquella corporació. Font, coherent amb línia de discurs utilitzada des de la seva entrada a l'ajuntament el juliol del 1885, va prendre la paraula per protestar contra aquelles mesures, que deixaven el consistori en una situació «anormal y crítica», i va atribuir la responsabilitat dels debits als qui estaven al capdavant del municipi en el període de 1884-1885 (De Vernis, Masferrer, etc.), per tal com havien deixat de fer efectiu el repartiment corresponent a l'impost de consums d'aquell exercici, fet que havia contribuït decisivament a trastornar una administració

¹⁴³⁴ *Ib.*, 1-7-1887.

¹⁴³⁵ *Ib.*, 4-7-1887.

¹⁴³⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 8-1-1887, p. 14; *El Norte Catalán*, núm. 14, 15-1-1887.

¹⁴³⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 2-7-1887, p. 214; *El Norte Catalán*, núm. 28, 16-7-1887.

municipal ja força malmesa i que arrossegava greus desordres econòmics.¹⁴³⁸ La situació s'acabà reconduint. Una entrevista amb el president de la diputació, Eduard Maluquer, serví perquè en breu s'ordenés la suspensió del procediment i s'arribés al compromís de pactar un conveni entre ambdues corporacions per a l'extinció del deute.¹⁴³⁹

Font, a qui tocava abandonar el càrrec a les acaballes d'aquell exercici administratiu, va aprofitar la darrera sessió del ple, a la fi del 1889, per insistir en la labor correctiva i benefactora duta a terme amb els seus companys. L'aleshores tinent d'alcalde semblava molt conscient de la importància de la representació i el discurs per fer quallar una determinada imatge de la realitat, i no volgué deixar el consistori sense posar un cop més sobre la taula el relat o ressenya del que -segons el seu parer, és clar- havia succeït en els darrers anys.

[...] el Teniente de Alcalde Sr. Font y Manxarell levantóse para manifestar que en la memoria de los Concejales presentes estaba, sin duda, la situación angustiosa y difícil a que, por causas de todos conocidas, había llegado la administración municipal de esta ciudad, a mediados del año 1885, envuelta en contratos onerosos, acusando importantes descubiertos al Tesoro, a la Provincia y a particulares y sujeta [*sic*], por la inflexible [*sic*] lógica de los hechos, a frecuentes procedimientos ejecutivos que, a parte del desprestigio del Ayuntamiento y del vecindario introducían la perturbación en todos los servicios, mermando, sin provecho alguno los recursos destinados a sagradas e imprescindibles obligaciones del presupuesto: que al ocupar el dicente con sus dignos compañeros de Corporación en 1º de Julio de 1885 el puesto que la voluntad de los electores les señalara en este Consistorio, [...], debieron sostener activa y porfiada lucha para amparar los intereses del Común, librándolos de las trabas del capricho, de la ignorancia y del egoísmo; normalizar la marcha económico-administrativa necesitada, entonces, de grandes reformas sin las cuales la vida del Municipio hacía poco menos que imposible, y devolver, en fin, al Ayuntamiento, con la consideración de propios y estraños [*sic*] el prestigio de sus mejores tiempos: que debido a estraordinarios [*sic*] esfuerzos de voluntad y celo empleados por los concejales de la renovación de 1885 eficaz y notablemente secundados primero por los que habiendo sido suspensos en sus cargos en Febrero de 1884 fueron respuestos en sus cargos en Marzo de 1886 y más tarde por los elegidos en 1887, consiguíose, [...], no sólo la tan deseada nivelacion de los gastos con los ingresos sin acudir al medio de repartimientos vecinales, la puntualidad en el pago de todas las atenciones, la regularidad en todos los servicios o ramos de la administración y el aplauso de las autoridades superiores y del vecindario, sino también el pago de deudas atrasadas, el concierto con la Hacienda y la Provincia para satisfacer periódicamente descubiertos anteriores a 1885; la aprobación del censo de población de 1887, obtenida después de rebatidas con argumentos y datos irrecusables las exageradas pretensiones de las oficinas del Instituto Geográfico [...], y cuyo censo, una vez declarado oficial y aplicable a todos los efectos administrativos, ha de producir una considerable baja en los actuales cupos de consumos y proporcionar al mismo tiempo la reducción de los gastos de primera enseñanza y otros; la formación, tramitación y envío a la Superioridad de las cuentas por fondos municipales correspondientes a los ejercicios de 1875-76, 1876-77, 1878-79, 1879-80, 1880-81, 1882-83, 1883-84 y 1884-85; la realización de importantes obras públicas, tales como los empedrados y cloacas de las

¹⁴³⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 15-8-1887.

¹⁴³⁹ *Ib.*, 22-8-1887, 5-12-1887; AMV, Correspondència 1887 (I), Agost, 29-8-1887.

calles de la Ramada, de los Estudios, de S. Hipólito y Plaza Nueva y otros; el arreglo exterior e interior de estas Casas Consistoriales; y por último el estado relativamente próspero del erario municipal según lo demostraba el hecho de haber hoy en caja una existencia de 14.781 ps. 26 cénts. como procedente del presupuesto de 1888 a 89 sin perjuicio del ahorro o sobrante que pueda haber en el semestre que acaba de transcurrir del ejercicio del corriente [...].

Els presents acordaren dedicar aquell sobrant a l'arranjament d'alguns carrers i edificis públics i a altres obres urbanes relativament menors, i acabaren consignant que l'ajuntament sortint deixava una subvenció de 20.000 pessetes concedida per la diputació per a la construcció d'un pont sobre el riu Gurri que havia de facilitar la comunicació entre les poblacions de Vic i Roda de Ter.¹⁴⁴⁰

Aquell exercici de balanç de connotacions clarament propagandístiques no tenia gaires precedents en la política local. Tres anys més tard el consistori repetiria aquella pràctica per al trienni de 1890-1893, però amb l'afegit que s'edità una memòria més extensa i detallada.¹⁴⁴¹ Aquestes pràctiques i iniciatives poden interpretar-se com un símptoma clar de la presa de consciència progressiva dels representants locals respecte de la dimensió pública de la política. Aquest mateix fenomen és el que explicaria, també, en part, l'aparició del setmanari *La Plana de Vich* (1887-1889), que hauria tingut entre els seus impulsors a membres destacats del mateix ajuntament.¹⁴⁴² El consistori comptà habitualment amb la complicitat, sovint silenciosa i altres vegades més explícita, tant d'*El Norte Catalán* com, sobretot, de *La Veu del Montserrat*, els impulsors i col·laboradors de la qual tenien relacions franques amb els membres que conformaven el pinyol del consistori. Tot i això, aquest sector degué sentir la necessitat de comptar amb una capçalera adepte disposada a tractar i posicionar-se de forma més o menys resolta respecte els aspectes polítics o administratius en joc, una pràctica que estava relativament vetada a un setmanari literari com *La Veu del Montserrat*, que havia de procurar mantenir una certa distància i neutralitat vers segons quins assumptes. Bona mostra de la dimensió pública que anava prenent la política i del paper que jugava la

¹⁴⁴⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 68, 1888-1889, 31-12-1889.

¹⁴⁴¹ ABEV, *Memoria de la administració municipal de la ciutat de Vich durant los anys 1890, 91, 92 y 93. Aprobada per lo M. I. Ajuntament en la sessió de 18 de Desembre de 1893*, Vic, Imprempta y Llibrería de Ramon Anglada, 1893.

¹⁴⁴² Una nota que no deixa de ser indicativa: en la col·lecció conservada a l'ABEV trobem que a la pàgina primera del segon número, al peu de l'article de fons, hi ha manuscrit el nom de Josep Font i Manxarell, aleshores tinent primer. Al peu de l'article de fons del número següent hi apareix el nom de Francesc de Febrer, aleshores tinent tercer. La capçalera s'editava, igual que *La Veu del Montserrat*, a l'impremta de Ramon Anglada, regidor que també havia accedit a l'ajuntament el juliol del 1885 en aliança amb els abans esmentats. Amb motiu de la desaparició de *La Plana de Vich*, *El Norte Catalán* comentava que aquella publicació «pasaba por órgano del actual Municipio», i era l'«eco de las aspiraciones y pensamientos de nuestro Ayuntamiento», *El Norte Catalán*, núm. 136, 1-8-1889.

premsa en aquest procés, la tenim en la iniciativa de *La Plana de Vich*, d'anar publicant en les seves pàgines extractes de les sessions del ple de l'ajuntament. Aquesta pràctica, sense precedents immediats a la localitat, també la va adoptar *El Norte Catalán*.

2.3.4.4. Les darreres eleccions de la Restauració amb sufragi censatari a Vic

Les eleccions provincials del 1888 van estar molt lluny de generar la mateixa rivalitat i polèmica que les del 1884, quan les pretensions enfrontades de les faccions locals en pugna van donar una dimensió especial a aquells comicis. *La Plana de Vich* reportà que les eleccions havien estat pacífiques i havien passat pràcticament desapercebudes. *El Norte Catalán*, per la seva banda, observava que la participació dels electors havia estat escassíssima mentre que, per contra, en l'escrutini havien aparegut milers de vots.¹⁴⁴³ També *La Vanguardia* es va fer ressò de presumptes manipulacions i trapes electorals vergonyants.¹⁴⁴⁴ Sigui com sigui, acabaren per ser elegits i proclamats pel districte de Vic-Berga dos diputats conservadors que repetiren en el càrrec, Manuel Farguell i Joaquim Badia, i dos candidats ministerials o liberals, Albert Rusiñol, aleshores un jove fabricant amb vinculacions estretes prou conegudes amb la veïna vila de Manlleu, i Ot Ferrer, que ja havia estat diputat provincial en un parell d'ocasions en representació d'un dels districtes barcelonins i que exercí d'alcalde de la ciutat comtal durant un brevíssim interval de temps a cavall del 1874-1875. Quedaren enrere en la cursa altres candidats com el conservador Albert Faura i el republicà Frederic Rusca.

Pel que fa a les eleccions municipals per a la renovació biennal parcial de l'ajuntament, previstes segons era preceptiu per al mes de maig del 1889, van acabar sent aplaçades pel govern. La decisió, comunicada a finals d'abril, va confirmar-se poc després amb la Llei del 2 de maig i el Reial decret del dia 4 del mateix mes, que establiren la data d'1 de desembre per a les eleccions i introduïren algunes variacions en el calendari i el mecanisme de constitució de les meses electorals adoptant, per exemple, alguns preceptes de la legislació electoral del 1878 per a les eleccions a Corts en matèria de designació d'interventors.¹⁴⁴⁵

Com hem vist en una altra part d'aquest treball, unes quantes setmanes abans d'aquelles eleccions havia quedat constituït el Centre Català Agrícola i Industrial de

¹⁴⁴³ *La Plana de Vich*, núm. 60, 13-9-1888; *El Norte Catalán*, núm. 89, 15-9-1888.

¹⁴⁴⁴ *La Vanguardia*, núm. 431, 12-9-1888 (ed. tarda).

¹⁴⁴⁵ *Gaceta de Madrid*, núm. 123, 3-5-1889, p. 357; *Íd.*, núm. 125, 5-5-1889, p. 377-378.

Vic.¹⁴⁴⁶ El president de l'entitat, Francesc de P. Masferrer, en el seu discurs a la festa inaugural de l'associació havia manifestat la seva convicció que l'entitat contribuiria a l'autenticació de les eleccions municipals i a la destrucció del caciquisme. Com hem vist, l'entitat es va comprometre a tramitar les reclamacions d'admissió i exclusió a les llistes electorals i va fer arribar una sol·licitud en aquest sentit a l'ajuntament. Poc abans dels comicis l'entitat va fer una crida als electors i va convocar-los a una reunió general per consensuar una candidatura.¹⁴⁴⁷ Una mica més tard el centre va comunicar que hi havia dues candidatures, una elegida en la reunió pública promoguda per l'entitat i una altra avalada per l'ajuntament, i que ambdues eren «del agrado de la Junta Directiva del *Centre Catalá*: la primera, per haver sortit de dins lo sí del poble, que per la ley té'l dret de nombrar á sos representants; y la segona, per figurarhi, com en la primera, personas de arraigo, de moralitat probada y reconeguda imparcialitat y justicia».¹⁴⁴⁸

Poc menys d'un terç del cens va prendre part en aquelles eleccions que, aparentment, van ser poc disputades.¹⁴⁴⁹ Van ser elegits i passaren a formar part de l'ajuntament Joaquim d'Abadal i Antoni Bach, tots dos hisendats i advocats, pertanyents a destacades famílies propietàries de la comarca; el també hisendat Joan Fatjó-Vilas, exalcalde de la ciutat; el metge Antoni Bayés, consoci dels altres tres al Cercle Literari; l'industrial de la pell Josep Genís i Subirachs, ric hereu d'una nissaga de pellaires; Marià Codina, confiter adinerat, cunyat de Font i Manxarell; el pastisser Miquel Casals, que ja havia estat regidor en nombroses ocasions en la dècada del 1870; Miquel Genís, sabater, que també ja havia format part de diverses combinacions municipals; i Jaume París, barreter, també amb certa experiència en el càrrec, que com els darrers esmentats provenia del món mestral. No s'incorporà al càrrec un altre dels elegits, l'hisendat Miquel Mascaró, a qui li fou acceptada la renúncia presentada. Tots ells havien estat inclosos en la candidatura que podríem qualificar de continuista.¹⁴⁵⁰

L'elecció de l'alcalde fou deixada en mans de l'ajuntament, que trià per àmplia majoria a Joaquim d'Abadal. Bach, Mestanza, De Bertran i Bayés foren els tinentes. L'hegemonia política municipal la continuà ostentant l'heterogènia aliança local forjada

¹⁴⁴⁶ *Vid.* punt 1.3.3.4. d'aquest treball.

¹⁴⁴⁷ AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Novembre 1889, «Centre Catalá Agrícola é Industrial de Vich y sa comarca. Eleccions municipals. Vigatans:…» (Vic, Tipog. Vigatana, 1889).

¹⁴⁴⁸ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1889, «Centre Catalá Agrícola é Industrial de Vich y sa comarca. Vigatans:…» (28-11-1889).

¹⁴⁴⁹ AMV, Eleccions municipals 1885-1889, Eleccions 1889, 3r acto. Escrutinio general.

¹⁴⁵⁰ ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1889, «Vicenses: Ha llegado el momento de la…» (Vic, Imp. de R. Anglada, 1889).

a l'entorn del 1884. El període d'administració de l'ajuntament presidit per D'Abadal tingué una durada d'un any i sis mesos. Entremig arribà a la seva fi l'anomenat govern llarg de Sagasta i els conservadors liderats per Cánovas prengueren el control de l'executiu. A diferència del que havia succeït en altres ocasions, aquell torn en el poder no es traduí en la suspensió governativa de l'ajuntament. L'1 de juliol de 1891 prengué possessió el nou ajuntament, parcialment renovat amb l'entrada dels primers regidors escollits amb sufragi universal masculí del període de la Restauració.

2.4. La Restauració borbònica II (1891-1903)

2.4.1. Ampliació del sufragi i neutralització de la rivalitat política (1891-1898)

2.4.1.1. Les eleccions generals del 1891. Una cursa disputada i un desenllaç discutit

Les eleccions generals de febrer del 1891 van ser les primeres celebrades amb sufragi universal des del 1876. Les reformes legislatives en matèria electoral aprovades el 1890 tingueren com a efecte una ampliació molt substancial del cos electoral, que en el cas de la secció de Vic es traduí en un cens format a l'entorn de les 2.300 persones per terme mig, una xifra aproximadament tres vegades superior a la que venia essent habitual amb l'anterior marc legal. Només aquest fet confereix una importància particular al cicle electoral del 1891-1892, que comprèn eleccions a Corts, municipals i provincials, per aquest ordre.

Un altre fet que confereix singularitat a aquesta conjuntura és que trobem un carlisme que, després de l'escissió del 1888, convergeix a la lluita electoral amb una actitud i instruments que denoten una sensible evolució política. Jordi Canal ha descrit i analitzat el procés de reorganització i modernització que va viure el carlisme després del procés de ruptura del 1888.¹⁴⁵¹ La creació de nous òrgans periodístics i espais de sociabilitat van formar part d'aquell procés que, com he vist, tingué el seu reflex particular a Vic, on es posà en marxa el Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya a les primeries del 1889 i s'impulsaren publicacions periòdiques com *La Cruz sobre el Corazón* (1888-1889), primer, i *La Comarca Leal* (1889-1894), després.¹⁴⁵² Dotat d'una estructura organitzativa progressivament consolidada i decidit a utilitzar els recursos que oferia la legalitat per conquerir espais de poder i incrementar la seva influència, el partit carlí protagonitzà la primera incursió electoral des del Sexenni en les provincials del 1890, però obtingué resultats decebedors. En les eleccions generals del 1891 ho intentà de nou amb major decisió i el districte de Vic va ser elegit com un dels feus a conquerir.¹⁴⁵³

Els candidats a les eleccions al Congrés dels diputats que van concórrer al districte van ser Ignasi M. de Despujol, marquès de Palmerola, conservador i addicte al govern, que ocupava el càrrec de representant per Vic des del 1886; Manuel de Llanza i

¹⁴⁵¹ CANAL, *El carlisme català...*, op. cit., p. 179-216.

¹⁴⁵² Vid. punt 1.3.3.3. d'aquest treball.

¹⁴⁵³ CANAL, *El carlisme català...*, op. cit., p. 118 i s.

Pignatelli, duc de Solferino, nebot de l'exalcalde de la ciutat Rafael de Llanza, recolzat pels carlins; Josep Caparó i Boleda, socialista, que comptà amb el recolzament del Centre Local de la Classe Obrera; i Joan Baptista Sendra, considerat l'aspirant dels demòcrates, republicans i liberals avançats. El marquès de Palmerola comptava amb suports molt sòlids a Vic, per tal com era el candidat recolzat pel grup de poder que controlava en aquells moments l'ajuntament. Els seus partidaris van posar en marxa per a l'ocasió una publicació circumstancial i efímera, *La Concordia*, que en el seu primer número es va presentar com el portaveu de la «unió» de persones que s'havia forjat temps enrere amb l'objectiu de restaurar la bona administració, és a dir, de l'aliança que havia fet la seva aparició vers el 1884 combatent l'hegemonia de De Vernis, i que des de feia uns anys controlava les instàncies municipals de poder. El periòdic reportà una reunió electoral important que, significativament, tingué lloc al domicili de Font i Manxarell. La trobada comptà amb la presència del marquès de Palmerola, el torellonenc Joaquim Badia, diputat provincial, i diverses persones influents de la localitat. La reunió acabà amb el nomenament d'una comissió encarregada de dirigir els treballs electorals.¹⁴⁵⁴ *La Concordia* insistí en el fet que la seva opció defugia obediències polítiques i partidistes, i que la resolució de recolzar al marquès es devia a la convicció que era la persona més útil i capaç per coadjuvar en la protecció i foment dels interessos materials i morals del districte. La publicació es declarà inequívocament partidària del proteccionisme econòmic i dedicà una bona part del primer número a informar de les mesures de política aranzelària empreses pel govern conservador, al qual van felicitar per la direcció presa.¹⁴⁵⁵ Tan sols uns dies abans l'executiu espanyol havia rebut, també des de Vic, les mostres de satisfacció de l'alcalde i l'ajuntament, que s'apressaren a expressar la seva adhesió a aquells acords i iniciatives legislatives.¹⁴⁵⁶

De Despujol també comptava amb l'empara de la capçalera que des del 1888 actuava com a portaveu dels integristes locals, *El Norte Catalán*, que mostrà un afany especial en negar les imputacions que arribaven de la premsa carlina, la qual cercava de desqualificar el marquès de Palmerola titllant-lo de liberal. La publicació integrista va ser recolzada en aquesta tasca per *La Concordia*, que assegurava que en resultar elegit el 1886 el marquès havia estat instat pel nunci papal a Espanya a acceptar el càrrec i a integrar-se en la minoria conservadora a les Corts. En aquella nova convocatòria

¹⁴⁵⁴ *La Concordia*, núm. 1, 3-1-1891.

¹⁴⁵⁵ *Ib.*; AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 17-12-1890.

¹⁴⁵⁶ AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Desembre 1890, 17-12-1890.

electoral el programa i les idees del marquès haurien rebut la benedicció del bisbe Morgades i era irrecusable, doncs, que la seva candidatura era una opció ben lícita per als catòlics del districte.¹⁴⁵⁷ Seguint les instruccions rebudes dels òrgans de direcció superiors del partit i apel·lant a les «regles pràctiques» acordades en el II Congrés Catòlic Nacional Espanyol celebrat a Saragossa l'any anterior, el Consell Tradicionalista de Vic, presidit per Josep L. de Bertran, aleshores tinent d'alcalde, marcà la pauta de conducta que havien d'observar els seus correligionaris en les eleccions. La comunió decidí abandonar l'actitud de reserva mantinguda fins aleshores i prendre part activa en els comicis. Atenent al fet que les circumstàncies no permetien presentar un candidat propi, es resolgué prendre partit de forma decidida per la candidatura del marquès de Palmerola «[...] *porque, además de haber merecido la aprobación y beneplácito de nuestro Excmo. y venerable Prelado*», «[...] *representa la unión de los elementos que en nuestra ciudad buscan con plausible preferencia el bien de los intereses locales, dignos de ser tenidos en mucha estima por los que de buenos patricios se precien, mientras que el Sr. Duque, como ha venido a ofrecernos sus servicios en virtud de la obediencia ciega que como leal carlista profesa a don Carlos, sólo representa los intereses del carlismo*».¹⁴⁵⁸

Els detractors de la candidatura del duc de Solferino argumentaven que al districte no li convenia un representant de la comunió carlina, per tal com encarnava l'esperit de facció, de partit, i, en cas de victòria, estava cridat a integrar-se en una minoria marginal al Congrés, fet que li restaria tota capacitat d'influència. Per contra, el marquès de Palmerola era presentat pels seus partidaris com un candidat de consens, en circumstàncies òptimes per exercir una tasca benefactora pel districte i per auxiliar eficaçment les pretensions dels seus representats. Els dies previs a les eleccions, Ignasi M. de Despujol visità les principals poblacions de l'entorn, acompanyat tothora de diversos membres de l'Ajuntament de Vic i també d'exregidors. Que l'aliança forjada entorn del 1884 continuava operativa ho demostra el fet que en les comitatives que acompanyen al marquès hi trobem persones amb sensibilitats polítiques diferents, com Font i Manxarell, destacat conservador; Miquel Mestanza i Josep Soler i Aloy, en la línia del liberalisme dinàstic; Bach i Serra i Ramon Pietx, republicans de caràcter

¹⁴⁵⁷ *La Concordia*, núm. 2, 10-1-1891.

¹⁴⁵⁸ *El Norte Catalán*, núm. 213, 24-1-1891.

moderat; o Josep L. de Bertran i Andreu Terricabras, tradicionalistes.¹⁴⁵⁹ L'aliança forjada entorn del 1884, doncs, continuava operativa.

En aquella ocasió, la premsa local va prendre partit d'una forma més decidida i explícita del que venia sent habitual. Les capçaleres argumentaren les seves preferències, combateren els adversaris, i intentaren convèncer i mobilitzar els electors. Els candidats van visitar i recórrer el districte, s'organitzaren comissions electorals, se celebraren mítings i es publicaren impresos per recolzar o desprestigiar alguna de les opcions. També es va recórrer a la compra de vots. Les diferents cròniques, tant dels periòdics locals com dels barcelonins *La Vanguardia* i *La Dinastia*, coincidiren en assenyalar que en els dies previs a les eleccions l'activitat i l'animació era molt major que en altres ocasions.

Les primeres notícies aparegudes a la premsa apuntaren a una victòria del candidat carlí però, sorprenentment, els resultats definitius acabaren donant com a guanyador el marquès de Palmerola, amb poc menys de 200 vots de diferència.¹⁴⁶⁰ Les acusacions de coacció, frau i falsificació d'actes van formular-se immediatament. L'autoritat es va veure obligada a mobilitzar forces d'ordre per evitar enfrontaments en el transcurs de l'escrutini general, desenvolupat enmig d'una concurrència expectant i tensa. El duc de Solferino i altres dirigents carlins presents en el recompte hagueren d'encalmar els ànims dels seus correligionaris.¹⁴⁶¹ Van recaure greus sospites sobre les actes de poblacions com Rupit-Sant Joan de Fàbregas, Pruit, Tavertet, Oristà, Sant Pere de Torelló, Sant Hipòlit de Voltregà i Masies de Voltregà, seccions on s'hauria produït la sostracció i falsificació de documentació electoral.¹⁴⁶² El mateix alcalde de Vic va haver de sortir al pas per desmentir les insinuacions de la publicació carlina *La Comarca Leal* que, sense citar-ne el nom, assenyalaria a D'Abadal com a responsable d'algunes falsificacions en qualitat de president de la junta municipal del cens.¹⁴⁶³

¹⁴⁵⁹ *La Concordia*, núm. 2, 10-1-1891.

¹⁴⁶⁰ En el cas del districte de Vic, concretament, es va registrar una participació lleugerament inferior al 53% i els candidats més votats van ser el marquès de Palmerola (565 vots), el duc de Solferino (564) i Josep Caparó (138); AMV, Eleccions de Diputats a Corts i Senadors 1886-1891, Expediente general de la eleccion de Diputados á Cortes 1891.

¹⁴⁶¹ *La Vanguardia*, núm. 1727, 6-2-1891, p. 5; *Íd.*, núm. 1728, 7-2-1891, p. 1-2.

¹⁴⁶² ABEV, Fons Anglada-Vilardebó, Processos judicials 1892.

¹⁴⁶³ *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 14-2-1891, p. 55.

Les protestes i les acusacions acabaren als tribunals,¹⁴⁶⁴ i l'acta de Vic va ser discutida al Congrés, on mesos més tard va acabar sent proclamat diputat el duc de Solferino, que no va prendre possessió del càrrec definitivament fins al desembre del 1892. Els conservadors procuraren, com a mal menor, que es repetissin les eleccions, però no se'n van sortir.¹⁴⁶⁵ Qui va defensar les pretensions de la candidatura carlina no va ser altre que l'advocat Francesc de P. Masferrer, que va rebre diversos testimonis d'agraïment d'aquella comunió política. El portaveu integrista local, *El Norte Catalán*, va aprofitar aquell fet per burxar els seus adversaris, atribuint el mèrit de la victòria no pas a la força electoral del partit carlí en el districte, sinó a les gestions i maneigs d'un exdiputat conservador liberal.¹⁴⁶⁶

2.4.1.2. El carlisme afirma la seva força al districte en les eleccions provincials del 1892

Les relacions entre Masferrer i el partit carlí continuaren amb motiu de les eleccions provincials de setembre del 1892, ja que l'advocat vigatà fou inclòs en la candidatura dels legitimistes al districte de Vic-Berga al costat de l'arquitecte Gaietà Buïgas i de Carles de Subirà, exalcalde de Cardona. La inclusió de Masferrer provocà certes dissensions en el si de la comunió carlina, per tal com el vigatà mai havia militat en el tradicionalisme i tenia unes connotacions polítiques i ideològiques prou divergents.¹⁴⁶⁷ Tan és així que una part important dels membres de la junta local d'eleccions, formada gairebé íntegrament per directius del centre tradicionalista de la ciutat, estigueren a punt de dimitir com a mesura de protesta. Lluís M. de Llauder hagué de sortir al pas per exigir obediència a la candidatura aprovada per la junta provincial del partit, formada pel peculiar triumvirat abans esmentat. Finalment només dimití Ramon Altimiras, que persistí en la seva determinació de no acceptar el que considerava una imposició i es negà a convenir amb l'argument dels compromisos contrets arran de les darreres eleccions a Corts. Tant ell com altres dirigents locals pretenien substituir el nom de

¹⁴⁶⁴ El dictamen exculpori del jurat per als processats va conèixer-se el 1893; *La Vanguardia*, núm. 3795, 24-11-1893, p. 6; *El Norte Catalán*, num. 25-11-1893; *La Veu del Montserrat*, núm. 47, 25-11-1893, p. 377.

¹⁴⁶⁵ Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 392-393.

¹⁴⁶⁶ *El Norte Catalán*, núm. 262, 1-1-1892.

¹⁴⁶⁷ Francesc de P. Masferrer i almenys alguns sectors de la comunió tradicionalista carlina procuraren mostrar complicitat i proximitat poc abans de les eleccions; ABEV, *Aspectes electorals 1843-1913*, 1891, «Al Doctor Don Francisco de P. Masferrer y Arquimbau...» (Vic, Tip. Vicense, 1892).

Masferrer pel de l'hisendat vigatà Josep de Rocafiguera, amb qui l'afinitat ideològica era superior.¹⁴⁶⁸

Els integristes locals, per la seva banda, van mantenir una actitud més aviat ambivalent en aquella cita electoral. A diferència dels darrers comicis, quan la comunitat va prendre partit d'una forma decidida, en aquesta ocasió, en sintonia amb indicacions superiors, van optar per no presentar candidatura pròpia i anunciar el seu retraïment. Tot amb tot, a la pràctica el partit a Vic va estar lluny de mantenir-se al marge de la contesa. El seu setmanari matisava que l'actitud de retraïment no s'havia d'entendre en un sentit absolut i no s'estava de presentar a De Rocafiguera, llavors regidor a l'ajuntament, com el més preferible dels candidats, per tal com era «*persona honradísima, católico práctico e integérrimo, enemigo implacable del liberalismo*». Per bé que De Rocafiguera es va desentendre públicament de la promoció de la seva pròpia candidatura, alguns companys, encapçalats per l'aleshores primer tinent d'alcalde Joaquim d'Abadal, feren aquella feina per ell.¹⁴⁶⁹ Tot sembla indicar que la candidatura recolzada molt majoritàriament per l'aliança de notables locals va ser la que formaven el mateix De Rocafiguera, amb el conservador Joaquim Badia i el liberal Albert Rusiñol. Aquests darrers aspiraven a renovar el càrrec i comptaven amb el recolzament de les direccions provincials dels seus partits.¹⁴⁷⁰ Tal vegada empesos per la voluntat de frenar l'impuls dels candidats carlins i republicans, el portaveu conservador liberal barceloní, *La Dinastia*, anuncià que la direcció provincial del partit, atenent el caràcter eminentment administratiu de les diputacions, havia decidit consensuar una candidatura de consens amb les altres faccions monàrquiques constitucionals en els diversos districtes cridats a renovar els seus representats. En el de Vic-Berga la llista incloïa a més de Badia i Rusiñol, a Manuel Soriano Sánchez, catedràtic de la Universitat de Barcelona.¹⁴⁷¹

¹⁴⁶⁸ *El Norte Catalán*, núm. 298, 3-9-1892.

¹⁴⁶⁹ *Íd.*, núm. 299, 10-9-1892. A més de Joaquim d'Abadal van donar suport explícitament a De Rocafiguera: Antoni d'Espona i de Nuix, Josep Viguer, Martí Genís, Ramon Mas, Joan Arumí, Martí Mas Tubau i Joaquim Prats; ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1891, «A los electores del distrito de Vich y Berga...» (Vic, Tip. Cat. de San José, 1892). Segons les *Memories de un menestral* (secció XXIV) la candidatura de De Rocafiguera cercava de restar vots a Masferrer amb la finalitat d'evitar la seva elecció.

¹⁴⁷⁰ Algunes setmanes abans de les eleccions Joaquim Badia i Andreu va encarregar-se de comunicar a l'alcalde de Vic que la seva candidatura, juntament amb la de Rusiñol «*y otro que más adelante le indicaré*», tenien el caràcter d'«oficial». Badia demanà que aquella informació fos comunicada a l'ajuntament i que es recolzés la candidatura indicada amb totes les forces; AMV, Correspondència 1892, Juliol, 13-7-1892.

¹⁴⁷¹ *La Dinastia*, núm. 4496, 10-9-1892.

Finalment les eleccions donaren com a guanyadors a Badia, Rusiñol, Subirà i Buigas. Els carlins, doncs, aconseguiren col·locar dos diputats de la seva família política a la diputació i demostraren de nou la seva força al districte.¹⁴⁷² Masferrer fou el cinquè candidat més votat i veié de nou frustrades les seves expectatives. A molta distància quedaren altres concurrents com De Rocafiguera, Soriano i Ramon Pietx i Surinyach.¹⁴⁷³ Aquest darrer, torellonenc instal·lat a Vic, ciutat en què ja havia exercit de regidor i tenia una petita fàbrica tèxtil, es presentà com a representant dels republicans centralistes. Amb molts menys vots va situar-se el també republicà Frederic Rusca, que ja havia estat candidat pel districte en la renovació parcial del 1888.

2.4.1.3. La validació de la «unió administrativa» per a les eleccions municipals

En el marc d'aquell cicle electoral de 1891-1893, entremig de les eleccions generals i les provincials, va tenir lloc la renovació parcial de l'ajuntament, en els que foren els primers comicis d'àmbit municipal celebrats amb sufragi universal des del Sexenni. Les eleccions van celebrar-se el 10 de maig de 1891. Pocs dies abans es va convocar una reunió de veïns electors per tal de consensuar una llista de cara a la cita. Es tractava de pactar una candidatura transversal que donés cabuda a individus amb sensibilitats politicoideològiques varies, de manera que es neutralitzés la concurrència electoral i la possibilitat d'una pugna oberta entre sectors diversos. Els partidaris de la fórmula argüien que es tractava d'allunyar la lluita política d'un ens estrictament administratiu com l'ajuntament i de subordinar els interessos particulars i partidaris al bé comú. No podem obviar, però, que aquella estratègia patrocinada per l'elit local en un context d'ampliació substancial del cens electoral, procurava desactivar la possibilitat d'un contrast franc entre grups i projectes, i afavoria clarament que el grup que controlava el poder municipal des de feia uns anys continués mantenint el control efectiu de l'ajuntament. Aquella pràctica harmonitzava plenament amb el discurs de l'apoliticisme i l'«administrativisme» fomentat pels notables locals i, d'alguna manera, podia recolzar-se sobre els antecedents de la col·ligació heterogènia practicada per contestar l'hegemonia de De Vernis i els seus seguidors tot just feia uns anys. El recurs a la

¹⁴⁷² *El Norte Catalán*, núm. 300, 17-9-1892; ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1891, «Resultado de las Elecciones de Diputados Provinciales...» (Vic, Imp. Anglada, 1892).

¹⁴⁷³ A «Notas para el folletín de las Memorias de un menestral vigatá», *La Plana de Vich*, núm. 231, 26-11-1903, s'afirma sense proves que el resultat de les eleccions i la derrota de Masferrer i Pietx va ser objecte d'un «*arreglo final*» promogut per Rusiñol a la seva «*casa-fàbrica*» de la «vora del Ter», amb la presència i la complicitat de «*los prohombres de Vich*».

candidatura municipal de consens va practicar-se sistemàticament durant tota la dècada a partir de llavors.¹⁴⁷⁴

La Veu del Montserrat, que tenia una opinió favorable de la marxa que havia pres l'ajuntament en els darrers temps, acollí favorablement la iniciativa de la llista de consens per considerar-la patriòtica i allunyada de passions mesquines, i recomanà la candidatura acordada.¹⁴⁷⁵ El suport d'*El Norte Catalán* encara fou més explícit i publicà diversos detalls interessants sobre la reunió esmentada, que va ser convocada per l'aleshores alcalde Joaquim d'Abadal. El setmanari integrista insistí que la convocatòria fugia d'interessos partidistes i particulars, i que cercava de «*conducir por los senderos de la rectitud, desinterés y probidad la administración de los intereses de nuestra amadísima ciudad*».¹⁴⁷⁶ Segons la seva crònica, la reunió va aplegar unes 200 o 300 persones que van omplir el saló de la columna de les cases consistorials de la ciutat.

El objeto de la reunión no podía ser más laudable: la concordia y unión de todos los hombres de bien para el logro de la elección de concejales justos, rectos y honrados, que miren por el bien de la ciudad, que tengan ante todo en cuenta la administración local.¹⁴⁷⁷

Segons ho expressà D'Abadal, que afirmà seguir les recomanacions de la pastoral recent del bisbe Morgades sobre eleccions, havia convocat una gran reunió d'electors sense distinció de partits per nomenar una candidatura de consens «*compuesta de hombres de bien, católicos probados, que no tuviesen otras miras que la administración recta y justa de los intereses de la localidad*».¹⁴⁷⁸ L'objectiu, deia, era evitar lluites estèrils i perniciosos. L'alcalde reivindicà la feina feta per l'ajuntament que presidia i també la tasca de l'anterior administració, expressant la seva voluntat que el nou consistori es guiés per criteris semblants. El seu discurs i proposta haurien merescut l'aprovació majoritària dels presents, però l'aquiescència no va ser total, per tal com donaren la nota discordant un grup reduït de carlins, que «*capitaneados por un conocido conservador-liberal de esta ciudad, sólo habían concurrido al acto para hacer fracasar el plan y para curiosear, según decían después a boca llena*».¹⁴⁷⁹ L'al·ludit no pot ser cap altre que Francesc de P. Masferrer.

¹⁴⁷⁴ Sobre el discurs de l'apoliticisme com a sinònim d'«administrativisme» són interessants les consideracions de RUBÍ, *Els catalans i la política...*, op. cit., p. 188-192.

¹⁴⁷⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 18, 2-5-1891, p. 143; *Íd.*, núm. 19, 9-5-1891, p. 150.

¹⁴⁷⁶ *El Norte Catalán*, núm. 227, 2-5-1891.

¹⁴⁷⁷ *Ib.*

¹⁴⁷⁸ *Ib.*

¹⁴⁷⁹ *Ib.*

A proposta d'un dels reunits es va acordar donar facultat a l'alcalde per triar la comissió nominadora. D'Abadal va triar a Fortià Feu, Joan Arumí, Marià Subirachs, Pere Cortinas, Jaume París, Ramon Pietx, Jeroni Homs, Jaume Miró i Just Gatius, una selecció que incloïa individus amb sensibilitats polítiques prou diverses, que anaven des del republicanisme moderat, fins al carlisme i l'integrisme, passant per les opcions dinàstiques més sistèmiques. El grup de carlins presents a l'acte va expressar el seu desacord.¹⁴⁸⁰ En fi, la comissió acabà proposant la candidatura municipal formada per Josep de Rocafiguera, hisendat i advocat; Florenci de Riera, hisendat; Miquel Rota, advocat i director d'*El Norte Catalán*; Antoni Bardolet, propietari d'un comerç de filats i teixits; Antoni Gudiol, Ramon Adam i Just Gatius, tots tres pellaïres; Josep Boix, guanter; i Fèlix Sala Pratjussà, veterinari.¹⁴⁸¹

Segons les dades oficials, votaren poc menys de la meitat de les persones incloses en el cens electoral. Els carlins presentaren alguns candidats propis per intentar competir en certs districtes, però la candidatura de consens arrasà i foren elegits tots els seus membres.¹⁴⁸² Alguns electors, la major part carlins, presentaren reclamacions i demanaren la nul·litat de les eleccions al·legant, entre altres motius, que el procediment de nomenament d'interventors havia estat irregular, que no s'havien comunicat correctament al públic els locals en els quals tindrien lloc les eleccions, i que no s'havia permès la permanència dels electors en els col·legis. La comissió provincial va desestimar les seves protestes.¹⁴⁸³

Sol·licitat pel governador civil, que demanava informació sobre l'adscripció política dels elegits, l'alcalde li respongué que els nou eren «*adictos o independientes*».¹⁴⁸⁴ Periòdics tan diferents que com *La Dinastia*, *La Época* o *El Imparcial* valoraren els resultats en un sentit semblant, noticiant que a la ciutat s'havia imposat una majoria conservadora, que havia triomfat l'ordre i la legalitat, o que tots nou electes eren

¹⁴⁸⁰ *Ib.*

¹⁴⁸¹ *El Norte Catalán*, núm. 228, 9-5-1891.

¹⁴⁸² AMV, Eleccions municipals 1891-1893, Eleccions municipals 1891, Expediente general de la eleccion de Concejales, Acta de la junta general de escrutinio en las elecciones de concejales; *El Norte Catalán*, núm. 229, 16-5-1891, assenyalava que la competència d'última hora dels carlins va fer més renyides les eleccions. Els candidats presentats per aquesta comunitat política serien Antoni Alemany i Cortinas, Ramon Vilaplana i Vilaseca, Ramon Gil i Solà, Joan Comella i Colom i Pere Cortinas i Nadal.

¹⁴⁸³ AMV, Eleccions municipals 1891-1893, Eleccions municipals 1891, Expediente de reclamaciones; AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 27-5-1891.

¹⁴⁸⁴ AMV, Eleccions municipals 1891-1893, Eleccions municipals 1891, Correspondencia, s. d. (en resposta a la comunicació del govern civil de l'1-5-1891). Poc després de les eleccions, D'Abadal va escriure al diputat provincial Badia fent-li saber que les eleccions s'havien desenvolupat amb tranquil·litat i que havien tingut el resultat desitjat; AMV, Correspondència 1891, Maig, 15-5-1891.

addictes.¹⁴⁸⁵ *La Veu del Montserrat*, amb més coneixement de causa, filava més prim i indicava que la candidatura guanyadora a la qual havia donat suport es composava de «personas pertanyents á diversas classes sociales, y aduch á varis dels partits que també tenen entre nosaltres llur representació, confeccionada ab l'idea de que todas las tendencias mes marcadas que trauben lo cap á Vich tingan representació en lo Cos municipal, pera véurer si, ab l'ajuda de tots, porà acabar de lograrse lo reposar las cosas comunals en lo lloch que la pública justicia y conveniencia demanan».¹⁴⁸⁶ Certament, la diversitat de tendències politicoideològiques entre els electes és prou remarcable, perquè mentre Rota era un destacat integrista local, a De Rocafiguera se li atribuïen filiacions procarlines, Adam figurava en el camp liberal i De Riera era proper a l'opció conservadora.

El doctor Antoni Bayés va ser nomenat alcalde per Reial ordre, i Joaquim d'Abadal, Antoni Bach, Miquel Rota i Florenci de Riera es feren càrrec de les tinències. Bayés, però, no tardà a presentar la seva renúncia per motius de salut i fou nomenat governativament per substituir-lo Bach, que va prendre el comandament a mitjan agost del 1891.¹⁴⁸⁷ Bayés tot just va estar al capdavant del municipi sis setmanes. L'ajornament de les eleccions del 1893 per a la renovació de l'ajuntament va fer que aquella administració municipal estigués en exercici fins a 1 de gener de 1894. Tot indica que, en general, la relació entre els seus membres va ser raonablement bona i no sembla que es produïssin episodis de dissensió especialment sovintejats, significatius, ni transcendents.

2.4.1.4. Els equips municipals i la seva gestió (1890-1897). Alguns apunts

L'ajuntament elegit el 1891, al qual ens acabem de referir, publicà a la fi del seu mandat una memòria en llengua catalana de vint-i-dues pàgines explicant les actuacions principals dutes a terme per l'administració municipal entre 1890 i 1894.¹⁴⁸⁸ Al text li manca imparcialitat en la presentació i la valoració dels fets, per tal com es tractava d'una iniciativa amb una vocació propagandística evident, però com hem afirmat abans, no deixa de ser exponent d'un exercici interessant, amb escassos precedents fins

¹⁴⁸⁵ *La Dinastia*, núm. 4004, 11-5-1891; *La Época*, núm. 13900, 11-5-1891; *El Imparcial*, núm. 8608, 11-5-1891.

¹⁴⁸⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 20, 16-5-1891, p. 159.

¹⁴⁸⁷ Segons «Notas para el folletín de las Memorias de un menestral vigatá», *La Plana de Vich*, núm. 231, 26-11-1903, en el nomenament de Bach hauria estat decisiva la influència de Joaquim Badia, a qui Joaquim d'Abadal i Antoni Bach mateix haurien visitat per demanar-li que intercedís en aquell sentit.

¹⁴⁸⁸ *Memoria de la administració municipal...*, *op. cit.*

aleshores, revelador de la creixent dimensió pública que anava prenent la política municipal. Certament, a la fi del 1889 Font i Manxarell havia fet oralment un balanç persuasiu de la feina feta davant els seus companys en el marc del darrer ple de l'ajuntament, però en aquesta ocasió l'exercici guanyava en extensió i detall i, sobretot, en dimensió pública.

La memòria feia balanç de l'actuació feta per l'administració municipal en els darrers quatre anys, període que comprenia l'activitat de dos consistoris presidits, respectivament, per Joaquim d'Abadal (1890-1891), el primer, i per Bayés i Bach (1891-1893), el segon. L'exercici de balanç conjunt ja és significatiu del sentit de continuïtat i solidaritat entre les dues combinacions municipals. L'aplicació del sufragi universal i la incorporació dels nous electes no va afectar, immediatament i de forma sensible, ni el rumb de l'administració, ni el perfil del personal polític, ni les hegemonies locals. Els responsables de la memòria, a més, se situaven en continuïtat amb l'administració immediatament anterior al 1890, presidida per Soler i Aloy i integrada per individus com Font i Manxarell, Viguer, o De Febrer, «dignes antecessors» que havien començat a corregir la marxa del municipi, «aixugantse aquells enormes é incomprendibles déficits que resultaven anualment», una referència en negatiu que al·ludia al període de gestió de De Vernis i els seus aliats.¹⁴⁸⁹

Nostres primordials cuydados han sigut sempre continuar y vigorisar la campanya moralisadora iniciada, fugint d'interessos de partit y corruptors favoritismes, fomentar en lo possible los medis d'instrucció y cultura de nostres conciutadans, protegir las fonts de riquesa y prosperitat material y transformar l'aspecte de nostra ciutat estimada, dotantla d'alcantarillas y empedrats, que, baix los punts de vista de higiene, utilitat y ornato, la possessin al nivell de las ciutats més adelantadas.¹⁴⁹⁰

Deixant de banda les millores en el clavegueram i el ferm dels carrers, la memòria destacava les millores fetes en l'escola de dibuix, la restauració i la remodelació de la sala consistorial, les tasques d'arranjament de l'arxiu, la reorganització del cos de bombers i de sometents de Vic, les tasques i aportacions pecuniàries fetes en el camp de la beneficència, la creació de la Galeria de Vigatans Il·lustres, o bé el nomenament del bisbe Morgades com a fill adoptiu de la ciutat i les gestions fetes per evitar el seu trasllat a l'arquebisbat de Burgos. Durant aquell període l'ajuntament demostrà força interès, també, per consolidar la ciutat com un nòdul de comunicacions amb l'entorn. En aquest àmbit, s'ordenà la formació d'una relació de camins veïnals que havien de ser

¹⁴⁸⁹ *Ib.*, p. 3.

¹⁴⁹⁰ *Ib.*

construïts o reparats de forma prioritària, es feren nombroses gestions per intentar aconseguir que el traçat de la carretera de Vic a Olot prioritzés el traçat per Roda -i no per Manlleu com estava previst i s'esdevingué- i es feren diligències per assolir la construcció d'un ferrocarril *econòmic* entre Vic i Sant Hilari de Sacalm, per connectar la ciutat amb les Guillerries, projecte que com és ben sabut no arribà a materialitzar-se.

Encara s'hi podrien afegir altres assumptes, no compresos en la memòria, com les gestions sense èxit fetes per aconseguir l'establiment d'una guarnició militar permanent a la ciutat o l'activitat mantinguda, primer i infructuosament, perquè a Vic s'hi establís un tribunal col·legiat i, més tard, per tal de mantenir el jutjat de primera instància, pretensió aquesta última que sí que va tenir un desenllaç positiu. El que sí que consignava la memòria publicada és que es continuaven fent despeses de consideració per pagar els endarreriments d'exercicis anteriors, fet que impedia invertir en altres actuacions o rebaixar la pressió fiscal. Tot i així, s'havia aconseguit reduir la tarifa de consums (contribució que continuava administrant directament l'ajuntament) i s'assegurava que «l'actual tarifa de drets de portas es inferior en la generalitat dels articles a la que feyan regir los anomenats *gremis* que tenían arrendats los consums en los anys en que á més se feya reparto y resultava considerable déficit [...]».¹⁴⁹¹

La renovació de l'ajuntament prevista pel maig del 1893 es va suspendre per decisió governativa. Les eleccions van tenir lloc, finalment, en el mes de novembre. La convocatòria no va despertar l'interès de la major part del cens electoral, i la participació registrada, de l'entorn del 24%, va ser molt inferior a la registrada dos anys abans, quan havien concorregut a les urnes prop del doble de ciutadans.¹⁴⁹² Les incitacions d'*El Norte Catalán* a la participació com a deure dels bons catòlics i dels patricis van ser majoritàriament desoïdes i l'abstenció va predominar per sobre de qualsevol altre comportament. El periòdic recordava que dos anys abans els carlins havien lluitat en solitari contra les «*fuerzas vivas de nuestra ciudad, unidas y mancomunadas con el fin de consolidar la recta administración de los intereses municipales*».¹⁴⁹³

En aquesta ocasió, però, els republicans havien decidit presentar candidats per compte propi, de forma independent, i hi havia dubtes sobre l'actitud dels carlins,

¹⁴⁹¹ *Ib.*, p. 19-20.

¹⁴⁹² AMV, Eleccions municipals 1891-1893, Eleccions municipals 1893. Novembre, Escrutinios generales de los cuatro Distritos.

¹⁴⁹³ *El Norte Catalán*, núm. 362, 18-11-1893.

perquè no es tenia la certesa de si concorrerien o no a les eleccions i, en cas de fer-ho, si ho farien per lliure o al costat dels republicans. En qualsevol cas, el portaveu integrista local donà suport de nou a la «*candidatura única y exclusivamente administrativa*» que, de fet, presentava pel districte tercer els fabricants Ramon Pietx i Joan Comella.¹⁴⁹⁴ El primer, republicà moderat i ben relacionat amb el sector dirigent local, renyí amb els seus correligionaris escassos dies abans de les eleccions per discrepàncies amb l'estratègia electoral, presumiblement perquè no deuria combregar amb la intenció dels seus companys de presentar candidatures pròpies. El segon, a qui situaríem en l'òrbita del carlisme, fou un dels membres de la candidatura administrativa que no reeixí, essent superat pel republicà Domènec Sampons. L'altre membre d'aquella candidatura de consens que no resultà elegit va ser Segimon Claveria -fabricant de mosaics-, vençut per Francesc Berenguères. Tant aquest com Sampons van morir en l'exercici del càrrec, amb pocs dies de diferència, a començaments del 1895.

El nou ajuntament va prendre possessió el primer de gener del 1894 i, com ja venia essent habitual, la seva composició recollia una diversitat d'opcions polítiques prou variades que anaven del republicanisme a l'integrisme catòlic, passant pel dinastisme més sistèmic. D'altres, independentment de les seves opcions, que sovint ens són desconegudes, probablement no eren persones especialment significades políticament ni ideològica. Des d'una perspectiva socioprofessional la major part són inscriptibles en la categoria d'industrials, essent especialment nombrosos els pellaires; segueixen els professionals liberals, amb dos advocats, un metge i un veterinari; i, ja en menor mesura, els fabricants, els hisendats i els comerciants. Entre els recentment elegits trobem a Josep Soler i Aloy i Josep Viguer, aleshores fiscal i jutge municipal suplent, respectivament. Tots dos havien estat protagonistes del canvi d'hegemonia en el poder municipal en els anys 1885-1886 i van deixar els càrrecs esmentats per tornar a l'ajuntament. Soler va ser nomenat alcalde per Reial ordre per segona vegada. Era una resolució previsible atesa la prevalença dels liberals en la política espanyola del moment,¹⁴⁹⁵ i més tenint en compte que des del març del 1893 el nou representant del districte a Madrid era el fusionista Albert Rusiñol, amic i correligionari de Soler, que s'havia sobreposat al candidat carlí, el duc de Solferino.¹⁴⁹⁶ El diputat s'apressà a

¹⁴⁹⁴ *Ib.*

¹⁴⁹⁵ Els liberals vigatans van festejar l'ascens dels liberals al poder el desembre del 1892 recorrent els carrers de la ciutat al compàs de l'himne de Riego; *El Norte Catalán*, núm. 313, 17-12-1892.

¹⁴⁹⁶ Rusiñol obtingué aproximadament el 55% dels més de 6.000 sufragis emesos en el districte. Superà en més de 600 vots al candidat carlí en unes eleccions que registraren, segons dades oficials, una

felicitar Soler pel nomenament i oferí el seu concurs a l'ajuntament.¹⁴⁹⁷ Uns mesos més tard, en rebre la comunicació que la Reina regent havia concedit a l'ajuntament el tractament d'excel·lència, l'alcalde atribuï la responsabilitat d'aquella resolució satisfactòria a Rusiñol i proposà nomenar-lo fill adoptiu, acord que es va prendre per unanimitat.¹⁴⁹⁸

Certament, durant l'exercici del seu càrrec Rusiñol es mostrà força atent recolzant les aspiracions del municipi amb gestions diverses davant les autoritats. A més de les esmentades anteriorment per aconseguir l'establiment d'una guarnició militar permanent a Vic, o perquè la ciutat no es veiés perjudicada per una eventual modificació en el mapa sobre l'organització judicial de l'Estat, Rusiñol també va intervenir en altres qüestions, com ara en el litigi de l'ajuntament amb l'exarrendatari dels drets de la sal del municipi, Carles Villamore, assumpte que s'arrossegava des de feia prop de quinze anys. El diputat també procurà dispensar la seva influència en un

participació notablement alta, propera als dos terços del cens; BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 636. Rusiñol es va beneficiar clarament de la condició de candidat oficial. El diputat provincial conservador Joaquim Badia, torellonenc amb bones relacions amb els poders locals, l'acompanyà en el seu recorregut pels pobles de la comarca en la vigília a les eleccions; *La Dinastia*, núm. 4660, 24-2-1893. En la següent convocatòria a Corts, el 1896, quan tocà el torn dels conservadors, fou Badia mateix qui prengué el relleu de Rusiñol en el càrrec de representant del districte en aquella cambra. Dies abans dels comicis del 1893, *La Veu del Montserrat* comentava que mentre que el duc «conta ab la base del partit tradicionalista, aquí, com ningú ignora, nombrós», Rusiñol, «presentantse com á fusionista, ha tingut la sort de cabre en l'encasillat» (núm. 8, 25-2-1893, p. 62). Segons el mateix setmanari, la seva victòria va ser deguda al suport rebut per la classe obrera; *Íd.*, núm. 10, 11-3-1893, p. 78. Ja hem vist que el candidat liberal fusionista hauria comptat amb el suport del president dels republicans al districte, Ramon Pietx (*vid.* p. 175 d'aquest treball). L'elecció de Rusiñol com a diputat el març del 1893 l'obligà a abandonar el càrrec de representació que ocupava des de feia mig any a la Diputació de Barcelona. Per tal de cobrir-ne la vacant es convocaren eleccions, que tingueren lloc el setembre del 1894 amb el resultat de la victòria sense oposició del candidat conservador Bartomeu Bosch i Puig, fins aleshores representant provincial del districte primer de Barcelona ciutat. Una mica abans dels comicis el diputat conservador Badia havia escrit a l'alcalde Soler, fusionista, fent-li saber que la candidatura de Bosch havia estat convinguda «de acuerdo con el Sr. Rusiñol, y con la adqueicencia [sic] del Sr. Gobernador». Badia recomanà aquella candidatura a Soler i als companys de consistori, preguntant a l'alcalde que fes el mateix amb les persones influents de la localitat; AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Agost 1894, 10-8-1894. Els integristes d'*El Norte Catalán* clamaren en va en contra de la imposició d'un candidat *cuñero*, sense arrelament al país, i que al seu entendre tenia caràcter exclusiu de partit. Amb apel·lacions al patriotisme intentaren repel·lir el que consideraven una imposició del caciquisme polític i es mostraren decidits a votar un altre candidat que, independentment de la seva filiació política, pogués representar legítimament el districte. Aquesta candidatura alternativa no prosperà, presumiblement perquè els compromisos contrets pels notables locals amb Bosch i els seus avaladors no deixaven lloc a aquella opció. *El Norte Catalán* optà pel retraïment -actitud idèntica a la que haurien mantingut els republicans- i es referí amb escarni i sornegueria al fet que haguessin aparegut milers de sufragis a les urnes quan, segons el setmanari, tot just haurien concorregut als col·legis un grapat d'electors; *El Norte Catalán*, núm. 402, 18-8-1894; *Íd.*, núm. 403, 25-8-1894; *Íd.*, núm. 405, 8-9-1894; *Íd.*, núm. 406, 15-9-1894.

¹⁴⁹⁷ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Gener 1894, Albert Rusiñol a Josep Soler Aloy, s. d. La resposta porta data de 10-1-1894. Ambdós es tutegen a la carta i el to evidencia que existeix una relació de confiança prèvia.

¹⁴⁹⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895, 28-3-1894.

afer que despertà un interès molt considerable a la ciutat, el projecte de Samuel Hirt, veí de Barcelona, que preveia generar electricitat aprofitant l'aigua del riu Ter en el seu pas per Masies de Roda i conduir-la fins a Vic, on instal·laria un gran establiment industrial. A primers de febrer del 1895 en el ple de l'ajuntament es va donar compte d'una sol·licitud subscripta per mig miler de veïns en què es demanava que es prenguessin mesures per tal que es materialitzés aquell projecte.¹⁴⁹⁹ Un seguici format per una comissió municipal, els diputats Rusiñol, Badia Andreu i Buïgas, el bisbe Morgades, els advocats Font i Manxarell i Masferrer i una representació de les entitats de la ciutat anaren en comitiva a Barcelona en representació del veïnat a fi d'aconseguir el suport del governador civil en aquell negoci i fer-lo prevaler sobre un projecte alternatiu de Ròmul Bosch i Alsina -propietari de la colònia de Còdol Dret (Masies de Roda)¹⁵⁰⁰-, que els representants vigatans jutjaven desastrós pels interessos de la població. L'expectació que generà l'afer va ser molt considerable, la premsa local se'n va fer ressò a bastament i els plens de l'ajuntament celebrats durant el febrer i primers de març foren excepcionalment concorreguts pels veïns, que esperaven tenir noves i detalls de la qüestió. Tot amb tot, a finals d'any es tingué coneixement que Hirt havia abandonat el seu projecte.¹⁵⁰¹

La renovació de l'ajuntament de juliol del 1895 no trasbalsà en absolut el curs de l'administració municipal. Calia elegir dotze nous regidors, més del que era habitual en les renovacions parcials, perquè calia cobrir les vacants que deixaven els nou que acabaven mandat, més les que s'havien produït amb la mort de Berengueres i Sampons, i la renúncia de Pietx, que havia passat a ser oficial de secretaria. Com ja venia essent usual, es consensuà una candidatura *oficial* que triomfà gairebé completament i sense oposició.¹⁵⁰² *El Norte Catalán*, que donava suport a aquesta llista, va fer saber que s'havien fet gestions i s'havia convocat una reunió política amb la finalitat de confegir una candidatura alternativa, però la iniciativa havia naufragat.¹⁵⁰³ Dels inclosos a la llista *oficial* només l'integrista Joan Vilanova i Camps fou derrotat, ocupant el seu lloc

¹⁴⁹⁹ *Ib.*, 4-2-1895. Sembla que la iniciativa de la recollida de firmes va ser promoguda especialment per l'entitat Unió Comercial *Vicence*. Així s'afirma a BACH ALAVALL, «Festejos particulares...», *op. cit.*

¹⁵⁰⁰ Raquel CASTELLÀ, *Còdol-Dret. Vida d'una colònia industrial (1862-1964)*, Masies de Roda, Ajuntament de les Masies de Roda, 2006.

¹⁵⁰¹ AMV, Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895, 16-12-1895.

¹⁵⁰² La candidatura la formaven Ramon Anglada i Pujals, Antoni Arumí i Blancafort, Jacint Bach i Alavall, Àngel Boixader i Clarà, Domènec Camps i Gudiol, Joan Comella i Colom, Josep Font i Manxarell, Miquel Mestanza i Fortich, Bernat Noguera i Noguera, Marià Vila i Teixidor i Joan Vilanova i Camps; *El Norte Catalán*, núm. 440, 11-5-1895.

¹⁵⁰³ *Íd.*, núm. 438, 27-4-1895; *Íd.*, núm. 440, 11-5-1895.

Miquel Prat i Caralt. Fora d'això, la única incertesa resultà del fet que la llista consensuada incloïa una persona menys que vacants a cobrir, i aquest fet hauria donat lloc a una certa competència al districte quart per a l'obtenció d'aquesta regidoria entre un candidat integrista, Jaume Miró i Codinach, finalment vencedor, i un de carlí, Valentí Massana i Brunet.¹⁵⁰⁴ L'escassa concurrència política tingué el seu reflex en una participació igualment modesta del 31%.¹⁵⁰⁵ Els elegits són inscriptibles majoritàriament en l'òrbita del conservadorisme, per bé que també hi trobem dos fusionistes, Miquel Mestanza i Domènec Camps; dos carlins, Joan Comella i Marià Vila; i un integrista, el ja esmentat Miró. En termes generals la composició socioprofessional del consistori no es va veure modificada de forma substancial, essent predominants els industrials i menestrals, seguits pels professionals liberals.

En consonància amb el torn polític en el govern de l'Estat i el retorn de Cánovas del Castillo al poder el març del 1895, el conservador Font i Manxarell va ser nomenat alcalde per substituir el seu company de cúria, Soler i Aloy, que ocupà en aquell ajuntament el càrrec de tinent primer. La resta de tinències les assumiren Josep Viguer, Miquel Mestanza i Josep Salarich. Tots, excepte el darrer, havien format part d'ajuntaments anteriors, tenien experiència en l'administració local i eren persones significades políticament. Si aquest és el cas de les persones que ocupaven els càrrecs més preeminents de l'ajuntament cal dir que, en canvi, la major part dels regidors eren relativament novells en les seves funcions i, fora de l'impressor Ramon Anglada, no havien format part de cap administració municipal amb anterioritat a 1894. La presència de Font, Soler, Viguer i Mestanza al front dels quatre llocs més preeminents de l'ajuntament evidencien la continuïtat en el poder municipal dels que n'eren principalment detentors d'una dècada ençà. El parlament de l'alcalde en la seva presa de possessió s'encarregà de remarcar una vegada més aquella fita del 1885, en què va situar la restauració de la bona administració, mercès a l'acció enèrgica i patriòtica dels «bons patricis».¹⁵⁰⁶

La renovació de l'ajuntament i el canvi en l'alcaldia no afectà en absolut la bona relació dels representants de la ciutat amb el diputat Rusiñol. El mateix juliol del 1895 el diputat convidà els membres de l'ajuntament en exercici i també als que acabaven de cessar a un banquet per agrair-los el seu nomenament com a fill adoptiu. L'acte serví

¹⁵⁰⁴ *Ib.*; *El Norte Catalán*, núm. 441, 18-5-1895.

¹⁵⁰⁵ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1895, Votació. Cens.

¹⁵⁰⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895, 1-7-1895.

per intercanviar-se elogis mútuament. Enmig de tants afalagaments Rusiñol es referí a Font i Manxarell i Soler i Aloy com a pare i germà predilecte, respectivament, i afirmà que els seus consells i exemples li havien permès guanyar-se la confiança del districte. Els dos vigatans, caps de les opcions dinàstiques conservadora i fusionista a la ciutat, van rebre la creu de Carles III de les mans del diputat, condecoració que els havia concedit la Reina regent i en l'atorgament de la qual de ben segur hi havia tingut part Rusiñol.¹⁵⁰⁷

2.4.1.5. Representants «vigatans» al davant del districte. Les eleccions del 1896

Amb les eleccions d'abril del 1896 Rusiñol deixà de ser representant del districte al Congrés. El seu relleu el va prendre el torellonenc Joaquim Badia i Andreu, candidat conservador que es va imposar sense oposició, obtenint pràcticament la totalitat dels vots emesos. La manca de candidatura alternativa esborrà qualsevol indici de concurrència electoral i la premsa coincidí en assenyalar la manca de moviment i animació en els dies previs als comicis.¹⁵⁰⁸ Amb la seva elecció Badia deixà vacant el càrrec que ocupava a la diputació provincial en representació del districte de Vic-Berga, responsabilitat que exercia des de finals del 1884. El seu lloc no quedà desocupat gaire temps, perquè el setembre d'aquell mateix 1896, en el marc de la renovació parcial de la corporació provincial, els electors del districte van ser cridats a les urnes per triar els quatre representants que els corresponien. A més del de Vic-Berga quatre districtes més renovaren els seus representants. Previsiblement, d'acord amb la correlació de forces al Congrés i en sintonia amb el partit que estava al capdavant del govern espanyol, les eleccions van donar lloc a una clara majoria conservadora a la Diputació de Barcelona.

Dies abans dels comicis, *La Vanguardia* avançava que el comitè provincial conservador havia decidit encasellar al districte de Vic-Berga a Font i Manxarell, alcalde de Vic, i a Salvador Badia i Andreu, metge homeòpata nascut a Torelló, germà de l'aleshores diputat vigatà a les Corts. Els altres dos llocs es deixarien per a les minories fusionista i carlina.¹⁵⁰⁹ Uns dies més tard, la mateixa capçalera noticiava que el comitè liberal monàrquic de la província havia proclamat candidat a l'advocat Soler i Aloy, aleshores primer tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Vic. El portaveu

¹⁵⁰⁷ *El Norte Catalán*, núm. 450, 20-7-1895; *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XXV.

¹⁵⁰⁸ *La Dinastia*, núm. 5576, 4-4-1896; *La Veu del Montserrat*, núm. 15, 11-4-1896, p. 119; *El Norte Catalán*, núm. 488, 11-4-1896.

¹⁵⁰⁹ *La Vanguardia*, núm. 4769, 15-8-1896, p. 2. A Vic se'n va fer ressò *El Norte Catalán*, núm. 507, 22-8-1896.

conservador oficialista barceloní, *La Dinastia*, no tardà en confirmar la candidatura dels conservadors-liberals, que a més de Font i Badia, incloïa a Ramon Pujol i Thomàs, exalcalde de Berga.¹⁵¹⁰ El mateix periòdic assenyalava que, des de Berga, els *rosalistes* patrocinaven una candidatura alternativa que incloïa al fusionista Soler i Aloy i als carlins Gaietà Buïgas i Josep de Rocafiguera.¹⁵¹¹ Aquest darrer, destacat hisendat vigatà, havia deixat el seu càrrec de tinent d'alcalde a la ciutat tot just en l'última renovació de l'ajuntament el juliol del 1895 i, com en les darreres eleccions provincials del 1892, quan carlins i integristes locals coincidiren a donar-li suport, expressà de nou en aquesta ocasió que la candidatura era patrocinada de forma aliena a la seva voluntat i que renunciaria al càrrec en cas d'ésser elegit.¹⁵¹²

Finalment sortiren victoriosos Soler, Buïgas, Font i De Rocafiguera. L'escrutini fou llarg i tens, i es presentaren nombroses protestes.¹⁵¹³ El diputat Joaquim Badia denuncià a la premsa les tupinades perpetrades en benefici de la candidatura de De Rocafiguera per evitar la victòria legítima del seu germà, una acusació que atribuïa la responsabilitat d'aquells resultats al grup de poder local vigatà amb el que fins aleshores havia mantingut una evident relació d'afinitat.¹⁵¹⁴ *El Norte Catalán*, que havia recolzat decididament a De Rocafiguera, qualificà la seva victòria de «*glorioso triunfo*» i considerà que els resultats, amb l'elecció de tres vigatans, era un desenllaç favorable als interessos comarcals.¹⁵¹⁵ Els quatre representants provincials, en un gest relativament poc habitual, s'adreçaren a l'ajuntament oferint el seu concurs i influència en una comunicació conjunta.¹⁵¹⁶ La derrota contra pronòstic de Badia i Pujol causà malestar en el conservadorisme oficial, per tal com sembla que Font i Manxarell, cap dels conservadors al districte, incomplí compromisos previs adoptats amb el comitè provincial del partit en el sentit d'assegurar l'elecció dels dos esmentats.¹⁵¹⁷ Les

¹⁵¹⁰ *La Dinastia*, núm. 5925, 2-9-1896; *Íd.*, núm. 5928, 5-9-1896.

¹⁵¹¹ *Íd.*, núm. 5925, 2-9-1896. Sobre les eleccions provincials del 1896 a Berga *vid.* NOGUERA, Industrialització i caciquisme..., *op. cit.*, p. 375-282. El treball ofereix informació abundant sobre la dinàmica politicoelectoral de la zona i les personalitats i grups que la van protagonitzar.

¹⁵¹² *El Norte Catalán*, núm. 508, 29-8-1896.

¹⁵¹³ *La Veu del Montserrat*, núm. 37, 12-9-1896, p. 295.

¹⁵¹⁴ *El Norte Catalán*, núm. 510, 12-9-1896.

¹⁵¹⁵ *Ib.*

¹⁵¹⁶ AMV, Correspondència 1896 (II) - 1897 (I), Desembre 1896, s. d.

¹⁵¹⁷ Segons el relat de les *Memories de un menestral...*, *op. cit.*, secció XXVIII, l'acord inicial comprenia una candidatura formada per Soler, Font, Pujol i Badia. La llista, doncs, estava integrada per elements afins al dinastisme oficial. Font, com a cap del comitè conservador local, hauria adoptat el compromís d'assegurar el triomf de Pujol i Badia, a canvi que aquest primer li garantís un resultat favorable a la zona de Berga. El temor a una derrota en cas que els carlins presentessin una lluita electoral vigorosa hauria fet que els notables vigatans, encapçalats per Joaquim d'Abadal, i amb l'aquiescència de Font mateix, aleshores alcalde de la ciutat, acabessin pactant una candidatura diferent a la que havia estat acordada

dissensions entre el conservadorisme local i la direcció barcelonina van fer-se més acusades, com veurem, en els anys del tombant de segle.

2.4.1.6. La renovació de l'ajuntament el 1897 i les eleccions generals del 1898

L'elecció de Font i Soler com a diputats deixà l'Ajuntament de Vic sense el seu alcalde i primer tinent. Viquer, tinent segon, assumí interinament la presidència fins que se'l confirmà governativament en el càrrec. Els canvis obligaren a reorganitzar les tinències primera i segona, que foren assumides per Domènec Camps i Joan Comella, respectivament.¹⁵¹⁸ Un comentari publicat a *La Veu del Montserrat* el gener del 1897 en què s'afirmava que des de primers del mes anterior -moment en què es nomenà oficialment com a alcalde a Viquer- l'administració municipal, «lliure d'influències polítiques y d'atencions de caciquisme», havia donat bons resultats, fou interpretat pel regidor Miró com una ofensa cap a la corporació local i, molt especialment, cap a la persona de Font i Manxarell que fins aleshores havia presidit el consistori.¹⁵¹⁹ Viquer va procurar tancar el tema fent constar que «*todos los Ayuntamientos que desde el año mil ochocientos ochenta y cinco se han venido sucediendo en esta ciudad, atentos al cumplimiento de su deber se han ocupado exclusivamente [sic] de los asuntos económico-administrativos, con abstracción completa de todo ideal político y de toda influencia extraña a los intereses morales y materiales de esta población cualquiera que haya sido la filiación política de sus Presidentes [...]*».¹⁵²⁰ Una vegada més, doncs, el 1885 era assenyalat pels qui detenien el poder municipal en aquell moment com la frontera que demarcava, per una banda, la fi del caciquisme i del predomini dels interessos polítics i particulars; i, per l'altra, l'inici de la bona administració, de l'acció regeneradora i desinteressada en favor dels interessos ciutadans.

Amb els comicis de maig del 1897 es va renovar parcialment la composició de l'ajuntament, essent elegits deu nous regidors. La participació va ser discreta, de poc més del 26%, i la victòria va ser absoluta per a la «candidatura administrativa de consens». S'imposà, doncs, la continuïtat. La nova combinació municipal presentava un clar predomini conservador concertat amb una mixtura de fusionistes, carlins i

prèviament amb Manuel Planas i Casals i els germans Badia, integrada pels que finalment resultaren vencedors. L'actitud mantinguda per Font durant l'episodi li hauria costat l'amonestació i censura de Planas i Casals. *Vid.*, també, *La Plana de Vich*, núm. 84, 7-2-1901.

¹⁵¹⁸ AMV, Correspondència 1896 (II) - 1897 (I), Desembre 1896, 4-12-1896; AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 7-12-1896.

¹⁵¹⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 9-1-1897, p. 13-14.

¹⁵²⁰ AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 18-1-1897.

integrates. Florenci de Riera va ser nomenat alcalde governativament i els primers llocs de l'ajuntament van ser ocupats per altres individus igualment consonants amb l'hegemonia municipal dels darrers anys: Joaquim d'Abadal, Antoni Bayés, Miquel Mestanza i Antoni Arumí.

Tot amb tot, pocs dies després de les eleccions, i malgrat que els resultats harmonitzaven amb les seves expectatives, *El Norte Catalán* alertava els conciutadans: «*La Unión administrativa vicense está amenazada de grave peligro de muerte*». El periòdic integrista, ferm partidari d'aquella coordinació estratègica local entre individus pertanyents a faccions polítiques diferents, advertia que l'ambició, els interessos personals i el nepotisme estaven fracturant la «unió» que, a més, havia de fer front als seus opositors i a les candidatures republicanes que procuraven disputar-los puntualment algun districte.¹⁵²¹

La Veu del Montserrat esperava que la nova administració seguiria els passos de la última, que es mantindria al marge d'influències polítiques, anteposaria l'interès local i se sobreposaria a influxos externs i interessos mesquins. El periòdic feia un balanç moderadament positiu de la darrera administració i assenyalava entre les millores materials l'arranjament d'alguns carrers, la construcció d'un local nou per al dipòsit de les espècies subjectes a l'impost de consums, l'inici de la construcció d'un nou escorxador i la instal·lació de la llum elèctrica. De la implementació de l'enllumenat elèctric a la població hom en troba referències més o menys constants i sovintejadades des del 1893, però les diverses propostes i projectes no arribaren a port fins a finals del 1897, quan la ciutat tot just en gaudia d'una forma parcial i encara poc satisfactòria, per bé que alguns establiments industrials i comercials pioners com els de Comella i Arumí en disposaven des de feia més d'una dècada.

L'ajuntament presidit per De Riera es trobà poc després de la seva presa de possessió amb la mort per atemptat del president del govern espanyol, Cánovas del Castillo. La corporació municipal s'adherí a la condemna del magnicidi i al dol «*de la Nación entera por la irreparable pérdida del primero de sus estadistas*», que «*arrebata a España una de sus más legítimas y preclaras glorias*».¹⁵²² Dies més tard l'ajuntament

¹⁵²¹ *El Norte Catalán*, núm. 545, 15-5-1897. El periòdic republicà reusenc *La Autonomía* assegurava que «*En Vich los integristas, carlistas y fusionistas capitaneados por el cacique Mestanza hicieron una terrible tupinada para derrotar al candidato republicano*», *La Autonomía*, núm. 742, 12-5-1897, p. 2.

¹⁵²² AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 9-8-1897.

assistí en corporació a l'ofici funeral celebrat a la catedral, on s'aplegaren la resta d'autoritats locals.

Aquelles manifestacions de patriotisme espanyol, afavorides particularment pel context i l'ambient del moment, no eren gens infreqüents entre les elits locals vigatanes finiseculars. Des del 1895, en el marc de la insurrecció antillana i la guerra hispanocubana, foren relativament habituals.¹⁵²³ Durant els anys 1898-1899 l'ajuntament presidit per De Riera procurà auxiliar els repatriats vigatans amb el suport de la Congregació de Sant Lluís Gonzaga i, també, participà amb un donatiu modest en la subscripció fomentada per l'Estat espanyol per atendre les despeses ocasionades per la guerra.¹⁵²⁴ La corporació municipal s'excusava de no destinar-hi una partida major al·legant les sumes importants que estava invertint en pal·liar la «misèria pública», en un moment en què l'increment sensible del preu del pa estava causant greus dificultats a la classe treballadora que, com és sabut, tenia aquell article de primera necessitat com a base de la seva dieta. Després de les queixes dels veïns i que «*una muy numerosa comisión de mugeres [sic] del pueblo*» demanés a l'ajuntament que intercedís en el conflicte, la corporació municipal accedí a subvencionar provisionalment una part del preu del pa.¹⁵²⁵

Després de la mort de Cánovas l'agost del 1897 el militar Marcelo Azcárraga, fins aleshores ministre de Guerra, assumí durant un temps breu la presidència del govern. Aviat, però, el mes d'octubre, es configurà un nou executiu liberal presidit per Sagasta. El torn implicà la convocatòria d'eleccions mesos més tard amb l'objectiu d'aconseguir una majoria parlamentària consonant. En els comicis de març del 1898 al districte de Vic hi resultà elegit sense oposició Josep Soler i Aloy, que era el candidat *oficial* designat pel comitè provincial del partit liberal.¹⁵²⁶ Com ja havia succeït en les darreres eleccions al Congrés dels diputats, que havia guanyat el torellonenc Badia i Andreu, l'absència de candidatures concurrents es traduí en l'absència de moviment i animació

¹⁵²³ Així, per exemple, l'ajuntament feia constar en acta el març del 1896 la «*viva y profunda indignación con que se ha enterado de los soeces insultos é infames calumnias inferidas a nuestra hidalga y generosa Patria en el Senado de Wasington [sic], para cohonestar su injusta y deshonorosa protección a los insurrectos cubanos*», AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 2-3-1896. Quan es va tenir confirmació de la victòria de les tropes espanyoles sobre les forces comandades pel líder independentista Antonio Maceo, l'ajuntament decidí comunicar-ho públicament «*para satisfacción general del vecindario y particular de aquellas familias que tienen alguno a algunos hijos luchando por la integridad de la Patria en aquellas remotas regiones*», AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 14-12-1896.

¹⁵²⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 73, 1898-1900, 16-5-1898, 31-10-1898, 6-3-1899, 5-4-1899, 15-5-1899.

¹⁵²⁵ *Ib.*, 9-5-1898, 16-5-1898, 4-7-1898.

¹⁵²⁶ *La Vanguardia*, núm. 5350, 25-3-1898, p. 3.

preelectoral, en una participació relativament modesta (51%), i en el fet que l'únic aspirant arrebegà gairebé la totalitat de vots emesos.¹⁵²⁷ En els mesos previs a les eleccions havien sonat els noms d'altres candidats liberals en el lloc de Soler, primer Rusiñol i després Godó.¹⁵²⁸ A finals de gener ja semblava clar que el candidat seria Soler. Tot i que *El Norte Catalán* valorava positivament «*que se regale a los electores de nuestro distrito un candidato no cunero*», no s'estava d'observar que seria preferible que el candidat ho fos d'acord amb la voluntat dels electors del districte i no «*impuesto por el querer del caciquismo*».¹⁵²⁹ Semblantment, però amb un to menys crític, *La Veu del Montserrat* assenyalava: «hem tingut la fortuna de que'ns *encasillassen* á un fill de la població».¹⁵³⁰

La candidatura de Soler va ser avalada i presentada al districte per Rusiñol, per bé que a Vic i a l'entorn ja era una persona prou coneguda, perquè des de feia més d'una quinzena d'anys tenia un paper actiu en el món polític local, havia estat alcalde en dues ocasions, havia exercit de fiscal municipal i havia estat president del Casino *Vicense*.¹⁵³¹ Soler era el primer diputat al Congrés del districte nascut i resident a Vic des que el 1873, feia vint-i-cinc anys, s'havia elegit al republicà Josep Bach i Serra. El fet, però, és que la seva elecció es devia, en bona mesura, al fet de gaudir de la condició de candidat oficial, a l'encasellament des de la direcció provincial del partit, a la desmobilització d'una part molt notable de l'electorat i a la debilitat de les opcions polítiques potencialment alternatives o opositores. És clar, també, que comptava amb l'aquiescència de l'elit vigatana de la qual formava part.

En qualsevol cas, la seva elecció deixà una vacant a la diputació provincial. Amb l'objectiu de cobrir-la el setembre del 1898 se celebraren eleccions i resultà elegit el també liberal Ferran Almeda i Delmuns, enginyer i industrial amb vinculacions empresarials al districte on sembla que, malgrat tot, era força desconegut, si més no per

¹⁵²⁷ Les dades de participació i la distribució del percentatge de vot a BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 636. L'escassa animació electoral la reflecteixen diverses cròniques periodístiques; *La Vanguardia*, núm. 5353, 28-3-1898, p. 5; *La Veu del Montserrat*, núm. 13, 2-4-1898, p. 102; *El Norte Catalán*, núm. 591, 2-4-1898.

¹⁵²⁸ *Íd.*, núm. 570, 6-11-1897; *Íd.*, núm. 579, 8-1-1898.

¹⁵²⁹ *Íd.*, núm. 581, 22-1-1898.

¹⁵³⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 13, 2-4-1898, p. 102.

¹⁵³¹ Segons el relat de *Memories de un menestral...*, op. cit., secció XXVII, Soler era el candidat triat personalment per Rusiñol, que volia una persona de la seva més absoluta confiança a Madrid. L'autor de les esmentades memòries, de fet, presenta a Soler com una figura absolutament subordinada a Rusiñol i assegura que la seva candidatura obeïa a la voluntat de disposar d'un «home de palla» a les Corts.

a una part de les elits i l'electorat vigatà.¹⁵³² *La Veu del Montserrat* destacava que les eleccions havien tingut lloc «en mitx de la més gran indiferència, no solament de la Ciutat sinó de tot lo Districte», i no s'estava d'assenyalar amb cert escarni que, malgrat tot, a l'escrutini general hi havia aparegut «la friolera» de més de 10.000 vots: «qui no ho vulga creure que ho vaja á veure».¹⁵³³ El frau electoral, en definitiva, estava perfectament integrat en la dinàmica ordinària del sistema i en convocatòries com aquella, marcada per l'absència d'opcions concurrents, les manipulacions podien fer-se més còmodament i amb major sentit de la impunitat.

2.4.2. Vers la configuració d'un nou escenari polític (1899-1903)

El tombant de segle presenta símptomes que anuncien de forma més o menys clara la fi d'una etapa. Com és sabut, a Catalunya les eleccions generals del 1901 i el 1907 han estat interpretades com a fites rellevants en la desarticulació del torn dinàstic i com l'expressió eloqüent d'un canvi gradual però profund en el panorama polític del país. En les pàgines precedents hem vist indicadors d'una progressiva dimensió pública de la política i del pes creixent assolit per les associacions i la premsa en la socialització dels imaginaris polítics i en la mobilització de la ciutadania. Xavier Tornafoch situà l'any 1899 l'inici del seu estudi sobre la vida política vigatana del primer terç de segle XX. La seva recerca es proposava d'analitzar la modernització de la política local en el pas de l'anomenada *vella* política de notables, a un nou model que es consolidà lentament i amb vacil·lacions, i que es caracteritzaria per trets com l'autenticació gradual del sufragi, l'emergència o la consolidació de noves forces polítiques, la incardinació creixent entre aquestes i la ciutadania a través de canals i plataformes de comunicació i mobilització, i la concurrència creixent entre aquests moviments i organitzacions per assolir l'hegemonia. L'autor assenyala que vers el 1910 les transformacions havien estat prou importants com per haver provocat la decadència del bipartidisme dinàstic propi del sistema de la Restauració i la prevalença creixent de dos partits ultraconservadors, catalanistes i carlins, en disputa per l'hegemonia política a nivell local.¹⁵³⁴

¹⁵³² Si més no així s'afirma a *El Norte Catalán*, núm. 614, 10-9-1898. Almeda fou elegit per al districte de Vic-Granollers i no per al de Vic-Berga, per tal com la Llei de 5 de juliol de 1898 havia modificat la divisió territorial-electoral, de tal manera que Vic i Granollers conformaven el districte VI, mentre que Berga passava a associar-se amb Manresa en el districte VII; TORAN, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 163.

¹⁵³³ *La Veu del Montserrat*, núm. 37, 17-9-1898, p. 294.

¹⁵³⁴ TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, *op. cit.*, p. 125 i s.

2.4.2.1. Les eleccions generals del 1899: indicis de descomposició en el dinastisme

Celebrades sota la influència de l'ensulsiada moral del 98, les eleccions al Congrés dels diputats de l'abril del 1899 tenen un interès particular al districte de Vic, per tal com van escenificar de manera pionera el desafiament que el regionalisme catalanista conservador plantejaria des d'aleshores al dinastisme. L'episodi resulta incompreensible si no es pren en consideració el distanciament d'un sector dels prohoms locals respecte les directrius dels partits dinàstics. El grup de poder que controlava la direcció dels afers municipals des de feia més d'una dècada optà per patrocinar una candidatura pròpia, la de Raimon d'Abadal, que sintonitzava amb el regionalisme catalanista més conservador i que, en certa manera, va convergir en aquella conjunta amb el programa regeneracionista abanderat per Silvela-Polavieja.¹⁵³⁵ L'aposta per D'Abadal significà l'enfrontament electoral amb el candidat conservador *planista* patrocinat per la direcció barcelonina del partit, el torellonenc Joaquim Badia i Andreu. Badia va veure, així, com els seus antics aliats vigatans li giraven l'esquena, i com el teòric cap dels conservadors locals, Font i Manxarell, actuava de nou al marge de les directrius provincials del partit, com ja havia ocorregut en les eleccions parcials a la Diputació de Barcelona del 1896.¹⁵³⁶

Aquelles dissidències es van veure afavorides per les tensions i la divisió intestina del conservadorisme barceloní i espanyol. Com ja comprovarem, en les dues convocatòries electorals a Corts següents, en els anys 1901 i 1903, va acabar-se imposant el candidat conservador oficial, Fernando Huelín, però l'alternativa que representava D'Abadal va significar un veritable desafiament en totes dues ocasions. En els anys immediatament posteriors el dinastisme va veure seriosament contestada la seva hegemonia, sobretot a mesura que alguns dels que havien figurat entre els seus principals suports locals van anar-se decantant de forma més o menys decidida i

¹⁵³⁵ La importància d'aquestes eleccions ha estat apuntada per diversos autors, entre els quals TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 125-126; VILANOVA, *Raimon d'Abadal i Calderó...*, op. cit., p. 9 i s.

¹⁵³⁶ Segons *La Plana de Vich*, núm. 2, 12-7-1899, la indisciplina costà al president del comitè conservador liberal local un vot de censura. La mateixa capçalera afirmava que el Cercle Conservador Liberal de Barcelona l'obligaria a presentar la dimissió del càrrec i la baixa com a soci. *Vid.*, també, *Íd.*, núm. 84, 7-2-1901. Amb tot, amb motiu de les eleccions generals del 1903, quan Font donà suport altra vegada a la candidatura D'Abadal, *La Plana de Vich* (núm. 188, 5-2-1903) el presentava de nou com a president del comitè conservador de la ciutat. *Vid.*, també, *Íd.*, núm. 192, 5-3-1903.

ostensible vers la configuració d'una alternativa catalanista que, a Vic, va tenir entre els seus fruits la constitució d'una entitat politicocultural com Catalunya Vella.

Com és sabut, el primer govern espanyol format després dels Tractats de París de desembre del 1898 el presidí Silvela. El nou executiu, constituït el març del 1899, incloïa al general Polavieja com a ministre de Guerra i al català Manuel Duran i Bas com a responsable de la cartera de Gràcia i Justícia. Ben poc després van ser convocades eleccions a Corts. En aquell context, el bisbe Morgades, ja gairebé a la fi del seu episcopat vigatà, publicà una pastoral sobre les eleccions que tingué un ampli ressò en la premsa catalana del moment.¹⁵³⁷ El prelat indicava que en la situació de catàstrofe nacional del moment era ineluctable una reacció amb la finalitat de regenerar un sistema malalt i immoral. Calia confiar en el nou govern i les autoritats, però la tasca era massa ingent per encomanar-los-la en exclusiva. Una forma efectiva de coadjuvar a aquella obra restauradora consistia, segons el bisbe, en què en els comicis propvenients fossin elegits diputats independents, deslligats de compromisos de partit, persones virtuoses i prestigioses que responguessin veritablement als interessos del país. El bisbe de Vic demanava defugir les sortides radicals i cridava a tots els homes de bona voluntat a la reforma del sistema.

La Veu del Montserrat publicà íntegrament la pastoral i la glossà amb amplitud. No és gens casual, és clar, que en el mateix número en què va imprimir-se el document episcopal es fes explícit el suport del setmanari a la candidatura D'Abadal.¹⁵³⁸ Així com en altres conteses electorals el periòdic havia procurat no immiscir-se directament o explícita, en aquesta ocasió la presa de posició no deixà lloc a dubtes. El setmanari assegurava que «Tots els elements sans e independents d'aquest districte electoral, prescindint de tota mira política, han acordat presentar la candidatura del distingit advocat D. Ramon d'Abadal y Calderó [...]. Difícilment podia sonar un nom que fos tant grat per la generalitat dels electors y es segur que no trobará altra oposició que la

¹⁵³⁷ Pastoral «Elecciones», *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, núm. 1243, 31-3-1899, p. 217-223.

¹⁵³⁸ L'Epistolari de Manuel Duran i Bas permet constatar que Morgades s'interessà activament per la sort de la candidatura D'Abadal i que esperava alguns fruits de la influència de Duran i de les gestions del seu fill Raimon Duran i Ventosa. «*Andamos por aquí atareados con la elección de diputado; se había escrito que Abadal tendría alguna protección y a lo menos que no se le haría la contra, ahora parece que el candidato es Badía, si su Raymundo no ha podido desbaratarlo*», Riquer, *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas...*, op. cit., p. 505, carta 301. Es tracta d'una carta enviada per Morgades a Duran, que en l'obra que citem apareix datada a 20 d'abril de 1899. Les eleccions s'havien celebrat el dia 16 d'aquell mes, fet que fa pensar que possiblement la datació de la carta és incorrecta. El periòdic *Lo Mestre Titas*, núm. 95, 15-4-1899, p. 3, assegurava que D'Abadal comptava amb el suport del bisbe Morgades.

que pugua venir del caciquisme, que aquí, com en totes parts, farà tot lo que pugua per continuar l'antich sistema de representacions artificioses, filles no de la voluntat dels electors, sinó de les disposicions dels comitès». ¹⁵³⁹ L'extracte presenta una evident afinitat amb la pastoral indicada i, també, amb el discurs regeneracionista molt en voga en aquella conjuntura i que el catalanisme tant havia utilitzat en els darrers anys. Segons el setmanari, la D'Abadal era la candidatura que responia genuïnament als desitjos i els interessos dels oriünds, i la seva victòria sobre les directrius i les pretensions dels comitès de partit (o de les instàncies governamentals, si fos el cas), significaria el triomf del país sobre el caciquisme i els seus dictats, l'autenticació del sufragi i la prevalença de la voluntat autèntica dels electors. ¹⁵⁴⁰

La candidatura de Raimon d'Abadal també va rebre el suport d'*El Norte Catalán*, que va fer-se ressò de la pastoral de Morgades i que va emparar-se en unes «Reglas prácticas» del bisbe de Tortosa que recomanaven votar de forma preferent aquells candidats catòlics que fessin renúncia explícita dels principis liberals. ¹⁵⁴¹ El setmanari reconeixia l'amistat i la deferència que fins aleshores hi havia hagut amb Badia i Andreu, però els redactors afirmaven que l'afecció pels interessos de la ciutat i el deure de lluitar contra el caciquisme els obligava a recolzar D'Abadal. Badia no deixava de ser membre d'«*uno de los partidos liberales que tan maltrecha y harapienta han puesto a nuestra desventurada España*». *El Norte Catalán* li retreia «*su filiación liberal conservadora y [...] su sumisión rendida a la jefatura indiscutible del tan conocido cacique máximo de nuestra provincia*», Manuel Planas i Casals. ¹⁵⁴² La vigília de les eleccions el periòdic assegurava que s'esperava una lluita fortament disputada a la ciutat, per tal com els vigatans es trobaven dividits en dos bàndols, «*el formado por los elementos contrarios a la Unión administrativa de Vich, y el que constituyen los amantes de la buena administración municipal. Este es el adicto a D. Raimundo de Abadal y Calderó; aquel manifiéstase devoto de D. Joaquín Badía y Andreu*». ¹⁵⁴³ L'extracte evidencia que els comportaments polítics i electorals, fins i tot en les convocatòries a Corts, són difícilment comprensibles sense atendre les dinàmiques i els conflictes específicament locals i posa de manifest, igualment, la interrelació estreta i el condicionament mutu entre les diverses instàncies de representació i de poder. Tant pels

¹⁵³⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 13, 1-4-1899, p. 103.

¹⁵⁴⁰ *Ib.*, p. 97-98.

¹⁵⁴¹ *El Norte Catalán*, núm. 644, 8-4-1899; *Íd.*, núm. 645, 15-4-1899.

¹⁵⁴² *Ib.*

¹⁵⁴³ *Ib.*

individus que eren components o partidaris de la *unió* i que pretenien perpetuar la seva hegemonia a nivell local, com per a aquells que maldaven per erosionar-la i posar-hi fi, era d'importància vital comptar amb un representant al districte que pogués influir en un sentit favorable als seus interessos.

Finalment les eleccions, celebrades sota l'ombra de les vagues fabrils i el conflicte laboral a la comarca, les guanyà D'Abadal per un marge estret de vots, superant per poc més de mig centenar de sufragis el seu rival. Els resultats van ser molt desiguals segons les poblacions. Així, mentre D'Abadal s'imposà amb claredat a Vic ciutat, Badia arrasà a la seva població, Torelló; a Manlleu, per exemple, s'imposà el primer per un marge molt estret. Amb tot, la participació global a nivell de districte va ser relativament modesta, del 53,68%.¹⁵⁴⁴ *El Norte Catalán* qualificà la lluita a la ciutat de «*reñida y animadísima y a la vez legal y ordenada*». El portaveu integrista celebrà els resultats, qualificà la victòria de «*muy importante*» i interpretà que amb la resolució de la contesa els vigatans havien aconseguit «*salvar nuevamente del peligro el arca respetable de su buena administración municipal*», i que ahora havien demostrat estar disposats «*a contribuir con su granito de arena a la grandiosa obra de la tan universalmente deseada regeneración de España*». ¹⁵⁴⁵ Igualment contundent i entusiasta es mostrava *La Veu del Montserrat*, que justificava la seva atenció als assumptes electorals en aquella ocasió, perquè havia «sigut una campanya dels bons redreçantse ab energí contra els pervers o confusioners». Es tractava de la «victoria conseguida a Vich per un candidat de les nostres idees contra un home fill del caciquisme e imposat per aquest». El periòdic s'enorgullia d'haver «figurat aquesta vegada en la campanya electoral» i d'haver patrocinat la victòria de la «candidatura independent», «indígena», recolzada al districte per «tots els elements no polítichs y els polítichs que no's subjectan al despotisme d'una *jefatura*». Per contra, Badia, «el candidat den Planas y Casals ha hagut d'ampararse per anar a la lluyta primerament de tots aquells davant dels quals podia invocar un favor, segonament dels díscols de totes les localitats y tercerament dels obrers, als quals tractá de conquistar prometentlos que la *huelga* actual l'acabaria ell immediatament després de sa victoria y presentántsel acompañat de socialistes y potser cosa pitjor [...]». ¹⁵⁴⁶ Segons el redactor, a Vic Badia era recolzat per «els mateixos que

¹⁵⁴⁴ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 636.

¹⁵⁴⁵ *El Norte Catalán*, núm. 646, 22-4-1899.

¹⁵⁴⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 16, 22-4-1899, p. 126-127; *La Veu de Catalunya*, núm. 106, 17-4-1899 (ed. vespre) coincidí en afirmar que «Lo senyor Badia, pera arrastrar á las masas obreras, no va reparar en afalegar als socialistas y *huelguistas* de la comarca».

continuament han tractat de posar trabes a la bona administració municipal», fet que obligà els partidaris D'Abadal a mobilitzar «gent d'ordre» tradicionalment abstencionista o inhibida políticament. La crònica també afirmava que veient el desenllaç advers que s'anava desprenent de l'escrutini, Badia i els seus acòlits assajaren de falsificar els resultats.¹⁵⁴⁷ Tot amb tot, les sospites de manipulació i il·legalitat van recaure també sobre D'Abadal en les eleccions corresponents al municipi d'Oristà, a propòsit de les quals es presentà protesta formal.¹⁵⁴⁸

2.4.2.2. Emergència de l'oposició a la «unió administrativa»

Molt poc després van tenir lloc les preceptives eleccions municipals per a la renovació biennal de la meitat de l'ajuntament. Tal com ho palesen alguns dels extractes anteriors, tant *La Veu del Montserrat* com *El Norte Catalán*, ambdues partidàries de l'anomenada «unió administrativa» i del grup que controlava el poder municipal des de feia prop de quinze anys, van considerar fonamental el triomf D'Abadal per garantir la continuïtat d'aquella fórmula i l'hegemonia del col·lectiu que l'informava i li donava suport. La interdependència entre ambdues convocatòries electorals resultava evident per als coetanis implicats en les conteses. Així, *El Norte Catalán*, que va donar suport explícit a la candidatura de la «unió», va destacar poc després dels comicis que aquella havia estat «rudamente combatida», per tal com s'havien aliat en contra seva «*todos los elementos que apoyaron al señor Badía en las elecciones generales*».¹⁵⁴⁹ *La Veu del Montserrat* també destacà que les eleccions havien estat «bon xich animades» i que la candidatura anomenada d'administració havia estat «bastant combatuda».¹⁵⁵⁰ El fet, però, és que dels nou individus que la integraven, en resultaren elegits vuit. El membre d'aquella llista que no resultà electe va ser Teodor de Mas i Nadal, hisendat i enginyer, membre d'una família de sòlida tradició carlina. En el seu lloc va sortir vencedor al districte

¹⁵⁴⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 16, 22-4-1899, p. 126-127.

¹⁵⁴⁸ *La Vanguardia*, núm. 5738, 21-4-1899, p. 6; *La Dinastia*, núm. 6878, 21-4-1899, *La Autonomía*, núm. 1333, 23-4-1899. El periòdic vigatà *La Plana de Vich*, que aparegué poc després (juliol del 1899) amb una actitud combativa vers la «unió administrativa» vigatana i favorable al conservadorisme dinàstic oficial, va recórrer insistentment a l'argument que D'Abadal havia aconseguit l'acta de diputat a causa de les tupinades d'Oristà.

¹⁵⁴⁹ *El Norte Catalán*, núm. 649, 13-5-1899; *Íd.*, núm. 650, 20-5-1899.

¹⁵⁵⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 20, 20-5-1899, p. 158. El corresponsal vigatà de *La Vanguardia* (núm. 5759, 15-5-1899, p. 2) s'equivocà completament en la seva crònica telegràfica quan afirmà que la victòria havia estat per «*los elementos de oposición amigos del joven abogado señor Sala y Molas*». Els redactors de *La Veu de Catalunya* (núm. 138, 19-5-1899, ed. vespre) van detectar l'error i asseguraven que «la candidatura independent, ó d'administració, ha sortit triomfant com sempre, á pesar dels esforços de la oposició, es dir dels mateixos qu'en les eleccions de diputats treballaren pel senyor Badia, los quals dels nou regidors elegits no més n'han tret un, lo actual Jutge municipal, que figurava com capitost dels *Badiistas* en ditas eleccions anteriors».

tercer l'advocat Josep Sala i Molas, candidat d'oposició, que a partir d'aleshores tindria un protagonisme molt destacable en la vida política local, sobresortint tant en la crítica al grup de poder que feia anys que sostenia les candidatures administratives, com en la defensa dels interessos del conservadorisme oficialista al districte, que en els anys pròxims presentaria a Fernando Huelín per disputar a Raimon d'Abadal la representació al Congrés per Vic.

La competència al districte tercer es va deixar notar amb força en termes de participació. Mentre que a la resta de divisions només va votar a l'entorn d'un terç del cens, a l'esmentat districte dels Caputxins arribà al 60%, pràcticament el doble. En l'escrutini un dels interventors va presentar protesta contra la validesa de l'elecció de Sala i Molas, adduint que el càrrec de regidor era incompatible amb el de jutge municipal que ocupava aleshores i assegurant que el mateix Sala «realizó coacciones».¹⁵⁵¹ La major part de reclamacions, però, vingueren del sector opositor. Miquel Poudevida demanà la incapacitat legal de quatre nous electes, Francesc Bassols, Joan Orri, Manuel Moret i Albert Buxó, argumentant que no gaudien de les condicions necessàries per ésser considerats elegibles.¹⁵⁵² Els implicats, per la seva banda, procuraren certificar la seva capacitat legal. Una altra protesta va provenir del farmacèutic Josep Camprodon i Vinader, que va demanar la nul·litat de les eleccions al·legant que s'havien produït un reguitzell d'il·legalitats i abusos, començant per l'actuació de la Junta municipal del cens i el procés de proclamació de candidats i nomenament d'interventors, realitzats presumptament de manera tendenciosa a fi i efecte «*de conseguir la Junta del Censo que las mesas no fuesen intervenidas por la oposición conservadora, única que se presentaba a la lucha (pues el Ayuntamiento pertenece al partido Carlo-Nocedalino-Fusionista)*». El reclamant assegurava que l'escrutini tampoc s'havia celebrat amb les formalitats preceptives. Camprodon també es queixava de l'actuació de la corporació municipal el dia de les eleccions:

El Ayuntamiento empeñado en elegir su sucesor, como si fuese un vulgar ciudadano que dicta su testamento, prescinde de los electores, y poniendo en juego todo el escuadrón armado de vigilantes de consumos y haciendo que se levanten de día los serenos para ausiliar [*sic*] a los alguaciles a las órdenes del jefe de policía, con barrenderos, empleados,

¹⁵⁵¹ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elección de concejales, Acta de la junta general de escrutinio en las elecciones de concejales. *La Plana de Vich* (núm. 231, 26-11-1903), periòdic que havia dirigit Sala i Molas mateix, assegurava que el seu nomenament com a jutge municipal era degut a la influència de Joaquim Badia, quan aquest era diputat a Corts en representació del districte.

¹⁵⁵² AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elección de concejales, Reclamació de Miquel Poudevida (24-5-1899).

brigadas municipals, tíos, sobrinós i primos, invade los col·legios para que la liga fusionista-nocedalino-carlista no se desmorone.¹⁵⁵³

La seva sol·licitud, adreçada a la comissió provincial, va ser impugnada sistemàticament per l'ajuntament en funcions que, en l'informe elaborat per acompanyar la tramitació de la instància, afirmava: «*si abusos y coacciones quisieran mencionarse, sólo a la oposición podrían imputarse y a un candidato de ella que siendo Juez municipal recomendaba y gestionaba personalmente y con el mayor empeño su propia candidatura*». L'exposició acabava rebutjant els qualificatius que Camprodon havia adreçat a la corporació municipal, desautoritzava les apreciacions del reclamant i es proposava descobrir els interessos i motivacions reals d'aquella oposició, amb al·lusions, fins i tot, a l'antiga administració de De Vernis.

El Ayuntamiento de Vich es una Corporación puramente administrativa. La lucha electoral se empeñó no entre fracciones políticas, sino entre la inmensa mayoría de los ciudadanos, todos sus elementos sanos, todas sus fuerzas vivas de una parte, y de otra una bandería local avezada a lucrar con los artículos de consumos y ansiosa de volver a los buenos tiempos en que amparada del Municipio dejaba en cada ejercicio enorme déficit. El resultado, la demostración de lo que la ciudad quiere no han podido ser más evidentes. Nueve concejales debían elegirse y a pesar de la ley que protege las minorías, sólo uno ha podido sacar triunfante la oposición y aun este con motivo de la huelga y apoyado por las masas socialistas. En este derrota hállase pues todo el secreto de la nulidad que se pretende.¹⁵⁵⁴

Finalment totes les protestes i reclamacions presentades van quedar desateses. La comissió provincial va desestimar les peticions de Poudevida i Camprodon¹⁵⁵⁵ i, més endavant, el Ministeri de la Governació va confirmar la validesa de les eleccions davant el recurs d'alçada presentat per Francesc de P. Masferrer.¹⁵⁵⁶

Tota aquesta tensió bipolar ja s'havia posat de manifest en l'acte de proclamació de candidats, previ a les eleccions, on els aspirants d'ambdós sectors van presentar les seves sol·licituds en sengles llistes i van ser representats per apoderats afins. Així, per exemple, Miquel Mestanza (fusionista), Domènec Camps (fusionista) i Josep Genís (conservador) van sol·licitar la proclamació de candidats dels individus que havien hegemonitzat el poder municipal en els darrers anys i que sostenien l'anomenada «unió administrativa», grup en el qual trobem liberals com Ramon Adam i Bofill, Josep Soler

¹⁵⁵³ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elecció de concejales, Reclamació de Josep Camprodon (24-5-1899).

¹⁵⁵⁴ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elecció de concejales, Informe de l'Ajuntament de Vic (1-6-1899).

¹⁵⁵⁵ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Credencials de consellers, Ofici governador civil a alcalde de Vic (20-6-1899).

¹⁵⁵⁶ AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elecció de concejales (4-11-1899).

i Aloy o els mateixos Mestanza i Camps; conservadors com Joaquim d'Abadal, Florenci de Riera o Josep Font i Manxarell; i carlins i integristes com Joan Comella i Colom, Josep de Rocafiguera, Miquel Rota i Torrents o Marià Vila i Teixidor. En aquesta llista també hi havia el fabricant i exdirigent republicà Ramon Pietx. Per la seva banda, Josep Sala i Molas va exercir d'apoderat d'un grup en el qual hi trobem individus com el seu pare mateix, Joaquim Sala i Marfà, Isidre Conill, Antoni Conill o Joan Vilar Garrido, exregidors tots ells que havien format part de l'administració municipal sota la presidència de Jaume de Vernis, i que generalment es mantingueren al seu costat quan a la fi de la primera meitat de la dècada dels vuitanta es començà a plantejar batalla al seu predomini al capdavant de l'ajuntament. No ha de sorprendre, doncs, que entre els opositors hi trobem, també, la figura de Francesc de P. Masferrer o Lluçia Poudevida. A més a més, també formaven part d'aquella llista persones vinculades al republicanisme, com l'exalcalde Josep Bach i Serra, el dentista Josep Grivé o Jacint Solà i Casadevall, dirigent obrerista moderat.¹⁵⁵⁷

A la fi, el resultat de les eleccions suposà l'entrada a l'ajuntament de nou regidors que van renovar-ne parcialment la composició. L'ingrés de Soler i Aloy, Adam o Bassols reforçà la representació dels liberals fusionistes en un consistori on eren relativament majoritaris individus adscriptibles al conservadorisme. Per altra banda, l'entrada de Josep Font, Manuel Moret i Lluís Vaquer incrementà la presència, ja ben destacable, de les famílies carlina i integrista en el si del consistori. Malgrat aquesta considerable diversitat de tendències, tots els components de l'ajuntament, excepte Sala i Molas, havien estat elegits en el marc de candidatures administratives pactades entre representants de les diverses fraccions. La major part entrants, tret de Soler i Adam, no havien format part de cap consistori vigatà amb anterioritat. Tot amb tot, els llocs més preeminents van recaure altra vegada sobre individus amb una llarga experiència i notori pes específic, representants destacats del nucli de poder hegemònic dels últims anys. Així, l'alcaldia va recaure, per nomenament governatiu, en Soler, que exercia aquell càrrec per tercera vegada, mentre que les tinències van ser per a Florenci de Riera, Joaquim d'Abadal, Josep Genís i Miquel Mestanza.

¹⁵⁵⁷ Va ser justament Bach i Serra un dels que es va mostrar més crític amb l'actitud de la Junta municipal del cens electoral durant el procés de nomenament d'interventors, acusant-la de no actuar amb imparcialitat i d'afavorir sistemàticament un dels dos bàndols existents. Bach acabà per negar-se a firmar l'acta; AMV, Eleccions municipals 1895-1899, Eleccions municipals 1899, Expediente general de la elecció de concejales, Acta de constitució de la Junta municipal del cens electoral (7-5-1899).

En la seva presa de possessió l'alcalde demanà als seus companys «*un firme espíritu de unión, y que a este objeto dejarán todos a la puerta toda idea política para ocuparse sólo en la administración*». ¹⁵⁵⁸ L'àmplia majoria amb què foren elegides les tinències tots seguit demostrà de seguida l'existència d'un notable consens i conformitat en el si del consistori. En general, durant aquell bienni no es produïren episodis de dissensió ni de lluita intestina importants. L'únic element discordant d'aquella administració va ser Sala i Molas, que des de ben aviat va revelar-se molt actiu i treballà insistentment amb evident voluntat fiscalitzadora. La seva primera mostra de rebuig l'expressà tot just uns dies després d'haver pres possessió contra l'acord de nomenament de les comissions municipals, per tal com les responsabilitats s'havien repartit de forma desigual i alguns regidors, entre els quals ell mateix, només tenien part en una d'aquelles delegacions i, encara, en un àmbit poc notori. ¹⁵⁵⁹ En les sessions següents Sala intervingué en el ple per proposar una modificació en la forma d'adjudicar les obres públiques, discrepà sobre el procediment de cobrir una vacant en el cos de bombers, i denuncià que les consumicions fetes per alguns membres de l'ajuntament en un bar de la plaça del Mercadal durant les corrides de toros de festa Major haguessin de córrer a càrrec del pressupost públic. ¹⁵⁶⁰ L'alcalde li va retreure que es dediqués contínuament a exercir de «*fiscal dentro del Ayuntamiento*», i a la premsa es comentava que la seva actitud controvertida era aplaudida per uns i censurada per altres. ¹⁵⁶¹

A partir de juliol del 1899, amb l'arrencada del setmanari *La Plana de Vich*, Sala va poder comptar amb un instrument molt més influent i eficaç per fer oposició a l'ajuntament i contribuir a crear un estat d'opinió favorable a les seves conviccions i interessos, i les d'aquells sectors i fidelitats amb què sintonitzava. L'actitud del periòdic cap a l'alcalde, l'ajuntament i el diputat al Congrés pel districte, en particular, i respecte al grup de poder local, en general, fou molt crítica i bel·ligerant, sovint desacomplexada i, en ocasions, sagnant. L'atenció i la implicació de la capçalera -dirigida per Sala mateix- en les campanyes electorals pròximes fou intensa, i revelen la consciència que ell i els seus simpatitzants tenien de la necessitat de comptar amb un portaveu al servei de les seves pretensions. Una part de la batalla per l'hegemonia havia de guanyar-se en un espai públic d'opinió i crítica on els contraris a l'anomenada «unió administrativa» havien estat, fins aleshores, insuficientment presents.

¹⁵⁵⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 73, 1898-1900, 1-7-1899.

¹⁵⁵⁹ *Ib.*, 3-7-1899, 10-7-1899.

¹⁵⁶⁰ *Ib.*, 24-7-1899, 14-8-1899.

¹⁵⁶¹ *Ib.*, 14-8-1899; *El Norte Catalán*, núm. 664, 26-8-1899; *La Plana de Vich*, núm. 9, 30-9-1899.

El periòdic serví d'altaveu a les intervencions i les iniciatives de Sala als plens i presentà la seva actuació com una campanya contra els cacics, els abusos, l'opacitat i la corrupció. En aquest sentit, ja en la declaració programàtica del primer número, assenyalà que la seva prioritat era la lluita contra el caciquisme. «*Contra ninguna institución hemos de luchar, sino contra el caciquismo que las corroe todas, y que sin tener base en ley alguna, está tan hondamente arraigado en España (de lo cual es ejemplo esta Comarca) que puede más, mande en Madrid quien mande, que los Ministros y que las Cortes, por no decir también que la Monarquía*». ¹⁵⁶² En referència a les darreres eleccions municipals, encara molt properes, s'afirmà que havien estat, de principi a fi, una «*máquina electoral caciquesca*» al marge de la llei. ¹⁵⁶³ Des de les seves pàgines s'acusà insistentment l'ajuntament d'inactivitat i mala gestió, de no servir els interessos de la ciutat, de manca de transparència en l'elaboració i l'execució dels comptes i els pressupostos, o d'utilitzar la policia i els empleats públics al servei dels seus interessos. Així, per exemple, l'agost del 1899, en un article amb el títol «*Hablemos claro*», s'instava a què «*la fortuna pública sea productiva, dejando de ser patrimonio exclusivo de los mimados por la nefasta coalición o conjunción político-social, que hace tantos años ha convertido esta rica comarca en feudo de sus ambiciones y de sus mezquinos intereses*». ¹⁵⁶⁴ En aquesta línia, el periòdic assegurava que en el si de la corporació municipal hi havia una campanya en contra de Sala, que havia estat elegit per decisió popular molt a pesar dels cacics locals, dels «*prohombres de la conjura, adictos, décimos, a los legendarios representantes de la moral Administrativa (sic), sus concejales dignos, engendros del amaño, de la diatriba, del compadrazgo y el favoritismo*». I en referència al grup que hegemonitzava el poder des de feia anys, afegia:

Hay que convenir en que, desde tiempo inmemorial, han venido turnando en la presidencia y tenencias del Ayuntamiento, un grupo fusionado de Carlistas Necedalinos, Conservadores y liberales -*al pastel*- que todos conocemos bajo una suprema e invisible dignísima jefatura, los cuales han oficiado de concejales y síndicos (y aun de Gobierno para encasillar Diputados) en medio de una pléyade de *autómatas* elegidos por arte de "birli-birloque". ¹⁵⁶⁵

La Veu de Catalunya, per contra, feia una valoració completament oposada del que s'havia esdevingut a la ciutat en els darrers anys i posava la ciutat de Vic com a

¹⁵⁶² *Íd.*, núm. 1, 4-7-1899.

¹⁵⁶³ *Íd.*, núm. 2, 12-7-1899.

¹⁵⁶⁴ *Íd.*, núm. 5, 2-8-1899.

¹⁵⁶⁵ *Íd.*, núm. 10, 6-9-1899.

exemple a seguir per Barcelona i la resta de poblacions catalanes, en les «campanyes contra'ls polítics», «pera enderrocar la dominació afrentosa dels partits»:

Aquesta ciutat estava entregada, com todas las demás, als cacichs ab patent de corso que apoya la administració; els deutes municipals anavan pujant com pujant els de Barcelona (que ja es pujar); els serveys abandonats; ni empedrats, ni clavegueras, ni il·luminació, ni res; y els vehins aclaparats pels impostos municipals que anavan creixent, creixent en la mateixa proporció que'ls déficits y'ls despilfarros.

La gent com cal se'n varen cansar. Unas quantas personalitats significadas per la seva posició social y la seva representació professional, varen reunir-se pera posar fi á tant desgavell; anaren preparant y organisant la gent de be, que á Vich com per tot arreu, puja més que l'altra; y'l día de la batalla, els vividors varen ser escombrats de Casa la Ciutat. Y ja no hi han tornat á ficar els peus, inaugurant-se una era de prosperitat y de pau, que gracias á Deu encara hi dura.

Y aixís avuy Vich pot envanir-se ab una administració exemplar; y aixís ha pogut també tenir l'honor d'enviar á las Corts espanyolas el primer diputat que hi ha fet sentir las aspiracions de Catalunya».¹⁵⁶⁶

És clar que *La Plana de Vich* no estava tampoc d'acord, en absolut, amb l'afirmació que D'Abadal havia estat el primer diputat que havia fet sentir les aspiracions de Catalunya al Congrés. El periòdic de Sala i Molas va ser molt crític amb el paper del diputat per Vic, al qual acusà reiteradament de no fer res de vàlua pel districte, d'inhibir-se dels debats més importants i de prioritzar els seus afers i interessos laborals i familiars per sobre de les seves responsabilitats públiques i polítiques.¹⁵⁶⁷ *El Norte Catalán* i *La Veu del Montserrat*, que havien patrocinat la candidatura D'Abadal, en tenien una opinió ben diferent. Així, aquesta darrera publicació aplaudí i dedicà molt espai a la intervenció D'Abadal al Congrés en defensa de la legalitat i la legitimitat del programa de les Bases de Manresa i de la doctrina regionalista. El discurs va venir motivat per les mesures persecutòries de l'associacionisme i la propaganda catalanistes empreses feia poc pel governador civil de Lleida en aquella demarcació, però s'encabia en el debat més genèric sobre el catalanisme i la «qüestió catalana», assumptes amb un protagonisme creixent en el debat públic i polític d'aquells anys.¹⁵⁶⁸ Contràriament, des de *La Plana de Vich* es lamentava que la presumpta inactivitat i el silenci D'Abadal a l'escó s'hagués trencat per raó d'un assumpte com aquell i no pas en ocasió d'altres debats més importants.¹⁵⁶⁹ En aquesta línia, el setmanari dirigit per Sala aprofità per

¹⁵⁶⁶ *La Veu de Catalunya*, núm. 497, 17-5-1900 (ed. del vespre).

¹⁵⁶⁷ *Vid.*, per exemple, *La Plana de Vich*, núm. 8, 23-8-1899; *Íd.*, núm. 25, 20-12-1899; *Íd.* núm. 28, 10-1-1900; *Íd.*, núm. 33, 14-2-1900; *Íd.*, núm. 35, 28-2-1900; *Íd.*, núm. 90, 21-3-1901; *Íd.*, núm. 93, 11-4-1901; *Íd.*, núm. 95, 25-4-1901.

¹⁵⁶⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 6, 10-2-1900, p. 46-47; *Íd.*, núm. 9, 3-3-1900, p. 67-71. Algun esment sobre el paper de D'Abadal al Congrés i la seva defensa del regionalisme a CAMPS i ARBOIX, Raimon *d'Abadal...*, *op. cit.*, p. 31-36.

¹⁵⁶⁹ *La Plana de Vich*, núm. 33, 14-2-1900; *Íd.*, núm. 35, 28-2-1900.

retreure a D'Abadal que no hagués intervingut decididament al Congrés per defensar Morgades, aleshores ja bisbe de Barcelona, dels atacs i els insults rebuts per part d'alguns parlamentaris espanyols, investides que van ser especialment intenses a propòsit de la pastoral de gener del 1900 en què el prelat defensava la predicació i l'ensenyament del catecisme en llengua catalana.¹⁵⁷⁰ Aquella acusació, si no errònia, almenys inexacta,¹⁵⁷¹ encaixava perfectament amb l'actitud insistent i bel·ligerant de *La Plana de Vich* per desprestigiar el diputat regionalista i el nucli de poder vigatà al qual aquest estava incardinat.

Consegüent amb aquells propòsits, el periòdic de Sala no només insistí en jutjar tristament el paper D'Abadal al Congrés, sinó que recriminà constantment les circumstàncies en què s'havia produït la seva elecció, en un discurs que cercava minar la legitimitat de la seva victòria i l'honorabilitat d'alguns dels que des de la seva posició de poder i influència a Vic l'havien patrocinat. Així, *La Plana de Vich* insistí en què la candidatura D'Abadal s'havia beneficiat del patronatge de Morgades o, si més no, que alguns havien fet una lectura i utilització interessades de la seva pastoral sobre les eleccions;¹⁵⁷² que la seva personalitat o filiacions politicoideològiques s'havien

¹⁵⁷⁰ Sobre el trasllat de Morgades de la diòcesi de Vic a Barcelona i de la seva actuació en aquesta darrera, FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, op. cit., p. 493-706. Sobre l'anàlisi del contingut de les pastorals, debats a les Corts i al Senat, i el posicionament de la premsa sobre aquesta qüestió, *vid. Ib.*, esp. p. 539 i s. *Vid.*, també, Josep GRAU, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1923)*, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, 2004, p. 87-103.

¹⁵⁷¹ D'Abadal va intervenir al Congrés el 21 de febrer de 1900. En el seu parlament va defensar els bisbes de Vic i Barcelona -Torràs i Bages i Morgades- d'algunes de les crítiques rebudes per Romero Robledo i va qualificar d'incerts i fantasiosos alguns dels fets i arguments utilitzats per aquest diputat per anatemitzar el regionalisme; *Diario de las Sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados. Legislatura de 1899. Esta legislatura dió principio el 2 de Junio de 1899. Tomo XII*. Sessió del 21 de febrer de 1900, núm. 135, p. 4688-4691. Morgades ja havia rebut crítiques per part del diputat Peris Mencheta a propòsit d'una reunió celebrada al palau episcopal on diversos diputats i senadors catalans haurien tractat la possibilitat de negociar un concert econòmic i la necessitat d'elaborar un dictamen que sintetitzés i sistematitzés les seves posicions; *Diario de las Sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados. Legislatura de 1899. Esta legislatura dió principio el 2 de Junio de 1899. Tomo VII*, Sessió del 2 de desembre de 1899, núm. 77, p. 2446-2449.

¹⁵⁷² Així, s'afirma: «[...] mucho contribuyó a que pueda ostentar el acta, una Pastoral mal interpretada, del entonces Obispo de Vich, que sus amigos quisieron entender como una recomendación eficaz en pro del hermano del Teniente Alcalde del Ayuntamiento [Joaquim d'Abadal]», *La Plana de Vich*, núm. 35, 28-2-1900. En altres ocasions, des de les pàgines del mateix periòdic les imputacions a Morgades són molt més directes, com quan s'afirma: «Lo Dr. Morgades escrigué á Rectores que procuressin sortís triunfante l'Abadal y tenim cartas per ell firmadas», *Íd.*, núm. 72, 14-11-1900. Afirmacions com aquestes provocaren una picabaralla amb *El Norte Catalán*, que atribuïa aquelles paraules al ressentiment provocat per la derrota (núm. 727, 10-11-1900; la polèmica pot seguir-se en els números successius). El periòdic de Sala i Molas replicava que «qui primer feu polítich al Dr. Morgades, fou *El Norte Catalán*, orga d'en Soler y Abadal, falsejant la veritat, pels seus fins», *La Plana de Vich*, núm. 73, 21-11-1900. Des del mateix setmanari, a més, s'afirmà en més d'una ocasió que la veritable intenció de Morgades no era patrocinar D'Abadal, sinó B. de C. S. C. o Bach de C. S. C., inicials que molt probablement remetien a la identitat d'Antoni Bach de Portolà; *Íd.*, núm. 74, 28-11-1900. El candidat *planista* a aquelles eleccions, Badia i Andreu, arribà a irrompre enmig de la polèmica amb dues correspondències publicades a *El Norte*

presentat de forma equívoca i amfíbia durant la campanya;¹⁵⁷³ que ell i els seus partidaris havien recorregut a les tupinades;¹⁵⁷⁴ que havia comptat amb la protecció del govern espanyol, particularment del ministre Duran i Bas, i del Govern Civil de la província;¹⁵⁷⁵ i, de manera especial, que havia estat el candidat del «*caciquismo vicense*», del poder local, en l'elecció del qual «*intervinieron todos los elementos podridos de nuestra política local a contar del año 1882*».¹⁵⁷⁶

Abadal fue elegido por Font y Manxarell, excacique máximo, Abadal célebre mangoneador en la lucha Solferino, Palmerola, Riera, alcalde sin iniciativas propias y elegante de última hora; Bach, el célebre de Oristà, Soler humilde servidor de Rusiñol y ahora puede catalanista como este, algún carlista-conservador todos con cargos oficiales y a las órdenes, durante 15 años, de Comas y Masferrer, Planas, Badía y Rusiñol.¹⁵⁷⁷

La Plana de Vich també va ser crítica a l'hora de fer balanç de l'actuació de Font i Manxarell, De Rocafiguera, Buïgas i Almeda, diputats provincials del districte que acabaven el seu mandant i havien de ser renovats el març del 1901. La pitjor part, com era d'esperar, se l'enduia Font, de qui es recordava que havia traït en les eleccions del 1896 els seus companys de candidatura Badia i Pujol, trencant els compromisos de partit; per contra, el judici més favorable se l'enduia De Rocafiguera, de qui el setmanari deia que havia servit correctament el districte i que comptava amb un suport electoral substancial i espontani.¹⁵⁷⁸ Dels diversos noms que començaven a sonar com a candidats, el periòdic de Sala i Molas es decantava decididament pel de Joaquim Badia i

Catalán (núm. 730, 1-12-1900 i núm. 732, 15-12-1900) en què assegurava que ell mai havia atribuït la seva derrota a l'actitud de Morgades, i sí «*a la pillería de los que fueron a Oristà y a la malévolva intención de los que les mandaron allí, como también, aunque secundariamente, a algunos falsos e hipócritas amigos, y a la hostilidad inesperada de una parte de la prensa vigatana, antes amiga y de repente contraria, de la cual si no podía contar con su benevolencia, siquiera podía y debía esperar una prudente neutralidad*». Badia assegurava, a més, que la simple pertinença al Partit Liberal Conservador, no podia ser, com pretenia el tradicionalista *El Norte Catalán*, motiu de censura episcopal, quan era evident que ell havia gaudit de l'assentiment i la deferència del prelat en el passat recent; negava el caràcter apolític d'Abadal; responsabilitzava a Duran i Polavieja de «*sacar a flote su no muy limpia acta*»; i indicava que el candidat veritablement volgut per Morgades no era D'Abadal, sinó un altre «*unido con lazos de parentesco con dicho respetable señor Obispo*» (Antoni de Bach i Portolà s'havia casat el 1888 amb la neboda de Morgades, Carme Torner i Morgades, que morí tot just l'any següent. La cerimònia l'oficià l'aleshores bisbe de Vic).

¹⁵⁷³ Així, en un article a *La Plana de Vich*, núm. 35, 28-2-1900, amb motiu de la intervenció d'Abadal en defensa del regionalisme i de la legalitat de la propaganda i l'associacionisme catalanista, el periòdic vigatà va retreure que els seus «*muñidores electorales*» no el presentessin d'entrada com a catalanista quan es patrocinava la seva candidatura al districte i que, per contra, en alguns pobles se'l fes aparèixer com a carlí o filocarlí, en altres com a *nocedalí* i en tots com a catòlic de pedra picada, mentre que a alcaldes i ajuntaments se'ls assegurava que era el candidat ministerial de la fusió Silvela-Polavieja.

¹⁵⁷⁴ Des del setmanari es retreu contínuament l'«*acta sucia*» d'Oristà; *La Plana de Vich*, núm. 47, 23-5-1900, *Íd.*, núm. 87, 28-2-1901.

¹⁵⁷⁵ *Íd.*, núm. 94, 18-4-1901; *Íd.* núm. 103, 20-6-1901.

¹⁵⁷⁶ *Íd.*, núm. 94, 18-4-1901.

¹⁵⁷⁷ *Ib.*

¹⁵⁷⁸ *La Plana de Vich*, núm. 86, 21-2-1901.

afirmava que era l'autènticament desitjat per l'electorat del districte, per bé que advertia que el control dels ressorts electorals continuaven en mans dels que li havien girat l'esquena en les darreres generals, fet que dificultaria molt l'èxit de la seva candidatura.¹⁵⁷⁹ A la fi els elegits foren Francesc Benet i Colom (conservador) Josep Espinós i Stocklin (conservador), Ferran Almeda (liberal) i Josep Font i Manxarell.¹⁵⁸⁰ Segons *La Plana de Vich*, els dos primers eren considerats els elements *oficials* assenyalats per a Granollers, mentre que els altres eren els homes del «*caciquismo vicense*».¹⁵⁸¹ De fet, però, tots quatre havien estat inclosos en la llista recomanada pel portaveu conservador barceloní *La Dinastia*, que afirmava que les llistes de la província havien estat pactades amb els liberals dinàstics i consensuades amb el territori.¹⁵⁸² Aquests pactes previs de ben segur van reduir la potencial concurrència política i van tenir com a resultat un escàs moviment electoral. Mentre *El Norte Catalán* publicava que les eleccions a la ciutat de Vic s'havien celebrat amb una «pau octaviana»,¹⁵⁸³ *La Plana de Vich* considerava la cita una comèdia ridícula i insubstancial, i qualificava mordaçment de miracle que els electes haguessin reunit uns quants milers de vots.¹⁵⁸⁴ Entretant, a la conca del Ter se succeïa un conflicte social i laboral de dimensions considerables.¹⁵⁸⁵

2.4.2.3. 1901: l'«encasellat» s'imposa al candidat «indígena»

Gairebé sense solució de continuïtat, el nou executiu liberal presidit per Sagasta convocà eleccions a Corts pel 19 de maig.¹⁵⁸⁶ En el districte de Vic els comicis es preveïen agitats davant una possible reedició de l'enfrontament viscut en la darrera consulta, l'abril del 1899. Lluís B. Nadal, aleshores director de *La Veu del Montserrat*, membre destacat del Cercle Literari i fundador, poc després, de la regionalista Catalunya Vella, firmà en els dies previs a la contesa electoral una editorial titulada «Eleccions noves» que sintonitzava amb la línia del catalanisme conservador possibilista. Nadal, que feia una valoració molt positiva de l'opció que la publicació

¹⁵⁷⁹ *Íd.*, núm. 85, 14-2-1901. Joaquim Badia i Andreu va ser elegit en el districte I de Barcelona.

¹⁵⁸⁰ TORAN, «Les eleccions provincials a Barcelona...», *op. cit.*, p. 169.

¹⁵⁸¹ *La Plana de Vich*, núm. 86, 21-2-1901. Recordem que des del 1898 Vic formava amb Granollers el districte VI.

¹⁵⁸² *La Dinastia*, num. 6630, 10-3-1901.

¹⁵⁸³ *El Norte Catalán*, núm. 745, 16-3-1901.

¹⁵⁸⁴ *La Plana de Vich*, núm. 88, 7-3-1901; *Íd.*, núm. 89, 14-3-1901; *Íd.*, núm. 90, 21-3-1901.

¹⁵⁸⁵ Joaquim ALBAREDA [et al.], *Història d'Osona*, Vic, Eumo, 1984, p. 183-185; ÍD., «La conflictivitat social a Manlleu (finals del segle XIX i principis de l'actual. El març de 1901)», *Manlleu-Publicació*, Festa Major 1980; TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, *op. cit.*, p. 53 i s.

¹⁵⁸⁶ *Vid.* sobre aquesta consulta electoral al districte de Vic: VILANOVA, *Raimon d'Abadal i Calderó...*, *op. cit.*, p. 15-16; TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, *op. cit.*, p. 75-76.

havia fet dos anys enrere, implicant-se decididament en la contesa i rebutjant els «encasillats» i les «candidatures oficials imposadas pel caciquisme», instava a renovar la batalla contra el caciquisme i el centralisme.¹⁵⁸⁷ En el mateix número el periòdic referia amb notori enuig l'«atentat comès pel Gobernador de la provincia y dictat per Madrit contra el digne Arcalde de Vich», Josep Soler i Aloy, que acabava de ser suspès del seu càrrec a fi d'evitar la reelecció del «nostre amich y company» Raimon d'Abadal.¹⁵⁸⁸ Malgrat el posicionament prou inequívoc de la capçalera, aquesta difícilment podia ser un suport eficaç per a les aspiracions D'Abadal i els seus partidaris. El periòdic, atès el seu caràcter literari i cultural, més que no pas preferentment polític, havia procurat generalment mantenir un nivell d'implicació menor amb les lluites electorals i partidistes, fet que li havia restat capacitat d'intervenció i resposta en determinats moments. Endemés, des d'aquell mateix any havia entrat en una nova etapa, transformant-se en revista i reduint substancialment la seva periodicitat, ara mensual. Això, com reconeixeria Nadal un parell d'anys més tard, feia molt difícil que la publicació tingués la influència i la ressonància necessàries a la localitat.¹⁵⁸⁹

Quan *La Veu del Montserrat* publicà la notícia de la suspensió, ja feia uns dies que tant *El Norte Catalán* com *La Plana de Vich* havien donat a conèixer els fets i havien donat detalls diversos sobre el moviment preelectoral al districte. El ple de l'ajuntament, amb una majoria àmpliament favorable a l'alcalde suspès, va tenir coneixement de la providència del governador civil el dia 22 d'abril. L'autoritat provincial justificà la mesura adduint «*reiteradas negligencias en los servicios que le estan encomendados*», les quals constituïen «*una desobediencia grave a las órdenes de este Gobierno Civil y de la Comisión provincial*». L'ajuntament aprovà fer constar el seu sentiment per semblant mesura. Soler es defensà d'aquells càrrecs i es mostrà convençut que les causes al·legades no eren realment les que havien motivat la seva suspensió. Florenci de Riera, com a tinent primer, assumí provisionalment la presidència del govern municipal.¹⁵⁹⁰

¹⁵⁸⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 3, 25-4-1901, p. 125-132.

¹⁵⁸⁸ *Ib.*, p. 163.

¹⁵⁸⁹ Carta de Lluís B. Nadal a Narcís Verdaguer i Callís del 10 de gener de 1903, reproduïda a TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 65-66.

¹⁵⁹⁰ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902, 22-4-1901.

El Norte Catalán, partidari de la reelecció D'Abadal, confirmà en els dies següents el que les seves pàgines i les d'altres periòdics ja havien avançat en els previs, que Soler havia estat suspès «por obra y gracia de los caciques de esta provincia», i que el seu substitut seria el regidor díscol de l'ajuntament, Sala i Molas. La maniobra, és clar, obeïa al determini dels partits dinàstics de presentar batalla pel districte de Vic, per a la resolució favorable de la qual era estrictament necessària la complicitat del poder municipal. El candidat *oficial*, encasellat, no seria Joaquim Badia, com en algun moment havia semblat, sinó el conservador Fernando Huelín, destacat comerciant i extinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona. El periòdic tradicionalista destacava que a la ciutat no tothom entenia que «el más conspicuo de los representantes del fusionismo en esta ciudad», hagués estat suspès «por el Gobierno sagastino, para proteger a un candidato que nada tiene de fusionista y sí mucho de conservador-liberal». ¹⁵⁹¹

Soler rebé diverses mostres de solidaritat. Entre aquelles manifestacions la més destacada va ser, probablement, la que encapçalà el seu antic amic i correligionari Rusiñol adreçant-li una carta pública altament elogiosa que secundaren diverses personalitats importantíssimes del món polític, cultural i corporatiu barceloní. ¹⁵⁹² L'escrit es va publicar a *La Veu de Catalunya*, capçalera que des de feia dies lloava l'actitud digna i enèrgica de Soler davant de les pressions i amenaces del governador civil Larroca, i denunciava les maniobres dels cacics provincials per tombar la candidatura D'Abadal. ¹⁵⁹³ El diari barceloní assegurava que «totas la insidias y las amenazas serán inútiles: desde temps inmemorial Vich s'havía designat els seus candidats sense tolerar imposicions de fora», i de nou a la ciutat hi havia un compromís ferm per mantenir la candidatura D'Abadal. ¹⁵⁹⁴ *La Plana de Vich*, per contra, donava una imatge força menys heroica de Soler i, per bé que reconeixia que Huelín era un candidat encasellat, lluny de considerar que aquella era imposició tirànica del caciquisme i una infàmia, es felicitava per la providència, que havia de permetre eradicar el «caciquisme vigatà». ¹⁵⁹⁵

¹⁵⁹¹ *El Norte Catalán*, núm. 751, 27-4-1901.

¹⁵⁹² *La Veu de Catalunya*, núm. 819, 23-4-1901 (ed. vespre). A més de Rusiñol la firmaven personalitats com el Dr. Robert, Lluís Domènech i Montaner, Josep Pella i Forgas, Jaume Carner, Enric Prat de la Riba, Narcís Pla i Deniel, Ildefons Suñol, Lluís Duran i Ventosa, Josep Puig i Cadafalch, Joaquim Casas Carbó i Francesc Cambó, entre d'altres.

¹⁵⁹³ *Íd.*, núm. 813, 18-4-1901 (ed. matí), *Íd.*, núm. 815, 20-4-1891 (ed. matí).

¹⁵⁹⁴ *Íd.*, núm. 813, 18-4-1901 (ed. matí).

¹⁵⁹⁵ *La Plana de Vich*, núm. 95, 25-4-1901.

Sigui com sigui, un cop es tingué confirmació de la suspensió de l'alcalde Soler, es conegué definitivament que D'Abadal havia decidit retirar la seva candidatura, ratificant-se així un rumor que corria des de feia uns dies. *La Plana de Vich* assegurava que la decisió venia motivada pel fet que en aquesta convocatòria D'Abadal no podia comptar amb la condició de candidat oficial del govern, ni tampoc amb el suport de l'alcaldia com en les passades eleccions.¹⁵⁹⁶ Sembla que els valedors de la candidatura D'Abadal, un cop retirat aquest de la cursa electoral, haurien valorat de donar suport al candidat carlí Manuel Sivatte, cunyat del duc de Solferino.¹⁵⁹⁷ Finalment, però, aquest va renunciar a competir a les urnes, com ho feu també el candidat republicà Joan Salas i Anton, de tal manera que la cursa quedà lliure i expedita per a la victòria de l'encasellat Huelín, individu majoritàriament desconegut per a l'electorat del districte i que *La Plana de Vich* s'afanyava a presentar de forma favorable, remarcant que era una persona acabalada i d'èxit.

Entretant s'anaven coneixent tots aquests moviments i es clarificava el panorama, continuava l'interinatge de De Riera al capdavant del municipi i no acabava d'arribar la presa de possessió de Sala i Molas, fet que alimentà l'especulació pública, per tal com el seu nomenament ja havia estat anunciat feia dies a la premsa i fins i tot *La Plana de Vich* havia comunicat la seva retirada de la direcció del periòdic per fer-se càrrec de l'alcaldia.¹⁵⁹⁸ Escassos dies abans de les eleccions el governador civil autoritzà a Soler a fer-se càrrec de nou de la presidència del consistori i en qüestió de quatre setmanes li aixecà formalment la suspensió.¹⁵⁹⁹ La resolució coincidí, gens casualment, amb la presència de Huelín a Vic, on hauria estat presentat a l'ajuntament de la ciutat i on visità i deixà donatius a l'Hospital de la Santa Creu i la Casa de Caritat, essent acompanyat, significativament, per Soler, De Riera i Font i Manxarell, representants conspicus del poder local i municipal, suports fonamentals de la candidatura vigatana i regionalista D'Abadal fins que aquesta fou avortada. Amb l'abandó D'Abadal, els companys

¹⁵⁹⁶ *Íd.*, núm. 94, 18-4-1901; *Íd.*, núm. 96, 2-5-1901. *La Veu del Montserrat* (núm. 5, 25-5-1901, p. 200), per contra, en donà a posteriori una versió molt diferent, argumentant que la «retirada del verdader candidat de la terra», D'Abadal, es produí en confirmar-se que «els governants anaven a abandonar a la turba l'administració de la Ciutat, començant per incapacitar ab violència als nobles ciutadans que dignament l'exercían, y devant d'aquesta perspectiva, devant de la fatal contingència de tornar a diades molt tristes ques recordan ab grandíssima pena, el candidat proclamat per la massa honrada del districte, creyent que son lloch en el Parlament no valia l'intranquil·litat d'una població y el desordre, probablement per una pila de temps, en el regiment municipal, retirá ab decisió sa candidatura [...]».

¹⁵⁹⁷ *El Norte Catalán*, núm. 751, 27-4-1901; *La Plana de Vich*, núm. 96, 2-5-1901.

¹⁵⁹⁸ *Íd.*, núm. 95, 25-4-1901.

¹⁵⁹⁹ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902, 13-5-1901, 17-6-1901.

vigatans que li donaven suport haurien quedat alliberats dels seus compromisos i escassos dies abans de la cita electoral s'haurien ofert a donar suport al candidat encasellat o, quant menys, a no destorbar-ne l'elecció.¹⁶⁰⁰

Huelín guanyà les eleccions sense oposició, recollint gairebé la totalitat dels vots emesos, que es van aproximar a les dues terceres parts del total del cens.¹⁶⁰¹ L'abstenció va ser sensiblement més alta a la ciutat de Vic que al global del districte.¹⁶⁰² El nou representant per Vic al Congrés obsequià amb un àpat a amics, autoritats i personalitats pocs dies més tard. Hi assistiren, entre d'altres, Soler i Font, que van felicitar el guanyador.¹⁶⁰³ Tot sembla indicar, doncs, que els representants més significats del poder local i municipal, disposats primerament a renovar l'elecció D'Abadal i a plantar cara a les imposicions governamentals o les determinacions de les direccions provincials dels partits dinàstics, un cop convençuts de les garanties escasses d'èxit, haurien preferit fer un pas enrere per evitar l'enfrontament directe. La maniobra tenia com a objectiu garantir la conservació d'una posició d'influència suficient en el territori i estar en disposició d'establir una relació convenient amb el que presumiblement havia de ser nou representant del districte. Aquell tomb, representat singularment en la figura de l'alcalde Soler, no va ser entès o acceptat per *La Veu de Catalunya*, que l'interpretà com una claudicació indigna i substituï els elogis per una crítica duríssima.¹⁶⁰⁴ Més moderada en el seu judici i més tangencial en les referències, *La Veu del Montserrat* tampoc s'estigué de lamentar la conducta finalment observada per Soler, que continuà en el càrrec fins a esgotar el bienni administratiu.¹⁶⁰⁵

2.4.2.4. Nou triomf de la candidatura municipal «administrativa»

El cicle electoral del 1901 es tancà amb la renovació de l'ajuntament. El mes de novembre se celebraren eleccions per a la renovació parcial del consistori. La intensitat

¹⁶⁰⁰ *La Plana de Vich*, núm. 97, 9-5-1901; *Íd.*, núm. 102, 13-6-1901.

¹⁶⁰¹ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 490.

¹⁶⁰² TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 76.

¹⁶⁰³ *La Plana de Vich*, núm. 99, 23-5-1901. Aquest número conté un article, «El distrito de Vich», que sembla adreçat directament a Huelín per donar-li a conèixer alguns trets remarcables de la comarca i assenyalar algunes carències, necessitats o millores que reclamarien el seu concurs.

¹⁶⁰⁴ *La Veu de Catalunya*, núm. 860, 3-6-1901 (ed. vespre). «En Soler, l'Alcalde de Vich; aquell home que ab tanta energia sapigué resistir las primeras amenassas del caciquisme, al arribar el moment decisiu, aquell en que's prova'l tremp dels homes, va ser... digué cobart. S'ajupí de primer, á la violencia, que per un moment havia sabut resistir, y, després... després feu més: volgué esborrar l'efecte que á n'els cacics hauría causat la protesta de la seva dignitat, y s'ajupí, s'arrossegá, besá la má que'l fuetjava y á l'hora del triomf, de la indignitat, de la vergonya, reclamá rastrerament la part que á n'ell li pertocava: retragué'ls mérits que havia fet traint amistats, trencant compromisos, abdicant... de lo darrer que'ls homes abdicán; preferint á la alabansa dels homes honrats, la més profitosa del cacich».

¹⁶⁰⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 25-5-1901, p. 199-201.

política dels comicis va ser menor, pràcticament «no hi hagué lluyta» i sortí triomfant gairebé sense reserves l'anomenada «candidatura administrativa».¹⁶⁰⁶ En general, doncs, les eleccions van ser tranquil·les i poc disputades. Prèviament s'havia pactat una candidatura heterogènia en què hi figuraven des d'individus inscriptibles en el carlisme com Josep de Rocafiguera o Antoni Alemany, fins al republicà obrerista Jacint Solà i Casadevall, passant per d'altres com Joan Dou i Blancafort o Josep Vilaplana i Pujolar, tots dos vinculats al Cercle Literari i amb un cert aire de candidats independents.¹⁶⁰⁷ *La Veu del Montserrat* feia constar que «foren dignament rebujades les indicacions que feu el diputat *cunero* pel districte per ques fes lloch en la candidatura a certs candidats que no debían figurar-hi».¹⁶⁰⁸ No hi hagué consens absolut entorn de la candidatura i això va fer que hi hagués certa disputa que es focalitzà especialment a la secció dels Caputxins, on sortí derrotat Antoni Alemany, essent superat per Josep Giralt i Tort, republicà obrerista. Aquesta secció, juntament amb la primera, va registrar una participació superior al global de la ciutat, que va ésser del 29%.¹⁶⁰⁹ Ni Giralt ni tampoc Segimon Claveria, però, acabarien prenent possessió, per tal com al districte tercer en el qual foren elegits es presentaren protestes adduint la seva incapacitat legal per ésser regidors i la comissió provincial donà la raó als reclamants.¹⁶¹⁰

Josep Soler i Aloy va ser nomenat alcalde de Reial ordre, i Francesc Bassols, Josep de Rocafiguera, Joan Dou i Manel Moret ocuparen les tinències.¹⁶¹¹ Dels sets individus que acabaren ingressant a l'ajuntament només dos, l'hisendat Josep de Rocafiguera, i el teixidor Jacint Solà, havien estat regidors amb anterioritat. La resta no comptava amb experiència en aquest sentit. Aquell ajuntament posà les bases per a l'inici d'una obra tan emblemàtica per a la ciutat com l'obertura del futur carrer Verdaguer, projecte que ja s'havia plantejat infructuosament forces anys abans i que uniria la plaça del Mercadal amb l'estació de ferrocarril. La resolució d'obrir d'aquesta via, juntament amb la projecció de la prolongació del carrer Puigrefagut, futur carrer Arquebisbe Alemany, anava configurant un eixample o ampliació de la ciutat vers ponent. L'acord d'obertura

¹⁶⁰⁶ *Íd.*, núm. 11, 25-11-1901, p. 441.

¹⁶⁰⁷ Els noms de la candidatura a *El Norte Catalán*, núm. 779, 9-11-1901.

¹⁶⁰⁸ *La Veu del Montserrat*, núm. 11, 25-11-1901, p. 441.

¹⁶⁰⁹ AMV, Eleccions municipals 1901-1922, Eleccions municipals 1901, Expediente general de la eleccion de Concejales 1901; Acta de la Junta general de escrutinio en las elecciones de concejales.

¹⁶¹⁰ AMV, Eleccions municipals 1901-1922, Eleccions municipals 1901, Expediente general de la eleccion de Concejales 1901, Reclamació de Lluís Padrós (20-11-1901); Ofici del governador civil (14-12-1901). TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 133, erra en la identificació de Claveria. No es tracta de Segimon Claveria i Torrents, sinó de Segimon Claveria i Rovira.

¹⁶¹¹ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902, 1-1-1902.

del carrer rebé la felicitació de les «societats obreres» de la ciutat, que hi veien una forma de posar remei a les necessitats de treball dels obrers i jornalers. L'inici simbòlic de les obres d'obertura del carrer Verdaguer no s'iniciaren fins al juliol del 1903. En aquells dies ja s'havia produït el relleu en l'alcaldia i Sala i Molas havia pres el lloc de Soler al capdavant del municipi.

2.4.2.5. El dinastisme «oficial» repeteix victòria davant el candidat «vigatanista»

El febrer del 1903 el govern conservador presidit per Silvela, amb Antonio Maura al capdavant del Ministeri de la Governació, comunicà que s'havia admès l'«excusa» presentada per Soler per deixar el càrrec i nomenà alcalde per Reial ordre a Sala i Molas.¹⁶¹² Aquell moviment, executat dos mesos i escaig després de la renovació de l'executiu espanyol, amb un nou torn entre liberals i conservadors, i amb una convocatòria d'eleccions a Corts a la vista, despertà de seguida suspicàcies. La societat vigatana Catalunya Vella protestà contra aquella maniobra al ministre de la Governació, que negà la seva responsabilitat i la del governador civil en el relleu de Soler.¹⁶¹³ *La Veu de Catalunya*, que va fer d'altaveu a l'entitat regionalista vigatana, va interpretar-ho com una operació a fi d'evitar la victòria de Raimon d'Abadal en les properes eleccions. La notícia ja corria a la ciutat abans que s'oficialitzés i el corresponsal vigatà del periòdic barceloní i secretari de Catalunya Vella, Josep Callís i Marquet, assegurava que la indignació a la ciutat era «general y vivíssima».¹⁶¹⁴ Tot amb tot, el traspàs de poders en el ple de l'ajuntament va fer-se en un ambient d'aparent cordialitat. Soler demanà a Sala que procurés mantenir la unió i la concòrdia del municipi i que no deixés d'impulsar la projectada obertura del carrer Verdaguer. Sala, per la seva banda, lloà l'actuació del seu company de consistori i acabà demanant que es fes constar en acta el sentiment de l'ajuntament pels motius que havien obligat a Soler a presentar la dimissió. El tinent d'alcalde De Rocafiguera reblà l'acte felicitant a Sala i lamentant, també, les circumstàncies que havien obligat a Soler a deixar el càrrec.¹⁶¹⁵

Sigui com sigui, els dos principals candidats per representar el districte de Vic a les Corts havien de ser de novament Huelín, candidat oficial del partit conservador, que aspirava a revalidar el seu càrrec, i Raimon d'Abadal, que en aquesta ocasió ja es

¹⁶¹² AMV, Correspondència 1902-1903 (I), Febrer 1902, 21-2-1903; AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 23-2-1903.

¹⁶¹³ *La Veu de Catalunya*, núm. 1467, 20-2-1903 (ed. vespre); *Íd.*, núm. 1486, 12-3-1903 (ed. matí).

¹⁶¹⁴ *Íd.*, núm. 1461, 15-2-1903 (ed. matí).

¹⁶¹⁵ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 23-2-1903.

presentava en nom de la Lliga Regionalista.¹⁶¹⁶ En aquesta cita el candidat regionalista podia comptar amb el suport de Catalunya Vella, societat implicada en la seva campanya.¹⁶¹⁷ Tot amb tot, a nivell de premsa, D'Abadal només va poder comptar a Vic amb el suport decidit d'*El Norte Catalán*, per tal com *La Veu del Montserrat* ja havia desaparegut i la *Gazeta Vigatana*, en procés de gestació en aquell moment, no naixeria definitivament fins a començaments de l'any següent, esdevenint des del principi un puntal ferm per a les aspiracions del catalanisme *vellista*. D'Abadal comptava, de nou, amb el suport de personalitats amb un ascendent notable com Josep Font i Manxarell, Josep de Rocafiguera, Marià Vila i, lògicament, el seu germà Joaquim d'Abadal, que ja havien procurat fer sortir victoriosa la seva candidatura dos anys enrere. *El Norte Catalán* assegurava que els partidaris de Huelín estaven disposats a imposar-se a tot preu i que prometien diners a canvi de vots.¹⁶¹⁸ Conscients que l'opció que prenguessin els carlins en el districte podia condicionar decisivament els resultats, el periòdic en seguia amb atenció els moviments.¹⁶¹⁹ Partícips del mateix diagnòstic, els seus adversaris de *La Plana de Vich* dedicaren esforços des de ben aviat per atiar la discòrdia entre els *abadalistes* i els carlins, perquè la conducta electoral d'aquests últims no comprometés la victòria de Huelín.¹⁶²⁰

De nou implicada fins al fons en la campanya, *La Plana de Vich* reiterà les crítiques i les acusacions al nucli que venia hegemonitzant el poder local i municipal en els darrers anys, i presentà la lluita contra els competidors de Huelín com una batalla contra el «caciquisme odiós» exercit per un compost format de «*tránsfugas de todos los partidos*», «*una taifa de ingratos de abigarradas opiniones*», aglutinats exclusivament per l'ambició de comandament.¹⁶²¹ Des del setmanari es llençaren acusacions als *abadalistes*, inculpant-los d'assetjar els electors, de recórrer a la compra de vots i de coaccionar els masovers.¹⁶²² Per contrast, Huelín era presentat com un servidor atent del districte al qual convenia renovar la confiança per garantir la resolució favorable d'assumptes pendents de màxima importància com el manteniment de la capitalitat eclesiàstica de la ciutat, l'obertura del carrer Verdaguer o la conducció d'electricitat a la

¹⁶¹⁶ Vid., també, per a aquestes eleccions TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 77 i s.; VILANOVA, Raimon d'Abadal i Calderó..., op. cit., p. 18 i s.

¹⁶¹⁷ Vid. p. 183 d'aquest treball.

¹⁶¹⁸ *El Norte Catalán*, núm. 848, 7-3-1903; *Íd.*, núm. 854, 18-4-1903.

¹⁶¹⁹ *Íd.*, núm. 855, 25-4-1903.

¹⁶²⁰ *La Plana de Vich*, núm. 187, 29-1-1903; *Íd.*, núm. 189, 12-2-1903; *Íd.*, núm. 190, 19-2-1903; *Íd.*, núm. 191, 26-2-1903; *Íd.*, núm. 192, 5-3-1903; *Íd.*, núm. 195, 26-3-1903.

¹⁶²¹ *Íd.*, núm. 200, 25-4-1903.

¹⁶²² *Íd.*, núm. 189, 12-2-1903; *Íd.*, núm. 200, 25-4-1903; *Íd.*, núm. 201, 30-4-1903.

ciutat per part de la *Sociedad Española Hidráulica del Freser*. En aquest sentit, es presentava com un fet innegable que el prompte descabdellament d'aquelles qüestions era molt més factible obtenir-lo «con el apoyo de un candidato que cuenta con el encasillado del Gobierno que no con el Sr. Abadal que pertenece a una agrupación que no cuenta con fuerzas para obtener nada».¹⁶²³ En aquesta mateixa línia, s'associà el triomf de Huelín a l'acabament de la construcció del pont de la Gleva, que havia de facilitar les comunicacions entre el Voltreganès i Manlleu, i en sentit més extens, entre un sector del Lluçanès i la plana de Vic. Tant és així que l'industrial Ramon Almeda hauria condicionat un important donatiu destinat a aquelles obres al triomf del candidat conservador.¹⁶²⁴

Finalment, D'Abadal retirà la seva candidatura en el darrer moment. Justificà la seva decisió en un escrit breu adreçat als electors del districte on lamentà els atacs a la seva persona i el recurs dels adversaris a la injúria, la calúmnia, la corrupció, l'amenaça i la coacció. «L'agitació promoguda darrerament ab tota la forsa de las malas passions enverinadas, portava presagis funestos pel dia de la lluita; y jo [...] no puch per patriotisme, y per afecció a vosaltres, exposarvos als perills d'una lluita potser sangnanta y de dissensions de mal curar, quan sé que tots els esforços haurían sigut inútils devant del propòsit ferm de falsejar la vostra voluntat».¹⁶²⁵ Tant *La Veu de Catalunya* com *El Norte Catalán* van fer seus els arguments del candidat regionalista. El periòdic integrista interpretava aquella decisió com un signe de cavalleriesitat i responsabilitat davant unes condicions de lluita inacceptables.

Fue preciso hacer más; fue indispensable introducirse en nuestro campo, sembrando la alarma y el temor entre nuestros amigos; y hasta aquí se llegó. Alquiláronse una manada de matones de oficio, los cuales siguiendo de pueblo en pueblo y de casa en casa, en donde creían poder sacar provecho, amenazaban a unos con incendiar pajares y viviendas, y a otros con la muerte, si acudían a las urnas el día de la elección, y a todos hacían presente que contaban de antemano con la impunidad.¹⁶²⁶

Lògicament, aquelles acusacions foren rebutjades des *La Plana de Vich* que, contràriament, acusà els partidaris del candidat regionalista d'haver utilitzat en campanya justament els mètodes denunciats per D'Abadal en la seva renúncia, i atribuí la seva retirada a la constatació d'una derrota indefugible.

¹⁶²³ *Íd.*, núm. 192, 5-3-1903; *Íd.*, 202, 7-5-1903.

¹⁶²⁴ *Íd.*, núm. 199, 23-4-1903.

¹⁶²⁵ *La Veu de Catalunya*, núm. 1532, 26-4-1903 (ed. vespre); ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1903, «Als electors del districte de Vich. Compatricis: Quan vaig...» (Vic, Tipografia Catòlica de Sant Joseph, 1903).

¹⁶²⁶ *El Norte Catalán*, núm. 856, 2-5-1903.

Sigui com sigui, Huelín assolí una victòria sense oposició. De nou, com havia ocorregut en les passades eleccions del 1901, l'abstenció al municipi de Vic fou molt superior a la registrada en el conjunt del districte.¹⁶²⁷ En el banquet de celebració per la seva proclamació, Huelín va ser agombolat per personalitats diverses com el diputat provincial i destacat conservador Joaquim Badia, l'alcalde Sala i Molas o l'advocat Francesc de P. Masferrer. També li feren costat l'històric republicà vigatà Josep Bach i Serra i el republicà obrerista Josep Giralt i Tort, que escassos dies abans ja havia acompanyat Huelín en el seu míting al centre obrer de la localitat.¹⁶²⁸ Giralt, que en les passades eleccions municipals s'havia quedat a les portes d'entrar a l'ajuntament, hi ingressà en la renovació de novembre del 1903, formant part d'un nou consistori que presidiria Sala i Molas a partir del primer de gener del 1904 en virtut del nomenament rebut.¹⁶²⁹ Els resultats de la Lliga Regionalista en aquelles eleccions generals del 1903 van ser, en conjunt, força decebedors. Raimon d'Abadal, per la seva banda, fou elegit regidor a l'Ajuntament de Barcelona el novembre d'aquell any.

A l'alçada dels anys 1903-1904, doncs, amb un diputat a Corts *cunero* adscrit en el conservadorisme *oficial*, amb uns representants del districte a la Diputació de Barcelona inscriptibles majoritàriament en els partits dinàstics i elegits en el marc d'una candidatura consensuada pels dirigents provincials dels dos partits sistèmics, i un alcalde aliat amb els interessos de la direcció provincial barcelonina del partit conservador, Vic i el seu entorn podien presentar, en certa mesura, l'aspecte d'un feu del caciquisme provincial assistit i avalat pel govern de torn. La victòria D'Abadal el 1899 podia aparèixer com un episodi excepcional, i el *tour de force* del poder local hegemònic per fer prevaldre candidatures pròpies, avalades i patrocinades directament per les *forces vives* del territori sense l'aval directe dels partits dinàstics, semblava una empresa destinada al fracàs. Tot amb tot, el desenrotllament polític posterior s'encarregà de demostrar que la situació era prou més complexa i matisada. En els anys immediats, el carlisme i, molt especialment, el catalanisme *vellista* (en un consorci a voltes conflictiu amb la Lliga Regionalista) disputaren amb força èxit l'hegemonia a uns partits monàrquics sistèmics que demostraren una gran capacitat de resistència mentre competien alhora entre si per esdevenir prevalents a Vic. A Catalunya, però també a Vic, on persistí un profund localisme, s'anaren acumulant i intensificant els indicis de

¹⁶²⁷ BALCELLS, CULLA i MIR, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op. cit., p. 501; TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme...*, op. cit., p. 80.

¹⁶²⁸ *La Plana de Vich*, núm. 200, 25-4-1903.

¹⁶²⁹ AMV, Correspondència 1903 (II) - 1904 (I), Desembre 1903, 30-12-1903.

consolidació d'un procés lent, complex i contradictori de modernització política, perceptible ja des de les darreres dècades del segle XIX i que s'accentuaria a l'entorn del 1917.

2.5. Anàlisi del perfil socioprofessional del personal polític municipal de Vic

Tot i que en el transcurs de les pàgines anteriors s'han donat algunes informacions relatives al perfil professional del personal municipal electe, en farem un tractament més aprofundit i sistemàtic aquí. Hem dividit el conjunt del període objecte d'estudi (1856-1902) en quatre etapes diferents, prou diferenciades tant per les característiques politicoinstitucionals generals, com pels respectius marcs legals que estableixen les particulars condicions de la representativitat municipal en cada fracció temporal. La primera secció cronològica (1856-1867) comprèn els darrers anys del regnat isabelí; la segona (1868-1875) abasta els anys del Sexenni democràtic i la tercera guerra carlina; la tercera (1876-1890) abraça els primers anys de la Restauració borbònica; i la quarta i última (1891-1902), tot i que també s'emmarca dins d'aquest règim polític, té la especificitat substantiva de la implementació del sufragi universal masculí.

Un cop identificats amb noms i cognoms els 234 individus que haurien part dels ajuntaments del període com a alcaldes, tinent d'alcalde o regidors (ho hem aconseguit en gairebé el 99% dels casos) hem recorregut als padrons de població, els censos electorals i les matrícules de contribució industrial i de comerç per tal de determinar la categoria professional pròpia de cada subjecte. Ocasionalment hem recorregut a la premsa i a altres fonts com els expedients electorals. Establir aquestes filiacions no sempre és senzill. Sovint trobem que a un mateix individu se li imputen adscripcions diferents, en altres casos sabem que la filiació que consta no s'adiu estrictament amb la principal ocupació economicoprofessional del subjecte en qüestió, o bé, a voltes, simplement se li podria atribuir més d'un concepte. Com és sabut, són habituals els casos de les persones llicenciades en dret que s'identificaven com a advocats però que, de fet, no exercien, i obtenien els ingressos del rendiment que els proporcionava la gestió del seu patrimoni immoble. Contràriament, també es dona el cas d'individus que consten preferentment com a propietaris (ja sigui pel prestigi social superior de l'estament, o bé perquè efectivament era aquesta condició la que els habilitava com a subjectes políticament actius), tot i que sabem que exercien de manera efectiva una altra activitat econòmica que els defineix més precisament des del punt de vista professional. La matrícula industrial ens ha ajudat a establir amb més precisió algunes d'aquestes adscripcions.

L'univers de categories professionals que hem delimitat són les següents: hisendats-propietaris, advocats, notaris, metges, farmacèutics, veterinaris, petits

industrials/botiguers, comerciants, fabricants, assalariats/jornalers/obers i altres. Els conceptes són desiguals en quant a la seva amplitud, però cal dir que en el cas de categories com ara la de petit industrial/botiguer, comerciant, fabricant o assalariat/jornaler/obrer hem procurat precisar, sempre que ha estat possible, el ram d'activitat o el tipus d'article objecte de fabricació o intercanvi.¹⁶³⁰ A més, com veurem, els conceptes enumerats són susceptibles d'agrupaments i combinatòries diverses que permeten configurar una visió més equilibrada. Així, per exemple, en les línies següents farem ús, també, de categories-conjunt com la de professions liberals (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) o la de professions jurídiques (advocats, notaris, jutges).

Algunes de les categories utilitzades necessiten un breu comentari addicional. Així, hem optat per treballar amb el concepte dual de petit industrial/botiguer, perquè en el context de l'època i amb les fonts disponibles resultava en molts casos extraordinàriament difícil, si no impossible, diferenciar entre producció i venda, per tal com sovint els negocis integraven tant l'obrador com la venda directa a la botiga. Aquest grup comprèn, doncs, l'ampli món menestral (confiters, flequers, soguers, carnisers, cafeters, paletes, guarnicioners, joiers, sastres, fusters, etc.) i del petit comerç. Evidentment, com passa també amb el grup dels hisendats-propietaris, per posar el cas, l'estatus economicosocial d'alguns dels inclosos en aquesta secció varia de forma sensible.

En un altre ordre de coses, cal dir que hem optat per incloure sistemàticament tots els pellaires en aquesta categoria, com a petits industrials. És possible que en algun cas puntual hagués estat més precís classificar el subjecte en qüestió com a fabricant, però ens ha semblat oportú procedir d'aquesta manera ateses les dificultats pràctiques per discernir-ho amb garanties i prenent en consideració el fet que bona part de les existents a la ciutat eren petites adoberies que, en el millor dels casos, agrupaven tot just un grapat de treballadors. Així, de fet, la categoria de fabricants ha acabat reunint fonamentalment les empreses de producció tèxtil ens les seves diverses especialitzacions.

Com es pot imaginar, en alguns casos també es fa extraordinàriament difícil diferenciar el petit comerç a la menuda, del tràfic i l'especulació a l'engròs que hem volgut recollir particularment amb el concepte de comerciant, en el qual hem comprès

¹⁶³⁰ *Vid.* la composició dels ajuntaments del període amb els noms i cognoms dels integrants i la seva adscripció professional a l'apèndix, punt 5.2.

els que són especuladors, tractants, negociants i magatzemistes. No sempre hem disposat de prou informació per discernir adequadament qui era estrictament un comerciant en aquests termes i qui un botiguer, detenedor d'un comerç a la menuda. És per això que en algun cas la classificació s'ha de prendre amb precaucions. Finalment, pel que fa a la categoria d'assalariats/jornalers/obrers hem d'aclarir que l'hem utilitzat per aplegar els empleats per compte d'altri preferentment d'estatus socioeconòmic baix (com ara els teixidors).

Si ens fixem en la primera de les etapes cronològiques delimitades (1856-1867), coincident amb les condicions legals de representativitat més restringides, trobem que amb molta diferència la categoria predominant és la dels hisendats-propietaris, que representen un 37,73% del personal total. Evidentment, les característiques dels inclosos en aquest grup podien variar de manera molt substancial. Alguns eren propietaris notables i es trobaven en els primers llocs entre els contribuents, mentre que d'altres ocupaven una posició comparativament més modesta. Joan d'Abadal, Josep Albareda, Lluçia Cortinas, Marià de Febrer o Joaquim de Rocafiguera, per exemple, eren contribuents molt destacats i tenien importats propietats urbanes i rústiques al terme. Alguns, a més, com D'Abadal o De Rocafiguera, detenien un patrimoni immoble destacat en altres municipis. La prevalença indiscutible dels hisendats-propietaris que trobem en aquesta etapa ja no es tornarà a produir, en cap cas, en tot el període objecte d'estudi.

La categoria més important que segueix és la dels petits industrials i botiguers, que representa un 22,64% i en la qual destaquen els confiters, amb famílies benestants com els Arumí, els Codina, els Conill o els Subirachs. Els comerciants i els fabricants representen en tots dos casos un 11,32% i els professionals liberals, concepte dins el qual prevalen els advocats, un 15,09%. Evidentment, no hi ha ni un sol representant municipal que es pugui incloure en la categoria d'assalariats/jornalers/obrers, tal com l'hem definit. Com veurem tot seguit, en les etapes subsegüents el perfil que hem esbossat aquí, i que detallem en la taula que segueix, va modificar-se de manera molt destacada.

| Categories professionals del personal polític de l'Ajuntament de Vic (1856-1867) | |
|--|--|
| Hisendats-propietaris: 20/53 = 37,73% | Professions jurídiques: 5/53 = 9,43% (advocats, jutge cessant) |
| Advocats: 4/53 = 7,55% | Professions de la salut: 4/53 = 7,55% (metges, farmacèutics) |
| Notaris: 0/53 | Professions liberals: 8/53 = 15,09% (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Metges: 1/53 = 1,89% | Comerciants i fabricants: 12/53 = 22,64% |
| Farmacèutics: 3/53 = 5,66% | Estament productiu i comercial: 24/53 = 45,28% (petits industrials/botiguers, comerciants i fabricants) |
| Veterinaris: 0/53 | |
| Petits industrials/botiguers: 12/53 = 22,64% | |
| Comerciants: 6/53 = 11,32% | |
| Fabricants: 6/53 = 11,32% | |
| Assalariats/jornalers/obers: 0/53 | |
| Altres: 1/53 = 1,88% (jutge cessant) | |

En el marc del Sexenni democràtic la proporció que representen els hisendats-propietaris en el conjunt dels càrrecs municipals electes decau de forma molt accentuada, i passen de representar un 37,73% a ser només un 15,73%. La dada és important, sobretot perquè durant la Restauració la categoria no remunta de manera sensible, mantenint-se contràriament molt a prop de les proporcions del Sexenni. Redueixen ostensiblement la seva presència altres categories com la dels comerciants i fabricants, i es manté força estable la dels professionals liberals. Creixen espectacularment, en canvi, els petits industrials i botiguers, que multipliquen per dues vegades i mitja la seva proporció i són abassegadorament prevalents. El fet és que tot i que perdran una mica de presència durant el període de la Restauració ja no deixaran de ser, amb molta diferència, el grup més nombrós entre les categories professionals identificades.

És evident, doncs, que els canvis del Sexenni van habilitar a participar políticament per vies institucionals a tot un sector ciutadà que fins aleshores ocupava una posició en els llimbs del sistema, o bé que s'emplaçava directament fora de les seves fronteres. La presència i el protagonisme que prenen aquests sectors socials intermedis durant el Sexenni és molt rellevant i continuarà en bona mesura durant la Restauració. Cal subratllar, també, l'emergència d'una representació tan menor com significativa d'obers, tots ells teixidors. Són només un 4,49% del total, però en el darrer quart de segle ja no s'aproparan mai ni tan sols a aquestes proporcions. Com hem vist en les pàgines anteriors, l'accés d'aquests individus als càrrecs de representació municipal va

produir-se majoritàriament en una conjuntura molt determinada, la de la Primera República, marcada per una forta inestabilitat i condicionada absolutament per la guerra civil. Tres dels quatre teixidors en qüestió van ser elegits en unes eleccions caracteritzades pel més absolut retraïment, amb una participació ridícula del 6%. A més, els comicis van anar seguits de la presentació, per part dels electes, de múltiples excuses per sevir el càrrec i, finalment, per una desbandada general del consistori en unes circumstàncies certament molt complicades.

| Categories professionals del personal polític de l'Ajuntament de Vic (1868-1875) | |
|---|---|
| Hisendats-propietaris: 14/89 = 15,73% | Professions jurídiques: 6/89 = 6,74% (advocats, notaris, passant d'escrivà) |
| Advocats: 3/89 = 3,37% | Professions de la salut: 10/89 = 11,23% (metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Notaris: 3/89 = 3,37%* | Professions liberals: 13/89 = 14,60% (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Metges: 2/89 = 2,25% | Comerciants i fabricants: 5/89 = 5,62% |
| Farmacèutics: 5/89 = 5,62% | Estament productiu i comercial: 54/89 = 61,80% (petits industrials/botiguers, comerciants i fabricants; sense assalariats/jornalers/obrers) |
| Veterinaris: 3/89 = 3,37% | |
| Petits industrials/botiguers: 50/89 = 56,18% | |
| Comerciants: 4/89 = 4,49% | |
| Fabricants: 1/89 = 1,12% | |
| Assalariats/jornalers/obrers: 4/89 = 4,49% | |
| *Hi comptabilitzem Fr. Subirachs Estevanell, passant d'escrivà. | |

Tal com hem anat comentant, el retorn a un ordre conservador en el marc de la Restauració borbònica no va traduir-se en la reproducció d'unes condicions de representativitat municipal tan exclusives com en el període moderat, ni tampoc en una rèplica de la composició professional del personal polític de l'ajuntament observada en l'etapa 1856-1867. Tot i que amb l'arrencada de la Restauració l'univers dels electes i dels elegibles va reduir-se de manera molt substancial respecte als anys immediatament anteriors (essent, amb tot, molt superior a la del regnat isabelí de predomini moderat), no sembla que això tingués una traducció tan evident i incident com podria esperar-se en termes de modificació de la composició de l'univers professional dels electes. Amb molta diferència la categoria prevalent en el període 1876-1890 és la dels petits industrials i botiguers, en la qual s'inclouen gairebé la meitat dels individus. Els hisendats-propietaris són un 14,94%, una xifra molt semblant a la del Sexenni. Els professionals liberals, per la seva banda, creixen lleugerament i representen poc menys d'una cinquena part del personal polític municipal, destacant especialment els advocats.

Els comerciants i els fabricants augmenten sensiblement la seva presència respecte a l'etapa immediatament precedent, però tenen un pes inferior a la dels anys 1856-1867. A la categoria d'assalariats/jornalers/obers hi trobem un únic individu, una proporció absolutament marginal, com també ocorrerà després de la implementació del sufragi universal masculí a partir del 1891.

| Categories professionals del personal polític de l'Ajuntament de Vic (1876-1890) | |
|---|--|
| Hisendats-propietaris: 13/87 = 14,94% | Professions jurídiques: 9/87 = 10,34% (advocats, notaris) |
| Advocats: 8/87 = 9,20% | Professions de la salut: 8/87 = 9,20% (metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Notaris: 1/87 = 1,15% | Professions liberals: 16/87 = 18,39% (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Metges: 2/87 = 2,30% | Comerciants i fabricants: 12/87 = 13,79% |
| Farmacèutics: 4/87 = 4,60% | Estament productiu i comercial: 57/87 = 63,22% (petits industrials/botiguers, comerciants i fabricants; sense assalariats/jornalers/obers) |
| Veterinaris: 2/87 = 2,20% | |
| Petits industrials/botiguers: 43/87 = 49,42% | |
| Comerciants: 5/87 = 5,75% | |
| Fabricants: 7/87 = 8,04% | |
| Assalariats/jornalers/obers: 1/87 = 1,15% | |
| Altres: 1/87 = 1,15% (arxiver municipal) | |

El darrer dels talls cronològics establerts, el de 1891-1902, ve marcat molt especialment per la introducció del sufragi universal masculí -el qual lògicament es traduí en una ampliació molt substancial de la base electoral-, però també per l'existència d'un associacionisme i d'una premsa més clarament polititzats i una opinió pública amb un pes creixent. Resulta interessant constatar que, malgrat tot els canvis esmentats, les proporcions de cadascuna de les categories professionals establertes no va variar d'una manera especialment significativa respecte als registres de la primera etapa de la Restauració. Així, per exemple, els percentatges que presenten els petits industrials i els botiguers, els professionals liberals o bé el grup dels assalariats/jornalers/obers es mantenen molt estables (augmenten una mica els advocats, per exemple). El pes dels hisendats-propietaris, per la seva banda, fins i tot augmenta lleugerament i passa del 14,94% al 18,18%. Per explicar aquesta relativa continuïtat cal tenir en compte, entre altres factors, el fet que va mantenir-se la divisió entre electors i elegibles, essent el sufragi passiu una condició que continuà estant definida pels límits establerts en la Llei del 1877. En un ordre diferent, hem de tenir present, a més, el recurs a les candidatures de consens patrocinades per elements eminents de la població, que va revertir en la

neutralització de la concurrència política. Aquells que podríem considerar sectors socials subalterns no van arribar a articular alternatives polítiques prou sòlides a les hegemonies establertes a la ciutat.

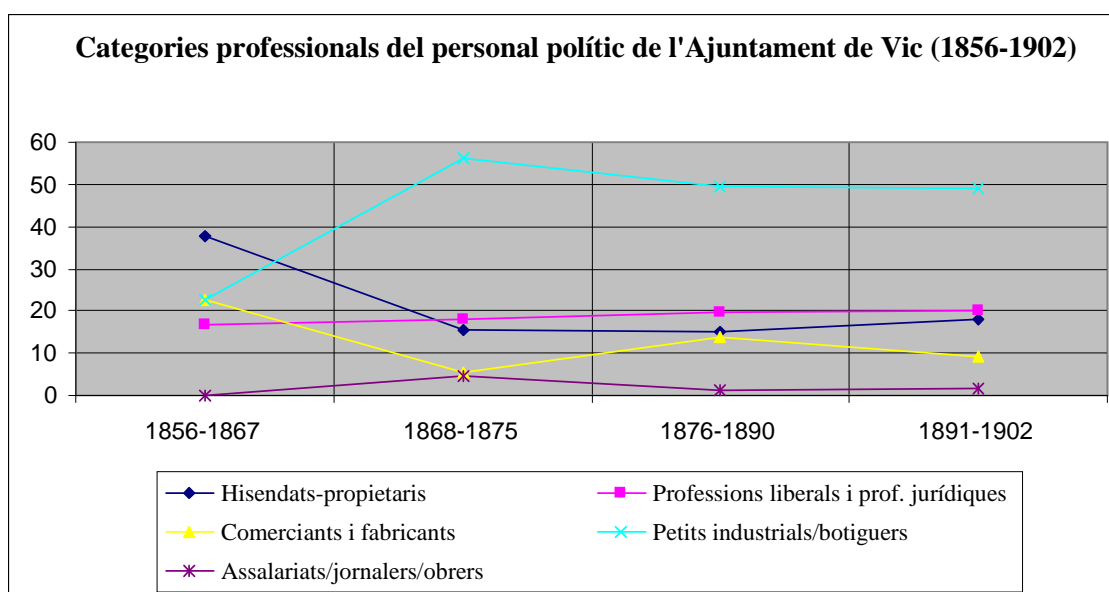
| Categories professionals del personal polític de l'Ajuntament de Vic (1891-1902) | |
|---|---|
| Hisendats-propietaris: 10/55 = 18,18% | Professions jurídiques: 7/55 = 12,73% (advocats, procurador) |
| Advocats: 7/55 = 12,73% (advocats, procurador) | Professions de la salut: 4/55 = 7,27% (metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Notaris: 0/87 | Professions liberals: 11/55 = 20% (advocats, metges, farmacèutics, veterinaris) |
| Metges: 2/55 = 3,63% | Comerciants i fabricants: 5/55 = 9,09% |
| Farmacèutics: 1/55 = 1,82% | Estament productiu i comercial: 33/55 = 60% (petits industrials/botiguers, comerciants i fabricants; sense assalariats/jornalers/obres) |
| Veterinaris: 1/55 = 1,82% | |
| Petits industrials/botiguers: 27/55 = 49,09% | |
| Comerciants: 1/55 = 1,82% | |
| Fabricants: 4/55 = 7,27% | |
| Assalariats/jornalers/obres: 1/55 = 1,82% | |
| Altres: 1/55 = 1,82% (periodista) | |

Si en comptes de valorar el conjunt del personal polític de l'ajuntament durant la Restauració ponderem únicament els càrrecs més eminents del consistori (alcaldia, tinències d'alcaldia i síndic procurador) obtenim una imatge sensiblement diferent, on destaca sobretot el pes determinant que hi tenen els professionals liberals, molt especialment els advocats. Els petits industrials i botiguers, tot i que hi tenen una presència rellevant, no són prevalents. Així, per a l'etapa 1876-1890 i considerant únicament els càrrecs principals indicats, tenim que els hisendats-propietaris representen un 17,14%, els professionals liberals un 40% i els petits industrials i botiguers un 37,14%. Convé apuntar que una part important dels advocats es concentra en el tram final d'aquesta etapa, a partir del 1885, quan hem detectat l'emergència del bloc opositor a Jaume de Vernis.

Pel que fa al tram cronològic de 1891-1902, es confirma que la implementació del sufragi universal no va revertir de seguida en un aprofundiment de la democratització social dels càrrecs municipals representatius, menys encara en aquells més importants o estratègics. Així, tenim que els hisendats-propietaris representen un 25%, els professionals liberals un 40% (de nou la majoria advocats) i els petits industrials i botiguers, que decauen ostensiblement, només un 20%. Entre els individus que ocupen

aquests càrrecs en la darrera etapa analitzada trobem, per exemple, a Joaquim d'Abadal, Josep de Rocafiguera o Marià Vila, i els advocats Antoni Bach i Xicoy (fill d'una destacada família de propietaris de Sant Boi de Lluçanès), Josep Soler i Aloy, Josep Viguer o Josep Font i Manxarell, entre d'altres. Tots ells pertanyien al sector actiu i influent de l'elit ciutadana que va aconseguir hegemonitzar el poder local en els darrers anys de la centúria.

| Categories professionals del personal polític de l'Ajuntament de Vic (1856-1902) | | | | |
|---|-----------|-----------|-----------------------|-----------------------|
| | 1856-1867 | 1868-1875 | 1876-1890 | 1891-1902 |
| Hisendats-propietaris | 37,73% | 15,73% | 14,94% | 18,18% |
| Professions liberals i prof. jurídiques | 16,98% | 17,98% | 19,54% | 20% |
| Comerciants i fabricants | 22,64% | 5,62% | 13,79% | 9,09% |
| Petits industrials/botiguers | 22,64% | 56,18% | 49,42% | 49,09% |
| Assalariats/jornalers/obers | 0% | 4,49% | 1,15% | 1,82% |
| Altres | 0% | 0% | 1,15% ¹⁶³¹ | 1,82% ¹⁶³² |



Si ens fixem en les persones que van formar part dels ajuntaments del període 1856-1867, observem que a l'entorn d'una quarta part dels individus amb responsabilitats representatives en aquesta etapa, molt majoritàriament els d'un perfil liberal més marcat, van formar part més endavant dels consistoris municipals en algun moment del Sexenni. Si descomptem els nomenats governativament pel càrrec en el context de transició cap al nou règim canovista, la proporció es redueix fins a una cinquena part,

¹⁶³¹ Arxiver municipal.

¹⁶³² Periodista.

aproximadament. Tenim, doncs, que la renovació del personal polític municipal durant el Sexenni no només és constatable des de la perspectiva del perfil socioprofessional dels seus integrants, sinó també des del punt de vista estrictament nominal, considerant les persones concretes que en cada etapa van ocupar els càrrecs. Finalment, observem que si delimitem el personal municipal representatiu de l'etapa 1876-1890 i avaluem el grau de coincidència amb el del període del Sexenni, les proporcions obtingudes són molt semblants a les indicades en el cas anterior. A l'entorn d'una quarta part dels consellers municipals de la primera etapa de la Restauració havia detingut responsabilitats a l'ajuntament en el període polític anterior i, igualment, el percentatge es redueix fins a prop d'una cinquena part si deixem de banda el personal que s'incorporà al càrrec en el període de transició al sistema canovista. Podem concloure, doncs, que els contorns de les etapes historicopolítiques apareixen prou ben definides, també, des d'aquest punt de vista particular.

Per acabar, són nombrosos els casos en què poden identificar-se relacions familiars d'ascendència directa o altres vincles de parentiu (consanguini o polític) entre el personal representatiu del període. Els casos de pares i fills que en moments diferents exerceixen un càrrec a l'ajuntament són molt nombrosos. Podem esmentar, per exemple, els de Francesc Adam i Serdà i Ramon Adam i Bofill; Joan Arumí i Roca i Antoni Arumí i Blancafort; Marià de Febrer i Riera i Francesc de Febrer i Armenteras; Martí Genís i Bassas i Martí Genís i Aguilar; Josep Genís i Subirachs i Josep Genís i Mas; Josep Mascaró i Viguer i Miquel Mascaró i Pratgibert; Ramon Ricart i Tey i Miquel Ricart i Rosconi; o Joaquim Sala i Pratjussà i Josep Sala i Molas. També és el cas de Joan d'Abadal i Cavalleria i Joaquim d'Abadal i Calderó; la dona del primer, Mercè Calderó, era germana d'un altre conseller municipal, Francesc X. Calderó i Vila, que al seu torn estava emparentat amb Marià Vila i Teixidor, el qual estava casat amb una germana de Joaquim d'Abadal i era cunyat de Josep de Rocafiguera. També podem esmentar el cas dels germans Josep i Francesc de P. Masferrer, aquest darrer gendre de Jaume de Vernis; Mir i Mas (Miquel i Pere Màrtir); Pascual Elias (Josep i Francesc) o Prat i Caralt (Antoni i Miquel). Com a darrers exemples assenyalem que Josep Cirera i Respau estava casat amb una germana dels regidors Fàbregas i Simon (Miquel i Llucià); Josep Serra i Campdelacreu era cunyat de Manuel Moret; i Andreu Terricabras i Forn estava casat amb una germana dels consellers municipals Comella i Colom (Joan i

Josep), el pare dels quals, Jacint Comella i Llanas, també va formar part de diversos ajuntaments.

Malgrat la impressió que aquests casos puguin produir, no hem de concloure necessàriament que va existir una clara patrimonialització dels càrrecs, una hipòtesi que per confirmar-se requeriria una anàlisi i valoració més aprofundides que les que podem aportar aquí. En qualsevol cas, l'existència de vincles familiars d'aquest tipus entre el personal polític electe en un període com el que tractem no és gens sorprenent si considerem que la ciutat de Vic a la segona meitat del vuit-cents conformava un medi humà relativament limitat, i si tenim presents la naturalesa particularment restringida de la representativitat municipal en alguns períodes, els condicionats d'una societat escassament democratitzada des de tots els punts de vista i les estratègies matrimonials de les famílies pudents.

2.6. Conclusions

Com hem vist, la legislació municipal i electoral, la qual defineix la naturalesa i els requisits de la representativitat en cada moment, és un factor que condiciona profundament les dinàmiques politicoelectorals i el perfil socioprofessional dels electes en l'àmbit municipal. Així, hem constatat que en el període 1856-1867, per exemple, en un marc de representativitat enormement restringit, el personal polític municipal és extret necessàriament de manera exclusiva entre un grup reduït de persones, les qual formen part dels principals veïns contribuents del terme. Els subjectes habilitats legalment a participar dels procediments electorals conformen un grup numèricament reduït, distingit amb motiu de la seva capacitat econòmica o de la seva formació acadèmica. N'hi ha prou, en aquest període, d'obtenir unes desenes de vots per ser elegit com a regidor. Conseqüentment, els pactes en petit comitè i les xarxes de relació de caràcter privat amb altres persones poden ser sobradament suficients per garantir uns determinats resultats. La política institucional és gairebé exclusivament dels notables i en principi no hi ha cap necessitat de connectar amb sectors amplis de l'opinió pública, ni de mobilitzar la ciutadania amb finalitats electorals.

Hem pogut comprovar que la prevalença indiscutible que tenien els hisendats-proprietaris com a categoria socioprofessional majoritària entre els electes municipals, en aquesta primera etapa, desapareix ostensiblement en el Sexenni i ja no torna a registrar-se en tot el segle. En aquest període històric sectors de la ciutadania que fins aleshores no estaven plenament habilitats a participar institucionalment en política assoliran un protagonisme considerable. La preponderància dels petits industrials i els botiguers com a grup professional amb més representants entre el personal polític municipal ja no desapareixerà en tot el període objecte d'aquest estudi, i només serà lleument matisat amb el gir conservador de la Restauració borbònica. La legislació electoral més democràtica del Sexenni va propiciar aquest canvi substancial en el perfil professional dels electes. L'ampliació del joc electoral a una part molt més àmplia de la població també va fomentar un augment de la politització de la ciutadania i de la competència electoral, processos propulsats igualment pel context efervescent del moment i per unes lleis reguladores de l'associacionisme i la premsa més favorables a l'organització, la discussió i la propaganda polítiques. El fet, però, és que les dificultats per consolidar el sistema, la desafecció i l'hostilitat creixents, i la gran violència i la tensió polítiques del

període van acabar llastant les bases socials del règim i compromentent la seva credibilitat i la seva viabilitat.

Durant el Sexenni van fer-se fortes a l'Ajuntament de Vic les opcions politicoideològiques que representaven els monàrquics liberals i els republicans. No pas així els carlins, que comptaven, però, amb importants suports a la ciutat i al districte, i que van demostrar el seu potencial electoral especialment en les primeres convocatòries a Corts. Si l'opció republicana havia estat pràcticament insòlita en els anys immediatament precedents, la liberal progressista, contràriament, ja havia constituït una minoria rellevant a l'ajuntament a mitjan dècada del 1860. El perfil politicoideològic majoritari dels membres de l'ajuntament en la darrera etapa del règim isabelí, però, era marcadament conservador, essent hegemònics els sectors ultracatólics. Com hem observat, no és casual que l'emergència del contrapunt progressista es produís durant l'etapa de predomini de la Unió Liberal, més oberturista i centrada políticament. És en aquests mateixos anys, coincidint amb la relativa consolidació d'una alternativa progressista, quan s'identifica un tímid procés de politització i de competitivitat electoral que no trobarà condicions favorables per consolidar-se, entre altres motius perquè els darrers governs moderats de l'època isabelina van ocupar-se de tallar aquestes evolucions i d'expulsar de les seves responsabilitats institucionals les «faccions revolucionàries».

Això ens porta a remarcar no només l'influx que tenen en l'àmbit local els corrents polítics generals i les correlacions de forces a nivell del conjunt de l'Estat, sinó també, especialment, la molt notable influència governamental constatada en totes les etapes. Una de les expressions més ostensibles d'aquesta intervenció són els nomenaments i les suspensions dels càrrecs municipals electes, recurs utilitzat de manera reiterada en funció de conveniències partidistes i conjunturals, i que en algunes ocasions podia afectar el conjunt del consistori. Durant el període d'estudi es registren diversos episodis en aquest sentit, com el novembre del 1856, passat el Bienni Progressista i consumat el gir en la política espanyola, amb el nomenament d'un consistori ultraconservador; l'octubre del 1869, amb la remoció dels correligionaris republicans com a resposta a la insurrecció iniciada setmanes abans; o les renovacions del personal polític municipal fetes durant el 1875 i el 1876, en tres ocasions, en un escenari marcat encara parcialment pel signe de la guerra i la intromissió de les autoritats militars i, sobretot, pel desgavell administratiu i l'accentuació de la influència governativa en un

marc de transició al nou règim polític de la Restauració. Tal com ho exemplificarien els casos de Francesc Domingo i Joan d'Abadal en aquest mateix context, semblants operacions de recanvi solien comptar amb la complicitat, la direcció i l'assessorament de subjectes locals ben posicionats i influents.

Durant el període de la Restauració es van continuar utilitzant aquests procediments. L'emergència de Jaume de Vernis i la rellevància que va assolir difícilment poden explicar-se del tot sense el patrocini rebut per individus influents i ben posicionats en les estructures de poder, i per la seva predisposició i capacitat de col·laboració en la fabricació dels resultats electorals que interessaven al govern del moment. Com hem vist, va ser justament amb el primer dels torns partidistes en el govern espanyol i l'accés consegüent dels liberals al poder, quan va plantejar-se la seva remoció al capdavant de l'ajuntament. Probablement l'incompliment del compromís que havia adquirit amb les noves autoritats superiors en el sentit de garantir la victòria del candidat governamental o, en qualsevol cas, la reelecció de Bosch i Labrús en contra dels desitjos del partit en el poder, va posar en entredit la seva continuïtat en el càrrec.

També resulta interessant constatar com en aquestes eleccions del 1881 l'argument que va posar-se sobre la taula per promoure la candidatura addicta al govern en les reunions entre els principals contribuents va ser que aquesta sintonia permetria alleujar la situació econòmica aflitiva del municipi. La forta pressió de les autoritats econòmiques provincials s'havia relaxat en el període electoral, un procediment recurrent per no crear animadversió envers el partit en el govern, però s'esperava que es reprendria amb força un cop celebrada la convocatòria. És un exponent de l'arbitrarietat amb què sovint s'exercia l'autoritat. Efectivament, passades les eleccions la recaptació de la contribució de consums va ser intervinguda, l'administració econòmica de la província va intensificar la pressió pels impagaments i De Vernis no va tardar a ésser suspès. Des de llavors, febrer del 1882, i fins al febrer del 1884, els moviments i els reemplaçaments diversos que es produeixen en el personal polític de l'ajuntament no s'expliquen sense la intervenció discrecional dels agents polítics governamentals, la influència de personalitats com Bosch i Labrús i els canvis que se succeeixen en la política espanyola.

Va ser justament en aquest context quan va quallar i fer-se evident un nucli opositor heterogeni disposat a desbancar el lideratge que en els darrers anys havien detingut en el municipi De Vernis i els seus aliats (Francesc de P. Masferrer, el seu gendre, entre els

més destacats), els quals havien apuntalat la seva prevalença en el suport mutu que es prestaven amb personalitats com Francesc Domingo i Bosch i Labrús. Els primers símptomes inequívocs del debilitament de la seva posició van donar-se el 1884, i dos anys més tard, el 1886, va sancionar-se el canvi en la correlació de forces quan va ser elegit com a diputat al Congrés per Vic el marquès de Palmerola, candidat patrocinat per Font i Manxarell, Joaquim d'Abadal i altres personalitats notables adherides a la «fusió» heterogènia forjada en aquelles cronologies i que va hegemonitzar el poder municipal fins a la fi de segle. La rivalitat entre aquelles dues faccions va alimentar conjunturalment la competitivitat electoral en algunes convocatòries i va suscitar una major politització.

La coalició al·ludida, com hem tingut ocasió de veure, estava conformada per subjectes amb sensibilitats i filiacions politicoideològiques prou diverses, per bé que majoritàriament els seus elements més influents presentaven un perfil marcadament conservador. De la mateixa manera, tot i la seva diversitat des del punt de vista professional, els individus més rellevants de la col·ligació pertanyien majoritàriament al grup dels hisendats-propietaris i a les professions liberals (molt preferentment a l'advocacia). Alguns dels integrants d'aquesta aliança pertanyien inequívocament a l'elit ciutadana: comptaven amb un ascendent important a la localitat, una part remarcable havia cursat estudis universitaris, se socialitzaven en espais com el Cercle Literari i en alguns casos pertanyien a famílies notables que detenien una certa tradició en l'exercici del poder municipal en condicions de representativitat més restringides, fet que d'alguna manera podia contribuir a «naturalitzar» el seu lideratge en la col·lectivitat. Aquests prohoms, que sumaven ascendent social, poder econòmic i prestigi ciutadà van poder disposar, des d'aleshores, dels recursos politicoinstitucionals que els ofería el control directe de l'administració municipal.

Tant l'«afet de les aigües» a finals del 1850 i la dècada següent, com el conflicte amb el sector carni en els anys 1880, posen de manifest que sovint els motius de dissensió i rivalitat més aferrissada a la localitat, o les problemàtiques més ostensibles i persistents en l'administració municipal, anaven lligades, fonamentalment, a qüestions de caire material i pragmàtic, les quals freqüentment anaven acompanyades de pretextos i invocacions de caràcter tècnic i procedimental. Tant en un cas com en l'altre, els interessos particulars en joc estrictament relacionats amb aquestes disputes semblen retroalimentar-se amb altres tipus de divisòries i alineaments locals que podien tenir una

certa fonamentació politicoideològica o unes motivacions més transcendents de tipus socioeconòmic. En el cas del conflicte amb el sector carni, per exemple, resulta temptador plantejar-se fins a quin punt pot explicar-se per l'existència d'una rivalitat de fons entre unes elits «tradicionals», els membres de les quals gaudien d'un estatus social consolidat i es trobaven cohesionats per la seva pertinença a unes determinades xarxes de sociabilitat i de parentiu, davant d'un grup d'individus pertanyents a uns sectors menestrals «emergents», lligats a la producció industrial i el comerç, que tindrien uns vincles familiars, un feix d'interessos i uns àmbits de relació prou diferents. Sense un estudi més aprofundit es fa difícil ponderar en quina mesura aquest era el corrent de fons. Cal dir, però, que les divergències i el conflicte no van explicitar-se mai inequívocament en aquests termes i que de ben segur no hi hauria un únic factor explicatiu. En qualsevol cas, a diferència del que va succeir amb altres menestrals benestants, una part considerable de l'elit de la ciutat no va veure mai a De Vernis com un dels seus.

La «fusió» conformada en els anys centrals del 1880 va ser liderada per individus que, com Font i Manxarell, D'Abadal, De Febrer, Viguer o Soler i Aloy, van mostrar-se molt actius en la premsa i la vida associativa de la ciutat de les dues dècades finals del segle i que van assolir un enorme protagonisme en la vida pública i política de la ciutat liderant -com tindrem ocasió de comprovar en el següent bloc- iniciatives i campanyes diverses de tipus cultural, econòmic i polític. Aquest grup va patrocinar repetidament durant els darrers lustres del segle les anomenades candidatures administratives, les quals van consolidar-se com un mecanisme habitual que va tendir a neutralitzar la concurrència i l'oposició política a nivell local i va mantenir a cobert el municipi dels relleus que imposava la dinàmica general de la política espanyola, marcada per l'alternança entre els grans partits. El recurs a les candidatures al·ludides, a més, sintonitzava bé amb el discurs «administrativista» -àmpliament difós i patrocinat especialment des dels poders establerts i els sectors més conservadors-, que buscava relacionar-se amb conceptes com la unitat, el patriotisme, la probitat, la generositat, la honradesa o la bona gestió, i assumia que aquests valors eren incompatibles amb la lluita política en el món local, la qual s'associava gairebé necessàriament a un faccionalisme estèril i egoista. Aquest tipus de plantejaments s'ajustaven a l'intens pòsit mental antiliberal alimentat pel catolicisme i, en alguna mesura, tendien a emparar

l'autoritat de determinades persones i institucions de l'escrutini i la crítica del públic en un espai de disputa i confrontació oberta.

Ja en el tombant de segle, Josep Sala i Molas i el seu periòdic *La Plana de Vich* van emergir com a caps visibles a nivell local de l'oposició a l'aliança que hegemonitzava des de feia anys el poder municipal. El portaveu esmentat subratllà des del principi la seva voluntat de presentar batalla contra el caciquisme, que assimilaven a la influència excessiva que tenia a Vic el grup políticament heterogeni que capitanejaven homes com Font i Manxarell i D'Abadal, al qual acusaren repetidament de frau electoral, despotisme, corrupció i arbitriarietat. Com s'ha explicat, Sala i Molas i *La Plana de Vich* van arrengrar-se amb la línia més *oficialista* del partit conservador, representada per persones com Planas i Casals, en un context en què el conservadorisme vigatà i una part majoritària dels prohoms de la ciutat havia decidit promocionar resoltament un candidat propi i autòcton com Raimon d'Abadal, amb el qual alguns van traçar la singladura que els portà definitivament cap a la conformació d'una opció política netament diferenciada: el regionalisme catalanista ultracatòlic.

En les eleccions que van enfrontar a D'Abadal amb Huelín, els grups que respectivament els donaven suport van intercanviar-se acusacions i van presentar la candidatura alternativa com la pròpia del cacics. Mentre que, com s'ha assenyalat, per a Sala i Molas i els partidaris de la línia *oficialista* el caciquisme a Vic el representava la col·ligació que hegemonitzava el poder a la ciutat, per a aquest grup en qüestió, promotors de la candidatura D'Abadal, el caciquisme l'encarnaven els que pretenien imposar des de fora un representant aliè a la col·lectivitat. Per a aquest darrer sector el caciquisme significava el control i la influència excessius i perjudicials que les instàncies «exteriors» volien exercir sobre assumptes que es consideraven propis de la comunitat. Tant en un cas com en l'altre, s'assumia que el caciquisme era un feudalisme de nova factura i que la detenció del poder pel bàndol contrari implicava violentar i adulterar les opinions, les preferències i les inclinacions predominants de la col·lectivitat local, en detriment de la justícia i el bé comú.

La disputa plantejada en aquests termes evidencia, entre altres coses, que els que detenien de manera efectiva el poder local en aquells moments volien preservar el control d'aquella esfera i la seva capacitat decisòria i que no mantenien (ni volien mantenir) una relació d'estricta subordinació amb altres instàncies. Amb tots els matisos convenients, s'evidencia que el poder local tenia una autonomia relativa i uns interessos

i dinàmiques pròpies. Un cop D'Abadal va retirar-se de la cursa electoral el 1901, els individus políticament més actius que li havien donat suport, deslligats dels compromisos adoptats, van aproximar-se a Huelín amb la predisposició favorable d'aquest darrer. A ambdues parts els interessava establir un clima de relacions positiu, perquè es necessitaven mútuament. En definitiva, els candidats, els comitès provincials dels partits o la mateixa administració dependent de l'Estat necessitava la complicitat dels poders locals per assolir adequadament els seus objectius, i tant els poders fàctics de la col·lectivitat com el municipi requerien comptar amb suport i influència en els centres decisoris per aconseguir la resolució favorable dels seus interessos. En aquest sentit, el llarg recorregut efectuat en aquest bloc ha evidenciat que tant abans com durant el període de la Restauració les relacions clientelars són un component fonamental per comprendre les dinàmiques dels afers públics i col·lectius del període, i que el fenomen conviu llargament amb la presència de signes clars de modernitat política.

Amb l'entrada al nou segle s'anà perfilant de manera gradual i difícil un nou escenari conformat, per una banda, per la consolidació a nivell local de forces com el catalanisme, el republicanisme o el carlisme (cada cop més ben organitzades i cohesionades ideològicament) i, per l'altra, per l'accentuació d'una creixent dimensió pública de la política, amb totes les seves implicacions derivades. En aquest darrer cas es tracta d'un procés complex de llarga durada del qual en detectem senyals més o menys inequívocs en les diverses conjuntures analitzades en les pàgines anteriors. La consolidació de la premsa i l'associacionisme com a vehicles de socialització política i mobilització ciutadana van formar part d'aquest camí. Ja en el nou-cents, es va produir una formalització creixent dels partits polítics. Les lleialtats politicoideològiques, al seu torn, semblen explicitar-se, diversificar-se i adoptar un pes més important tot i no ser, en absolut, els únics elements d'agregació rellevants en la col·lectivitat local. Tot amb tot, resulta interessant constatar que a mesura que ens apropem al canvi de segle resulta comparativament més senzill identificar les adscripcions partidistes i ideològiques dels components de l'ajuntament i dels individus més visiblement implicats en la competició política. El pes determinant del catolicisme i el pensament antiliberal va conformar una disposició mental poc procliu a acceptar els partits com a subjectes rellevants de la vida col·lectiva. A pesar de la incardinació amb els corrents sociopolítics generals, la vida política vigatana continuà marcada, en els lustres següents, per un acusat localisme.

3. L'ELIT EN MOVIMENT.
PERCEPCIONS, ACTITUDS I INICIATIVES EN UN MÓN EN CANVI

3.1. Una ciutat letàrgica? Entre el plany, la vindicació i la sublimació

3.1.1. Joaquim Salarich i Verdaguer com a símptoma

En les dècades centrals del segle XIX, entre certs sectors il·lustrats i benestants de Vic sembla força present la percepció segons la qual la seva ciutat travessa un període de crisi important. El cas més paradigmàtic d'aquesta consciència el trobem en el metge i erudit Joaquim Salarich Verdaguer, que en alguns dels seus escrits tendeix a projectar una imatge poc afalagadora sobre la situació de present i la perspectiva de futur de la seva ciutat natal. En la seva història de Vic (1854) Salarich sentenciava: «*Nuestra ciudad, rica en recuerdos, pero pobre en talleres; fecunda en hechos gloriosos e hijos ilustres, pero estéril en producciones agrícolas, va a representar un papel secundario, y más tarde muy insignificante y nulo en el vasto teatro económico y político*». ¹⁶³³ Com a símptomes, però també com a concauses d'aquella decadència, l'autor assenyalava el declivi de la indústria tradicional, la manca de matèries primeres i de recursos energètics, l'exigüitat de capitals invertibles disponibles o la pèrdua d'efectius demogràfics que afectava la ciutat. El contrapunt a aquell panorama es trobava a prop, als nuclis industrials del Ter i, sobretot, a Barcelona i les poblacions costaneres, que tendien a acumular la població i l'activitat econòmica. Sense futur com a nucli industrial i amb escassos recursos agrícoles, l'esdevenidor es presentava ben fosc per a Vic i una part del seu entorn: «[...] *nuestra ciudad sigue su andanza de retroceso [...], sin esperanza ya de que un día salga de ese perpetuo marasmo*». ¹⁶³⁴

Les paraules de Salarich revelen la seva convicció que les tendències i les dinàmiques en curs, fonamentalment en el camp econòmic -per bé que no exclusivament en aquest àmbit-, eren desfavorables a la ciutat i comprometien el manteniment de la seva ascendència relativa en una part del rerepaís. El quadre de present i de futur traçat pel polígraf és negatiu i preocupant, i les esperances dipositades en què certes circumstàncies poguessin propiciar un esdevenidor més favorable, força escasses. Salarich mostrava reserves sobre el resultat benefactor de la integració de la ciutat en la xarxa viària i ferroviària, i expressava cert temor davant la possibilitat que la major facilitat de comunicacions accelerés l'empobriment d'un territori sense una

SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 311. El fragment l'extraiem de la «Conclusion» que posa fi al llibre (p. 311-318), un text que havia escrit prèviament per a la seva obra *Censo de Vich...*, op. cit., acabada el 1853, però que no va ser publicada fins quatre anys més tard.

¹⁶³⁴ SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 315.

economia dinàmica i competitiva.¹⁶³⁵ L'únic bri d'esperança el dipositava en la construcció poc probable d'un canal que conduís aigua abundant del riu Ter fins a Vic, fent possible la industrialització de la ciutat. El projecte s'havia plantejat en diversos moments des de finals del set-cents, però mai s'arribà a materialitzar.¹⁶³⁶

Per a Salarich, Vic era en aquelles cronologies una ciutat «estacionària» amb unes perspectives de futur objectivament desencoratjadores. Joan Mañé i Flaquer criticà des de les pàgines del *Diario de Barcelona* l'actitud excessivament pessimista del vigatà. En una sèrie de tres articles sota el títol «El Porvenir de Vich» publicats al *Brusi* durant el mes de febrer del 1857, Mañé instava la ciutat a avançar, a fer un salt endavant, a trencar l'aïllament i a incorporar-se al moviment i el concert dels «pobles moderns», mostrant-se convençut que la ciutat tenia condicions per ser una de les poblacions més pròsperes del país. El publicista de Torredembarra esperonava els vigatans a no plegar-se de braços i consumir les seves forces en lamentacions, i els convidava a fer un esforç per progressar i adaptar-se, amb la finalitat de recobrar la seva puixança i prosperitat. «*Lo que Vich necesita es que una voz poderosa le diga, como en otro tiempo a Lázaro: "levántate y anda"*». ¹⁶³⁷

Salarich respongué a aquells comentaris i observacions amb dos articles al mateix diari.¹⁶³⁸ El vigatà replicà part de les afirmacions de Mañé i es refermà en alguna de les seves asseveracions anteriors, per bé que especialment en el segon dels seus escrits, menys dominat pel fatalisme, semblava convenir amb el director del *Brusi* en la necessitat de reaccionar davant les condicions adverses, d'emprendre la iniciativa i afrontar els canvis. Tot amb tot, s'observa força ambivalència en els seus posicionaments i valoracions respecte qüestions com ara les conseqüències que podia tenir la millora de les comunicacions i la integració òptima de la ciutat en les xarxes de transport, o la confiança en la capacitat dels vigatans per revertir els obstacles i les dinàmiques adverses diagnosticades.

¹⁶³⁵ *Ib.*, p. 316. La possibilitat que Vic s'enllacés amb Barcelona per mitjà del ferrocarril era valorada més positivament en quant als beneficis materials que podria reportar, però considerava fonamentada l'opinió segons la qual la millora de les comunicacions amb la capital (Barcelona) podia ésser perjudicial en l'àmbit moral; *Ib.*, p. 274.

¹⁶³⁶ JUNYENT, *La ciutat de Vic...*, *op. cit.*, p. 319-320; ALBAREDA, *La industrialització a la plana de Vic...*, *op. cit.*, p. 72. En aquestes obres hi ha algunes referències esparses al projecte. Francesc de Rocafiguera prepara un article monogràfic sobre aquesta qüestió que apareixerà properament a la revista *Ausa*, núm. 174, 2014.

¹⁶³⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 44, 13-2-1857, p. 1283-1285; *Íd.*, núm. 45, 14-2-1857, p. 1316-1317; *Íd.*, núm. 52, 21-2-1857, p. 1523-1525.

¹⁶³⁸ *Íd.*, núm. 59, 28-2-1857, p. 1701-1703; *Íd.*, núm. 70, 11-3-1857, p. 2024-2026.

Els textos de Salarich en aquestes cronologies denoten una acumulació relativament contradictòria de sentiments i apreciacions davant uns canvis de naturalesa complexa i de resultats incerts. En general, però, en l'elit més activa de la ciutat, de la qual formava part Salarich, s'anà imposant la convicció que convenia millorar les comunicacions de la ciutat amb l'entorn i amb Barcelona. Alguns dels editorials i articles de fons d'*El Montañés* (1854) van en aquest sentit, i expressen la convicció que l'eventual arribada del ferrocarril i la construcció de noves carreteres havia de ser un revulsiu important per dinamitzar la vida esllanguida de la ciutat. La premsa local de què disposà amb continuïtat la ciutat d'ençà del 1861 convertí l'arribada del ferrocarril i la millora de les comunicacions viàries en una de les seves campanyes principals en pro dels interessos de la ciutat i la comarca.

3.1.2. La crisi percebuda

És evident que la crisi demogràfica en què Vic i una part de la comarca s'endinsaren en les dècades centrals del segle XIX, així com la incapacitat de la ciutat per consolidar una industrialització fabril potent -en uns anys en què aquesta semblava una condició imprescindible per a la prosperitat- són factors que contribuïren decisivament a què s'estengués un diagnòstic poc afalagador del present de la ciutat i una perspectiva de futur que, si a voltes era esperançada, freqüentment es presentava carregada d'incertesa i desconfiança, a vegades decididament pessimista. La tendència de la població i l'activitat econòmica a localitzar-se preferentment a Barcelona i certs sectors del litoral i del prelitoral afavorí la percepció d'estar perdent pes específic i capacitat d'influència en el conjunt del país, i reforçà la convicció que la consolidació de la «modernitat» deixava a les ciutats subalternes un paper molt marginal en el nou escenari en procés de configuració.

Els contemporanis no denotaven exclusivament en els factors demogràfics i econòmics al·ludits o en l'encara deficient integració de la ciutat en la xarxa de transports i comunicacions l'autoconsciència de crisi i l'endarreriment, sinó també en la manca de reformes urbanístiques de consideració, la inexistència o deficiència de determinats serveis, equipaments i espais públics, l'ambient, l'aspecte i la higiene dels carrers, la constatació d'una vida associativa subdesenvolupada, o l'absència de determinats espais, activitats o realitzacions culturals que, en el context de l'època, eren vistos com a signes de progrés i civilitat. El fet que altres poblacions gaudissin o

disposessin d'algun d'aquests elements creava sovint un desig d'emulació i equiparació. Salarich mateix no només deplorava la manca d'activitat econòmica, de tallers i capitals, sinó també l'absència de teatres, ateneus i jardins, l'escassa animació de la ciutat i la migrada presència que hi tenien les activitats de lleure pròpies dels temps. L'erudit vigatà, en un dels articles adreçats a Mañé, assenyalava entre les iniciatives o millores a emprendre la creació d'un periòdic local i la posada en marxa d'una corporació que fes les funcions de Societat Econòmica d'Amics del País. En aquesta mateixa línia, des d'*El Montañés*, en una sèrie d'articles publicats amb el títol «Mejoras urbanas. Comunicabilidad, relaciones, aislamiento», es sostenia que per a no condemnar-se a perdre la «marxa del segle» calia combatre l'aïllament i el retraïment dels vigatans, i afavorir la sociabilitat i el tracte interpersonal entre els ciutadans. Assolir l'augment del comerç, la instal·lació de fàbriques o l'arribada del tren i la construcció de carreteres era important per posar-se al dia i poder participar dels beneficis i avenços de la «modernitat», però també hi havia lloc per a consideracions d'ordre distint:

[...] nos duele, que no se vea movimiento en nuestras calles, ni se oigan como en otras partes, cantos y pianos en algunas casas [...].

Falta también en Vich la afición al teatro, y hasta el teatro mismo, por decirlo así: apenas hay una tertulia en donde los vecinos se comuniquen, traten, y conozcan. No hay lugares en que se acumulen y lean periódicos, y se discutan las cuestiones palpitantes de la política, o de otra especie, como los hay numerosos en tantas otras poblaciones: tan sólo y felizmente hay de poco tiempo a esta parte algun casino, o sociedad, y unas pocas casas particulares, donde en parte y con visible provecho, se subsanan y llenan estos vacíos. Los bailes son poco frecuentes en esta ciudad, y apenas hay salones en que verificarlos [...].¹⁶³⁹

El diagnòstic era prou clar: «[...] *Vich no se halla en el estado de animación, roce, discusión, adelantos, fraternidad, gusto, tolerancia, y valor, que el siglo ecsige [sic], y otras poblaciones tienen ya, y que esta debe y puede tener a tenor de su posición topográfica, y demás circunstancias que la acompañan*».¹⁶⁴⁰ El redactor acabava comminant a un esforç col·lectiu i cooperatiu per revertir aquella situació.

En les pàgines de la premsa periòdica vigatana de començaments dels anys seixanta, tant en les d'*El Ausonense* (1861-1863) com en les del seu continuador l'*Eco de la Montaña* (1863-1868), es troben sovint referències a la «letargia», la «paralització», el «marasme», la «decadència», l'«aïllament», l'«apatia», la «indiferència», el «retraïment» o la «inacció» que afectaven a la ciutat i/o als seus habitants. Hom lamenta

¹⁶³⁹ *El Montañés*, núm. 36, 22-6-1854, p. 284.

¹⁶⁴⁰ *Ib.*, p. 285.

l'escassetat d'aigua, el fet que la ciutat no disposi d'un enllumenat públic òptim, que l'únic teatre de la població estigui tancat i en estat de ruïna, que determinats carrers resultin intransitables en dies de pluja, que el monument dedicat a Balma pateixi un greu abandonament, o que certs equipaments municipals importants, com l'escorxador, no estiguin convenientment condicionats.¹⁶⁴¹ «*Con escasa industria, sin ferro-carril, sin gas, sin teatro y casi sin carreteras, lleva Vich una vida raquítica y angustiosa [...]*».¹⁶⁴² Manuel Rimont, redactor del *Brusi*, publicà unes correspondències referents a Vic l'estiu del 1862, coincidint amb les festes de canonització de Miquel Argemir, que *El Ausonense* s'ocupà de reproduir en les seves pàgines. Rimont, que després de força anys de no visitar la ciutat, l'havia trobat poc canviada, observava que algunes novetats revelaven que «*más o menos lentamente va entrando Vich en la senda de las mejoras que caracterizan a los pueblos modernos*», però també afirmava que quedava molta feina per fer, i que si continuava privada de bones comunicacions, la ciutat tenia bons motius per témer pel seu futur.¹⁶⁴³

Els testimonis es podrien multiplicar. Des de l'*Eco de la Montaña* hom s'interrogava amb un to més aviat desesperançat sobre les causes d'aquella decadència: «*¿qué sino terrible pesa sobre una ciudad antiguamente poderosa y exuberante de elementos vitales, para que a despecho del progreso de todas sus hermanas, a pesar del aumento de actividad que en si lleva el siglo, se quede rezagada a todas las otras y la veamos como envuelta en una niebla de inacción precursora de un sudario de muerte?*».¹⁶⁴⁴ Uns quants mesos més tard, l'abril del 1866, un joveníssim i agosarat Jaume Collell i Bancells, encara estudiant del Seminari Conciliar vigatà i tot just iniciat en les col·laboracions periodístiques, publicà en la secció «*Revista de Vich*» del mateix periòdic un article en què es referia a la ciutat com a «*vieja decrepita*», «*anacronismo viviente*», «*miembro paralizado*» i «*ostra inmóvil amarrada a esa llanura totalmente separada del resto del mundo*». Afirmava que «*para Vich los siglos pasan en vano*» i contrastava l'«*apatia semejante a la muerte*» que dominava la plana de Vic, amb l'activitat febril que hom podia trobar a l'exterior. «*No busquéis en ella adelantos materiales, ni aspiraciones a ellos, ni perfección en la industria, ni vida comercial; no busquéis rastro de vapor, ni sombra de electricidad; en una palabra no busquéis al siglo XIX*». Per reblar el clau, el futur canonge es referí també críticament a la

¹⁶⁴¹ Vid., per exemple, *El Ausonense*, núm. 26, 25-7-1861; *Íd.*, núm. 72, 1-1-1862.

¹⁶⁴² *Íd.*, núm. 28, 1-8-1861.

¹⁶⁴³ *Íd.*, núm. 141, 28-8-1862.

¹⁶⁴⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 196, 12-2-1865.

celebració academicoreligiosa anual amb què l'Acadèmia del Cíngol de Sant Tomàs acabava de solemnitzar les festes del seu patró, i acabà preguntant-se retòricament: «¿Quousque tandem, hasta cuándo, ilustre ciudad de Vich, habrás de ser el asilo de muertos y el último reducto del oscurantismo?». ¹⁶⁴⁵ La revista de Collell rebé rèpliques i censures des de les pàgines del mateix periòdic, ja que alguns consideraren que qualques de les afirmacions i observacions eren injustes, quan no ofensives i denigrants. Això no va evitar, però, que *El Porvenir* aprofités per acusar el seu competidor periodístic, l'*Eco de la Montaña*, d'exagerar constantment els defectes de la ciutat, de desprestigiar-la i engrossir el derrotisme dels ciutadans. ¹⁶⁴⁶

3.1.3. «Modernitat» i subalternitat

Sobre la part de responsabilitat que els vigatans mateixos tenien sobre l'estat de crisi i retardament comparatiu de la ciutat en relació a altres poblacions, la resposta no sempre era exactament la mateixa. Mentre que en algunes ocasions des de la premsa de Vic s'excusava els seus habitants i s'atribuïa la sort de la ciutat a poderoses circumstàncies externes, alienes i superiors a la voluntat dels vigatans, ¹⁶⁴⁷ en altres els redactors procuraven que els conciutadans es desprenguessin d'aquella acceptació còmoda i resignada de la fatalitat i adoptessin un paper actiu i compromès amb el futur de la ciutat. Les circumstàncies eren objectivament adverses, però hi havia un marge de maniobra i de reacció que convenia aprofitar. Si no es volien arruïnar definitivament les possibilitats de prosperar, calia vèncer l'apatia i procurar articular esforços col·lectius en la direcció correcta. Els publicistes locals insistiran que ni Vic, particularment, ni les poblacions subalternes que contemporàniament estaven en una posició poc favorable, en general, podien permetre's divisions internes, ni disputes estèrils entre parcialitats o faccions, com tampoc una actitud apàtica, egoista o retreta. D'aquí que, de forma

¹⁶⁴⁵ *Íd.*, núm. 323, 29-4-1866. L'article va suscitar reaccions i crítiques que van ser publicades en el mateix periòdic. Collell mateix va referir-se al «fort aldarull» que causà la seva revista en el seu llibre de memòries *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 61.

¹⁶⁴⁶ *El Porvenir*, núm. 1, 30-6-1866; *Íd.*, núm. 5, 28-7-1866.

¹⁶⁴⁷ En aquesta línia, una correspondència des de Madrid amb motiu de l'escrit publicat poc abans per Collell s'expressava en el següent sentit: «*Vich no es capital de provincia; ¿es culpa suya que no lo sea? – Vich no está enlazada con Barcelona por ferrocarril; ¿es culpa suya que no lo tenga? – Vich carece de un río para emprender en grande, con la fuerza de sus aguas, ciertas industrias, pero ¿es culpa de Vich que el Ter pase a una legua de distancia? = Es verdad que, mejor avenidos sus vecinos, aunando todos sus esfuerzos, sin rivalidades ni espíritu de partido, Vich podría hacer y ser mucho más de lo que es y hace, pero este obstáculo, digno ciertamente de ser lamentado, no es el único que se opone al desenvolvimiento de la riqueza en cierto sentido, ni la causa de que nos falte agua y carbón y vagones para transportarlo, ni se quita con revistas por el estilo de la que me ocupa en este instante*», *Eco de la Montaña*, núm. 326, 10-5-1866.

sovintejada, s'apel·li a la necessitat de vèncer el quietisme i la indiferència, i s'invoqui l'amor propi i el patriotisme, per reclamar generositat, compromís, unió, harmonia i esperit de cooperació.¹⁶⁴⁸

En qualsevol cas, hi havia la convicció, força estesa, que amb la consolidació de processos contemporanis com el desenvolupament de l'Estat liberal, la industrialització, la urbanització o l'articulació de les modernes xarxes de transport i comunicacions s'anava configurant un panorama generalment poc favorable a les poblacions secundàries, que majoritàriament veien minvada la seva importància en el conjunt del país i compromesa la influència que històricament havien exercit en l'entorn. En la premsa local és fàcil trobar evidències en aquest sentit. Diversos articles denoten el convenciment que, almenys en part, el que li succeïa a Vic era resultat dels temps, una conseqüència de la «modernitat» que afavoria la centralització de les activitats, el capital i les persones en les grans ciutats, en perjudici de les poblacions de segon ordre: «[...] hoy todo se centraliza en las grandes capitales; a ellas afluye toda la vida; ellas absorben toda la savia que debía vivificar y fecundizar a las poblaciones secundarias».¹⁶⁴⁹ Aquesta idea també és present en la sèrie d'articles que, sota el títol «Sobre el porvenir de los pequeños centros de poblacion», va publicar l'*Eco de la Montaña* durant l'octubre del 1864:¹⁶⁵⁰

La centralización política, administrativa, científica y financiera de nuestra época, ha ido mermando de tal manera la importancia de los pequeños centros de población, que hoy día no son ni una sombra de lo que fueron en otras épocas no remotas; y esa misma centralización continuando su obra y produciendo siempre los mismos efectos sociales, concluirá por dejar reducidas a un *nombre geográfico* todas las poblaciones de segundo orden.¹⁶⁵¹

3.1.4. Emigració i deserció de les elits

És clar, una de les conseqüències més visibles d'aquell procés era l'estancament o el buidatge demogràfic que patien les zones rurals i algunes poblacions secundàries, preferentment de l'interior i de les zones muntanyenques. Vic, com ja s'ha assenyalat, no era una excepció. Joaquim Salarich publicà a *El Ausonense* una sèrie d'articles amb

¹⁶⁴⁸ Vid., per exemple, *El Ausonense*, núm. 186, 1-1-1863; *Íd.*, núm. 196, 8-3-1863; *Eco de la Montaña*, núm. 11, 7-5-1863; *Íd.*, núm. 83, 14-1-1864; *Íd.*, núm. 86, 24-1-1864; *El Porvenir*, núm. 32, 31-10-1866.

¹⁶⁴⁹ *Eco de la Montaña*, núm. 325, 6-5-1866.

¹⁶⁵⁰ La sèrie s'inicià en el número 160 del 9-10-1864 i el cinquè i darrer article aparegué en el número 165 del 27-10-1864.

¹⁶⁵¹ *Eco de la Montaña*, núm. 165, 27-10-1864.

el títol «Censo de Vich»¹⁶⁵² en què analitzà el moviment demogràfic de la ciutat dels últims anys. El polígraf vigatà constata un lleu descens de la població entre 1857 i 1860 i que no dubtava a atribuir-lo a l'emigració, després de comprovar que el creixement vegetatiu de la població era positiu. Vic era, segons Salarich, una ciutat mancada de recursos i sobrada de braços. El resultat lògic era una emigració d'intensitat moderada però constant, que afectava molt especialment a la població masculina jove, als fills segons, els que no tenien la condició d'hereus, que es traslladaven i s'instal·laven als nuclis industrials i urbans més dinàmics, on trobaven feina a les fàbriques o establien els seus comerços i negocis. Salarich es mostrava convençut que aquest drenatge causava importants perjudicis a la ciutat i, per això, acabava enaltint la institució de l'hereu, que posava fre a aquell procés, mantenia la població arrelada al territori, i permetia servir la tradició i la continuïtat dels llinatges.

Como se mantenga Vich en este nivel estacionario y no llegue a su total despoblación, únicamente lo explica [sic] la adhesión que inspira al suelo natal la ley de herencias vigente [sic] en Cataluña. Los generosos esfuerzos del heredero para proteger a sus hermanos, conservan el techo paterno y su nombre, a este sentimiento patriarcal consagra sus vigiliias y el sudor de su rostro. Así se hacen extensivas [sic] de padres a hijos la laboriosidad, la sobriedad, la moderación y estima del buen nombre, que distinguen al independiente y honrado catalán, así se transmiten las tradiciones y máximas sanas en las familias y se conservan por generaciones; y así es finalmente como Vich conserva a través de los tiempos las sencillas virtudes que le han valido un nombre glorioso e imperecedero.¹⁶⁵³

Gairebé en paral·lel, el mateix periòdic va anar publicant tota una altra sèrie d'articles titulats «La emigracion»,¹⁶⁵⁴ escrits suposadament amb el pretext de comentar un text anònim, *Queixas de Ausona als desertors de sa Pàtria*, que hauria arribat a les mans dels redactors del bisetmanari. Els articles tracten el fenomen de la deserció dels «patricis» o «notables», d'aquelles persones que per la seva posició social, nivell de riquesa o preparació professional i intel·lectual, se'ls presumia una responsabilitat superior i una funció directora de les quals semblaven renegar o evadir-se amb el seu allunyament de la petita pàtria. El fet es considerava d'una gravetat notòria, no només perquè aquell era un sector social especialment important en la vida social, cultural, econòmica i política de les poblacions de segon ordre, sinó també perquè el seu desplaçament no era forçat per exigències de supervivència.

¹⁶⁵² La sèrie comença amb el número 36 del 29-8-1861 i acaba en el número 114 del 29-5-1862. L'autoria de Salarich pot inferir-se fàcilment d'alguns comentaris presents en el mateix article i s'indica explícitament a SERRA, *Bosquejo biogràfico...*, op. cit., p. [164].

¹⁶⁵³ *El Ausonense*, núm. 114, 29-5-1862. El mateix autor s'havia expressat en termes gairebé idèntics prèviament a SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 315.

¹⁶⁵⁴ El primer article de la sèrie va aparèixer a *El Ausonense*, núm. 65, 8-12-1861; el darrer a *Íd.*, núm. 75, 12-1-1862.

3.1.5. *Entre el plany i la resposta proactiva*

Si és ben cert que bona part dels testimonis aquí retrets evidencien la consciència de crisi i retardament a la qual hem al·ludit, no ho és menys que, malgrat aquests diagnòstics de present sovint negatius i unes projeccions de futur a voltes impregnades de certa desconfiança i incertesa, els mateixos autors i publicistes cercaven una reacció que permetés revertir, o si més no atenuar, aquella situació. Hi havia espai pel plany, però sovint també per a la identificació de les carències i les dificultats, per a la reivindicació de millores i pel suggeriment d'estratègies per encarar els reptes que es presentaven. Així, des de la premsa local, però també des del Cercle Literari, es va posar reiteradament sobre la taula la urgència de vèncer el retraïment i intensificar la cooperació, i es va insistir en la conveniència de posicionar estratègicament la ciutat en la formació de les xarxes modernes de transport i comunicacions, i de fer cara a la necessària modernització de l'agricultura comarcal.

En aquest sentit no hi ha cap dubte que, en part, la posada en marxa tant del Cercle Literari de Vic com d'*El Ausonense*, en els anys 1860-1861, va obeir a l'aspiració i les necessitats d'una part de l'elit local de comptar amb els espais i vehicles socioculturals que exigien els nous temps i que, ambdós, van esdevenir instruments ben complementaris d'acció i dinamització en la societat vigatana de l'època.¹⁶⁵⁵ Comptar amb un periòdic i una entitat com el «Círcol» era una fita en si mateixa en el propòsit de posar-se al dia i cobrir alguna de les mancances detectades, però alhora significava disposar de dos instruments que podien resultar d'utilitat en l'assoliment d'altres millores en el camí que menava a superar la crisi i el retardament tantes vegades diagnosticat. Aquesta vocació es va posar de manifest immediatament i va explicitar-se en múltiples ocasions. No cal insistir-hi gaire. Els debats i iniciatives del Cercle Literari i les pàgines de la premsa local de l'època en donen testimonis nombrosos i eloqüents. Ja resulta significatiu que, recordant les paraules de Mañé, Joaquim Salarich comencés amb aquell «*levántate y anda*» l'editorial amb què es donava a conèixer l'aleshores nounat bisetmanari *El Ausonense*, en un article en què s'instava els vigatans a desvetllar-se i emprendre la lluita en pro de la seva regeneració: «*Vich se levantará, dejará el pesado sudario que la envolvía*». El periòdic volia ser un instrument útil en aquest afany, i la possible arribada del ferrocarril a la ciutat en un termini raonable de temps era vist de forma esperançadora, per tal com existia el convenciment que aquell

¹⁶⁵⁵ Vid. esp. punt 1.4.1. i p. 208 i s. d'aquest treball.

podia ésser un poderós agent dinamitzador per a la població. A les darreries del 1862 els redactors del periòdic recordaven el naixement del bisetmanari i insistien que l'havien impulsat i sostingut per compromís patriòtic amb la ciutat, amb la voluntat de visibilitzar-la i dotar-la d'un altaveu, convençuts que el periòdic serviria d'alçaprem per a l'assoliment d'altres millores.

[...] dolíanos que Vich, la capital de la montaña, ciudad célebre por sus recuerdos históricos, ciudad que a pesar de su decadencia no ha perdido aún toda la savia que puede regenerarla, fuese menos que otras poblaciones de menor importancia, que ante la nación y la opinión pública tienen un periódico que las representa; dolíanos esto como nos duele que otras poblaciones de menor importancia nos aventajen en verse iluminadas por el gas, mientras a nosotros nos alumbran la luna y las candilejas de aceite, en disfrutar de un teatro de que nosotros carecemos por completo, en participar de la rapidez de comunicaciones por medio de un camino de hierro que a nosotros nos falta, en utilizarse del telégrafo eléctrico que a nosotros no nos alcanza, y en otras varias mejoras que por acá no se conocen.¹⁶⁵⁶

És clar que no totes les millores volgudes s'assoliren i que algunes conquestes considerades transcendentals, com la desitjada connexió ferroviària, es van fer esperar llargament, entrebancades en un procés enrevessat que no va deixar d'impacientar i desmoralitzar a aquells que les esperaven. De vegades la lentitud i les dificultats trobades en el camí provocaven la desesperació d'alguns: «*es verdaderamente mucha desgracia la que pesa sobre nuestra ciudad*». Així començava l'article de fons de l'*Eco de la Montaña* del 22 de juliol de 1866, en què es constata que havien fracassat els diversos projectes d'instal·lar l'enllumenat de gas, que el principal projecte de conducció d'aigües potables havia creat no poques dissensions i l'abastament era encara insuficient, i que la construcció del ferrocarril semblava de nou encallada i sense perspectives clares de solució.

[...] la ciudad no progresa, no adelanta, permanece estacionaria, y lo que es más sensible, sin señales de salir por ahora del marasmo que la consume.

No parece sino que pesa alguna fatalidad que destruye y aniquila cuanto se proyecta para hacerla salir de este estado. [...]

[...]

Parece que nos están vedados todos los adelantos de la civilización, todas las fuentes de prosperidad, todos los gérmenes de riqueza. Todo cuanto se proyecta, no llega a realizarse; y cuanto se realiza, se vuelve estéril y nocivo.¹⁶⁵⁷

Sense que la situació donés un tomb radical (la dinàmica demogràfica, sense anar més lluny, no dóna senyals de millora), avancem que durant les dècades dels anys seixanta i

¹⁶⁵⁶ *El Ausonense*, núm. 175, 25-12-1862.

¹⁶⁵⁷ *Eco de la Montaña*, núm. 347, 22-7-1866. Vid. també la secció «Revista de Vich» del mateix periòdic núm. 457, 26-5-1867, en conèixer-se que el govern havia decidit presentar un nou projecte de llei a les Corts demanant autorització per subhastar altra vegada la construcció del ferrocarril a Sant Joan de les Abadesses.

setanta aquell panorama tendí, malgrat tot, a evolucionar de forma relativament positiva. Al canvi de percepció hi contribuïren factors diversos, entre els quals la mateixa represa i consolidació de la premsa local d'ençà del 1861, amb l'aparició d'*El Ausonense*, primer, i d'altres capçaleres després; la constitució de diversos espais de sociabilitat formal, molt especialment del Cercle Literari; la realització d'algunes reformes i millores urbanes més aviat modestes; la instal·lació de l'enllumenat de gas i la millora en l'abastiment d'aigües; la construcció o l'arranjament d'alguns camins veïnals i l'arribada del ferrocarril; la perspectiva favorable d'algunes indústries com la de les llonganisses; la posada en marxa, a partir del 1869, del Teatre *Ausonense*; o la consolidació d'un grup literari i intel·lectual de certa importància i projecció. Així, Josep Serra i Campdelacreu assegurava el 1885 que, «*a despecho del incesante clamoreo que se oye en torno nuestro persistiendo en afirmar la decadencia de nuestra ciudad*», «*Vich en algunos años ha ganado mucho más que ha perdido*» i, en al·lusió a Joaquim Salarich, afirmava que «*desde que el Historiador de Vich soñaba, la ciudad ha despertado algo*»; en fi, des d'aquell «*levántate y anda*», «*algo se ha levantado [...], y algo ha andado*».¹⁶⁵⁸ Tot amb tot, certament, la lletania de la crisi continuaria més o menys present durant tota la segona meitat de segle, com ho proven, per exemple, els articles d'*El Norte Catalán*, «*Vich. Su actual decadencia*», publicats el novembre del 1892, en els quals es lamentava l'estat de «*prostració*» i «*ruïna*» de la ciutat.¹⁶⁵⁹

3.1.6. La recerca de revulsius i la reivindicació de la ciutat

Insistim que el diagnòstic de crisi i retardament va anar acompanyat, sovint, de la reivindicació de millores, de la recerca de solucions, i del plantejament d'iniciatives i estratègies destinades a superar aquella situació. La identificació de les potencialitats a desenvolupar i la reivindicació dels elements que conferien importància i notabilitat a la ciutat també van formar part d'aquell procés d'adaptació i de la manera en què les elits van fer front als reptes plantejats. Hom valorava positivament, per exemple, la posició topogràfica avantatjosa de la ciutat al centre d'una comarca amb una activitat econòmica apreciable, la possibilitat de mitjançar en les relacions i els intercanvis entre la «*mntanya catalana*» i els centres motors del Principat, l'estat relativament pròsper

¹⁶⁵⁸ SERRA, *Bosquejo biográfico...*, op. cit., p. 42-48. Com no deixava d'apuntar Serra, el mateix Joaquim Salarich en la seva obra *Ferrocarril del Norte...*, op. cit. (1877) s'havia mostrat molt més positiu en la valoració de l'estat de la ciutat. És clar que, sense posar absolutament en qüestió la justesa i la sinceritat de les seves apreciacions, era prou presumible que l'autor d'aquella guia, destinada a informar i seduir potencials viatgers, havia de procurar traslladar una imatge més aviat positiva i atractiva de la ciutat.

¹⁶⁵⁹ *El Norte Catalán*, núm. 307, 5-11-1892; *Íd.*, núm. 308, 12-11-1892.

d'algunes indústries i la vitalitat del seu mercat,¹⁶⁶⁰ o el fet de ser cap d'un dels partits judicials més poblats de la província i capital d'una diòcesi important.

Al costat d'aquests elements hom vindicava el passat històric de la ciutat: els seus orígens remots, la importància que havia tingut en períodes anteriors, el fet que la població hagués tingut participació en esdeveniments transcendents en la trajectòria del país, o que hagués estat bressol de nombrosos personatges il·lustres, etc. Aquesta intencionalitat vindicativa és prou present, tant en l'escassíssima historiografia local coetània, com en la premsa de l'època, molt més abundant.¹⁶⁶¹ Es tracta d'un discurs públic que, sublimant el passat, cercava de dotar de capital simbòlic a la ciutat a fi de legitimar-ne les aspiracions de present i de futur. Així, des de l'*Eco de la Montaña*, hom es planyia de la decadència de la ciutat i s'interrogava retòricament: «¿no ha de servir para nada el recuerdo de sus antiquísimas glorias, el brillante papel que en las epopeyas históricas ha desempeñado, ni el cuadro de elementos propios de vida y prosperidad que la favorecen?». ¹⁶⁶² Semblantment, les exaltacions patriòtiques de les glòries ciutadanes que hom troba sovint dins la premsa vigatana de l'època són expressions d'un petit grup que cercava alimentar l'orgull col·lectiu i esperonar la reacció dels seus compatriotes davant la crisi plantejada.

No: la antigua Ausa que fue de las primeras en levantar su grito contra el despotismo romano; la ciudad que renaciendo de sus propias ruinas se constituyó en capital de una comarca; la población de la edad media que no quiso sufrir jamás la dominación de la media luna, y fue la mas poderosa auxiliar [sic] de los compañeros de Otjero Catalón; la que más tarde luchó hasta el último aliento con las huestes de un monarca a quien no quería; la que hizo ondear triunfante el pendón de la independencia a despecho del coloso de Francia; la que fue siempre baluarte inespugnable [sic] de las libertades patrias, esta ciudad no puede tener hijos en quienes no circule la enérgica, potente y dominadora sangre catalana.¹⁶⁶³

El present de la ciutat, ben poc fastuós, era una fase passatgera, resultat d'una sèrie de circumstàncies poc favorables, però la població recobriria, tard o d'hora, la seva importància i esplendor: «[...] una ciudad que registra en sus anales tan esclarecidos títulos de gloria podrá decaer por un momento, podrá dormir aletargada por más o menos tiempo; pero el espíritu inmortal de sus antepasados vendrá a despertarla, y ella se reanimará muy pronto, y readquirirá su pasada grandeza, y conquistará el lugar y la altura que le corresponden. El recuerdo de las glorias pasadas enorgullecerá a sus

¹⁶⁶⁰ Tot amb tot, no manquen les veus que constaten o auguren la decadència de les proverbials fires vigatanes. Vid., per exemple, *Eco de la Montaña*, núm. 220, 7-5-1865; *Íd.*, núm. 505, 29-9-1867; *El Porvenir*, núm. 102, 3-5-1867; *Diario de Vich*, núm. 11, 13-5-1877, p. 91-92.

¹⁶⁶¹ Vid., per exemple, el pròleg de SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 7-10.

¹⁶⁶² *Eco de la Montaña*, núm. 290, 4-1-1866.

¹⁶⁶³ *El Ausonense*, núm. 186, 1-2-1863.

*hijos, inflamará más y más su amor patrio, y engendrará en su corazón nuevas fuerzas y nuevo entusiasmo para no desmerecer lo que fueron nuestros padres».*¹⁶⁶⁴

En el context dels anys seixanta l'arribada del ferrocarril era vist, normalment, com el més poderós revulsiu. Vic, «*la patria de los Mevios y de los Attones, de los Avilés y de los Balmes*», era una ciutat de «*gloriosa historia*» que amb l'arribada del ferrocarril recuperaria «*el lugar que la [sic] corresponde por su posicion tipográfica [sic], por su antigüedad y por el escelente [sic] carácter de sus hijos*».¹⁶⁶⁵ «*La ciudad de Vich no está muerta: está sólo dormida*».¹⁶⁶⁶ En la premsa vigatana d'aquells anys esdevé força recurrent la imatge que presenta Vic com una ciutat antiga i noble, d'antecedents gloriosos, que roman adormida, al marge del tragí del segle. L'arribada del ferrocarril desvetllaria la «*ilustre matrona de cien siglos*» perquè ocupés, de nou, un lloc important.

[La ciutat de Vic] es la noble y poderosa señora, que descansando abrazada a los emblemas de sus glorias y triunfos, en medio de su palacio que tiene por muros montañas y el cielo por techumbre, aguarda tranquila y sosegadamente la anunciada visita del gran señor del siglo.

El día en que el orgulloso silvido de la locomotora avise la próxima llegada del huésped que aguarda, alzará gallarda y llena de vida su frente magestuosa y serena, y dando una mirada en derredor, al acordarse de sus pasadas glorias, exclamará [sic] sonriéndose: “me respetan; vencí”.

“Mis glorias, mis tradiciones, historias, títulos y nobleza, todos mis recursos, unidos a la poderosa influencia del soberano moderno, van a perpetuar mi dominio.

Con esa unión se verificará la alianza de la historia y el porvenir, de la tradición y la filosofía, de mis religiosas costumbres y creencias con los adelantos de la moderna civilización: *triunfé*”.¹⁶⁶⁷

3.1.7. Sublimant l'aïllament

Si fins aquí s'ha posat de manifest la lamentació pel retardament comparatiu de la ciutat en termes de «modernitat» i les queixes per l'aïllament relatiu en què es trobava, en la producció escrita de l'època també es troba un filó discursiu sublimador d'aquest retraïment que tendia a presentar la cara positiva i complaent d'aquell estat. Així, si els habitants de Vic i la comarca, i en definitiva els de la «muntanya», difícilment tenien

¹⁶⁶⁴ *El Porvenir*, núm. 1, 30-6-1866. Aquest argument i, en general, l'apel·lació instrumental al passat eren recursos prou estesos i transversals en les elits de la ciutat perquè un periòdic tan distint com l'integrista *El Norte Catalán* (núm. 811, 21-6-1902) s'expressés en termes prou semblants més d'un terç de segle més tard: «[...] una ciudad que ostenta tan gloriosos recuerdos, podrá dormir aletargada más o menos tiempo; pero no hay duda que los recuerdos de sus antepasados vendrán a despertarla; se reanimará y volverá a ocupar el lugar que le corresponde».

¹⁶⁶⁵ *El Ausonense*, núm. 1, 2-5-1861.

¹⁶⁶⁶ *Íd.*, núm. 65, 8-12-1861.

¹⁶⁶⁷ *Ib.*

capacitat de competir en condicions d'igualtat en l'ordre material, ni tampoc estaven en disposició d'exhibir determinades fites distintives de progrés, sí que podien, no obstant això, o precisament gràcies a això, presentar com a atributs distintius una indiscutible superioritat moral i el bagatge d'una tradició essencialment conservada. Aquest discurs cercava de vindicar i rehabilitar unes formes de viure i entendre el món que podien sentir-se intimidades o menystingudes davant l'ascens d'altres realitats coetànies (culturals, socials, econòmiques, polítiques, institucionals) més puixants, i no deixa de ser un aspecte més dins de l'entramat complex de respostes que l'entorn local vigatà oferí als desafiaments que li plantejà l'època.

En aquesta línia, resulta interessant el contingut d'«El catalán montañés» de Jaume Balmes, on el pensador vigatà reivindica la dignitat de l'habitant «*aldeano de las montañas de Cataluña*», de «*traje tosco*» i «*modales sencillos*», prudent en les seves eleccions; d'aquell que, malgrat la duresa i les privacions del seu gènere de vida, «*vive contento, y tiene a su vivienda un apego inexplicable, un cariño sin límites*», i es manté vinculat quasi orgànicament a la terra dels ancestres, per la qual sent una profunda afecció.¹⁶⁶⁸ Balmes negava l'extrem que presentava els catalans muntanyesos com a ignorants, i reivindicava el seu major coneixement del món natural i la seva superioritat moral davant d'uns urbícoles que vivien en l'artificiositat. D'acord amb la descripció que Balmes fa d'aquell medi humà, era a les muntanyes on continuava viva la tradició, on els seus habitants seguien organitzant les seves vides en funció d'un calendari condicionat pel cicle de la natura i la religiositat. En la seva caracterització encara afegia que, malgrat l'aparença d'esquerps, els muntanyesos eren generalment gent accessible, amable i pacífica, obedients amb l'autoritat i respectuosos amb la jerarquia establerta, de proverbial laboriositat i moralitat.

Coetani de Balmes, el també vigatà Manuel Galadies coincidia amb el seu amic en caracteritzar els veïns de Vic i rodalies com a «*gentes sencillas, conservadoras de los hábitos de sus mayores, sin mezclas de otras, presentando el tipo verdadero catalán*», essent el seu caràcter, «*sensato, religioso y pacífico*», i encara afegia com a dada il·lustrativa que el partit judicial de Vic es trobava entre els que presentaven un índex de

¹⁶⁶⁸ Jaume BALMES, «El catalán Montañés», a *Escritos sobre Catalunya. Jaume Balmes*. Pròleg de Josep M. Fradera, Vic, IUHJV / Eumo, 1998, p. 19-37. *Vid.* algunes consideracions interessants sobre aquest text balmesià, editat i publicat per primera vegada el 1841, a Josep M. FRADERA, *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*, Vic, Eumo, 1996, p. 91-96.

criminalitat menor en el conjunt de Catalunya.¹⁶⁶⁹ Un altre representant dels cercles cultes vigatans de mitjan segle XIX, Joaquim Salarich, participava de semblants plantejaments. En la ja esmentada història de Vic, afirmava que els seus habitants eren poc propensos a les diversions, amb un caràcter poc expansiu, alegre i comunicador, condició que atribuïa, en part, a les condicions climàtiques; qualificava els vigatans de «*hijos fríos de la montaña*», de «*carácter severo*» i «*corazón inocente*», i comptava la ciutat entre les que destacaven per la seva «*moralidad y buenas costumbres*».¹⁶⁷⁰ Si Balmes, agut comentarista i analista dels canvis estructurals que s'estaven operant en el seu segle, acabava plantejant-se a «El catalán montañés» la viabilitat de la conservació d'aquests trets característics sota la influència de la civilització moderna i la sort que esperava als habitants d'aquelles contrades, Salarich semblava respondre amb efectismes a la pregunta que el pensador vigatà deixava plantejada retòricament, exclamant-se davant la previsió que el poble vigatà perdés els seus costums senzills i patriarcals, els seus hàbits religiosos i els seus sentiments caritatius.¹⁶⁷¹

La caracterització dels vigatans com a «*gente pacífica*» i de «*morigeradas costumbres*» i la consegüent valoració positiva de la seva condició moral la trobem, també, sovint, en les pàgines de la premsa periòdica de l'època. A títol d'exemple, en el marc d'una sèrie d'articles publicats a *El Porvenir*, «Vich en su presente», els redactors destacaven la «proverbial moralitat i honradesa», la «senzillesa en els costums», el vigorós «sentiment de família», la vivacitat de la «fe religiosa» i la fortalesa del «catolicisme».¹⁶⁷² Les derivacions d'aquest tipus de plantejaments eren molt diverses i a vegades podien prendre una expressió aparentment anecdòtica, podent passar, per exemple, per retreure la «*hermosura real*» de les ausetanes, «*no afeadas con extravagantes y postizos adornos y por su carácter, ajeno a la coqueteria*»;¹⁶⁷³ o per presentar l'ambient moral superior de la ciutat i la comarca com un avantatge comparatiu en relació als grans centres urbans i industrials que convenia esgrimir davant d'aquells que es veien temptats a emigrar.¹⁶⁷⁴

¹⁶⁶⁹ M[anuel] G.[ALADIES], *Nuevo almacén de frutos literarios*, Vic, Imprenta de Valls, 1849, p. III-IV.

¹⁶⁷⁰ SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 271 i 296-298.

¹⁶⁷¹ *Ib.*, p. 272-274.

¹⁶⁷² *El Porvenir*, núm. 19, 15-9-1866.

¹⁶⁷³ *Diario de Vich*, núm. 127, 3-10-1877, p. 1041.

¹⁶⁷⁴ *El Ausonense*, núm. 65, 8-12-1861; *Íd.*, núm. 69, 22-11-1861. Sovint aquestes mateixes imatges tòpiques eren nodrides i projectades pels forans. Així, per exemple, Cèsar August Torras, en la crònica d'una excursió que el va portar a la ciutat de Vic el 1877, confirmava la caracterització dels vigatans com a gent retreta però bondadosa i lloava la gràcia i la bellesa de les «ninas de montanya». Diu Torras: «Y fent justicia, los habitantes de Vich retrets, gens expansius, enemichs de brugit, de gresca y de soroll y més

El poeta Jacint Verdaguer participava de semblants motius i plantejaments.¹⁶⁷⁵ En nombrosos dels seus escrits projectà una imatge idíl·lica de la seva terra natal, un món bucòlic replet de bellesa i virtut, on encara hi era servada la tradició. El poeta de Folgueroles va saber elaborar i comunicar aquell missatge amb una gran destresa i sentit de l'oportunitat. Sense minimitzar al més mínim les seves dots extraordinàries, es pot dir que part del seu èxit literari es degué al fet que tant ell com la seva obra varen ésser apreciats com a productes genuïns i emblemàtics d'aquell món que ell contribuï a recrear per la via literària. Verdaguer va excel·lir en la seva capacitat de representar, recrear i vehicular aquell entorn humà i natural particular, amb la riquesa idiomàtica i el conglomerat de referències i manifestacions culturals que li eren propis, un món que desprenia autenticitat en la Catalunya urbana i industrial que es transformava ràpidament.

L'exercici de sublimació també es va fer ben evident a propòsit de les reaccions davant els «Plants de la llengua catalana» llegits a la tribuna del Cercle Literari el dia 22 d'octubre de 1861 pel prevere manlleuenc Francesc d'A. Aguilar i Serrat, catedràtic del Seminari Conciliar i futur bisbe de Sogorb. Els socis van rebre aquella defensa versificada de la llengua amb especial satisfacció i l'entitat en va decidir formalment la impressió pocs dies més tard.¹⁶⁷⁶ *El Ausonense*, per la seva banda, va dedicar a l'acte una ressenya molt més espaiosa de l'habitual. Els redactors del periòdic observaren que «*la lengua catalana, de por sí, no necesita defensores, pero no obstante nosotros todos hijos de Cataluña debemos procurar enaltecerla cual merece, mayormente cuando habitamos una comarca, en la que, segun opinión de los más eminentes literatos, y del autor de la memoria, se habla con más perfección nuestro idioma*».¹⁶⁷⁷ Aguilar va acabar la seva intervenció en aquell acte demanant la creació d'una secció encarregada de la conservació i el foment de la llengua catalana dins del Cercle Literari, que acabaria concretant-se en l'establiment d'una Acadèmia dedicada a aquests idioma en el si de

aviat amichs d'estarse quiets á casa, y no sortir d'ella no més que per sos quefers ó bé per pura necessitat, -apart de son carácter senzill, caritatiu y bondadós,- contribuheixen tant y mes que la abundancia d'establiments religiosos á l'aspecte sever y trist de Vich al calificatiu de lívítica ab que eixa ciutat es generalment senyalada», Cèssar August TORRAS, «Excursió á Vich, Ripoll, Sant Joan de les Abadesses y Camprodon», *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, vol. I, 1876-1877, Barcelona, Tipografia de Jaume Jepús, 1880, p. 229.

¹⁶⁷⁵ Vid. Josep M. FRADERA, «Entre la Muntanya i Babilònia: nota sobre el substrat ideològic del primer Verdaguer», *Anuari Verdaguer*, núm. 1, 1986, p. 131-138; Francesc CODINA, «Verdaguer (1865-1883): de fadrí de la muntanya a mitificador de Barcelona», *Anuari Verdaguer*, núm. 11, 2002, p. 83-114. La bibliografia verdagueriana és amplíssima, vid. algunes aproximacions a la seva figura a TORRENTS, *Verdaguer. Un poeta...*, op. cit.; GAROLERA, *Sobre Verdaguer...*, op. cit.

¹⁶⁷⁶ Una anàlisi d'aquesta composició a: PRAT, «Llengua i pàtria...», op. cit.

¹⁶⁷⁷ *El Ausonense*, núm. 52, 24-10-1861.

l'entitat.¹⁶⁷⁸ Un cop l'opuscle ja havia estat publicat i distribuït, *El Ausonense* insistí en la idea de la suposada puresa lingüística, argumentant que, certament, la ciutat de Vic era el punt més a propòsit per establir-hi aquella «*especie de conservatorio de la lengua*».

La situación geográfica, los antecedentes históricos [...], la incomunicación en que hasta ahora hemos estado, y las costumbres del país que han guardado por lo general muy fijos en él a los habitantes, poco amigos de viajar: estas y otras circunstancias son fianza segura de la mayor pureza del lenguaje que se habla en esta comarca, con preferencia al de otras menos céntricas de Cataluña, más vecinas a idiomas estraños [*sic*], visitadas de continuo por extranjeros [*sic*] y algunas más dominadas por el lenguaje oficial a causa de su mayor importancia.¹⁶⁷⁹

En aquesta línia, l'abril del 1863, amb la convocatòria dels Jocs Florals a l'horitzó, els redactors de *l'Eco de la Montaña* advertien els seus lectors de la celebració del certamen i incentivaven la participació adduint la circumstància «*de ser esta montaña tierra clásica de la lengua de Wifredo, y sin duda la comarca de Cataluña en donde ha sufrido menos aquella la influencia de otros idiomas, conservándose en mayor pureza y legitimidad*».¹⁶⁸⁰

3.1.8. El «vigatanisme»: apreciació i resposta local a un canvi històric general

Veiem doncs, que en les dècades centrals del segle XIX existeix entre certs sectors de l'elit vigatana la percepció que la seva ciutat travessa un període de crisi. Aquesta sensació, que podia respondre amb més o menys precisió a la realitat, ve provocada per la constatació de l'estagnació demogràfica, els obstacles per consolidar un procés d'industrialització fabril a la ciutat, i el fet de no disposar de connexió ferroviària amb la capital del Principat, però també per les deficiències (o la inexistència) de determinats serveis, equipaments, millores urbanes i conquestes culturals. Aquest complex de circumstàncies excita la imatge d'una ciutat adormida, inactiva i aïllada, apartada dels grans centres de decisió política, i d'activitat econòmica i cultural. Qualla la idea que Vic afronta el seu present i futur immediat en unes condicions objectivament poc favorables que comprometen la seva prosperitat i importància. Davant d'això, com hem vist, les actituds i les respostes són diverses i, a vegades, poden semblar contradictòries o inconnexes.

¹⁶⁷⁸ Vid. p. 212 i s. i punt 5.1.4. d'aquest treball.

¹⁶⁷⁹ *El Ausonense*, núm. 68, 19-12-1861.

¹⁶⁸⁰ *Eco de la Montaña*, núm. 1, 2-4-1863.

En alguna ocasió sembla imposar-se el plany i el derrotisme, però en moltes altres el diagnòstic crític és fet amb la intenció que aquest esdevingui el primer estadi d'una reacció col·lectiva adreçada a superar d'aquelles limitacions i dificultats. És clar que ni aquell món emergent és acceptat sense reserves, ni les transformacions de l'època són encarades sense incertesa, però al mateix temps existeix el convenciment que la inacció i el retraïment només poden abocar a la marginalitat. Certament, alguns textos tendeixen a exaltar el passat i a contrastar-lo amb un present magre. També, com hem vist, determinades línies de discurs que tindran un predicament ampli i durador posen de manifest una tendència a sublimar l'aïllament i el retardament que afectaven la ciutat i part del seu entorn. Les lectures fetes en aquesta direcció parteixen de la base que aquell medi, preservat en alguna mesura de certes influències nocives gairebé intrínseques a la «modernitat», havia conservat amb relativa integritat la personalitat d'un ordre social virtuós apuntalat sobre els principis de la tradició i la fe religiosa. Aquest tipus de manifestacions, però, no responen majoritàriament a actituds de cofoisme ingenu, ni tampoc a posicions d'immobilisme obcecat o d'oposició intransigent a la «modernitat». Sovint són formes d'afirmació identitària, de vindicació d'uns models socials i d'uns marcs de referència cultural que s'originen en un espai local queixós, inquiet i recelós, que, malgrat tot, no deixa de cercar el seu encaix i el seu paper en un món transformat.

Jaume Collell va afirmar que en el procés de composició de l'obra dramàtica escrita conjuntament amb el seu company Josep Serra i Campdelacreu per a la inauguració solemne del sospirat Teatre *Ausonense*, el novembre de l'any 1869, *Una Diada de Gloria*,¹⁶⁸¹ hi havia hagut una total «compenetració en idees y sentiments sobre'l tema del *vigatanisme*», de tal manera «que en aquella *Llohansa* s'hi pot trobar esbossat el programa de la nostra actuació en la vida ciutadana».¹⁶⁸² Pensem que més enllà del patriotisme local que va motivar la redacció de l'obra, circumstància a la qual es refereix explícitament Collell, el text també és revelador de l'esperit i l'estratègia amb què una part significativa de les forces vives vigatanes va encarar el seu particular «entre Escil·la i Caribdis».¹⁶⁸³

¹⁶⁸¹ Jaume COLLELL i Joseph SERRA y CAMDELACREU, *Una Diada de Gloria. Llohansa en un acte y en vers...*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1869.

¹⁶⁸² COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 129-130.

¹⁶⁸³ Jordi Casassas ja va emprar aquesta expressió per referir-se al complex d'exigències contradictòries que l'elit barcelonina i els sectors intel·lectuals-professionals de la ciutat enfrontaren en aquella mateixa època. *Vid. CASASSAS, Entre Escil·la...*, *op. cit.*

La peça dramàtica, d'un sol acte, i protagonitzada per personatges al·legòrics, s'inicia amb una escena localitzada en la cambra d'un palau gòtic: la «Comptesa Ausona» apareix asseguda sota un dosser que llueix el seu escut d'armes i entona un monòleg elegíac en què recorda les grandeses passades i es mostra desencoratjada davant un esdevenidor menys prometedor. Les escenes següents mostren com el «Passat» i l'«Esdevenidor» despleguen, alternativament i dialèctica, els seus argumentaris per persuadir una comtessa dubitativa quant al camí que ha d'emprendre. Ausona constata que «avuy ja no servexen» els «blasons que m' feren gran / noble y respectada ahí», i expressa el desig d'emprendre el camí dels «pobles moderns», al·legant que el «no mourers» li és «fatal».¹⁶⁸⁴ El Passat, però, l'adverteix que aquell és un «sender escabrós», «vers un mon desconegut, / hont després d'haber perdut / las grandesas vertaderas, / caurás prostrada, abatuda / en espantosa ruína».¹⁶⁸⁵ L'Esdevenidor, per contra, es presenta com un alliberador i esperona la comtessa a avançar vers el «mon modern»,¹⁶⁸⁶ fent ús d'un argumentari amb consignes de regust balmesià: «Desventurat qui s' deté / en tant que lo mon camina, / á contemplar la ruina / d'un passat que ja no té».¹⁶⁸⁷ La pugna entre Passat i Esdevenidor entra en via de resolució amb la intercessió de «Gloria», que contribueix a decantar la decisió de la comtessa, que finalment resol caminar endavant: «vull l'Esdevenidor».¹⁶⁸⁸ La determinació, però, no implica un trencament amb el Passat, a qui promet lleialtat: «No t'oblidaré / pus sempre m' recordaré / d'aquexa antiga corona. / Y ab ella ben orgullosa / vull ara empendrer nous fets»¹⁶⁸⁹. La comtessa, que en aquesta fase final de l'obra abandona l'actitud dubitativa i passiva, pren el comandament i propicia una solució conciliatòria entre el Passat i l'Esdevenidor, a qui adreça un «deuvos las mans».¹⁶⁹⁰

Capitalitzar simbòlicament la població, vindicar-ne la importància històrica, emblematitzar-ne els fills il·lustres o exhibir un passat venerable recuperant i mostrant-ne determinats vestigis eren maneres de legitimar un paper de cert prestigi i influència per a la ciutat i, també, per als patricis que la pilotaven i determinaven preferentment els discursos i les estratègies col·lectives locals. Amb això, però, no n'hi havia prou per assolir unes mínimes garanties de prosperitat i una condició de certa importància en un

¹⁶⁸⁴ COLLELL i SERRA, *Una Diada de Gloria...*, op. cit., p. 12-14.

¹⁶⁸⁵ *Ib.*, p. 14.

¹⁶⁸⁶ *Ib.*, p. 18.

¹⁶⁸⁷ *Ib.*, p. 16.

¹⁶⁸⁸ *Ib.*, p. 32.

¹⁶⁸⁹ *Ib.*

¹⁶⁹⁰ *Ib.*, p. 33.

món que es regia per altres paràmetres tant o més importants que aquests. Els coetanis n'eren conscients i ho expressaren singularment, d'acord amb un llenguatge i uns marcs d'interpretació propis, dient que la seva era una època de «*frío positivismo*», de «*predominio de los intereses materiales*»; un món en què las «*riquezas morales*» havien perdut pes i entitat, i en el qual els pobles ja no podien viure exclusivament de «*grandezas y recuerdos*» (com si en cap època ho haguessin pogut fer).¹⁶⁹¹ Ras i curt: calia progressar també materialment i, en aquest sentit, la modernització econòmica i la integració i posicionament favorable de la ciutat en les xarxes transport i comunicació modernes van ser vistes com a exigències ineludibles.

En definitiva, el repte que acarava la ciutat, d'acord amb els seus sectors dirigents, era assolir una conjunció de compromisos i transaccions que permetés posar-se al dia i adaptar-se a unes noves circumstàncies contextuais sense que el procés arruïnés la seva posició de relativa comoditat i influència. La conjuntura exigia un *aggiornamento*, però es volia garantir la preservació de certes herències històriques, salvaguardar la continuïtat d'alguns valors, tradicions, costums i institucions (i, també, és clar, de determinats interessos i privilegis), que eren el fonament i l'expressió del prestigi i l'influx de la ciutat i, dins d'aquesta, dels seus elements i representants més eminents.

¹⁶⁹¹ *Eco de la Montaña*, núm. 161, 13-10-1864; SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 311-312.

3.2. Vic, capital

3.2.1. Una capitalitat històrica

La ciutat de Vic ha tingut històricament un paper important en la vertebració del seu entorn immediat i ha estat un dels nuclis cohesionadors de la vida col·lectiva a la Catalunya interior. Nucli de fundació antiga, ha ocupat amb continuïtat un lloc relativament eminent en la jerarquia urbana catalana. Diversos geògrafs i historiadors han constatat la seva capacitat d'irradiació i la seva facultat aglutinadora al llarg del temps, i han retret el paper de frontissa que sovint ha exercit entre un sector dels Pirineus i els Prepirineus, per una banda, i Barcelona i la plana vallesana, per l'altra.¹⁶⁹² La ciutat pot ser considerada justament com una capital històrica, condició que comparteix, és clar, amb altres nuclis urbans del Principat i que no qüestiona en absolut el rol preponderant que ha tingut secularment Barcelona en el conjunt del país.

Vic també ha estat qualificada de capital natural en el sentit que la seva ascendència no es deuria de forma exclusiva o principal al seu estatus politicoadministratiu, sinó a la seva vitalitat econòmica, social i cultural, a la capacitat d'articular al seu entorn un tram de relacions i de dependències recíproques. En aquesta línia, s'ha destacat la importància que tradicionalment ha tingut com a centre de mercat i de prestació de serveis i, també, com a ciutat de cultura. És clar que aquesta diferenciació entre capitals naturals i capitals administratives o artificials, eminentment burocràtiques, malgrat ser entenedora i relativament útil, no deixa de ser una conceptualització en base a tipus ideals. Els lideratges territorials s'acostumen a forjar amb la mescla de factors d'ordre distint, fortament imbricats, i és evident que la capitalitat de Vic s'ha beneficiat del lloc més o menys important que ha ocupat en la xarxa administrativa civil i eclesiàstica i que, igualment, resultaria difícil entendre la seva posició en aquest tram sense l'existència d'una sèrie de condicions (topogràfiques, econòmiques, de dinamisme i solidesa institucional, etc.) que la predisposaven a tenir-hi un paper rellevant. El joc de sinèrgies, en aquest sentit, sempre és complex i interdependent.

També resulta pertinent de remarcar, com ho ha fet el geògraf Jaume Font, la profunda imbricació entre Vic i el seu territori immediat, la relació simbiòtica -per dir-ho en termes semblants als que fa servir aquest autor- establerta entre la ciutat i la comarca que li és pròpia, fet que contribueix a explicar el seu potencial i la capacitat

¹⁶⁹² Sobre el paper cohesionador de Vic i la seva funció com a capital *vid.* les consideracions de Jaume FONT, *Osona: la terra i la gent*, Vic, Eumo, 2004, esp. p. 376 i s.

d'irradiació més enllà del territori que jurídicament i administrativa li ha correspost de liderar.¹⁶⁹³

Vic ha estat seu episcopal durant segles, en uns temps en què l'Església catòlica era un element vertebrador fonamental de la vida col·lectiva. Ja al segle VI hi ha documentada una diòcesi vigatana amb cap en aquesta ciutat. Després d'un període de desorganització eclesiàstica el bisbat fou restaurat el segle IX. Des de llavors la diòcesi no ha estat mai suprimida i Vic n'ha estat sempre la seu, per bé que lògicament els límits territorials i l'organització i la divisió administrativa han anat canviant amb el temps.¹⁶⁹⁴ Entre els segles XII i el XVI les variacions territorials foren poc importants en termes generals, però a finals d'aquesta centúria la creació del bisbat de Solsona acabà suposant l'adscripció a aquesta nova diòcesi de vint-i-una parròquies dels deganats d'Urgell i de la Segarra, fins aleshores pertanyents a Vic.¹⁶⁹⁵ Fins al segle XIX el territori del bisbat restà pràcticament immutable. En aquella centúria es produïren algunes modificacions relativament poc importants en termes de conjunt, com la desvinculació de Sant Marçal del Montseny (1827) i, més endavant, de Montserrat amb Marganell i Monistrol (1874), així com la incorporació de Borredà i Aranyonet (1835). Vers el 1854-1855 el bisbat incloïa l'oficialat de Vic i els arxiprestats de Sant Joan de les Abadesses, Ripoll, Torelló, Sant Hilari Sacalm, Olost, Moià, Manresa, Prats de Rei, Igualada i Santa Coloma de Queralt.¹⁶⁹⁶

En un ordre diferent, Vic també compta amb una llarga tradició administrativa civil. L'afermament progressiu d'una xarxa de capitalitats municipals i del poder reial durant la baixa edat mitjana va propiciar i permetre que la vegueria s'anés instituint com una demarcació administrativa territorial bàsica.¹⁶⁹⁷ Amb orígens al segle XII, la vegueria d'Osona o de Vic amb seu en aquesta ciutat comprenia a inicis del segle XIV un territori

¹⁶⁹³ *Ib.*, p. 382.

¹⁶⁹⁴ *Vid.* sobre aquesta qüestió VILAMALA, «L'organització del territori diocesà...», *op. cit.*; JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis...*, *op. cit.*, p. 17-23; Antoni PLADEVALL, «Resum històric del bisbat de Vic», a *Bisbat de Vic. Estudis socio-pastorals. Aspectes geogràfics, històrics, demogràfics, pastorals*, Granollers, Montblanc, 1969, p. 19-25.

¹⁶⁹⁵ Després de la mort del bisbe Juan José Tejada, el 1838, la seu de Solsona restà vacant. El Concordat del 1851 disposà la supressió d'aquell bisbat i l'agregació a la diòcesi de Vic. Durant el segle XIX es feren diverses gestions per aconseguir la restauració de la seu episcopal de Solsona. *Vid.*, sobre aquesta qüestió, FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 347 i s.

¹⁶⁹⁶ VILAMALA, «L'organització del territori diocesà...», *op. cit.*

¹⁶⁹⁷ *Vid.* Flocel SABATÉ, *El territori a la Catalunya medieval. Percepció de l'espai divisió i territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1997, esp. p. 172-180. Per ulteriors detalls *vid.* la tesi doctoral del mateix autor, Flocel SABATÉ, *El veguer a Catalunya. Anàlisi de la jurisdicció reial al segle XIV*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1993. També podeu veure el treball clàssic de Pau VILA, *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia*, Barcelona, Curial, 1977, p. 37 i s.

que a gran trets anava del Congost a les serres de Milany i de Curull, i del Lluçanès a les Guillerries; comprenia, *grosso modo*, l'extensió que va de Sant Quirze Safaja i el Bertí, al sud, fins a Besora al nord; i de Perafita i Oristà, a ponent, fins a Sant Martí Sacalm i Santa Creu d'Horta a llevant.¹⁶⁹⁸ Sense entrar en la descripció de l'evolució territorial d'aquesta demarcació, ens limitem a apuntar que la vegueria perdurà fins a la implementació dels corregiments filipistes. La Nova Planta (1716) administrativa situà a Vic com a cap d'un dels dotze nous corregiments (el districte de la Vall d'Aran, a part) que configuraren la nova ordenació territorial del Principat. El corregiment de Vic va comprendre a grans trets les antigues vegueries d'Osona i Camprodon. Aquesta darrera ciutat va tenir la condició d'alcaldia major fins que el 1805 Olot en va aconseguir el trasllat.¹⁶⁹⁹

3.2.2. *El lloc de Vic en la xarxa administrativa contemporània*

Les reformes liberals acabaren suposant un canvi substancial en l'organització territorial de l'administració. Després de la mort de Ferran VII, la divisió quadripartida en províncies implantada el 1833 establí com a capitals les ciutats de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona. Els límits establerts deixaren a Vic i la seva comarca al nord de la província de Barcelona, mentre que l'àrea del Ripollès, amb vincles tradicionals forts amb Osona, quedà adscrita a la de Girona. La nova organització territorial es completà amb un nou mapa judicial el 1834.¹⁷⁰⁰ Vic fou cap d'un dels trenta-dos partits judicials establerts a les quatre províncies catalanes. La nova planta del 1833-1834 deixà a la ciutat de Vic com a nucli administratiu de segon ordre.

Com ha assenyalat Jesús Burgueño, l'abolició dels senyories jurisdiccionals i la necessitat que la justícia pública fos present d'una forma efectiva en tot el territori motivà la reforma de la planta judicial. Tanmateix, com ha indicat el mateix autor, les funcions dels partits no van ser exclusivament judicials i les viles i ciutats caps de demarcació van constituir part essencial de la xarxa administrativa del país:

¹⁶⁹⁸ JUNYENT, *Jurisdiccions i privilegis...*, *op. cit.*, p. 45 i s.

¹⁶⁹⁹ *Ib.*, p. 69 i s. De consulta imprescindible per conèixer l'evolució de la divisió territorial durant el període, Jesús BURGUEÑO, *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1995.

¹⁷⁰⁰ Sobre la divisió judicial del 1834, a més de l'obra de Jesús Burgueño referenciada en la nota anterior, *vid. Íd.*, *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1996, esp. p. 191 i s.; i, també, *Íd.*, *Història de la divisió comarcal*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003, p. 41 i s. Una certa visió de conjunt sobre la reforma de l'administració judicial en aquest període a Fernando SUÁREZ, «Estado de derecho y administración judicial», a Joaquin del MORAL, Juan PRO i Fernando RUIZ, *Estado y territorio en España, 1820-1930*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2007, esp. p. 383 i s.

Les seves funcions no es van limitar a l'ordre judicial, sinó que van implicar aspectes com l'organització de la informació estadística, la planificació de la xarxa de comunicacions, la demarcació dels arxiprestats de l'Església, la implantació territorial de l'administració d'Hisenda, del registre civil, de la sanitat, de l'educació, de la guàrdia civil... Els partits tingueren també una important significació política, com a circumscripcions electorals, en la formació de les diputacions; a més, sovint els alcaldes dels caps de partit van ser el canal d'enllaç entre els pobles i les autoritats provincials [...].¹⁷⁰¹

El partit de Vic quedà flanquejat pels de Santa Coloma de Farners, Olot i Ribes de Freser (que el 1862 va perdre la capitalitat en benefici de Puigcerdà) -pertanyents a Girona-, i els de Berga, Manresa i Granollers -pertanyents a Barcelona-. El de Vic era un dels partits judicials més extensos i poblats de la província de Barcelona. Comprenia una cinquantena de municipis i comptava vers el 1860 amb 57.748 habitants.¹⁷⁰²

Malgrat que en certa manera podria entendre's que el pas de corregiments a províncies i partits judicials significà per a Vic un cert desclassament administratiu i que perdé ascendent jurisdiccional i influència sobre el territori, durant la segona meitat del segle XIX les seves elits van mostrar un interès remarcable perquè la ciutat no perdés l'estatus que tenia dins la xarxa administrativa -civil i eclesiàstica- del país i vindicaren el seu lideratge -efectiu o desitjat- sobre una porció àmplia i relativament indefinida del país, designada com a «muntanya catalana».

3.2.3. El projecte de divisió judicial del 1872 i la defensa de la capitalitat vigatana

Tal com ha assenyalat Francesc Nadal, ser cap de partit judicial durant el segle XIX era com formar part d'una segona divisió dins l'entramat administratiu de l'Estat espanyol. Tot i que l'autor assenjala que el «factor de "capitalitat judicial" va ser durant el segle XIX força secundari en l'evolució de la xarxa urbana catalana»,¹⁷⁰³ i comparativament bastant menys rellevant que el factor de «capitalitat provincial», el cert és que les viles i ciutats d'una certa importància que no ocupaven cap lloc rellevant en l'ordenament administratiu maldaren per ser reconegudes com a cap de partit judicial i, aquelles que ja n'eren i veieren en algun moment amenaçat el seu estatus, es resistiren amb força a qualsevol canvi que les pogués desproveir d'aquella capitalitat. Com ha assenyalat el

¹⁷⁰¹ BURGUEÑO, *De la vegueria a la província...*, op. cit., p. 55.

¹⁷⁰² La dada del nombre de població l'extraiem del Centre d'Estudis Demogràfics www.ced.uab.es i de l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.idescat.cat/>.

¹⁷⁰³ Francesc NADAL, «La xarxa administrativa i la xarxa urbana a la Catalunya del segle XIX», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*. Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999, Barcelona, L'Avenç, 2000, p. 164.

mateix autor, a l'entorn del mapa judicial hi havia tot un seguit d'interessos extrajudicials, de caràcter polític i econòmic. Ésser capital de partit «significava tenir un lloc relativament important dins el sistema urbà català»¹⁷⁰⁴ i assegurava un cert ascendent polític i control sobre el procés d'elaboració dels amillaments i els censos de riquesa.

L'estreta connexió entre la divisió judicial i l'organització liberal en tot el referent a la propietat, amillaments, cadastre topogràfic, estadística de la riquesa, etc., o amb el sistema electoral, ja que una gran part dels diputats provincials era escollida en representació dels diferents partits judicials de la província, feia dels partits judicials una peça clau de l'Administració territorial vuit-centista.¹⁷⁰⁵

Encara podríem afegir-hi que les elits locals tenien interès en preservar o millorar l'estatus de la població dins el sistema urbà i administratiu, perquè llur notabilitat i prestigi no deixava d'estar estretament imbricada a la realitat local, a la imatge de la ciutat i a les possibilitats d'influència i promoció que aquesta pogués oferir.

Nadal mateix s'ha ocupat d'analitzar els projectes de reforma del mapa judicial de l'Audiència de Barcelona durant el Sexenni democràtic i les respostes que es generaren des del món local.¹⁷⁰⁶ La necessitat d'una nova divisió judicial era prou sentida a la fi del període isabelí, en certa mesura per la influència transformadora de la xarxa de ferrocarrils sobre el territori i per l'impacte de la crisi econòmica i hisendística del 1866, que obligà a plantejar-se la reducció de la despesa pública. Els governants progressistes que van prendre el comandament del país després de la Revolució de Setembre del 1868 van deixar palesa la seva voluntat de reformar i modernitzar l'administració de justícia. Sota el ministeri d'Eugenio Montero Ríos van ser aprovats la *Ley Provisional sobre Organización del Poder Judicial* del 15 de setembre de 1870, que en el títol primer feia referència a la divisió del territori a efectes de l'administració de justícia, i el Reial decret del 17 d'octubre de 1870, que ordenava la creació d'una comissió encarregada de dissenyar el nou mapa judicial.

La comissió nomenada pel govern presentà la seva proposta raonada de divisió de l'Audiència de Barcelona el 23 d'octubre de 1872.¹⁷⁰⁷ El projecte plantejava una reducció molt important del nombre de partits judicials a les províncies catalanes,

¹⁷⁰⁴ Francesc NADAL, «El projecte de divisió judicial de la província de Barcelona d'Ildefons Cerdà (1872)», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 36, 1993, p. 143.

¹⁷⁰⁵ *Ib.*, p. 142.

¹⁷⁰⁶ *Ib.*, p. 139 i s.

¹⁷⁰⁷ *Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Barcelona*, Madrid, Imp. Nacional, 1872.

passant dels trenta-quatre existents aleshores a només catorze. Vic, Terrassa i Vilanova i la Geltrú són algunes de les ciutats que perdien la condició de capitalitat i les que més s'oposaren al projecte de divisió judicial de la província de Barcelona. Segons el projecte, Vic i bona part de les poblacions que configuraven aleshores el seu partit s'integraven en una demarcació de majors dimensions amb capital a Granollers.¹⁷⁰⁸ L'ajuntament vigatà i les elits de la ciutat reaccionaren ràpidament expressant el seu rebuig total a la proposta i es mobilitzaren per procurar que no es fes efectiva la pèrdua de capitalitat.

De fet, l'Ajuntament de Vic, atent als moviments dels governadors i legisladors espanyols, davant la notícia d'un nou arranament judicial que reduiria dràsticament el nombre de partits, el juliol del 1870 ja havia acordat adreçar una exposició al Ministeri de Gràcia i Justícia suplicant que no fos suprimit el jutjat de primera instància de la ciutat.¹⁷⁰⁹ El gener del 1872 el consistori decidí fer noves gestions en la mateixa línia i acordà de prendre contacte amb Josep Maluquer, aleshores diputat a Corts per Castellterçol i sotssecretari de Gràcia i Justícia, per demanar-li que interposés tot el seu «*influjo y valimiento*» perquè Vic fos declarada cap de partit, atès que de l'«*éxito de esta pretensión depende la vida o la muerte de esta ciudad y su partido*».¹⁷¹⁰

Escassament un mes i mig més tard, al març, l'ajuntament celebrà una sessió extraordinària per ocupar-se de la qüestió de la capitalitat judicial. S'informà que els advocats, escrivans, el jutge i el promotor fiscal del partit s'havien reunit amb altres notables de la ciutat per tractar d'aquell assumpte i havien decidit nomenar una comissió perquè passés a Barcelona per assabentar-se de l'estat en què es trobava aquell afer i, auxiliada de persones influents, gestionés el que convingués a fi d'aconseguir la capitalitat del nou partit judicial. La reunió de curials i notables havia nomenat com a comissionats a Manuel Galadies -advocat, propietari i erudit, exalcalde de la ciutat- i al notari Pius Mas. El consistori de la ciutat elegí, per la seva part, a l'alcalde Josep Font i Manxarell i al primer tinent Agustí Canalda.¹⁷¹¹ La informació aconseguida per la comissió tranquil·litzà momentàniament els ànims, per tal com des de l'Audiència i les

¹⁷⁰⁸ Segons Francesc Nadal la Comissió de Divisió Judicial va ser molt sensible als canvis territorials provocats per l'extensió de la xarxa de ferrocarril. Granollers, convertida en nus ferroviari, s'hauria beneficiat d'aquest fet; NADAL, «El projecte de divisió judicial...», *op. cit.*, p. 143. A Vic el ferrocarril no va arribar fins al 1875.

¹⁷⁰⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 29-7-1870.

¹⁷¹⁰ *Ib.*, 22-1-1872. Josep Maluquer era germà d'Eduard Maluquer, elegit diputat a Corts al districte de Vic en les eleccions de gener del 1869 i que en aquells moments formava part de la Diputació de Barcelona, per nomenament del governador civil; MESTRE, «Les eleccions provincials...», *op. cit.*, p. 156.

¹⁷¹¹ AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 7-3-1872.

autoritats provincials s'hauria dit que no hi havia novetats sobre aquest assumpte i que hi havia predisposició a satisfer els desitjos de la ciutat.¹⁷¹²

Durant el novembre la mobilització de l'elit local s'intensificà. El dia 8 d'aquell mes, la mateixa data en què va començar-se a publicar a la *Gaceta de Madrid* la memòria justificativa del projecte de divisió de l'Audiència de Barcelona,¹⁷¹³ es produí una nova reunió de curials i altres persones influents amb assistència de representants de l'ajuntament. A l'assemblea decidí nomenar-se una comissió formada per persones de «*reconocida inteligencia y de representación*» perquè en nom de la població s'ocupés de practicar totes les gestions que fossin necessàries per aconseguir que la ciutat fos cap de partit judicial. Entre els individus nomenats trobem a l'alcalde Font i Manxarell (advocat), Joan d'Abadal (hisendat), Pere J. Font (hisendat), Francesc X. Calderó (hisendat i advocat), Benet Baquero (propietari i advocat, exjutge), Francesc Subirachs (passant d'escrivà), Ramon Portavella (fabricant), Josep Tort (fabricant) i Josep Puigdollers (canonge).¹⁷¹⁴ La majoria havia format part en algun moment de l'ajuntament de la ciutat i una part significativa eren membres del Cercle Literari. En els dies immediatament posteriors l'elit vigatana procurà implicar en l'assumpte a personalitats influents com Fèlix Macià i Bonaplata -diputat a Corts pel districte de Vic-, Ramon de Sentmenat -marquès de Ciutadilla-, Josep M. de Fivaller, Pere Trilla, Domènec de Bertran, Francesc Domingo i Garriga o Ildefons Cerdà, entre d'altres. Així mateix, es va preveure que alguns individus amb proximitat als centres decisoris de poder es possessin en contacte amb els magistrats de l'Audiència de Barcelona i de la diputació provincial per advertir-los que des de Vic s'estava treballant en la redacció d'una exposició que se'ls faria arribar oportunament.¹⁷¹⁵

Un cop enllestida la memòria, no només va fer-se arribar a les institucions pertinents, sinó que també va publicar-se per donar-hi el major ressò possible.¹⁷¹⁶ L'escrit portava data de 28 de novembre i era subscrit per divuit persones, membres de la comissió encarregada d'aquest assumpte, elegits per una reunió de veïns i per

¹⁷¹² *Ib.*, 18-3-1872.

¹⁷¹³ *Gaceta de Madrid*, núm. 313, 8-11-1872. En els dies següents i fins al núm. 320 del 15-11-1872 s'anà publicant l'esmentada memòria justificativa.

¹⁷¹⁴ AMV, Correspondència 1872, Novembre 1872, 9-11-1872.

¹⁷¹⁵ *Ib.*, 11-11-1872. Les Audiències i les diputacions respectives eren les institucions encarregades de formular les al·legacions oportunes al projecte del govern.

¹⁷¹⁶ *Memoria extendida por la comision nombrada por los vecinos de la ciudad de Vich en defensa de las condiciones de todas las clases que concurren en dicha ciudad para ser declarada cabeza de partido en la nueva demarcacion judicial*, Vic, Ramon Anglada, 1872. Malgrat la data del peu d'impremta, probablement no s'imprimí fins a començaments del 1873.

l'ajuntament. Els presidia l'alcalde Font i Manxarell i n'era secretari l'advocat Marià Subirachs Clarà. A bona part dels integrants de la comissió i firmants de la memòria ja els hem esmentat en les línies precedents. Es tracta de Galadies, Mas, Baquero, Tort, Portavella, Puigdollers, Calderó, Subirachs i D'Abadal. Hi trobem, a més, els regidors Josep Giralt i Degollada, menestral, i Francesc Vendrell, hisendat; així com també els mestres d'obres Josep Illa i Josep A. Torner, els advocats Josep Bach i Serra, Antoni Valls i Miquelarena i Marià Fàbregas i Casadevall. Majoritàriament, doncs, com és lògic, la comissió estava formada per individus que exercien professionalment alguna professió de naturalesa jurídica o que tenien formació acadèmica superior en dret. Hi trobem també propietaris i hisendats, fabricants, i algun industrial i comercial, a més del canonge Puigdollers. Per bé que no coneixem l'adscripció o les preferències polítiques en tots els casos, la comissió era relativament plural en aquest sentit, i hi trobem conservadors, monàrquics liberals i algun republicà moderat. La causa generava consens entre les elits locals. No és sorprenent, doncs, que la subdelegació de Vic de l'IACSI també donés suport a les gestions per preservar la capitalitat judicial de la ciutat dins d'aquell nou arranjament.¹⁷¹⁷

La memòria, de mig centenar de planes, aportava un bon nombre de dades, observacions i arguments a fi de convèncer els organismes competents que la capitalitat de Vic no només convenia als interessos particulars la ciutat i a les poblacions que constituïen el seu partit judicial, sinó que era l'opció més raonable d'acord amb els criteris generals que havien fixat els governants espanyols, i la que garantia una millor i més ràpida administració de justícia. Així, s'aportaven dades per posar de manifest la superioritat demogràfica i econòmica de la ciutat i la seva comarca respecte de Granollers, i es retreia el major volum d'afers judicials que es generaven i gestionaven al partit de Vic. S'assegurava, a més, que aquesta darrera ciutat gaudia de més i millors comunicacions amb l'entorn, que geogràficament estava més ben situada, que comptava amb una nòmina d'equipaments i institucions (educatius, benèfics, assistencials, culturals) remarcable i que era un centre comercial sòlid, amb arrelament històric i una capacitat d'atracció notable en el present. Ni rastre dels enunciatos planyívols i queixosos als quals hem fet referència en el capítol anterior, una mostra de com els discursos es modelaven segons circumstàncies i interessos ben definits. Ni que fos una mica de passada (els responsables de la memòria entenien que era prou evident com perquè fos

¹⁷¹⁷ AMV, Correspondència 1873, Gener 1873, 29-1-1873.

sobrer insistir-hi), es retreia la «*importancia histórica*» de Vic, «*su antigüedad*», la seva tradició com a capital administrativa i el fet que era seu d'una diòcesi extensa; Granollers, per contra, «*data del presente siglo*» i històricament depenia del corregiment de Mataró. Es posava sobre la taula, en fi, la riquesa dels arxius vigatans, als quals calia recórrer sovint per al plantejament i la resolució dels afers judicials, el major nombre de persones que en el cas de Vic reunien els requisits per a ser jurat, i les condicions òptimes que oferien la presó i els locals destinats a les dependències judicials i a les audiències públiques.¹⁷¹⁸

A més del canvi de capitalitat a favor de Granollers, la comissió també dedicava una part prou important de la memòria a demanar que els pobles de la conca alta del Ter, «*tan íntimamente ligados con los del actual juzgado de Vich*», quedessin integrats en la nova demarcació judicial.¹⁷¹⁹ En aquest sentit, es qualificaven d'arbitraris els límits de la divisió provincial de Girona i s'afirmava que les relacions de les poblacions de l'alt Ter amb la seva província eren «*difíciles y casi nulas*» i, per contra, «*muy íntimas y constantes*» amb Barcelona i, especialment, amb el partit judicial de Vic, una dinàmica que, presumiblement, encara es reforçaria més un cop s'hagués acabat la construcció del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses. Segons ha assenyalat Francesc Nadal, en aquella conjuntura un conjunt d'alcaldes, grans propietaris i jutges del partit judicial de Ripoll s'adreçaren a la Diputació de Barcelona reclamant la segregació de la conca alta del Ter de la província de Girona i la incorporació a la de Barcelona. Adduïen que amb la nova divisió Ripoll i la seva comarca passarien a dependre del partit d'Olot, ciutat amb la qual tenien «*poca o casi nula comunicación*», mentre que, per contra, «*todas sus tendencias, costumbres y relaciones comerciales la unen con la ciudad de Vich*».¹⁷²⁰ La proposta feta des de Ripoll demanava la inclusió dins el partit proposat per la comissió governamental, però demanant que Vic en fos la capital.

L'exposició del partit de Vic va ser subscripta per gairebé la totalitat dels municipis que integraven la demarcació judicial vigent i encara cal afegir que en els dies següents Tagamanent i Aiguafreda també recolzaren la capitalitat vigatana. Semblantment, diversos ajuntaments del Lluçanès mostraren el seu rebuig a formar part del partit de Manresa i donaren suport, també, a les pretensions de Vic. Les protestes que diverses poblacions afectades negativament pel projecte del govern adreçaren a la Diputació de

¹⁷¹⁸ *Memoria extendida por la comision...*, op. cit., p. 5-29.

¹⁷¹⁹ *Ib.*, p. 29 i s.

¹⁷²⁰ NADAL, «El projecte de divisió judicial...», op. cit., p. 149-150 (la citació a la p. 150).

Barcelona obligaren a la corporació provincial a implicar-se en l'assumpte. La diputació acordà nomenar una comissió encarregada d'estudiar el projecte de reforma de divisió judicial de Madrid i d'elaborar un dictamen alternatiu. La comissió, que va ser presidida per l'enginyer centellenc Ildefons Cerdà, treballà amb gran celeritat i presentà el seu dictamen el 26 de desembre, essent aprovat per la diputació pocs dies més tard, amb algunes modificacions. La tria de Vic com a cap de partit va ser acceptada gairebé unànimement i va ser poc discutida. Seguidament, el projecte de reforma del mapa judicial provincial va ser posat a mans del governador civil perquè el fes arribar a les institucions i autoritats preceptives.¹⁷²¹

De nou a Vic, el 13 de gener de 1873 va tenir lloc a les cases consistorials una reunió extraordinària de l'ajuntament amb els associats de la Junta municipal. Se'ls va informar de les gestions fetes fins aleshores i se'ls va fer saber que els informes de la Diputació i l'Audiència de Barcelona semblaven favorables a les pretensions de la ciutat. Es va acordar de nomenar una subcomissió encarregada de passar a Madrid per seguir el curs de l'assumpte en la seva tramitació administrativa.¹⁷²² Pocs dies més tard l'alcalde Font i Manxarell va partir cap a la Cort, compartint missió amb l'advocat Bach i Serra. La proclamació de la República es va produir quan els comissionats eren a Madrid. El 22 de febrer, quan ja havia tornat a Vic i havia manifestat la seva intenció de deixar el càrrec adduint les seves conviccions profundament monàrquiques, Font va informar als companys de consistori que a Madrid s'havien fet totes les gestions possibles i que es considerava difícil però no impossible d'aconseguir l'objectiu pretès. L'alcalde, al qual se li va admetre la renúncia del càrrec en aquella mateixa sessió, puntualitzava seguidament que les circumstàncies havien canviat després de la proclamació republicana i que era gairebé segur que la nova divisió judicial ja no es plantejaria.¹⁷²³ No s'equivocava, ni el projecte de la *Comisión de división judicial del Reino* ni tampoc la contraproposta avalada per la Diputació de Barcelona s'arribaren a aprovar i implementar i, consegüentment, el replantejament global del mapa judicial de la província no es va produir.

¹⁷²¹ NADAL, «El projecte de divisió judicial...», *op. cit.*

¹⁷²² AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 13-1-1873.

¹⁷²³ *Ib.*, 22-2-1873.

3.2.4. *Les gestions per aconseguir un lloc rellevant en l'organització judicial durant la Restauració*

Amb els liberals al govern i Manuel Alonso Martínez com a ministre de Gràcia i Justícia, el 15 de juny de 1882 va aprovar-se una llei que autoritzava l'executiu a establir tribunals col·legiats i que disposava la creació d'una o més audiències del criminal en totes les províncies espanyoles, les quals s'ocuparien «*en instancia única y en juicio oral y público de todas las causas por delitos que se cometan en su respectivo territorio*».¹⁷²⁴ La llei esmentada no determinava el nombre ni la seu de les noves audiències.

De ben segur, els lletrats vigatans seguiren amb atenció el debat parlamentari i el procés de gestació de la llei, perquè ben poc després que aquesta rebés la sanció reial l'Ajuntament de Vic i la junta consultiva del municipi, formada per veïns rellevants de la localitat, van abordar la necessitat d'iniciar gestions immediatament per aconseguir l'establiment d'un dels nous tribunals a la ciutat. Els advocats Josep Viguer i Marià Fàbregas, individus de la junta, van ser comissionats per passar a Barcelona a fi de fer les diligències oportunes, i l'endemà foren nomenats per acompanyar-los Miquel Mestanza i Joan Sendra, membres de l'ajuntament.¹⁷²⁵

Malgrat que les accions continuaren les setmanes següents i s'acordà, per exemple, elevar una exposició a propòsit adreçada al ministre de Gràcia i Justícia,¹⁷²⁶ els vigatans interessats en la qüestió no van reeixir en assolir el seu objectiu. La *Ley Adicional a la Orgánica del Poder Judicial* disposà la creació d'una sala criminal en cada audiència territorial, i establí la creació de vuitanta audiències criminals amb seu a totes les capitals de província i també en algunes localitats que no ho eren. En el cas de Catalunya es creava una sala criminal a l'Audiència Territorial de Barcelona en la qual quedaven compresos diversos jutjats de la província, entre els quals el de Vic, i es creaven audiències criminals a Girona, Lleida i Tarragona, però també a Figueres, Manresa, Reus, la Seu d'Urgell, Tortosa i Tremp.¹⁷²⁷

Si a Manresa l'horitzó de la propera creació de l'audiència va ser la causa que va impulsar la fundació del col·legi d'advocats d'aquella localitat, inaugurat oficialment el

¹⁷²⁴ *Gaceta de Madrid*, núm. 175, 24-6-1882.

¹⁷²⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 21-6-1882, 22-6-1882. Més detalls sobre la constitució d'aquesta junta auxiliar i la seva composició al punt 2.3.3.4.

¹⁷²⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883, 20-7-1882.

¹⁷²⁷ *Vid.* el Reial decret de 14 d'octubre de 1882 publicat a la *Gaceta de Madrid*, núm. 288, 15-10-1882.

novembre d'aquell any,¹⁷²⁸ la constitució del de Vic pocs mesos abans no degué pas obeir a concauses gaire diferents, malgrat la sort desigual en la distribució dels nous tribunals. És clar que, com a estímul formatiu, també cal tenir molt present la mobilització d'una part important dels professionals en defensa del dret català durant aquells anys i la celebració, a finals del 1881, del Primer Congrés de Jurisconsults Catalans, assemblea de juristes i advocats que va debatre sobre el present i el futur del dret civil català davant els intents codificadors contemporanis.¹⁷²⁹ Segons la notícia apareguda a *La Veu del Montserrat*, el col·legi d'advocats vigatà es constituí el primer d'agost del 1882 i en formaren part, inicialment, vint-i-un membres. El primer degà fou Manuel Galadies i completaven la junta directiva inicial Marià Fàbregas, Miquel Bertran, Josep Font i Manxarell i Antoni Bach i Xicoy.¹⁷³⁰

Bona part de les audiències criminals creades el 1882 foren suprimides una dècada més tard. Des de ben aviat no deixaren de sorgir veus crítiques que consideraven excessiu el nombre de tribunals creats i les despeses que causava el manteniment d'aquella estructura en el pressupost estatal. S'anà imposant, així, la convicció d'una necessària reorganització i racionalització de l'organització judicial.¹⁷³¹ L'arribada dels conservadors al poder el 1890 obrí la porta a una reducció dràstica del nombre de tribunals. En aquesta línia, la Llei de pressupostos del 29 de juny de 1890 ja ordenava la supressió de vint tribunals col·legiats, entre els establerts en les ciutats que no fossin caps de província.¹⁷³² Tot i que aquella disposició no tingué compliment en el període d'aplicació pressupostària, la reducció acabà sent encara molt major perquè el Reial decret del 16 de juliol de 1892 acabà empenyent a la supressió de les quaranta-sis audiències que no tenien seu en una ciutat capital de província.

Tot amb tot, malgrat aquesta tendència, des de Vic no van deixar-se de seguir amb atenció qualssevol moviments que afectessin l'organització de l'administració de justícia per si s'esqueia la possibilitat eventual de beneficiar-se d'algun replantejament.

¹⁷²⁸ Juan Marcos ESTARAN PEIX, *La justicia a finales del siglo XIX. Un caso concreto: la Audiencia de lo criminal de Manresa (1882-1892)*, tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili, 2007, p. 497 i s.; Josep M. GASOL, *CXXV aniversari: Il·lustre Col·legi d'Advocats de Manresa, 1882-2007*, Manresa, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Manresa, 2009.

¹⁷²⁹ *Vid.* punt 3.4.2.1. d'aquest treball.

¹⁷³⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 31, 5-8-1882, p. 246-247. Sobre aquesta institució *vid.* Ramon ORDEIG, *El Col·legi d'Advocats de Vic. Història dels seus 125 anys. Edició commemorativa del 125è aniversari de la seva fundació*, Vic, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Vic, 2007.

¹⁷³¹ Per als treballs legislatius i els diversos projectes de reforma del període *vid.* Juan Francisco LASSO, *Crónica de la codificación española. 1: Organización judicial*, Madrid, Ministerio de Justicia / Comisión General de Codificación, 1970, p. 173-212.

¹⁷³² *Gaceta de Madrid*, núm. 181, 30-6-1890, p. 918-919.

Així, la presentació d'un projecte de llei establint les bases per a la reforma de l'organització judicial durant el ministeri de Raimundo Fernández Villaverde va ser motiu perquè l'elit local fes nous moviments. El 20 de maig de 1891 l'advocat i hisendat Joaquim d'Abadal, aleshores alcalde la ciutat, va convocar a reunió els companys de consistori i a alguns veïns «*conocidos por su arraigo, ilustración y amor a esta ciudad*», a fi de consultar-los sobre assumptes «*trascendentales para los intereses del vecindario*».¹⁷³³ Un dels temes tractats va ser el de la nova divisió territorial relativa a l'organització dels tribunals i va destacar-se la necessitat d'evitar que la ciutat fos postergada en el nou arranjament. Per estudiar els antecedents d'aquesta i altres qüestions d'interès i per «*gestionar en todas las esferas del Gobierno los particulares discutidos*», s'acordà nomenar una comissió i se la va facultar per traslladar-se a Barcelona, «*y aun también a la Corte si lo conceptuase necesario*». La comissió la va compondre una suma de membres de l'ajuntament i de veïns, formada per Joaquim d'Abadal, Antoni Bach, Antoni Bayés, Josep Font i Manxarell, Josep Viguer, Miquel Rota, Joan Arumí i Ramon Mas, als quals s'agregaren més endavant alguns veïns més, advocats i notaris, com ho eren Marià Subirachs i Clarà, Josep Bach i Serra, Marià Fàbregas, Antoni Valls i Miquelerena, Hermenegildo Pedrals i Cisternas i Joan Calderó.¹⁷³⁴

En el marc d'aquestes accions, l'ajuntament demanà a la Diputació de Barcelona còpia certificada de l'informe corporatiu de desembre del 1872 favorable a l'establiment d'un tribunal de partit a Vic,¹⁷³⁵ i es feren contactes amb personalitats influents com Ramon de Sentmenat, marquès de Ciutadilla, i Josep d'Oriola Cortada, comte de la Vall de Merlès, aleshores diputat a Corts pel districte de Puigcerdà.¹⁷³⁶ A començaments del 1892 una comissió formada per l'alcalde Antoni Bayés, l'advocat Font i Manxarell i el

¹⁷³³ AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 20-5-1891. Els veïns assistents eren Josep Font i Manxarell, Josep Viguer i Canas, Miquel Rota i Torrents, Joan Fatjó-Vilas, Florenci Riera i Brichs, Joan Arumí i Roca, Antoni Bardolet i Sauri, Ramon Adam i Bofill, Antoni Gudiol i Cortinas, Joaquim Prats i Dachs, Josep Boix i Romeu, Pascual Fargas i Badia, Lluís M. Callís i Font, Ramon Mas i Tubau, Fèlix Sala i Pratjussà, Josep Serra i Campdelacreu, i Just Gàtius i Vilaseca. Gairebé la meitat dels veïns assistents havien format part de la candidatura municipal consensuada per un sector molt important de l'elit local i avalada per l'alcalde D'Abadal, i acabaven de ser triats per renovar l'ajuntament, de manera que en breu estaven cridats a assumir responsabilitats en el govern de la ciutat. Sorpren la inclusió de Joan Fatjó-Vilas com a veí quan formalment era regidor del consistori, per bé que constatem que no s'implicà en absolut en el funcionament regular de la corporació. Una altra possibilitat és que es tracti d'un error en l'anotació del nom i l'integran de la comissió fos el seu germà Josep.

¹⁷³⁴ *Ib.*, 17-8-1891.

¹⁷³⁵ *Ib.*, 12-8-1891. La diputació provincial va negar-se, tanmateix, a lliurar testimoni de l'informe; AMV, Correspondència 1891, Agost 1891, 24-8-1891.

¹⁷³⁶ AMV, Correspondència 1891, Octubre 1891, 31-10-1891, 29-10-1891.

diputat provincial conservador Joaquim Badia i Andreu es desplaçaren a Madrid per gestionar assumptes diversos pendents de resolució, especialment el referent a l'establiment a Vic d'un tribunal col·legiat.¹⁷³⁷

El projecte de Fernández Villaverde acabà arraconant-se, però la mobilització de l'elit local vigatana no deixa de ser significativa. Semblantment, quan el 1893 l'aleshores ministre del ram Eugeni Montero Ríos va pretendre impulsar una reforma que preveia, entre altres mesures, la supressió de les audiències provincials i la seva substitució per uns tribunals col·legiats de partit ambulants, l'Ajuntament de Vic s'adreçà al diputat a Corts pel districte, Albert Rusiñol, demanant-li que «*trabajase con el mayor empeño, acudiendo a todas las influencias que cuenta en esa Corte*» perquè se satisfessin les pretensions de la ciutat.¹⁷³⁸ L'oposició de la minoria conservadora, les diferències dins del propi partit, el rebuig dels funcionaris judicials afectats negativament per la mesura i, molt especialment, la mobilització i pressió corporativa dels advocats de les capitals provincials, acabaren frustrant les aspiracions del ministre, que dimití el mes de juliol.¹⁷³⁹

3.2.5. *Manresa jamás ha sido cabeza de obispado*

Resulta igualment interessant veure com l'elit vigatana va mobilitzar-se en defensa de la capitalitat episcopal de Vic almenys en dues ocasions dins el període que ens ocupa, en els anys 1861 i 1902. Ambdós episodis, com veurem, són prou diferents. El primer, aparentment, es va moure principalment en l'àmbit periodístic i del debat públic, i no sembla que vingués motivat per cap projecte imminent d'erecció, modificació o supressió de la divisió territorial diocesana que hagués d'implicar la liquidació de la seu vigatana. Sens dubte per això el 1861 no va produir-se cap mobilització d'ordre institucional apreciable, a diferència del que va esdevenir-se el 1902, quan el fet que l'amenaça fos més fonamentada i tangible va estimular una resposta relativament més global i articulada.

En el cas del 1861 la polèmica esclatà amb la publicació d'una sèrie d'articles al periòdic *El Manresano* amb el títol «Manresa debe ser capital de diócesis». El seu autor reivindicava per a la ciutat de Manresa una doble capitalitat, provincial i episcopal, que

¹⁷³⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 70, 1892-1893, 11-1-1892.

¹⁷³⁸ AMV, Correspondència 1893, Juliol 1893, 4-7-1893.

¹⁷³⁹ Francisco VILLACORTA, *Profesionales y burócratas. Estado y poder corporativo en la España del siglo XX, 1890-1923*, Madrid, Siglo XXI, 1989, p. 35-38.

convertís la ciutat en el nucli administratiu de referència de la Catalunya central. Des de Vic, el bisetmanari *El Ausonense* va fer-se ressò d'aquells articles immediatament i va proposar-se defensar els interessos de la ciutat osonenca davant les pretensions expressades pel seu homòleg manresà.¹⁷⁴⁰ En el tercer dels articles de la sèrie, des d'*El Manresano* es va afirmar que Vic històricament havia utilitzat tot tipus de recursos i argücies per evitar que Manresa fos seu episcopal, però que després que el Concordat del 1851 hagués ordenat la supressió del bisbat de Solsona i la seva unió al de Vic, era evident que la localització geogràfica de Manresa disposava de forma comparativament molt més favorable aquesta darrera ciutat per ser seu de la diòcesi modificada. La polèmica periodística va pujar de to de seguida i va adoptar, a voltes, un caire sarcàstic i desafiant. Des d'*El Ausonense* va acusar-se el periòdic manresà d'infantilisme i de mantenir un comportament immadur i irrespectuós. D'alguna manera, els redactors vigatans entenien que el comportament d'*El Manresano* era excessivament pretensions, mancat de modèstia i escassament conscient del caràcter contingent de la seva puixança. En la seva opinió, Vic, ciutat antiga, noble i venerable, era mereixedora d'un tracte de major consideració.

Risum teneatis. – *El Manresano* continúa en su propósito de demostrar, que Manresa debe ser Capital de Provincia, y de Diócesis. [...] y no duda que en la Fiesta Mayor de 1862, podrá ya celebrar de Pontifical el Ilmo. Sr. Obispo de Manresa y Vich en la catedral de Manresa asistido por canónigos de la “catedral de Manresa”. Tan sólo falta añadirle al nuevo Prelado un elegante coche, que le conduzca a la Catedral, para que pasando por las calles de la ciudad, capital de su diócesis pueda dar algunos tumbos, como de seguro dará más de cuatro, no parando hasta [el] río Cardener después de roto, o magullado por mil partes de su cuerpo. Se nos figura ver en el *Manersano* [sic] un niño pequeño a quien acaban de poner un vestido nuevo, en que él no soñó antes siquiera: todo lo embestiría ya, todo le parece poco, desprecia a sus compañeros, y cree serles superior a todos y en todo. Por de pronto diremos al *Manresano*, que sin su ferro-carril y su acequia sería Manresa muy poca cosa [...].¹⁷⁴¹

Més enllà d'aquest tipus de respostes i d'incursions dialèctiques de circumstàncies, més o menys espontànies, des de Vic va anar-se preparant una rèplica més raonada i elaborada. L'artífex d'aquesta contesta va ser el metge i polígraf Joaquim Salarich i Verdaguer, historiador local i un dels màxims impulsors d'*El Ausonense*, del qual era redactor. Salarich va presentar el 31 d'octubre en els salons del Cercle Literari el seu treball «Manresa jamás ha sido cabeza de obispado». En un exemple de complementaritat i coincidència d'interessos entre aquella plataforma associativa i

¹⁷⁴⁰ *El Ausonense*, núm. 43, 22-9-1861.

¹⁷⁴¹ *Íd.*, núm. 46, 3-10-1861.

l'esmentat periòdic local, *El Ausonense* va publicar aquella obra en forma de fulletó entre els mesos de desembre del 1861 i febrer del 1862.¹⁷⁴²

La memòria anava especialment dirigida a refutar certs arguments històrics esgrimits per *El Manresano* en un dels seus articles, atès que el seu autor havia recolzat parcialment la reclamació de la capitalitat diocesana en el fet que la ciutat ja havia estat seu episcopal amb anterioritat a la conquesta musulmana i que l'Església de Manresa havia conservat la condició de catedralitat després de la restauració eclesiàstica del segle IX. El redactor, anònim, no feia altra cosa que reproduir la tesi i les argumentacions sostingudes en treballs històrics varis, com els firmats pels autors Joan Gaspar Roig i Jalpí (1624-1691), artífex de diverses falsificacions historiogràfiques, o Josep Maria Mas i Casas (1803-1883).¹⁷⁴³ A través del seu treball d'erudició crítica, Salarich va procurar desarticlar l'esmentada tesi per desactivar qualsevol intent de fonamentar un canvi de capitalitat sobre la base de l'existència de certs drets històrics. L'erudit vigatà es va proposar explícitament de defensar «*el lustre de nuestra Sede, que es el florón más rico de nuestra corona y la más veneranda de nuestras instituciones*»,¹⁷⁴⁴ i va lamentar que alguns pretenguessin fomentar la rivalitat entre dues ciutats afins, ignorant l'ascendent històric de Vic, «*aquella supremacia que le diera la antigua Roma, y que sancionó más tarde la Roma moderna*».¹⁷⁴⁵

Dos ciudades antiguas, que pueden llamarse gemelas, no sólo por la paridad de su cuna, sino también por la identidad de sus sentimientos y afecciones, se habían correspondido como verdaderas hermanas, hasta que al presente una de ellas, desconociendo los antiguos lazos y preeminencias históricas, quiere sobreponerse a la otra y hacerla su tributaria.¹⁷⁴⁶

¹⁷⁴² Ens hi hem referit a la p. 210 d'aquest treball.

¹⁷⁴³ La tesi no era acceptada pels historiadors i erudits més solvents, entre els quals Jaume Ripoll (1775-1843). El bagenc Manuel Torres i Torrens (1819-1888), company de Salarich a l'Acadèmia de Bones Lletres, s'havia ocupat d'aquesta qüestió i havia negat l'existència d'una seu episcopal manresana a *Memoria sobre Manresa, y en especial sobre su Seo, leída en la Academia de Buenas Letras de Barcelona y en su sesion de 27 de mayo de 1857...*, Barcelona, Librería de Joaquín Verdaguer, 1859. p. 29 i s. El treball s'havia publicat pocs anys abans que Salarich confegís el seu, i el vigatà va utilitzar-lo profusament. Més recentment, Antoni Pladevall ha negat rotundament l'existència d'una seu episcopal a Manresa anterior a la invasió musulmana i ha afirmat que la tesi és pura fàbula; PLADEVALL, «Resum històric del bisbat...», *op. cit.*, p. 20. També considera mancada de base històrica la tesi Josep M. Gasol, canonge de la seu manresana, arxiver i cronista, que observà que les reivindicacions de capitalitat diocesana de la ciutat havien sostenir-se amb altres arguments; Josep M. GASOL, *La Seu de Manresa. Manresa. Monografia històrica i guia descriptiva*, Manresa, Col·legiata Basílica Sta. Maria de la Seu, 1978, p. 22-23.

¹⁷⁴⁴ Joaquín SALARICH, *Manresa jamás ha sido cabeza de obispado. Memoria leída en la academia del Círculo literario de esta ciudad, celebrada el día 31 octubre del presente año...*, Vic, Imprenta y librería de Soler hermanos, 1861, p. 8. Publicat en forma de fulletó al bisetmanari *El Ausonense*. El primer lliurament apareix en el núm. 64, 5-12-1861, i el darrer en el núm. 86, 20-2-1862.

¹⁷⁴⁵ *Ib.*, p. 6.

¹⁷⁴⁶ *Ib.*, p. 5.

Significativament, Salarich assimilava Vic amb Roma i Tarragona, ciutats de gran importància històrica i religiosa a les quals se les concebia dotades d'un capital simbòlic i un valor emblemàtic que les feia superiors a altres poblacions que, transitòriament, podien veure's impulsades per un creixement material superior.¹⁷⁴⁷

Endemés, des del 24 d'octubre *El Ausonense* començà a publicar una sèrie de cinc articles que, sota el títol retòric de «¿Manresa debe ser capital de provincia y de diócesis?», procuraven donar una resposta relativament sistemàtica a la qüestió suscitada per l'homòleg manresà.¹⁷⁴⁸ El periòdic vigatà no entrava a fons en el fet de si Manresa havia de ser o no capital de província, però posava en dubte la probabilitat i la conveniència que es creessin noves demarcacions provincials. Pel que fa a la capitalitat eclesiàstica, es retreia que el Concordat del 1851 disposava explícitament la conservació del bisbat de Vic, així com la supressió del de Solsona i la seva agregació a la diòcesi vigatana. El fet de la centralitat geogràfica o de disposar de ferrocarril i un present de prosperitat eren jutjats com a motius insuficients per justificar el trasllat de la seu episcopal. Els raonaments històrics adduïts eren considerats fal·laços i inconsistents. *El Ausonense* subratllava la tradició episcopal vigatana i retreia algunes de les personalitats històriques més eminents de la seva Església com a testimoni de la seva importància secular. També, lògicament, va ser rebutjada la conveniència de traslladar el Seminari Conciliar com una forma de millorar la formació intel·lectual i moral dels seminaristes. *El Manresano*, en un dels seus números, havia afirmat que la llunyania de Vic del «centro de la cultura moderna, (Barcelona)», indisposava la ciutat com a lloc òptim per a la formació del clergat:

Moralmente considerado es de inmediata y perentoria necesidad trasladar la sede a Manresa, y por consiguiente su Seminario Conciliar. Aislada Vich como se halla del centro de la cultura moderna, (Barcelona) diseminados sus estudiantes por las casas de campo de aquellos alrededores, y desconociendo la mayor parte de su clero muchos adelantos del siglo y algunos usos de la moderna sociedad, forman los eclesiásticos de aquella diócesis un notable contraste con los de las diócesis de Barcelona, Tarragona y otras de Cataluña. Contraste que lo notamos en Manresa mismo cuando comparamos el clero de Tarrasa salido del Seminario de Barcelona con nuestro clero venido de las casas de campo de Vich.

Un clero que aprenda la filosofía y la teología a la luz de los mecheros de gas y entre el silbido de locomotoras, necesariamente debe ser más despreocupado que aquel que estudia el Larraga en la *llart del foch* de una casa de campo oyendo contar o contando cuentos de brujas, apariciones, almas en pena, duendes, etc. Podrá tal vez no sostener tan

¹⁷⁴⁷ *Ib.*, p. 7.

¹⁷⁴⁸ El primer lliurament a *El Ausonense*, núm. 52, 24-10-1861. El cinquè i darrer lliurament a *Íd.*, núm. 60, 21-11-1861.

escolásticamente un punto de Sto. Tomás, pero sabrá conocer mejor los disfrazados sofismas que se le presenten contra los dogmas de nuestra sacrosanta religión.¹⁷⁴⁹

No sembla que la cúria diocesana vigatana, ni el capítol de la catedral, ni tampoc l'Ajuntament de Vic fessin cap moviment institucional en aquell marc, prova que la polèmica tingué un detonant fonamentalment periodístic i que el nucli de poder eclesiàstic vigatà no arribà a veure el canvi de seu episcopal, en aquell context, com una amenaça real immediata.¹⁷⁵⁰ Els fets i les circumstàncies foren una mica diferents, com veurem tot seguit, el 1902.

3.2.6. *El rebuig a la supressió de la diòcesi de Vic el 1902*

L'Espanya del tombant de segle, marcada per l'impacte del 98 i per un ambient de crisi política i moral, portà de nou al centre del debat públic i polític la «qüestió religiosa».¹⁷⁵¹ Les circumstàncies, marcades també, d'alguna manera, per les nombroses manifestacions anticlericals del període i per un creixent radicalisme reformista, afavoriren que es replantegés amb força la problemàtica sobre el lloc i la funció que havia de tenir l'Església catòlica en la societat espanyola, i les relacions que la institució eclesiàstica havia de tenir amb l'Estat. Part substancial de la polèmica pivotà a l'entorn de la presència, l'estatut jurídic i el paper que havien de tenir els ordes de regulars a Espanya, els quals s'havien expandit de forma espectacular en les dues darreres dècades.

Amb els liberals al govern des de març del 1901, la polèmica entorn de la «qüestió religiosa» i del clericalisme prengué protagonisme i intensitat política, per tal com es posaren explícitament sobre la taula dos assumptes importants. Per una banda, la determinació de regular l'estatut legal de les congregacions religioses a fi de garantir a l'Estat certa capacitat de supervisió i control sobre la instal·lació i l'existència d'aquells instituts, fet que generà una considerable polèmica jurídica i plantejà un conflicte de potestats; per l'altra, la voluntat de reduir substancialment la dotació pressupostària destinada a l'Església. Amb aquesta finalitat, el gabinet liberal es proposà de revisar el

¹⁷⁴⁹ *Íd.*, núm. 58, 14-11-1861.

¹⁷⁵⁰ Hem sondejat, sense obtenir-ne resultats positius, alguna documentació d'aquestes institucions, com els llibre d'acords i la correspondència del 1861 pertanyents al municipi, les actes de les reunions del capítol catedralici i, també, el butlletí diocesà.

¹⁷⁵¹ *Vid.* William J. CALLAHAN, *La Iglesia Católica en España (1875-2002)*, Barcelona, Crítica, 2002, esp. p. 47-67; José ANDRÉS GALLEGÓ, *La política religiosa en España 1889-1913*, Madrid, Editora Nacional, 1975, esp. p. 143-309; Cristóbal ROBLES MUÑOZ, «Frente a la supremacía del Estado. La Santa Sede y los católicos en la crisis de la Restauración (1898-1912) (I)», *Anthologica Annua*, num. 34, 1987, p. 189-305. *Vid.*, també, la segona part d'aquest treball a *Anthologica Annua*, num. 36, 1989, p. 317-490.

Concordat del 1851 amb la Santa Seu i plantejà una reforma apreciable de l'administració eclesiàstica. La proposta, que no fou presentada oficialment a la Santa Seu fins a l'abril del 1902,¹⁷⁵² preveia, entre altres mesures, la supressió de catorze bisbats, entre els quals els de Tortosa, Urgell i Vic; la reducció de Tarragona a diòcesi sufragània i, contràriament, l'elevació de Barcelona a la condició de metropolitana; la supressió de la major part de les col·legiades; una reducció sensible del nombre de canonges i beneficiats; la reducció de l'assignació pública estatal dedicada al culte a les catedrals i les col·legiades i, també, als seminaris; i una reorganització parroquial dirigida a reduir el nombre d'aquestes circumscripcions territorials bàsiques. El pla també contenia mesures dirigides a regular les congregacions religioses.¹⁷⁵³

Com era d'esperar, les pretensions del govern foren rebudes amb rebuig pels sectors més conservadors, per bona part de l'Església catòlica i per la cúria vaticana. El bisbe de Vic, Josep Torras i Bages, se significà en la seva oposició a les aspiracions governamentals i intervingué en la polèmica amb la publicació de textos que foren molt ben acollits per la jerarquia eclesiàstica i assoliren gran difusió com l'*Alegato en defensa de la libertad de la vida religiosa* (1901)¹⁷⁵⁴ o la seva *Carta dirigida al Exmo. Sr. Ministro de Gracia y Justicia sobre reformas eclesiásticas* (1902).¹⁷⁵⁵ En la carta pública adreçada al ministre, Torras es queixava que les reformes eclesiàstiques previstes estiguessin inspirades per una voluntat de reduir la influència de l'Església i de debilitar el sentiment religiós del poble, i exposava les conseqüències desastroses que se'n derivarien. L'escrit tenia un caire genèric i evitava, deliberadament, referir-se al projecte de supressió de les diòcesis (encara desconegut pel públic), tot i que com ja ha estat assenyalat, el seu epistolari testimonia que estava al corrent d'aquell pla i que mantenia contacte a propòsit amb el cardenal Vives i Tutó -a través del caputxí pare

¹⁷⁵² ANDRÉS GALLEGU, *La política religiosa...*, op. cit., p. 215 i 242. La proposta del govern va ser sotmesa secretament a l'opinió dels metropolitans espanyols i del degà del Tribunal de la Rota, que van mostrar el seu rebuig total al projecte; ROBLES MUÑOZ, «Frente a la supremacía del Estado...», op. cit., p. 269-276.

¹⁷⁵³ Vid. els treballs referenciats en la nota anterior.

¹⁷⁵⁴ José TORRAS y BAGES, *Alegato en defensa de la libertad de la vida religiosa*, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada 1901. També reproduït a Josep TORRAS i BAGES, *Obres completes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. II, p. 660-700.

¹⁷⁵⁵ [Josep TORRAS i BAGES], *Carta dirigida al Exmo. Sr. Ministro de Gracia y Justicia sobre reformas eclesiásticas por el Sr. Obispo de Vich*, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada, 1902. Més recentment reproduït a TORRAS i BAGES, *Obres completes...*, op. cit., p. 700-711, i a Josep TORRAS i BAGES, *Epistolari de Josep Torras i Bages*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. II (pròleg, transcripció i anotació de Jaume Medina), p. 283-293. Aquest darrer conté la resposta del ministre.

Rupert Maria de Manresa- i amb altres personalitats com Manuel Duran i Bas.¹⁷⁵⁶ El prelat vigatà mantingué en aquells moments una actitud activa i vigilant, però evità agitar públicament la qüestió de la supressió de la diòcesi.

L'assumpte no va assolir una major dimensió pública i no va suscitar una reacció més global a Vic fins a la tardor, coincidint amb el moment en què les línies bàsiques del projecte de reforma del govern s'havien difós àmpliament a la premsa. El ple de l'Ajuntament de Vic no va tractar la qüestió fins al 24 de setembre, quan va fer-se ressò de l'ofertament d'ajuda del diputat a Corts pel districte de Vic, Fernando Huelín, disposat a col·laborar per evitar la supressió del bisbat. Igual predisposició va mostrar el diputat regionalista Albert Rusiñol, qui va oferir-se en nom propi i dels seus companys correligionaris Lluís Domènech i Sebastià Torres.¹⁷⁵⁷ L'ajuntament no semblava especialment trasbalsat per aquella eventualitat, que considerava més aviat improbable. El consistori va agrair els ofertaments rebuts i va mostrar la seva disposició a fer ús de tots els mitjans legals al seu abast i a recórrer al concurs dels diputats si l'amenaça es concretava, però també puntualitzava que considerava «impossible» la supressió de la diòcesi en aquells moments.¹⁷⁵⁸

Tot just el dia següent, *La Veu del Montserrat* va referir-se per primera vegada explícitament i amb una certa extensió a aquella qüestió. Tot i que deixava entreveure un cert enuig per la passivitat mostrada fins aleshores per l'ajuntament de la ciutat, al qual li demanava «una mica d'ansia» i una «acció sèria, enérgica y diplomática», el periòdic mantenia una actitud força mesurada i serena, perquè considerava que en aquells moments encara no hi havia motius per l'alarma: «per ara lo més versemblant es que la tal negociació [entre el govern i el Vaticà] acabe per consumpció, atesa la serietat del Vaticà y l'inconsistència dels governs espanyols». La publicació vigatana, tanmateix, era partidària de mantenir una actitud amatent i va proposar de designar immediatament «una junta de persones de significació que per de prompte no hauria de fer més que vigilar y anar seguint als passos a la negociació ab el Vaticà per començar a treballar tots si arriba l'hora». Així, aquesta junta «de persones de criteri i calificades»

¹⁷⁵⁶ Fortià SOLÀ, *Biografia de Josep Torras i Bages*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, vol. II, p. 257-261; TORRAS, *Epistolari de Torras i Bages...*, op. cit., p. 295-297; Joan BONET i BALTÀ, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 269-270. Les cartes de Torras al pare Rupert i a Duran semblen indicar que aquest últim i el cardenal Vives i Tutó eren les principals fonts a través de les quals el prelat vigatà va prendre coneixement del pla del govern.

¹⁷⁵⁷ AMV, Correspondència 1902-1903 (I), Setembre 1902, 22-9-1902.

¹⁷⁵⁸ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 24-9-1902.

hauria de procurar «tenir a Madrid y a Roma bons vigilants y confidentes que la tingan al corrent de la marxa del assumpto».¹⁷⁵⁹ Els retrets del periòdic a l'ajuntament que aleshores presidia Soler i Aloy van fer-se molt més explícits un mes més tard, quan es va fer notar el contrast d'aquella «passivitat» amb el fet que altres diòcesis afectades ja mostraven un moviment de protesta viu i ben dirigit, i amb l'activitat mostrada pel consell municipal de la ciutat mateix quan tres segles enrere la creació del bisbat de Solsona havia implicat la pèrdua d'algunes parròquies.¹⁷⁶⁰

Va ser durant aquell mes d'octubre que l'agitació va començar a agafar un xic més d'intensitat a la ciutat. El dia 6, davant una comunicació del capítol de Tarragona que instava les corporacions homòlogues de la província eclesiàstica a mobilitzar-se davant els plans del govern, el cos de canonges de la catedral de Vic va acordar mostrar la seva predisposició a cooperar en les accions i va nomenar una comissió, dins la qual hi havia Jaume Collell, per redactar les exposicions i protestes oportunes.¹⁷⁶¹ Una setmana més tard, sabent que el bisbe Torras estava a punt de partir cap a Roma per formar part de la peregrinació organitzada a Barcelona amb motiu del vint-i-cinquè aniversari del pontificat de Lleó XIII, el capítol va decidir visitar corporativament el prelat per demanar-li que fes les gestions possibles a la cúria vaticana per evitar la supressió de la diòcesi.¹⁷⁶² Amb idèntic objectiu, l'ajuntament va acordar que l'alcalde de la ciutat i els regidors Josep de Rocafiguera i Manel Moret passessin a veure el bisbe al palau episcopal.¹⁷⁶³

Mentre el bisbe era a Roma, el capítol catedralici va publicar una exposició adreçada a Sa Santedat Lleó XIII demanat la conservació de la diòcesi. El text va publicar-se i difondre's per diverses vies i va fer-se arribar immediatament al ministre de la Governació, Segismundo Moret, al nunci apostòlic i al secretari d'Estat cardenal

¹⁷⁵⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 9, 25-9-1902, p. 370-372.

¹⁷⁶⁰ *Íd.*, núm. 10, 25-10-1902, p. 414-415.

¹⁷⁶¹ ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/84 1900-1909, 6-10-1902.

¹⁷⁶² *Ib.*, 13-10-1902.

¹⁷⁶³ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 13-10-1902. Just abans de partir, Torras i Bages va escriure a l'arquebisbe de Tarragona, Tomàs Costa, i li va suggerir la conveniència que els prelats de les diòcesis no amenaçades confegissin una exposició perquè no pogués ésser dit que els directament afectats es movien únicament per interès propi. Cinc dies més tard, ja des de Roma, feia referència de nou a aquella qüestió, tot i que constatava que entre els bisbes més ben relacionats amb la Cort dominava l'optimisme, fet que el feia dubtar de si aquella acció era precipitada; TORRAS, *Epistolari de Josep Torras i Bages...*, *op. cit.*, p. 354-355. Ignorem si més endavant hi hagué una indicació en aquest sentit per part del metropolità i si això va suscitar la publicació de l'exposició que el bisbe cardenal Casañas i el capítol catedralici de Barcelona van adreçar al govern espanyol per protestar pel projecte de reforma del Concordat: *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, núm. 1299, 9-12-1902, p. 529-532. Aquest mateix escrit va publicar-se un dies més tard al butlletí del bisbat de Vic (núm. 1346, 24-12-1902, p. 496-499).

Rampolla, qui l'hauria fet a mans del Papa.¹⁷⁶⁴ En el document s'assegurava que tota la diòcesi estava «*alarmada y afligida*» davant la possibilitat de la supressió. Entre els raonaments exposats per a la conservació del bisbat no només es destacava l'antiguitat i la importància històrica de la diòcesi, sinó també el fet que, en aquells moments, era una demarcació extensa i poblada, habitada per una nombrosa població obrera que recomanava una acció pastoral propera, assídua i intensa. Es subratllava, a més, la importància del seminari, del qual «*han salido, por espacio de tres siglos, generaciones de probos ciudadanos, de sacerdotes dignísimos, prelados ilustres, catedráticos de fama, misioneros evangélicos [...]*». També es posava de relleu el fet que la ciutat fos bressol i seu de nombrosos instituts i congregacions religioses. Com era habitual en aquell tipus d'escrits amb caires vindicatus, el text esmentava alguns eclesiàstics eminents dins la història de la diòcesi, com el bisbe Ató, el monjo Gerbert d'Orlhac, el bisbe Oliba, Sant Bernat Calvó, Jaume Balmes o el pare Antoni M. Claret com a testimonis simbòlics de la rellevància secular del bisbat, «*semillero de preclaros varones y un foco inextinguible de vida superior intelectual y moral*».

Segons *La Veu del Montserrat*, el 29 d'octubre l'arribada a Vic del bisbe Torras després del seu viatge a Roma va ser acompanyada d'una recepció «verament triomfal, convertintse en una imponent manifestació contra l'intent de suprimir la Diòcessis». L'ajuntament, el capítol catedralici i diverses comissions de les associacions de la ciutat el van rebre a l'estació i van acompanyar-lo en comitiva a palau, on el bisbe va comunicar als presents que el Vaticà no era partidari d'aital supressió, però que calia mantenir una actitud vigilant.¹⁷⁶⁵ Ben pocs dies més tard el consistori de la ciutat va acordar elevar una exposició adreçada al president del consell de ministres demanant la conservació del bisbat i, aprofitant l'oferiment fet algunes setmanes enrere, va resoldre

¹⁷⁶⁴ *Exposición que a Su Santidad el Papa León XIII eleva el Cabildo de la Santa Iglesia Catedral de Vich en súplica de que se conserve este obispado*, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada, 1902. Una còpia d'aquest imprès i les cartes de resposta dels tres esmentats es troben intercalades i enquadrades entre les actes del capítol catedralici relatives a octubre del 1902. L'exposició també va publicar-se al *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, núm. 1342, 15-11-1902, p. 439-445; una mica abans havia aparegut, en portada, a *La Plana de Vich*, núm. 176, 13-11-1902. El cardenal Rampolla va fer notar la conveniència de dirigir les reclamacions pertinents a l'executiu espanyol, atès que la iniciativa de la reforma partia del govern. El diputat Albert Rusiñol i el senador Manuel Duran i Bas van oferir el seus serveis i el seu suport per evitar la supressió del bisbat; ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/84 1900-1909, 10-11-1902.

¹⁷⁶⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 11, 25-11-1902, p. 454. Aquesta mateixa opinió és la que el bisbe Torras va transmetre a Mercè Vilaclara pocs dies més tard; TORRAS, *Epistolari de Torras i Bages...*, op. cit., p. 356-357.

escriure els diputats Huelín, Rusiñol, Domènech i Torres per demanar-los que interposessin la seva influència en aquell afer.¹⁷⁶⁶

La crisi ministerial en què va veure's submergit el govern liberal durant el mes de novembre i el posterior torn, que va portar al poder a un executiu conservador encapçalat per Silvela, va tendir a deixar en somort la qüestió de la supressió de les diòcesis que, en part, va revifar puntualment en el debat públic amb motiu de la campanya per les eleccions d'abril del 1903. Tot amb tot, va ser a finals de desembre, quan ja governaven els conservadors, que les elits vigatanes s'acabaren de conjurar en defensa de la conservació de la diòcesi.¹⁷⁶⁷ El dia 21, prèvia convocatòria per part de l'alcalde, va tenir lloc a les cases consistorials una reunió de veïns que hauria comptat amb una concurrència notable. Soler va destacar que la supressió de la diòcesi «afectaría en gran manera la parte espiritual y la económica; la primera, porque sin el Pastor, los intereses religiosos sufrirían un quebranto terrible; y la segunda porque recibirían un golpe mortal la industria, el comercio y la propiedad con la pérdida de la Sede».¹⁷⁶⁸ L'alcalde va suggerir la necessitat d'eleva a les autoritats competents noves exposicions -aquest cop subscrietes per tots els habitants del bisbat-, va comunicar la predisposició de l'ajuntament a cooperar en les accions i va sotmetre a l'aprovació dels concurrents una comissió que havia de vetllar expressament per tot el relatiu a la conservació de la diòcesi. La constituïren persones de gran influència a la localitat com Josep Font i Manxarell, Joaquim d'Abadal, Josep Viguer, Josep de Rocafiguera, Miquel Ricart i Clarella, Joaquim Prats, Antoni Arumí i el rector de la Catedral.¹⁷⁶⁹ Dos dels presents, el suara esmentat Font i el també advocat Bach i Serra, republicà moderat, apuntaren la conveniència de comptar amb els altres rectors de la ciutat, amb el concurs de la premsa local i amb representants de les associacions de la ciutat. Font, aleshores diputat provincial, en nom propi i dels altres representats del districte, Francesc Benet Colom i Ferran Almeda, va oferir-se a fer tot el possible per conservar el bisbat.

No tenim coneixement que la comissió mantingués cap mena d'activitat destacable i, de fet, a partir d'aleshores, la qüestió de la supressió de la diòcesi va perdre protagonisme d'una forma molt ostensible en la vida pública i institucional vigatana, tot

¹⁷⁶⁶ AMV, Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903, 3-11-1902.

¹⁷⁶⁷ Des de *La Veu del Montserrat* es considerava que el perill no es podia donar per definitivament extingit, malgrat el canvi de situació política. *Vid.*, del periòdic suara esmentat, núm. 11, 25-11-1902, p. 454 i núm. 12, 24-12-1902, p. 480.

¹⁷⁶⁸ *El Norte Catalán*, núm. 838, 25-12-1902.

¹⁷⁶⁹ *Ib.*; *La Plana de Vich*, núm. 183, 1-1-1903.

i que no va desaparèixer absolutament.¹⁷⁷⁰ Sigui com sigui, l'episodi és, de nou, prou revelador del tipus de preocupacions que movien l'elit vigatana i denota algunes coincidències amb els altres casos descrits, tant pel que fa als actors i protagonistes, com a les estratègies i recursos posats en marxa.

3.2.7. *El lloc de la ciutat en l'imaginari espacial: la capital de la «muntanya catalana»*

La revisió del contingut de la premsa periòdica local del període permet constatar l'ús relativament habitual del mot «muntanya» per referir-se a l'entorn geogràfic i cultural de què formava part la ciutat de Vic. Semblantment, la fórmula «capital de la muntanya» i d'altres expressions de significat anàleg s'utilitzaven abundantment per anomenar la ciutat i atribuir-li una preeminència i ascendent que, d'alguna manera, ultrapassava els límits territorials i les funcions que jurídicament i administrativa tenia directament encomanats.¹⁷⁷¹

D'entrada, els títols d'algunes publicacions periòdiques vigatanes del període ja són reveladors de la presència d'aquest tipus d'identificacions i apreciacions. Així, diversos periòdics van incorporar la referència a la «muntanya» en el seu encapçalament. És el cas d'*El Montañés* (1854), *l'Eco de la Montaña* (1863-1868), *La Crónica Montañesa* (1870) o la *Gazeta Montanyesa* (1905-1914).¹⁷⁷² L'elecció de semblants títols no era, lògicament, gens fortuïta. Els redactors de *l'Eco de la Montaña* anunciaven, en un dels seus primers números, que el periòdic volia ser «eco de las necesidades de la población y de los pueblos situados en la montaña de Cataluña». Els seus responsables eren

¹⁷⁷⁰ Així, per exemple, l'assumpte és esmentat en una carta de Torras i Bages del 21 de febrer de 1903 adreçada a l'arxiprest de Manresa, Josep Alabern; TORRAS, *Epistolari de Torras i Bages...*, op. cit., p. 380-381. També van aparèixer alguns comentaris esparsos a la premsa local, com ara a *La Plana de Vich*, núm. 192, 5-3-1903; *Íd.*, núm. 195, 26-3-1903. En aquest darrer cas el redactor es queixava, precisament, de la inactivitat de la comissió local que havia de vetllar per la qüestió.

¹⁷⁷¹ Vid. alguns exemples, sense cap ànim d'exhaustivitat però sí amb el desig de testimoniar-ne una presència i utilització prou àmplia, almenys en els primers anys del nostre període, a *El Montañés*, núm. 29, 13-6-1854, p. 229; *Íd.*, núm. 34, 20-6-1854, p. 267; *Íd.*, núm. 43, 4-7-1854, p. 340; *El Ausonense*, núm. 143, 4-9-1862; *Íd.*, núm. 144, 7-9-1862; *Íd.*, núm. 147, 18-9-1862; *Íd.*, núm. 175, 25-12-1862; *Íd.*, núm. 186, 1-2-1863; *Eco de la Montaña*, núm. 4, 12-4-1863; *Íd.*, núm. 14, 17-5-1863; *Íd.*, núm. 290, 4-1-1866; *Íd.*, núm. 489, 15-8-1867; *El Domingo*, núm. 129, 24-6-1871; *Diario de Vich*, núm. 30, 7-6-1877, p. 246; *Íd.*, núm. 87, 15-8-1877, p. 712.

¹⁷⁷² La presència d'aquesta consciència geogràfica en els títols de les capçaleres vigatanes ja ha estat posada de manifest per Jaume Requesens en un article de referència pel tema que ens ocupa: «La muntanya, un concepte de pàtria en la Renaixença», *Anuari Verdguer*, núm. 3, 1988, p. 77-101 (p. 78). Sobre la premsa de Vic, MIRALPEIX, *La premsa de la ciutat de Vic...*, op. cit.; CODINA, *Retalls de premsa...*, op. cit. També a Manresa (*La Montaña* -i *l'Eco de la Montaña*-, 1880-1891) i, especialment, a Olot (*El Faro de la Montaña*, 1859; *El Eco de la Montaña*, 1892-1898; *Sanch Nova. Revista catalana montanyenca*, 1900-1902; *El Montanyench*, 1902-1903) durant la segona meitat del segle XIX i en els primers anys del XX hi va haver diverses capçaleres que van incorporar aquesta referència a la muntanya.

conscients que el fet de disposar d'un portaveu que s'erigís en representant de l'opinió pública era un element fonamental en el bastiment de la capitalitat vigatana sobre aquell territori:

En la actualidad la población que no tiene un periódico que la represente ante la opinión pública, quédase olvidada, [...] y de ella se forma pobre idea. [...]

Las poblaciones que como Vich tienen antecedentes históricos que las enaltecen, y cuentan con ilustres hijos, de los que con noble orgullo se glorian; las poblaciones que tienen en su seno elementos de vida propia en su riqueza territorial e industrial, y están relacionadas directa e inmediatamente con comarcas productoras, no pueden hacer ante el público papel desairado, sin abdicar antes la posición en que la naturaleza las ha constituido.

Por eso queremos a toda costa que no se convierta en ludibrio el merecido y honroso título de *Capital de la Montaña*, que se da a la ciudad de Vich, cual sucedería sino cuidásemos de las consideraciones que en su respectiva esfera incumben a una capital.¹⁷⁷³

En un ordre diferent, és prou conegut que el poeta Jacint Verdaguer participava de semblants apreciacions respecte de la inclusió de Vic i el territori circumdant -del qual ell era natural- en l'anomenada «muntanya» i la consideració d'aquesta ciutat com a capital d'aquella àrea. Vic era, en les seves paraules, «Reyna de la Montanya»¹⁷⁷⁴ i «l'antiga capital de la montanya catalana».¹⁷⁷⁵ Ell mateix va identificar-se com «un fadrí de la Muntanya» i la seva obra conté una clara reivindicació i mitificació d'aquell medi humà i natural.¹⁷⁷⁶ Semblantment, el seu amic Jaume Collell atribuï a Vic la condició de «porta de la Montanya» i aquest mateix en unió amb el company Josep Serra i Campdelacreu, en una obra teatral de joventut escrita a dues mans, *Una Diada de Gloria*, apel·laren a la ciutat com a «reyna viril de la montanya».¹⁷⁷⁷ L'expressió «capital de la muntanya» aplicada a Vic també va ser utilitzada per Joaquim Salarich en les seves obres en més d'una ocasió.¹⁷⁷⁸

¹⁷⁷³ *Eco de la Montaña*, núm. 4, 12-4-1863.

¹⁷⁷⁴ Del poema «Dos mártirs de ma pàtria ó siga Lluiciá y Marciá», *Íd.*, núm. 255, 3-9-1865. Ricard Torrents, destacat verdaguerià i curador d'una edició facsímil d'aquesta obra, anota a propòsit de l'expressió «Reina de la Muntanya» que aquesta reflectia les aspiracions dels vigatans del segle XIX, «que veien Vic com el centre i la capital de "la Muntanya", i. e. l'extensa regió de la Catalunya interior, de Ripoll a Montserrat i del pla de Girona a l'Anoia, corresponent al territori de l'antic comtat medieval d'Osona i del bisbat de Vic», a Jacint VERDAGUER, *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluiciá i Marciá*, Vic, Eumo / Societat Verdaguer, 1995, p. 131 (Ricard Torrents, curador).

¹⁷⁷⁵ Del pròleg a l'obra del seu cosí germà Joaquim SALARICH, *Efemèrides Vigatanas*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1882, p. V.

¹⁷⁷⁶ Sobre aquesta qüestió *vid.* FRADERA, «Entre la Muntanya i Babilònia...», *op. cit.*; CODINA, «Verdaguer (1865-1883): de fadrí de la muntanya...», *op. cit.*; REQUESENS, «La muntanya, un concepte de pàtria...», *op. cit.*

¹⁷⁷⁷ COLLELL, *Memòries d'un noi de Vic...*, *op. cit.*, p. 7; COLLELL i SERRA, *Una Diada de Gloria...*, *op. cit.*, p. 19.

¹⁷⁷⁸ SALARICH, *Ferro-carril del Norte...*, *op. cit.*, [p. 5]. ÍD., *Efemèrides Vigatanas...*, *op. cit.*, p. 1. Les efemèrides havien estat publicades prèviament a *La Veu del Montserrat*. El fragment al qual ens referim es troba al núm. 1, 8-1-1881.

Manuel Galadies, advocat i jutge nascut a Ripoll i alcalde de Vic en el bienni 1848-1849, ens aporta alguns comentaris d'interès en la seves obres *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona á Vich...* i *Nuevo almacén de frutos literarios*. Aquests treballs, publicats els anys 1846 i 1849, respectivament, els hem de considerar motivats, si més no en part, per la construcció i l'obertura de la moderna carretera de Barcelona a Vic i la seva prolongació fins a Ripoll, en el context de l'anomenada guerra dels Matiners.¹⁷⁷⁹ En la controvèrsia sobre el traçat de la via, Galadies defensà el Congost com la zona de pas més natural i favorable pel manteniment de les antiquíssimes i privilegiades relacions entre Barcelona i Vic. Per a ell, aquell era un recorregut avalat històricament i convenia que fos respectat per la xarxa moderna de comunicacions si no volia perjudicar-se la circulació entre «*las dos capitales de Cataluña*», centres al voltant dels quals pivotarien, respectivament, la Catalunya «marítima» i la «cavalleresca».¹⁷⁸⁰

Por algún castellano, que ha recorrido el país catalán, se ha dicho, que en el Principado no reconocía sino dos capitales: -Barcelona y Vich. La primera, como cabeza de una población marítima y comercial, de extensas relaciones, comprendiendo moradores de pueblos diversos, y rozándose con multitud de forasteros y extranjeros. La segunda, como centro de gentes sencillas, conservadoras de los hábitos de sus mayores, sin mezcla de otras, presentando el tipo verdadero catalán.¹⁷⁸¹

L'autor es permetia d'apuntar alguns dels elements que podien infondre a Vic aquesta condició de capitalitat. Entre altres ingredients hi reconeixia una població ben nombrosa -prenia en consideració no només la continguda en els límits del municipi, sinó també la de tots aquells altres nuclis menors i zones de poblament dispers sota el seu radi d'influència-; l'ésser nexa d'unió amb l'alta muntanya que tenia com a centre Ripoll; la bellesa pintoresca de la comarca, que atreïa els forasters; el fet d'ésser la seu d'un extens i poderós bisbat i d'un bon nombre d'institucions religioses esteses més enllà de la ciutat; l'atracció i la influència del seminari; i l'estratègica localització geogràfica de la població.¹⁷⁸²

¹⁷⁷⁹ M. G. [Manuel GALADIES], *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona á Vich, ó sea privilegio inédito expedido sobre esta línea de comunicacion por el rey D. Jaime I de Aragon; acompañado de varias observaciones y notas por D. M. G.*, Vic, Imprenta de Ignacio Valls, 1846. L'altre títol esmentat, GALADIES, *Nuevo almacén...*, *op. cit.*, no deixa de ser una reedició de l'anterior, amb algunes modificacions i addicions.

¹⁷⁸⁰ *Vid. Ib.*, p. 34, 164 i 188. En aquesta línia, l'autor també utilitza el concepte de «*Cataluña la baja y Cataluña la alta*» (*Ib.*, p. 1). Galadies feia bo un joc dialèctic prou recurrent del qual també participà, més modernament i a la seva manera, un historiador tan influent com Vicens Vives amb *Notícia de Catalunya* (1954); Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1995 [1954], p. 28 i s.

¹⁷⁸¹ GALADIES, *Nuevo almacén...*, *op. cit.*, p. III.

¹⁷⁸² *Ib.*, p. III-IV.

Però quin territori comprenia, en gros, aquella «muntanya»? Segons Joan Requesens, «la designació de muntanya feta des del litoral i des de les planes arredossades a la serralada costanera, ve de segles», per referir-se «a les conques alta i mitjana del Ter, Llobregat, Cardener i Segre».¹⁷⁸³ Durant el segle XIX el topònim era força utilitzat per designar una àrea extensa de la Catalunya interior de límits relativament imprecisos. Jaume Balmes, en l'article titulat «El catalán montañés», publicat l'any 1841 a l'*Álbum Pintoresco Universal*, precisava que el seu muntanyès tipus era aquell que hom podia trobar a l'espai delimitat per l'Empordà, el Vallès, la Segarra i el pla d'Urgell.¹⁷⁸⁴ Malgrat que la utilització del terme en l'època rarament anava acompanyada d'una concreció explícita de l'espai al qual s'al·ludia, el seu ús durant la segona meitat de segle XIX permet inferir que la percepció territorial que es desprèn del text balmesià era, en termes generals, força compartida i estesa.

Aquella «muntanya catalana» comprenia en la seva àrea ciutats mitjanes prou importants com Manresa, Vic i Olot,¹⁷⁸⁵ entre d'altres, les quals van atribuir-se recurrentment la capitalitat històrica i natural sobre aquell territori.¹⁷⁸⁶ A voltes es

¹⁷⁸³ REQUESENS, «La muntanya, un concepte de pàtria...», *op. cit.*, p. 78. L'historiador Xavier Solà ha incorporat l'expressió «muntanya catalana» en el títol de la seva tesi, centrada temporalment entre les darreres dècades del segle XVI i el 1800 i espacialment en algunes parròquies rurals prepirinenques dels bisbats de Girona i Vic. L'autor constata l'ús del topònim «muntanya» per part dels bisbes gironins del segle XVIII per referir-se als condicionants físics del territori, sense la càrrega política i ideològica que el concepte adquireix al vuit-cents. L'autor aprecia en aquest territori una unitat humana, econòmica i devocional; Xavier SOLÀ, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1857-1800)*, Girona, Documenta Girona, 2008, p. 13-14.

¹⁷⁸⁴ BALMES, «El catalán montañés...», *op. cit.*, p. 22. El pare Ignasi Casanovas, biògraf de Balmes i estudiós i editor de la seva obra, apuntava el següent en una nota biogràfica que acompanyava l'edició d'aquest text: «Para saber lo que es el catalán montañés hay que saber lo que es o lo que era en tiempo de Balmes la montaña catalana. Antes de que las comunicaciones borrasen o debilitasen las características locales se distinguían dos Cataluñas: la del llano y la de la montaña. Esta tenía por capital la ciudad de Vich, y, recostada al Norte en la cordillera pirenaica, estaba limitada al Oeste por la Segarra y el llano de Urgel», BALMES, «El catalán montañés...», *op. cit.*, p. 20. Josep M. de Casacuberta, constatant la utilització repetida de l'expressió per part de Jacint Verdaguer, delimitava una zona pràcticament idèntica, situada «a la zona interior del Principat, a ponent de l'Empordà i al nord de la Selva, del Vallès, del Penedès i de l'Urgell», Josep Maria de CASACUBERTA (ed.), *Epistolari de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Editorial Barcino, 1959, vol. I, p. 26. Josep M. Fradera, per la seva banda, concreta que «el concepte de *muntanya* es referia a un ampli territori -la Catalunya dels altiplans interiors- que formava una unitat social i cultural. En aquest món, Vic, amb les seves institucions eclesials i la força del bisbat, era la capital indiscutible, malgrat que en formessin part altres ciutats de pes, com ara Manresa, Solsona i Olot», FRADERA, *Jaume Balmes...*, *op. cit.*, p. 91.

¹⁷⁸⁵ Sobre Olot *vid.* Jordi CANAL, «Història de dos paisatges. L'Escola d'Olot i la recreació de la muntanya catalana», a *L'Escola d'Olot. J. Berga, J. Vayreda, M. Vayreda*, Olot: Museu Comarcal de la Garrotxa, Barcelona: Fundació la Caixa, 1993, p. 59-71; Margarida CASACUBERTA, «Invenció del paisatge i control de la realitat: les imatges fundacionals de la Catalunya contemporània», *Estudis Històrics de la Garrotxa*, núm. 1, 2004, p. 95-112.

¹⁷⁸⁶ Que siguin aquestes ciutats les que reivindiquen semblant capitalitat i no pas poblacions estrictament radicades a la zona pirinenca s'explicaria, si més no en part, per l'absència de nuclis urbans importants als Pirineus. *Vid.* ÍD., *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*, Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1999, p. 189-190.

distingia aquest espai de l'«alta muntanya» que, consideracions orogràfiques i altitudinals a part, habitualment era situada més al nord, més a prop dels Pirineus i excèntrica respecte de Barcelona, i comprenia com a nuclis més importants ciutats com la Seu d'Urgell, Solsona, Berga, Puigcerdà o Ripoll. Aquesta darrera població i la seva comarca conformaven, des de l'òptica vigatana, l'«alta muntanya» que hom se sentia més pròpia i immediata, per tal com s'hi mantenien relacions especialment constants i intenses. Altres vegades, però, no es feia aquesta distinció. Així, per exemple, un redactor del *Diario de Vich* considerava que la carretera Vic-Olot era «*la más importante de cuantas se proyectan en esta alta montaña*». ¹⁷⁸⁷ Unes setmanes més tard, des del mateix periòdic, s'afirmava que es donava la circumstància de «*ser considerada Vich como centro de la alta montaña*». ¹⁷⁸⁸ I, sense anar més lluny, el centre carlí vigatà creat a cavall de 1888 i 1889 va prendre el nom, prou eloqüent, de Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya. ¹⁷⁸⁹

Sigui com sigui, aquella visió dual de Catalunya que distingia entre la «muntanya» i el «pla» -o entre la «muntanya» i la «marina» o la «terra baixa»-, ben sintetitzada aquesta darrera pel que representava Barcelona, sembla relativament estesa en l'època. És evident, i així ha estat notat amb encert, que l'expressió «muntanya» no tenia una significació reduïble exclusivament ni principal a termes propis de la geogràfica física, sinó que el seu contingut semàntic comprenia connotacions culturals i ideològiques decisives. ¹⁷⁹⁰ Una derivació concreta d'aquestes ressonàncies era la identitat entre «muntanya» i carlisme, fruit del pes que aquesta opció política va tenir en aquella part del territori. ¹⁷⁹¹

¹⁷⁸⁷ *Diario de Vich*, núm. 36, 14-6-1877, p. 294.

¹⁷⁸⁸ *Íd.*, núm. 87, 15-8-1877, p. 712.

¹⁷⁸⁹ Per a aquesta entitat *vid.* punt 1.3.3.3. d'aquest treball. No deixa de tenir interès constatar que els portaveus vigatans de la comunió en aquell període, posterior a l'escissió del tradicionalisme, *La Comarca* (1889-1894) i *La Comarca Leal* (1894-1900), van erigir-se en òrgans del partit a les ciutats de Vic, Berga i Olot, tres de les capitals «muntanyeses». Aquesta apreciació ja l'havia fet CANAL, «Història de dos paisatges...», *op. cit.*, p. 59.

¹⁷⁹⁰ A més dels treballs referenciats en les notes anteriors *vid.* Francesc ROMA, *Del Paradís a la Nació. La muntanya a Catalunya. Segles XV-XX*, Valls, Cossetània, 2004; Joan-Lluís MARFANY, «El paisatge, el nacionalisme i la Renaixença», *Estudi General*, núm. 13, 1993, p. 81-96.

¹⁷⁹¹ S'hi refereixen, entre d'altres, REQUESENS, «La muntanya, un concepte de pàtria...», *op. cit.*; FRADERA, «El vigatanisme...», *op. cit.*, p. 19-52; ÍD., *Jaume Balmes...*, *op. cit.*, p. 90 i s. No deixeu de notar el títol d'una de les obres del principal coneixedor del carlisme català del Sexenni; TOLEDANO, *La muntanya insurgent...*, *op. cit.* L'autor remarca que aquella «identitat del carlisme -la muntanya-, enfront del pla», era una «dualitat en part falsa», però al mateix temps constata que aquest és «el lloc que ocupava el carlisme en els discursos polítics de l'època» (p. 12-13). El mateix autor, en referència a l'alçament carlí de l'estiu del 1869, afirma: «Els informes militars i les memòries fetes pels comandants de les columnes palesen la imatge d'un aixecament fet en una part substancial de "l'alta muntanya catalana". Aquesta era una concepció espacial que comprenia el Berguedà, El Lluçanès, la plana de Vic i les

En una perspectiva més àmplia, s'entenia que els habitants de la dita «muntanya catalana» compartien, en termes generals, una cultura material, uns valors, unes creences i unes pràctiques socials consemblants, que els feien prou diferents als catalans del «litoral» o de la Catalunya que pivotava de forma directa a l'entorn de Barcelona. Al «pla» hi predominaven comparativament les formes de vida urbana i les activitats industrials i comercials, concentrava una part creixent de la població, i aplegava els principals centres de producció, consum i distribució, així com també bona part de les infraestructures i dels fluxos de comunicació i transport. En definitiva, a Barcelona i als centres més dinàmics del litoral i del prelitoral hi eren presents, d'una forma més intensa i precoç, els efectes d'una modernització econòmica, social i cultural que estava transmutant el país pertot, per bé que de forma desigual.¹⁷⁹²

Des de cert enfocament i elaboració conservadora, la «muntanya», com a concepte, sintetitzava la idea d'un espai conformat per un medi humà i natural relativament inalterat on hi era servada la tradició i preservats tot de valors i de pràctiques considerades virtuoses. Una part substancial de la intel·lectualitat i de l'elit vigatana participava, d'alguna manera, d'aquella concepció i col·laborà decisivament en la formulació de la idea i en la seva difusió. Hem de concloure, doncs, que si aquells vigatans proclamaven la condició de Vic com a capital de la «muntanya» i reclamaven aquest reconeixement per a la ciutat, estaven assumint un paper principal en la protecció i la promoció dels valors i les formulacions que hi anaven associats, entre els quals: la defensa de la religiositat i la preservació d'un lloc eminent per a l'Església catòlica en la determinació de la vida col·lectiva, el conservadorisme social, l'antiliberalisme o l'advocació per uns lideratges socials i unes fonts d'autoritat legitimades per la tradició.

L'arreglament amb aquells posicionaments adoptà naturalment un cert caire militant, en la mesura que aquells principis ideològics i institucions socials ja no gaudien de la condició d'exclusivitat en una Catalunya on la «modernitat» estimulava el

Guilleries» (p. 63). Tot i així, l'autor posa de manifest la importància del carlisme urbà. Jordi Canal, bon coneixedor del carlisme català de la Restauració, també utilitza el concepte de «Muntanya», àrea que situa al nord-est, en una àrea definida a l'entorn de Berga, Manresa, Vic i Olot. *Vid.*, per exemple, CANAL, *El carlisme català...*, *op. cit.*, p. 113.

¹⁷⁹² És raonable pensar que la pervivència i l'aprofundiment dels desequilibris territorials al país durant el segle XIX va ser un alçaprem poderós per a la vigència d'aquesta visió dual de Catalunya; OLIVERAS, *La formació dels desequilibris...*, *op. cit.*; ÍD., «El desequilibri territorial de Catalunya en el segle XIX», a *Actes del V Congrés Internacional...*, *op. cit.*, p. 119-147; VILAGRASA (ed.), *Transformacions territorials...*, *op. cit.*; Carles ENRECH, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, Lleida, Universitat de Lleida, 2003, constata la formació de dos models industrials fabrils diferenciats en unes àrees geogràfiques i medis socioculturals distints.

sorgiment de formes de vida i d'organització social diferents. Si algunes derivacions sorgides de la consolidació d'aquell nou món van suscitar entre les elits vigatanes una actitud de rebuig i de prevenció, cal dir que aquella postura va poder-se conjuminar amb l'acceptació i fins i tot la promoció, per part d'aquells mateixos sectors, de certs avenços econòmics i materials, sempre que aquests no amenacessin, és clar, les bases del seu predomini social. En aquest sentit, com veurem, el posicionament favorable de la ciutat en les xarxes de transport i comunicacions i la modernització agrària van ser objectius prioritaris per a uns notables locals que pretenien conjurar la pèrdua de la seva influència social i modular la «periferització» del medi al qual estaven vinculats de forma preferent.

3.3. Els camins de la prosperitat: ferrocarril i canvi agrari

3.3.1. L'imperatiu de la integració territorial i la modernització econòmica

Hem vist que l'elit vigatana de la segona meitat del vuit-cents va posar de manifest, en ocasions, en formes i aspectes diversos, la determinació que la ciutat detingués una condició de capitalitat en l'entorn. Per tal que aquesta aspiració pogués tenir concrecions efectives i fos assumible en l'àmbit de l'imaginari col·lectiu no n'hi havia prou amb proclamar-la, calia que la ciutat disposés d'una capacitat d'atracció i irradiació reals en facetes diverses de l'activitat humana. En les pàgines anteriors hem recollit alguns testimonis que denoten el convenciment d'una part dels notables locals que Vic afrontava el context de canvi històric general de l'època en condicions poc favorables. Aquesta apreciació va conviure amb la consciència que era necessari adequar-se a les noves circumstàncies, per molt que determinats aspectes de la societat emergent generessin temor o repudi. Certament, davant de la consolidació del nou ordre de coses les actituds i les valoracions del grup dirigent local no van ser unívokes. Això no obstant, van tendir a esdevenir hegemònics aquells plantejaments i línies d'actuació que, allunyant-se tant de la inhibició com del reaccionarisme més absolut, van resoldre implicar-se decididament en la gestió de la realitat des de posicionaments inequívocament conservadors, però alhora amb una proclivitat conciliatòria amb determinades idees, sensibilitats i tendències pròpies de la societat moderna, molt en sintonia amb allò preconitzat per Jaume Balmes.¹⁷⁹³

En aquest sentit, una concreció particular d'aquella mentalitat i actitud del grup dirigent vigatà la trobaríem en la predisposició generalment favorable al desenvolupament econòmic i tecnològic, sempre i quan aquest no amenacés els seus interessos concrets, l'estabilitat i l'ordre socials, ni la posició prevalent que havien de mantenir la religió i l'Església catòlica en la societat emergent. Són nombrosos els testimonis locals que preconitzen la necessitat d'harmonitzar els avenços morals i materials, i la compatibilitat del progrés científicotècnic amb la religió. En aquesta línia, no tant per la seva originalitat ni brillantor, però sí pel fet de ser altament representatiu d'una mentalitat àmpliament difosa entre l'elit local, resulta interessant el discurs llegit

¹⁷⁹³ Vid. FRADERA, *Jaume Balmes...*, op. cit.; ÍD., *Quatre etapes en la trajectòria política de Jaume Balmes: aproximació a l'evolució del seu pensament*, Vic, Ajuntament de Vic, 1988; ÍD., «El concepte de progrés i d'«ordre social» en Balmes», *L'Avenç*, núm. 65, 1983, p. 14-20; Casimir MARTÍ, «Jaume Balmes: entre la reacció i la revolució», a Albert BALCELLS (dir.), *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*, Barcelona, Edicions 62, 1988, p. 57-74; Ernest LLUCH, *Balmes entre l'economia i la història*, Vic, Ajuntament de Vic, 1986.

al Cercle Literari per Joaquim Capdevila Lleona el febrer del 1863, que portava el títol prou explicatiu de «Necesidad de la armonía entre los adelantos físicos y los actos morales tomando éstos por base la religión». Joaquim Capdevila, soci actiu de l'entitat, era germà de Ramon, propietari i fabricant, el qual va ser diverses vegades regidor i alcalde de la ciutat a començaments de la Restauració, i que justament en aquell febrer del 1863 figura com a membre de la comissió local que procurà fomentar la subscripció d'accions oberta per la companyia del ferrocarril de Barcelona a Girona.¹⁷⁹⁴ En el seu discurs Capdevila constata la fecunditat del segle XIX en descobriments i avenços científics i tècnics (la fotografia, la navegació a vapor, el ferrocarril, la telegrafia elèctrica, etc.), però alhora afirmava que aquests no es veien acompanyats per un progrés consemblant en l'ordre moral, la qual cosa ocasionava l'estat d'agitació i inquietud que commovia els «pobles moderns». El debilitament de la fe catòlica, la indiferència i la incredulitat, així com l'extensió de les filosofies i doctrines que proclamaven l'emancipació de l'home i la raó de la tutela i l'obediència religiosa eren identificats com l'origen del mal.¹⁷⁹⁵ «*De la incredulidad han nacido esas falsas y delirantes utopías que socavan el principio santo de autoridad, conmueven las naciones, y producen general transtorno*».¹⁷⁹⁶ Capdevila incloïa en el seu blasme la democràcia, el socialisme, el comunisme, el panteisme i el materialisme, tots els quals acabaven empenyent la societat vers «*el frenesí del delirio, el desborde general, el desquiciamiento, la disolución, el caos...*». Només a través de la religió, d'una religió «*completamente desembarazada de la política palpitante y apasionada*», allunyada del «fanatisme», la «superstició» i les «exageracions», podia trobar-se una solució que harmonitzés els avenços materials amb el progrés moral i assossegés la societat:

[...] eslabonemos los adelantos materiales, que cada día llueve sobre nosotros el Dispensador supremo, con verdaderos adelantos en la esfera de la religión, y como por encanto saldrá de nuestras manos la mágica cadena del progreso bien entendido.¹⁷⁹⁷

La intervenció de Capdevila va ser molt ben rebuda: el periòdic local *El Ausonense* va qualificar-la com «*una de las más brillantes páginas de la historia de nuestra Sociedad*

¹⁷⁹⁴ *El Ausonense*, núm. 189, 12-2-1863.

¹⁷⁹⁵ Joaquín CAPDEVILA, *Necesidad de la armonía entre los adelantos físicos y los actos morales tomando éstos por base la religión. Discurso que leyó en la sesión...*, Vic, Imprenta de Luciano Anglada, 1863, p. 9-12.

¹⁷⁹⁶ *Ib.*, p. 18.

¹⁷⁹⁷ *Ib.*, p. 23.

literaria»,¹⁷⁹⁸ i diversos companys del «Círcol» van proposar la impressió del treball, proposició que va ser aprovada per la junta directiva de l'entitat.¹⁷⁹⁹

Amb els matisos, les subordinacions i les contradiccions que es vulgui, en el «medi local» vigatà, eminentment conservador i fins i tot francament recelós davant del trencament de determinats equilibris i hegemònies tradicionals, es posa de manifest un estat de consciència i d'opinió favorable a l'acceptació i la promoció dels canvis necessaris per a l'adequació de la ciutat i el seu entorn a les noves circumstàncies. Ja hem fet esment a la funció catalitzadora que s'esperava d'instruments com la premsa local i el Cercle Literari de Vic. D'alguna manera, per dir-ho amb les paraules de Jordi Casassas, hi havia la sensació creixent «que calia pujar al tren de la integració territorial i de la modernització global si es volia conservar una mínima posició, unes mínimes expectatives de futur».¹⁸⁰⁰ En termes generals, tant l'elit local com el conjunt de la ciutat, en sentit més ampli, van procurar moure's i acomodar-se a la marxa canviant de les coses. Convenia estar en disposició de preservar una relativa centralitat en els nous escenaris en procés de conformació i evitar un desplaçament vers la marginalitat. Dins d'aquest horitzó d'expectatives, com observa el mateix Casassas, «les possibilitats d'una cada cop més àgil interrelació amb els espais veïns, les capacitats de vertebrar una àrea pròpia i dinàmica d'influència, i d'assegurar una relació fluida amb l'espai metropolità de referència» van esdevenir elements d'importància cabdal.¹⁸⁰¹

Disposar de la capacitat de generar i atraure activitat econòmica i posicionar-se de forma favorable en el si de les xarxes de transport i comunicacions van ser percebuts com a requisits fonamentals -no pas únics- per satisfer aquestes aspiracions de centralitat i prosperitat, tot conjurant o modulant, consegüentment, el declivi del món local lligat íntimament a la ruralia interior. La connexió ferroviària amb Barcelona va ser percebuda com una necessitat de primer ordre. El tren era en aquell moment un símbol de progrés, un emblema de la nova «civilització-vapor». L'elit local era conscient que quedar al marge del traçat ferroviari significaria una llosa sense pal·liatius, però al mateix temps s'adonava que l'arribada del tren implicava fer un salt

¹⁷⁹⁸ *El Ausonense*, núm. 188, 8-2-1863.

¹⁷⁹⁹ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 4-2-1863.

¹⁸⁰⁰ Jordi CASASSAS, «Algunes consideracions sobre el Cercle Literari de Vic, amb motiu del 150è aniversari de la seva creació», *Ausa*, núm. 167, 2011, p. 198-199.

¹⁸⁰¹ *Ib.*, p. 199. *Vid.*, també, Jordi CASASSAS, «Cultura local / cultura nacional. El segle XX fins a la Guerra Civil», a ÍD., *La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2009, p. 129-158.

endavant en la integració dels mercats que requeriria una obligada adaptació de la producció local. Per bé que l'economia comarcal presentava un cert component mixt, agrícola i industrial, el cert és que l'elit vigatana, en termes generals, va mostrar una clara propensió a focalitzar les seves reflexions, inquietuds i iniciatives en el sector primari, a l'entorn de la modernització de l'agricultura local. De la constatació del fet no se n'ha de desprendre l'existència d'una cultura antiindustrialista hegemònica entre els notables locals. Per contra, que l'origen social i els fonaments econòmics d'una part sensible de l'elit vigatana més influent tingués vincles directes i estretíssims amb la propietat rural és un factor explicatiu important, com ho és també el fet que, malgrat tot, l'agricultura continués ocupant la major part de la població activa de la comarca durant tot el segle XIX.¹⁸⁰²

En les pàgines següents pretenem posar de manifest l'interès amb què l'elit i el poder local de la ciutat va viure els esmentats processos d'integració territorial i modernització econòmica, i visualitzar alguns dels seus posicionaments, inquietuds i estratègies respecte a aquestes qüestions. L'atenció superior prestada a l'arribada del ferrocarril i a la modernització agrària no ha d'amagar que es tracta d'un procés més ampli, amb moltes més facetes i derivacions que no pas les tractades aquí.

3.3.2. Vic, cruïlla de camins

La condició històrica de la plana de Vic com a zona de pas i de la ciutat que li dona nom com una cruïlla de camins important a la Depressió Central ha estat destacada per diversos geògrafs i historiadors.¹⁸⁰³ A finals de segle XVIII l'informe de Francisco de Zamora, tot i que trasllada una imatge pèssima de l'estat dels camins a la comarca d'Osona -valoració en bona mesura extensible al conjunt de la xarxa viària catalana-, no

¹⁸⁰² Aquest darrer extrem és afirmat coetàniament per l'erudit local Joaquim Salarich en un estudi inèdit: «Estudio topográfico médico...», *op. cit.*, p. 57. Els estudis moderns ho corroboren: PONCE, *Transformacions agrícoles...*, *op. cit.*, p. 84-87. El pes del sector agrari i del món rural continuava essent hegemònic a bona part d'Europa en aquells moments. Ja va advertir d'aquest fet MAYER, *La persistència del Antiguo Régimen...*, *op. cit.*

¹⁸⁰³ *Vid.*, només com a exemple, Salvador LLOBET, «Osona», a Lluís SOLÉ SABARÍS (dir.), *Geografia de Catalunya*, Barcelona, Editorial Aedos, 1964, vol. II, p. 361 i s.; Enric LLUCH, «Els camins i el comerç interior», a Ferran SOLDEVILA (dir.), *Un segle de vida catalana 1814-1930*, Barcelona, Editorial Alcides, 1961, vol. I, p. 191; Maria de BOLÓS, «Els mercats: el lloc de mercat», a SOLDEVILA, *Un segle de vida catalana...*, *op. cit.*, p. 193; Antoni PLADEVALL, *Osona i Ripollès*, a Max CAHNER (dir.), *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1981, vol. I, p. 14. Per a aquesta qualitat de la plana de Vic com a terra de pas i en general per la visió que dona de les característiques i l'evolució de la formació de la xarxa viària comarcal: FONT, *Osona: la terra i la gent...*, *op. cit.*, p. 325 i s. El mateix autor fa referència al paper de nexa entre el litoral i els Pirineus que Vic ha jugat a la Catalunya interior a ÍD., *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, p. 45-48.

deixa de posar en evidència el paper que jugava Vic com a nus de comunicacions d'on partien vies cap a ciutats com Barcelona, Manresa, Berga, Girona, Ripoll o Olot.¹⁸⁰⁴ Altres fonts històriques com el *Prontuario* de Serra i Bosch, l'*Itinerario* del 1823 o el *Diccionario* de Madoz posen de manifest, d'alguna manera, que la ciutat era una cruïlla de camins important a la primera meitat del segle XIX.¹⁸⁰⁵ Semblantment, resulta remarcable que treballs de planificació diversos com el «Plan general de caminos» del 1805,¹⁸⁰⁶ la proposta de carreteres plantejada per la Junta de Comerç del 1816¹⁸⁰⁷ o el pla aprovat per la Junta de Carreteres de Catalunya el 1848¹⁸⁰⁸ conferissin a Vic un paper de certa centralitat en el si de la xarxa viària catalana.

La pretensió de la ciutat de continuar exercint una funció d'articulació entre el litoral i l'interior de Catalunya va veure's afavorida per la voluntat de la Junta de Carreteres de Catalunya de prioritzar la construcció de la carretera moderna de Barcelona a Vic i Ripoll. Iniciada la dècada anterior, l'impuls definitiu fins a Vic va culminar el 1848-1849, en el marc de la guerra dels Matiners. Com ha explicat Pere Pascual, la construcció de la via no només cercava afavorir la integració territorial i crear els fonaments infraestructurals necessaris pel desenvolupament econòmic modern, sinó que també volia pal·liar la situació de misèria de moltes zones interiors i de muntanya que estaven alimentant la insurrecció.¹⁸⁰⁹ Manuel Galadies, que com hem vist donava gran importància a la construcció d'aquesta carretera, considerava que aquella

¹⁸⁰⁴ Joaquim ALBAREDA, «L'estat dels camins a la comarca d'Osona en el segle XVIII», *Ausa*, núm. 105, 1983, p. 39-46. *Vid.*, també, Jordi BERNAT, Annex 1, tom 1. Antecedents històrics, a Pla de carreteres de Catalunya, [Barcelona], Generalitat de Catalunya, 1983, p. 67, on es proporciona un mapa d'«Els camins a mitjan del segle XVIII. Segons el mapa de Josep Aparici (1769) i la guia de Matias Escribano (1758)».

¹⁸⁰⁵ Pere SERRA BOSCH, *Prontuario de la mayor parte de los caminos y veredas del Principado de Cataluña, con los pueblos y posadas situados en sus carreras, y las horas que a paso de tropa distan unos de otros*, Barcelona, Agustín Roca, 1814; *Itinerario de las provincias de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona...* por D. F. C., Barcelona, Imprenta de Domingo Feyner, 1823; Pascual MADDOZ, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, [Est. Literario-Tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti], vol. XVI, 1850, p. 26 i 33.

¹⁸⁰⁶ FONT, *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, p. 102-103; OLIVERAS, *La formació dels desequilibris...*, *op. cit.*, p. 41; DIRECCIÓN GENERAL DE OBRAS PÚBLICAS, *Memoria sobre el estado de las obras públicas en España en 1856*, Madrid, Imprenta Nacional, 1856, p. 213; BERNAT, *Antecedents històrics...*, *op. cit.*, p. 64-66.

¹⁸⁰⁷ Jaime CARRERA, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 1961, vol. IV, p. 259 i s.; OLIVERAS, *La formació dels desequilibris...*, *op. cit.*, p. 42; BERNAT, *Antecedents històrics...*, *op. cit.*, p. 75-77.

¹⁸⁰⁸ FONT, *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, esp. p. 256 i s.; Pere PASCUAL, «La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana: 1840-1868», RIQUER (dir.), *Història de la Diputació...*, *op. cit.*, vol. I, p. 159 i s.

¹⁸⁰⁹ *Ib.*, p. 154 i s. Per una visió de conjunt de la xarxa viària catalana en aquest període FONT, *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, esp. p. 101-179. *Vid.*, també, Teresa NAVAS, «Apunts sobre l'origen de la xarxa viària moderna en el territori de Barcelona (1833-1847)», *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, núm. 5, 2002-2003, p. 247-259.

via de comunicació trencaria l'aïllament en què es trobaven alguns pobles de muntanya i facilitaria la seva comunicació amb altres zones, fet que afavoriria l'homogeneïtzació de la població en costums i tendències, i contribuiria a generar complicitats i interessos compartits.¹⁸¹⁰

La nova carretera degué significar una millora important en termes de mobilitat respecte l'antic camí carreter, tot i que el trajecte de Vic fins a Barcelona continuava implicant una inversió en hores important.¹⁸¹¹ El temps necessari per cobrir la distància entre ambdues ciutats va retallar-se sensiblement amb l'arribada del tren fins a Granollers el 1854 i va reduir-se encara molt més amb la integració de Vic a la xarxa ferroviària el 1875. A més, tot i que les obres de prolongació de la carretera cap a Ripoll i Ribes de Freser en el tram de la província de Barcelona van començar aviat, l'acabament de la construcció va fer-se esperar molt, a causa, principalment, de la manca d'impuls que van rebre les seccions dependents de Girona.¹⁸¹² Les denúncies pel mal estat de la carretera en el tram gironí van sovintejar a la premsa vigatana, i es publicaren diversos escrits en què es denunciava que la capital d'aquella província tenia abandonades les zones que quedaven als confins de la seva demarcació.¹⁸¹³

Una altra carretera important per a Vic i la comarca que va rebre un impuls constructiu decisiu en els anys centrals de la centúria va ser la que a través de Collsuspina i Moià unia la plana vigatana amb Manresa. Estava concebuda com un gran eix transversal, però restà incompleta i mai va arribar fins a Girona malgrat estar

¹⁸¹⁰ GALADIES, *Nuevo almacén...*, *op. cit.*, p. 49-50.

¹⁸¹¹ Les dades de què disposem, en aquest sentit, semblen contradictòries. Tant P. Madoz (*Diccionario geográfico-estadístico-histórico...*, *op. cit.*, p. 27) com J. Salarich (*Censo de Vich...*, *op. cit.*, p. 20 i 40) en segles obres de mitjan segle assenyalen una durada aproximada del trajecte de quinze hores. La dada coincideix amb la indicada per Serra Bosch en el seu promptuari del 1814. Salarich mateix assenjala que la distància de Vic a Granollers era de nou hores, no gaire lluny de les deu i escaig que indica Serra. En canvi, el 1871 Salarich («Estudio topográfico médico...», *op. cit.*, p. 56) afirmava que gràcies a la combinació d'una bona carretera i l'enllaç amb el ferrocarril a Granollers la distància de Vic a Barcelona era de cinc hores. Les informacions, doncs, sembla que només s'ajustarien si s'admet que en les obres abans esmentades tant Madoz com Salarich deuriem utilitzar dades no actualitzades, corresponents al temps que requeria l'antic camí carreter. Algunes notícies esparses extretes de la premsa ens permeten apuntar que la nova carretera reduí a la meitat el temps requerit per cobrir el desplaçament de Vic a Barcelona, fins a deixar-lo en un total de set hores i mitja (*El Ausonense*, núm. 64, 5-12-1861), i que l'arribada del ferrocarril a Granollers (*El Montañés*, núm. 25, 7-6-1854, p. 196; *Eco de la Montaña*, núm. 366, 27-9-1866) permetria retallar-lo fins a cinc, de les quals quatre correspondrien al trajecte per carretera de Vic a Granollers i l'hora restant al viatge amb ferrocarril d'aquesta ciutat a Barcelona. Les dades no són anecdòtiques, perquè l'accessibilitat i la capacitat de relacionar-se de forma ràpida i fluïda amb la capital de referència no era, en absolut, una qüestió menor.

¹⁸¹² FONT, *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, p. 113, considera que més enllà de la manca de recursos, el fet s'explica perquè la via no era prioritària des d'una òptica gironina, ja que no connectava Ripoll amb la capital de la seva província i beneficiava, fonamentalment, a Vic i Barcelona.

¹⁸¹³ *Vid.*, com a exemple, *El Ausonense*, núm. 10, 2-6-1861; *Íd.*, núm. 11, 6-6-1861; *Íd.*, núm. 15, 20-6-1861; *Íd.*, núm. 55, 3-11-1861; *Íd.*, núm. 59, 17-11-1861; *Íd.*, núm. 102, 17-4-1862.

projectada en aquests termes en els diversos plans de carreteres. Es conferí també gran importància a la carretera de Vic a Olot, inclosa com l'anterior en el pla provincial del 1848 i iniciada sota l'impuls de la Junta de Carreteres poc després. Aquesta, però, va tardar moltíssim a completar-se. Tant és així que el traçat no quedà del tot enllestit fins ben entrat el segle XX, de manera que l'històric camí ral pel Grau d'Olot va continuar sent la principal via de comunicació entre totes dues poblacions durant molts anys.¹⁸¹⁴ Fossin quins fossin els motius d'un endarreriment semblant, el fet és que des de Vic s'alçaren reiteradament veus queixoses amb la paràlització del projecte. L'ajuntament s'adreçà en diverses ocasions a les autoritats superiors retraient la importància cabdal d'aquella carretera i reclamant-ne l'acabament, i des de l'*Eco de la Montaña* s'assegurava que el fet de no disposar de bones comunicacions amb Olot i Berga havia afeblit els llaços i els intercanvis de Vic amb aquelles poblacions:

«[...] los habitantes de Olot y Berga y respectivas comarcas han dejado de visitarnos; Gerona y Manresa han adquirido los beneficios que reportábamos de su paso, y si no fuese por la todavía no concluida carretera que nos conduce a Ripoll, es muy probable que no recibiríamos otras visitas que las de los pueblos más apegados a nuestros muros, a pesar de la importancia de nuestra ciudad y de su situación en el centro de una dilatada y hermosa llanura».¹⁸¹⁵

És un cop acabada la guerra civil, en els primers anys de la Restauració, i quan el tren feia poc que havia arribat a la ciutat, que trobem un dels moments en què des de Vic es posa de manifest un interès més viu per activar la construcció de la carretera pendent amb Olot. Així, atesa la suma importància d'aquella infraestructura per a la prosperitat de la ciutat i la comarca, l'agost del 1876 l'Ajuntament de Vic va decidir nomenar una comissió encarregada de promoure la prompta realització de l'obra. En van formar part l'alcalde Ramon Capdevila i tres regidors, en representació de l'ajuntament, així com també diversos particulars, entre els quals Benet Baquero -aleshores president de la subdelegació vigatana de l'IACSI i del Cercle Literari-, Marià Subirachs -president del Casino *Vicense*- i una desena de persones més, la major part hisendats, fabricants i

¹⁸¹⁴ Francesc BUSQUETS [et al.], *Travessant el Collsacabra. El camí ral a Olot i les Marrades del Grau. Història, Arqueologia, Patrimoni*, Olot, Ajuntament d'Olot, 2010, p. 116 i s. Dificultats pressupostàries a part, les discrepàncies sobre el traçat a seguir i el fet que Girona tenia un interès escàs en fomentar una carretera que facilités les comunicacions entre Olot i Barcelona explicarien, si més no en part, el retard en la construcció de la carretera. Aquest últim extrem és afirmat a Miquel FAIG i Margarida CASTAÑER, *La Garrotxa. Medi natural, estructura econòmica i equipaments socials*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1983, p. 143. *Vid.*, també, Josep PLA, *Un senyor de Barcelona*, Barcelona, Destino, 1966 (4a ed.) [1945], p. 255-256.

¹⁸¹⁵ *Eco de la Montaña*, núm. 92, 14-2-1864. Jaume Font s'ha referit en més d'una ocasió al debilitament dels llaços entre Vic i Olot al llarg del segle XIX *vid.* FONT, *La formació de les xarxes...*, *op. cit.*, p. 367; ÍD., *Osona: la terra i la gent...*, *op. cit.*, p. 336.

industrials vigatans.¹⁸¹⁶ Tanmateix, la constitució efectiva de la comissió no va tenir lloc immediatament i uns mesos més tard, coincidint amb la renovació de l'ajuntament, van substituir-se els membres que representaven la corporació.¹⁸¹⁷ Dies després es decidí que la comissió passés a responsabilitzar-se, en general, de l'activació de les vies que eren d'interès per a la ciutat i s'hi van afegir nous particulars, com l'hisendat Idefons Espona o el concessionari del ferrocarril de Granollers a Vic, Fèlix Macià i Bonaplata.¹⁸¹⁸ El *Diario de Vich*, que des del primer número ja va anunciar la seva intenció de fer un seguiment sobre l'assumpte de la carretera, celebrava la iniciativa de l'ajuntament i el fet que s'hagués decidit comptar amb el concurs dels presidents de les entitats esmentades i de «*las personas de más arraigo y distinción de la ciudad*». El periòdic es mostrava convençut de la transcendència d'aquella infraestructura i assegurava que «*la carretera de esta ciudad a Olot ha de ser, a no dudarlo, la más importante de cuantas se proyectan en esta alta montaña*».¹⁸¹⁹

En els seus diversos números el periòdic vigatà va fer un seguiment continu de l'assumpte, detallant gestions i reunions vàries. Puntualment, també s'ocupà de repel·lir les acusacions de la *Revista Olotense*, que assegurava que la seva ciutat havia estat víctima de les ambicions de Vic i Girona, entre les quals «*se estableció una especie de lucha, para atraernos a sus respectivas casas*». Segons aquest periòdic, els diversos projectes viaris orientats a acabar amb l'aïllament en què vivia Olot havien estat entorpidits adés pels uns adés pels altres.¹⁸²⁰ El *Diario de Vich* assegurava que la capital de la Plana mai s'havia oposat a cap infraestructura útil per a Olot i que ara es limitava a promoure una carretera que era d'interès per a totes dues ciutats. Un passatge del text es referia al debilitament de les relacions entre ambdues poblacions en els darrers anys i a l'existència d'un interès especial per restablir-les acabada la guerra.

En el movimiento general, iniciado desde que la tranquilidad impera en nuestro suelo no podía Vich permanecer indiferente, ante la perspectiva de estrechar de nuevo las relaciones con Olot, interrumpidas desde hace sobrados años, relaciones que consideramos las más provechosas así como las más naturales.¹⁸²¹

El mateix periòdic vigatà unes setmanes més tard consignava reunions de la comissió vigatana amb alguns propietaris del Collsacabra i deixava constància de la seva total

¹⁸¹⁶ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 11-8-1876.

¹⁸¹⁷ *Ib.*, 24-11-1876.

¹⁸¹⁸ *Ib.*, 4-12-1876.

¹⁸¹⁹ *Diario de Vich*, núm. 36, 14-6-1877, p. 294-295.

¹⁸²⁰ *Revista Olotense*, núm. 11, 22-7-1877.

¹⁸²¹ *Diario de Vich*, núm. 72, 28-7-1877, p. 592.

predisposició a cedir els terrenys necessaris i fins a col·laborar pecuniàriament. El *Diario de Vich* ho celebrava amb entusiasme: «*Por fin se ha comprendido que el aislamiento era la muerte y el movimiento era la vida*». ¹⁸²² Malgrat tot, i com ja hem dit, l'acabament de la carretera encara es faria esperar molt. El 1885, coincidint amb la crisi industrial, l'Ajuntament de Vic va elevar una exposició al ministre de Foment demanant que sortissin a subhasta els trams de carretera pendents. Des de *La Veu del Montserrat* s'estranyaven que, atesa la conveniència i necessitat de l'obra, les diputacions implicades no se n'haguessin ocupat més seriosament i es lamentaven que «la comarca de Collsacabra está completamente aislada sense un mal camí vehinal que facilite la explotació de sos fruyts agrícolas y riqueza forestal». ¹⁸²³ La sendera, tanmateix, encara seria llarga.

Es fa evident que la premsa és un bon marcador de l'interès que els sectors benestants i il·lustrats locals tenien per la construcció de determinades carreteres i infraestructures. Igualment, denota la rivalitat que sovint hi havia entre ciutats per vertebrar les respectives àrees d'influència i, en cas de competència, avantposar els propis interessos davant les administracions. Els periòdics varen ser una plataforma per sensibilitzar favorablement l'opinió pública a favor d'aquestes infraestructures i un instrument de pressió intencionat. Així, per exemple, els responsables del bisetmanari local *l'Eco de la Montaña*, després de fer al·lusió als objectius i propòsits de la publicació, afirmaven:

Si años atrás hubiese tenido Vich un periódico que hubiese abogado por ella y por los intereses de toda la montaña ante el público, acaso no hubiéramos visto cercenadas nuestras relaciones con determinadas comarcas, con Olot que ha obtenido camino más fácil para ir a Gerona con Berga que ha encontrado hacia Manresa medios más expeditos de comunicación que el mal camino por el que se había comunicado con nuestra ciudad; acaso mejoras materiales que nos hacen falta, estarían ya realizadas, como se han realizado en otras poblaciones menos importantes. ¹⁸²⁴

En aquesta línia, la premsa local de l'època també va ocupar-se repetidament de l'organització i el funcionament del servei de correus, element cabdal per a la vertebració del territori, ja que possibilitava la circulació fluïda d'informació, fet amb implicacions molt diverses, de gran importància en l'exercici del poder, el funcionament de l'administració i el desenrotllament d'una economia i cultura modernes. A mitjan segle XIX, i de fet des de la segona meitat del set-cents, la ciutat de Vic tenia una

¹⁸²² *Íd.*, núm. 102, 2-9-1877, p. 835.

¹⁸²³ *La Veu del Montserrat*, núm. 14, 4-4-1885, p. 111; *Íd.*, núm. 1, 2-1-1886, p. 7.

¹⁸²⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 52, 27-9-1863.

posició relativament rellevant en la xarxa d'itineraris i era un nus de certa importància dins l'organització territorial del servei, ja que disposava d'una administració subalterna de Barcelona, ciutat de la qual es rebia correu diàriament.¹⁸²⁵

En la premsa local vigatana són força habituals les queixes i les peticions de millora referides a aquell servei. És lògic, perquè les deficiències del sistema tenien repercussions vàries en els usuaris, en general, i afectaven també a la premsa, per tal com a través d'aquella via que es distribuïa una porció del tiratge i es rebia una part de les notícies i materials que alimentaven les redaccions dels periòdics i els gabinets de lectura de les societats recreatives i literàries locals. En els anys seixanta, *El Ausonense* i l'*Eco de la Montaña* van reclamar insistentment un doble correu diari amb Barcelona que equiparés Vic amb altres ciutats que gaudien de condicions més avantatjoses en aquest sentit.¹⁸²⁶ També van acordar demanar-ho formalment alguns socis del Cercle Literari, a iniciativa de l'advocat Antoni Soler,¹⁸²⁷ i, una mica més endavant, el 1867, va ser l'Ajuntament de Vic que va adreçar una sol·licitud demanant aquella millora al governador civil i al director general del ram, adduint que era molt convenient pels interessos vigatans i de l'alta muntanya, i contribuiria al desenvolupament econòmic de la zona.¹⁸²⁸

Com en tantes altres qüestions, però, l'avenç es faria esperar. No sembla que l'arribada del ferrocarril i la consegüent reducció del temps requerit per desplaçar-se fins a Barcelona es traduís, immediatament, en l'assoliment del doble correu diari.¹⁸²⁹ No obstant això, i com va ocórrer en molts altres indrets, la integració a la xarxa ferroviària va anar acompanyada, amb poca dilació, de la instal·lació del telègraf elèctric a la ciutat, fet que va permetre guanyar immediatesa en les comunicacions entre els centres administratius de poder.

Pel que fa a la xarxa viària, i més enllà dels eixos principals als quals ens hem anat referint, també tenien gran importància els anomenats camins veïnals, que facilitaven

¹⁸²⁵ SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 220. Sobre l'organització i la modernització d'aquest servei vid. FONT, *La formació de les xarxes...*, op. cit., esp. p. 127-137 i 191-199.

¹⁸²⁶ Així, per exemple, es feia notar que mentre Manresa ja disposava de tres correus diaris, Vic encara no havia aconseguit el segon; *El Ausonense*, núm. 125, 6-7-1862. Vid. algunes de les reclamacions a *Íd.*, núm. 72, 1-1-1862; *Íd.*, núm. 89, 2-3-1862; *Íd.*, núm. 131, 24-7-1862; *Eco de la Montaña*, núm. 347, 22-7-1866; *Íd.*, núm. 366, 27-9-1866; *Íd.*, núm. 399, 10-1-1867.

¹⁸²⁷ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 31-3-1862.

¹⁸²⁸ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 21-1-1867.

¹⁸²⁹ Tan tard com a finals del 1886 l'Ajuntament de Vic acordava sol·licitar de nou a l'administració pertinent l'establiment de dues expedicions diàries, sol·licitud a la qual la direcció general del ram hauria respost favorablement; AMV, Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887, 2-11-1886, 2-12-1886.

les relacions amb les poblacions de l'entorn, amb les quals es tenien lligams especialment intensos. Deixant de banda altres consideracions, des de la perspectiva vigatana eren un instrument fonamental per consolidar i estructurar el seu hinterland. D'acord amb aquest fet, la premsa local va prestar una atenció continuada a la matèria. Així, per exemple, a les pàgines d'*El Ausonense* va publicar-se una sèrie d'articles de fons titulada «Caminos vecinales» que contenia un missatge clar: «[...] *esta ciudad debe hacer todos los esfuerzos para conseguir que sus caminos vecinales adquieran todo el empuje y protección necesarios para poderse los pueblos limítrofes, y hasta los más apartados, comunicarse con nosotros fácil y espeditamente [sic]*». ¹⁸³⁰ La ciutat tenia bones condicions per continuar vertebrant una àrea d'influència important, però era fonamental que es posicionés favorablement en la xarxa de comunicacions. L'articulista considerava que el foment i la protecció de les obres públiques per part de l'Administració havia de permetre que les poblacions subalternes, «*los miembros apartados del centro del cuerpo político*», participessin en certa mesura del dinamisme i els beneficis materials i culturals de què gaudien les grans ciutats. Com a antídote a la «*paralización y marasmo de nuestra ciudad*» s'aspirava a centralitzar una part important del tràfic mercantil d'aquella part del país, redistribuint els productes agrícoles, forestals i industrials subministrats per les poblacions de l'entorn. ¹⁸³¹ En el cas de les carreteres del Lluçanès, a part de consideracions econòmiques hi havia lloc per a lectures polítiques:

Que bajo el punto de vista político son muy importantes los caminos vecinales del Llussanés, tampoco lo desconocerá cualquiera que atienda cuánto conviene sacar del estado de aislamiento a los terrenos montuosos, y aptos a servir de refugio y guarida a personas malvenidas con la tranquilidad y el orden público: nuestra última guerra civil es el mejor testimonio de esto, y también el distrito de que estamos hablando [...]. ¹⁸³²

Convenia, segons l'autor anònim de l'escrit, trencar l'aïllament de les zones més muntanyoses de l'entorn i oferir als seus habitants sortides econòmiques que possibilitessin als veïns una subsistència digna i decorosa. En els articles, a més, constats els llaços i dependències mútues de Vic amb poblacions com Prats de Lluçanès, Santa Maria d'Oló, l'Estany, Sant Feliu Sasserra, Vidrà o Viladrau, es

¹⁸³⁰ *El Ausonense*, núm. 62, 28-11-1861.

¹⁸³¹ *Íd.*, núm. 71, 29-12-1861.

¹⁸³² *Íd.*, núm. 98, 3-4-1862.

qüestionava que aquests municipis no estiguessin dins del partit judicial de Vic, ciutat sovint més pròxima que no pas la capital de la qual depenien jurisdiccionalment.¹⁸³³

Amb dificultats i lentitud exasperant, durant aquells anys seixanta es donà un impuls decisiu a alguns dels camins veïnals d'interès per a Vic i el seu entorn immediat. És el cas de la carretera de Vic a Manlleu i d'aquesta població als municipis de Sant Feliu, Sant Vicenç i Sant Pere de Torelló, o de la Vic a Folgueroles i Sant Julià de Vilatorrada. De fet, en la difícil conjuntura econòmica dels anys seixanta, en el marc de la crisi fabril de la «fam de cotó», la construcció d'obres públiques, particularment de carreteres, va ser un recurs habitual per atenuar els efectes de l'atur.¹⁸³⁴ Durant els hiverns de 1861-1862 i de 1862-1863 des del món local es reclamaren actuacions en aquest sentit per afrontar les circumstàncies angoixants de moltes famílies que s'havien quedat sense el seu sosteniment i en situació d'absoluta misèria. Malgrat l'avenç fet en la millora dels camins veïns durant aquells anys, però, quedava molta feina per fer.

La perspectiva de l'arribada del ferrocarril, primer, i el seu adveniment efectiu, després, van ser un estímul poderós per a la construcció de noves carreteres i la millora de les ja existents. Algunes vies van rebre un impuls decisiu justament llavors, amb la finalitat de crear en l'entorn unes condicions favorables al negoci i créixer el volum potencial de passatgers i mercaderies. Això explica l'interès i l'activitat del concessionari Fèlix Macià i Bonaplata per la construcció de les carreteres de Vic a Berga per Prats de Lluçanès i Gironella i, especialment, la de Vic a Sant Hilari Sacalm. El cas d'aquesta darrera és paradigmàtic. Malgrat no estar del tot acabada, va entrar en servei el 1877, poc després de l'arribada del tren a Vic. Va comptar amb subvencions de l'Ajuntament de Vic¹⁸³⁵ i la Diputació de Barcelona, l'ajut destacat de l'empresa del ferrocarril i la col·laboració particular de diversos propietaris, entre els quals Josep de Tortadès, important hisendat de la zona. El *Diario de Vich* destacava la gran riquesa agroforestal de la zona, ara susceptible d'explotació, i la importància de les aigües mineromedicinals, que ja atreïen força persones.¹⁸³⁶ Immediatament després de l'obertura de la carretera va posar-se en marxa un servei de cotxes entre l'estació de Vic i Sant Hilari. El trajecte total des de Barcelona, comptat el tren i el desplaçament posterior amb carruatge des de Vic era d'unes sis hores. Aquell mateix estiu el diari

¹⁸³³ *Íd.*, núm. 71, 29-12-1861; *Íd.*, núm. 100, 10-4-1862.

¹⁸³⁴ PASCUAL, «La Diputació i la modernització...», *op. cit.*, p. 147.

¹⁸³⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 6-3-1876.

¹⁸³⁶ *Diario de Vich*, núm. 4, 4-5-1877, p. 26-27.

vigatà reproduïa una breu referència extreta d'un periòdic barceloní que posava de manifest un increment important de visitants i estiuejants a Sant Hilari a causa de la nova carretera.¹⁸³⁷

Més endavant, el 1889, la premsa local va fer-se ressò de l'existència d'un projecte de ferrocarril econòmic entre Vic i Sant Hilari impulsat per propietaris amb interessos a la zona. Un d'ells era Josep de Rocafiguera, un dels principals hisendats de la comarca i membre destacat de l'elit vigatana. *El Norte Catalán* recolzà immediatament la idea adduint que això permetria als propietaris de les Guilleries extreure fàcilment els seus productes i convertiria la ciutat de Vic «*en centro de un gran movimiento comercial*».¹⁸³⁸ Semblantment, *La Veu del Montserrat* comentava que «[...] per nostra ciutat no hi ha dupte que te una importancia de primer órdre. La càrrega de carbó, fusta y altres productes del bosch que surt de Sant Hilari y de las Guillerias es extraordinaria, y passaria tota per Vich, aixís com ara la major part va á Santa Coloma ó passa per Arbucias ó Holstalrich. A eix moviment constant ha de juntarse en la temporada d'istiu lo dels passatgers, que duplicarán ó triplicarán sens dupte».¹⁸³⁹ Tots dos periòdics demanaren la cooperació de l'Ajuntament de Vic i de l'empresa del ferrocarril a Sant Joan de les Abadesses, que efectivament van interessar-se pel projecte, com també va fer-ho el bisbe Morgades. Aquella línia, però, no arribà a construir-se mai. A mesura que anà passant el temps se'n deixà de parlar, especialment després que el 1893 es fracassés en l'intent d'incloure-la en l'avantprojecte sobre ferrocarrils secundaris que tenia entre mans el govern. Amb tot, el 1899 des de l'Ajuntament de Vic encara hi van haver gestions per intentar revifar la qüestió. No és l'únic projecte ferroviari d'interès per a la ciutat que quedà en el tinter. De fet, molt poc després, el 1900, començà a parlar-se d'unir Vic amb Amer a través d'un tren econòmic elèctric, projectat per Teodor de Mas, fill d'una destacada família vigatana de tradició carlina.

A pesar dels projectes i pretensions que no van arribar a materialitzar-se, i els retards i dificultats exasperants, el cert és que entre mitjan segle XIX i les primeres dècades del XX la ciutat va consolidar la seva posició com a nus de comunicacions terra endins. El geògraf Jaume Font constata per a 1895 que Vic i Manresa tenien gran importància a l'interior de Catalunya en aquest sentit, i certifica que havien consolidat al

¹⁸³⁷ *Íd.*, núm. 63, 17-7-1877, p. 515-516.

¹⁸³⁸ *El Norte Catalán*, núm. 152, 23-11-1889; *Íd.*, núm. 157, 28-12-1889.

¹⁸³⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 51, 21-12-1889, p. 407.

seu entorn unes xarxes radials de consideració.¹⁸⁴⁰ Així, el 1928 Gonçal de Reparaz podia constatar que «Vic és un centre molt important d'irradiació de carreteres. En surten en totes direccions, i van a enfilar-se a les collades que permeten de travessar les muntanyes veïnes». D'un «eix central» nord-sud, la carretera de Barcelona a Ribes, «es desprenen nombroses carreteres, que uneixen unes amb altres les diverses localitats de la Plana i aquestes amb la resta de Catalunya».¹⁸⁴¹ El mateix Reparaz conferí a l'arribada del ferrocarril, en concret, i a les vies de comunicació modernes, en general, una importància cabdal en el desvetllament econòmic de la comarca: «La Geografia humana ens mostra pocs casos de tan sorprenent resurrecció d'una comarca, degut a la desaparició del seu aïllament, mitjançant la construcció d'una via de comunicacions ràpides, com la que s'ha produït a la Plana de Vic».¹⁸⁴²

3.3.3. Actituds i expectatives de l'elit local davant l'arribada del ferrocarril

3.3.3.1. Motivacions, temors i esperances en el marc dels primers projectes

Els requeriments energètics de la moderna indústria catalana van motivar que des de molt aviat, ja des dels anys centrals de la dècada del 1840, es plantegessin els primers projectes de ferrocarril orientats a facilitar la conducció a Barcelona de l'hulla procedent de les rodalies de Sant Joan de les Abadesses.¹⁸⁴³ La convicció que la conca carbonífera d'Ogassa i Surroca contenia hulla abundant i de suficient qualitat, i que era susceptible d'explotació a gran escala -extremes avalats per informes tècnics diversos-, va ser el principal mòbil i argument per plantejar la construcció d'un ferrocarril en aquella zona. L'interès persistent de les elits econòmiques del Principat per aquesta infraestructura s'explica doncs, en gran mesura, per la necessitat d'obtenir combustible barat per satisfer els requeriments energètics d'una indústria en ple procés de desenvolupament i per la voluntat de pal·liar la gran dependència que es tenia de les importacions d'hulla de l'estranger, fonamentalment d'Anglaterra. Es donava per descomptat, a més, que l'explotació econòmica dels recursos naturals del subsòl només era viable i susceptible de convertir-se en un negoci lucratiu si se superaven les deficiències de la xarxa de

¹⁸⁴⁰ FONT, *La formació de les xarxes...*, op. cit., esp. p. 291-294. Una constatació semblant a OLIVERAS, *La formació dels desequilibris...*, op. cit., p. 140.

¹⁸⁴¹ Gonçal de REPARAZ (fill), *La Plana de Vic*, Vic, Eumo, 1982 (Barcelona, Barcino, 1928), p. 273-274.

¹⁸⁴² *Ib.*, p. 291.

¹⁸⁴³ Per als diversos projectes i conseqüents vicissituds seguim fonamentalment l'obra de Pere PASCUAL, *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999, esp. p. 47-54, 296-308 i 375-389; ÍD., «El ferrocarril carbonífero de Sant Joan de les Abadesses (1867-1900). La frustración de una empresa estratégica», *Revista de Historia Industrial*, núm. 14, 1998, p. 11-42.

transports autòctona. Com és lògic, alguns capitalistes també s'interessaren pel projecte motivats únicament per un afany especulatiu o per la perspectiva d'assolir guanys amb la construcció mateixa de la infraestructura. El temps acabaria demostrant que les expectatives dipositades en els jaciments de la zona eren equivocades.

Sigui com sigui, i sense ànim d'exhaustivitat, indiquem que el 1844 ja hi ha documentat un primer projecte de ferrocarril de Barcelona a Sant Joan de les Abadesses i Camprodon, amb pas per Vic.¹⁸⁴⁴ Pocs anys més tard, el 1847, hi hagué un nou intent de materialitzar aquella iniciativa, amb la implicació capdavantera de la societat minera *El Veterano Cabeza de Hierro*. Posteriorment, a la primera meitat de la dècada del 1850, la companyia *Camino de Hierro del Norte*, impulsada per la casa *Girona Hnos., Clavé y Cía.*, va promoure la construcció del ferrocarril entre Barcelona i Granollers com un primer tram de la línia que continuaria fins a Sant Joan de les Abadesses. Finalment, però, la companyia va renunciar a prolongar la línia en aquella direcció i va optar per reorientar-la devers Girona i França. Una mica més endavant, el juliol del 1857, la concessió del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses va ser atorgada a Miquel Ravella i Ch. A. Moreau, apoderat d'un grup de capitalistes francesos. En els mesos previs, l'Ajuntament de Vic havia informat favorablement el projecte, insistint en què era summament beneficiós tant per a la ciutat i la comarca, en particular, com per a la província i el conjunt d'Espanya, en general.¹⁸⁴⁵ Sembla que, prèviament, el municipi també havia sol·licitat les gestions d'alguns membres de l'elit local com Benet Baquero, Francesc Vila i Pere Estanyol, així com del diputat provincial del districte, el comte de Fonollar, perquè propiciessin l'entesa entre la societat *El Veterano* i el titular del domini eminent de les mines, Joaquim de Romà, i refermessin el compromís de Ravella i els promotors del ferrocarril.¹⁸⁴⁶ Això no obstant, la construcció no es va materialitzar i el 1859 va declarar-se la caducitat de la concessió.

Lògicament, l'eventual arribada del ferrocarril suscità l'atenció del «medi local vigatà». *El Montañés*, l'única capçalera periòdica vigatana que es publicà en la dècada del 1850 -a part del butlletí eclesiàstic-, impulsada principalment per un grup de professionals liberals, dedicà atenció a aquesta qüestió. Probablement, però, el testimoni més rellevant que tenim en aquelles cronologies és el del metge Joaquim Salarich, una

¹⁸⁴⁴ *Prospecto para la construcción de un camino de hierro desde Barcelona á Camprodon*, Madrid, Imprenta de Don Agustín Espinosa y Compañía, 1844.

¹⁸⁴⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 56, 1856-1858, 8-5-1857.

¹⁸⁴⁶ *Ib.*, 23-1-1857.

de les persones més importants del sector il·lustrat local. En la seva obra *Censo de Vich* constata el descens acusat dels preus dels productes agrícoles vigatans i la creixent competència dels cereals forans a causa de la millora de les comunicacions en els darrers anys, principalment resultat de la posada en marxa d'infraestructures com la carretera moderna de Barcelona a Vic.¹⁸⁴⁷ En aquesta línia, com ja hem comentat, en l'epíleg que conclou l'obra esmentada projectava una imatge força pèssima de les expectatives de futur de la ciutat, i es mostrava convençut que l'eventual arribada del ferrocarril més aviat acabaria deteriorant el context econòmic local, amb afectacions negatives en el comerç i els oficis.¹⁸⁴⁸

Pero ¿y las comunicaciones? Activadas estas por los ferro-carriles tampoco darán impulso a nuestra riqueza?

Casi es de sobras esta pregunta, llevando a colación cuanto hemos espuesto [*sic*]. Cuando un país no produce valores no puede tener mercado ni reportar ventajas del trabajo comercial. Vich no tiene sobrantes de frutos, ni materias elaborables, ni disposición para que se establezcan industrias, segun creemos arrojarlo los datos económicos.

Así todo linaje de actividad mercantil provocada por las comunicaciones no tendrá para nosotros otra tendencia que nuestra misma pobreza, los cereales de las otras provincias anonadarán los precios de los nuestros, y los capitales agrícolas deberán sufrir una pérdida de valor real, al tenor del detrimento del precio de los frutos, esta consideración evidente explica [*sic*] nuestra desmembración considerable de capitales. Las comunicaciones incompletas y menos rápidas han rebajado ya el precio de nuestras [*sic*] cereales en un cuarto; las grandes y activas comunicaciones que nos pondrán en contacto con las demás provincias, inundarán nuestra riqueza, aumentando la desestima que ya de sí tienen nuestras [*sic*] frutos agrícolas por su calidad inferior.¹⁸⁴⁹

El mateix autor, en la seva història de Vic, donava una opinió més matisada de la qüestió. Així, tot i que es mostrava procliu a valorar negativament l'impacte que tindrien les noves vies de comunicació en l'àmbit de la moral i els costums, considerava que no era tan evident que les conseqüències fossin igualment negatives en el camp estrictament econòmic. Les seves paraules revelen que una part dels industrials i agricultors de la zona temien els efectes que podia tenir l'arribada del ferrocarril a la comarca.

Y así como hay fundado motivo para creer que en lo moral mudaría en peor la faz de esta comarca con un camino de hierro que la enlazara con Barcelona, no sabemos ni creemos pueda haberlo para decir del todo otro tanto en la parte material, justificándose así los presentimientos de nuestros industriales y agricultores que temen ver hundirse sus industrias y riquezas con la aparición de las locomotoras. ¡Sí, que fuera para nosotros menguada la invención, esta que haciéndonos más pobres, nos volviera peores!¹⁸⁵⁰

¹⁸⁴⁷ SALARICH, *Censo de Vich...*, op. cit., p. 96-97.

¹⁸⁴⁸ *Ib.*, p. 100.

¹⁸⁴⁹ *Ib.*, p. 109.

¹⁸⁵⁰ SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 272-274.

Com hem vist, fragments com aquest van motivar que Joan Mañé i Flaquer fos crític amb les opinions emeses pel polígraf vigatà en una sèrie d'articles que el de Torredembarra va publicar al *Diario de Barcelona* l'any 1857. Mañé contrastava l'alegria amb què el consistori vigatà havia rebut la notícia de la pròxima construcció del ferrocarril amb les valoracions publicades per Salarich i es preguntava, en certa manera, quin deuria ser el sentiment més representatiu de la col·lectivitat local.¹⁸⁵¹ El periodista es mostrava convençut que el ferrocarril seria beneficiós per a la ciutat de Vic, per tal com «*además de ponerle a la puerta el combustible, le llevará con prontitud y baratura las primeras materias y le retirará cómodamente los objetos elaborados*».¹⁸⁵² En la rèplica que Salarich va oferir a Mañé li puntualitzava que «*jamás nos hemos opuesto a la construcción de un ferro-carril, bien que tampoco esperamos obtener con este medio las ventajas que dicho señor nos promete. Esto no es una oposición, es un temor que nos domina [...]*».¹⁸⁵³ El vigatà també s'encarregava de retreure un fragment de la seva pròpia història de Vic en què, a propòsit de les repercussions econòmiques que l'arribada del ferrocarril podia tenir en l'àmbit del comerç, es mostrava prou optimista:

Nuestro comercio es ahora reducido, aunque sin duda van a mudar todas las condiciones de su existencia [*sic*], el día en que Vich esté unido a Barcelona por los rails de un camino de hierro, y a Ripoll por una buena carretera. Entonces tal vez cobre más animación y se estienda [*sic*] la fuerza del crédito, alma del comercio, que hoy día no se conoce más que en un círculo muy limitado [...].¹⁸⁵⁴

En certa manera, les valoracions de Salarich oscil·len entre el catastrofisme i l'optimisme ponderat, tot i que al final de l'article primer de la seva rèplica publicada al *Brusi* gairebé mostrava una confiança entusiàstica davant l'arribada del ferrocarril. Probablement, l'actitud és prou representativa de les incerteses i les contradiccions amb què una part de la població va viure aquell procés de canvi. Hi havia la sensació que, malgrat el temor i les suspicàcies, no hi havia més remei que fer cara al repte que es plantejava. A més, no cal perdre de vista que en un moment que semblava clau per a l'arribada propera del ferrocarril, Salarich tenia interès en presentar els veïns com a inequívocament favorables a aquella novetat.

La ciudad [...] ansía con delirio desasirse del círculo opresor que la constriñe, y emprender un movimiento de expansión [*sic*] que la haga desarrollar vistosa y lozana ante las generaciones venideras. El ferro-carril unido a las demás vías de comunicacion de las demás

¹⁸⁵¹ *Diario de Barcelona*, núm. 44, 13-2-1857, p. 1283.

¹⁸⁵² *Íd.*, núm. 44, 14-2-1857, p. 1316.

¹⁸⁵³ *Íd.*, núm. 59, 28-2-1857, p. 1701.

¹⁸⁵⁴ SALARICH, *Vich, su historia...*, *op. cit.*, p. 288.

poblaciones de la montaña, puede ser uno de los principales agentes que ayuden a alcanzar este beneficio; por esto el vecindario de Vich ha celebrado con desusitada alegría su concesión y espera con impaciencia suma oír el primer silbido de la máquina locomotora Vich, que debe resonar en todo el ámbito de nuestras comarcas.¹⁸⁵⁵

Però el tren encara es faria esperar molt. Els intents infructuosos als quals ens hem referit i la creixent desconfiança respecte les expectatives del negoci ferroviari van fer que les elits econòmiques catalanes pressionessin perquè el govern recolzés l'aprovació d'una subvenció a la línia de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, destinada a crear unes condicions més favorables per a la seva construcció.¹⁸⁵⁶ Davant la controvèrsia sobre el traçat que havia de seguir aquell ferrocarril carbonífer, el consistori vigatà que presidia l'advocat Ramon Valls acordà adreçar una exposició a la reina d'Espanya suplicant-li que fos subvencionat i prioritzat, sobre qualsevol altre, el projecte que partint de Granollers passava per la ciutat de Vic.¹⁸⁵⁷

Amb aquest mateix objectiu, uns mesos més tard l'ajuntament va celebrar una sessió amb la presència del diputat provincial del districte, Pau de Barnola i d'Espona. La reunió venia motivada per la voluntat de perfilar l'estratègia i les gestions més convenients perquè el govern espanyol aprovés la prolongació del ferrocarril de Granollers fins a Vic, «*de cuya importante realizacion pende la vida y la prosperidad de esta Ciudad y su comarca*». Convenia, també, refutar el projecte alternatiu que en aquells moments promovia Joan B. Perera i que pretenia extreure els carbons de Sant Joan de les Abadesses per Manresa. Per tal d'aconseguir els objectius esmentats es va decidir nomenar una comissió que van encapçalar l'alcalde Ramon Valls i Joan M. d'Oliveras, marquès de la Quadra, com a president i vicepresident, respectivament, i de la qual també en van formar part dos regidors i diverses persones particulars significades.¹⁸⁵⁸ Des de l'Ajuntament de Vic es va procurar vetllar la qüestió. Quan en els primers mesos del 1861 va tenir-se notícia que hi havia la intenció d'impedir o retardar la discussió parlamentària del projecte de llei que establia l'origen de la línia a Granollers i fixava una subvenció per a la seva construcció, s'acordà immediatament

¹⁸⁵⁵ *Diario de Barcelona*, núm. 59, 28-2-1857, p. 1701.

¹⁸⁵⁶ PASCUAL, *Los caminos...*, *op. cit.*, p. 301 i s.

¹⁸⁵⁷ AMV, *Llibre d'acords*, v. 57, 1859-1860, 8-6-1860.

¹⁸⁵⁸ Els regidors eren Ramon Ricart i Ramon Capdevila, i aquells que l'integraven a títol individual Ramon de Casanova, Josep Dulcet, Ramon Portavella, Llorenç Pons i Clerch, Ramon Bru de Sala, Manuel Galadies, Climent Campà, Jaume Guix, Rafael Berenguer, Josep Domingo i Lluch i Josep Conill i Ros. Tots els nomenats haurien acceptat el càrrec excepte el comte de Fonollar; *Ib.*, 9-9-1860, 17-9-1860.

eivar una exposició a les Corts per procurar remoure qualsevol obstacle.¹⁸⁵⁹ Poc abans, i per idèntic motiu, s'havia contactat al diputat Pascual Madoz demanant-li que defensés el projecte.¹⁸⁶⁰ L'autoritat i la perseverança amb què va fer-ho van motivar l'agraïment del consistori vigatà, que uns mesos més tard nomenà una comissió del seu si per tributar-li el degut reconeixement.¹⁸⁶¹

Tot el procés legislatiu va ser seguit atentament per la premsa local, aleshores representada per *El Ausonense*. La superació del tràmit del Senat va provocar les primeres reaccions de fervor. El periòdic, que per aquella ocasió especial decidí adornar la seva portada amb una orla, mostrà un entusiasme incontingut davant el que qualificava de «*sueño dorado de cuantos anhelan la prosperidad de nuestro país*».

El lazo de hierro que va a unirnos con Barcelona, será [el] vínculo más fuerte que unirá la leal montaña de Cataluña, el emporio de tantos productos naturales, con el centro de la industria, la fábrica inmensa de tantos artefactos, fruto de la actividad humana: y cuando las locomotoras vayan a buscar en el corazón de los Pirineos el alma del movimiento fabril que hace de nuestra capital la Manchester española, y en nuestros bosques vírgenes, y en los fecundos campos las primeras materias para su alimentación; nos dejarán al pasar los frutos de una civilización creciente, los elementos de fuerza y de vida de que carecemos por estar ahora demasiado distantes de su foco, cuyos rayos llegan a nosotros pálidos y sin energía para avivar nuestro helado espíritu.

Els redactors insistien en la idea que la resolució de l'assumpte en la forma que s'havia produït era una gran notícia per a Vic, però també pel conjunt del país, perquè aquell projecte ferroviari era d'interès general espanyol i permetria donar un impuls decisiu a la indústria, la navegació i la marina, trencant amb la indesitjada dependència energètica de l'estranger. La crònica del periòdic assegurava que la notícia havia estat rebuda amb alegria pels veïns, explicava que s'havia hissat la bandera espanyola al balcó de les cases consistorials i que la bona nova s'havia celebrat amb música als carrers.¹⁸⁶²

3.3.3.2. De l'eufòria a la frustració

La notícia de la sanció reial i la consegüent promulgació de la Llei el 29 de gener de 1862 van desfermar mostres d'eufòria a la ciutat. L'ajuntament, en presumpta consonància amb el sentiment de satisfacció dels veïns, va acordar celebrar públicament aquell «*fausto acontecimiento*» que havia de reportar «*inmensos beneficios*» a la ciutat i

¹⁸⁵⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 12-3-1861.

¹⁸⁶⁰ AMV, Correspondència 1861-1862, 3, 12-2-1861.

¹⁸⁶¹ AMV, Correspondència 1861-1862, 5, 5-10-1861; *El Ausonense*, núm. 48, 10-10-1861; *Íd.*, núm. 50, 17-10-1861.

¹⁸⁶² *Íd.*, núm. 73, 5-1-1862.

la comarca.¹⁸⁶³ *El Ausonense* optà per engalanar la seva portada de nou i obrí amb un poema d'Ignasi Campà, jove llicenciat en dret i soci del Cercle Literari. La composició presentava la història de la ciutat com una successió de períodes de glòria i decadència, i presentava el ferrocarril com el revulsiu que havia de propiciar el renaixement de la ciutat i posar fi a l'etapa de letargia en què havia caigut darrerament.

Levanta; harto has dormido.
Levanta, Vich, y escucha
Rasgar los aires el vivaz silvido;
Es la voz imponente
Del poderoso movil de este siglo,
Que hacia ti se adelanta;
Es la voz imponente
De un monstruo de vapor con que saluda
Al cruzar magestuoso
Con su ferrada planta
Las comarcas altivo y poderoso.
Es el grito de alerta
Con que al pasado llama
El porvenir risueño de tu vida;
Es la voz conmovida
Con que el siglo te brinda a un banquete
De dicha y de ventura; Es el grito de gloria
Que lanza al renacer tu bella historia.¹⁸⁶⁴

L'esdeveniment va motivar altres composicions, algunes de les quals també van publicar-se a la premsa, com la del jove Marià Codina Cuadras, igualment soci del «Círcol» i fill d'una família benestant de confiters de la plaça Major, el qual també associà l'arribada del ferrocarril amb el ressorgiment de la ciutat.¹⁸⁶⁵ De formes diverses, el concepte va ser repetit fins a la sacietat en les pàgines de la premsa periòdica de la ciutat durant aquells dies.

Regocíjate, [...], querida patria; justos, muy justos son los festejos que en estos días de expansion [*sic*] y júbilo, dedicas a celebrar la feliz noticia que te da nuevo aliento para que vivas vida nueva, prosperes y crezcas, sin que por esto debas abandonar tus sagradas tradiciones, tus saludables costumbres, tus religiosas y arraigadas creencias: tu semblante cobrará nuevo vigor y hermosura al facilitarse la comunicación con poblaciones acaso más cultas, centros de saber y mayor movimiento industrial y mercantil; unas y otras cualidades van a formar en ti un bellissimo y agradable conjunto. Desde hoy ya no serás tenida por ciudad caduca y población inerte [...].¹⁸⁶⁶

Les celebracions programades per l'ajuntament van comptar amb un repicament general de campanes, l'exhibició del retrat de Sa Majestat al balcó de les cases consistorials, les

¹⁸⁶³ AMV, Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862, 29-1-1862.

¹⁸⁶⁴ *El Ausonense*, núm. 79, 26-1-1862.

¹⁸⁶⁵ *Íd.*, núm. 80, 30-1-1862.

¹⁸⁶⁶ *Íd.*, núm. 81, 2-2-1862.

interpretacions de la banda municipal de música, ball, il·luminacions, decoracions al·lusives, i l'ofici d'un tedèum a la Catedral. També s'acordà repartir ajudes als pobres necessitats i subministrar menjar abundant als albergats a la Casa de Caritat i la Misericòrdia i, també, als reclusos de la presó. Algunes associacions de la ciutat, com el Casino *Vicense*, la Societat Filharmonicodramàtica o la societat coral *El Ausonense* se sumaren particularment als festejos.¹⁸⁶⁷

El Cercle Literari també va voler celebrar a la seva manera aquella notícia i el dia 2 de febrer va organitzar una vetllada especial. Francesc d'A. Aguilar, prevere i professor del Seminari, va llegir un discurs titulat «Reseña histórica de los ferro-carriles en general y del vapor aplicado á ellos como fuerza motriz», Manuel Galadies va repassar la «Historia de las vicisitudes porque ha pasado el proyecto del ferro-carril de Vich» i Salvi Almató va referir-se als beneficis que aquell mitjà de transport aportava a la medicina, en particular, i a la humanitat, en general.¹⁸⁶⁸ Altres socis van arrodonir la vetllada amb la lectura de poesies concebudes per a l'ocasió.¹⁸⁶⁹ Poc s'ho devia pensar Galadies que aquell enfilall de vicissituds que ell probablement presentà des de la perspectiva de qui veu el final d'un llarg procés, tindria encara una continuació desesperançadorament perllongada i enrevessada fins a l'arribada definitiva del ferrocarril tretze anys més tard, el 1875.

En el treball d'Aguilar, que es publicà poc després, es posa de manifest la incertesa que envoltava l'arribada del ferrocarril i la percepció, entre demoníaca i fascinant, que en tenia una part de la població. L'autor, però, no dubtava a qualificar l'esdeveniment de «*fausto suceso*».¹⁸⁷⁰ El discurs d'Aguilar harmonitza l'avenç tècnic i científic amb la religió, presentant les successives innovacions i descobriments en aquests camps com un procés inexhaurible a través del qual la humanitat aniria aprofundint, progressivament, en el coneixement de la suprema Creació divina. Després de resseguir a grans trets la història del ferrocarril i d'atribuir el retard espanyol en aquest camp a les guerres constants, Aguilar afirmava la utilitat i els beneficis d'aquell modern mitjà de transport, i s'ocupava d'impugnar les objeccions i prevencions més esteses. El prevere

¹⁸⁶⁷ *Íd.*, núm. 80, 30-1-1862; *Íd.*, núm. 82, 6-2-1862; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1862, «Programa. Elevado felizmente...» (Vic, Imprenta de Ramon Tolosa, 1862).

¹⁸⁶⁸ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Academias literarias y liricas del Circulo-literario de Vich. Academias literarias y líricas celebradas en dicha Sociedad; coleccionadas por los socios D. José Serra y Campdelacreu y D. José Salarich y Giménez.

¹⁸⁶⁹ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 2-2-1862.

¹⁸⁷⁰ Francisco de A. AGUILAR, *El Ferro-Carril. Discurso que en la sesion celebrada por el Círculo Literario de Vich leyó el socio...*, Vic, Imprenta y Librería de Luciano Anglada, 1862, p. 3.

manlleuenc també va carregar contra els qui presentaven els eclesiàstics com a enemics del progrés de les ciències i afirmaven que si la ciutat no comptava encara amb aquella infraestructura era a causa de l'oposició de l'Església. L'autor es mostrava convençut que el ferrocarril aportaria beneficis materials a la zona i rebutjava l'existència d'una correlació directa de causa-efecte entre l'arribada del ferrocarril -i l'avenç tecnocientífic en general- i l'increment de la immoralitat. L'avenir de la comarca sense el ferrocarril era lúgubre:

Esta ciudad ha podido ser llamada con razón por muchos siglos el centro de la alta Cataluña, pero comenzó ya a dejar de serlo y pronto no fuera sino un punto perdido en el mapa catalán que costara trabajo encontrar. Construídos los carriles de Manresa y Gerona, aquellas vías absorberían todo el tráfico de las montañas con la capital; los caminos de Berga y de Olot por los que, como por las venas los elementos nutritivos llegan al corazón del cuerpo, venían a encontrarse aquí aquellas largas recuas cargadas con los productos de la naturaleza y de la industria, se cubrirían a no tardar de frondosa yerba; las fábricas de las orillas del Ter que tanta vida y riqueza han traído deberían cerrarse, porque el precio del transporte no les dejará sostener la competencia con las del Cardoner [*sic*], Llobregat y Fluviá; nuestros jóvenes faltos de trabajo y de estímulo se entregarían a los vicios de la ociosidad o irían a buscar pan y aliento en otra parte; el plano de Vich se convertiría en un páramo, la ciudad en una aldea. Aunque el ferrocarril no hiciera más que evitar estos males, conservándonos la vida actual, prestara ya un grande beneficio, pero podemos, sin salir los límites de la prudencia, prometernos más amplios y favorables resultados.¹⁸⁷¹

L'autor també considerava que l'explotació de les mines d'Ogassa i Surroca estimularia la indústria fabril de la zona, i apuntava la possibilitat que l'extensió de la línia fins a la frontera permetés convertir aquella infraestructura en un eix de connexió hispanofrancès. Aguilar acabava el seu treball adreçant-se als veïns, en general, i a les autoritats, en particular, perquè davant de l'arribada del ferrocarril estudiessin els mitjans «*de hacer menos brusca la transición que va a verificarse*» i accentuessin la vigilància sobre la propagació de la immoralitat i la indiferència, tot recomanant un enfortiment del teixit associatiu i institucional d'inspiració religiosa.¹⁸⁷²

Malgrat l'aposta més o menys decidida del poder municipal i la predisposició favorable d'una part important de l'elit de la ciutat, del text de Francesc d'A. Aguilar i d'alguns passatges de l'obra de Joaquim Salarich es desprèn clarament la impressió que en el «medi local» l'eventual arribada del ferrocarril també generava dubtes, recels i oposició. La premsa local de l'època s'ocupà en més d'una ocasió de combatre aquelles actituds i procurà crear un estat d'opinió favorable a l'arribada del ferrocarril. El setembre del 1861, per exemple, *El Ausonense* retreia «*la prevención con que algunos*

¹⁸⁷¹ *Ib.*, p. 17-18.

¹⁸⁷² *Ib.*, p. 19.

espíritus débiles y obcecados miran estos y otros adelantos del siglo actual», i assegurava que si amb anterioritat no s'havia aconseguit la prolongació de la línia de Granollers era, en part, a causa de «*la indiferencia motivada por el solo temor de perjuicios imaginarios y absurdas preocupaciones*». Els redactors consideraven que potser anys enrere el temor dels propietaris, agricultors i industrials de la zona era comprensible atesa la radical novetat d'aquell nou mitjà de locomoció i transport, però que el temps ja havia anat demostrat que aital preocupació era infundada.¹⁸⁷³ Els responsables del periòdic van treballar insistentment perquè arrelés l'associació entre ferrocarril, prosperitat, treball, creixement econòmic i bé comú.¹⁸⁷⁴

El ferrocarril va ser el motiu central de la celebració de carnaval del 1862. La representació de l'arribada de la primera locomotora i la inauguració de la via amb presència d'unes autoritats parodiades continuaria sent, durant molt de temps, només una mascarada.¹⁸⁷⁵ El fet que anessin passant els mesos i que el govern no convoqués la subhasta oportuna va començar a alimentar un nerviosisme i una preocupació creixents. Com a explicació d'aquesta tardança es consideraven motius diversos, com ara que la societat minera *El Veterano* no tenia en estat d'exploració les mines o que aparentment no hi havia cap empresa ni societat potent disposada a promoure el projecte de construcció i explotació del ferrocarril.

Ateses aquestes circumstàncies, especialment a partir de la tardor del 1862, *El Ausonense* va iniciar una petita campanya per procurar despertar sinèrgies favorables en el marc local que compensessin, d'alguna manera, les dificultats objectives existents. En una sèrie d'articles titulada «*Vich y el camino de hierro*», els redactors entonaven el *mea culpa* afirmant que, fins aleshores, davant del retard, des de la ciutat i la comarca tot el que s'havia fet era «*emitir estériles deseos*» i «*dolernos de la demora*».¹⁸⁷⁶ S'observava que el temps en què el ferrocarril era vist com un negoci nou i lucratiu havia passat i que la disponibilitat de capital en el present ja no era la mateixa d'anys enrere, per tal com els inversors i els especuladors ja havien compromès els seus recursos en altres iniciatives. Des del periòdic es feia una crida al patriotisme i a l'esperit de cooperació, a trencar l'apatia i a mobilitzar els interessos econòmics de la zona per tal d'evidenciar que en el territori hi havia interès i voluntat de

¹⁸⁷³ *El Ausonense*, núm. 39, 8-9-1861.

¹⁸⁷⁴ *Vid.*, molt poc després, un article de fons en la mateixa direcció a *Íd.*, núm. 41, 15-9-1861.

¹⁸⁷⁵ *Íd.*, núm. 90, 6-3-1862.

¹⁸⁷⁶ *Íd.*, núm. 154, 12-10-1862. La sèrie continua en els números 156, 162 i 166.

corresponsabilitzar-se en l'empresa. El bisetmanari va acabar demanant la convocatòria d'una reunió pública i la constitució d'una comissió local promotora del ferrocarril amb la missió de fomentar la subscripció d'accions, de manera que els possibles licitadors advertissin que hi havia capitals disponibles. El poder municipal, per la seva banda, també va actuar. L'alcalde de Vic, Ramon Valls, va convocar a una reunió als homòlegs dels municipis del partit judicial implicats directament en la construcció de la línia. L'objectiu de la trobada era subscriure conjuntament una exposició adreçada a Sa Majestat traslladant-li la preocupació pel retard en la subhasta i la conveniència d'engegar una obra pública d'importància que permetés pal·liar els efectes de l'aguda crisi econòmica, que havia deixat sense feina a moltes famílies de la zona.¹⁸⁷⁷

En consonància amb les reivindicacions d'*El Ausonense*, el mes de desembre va obrir-se una subscripció d'accions que el periòdic va procurar estimular en tot moment. El comte de Centelles i duc de Solferino, així com el seu germà Rafael de Llanza, van ser dels primers a assumir el compromís d'accions.¹⁸⁷⁸ Significativament, el Cercle Literari, lloc concorregut habitualment per l'elit local, va ser triat com a punt estable de subscripció.¹⁸⁷⁹ Els responsables de l'entitat van tenir interès en destacar la seva iniciativa en aquesta qüestió en la memòria del 1863.¹⁸⁸⁰

La notícia de la publicació oficial de la subhasta el gener del 1863 hauria estimulat les subscripcions.¹⁸⁸¹ La notícia va ser celebrada i va tenir-se cura especial en felicitar al diputat a Corts pel districte, Pere Moret.¹⁸⁸² El nou ajuntament, presidit ara per Josep Giró i Torà, va recolzar la iniciativa de la subscripció i va apadrinar una reunió pública de propietaris i de veïns que havien signat accions. En l'assemblea, celebrada el dia 17 de gener, va elegir-se una comissió encarregada de fomentar la subscripció que van formar Rafael de Llanza, Antoni Soler, Josep M. Cirera, Josep M. Castellana, Marià de Febrer, Francesc Domingo i Garriga, Salvi Almató, Francesc X. Calderó i Joaquim Salarich.¹⁸⁸³ La major part eren hisendats i propietaris o professionals liberals. Cal fer notar que molts eren socis fundadors del Cercle Literari i pràcticament hi estava representada en ple la redacció d'*El Ausonense*. En la seva primera al·locució, en bona

¹⁸⁷⁷ AMV, Correspondència 1862-63, 3, 22-10-1862, 23-10-1862.

¹⁸⁷⁸ *El Ausonense*, núm. 169, 4-12-1862; *Íd.*, núm. 173, 18-12-1862.

¹⁸⁷⁹ *Íd.*, núm. 174, 21-12-1862.

¹⁸⁸⁰ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1863.

¹⁸⁸¹ *Vid.* una de les butlletes a ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1863, «Distrito municipal de...».

¹⁸⁸² AMV, Llibre d'acords, v. 59, 1863-1864, 9-1-1863; *El Ausonense*, núm. 180, 11-1-1863.

¹⁸⁸³ *Íd.*, núm. 185, 29-1-1863.

mostra de les expectatives desmesurades dipositades en l'hulla ripollesa, s'assegurava que amb el ferrocarril

[...] nuestra industria se engrandecerá y prosperará, las propiedades urbanas y agrícolas serán más productivas, y aumentarán su valor, disfrutaremos de los adelantos y comodidades de las ciudades más populosas, porque el ferro-carril será para Vich un manantial de vida y prosperidad, y sobre todo, nos cabrá el digno orgullo de haber contribuído a la regeneración de esta nuestra idolatrada patria.¹⁸⁸⁴

Segons els comissionats, el ferrocarril en qüestió tenia possibilitats de convertir-se en un negoci lucratiu pels accionistes i, a més, no només seria altament beneficiós per a Vic i la seva comarca, sinó que era una obra d'interès espanyol que permetria alliberar el país de la servitud del ferro i el carbó anglesos. El discurs sintonitzava plenament amb el que preconitzaven els responsables d'*El Ausonense*, que no cessaven de reclamar la cooperació del capital local en un acte de patriotisme i asseguraven que «*el ferro-carril es todo nuestro porvenir, es el único medio de alzarnos de nuestra postración y salvarnos de la ruina*».¹⁸⁸⁵ El periòdic procurà fer arribar el missatge amb formes i registres varis, recurrent també als habituals models dialogístics, com ho exemplifica la publicació d'una conversa fictícia entre un «*ilustrado ciudadano*» i un «*labrador*», en què el primer procurava convèncer al segon dels beneficis del ferrocarril i la conveniència de subscriure accions.¹⁸⁸⁶ L'arribada del tren havia de ser la «*chispa galvánica*», «*el poderoso elemento que anime la circulación de este cuerpo helado*».¹⁸⁸⁷

Poc abans que es fes la subhasta la companyia dels ferrocarrils de Barcelona a Girona, presidida per Manuel Gibert, s'interessà ostensiblement per la construcció de la línia de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, establí un conveni amb la societat minera *El Veterano* i nomenà una comissió integrada per destacats capitalistes dirigida a fomentar la subscripció d'accions. Es designaren també algunes personalitats com el comte de Fonollar, Ramon de Casanova, Jaume Guix o Joan Vaxeras, entre d'altres, amb l'encàrrec, especialment, de promoure la subscripció a Vic i comarca i auxiliar la comissió vigatana constituïda dies enrere.¹⁸⁸⁸ Un cop constatada la intenció resolta de la companyia *Caminos de Hierro de Barcelona a Gerona* de concórrer a la subhasta, molts donaren per fet que aquesta seria un pur tràmit i que ja estava assegurada la construcció de la línia.

¹⁸⁸⁴ *Íd.*, núm. 184, 25-1-1863.

¹⁸⁸⁵ *Íd.*, núm. 182, 18-1-1863.

¹⁸⁸⁶ *Ib.*

¹⁸⁸⁷ *El Ausonense*, núm. 183, 22-1-1863.

¹⁸⁸⁸ *Íd.*, núm. 184, 25-1-1863; *Íd.*, núm. 185, 29-1-1863; *Íd.*, núm. 186, 1-2-1863.

En el mes de febrer del 1863 l'assumpte va entrar en una nova fase. Després d'unes reunions celebrades a les cases consistorials els dies 7 i 8, presidides per l'alcalde de Vic i amb presència, entre d'altres, de representants de la societat *El Veterano* i de la companyia del ferrocarril de Barcelona a Girona, va resoldre's donar suport explícitament a aquesta empresa. El fet va provocar la dimissió de la comissió vigatana nomenada el dia 17, i la designació d'una nova junta formada per Josep Conill i Ros, Ramon Ricart, Joan Moret, Joaquim de Rocafiguera, Joan Vilaró, Josep Domingo i Lluch, Salvador Mas i Colomer, Ramon Capdevila i Lleona, Miquel Bassols, Miquel Balmes, Jaume Guix, Vicenç Teixidor, Pere Estanyol i Francesc de P. Campà.¹⁸⁸⁹ La nova comissió va esforçar-se perquè els que ja havien subscrit accions sense comprometre's amb cap licitador en particular -aquest havia estat el criteri de la primera comissió-, ho fessin ara explícitament per l'empresa que presidia Manuel Gibert, convençuts que aquesta seria l'única postora i que si no se la recolzava prou la subhasta podia quedar deserta.

Aquella resolució va provocar certa divisió entre els interessats i va acabar generant una agra polèmica, més quan es va tenir coneixement del desenllaç inesperat de la subhasta, a la qual van concórrer fins a vuit propostes i que va resoldre's favorablement a Alejandro Bengoechea, que va renunciar a la subvenció oferta pel govern i va oferir-se a reduir en nou anys el període de concessió establert per la llei. El fet va causar gran sorpresa i va generar suspicàcies fonamentades en la temença que aquella fos una operació estrictament especulativa i que, consegüentment, no hi hagués una veritable voluntat de materialitzar la construcció de la infraestructura. Poc més tard va saber-se que Bengoechea havia actuat per encàrrec de la casa anglesa *Breusing & Co.* de Manchester. Des d'*El Ausonense* va celebrar-se amb to grandiloqüent la rematada perquè teòricament havia de significar un pas més per a la realització del ferrocarril, però immediatament va arremetre's contra les pressions que s'havien rebut en els dies anteriors perquè es canviés el criteri que havia guiat inicialment la subscripció d'accions, ja que en aquelles noves circumstàncies les obligacions concretes resultaven del tot inútils. Els redactors del periòdic van mostrar-se molt crítics amb l'actitud de

¹⁸⁸⁹ AMV, Correspondència 1866 i 1866-78, Diversa, 8-1-1863. La data de la correspondència és equivocada, essent la correcta la de 8 de febrer de 1863; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1863, «Ausonenses: La feliz nueva...» (14-2-1863); *El Ausonense*, núm. 189, 12-2-1863.

l'empresa del ferrocarril de Barcelona a Girona i van retreure la posició poc airosa en què es trobaven aquells que havien recolzat les exigències de la companyia.¹⁸⁹⁰

Els homes del Cercle Literari van donar mostres de nou de l'interès que tenien en l'arribada del ferrocarril. Pocs dies després de conèixer-se la subhasta el prevere Aguilar va intervenir altra vegada a la tribuna de l'entitat per posar de manifest les utilitats que havia de reportar aquella infraestructura i va reclamar unitat, en clara al·lusió a les dissensions que havia provocat l'assumpte de les subscripcions.¹⁸⁹¹ Una mica més endavant, el 15 de març, va acordar-se recolzar la iniciativa de Salvi Almató d'instituir uns premis a la virtut i va decidir-se fer coincidir l'acte amb l'arribada del ferrocarril. En la mateixa sessió, a proposta del president de l'entitat Climent Campà, va proposar-se de debatre la influència que tindria en l'economia local aquella nova infraestructura i quines mesures calia prendre per limitar-ne les afectacions indesitjables.¹⁸⁹²

El relleu d'*El Ausonense*, l'*Eco de la Montaña*, va seguir amb absoluta minuciositat tot el relatiu a l'afer del ferrocarril des de la seva aparició l'abril del 1863. La intensitat i la continuïtat amb què va seguir-se aquesta qüestió en la premsa local de la dècada del 1860 probablement no té punt de comparació amb cap altre afer ciutadà. A través de les informacions extretes dels periòdics barcelonins i madrilenys, però també de les pròpies fonts i corresponsals, l'*Eco de la Montaña* va reportar, entre altres aspectes i vicissituds, l'aprovació governamental del traspàs de la concessió, les suspicàcies i els arguments conspiratius que va fomentar el fet que aquesta hagués acabat en mans d'una societat anglesa, l'aprovació per part del Consell d'Estat dels estatuts de la societat encarregada de la construcció i l'explotació de la infraestructura, la formació del consell d'administració de l'empresa, l'emissió d'obligacions, l'entrada de capital francès, les gestions de la companyia per canviar el sistema «articulat» denominat Arnoux pel convencional, la possibilitat de variar el traçat en el tram de la plana de Vic de manera que el ferrocarril passés per Manlleu i no pas per Sant Hipòlit de Voltregà, els estudis dels enginyers sobre el terreny, i l'inici i l'avenç de les obres. L'extraordinària atenció dispensada al tema del ferrocarril dona fe de l'enorme interès que almenys una part de l'elit local i els sectors il·lustrats de la ciutat conferien a aquest assumpte.

Entre els aspectes més polèmics cal esmentar el de la ubicació de l'estació. L'octubre del 1863 l'*Eco de la Montaña* es feia ressò de rumors segons els quals es

¹⁸⁹⁰ Vid. *Íd.*, núm. 190, 15-2-1863 i els números següents.

¹⁸⁹¹ *Íd.*, núm. 193, 26-2-1863.

¹⁸⁹² Ens hi hem referit a les p. 211-213 d'aquest treball.

pretenia situar l'estació al nord-oest de la ciutat, decisió amb què el periòdic estava conforme i que els redactors suposaven que s'adeia amb les preferències de la major part de la població. Els redactors, però, feien evident que, de fet, la ciutat no tenia forma de fer prevaldre els seus interessos davant la companyia, i retreia de nou l'episodi de les subscripcions.

He aquí otra de las *graves consecuencias* de no haberse obrado con más prudencia procurando que el país tuviera representación, interesándose directamente por medio de acciones, en los negocios de la Compañía que ha de construir y explotar nuestro ferro-carril, del mismo modo que el país espontáneamente había proyectado hacerlo; he aquí un resultado práctico, un perjuicio tangible y de gran transcendencia para la ciudad; he aquí una *grave consecuencia* de haberse devuelto las papeletas, en las que un sin número de personas afectas a los intereses del país, se habían comprometido, con la autoridad de su firma, a suscribir un crecido número de pedidos de acciones.¹⁸⁹³

Uns mesos més tard el bisetmanari vigatà continuava lamentant-se de la impotència i l'apatia de la ciutat davant d'un fet tant remarcable com el del traçat del ferrocarril en el seu terme i la ubicació de l'estació, i reclamava la constitució d'una comissió que vetllés pels interessos vigatans a prop de la companyia.¹⁸⁹⁴ En concordança amb els desitjos expressats pel periòdic, finalment el mes de juny va tenir lloc a l'ajuntament una reunió ciutadana molt concorreguda en la qual es va resoldre de nomenar una comissió encarregada de mitjançar amb la companyia del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses per aconseguir que aquesta ubiqués l'estació a l'oest de la ciutat, i no pas a llevant, al cantó del Gurri, com hi havia notícies que volia fer-ho.¹⁸⁹⁵ La comissió va reunir-se uns dies més tard, a Vic, amb Josep M. de Fivaller, membre del consell d'administració, i Josep M. de Despujol, secretari de la societat a Barcelona, i se'ls va oferir la cessió gratuïta de terrenys a ponent per ubicar-hi l'estació, els tallers de reparació i els magatzems.¹⁸⁹⁶ La comissió va desgranar els arguments que recomanaven la construcció d'aquells serveis i edificis a ponent en un comunicat publicat el 15 de juliol, i va fer una crida a contribuir en la subscripció veïnal voluntària amb què s'esperava cobrir les despeses consegüents a l'adquisició dels terrenys.¹⁸⁹⁷ Pocs dies més tard, però, la comissió havia d'admetre el «*resultado mezquino*» de la

¹⁸⁹³ *Eco de la Montaña*, núm. 55, 8-10-1863.

¹⁸⁹⁴ *Íd.*, núm. 82, 10-1-1864.

¹⁸⁹⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 59, 1863-1864, 14-6-1864; *Eco de la Montaña*, núm. 127, 16-6-1864; *Íd.*, núm. 133, 7-7-1863. Els elegits per a la comissió van ser Josep d'Espona i de Barnola, Josep Mascaró, Miquel Bassols, Joan Josep Canudas, Llorenç Comas, Francesc Campà, Josep Bach, Josep Torrents i Bofill i Joan Sendra, a més de Rafael de Llanza, Joaquim de Rocafiguera i Josep Pascual i Elias, aquests darrers membres de l'ajuntament.

¹⁸⁹⁶ *Ib.*

¹⁸⁹⁷ *Eco de la Montaña*, núm. 135, 14-7-1864; *Íd.*, núm. 135 (bis), 15-7-1864.

iniciativa fins aleshores, que havia aconseguit reunir 40.000 rals.¹⁸⁹⁸ Passats uns mesos es reconeixia que malgrat que la comissió continuava en les seves funcions, es trobava «*sola y abandonada*».¹⁸⁹⁹

La suposada unanimitat de la ciutat pel que fa a la ubicació de l'estació no era tal. A mitjan maig del 1865 l'*Eco de la Montaña* es feia ressò de l'activitat d'una colla de veïns per tal d'aconseguir que el ferrocarril tracés el seu recorregut per la part est de la ciutat. La iniciativa va merèixer dures censures dels redactors del periòdic, que van acusar els seus promotors d'estar disposats a sacrificar el bé comú i l'avenir de la ciutat als seus mesquins interessos particulars, i de ser els mateixos que havien procurat sembrar la desconfiança i la indiferència entorn del negoci i l'empresa del ferrocarril.¹⁹⁰⁰ L'article va ser replicat immediatament pels al·ludits amb un escrit que van firmar, entre d'altres, l'advocat Antoni Soler, els fabricants Ramon Capdevila i Jacint Comella i l'hisendat Joaquim Vilarrubia. Aquests van refusar contundentment les acusacions i van comprometre's a publicar una relació detallant els motius en què basaven la seva convicció «*y en la cual se verá claro quiénes son los egoistas, los monopolizadores y los que se apropian equivocada y afectadamente la voz e intereses de todo un pueblo, cuya principal parte les ha desmentido con la más significativa indiferencia a unas excitaciones y llamamientos que no eran desinteresados ni justos como debieran serlo*».¹⁹⁰¹ Poc més tard, efectivament, van publicar l'imprès anunciat, amb el títol «*Ventajas y mayor conveniencia que resultarán de tocar el ferrocarril de San Juan de las Abadesas en la ciudad de Vich por su parte oriental, más bien que por el occidente*».¹⁹⁰² La polèmica es va mantenir ben viva en els dies següents.¹⁹⁰³

En aquells moments, a mitjan 1865, ja era sabut que l'empresa responsable de la construcció i l'explotació de la infraestructura passava per una situació molt difícil. No obstant això, l'actitud de l'*Eco de la Montaña* va ser fins a l'últim moment la de procurar no desacreditar la companyia i mostrar la màxima confiança en l'èxit final de l'empresa. Més endavant, aquest fet li va comportar crítiques per part del seu competidor periodístic, *El Porvenir*, que des del seu primer número de juny del 1866 es va mostrar molt més bel·ligerant amb la societat concessionària i va acusar el

¹⁸⁹⁸ *Íd.*, núm. 140, 31-7-1864.

¹⁸⁹⁹ *Íd.*, núm. 204, 12-3-1865.

¹⁹⁰⁰ *Íd.*, núm. 225, 25-5-1865.

¹⁹⁰¹ *Íd.*, núm. 226, 28-5-1865. A més dels esmentats també van subscriure'l Miquel Soler i Lluçia Puig, la identitat dels quals no tenim clara.

¹⁹⁰² ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1865, «Ventajas y mayor conveniencia...» (30-5-1865).

¹⁹⁰³ *Eco de la Montaña*, núm. 228, 4-6-1865; *Íd.*, núm. 229, 8-6-1865.

bisetmanari conservador d'haver estat, fins aleshores, excessivament condescendent. El fet és que la fallida de l'accionista majoritari i el context de crisi financera general van acabar arrossegant la societat del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses a l'enfonsament. Els intents per fer-la surar van revelar-se infructuosos.¹⁹⁰⁴ El setembre del 1865 van acomiadar-se diversos operaris de la línia i les obres van quedar del tot paralitzades. Davant aquest fet, l'Ajuntament de Vic presidit per Rafael de Llanza acordà dirigir una exposició al ministre de Foment fent-li conèixer els greus perjudicis que es derivaven d'aquest fet i reclamant que s'obligués l'empresa concessionària a complir els seus compromisos.¹⁹⁰⁵ En els mesos següents l'Ajuntament de Vic, així com altres municipis compresos en el traçat de la línia, els responsables de la societat minera *El Veterano* i la premsa local van intensificar la pressió perquè el govern intervingués de forma resolutiva, declarant la caducitat o l'expropiació de la concessió per causa d'utilitat pública i dictant les mesures adients perquè es pogués verificar aviat la represa dels treballs.¹⁹⁰⁶ Finalment, el govern va declarar dissolta la societat del Ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses (Reial decret de 31 d'octubre de 1866) i caducada la concessió (Reial ordre de 7 de novembre de 1866).

3.3.3.3. L'arribada efectiva del tren a la ciutat. Darrers passos d'un camí llarg i tortuós

Segons ha explicat Pere Pascual, les elits econòmiques catalanes van pressionar de valent perquè el govern tragués de nou a subhasta el projecte subvencionat de ferrocarril carbonífer de Sant Joan de les Abadesses.¹⁹⁰⁷ La llei que autoritzava el govern a atorgar en subhasta pública la concessió d'aquell ferrocarril va ser promulgada el 26 de juny de 1867. El mes d'octubre d'aquell mateix any importants personalitats del món econòmic català van reunir-se a la Llotja de Barcelona sota la presidència del governador civil de la província i van nomenar una comissió amb l'encàrrec de gestionar el necessari per

¹⁹⁰⁴ Vid. els detalls a PASCUAL, *Los caminos...*, op. cit., p. 306 i s.

¹⁹⁰⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 6-11-1865.

¹⁹⁰⁶ *Ib.*, 17-9-1866; *El Porvenir*, núm. 18, 12-9-1866. Una mica abans, a finals de maig, l'Ajuntament de Vic havia acordat enviar una exposició al Congrés sol·licitant a la cambra que autoritzés el govern a subvencionar l'empresa del ferrocarril perquè pogués acabar les obres; *Ib.*, 28-5-1866. L'acord municipal es va prendre després que Joan Vaxeras, exalcalde de la ciutat, ho suggerís a l'ajuntament amb carta des de Barcelona, on estava en contacte amb «*personas de buena representación social*» interessades en aquell assumpte i que estaven procurant de reunir exposicions de tots els ajuntaments compresos en la línia per fer-les arribar juntes a la comissió del Congrés que s'ocupava d'aquella qüestió; AMV, Correspondència 1866 i 1866-78, Maig 1866, 26-5-1866. Igualment, seguint el suggeriment de Vaxeras, l'Ajuntament de Vic va adreçar-se a la corporació provincial per informar-la d'aital gestió i demanar-li recolzament; *Ib.*, 29-5-1866.

¹⁹⁰⁷ PASCUAL, *Los caminos...*, op. cit., p. 375 i s.

impulsar la construcció de la via. En va ser elegit president Josep M. de Fivaller, representant a Corts per Vic, que uns mesos abans havia format part de la comissió parlamentària que havia dictaminat favorablement el projecte de llei del ferrocarril.¹⁹⁰⁸ En els mesos següents s'aconseguí la cooperació de la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona, de l'empresa del Ferrocarril de Barcelona a França i de les societats mineres interessades que, amb fórmules i oferiments diferents, procuraren incentivar l'interès pel projecte. A les envistes de la subhasta i sense perspectiva de licitadors, es procurà donar impuls a una subscripció voluntària per atraure el màxim de capital. L'Ajuntament de Vic, prèvia excitació del governador civil i de la comissió gestora barcelonina, va reunir els veïns majors contribuents de la ciutat per valorar la possible participació del municipi en la subscripció i, atesa la gran importància d'aquell assumpte, va decidir per unanimitat cooperar-hi consignant en el seu pressupost anual una partida de 8.000 rals durant deu anys en concepte d'avançament reintegrable.¹⁹⁰⁹

Malgrat aquests esforços i iniciatives, però, la subhasta celebrada el mes de maig no va donar cap resultat. La junta gestora continuà intensificant els esforços per promoure la subscripció de capital i, en aquest marc, Josep M. de Fivaller i Josep M. de Despujol, membres de la junta gestora del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses, van desplaçar-se a Vic a principis de juliol per procurar aconseguir el màxim d'adhesions en aquella ciutat i comarca. En la reunió, que va ser presidida per l'alcalde accidental Jacint Comella i va comptar amb alguns dels principals contribuents de la zona, va nomenar-se una comissió local per fomentar la subscripció de capital, formada pel mateix Comella, Joan d'Abadal, Manuel Font, Joan Subirachs, Benet Baquero, Joaquim de Rocafiguera, Lluís M. de Ferrer, Jacint Conill i Font, Josep Torrents i Marià

¹⁹⁰⁸ Josep M. de Fivaller havia estat elegit diputat a Corts per Vic en les eleccions de desembre del 1865 i va renovar en el mateix càrrec imposant-se en els comicis de març del 1867. En aquesta darrera data el Cercle Literari de Vic va acordar, en junta general, nomenar-lo soci honorari de l'entitat. De la comissió gestora per promoure el ferrocarril carbonífer de Sant Joan de les Abadesses sembla que també en van formar part Josep M. de Despujol, Rafael de Llanza i Lluís M. de Ferrer, tots els quals tenien propietats a la comarca i relacions i coneixença més o menys immediata amb l'elit vigatana. *Vid.* la composició de la comissió gestora a ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1868, «Ferro-carril de Granollers á San Juan de las Abadesas» (Barcelona, Imp. de Ramirez y C^a, 1868).

¹⁹⁰⁹ AMV, Correspondència 1868, Març 1868, 7-3-1868; AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 9-3-1868, 12-3-1868. Els majors contribuents assistents que consigna l'acta són Felicià d'Abadal, Joaquim de Rocafiguera, Josep Bassols, Josep Cirera i Respau, Josep Font i Monfort, Antoni Arbell, Jacint Conill i Font, Ramon Constans, Joan Conill i Baranera, Ramon Masferrer, Josep M. Boixeda, Manel Herm, Josep Soler i Subirachs, Antoni Font i Prim, Josep M. Castellana, Joan Fatjó-Vilas i Pere Estanyol.

Subirachs.¹⁹¹⁰ Malgrat tot, la subhasta de juliol va tenir idèntic resultat que la primera i va quedar deserta.

El 19 de juliol de 1869 s'aprovà una llei que modificava els termes de la subvenció concedida per la construcció del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses en base a un projecte de llei presentat pels diputats a Corts per la circumscripció de Vic, Antoni Ferratges, Eduard Maluquer i José Fernández del Cueto, juntament amb altres representants catalans i Pascual Madoz. En la subhasta del maig del 1870 va adjudicar-se la concessió al baró Lossy de Ville i, poc després, l'estiu d'aquell mateix any, van reprendre's els treballs. A partir del febrer del 1871 l'empresa catalana Broccà i Cia. va substituir el contractista inicial i l'octubre del 1873 Eugeni Broccà i Fèlix Macià Bonaplata van assumir la titularitat de la concessió. El ferrocarril va arribar a la ciutat, finalment, el 8 juliol de 1875, en un context marcat de ple per la guerra civil.

Amb l'arribada del tren, el temps necessari per desplaçar-se de Vic a Barcelona va reduir-se a menys de tres hores. Des de mitjan 1877, a més, la ciutat també va disposar de telègraf elèctric. Com és sabut, a finals d'aquell mateix any es fundà la companyia *Ferrocarril y Minas de San Juan de las Abadesas* amb l'objectiu de prolongar la línia fins als jaciments d'hulla. Amb aquella eventualitat a la vista, un escrit publicat al *Diario de Vich* defensava la idea que, sempre i quan es prenguessin les mesures convenients i es mantingués una actitud adequada, el perllongament de la línia «*lejos de ser [...] un mal, podrá convertirse en un medio más de desarrollo*». L'autor de l'escrit es mostrava convençut que Vic ja havia començat a notar els beneficis de la connexió ferroviària i que, comercialment, «*lejos de menguar su importancia, sube de punto, habiéndose establecido depósitos en grande escala de varios géneros*». En aquest sentit, considerava que la prolongació de la línia fèrria oferiria l'oportunitat de consolidar la ciutat de Vic com a centre comercial de referència a la zona i permetria intensificar les seves relacions amb l'«alta muntanya». A més, la disponibilitat de carbó havia de permetre «*desarrollarse de un modo muy marcado la industria fabril*». L'autor afirmava que en el passat la construcció de la carretera moderna fins a Ripoll ja havia estat presentada com una calamitat i que, en canvi, n'havien resultat grans beneficis com ara l'increment del tràfic comercial, la dinamització de la indústria, la revalorització de la propietat immoble i la possibilitat d'extreure els productes forestals

¹⁹¹⁰ *Eco de la Montaña*, núm. 599, 9-7-1868. A títol individual, entre tots deu van subscriure una trentena d'accions de les 15.000 que eren necessàries per cobrir els 30.000 milions de rals pressupostats.

de la zona amb més facilitats.¹⁹¹¹ Semblantment, una correspondència firmada per «un bon vigatà» publicada uns anys més tard a *La Veu del Montserrat*, quan feia poc que havia entrat en servei la línia fins a Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, es feia ressò de l'opinió desfavorable que alguns vigatans tenien d'aquella novetat, a la qual atribuïen una part de la causalitat de la crisi per què passava la ciutat. L'autor del text s'avenia a acceptar que les comunicacions modernes podien provocar afectacions negatives, però subratllava especialment que també generaven noves oportunitats i se'n podies extreure grans beneficis.¹⁹¹²

Aviat va posar-se de manifest que la potencialitat real de la conca minera ripollesa i la qualitat de la seva hulla estaven lluny de les expectatives enormes que s'havien generat. Conseqüentment, va esvair-se l'esperança que el carbó d'Ogassa i Surroca pogués alliberar la indústria catalana de la dependència de les importacions estrangeres. De manera semblant, va dissipar-se la perspectiva que l'abundància i la barator d'aquell mineral fomentés, finalment, el desplegament de la indústria fabril vigatana. No hi ha estudis que permetin avaluar la incidència que va tenir l'arribada del ferrocarril sobre la indústria de la ciutat i la comarca, però l'historiador Santi Ponce ha remarcat que aquella revolució en els transports va estimular les transformacions agropecuàries i la integració del mercat osonenc dins de l'economia espanyola.¹⁹¹³ Ponce constata que el ferrocarril va ser un agent dinamitzador important per a la comarca, que va estimular les exportacions de productes agrícoles, ramaders i forestals i va reforçar la vocació comercial de la ciutat de Vic. La moderna historiografia sembla confirmar, doncs, d'alguna manera, les apreciacions fetes per Reparaz a finals de la dècada del 1920, que considerà que el ferrocarril havia estat un poderós agent de prosperitat per a la comarca i li atribuï un paper principal en el redreçament de l'economia osonenca.¹⁹¹⁴

Els testimonis documentals de què disposem posen de manifest, doncs, que els sectors il·lustrats vigatans, el poder municipal i l'elit local mostraren, en general, un interès considerable per aconseguir la connexió ferroviària de la ciutat. Utilitzaren les plataformes i les xarxes de relacions que estaven al seu abast per promoure aquella infraestructura, considerada vital per a les aspiracions locals, i procuraren fomentar un estat d'opinió favorable a la seva construcció. De totes maneres, també sembla evident

¹⁹¹¹ *Diario de Vich*, núm. 87, 15-8-1877, p. 712-714.

¹⁹¹² *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 15-1-1881, p. 15.

¹⁹¹³ Santi PONCE, «Ferrocarril, agricultura i mercat. Els efectes del transport ferroviari a l'economia d'Osona (1875-1924)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 9, 1992, p. 127-153.

¹⁹¹⁴ REPARAZ, *La plana de Vic...*, *op. cit.*, esp. p. 282-291.

que la capacitat d'incidència real dels sectors dirigents vigatans en un assumpte d'aquelles característiques era prou limitat i que mai van disposar d'una veritable posició de força. En aquest sentit, tot i que no disposem de prou dades, algunes de les notícies aportades en les pàgines precedents fan pensar que el capital local compromès en les diverses subscripcions degué ser sempre anecdòtic en relació al desemborsament que exigia una empresa com aquella. Sigui com sigui, l'elit local, conscient dels efectes que podia tenir l'arribada del ferrocarril en l'economia de la zona, molt particularment en l'agricultura, s'interessà per reorientar i modernitzar la producció agropecuària local.

3.3.4. El foment de les transformacions agropecuàries. De les exposicions de l'IACSI als certàmens del Cercle Literari

L'IACSI, fundat el 1851, va comptar amb una subdelegació a Vic des de ben aviat, essent una de les primeres que va constituir-se a Catalunya.¹⁹¹⁵ En van formar part alguns dels propietaris agraris més destacats de la comarca. Molts d'ells van ser membres, també, del Cercle Literari de Vic on, com hem vist, la propietat rural estava a bastament representada entre els socis. Atesa la seva composició social, és natural que el «Círcol» demostrés un gran interès pel foment i el desenvolupament agropecuari en moltes de les seves activitats i iniciatives. L'entitat va ser un espai important per a la cohesió dels propietaris com a grup social i va servir-los de plataforma al servei del seus interessos. D'alguna manera, doncs, es pot considerar que, en l'àmbit local, el Cercle Literari va cobrir funcions que podien correspondre, perfectament, a la subdelegació de l'IACSI.

Algunes de les persones que van ocupar llocs directius en la sotsdelegació vigatana de l'institut van ser membres destacats del Cercle Literari. És el cas de Joan d'Abadal, Joaquim Salarich, Francesc X. Calderó, Josep de Macià, Benet Baquero, Antoni d'Espona o Josep de Tortadès. Alguns dels esmentats van ser fundadors de l'entitat cultural i gairebé tots van exercir-hi càrrecs directius. L'exjutge Baquero, sense anar més lluny, els anys 1876 i 1877 va reunir en la seva persona el càrrec de president de

¹⁹¹⁵ Sobre l'IACSI *vid.* CAMINAL, Institut Agrícola Català..., *op. cit.*; ÍD., «La fundació de l'Institut...», *op. cit.* Caminal assenyala com a data de fundació de la subdelegació vigatana el 1852. Coincideix en indicar aquest any com el de fundació PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme...*, *op. cit.*, p. 52-53 i 235. En canvi, segons assenyala Santi Ponce, va ser la celebració d'un concurs ramader a Vic patrocinat per l'IACSI el 1853, el fet que va motivar la creació de la sotsdelegació vigatana aquell mateix any. Els tres historiadors remarquen l'existència d'una subdelegació al Lluçanès, fundada el 1856. Ponce, a més, parla d'una altra sotsdelegació a Torelló per a les poblacions de la vall del Ges; PONCE, *Transformacions agrícoles...*, *op. cit.*, p. 92.

totes dues entitats. Salarich, per exemple, que va ser soci fundador del «Círcol» i un dels seus membres més destacats va exercir, també, durant molts anys, de secretari de la subdelegació vigatana de l'IACSI. El metge i erudit vigatà, com és sabut, va ser un dels que preconitzà el canvi agrari a la comarca amb més insistència i coneixement de causa. En alguns treballs de mitjan segle ja defensava la necessitat d'abandonar el predomini cerealístic, de modernitzar la producció agrària local i d'apostar per l'especialització pecuària, en consonància amb allò que advocava l'IACSI en el mateix moment.¹⁹¹⁶ No debades, va ser un assidu col·laborador de la revista de l'institut.

Per tot plegat, no és gens sorprenent que totes dues entitats col·laboressin en alguna ocasió, com en el certamen del 1876 organitzat pel «Círcol», quan la sotsdelegació de l'IACSI va dotar un dels premis; o bé que coincidissin en alguna mobilització, com va esdevenir-se amb la manifestació proteccionista del 1881 o la campanya contra l'article 15 del Codi civil el 1889. L'any 1872 el propietari vigatà Miquel Mascaró, des de la sotsdelegació vigatana de l'IACSI, va adreçar-se a la junta directiva del Cercle Literari per anunciar la formació d'una comissió -que tenia a Josep de Togores com a president i a Joaquim Salarich com a vicepresident- amb la finalitat de trobar «*un local donde reunirse y celebrar actos en los cuales se fomenten los intereses de la Agricultura*» i per sondejar la possibilitat que el «Círcol» cedís un espai per permetre que els socis vigatans de l'IACSI es poguessin reunir.¹⁹¹⁷ La proposta va ser ben acollida i de part del Cercle Literari va nomenar-se a Marià Codina i Miquel Bertran perquè gestionessin el necessari per establir un conveni entre totes dues entitats.¹⁹¹⁸ Ignorem quin va ser el resultat d'aquells contactes, però el 1877 s'informava que la sotsdelegació vigatana de l'Institut agrari s'acabava d'instal·lar en uns baixos de la plaça del Mercadal, al costat de la llibreria Anglada, i es puntualitzava que fins aleshores mai havia tingut un local propi, de manera que les seves reunions havien tingut lloc, normalment, en el domicili dels secretaris respectius.¹⁹¹⁹ Aquest és el motiu pel qual durant bona part de la dècada del 1860 el punt de referència de la sotsdelegació de l'Institut va ser a la plaça del Carbó, a l'immoble de la família de Picó, on residia Joaquim Salarich. Com veurem, ja a finals de la centúria el «Círcol» va ser marc de les reunions encaminades a la

¹⁹¹⁶ SALARICH, *Vich, su historia...*, op. cit., p. 290 i s; ÍD., *Censo de Vich...*, op. cit., p. 88 i s.

¹⁹¹⁷ BJT/FCL, *Oficios 1860-1880*, Oficios del 1872, 11-3-1872.

¹⁹¹⁸ BJT/FCL, *Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1872.*

¹⁹¹⁹ *Diario de Vich*, núm. 82, 9-8-1877, p. 671-672.

constituïó d'una associació agrària comarcal de propietaris que acabà portant a la fundació de la Cambra Agrícola Ausetana.

3.3.4.1. Les exposicions frustrades de l'IACSI del 1865 i 1868

Les exposicions i congressos periòdics i la convocatòria de premis van ser part important de l'activitat de l'IACSI dirigida a fomentar el desenvolupament agropecuari, la innovació i la competitivitat.¹⁹²⁰ El 1865 i el 1868 l'IACSI va promoure l'organització d'una exposició agrícola a Vic, semblantment a com ho havia fet en els anys anteriors a les poblacions de Manresa, Reus, Figueres i Lleida. En totes dues ocasions, però, i per circumstàncies ben diferents, l'esdeveniment no va poder tenir lloc. Sigui com sigui, la iniciativa va ser en tots dos casos ben rebuda pel poder local i els treballs organitzatius van implicar amb intensitat desigual una part significativa de l'elit de la ciutat que, majoritàriament, sintonitzava amb els objectius d'aquella empresa i amb els interessos que representava l'IACSI.

La primavera del 1865 la junta directiva de l'IACSI va comunicar a l'Ajuntament de Vic que havia resolt celebrar la reunió agrícola d'aquell any a la ciutat i li demanava protecció i cooperació. La resolució va ser rebuda amb satisfacció pel consistori que aleshores presidia Rafael de Llanza.¹⁹²¹ Pocs dies més tard, l'ajuntament començà a moure's per fer possible l'esdeveniment i acordà adreçar-se a la corporació provincial sol·licitant una ajuda econòmica per fer front a les despeses que importaria l'organització d'aquella manifestació, petició a la qual la diputació va respondre favorablement consignant per a aquell acte una dotació de 8.000 rals.¹⁹²²

El juny d'aquell any quedà nomenada la junta organitzadora encarregada de dirigir i coordinar els treballs preparatoris de l'exposició, la qual volia fer-se coincidir amb la fira de tardor que se celebrava a la ciutat tots els anys. La comissió organitzadora tenia com a president l'alcalde De Llanza, i la integraven Josep Pascual, Lluçia Cortinas i Josep Soler i Subirachs com a representants del municipi, Joan Fontordera, Josep Miquel Cirera i Joaquim Salarich de la sotsdelegació de l'Institut, i Josep de Macià i

¹⁹²⁰ CAMINAL, «La fundació de l'Institut...», *op. cit.*, esp. p. 127-129.

¹⁹²¹ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 6-4-1865. *L'Eco de la Montaña*, núm. 206, 19-3-1865 ja s'havia fet ressò d'aquesta possibilitat que semblava ben tangible. Segons sembla, la sotsdelegació del partit ja havia fet fins i tot alguna reunió preparatòria. El periòdic lloava la utilitat d'aquell tipus d'iniciatives i demanava la participació dels propietaris de la zona.

¹⁹²² AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 11-4-1865, 12-6-1865.

Pujol, Joaquim de Rocafiguera i Josep Font i Monfort com a propietaris.¹⁹²³ Pascual va ser elegit vicepresident i Salarich secretari.¹⁹²⁴ Nombroses subcomissions, integrades majoritàriament per destacats hisendats de la ciutat i de la comarca, varen ser nomenades a fi de contribuir en els treballs organitzatius.¹⁹²⁵ La subdelegació de l'IACSI, per la seva banda, nomenà comissionats en diverses poblacions del partit per procurar la cooperació dels propietaris i agricultors de la zona.¹⁹²⁶

La reunió agrícola va quedar fixada, finalment, pel 2 d'octubre. Durant el mes d'agost, tanmateix, van començar a circular notícies sobre l'epidèmia de còlera que havia començat a afectar algunes ciutats mediterrànies com Marsella, València i Barcelona. Des de Vic se seguiren amb molta atenció les ocurrències de la capital i van prendre's algunes mesures preventives. Moltes famílies van decidir abandonar la ciutat comtal i algunes van instal·lar-se a Vic. Malgrat que ja s'havien iniciat les obres per habilitar els espais i disposar les instal·lacions requerides al solar de La Galera de la rambla de Sant Domènec, al claustre de la Casa de Caritat i a la plaça Balmes, l'IACSI va decidir suspendre la trobada atenent a l'estat sanitari de la ciutat de Barcelona i d'altres poblacions de la província.¹⁹²⁷ L'ajuntament ja havia invertit més de la meitat de la partida consignada per la diputació en alguns impresos i, sobretot, en el pagament dels jornals i l'adquisició dels materials destinats a preparar els espais expositius.¹⁹²⁸ A

¹⁹²³ *Ib.*, 19-6-1865; AMV, Correspondència 1865, (4), 14-6-1865.

¹⁹²⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 234, 24-6-1865.

¹⁹²⁵ La comissió central nomenà set subcomissions: «De ornato del lugar de la exposición y de las salas para la discusión de temas y distribución de premios», Joan Cortés (arquitecte municipal), Javier Fuentes i Ponte, Josep Font i Montfort, Ramon Reguer, Gregori Artizà, Josep Miquel Cirera, Jacint de Macià i Pujol, Ramon Arbell i Antoni de Vilar; «Para la recepción, clasificación y anotación de los productos remitidos», Francesc Vendrell, Josep de Macià i Pujol, Josep Maria Boixeda, Josep Torner i Marià Subirachs; «Para la recepción y arreglo de la ganadería y aves de corral», Lluís de Pagès, Josep Domingo i Lluch, Joan Serrabou i Josep Nadal; «Para la aceptación y colocación de las máquinas», Manuel Saenz y Socías i Francesc Domingo i Garriga; «Para la recepción y colocación de granos, frutos y demás productos agrícolas», Manuel Galadies, Climent Campà, Climent Banús, Josep de Tortadès, Ramon Reguer, Jacint Comella, Joaquim Vilarrubia, Jacint de Macià i Pujol, Manuel de Cabanyes i Olzinellas; «Para la elección y preparación de los terrenos para las operaciones agrícolas», Isidre Sobrerriba, Luís Sierra, Josep Nadal i Josep Maria Boixeda; «De festejos», Benet Baquero, Marià Subirachs, Jacint de Macià i Pujol, Josep d'Espona, Josep Torner, Ramon Arbell, Francesc de Codina, Marià Codina, Francesc Domingo i Garriga, Jacint Bru de Sala i d'Espona, Antoni d'Espona i de Nuix, Modest Vila i de Gironella, Ildefons de Casanova, Josep Comella i Colom i Josep Salarich i Giménez; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1865, «Comision para dirigir...» (Vic, Imprenta de Ramon Tolosa, 1865).

¹⁹²⁶ *Eco de la Montaña*, núm. 234, 24-6-1865.

¹⁹²⁷ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 25-9-1865.

¹⁹²⁸ AMV, 15.6 Exposició arqueològica de 1868 i exposició agrícola de 1865 i 1868, «Alcaldia Constitucional de Vich. Año de 1866. Cuenta particular de las cantidades recibidas de los fondos provinciales, para sufragar los gastos de la Exposicion agricola que debia haberse celebrado en esta Ciudad á principios del mes de Octubre del año de 1865; y de las satisfechas por razon de los jornales y adquisición y compra de efectos que tuvieron lugar con dicho objeto».

pesar que la ciutat de Vic finalment no va veure's afectada per l'epidèmia, les circumstàncies obligaren a deixar la solemnitat en suspens, *sine die*.

No va ser fins a primers del 1868 que l'IACSI va comunicar oficialment a l'Ajuntament de Vic la seva intenció de celebrar a la ciutat una trobada agrícola de les mateixes característiques que la prevista tres anys abans.¹⁹²⁹ El consistori, integrat per nombrosos hisendats i presidit per Josep de Macià, membre de la comissió organitzadora del certamen del 1865, va rebre amb satisfacció la bona nova. La sotsdelegació de l'Institut del partit va celebrar a primers de febrer una reunió general de socis per tal d'acordar la forma en què calia treballar per organitzar l'exposició de primers d'octubre. L'*Eco de la Montaña*, per la seva banda, s'oferí a cooperar publicant tot el que convingués en les seves pàgines.¹⁹³⁰ La comissió organitzadora, nomenada per la subdelegació vigatana de l'IACSI i per l'Ajuntament de Vic, va quedar constituïda de la següent manera: l'alcalde De Macià, va ser-ne president; Francesc X. Calderó -aleshores president de la sotsdelegació de l'IACSI-, vicepresident; Joaquim Salarich, secretari; i Josep Pascual, Josep de Gibert, Ramon d'Arbell, Joan d'Abadal, Ramon Reguer, Joan Cortés, Joan de Fontordera, Jacint de Macià i Josep Torner, vocals.¹⁹³¹ Com en l'anterior ocasió, tres anys enrere, es nomenaren set subcomissions auxiliars i es designaren comissionats en diverses poblacions de la zona.¹⁹³² Així, es procurà

¹⁹²⁹ AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 7-1-1868.

¹⁹³⁰ *Eco de la Montaña*, núm. 547, 25-1-1868.

¹⁹³¹ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1868, «Comision para dirigir...». En la reunió de la sotsdelegació de l'IACSI de primers de febrer va acordar-se per unanimitat nomenar a Joaquim Salarich, Joan Fontordera, Josep Torner i Jacint de Macià, germà de l'aleshores alcalde, perquè d'acord amb els individus que designés l'ajuntament es constituïssin en comissió organitzadora, com efectivament va esdevenir-se, havent triat el municipi per aital missió els regidors Joan d'Abadal i Ramon Reguer. Probablement va ser amb posterioritat que s'hi van incorporar Gibert, Cortés, Arbell i Pascual; *Eco de la Montaña*, núm. 550, 2-2-1868; AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 3-2-1868, 10-2-1868.

¹⁹³² Les subcomissions van prendre el mateix nom que les del 1865: «De ornato del lugar de la exposición y de las salas para la discusión de temas y distribución de premios», Joan Cortés (arquitecte municipal), Ramon Reguer, Josep Miquel Cirera, Jacint de Macià, Josep Torner i Antoni de Ferrer; «Para la recepción, clasificación y anotación de los productos remitidos», Josep d'Espona i de Barnola, Joaquim Salarich, Joan de Fontordera, Francesc Vendrell, Gregori Artizà, Josep Pascual, Josep Maria Boixeda, Domènec Vila, Francesc d'A. Masferrer i Arquimbau, Jaume Collell i Bancells, Josep Serra i Campdelacreu, Josep Salarich i Giménez, Antoni d'Espona i de Nuix i Joaquim d'Espona i de Nuix; «Para la recepción y arreglo de la ganadería y aves de corral», Manuel Saenz y Socias, Lluís de Parrella, Josep Domingo i Lluch, Joaquim Vila i Teixidor, Lluís de Pagès, Joan Serrabou, Jacint Bru de Sala i Miquel Reguer; «Para la aceptación y colocación de las máquinas», Manuel Saenz y Socías i Francesc Domingo i Garriga; «Para la recepción y colocación de granos, frutos y demás productos agrícolas», Benet Baquero, Rafael de Llanza, Josep Tortadès, Joaquim Vilarrubia, Jacint de Macià, Francesc Pascual i Elias, Joan Calderó i Vila i Antoni de Ferrer; «Para la elección y preparación de los terrenos para las operaciones agrícolas», Ramon Reguer, Josep Nadal, Luís Sierra i Josep Maria Boixeda; «De festejos», Marià Subirachs, Ramon d'Arbell, Josep Torner, Miquel Reguer, Josep Maria Boixeda, Jaume Collell i Bancells, Josep Serra i Campdelacreu, Josep Salarich i Giménez, Ildefons de Casanova, Francesc Domingo i Garriga, Joan Calderó i Vila, Antoni d'Espona i de Nuix, Modest Vila i de Gironella, Marià

garantir la major participació i mobilització possibles i s'implicà, d'una manera o altra, a un gran nombre de destacats propietaris rurals de la zona, els quals amb iniciatives com aquesta tenien ocasió de refermar la seva cohesió com a grup, activant els seus contactes i xarxes de relació i compartint inquietuds i interessos mutus.

L'exposició havia de tenir lloc els dies 2, 3 i 4 d'octubre i hi estaven cridats a participar, especialment, els propietaris i productors de la província de Barcelona i dels districtes de Puigcerdà i Olot, pertanyents a la demarcació de Girona. Podien ser-hi exposats una gran varietat de fruits agrícoles, així com diferents tipus de bestiar, productes alimentaris elaborats i articles diversos. Una multiplicitat de premis cercaven incentivar la producció agrària, la millora de les varietats i la modernització i especialització de les explotacions, però també n'hi havia de dirigits a gratificar els que mostressin major perícia en la realització de determinades labors agrícoles i el maneig d'eines especialitzades. Així mateix, hi havia d'altres premis dotats d'una intencionalitat de naturalesa més ideològica, menats al reconeixement d'aptituds, pautes de comportament i models de vida tinguts per virtuosos.¹⁹³³ La comissió organitzadora de Vic, desitjosa d'estimular la participació dels propietaris i dels productors de la zona va fer circular un imprès en llengua catalana en què procurava desmentir algunes de les crítiques que pesaven sobre aitals esdeveniments, contradient les opinions que en qüestionaven la utilitat i el concepte que només s'hi podia concórrer si s'estava en disposició d'exposar elements veritablement rars i singulars.¹⁹³⁴

En fi, la reunió també oferia la possibilitat de debatre temes d'interès per al sector, alguns plantejats amb una perspectiva local. Així, per exemple, d'acord amb allò que venia preconitzant l'IACSI i alguns il·lustrats de la ciutat, es preveia posar a discussió si «*sería útil a la comarca de Vich el cambio de sistema de cultivo, dando más importancia y extensión al de otras plantas que al de cereales, y especialmente al de las forrajeras y cría de ganado*».¹⁹³⁵ En sintonia amb aquests plantejaments i a les envistes de l'exposició, el Cercle Literari hauria nomenat diverses comissions encarregades de «*la reunión de datos agrícolas, para hacer un estudio detallado del llano de Vich, del*

Codina, Francesc de Codina, Antoni Bru de Sala, Ramon Bru de Sala, Carles de Parrella, Joaquim d'Espona i de Nuix i Martí Genís Aguilar. Al marge d'aquestes subcomissions es nomenà a una seixantena de comissionats adscrits a una quarantena de poblacions diferents pertanyents majoritàriament, per bé que no exclusivament, al partit judicial de Vic. Molts d'ells, si no tots, eren propietaris importants en sengles poblacions i presumiblement es comptaven entre els contribuents principals del municipi. *Vid.* la llista a ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1868, «Comision para dirigir...».

¹⁹³³ *Eco de la Montaña*, núm. 589, 4-6-1868; *Íd.*, núm. 590, 7-6-1868.

¹⁹³⁴ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1868, «Comissió organitzadora...» (Vic, 20-8-1868).

¹⁹³⁵ *Eco de la Montaña*, núm. 608, 9-8-1868.

estado actual de su agricultura y de las mejoras que deberían introducirse en ella».¹⁹³⁶ En la memòria anual del «Círcol» s'apuntava la implicació de diversos socis en les tasques organitzatives de l'exposició com a causa de la menor activitat acadèmica que s'havia notat en els mesos previs a aquella solemnitat. La intenció de l'entitat era la d'aprofitar aquell esdeveniment per organitzar una sessió solemne a propòsit i participar en els debats plantejats. A més, «*una numerosa reunió de socios empezó la formación de un mapa geológico del llano de Vich para presentarlo a dicha exposición*».¹⁹³⁷

Finalment, però, quan ja tot estava pràcticament enllestit, l'adveniment de la Revolució de Setembre va fer inútils tots aquells preparatius. Jaume Collell ho recordava a *Del meu fadrinatge*:

Als primers rumors de la revolució y noticies de la batalla de Alcolea, els organitzadors de la Exposició Agrícola donaren ordre de desfer a corre-cuyta totes les instal·lacions de corts y barraques que pel bestiar se havían construït ab verdader gust pagesivol a la Plaça den Balmes, y's desaren tots els aparadors y vitrines que en els claustres de la Casa de Caritat havían de servir per la mostra de cereals y altres productes y atuells de l'agricultura. Y com la Diputació havia enviat un magnífich bust de la Reyna Isabel per colocarlo al centre de la Exposició, per por de que'ls revolucionaris si'l descubrían ne farían miques y bocins, lo tornaren a ficar dintre la caixa, y allí s'está encara dins de son amagatall de la Casa de Caritat.¹⁹³⁸

Els esdeveniments polítics portaren a la desaparició de l'*Eco de la Montaña*, mentre que, per contra, van suscitar el ressorgir d'*El Porvenir*. Aquest, en el primer número després de la seva reaparició, informava de la suspensió de la reunió agrícola:

FRACASÓ. Han desaparecido ya de la plaza Balmes los barracones y demás preparativos que se habían hecho para la proyectada Exposición agrícola. Esta no pudo verificarse por haber manifestado los Sres. del Instituto agrícola catalán, a cuya iniciativa era debida, que no podían concurrir a ella por razón de los últimos acontecimientos políticos.¹⁹³⁹

Així, circumstàncies alienes a l'organització van frustrar per segona vegada la trobada agrícola prevista. Com és sabut, la sort de l'exposició arqueologicoartística prevista pels mateixos dies i impulsada pel jove Jaume Collell, els germans Jacint i Lluç de Macià, Antoni de Ferrer, Marià Campà i altres va ser prou diferent, per tal com la Junta

¹⁹³⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y Juntas Generales, 25-6-1868.

¹⁹³⁷ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1868. L'*Eco de la Montaña* (núm. 698, 9-8-1868), a través d'una notícia extreta del periòdic *La Montaña de Montserrat*, també s'havia fet ressò d'aquest fet.

¹⁹³⁸ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 101.

¹⁹³⁹ *El Porvenir*, núm. 237, 7-10-1868.

revolucionària del moment acabà apadrinant-la. En parlarem a bastament més endavant.¹⁹⁴⁰

3.3.4.2. Els certàmens del Cercle Literari del 1870 i 1871

Com ja hem explicat anteriorment, entre els impulsors del Cercle Literari era ben present, des de l'inici, la voluntat que l'entitat servís per fomentar els interessos «morals i materials» de la localitat. L'elit dirigent de la ciutat, és clar, s'esforçà per definir quins eren aquests interessos col·lectius i presentar-los com a tals. D'acord amb aquesta vocació i seguint, en bona mesura, el model que oferien les Societats Econòmiques d'Amics del País, ja hem vist que el 1863 es va preveure la convocatòria d'uns premis a la virtut coincidint amb l'arribada del ferrocarril, fita que es creia pròxima. Es tractava de conjuminar el desenvolupament econòmic i el progrés material amb la promoció d'aquelles pràctiques i habituds mentals que, d'acord amb la cultura conservadora hegemònica, eren considerades moralment virtuoses.¹⁹⁴¹ Uns anys més tard, coincidint amb la celebració del certamen al qual ens referirem tot seguit, la junta directiva del Cercle Literari va adreçar-se a l'Ajuntament de Vic per expressar-li el seu desig d'omplir, en la mesura que fos possible, el buit que es deixava sentir a la ciutat degut a la manca d'una Societat Econòmica d'Amics del País, i oferir-se per treballar al costat de la municipalitat en pro dels interessos comunals i del progrés de la població.¹⁹⁴²

En aquesta línia, a finals del 1869 el Cercle Literari va acordar organitzar un certamen l'objecte del qual fos sotmetre a discussió pública quines indústries de la ciutat eren susceptibles d'un desenvolupament a gran escala i de quina manera calia potenciar-les perquè poguessin esdevenir un element de riquesa per a la comarca.¹⁹⁴³ A l'autor que presentés la millor memòria se'l premiaria amb una medalla d'or amb el seu nom gravat, la concessió del títol de soci honorari de l'entitat i la publicació del treball. La junta directiva feia constar en l'anunci de la convocatòria que la voluntat de l'entitat havia estat sempre «*contribuir al fomento de los intereses morales, intelectuales y materiales de este país*».¹⁹⁴⁴ Aprofitant l'esdeveniment van convocar-se, també, dos premis dirigits a promocionar la virtut en el treball i en la família, reconeixement que

¹⁹⁴⁰ Vid. punt 3.5.2. d'aquest treball.

¹⁹⁴¹ Vid. p. 213-214 d'aquest treball.

¹⁹⁴² AMV, Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875, 9-5-1870.

¹⁹⁴³ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, full solt (6-12-1869). En va informar puntualment *La Patria*, núm. 64, 1-12-1869; *Íd.*, núm. 65, 4-12-1869.

¹⁹⁴⁴ *Íd.*, núm. 66, 8-12-1869.

cercava de distingir i presentar de forma exemplar determinats models de conducta social.

Con motivo de la celebración del indicado concurso anhelo esta sociedad de estimular la virtud en el trabajo, y en la familia, ha resuelto ofrecer dos premios, de a trescientos reales en metálico, uno al obrero artesano o industrial, y otro al agrícola que acrediten haber trabajado más tiempo en una misma casa manteniendo más numerosa familia con el producto de su trabajo, quedando el Jurado facultado para apreciar en su conjunto la suma de abnegación de las referidas cualidades.

[...]

No podrá optar a dichos premios el que no sea habitante dentro del radio de esta Ciudad, o de sus parroquias desde el primero de 1869, por lo menos, el que no haya vivido en perfecta armonía con sus padres, esposa, e hijos durante el tiempo que sirva para la opción al premio, o el que tenga cualquier otro defecto grave que, a juicio del Jurado, sea incomprensible con la suma de moralidad objeto del premio ofrecido.¹⁹⁴⁵

Fins a vuit persones, de les quals només un treballador agrícola, van presentar les seves sol·licituds per optar a aquests premis. Els aspirants assenyalaven en les seves instàncies llur professió i els anys que feia que treballaven per a la mateixa casa o empresa, indicaven el nombre de fills que tenien al seu càrrec i aportaven elements de la seva vida en família i qualssevol dades que poguessin testimoniar la seva rectitud moral.¹⁹⁴⁶

Pel que fa a les memòries, se'n van presentar únicament dues amb els lemes següents: «La industria es á la agricultura lo que el cuerpo al alma - La industria de la ciencia ampliada, parece formar seres de la nada» i «In sudore vultus tui vesceris panem - Con el sudor de tu rostro comerás el pan».¹⁹⁴⁷ El jurat encarregat de dictaminar sobre els treballs fou nomenat l'11 d'abril i el van compondre Domènec de Bertran, Agustí Canalda, Lluís de Ferrer, Antoni de Ferrer, Miquel Soler, Francesc X. Calderó, Josep Cirera, Joan Prou i Joan d'Abadal, els quals decidiren organitzar-se en subcomissions per tal de poder discutir i valorar amb més detall i agilitat.

El primer dels treballs esmentats, va ser presentat per Manuel Gispert, de Barcelona, enginyer que va ser professor de l'Ateneu Català de la Classe Obrera a la ciutat comtal. La seva memòria versava sobre la conservació de la fusta i el jurat dictaminà que no satisfia les condicions del programa. Tot i que reconeixia que era una memòria voluminosa, de 160 pàgines, reveladora de coneixements notables, força metòdica i ben redactada, s'apuntava que «*dicha memoria es más bien el tratado detallado, o sea el sistema Boucherie, traducido en nuestro idioma y bastante conocido*». A més, segons el parer del jurat, el seu autor hauria comès, entre altres inexactituds, un error important

¹⁹⁴⁵ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, Pròrroga (8-4-1870).

¹⁹⁴⁶ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, Sol·licituds presentades.

¹⁹⁴⁷ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, Anunci (29-4-1870).

«al partir de un dato equivocado, cual es, el suponer muchas actareas [sic] de montes maderables en nuestra comarca, siendo así, que es público y notorio la escasez de los mismos».¹⁹⁴⁸ Pel que fa a la segona memòria, el seu autor proposava la possibilitat de desenvolupar dues indústries diferents, la «lencería» i la «salchichonería». El dictamen del jurat va ser prou positiu:

Al tratar de la primera atribuye el autor la bondad de sus productos a ciertas causas, que por su misma naturaleza, impide el desarrollo en grande escala; por cuyo motivo, no llena las condiciones del programa; mas por respecto a la industria de salchichonería, manifiesta un plan basto y metódico; revela sano criterio, espone [sic] importantes consideraciones, y demuestra con preciosos datos generales y concretos, los beneficios que en todos los conceptos reporta el agricultor en la cría de ganado de cerda, hasta ponerlo en la mano del industrial, y si hubiese observado un procedimiento igual o análogo relativamente a la suma de beneficios, que al último produce la elaboración de sachichones y demás productos del ramo, que puede decirse el objeto principal de la memoria que nos ocupa; el Jurado con el mayor gusto le hubiera propuesto para la medalla de oro. Como quiera que sea, la comisión atendidas las cualidades que brillan en la memoria, la propone para el accésit, y considerándola digna de publicación, solicita su impresión.¹⁹⁴⁹

Va ser Domènec de Bertran, en qualitat de president, qui portà la veu del jurat en la junta general del 3 de maig, en la qual s'aprovà per unanimitat la sol·licitud d'accedir a atorgar un accésit de 200 rals per a la classe artesana i industrial, atesa la impossibilitat de concedir el premi a cap agricultor. Així, finalment els treballadors premiats van ser Eudald Buxeda i Suñé (teixidor) i Josep Prat i Anglada (manobre), dels quals se'n ressenyaren les suposades virtuts, abnegació i rectitud moral. La junta també va autoritzar la publicació de la memòria distingida amb l'accésit, un cop constatat que el premi en qüestió havia quedat desert.¹⁹⁵⁰

L'acte de lliurament de premis va tenir lloc el dia 7 de maig al nounat Teatre *Ausonense*, en un acte públic amb la presència de l'alcalde i altres autoritats. En el seu discurs presidencial Domènec de Bertran va posar èmfasi en la necessitat de contribuir a fomentar el progrés i la prosperitat individual i col·lectiva, per bé que va cuidar-se prou de marcar distàncies amb el que anomenà «*escuela materialista*», i va puntualitzar que la riquesa havia de subordinar-se a les prescripcions morals. De Bertran va situar en aquesta línia el certamen organitzat pel Cercle Literari, que «a *sus humildes tareas dedicadas al desarrollo de los intereses morales e intelectuales, agrega hoy sus tareas también humildes encaminadas al fomento de los intereses materiales*». El president va

¹⁹⁴⁸ BJT/FCL, Certámenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, Dictamen (4-5-1870).

¹⁹⁴⁹ *Ib.*

¹⁹⁵⁰ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 3-5-1870.

assenyalar que la secció de ciències naturals de l'entitat estava ocupada estudiant els mitjans més apropiats per millorar l'estat de l'agricultura de la comarca i va retreure la necessitat de vèncer la rutina i l'apatia del sector. Acabà, finalment, amb una crida a la unitat i al despertar de les «forces vives» del país perquè concertessin esforços.¹⁹⁵¹ L'acte va finalitzar amb la lectura de les poesies de Jaume Collell premiades tot just feia uns dies als Jocs Florals de Barcelona, les quals van ser rebudes amb grans aplaudiments. La solemnitat va merèixer una àmplia ressenya de *La Patria*, periòdic catolicomonàrquic local, que després d'un exordi antiliberal lloà la iniciativa del «Círcol» i la seva constant preocupació pel benestar moral i material, fet que l'havia dut a imitar les accions benèfiques i moralitzadores pròpies de les Societat Econòmiques d'Amics del País.¹⁹⁵²

La memòria guanyadora resultà ser obra de Joaquim Salarich i va publicar-se amb el títol *El Salchichón de Vich*.¹⁹⁵³ El treball li va valdre ésser nomenat soci honorari de l'entitat. Salarich ja feia anys que preconitzava la necessitat d'abandonar el predomini cerealístic i d'apostar per l'especialització pecuària, en un discurs que sintonitzava plenament amb allò que defensava coetàniament l'IACSI a través de la seva revista i de les iniciatives varies a què donava impuls. La caiguda sensible i sostinguda dels preus de les gramínies autòctones i la impossibilitat de fer front a la competència creixent dels cereals arribats d'altres punts de la Península recomanaven una reorientació radical de la producció agrària.¹⁹⁵⁴ Consocis del Cercle Literari com l'empordanès Gregori Artizà havien defensat semblants idees en el mateix clos de l'entitat, advocant per la reforma del sistema de cultiu com a via per evitar la ruïna del sector i de la propietat rústica:

Lo que conviene a nuestro país es adoptar el principio que rige en todas las naciones adelantadas, destinando una buena parte del terreno a la producción de forrages [*sic*] para poder criar mucho ganado y confeccionar estiércoles en abundancia, con que poder abonar convenientemente la otra parte del terreno, para que conserve siempre toda su potencia productora.¹⁹⁵⁵

Artizà considerava que la limitació del terreny destinat a la producció de cereals en benefici dels farratges havia de fer possible el sosteniment d'una cabanya superior que reportaria un triple benefici: més adob pels camps, força animal per treballar-los i,

¹⁹⁵¹ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Señores. El hombre es por su naturaleza...» (7-5-1870).

¹⁹⁵² *La Patria*, núm. 107, 11-5-1870.

¹⁹⁵³ SALARICH, *El Salchichón...*, op. cit.

¹⁹⁵⁴ SALARICH, *Censo de Vich...*, op. cit., p. 88 i s.; ÍD., *Vich, su historia...*, op. cit., p. 290 i s.

¹⁹⁵⁵ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Trabajos leídos en el Círculo, «Necesidad de la reforma del sistema de cultivo español» (12-8-1866).

sobretot, excedent carni comercialitzable, molt més cotitzat en el mercat que no pas els cereals. Salarich era del mateix parer. En l'obra premiada esmentada en les línies precedents observava que l'obertura del canal de Suez i les noves disposicions aranzelàries requerien, més que mai, la reorientació de la producció agrària local. La integració dels mercats demandava amb una exigència creixent l'especialització i la modernització del sector. L'erudit vigatà considerava que el clima, la posició topogràfica i el capital humà de la contrada oferien les condicions necessàries per possibilitar el desenvolupament a gran escala de la producció i la comercialització d'embotits, especialment de llonganisses, producte que ja comptava amb cert renom. Salarich subratllava que l'especialització pecuària passava ineludiblement per reduir el pes que tenien els cereals en l'agricultura osonenca, augmentar els farratges i els tubercles destinats a l'alimentació del bestiar, intensificar la rotació i la diversificació de conreus i incrementar l'ús dels adobs. En fi, l'autor insistia en el fet que l'engreix de porcs i la producció i comercialització de llonganisses oferia bones perspectives de negoci als agricultors, tractants i industrials, i assenyalava les oportunitats que brindava Barcelona com a gran centre de consum.

Com és sabut, el camí d'especialització preconitzat per Salarich i altres veus en aquelles cronologies va aprofundir-se en els decennis següents. A finals de segle XIX i de forma més evident durant les primeres dècades del nou-cents, la ramaderia s'anà convertint en un sector clau de l'economia comarcal. L'especialització pecuària anà acompanyada d'un clar desenvolupament de la indústria càrnia. El reflex més emblemàtic d'aquell procés va ser la producció industrial d'embotits, la fabricació a gran escala de la ja reconeguda llonganissa vigatana. A pesar que la comercialització de llonganisses a la ciutat de Vic ja havia assolit una entitat important, cal dir, però, que a la dècada del 1870 aquell procés d'especialització i concentració productiva era encara molt incipient.¹⁹⁵⁶

L'atenció dispensada des del Cercle Literari a la modernització de l'agricultura i al disseny de les estratègies que havien de menar a la prosperitat de l'economia local és constant. Aquell mateix mes de maig del 1870 el president de l'entitat començà una sèrie de conferències sobre agricultura. Les sessions tenien caràcter formatiu, eren

¹⁹⁵⁶ Pere CASTELLS, «Els inicis de la indústria càrnia a Osona (1850-1920)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 14, 2000-2001, p. 255-294. Dins del mateix número de la revista *vid.*, també, Santi PONCE, «El procés d'especialització ramadera a la Plana de Vic (1850-1930)», p. 185-196. També resulta interessant REPARAZ, *La plana de Vic...*, *op. cit.*, p. 187 i s.

obertes al públic i es feien en llengua catalana, dirigides als agricultors. Es tractava de difondre les lliçons sobre adobs que durant el darrer hivern havia impartit a l'IACSI l'enginyer industrial Luís Justo Villanueva.¹⁹⁵⁷ El mes de juny, amb l'arribada de l'època del segar i el batre, es van suspendre aquelles sessions, que ja no es van reprendre el mes d'agost tal com estava previst.

El curs següent va preveure's de repetir l'experiència del certamen, amb premis a la virtut inclosos. La decisió va prendre's a la junta general de desembre del 1870 i la celebració de l'acte va programar-se pel mes de maig del 1871, coincidint amb la fira de primavera.¹⁹⁵⁸ En aquella ocasió es va considerar pertinent reflexionar sobre les mesures que calia prendre perquè l'arribada del ferrocarril a la ciutat, lluny de ser un fet perjudicial, fos ben avantatjós des del primer moment. Es pretenia, doncs, preveure l'impacte que eventualment podia tenir aquell canvi transcendent amb l'objectiu de minimitzar-ne els possibles efectes negatius i disposar-se favorablement per treure'n el màxim profit.¹⁹⁵⁹ Pel que fa als anomenats premis a la virtut, el Cercle Literari en convocà de nou dos. L'un es proposava distingir «*al vecino o residente en esta ciudad que dentro del término de la misma haya cuidado gratuitamente con más asiduidad y abnegación uno o más enfermos extraños a su familia*»; l'altre anava dirigit a gratificar «*a la persona que dentro del término de la misma ciudad haya servido por más tiempo con mayor esmero y desinterés a sus amos*». En aquesta ocasió, a més, el Casino *Vicense*, l'entitat recreativa de referència dels sectors benestants, s'havia sumat a la iniciativa oferint un premi consemblant.¹⁹⁶⁰ El concurs s'arribà a anunciar públicament, però l'assassinat del metge i soci fundador Josep Casas i Devesa en un atemptat que, segons que sembla, anava dirigit a un dels germans De Macià, en provocà la suspensió.

3.3.4.3. El certamen del 1876 amb motiu de l'arribada del ferrocarril

Uns anys més tard, el juliol del 1876, un cop pacificat el país, se celebrà un certamen per commemorar el primer aniversari de l'arribada del ferrocarril. A començaments d'any el concessionari del ferrocarril de Granollers a Sant Joan de les Abadesses, Fèlix Macià i Bonaplata, s'adreçà al Cercle Literari de Vic per proposar a l'entitat

¹⁹⁵⁷ *La Patria*, núm. 108, 14-5-1870.

¹⁹⁵⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Sesiones y juntas generales, 3-12-1870.

¹⁹⁵⁹ BJT/FCL, Certámenes literarios 1870-1876, Certamen de 1871. (Anunciado, pero no celebrado), full solt (s. d.).

¹⁹⁶⁰ BJT/FCL, Certámenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1870, full solt (21-4-1871). Es va reproduir a *La Patria*, núm. 180, 23-4-1871.

l'organització d'aquell esdeveniment. En la seva carta, Macià començava assenyalant la importància primordial de disposar de mitjans com el ferrocarril en el món modern. Es referia a les dificultats que havien entorpit i retardat la materialització del projecte i com, finalment, ell i un reduït grup de companys havien estat capaços de tirar-lo endavant malgrat les dificultats i el context de guerra civil. Assegurava que en breu la construcció rebria l'impuls definitiu fins a Sant Joan de les Abadesses.

Pocos meses han transcurrido des de la explotación del ferrocarril hasta Vich, y aun cuando las circunstancias anormales han continuado hasta muy recientemente, empiezan, no obstante, a notarse los síntomas del cambio que en las corrientes de su tráfico ha de sufrir la comarca como ha sucedido en todas las demás que han alcanzado iguales medios de comunicación. En mi sentir debe preverse la influencia que el indicado cambio ha de tener en la producción agrícola del país, para aplicar con oportunidad el necesario en el sistema general de cultivo, y de esta manera obtener todo el resultado positivo que proporcionará la facilidad y baratura en los transportes que no será otro que la prosperidad y riqueza de las poblaciones a quienes aquellas alcancen.

Macià afegia que per tal d'estendre en el territori els beneficis de l'arribada del ferrocarril calia construir diverses carreteres de les quals ja s'ocupava i deixava clar el seu interès per la comarca, per la qual havia tingut l'honor de ser diputat al Congrés durant el Sexenni. Per tot plegat, «[...] y, *en la esperanza de que ese Centro patrocinará la mencionada idea, me atrevo a proponer la celebración de un certamen que a mi entender debería ser precedido de una serie de sesiones o conferencias donde pudieran esponer [sic] sencillamente sus ideas los agricultores*». Macià va proposar com a data de celebració el dia 8 de juliol pel fet de coincidir amb el primer aniversari de l'arribada del ferrocarril, oferint 750 pessetes per a la publicació de la millor memòria, que un cop impresa hauria de ser distribuïda per tots els municipis del partit judicial.¹⁹⁶¹ Com era d'esperar, la resposta del Cercle Literari va ser positiva. El «Círcol» va fer saber a Macià que l'entitat sempre havia estat partidària d'iniciatives d'aquella mena i que, de fet, amb motiu de la inauguració del ferrocarril l'any anterior ja s'havien previst algunes actuacions que les circumstàncies poc favorables del moment van impedir de concretar. L'entitat va decidir nomenar soci honorari a Macià, a qui també va distingir-se uns mesos més tard amb el pendó principal de la processó de sant Miquel dels Sants d'aquell any.

El Casino *Vicence*, presidit aleshores per Marià Subirachs, el qual també era soci del «Círcol», va adherir-se ràpidament a la iniciativa del certamen i va proposar la convocatòria d'un premi costejat per l'entitat recreativa, decisió que el Cercle Literari

¹⁹⁶¹ BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 17-1-1876.

va rebre amb satisfacció.¹⁹⁶² També la subdelegació vigatana de l'IACSI, per mitjà del vicepresident Joaquim Salarich i el vocal-secretari Miquel Mascaró, com ja ho havia fet per a la reunió agrícola frustrada del 1868, va proposar un premi a la memòria que resolgués millor la qüestió de la conservació dels cereals.¹⁹⁶³ La junta directiva del Cercle Literari va acollir amb satisfacció la proposta i demanà que aquelles persones o corporacions que convoquessin premis amb l'objectiu d'enriquir el certamen indiquessin les persones que els semblessin més adients a fi i efecte d'integrar el jurat. Felix Macià va nomenar Carles Fontcuberta i Josep de Tortadès, mentre que la subdelegació de l'IACSI va designar Joaquim Salarich i Luís Justo Villanueva.

A partir del març es van començar a difondre els primers cartells de la convocatòria. S'explicitaven els premis, s'indicava el dia 25 de juny com a data límit per al lliurament dels treballs, i s'establia l'ús obligatori del castellà per a les memòries i l'opció de triar entre el català i el castellà per a les poesies. Els treballs presentats passarien a l'arxiu del Cercle Literari com a propietat de l'entitat. En total el certamen convocava cinc premis. El primer consistia en l'atorgament del títol de soci honorari de l'entitat, una medalla d'or, la impressió del manuscrit i el regal de cent exemplars a la millor memòria sobre el tema «Medidas que en el órden moral y material deben tomarse para que desde luego sea ventajosa a la ciudad de Vich la via férrea». El segon premi, d'identiques característiques, proposava com a tema de la memòria la «Influencia que tendrá para la agricultura de la comarca de Vich la variación que en las corrientes de su tráfico haya producido ó pueda producir la explotación del Ferro-carril para decidir el cambio conveniente en el sistema general de cultivo». El tercer premi, més modest, era el costejat per la subdelegació de l'IACSI i proposava la resolució del problema de la «Conservación de los cereales despues de recolectados del modo mas económico y fundándose en datos prácticos». Finalment, hi havia dos premis més per a composicions poètiques. El quart s'adreçava a la millor poesia relativa a la inauguració del ferrocarril i el cinquè, costejat pel Casino *Vicense*, era de temàtica lliure.¹⁹⁶⁴

Durant el mes de juny la junta directiva del «Círcol» va decidir remetre els títols de les vint-i-set composicions rebudes fins aleshores al *Diario de Barcelona* perquè els interessats tinguessin coneixement que havien arribat a secretaria. En aquelles mateixes dates va acabar-se de configurar el jurat, per al qual quedaren nomenats Joaquim

¹⁹⁶² BJT/FCL, Oficis 1860-1880, Oficis del 1876, 5-3-1876.

¹⁹⁶³ *Ib.*, 11-3-1876.

¹⁹⁶⁴ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1876, Cartell.

Salarich, Luís Justo Villanueva, Carles de Fontcuberta, Josep de Tortadès, Jaume Collell, Josep Font i Manxarell, Francesc X. Calderó, Ildefons de Casanova, Joaquim d'Espona, Ramon Masferrer i Joan Montserrat i Archs. La junta directiva també va prendre la decisió de fer-se càrrec provisionalment de les despeses del certamen si els fons de l'entitat resultaven insuficients.¹⁹⁶⁵

Paral·lelament, durant aquell mes de juny, s'inicià en el Cercle Literari un debat a l'entorn del tema del premi segon del certamen, suggerit per Fèlix Macià, que plantejava la influència que l'arribada del ferrocarril tindria per a l'agricultura i els canvis que calia adoptar en el sistema de cultiu. Aquest fet propicià diverses reunions de gran interès, perquè s'hi plantejaren de forma palmària els reptes als quals s'enfrontava l'agricultura de la comarca davant la progressiva integració dels mercats i la forma en què l'elit local percebia i entenia que s'havia de gestionar el canvi. En prengueren part activa personatges de relleu en el món local com Josep Font i Manxarell, Francesc X. Calderó, Ramon Masferrer, Joaquim Salarich, Joaquim d'Espona i Francesc de P. Masferrer, els quals exposaren els seus punts de vista i discutiren obertament la qüestió. Així, per exemple, va posar-se sobre la taula el fet que el ferrocarril, facilitant la mobilitat dels productes, introduïa un factor de competència important alhora que obria nous horitzons econòmics susceptibles d'explotació. En aquest sentit, s'exposà la necessitat d'una especialització productiva i s'apuntà la perspectiva favorable que oferia el sector pecuari. Hi foren tractats altres assumptes associats, com la conveniència de disposar de bones dades geològiques, botàniques i climàtiques, les circumstàncies que dificultaven la introducció de maquinària, la importància de disposar de crèdit hipotecari o la necessitat d'associació dels propietaris.¹⁹⁶⁶

En els primers dies de juliol una comissió composta per Francesc X. Calderó, Francesc de P. Masferrer, Joan Fornells, Josep Badia, Josep Torner, Josep Callís i Teodor Serrarrica va encarregar-se de l'arranjament i l'ornamentació del local, als claustres de Sant Domènec, prèvia autorització de la junta de la Casa de Caritat. L'arranjament de l'espai i el disseny de l'acte van configurar-se amb intencionalitat al·legòrica. Dels arcs del claustre van fer-se penjar els noms de personalitats històriques vinculades a la ciutat com el bisbe Ató, Guillem de Mont-rodon, Jaume Callís, Francesc Micó, Lluçà Gallissà, Gabriel d'Avilés, Segimon Malats i Francesc Camprodon. A la

¹⁹⁶⁵ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 10-6-1876, 14-6-1876.

¹⁹⁶⁶ BJT/FCL, Actas de las academias, 1876, 10-6-1876, 16-6-1876, 20-6-1876, 22-6-1876, 23-6-1876.

figura de Jaume Balmes se li dispensà un lloc especialment rellevant. Al bell mig del recinte s'hi va dipositar una mena d'arca que contenia els premis i s'hi col·locaren estratègicament emblemes al·lusius a les Ciències, la Literatura i les Belles Arts, l'Agricultura, i les Arts i la Indústria. Algunes fulles de palma i el brancatge de llorer embellien el conjunt, que conformava una mena de temple coronat per l'escut de Vic i la bandera espanyola.¹⁹⁶⁷

Un cop acabat el termini de presentació dels treballs concurrents al certamen es va fer saber que s'hi havien presentat un total de vuit memòries i noranta-una poesies. El jurat, format per les persones abans esmentades, va tenir a Ildefons de Casanova com a president, a Francesc X. Calderó com a vicepresident i a Joaquim d'Espona com a secretari. Per tal d'agilitar la seva tasca, el jurat va dividir-se en tres seccions distintes, una primera d'econòmica que s'encarregava del premi primer; una segona d'agrícola pels premis segon i tercer; i una tercera de literària per als premis quart i cinquè. A petició del mateix jurat va ser acceptada per la directiva la petició de crear un premi extraordinari i mencions honorífiques a les poesies de caràcter religiós atès que se n'havien presentat en gran nombre.¹⁹⁶⁸

Un total de quatre memòries van optar al premi primer per establir les mesures d'ordre moral i material perquè l'arribada del ferrocarril resultés beneficiosa per a la comarca. L'enfocament i la valoració de la qüestió va ser força dispar i la qualitat dels treballs, en general, força modesta. El jurat va considerar que cap dels candidats era mereixedor del premi. Malgrat tot, una ullada als treballs concurrents no deixa de tenir el seu interès. En la memòria que portava per lema «L'union faite la force» s'indicava que era important que la ciutat de Vic no quedés al marge del moviment general i s'apuntava que tot i que les indústries vigatanes no eren molt nombroses, detenien qualitat i renom en sectors com ara el ram de la pell, el lli, les espadenyes o la producció de llonganisses. Entre altres propostes, l'autor plantejava crear una organització de propietaris agrícoles i industrials destinada a fomentar els interessos locals i comarcals. L'associació havia de permetre posar en comú els neguits, interessos i necessitats d'aquells sectors econòmics i socials, organitzar exposicions per donar a conèixer els productes propis o estar al corrent dels moviments mercantils. L'autor

¹⁹⁶⁷ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1876, Comision de Arreglo y Ornato del local en el Claustro de Sto. Domingo; CÍRCULO-LITERARIO, *Certamen con que celebró...*, op. cit., p. XXXIX.

¹⁹⁶⁸ BJT/FCL, Certamenes 1870-1876. Veladas literarias, Certamen de 1876, Actas del Jurado para el Certamen del Círculo Literario de Vich 1876.

també destacava la necessitat fomentar les obres públiques i, concretament, assenyalava la conveniència de finalitzar les vies cap a Olot, Berga i el Lluçanès, amb les corresponents ramificacions. En bona mesura l'aspiració era que Vic s'erigís com a plaça d'intercanvi de referència.¹⁹⁶⁹

Una altra memòria, sota la contrasenya «El tiempo es un tesoro y maspreciado que el oro», afirmava que la ciutat de Vic podia ésser «*considerada topogràfica y climatológicamente como una de las más deliciosas de Cataluña*» i qualificava el seu entorn de pintoresc i falaguer. L'accent es posava en el turisme incipient i les possibilitats de desenvolupament que aquesta activitat oferia. L'autor considerava que calia incrementar l'afluència de visitants i que era recomanable embellir l'espai públic, empedrar carrers, establir fondes i restaurants i millorar els transports. Apuntava, també, la possibilitat de crear un gran col·legi de primer i segon ensenyament per a alumnes interns a les rodalies de la ciutat. El centre, dotat d'instal·lacions i serveis moderns, hauria d'atraure els fills de les famílies barcelonines benestants. La memòria també proposava la constitució d'un concurs agrícola i l'erecció d'un museu d'art i antiguitats. Per últim, l'autor apuntava la possibilitat que Vic es convertís en un dels gran magatzems del carbó de Sant Joan de les Abadesses.¹⁹⁷⁰

La memòria, «El secreto del fomento de la prosperidad...», era un treball extens, probablement confegit originàriament per presentar-lo en un altre concurs, perquè no s'adequava temàticament a allò que plantejaven els promotors del certamen vigatà del 1876. L'autor partia del principi que era un disbarat divorciar la moral de l'economia política i considerava que era prioritari aplacar la rivalitat entre proletaris i classes acomodades. Amb aquesta finalitat presentava un pla detallat per a la creació d'una germandat obrera i proposava altres iniciatives com la creació de jurats mixtos per a la fixació del preu de la mà d'obra i la resolució de conflictes laborals.

En fi, el treball titulat amb un lema de l'economista Manuel Colmeiro, «Mientras el principio vital...», obra de Carles M. Bru del Hierro, oficial segon d'administració militar, de Manresa, va rebre la menció honorífica. En el camp de l'agricultura el seu autor recomanava la creació d'una caixa agrícola, la millora de les plantacions i el foment de prats i pastures. Considerava que calia potenciar la producció pecuària i la fabricació d'embotits. En el camp de la indústria, d'una forma vaga i general, es feia

¹⁹⁶⁹ BJT/FCL, Poesias y memorias presentadas al certamen de 1876, Memòria núm. 2.

¹⁹⁷⁰ *Ib.*, Memòria núm. 4.

una crida a augmentar, perfeccionar i donar publicitat a alguns productes a fi i efecte d'aprofitar el ferrocarril com a eina exportadora. En aquesta línia, proposava la creació d'una fàbrica-escola per a la preparació i teixit del lli, i el foment d'un periòdic de tema industrial. Tanmateix, segons el parer de l'autor, la necessitat més apressant era la creació d'una empresa destinada al transport del carbó de les mines del Ripollès.¹⁹⁷¹

Pel que fa al premi segon, només hi van concórrer dues memòries. Una d'elles, «Quien la ociosidad destierra...» quedà fora de concurs malgrat que el jurat li reconegué alguns mèrits. El treball assenyalava entre les causes de l'endarreriment de l'agricultura l'escassetat de mà d'obra, el desconeixement, la manca de capitals i l'absentisme dels propietaris, motivat en part, per la manca de seguretat i les guerres constants. Com a mesures correctores indicava la conveniència d'incrementar la utilització d'adobs, la possibilitat d'impulsar la ramaderia i la creació d'una granja model. L'autor considerava que l'arribada del ferrocarril contribuiria a la modernització de l'utilatge agrícola i al desterrament de les pràctiques rutinàries.¹⁹⁷²

L'altra memòria, que es va presentar sota un lema de Virgili, «Quam dives pecoris...», va rebre un accèssit. El treball, que mostrava coneixement de treballs locals de Climent Campà, Joaquim Salarich, Ramon Masferrer i d'altres, així com dels dictàmens i les propostes de corporacions com la SEBAP, l'Ateneu Barcelonès o l'IACSI és, sense dubte, el més reeixit dels presentats. Resultà ser obra del soci Josep Salarich, que mercès a la seva distinció fou nomenat soci honorari i veié publicat el treball amb el títol *El cultivo alterno*.¹⁹⁷³ Salarich començava el seu escrit mostrant una percepció positiva del segle XIX, que qualificava de «*siglo de las luces y siglo del progreso*», centúria marcada per avenços tècnics substancials. Recollia que ja el 1852 Isidor d'Angulo, a la SEBAP, havia apuntat la necessitat de considerar la influència que tindrien els ferrocarrils en l'agricultura catalana, amb l'arribada de fluxos massius de cereals a preu menor. Salarich es mostrava convençut que «*el enemigo más poderoso de nuestra agricultura, es el sistema del libre-cambio*» i no pas la xarxa de ferrocarril que, de fet, obria noves possibilitats i podia esdevenir un element clarament beneficiós, ja que oferia la perspectiva que Vic es convertís en un centre comercial important, pol

¹⁹⁷¹ *Ib.*, Memòria núm. 8.

¹⁹⁷² *Ib.*, Memòria núm. 5.

¹⁹⁷³ SALARICH, *El Cultivo alterno...*, *op. cit.* El treball també va publicar-se en el volum que recollia el conjunt d'obres premiades o distingides; CÍRCULO-LITERARIO, *Certamen con que celebró...*, *op. cit.*

redistribuidor dels productes agroforestals d'una àrea extensa.¹⁹⁷⁴ Això no obstant, la necessitat més apressant, a parer de l'autor, era el canvi de cultiu. Com era habitual en aquestes circumstàncies, bona part de la responsabilitat de l'endarreriment de l'agricultura comarcal era atribuïda a les pràctiques rutinàries i equivocades de la pagesia.

En vano nos haremos ilusiones acerca la ventaja que puede y debe reportarnos el ferrocarril, si nuestros payeses siguiendo la desastrosa rutina de sus abuelos, continuaran su cultivo esquilador y de cereales sin estima, recordando anteriores épocas, en las que circunstancias de mera excepción, de incomunicación, aislamiento y de protección por parte del Gobierno les permitieron vivir de una agricultura anómala, raquílica y desconcertada.¹⁹⁷⁵

El metge vigatà aportava nombroses dades de tipus climàtic i geològic, en bona mesura espigolades d'altres treballs. Analitzades les propietats de la terra, els seus usos i la seva productivitat, concloïa que aquestes no eren de bona qualitat per l'agricultura, que «*el sistema de cultivo actualmente seguido en la comarca de Vich es deficiente y ruinoso, pues no llega a cubrir los gastos que ocasiona*». ¹⁹⁷⁶ Salarich apostava per potenciar la cria de bestiar, intentant provar que de la seva producció i venda se n'extreïa un lucre molt més substanciós que no pas amb els cereals. No considerava, en canvi, que la mecanització del camp pogués ser una solució factible a causa de l'excessiva divisió de la propietat i l'accidentalitat del terreny. En definitiva, la proposta de Salarich ens és ben coneguda. Altres consocis l'havien defensat a l'entitat i el seu pare mateix feia anys que la propugnava en sintonia amb les tesis de l'IACSI.

La cría del ganado unida al cultivo de plantas forrajeras para su alimento, y al de cereales, por medio de una bienentendida rotación de cosechas, debe ser, a mi entender, el sistema que atendida nuestra posición topográfica, nuestro clima y demás circunstancias locales, debe sustituir al exclusivo [*sic*] de cereales que actualmente domina.¹⁹⁷⁷

Salarich reconeixia que l'arribada del ferrocarril els havia agafat amb els deures per fer. Opinava que la iniciativa del canvi havia de provenir dels hisendats i demanava als propietaris rurals que des d'aleshores consideressin els masovers com a consocis compromesos en una empresa comuna. Els primers havien d'aportar el seu cabal superior de coneixement i els segons el seu treball.¹⁹⁷⁸ Salarich els instava a protagonitzar el canvi i a enriquir-se.

¹⁹⁷⁴ *Ib.*, p. 65-66.

¹⁹⁷⁵ *Ib.*, p. 72.

¹⁹⁷⁶ *Ib.*, p. 34-35.

¹⁹⁷⁷ *Ib.*, p. 80.

¹⁹⁷⁸ *Ib.*, p. 105-106.

Pel que fa al premi tercer, dedicat a la conservació dels cereals, proposat per l'IACSI, també van presentar-s'hi dues memòries, una de les quals, obra de Ricard Ginebreda Riera, de Molins de Rei, va rebre un accèssit. Finalment, en els premis de poesia van ser distingits Francesc d'A. Masferrer, Francesc Ubach i Vinyeta, Martí Genís, Manuel Mata i Maneja, Francesc Matheu, Joaquim Riera i Bertran, Joan Viza i Martí, Miquel Victorià Amer i Ramon E. Bassegoda.¹⁹⁷⁹ Entre les poesies ens interessen, ara, aquelles que competiren pel premi quart, que tenia com a tema la inauguració del ferrocarril.¹⁹⁸⁰ Consideracions literàries i estètiques al marge, interessa veure la forma en què va interpretar-se i representar-se aquell esdeveniment que es considerava decisiu pel present i el futur de la ciutat i la comarca. És clar que la circumstància que les composicions fossin escrites per a un certamen que volia festejar l'arribada del ferrocarril condicionava els plantejaments i accentuava absolutament les consideracions benefactores que es feien d'aquell succés. Més o menys reeixides, les composicions presenten, sovint, un plantejament, un to i uns motius repetitius. Així, «Lo ferro-carril de Vich», obra de l'esbartista i soci del Cercle Literari, Francesc d'A. Masferrer, presenta el ferrocarril com l'instrument que «enllaça'l mon antich ab lo nou mon», «lo missatger dels pobles». El tren havia de ser l'artífex del desvetllament de la plana de Vic, la «pàtria», terra d'abundants glòries històriques que darrerament romania retreta i oblidada. Element portador de riquesa i abundància, símbol de progrés, el ferrocarril oferia un futur encoratjador.

Planuria solitaria, tos greus recorts allunya,
contempla fit á fit l'esdevenir,
que en tú avuy ne florexen, verger de Catalunya,
lo treball y l'industria,
com lo saber, valor, noblesa ahir.

També en les composicions de Francesc Ubach i Vinyeta -«Avant»- i Martí Genís -«En la inauguración del ferro-carril de Vich»-, que van merèixer un accèssit i una menció honorífica, respectivament, el ferrocarril és presentat com un element de progrés i de fraternitat entre els pobles. La seva arribada possibilitaria la incorporació al progrés d'una terra antiga i noble, creient i sàvia. Motius similars es troben en les poesies no premiades. El ferrocarril, presentat sovint com un monstre majestuós, altiu i sorollós, anuncia amb el seu xiulet l'arribada del progrés, la incorporació a la «modernitat», el desvetllament d'una terra adormida que és acarada, aleshores, a un futur esperançador.

¹⁹⁷⁹ El dictamen del jurat per a les memòries i les poesies a CÍRCULO-LITERARIO, *Certamen con que celebró...*, op. cit., p. XVII-XXXI.

¹⁹⁸⁰ BJT/FCL, Poesias y memorias presentadas al certamen de 1876.

Semblantment, és reiterat el motiu pel qual el ferrocarril és presentat com el missatger de la pau, com un instrument que havia d'unir els pobles en una abraçada fraternal, en una imatge que es contrasta amb la violència d'una guerra civil encara molt propera:

Ciutat de Vich, desperta!
Es lo progres qui't crida.
¿No veus que nova vida
ve á portar á ta plana lo carril?
Lo geni d'aquesta época
vé á benehir tes terres,
y a desterrar las guerres
qu'han sepultat en sanch tants de tos fills.¹⁹⁸¹

Josep Serra i Campdelacreu, vocal de la junta directiva i responsable del discurs de gràcies en la cerimònia del lliurament de premis, s'expressà en un sentit semblant en el seu discurs:

El ruido de la nefanda contienda atronaba todavía el espacio y ensordecía el aire el choque de las armas, cuando de las entrañas del Congost brota un prolongado silbido que hiere en sostenida vibración el oído de los combatientes, aturde su cerebro y detiene en la humeante boca el homicida plomo. Se acerca a nuestros muros, y la bendición de Dios le recibe, porque es mensajero de paz. Ese silbido nos ha de despertar a nueva vida, nos ha de abrir más dilatados horizontes y ha de ofrecernos las llaves de un risueño porvenir.¹⁹⁸²

En una de les poesies presentades uns camperols d'accent rude i rostre bronzejat es mostren perplexes i aterrits davant l'arribada del ferrocarril, que és qualificat de «*monstruo volador*». Considerat una invenció diabòlica, portador de la fam i el vici, repliquen el seu pas fent el senyal de la creu. El mestre, tipus il·lustrat, els objecta que, contràriament, el ferrocarril és l'arca de l'aliança.¹⁹⁸³

Durant el mes d'agost Macià i Bonaplata va fer donació dels 3.000 rals que havien de permetre costejar la publicació del treball de Josep Salarich.¹⁹⁸⁴ Ja en el mes d'octubre la junta directiva del «Círcol» va nomenar una comissió formada per Francesc X. Calderó, Josep Font i Manxarell, Joaquim Salarich, Josep de Tortadès i Ramon Masferrer perquè dictaminessin si la memòria de Salarich, distingida amb l'accèssit al segon premi, un cop modificada, reunia les condicions exigides per a la seva impressió. Un cop rebut el vistiplau es prengué de forma definitiva la decisió de publicar-la.¹⁹⁸⁵ Aquell mes d'octubre també va acordar-se de publicar un altre volum que aplegués aquell mateix treball, les composicions poètiques distingides, i les memòries i discursos

¹⁹⁸¹ *Ib.*, Poesia núm. 30.

¹⁹⁸² CÍRCULO-LITERARIO, *Certamen con que celebró esta Sociedad...*, p. XXXVI-XXXVII.

¹⁹⁸³ BJT/FCL, Poesias y memorias presentadas al certamen de 1876, Poesia núm. 70.

¹⁹⁸⁴ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 12-8-1876.

¹⁹⁸⁵ *Ib.*, 15-10-1876, 28-10-1876.

relatius a l'acte. Jaume Collell, Josep Viguer i Francesc P. Masferrer s'encarregaren d'alguns aspectes de l'edició.¹⁹⁸⁶

Ja una mica més endavant, a principis de juny del 1877, a les envistes de les festes de sant Miquel, Macià i Bonaplata prengué de nou la iniciativa i proposà al Cercle Literari la celebració d'un concurs d'aviram i bestiar menut, per al qual s'oferia a fer alguna aportació econòmica. L'entitat agrai la proposta, però atès que el seu estat econòmic era delicat i que ja ocupaven la seva atenció altres projectes i compromisos, va preferir declinar l'oferta.¹⁹⁸⁷ Les activitats i els projectes del «Círcol» durant aquells anys, però, donen fe de la preocupació constant per adaptar l'agricultura comarcal al nou context general i de contribuir -amb iniciatives més o menys encertades i efectives- a fomentar la producció local i a dissenyar les estratègies d'adaptació al nou entorn econòmic. Recordem, sense anar més lluny, que l'entitat inaugurà aquell estiu del 1877 una exposició permanent de productes industrials. El resultat de la iniciativa, però, no va ser satisfactori.¹⁹⁸⁸

3.3.5. *L'associacionisme agrari a la fi de segle. La creació de la Cambra Agrícola Ausetana*

Com ja hem comentat, l'IACSI va disposar des de mitjan segle XIX d'una sotsdelegació vigatana a la comarca. Tanmateix, el coneixement que tenim de la seva actuació és escàs i les informacions de què disposem són força puntuals. Hem vist, també, que els interessos d'una part de la propietat agrària vigatana i comarcal estaven ben presents sociològicament i ideològica al Cercle Literari, entitat que amb les seves activitats i iniciatives demostrà un notable interès per l'agricultura osonenca. Algunes referències esparses ens confirmen la continuïtat de la sotsdelegació vigatana de l'IACSI durant el Sexenni i els primers anys de la Restauració borbònica. A més, el gener del 1869, per iniciativa d'un conjunt d'hisendats de la comarca, es fundà una associació de propietaris rurals amb la finalitat de sostenir una ronda de vigilància que s'encarregués de defensar la propietat privada i de garantir la seguretat personal.¹⁹⁸⁹ La voluntat era que aquella guàrdia suplís la manca del cos de Mossos d'Esquadra, suprimit amb la revolució, i rebaixés la sensació d'inseguretat creixent perceptible en el món rural. La iniciativa va

¹⁹⁸⁶ *Ib.*, 2-10-1876, 15-10-1876.

¹⁹⁸⁷ *Ib.*, 6-6-1877; *Diario de Vich*, núm. 43, 22-6-1877, p. 349.

¹⁹⁸⁸ *Vid.* punt 3.5.3. d'aquest treball.

¹⁹⁸⁹ AMV, Correspondència 1869, Gener 1869, 7-1-1869, 12-1-1869; *El Pueblo Vicense*, núm. 22, 13-1-1869.

ser recolzada pels alcaldes del partit judicial i va rebre l'autorització de les autoritats militars.

Ja als inicis de la Restauració borbònica, concretament el 1877, tenim notícia de l'existència de l'Associació de Propietaris Rurals de la Comarca de Vic, impulsada per alguns hisendats importants de la zona.¹⁹⁹⁰ L'entitat, presidida aleshores per Pau Espona i Vilaró, del Rossell de Gurb, va adreçar el juny del 1877 una exposició a les Corts espanyoles manifestant la seva oposició al projecte de pressupostos presentat pel Ministeri d'Hisenda. El text criticava la política aranzelària prevista, objectava que el govern únicament tenia afany recaptatori però no es preocupava de promoure la producció econòmica, reclamava mesures econòmiques proteccionistes i s'adheria al contraprojecte presentat per qui en aquells moments era diputat a Corts pel districte de Vic, Pere Bosch i Labrús.¹⁹⁹¹

Davant la perspectiva de la rectificació dels amillaraments i les cartilles avaluadores -documents fonamentals per determinar la pressió fiscal sobre immobles, conreus i ramaderia- en base al reglament de setembre del 1876, els propietaris agraris van mobilitzar-se i organitzar-se per defensar els seus interessos, que veien perjudicats per certes prescripcions d'aquella normativa. En aquest marc, el febrer del 1878 la subdelegació de l'IACSI i l'Associació de Propietaris Rurals del Districte de Vic van convocar els seus associats a una reunió conjunta a casa Fontcoberta per tractar l'esmentada qüestió i constituir una junta que es coordinés amb les homòlogues creades a Barcelona, les quals sembla que portaven la iniciativa en la mobilització.¹⁹⁹² Paral·lelament, per tractar el mateix assumpte de la rectificació dels amillaraments, també varen reunir-se a Vic els alcaldes del partit judicial juntament amb els diputats provincials Josep Font i Manxarell i Francesc Domingo i Garriga, i el representant a Corts del districte, Bosch i Labrús.¹⁹⁹³ Les demandes proteccionistes i la voluntat d'atenuar la pressió fiscal sobre la propietat immoble cohesionava el gruix del sector dirigent de la ciutat.

¹⁹⁹⁰ *Diario de Vich*, núm. 5, 5-5-1877, p. 33. Segons consta en aquest periòdic, el reglament de l'associació estava firmat per Josep Molas, Pau Espona, Josep Molins i Prat, Pau Cabanas, Tomàs Lleopart, Ramon Rierola i Comella, Josep Rovira, Tomàs Villarubia, Segimon Rovira, Joan Pladelasala, Pau Viñas i Sala, Joan Masgrau, Ramon Clarà, Joaquim Albanell, Pere Quer, Ramon Isern, Joan Viñeta, Francesc Gatllepa, Domènec Puigrefagut, Pius Montanyà, Joan Almató i Francesc Domingo.

¹⁹⁹¹ *Diario de Vich*, núm. 46, 25-6-1877, p. 374-375.

¹⁹⁹² *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 9-2-1878, p. 7.

¹⁹⁹³ *Íd.*, núm. 3, 16-2-1878, p. 12.

Desconeixem fins quan va funcionar efectivament l'Associació de Propietaris Rurals de la Comarca de Vic.¹⁹⁹⁴ No tenim cap indicati que la constitució de l'*Asociación de Agricultores de España* (1881) ni de la *Liga Agraria* (1887) trobessin un reflex organitzatiu tangible a la comarca.¹⁹⁹⁵ Amb una finalitat més restringida tenim notícia, l'any 1884, de la constitució de l'Associació de Guàrdia Rural de la Comarca de Vic, l'objecte de la qual era la «*vigilancia y defensa en el campo de las propiedades y personas de los asociados, nombrando al objeto uno o más guardas particulares jurados*». De l'entitat en podien formar part, prèvia admissió de la comissió directiva, «*todos los propietarios y agricultores de la comarca*». Antoni d'Espona, Francesc de Febrer, Josep de Tortadès i Joaquim d'Abadal es compten entre els propietaris impulsors de l'associació, que va ser autoritzada pel governador civil i registrada oficialment durant el mes de juny.¹⁹⁹⁶ Tots els esmentats eren membres reconeguts de l'elit local i consocis al Cercle Literari. Tortadès, important propietari de les Guílleries amb casa a Vic, va ser durant bona part d'aquella dècada del 1880 el president de la subdelegació vigatana de l'IACSI, entitat que no sembla que tingués una activitat ni incidència gaire remarcables en aquells anys. Tot amb tot, la sucursal vigatana de l'IACSI va prendre part el 1889 en les mobilitzacions que, en l'àmbit local, van produir-se contra l'article 15 del projecte de Codi civil. Igualment, en aquell mateix any la delegació vigatana, primer representada per Tortadès i poc més tard per Josep de Bertran, va participar en la mobilització social agrària que impulsava en aquell moment

¹⁹⁹⁴ Tenim molt poques notícies de l'activitat de l'associació. En constatem la suposada adhesió formal al míting proteccionista de juliol del 1881 a Vic; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1881, «Manifestacion proteccionista del partido de Vich...» (Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1881). El 1887 aquesta associació de propietaris -presidida aleshores per Josep Molins- i la subdelegació vigatana de l'IACSI van convocar a junta general el dia 15 d'octubre a la casa Fontcoberta; AMV, Correspondència 1887 (I), Octubre 1887, imprès. Més endavant fem notar que unes referències de premsa del 1903 establirien una clara relació de filiació entre aquesta associació i la ulterior Associació Agrícola Ausetana, una dada que no hem pogut corroborar (*vid.* p. 599). Ja en el període de la Segona República, el novembre del 1931, seguint les orientacions de l'IACSI, va crear-se a la ciutat de Vic una entitat de nom semblant, l'Associació de Propietaris Agrícoles del Partit de Vic: Jordi PLANAS, Cooperativisme i associacionisme agrari a Catalunya: els propietaris rurals i l'organització dels interessos agraris al primer terç del segle XX, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003, p. 200.

¹⁹⁹⁵ Sobre aquestes organitzacions *vid.* Juan PAN-MONTOJO, «La Asociación General de Agricultores de España y el asociacionismo agrario en la primera Restauración, 1881-1899», a XI Congreso de Historia Agraria. Sesión II - Cooperativismo y asociacionismo agrario: España en el contexto europeo, Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA), Aguilar del Campo, 2005; ÍD., «La Asociación de Agricultores de España y la clase política, 1881-1942», *Ayer*, núm. 66, 2007, p. 85-115.

¹⁹⁹⁶ ABEV, *Proyecto de reglamento de la Asociación de Guardería Rural de la comarca de Vich*, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1884. Apareixen firmant el reglament Antoni d'Espona, Francesc de Febrer, Josep Comerma i Joan Puntí. Un rebut que es conserva dins d'aquest reglament assenyala a Josep Soler i Aloy com a primer president de l'entitat; AMV, Correspondència 1883 (II) - 1884, Gener 1884, s. d.; Maig 1884, 20-5-1884; Juny 1884, 19-6-1884.

l'IACSI i que va menar a la constitució de la Unió Agrícola de Catalunya i, una mica després, de la Cambra Agrícola de Catalunya.¹⁹⁹⁷

Tal com va esdevenir-se a altres comarques en les mateixes cronologies, el primer intent seriós de posar fi a la debilitat de l'associacionisme agrari osonenc va tenir lloc a finals del 1890, quan va interntar-se posar en marxa una cambra agrícola d'abast comarcal. La iniciativa s'explica per l'aprovació, molt poc abans, per part del nou executiu conservador, del Reial decret del 14 de novembre que regulava la constitució i l'organització d'aquestes associacions agràries.¹⁹⁹⁸ Les cambres agrícoles oficialment constituïdes tindrien la facultat de presentar sol·licituds i instàncies a les Corts i al govern, promoure exposicions, fomentar l'ensenyament agrícola per mitjà de conferències, publicacions, premis, camps d'experimentació, granges model, etc. També es preveia que poguessin actuar com a jurat, sota determinades circumstàncies, acudir davant dels tribunals per perseguir la falsificació i l'adulteració de productes, fundar monts de pietat i caixes d'estalvi per als associats, adquirir i llogar maquinària, llavors, adobs, etc., comprar i vendre productes o contractar i fer emprèstits. A més, a les cambres se'ls conferia el caràcter d'organisme consultiu de l'Estat per a determinades matèries.

La primera reunió de propietaris per a la constitució de la cambra agrícola osonenca va tenir lloc a primers de desembre del 1890 a l'estatge del Cercle Literari. Per tot el que hem anat explicant, no resulta gens estrany que el «Círcol» fos escenari privilegiat dels esforços constitutius de l'associacionisme dels propietaris agraris de la comarca. La reunió pública va ser impulsada per l'advocat i propietari Josep Viquer, que va ocupar la presidència de l'entitat cultural en nombroses ocasions des del 1888. La convocatòria va ser ben rebuda per la premsa local de tot signe polític, que va donar suport a la iniciativa des del primer moment. Va presidir aquella trobada Joaquim d'Abadal, important hisendat de la comarca, que aleshores era alcalde de la ciutat i membre de la junta directiva del «Círcol». Antoni Bach i Xicoy, advocat i propietari, primer tinent d'alcalde i també directiu de l'entitat cultural, va exercir de secretari. Viquer va exposar clarament que havia estat l'aprovació del Reial decret del 14 de novembre el que l'havia impulsat a proposar la constitució d'una cambra a la comarca. En el seu parlament va afirmar que l'individualisme era impotent per produir efectes de transcendència social i

¹⁹⁹⁷ PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme...*, op. cit., p. 63 i s. i 229-231.

¹⁹⁹⁸ *Gaceta de Madrid*, núm. 319, 15-11-1890, p. 533-534; PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme...*, op. cit., p. 21 i s.

va subratllar com n'era d'indispensable l'associacionisme, en aquella època, per a qualsevol esfera de l'activitat humana. L'antic jutge municipal defensà la idea que la cambra podria contribuir favorablement a remeiar o pal·liar alguns dels mals de l'agricultura comarcal, que considerava submergida en un estat de decadència. Josep Fatjó-Vilas, propietari del Collsacabra, consoci del Cercle Literari i un dels iniciadors del projecte, va proposar el nomenament d'una comissió organitzadora de propietaris de Vic i d'altres poblacions perquè s'encarregués de proposar les bases constitutives de l'entitat. En fi, Martí Genís, parlant com l'anterior en nom d'altres interessats, va proposar per aital finalitat una junta formada pels següents individus, la major part destacats propietaris: Josep de Rocafiguera, Joaquim d'Abadal, Josep Font i Manxarell, Josep Viguer, Josep de Bertran, Josep Fatjó-Vilas, Ramon Vilaplana i Pujolar i Ramon Isern, per a Vic; Josep Molas i Ricart, de Malla; Pau Gallifa, de Masies de Voltregà; Josep Albó i Calveria, de Sant Martí de Riudeperes; Josep Poquí, de Manlleu; Antoni de Vilar, de Sant Boi de Lluçanès; Miquel Font, de Torelló; Josep Molins, de Seva; Pau Espona, de Gurb; Josep Orra, de Santa Maria de Corcó; Domènec Puigrefagut, de Balenyà. La proposta va ser acceptada i en els dies següents van iniciar-se els treballs preparatoris.¹⁹⁹⁹

Per decisió de l'esmentada junta organitzadora s'encarregà la redacció del projecte de reglament a una subcomissió formada per D'Abadal, Rocafiguera, Font i Manxarell, Viguer i Fatjó-Vilas. Un cop enllestida la feina, es convocà pel dissabte 20 de desembre «als propietaris de Vich y sa comarca y á tots los directa ó indirectament interessats en lo foment de la riquesa rústica y de l'Agricultura» a una reunió pública a la Sala de la Columna de l'Ajuntament de Vic per sotmetre el reglament a l'aprovació dels assistents i obrir la llista de subscriptors.²⁰⁰⁰ El reglament limitava la pertinença a l'entitat com a socis actius als propietaris amb finques al partit judicial de Vic i als seus descendents, així com als administradors de finques rústiques de la mateixa demarcació -les dones i menors de setze anys podien pertànyer a l'associació però no podien ocupar càrrecs ni assistir personalment a les reunions. Amb la condició de soci agregat, categoria que impedia l'accés a càrrecs directius, també s'hi podien subscriure veterinaris, pèrits agrònoms, agrimensors i aparelladors, majordoms de finques rústiques, masovers i parcers que haguessin demostrat «*notable pericia en el arte del cultivo, o en la cría de*

¹⁹⁹⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 49, 6-12-1890, p. 390-391; *El Norte Catalán*, núm. 206, 6-12-1890.

²⁰⁰⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 50, 13-12-1890, p. 399; *El Norte Catalán*, núm. 207, 13-12-1890; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1890, «Als propietaris de Vich...» (Vic, Imp. de R. Anglada, 1890).

ganados», fabricants d'eines agrícoles i altres professionals relacionats amb el món agrari.²⁰⁰¹

El reglament va ser aprovat per unanimitat i va decidir-se donar-li el curs administratiu corresponent.²⁰⁰² Per motius que desconeixem, però, el projecte no arribà a port. Els interessats, tanmateix, en van continuar reclamant la constitució. Així, a les darreries del mes d'abril del 1893, Josep Fatjó-Vilas, en una dissertació en llengua catalana al Cercle Literari dedicada a dilucidar les causes de la crisi agrícola finisecular, va insistir de nou en la importància de crear una cambra agrícola comarcal.²⁰⁰³ Per la crònica que va fer de l'acte *El Norte Catalán* semblava que la seva constitució definitiva pràcticament podia donar-se per feta.²⁰⁰⁴ Unes quantes setmanes més tard va ser el catedràtic de l'Institut provincial d'ensenyament secundari de Barcelona, Manuel Mir i Navarro, qui va visitar el «Círcol» amb afany proselitista per parlar de la recent fundació de la Federació de Gremis Agrícoles de Catalunya.²⁰⁰⁵ Mesos després, a l'inici de la primavera del 1894, *El Norte Catalán* publicava que el Sindicat regional de la Federació de Gremis Agrícoles havia designat a Josep Font i Manxarell, Josep de Rocafiguera, Josep Viguer, Antoni d'Espona, Marià Vila, Josep Fatjó-Vilas i Lluís B. Nadal per impulsar la constitució d'un gremi al municipi.²⁰⁰⁶ No sembla, però, que aquesta iniciativa acabés de quallar. En fi, encara formant part d'aquestes temptatives, hem d'esmentar que el novembre del 1893 la premsa local va informar d'una reunió de la junta directiva de la sotsdelegació de l'IACSI a casa d'Alfons de Casanova, al carrer Dues Soles de la ciutat de Vic, per procurar la reorganització de la societat.²⁰⁰⁷

Els propietaris agrícoles comarcals més actius continuaren insistint en la necessitat de constituir una cambra agrícola comarcal. En el marc de les festes de sant Miquel del 1897 va tenir lloc una sessió al Cercle Literari en la qual hi va prendre part Hermenegildo Gorria, enginyer director de la Granja Experimental de la província de Barcelona. La reunió va presidir-la el bisbe Morgades i comptà amb la presència del vicepresident de l'IACSI, Ildefons de Casanova, i d'Ignasi Girona, vocal de la junta directiva del mateix institut, el qual va parlar de la cria de bestiar en la seva intervenció.

²⁰⁰¹ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1896, «Reglamento de la Cámara agrícola de la Ciudad y partido de Vich».

²⁰⁰² *La Veu del Montserrat*, núm. 51, 20-12-1890, p. 407; *El Norte Catalán*, núm. 208, 20-12-1890.

²⁰⁰³ *La Veu del Montserrat*, núm. 18, 6-5-1893, p. 142-143.

²⁰⁰⁴ *El Norte Catalán*, núm. 333, 6-5-1893.

²⁰⁰⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 26, 1-7-1893, p. 206-207; PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme...*, op. cit., p. 76 i s.

²⁰⁰⁶ *El Norte Catalán*, núm. 382, 7-4-1894.

²⁰⁰⁷ *Íd.*, núm. 360, 4-11-1893.

El president del «Círcol», Josep Viguer, aprofità l'avinentesa per insistir novament en la necessitat de constitució d'una cambra agrícola i es comissionà a Josep de Rocafiguera, Joaquim d'Abadal, Josep Fatjó-Vilas, Josep Albó i Calveria i Josep Poquí.²⁰⁰⁸ Tot just el mateix dia, al matí, s'havia fet una demostració de maquinària agrícola en uns camps propers a la carretera de Barcelona.

Malgrat tot, no va ser fins al 1899 que es van fer passos decisius per a la constitució de l'Associació Agrícola Ausetana, precedent més immediat de la cambra agrària comarcal registrada el 1903. El dia 10 de juny, en el marc d'una reunió als salons del Cercle Literari de Vic, va quedar constituïda l'esmentada associació, que va tenir com a primer president a Josep Viguer, que en aquells moments ocupava, també, la presidència de l'entitat cultural. La resta de la junta directiva de l'associació agrària la composaven Josep Molins, vicepresident; Josep de Rocafiguera, tresorer; Pau Gallifa, comptador; Josep Vilaplana, secretari; i Josep Albó, vicesecretari. Retrobem, doncs, en bona mesura, els protagonistes dels intents anteriors. En aquells moments inicials l'entitat comptava amb una cinquantena de socis.²⁰⁰⁹ En els dies següents *La Veu del Montserrat* informava que l'entitat s'havia adherit als acords presos per la Federació de Sindicats Agrícoles en la seva darrera reunió, els quals expressaven el rebuig contra l'excessiva pressió fiscal que pesava sobre la propietat rústica.²⁰¹⁰ En aquesta línia, setmanes més tard es donava notícia de les gestions fetes per la societat vigatana davant la Diputació de Barcelona perquè rebaixés les quotes municipals assignades.²⁰¹¹ Passat l'estiu l'entitat va convocar una sèrie de conferències agrícoles a la seu mateix del «Círcol», les quals van anar a càrrec de persones com Josep Viguer, Carles Forcada, Josep Callís i Marquet, Josep Poquí o Josep Albó, que van versar fonamentalment sobre aspectes pràctics com la fitació de les finques, l'ús dels adobs, etc. Des d'*El Norte Catalán* se suggeria que l'entitat podria encarregar-se de comprar adobs artificials a l'engròs pels socis, de manera que s'evitessin intermediaris, es rebaixés el cost dels *inputs* i no calgués experimentar individualment amb el producte.²⁰¹²

Una de les primeres iniciatives de l'Associació Agrícola Ausetana va ser propiciar una trobada entre els representants de la societat Catasús i Cia., que prenia aleshores control de l'empresa sucrera de Vic, i els hisendats de la comarca interessats en la

²⁰⁰⁸ *El Norte Catalán*, núm. 553, 10-7-1897.

²⁰⁰⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 23, 10-6-1899, p. 183.

²⁰¹⁰ *Íd.*, núm. 25, 23-6-1899, p. 198-199.

²⁰¹¹ *Íd.*, núm. 34, 26-8-1899, p. 270.

²⁰¹² *El Norte Catalán*, núm. 678, 2-12-1899.

producció del cultiu de la remolatxa. La premsa local va celebrar-ho unànimement.²⁰¹³ En aquells moments ja feia anys que la fàbrica romania aturada després que hagués fracassat el primer intent de producció a gran escala, entre els anys 1890 i 1892.²⁰¹⁴ La col·laboració mútua entre els propietaris agrícoles de la comarca i els empresaris capitalistes era un ingredient imprescindible per a la represa d'aquella activitat econòmica, però no n'hi havia prou. Malgrat els esforços d'alguns hisendats de la comarca per introduir a gran escala aquell conreu, l'intent fracassà de nou, principalment perquè els masovers i parcers no hi trobaren condicions suficientment avantatjoses. Observem, ni que sigui de passada, que alguns dels propietaris que preconitzaren més intensament aquell canvi de conreu eren, alhora, els principals impulsors de l'associacionisme agrari comarcal d'aquells anys.

Després d'un període de silenci sobre l'activitat de l'Associació Agrícola Ausetana en recuperem la pista el 1903, quan es produí un canvi de junta directiva i s'iniciaren les gestions per a la conversió de l'entitat en cambra oficial. Marià Vila i Teixidor va ser el president d'una nova junta de què també formaven part Ramon Espona, Antoni Montañà, Josep Orra, Josep Fatjó-Vilas i Domènec Domingo.²⁰¹⁵ Notem que, coincidint amb la renovació de la directiva, els periòdics locals van establir una clara relació de filiació entre l'antiga Associació de Propietaris de la Comarca de Vic i l'Associació Agrícola Ausetana, una dada que no podem corroborar si és exacta.²⁰¹⁶ *La Plana de Vich* deixava palesa la seva desconfiança a propòsit dels nous membres de la junta directiva, per tal com hi veia una «*mano oculta*», un instrument polític del «*caciquismo Abadalista*».²⁰¹⁷

En qualsevol cas, durant la tardor del 1903 van acabar-se de concretar les gestions per constituir-se com a cambra oficial. El reglament, amb data 10 d'octubre, el van firmar Marià Vila, Josep de Rocafiguera, Antoni d'Espona i de Nuix, Joaquim d'Abadal, Ramon Mas, Ramon Espona, Ramon Casarramona, Josep Serdà i Deniel, Antoni Bach, Josep Vilaplana i Pujolar, Josep d'Abadal, Antoni Arumí, Francesc d'A.

²⁰¹³ *La Plana de Vich*, núm. 12, 20-9-1899; *La Veu del Montserrat*, núm. 38, 23-9-1899, p. 303; *El Norte Catalán*, núm. 669, 30-9-1899.

²⁰¹⁴ PONCE, *Transformacions agrícoles...*, op. cit., p. 136 i s.; Esther FARRÉS, «La fàbrica de sucre de Vic: un assaig no reeixit», a *La indústria tèxtil. Actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Manresa, 26, 27 i 28 d'octubre de 2000*, Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya / Marcombo, 2002, p. 525-542.

²⁰¹⁵ *El Norte Catalán*, núm. 868, 25-7-1903.

²⁰¹⁶ *Ib.*; Aquesta mateixa asserció la trobem a *La Plana de Vich* (núm. 214, 30-7-1903), la qual es feia ressò d'una gasetilla del periòdic *Ausetania*.

²⁰¹⁷ *La Plana de Vich*, núm. 214, 30-7-1903.

Baqué i Ramon Maresch.²⁰¹⁸ L'aprovació del governador civil va rebre's el mes de novembre i va quedar inscrita en aquelles dependències amb data 4 de desembre de 1903.²⁰¹⁹ Significativament, la nova associació va registrar-se al domicili del Cercle Literari, entitat ja decadent i submergida en un clar procés de desaparició, de la qual formaven part molts dels impulsors de la Cambra Agrícola Ausetana, que formalment va convertir-se en l'hereva més directa de la societat cultural vuitcentista.

En termes generals, la Cambra Agrícola Ausetana va mantenir una activitat relativament rellevant durant el primer terç de segle XX, període en el qual va ser la principal associació agrària de la comarca d'Osona.²⁰²⁰ Va reunir una part important dels principals propietaris de la zona i també alguns masovers, per bé que aquests darrers en proporció menor. L'activitat de la cambra denota una voluntat decidida per impulsar la modernització de les explotacions agràries comarcals i per vetllar pels interessos dels propietaris davant dels poders públics. Com ha explicat Jordi Planas, l'associacionisme dels propietaris rústics a la fi de segle es va produir en un context de crisi agrària i de declivi del món rural, circumstàncies que comprometien seriosament l'hegemonia social que aquests sectors detenien en les comunitats respectives.²⁰²¹ La resposta associativa va ser, com afirma aquest mateix autor, una forma d'organitzar els interessos agraris, una mobilització dels sectors dominants destinada a preservar els seus interessos i recuperar llur lideratge econòmic i social. Aquelles associacions agràries finiseculars van ser, doncs, en part, una reacció al nou context econòmic, però també una resposta a l'erosió de certes hegemonies tradicionals, una mobilització en defensa d'uns valors, institucions i formes de cohesió social amenaçats.

Així, com hem vist, alguns dels membres més actius de l'elit vigatana van implicar-se decididament en l'impuls d'aquell associacionisme agrari comarcal que procurava oferir beneficis materials i serveis pràctics als socis, i volia aparèixer com una resposta adequada als interessos i les necessitats presumptament concordes de tot un territori i sector econòmic. És evident, però, que aquella iniciativa sintonitzava especialment amb els interessos d'un grup social restringit i restava condicionat per poderosos mòbils ideològics. En els capítols següents retrobem algunes d'aquelles mateixes persones -o

²⁰¹⁸ *Reglamento general de la Cámara Oficial...*, op. cit.

²⁰¹⁹ AHGCB, Registro de asociaciones. Tomo 2, Cámara Agrícola Ausetana, núm. registre 4093.0.

²⁰²⁰ *Vid.*, per a més detalls, Josep CASANOVAS, «L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 10, 1994, p. 85-104; PONCE, *Transformacions agrícoles...*, op. cit., p. 100 i s.

²⁰²¹ PLANAS, *Els propietaris i l'associacionisme...*, op. cit.; ÍD., «Les cambres agrícoles i l'intent de recomposició del món rural tradicional», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 12, 1998, p. 109-127.

individus propers des del punt de vista familiar, social o ideològic- com a promotors de determinades campanyes politicoideològiques i protagonistes de certes iniciatives culturals, les quals no eren gens alienes a l'afermament del lideratge social de l'elit local, ni a la defensa dels interessos, valors i institucions que fonamentaven la seva particular hegemonia.

3.4. Les campanyes i mobilitzacions reivindicatives dels anys vuitanta i noranta

El present capítol tracta d'algunes accions i iniciatives mobilitzadores que van tenir lloc en les dues dècades finals del segle. La seva motivació i contingut concret és divers. En aquest cas destaquem les reivindicacions econòmiques proteccionistes, la defensa del dret civil català i la determinació «recatolitzadora» reflectida en «campanyes» de propaganda religiosa vàries. Les elits i els poders locals van tenir un paper important en l'organització i el foment d'aquestes iniciatives, que van demostrar una capacitat d'incidència i mobilització social considerable. L'arregliment en faccions diverses o la diferent sensibilitat politicoideològica no va ser, en termes generals, un obstacle insalvable perquè el grup dirigent local cooperés de forma relativament unitària en aquelles manifestacions i «campanyes». Aparentment, a més, semblants iniciatives en ocasions oferiren unes circumstàncies favorables perquè l'elit de la ciutat articulés relacions més estretes amb el patriciat barceloní i altres poders locals. Com veurem, diversos dels individus que hem anat identificant com a membres de l'elit local, els trobem com a promotors de més d'una de les iniciatives que centren la nostra atenció en aquest capítol. Hi ha alguns casos, com el de Joaquim d'Abadal, Josep Font i Manxarell, Josep Soler i Aloy i Josep Viquer i Canas que són especialment destacables perquè apareixen en les comissions organitzadores de tots els actes i campanyes de què tractem aquí. Als noms esmentats encara n'hi podríem afegir alguns altres que també van tenir una presència molt constant en aquestes accions de propaganda i mobilització: és el cas d'Antoni Bach i Xicoy, Antoni d'Espona, Francesc de Febrer, Josep Salarich o Marià Subirachs. És una evidència més de l'enorme protagonisme i influència que aquests individus tenien en la vida política local.

3.4.1. Les mobilitzacions proteccionistes

3.4.1.1. La importància creixent de la controvèrsia aranzelària a partir del Sexenni

En el marc cronològic del nostre treball no tenim notícia que a la ciutat de Vic i la seva àrea d'influència més immediata es produïssin grans actes públics en demanda d'una política econòmica proteccionista abans de la Restauració. Això, no obstant, les demandes de protecció i les expressions de rebuig al lliurecanvisme i a eventuais tractats comercials suposadament perjudicials per a l'economia catalana no són pas

inèdites abans d'aquell període; a la premsa local de la dècada del 1860 es troben testimonis en aquesta línia.²⁰²²

A l'inici del Sexenni la polèmica entre lliurecanvistes i proteccionistes pren major dimensió amb motiu de la nova orientació que les autoritats liberals sorgides de la Revolució de Setembre donen a la política aranzelària. La controvèrsia té ressò en els periòdics vigatans del moment, com *El Pueblo Vicense*, *La Patria* o *El Ausetano*, els quals sempre s'alineen, en les seves expressions, amb els postulats proteccionistes. El primer dels esmentats, per exemple, donà notícia de la gran manifestació proteccionista celebrada a Barcelona el 21 de març de 1869 i aplaudí que tots els partits catalans coincidissin en la necessitat de reclamar mesures proteccionistes.²⁰²³

Durant la primavera d'aquell mateix 1869 hi va haver un intent a Vic de crear una delegació del Foment de la Producció Nacional (FPN), ens creat tot just uns mesos abans amb l'objectiu immediat de forçar la revisió de la política de signe lliurecanvista impulsada per Laureà Figuerola.²⁰²⁴ Agricultors, industrials, artesans i comerciants van ser convocats a començaments de maig a una reunió a les cases consistorials de Vic amb la finalitat de crear una sucursal d'aquella associació que coadjuvés a secundar el front comú en favor d'un proteccionisme econòmic complet.²⁰²⁵ Segons les cròniques de l'acte, el projecte va despertar interès i la reunió va ésser molt concorreguda.²⁰²⁶ Com a comissionat d'aquella corporació econòmica va assistir a la reunió Francesc Domingo i Garriga.²⁰²⁷ La iniciativa va rebre el suport entusiàstic de la premsa local. Per impulsar l'organització es va nomenar una comissió interina que va arribar a convocar separadament a representants dels diversos oficis, arts, professions i rams de la producció i el comerç amb l'objectiu d'elegir una junta definitiva.²⁰²⁸ No tenim, tanmateix, cap altra notícia sobre aquell projecte, fet que ens fa pensar que no es deuria acabar de concretar.

²⁰²² Vid., únicament a tall d'exemple, *Eco de la Montaña*, núm. 190, 22-1-1865; *Íd.*, núm. 583, 14-5-1868.

²⁰²³ *El Pueblo Vicense*, núm. 39, 17-3-1869; *Íd.*, núm. 41, 24-3-1869.

²⁰²⁴ Sobre la constitució del Foment de la Producció Nacional vid. Guillermo GRAELL, *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, Imprenta de la Viuda de Luis Tasso, s. a., p. 294 i s.; IZARD, *Manufactureros, industriales...*, op. cit., p. 82-83 i 223-253.

²⁰²⁵ *El Ausetano*, núm. 3, 6-5-1869.

²⁰²⁶ *Íd.*, núm. 4, 9-5-1869; *Íd.*, núm. 5, 13-5-1869; *La Patria*, núm. 6, 12-5-1869.

²⁰²⁷ Francesc Domingo i Garriga va ser una figura important en la vida política dels primers anys de la Restauració a la comarca i, significativament, va tenir una influència decisiva en l'elecció de Pere Bosch i Labrús, destacadíssim proteccionista, com a diputat a Corts per Vic el 1876; *Memòries d'un menestral...*, op. cit., secció IX; BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta de Frederic Pons (6-1-1876); *Íd.* (7-1-1876); *Íd.* (14-1-1876). Ens hem referit a Domingo i Garriga esp. a la p. 351, nota 1186 d'aquest treball.

²⁰²⁸ *El Ausetano*, núm. 5, 13-5-1869; *Íd.*, núm. 6, 16-5-1869; *Íd.*, núm. 8, 23-5-1869.

La controvèrsia sobre la política comercial que havia d'aplicar el govern va esdevenir una part rellevant del debat públic i el posicionament -contrastat o únicament pressuposat- dels candidats envers aquella qüestió va passar a ser un element a considerar en les eleccions del període. El fet va posar-se de manifest, per exemple, en les eleccions complementàries celebrades el gener i el maig del 1870, quan l'alineament inequívoc dels candidats amb el proteccionisme va ser valorat com un mèrit. Contràriament, Pau Bosch i Barrau, candidat monàrquic liberal, va ser penalitzat per la seva proximitat a Figuerola.²⁰²⁹ Els seus partidaris van intentar desfer la convicció que l'aspirant professava les mateixes idees econòmiques que el seu padastre, però els adversaris, a través de plataformes com el portaveu carlocatòlic *La Patria*, van fer tot el contrari i van insistir en el fet que votar-lo era avalar una política lliurecanvista que havia tingut resultats desastrosos per al país.²⁰³⁰

Com hem vist, des del 1876 i durant tota una dècada, Pere Bosch i Labrús, un dels màxims representants del proteccionisme, va ser el diputat a Corts per Vic. En els inicis de la Restauració era president del FPN, del qual havia estat un dels fundadors. A mitjan 1876 va dimitir del càrrec i va passar a formar part del recentment creat Foment de la Producció Espanyola (FPE), que inicialment va presidir Josep de Letamendi. Com a diputat al Congrés es va revelar extraordinàriament actiu, especialment en qüestions de política comercial i fiscal, i utilitzà tots els ressorts que li oferia el càrrec per treballar en pro de l'anomenat «proteccionisme harmònic» o «integral» que professava.²⁰³¹ Així, per exemple, es va mostrar molt enèrgic en la discussió del projecte de Llei general de pressupostos del 1877 presentat pel ministre José García Barzanallana, que contenia diverses disposicions en matèria de reforma aranzelària. Davant d'aquella proposta Bosch va presentar un vot particular de signe clarament proteccionista. Les seves proposicions van rebre el suport inequívoc del *Diario de Vich*, que va seguir amb gran atenció la discussió d'aquell assumpte. A Bosch no li va faltar tampoc el recolzament explícit dels pellaires de la ciutat i de l'Associació de Propietaris Rurals de la Comarca de Vic.²⁰³² El diputat va tenir l'oportunitat d'agrair personalment els suports rebuts al

²⁰²⁹ Frederic Pons i Montells i Esteve Viñamata comentaven a Víctor Balaguer, en segles cartes, que a Bosch i Barrau les idees econòmiques que professava el seu pare polític li restaven suports electorals. BMVB, Epistolari Víctor Balaguer, Carta de Frederic Pons (17-1-1870); Carta d'Esteve Viñamata (17-1-1870).

²⁰³⁰ *La Patria*, núm. 78, 19-1-1870; *Íd.*, núm. 111, 25-5-1870; *Íd.*, núm. 113, 1-6-1870.

²⁰³¹ Vid. PALOMAS, El rerefons econòmic..., *op. cit.*, esp. p. 462-468.

²⁰³² Les dues exposicions a les quals al·ludim van publicar-se al *Diario de Vich*, núm. 37, 15-6-1877, p. 302; *Íd.*, núm. 46, 25-6-1877, p. 374-375.

districte aprofitant la seva presència en la inauguració de l'exposició permanent de productes industrials del «Círcol», el juliol del 1877, on no deixà passar l'ocasió per professar de nou els seus posicionaments en matèria de política aranzelària en presència de l'elit i les autoritats locals.²⁰³³ Poc menys de dos anys més tard, amb una convocatòria electoral a l'horitzó, un grup d'electors del districte de Vic va decidir recolzar novament a Bosch com a candidat i va adduir com a principal motiu per fer-ho la seva reconegudíssima militància i activitat proteccionista.²⁰³⁴

3.4.1.2. La manifestació proteccionista del 1881

En el període analitzat, la primera manifestació proteccionista que va implicar una mobilització social apreciable a la ciutat de Vic va tenir lloc el juliol del 1881. Actes públics de semblants característiques van celebrar-se en altres poblacions catalanes - Vilanova i la Geltrú, Barcelona, Gràcia, Manresa, Girona, Olot, Puigcerdà i Sant Martí de Provençals- entre març i agost d'aquell mateix any, davant la perspectiva d'una possible reforma en sentit lliurecanvista per part del govern liberal de Sagasta.²⁰³⁵

El 6 de juliol va tenir lloc una reunió a Vic sota la presidència de l'hisendat Josep de Tortadès, president de la subdelegació de l'IACSI, per tractar de la celebració d'un míting proteccionista a la ciutat. Els presents van acordar tirar endavant la idea i convocar l'esdeveniment aquell mateix mes, comptant amb la representació de les altres poblacions del partit judicial.²⁰³⁶ En la trobada va ser elegida una comissió organitzadora que pocs dies més tard va adreçar-se als seus compatricis convidant-los a assistir a la manifestació proteccionista del partit judicial de Vic que tindria lloc en aquesta ciutat el dia 25 de juliol.²⁰³⁷ La junta la va presidir el mateix Tortadès i, malgrat la vocació comarcal que volia donar-se a l'acte públic, els responsables directes eren gairebé exclusivament de la ciutat de Vic, la major part d'ells catalogables

²⁰³³ *Íd.*, núm. 63, 17-7-1877, p. 516-517.

²⁰³⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 12, 22-3-1879, p. 47; ABEV, Aspectes electorals 1843-1913, 1879, 5-4-1879.

²⁰³⁵ PALOMAS, El rerefons econòmic..., *op. cit.*, p. 261. Per a la política aranzelària del període és imprescindible la consulta de José María SERRANO SANZ, *El viraje proteccionista en la Restauración. La política comercial española, 1875-1895*, Madrid, Siglo XXI, 1987. L'autor afirma que l'arribada dels liberals al poder no va significar un canvi de rumb decisiu, però sí que identifica una tendència creixent a obrir Espanya al mercat exterior.

²⁰³⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 9-7-1881, p. 215. Algunes notes generals sobre l'actitud del periòdic del canonge Collell en relació a la política aranzelària i fiscal a RAMISA, *Els orígens del catalanisme...*, *op. cit.*, p. 92-95.

²⁰³⁷ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1881, «Manifestacion proteccionista del partido de Vich...» (Vic, Imp. de R. Anglada).

socioprofessionalment com a hisendats, advocats, industrials o fabricants.²⁰³⁸ En els dies següents els organitzadors van procurar aconseguir el màxim d'adhesions en els pobles del partit judicial de Vic i es van posar en contacte amb les entitats associatives i els gremis.²⁰³⁹ Tal com ho testimonia l'al·locució pública dels organitzadors, la crida a la participació anava dirigida als agricultors, els industrials i els menestrals. Se cercava, així, una protesta nombrosa que impliqués transversalment oficis i sectors d'activitat econòmica diversos, de tal manera que es posés de manifest la unitat de criteri i interès del territori en relació a aquella qüestió, presentada com una autèntica causa nacional espanyola.

Tratándose de una causa nacional, nunca se ha llamado en vano a la raza viril que puebla la comarca ausetana; mostrémonos ahora dignos de nuestras tradiciones, agrupándonos bajo la enseña del Proteccionismo que gallardamente ha desplegado Cataluña, para llamar a todos a la defensa de los intereses de España.

La sol·licitud que els organitzadors van presentar per poder organitzar l'acte va ser aprovada pel governador civil després d'haver estat informada favorablement per l'alcalde Jaume de Vernis, que va indicar que els promotors eren «*vecinos de esta ciudad, de conocido arraigo y que representan las diversas clases de la población y matices políticos*», i que l'esdeveniment projectat era una «*manifestación proteccionista, privada, y agena por completo a toda idea política*».²⁰⁴⁰ Dos dies abans de la celebració de l'acte *La Veu del Montserrat* ja augurava que els dos locals previstos es farien insuficients perquè es preveia un seguiment molt notable, estimulat, en part, pel fet que la societat responsable del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses s'havia compromès a traslladar gratuïtament els manifestants procedents de Centelles, Manlleu, Torelló i Sant Quirze de Besora de tornada a casa.²⁰⁴¹

A jutjar per les notícies de què disposem, certament l'acte va ser un èxit. La manifestació proteccionista va prendre la forma d'un doble míting simultani celebrat al Teatre *Ausonense* i a l'exconvent de Sant Domènec. Si la reunió del teatre va tenir com

²⁰³⁸ La composició de la comissió organitzadora era la següent: Josep de Tortadès -president-, Francesc X. Calderó -vicepresident primer-, Marià Fàbregas -vicepresident segon-, Joaquim d'Abadal -secretari-, Jaume Collell -prevere, director de *La Veu del Montserrat*-, Josep de Rocafiguera, Josep Pericas, Martí Genís i Aguilar, Josep Font i Manxarell, Josep Soler i Aloy, Francesc Adam, Marià Subirachs, Josep Salarich, Antoni d'Espona, Ramon Munmany, Antoni de Vilar, Francesc de Febrer, Antoni Gudiol i Cortinas, Josep Genís i Mas, Josep Fargas i Boixó, Miquel Bertran, Josep Viquer, Josep Tort, Francesc Casassas, Francesc de P. Masferrer i Arquimbau, Ramon Capdevila i Camps, Josep Bassols, Joan Arumí, Joan Conill; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1881, «Manifestacion proteccionista del partido de Vich...» (Vic, Imp. de R. Anglada).

²⁰³⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 16-7-1881, p. 223.

²⁰⁴⁰ AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Juliol 1881, 15-7-1881.

²⁰⁴¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 29, 23-7-1881, p. 230.

a president i secretari, respectivament, a Francesc X. Calderó i Joaquim d'Abadal, la de Sant Domènec va comptar amb Marià Fàbregas i Josep Viguer per exercir els mateixos càrrecs. L'acta publicada de la sessió consigna la presència de comissionats dels pobles, representants de la premsa periòdica i delegats dels gremis i les associacions de la ciutat, així com de les «*personas de más representación de toda la comarca*».²⁰⁴² Segons el mateix document, les adhesions de persones, societats i periòdics de dins i de fora de la ciutat i el partit judicial foren molt nombroses, i en el cas de les principals poblacions de la comarca es comptaren per centenars.²⁰⁴³ Entre els vigatans que van prendre la paraula en els mítings, a part dels respectius presidents i secretaris, hi trobem els advocats Josep Font i Manxarell i Francesc de P. Masferrer. De fora de la comarca intervingueren Pere Estasen, Eugenio Jara -com a delegat del FPE-, Teodor Baró i Enric Planas i Espalter. També ho feren, com a membres dels sectors obrers, dos individus que no tenim prou ben identificats, Baucells i Vilar, que aparentment foren els únics que s'adreçaren al públic en llengua catalana.²⁰⁴⁴ Al final de sengles reunions s'acordà aprovar per aclamació la següent proposició:

Se acuerda hacer presente al Gobierno la necesidad de abolir la base 5ª del arancel del 1869, de no celebrar tratados de comercio que, como el proyectado con Inglaterra, sean perjudiciales a nuestra Agricultura a Industria y de aprobar un arancel que dé estabilidad y protección a todos los ramos del Trabajo Nacional.²⁰⁴⁵

El míting de Vic s'havia celebrat en un context preelectoral, a les envistes d'unes eleccions a Corts que es revelaven importants perquè havien de traduir-se en una majoria parlamentària liberal afí al torn de partits que s'acabava de produir. En un marc tan propici a les pressions, els contubernis i les maniobres interessades la manifestació proteccionista de Vic no va restar al marge de les suspicàcies i la polèmica. Com ja hem explicat, Bosch i Labrús aspirava a la reelecció com a diputat del districte, però els liberals pretenien que fos escollit un candidat amb afinitat al govern i les diverses

²⁰⁴² ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1881, «Manifestacion proteccionista del partido de Vich...» (Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1881).

²⁰⁴³ Entre les adhesions consignem aquí una àmplia representació del món associatiu de la ciutat de Vic, amb la subdelegació de l'IACSI, l'Associació de Propietaris Rurals de la Comarca de Vic, el Cercle Literari, el Casino *Vicense*, la Joventut Catòlica, la Comercial *Vicense*, el Centre de la Joventut i el Casino *Ausonense*.

²⁰⁴⁴ Al míting proteccionista del 1894 va tornar a prendre la paraula un representant dels sectors obrers anomenat Baucells (a) *Musich*, representant de les Tres Classes de Vapor de Roda. Tal vegada es tracta de Joan Baucells, delegat de les associacions obreres de Roda de Ter al congrés de Barcelona de desembre del 1868, convocat per la Direcció Central de les Societats Obreres de Barcelona. No tenim prou dades, però, per corroborar-ho.

²⁰⁴⁵ Els responsables del míting van fer arribar a l'alcaldia els acords presos demanant que fossin elevats al govern i l'alcalde va remetre la petició al governador civil; AMV, Correspondència 1880 (III) - 1881 (I), Juliol 1881, 29-7-1881.

faccions d'aquella família política competien per imposar el seu preferit, essent els noms en joc els de Josep de Letamendi, Jacint Masvidal i Eduard Maluquer.²⁰⁴⁶ El fet és que Letamendi es va traslladar a Vic actuant com a comissionat de Víctor Balaguer, result a prendre part activa en el míting, però es va veure profundament contrariat quan Calderó i Fàbregas, com a membres de la comissió organitzadora, li ho prohibiren, adduint que s'havia pres la decisió que cap dels candidats a les properes eleccions a Corts pogués intervenir en les parlaments.²⁰⁴⁷ Letamendi, indignat, va publicar una carta oberta adreçada a Balaguer a *La Vanguardia*, en què reconeixia l'encert del vilanoví «*al asegurar que en el fondo de la manifestación de Vich entreveías algo de irregular y siniestro*».²⁰⁴⁸ Letamendi asserí que a l'acte s'hi havien convocat tots els alcaldes dels pobles del districte i que per després del míting s'havia preparat un banquet al qual només s'hi havia convidat un dels candidats, Bosch i Labrús. A més, assegurava que un dels oradors, Eugenio Jara, havia fet certes al·lusions que podien interpretar-se fàcilment en clau de suport electoral al mateix candidat conservador. Letamendi conclouia que «*la manifestación proteccionista era un simulacro proclamatorio*» i confirmava les presumpcions de Balaguer sobre el fet «*que la cuestión del proteccionismo en Cataluña está siendo objeto de una mistificación conservadora, y más que conservadora*». L'esmentat Jara va respondre i impugnar públicament la carta de Letamendi, i des de *La Veu del Montserrat* es va qualificar de «quixotada» la carta del metge barceloní i es va atribuir el seu comportament a «circunstancias patológicas».²⁰⁴⁹

Val la pena consignar, però, que Letamendi no era l'única persona que veia en el míting proteccionista altres intencions que les explícitament manifestades pels seus organitzadors. Així, l'apoderat de l'Ajuntament de Vic a Barcelona, Fèlix Nadal,

²⁰⁴⁶ Vid. punt 2.3.3.2. d'aquest treball.

²⁰⁴⁷ En l'acta impresa de la manifestació, els seus organitzadors justificaven la seva actuació sense fer esment directament a la polèmica: «*Al congratularse esta Junta del feliz éxito por la Manifestación obtenido, se complace en consignar que en gran parte debe atribuirse al criterio y regla de conducta que desde el principio se impuso, de alejar del acto toda significación que se desviase un ápice del único fin que la guiaba en sus trabajos y de evitar a toda costa cuanto pudiese trascender a idea de partido político o degenerar, dadas las circunstancias, en oficiosa presentación de candidatos; todo lo cual hubiera desnaturalizado la Manifestación Proteccionista del Partido de Vich, que sólo en el criterio económico debía inspirarse y en la que había de reinar la perfecta unión y entusiasmo de que todos nos felicitamos*» (p. 19).

²⁰⁴⁸ *La Vanguardia*, núm. 276, 28-7-1881, p. 3863-3866. A Letamendi se l'esperava el mateix dia 25 de juliol al Cercle Literari, on havia d'oferir una dissertació que, finalment, no va tenir lloc a causa dels fets que estem reportant. La documentació del «Círcol» únicament recull que la sessió no va celebrar-se com estava previst «*por especiales circunstancias*»; BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 25-7-1881.

²⁰⁴⁹ *La Unión*, núm. 101, suplement, 7-8-1881; *La Veu del Montserrat*, núm. 31, 6-8-1881, p. 244.

comentà al secretari del consistori, Manuel Carbó, que en aquell míting, a part de zel pels interessos de la pàtria, no podia deixar de veure-hi, també, «*finés y miras solamente particulares, no estrañas [sic] del todo algunas a las elecciones prócsimas [sic]*».²⁰⁵⁰ Fos com fos, el fet és que Bosch, un dels més cèlebres proteccionistes, renovà poques setmanes més tard el seu càrrec com a diputat al Congrés per Vic.

Acabem indicant que el darrer acord de la comissió organitzadora de la manifestació proteccionista de Vic va ser la d'adherir-se al projecte d'erigir un monument a Barcelona en memòria «del eminent patrici y patriarca del proteccionisme á Catalunya», Joan Güell i Ferrer.²⁰⁵¹ Més enllà del vessant anecdòtic, la notícia no deixa de testimoniar les oportunitats que aquelles mobilitzacions oferien per fomentar l'aproximació de les elits locals i comarcals al patriciat barceloní.

3.4.1.3. El míting protesta del 1894

No és fins força anys més tard, el 1894, quan a la ciutat de Vic torna a produir-se una mobilització proteccionista comparable a la del 1881. Entretant, lògicament, les reivindicacions d'aquell signe i les queixes davant els tractats i convenis comercials considerats lesius per a l'economia del país no són pas inexistents. Recordem, per exemple, que el 1885 l'oposició als tractats projectats amb Anglaterra van estimular una important resposta catalana que es va materialitzar emblemàticament en l'anomenat «Memorial de Greuges», iniciativa que va comptar amb el suport «vigatà». La premsa va ser, probablement, la principal via per la qual es va anar mantenint un estat d'opinió favorable al proteccionisme i una actitud suspicax i bel·ligerant davant els eventuais acords comercials que pogués negociar l'Estat. Així, des de *La Plana de Vich*, en una sèrie d'articles titulada «*La crisis económica*», no es dubtava a atribuir una part de la responsabilitat del fenomen a una política comercial equivocada i perjudicial, i s'indicava la necessitat d'articular associacions econòmiques estables que treballessin en defensa de la causa proteccionista.²⁰⁵² El setmanari no dubtà a mostrar-se crític amb els governs liberals i a posar de manifest una afinitat superior amb els conservadors,

²⁰⁵⁰ AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Cartes de Fèlix Nadal a Manuel Carbó, 24-7-1881.

²⁰⁵¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 31, 6-8-1881, p. 246. Sobre aquest monument podeu veure Judit SUBIRACHS, *L'escultura del segle XIX a Catalunya. Del romanticisme al realisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 237-240. Mesos més tard Josep Pi Solanas i l'alcalde Jaume de Vernis intercanviaven alguns breus comentaris a propòsit de la subscripció associada a la construcció del monument; AMV, Correspondència 1881 (II) - 1882 (I), Novembre 1881, 26-11-1881, 29-12-1881.

²⁰⁵² *La Plana de Vich*, núm. 3, 4-8-1887; *Íd.*, núm. 6, 25-8-1887.

atesa l'oferta política aranzelària més protectora que exhibien.²⁰⁵³ En aquesta línia, és prou significatiu que l'Ajuntament de Vic presidit per Joaquim d'Abadal rebés amb satisfacció, a finals del 1890, un telegrama en què si li comunicava que el consell de ministres es proposava de posar immediatament en marxa el programa aranzelari del partit conservador i que, fins i tot, acordés donar-ne notícia al veïnat, a fi de fer-lo partícip de la nova.²⁰⁵⁴

Segons Serrano Sanz, en els primers anys de la dècada del 1890, amb els conservadors al poder, es produí un «viratge» proteccionista en dues fases definides, respectivament, pel Reial decret del 24 de desembre de 1890, que derogava definitivament la Base cinquena i elevava els drets duaners de determinats productes agropecuaris, i per l'Aranzel del 31 de desembre de 1891, que acabaria intensificant el caràcter proteccionista de la política comercial espanyola del període, malgrat la voluntat de trobar acords comercials amb França i altres estats.²⁰⁵⁵ El retorn dels liberals al govern a partir de desembre del 1892 no hauria significat un gran canvi en l'estratègia comercial, però les negociacions en marxa amb Alemanya, Itàlia i altres països van percebre's com una amenaça per determinats sectors i van acabar suscitant noves protestes en sentit proteccionista.²⁰⁵⁶ És en aquesta tessitura que va tenir lloc el míting protesta de Bilbao del 9 de desembre de 1893 -en el qual els interessos econòmics catalans van tenir-hi una presència molt important-, i l'acord formal de la Diputació de Barcelona de dirigir-se a les Corts sol·licitant la no-ratificació dels acords comercials amb Alemanya, Itàlia i Àustria-Hongria. L'Ajuntament de Vic, incitat pel diputat a Corts del districte, el fabricant Albert Rusiñol -que en aquesta matèria no convergia amb els seus correligionaris polítics al govern-, va adherir-se i recolzar la decisió de la corporació barcelonina.²⁰⁵⁷

El míting protesta del 1894 a Vic va tenir lloc en semblant context. La impressió és que la seva organització va fer-se amb una certa precipitació, essent escassíssim el temps que va passar entre la convocatòria pública i la seva celebració efectiva el dia 29 d'abril. A diferència del 1881, l'al·locució que anunciava l'acte va ser impresa en català i sembla que també van fer-se en aquesta llengua totes les intervencions dels oradors

²⁰⁵³ *Íd.*, núm. 22, 15-12-1887; *Íd.*, núm. 26, 12-1-1888; *Íd.*, núm. 40, 26-4-1888.

²⁰⁵⁴ AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 17-12-1890.

²⁰⁵⁵ *Vid.* l'explicació amb detall a SERRANO SANZ, *El viraje proteccionista...*, *op. cit.*, esp. p. 159 i s.

²⁰⁵⁶ Per a les relacions comercials entre Espanya i Itàlia durant el període, Fernando GARCÍA SANZ, *Historia de las relaciones entre España e Italia. Imágenes, Comercio y Política (1890-1914)*, Madrid, CSIC, 1993, esp. p. 42-83.

²⁰⁵⁷ AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Gener 1894, s. d., 16-1-1894.

que van prendre part en el míting.²⁰⁵⁸ Com en l'anterior ocasió, tanmateix, es va plantejar com una manifestació de tot el partit judicial -i les representacions i les adhesions aconseguides semblen corroborar-ho, de nou, en part-, però en canvi, l'organització va ser gairebé exclusivament vigatana, altra vegada. L'advocat de Vic, Josep Font i Manxarell, va presidir la comissió organitzadora, que integraren un bon nombre d'advocats, hisendats, industrials i fabricants de la ciutat, així com representants de les principals entitats associatives i dels tres periòdics d'opinió i informació existents a la població. La suma de sensibilitats politicoideològiques diverses és inqüestionable i compren un ventall que va de l'obrerisme moderat i el republicanisme, fins al carlisme i l'integrisme catòlic.²⁰⁵⁹ La convocatòria feia una crida intersocial i reclamava una resposta enèrgica i massiva per fer front al «funest» lliurecanvisme que amenaçava, de nou, l'agricultura i la indústria del país. L'al·locució no deixava de recordar, com a precedent, la mobilització del 1889 en defensa del dret civil català.

El míting del dia 29 d'abril, celebrat al Teatre *Ausonense*, va estar presidit per Albert Rusiñol i va comptar amb la presència d'una important representació de corporacions barcelonines, com la diputació provincial, el FTN, la Cambra de Comerç o la SEBAP. Els oradors s'esforçaren a demostrar fins a l'evidència que els tractats en qüestió eren indiscutiblement perjudicials per a l'economia de la comarca i del conjunt de Catalunya i d'Espanya, reclamaren una protecció decidida a la producció autòctona, i coincidiren en considerar que aquella era una necessitat i aspiració transversal, de país,

²⁰⁵⁸ Així s'afirma a *El Norte Catalán*, núm. 386, 5-5-1894. Coincideix en aquesta informació *El Trabajo Nacional* (10-5-1894, any III - núm. 83-84, tom III, núm. 1-2, p. 14), que publicà una extensa acta de la manifestació pública, de la qual extraiem bona part de la informació. En alguns dels parlaments ens sembla detectar-hi un cert component anticentralista que no hem identificat en l'anterior mobilització del 1881.

²⁰⁵⁹ La composició de la comissió organitzadora, que extraiem de l'al·locució pública amb data 26 d'abril, va ser la següent: Josep Font i Manxarell, president; Josep Soler i Aloy, advocat; Josep Viguer, íd.; Josep de Rocafiguera, hisendat; Joaquim d'Abadal, advocat; Antoni Bach, íd.; Mariano Subirachs, íd.; Miquel Rota, íd.; Ramon Pietx, fabricant; Josep Comella, íd.; Ramon Capdevila, íd.; Josep Genís, industrial; Ramon Munmany, industrial i representant a Vic del Sindicat provincial de pellaires; Francesc Adam, industrial; Joan Rosich, apoderat de Francesc Robert, fabricant de llonganisses; Pau Riera, fabricant de íd.; Manuel Solà, comerciant de farines; Jaume Miró, comerciant; Francesc Fors i Declara, íd.; Joan Orriols, íd.; pel Casino *Vicence*, Miquel Mestanza; pel Cercle Literari, Josep Serra i Campdelacreu; per la Joventut Catòlica, Pere Pla i Pujols; pel Centre Tradicionalista, Josep Serra i Clavé; per la Unió Comercial *Vicence*, Andreu Esturí; pel Casino del Centre Republicà, Jacint Solà i Casadevall; per la Societat Aucellera, Jaume Anglada; pel Centre de la Solidaritat Obrera, Josep Sala; pel Centre Industrial *Vicence*, Francesc Bassols, per L'Antiga Ausetana, Anton Sala; per L'Ausetana, Tomàs Sala; per *La Veu del Montserrat*, Lluís B. Nadal; per *El Norte Catalán*, Joaquim Albanell i Vilas; per *La Comarca Leal*, Joan Soler; Josep Sala i Molas, secretari; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1894, «Meeting-protesta contra'ls tractats de comers y navegació...» (Vic, Tip. Catòlica de Sant Joseph, 1894).

que estava molt per sobre de la disciplina de partit.²⁰⁶⁰ D'acord amb aquest discurs, Rusiñol va ser repetidament felicitat per haver anteposat la vera representació del districte a l'obediència partidista. Les cròniques periodístiques locals van coincidir en assenyalar l'èxit de públic i *El Norte Catalán* xifrava l'assistència en 1.500 persones.²⁰⁶¹ Al final de l'acte van ser aprovades per aclamació unes conclusions que insistien en reclamar protecció aranzelària i sol·licitaven del Congrés la no-aprovació dels tractats de comerç i navegació en qüestió. Aquelles resolucions van ser lliurades per una comitiva a l'alcaldia i l'ajuntament va acordar elevar-les a la cambra de diputats.²⁰⁶²

Independentment de l'eficàcia incerta que una acció d'aquelles característiques pogués tenir de cara a assolir immediatament els objectius explicitats, aparentment semblants actes tenien, com a mínim, un triple efecte: estimular la cohesió dels sectors dirigents a nivell local i regional, sensibilitzar en un determinat sentit l'opinió pública i mobilitzar la ciutadania en un context on aquesta estava relativament poc avesada a fer-ho. Com veurem tot seguit, a part del proteccionisme hi hagueren altres mòbils que motivaren respostes col·lectives apreciables a la societat vigatana de l'època.

3.4.2. La defensa del dret civil català

3.4.2.1. La reacció a l'impuls codificador en els primers anys de la Restauració

Durant el segle XIX l'Estat liberal espanyol va tenir com a fita permanent la unificació i la codificació de la legislació civil dels territoris sota la seva jurisdicció. La «lleï fonamental» del 1876, com ja ho havien fet anteriorment altres textos constitucionals, proclamava l'objectiu d'«*un solo fuero para todos los españoles*» (art. 75). Durant el règim de la Restauració va produir-se un renovat impuls codificador.²⁰⁶³ Ja el maig del

²⁰⁶⁰ Prengueren la paraula, a més de Font i Sala -membres de la comissió organitzadora-, els també vigatans Josep Viquer i Ramon Pietx, així com Manuel Planas i Casals -president de la diputació-, Joaquim Badia i Andreu -diputat provincial pel districte de Vic-Berga-, Francesc Salvans -delegat de l'Associació de Fabricants de Manlleu i comarca-, Ramon M. Catà de la Torre -representant del FTN-, un obrer de cognom Baucells -en nom de les Tres Classes de Vapor de Roda-, Josep Espinós -delegat de la Cambra de Comerç i aleshores diputat provincial per Granollers-, Bartomeu Bosch -representant de la SEBAP, era també diputat provincial-, i el mateix Albert Rusiñol.

²⁰⁶¹ *El Norte Catalán*, núm. 386, 5-5-1894; *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 5-5-1894, p. 143.

²⁰⁶² AMV, Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895, 30-4-1894. Segons va informar Rusiñol, va ser el diputat Alfons Sala qui va presentar l'exposició de l'ajuntament amb les conclusions del míting; AMV, Correspondència 1893 (II) - 1894, Juny 1894, 28-6-1894.

²⁰⁶³ Juan Francisco LASSO, *Crónica de la codificación española. 4: Codificación civil (Génesis e historia del Código)*, Madrid, Ministerio de Justicia / Comisión General de Codificación, 1970, vol. I, esp. p. 373 i s.; Francisco TOMÁS y VALIENTE, «Los supuestos ideológicos del Código civil: el procedimiento legislativo», a J. L. GARCÍA DELGADO (ed.), *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España dirigido por M. Tuñón de Lara*, Madrid, Siglo XXI, 1985, p. 369-399; Juan BARÓ, *La codificación del derecho civil en*

1875 va restablir-se la *Comisión General de Codificación*,²⁰⁶⁴ la qual va treballar activament, en els primers anys, en la preparació de la reforma de les lleis d'enjudiciament civil (1881) i criminal (1882). Entre les missions principals confiades a aquell organisme es comptava la revisió del projecte de Codi civil. Amb aquest horitzó, el ministre de Gràcia i Justícia, Saturnino Álvarez Bugallal, procurà imprimir un nou impuls a la marxa codificadora en matèria de legislació civil amb el Reial decret de 2 de febrer de 1880, que entre altres disposicions introduïa certs canvis en la composició i el funcionament de la comissió i establia que els treballs de formació del Codi civil havien de prendre com a base el projecte del 1851.²⁰⁶⁵ Entre els elements més destacables del decret destaca l'actitud conciliadora envers la legislació «foral» present en el preàmbul i l'ampliació del personal de la comissió amb un lletrat per a cada un dels territoris on regia un dret particular.²⁰⁶⁶ Aquests individus s'hi adherien amb el caràcter de «membres corresponents» i tenien la missió de presentar una memòria raonada en què havien d'explicitar quins principis i institucions del dret particular era indispensable preservar com a excepció en el codi general. En el cas de Catalunya aquesta missió va correspondre a Manuel Duran i Bas, prestigiós jurista, seguidor de les doctrines de l'«escola històrica del dret» de Savigny.²⁰⁶⁷

En semblant context, i arran de l'impuls inicial de la SEBAP i del concurs d'algunes de les principals corporacions del Principat -representatives de les anomenades «forces vives» del país-, va organitzar-se un Congrés català de jurisconsults a Barcelona amb la finalitat de sotmetre a discussió el futur immediat del Dret civil català i les actituds i estratègies que convenia adoptar davant del renovat impuls codificador de l'Estat liberal espanyol.²⁰⁶⁸ Les sessions, que s'iniciaren el 31 de desembre de 1880 i acabaren a finals de gener de l'any següent, evidenciaren l'existència de dos grans grups, els quals eren

España (1808-1889), Santander, Universidad de Cantabria, 1993, esp. p. 209 i s.; COMALADA, *Catalunya davant el centralisme...*, op. cit., esp. p. 59 i s.

²⁰⁶⁴ *Gaceta de Madrid*, núm. 135, 15-5-1875, p. 435-436.

²⁰⁶⁵ *Íd.*, núm. 38, 7-2-1880, p. 341-342.

²⁰⁶⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 8, 21-2-1880, p. 59, donà una impressió favorable del decret i afirmava que «[...] de tots los ministres que havian volgut posar má á exa qüestió, ningun ho havia fet ab criteri tant ample y conciliador com lo que demostra'l Sr. Bugallal en sas explicacions; puix manifesta clarament sa intenció de fer generals las institucions de la legislació foral que's consideran evidentment bonas, y de mantenir, com excepció, aquellas que pugan ser útils y profitosas en una determinada provincia».

²⁰⁶⁷ La memòria elaborada per Duran d'acord amb la missió assumida va publicar-se per acord de la Diputació de Barcelona: Manuel DURAN y BAS, *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil de Cataluña. Escrita con arreglo a lo dispuesto en el artículo 4º del Real decreto de 2 de febrero de 1880*, Barcelona, Imprenta de la Casa de Caridad, 1883.

²⁰⁶⁸ COMALADA, *Catalunya davant el centralisme...*, op. cit., p. 76-87; Joaquín de CAMPS y ARBOIX, *Historia del derecho catalán moderno*, Barcelona, Bosch, 1958, p. 205-209; CATTINI, *Historiografía i catalanisme...*, op. cit., p. 133-154.

heterogenis internament: un de majoritari, partidari de la conservació integral de la legislació civil catalana, i un altre de minoritari, que insistia en la necessitat imperativa de la unificació del dret espanyol i en la conveniència de preservar només alguns principis i institucions concrets del règim jurídic català.²⁰⁶⁹ Els representants del districte judicial de Vic al congrés van ser els vigatans Francesc X. Calderó i Josep Font i Manxarell, ambdós advocats i destacats membres de l'elit local, els quals eren partidaris dels posicionaments conservacionistes.²⁰⁷⁰ Igual actitud mantenia el periòdic vigatà *La Veu del Montserrat*, que dedicà gran atenció al desenvolupament del Congrés.²⁰⁷¹

L'impuls codificador i la controvèrsia suscitada a l'entorn de la posició amb què calia enfrontar-lo van anar acompanyats d'un important moviment de defensa favorable a la conservació del dret civil català, el qual va ser protagonitzat especialment per sectors professionals i intel·lectuals de tendències ideològiques diverses i que va contribuir a vertebrar un discurs polític decididament regionalista.²⁰⁷² L'elit vigatana no va mantenir-se al marge de tot aquell procés. Ja el 1879 van produir-se en el Cercle Literari de la ciutat diverses conferències i debats a l'entorn de la codificació civil espanyola en els quals van prendre-hi part socis destacats com Josep Font i Manxarell, Joan Calderó, Miquel Bertran, Francesc de P. Masferrer, Josep Viguer, Jaume Collell i Josep Serra i Campdelacreu.²⁰⁷³ El mateix Font i Manxarell, el 31 de gener de 1881, tot just acabat el congrés de juriconsults en què va representar el districte de Vic, va tornar a ocupar la tribuna de l'entitat per encetar una nova tongada de discussions que no ens

²⁰⁶⁹ Vid. els integrants de cadascun d'aquests grups d'acord amb la classificació que va fer-ne el periòdic *La Renaixensa* a les seves cròniques a CATTINI, *Historiografia i catalanisme...*, op. cit., p. 142-143.

²⁰⁷⁰ *La Veu del Montserrat*, num. 51, 18-12-1880, p. 419.

²⁰⁷¹ No és del tot sobrer recordar que el periòdic es trobava aleshores encara plenament immers en una altra campanya, la del Mil·lenari de Montserrat. Vid. sobre aquesta darrera qüestió JUNYENT, «Jaume Collell...», op. cit., esp. p. 276-316.

²⁰⁷² Segon Stephen Jacobson l'arrelament del catalanisme polític i l'accentuació de les actituds corporatives entre els advocats i juristes catalans està molt relacionat, en aquelles cronologies, amb la constatació de la saturació del mercat professional regional en el qual operaven, i la voluntat de superar-ne les limitacions consolidant i engrandint els centres de poder i la burocràcia al voltant de Barcelona. Vid. Stephen JACOBSON, «Els advocats de Barcelona, 1839-1880», *Barcelona Quaderns d'Història*, num. 6, 2002, p. 170-172; i, sobretot, ÍD., *Catalonia's advocates...*, op. cit., esp. p. 198-238.

²⁰⁷³ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Academias literarias y liricas del Círculo literario de Vich, 17-4-1879, 20-12-1879, 22-12-1879; *La Veu del Montserrat*, núm. 16, 19-4-1879, p. 59; ÍD., núm. 46, 27-12-1879, p. 182. En la seva conferència Joan Calderó no va mostrar-se contrari a la codificació però va reclamar respecte al dret particular. Tot i que les actes de les acadèmies no ens donen una idea prou precisa dels arguments exposats i els posicionaments mantinguts, sembla que Masferrer va mostrar posicionaments diferents i força divergents dels que ell mateix defensaria públicament uns anys més tard; BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 20-12-1879.

consta, tanmateix, que tingués continuïtat immediatament.²⁰⁷⁴ L'altre representant del partit judicial al congrés, Calderó, va publicar periòdicament a *La Veu del Montserrat* una dotzena de cartes obertes adreçades al director de la publicació i amic personal, Jaume Collell, sota el títol comú de «Lo concell catalá de jurisconsults y lo projecte de un códich civil».²⁰⁷⁵ L'advocat vigatà va cridar l'atenció sobre l'enorme transcendència de l'assumpte, que afectava de ple l'ordre social i la família catalana, i va posar de manifest la seva malfiança. Calderó va qüestionar la necessitat i l'oportunitat de la codificació, es mostrà partidari de conservar el règim jurídic particular i insistí en el fet que la unitat de la legislació civil i l'homogeneïtat no eren condicions necessàries per assegurar la unitat política i la integritat de l'Estat.

L'Església vigatana, amb el seu bisbe al capdavant, com altres diòcesis i autoritats eclesiàstiques, va posicionar-se públicament a favor de la preservació de la legislació civil catalana adherint-se, a posteriori, a l'exposició que el 1882 Josep A. Buxeres, Francesc Romaní i Puigdemogolas i altres individus més tard constituïts com a «Comissió per a la conservació del dret de Catalunya» havien fet arribar a les Corts per defensar la postura i pretensions de molts propietaris catalans davant la qüestió de la codificació.²⁰⁷⁶ En el cas del bisbat de Vic s'hi adheriren el prelat Josep Morgades; el capítol catedralici, a través del canonge Jaume Collell, secretari; i, també, Jaume Serra i Jordi, com a provisor eclesiàstic i vicari general. Collell, és clar, s'hi referí entusiàsticament el juny del 1885 des de les planes de *La Veu del Montserrat* i destacà especialment l'adhesió del metropolità de Tarragona, Benet Vilamitjana, fill de Sant Vicenç de

²⁰⁷⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 5-2-1881, p. 38. Per bé que no sembla que se centrés estrictament en la qüestió de la codificació, podem esmentar que el 8 de març de 1883 l'advocat Francesc de P. Masferrer oferí una conferència al Cercle Literari de la ciutat amb el títol «La vida del derecho», la qual donà peu a una discussió entorn dels plantejaments de l'anomenada «escola històrica». El debat es prolongà en els dies següents i hi prengueren part diversos socis: Agulló, Font i Manxarell, Bertran, Viguer, De Febrer, Salarich i un jove Raimon d'Abadal; BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 8-3-1883, 11-3-1883, 12-3-1883, 15-3-1883; *La Veu del Montserrat*, núm. 10, 10-3-1883, p. 79; *Íd.*, núm. 11, 17-3-1883, p. 87.

²⁰⁷⁵ Les cartes van publicar-se entre els mesos de maig del 1880 i maig del 1881. La primera carta va aparèixer en el número 21, 22-5-1880, p. 169-171 i la darrera en el núm. 18, 7-5-1881, p. 137-140. Els textos van ser aplegats i publicats en volum monogràfic el 1889, amb motiu de la important mobilització contra l'article 15 del Codi civil: F[rancesc] Xavier CALDERÓ, *Lo nou códich civil. Cartes d'un misser y cap de casa catalá. Escrites al Mestre en Gay-Saber, mossèn Jaume Collell, vuy canonje de la catedral de Vich*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1889.

²⁰⁷⁶ Ens referim a José A. BUXERES [et al.], *Exposicion que elevan á las Cortes por impulso propio y por encargo de varios propietarios de Cataluña en súplica de que se conserve al Principado su derecho civil especial*, Barcelona, Tipografía Hispano-Americana, 1882; *Adhesiones recibidas de los reverendos, preladados, cabildos catedrales, vicarios y provisores eclesiásticos del Principado de Cataluña*, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1885. Sobre la gestió i l'activitat d'aquesta comissió i sobre l'adhesió de l'Església catalana a la conservació de la legislació particular *vid.* COMALADA, *Catalunya davant el centralisme...*, *op. cit.*, esp. p. 96-108 i 127-130.

Torelló i antic professor del seminari diocesà.²⁰⁷⁷ Com ja ho hem fet anteriorment, recordem, únicament de passada, que aquell mateix any 1885 el canonge Collell i el seu amic Jacint Verdaguer foren dos dels membres que formaren part de la comissió presidida per Marià Maspons i Labrós encarregada de presentar al monarca Alfons XII l'anomenat «Memorial de Greuges», motivat, en bona mesura, pel rebuig als acords comercials entre Espanya i Anglaterra i per la voluntat de preservar la legislació civil particular en plena onada codificadora.²⁰⁷⁸

A Vic, semblants accions i iniciatives van servir, presumiblement, per sensibilitzar l'opinió pública en favor de la defensa del dret civil de Catalunya i per difondre el convenciment que la codificació era una agressió potencial i una font previsible de greus perturbacions per al poble català. A diferència d'allò que s'esdevingué el 1889 amb motiu de les protestes contra l'article 15 del Codi civil, però, cap d'aquelles actuacions o iniciatives implicà una àmplia mobilització social a la ciutat.

3.4.2.2. La campanya contra l'article 15 del Codi civil

Amb la promulgació de la Llei de bases aprovada i sancionada el maig del 1888 s'entrà en la fase final de l'elaboració del Codi civil. El Reial decret del 6 d'octubre de 1888 va manar la publicació del codi i un nou Reial decret l'11 de febrer de 1889 va establir com a data d'entrada en vigor del nou text jurídic el primer de maig. En conèixer-se el contingut exacte de la redacció final van sorgir nombroses veus crítiques que van posar de manifest defectes procedimentals i de forma, però també discrepàncies en relació a alguns aspectes més substancials.²⁰⁷⁹ Des dels territoris amb dret civil propi, com Catalunya, un dels aspectes més censurats va ser el contingut de l'article 15 (que determinava a qui atenyien els drets i deures continguts al Codi civil), de l'aplicació del qual es podia esperar que a mig termini no hi hauria subjectes susceptibles de regir-se pels respectius drets «forals», i que pràcticament esbossava un horitzó de desaparició per a les legislacions civils particulars.

²⁰⁷⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 23, 6-6-1885, p. 177-178; *Íd.*, núm. 24, 13-6-1885, p. 185-186.

²⁰⁷⁸ Com és sabut, a la reunió de l'11 de gener de 1885 a la Llotja, en la qual va prendre's l'acord de redactar el memorial, va assistir-hi com a representant de *La Veu del Montserrat* el jove vigatà Narcís Verdaguer i Callís, que va intervenir a l'acte amb un celebrat discurs. El 1889 Verdaguer se significaria enormement en la campanya en contra de l'anomenat «article argolla»; COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, *op. cit.*, p. 123 i s.

²⁰⁷⁹ *Vid.* els detalls a BARÓ, *La Codificación...*, *op. cit.*, esp. p. 267 i s.; LASSO, *Crónica de la Codificación...*, *op. cit.*, 1970, esp. p. 578 i s.

A Catalunya, la campanya contra l'article 15 del Codi civil va acabar assolint unes proporcions molt notables. Les protestes van tenir un ampli abast territorial i van aconseguir una importantíssima mobilització social que va implicar a sectors divergents des d'un punt de vista politicoideològic. Com ha explicat Joaquim Coll, la direcció i el protagonisme de la campanya va recaure especialment en la Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. La iniciativa venia, en bona mesura, del vigatà Narcís Verdaguer i Callís, que arran del seu paper en aquells treballs assolí una considerable notorietat pública.²⁰⁸⁰ Va ser Verdaguer mateix qui va promoure l'organització del míting protesta de Vic, que va tenir un ressò i un seguiment molt remarcables. Hi donà suport tota la premsa de la ciutat, les principals entitats associatives i el gruix de l'elit local. Com veurem, institucions tan importants com l'ajuntament, el bisbat o el «Círcol», veritables plataformes del poder local, van subscriure sengles exposicions demanant la reforma o la supressió de l'article de la discòrdia.

El 4 de març de 1889, pocs dies després que tingués lloc el primer acte públic de protesta a Sabadell, Verdaguer va reunir a les cases consistorials de Vic un grup de persones significades entre les quals es trobaven representants de les publicacions periòdiques i de les associacions de la ciutat, advocats i propietaris. Tots ells eren individus «respectables per la seva posició i prestigi», per manllevar l'expressió utilitzada en una de les cròniques de l'acte.²⁰⁸¹ En aquella trobada s'acordà celebrar una manifestació pública de protesta al Teatre *Ausonense* de la ciutat i es nomenà una comissió organitzadora a propòsit que integraren diversos prohoms de la ciutat i representants de les principals entitats associatives i dels periòdics locals.²⁰⁸² La diversitat de sensibilitats politicoideològiques existents no va ser un impediment perquè

²⁰⁸⁰ COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, op. cit., p. 186-212.

²⁰⁸¹ *El Norte Catalán*, núm. 114, 9-3-1889.

²⁰⁸² Formaven la comissió organitzadora Josep Viquer, president del Cercle Literari; Josep Soler, íd. del Casino *Vicense*; Antoni Banús, íd. de la Joventut Catòlica; Lluís de Mas, íd. del Centre Tradicionalista; Andreu Esturí, representant del Casino Mercantil *Vicense*; Narcís Verdaguer, en nom de *La Veu del Montserrat*; Miquel Rota, íd. d'*El Norte Catalán*; Ramon Anglada, íd. de *La Plana de Vich*; Joan Soler, íd. de *La Cruz sobre el Corazón*; Marià Fàbregas i Casadevall, advocat; Josep Font i Manxarell, íd.; Francesc de Febrer, íd.; Marià Subirachs, íd.; Josep Bach i Serra, íd.; Joan Calderó, íd.; Antoni Bach i Xicoy, íd.; Antoni d'Espona i de Nuix, íd.; Joaquim d'Abadal, íd. i subdelegat de l'IACSI; Josep Salarich, metge; Pau Espona, de Gurb, i Josep Molins, de Seva, en representació de la propietat rural; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1889, «Reunió pública que tindrà lloch lo dia 25 del corrent...» (Vic, Tipografia Joan Soler, 1889). Fem constar que en l'exemplar de l'exposició que s'acordà elevar a les Corts en el míting del 25 de març conservat en el fons del Cercle Literari de Vic també es fa constar l'adhesió del Centre Local de la Classe Obrera, representat pel seu president Just Gatiús. El mateix document situa els esmentats Font i Manxarell, Subirachs, Fàbregas, Calderó, D'Abadal, Bach i De Febrer com a representants de la subdelegació de l'IACSI, i a Antoni d'Espona exercint igual paper per a la Societat Arqueològica de la ciutat; BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 25-3-1889.

totes aquelles persones i plataformes consideressin necessari articular una resposta de rebuig contundent a les disposicions contingudes en l'article 15. L'al·locució pública dels organitzadors convocà els habitants de Vic i la seva comarca per protestar enèrgicament contra aquell article i presentar una reclamació enèrgica als «poders centrals».

Aquest article 15 es la més fonda y terrible de las feridas que nostra adorada Catalunya ha rebut dels Governos centralistas de la Nación Española. Es la destrucción del deposit sagrat de nostras lleys, nostras costums y de la manera de gobernar nostras relaciones más íntimas; es lo enderrocament de una tradición venerable per nosaltres, porque representa la honra de nostros pares y es lo preu de la sanch de nostros progenitors, generosamente derramada per la Patria.²⁰⁸³

En aquells dies van tenir lloc a la ciutat diverses manifestacions concordants amb aquella protesta. Així, els advocats de la ciutat van decidir enviar una exposició a les Corts demanant la modificació de l'article de la discòrdia de manera que s'harmonitzés amb allò que disposava el 5è de la Llei de bases de maig del 1888, que prescrivia la conservació integral del dret «foral».²⁰⁸⁴ Pràcticament van subscriure-la tots els lletrats de la ciutat en ple.²⁰⁸⁵ Semblantment, l'Ajuntament de Vic, responent a la invitació de la Lliga de Catalunya, acordà adreçar-se a les Corts reclamant la reforma de l'article 15 amb una exposició que redactaren l'alcalde Josep Soler i Aloy i els regidors Font i Manxarell, Josep Viguer, Francesc de Febrer i Marià Fàbregas.²⁰⁸⁶ També el bisbe de Vic i el capítol catedralici van subscriure una exposició en la mateixa línia.²⁰⁸⁷

Tampoc se'n va mantenir al marge el principal espai de sociabilitat de l'elit a la ciutat, el Cercle Literari. Durant aquell mateix mes de març els socis Francesc de Febrer i Joan Calderó van oferir sengles conferències dedicades al nou Codi civil i al discutit article 15. Al final de l'última d'aquestes sessions, Font i Manxarell va proposar de redactar una exposició firmada per tots els socis dirigida a les Corts. El text, amb data 2

²⁰⁸³ *Ib.*

²⁰⁸⁴ *Gaceta de Madrid*, núm. 143, 22-5-1888, p. 565. La primera part de l'article 5è de la Llei de bases de 1888 establia literalment que: «*Las provincias y territorios en que subsiste derecho foral, lo conservarán por ahora en toda su integridad, sin que sufra alteración su actual régimen jurídico por la publicación del Código, que regirá tan sólo como supletorio en defecto del que lo sea en cada una de aquellas por sus leyes especiales*» (el subratllat és nostre).

²⁰⁸⁵ Consultem l'exposició a *La Plana de Vich*, núm. 86, 14-3-1889. La subscrivien Marià Fàbregas i Casadevall, Josep Font i Manxarell, Josep Viguer, Antoni Bach, Josep Soler, Francesc de Febrer, Joan Calderó, Hermenegildo Pedrals, Josep Bach, Ildefons Espona, Antoni d'Espona i de Nuix, Josep Cisquer i Foraster, Marià de Rocafiguera, Francesc X. Calderó, Joaquim d'Abadal, Miquel Rota i Marià Subirachs.

²⁰⁸⁶ AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Març 1889, 11-3-1889; AMV, Llibre d'acords, v. 68, 1888-1889, 18-3-1889. L'exposició hauria estat presentada al Congrés pel diputat Josep Vilaseca i Mogas. AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Abril 1889, 4-4-1889.

²⁰⁸⁷ Extraïem la referència d'*El Norte Catalán*, núm. 116, 23-3-1889 i *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 33, 23-3-1889.

d'abril, va ser subscrit per una setantena de socis que, de fet, representaven l'enorme majoria dels afiliats a l'entitat en aquells moments.²⁰⁸⁸ Foren setmanes de mobilització intensa i l'empremta ha quedat marcada en la correspondència de l'entitat, més quantiosa i substancial que en els anys precedents. És un fet significatiu i transcendent, revelador d'una intensificació dels contactes ben pròpia d'aquelles campanyes, que creaven unes circumstàncies favorables a la cohesió de les elits i les corporacions ciutadanes, brindant la possibilitat de compartir inquietuds i argumentacions, i teixint xarxes de solidaritat que no es limitaven al marc estricte de la localitat. El Cercle Literari va estar present en alguns mítings, com el de Barcelona o Manlleu, en els quals l'entitat va estar representada pel prevere Jaume Calderó i Francesc de Febrer, respectivament. Al «Círcol», finalment, li va correspondre l'honor que el seu president, Josep Viquer, encapçalés la junta organitzadora de l'acte de protesta.

El míting del 25 de març va comptar amb un important seguiment i va ser àmpliament ressenyat per la premsa de dins i de fora la ciutat. De bon matí els oradors, representants i periodistes provinents de la ciutat comtal van ser rebuts per una gentada a l'estació de tren, entre aclamacions i visques a Catalunya i als catalans de Barcelona.²⁰⁸⁹ A la recepció no hi faltà una gernació d'estudiants del seminari lluint barretina, ni la banda municipal de música, que interpretà la cançó «Los néts dels almogàvers», de Clavé.²⁰⁹⁰ Seguidament, la multitud va dirigir-se en grup cap al teatre de la ciutat, on havia de tenir lloc el míting. El local, d'elevada capacitat, va omplir-se sobradament. La major part dels que van prendre la paraula en aquella reunió pública eren vigatans, residents o no a la ciutat. En el primer cas es trobaven Josep Viquer, Miquel Rota i Font i Manxarell. En el segon podríem incloure a Narcís Verdaguer i Callís, Raimon d'Abadal, Benvingut Cabot i Josep Estanyol, instal·lats a Barcelona. També intervingueren a l'acte Sebastià Farnés, en representació de la Lliga de Catalunya, i Narcís Batlle, aleshores un jove advocat barceloní que militava en el carlisme i era secretari de la Joventut Catòlica d'aquella ciutat. L'acte comptà amb les adhesions del representant a Corts pel districte, marquès de Palmerola,²⁰⁹¹ dels diputats

²⁰⁸⁸ BJT/FCL, Correspondència/Impressos, Correspondència, 2-4-1889; *La Veu del Montserrat*, núm. 12, 23-3-1889, p. 94-95.

²⁰⁸⁹ *La Plana de Vich*, núm. 88, 28-3-1889; *La Veu del Montserrat*, núm. 13, 30-3-1889, p. 97-100; *El Norte Catalán*, núm. 117, 30-3-1889; *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 34, 30-3-1889.

²⁰⁹⁰ Els portaveus carlí i integrista de la ciutat havien estimulat els seminaristes a assistir al míting en els dies previs. *Vid. La Cruz sobre el Corazón*, núm. 33, 23-3-1889 i *El Norte Catalán*, núm. 116, 23-3-1889.

²⁰⁹¹ El contingut de la carta que el marquès de Palmerola havia adreçat als responsables de l'organització del míting, adherint-se a la protesta i expressant el seu compromís amb la conservació del dret civil català,

provincials, Manuel Farguell, Joaquim Badia, Ot Ferrer i Albert Rusiñol; de part important dels ajuntaments del partit judicial, i de diverses entitats de dins i de fora de la comarca. Finalment, els assistents van aprovar per aclamació una enèrgica protesta adreçada a les Corts en què es reclamava la reforma del Codi civil en un sentit que no fos «atemptatori als drets i a la vida del poble català».²⁰⁹²

Entitats de la ciutat com la coral *Antigua Ausetana* o el Casino Mercantil *Vicense* van fer públics els seus respectius escrits de protesta particulars.²⁰⁹³ També van fer-ho els estudiants del seminari, els quals, endemés, van fer circular una esquela en què, en referència a l'aprovació recent del Codi civil per part del Congrés, s'anunciava entre exclamacions la mort de Catalunya, «víctima de la punyalada traydora que en la nit del Dimecres Sant li fou donada per la opressora tirania Castellana».²⁰⁹⁴ El full volant va ser denunciat pel fiscal d'impremta i l'assumpte fou objecte d'instrucció als jutjats per possible delictes de sedició. Els acusats van comptar amb Sebastià Farnés com a advocat defensor.²⁰⁹⁵

Les manifestacions de protesta van succeir-se en diverses poblacions de Catalunya, essent especialment nombroses en els mesos d'abril i maig.²⁰⁹⁶ L'Ajuntament de Vic va adherir-se institucionalment a algun d'aquells actes, com els celebrats a Manlleu i Olot. La presència vigatana en el míting de Manlleu va ser especialment important, per tal com diversos prohoms hi van exercir la representació de bona part de les entitats i els periòdics de la ciutat.²⁰⁹⁷ L'agitació en defensa del dret català viscuda en aquelles jornades va ser, justament, el ferment immediat per a la creació de les respectives associacions catalanistes locals en aquelles dues poblacions. Un dels oradors a la reunió pública de Manlleu va ser l'advocat vigatà Francesc de P. Masferrer, el qual poc després impulsaria a la seva ciutat la creació del Centre Català Agrícola i Industrial de la plana

es va fer públic a la vigília de les eleccions de Corts del 1891 per part dels seus partidaris vigatans, com una evidència de la idoneïtat del candidat al qual donaven suport; *La Concordia*, núm. 3, 17-1-1891.

²⁰⁹² Consultem l'exposició a *El Norte Catalán*, núm. 117, 30-3-1889.

²⁰⁹³ *Ib.*; *El Norte Catalán*, núm. 118, 6-4-1889.

²⁰⁹⁴ *Íd.*, núm. 117, 30-3-1889; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1889, «¡¡¡Catalunya ha mort!!!» (Vic, Imp. de Anglada, 1889).

²⁰⁹⁵ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 39, 4-5-1889; AMV, Correspondència 1888 (II) - 1889 (I), Maig 1889, 7-5-1889; *La Veu del Montserrat*, núm. 3, 18-1-1890, p. 21.

²⁰⁹⁶ COMALADA, *Catalunya davant el centralisme...*, *op. cit.*, p. 222 i s.; COLL, *Narcís Verdaguer i Callís...*, *op. cit.*, p. 204.

²⁰⁹⁷ Notem la presència de Josep Fatjó-Vilas, Francesc de Febrer, Antoni d'Espona, Joaquim d'Abadal, i Francesc de P. Masferrer, a més de Raimon d'Abadal i Narcís Verdaguer i Callís; *La Veu del Montserrat*, núm. 17, 27-4-1889, p. 130-131; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1889, «Acta oficial del meeting celebrat en Manlleu...» (Vic, Tipografia catòlica de San José, 1889).

de Vic, entitat que tenia entre els seus objectius la defensa dels «drets civils».²⁰⁹⁸ Ja hem apuntat que la rivalitat de Masferrer amb alguns dels més destacats prohoms locals degué comprometre la consolidació de l'entitat. Masferrer, de fet, no sembla haver tingut cap paper rellevant en el míting de Vic, per bé que va voler fer-se present amb la publicació de la seva particular protesta.²⁰⁹⁹ Recordem que tot just l'any anterior l'advocat vigatà havia estat premiat als Jocs Florals de Barcelona amb el treball *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria*, en el qual dedicà una atenció especial al dret català.²¹⁰⁰

La pressió exercida per la campanya de protesta de Catalunya i la resta de territoris amb dret particular va ser un dels elements que va motivar una nova redacció del Codi civil. Una llei del 26 de maig encarregà al govern aquella nova edició en base a les esmenes i edicions que li plantegés la Secció civil de la *Comisión general de codificación*.²¹⁰¹ Sembla que la intercessió de la reina regent incidí en aquella resolució i que els diputats i senadors catalans Josep Vilaseca, Joan Maluquer i Viladot i Manuel Duran i Bas intervingueren en la revisió de l'article 15.²¹⁰² Sigui com sigui, la nova edició del Codi civil va aparèixer publicada per ordre del Reial decret del 24 de juliol i va resultar força satisfactòria per a les demandes catalanes. Com és sabut, Verdaguer i Callís comentà la solució de l'afer en un article titulat «La primera victòria del catalanisme» a *La Veu del Montserrat*, setmanari des del qual havia dirigit una part de la campanya.²¹⁰³

3.4.3. Mobilització i propaganda politicoreligiosa

3.4.3.1. Les campanyes de propaganda religiosa

La celebració del mil·lenari de Montserrat i la restauració del monestir de Ripoll van tenir una decisiva motivació religiosa i patriòtica. Totes dues «campanyes» -per utilitzar la terminologia del canonge Collell, destacadíssim promotor d'aquestes iniciatives- responien a finalitats consemblants: la voluntat de reviscolar la influència religiosa i eclesial en la societat catalana i fer indissociables els conceptes de fe i pàtria. Aquelles

²⁰⁹⁸ Vid. punt 1.3.3.4. d'aquest treball.

²⁰⁹⁹ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1889, «Á mos compatricis de la plana de Vich...» (Vic, 1889).

²¹⁰⁰ (Barcelona, Imprempta La Renaixensa, 1888).

²¹⁰¹ *Gaceta de Madrid*, núm. 148, 28-5-1889, p. 621.

²¹⁰² Joan MALUQUER i VILADOT, *Les meves noces d'or amb el molt Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona 1877-1927*, Barcelona, Impremta Altés, 1929, p. 83-85.

²¹⁰³ *La Veu del Montserrat*, núm. 31, 3-8-1889, p. 242-243.

accions propagandístiques es revelaren eficaces, i Montserrat i Ripoll quedaren instituïts com a símbols perdurables d'una identitat catalana fonamentada en els principis i valors de la fe catòlica. Es tracta, sense cap mena de dubte, de dues de les iniciatives més emblemàtiques del catalanisme catòlic de l'època, que va tenir en l'anomenat «vigatanisme» una particular expressió ideològica de notable influència en la cultura política catalana de les darreres dècades de vuit-cents.²¹⁰⁴ La voluntat de fer front a la tendència secularitzadora que feia certa via en la societat i la vida públiques, i la determinació d'imprimir una direcció decididament catòlica al regionalisme catalanista emergent van motivar i orientar l'activitat del grup.

Això no obstant, en la commemoració montserratina ja va quedar clar que no tots els sectors de la militància catòlica compartien l'orientació catalanista que Collell i companyia volien infondre a aquell tipus d'accions. Les diferències amb l'integrista Fèlix Sardà i Salvany amb motiu de la preparació d'aquella solemnitat van posar-ho clarament de manifest. La «recatolització» era un objectiu compartit, però no pas l'accent catalanista que certs sectors conferien a aquella vasta missió. Aquest tipus de divergències, sumades a les importants lluites religioses i les polèmiques intereclesials de l'època, van generar tensions molt rellevants en el camp catòlic, però no van dinamitar completament tota coincidència o possibilitat de col·laboració.²¹⁰⁵ És clar, però, que sovint la confluència en unes mateixes iniciatives es va produir en un marc no exempt de tibantors i pugnes per orientar i capitalitzar aquelles accions d'acord amb els respectius interessos i estratègies.

Durant el mateix període de la Restauració, la instal·lació creixent d'ordes religiosos i la reafirmació de la seva influència en àmbits com l'educació dels infants, la beneficència o l'assistència social va ser una de les vies per les quals va refermar-se la presència de l'Església catòlica sobre la societat espanyola i catalana de l'època.²¹⁰⁶ Contemporàniament, la «regeneració» o «restauració» religiosa propugnada per l'Església i la militància catòlica va tenir entre els seus fronts predilectes el foment de

²¹⁰⁴ Sobre el vigatanisme FRADERA, «El vigatanisme...», *op. cit.*, p. 19-52; FIGUEROLA, «Vigatanisme», *op. cit.* Sobre les campanyes esmentades és imprescindible JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.* L'historiador Albert Balcells no ha dubtat ha incloure Ripoll i Montserrat entre els «llocs de memòria» dels catalans, Albert BALCELLS, *Llocs de memòria dels catalans*, Barcelona, Proa, 2008.

²¹⁰⁵ Sobre les polèmiques religioses i la pugna entre els sectors integristes i els «conciliadors» *vid.* Joan BONET i Casimir MARTÍ, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*, Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1990. Sobre la vasta mobilització religiosa a la Catalunya de la Restauració: Jordi FIGUEROLA, «Movimiento religioso, agitación social y movilización política», *Historia Social*, núm. 35, 1999, p. 43-63.

²¹⁰⁶ *Vid.* CALLAHAN, *La Iglesia Católica...*, *op. cit.*, esp. p. 177-194.

les pràctiques pietoses multitudinàries com les processons i els romiatges, que cercaven la mobilització i la ideologització de la feligresia. Aquestes convocatòries tampoc van restar al marge de la polaritat existent en el si del camp catòlic, i van ser instrument i escenari de rivalitats més o menys manifestes.

Tant les «campanyes» esmentades com altres accions propagandístiques relativament consemblants del mateix període compartien la voluntat de contenir i revertir un procés de secularització de la vida pública, i el desig que la religió i l'Església continuessin essent un marc de referència fonamental de la convivència col·lectiva. Treballar per assolir aquests objectius implicava, entre altres coses, servir-se d'instruments ben moderns com la premsa o les associacions per procurar incidir decididament en un espai públic d'opinió que, lluny d'ésser monopolístic, estava marcat per la concurrència i la coexistència d'interessos i projectes politicoideològics variis.

Tot i ésser les més cèlebres, les de Montserrat i Ripoll no van ser, ni de bon tros, les úniques iniciatives de propaganda catòlica amb participació vigatana i ressò a la ciutat durant aquells anys. Cert, probablement poques o cap altra tingué una envergadura semblant ni, sobretot, un eco i perdurabilitat comparables. Els anys 1878 i 1879, per exemple, a Vic van haver-hi algunes accions encaminades a enaltir la figura del papa Pius IX, recentment traspasat. No sembla que la iniciativa assolís en cap moment dimensions importants. De fet, probablement més que una campanya, amb el que implica de planificació i coordinació estratègica d'accions diverses per a un mateix objectiu, caldria parlar de dues iniciatives independents, amb Collell com a *alma mater* en tots dos casos. El que ens interessa ara, però, és destacar que ja aleshores s'activen mecanismes com l'ús de la premsa -*La Veu del Montserrat*-, la subscripció popular i el recurs a la literatura com a forma de vehicular idees i valors -foment d'una corona poètica-, pràctiques totes elles que van repetir-se molt poc després amb motiu de la campanya montserratina.

Així, tenim que en el mateix número que el setmanari de Collell anunciava la mort del pontífex, el febrer del 1878, s'inseriren dues composicions en vers dedicades al cap de l'Església catòlica, obra respectivament de Manuel Milà i Fontanals i Jacint Verdaguer. El periòdic explicava que formaven part d'un àlbum d'homenatge a Pius IX que s'havia previst oferir-li properament.²¹⁰⁷ Segons Josep Junyent, la importància d'aquella iniciativa rau en el fet que va ser el primer intent d'arribar a Roma com a

²¹⁰⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 2, 9-2-1878, p. 8.

expressió col·lectiva de Catalunya i la primera de les corones poètiques impulsada per Collell en les seves «campanyes».²¹⁰⁸ El volum va aparèixer l'any següent, el 1879, amb el títol *Homenatge á Maria Inmaculada. Corona Poètica en llahor de Pio IX...*, una designació que cal atribuir a l'oportunisme o el sentit estratègic del canonge Collell, que va voler fer bona la coincidència amb la celebració del vint-i-cinquè aniversari de la definició dogmàtica establerta amb la butlla papal *Ineffabilis Deus* (1854).²¹⁰⁹ El cert, però, és que el gruix del volum no pot considerar-se, en absolut, motivat per aquella commemoració. Es tracta de l'àlbum homenatge a Pius IX amb què es treballava com a mínim des de feia dos anys. Probablement aquest és el «quadern» que anunciava *La Veu del Montserrat* el 6 de desembre de 1879, data en què el setmanari publicava la primera crida pel mil·lenari de Montserrat, on es refermava la confiança en les virtualitats de la poesia com a vehicle comunicatiu de gran eficàcia.²¹¹⁰

La crida primera de dret li pertoca ferla á la poesia, que ha estat á Catalunya com per tot la dolça missatgera de la restauració patriòtica, que arribará á bon terme, si's fá, com desitjam nosaltres, ab la divisa *pro aris et focis* y baix l'ombra protectora del mantell de Maria Santíssima.²¹¹¹

Les iniciatives propagandístiques se sobreposaven. Com s'esdevindria, també, amb la corona poètica del 1881 en homenatge a la Verge de Montserrat, el volum en lloança a Pius IX del 1879 combinava una nòmina remarcable d'autors vigatans (Jaume Collell, Jacint Verdaguer, Lluís B. Nadal, Francesc Masferrer i Martí Genís) amb altres plomes acreditades de la literatura catalana de la Renaixença.²¹¹²

L'altra iniciativa en homenatge a Pius IX a la qual fèiem referència més amunt és el projecte d'erigir-li un monument al claustre de la catedral de Vic. La idea la va proposar Collell mateix en una sessió en homenatge al pontífex celebrada al Cercle Literari amb motiu del seu traspàs i va ser acceptada pels concurrents. El propòsit era instal·lar una escultura a l'ala nord del pati, davant del monument funerari dedicat a Balmaes que, com

²¹⁰⁸ JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, p. 273. La recollida de materials ja s'estava produint entre els mesos de març i maig del 1877. Així s'adverteix a CASACUBERTA (ed.), *Epistolari de Jacint Verdaguer...*, *op. cit.*, cartes 90, 91, 93, 94.

²¹⁰⁹ *Homenatge á Maria Inmaculada. Corona Poètica en llahor de Pio IX ab poesies de divers autors catalans composta y en celebrat del XXV aniversari de la definició dogmática publicada per Mossen Jaume Collell, pbre. Mestre en Gay Saber. Segueixen aprés Les Fulles soltes del Dietari d'un Romeu periodista...*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1879.

²¹¹⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 43, 6-12-1879, p. 169.

²¹¹¹ *Ib.*, p. 172.

²¹¹² La resta d'autors són Victòria Penya, Maria de Bell-lloc (Maria del Pilar Maspons i Labrós), Manuel Milà i Fontanals, Miquel V. Amer, i Ramon Picó i Campamar. Aparentment, totes les poesies són datables entre 1876 i 1879; *Homenatge á Maria Inmaculada...*, *op. cit.* La gran majoria de les poesies incloses en el volum s'havien publicat prèviament a *La Veu del Montserrat*.

és sabut, pocs mesos abans de la seva mort havia publicat la coneguda i controvertida obra *Pío IX*, en la qual defensava les reformes pontifícies anteriors a la revolució del 1848.²¹¹³ Poques setmanes després que tingués lloc aquella sessió va donar-se a conèixer la composició de la junta encarregada del projecte, presidida pel bisbe i integrada per eclesiàstics i laics. Entre aquests darrers trobem destacats membres de l'elit vigatana, tots ells socis del «Círcol».²¹¹⁴ L'al·locució pública de la comissió promotora comentava la responsabilitat superior que tenia Vic d'honorar la figura d'un pontífex que havia canonitzat un dels seus fills, Miquel dels Sants, i feia una crida als conciutadans a col·laborar econòmicament mitjançant una subscripció pública, que tingué un seguiment relatiu.²¹¹⁵ El projecte tirà endavant i el capítol catedralici aprovà amb caràcter definitiu la realització de l'obra segons el pla presentat per la comissió l'abril del 1881.²¹¹⁶

A aquelles alçades els esforços de Collell i companyia ja se centraven de ple en la culminació de la campanya montserratina. No volem deturar-nos gaire a constatar el protagonisme organitzatiu, propagandístic i literari «vigatà» en la campanya que va consolidar Montserrat en un lloc central de l'imaginari col·lectiu dels catalans, símbol d'una catalanitat indestruïble de la fe religiosa.²¹¹⁷ Ja és prou conegut el paper

²¹¹³ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 23-2-1878; *La Veu del Montserrat*, núm. 5, 2-3-1878, p. 19. El monument funerari a Balmes havia estat traslladat del cementiri municipal als claustres de la catedral el 1865. Hi hem fet referència a la pàgina 208.

²¹¹⁴ President, Pere Colomer -bisbe de Vic-; vicepresident, Josep Cid i Ferrer -canonge-; vocals: Jesús Navarro i Ortega -canonge-, Miquel Mascaró i Josep Serra i Campdelacreu -regidors-, Francesc Freixa -promotor fiscal-, Marià Fàbregas i Casadevall -advocat-, Eudald Canellas -prevere, ecònom-, Josep Font i Manxarell, Jaume Collell -prevere-, Marià Subirachs, Francesc de P. Masferrer; secretari: Francesc de Febrer. Mascaró hi exercia de tresorer; *La Veu del Montserrat*, núm. 8, 23-3-1878, p. 30. Serra i Campdelacreu i Mascaró havien estat nomenats per l'ajuntament; AMV, Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879, 1-3-1878. Cid i Navarro, per la seva banda, eren els comissionats del capítol catedralici; ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/81 1877-1883, 25-2-1878.

²¹¹⁵ Els punts de subscripció eren *La Veu del Montserrat* mateix, les tres parròquies de la ciutat i la secretaria del bisbat. Les llistes de subscripció van anar-se publicant periòdicament a *La Veu del Montserrat* -la primera va aparèixer en el número 8 del 23 de març de 1878-. Després d'una interrupció d'aproximadament quatre mesos, el febrer del 1879 s'intentà reimpulsar la subscripció. Segons el setmanari vigatà la principal causa d'aquella interrupció havien estat les «aflictivas circunstancias porque ha passat enguany esta comarca», sense que consti cap explicació més concreta (*La Veu del Montserrat*, núm. 5, 1-2-1879, p. 18). D'acord amb aquestes llistes, se superà àmpliament el centenar de donacions. L'impuls més decisiu fou donat just al començament, amb les aportacions individuals dels mateixos membres de la comissió promotora. Fora d'aquests, trobem la col·laboració d'altres prohoms locals com Antoni d'Espona, Joan Fatjó-Vilas, Ramon Anglada, Joan d'Abadal, Miquel Reguer, Josep de Tortadès, Josep Miquel Cirera o Pere Estanyol.

²¹¹⁶ ACV, Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/81 1877-1883, 12-4-1881.

²¹¹⁷ Josep MASSOT i MUNTANER, *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979, esp. p. 33-39; BONET, *L'Església catalana...*, op. cit., esp. p. 137-153; JUNYENT, «Jaume Collell...», op. cit., p. 276-316; Jordi FIGUEROLA, «Montserrat, símbol religiós i nacional», *L'Avenç*, núm. 150, 1991, p. 70-73.

fonamental que van tenir-hi Collell, Verdaguer i *La Veu del Montserrat*, un dels principals òrgans difusors de la «campanya». En aquesta ocasió, els poetes vigatans inclosos en el volum d'ofrena a la Verge de Montserrat van ser, a més de Verdaguer i Collell, els seus companys de l'Esbart de Vic, Martí Genís i Serra i Campdelacreu, així com també Jeroni Serdà i Deniel i Lluís B. Nadal, representants de la nova fornada de plomes vigatanes que s'havia donat a conèixer el 1877 amb el nom de Jovent Vigatà Catalanista.²¹¹⁸ Diversos hisendats i professionals vigatans també van voler col·laborar en aquella campanya oferint el seu donatiu a la subscripció oberta per sufragar les despeses de la corona preciosa oferta a la Mare de Déu de Montserrat, obra de l'orfebre Joan Sunyol segons disseny de l'arquitecte Francisco de P. Villar.²¹¹⁹ La modesta col·laboració econòmica de l'elit vigatana es repetiria amb motiu de la subscripció oberta més endavant en la campanya de restauració del monestir de Ripoll.

3.4.3.2. La implicació vigatana en la campanya de restauració de Ripoll

El protagonisme vigatà en la campanya de restauració de Ripoll encara va ser superior que no pas en el cas de Montserrat. Vic, com a capital de la diòcesi, va ésser un «centre d'operacions» molt destacat de la «campanya» des del moment que el bisbe Morgades va fer-ne una peça clau de la seva obra de govern i va erigir-se com a principal promotor de l'obra.²¹²⁰ En el present apartat no pretenem descriure aquella campanya, que ja ha estat objecte de bons estudis, sinó destacar un cop més la seva significació,

²¹¹⁸ Biblioteca de Montserrat, Ms. 14, «Corona Poetica. Ofrena dels trobadors catalans á Madona Santa Maria de Montserrat Patrona de Catalunya solemnement coronada en lo any de gracia MDCCCLXXXI». Hem consultat el volum a la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (www.lluisvives.com). El protagonisme dels poetes vigatans ja s'havia posat de manifest en el número extraordinari de *La Veu del Montserrat*, (núm. 17, 25-4-1880) amb motiu de les festes del mil·lenari, que contenia composicions de Collell, Verdaguer, Nadal, Genís i Serra alternant amb les d'altres escriptors prestigiosos de la Renaixença.

²¹¹⁹ *La Veu del Montserrat* publicà amb periodicitat irregular les llistes de subscripció corresponents. Les aparegudes entre el núm. 52, 24-12-1880 i el núm. 35, 3-9-1881 permeten constatar una col·laboració vigatana relativament important. Més enllà dels donatius previsibles de la jerarquia eclesiàstica i de diversos preveres de la diòcesi, és remarcable la col·laboració dels estudiants del seminari. Sense pretendre, ni molt menys, una identificació ni relació exhaustives, trobem la presència de diversos prohoms vigatans, entre els quals Jaume Collell, Ramon Anglada, Marià Subirachs, J. Salarich, Josep Font i Manxarell, Francesc de P. Masferrer, Josep Serra i Campdelacreu, Josep Serdà i els seus germans, Josep Viquer, Joan Fatjó-Vilas, Antoni d'Espona, Joan d'Abadal, Joan Arumí, Francesc X. Calderó i els seus fills, Josep Miquel Cirera i Albareda, Manuel Font i Font, Fortià Feu, Martí Genís i Aguilar, Ramon Mas i Tubau, Andreu Terricabras i Forn o Ramon Serradora. No hi faltaren alguns propietaris rurals importants de la comarca, tals com Francesc Rierola, Ildefons Espona o Josep Albó i Calvaria. D'acord amb l'interès del nostre treball ens fixem en la participació de l'elit vigatana, però en part l'èxit d'aquestes campanyes també consistia en mobilitzar els petits capitals i la gent sense una significació especialment rellevant en la col·lectivitat local.

²¹²⁰ De nou *vid.* JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, p. 324-375; FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 399-463. Aquest darrer autor deixa clarament demostrat el protagonisme i la implicació directíssima del prelat en la campanya.

constatar la implicació de l'elit vigatana més enllà del protagonisme ja conegut de Morgades, Collell o Verdaguer, i posar de manifest la confluència i relativa col·laboració de prohoms i plataformes ciutadanes amb sensibilitats politicoideològiques no del tot coincidents en aquella iniciativa.

El monestir de Ripoll oferia una trajectòria curricular que el feia propici per ésser objecte d'una operació amb alt contingut ideològic i simbòlic. El cenobi benedictí, fundat per Guifré el Pilós a finals del segle IX, va ser saquejat i incendiat pels membres d'un cos franc de voluntaris l'agost del 1835, en el marc de la revolució liberal.²¹²¹ El 1839, en plena guerra civil, el monestir va patir noves destruccions amb motiu de l'assalt i la destrucció de la vila per part de les forces carlines. Afectat per les exclaustracions i les desamortitzacions, el temple experimentà un procés de deteriorament greu i accelerat, de manera que a mitjan segle l'estat del complex benedictí era ruïnós.²¹²²

Les coordenades ideològiques en què es movia la Renaixença i la difusió del pensament conservador en matèria de patrimoni historicoartístic propiciaren la revaloració d'aquelles restes, i fomentaren una consciència favorable a la preservació i la restauració del conjunt monumental.²¹²³ La fundació cristiana del monestir, la seva vinculació amb els orígens més o menys mítics del país a l'edat mitjana o el lligam estretíssim del temple amb la dinastia comtal de Barcelona conferien a la seva restauració un gran potencial simbòlic. A més, el fet que la destrucció del conjunt i la dispersió de la comunitat dinàstica haguessin tingut lloc en plena revolució liberal cooperaven a donar a la seva restauració una significació contrarevolucionària que, d'alguna manera, materialitzava metafòricament el restabliment de la influència social de l'Església per la qual treballaven conscientment els sectors catòlics i conservadors.

²¹²¹ Un relat d'aquest episodi a José M^a. PELLICER, *Santa María del Monasterio de Ripoll. Nobilísimo origen y gloriosos recuerdos de este célebre santuario, hasta el milenario de su primera dedicación. Reseña histórica*, Mataró, Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta, 1888, p. 251 i s. *Vid.* per al context polític general al Principat Anna M. GARCIA ROVIRA, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars, 1832-1835*, Vic, Eumo, 1989.

²¹²² Per conèixer l'estat del monestir des del 1835 i les diverses intervencions realitzades durant aquell segle ens remetem a PELLICER, *Santa María del Monasterio de Ripoll...*, *op. cit.*, esp. capítols XIII, XIV, XV, XVI; Xavier BARRAL i Pere HEREU, «La restauració de l'església de Ripoll», a Jordi VIGUÉ (dir.), *Catalunya romànica, X (El Ripollès)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, p. 265-274; JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, esp. p. 325-331; Lluís BUSCATÓ, *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona (1835-1876)*, tesi doctoral, Universitat de Girona, 2011, p. 326-341, 350-362, 368-390 i 429-436.

²¹²³ Joan GANAU, *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997. A més del plantejament general de l'obra, *vid.* sobre Ripoll, concretament, les pàgines 101-139.

Les primeres iniciatives de salvament i conservació s'iniciaren molt aviat i tingueren entre els seus principals impulsors al prohom ripollès Eudald Raguer. Això no obstant, fins a mitjan segle no es produí cap actuació reparadora remarcable. Els ens implicats més directament en la protecció del cenobi en les dècades centrals del segle van ser la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Girona i l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona. De Vic estant, el periòdic *El Ausonense* prestà atenció a la visita que els comissionats d'aquesta acadèmia van fer al monestir de Ripoll el febrer del 1863, i el Cercle Literari aprofità l'avinentesa per deixar testimoni de la seva simpatia envers aquella empresa restauradora. En un acte celebrat el dia 4 de febrer l'entitat nomenà soci honorari a Nicolás de Peñalver, president d'aquella comissió i regent de l'Audiència de Barcelona.²¹²⁴ En la mateixa sessió, Francesc d'A. Aguilar, futur bisbe de Sogorb, llegí un discurs en què destacà la importància històrica, artística i religiosa de Ripoll, subratllà que aquell «moviment reparador» era «en bé de la religió i de la pàtria», i mostrà el seu agraïment «com a català i com a sacerdot».²¹²⁵ Uns dies més tard va ser el soci Manuel Galadies qui des de la tribuna de l'entitat va fer un repàs a la història del monestir que no oblidà les referències a la «última catástrofe» (en al·lusió als fets destructius ja esmentats, ocorreguts en el context de la revolució liberal i la primera guerra civil carlina) ni a les iniciatives reparadores empreses des d'aleshores.²¹²⁶

Després d'intervencions parcials diverses que no entrem a detallar, els treballs de restauració van rebre una empenta important entre el 1878 i el 1881.²¹²⁷ Com és sabut, però, va ser durant l'episcopat de Morgades que va donar-se a aquella obra l'impuls definitiu. La cessió estatal del monestir al bisbat Vic va confirmar-se oficialment a finals del 1885, per bé que l'expedient de sol·licitud s'havia iniciat gairebé dos anys abans i Morgades feia temps que estava decidit a assumir la responsabilitat de la restauració. La presa de possessió del cenobi per la mitra vigatana pràcticament coincidí amb l'aparició de la peça clau de la part literària d'aquella «campanya», el *Canigó* de Verdager, poema èpic sobre la «reconquesta», recreació mítica sobre l'origen medieval i cristià de Catalunya que, com indica Josep Junyent, situava en un primer pla la «línia

²¹²⁴ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 4-2-1863.

²¹²⁵ «Una palabra de simpatía á los encargados de restaurar el Monasterio de Ripoll», *El Ausonense* (*Suplemento Al Ausonense*), 25-2-1863.

²¹²⁶ BJT/FCL, Actas de las academias, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 22-2-1863.

²¹²⁷ Vid. els detalls a la bibliografia citada a la nota 2122.

de formació històrica de Catalunya» que anava dels Pirineus a Barcelona, passant per Ripoll i Vic.²¹²⁸

El tret de sortida de la «campanya» va tenir lloc formalment a començaments del 1886 amb un text que van firmar el bisbe Morgades i el canonge Collell, aquest darrer com a «secretari general de l'obra».²¹²⁹ Pocs dies abans *La Veu del Montserrat* havia estat declarat òrgan oficial de la restauració.²¹³⁰ No tardaren a ésser nomenades i constituïdes comissions encarregades de donar impuls al projecte a Ripoll, Vic i Barcelona.²¹³¹ Ens interessa especialment la composició de la Junta central diocesana de Vic, que presidia el bisbe i que incloïa en el seu si a nombrosos membres de l'elit vigatana, a destacats hisendats d'altres poblacions de l'entorn i a alguns dels principals propietaris «forasters», majoritàriament establerts a Barcelona.²¹³² La comissió incloïa a alguns dels prohoms de la ciutat, molt especialment hisendats i advocats. A molts els hem vist desfilar en les pàgines anteriors, com a socis del Cercle Literari, membres electes de l'ajuntament i protagonistes de la vida pública local. No tots mantenien posicionaments politicoideològics idèntics, però compartien l'orientació «recatolitzadora» de la iniciativa i el fort conservadorisme social.

El canonge Collell, en bona mesura responsable programàtic d'aquella «campanya», aprofità el seu posicionament estratègic per imprimir a l'empresa el segell distintiu que li coneixem. En aquest sentit, resulta paradigmàtic l'article que publicà tot just la vigília de la festa inaugural de les obres de restauració, el març del 1886, un text que recull

²¹²⁸ JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, p. 349.

²¹²⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 4, 23-1-1886, p. 32.

²¹³⁰ *Íd.*, núm. 3, 16-1-1886, p. 18.

²¹³¹ *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, núm. 890, 15-2-1886, p. 63-65. *Vid.*, també, JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, p. 355 i FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 411 i 429.

²¹³² Josep Morgades, bisbe, president; Jaume Collell, secretari primer; Josep Serra i Campdelacreu, secretari segon; Miquel Mascaró, tresorer; Josep Homs -degà de la catedral- Narcís Vilarrasa -també canonge-, comte de la Vall de Merlès, marquès de Palmerola, Joaquim d'Abadal, Sebastià Bach i Xicoy, Josep Bach i Perpinyà, Antoni de Barnola, Josep de Bertran, Francesc X. Calderó, Ildefons de Casanova, Francesc de Codina, Antoni d'Espona, Ildefons d'Espona, Pau Espona, Francesc de Febrer, Fortià Feu, Josep Font i Manxarell, Trinitat de Fontcuberta, Josep Forcada, Rafael de Llanza, Josep de Macià, Josep Masferrer, Carles de Parrella, Marià de Picó i de Valls, Josep Quintana, Josep Salarich, Josep de Tortadès, Antoni de Vilar, Josep Viquer, Ramon Vilaró, vocals. *La Veu del Montserrat* (núm. 9, 27-2-1886, p. 72) va publicar aquesta llista amb la indicació d'ésser definitiva. Dies abans n'havia presentat una altra (núm. 7, 13-2-1886, p. 56) composta per un nombre més reduït de membres. Tots els de la primera llista van ser inclosos en aquesta segona excepte Marià Subirachs i Clarà, que no sabem si va ser exclòs per simple omisió involuntària o per algun altre motiu. La llista que reproduïm no es correspon idènticament amb les aportades per Junyent i Figuerola (aquestes dues es diferencien en el fet que el darrer inclou a Ramon Vilaró). *Vid.* JUNYENT, «Jaume Collell...», *op. cit.*, p. 355 i FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 411. Ramon Vilaró consta, certament, en la llista publicada al *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, núm. 890, 15-2-1886, p. 64-65.

clarament l'orientació contrarevolucionària, «recatolitzadora» i catalanista de l'operació.

Un Príncipe de la Iglesia, un Prelat de gran cor ha axecat la bandera y ha dat la senyal de restauració del primer monument de la nació catalana, del sagrat bressol de la nostra independència, que en mal hora destroçaren las passions revolucionarias d'un sigle que somiejava ¡insensat! viure vida nova y estroncant la sava vital dels pobles, trencant la cadena de la tradició; y entorn de la bandera s'han agrupat tots los qui senten bullir en sas venas la sanch catalana, y la senyal de restauració l'han ohida com un missatge de bonaventura tots los que senten batre en son pit los grans sentiments de religió y de pàtria.

[...]

Las pedras del Santuari de Ripoll tornarán á axecarse una per una, com s'alsa en ascensions progressivas l'esperit catalá, y l'obra que anem á comensar en nom de Deu, y á llahor de María Santíssima, será demá com lo monument de la nova reconquesta de la patria catalana. ¡Visca la patria!²¹³³

Els criteris que guiaren l'empresa determinaren la restauració integral del monument (reconstrucció limitada fonamentalment a l'església i al claustre, no pas al conjunt de les dependències monacals, algunes de les quals feia anys que ja havien estat alienades, havien desaparegut o estaven completament enrunades), la restitució del culte catòlic i la confirmació del temple com a panteó comtal.²¹³⁴ Malgrat que inicialment estava previst finalitzar les obres el 1888, amb motiu de la celebració del mil·lenari de la consagració de Santa Maria de Ripoll pel bisbe Gotmar, aviat aquella fita es revelaria inassolible i les obres no es donarien oficialment per acabades fins al 1893. Per sufragar les despeses importades per les obres de restauració, Morgades obrí una subscripció pública que comptà amb donatius provinents del patriciat i de la jerarquia eclesiàstica, d'algunes administracions públiques i instàncies oficials, de corporacions i entitats, així com també de la família reial. Malgrat tot, la resposta no va ser tan àmplia com convenia i el projecte patí importants estretors econòmiques.²¹³⁵ En el cas de Vic, a més de les aportacions del bisbe, el capítol catedralici i l'ajuntament, se sumaren a la subscripció alguns prohoms de la ciutat. Deixant de banda les aportacions dels

²¹³³ *La Veu del Montserrat*, núm. 12, 20-3-1886, p. 90.

²¹³⁴ Sobre els criteris que guiaren la restauració material del monestir: BARRAL, «La restauració...», *op. cit.*, p. 265-274; ÍD., «Un intent fallit per fer del Monestir de Ripoll una “ruïna arqueològica romàntica” (1874-1877)», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie II, núm. 1, 1988, p. 395-401; Miquel MIRAMBELL, «La restauració del monestir de Santa Maria de Ripoll al segle XIX. Entre la “restauració arqueològica” i la “restauració estilística”», *Unicum*, núm. 0, 2001, p. 6-11; Joaquim M. PUIGVERT, «La restauració del monestir de Ripoll revisitada», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 5, 2002, p. 36-51; BUSCATÓ, *De l'antiquarisme...*, *op. cit.*, p. 385 i s.

²¹³⁵ Per a la dimensió econòmica de la campanya és imprescindible veure FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, esp. p. 425-444; ÍD., «Els símbols religiosos catalans i el seu cost econòmic: el cas de la restauració del Monestir de Ripoll», a Josep M. SANS i TRAVÉ i Francesc BALADA (coord.), *Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1994, p. 231-255.

eclesiàstics, els col·laboradors foren fonamentalment propietaris, advocats, metges, cirurgians, farmacèutics i industrials.²¹³⁶

Els integristes vigatans van voler col·laborar com a col·lectiu a l'obra restauradora. La decisió la van prendre els dirigents del Consell Tradicionalista del districte de Vic, encapçalat per Josep de Bertran i Marià de Rocafiguera, el febrer del 1891.²¹³⁷ El partit decidí costejar un dels altars de l'església i dedicar-lo a sant Jordi. Per cobrir les despeses obrí una subscripció pública, animà a participar-hi als restants consells tradicionalistes catalans i demanà la col·laboració de la premsa integrista del Principiat que, efectivament, donà publicitat a la iniciativa. Els donatius arribaren des de diversos punts de la geografia catalana i foren suficients per acomplir l'objectiu. En el cas de Vic encetaren la subscripció el consell del districte mateix, *El Norte Catalán* i la Tipografia Catòlica de Sant Josep, impremta on era publicada aquesta capçalera.²¹³⁸ Seguiren nombroses aportacions individuals, entre les quals les d'alguns destacats correligionaris locals. Amb tot, no foren únicament integristes els que col·laboraren en aquella iniciativa. Simplement a títol d'exemple direm que hi col·laborà el torellonenc Joaquim Badia i Andreu, diputat provincial, que militava en les files del conservadorisme.

El 1893 quedaren enllestides les obres. El primer de juliol d'aquell any tingueren lloc els festejos per celebrar l'acabament de la restauració.²¹³⁹ El bisbe Morgades consagrà la basílica davant la presència d'una important representació de la jerarquia eclesiàstica i de les autoritats i corporacions catalanes més rellevants. En el mateix acte va ésser descobert al públic el mosaic de la Mare de Déu -basat en la pintura d'Enric

²¹³⁶ Sense cap ànim d'exhaustivitat indiquem la presència, entre d'altres, de Joaquim d'Abadal, Ramon Anglada, Joan Arumí, Agustí Baranera, Ramon Bassols, Antoni Bayés, Josep de Bertran, Francesc X. Calderó, Lluís M. Callís, Marià Callís, Miquel Casals, Josep M. Cirera i Albareda, Francesc de Codina, Marià Dencàs, Antoni d'Espona i de Nuix, Josep Estanyol i Colom, Pasqual Fargas, Joan Fatjó-Vilas, Francesc de Febrer, Fortià Feu, Josep Font i Manxarell, Fèlix Forcada, Josep Forcada, Martí Genís i Aguilar, Josep Genís i Subirachs, Josep de Macià, Miquel Mascaró i Pratgibert, Lluís B. Nadal, Agustí Potellas, Josep Sala i Pratjussà, Josep Salarich, Valentí Santoll, Josep Serdà i Deniel, Josep Serra Campdelacreu, Joan Serra i Blasi, Ramon Serradora, Josep Soler i Aloy, Marià Subirachs, Andreu Terricabras, Josep de Tortadès, Felicià Urgell, Segimon Verdaguer, Josep Víguer. Igualment, no és difícil detectar la presència de nombrosos d'eclesiàstics, entre els quals Jaume Collell, Josep Masferrer, Josep Taltabuit o Narcís Vilarrasa, així com també de personalitats nascudes a Vic o estretament vinculades a la ciutat, però residents en altres punts com Joaquim d'Espona, Ramon Vinader o Jacint Verdaguer. Ens basem en les llistes publicades a *La Veu del Montserrat* entre el 3-7-1886 i el 23-6-1893; AEV, 1010/2 Àlbums de benefactors de la restauració de Santa Maria de Ripoll; AEV, 1007/1 Restauració de Santa Maria de Ripoll. Comissionats i subscriptors per a la restauració de Santa Maria de Ripoll (1886-1887).

²¹³⁷ ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1891, «¡Tradicionalistas catalans!» (Vic, Tip. Catòlica de Sant Josep, 1891).

²¹³⁸ *El Norte Catalán*, núm. 218, 28-2-1891. Des d'aleshores el setmanari anà publicant les llistes de subscripció amb certa continuïtat, per bé que desconeixem si va fer-ho de forma totalment exhaustiva.

²¹³⁹ Vid. els detalls de la culminació de la campanya a FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, op. cit., p. 444 i s.; JUNYENT, «Jaume Collell...», op. cit., p. 367 i s.

Serra i instal·lat a l'altar major-, testimoni del suport papal a la iniciativa restauradora. L'editorial de *La Veu del Montserrat*, exultant, és una vegada més significativa de l'orientació que va donar-se a la «campanya».

Lo Monastir de Ripoll, lo bressol y casa payral de nostra Catalunya, lo temple de Gotmar y del gran Oliva, la fita augusta de la reconquistada independència qu'aixecá Jofre com homenatge á Deu y á sa Mare per las victorias guanyadas, y penyora de las que s'havían de guanyar, lo guardador feel de las despullas de nostres Comtes y dels més esplendorosos recorts de nostra historia, s'aixeca y ressucita avuy d'entre las runas, resplendent de vida y de bellesa, ab la sumptuositat de sas columnas y sas naus, ab l'hermosura de son claustre, ab la magestat y significació de sa portada, qu'es tot un poema escrit, com diu lo poeta, per la cossa d'un Bisbe en un flanch del Pirineu. L'arrunaren fa més de mitx segle no ja'ls sacudiment de la terra, com en 1429, sinó altre terratrémol més fort que bramava en lo cor dels homes, mogut pel vent d'una revolució destructora y'l buf d'una filosofia incrédula que vol arrasar las institucions més arreladas, corrompre las costums i aixecar un nou mon sens Deu y sense patria sobre'ls fantástichs principis de sas somiades teorías. L'han alçat de nou en hermosíssim consorci la Religió y la Patria.²¹⁴⁰

Tot just unes tres setmanes abans s'havia produït el trasllat solemne de les despulles del comte Ramon Berenguer III des de Barcelona fins al monestir de Ripoll. Les restes mortals havien estat profanades en l'assalt al monestir l'agost del 1835 i s'havien custodiat des de poc després a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Durant el trajecte diverses poblacions tributaren homenatge a les despulles comtals i al seguici que les acompanyava. Vic va ésser parada destacada en aquella marxa els dies 11 i 12 de juny. La comissió vigatana organitzadora dels actes corresponents reuní novament una àmplia representació de l'elit i el poder local. Encapçalada pels representats municipals, no hi faltaren els comissionats de les principals entitats associatives i dels periòdics de la ciutat.²¹⁴¹ La manifestació va ser un èxit. La ressenya de *La Veu del Montserrat* qualificà d' excepcional la solemnitat, que comptà amb una important participació ciutadana i amb la representació de les autoritats civils i eclesiàstiques, del sometent, de les entitats, els gremis i les confraries. Les comissions barcelonines varen ser obsequiades amb una vetllada musical als salons del Cercle Literari on, segons la crònica del mateix setmanari vigatà, «las diferentes opiniones políticas representadas per

²¹⁴⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 26, 1-7-1893, p. 202.

²¹⁴¹ Formaven la comissió Antoni Bach, Joaquim d'Abadal i Just Gatiús per l'Ajuntament de Vic; Joan Pujol i Vivé, cap auxiliar dels sometents; Josep Soler i Aloy, president del Casino *Vicense*; Josep Font i Manxarell, íd. del Cercle Literari; Mariano de Rocafiguera, íd. de la Joventut Catòlica; Esteve Espونا i Sitjar, íd. del Centre Tradicionalista; Pere Cortinas, íd. de la Societat Filharmònicodramàtica; Baldomero Casals, íd. de la Unió Comercial; Josep Masferrer, redactor en cap de *La Veu del Montserrat*; Joaquim Albanell, redactor d'*El Norte Catalán*; Ramon Madirolas, director de *La Comarca Leal*; Josep Viguer, advocat; Lluís B. Nadal, escriptor; ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1893, «Vigatans: Nostra antiga y gloriosa...» (Vic, Imp. de Anglada, 1893).

aquella gent quedáren oblidadas, y tothom reconegué de bon grat que la diada era gloriosa y triunfal per Catalunya». ²¹⁴²

3.4.3.3. La reacció catòlica en el marc del tretzè centenari de la conversió de Recared

Malgrat l'enorme activisme i la innegable habilitat i intel·ligència del canonge Collell per impulsar i capitalitzar aquelles campanyes en benefici de les propostes ideològiques i programàtiques que defensaven els grups afins al catalanisme catòlic i el regionalisme conservador, el cert és que la mobilització i l'agitació religiosa a la ciutat durant aquells anys també tenia altres fonts i direccions no necessàriament convergents amb les defensades pel sector més proper als posicionaments «conciliadors» que encarnaven *La Veu del Montserrat* i el bisbe Morgades. Els sectors més ultramundans i intransigents van demostrar reiteradament la seva força amb iniciatives i manifestacions diverses, tal com va evidenciar-se, per exemple, amb la multitudinària concentració d'octubre del 1882 a l'ermita propera de Sant Francesc-s'hi-moria, amb motiu de la commemoració del setè centenari del naixement del sant. ²¹⁴³

D'una forma diferent, la força de la intransigència catòlica i el seu impuls propagandístic a la ciutat i la diòcesi de Vic també va posar-se de manifest l'any 1889 amb motiu de la commemoració del tretzè centenari de la conversió del rei Recared al catolicisme i la celebració del tercer Concili de Toledo, entesos com el context fundacional de la unitat catòlica espanyola. Així, si les campanyes i mobilitzacions religioses del període evidencien la força del catolicisme militant i posen de manifest que la «recatolització» era un objectiu compartit per l'elit local, és evident, també, que totes aquelles iniciatives no podien sostreure's de les intenses polèmiques religioses i polítiques del moment, i que van esdevenir escenari privilegiat de la concurrència que mantenien els diversos sectors per hegemonitzar l'esfera pública. Les campanyes de propaganda a les que anem al·ludint, doncs, tenien un resultat ambivalent, ja que si podien servir, en part, per cohesionar el catolicisme militant, també eren un marc propici per afirmar i dirimir les diferències internes, una arena on disputar-se el lideratge politicoreligiós.

²¹⁴² *La Veu del Montserrat*, núm. 24, 17-6-1893, p. 187-188.

²¹⁴³ A propòsit d'aquesta romeria *vid.* FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, esp. p. 95-99; BONET i MARTÍ, *L'integrisme a Catalunya...*, *op. cit.*, esp. p. 132-135; Jacint VERDAGUER, *Sant Francesc*, Vic, Eumo / Societat Verdagner, 2001 (a cura d'Isidre Cònsul), p. 40-48.

La commemoració de la unitat catòlica del 1889 va tenir, des dels inicis, una voluntat inequívoca de contrarestar la celebració del centenari de la Revolució Francesa, que tant important era pels sectors republicans, liberals i lliurepensadors. Jordi Canal ha destacat la rellevància que va tenir aquella commemoració del 1889 pel carlisme, que havia sofert recentment la important escissió dels integristes capitanejats per Necedal. Segons aquest autor, l'organització de la commemoració va esdevenir una molt bona oportunitat per expandir i reestructurar el partit carlí, que acarava aleshores un procés de reconfiguració i modernització polítiques.²¹⁴⁴ A fi de fer front a l'organització del programa commemoratiu, la «comunió» carlina va projectar la creació d'un complex de juntes o comissions jerarquitzades en funció de l'àmbit territorial de la seva incumbència. A la província de Barcelona van crear-se diverses juntes de districte (Igualada, Berga, Sabadell, Mataró); la de Vic van constituir-la Esteve Espona i Sitjar (hisendat), president; Lluís Rierola i Masferrer (propietari i redactor de *La Cruz sobre el Corazón*), secretari; i Joan Pelegrí de Sanserní (metge), Miquel Rierola i Bassols (propietari), Lluís de Mas i Poudevida (propietari i president del Centre Tradicionalista de l'Alta Muntanya) i Joan Comella i Colom (fabricant i propietari), com a vocals.²¹⁴⁵

L'activitat carlina, per donar notabilitat a la commemoració i capitalitzar-ne els possibles rèdits politicoideològics i simbòlics, va comptar amb la important competència dels integristes recentment escindits. Aquests darrers també aprofitaren aquella conjuntura per afirmar-se i cohesionar-se ideològicament i organitzativa. L'ocasió va ser propícia per fomentar els elements autoidentificatius d'uns i altres i multiplicar les expressions d'una cultura política nacionalcatòlica compartida en molts aspectes. En el cas dels integristes trobem dos vigatans, Jacint de Macià -instal·lat aleshores a Figueres- i Joaquim de Rocafiguera, com a membres de la «Comissió central i del Principat de Catalunya» per a l'organització del tretzè centenari de la unitat catòlica.²¹⁴⁶ La Joventut Catòlica local, entitat sota el control dels integristes de la ciutat, també va voler-se associar a aquelles celebracions i per això va nomenar un consoci

²¹⁴⁴ CANAL, *El carlisme català...*, op. cit., p. 74-85; ÍD., *Banderas blancas...*, op. cit., p. 124-125; però sobretot ÍD., «Recaredo contra la Revolución: el carlismo y la conmemoración del “XIII Centenario de la Unidad Católica” (1889)», a Carolyn P. BOYD (ed.), *Religión y política en la España contemporánea*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, p. 249-269. Tant Canal com Agustín Fernández observen que aquelles juntes del centenari acabaren tenint una funció ulterior al servei de la reorganització del partit i de l'execució de treballs electorals; Agustín FERNÁNDEZ ESCUDERO, *El Marqués de Cerralbo (1845-1922): biografía política, memoria para optar al grado de doctor*, Universidad Complutense de Madrid, 2012, esp. p. 140-168.

²¹⁴⁵ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 41, 18-5-1889; CANAL, *El carlisme català...*, op. cit., p. 80.

²¹⁴⁶ *El Norte Catalán*, núm. 87, 1-9-1888; *El Siglo Futuro* (núm. 4031, 16-8-1888) donà el nom de Marià Rocafiguera en comptes del de Joaquim de Rocafiguera.

destacat, Josep de Bertran, perquè fes d'enllaç amb la junta central organitzadora abans esmentada.²¹⁴⁷ Va ser De Bertran qui pocs dies després, en representació de la Joventut Catòlica mateix, va visitar el bisbe per exposar-li el desig de donar una dimensió important a aquella commemoració. El prelat va rebre satisfactòriament el propòsit de celebrar solemnement aquella efemèride i va mostrar el seu determini d'encapçalar des del bisbat l'organització dels actes commemoratius amb l'objectiu de donar-los major importància i unitat.²¹⁴⁸ Setmanes més tard, quan la comissió carlina s'entrevistà amb el prelat i s'oferí a treballar sota les seves ordres, aquest els informà que en breu faria públic un programa complet de celebracions religioses.²¹⁴⁹ Sembla confirmar-se, doncs, com apuntava l'historiador Jordi Figuerola, que l'estratègia de Morgades en aquell context consistí, una vegada més, en procurar assumir un paper «proactiu» que contrarestés la iniciativa dels intransigents.²¹⁵⁰

En realitat el bisbe Morgades tenia una opinió negativa d'algunes de les iniciatives engegades pels intransigents en aquell context. És el cas de les subscripcions iniciades pels carlins i els integristes espanyols per alçar sengles monuments commemoratius a la ciutat de Toledo.²¹⁵¹ La «Junta central superior» del centenari, presidida pel marquès de Cerralbo i amb seu a Madrid, impulsava com a iniciativa més emblemàtica l'erecció a Toledo d'un gran monument commemoratiu en forma de piràmide que havia de celebrar la proclamada unitat catòlica espanyola. A Vic, el novell centre tradicionalista i el portaveu carlí de la ciutat, *La Cruz sobre el Corazón*, van recolzar el projecte i van obrir una subscripció que va rebre el suport mòdic de nombrosos carlins vigatans i d'altres poblacions de l'entorn.²¹⁵² Tant el periòdic com l'entitat carlina van procurar fer els possibles per donar relleu a la celebració d'aquella commemoració.

Els integristes vigatans, per la seva banda, en sintonia amb els seus correligionaris d'altres punts d'Espanya, van donar suport a una subscripció pública per a la realització d'una làpida commemorativa a la basílica de Santa Leocàdia de Toledo. Destacats integristes de la ciutat i altres poblacions de l'entorn van fer les seves aportacions, tal

²¹⁴⁷ *El Norte Catalán*, núm. 110, 9-2-1889.

²¹⁴⁸ *Íd.*, núm. 114, 9-3-1889.

²¹⁴⁹ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 42, 25-5-1889.

²¹⁵⁰ FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 233-238.

²¹⁵¹ *Ib.*, p. 235-236.

²¹⁵² Ens basem únicament en les llistes publicades a *La Cruz sobre el Corazón* entre els números 36 i 46. Constatem la presència de destacats carlins de la ciutat com ara Lluís de Mas i Poudevida i els seus fills, Josep Font i Vilardebosch, Francesc Oliveras i Anglas, Miquel Bertrana i Coma i el seu fill Llucià, Josep Soler i Blat, Magí Bassas i Callís, Jacint Comella i Llanas i Marià Vila i Teixidor, entre d'altres.

com permeten constatar-ho les llistes publicades a *El Norte Catalán*.²¹⁵³ El setmanari dedicà durant aquells mesos una gran atenció a tot allò relacionat amb els festejos commemoratius i arribà a crear transitòriament una secció específica per donar notícia d'aquells esdeveniments. La Joventut Catòlica, principal plataforma associativa dels integristes locals, també va mostrar-se activa i va impulsar, entre altres esdeveniments, l'organització d'una lluïda vetllada en el seu estatge. El local, amb una escenografia a mida per a l'ocasió, estava decorat amb banderes espanyoles i pontifícies, i retrats de personalitats significades en la defensa del catolicisme.²¹⁵⁴

Amb el tretzè centenari de la unitat catòlica com a marc, l'acumulació d'actes i iniciatives en l'entorn més immediat de Vic i en el conjunt de la diòcesi va ser molt notable, testimoni de l'activitat i la capacitat mobilitzadora del catolicisme en aquelles cronologies. Entre aquelles manifestacions pot esmentar-se, per exemple, una concorreguda romeria al santuari proper de Puig-l'agulla (municipi de Sant Julià de Vilatorrada) a començaments de juny, que segons les fonts reuní entre 2.000 i 6.000 persones.²¹⁵⁵

De tota manera, les iniciatives d'afirmació catòlica i propaganda religiosa no s'esgotaren en el marc estricte de la commemoració del centenari. Tot i que no hi podem entrar, val la pena indicar que a finals d'aquell mateix 1889 va tenir lloc la cerimònia solemne de trasllat de les despulles del bisbe Strauch, que van ser enterrades a la catedral.²¹⁵⁶ El prelat, assassinat a la fi del Trienni liberal (1820-1823), era una figura cara als catòlics contrarevolucionaris i un símbol cobejat per la intransigència local, que el 1886 ja havia reclamat al bisbe Morgades l'impuls del procés de beatificació i mostrava interès en aparèixer com a garant principal de la seva memòria i dels valors que representava.²¹⁵⁷

²¹⁵³ Les llistes van començar a publicar-se al setmanari al núm. 127, 1-6-1889, i van continuar apareixent irregularment fins a començaments de l'any següent. En el cas de Vic ens limitem a consignar la presència d'alguns dels integristes més rellevants, com ara Josep de Macià, Joaquim de Rocafiguera, Josep de Bertran, Antoni Banús, Marià de Rocafiguera, Miquel Rota, Joan Vilanova, Joaquim Albanell, Andreu Molist o Lluïa Coma i Cortinas.

²¹⁵⁴ La crònica de l'acte enumera a Recared, sant Leandre, l'arquebisbe Mausona, Pelai, Isabel la Catòlica, Cisneros, Felip II, Balmes, Donoso Cortés, el cardenal García Cuesta, Pius IX, Lleó XIII, Sardà i Salvany i *Leandro*; *El Norte Catalán*, núm. 132, 5-7-1889.

²¹⁵⁵ *La Cruz sobre el Corazón*, núm. 44, 8-6-1889; *El Norte Catalán*, núm. 128, 8-6-1889; *La Veu del Montserrat*, núm. 23, 8-6-1889, p. 181-182; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, núm. 991, 31-12-1889, p. 468.

²¹⁵⁶ Jordi FIGUEROLA, *Església i Societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l'antic règim*, Vic, Eumo, 1988, esp. p. 151-152.

²¹⁵⁷ *El Norte Catalán*, núm. 4, 6-11-1886; *Íd.*, núm. 153, 30-11-1889.

Encara el 1889, amb motiu de la inauguració del monument a Roma en honor de Giordano Bruno, el bisbe Morgades i diverses plataformes catòliques locals van mostrar el seu rebuig i indignació davant aquell fet, considerat altament ofensiu.²¹⁵⁸ L'any següent, sota l'impuls de la Joventut Catòlica de Vic (encapçalada per dos militants integristes, Antoni Banús -president- i Marià de Rocafiguera -vicepresident-) s'impulsà una recollida de firmes com a protesta diocesana per l'erecció d'aquell monument a Bruno i contra la situació d'«opressió» en què es trobava el pontífex. La iniciativa assolí un suport massiu, fins al punt que les xifres donades pel setmanari *El Norte Catalán* parlen de 10.199 firmes només a la ciutat de Vic (fet que significaria l'adhesió positiva de prop del 85% de la població total), ascendint fins a 90.232 per al conjunt de la diòcesi.²¹⁵⁹ Tot i que la iniciativa rebé un suport inequívocament transversal, l'empenta inicial sembla podem atribuir-la als integristes locals.²¹⁶⁰ És un exemple més de la capacitat de mobilització que tenia en aquelles cronologies el catolicisme militant.

²¹⁵⁸ *Íd.*, núm. 129, 15-6-1889; *La Veu del Montserrat*, núm. 24, 15-6-1889, p. 188-190.

²¹⁵⁹ Les adhesions nominals a la protesta van publicar-se parcialment a *El Norte Catalán*, entre els números 192 i 210. Les firmes haurien estat lliurades en audiència al papa Lleó XIII per representants de la Joventut Catòlica vigatana, en el marc del destacat pelegrinatge espanyol a Roma del 1894; *El Norte Catalán*, núm. 385, 28-4-1894; *Íd.*, núm. 396, 7-7-1894.

²¹⁶⁰ En la mateixa conjuntura i amb pretextos semblants, els integristes d'altres poblacions catalanes també van mostrar-se força actius. Recentment ha estat assenyalat el cas de Miralcamp: Joaquim CAPDEVILA, *Modernització i crisi comunitària. Estudis d'etnohistòria rural. La Catalunya occidental en el canvi dels segles XIX i XX*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2012, p. 81 (nota 114).

3.5. Art, col·leccionisme i iniciatives patrimonials a Vic (1868-1902)²¹⁶¹

3.5.1. Algunes consideracions a mode d'introducció

Entre les inquietuds i la praxi cultural d'una part de l'elit de la ciutat de Vic durant el període objecte del nostre estudi hi hagueren, entre d'altres, la història, l'arqueologia i el col·leccionisme artístic. Els sectors culturalment més actius de la població van protagonitzar durant aquells anys diverses iniciatives patrimonials destacables. Una fita rellevant en aquest sentit va ser l'exposició artisticoarqueològica del 1868, que va ser impulsada per un grup de joves vigatans que va anar assolint un protagonisme molt destacat en la vida cultural i associativa de la ciutat. Aquella iniciativa emulava de forma expressa l'exposició organitzada a Barcelona l'any anterior. Com veurem, aquesta correspondència entre les dinàmiques barcelonina i vigatana va posar-se de relleu en altres ocasions en els anys a venir.

Aquella exposició del 1868 va estimular un primer intent d'institució museística que finalment no va reeixir, però és evident que l'empresa va contribuir a reforçar l'afició d'alguns sectors ciutadans per la col·lecció i l'estudi de determinats objectes del passat als quals s'atorgava valor historicoartístic. El Cercle Literari de Vic, veritable nucli de la sociabilitat cultural institucionalitzada, va ser la base sobre la qual s'acabaria bastint aquella empresa museística anhelada des de feia alguns anys. La creació d'aquest museu no s'acabà concretant fins que no s'assumí el fracàs de l'exposició permanent de productes agraris i industrials impulsada pel «Círcol» mateix i, encara llavors, com veurem, va preveure's de col·leccionar aquell tipus de produccions al costat dels objectes arqueològics i artístics. Tot i que és aquest darrer vessant historicoartístic el que va imposar-se absolutament, el fet és, d'alguna manera, reflex de la convivència i la complementarietat que, en el context d'època, es dona entre les belles arts i les arts industrials i, simultàniament, entre les iniciatives patrimonials amb una dimensió predominantment historicoartística i les mostres coetànies de béns i productes que volien donar testimoni de l'activitat humana i la capacitat productiva d'una agrupació social determinada.

²¹⁶¹ Ens hem referit a molts dels aspectes que tracta aquest capítol a David CAO i Marc SUREDA, «El museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya», *Ausa*, núm. 167, 2011, p. 131-172. Altres treballs previs que se citaran puntualment havien fet aportacions remarcables sobre semblants qüestions. Entre aquests cal esmentar molt especialment Ramon ORDEIG, «Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX», *Ausa*, núm. 127, 1991, p. 338 i s.; i FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 305-346. També podeu veure SALARICH, *Història del Círcol...*, *op. cit.*, esp. p. 92-98.

D'acord amb aquesta perspectiva, les exposicions retrospectives podien afavorir la regeneració de les arts modernes oferint models susceptibles d'ésser adoptats amb les corresponents adaptacions i reinterpretacions. Es considerava que les mostres d'aquella mena podien contribuir a educar el gust i a conferir un estil propi marcat pel segell d'una personalitat col·lectiva ben definida i sedimentada. Totes dues dimensions, a més, obraven complementàriament en la direcció de donar testimoni del nivell de coneixements i la capacitat productiva, passada i present, de la societat en qüestió. D'acord amb els esquemes d'època, s'entenia que aquelles exhibicions eren una forma de posar de manifest el grau de «progrés» social i cultural (el nivell de «civilització») d'una població determinada en els ordres intel·lectual, econòmic, estètic, etc.

L'exhibició d'elements amb valor historicoartístic i monumental era una forma de prestigiar els col·lectius i institucions als quals pertanyien o els havien produït. Semblantment, l'estudi i la promoció de l'art antic, la història i l'arqueologia, la consciència favorable a la preservació del patrimoni monumental i la pràctica del col·leccionisme van anar-se consolidant com una nota de qualitat, una forma de distinció social que conferia capital simbòlic a aquells que en participaven de forma apreciable.²¹⁶² El sorgiment i la consolidació de la consciència i les actituds conservacionistes en l'àmbit de la cultura i, més concretament en relació a allò que s'entendria com a patrimoni històric i artístic, és un fenomen estès a l'Europa occidental durant aquells anys i, en certa manera, està relacionada amb la difusió d'una sensibilitat romàntica historicista que renovà l'interès pel passat col·lectiu i atribuï noves significacions a llurs vestigis.²¹⁶³

Naturalment, les idees i les pràctiques relacionades amb el patrimoni historicoartístic i el col·leccionisme o les actituds conservacionistes en matèria de monuments són, de per si, qüestions amb interès i entitat pròpia. Tanmateix, també és evident que els fenòmens esmentats apareixen relacionats de forma particular, segons el context, amb altres programes i processos socials i culturals coetanis. D'acord amb la perspectiva adoptada en aquest treball, ens interessa especialment el paper definitori i delimitador d'aquestes idees i pràctiques en la configuració de l'elit local com a grup social amb interessos culturals propis i, també, correlativament, la manera en què

²¹⁶² Vid. algunes consideracions sobre la relació condicionant que s'estableix entre les condicions socials d'existència i el consum i les pràctiques culturals a Pierre BOURDIEU, *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*, Madrid, Taurus, 1988 [1979].

²¹⁶³ GANAU, *Els inicis del pensament conservacionista...*, op. cit.

determinats enunciats i praxis haurien contribuït a la construcció d'un discurs orientat a configurar i projectar una particular memòria i idiosincràsia col·lectives, i una selecció més o menys precisa d'allò que mereixia ésser objecte de veneració, representatiu del grup i digne de conservar.

En aquest sentit, resulten interessants alguns dels escrits i dels discursos del bisbe Morgades en el context fundacional del museu diocesà, on es posa de manifest la connotació ideològica intencionada -subjacent o no- donada sovint a aquelles empreses culturals. El prelat deixà clar que allò que el movia, principalment, era la voluntat de servir els interessos de l'Església i de contribuir a la regeneració religiosa de la societat. Esperava que en les obres col·leccionades s'hi pogués trobar una confirmació de la fe, els dogmes i les pràctiques del catolicisme; un testimoni de la tradició cristiana, profundament arrelada en la societat i la cultura d'un poble que es projectava en el temps. L'execució del projecte havia de contribuir a persuadir el públic que, contràriament a allò que alguns afirmaven, l'Església havia estat sempre al costat del («veritable») progrés, protegint i fomentant el desenvolupament de la ciència, la indústria i l'art.²¹⁶⁴

Com veurem, poc o molt van ser els mateixos individus que van constituir i enriquir el Museu del Cercle Literari i que van contribuir a generar un ambient favorable a empreses de major volada -com la fundació del Museu Episcopal de Vic-, els que van invertir part del seu peculi en la preservació de les restes del temple romà descobert a la ciutat i en la restauració del monument. La iniciativa de la societat civil organitzada va ser central en tots dos casos i el resultat d'aquest tipus d'empreses, protagonitzades molt majoritàriament per individus pertanyents a l'elit local.

Sigui com sigui, és evident que l'activitat d'aquests individus va salvar de la destrucció part del patrimoni historicoartístic i va afavorir una consciència favorable a la valoració i la preservació de determinades obres i produccions del passat. També sembla obvi que les iniciatives que són objecte d'estudi en aquest capítol van contribuir a consolidar la imatge de Vic com un nucli cultural i intel·lectual rellevant i com una ciutat dotada d'uns antecedents nobles i venerables que l'habilitaven a tenir un paper més o menys important en el present i el futur del país. Tampoc no és gaire agosarat afirmar que la participació d'aquests individus en semblants iniciatives va contribuir, d'alguna manera, a afermar el propi prestigi i lideratge davant part dels seus

²¹⁶⁴ FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, op. cit., p. 335-343.

conciutadans i coetanis, i que les que resseguim tot seguit són pràctiques reveladores dels interessos culturals i ideològics del grup.

3.5.2. *L'exposició arqueologicoartística del 1868*

La primera notícia que tenim d'aquesta iniciativa és de febrer del 1868, quan el bisetmanari vigatà *Eco de la Montaña*, recollint una gasetilla publicada pel *Diario de Barcelona*, anunciava que alguns vigatans havien pres la determinació d'organitzar una exposició artística retrospectiva que seria visitable coincidint amb el certamen agrícola que l'IACSI tenia projectat de celebrar a Vic durant la tardor d'aquell any.²¹⁶⁵ La iniciativa va ser empresa amb indissimulat ànim emulador de la que havia tingut lloc a Barcelona l'any anterior.²¹⁶⁶ Hereves tant de les exposicions industrials que des de la dècada del 1820 s'havien anat celebrant a Barcelona, com de les diferents iniciatives patrimonials vuitcentistes a la mateixa ciutat, i en concomitància amb diferents empreses similars dins l'Europa del mateix segle, l'exposició artística retrospectiva de Barcelona, i darrera seu la de Vic, van néixer sota un signe eminentment conservador. Totes dues participaven d'una sensibilitat favorable a la valoració i la salvaguarda del patrimoni historicoartístic i tenien en comú, entre altres objectius, el propòsit d'educar el bon gust, de donar testimoni de l'alt nivell d'instrucció de la població en qüestió, de fer avançar els estudis historicoarqueològics i de proporcionar pautes estètiques decoratives a la indústria contemporània.²¹⁶⁷ En alguna mesura, ambdues van estimular la pràctica del col·leccionisme i l'interès per l'estudi dels artefactes del passat de particulars, associacions i corporacions públiques i eclesiàstiques, contribuint a la formació d'un ambient relativament més propici per assumir empreses més ambicioses i estables.

²¹⁶⁵ *Eco de la Montaña*, núm. 557, 20-2-1868; *Diario de Barcelona*, núm. 49, 19-2-1868, p. 1623.

²¹⁶⁶ Vid. sobre aquesta exposició Albert VELASCO, «L'exposició retrospectiva de Barcelona de 1867 i els inicis del col·leccionisme de pintura gòtica a Catalunya», *Lambard. Estudis d'art medieval*, vol. XXII, 2011, p. 9-65.

²¹⁶⁷ Ramon GRAU i Marina LÓPEZ, «Les primeres exposicions industrials de Barcelona», a Ramon GRAU (dir.) *Exposició Universal de Barcelona. Llibre del Centenari 1888-1898*, Barcelona, L'Avenç, 1988, p. 113-119; Vicente MAESTRE, «De la aplicación del Arte a la Industria. La regeneración de las manufacturas artísticas barcelonesas en el siglo XIX», a Anna CALVERA i Miquel MALLOL (eds.), *Historiar desde la periferia: historia e historias del diseño. Actas de la 1ª reunión científica internacional de historiadores y estudiosos del diseño*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, p. 31-70; Pilar VÉLEZ, «Cultura, arts i patrimoni en el romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12, 2005, p. 9-52; Francesc M. QUÍLEZ, «La història del col·leccionisme públic a la Barcelona vuitcentista», esp. p. 37 i s., i Vicente MAESTRE, «Las primeras exposiciones retrospectivas, coleccionismo y museos: temas para un capítulo de la historia del arte en la Barcelona de la restauración», esp. p. 59-71, tots dos dins Bonaventura BASSEGODA (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic a Catalunya*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona [et.], 2007.

Si la responsable d'organitzar la mostra a Barcelona havia estat l'Acadèmia de Belles Arts -ja llavors titular d'una petita exposició permanent-, a Vic la iniciativa va rebre el suport institucional de l'ajuntament i de l'estament eclesiàstic. El fet es reflectí en la dignitat de president i de vicepresident que ostentaren, respectivament, l'alcalde Josep de Macià i el canonge arxiprest Josep Brull. Els acompanyava, a la junta organitzadora, un nodrit col·lectiu estratègicament constituït (fins a catorze individus més) amb el qual es pretenia reflectir l'àmplia acceptació de la iniciativa i alhora encoratjar la col·laboració del màxim de persones.²¹⁶⁸ Això no obstant, la iniciativa provenia, en realitat, de cinc joves emprenedors: els dos germans Jacint i Lluçia de Macià i Pujol (dos germans petits de l'alcalde del moment), Antoni de Ferrer i Corriol, Marià Campà i Porta i Jaume Collell i Bancells, els quals foren a més els encarregats de dur el pes organitzatiu de l'esdeveniment.²¹⁶⁹ Alguns d'ells ja participaven activament de les activitats del Cercle Literari i havien de tenir un paper molt destacat en les empreses culturals dels decennis subsegüents. Ens sembla que el protagonisme d'aquests individus en l'organització de la iniciativa és un exponent del paper rellevant que sovint van jugar els joves universitaris vigatans instal·lats -conjunturalment o de forma permanent- a Barcelona en la transmissió, a la seva ciutat d'origen, de determinades inquietuds culturals madurades a la capital i en l'establiment d'uns horitzons d'interès parcialment compartits entre els nuclis intel·lectuals de totes dues poblacions.

El treball dels organitzadors i la col·laboració dels prestataris -particulars i institucions- va ser notable i s'arribaren a reunir fins a 656 peces de característiques i categoria molt diferents, testimoni dels variats interessos del moment. Pintures sobre tela modernes i contemporànies, gravats, indumentària del segle anterior, armes, mobiliari i instruments domèstics de més o menys antiguitat, al costat d'objectes diversos que havien pertangut a Jaume Balmes o a sant Miquel dels Sants -i que per tant

²¹⁶⁸ La composició de la comissió organitzadora va ser la següent: Josep de Macià, alcalde, president; Josep Brull, canonge arxipreste, vicepresident; Jacint de Macià, director; Antoni de Ferrer, vicedirector; Jaume Collell, secretari; Marià Campà, vicesecretari; Felip Llumà, prevere, dipositari. Vocals: Joan d'Abadal, regidor; Ramon de Reguer, regidor; Josep Cid, dignitat de mestrescola; Manuel Galadies, advocat; Joan Cortés, arquitecte municipal; Lluçia Costa; Joan Ignasi Puiggarí, Lluís de Mas, Lluçia de Macià. Consta al *Catálogo de la exposicion arqueologico-artistica celebrada en la ciudad de Vich por su M. Ilre. Ayuntamiento en octubre del año 1868*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada, 1868, p. 4-5.

²¹⁶⁹ Aquest darrer ho explica en les seves memòries COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, op. cit., p. 91-92. També al discurs pronunciat per Antoni d'Espona l'any 1900, amb motiu de la instal·lació al Museu Episcopal de Vic del retrat del bisbe Morgades: *Museu Episcopal de Vich. Sessió del dia VI de juliol de MDCCC. Colocació del retrato del fundador l'Excm. y Revm. Sr. Dr. D. Joseph Morgades y Gili en la Sala dels Tapiços*, Vic, Estampa de la Viuda de R. Anglada, 1900, p. 12-13. Aquest darrer no cita Marià Campà i sí, en canvi, a Joan Puiggarí.

no depassaven la dimensió de venerables curiositats-,²¹⁷⁰ acompanyaven una col·lecció no gens menyspreable d'escultura en fusta i pedra amb abundants exemples gòtics, i sobretot de pintura medieval i renaixentista sobre taula. En aquest sentit, ja s'ha posat de relleu el fet que en aquesta exposició s'havien agrupat obres d'art molt rellevants.²¹⁷¹

D'una manera diferent al que va ocórrer amb el certamen agrari previst per a les mateixes dates, l'esclat de la Revolució de Setembre del 1868 no va ser un impediment per a la celebració de l'exposició arqueologicoartística.²¹⁷² La Junta revolucionària local que presidia l'advocat Ramon Valls va apadrinar la iniciativa, de manera que la inauguració de la mostra retrospectiva, el dia 13 d'octubre, acabà coincidint amb la col·locació de la primera pedra del teatre principal de la ciutat i, gairebé, irònicament, l'acte quedà emmarcat en el programa de festejos públics que celebraven l'alçament i l'obertura d'una nova conjuntura política i institucional. La mostra, allotjada a la Casa de Caritat i oberta al públic fins al primer de novembre, hauria tingut un ressò relativament important i comptà amb força visitants, tot i que la presència de forasters va ser reduïda, presumiblement poc afavorida pel context polític del moment. Entre els visitants forasters notoris que visitaren l'exposició hi hagueren Marià Aguiló, Francesc Miquel i Badia, Josep Puiggarí i Jaume Serra i Gibert.²¹⁷³

De seguida assolí protagonisme la idea de fer un nou pas endavant, aprofitant aquell aplec provisional de peces per configurar la base d'un museu. En el mateix catàleg de l'exposició del 1868 els organitzadors ja manifestaven aquesta intenció de consolidar l'empresa amb la creació d'un museu.²¹⁷⁴ La voluntat de passar de l'exposició puntual al museu permanent també havia estat expressada a Barcelona, on Francesc Miquel i Badia ja havia escrit que la retrospectiva barcelonina compensava en realitat els desitjos

²¹⁷⁰ Reconeixien els organitzadors que «*se han admitido cuadros que, faltos de verdadero mérito artístico, sólo tienen el interés de enlazarse con algún hecho de nuestra historia*», *Catálogo...*, 1868, *op. cit.*, p. 6.

²¹⁷¹ És el cas, entre d'altres, del frontal de Santa Margarida de Vilaseca (propietat de l'Ajuntament de Vic); el retaule de Santa Clara de Vic, de Lluís Borrassà; el de Santa Magdalena de Perella, de Bernat Martorell; o el de Sant Martí Sescorts, del mestre dit de les Figures Anèmiques; així com de diverses obres del taller dels Gascó; *Catálogo...*, 1868, *op. cit.*, p. 12-17; Josep BRACONS, «Mn. Gudiol y el Museo Episcopal de Vic. Contribución a la historia de la artigrafía en Cataluña», *D'Art*, núm. 8-9, 1983, p. 169-170; ORDEIG, «Museus, col·leccions...», *op. cit.*, p. 336 (per a la procedència del frontal de Vilaseca, p. 333). Un resum del procés a Josep Maria TRULLÉN, «Història del Museu i de les col·leccions», a *Museu Episcopal de Vic. Guia de les col·leccions*, Vic, Museu Episcopal de Vic, 2003, p. 11. Sobre la producció dels Gascó *vid.* Miquel MIRAMBELL, *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2002.

²¹⁷² *Vid.* sobre l'organització d'aquesta exposició agrària i la suspensió de l'esdeveniment el punt 3.3.4.1. d'aquest treball.

²¹⁷³ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 106; *El Pueblo Vicense*, núm. 1, 1-11-1868.

²¹⁷⁴ *Catálogo...*, 1868, *op. cit.*, p. 4.

de l'Acadèmia de crear un autèntic museu, de moment no realitzable.²¹⁷⁵ A Vic van fer-se algunes gestions decidides i avenços en aquest sentit, que bé haurien pogut revertir en la primerenca creació de la desitjada institució permanent, però el projecte s'acabà abandonant.²¹⁷⁶ Tant Collell com Antoni d'Espona (figura important en l'impuls del Museu del Cercle Literari i la Societat Arqueològica, i després primer conservador del Museu Episcopal de Vic el 1891) van coincidir en atribuir les causes del naufragi del projecte a la pertorbació de la guerra civil i a les complexes circumstàncies polítiques del període.²¹⁷⁷ Resta pendent, però, conèixer més concretament les causes que van empènyer a suspendre aquell projecte, que no s'arribaria a concretar fins a uns anys més tard i amb una forma ben distinta.

3.5.3. L'exposició permanent de productes industrials del 1877

Tot i que la guerra civil (1872-1876) a què al·ludíem tot just fa uns moments no va obligar el Cercle Literari a suspendre completament la seva activitat, tot sembla indicar que en conjuntures determinades en condicionà sensiblement el funcionament i en limità les manifestacions. Ja durant el 1876, però, demostrà una activitat institucional i cultural vigorosa, fet que fa pensar que la fi de la guerra civil i l'entrada en una etapa de renovada estabilitat política i institucional li van ser beneficioses.

El projecte d'una exposició permanent de productes industrials va començar a plantejar-se en el si de l'entitat l'any 1876, però no va ser fins a la primavera del 1877 que s'hi va treballar de debò.²¹⁷⁸ Amb la iniciativa es pretenia complaure un sector de socis que no veien plenament satisfetes les seves inquietuds i necessitats amb l'activitat més estrictament cultural de l'entitat, ans desitjaven principalment oferir a través del

²¹⁷⁵ MAESTRE, «Las primeras exposiciones...», *op. cit.*, p. 68.

²¹⁷⁶ Vid. COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 107 i s.; ORDEIG, «Museus, col·leccions...», *op. cit.*, p. 337; FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 314 i s.

²¹⁷⁷ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 114; *Museu Episcopal de Vich...*, 1900, *op. cit.*, p. 13. En relació a aquesta qüestió no és sobrer recordar que el canonge Collell també deixà relatat a les memòries esmentades (capítol novè) l'episodi que seguí al decret del ministre de Foment, Manuel Ruiz Zorrilla, ordenant la incautació dels arxius, biblioteques, gabinets i col·leccions d'objectes de ciència, art o literatura a càrrec de les catedrals, capítols, monestirs i ordes militars (*Gaceta de Madrid*, núm. 26, 26-1-1869).

²¹⁷⁸ Tan d'hora com el novembre del 1862, els redactors del bisetmanari vigatà *El Ausonense*, entre els quals es comptaven diversos socis del Cercle Literari, havien proposat a l'entitat la creació d'una exposició d'objectes i productes industrials i agrícoles, per bé que no ignoraven que la seva instal·lació comprenia certes dificultats; *El Ausonense*, núm. 164, 16-11-1862. Anys més tard, el 1872, en un projecte de reglament interior que no va prosperar, l'articulat preveia la possibilitat d'organitzar exposicions «agrícoles, artístiques o industrials» i la formació de col·leccions permanents; BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Proyecto de Reglamento del Ateneo Vicense (10-3-1872).

«Círcol» un aparador perquè els productors comarcals poguessin exposar els seus articles i fer, així, ostentació pública de la importància i la potencialitat econòmica d'una comarca tinguda, sovint, per endarrerida.²¹⁷⁹

Malgrat que no s'havien enllestit del tot els preparatius, l'exposició va inaugurar-se amb caràcter provisional en el marc de la festa major de juliol del 1877 i restà oberta fins al dia 20 d'aquell mateix mes. L'acte inaugural comptà amb la presència de diverses autoritats, destacant Pere Bosch i Labrús, diputat a Corts i president del Foment de la Producció Espanyola. En els parlaments s'insistí repetidament en la voluntat que l'exposició esdevingués testimoni i aparador de l'activitat industrial comarcal, però el cert és que la mostra s'havia inaugurat amb caràcter d'interinitat i encara no complia satisfactòriament els objectius marcats.²¹⁸⁰ Durant aquelles dues setmanes escasses fins a seixanta-nou productors, gairebé tots vigatans, exposaren els seus productes (articles alimentaris, mocadors de cotó, cotilles, cordons i cintes, objectes de ganiveteria, mostres de pell, treballs de fusteria i forja, indumentària i objectes destinats al culte, etc.).²¹⁸¹ Un cop acabat aquell primer assaig, s'obrí un parèntesi per poder acabar de condicionar la sala destinada a exposició i obrir amb caràcter permanent la mostra.

Mentre es feien els preparatius per acollir amb caràcter permanent la mostra al saló del «Círcol», a Barcelona s'organitzava l'Exposició d'arts sumptuàries antigues i modernes que s'inaugurà coincidint amb les festes de la Mercè.²¹⁸² El fet no passà del tot inadvertit a la ciutat. Aquell setembre del 1877 el *Diario de Vich* manifestava el desig que la ciutat estigués dignament representada en l'exposició d'arts sumptuàries i anunciava que es nomenaria una comissió amb la missió de recollir les obres que els eventuais prestataris volguessin aportar. El periòdic recordava el precedent reeixit del 1868 i esperonava a la participació perquè Vic tingués un paper brillant a l'exposició barcelonina.

²¹⁷⁹ La justificació de la iniciativa sota el pretext de satisfer un sector de «socs industrials» menys implicats amb el vessant «cientificoliterari» de l'entitat a CÍRCULO-LITERARIO DE VICH, *Nueva emision...*, *op. cit.*, p. 8-9.

²¹⁸⁰ *Diario de Vich*, núm. 62, 15-7-1877, p. 508-510; *Íd.*, núm. 63, 17-7-1877, p. 516-518.

²¹⁸¹ *Íd.*, núm. 69, 24-7-1877, p. 564-566.

²¹⁸² El districte de Vic ja havia estat present el març d'aquell mateix any a la Manifestació de Productes Catalans que va tenir lloc a l'edifici de la Universitat de Barcelona, on a més de la producció agrària i industrial hi havia hagut lloc per a les arts, les ciències i la literatura; *Catálogo general de los objetos que figuran en la Manifestación de Productos Catalanes de Ciencias, Letras, y Bellas Artes, Agricultura é Industria, inaugurada en 4 de marzo de 1877 por S. M. el Rey D. Alfonso XII é improvisada en su obsequio en el edificio de la Universidad de Barcelona*, Barcelona, Salvador Manero, 1877; AMV, Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877, 5-3-1877.

Sólo falta que se despliegue por parte de los individuos de la Comisión que haya de nombrarse, la actividad que entonces, y que los poseedores de aquellas joyas artísticas se presten a exhibirlas, con la idea de dar a conocer nuestro glorioso pasado.

Un darrer apunt del redactor demostra que el projecte de crear un museu, com hem vist present des del 1868, continuava encara viu entre els individus més inquiets del món cultural vigatà del moment.

Lo que sí nos hace recomendar nuestro patriotismo es no se desprendan de ellas, para que el día en que esta ciudad se halle en condiciones de poder abrir un museo de antigüedades, se pueda echar mano de tan preciosos objetos, con lo que los forasteros no podrán menos que hacernos justicia.²¹⁸³

Malgrat aquest intent d'incentivar la resposta vigatana i que el mateix periòdic anunciava pocs dies més tard que alguns objectes havien sortit cap a Barcelona amb destí a l'exposició, el resultat de la crida va ser ben minso: l'única aportació rellevant des de la ciutat va ser el frontal d'altar de Santa Margarida de Vilaseca, cedit per l'ajuntament que, això sí, va suscitar l'atenció de la crítica barcelonina i va rebre una distinció del jurat.²¹⁸⁴ Sigui com sigui, l'exposició barcelonina va ser un èxit, especialment en exemples d'art antic, i serví d'estímul per a la creació de l'Associació Artística Arqueològica de Barcelona.²¹⁸⁵

Mentrestant, els preparatius en el local del «Círcol» havien acabat i l'entitat podia presentar les bases i anunciar oficialment l'obertura de la seva exposició permanent pel dia 29 de setembre, coincidint amb la fira que se celebrava anualment a la ciutat.²¹⁸⁶ Malgrat la valoració positiva que el *Diario de Vich* anava fent del seguiment de l'exposició en els primers dies, judici que deuria tenir més de *desideratum* que no pas d'examen crític, la decepció va fer-se evident ben aviat i van començar a aparèixer els primers retrets per la indiferència amb la qual la major part dels productors havia acollit la iniciativa.²¹⁸⁷

²¹⁸³ *Diario de Vich*, núm. 107, 8-9-1877, p. 876.

²¹⁸⁴ *Íd.*, núm. 142, 20-10-1877, p. 1161-1162; *Catálogo de la Exposición de Artes Suntuarias antiguas y modernas. Ferias y Fiestas Populares. Año 1877*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de N. Ramírez y Comp^a, 1877. Va ser una de les obres representades a l'*Album heliogràfic de la Exposición de artes suntuarias celebrada en el edificio de la Universidad de Barcelona en setiembre y octubre del año 1877*, Barcelona, Imprenta del Heredero de D. Pablo Riera, 1877.

²¹⁸⁵ MAESTRE, «Las primeras exposiciones...», *op. cit.*, p. 71 i s. i 89 i s.; Bonaventura BASSEGODA, «Tres episodis de la història del col·leccionisme a Catalunya. Josep Puiggarí i les exposicions de l'*Asociación artístico-arqueológica barcelonesa*, la pinacoteca de Josep Estruch i Cumella i el Palau Maricel de Charles Deering», a BASSEGODA (ed.). *Col·leccionistes, col·leccions...*, *op. cit.*, p. 119 i s. Recordem que el mateix 1877 va constituir-se l'Associació de Foment de les Arts Decoratives.

²¹⁸⁶ *Diario de Vich*, núm. 116, 19-9-1877, p. 949-950.

²¹⁸⁷ *Íd.*, núm. 138, 16-10-1877, p. 1131.

L'empresa acabà fracassant. La tardor del 1879 alguns socis i la directiva de l'entitat consideraven que no es podia esperar res més d'aquella iniciativa. Anys a venir la memòria anual preceptiva de l'entitat recordava l'episodi.

[...] la Exposicion permanente de industrias comarcanas del Círculo no acariciaba otro objeto que señalar a nuestros industriales la ruta que debían seguir y si estos no secundaron los trabajos de aquél fundando al fin un centro serio o estableciendo un local destinado a presentar de un golpe a los forasteros sus manufacturas o artefactos no fue culpa de la Sociedad.²¹⁸⁸

Va ser davant de la constatació de l'insuccés d'aquella exposició permanent amb una dimensió predominantment industrial, que alguns socis decidiren decantar-se decididament i definitiva per reconvertir la iniciativa i reforçar-ne la dimensió historicoarqueològica.²¹⁸⁹

3.5.4. *El Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888)*

3.5.4.1. La creació del museu

La junta directiva del «Círcol» acollí favorablement la idea de reorientar l'empresa: en la sessió del 28 de setembre de 1879 acceptà el projecte de creació del museu i es nomenà una comissió encarregada de fer-lo efectiu. La integraren Joaquim Salarich i Verdaguer, Josep Salarich i Giménez, Jaume Collell i Bancells, Ramon Masferrer i Arquimbau, Antoni d'Espona i de Nuix, Joaquim d'Abadal i Calderó, Joan Calderó Galí-Vila, Antoni Banús i Serra, Agustí Potellas i Escayola, Josep Viguer i Canas, i Francesc de Febrer i Armenteras.²¹⁹⁰

Pocs dies més tard, el 7 d'octubre, els comissionats van reunir-se sota la presidència interina de Jaume Collell, acceptaren els càrrecs que els havia conferit la directiva de l'entitat i aprovaren el projecte de reglament redactat per tres dels membres abans esmentats: Masferrer, D'Espona i De Febrer. El reglament recollia, en el seu article primer, l'objecte del museu, que fa evident que al costat de la preocupació pels béns arqueologicoartístics, era ben clara, sobre el paper, la continuïtat amb l'intent frustrat d'exposició permanent de productes industrials del 1877, la qual cosa evoca de nou el

²¹⁸⁸ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1888.

²¹⁸⁹ Recordem que, a Barcelona, el 1879 quedava definitivament instituït l'anomenat Museu Provincial d'Antiguitats amb seu a la capella de Santa Àgata, fruit de la maduració d'iniciatives museístiques prèvies com les protagonitzades per la Reial Acadèmia de Bones Lletres i la Comissió de Monuments Històrics i Artístics provincial.

²¹⁹⁰ BJT/FCL, Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881, 28-9-1879.

panorama, tan propi de l'època, de convivència de les belles arts amb les arts industrials, que s'acabà resolent en aquest cas en favor de la primera dimensió.

Se constituye en el Círculo-literario un Museo, con el fin de coleccionar tanto las producciones naturales agrícolas e industriales de la comarca de Vich, como todos los objetos que ya por su mérito artístico, ya por su valor arqueológico, se crean dignos de ser conservados.²¹⁹¹

El reglament preveia la creació d'una junta o comissió del museu, encarregada de la organització, foment i conservació de la instal·lació permanent. Els seus membres van ser elegits en aquella mateixa reunió i la comissió quedà constituïda de la següent forma: Josep Font i Manxarell, president (en qualitat d'ésser president de l'entitat); Joaquim Salarich i Jaume Collell, vicepresidents; Francesc de Febrer, secretari; Joaquim d'Abadal, vicesecretari; Ramon Masferrer, vocal conservador. Aquest darrer era l'encarregat d'ordenar les col·leccions i facilitar-ne l'estudi als socis i a aquelles persones que ho sol·licitessin. El conservador tenia la responsabilitat, també, d'elaborar un registre o catàleg metòdic de totes les peces ingressades. El reglament preveia que el museu es composaria tant d'objectes propietat de l'entitat mateixa, com d'aquells que poguessin cedir els particulars, ja fos amb caràcter temporal, o bé a perpetuïtat. En la mateixa reunió del 7 d'octubre es decidí obrir una subscripció voluntària entre els socis, a fi i efecte de no carregar els costos de la instal·lació del museu sobre l'entitat: la quantitat obtinguda es destinà a despeses bàsiques per a endegar el projecte.²¹⁹²

Els primers objectes van començar a aplegar-se ben aviat, fruit dels dipòsits fets per alguns socis de l'entitat.²¹⁹³ De fet, la principal aportació quantitativa va tenir lloc en aquests moments inicials: del total absolut de quaranta dipòsits consignats al llibre-registre, la meitat es feren efectius en els primers mesos del 1880. En termes de peces, al primer registre provisional (escrit vers el gener del 1880) ja n'hi constaven unes 170,

²¹⁹¹ BJT/FCL, Comisión de Museo. Círculo Literario de Vich (actas), 7-10-1879.

²¹⁹² BJT/FCL, Comisión de Museo. Círculo Literario de Vich (actas), Suscripción para atender á los gastos de instalación del Museo en el Círculo-literario de Vich. Consisteix en un llistat de divuit socis. A jutjar per BJT/FCL, Comisión de Museo. Círculo Literario de Vich (actas), Cuenta de los gastos que ha importado la instalación del Museo del Círculo literario de Vich, el consignat en aquell moment hauria bastat almenys per a la seva instal·lació. No ens consta que es destinessin quantitats a l'adquisició de peces i, de fet, al talonari-registre no n'hi ha cap que hi consti com a propietat de l'entitat, sinó que s'enregistra sempre el dipòsit per part de persones amb noms i cognoms. Les 87,50 pessetes aconseguides amb la subscripció voluntària van destinar-se bàsicament a la impressió i l'enquadernació del llibre de registre talonari, a treballs de fusteria per arreglar armaris i prestatgeries, etc.

²¹⁹³ Així es desprèn de BJT/FCL, Comisión de Museo. Círculo-literario de Vich (Actas), Registro provisional de los objetos depositados en el Museo del Círculo-literario de Vich i de BJT/FCL, Museo del Círculo-literario de Vic. Libro-Registro. *Vid.* l'edició d'aquests documents a Marc SUREDA i David CAO, «Del "Círcol" al MEV. La col·lecció d'art i la documentació del Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888)», *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, núm. 5, 2011-2012, p. 143-190. En aquest mateix estudi es fa un esforç per identificar, amb diversos graus de certesa, nombroses peces de la col·lecció.

incloses algunes taules gòtiques. És més de la meitat de les aproximadament 320 entrades que el museu arribaria a tenir.²¹⁹⁴ A inicis del mes d'abril del 1880 la totalitat aquesta quantitat, amb algun altre afegit puntual, ja havia estat reflectida al talonari-registre definitiu.

L'èxit de la iniciativa, en aquest sentit, contrasta amb el cas de l'Associació Artística Arqueològica de Barcelona, els responsables de la qual admetien coetàniament la impossibilitat de crear un museu en no posseir l'associació peces pròpies. L'entitat barcelonesa va demostrar, tanmateix, un dinamisme important i va concentrar els esforços en la publicació de notables ressenyes i catàlegs de col·leccions privades i amb l'organització de destacables mostres temporals dins les dècades següents.²¹⁹⁵ Els responsables del museu del «Círcol», per contra, no van aconseguir de forma reeixida la tasca d'estudi i promoció de la pròpia col·lecció. N'és un testimoni feient el fet que no s'arribés a fer mai el catàleg metòdic previst, que no va passar d'un inventari precari, mer registre instrumental amb l'objecte d'acreditar els dipòsits.

Entre els elements més destacats de la col·lecció en la seva fase inicial -abans del juliol del 1880- cal destacar algunes taules gòtiques i escultures medievals; no hi havia, en canvi, en aquests primers moments, exemples romànics -la taula d'Espinelves, la primera en arribar, s'incorporà el juliol del 1880- ni pintura sobre tela, aquesta darrera abundantíssima el 1868. Les obres més assenyalades s'acompanyaven d'una també notable col·lecció arqueològica i numismàtica, però alhora d'un grapat de peces ja més aviat decoratives, algunes amb matisos etnològics i en general anecdòtiques.²¹⁹⁶ Si les obres medievals constituïen un aplec de gran qualitat que va suscitar la lloança unànime dins i fora de Vic, l'acolorida miscel·lània d'objectes menors amb què convivien proporcionava al museu del Cercle un toc de "gabinet de curiositats" propi dels inicis del col·leccionisme local, dimensió destinada tanmateix a ser relegada a un segon terme. De ben segur la museografia era molt elemental i l'acreciment de la col·lecció aviat va

²¹⁹⁴ El còmput detallat dels objectes esdevé difícil, car en diverses ocasions es fa dipòsit de «*muestras fósiles de la comarca*» o bé de «*objetos de cerámica prehistórica*», posem per cas. La quantitat total de 320 peces l'hem estimada sense comptar individualment les 110 monedes de la col·lecció de De Febrer, que augmentaria encara més la proporció de dipòsits efectuats en aquests moments inicials.

²¹⁹⁵ BASSEGODA, «Tres episodis...», *op. cit.*, esp. p. 119-129, i MAESTRE, «Las primeras exposiciones...», *op. cit.*, p. 89-91.

²¹⁹⁶ Per exemple, en aquests dipòsits inicials, «*un modelo canoa de indio*», «*un vaso de coco con adornos de plata*», «*dos muestras de granos de la comarca*», «*un vaso con las armas de España pintadas*», «*una olla de barro con barniz negro*», «*una cartera recubierta de seda carmesí con bandada*», etc. Més tard, es continuà admetent objectes com ara «*un cuchillo de monte*» o «*unas sandalias*».

posar de manifest les limitacions físiques que oferia l'estatge del «Círcol» per disposar de forma convenient les peces.

3.5.4.2. El creixement del fons

Els integrants de la comissió del museu, amb l'ajut d'altres persones interessades, aspiraren immediatament a augmentar el seu fons. Entre juliol del 1880 i desembre del 1881 s'enregistraren nou dipòsits més, que representen la incorporació d'una quarantena de noves peces. Sis d'aquests dipòsits foren efectuats per particulars que contribuïen per primer cop a la iniciativa, i que aportaren majoritàriament un o dos objectes cadascun. També, d'entre els vint primers dipositaris, alguns anaren afegint nous objectes, sense que puguem saber exactament, en la majoria de casos, quan ho van fer.²¹⁹⁷ A banda d'aquestes contribucions individuals, d'entrada ens interessa estudiar més detalladament dos dipòsits col·lectius, que assenyalen que la voluntat de la comissió, des de l'inici, no era simplement la d'acréixer la col·lecció exposada, sinó també la d'utilitzar el museu nounat com una eina per a la salvaguarda i la conservació del patrimoni artístic.

El 15 de juliol del mateix 1880 ingressava al museu, de la mà de Jaume Collell, Antoni d'Espona, Joaquim d'Abadal i Francesc de Febrer, el frontal d'altar d'Espinelves, recuperat de l'església parroquial. Semblantment, el 5 de març del 1881 ingressava un conjunt de tres tapissos del segle XVI (dos amb temes del cicle d'Hèrcules i un amb Samsó) de nou a càrrec dels quatre individus tot just esmentats.

Els membres de la comissió usaren puntualment el propi peculi per enriquir les col·leccions del Cercle Literari actuant de manera corporativa. El fet revesteix una notable importància perquè implica una projecció més àmplia de les seves intencions a través d'una actuació col·lectiva. Aparentment hom no es plantejava possibles conflictes de propietat compartida en un hipotètic cas de dissolució de la institució, de manera que aquestes peces dipositades col·lectivament degueren ser el que més s'assemblà a una propietat directa per part del museu del «Círcol». En efecte, vuit anys més tard, a la memòria de l'entitat que referia la cessió de les peces al naixent MEV, es descrivia aquesta situació en termes inequívocs: «*si bien ni uno sólo de los objetos de que se trata*

²¹⁹⁷ En alguns dels talons del llibre-registre definitiu, inaugurat a mitjan febrer del 1880, hi ha canvis evidents de cal·ligrafia o de color de la tinta. Si un mateix personatge afegia objectes al seu dipòsit, aquests eren consignats en el mateix taló on s'havien anotat les primeres cessions. No s'indica mai la data d'aquests afegitons, de manera que l'únic indicatiu és el canvi de coloració de la tinta i, a vegades, també, de la cal·ligrafia. Tanmateix, en alguns casos que tindrem ocasió de citar més endavant la data d'ingrés pot ser inferida gràcies a d'altres fonts.

*eran propios del Círculo, estaban con él tan identificados sus dueños que es casi como si lo fueran».*²¹⁹⁸

Alguns particulars mostraren una veritable implicació amb aquella empresa col·lectiva. És cert que dotze dels vint dipòsits inaugurals, fets a títol individual, oscil·laven entre una i tres peces, en alguns casos -com hem dit- veritablement anecdòtiques, la qual cosa havia de representar també la tònica de molts dels ingressos restants al llarg de la vida del museu. En altres casos, però, les contribucions foren molt determinants i revelen la implicació decidida de persones no necessàriament membres de la comissió del museu, però igualment compromeses amb les seves finalitats. N'és un clar exemple el primer dipòsit enregistrat, del qual donava fe *La Veu del Montserrat* a començaments del 1880 per testimoniar l'arrencada reeixida del museu i l'ingrés de les primeres peces notables:

Gracias á la activa diligencia de la Comissió al intent formada no molt temps há, lo Círcol Literari d'esta ciutat se pot dir que conta ab un Museu de regular importancia.

La sala destinada á Exposició permanent, en pochi dias s'ha vist transformada ab la col·locació de notables objectes arqueològichs, entre ells algunas preciosas taulas gòticas que generosamente ha ofert un distingit artista, fill d'esta ciutat y resident á Barcelona.

Al mateix temps se está arreglant la part científica del Museu que contindrà fòsils, minerals, quadros botánichs y mostrars dels principals fruyts agrícolas de la nostra comarca.²¹⁹⁹

El «distingit artista» no és altre que Antoni de Ferrer, vigatà resident a Barcelona, a qui ja havíem vist participar en l'organització de l'exposició del 1868 al costat de Collell i dels germans De Macià. De fet, fou la persona que en aquestes cronologies inicials cedí més peces al naixent museu. En una carta datada el 20 de gener de 1880, Jaume Collell i Francesc de Febrer li agraïen la cessió de setanta-un objectes (entre ells, dues taules del retaule de Conangle),²²⁰⁰ i al registre provisional, molt poc posterior, ja n'hi apareixien cinc més, en realitat cinc taules gòtiques que incloïen ni més ni menys que el retaule de Santa Magdalena de Perella. De Ferrer, tanmateix, com veurem, en va retirar una quantitat important al cap d'uns anys.

Semblantment, Antoni d'Espona, jurista i hisendat vigatà, que tampoc era membre de la comissió però que ja hem vist que va jugar un paper rellevant al costat dels seus

²¹⁹⁸ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1888.

²¹⁹⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 4, 24-1-1880, p. 30-31.

²²⁰⁰ BJT/FCL, Comisión de Museo. Círculo-literario de Vich (Actas), Registro provisional de los objetos depositados en el Museo del Círculo-literario de Vich, Carta de la Comissió del museu a Antoni de Ferrer (20-1-1880).

membres més prominents, dipositava a l'inici de l'aventura un gens negligible conjunt de fins a 40 objectes,²²⁰¹ entre ells la taula central de l'antic retaule de Sant Pere de Torelló, una altra taula gòtica amb la Marededéu, una Marededéu d'alabastre i quinze pergamins. Més tard hi havia d'afegir fins a tres taules gòtiques més, de manera que entre D'Espona i De Ferrer proporcionaren al museu del Cercle Literari les catorze taules pintades baixmedievales que en foren un dels principals atractius inicials. Algunes d'elles -certes poden ser identificades amb seguretat- ja havien format part, com hem dit, de l'exposició del 1868.²²⁰²

Un altre exemple d'implicació personal és el de Joaquim d'Abadal, un altre jurista i terratinent de Vic. Aquest membre de la comissió fou també el responsable d'importants dipòsits a títol individual al llarg de la història del museu. Entre les peces més rellevant que aportà cal destacar, per exemple, una imatge gòtica en pedra de Maria Magdalena, una talla de la Marededéu en fusta o algunes parts del retaule de Sant Julià de Vilamirosa, obra de Joan Gascó.

El cas de Joaquim d'Abadal permet un seguiment documental més detallat que deixa entreveure comportaments il·lustratius de l'esperit d'aquests personatges pioners. D'entrada, podem documentar clarament que el 1881 D'Abadal ja es mostrava molt actiu en el camp de l'estudi historicoarqueològic puntualment vinculat a l'excursionisme. Sabem, per exemple, que el Santuari del Montgrony fou el destí d'una excursió feta en companyia del canonge Collell i el fotògraf Adolf Mas a finals de novembre del 1881, d'on havien de sortir alguns objectes destinats a formar part del museu del Cercle Literari.²²⁰³ L'excursió amb finalitats recol·lectores -la capta de *coses velles*- ja havia estat el mètode emprat per Collell tant a la pròpia ciutat de Vic com als entorns per organitzar l'exposició del 1868²²⁰⁴ i ho havia de ser encara entre 1889 i 1891, aquest cop a càrrec sobretot del canonge Corbella però sota la direcció del propi Collell, com a darrera empenta definitiva per a la creació del MEV.²²⁰⁵

²²⁰¹ Al registre provisional de gener del 1880 hi consten vint-i-set objectes, i al talonari definitiu quaranta, que semblen pertànyer a la primera inscripció original. Es tractaria doncs, probablement, d'un afegit immediat.

²²⁰² Díficilment cap dels dos individus hauria pogut ser propietari de les peces l'any 1868 a títol personal, car tots dos en aquell moment tenien només dinou anys, però podien pertànyer fàcilment al seu nucli familiar més proper.

²²⁰³ *La Veu del Montserrat*, núm. 46, 19-11-1881, p. 369.

²²⁰⁴ COLLELL, *Del meu fadrinatge...*, *op. cit.*, p. 92-93.

²²⁰⁵ Josep GUDIOL, *El Museu Arqueològic-Artístic Episcopal de Vich. Historial y Organissació*, Vic, Tipografia balmesiana, 1918, p. 11 i 13; BRACONS, «Mn. Gudiol...», *op. cit.*, p. 170-171; TRULLÉN, «Història del Museu...», *op. cit.*, p. 13.

Probablement D'Abadal i companyia aprofitaren per recórrer l'entorn, perquè en el mateix número seguia una gasetilla on s'alertava de l'amenaça de ruïna de la capella de Sant Miquel de la Pobla de Lillet. A l'hora de considerar aquest recorregut per l'Alt Ripollès i el Berguedà, potser no és del tot improcedent recordar que el pare de Joaquim, l'hisendat Joan d'Abadal, tot i viure a Vic, havia nascut a la Farga de Sant Vicenç de Rus (Castellar de n'Hug), d'on era natural la seva mare Peronella Cavalleria i Pons, i que la família conservava propietats a l'àrea que fou objecte de l'excursió.²²⁰⁶ Sigui com sigui, la visita va ser molt profitosa per al Museu del Cercle Literari perquè, el 25 de novembre d'aquell mateix any, D'Abadal i Collell lliuraven conjuntament al museu una lipsanoteca que probablement era la de Sant Pere de Montgrony, a més d'altres elements d'un reconditori de relíquies.²²⁰⁷

No va ser aquest, però, l'únic fruit material de l'excursió, ni el més substancial: en el seu decurs Joaquim d'Abadal detectà el frontal romànic, ja en desús, de Sant Martí de Puigbò. Interessat a adquirir-lo per al museu, D'Abadal va escriure poc després de l'excursió una carta amb aquest propòsit a Mn. Ricart, qui li exposà però un cert impediment:

Sería mi satisfacción poder complacer a V. concediéndole el cuadro antiquísimo que tenemos en la sacristía de san Martín de Puigbó, empero, como lo concedí al escultor Sr. Agustín Potellas cuando en julio subió para tomar las medidas del altar de la Virgen [...] tengo el sentimiento de no poderlo pasar a su poder. Quizás podría lograrlo si V. se tomaba la molestia de apersonarse con dicho Agustín; de mi parte no hay inconveniente alguno, al contrario.²²⁰⁸

Agustí Potellas, vinculat ell mateix al «Círcol» i a la creació artística, es mostrà ben sensible a la proposta D'Abadal. Tots dos, potser després de fer a la parròquia un donatiu condigne, dipositaren conjuntament la taula de Puigbò al museu a principis del 1882, tal com consta al talonari.²²⁰⁹ Encara un altre cas claríssim és el d'una parella de peces de primera importància, els laterals d'altar de Montgrony amb sant Pere i sant Pau, que tornen a revelar les activitats i la presència d'Abadal en aquesta àrea dels Pirineus amb la qual mantenia lligams familiars. De nou, a finals del 1882, D'Abadal tractava de les taules amb el rector Joan Ricart, qui li respongué

²²⁰⁶ Ramon d'ABADAL, «El passat de la casa Abadal del Pradell», a *La Casa Abadal del Pradell*, Barcelona, [Família Abadal], 1968, p. 33-34.

²²⁰⁷ «Una redomita rota e incompleta, una lápida con inscripciones, un fragmento de una botellita de vidrio»; SUREDA i CAO, «Del "Círcol" al MEV...», *op. cit.*, p. 179.

²²⁰⁸ AAP, Correspondència rebuda, Carta de Mn. Joan Ricart -rector de Gombren- a Joaquim d'Abadal (15-12-1881). Agraïm a la família Abadal-Mas l'accés a aquesta documentació.

²²⁰⁹ SUREDA i CAO, «Del "Círcol" al MEV...», *op. cit.*, p. 179.

[...] participándole, que son de V. los cuadros de los santos Pedro y Pablo como también el salomón de hierro de Mongrony. Nada como precio de dichos objetos se pretende: si la piedad y devoción le mueven a dar algo por lo espresado [*sic*], será considerado como donativo, y su nombre se continuará en la lista de los devotos que con sus limosnas cooperan a costear las obras que se están haciendo a honor y gloria de la Virgen Santísima de Mongrony.²²¹⁰

El procediment deu ser il·lustratiu de com es vehiculava en aquelles cronologies l'adquisició d'aquest tipus de peces en el context de parròquies rurals i de muntanya. En el cas de Montgrony, es tractava de pagar el nou altar de la Mare de Déu, en la construcció del qual intervenia el mateix Potellas. La relació D'Abadal amb el rector ja hem vist que era prèvia i probablement no només circumscrita a l'adquisició d'obres d'art, la qual cosa feia que fos fluïda i franca.²²¹¹ En qualsevol cas, l'ingrés d'aquestes dues taules de Montgrony, que acabarien ostentant els dos primers números de registre del MEV, és evocat de manera destacada en la memòria de la institució corresponent a 1883:

Débase mucho agradecimiento al celoso individuo de la Comisión del Museo D. Joaquín de Abadal, gracias al cual pueden admirarse en nuestro Salon Museo [...] dos valiosísimas tablas bizantinas las que con las otras dos que ya disfrutábamos, una de ellas proporcionada asimismo por dicho señor, elevan dicho Museo a envidiable altura.²²¹²

No hi ha dubte doncs que el Museu del Cercle Literari fou per a Joaquim d'Abadal -així com per a d'altres erudits i mecenes- una manera de canalitzar els propis interessos historicoarqueològics i de posar-los en comú amb d'altres persones semblantment inquietes. Cal també tenir present que ell, com altres, combinà aquesta aposta decidida pel museu del «Círcol» amb la constitució d'una col·lecció privada pròpia.

La progressió del museu, com és lògic, va merèixer certa atenció per part de *La Veu del Montserrat*, setmanari dirigit per Collell i en el qual col·laboraven diversos membres del món cultural vigatà. La iniciativa museística del «Círcol» va merèixer el reconeixement de l'Associació Artística Arqueològica Barcelonesa, el president i secretari de la qual, Josep Puiggarí i Ramon Soriano, juntament amb el fotògraf Heribert

²²¹⁰ AAP, Correspondència rebuda, Carta de Mn. Joan Ricart -rector de Gombrèn- a Joaquim d'Abadal (30-8-1882).

²²¹¹ És ben sabut que aquesta franquesa en la gestió obria la porta igualment a l'acció de col·leccionistes privats i a comerciants menys sensibles amb el patrimoni. Per això més tard es desenvoluparen normatives canòniques específiques, com la circular de la Nunciatura espanyola del 1914 i les contingudes al codi de Dret Canònic del 1917 (*vid.* Carme BERLABÉ, *El Museu Diocesà de Lleida. La seva formació i la legitimitat del seu patrimoni artístic*, tesi doctoral, Universitat Abat Oliba CEU, 2009, p. 143 i s). En aquest sentit, la circular del bisbe Morgades del 1889 es pot qualificar encertadament de pionera i avançada al seu temps.

²²¹² BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año. Memorias de fin de año, Memòria del 1883.

Mariezcurrera, visitaren l'estatge de l'entitat el novembre del 1880.²²¹³ Les memòries anuals de l'entitat van valorar satisfactòriament la marxa del museu en els primers anys i en la corresponent al 1881 s'asseria que la seva arrencada havia resultat en un creixement de l'afició d'alguns socis als estudis històrics i arqueològics, sovint lligats a la pràctica excursionista.²²¹⁴

No totes les referències a la iniciativa van participar de semblant implicació i entusiasme. Així sembla desprendre's d'un imprès anònim datat a Vic, el 23 de desembre de 1880, que amb el títol «Llum de Cuyna. Catálech de la Exposició Artística-Retrospectiva y Antitétrica» inventariava una imaginària col·lecció d'objectes extravagants, emulant sarcàsticament el catàleg o registre de peces del museu del «Círcol» a costa del seu vessant més anecdòtic.²²¹⁵ En la glossa sarcàstica d'aquesta col·lecció imaginària s'hi pot entreveure tant la mofa del col·leccionisme qualificat d'extravagant, com una certa crítica social de l'afició per l'arqueologia i l'art, que havia esdevingut nota de qualitat entre determinats sectors de les classes benestants.

La descoberta de temple romà de Vic que seguí a la demolició del castell dels Montcada en els anys 1881 i 1882, episodi al qual ens referirem més extensament una mica més endavant, va esdevenir una nova oportunitat per reforçar la consciència conservacionista en matèria de patrimoni monumental i fomentar l'interès i l'afició per les pràctiques culturals i erudites vinculades a l'art, la història i l'arqueologia ja presents en determinats sectors de la societat vigatana. El fons del museu del «Círcol» va beneficiar-se d'aquella descoberta amb l'ingrés puntual d'alguns materials.²²¹⁶ Amb la retòrica habitual, a la memòria anual de l'entitat corresponent al 1882 es va fer referència a l'episodi de la descoberta -destacats socis de l'entitat hi van tenir un paper

²²¹³ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1880; *La Veu del Montserrat*, núm. 47, 20-11-1880, p. 386. Els esmentats havien estat comissionats pel Foment de la Producció Nacional, per procurar adhesions i objectes de cara a l'exposició d'arts decoratives que la patronal es proposava d'organitzar.

²²¹⁴ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1881.

²²¹⁵ En aquest inventari fictici s'hi consignen un centenar d'entrades com les que segueixen: «El sable del Papá», «Retrato exactíssim del Fadrí de Sau (Falta la pintura)», «Got de campanya de Jofre lo Pelut», «El caixal del seny», «Gorra d'está per casa del gegant Goliat», «Baçina del pecat original», «Clau del Círcol Romá de Vich», «La lluna ab un cove», «Un plat de cargols ab seva», «Un penjat fora de la forca», «Dos frares (Un d'engabiat)», «Anell de prometatje d'un fill d'una casa bona», «Pell d'un tigre agafat á la Guixa». ABEV, Aspectes polítics i festes 1861-1900, 1880, «Llum de cuyna. Catálech...» (Vic, Imp. de Anglada, 1880). Sobre el grup Llum de *cuyna* *vid.* p. 127 d'aquest treball.

²²¹⁶ *Vid.* Josep SERRA CAMPDELACREU, «Descubrimiento del templo romano de Vich en 1882», *Ausa*, núm. 29, 1959, p. 244-245, on no queda clar, tanmateix, quins elements van ingressar al museu, concretament. L'ingrés de les peces no consta explícitament al registre del Museu del Cercle Literari.

principal- i, vagament, als fruits que n'havien resultat per al museu de l'entitat en forma d'ingressos.

Inútil es decir que semejante descubrimiento ha impulsado los estudios arqueológicos de un modo decisivo, y que en consecuencia el Museo, que si bien cuenta pocos años de existencia, goza ya de suma consideración, se ha aprovechado de las ventajas producidas por estas novedades, tanto que apenas bastan los estantes que lo forman a contener los objetos que en él figuran.

Las excavaciones practicadas en el Castillo de Moncada han suministrado a este departamento materiales preciosos para apreciar la industria y las costumbres de los habitantes de esta región, así en los tiempos anteriores a nuestra era, como a los que después les han sucedido.²²¹⁷

La mateixa memòria apuntava que s'hi havien dipositat alguns fragments ceràmics i també algunes monedes de l'edat mitjana. Amb aquells exemplars i les donacions fetes per diverses persones, Francesc de Febrer, auxiliat per Joaquim i Josep Salarich, havia aconseguit reunir «una regular colección numismática vicense» que continuà enriquint-se en els anys immediatament posteriors. Així mateix, a la memòria del 1882 es donava compte de la donació per part del canonge Jaume Collell d'uns «*ídolos hallados en los sepulcros de los Incas del Perú perfectísimamente conservados*» que, tanmateix, no consten al registre del museu.

El fet és que, a pesar de les mesures previstes a les disposicions constitutives del Museu del Cercle Literari (responsabilitats del vocal conservador i vocació catalogàfica del registre), aquesta poca cura en l'enregistrament de peces sembla que va ser una característica habitual en la resta de la vida de la institució. Excepció feta de l'arribada del frontal de Puigbò a finals de gener, el 1882 només s'enregistren oficialment quatre nous dipòsits, amb un mínim de quaranta-sis peces, i el 1883 tan sols en consten tres, amb unes disset peces en total. Segurament algunes peces simplement no es van inscriure, però per explicar el fort contrast amb la intensa activitat suara descrita també cal tenir en compte que les noves aportacions de socis que ja havien fet dipòsits anteriors s'afegien als talonaris però sense indicar la data del nou ingrés, com ja s'ha comentat.

Sí que consten puntualment al registre, amb data 15 de juny de 1883, les peces que aplegà i diposità Josep Serra i Campdelacreu, l'encarregat de dirigir la primera fase de restauració del temple romà, com a resultat del viatge que havia fet durant aquell any

²²¹⁷ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1882. Que alguns materials recollits a les operacions efectuades al castell dels Montcada van ingressar al Museu del Cercle també s'afirma a *La Veu del Montserrat*, núm. 44, 4-11-1882, p. 350.

per Itàlia i Grècia amb la finalitat d'aprofundir el seu coneixement sobre l'art i l'arquitectura clàssica. La memòria ho recollia al seu torn de la forma següent:

D. José Serra y Campdelacreu, como recuerdo de su reciente Viaje a Grecia ha llevado al referido salón hermosos vasos antiguos recogidos en las ruinas de Atenas y bonitos y curiosos cuadros pintados hoy día en dicha ciudad muy a propósito para estudiar en ellos la tradición no interrumpida de la escuela bizantina.²²¹⁸

La Veu del Montserrat, publicació en la qual col·laborava assíduament Serra, noticià la seva arribada i donà alguns detalls del seu viatge, de les seves ocupacions durant aquella estada a l'estranger i dels records materials que s'emportà.

Sabem que s'ha relacionat ab distingits arqueòlechs, consultant ab ells son erudit treball de reconstrucció de las veneradas runas de l'Ausa romana, tenint la satisfacció de veure aprobadas per jutges de notoria competencia, com lo romá Sr. Maruchi, algunas de sas opiniones sobre'l temple qual cella es ja perfectament coneguda.

Á Atenas tingué la satisfacció de poder fer sas excursions arqueológicas en la grata companyia de nostre distingit amich D. Federich Halbehr, jove austriach que está fent un recull de inscripciones helénicas, y que de pas arreplega per nosaltres los recorts de la expedició dels Catalans. [...].

Com á recort de son aprofitat viatge y en proba de son amor al Circol Literari, los Sr. Serra, á mes de una important col·lecció de fotografías dels principals monuments, ha duyt per lo Museu de dita Societat una col·lecció de objectes de ceràmica, bella mostra del art grech antich. Algun dels fragments de terra cuyta los cullí nostre amich entre'l pedregolar del famós Partenon.²²¹⁹

Ara bé, durant aquest període no només ingressaren objectes, sinó que també en van sortir alguns. De fet en aquells anys tingué lloc la retirada més important de peces que patí el museu, que afectava part substancial del dipòsit primigeni d'Antoni de Ferrer. Aquest personatge es desprengué primerament de cinquanta-sis peces, que apareixen novament inscrites al talonari del museu a nom del seu vell col·lega Jacint de Macià el 24 de març de 1883. Desconeixem ara per ara les raons d'aquest moviment. En tot cas, el canvi de mans probablement va evitar la dispersió de les peces o la seva entrada en el mercat de l'art. Les obres restants d'aquest dipòsit no tingueren la mateixa sort: van ser finalment retirades per De Ferrer el 27 de desembre de 1884 i, a diferència de les altres, no foren reinscrites. Si bé en la història de la institució hi hagué algunes altres peces que foren retornades als seus propietaris, cap d'aquestes operacions tingué la importància de la que afectà el fons d'Antoni de Ferrer.²²²⁰

²²¹⁸ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Circulo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1883.

²²¹⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 23, 9-6-1883, p. 182. Es fa referència a Orazio Marucchi (1852-1931) i Federico Halbherr (1857-1930).

²²²⁰ En alguns talons hi ha determinades peces que apareixen simplement cancel·lades, sense indicació de data. Excepció feta d'aquest dipòsit d'Antoni de Ferrer i d'alguna peça puntual com la «*estatua grande de*

3.5.4.3. L'estancament del museu

A partir del 1884 el número de nous dipòsits queda dràsticament reduït. En el llibre de registre no hi figura cap entrada durant els anys 1884 i 1885. No apareix, de fet, cap registre entre el 28 de juny de 1883 i el novembre de 1886, data dels darrers ingressos consignats: dos dipòsits (l'un el dia 18 i l'altre el dia 22) amb un total de cinc peces. Encara que el ritme d'ingressos pogués efectivament veure's molt alentit durant aquests anys (potser fruit d'un cert refredament de l'entusiasme, o bé per les limitacions d'espai ja expressades en el tomb del 1882 al 1883), sabem que ingressaren alguns objectes, que quedaren de nou camuflats en talons més antics o bé que simplement no foren consignats, bo i perpetuant un clima de certa deixadesa en el registre. Així, en la memòria del 1884 el secretari De Febrer afirmava que havien entrat objectes estimables que, si bé no eren tan preuats com els que ja es tenien, donaven major diversitat al museu.

En la memòria del 1885, en canvi, el secretari no es referia a cap nova entrada -fet que coincideix amb les dades del talonari-, però feia saber que es projectava de fer un estudi més o menys detallat del contingut del museu. Tot i que això deu revelar que, en aquell moment, els responsables de la iniciativa ja tenien clara la consciència d'haver arribat a una etapa de consolidació i que fóra moment d'endreçar, catalogar i estudiar, aparentment aquells bons propòsits del 1885 no es van arribar a complir mai i no va fer-se un veritable estudi sistemàtic del fons.²²²¹ El museu quedava confinat, fàcticament, a una funció eminentment contenidora, que simplement proveïa la col·lecció d'un estatus de permanència en uns locals que ja començaven a quedar estrets.

L'espai disponible, tot i ser escàs, devia permetre encara un cert marge de maniobra, car a finals del 1885 uns quadres presumptament provinents de l'antic altar de Puig-l'agulla, i que havien estat sotmesos a un procés de restauració pel pintor Marià Fitó, van ser exposats temporalment al Museu del Cercle Literari.²²²² No gaire mes tard, a finals de desembre d'aquell any, en el transcurs d'una excursió per Catalunya i

la Virgen en alabastro» que apareix ratllada en el taló d'Antoni d'Espona, normalment es tracta de peces de relativament poca importància, com ara la «*espada de gavilanes*» que Ramon Casarramona retirà el 8 de juny de 1883, o la «*caja con bajos relieves*» que havia recuperat Joan Vila tan aviat com el 8 de març de 1880.

²²²¹ El primer catàleg digne d'aquest nom que inclogué peces del Museu del Cercle fou el que redactà Antoni d'Espona el 1889, un cop les peces ja s'havien integrat a l'embrionari MEV. Depassat per la quantitat d'incorporacions successives, aquest document no s'arribà a publicar sinó que fou la base del catàleg del MEV del 1893; *La Veu del Montserrat*, núm. 31, 3-7-1889, p. 246; *Íd.*, núm. 50, 14-12-1889, p. 397-398; BRACONS, «Mn. Gudiol...», *op. cit.*, p. 172.

²²²² *La Veu del Montserrat*, núm. 47, 21-11-1885, p. 374.

provinents de Ripoll i Sant Joan de les Abadesses, s'aturaven a Vic Juan Facundo Riaño y Montero, la seva esposa, l'escriptora i traductora Emilia Gayangos, el pensador i fundador de l'*Instituto Libre de Enseñanza*, Francisco Giner de los Ríos, i el seu deixeble Manuel Pedro Bartolomé Cossío. Els esmentats van visitar la catedral, el temple romà, i també el Cercle Literari, on van detenir-se en la seva biblioteca i, molt especialment, en el seu museu, on segons la crònica de *La Veu del Montserrat*

[...] quedaren admirats del tresor arqueològic en poch temps recullit en lo Circol per nostres aficionats, ficsantse especialment en las notabilíssimas taulas bizantinas, que son indubtablement la joya de nostre Museu.²²²³

La mateixa capçalera no tardà gaire en consignar l'entrada d'una nova obra, segons el cronista de la publicació una «taula gòtica» de gran valor -malauradament no consignada distintament al talonari-, alhora que certificava que a l'espai del museu ja no s'hi podien encabir totes les obres:

En lo Museu del Circol Literari, que ja es insuficient per contenir los objectes que s'hi van reunint, hem vist una taula gòtica adquirida per un de sos socis, que es una verdadera perla de pintura religiosa del sigle XV. Es d'un tipo molt rar en Catalunya, y creyem lo dit retaule de procedencia estrangera, á pesar de que fou trobat en una capella de l'alta montanya. Es una verdadera joya que cridarà l'atenció dels aficionats, y llàstima que sia algun tant deteriorat en alguns de sos compartiments.²²²⁴

Més enllà del 1886, però, ja no trobem notícies de cap mena sobre l'ingrés de noves peces al museu del «Círcol». La institució ja no aplegava noves peces, o si ho feia ja no es preocupava d'enregistrar-les; tampoc no arribava a fer el pas definitiu cap a la catalogació i estudi del seu fons. Aquesta situació d'estancament, però, no es perllongà gaire temps, car al cap de poc una sèrie d'esdeveniments cabdals havien de canviar per sempre la vida i el destí del Museu del Cercle Literari de Vic i del seu fons d'obres. Ens hi referirem una mica més endavant.

3.5.5. *La descoberta del temple romà i la creació de la Societat Arqueològica*

En les pàgines precedents ja hem fet esment a la descoberta del temple romà de Vic.²²²⁵ Les restes del temple aparegueren quan començà la demolició de l'antic castell dels Montcada, que s'havia sobreposat a l'edifici d'època romana tot aprofitant-ne elements; l'edifici modernament havia servit de presó, però havia deixat d'utilitzar-se el 1860,

²²²³ *Íd.*, núm. 1, 2-1-1886, p. 6.

²²²⁴ *La Veu del Montserrat*, núm. 9, 27-2-1886, p. 70.

²²²⁵ Sobre el temple romà *vid.* els monogràfics *Ausa*, núm 29, 1959 i *Ausa*, núm. 161-162, 2008. *Vid.*, també, ORDEIG, «Museus, col·leccions...», *op. cit.*, p. 336; FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, *op. cit.*, p. 320-329.

moment en el qual el deteriorament de l'edifici ja era molt notable. Sabedors de la possible existència d'una construcció anterior d'època romana, els estudiosos vigatans seguiren atentament el procés d'enderroc del vell edifici ja des de l'octubre del 1881.

Sembla que s'ha tornat a emprendre lo enderrocament de la *presó vella* ó sia del antiquíssim Castell de Moncada. Encara que'ns fem càrrech de la necessitat, sentim moltíssim la desaparició de aqueix monument que tantas historias recordava dels temps feudals, y que nosaltres som de parer estava edificat sobre restos de una altra construcció anterior, de la época dels romans.

Per çó voldriam que'ls nostres arqueólechs vigilessen las obras d'aterrament, de aquest antich y sever edifici que, á dir veritat, nosaltres haguérem fet esforços per conservar-lo y mantenir-lo en bon estat perque no fos un perill constant per las construccions vehinas, com realment ho era.²²²⁶

Josep Serra i Campdelacreu, bibliotecari del Cercle Literari i arxiver municipal, va fer el seguiment de l'enderroc amb la complicitat de Josep A. Torner, el mestre d'obres encarregat de dirigir aquella operació.²²²⁷ Davant la imminència de la destrucció completa del conjunt arquitectònic, Serra es disposà a recollir-ne els elements més valuosos o significatius i elaborà alguns croquis per documentar l'edifici. Tanmateix, amb l'enderroc ja en marxa, Serra compartí amb Torner la possibilitat d'adquirir l'edifici per frenar-ne la destrucció i, davant la impossibilitat de fer-ho per compte propi, la idea va ser exposada a Joaquim d'Abadal, que la recollí favorablement.

Amb els treballs d'enderroc ja força avançats van començar a aparèixer elements arquitectònics romans. No gaire més tard va començar a percebre's l'estructura general de l'edifici i va anar-se fent evident que es tractava d'un temple romà. En aquest punt, Serra prengué definitivament la iniciativa i s'imposà l'obligació de salvar el monument de la destrucció. Exposà a Jaume Collell el propòsit d'afrontar per compte propi l'adquisició de la finca i aquest hi accedí. El projecte va ésser exposat a Josep A. Torner, Antoni d'Espona, Joaquim d'Abadal, Francesc de Febrer i Martí Genís, i es va prendre la determinació de comprar conjuntament l'edifici, comissionant el mestre d'obres per a les negociacions que, facilitades per la bona disposició dels propietaris de la finca, van quedar tancades durant el mes de juny.²²²⁸ *La Veu del Montserrat* se'n feia ressò:

²²²⁶ *La Veu del Montserrat*, núm. 39, 1-10-1881, p. 214.

²²²⁷ Per a l'episodi de la descoberta *vid.* SERRA, «Descubrimiento del templo romano...», *op. cit.*, p. 243-249. *Vid.*, també, per a aquesta fase del descobriment les pàgines de Josep GUDIOL, *L'Ausa romana i el seu temple*, Barcelona, Editorial Humanitas, 1982 (Vic, Gazeta Montanyesa, 1907), p. 67-72.

²²²⁸ L'escriptura de venda va formalitzar-se el mes de desembre; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Escriitura de venda otorgada por D. Miquel Sans y Verdaguer y D. Jaime Casals y Siqués á favor de D. José Antonio Torner y Vilaseca ante D. Pio Mas y Ribot 12 de diciembre de 1882.

[...] ns plau consignar que'l monument descobert se pot dir salvat, puix comprenent sa importancia lo mestre d'obras D. Joseph Torner encarregat de dirigir l'aterrament del Castell, entenentse ab alguns dels il·lustrats joves que entre nosaltres se dedican á la arqueologia, s'ha lograt que'ls dos propietaris de l'edifici ab la mes bona voluntat accedissen á la venda, clouhentse'l tracte en deguda forma lo dimecres passat, y procedintse immediatament a la fundació de una *Societat Arqueològica* qual principal objecte serà acabar de descobrir y posar en bon estat de conservació lo notable monument, página important de la historia de la nostra patria.²²²⁹

El ressò de la descoberta no tardà en transcendí i aviat va rebre's la visita de Ramon d'Arabia, president de l'Associació d'Excursions Catalana, que juntament amb altres socis de la mateixa entitat (Àlvar Verdaguer, Ramon Arnet, Joan Bru Sanclement) van visitar el castell de Savassona, la ciutat de Vic i, particularment, les restes del temple romà recentment trobat. Arabia oferí a la tribuna del Cercle Literari una conferència titulada «Paral·lel entre l'alpinisme estranger i l'excursionisme català». El canonge Collell també adreçà alguns comentaris a la fi de l'acte i el setmanari que dirigia, que ja havia publicat alguns articles dedicats a l'excursionisme, ressenyà àmpliament la intervenció d'Arabia.²²³⁰ Les vinculacions entre la pràctica excursionista, les inquietuds intel·lectuals lligades a àmbits del coneixement com la història, l'art o l'arqueologia i el compromís catalanista eren evidentsíssimes.

La creació de la ja projectada Societat Arqueològica de Vic va rebre un impuls decisiu el mes d'octubre. Concretament el dia 27 van aprovar-se uns estatuts provisionals en què s'establia que l'objecte principal de l'entitat era adquirir i conservar les restes del temple romà descobertes al castell dels Montcada. El breu articulat també comminava a la redacció d'uns altres estatuts amb la intervenció dels nous socis abans del termini d'un any i deixava, entretant, la representació de l'entitat en mans de Jaume Collell (president), Francesc de Febrer (tresorer) i Joaquim d'Abadal (secretari). Josep A. Torner, per la seva banda, quedava encarregat de fer les gestions necessàries per formalitzar la compra de l'immoble.²²³¹

L'alcalde de la ciutat, Martí Genís, aprovà els estatuts el dia següent i tot just l'endemà els delegats de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Barcelona van arribar a la ciutat amb el propòsit d'estudiar les restes i elaborar-ne un dictamen. Integraven la subcomissió Elias Rogent, director de l'Escola d'Arquitectura

²²²⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 25, 24-6-1882, p. 199.

²²³⁰ ABEV, Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari, Academias literarias y liricas del Círculo literario de Vich; *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 15-7-1882, p. 222; *Íd.*, núm. 29, 22-7-1882, p. 226 i 231; *Íd.*, núm. 30, 29-7-1882, p. 235-236.

²²³¹ ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Estatutos de la Sociedad Arqueológica de Vich (27-10-1882).

de Barcelona; Josep Oriol Mestres, arquitecte; Claudio Lorenzale, catedràtic de l'Escola de Llotja; Francesc de Paula del Villar, expresident de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya; Francesc Miquel i Badia, crític d'art i professor de l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi; Antoni Elias de Molins, director del Museu Provincial d'Antiguitats de Barcelona; i Marià Aguiló, director de la Biblioteca Universitària.²²³² La comitiva visità, a més del temple romà, l'arxiu capitular i el Museu del Cercle Literari. Aquell mateix dia es va organitzar un acte a la Sala de la Columna de l'Ajuntament de Vic que, d'alguna manera, va ser la presentació pública solemne de la Societat Arqueològica vigatana davant de les autoritats locals, els conciutadans i els il·lustres forasters de la subcomissió. *La Veu del Montserrat*, que dedicà una amplíssima ressenya a l'acte, manifestava, entusiasmada:

[...] s'hi aplegà un numerós y distingit concurs de ciutadans, animats del més pur sentiment de patriotisme, per celebrar una festa digna d'un poble de exquisida cultura y que sab marxar per los camins de la verdadera civilisació, d'un poble que, si en progressos materials se troba moltas voltas destorbat per adversa fortuna, vol conservar en la esfera superior de la intel·ligencia lo lloch honrós que la Providencia li designa.²²³³

L'acte el presidí el nou bisbe de la diòcesi de Vic, Josep Morgades, i a més del prelat van intervenir-hi Serra i Campdelacreu, Elias de Molins i Rogent. Els parlaments van posar de relleu la importància de la troballa i es va lloar la iniciativa particular posada en marxa per salvar les restes. Serra va fer evident amb les seves paraules que el criteri que guiaria la intervenció en l'espai seria el d'aconseguir la fita de la reconstrucció completa del temple romà i va deixar clar, com ja ho havia fet Morgades, que la rehabilitació de l'edifici no desafiava, en absolut, el triomf i la preeminència de la religió cristiana, simbolitzada materialment per la presència de la veïna església de la Pietat.²²³⁴ Elias de Molins apuntà que, més endavant, la creació d'un museu

²²³² Es pren el nom dels integrants de la *Sociedad Arqueológica de Vich. Dictamen emitido por la Comisión provincial de monumentos históricos y artísticos de Barcelona acerca del templo romano recientemente descubierto en esta ciudad*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada, 1883. *La Veu del Montserrat* (núm. 43, 28-10-1882, p. 338-339) dies abans de la visita havia donat uns noms distints i en la ressenya de l'arribada de la subcomissió (núm. 44, 4-11-1882, p. 350) afegia als ja esmentats el de Plàcid Aguiló. La comissió provincial havia pres la determinació de visitar les restes després que el canonge Collell, corresponsal d'aquell ens, hagués comunitat oficialment la descoberta i el propòsit de conservar-ne els vestigis; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Correspondència 21-10-1882.

²²³³ *La Veu del Montserrat*, núm. 44, 4-11-1882, p. 347.

²²³⁴ ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Extracto de la memoria sobre los restos del Templo Romano recientemente descubierto en Vich leída en la inauguracion de la Sociedad Arqueológica de dicha Ciudad, el día 29 de Octubre de 1882, por D. José Serra y Campdelacreu. Sobre els criteris que van guiar la restauració del monument *vid.* Miquel MIRAMBELL, «La llarga restauració del Temple Romà de Vic (1882-1959): de les ruïnes a un dels símbols de la ciutat», *Ausa*, núm. 161-162, 2008, p. 491-539. Referent al marc d'idees i les praxis relacionades amb la conservació i la restauració arquitectònica i urbanística del període *vid.* GANAU, *Els inicis del pensament...*, *op. cit.*

d'antiguitats podia ser el complement perfecte de la tasca primordial que s'havia imposat l'associació i es mostrà partidari de la conservació dels objectes i materials de valor *in situ*, sense trasllats innecessaris a institucions museístiques localitzades fora del context primari que els era propi.²²³⁵

El 28 de desembre van aprovar-se en junta general els estatuts de l'entitat, els quals van rebre la sanció de l'autoritat municipal uns dies més tard, el 17 de gener de 1883. El nou articulat recollia l'objecte preferent de l'entitat en termes idèntics a com s'havia fet constar en els estatus provisionals aprovats al mes d'octubre. L'article tercer preveia l'eventual creació d'un museu d'antiguitats que podria acollir de forma prioritària objectes amb valor històric i artístic relacionats amb la ciutat i la comarca de Vic. L'entitat tenia, també, entre les seves finalitats, la de vetllar per la conservació de les antiguitats i fomentar els estudis històrics posant-se en contacte amb associacions, instituts i acadèmies anàlegs d'Espanya i l'estranger.²²³⁶

El març del 1883 la junta directiva de la Societat Arqueològica va fer córrer una circular acompanyada d'un exemplar dels estatuts. La tramesa tenia com a objectiu el foment de noves subscripcions. L'imprès incloïa la relació dels socis que composaven en aquell moment l'entitat i la configuració de la junta, formada pel bisbe Morgades, president honorari; Jaume Collell, president; Antoni d'Espona, vicepresident primer; Martí Genís, vicepresident segon; Francesc de Febrer, tresorer; Josep A. Torner, comptador; Joaquim d'Abadal, secretari; Josep Salarich, vicesecretari; Josep Serra i Campdelacreu, conservador-cronista.²²³⁷ Tots ells eren membres rellevants del Cercle Literari i del món cultural vigatà.²²³⁸ Formaven part de la Societat Arqueològica, en

²²³⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 44, 4-11-1882, p. 348-349. Com és sabut, el 1893 s'inaugurà en aquell espai el Museu Lapidari, que va tenir una funció auxiliar respecte al MEV, actuant com una mena de secció o sucursal d'aquest darrer.

²²³⁶ ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Llibre d'actes, Junta general 28-12-1882; *Estatutos de la Sociedad Arqueológica de Vich*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1883. La còpia manuscrita original a ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà. El 5 de novembre de 1887 s'afegí un article addicional als estatuts que establí que «*Los fondos resultantes de la liquidación y disolución de que habla el artículo veinte, se repartirán entre los asociados por partes iguales*». Vid. el manuscrit a ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Estatutos de la Sociedad Arqueológica de Vich (novembre 1887).

²²³⁷ ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, «Lista de los Sres. Socios de número...» (25-3-1883).

²²³⁸ La pertinença al «Círcol» també era un element comú entre la majoria dels socis vigatans de l'entitat, fet que contribueix a explicar la proximitat entre totes dues associacions més enllà de l'afinitat d'interessos. En la còpia manuscrita dels estatuts del 1887, sense anar més lluny, constatem que es fa constar com a domicili social de la Societat Arqueològica el carrer de Sant Hipòlit, núm. 14, 1r. pis, estatge del Cercle Literari; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Estatutos de la Sociedad Arqueológica de Vich (novembre 1887). Anys més tard, quan el «Círcol» ja pràcticament havia desaparegut, els directius de la Societat Arqueològica Jaume Collell, Antoni d'Espona, Josep Salarich,

aquell moment, una cinquantena de socis.²²³⁹ El contrast d'aquest document amb altres llistats manuscrits de socis accionistes presents al fons de l'entitat permet afirmar que el nombre de components de l'associació va arribar a ser una mica superior però sense depassar la seixantena de membres. Els llistats presenten algunes informacions aparentment contradictòries, fet que dificulta concretar de forma precisa i inequívoca la relació exacte dels subscriptors, però no sembla que en cap cas se superessin els seixanta-quatre socis.²²⁴⁰ La major part d'aquests individus eren veïns de Vic, membres de l'elit ciutadana. Gairebé tots ells, sense excepció, eren propietaris, professionals liberals, eclesiàstics, industrials, comerciants o fabricants. També trobem entre els accionistes algunes persones rellevants d'origen vigatà o osonenc però residents en altres punts com ara l'advocat Ramon Vinader o Francesc d'A. Aguilar. També hi consten personalitats forasteres, majoritàriament residents a Barcelona, que com Eusebi Güell, el marquès de Palmerola, Pere Bosch i Labrús o Pere A. Baurier, per citar-ne només alguns, posseïen hisendes o inversions de capital a la comarca, detenien càrrecs de representació política institucional al districte o bé simplement gaudien de relacions d'amistat amb alguns dels principals promotors vigatans d'aquella iniciativa.

L'abril del 1883 la Societat Arqueològica va rebre el dictamen emès pels membres de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Barcelona relativa al temple romà recentment descobert. La comissió barcelonina destacà la importància històrica i arqueològica de les restes i la necessitat de procurar-ne la conservació per tots els mitjans possibles. En la seva part final els autors del dictamen feien una crida al govern i les corporacions públiques perquè ajudessin la Societat Arqueològica a

Martí Genís i Josep Gudiol, reunits en junta el 2 de juliol de 1907, van decidir oficiar al president del «Círcol» per demanar-li que els lliurés la documentació de l'entitat arqueològica existent a les dependències de casa Moreta. Els documents hi havien estat dipositats per Serra i Campdelacreu i Salarich, ambdós socis destacats de totes dues entitats; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Llibre d'actes, Junta directiva 2-7-1907.

²²³⁹ Els noms que apareixen a l'imprès, a més dels corresponents als individus de la junta ja esmentats, són: Ramon Anglada, Joan Arumí, Ramon Bassols i Roura, Pere Antoni Baurier, Miquel Bertran, Pere Bosch i Labrús, Francesc X. Calderó, Ramon Capdevila i Camps, Enric Carbó, Francesc X. Casadevall, Jaume Casals i Siqués, Agustí Casas, Josep Cid i Ferrer, Josep M. Cirera i Albareda, Pere Comas, Josep Quadras i Prim, Josep Quadras i Solà, Ildefons Espona, Marià Fàbregas i Casadevall, Joan Fatjó-Vilas, Fortià Feu, Josep Font i Manxarell, Eusebi Güell i Bacigalupi, Fèlix Macià i Bonaplata, Jacint de Macià i Pujol, Josep de Macià i Pujol, Miquel Mascaró, Francesc de P. Masferrer, Ramon Munmany, Ramon Palanca, Francesc Pascual, Miquel Reguer, Marià de Riera, Josep de Rocafiguera, Ramon Sala, Josep Serdà i Deniel, Marià Subirachs, Jacint Verdaguer, Josep Viguer, Antoni de Vilar, Narcís Vilarrasa, Ramon Vinader i Joan Viza i Martí.

²²⁴⁰ A més dels esmentats en la nota anterior, entre els diversos llistats de socis accionistes manuscrits provinents del fons de la Societat Arqueològica trobem a Francesc d'A. Aguilar, Jaume Baulenas, el comte de la Vall de Merlès, Manuel Farguell, Claudi López, el marquès de Palmerola, el marquès de Sentmenat, Pius Mas, Carles de Parrella, Josep Sala i Pratjussà, Josep Tortadès i Pere Trilla; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Llistats de socis.

aconseguir els seus objectius i demanaven a la comissió que s'adrecés a la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando, a la Diputació de Barcelona i a l'Ajuntament de Vic per demanar-los que auxiliessin moralment i material l'entitat vigatana. La junta directiva de la Societat Arqueològica va decidir imprimir immediatament aquell dictamen per tal com reconeixia i posava de relleu els valors culturals, històrics i monumentals de l'edifici, i durant aquell any i el següent va fer gestions diverses per intentar aconseguir algun ajut econòmic de l'Estat.²²⁴¹ Els intents, en aquest sentit, van ser del tot infructuosos, però contràriament, les gestions fetes més endavant amb la Diputació de Barcelona van donar millor resultat, atès que aquesta corporació va acordar concedir una subvenció de 5.000 pessetes a finals del 1887, aportació que va contribuir a equilibrar l'economia de l'entitat.²²⁴²

En qualsevol cas, l'esforç econòmic dels socis subscriptors i alguns avenços extraordinaris fets pels propis accionistes van ser fonamentals per adquirir i salvar l'edifici, i impulsar una primera i decisiva fase d'estudi i restauració.²²⁴³ La recuperació i la reconstrucció de la cel·la va ser l'aspecte més visible d'aquella primera etapa, en la qual també es va restaurar part del podi i l'arquitrav i es va refer l'escalinata i la teulada. Bona part d'aquestes intervencions van fer-se, a grans trets, en el primer decenni immediatament posterior a la troballa i sota la direcció de Serra Campdelacreu. És en aquest període quan la Societat Arqueològica va tenir un paper més decisiu en la salvaguarda i la reconstrucció del temple. No va ser fins al 1927 que va iniciar-se una nova etapa de restauració, centrada en la reconstrucció de l'atri, amb l'erecció de vuit columnes, les quals van ser dedicades a sengles prohoms vigatans. Aquella nova fase va iniciar-se sota la iniciativa del Centre Excursionista de Vic i la Societat Arqueològica, i va ser sufragada amb les aportacions d'institucions, entitats associatives i particulars.²²⁴⁴ La inauguració oficial de la columnata va tenir lloc el 15

²²⁴¹ *Sociedad Arqueológica de Vich...*, 1883, *op. cit.* Testimoni d'aquestes gestions, al Fons de la Societat Arqueològica es conserven alguns oficis del diputat a Corts Fèlix Macià i Bonaplata i del secretari de la Real Academia de la Historia, Pedro Madrazo; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Comunicaciones.

²²⁴² ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Comunicaciones, 28-1-1888. Les correspondències de Joaquim Badia i Andreu i Manuel Planas i Casals donen testimoni de la seva cooperació en les gestions esmentades.

²²⁴³ ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Tesorería-Cuentas.

²²⁴⁴ El màxim impulsor del Centre Excursionista de Vic va ser Josep Gudiol -soci també de la Societat Arqueològica i membre de la seva junta directiva amb el càrrec de conservador des del 1903-; ABEV, Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà, Llibre d'actes, Junta directiva 17-7-1903. Des de la seva fundació el 1911, l'entitat va tenir com a seu social el temple romà. Les dues dades testimonien la forta relació entre l'excursionisme científic i l'interès pel patrimoni històric i arqueològic. Sobre el Centre Excursionista de Vic *vid.* ROMA i GINESTA, «L'excursionisme a Vic...», *op. cit.*, p. 437-476.

de juny de 1930, en el marc d'un destacat aplec excursionista. Entre els presents a la inauguració hi havia el canonge Collell, un dels pocs fundadors de la Societat Arqueològica sobrevivent, entitat que ja feia anys que no tenia un paper gaire rellevant en la vida cultural i institucional de la ciutat. Finalment, entre el 1957 i el 1959 - coincidint amb el 75è aniversari de la descoberta-, va tenir lloc una tercera fase decisiva de restauració, centrada en la reconstrucció del frontó, que va comptar amb el suport i la direcció del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona. Aquesta nova fase de rehabilitació comptà amb l'impuls decidit del Patronat d'Estudis Osonencs i va ser possible gràcies a la munificència de Manuel Serra i Moret, que aportà els mitjans materials necessaris per completar l'obra restauradora iniciada, entre d'altres, pel seu pare Josep Serra i Campdelacreu.²²⁴⁵

3.5.6. La participació en l'Exposició Universal del 1888 i l'inici del Museu Episcopal de Vic

Amb l'Exposició Universal del 1888 la Barcelona de Rius i Taulet volia sancionar i refermar el seu creixent urbà, el seu projecte modernitzador i la seva vocació de capitalitat. Vic i la seva diòcesi hi participaren d'una forma força destacable. Alguns industrials de la ciutat que hi van concórrer van rebre el premi del jurat, que reconegué la qualitat d'alguns cultius, articles alimentaris i manufactures. És, però, la participació de la diòcesi vigatana en la secció arqueològica de l'exposició el que aquí centrarà la nostra atenció.²²⁴⁶

El bisbe Morgades va respondre favorablement a la crida dels organitzadors de l'exposició, que demanaren la participació de l'Església en l'esdeveniment. Secundat per col·laboradors eficaços com Joaquim d'Abadal i Antoni d'Espona, el prelat va aconseguir que la participació de la diòcesi en el certamen barceloní fos molt destacada. L'horitzó immediat de l'exposició i el compromís a prendre-hi part van estimular les perquisicions en les parròquies del bisbat, per ordre de Morgades. Amb aquell mètode es van localitzar i aplegar nombroses obres valuoses, molt especialment algunes pintures sobre taula romàniques que s'afegiren a les que ja es podien veure a Vic (l'altar

²²⁴⁵ Miquel-Àngel VELASCO, «Manuel Serra i Moret: Vic al cor», *Ausa*, núm. 165, 2010, p. 559-574. Per més detalls sobre el llarg procés de restauració del temple romà i les diverses intervencions arqueològiques que s'han efectuat a l'entorn *vid.*, especialment, els monogràfics de la revista *Ausa* publicats els anys 1959 i 2008, ja esmentats a les notes 818 i 2225.

²²⁴⁶ *Vid.*, a més de la bibliografia referida a la nota 2161, Ramon ORDEIG, «Vic i l'Exposició Universal de 1888», *Revista Vic*, 1988.

de Lluçà o els frontals del Coll, de Rotgers, de Dosmunts o de Cabanyes, per exemple). Per a tota aquella empresa Morgades va poder comptar amb la complicitat i la col·laboració del Cercle Literari i la Societat Arqueològica i els seus homes, que no només hi van aportar algunes peces, sinó també el seu afany i els coneixements adquirits durant alguns anys dedicats a la conservació, l'exposició i l'estudi del patrimoni artístic i material del passat. Els prohoms il·lustrats vigatans contribuïren decisivament a facilitar la reunió, la catalogació i la classificació de les peces que arribaven de les parròquies i les corporacions.

Aquesta contribució decidida, sumada al fet que la resposta de la resta dels bisbats espanyols va ser molt desigual, va tenir com a resultat una participació molt lluïda de la diòcesi vigatana, que junt amb la de Barcelona van acabar aportant prop de les tres quartes parts de les peces de la secció arqueològica.²²⁴⁷ Els objectes enviats per la diòcesi de Vic, mig centenar de peces de gran categoria, van quedar recollits en un inventari que demostra la seva importància com a col·lecció i que alhora testimonia la rellevància, en el seu si, del conjunt aportat pel Museu del Cercle Literari, integrat entre d'altres pel retaule de Perella, els frontals d'Espinelves i de Puigbò, dues imatges medievals en pedra de santa Magdalena i de sant Pere o una bacina esmaltada de Llemotges.²²⁴⁸

El certamen barceloní va tenir lloc entre els mesos de maig i desembre del 1888. L'aportació de la diòcesi vigatana va merèixer el reconeixement favorable de la crítica i, també, del jurat de l'exposició. Mentrestant, durant el mes d'agost, ja es practicaven obres en algunes sales del palau episcopal contigües a la biblioteca amb la finalitat d'instal·lar-hi el futur Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic.²²⁴⁹ Tal com succeí d'una altra manera a Barcelona,²²⁵⁰ l'èxit de la secció arqueologicoartística de

²²⁴⁷ FIGUEROLA, *El bisbe Morgades...*, op. cit., p. 333.

²²⁴⁸ *Album de la secció arqueològica de la Exposición Universal de Barcelona*, etc., Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús, 1888, p. 87-88; *Inventario general razonado de la Sección Arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona dedicado á la Excm. Comisión Ejecutiva de la misma por el encargado de dicha sección D. Carlos de Bofarull y Sans*, Barcelona, Imprenta de Luís Tasso, 1890, esp. p. 10 i 121-130.

²²⁴⁹ *La Plana de Vich*, núm. 54, 2-8-1888.

²²⁵⁰ L'èxit de la secció arqueològica de l'exposició del 1888 (i abans l'acollida favorable que havia tingut el Museu Martorell des de la seva obertura el 1882) va contribuir a alimentar un clima favorable per intentar materialitzar algunes iniciatives museístiques llargament desitjades. Finalment, l'any 1891, va produir-se l'obertura dels tres museus barcelonins d'Arqueologia, de Belles Arts i de Reproduccions Artístiques. Andrea GARCIA SASTRE, *Els museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, esp. p. 303-306 i 315 i s.; Josep M. BORONAT, *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*,

l'exposició universal i l'especial relleu que hi havia tingut el fons vigatà, eminentment eclesiàstic, van accelerar el procés de creació del museu, que seria finalment episcopal: el bisbe, aconsellat per Collell, prengué la decisió d'assumir el lideratge en la creació del museu que l'esfera cultural vigatana anhelava des de feia més d'una dècada. La decisió es degué prendre a principis d'estiu del 1888, i un any més tard, el 10 de juliol del 1889, quan el bisbe Morgades envià la circular en què explicitava les seves intencions i demanava la col·laboració dels rectors i diocesans, l'empresa ja estava molt avançada.

Pel camí, bona part del fons del Cercle Literari havia passat al nou Museu Episcopal de Vic. La resolució de desprendre's del museu en benefici de la iniciativa episcopal ja s'havia pres, de ben segur, a l'estiu del 1888, en concomitància amb els propòsits episcopals, quan algunes de les peces del Museu del Cercle Literari ja estaven instal·lades a les sales del palau.²²⁵¹ Aquelles que havien estat enviades a Barcelona per a participar en l'exposició hi deurien ingressar a començaments del 1889.²²⁵² Lògicament, una circumstància tant important com aquella havia de quedar reflectida en la memòria anual reglamentària de l'entitat, on s'afirmava sense embuts, que, «*el hecho de más relieve que se observa en la vida del Círculo es la desaparición de su Museo arqueológico*».²²⁵³

Tot i que no hem localitzat l'acord de junta corresponent,²²⁵⁴ l'autor de la memòria elaborà una llarga introducció en què va anar preparant el terreny per justificar davant dels consocis una mesura com aquella, destacant la trajectòria d'abnegació, generositat i patriotisme que caracteritzava el Cercle Literari, i enumerant les gestes i els beneficis que havia reportat per a la ciutat. Calia, en efecte, justificar la decisió, per tal com de fet, d'alguna manera, el Museu del Cercle Literari actuà com a propietari de les peces que custodiava sense ser-ho, *stricto sensu*, de cap d'elles. No sabem quina mena de converses o d'acords establí la junta amb els diferents propietaris, especialment amb els que no formaven part del grup més actiu d'integrants de la comissió i persones afins; si n'hi hagué, no han deixat rastre documental. Potser en alguns casos, en aquelles circumstàncies o més endavant, les condicions de donació o dipòsit van formalitzar-se

Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, esp. p. 1-10; MAESTRE, «Las primeras exposiciones...», *op. cit.*, p. 103-112.

²²⁵¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 35, 1-9-1888, p. 277.

²²⁵² *Íd.*, núm. 3, 19-1-1889, p. 22.

²²⁵³ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1888.

²²⁵⁴ Al fons del Cercle Literari hi manquen la major part de les actes de les reunions de la junta directiva i la junta general.

individualment entre els propietaris particulars i la nova entitat museística diocesana. En qualsevol cas, a la memòria esmentada s'adduï, fonamentalment, que la col·lecció havia crescut molt i que l'espai del Cercle Literari no oferia ni les dimensions ni les condicions per conservar i exposar de forma adequada les peces:

[...] el salón destinado a Museo no pudo ya contenerlos y aun cuando se hubiese habilitado otra pieza contigua, la disposición en que debían aquellos colocarse ofrecía graves inconvenientes. La falta de luces, la incapacidad de los armarios para agrupar su contenido con cierto orden, la humedad del aposento tan perjudicial a las pinturas y en general las escasas condiciones del local, eran obstáculo para que el naciente Museo lograra todo el lucimiento que podían prestarle las raras muestras arqueológicas, más que reunidas hacinadas allí. Además el estar colmados aquellos salones, comenzaba ya a amortiguar un tanto, en los cultivadores de la idea, la natural codicia de poseer más, sobre todo no pudiendo esperarse mayores medros y comodidades por parte de la Sociedad que había hecho cuanto estaba en sus facultades.

Es verdad que no se había abandonado la halagueña ilusión de trasladar al Monumento Romano parte de lo que constituían aquellas colecciones: no obstante el día en que esto pudiera realizarse se presentaba lejano todavía y no libre de dificultades.

Es recordava, a més, l'esforç del prelat per garantir l'èxit de la diòcesi en el certamen barceloní i el fet que havia sol·licitat cooperació a alguns membres del Cercle Literari.

No se limitó a esto la noble ambición de nuestro sabio Pastor, y sobre la base de los objetos reunidos pensó seriamente en instalar un Museo Arqueológico artístico en las galerías superiores del Claustro de la Catedral. Al efecto invirtió regulares sumas en prepararlas convenientemente, dispuso la construcción de elegantes vitrinas y proveyó para que se aumentaran con nuevas investigaciones el número de curiosidades adquiridas.

Este era otro de los sueños acariciado desde muchos años por los amadores del arte en esta ciudad y hoy iba a ser una realidad feliz. ¿Como, pues, permanecer en tal ocasión indiferente el Círculo Literario, cuando todo brindaba a dar un paso de gigante en el camino de la cultura vicense; paso que tan bien debía armonizar con las tradiciones que en la esfera de los adelantos morales a intelectuales han dado a nuestra patria el renombre de que goza?

Juntar al caudal del Museo que se iba a crear, el valioso caudal de la Sociedad, proporcionando a este todas las condiciones de comodidad, seguridad, permanencia, holgura y esplendor, y al otro dignísima numerosa y aprontada compañía, formando el todo un conjunto sólido, brillante y copioso, fue desde luego el pensamiento de todos los que en el seno de la Sociedad se interesan por el lustre de Vich, pensamiento aceptado por la Junta con el mayor agrado, porque, si bien ni uno sólo de los objetos de que se trata eran propios del Círculo, estaban con él tan identificados sus dueños que es casi como si lo fueran.

Y es que la Junta y el Círculo, con esa actitud, iban a facilitar y a asistir a un suceso de suma trascendencia para el porvenir de esta Ciudad, y se preparaban a presenciar la emancipación solemne de otra institución que en su infancia halló suave calor en su regazo, y que ahora sale a la luz meridiana con vida propia y arrogante lozanía, desprendida de su tutela y amparada de prestigio tan alto y eficaz como el de un insigne Pontífice de la Iglesia.

Un any més tard, quan l'empresa diocesana ja havia pres cos, la directiva del «Círcol» aprofitava el balanç anual per refermar l'encert d'aquella decisió presa l'any anterior:

Hoy estáis ya en disposición de congratularos conmigo de la feliz inspiración que se tuvo, en colocar bajo los auspicios del gran Prelado vicense nuestras queridas antiguallas, porque por este lado Vich esta de enhorabuena. Al inaugurarse solemnemente, se verá, de una vez

por todas, cuán compensado habrá salido el sacrificio que nos impusimos, puesto que ya hoy mismo nos consta, por el renombre que antes de su publicidad ha logrado, que nuestra ciudad posee un Museo Arqueológico que es y continuará siendo cada día más la envidia de ciudades opulentas y honra insigne de nuestra ciudad. Bien podemos, pues, enorgullecernos de lo mucho que le debe esa valiosa institución a nuestro Círculo Literario.²²⁵⁵

Tot i que podem imaginar que no tots els socis degueren compartir amb la mateixa convicció i entusiasme la resolució, no tenim cap notícia d'oposicions fermes o de retirades rellevants de peces -ni de peces importants- en ocasió de la cessió. El fragment que acabem de citar representa l'única al·lusió, certament discreta, al «*sacrificio*» que representà aquesta cessió. Al costat d'això, la implicació i la satisfacció dels personatges més destacats del museu del «Círcol» en el nou projecte és palesa. Tant la seva contribució decisiva a l'èxit de la iniciativa episcopal com, en termes més generals, la seva dimensió com a activistes artístics i culturals inexcusables de la ciutat de Vic, quedaren reconegudes de manera eloqüent en la constitució de la primera junta directiva del MEV, la qual nasqué amb la forma següent: Josep Morgades, bisbe de Vic, president; Jaume Collell, canonge, vicepresident primer; Jaume Serra, vicari general, vicesecretari segon; Antoni d'Espona, conservador; Francesc de Febrer, tresorer; Josep Serra i Campdelacreu, secretari; Joaquim d'Abadal, vicesecretari; Josep Salarich, Martí Genís i Josep Masferrer, vocals.

3.5.7. *La Manifestació Artística Ausetana (1898) i l'exposició de pintura antiga (1902). Apunts a mode d'epíleg*

L'empenta de les persones vinculades al Cercle i el seu interès per l'art no quedà esgotat amb la fundació del nou museu episcopal i la consegüent renúncia a la pròpia iniciativa en favor d'un equipament estable somiat llargament. L'any 1898, per exemple, l'entitat organitzà l'anomenada Manifestació Artística Ausetana, una exposició que pretenia fomentar, i fer ostensible, la vocació artística dels conciutadans, i que va acabar reunint un nombre considerable d'obres pertanyents a disciplines com el dibuix, la pintura, l'escultura o la fotografia, d'autors nascuts o vinculats a la ciutat de Vic i la comarca d'Osona.²²⁵⁶

La Manifestació Artística Ausetana va començar a projectar-se a finals del 1897. El 19 de gener van aprovar-se les bases que havien de regular l'organització de l'exhibició

²²⁵⁵ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año. Memorias de fin de año, Memòria del 1889.

²²⁵⁶ Podeu veure SALARICH, *Història del Círcol...*, op. cit., p. 140-142.

i el 28 d'abril va comunicar-se que el bisbe Josep Morgades, l'Ajuntament de Vic, el diputat a Corts pel districte Josep Soler i Aloy, els diputats provincials Josep Font i Manxarell, Gaietà Buïgas i Josep Rocafiguera, i el Cercle Literari, havien ofert sengles premis. El jurat, nomenat per la junta directiva del «Círcol», van compondre-lo Josep Viquer, Antoni de Ferrer i Corriol, Josep Ylla i Cortinas, Agustí Potellas, Manel Puig i Genís, Josep Gudiol, Eudald Brunet i Lluís B. Nadal.²²⁵⁷ L'exposició va inaugurar-se el 6 de juliol, coincidint amb la festa major. La participació va ser superior a l'esperada i a més del saló de sessions -únic espai expositiu previst inicialment-, que s'acabà dedicant exclusivament a les mostres de pintura i escultura, s'habilitaren dos espais més: l'un per al dibuix i l'altre per a la fotografia. L'èxit de públic portà a augmentar, també, el període de visites.²²⁵⁸ Un cop el jurat va haver formulat el veredictes corresponent, se celebrà el lliurament de premis, el qual va tenir lloc el dia 17 de juliol a la sala de la columna de l'ajuntament amb la presència de les autoritats locals.²²⁵⁹

En total s'havien presentat setanta-sis pintures, onze escultures, 147 dibuixos i 319 fotografies. El nivell general de les obres presentades deuria ser més que mediocre en la majoria dels casos. El secretari del jurat, Lluís B. Nadal, no amagà que bona part de les creacions distingides ho havien estat com a incentiu perquè en «determinades ocasions convenia premiar la bona intenció y'l desitx de fer ja qu'en rigor no podia premiarse l'obra feta». Nadal s'acomiadà en nom del jurat demanant constància, estudi i treball als participants i indicant-los com a principals fonts d'inspiració el museu episcopal i la natura de la zona.²²⁶⁰ El secretari de la junta directiva del Cercle Literari, Joaquim d'Abadal, destacaria en la memòria anual la celebració d'aquella exhibició com un dels fets més rellevants del curs.²²⁶¹

Uns anys més tard, va tenir lloc la darrera iniciativa de caire museístic o fins i tot artístic en la història d'una institució pròxima, ja, a la seva dissolució. Es tracta d'una exposició de pintura antiga que durà només sis dies, del 6 al 13 de juliol de 1902,²²⁶² de nou en el marc de la festa major d'aquell any. Els organitzadors en foren Joaquim

²²⁵⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 3, 22-1-1898, p. 22; *Íd.*, núm. 17, 30-4-1898, p. 134-135.

²²⁵⁸ *Íd.*, núm. 26, 2-7-1898, p. 207; *Íd.*, núm. 27, 9-7-1898, p. 215.

²²⁵⁹ *Íd.*, núm. 28, 16-7-1898, p. 223.

²²⁶⁰ *Íd.*, núm. 29, 23-7-1898, p. 229-231.

²²⁶¹ BJT/FCL, Trabajos leídos en el Círculo. Memorias de fin año, Memorias de fin de año, Memòria del 1898.

²²⁶² BJT/FCL, Actas de las academias, Lista de los Expositores y de los Cuadros que estos han presentado en la exposición de pintura antigua celebrada en el Círculo Literario de Vich del 6 al 13 de julio de 1902. En glossà les obres i la qualitat Josep GUDIOL, «L'exposició de pintura antiga del Círcol Literari», *La Veu del Montserrat*, núm. 7, 26-7-1902, p. 267-272.

Vilaplana i Pujolar, Manuel Puig i Genís i Miquel Bertrana i Coma, constituents d'una comissió creada *ad hoc* en el si del Cercle Literari. El fet és testimoni que molts particulars, vinculats o no al «Círcol», mantenien notables col·leccions privades que no havien anat a parar ni al Museu del Cercle Literari ni al MEV, i que aquestes persones continuaven considerant la institució com el marc adient per a aquesta mena de manifestacions artístiques puntuals.

En aquella ocasió es mostraren en els locals del «Círcol» fins a 224 exemplars de qualitat variable.²²⁶³ Majoritàriament es tractava de pintura sobre tela que cal suposar de datació més aviat moderna, però també hi constaren una trentena llarga de taules, d'entre les quals els organitzadors n'assenyalaven tretze com a gòtiques. Les aportacions més destacades eren de particulars i d'algunes cases religioses de la ciutat. D'entre els particulars en reconeixem alguns que havien estat sòlidament vinculats al Museu del Cercle Literari, o que almenys hi havien fet dipòsits: Antoni d'Espona, Joaquim d'Abadal, Josep Viguer o Agustí Potellas, entre d'altres. La majoria d'ells no hi aportaren taules antigues, de les quals ja s'havien després anys abans a favor de l'antic museu: qui més pintura sobre taula hi aportà fou Josep de Rocafiguera, amb un total de sis taules qualificades de gòtiques, entre elles almenys una procedent del taller gasconià.²²⁶⁴ L'altra excepció assenyalada en aquest sentit és la de Joaquim d'Abadal, que aportà a l'exposició del 1902 tres compartiments (la taula central i dues de laterals) del retaule de Sant Julià de Vilamirosa, també obra de Joan Gascó, que ja havien format part del seu dipòsit inicial al Museu del Cercle Literari, tan aviat com el febrer del 1880. És evident, per tant, que aquestes taules no passaren al MEV, sinó que -sense que en consti documentalment la retirada- el 1888 es reintegraren a la col·lecció privada de la família.

És de notar el fet que les taules restants del retaule de Vilamirosa (dues de laterals i la predel·la) es poden contemplar avui al MEV gràcies a la cessió d'un altre participant a l'exposició del 1902, Francesc X. Calderó i Vila, que fou de fet el que més obres hi aportà. Aquestes taules de Joan Gascó no formaven part de la seva contribució, perquè havien estat regalades al museu amb anterioritat a l'exposició,²²⁶⁵ però sí que hi havia un total de trenta-una peces, gairebé totes pintures sobre tela. En aquest sentit la figura

²²⁶³ Els mateixos organitzadors de l'exposició, tot recollint aparentment la impressió dels visitants, qualificaren les obres segons les següents categories: *regular*, *bueno*, *muy bueno*, *notable*, *muy notable*.

²²⁶⁴ Es tracta del compartiment lateral amb un sant Jaume, adquirit pel museu episcopal l'any 1997 (MEV 20.781).

²²⁶⁵ GUDIOL, «L'exposició de pintura antiga...», *op. cit.*, p. 268.

de Calderó contrasta vivament amb la D'Abadal: tot i que havia estat un dels fundadors del Cercle Literari i que el seu germà Joan havia estat designat membre de la comissió del museu l'any 1879, aparentment les obres propietat de Calderó mai no hi havien estat dipositades.

El Cercle Literari havia va veure diluïdes les seves activitats fins a la desaparició tàcita pocs anys després. Això no obstant, amb la celebració d'aquesta mostra l'any 1902 feia exhibició encara del seu interès per les matèries artístiques, avançant -com havia fet fins llavors- en aquells camps i en aquelles iniciatives que altres institucions no podien assumir com a pròpies. Entre aquestes institucions calia comptar-hi ja un museu episcopal àmpliament consolidat, dedicat a l'exposició permanent d'art antic i encomanat a l'eficaç gestió de Mn. Josep Gudiol i Cunill. Era precisament aquell mateix any que Gudiol publicà la primera edició de les seves *Nocions d'Arqueologia Sagrada Catalana*. I també fou el 1902 que, de nou a Barcelona, s'obria encara una altra Exposició d'Art Antic, aquest cop fruit de la col·laboració entre l'ajuntament, la Junta de Museus i les autoritats eclesiàstiques, al discurs inaugural de la qual Josep Pella i Forgas reivindicava obertament, citant els exemples artístics presentats, l'existència d'una expressió artística i d'una civilització pròpiament catalanes.²²⁶⁶ El MEV no va fallar a la cita i va contribuir de forma relativament destacada a l'èxit de l'exposició barcelonina.²²⁶⁷

²²⁶⁶ MAESTRE, «Las primeras exposiciones...», *op. cit.*, p. 114-115. *Vid.*, per a l'exposició del 1902 BORONAT, *La política d'adquisicions...*, *op. cit.*, p. 125 i s. També GARCIA SASTRE, *Els museus d'art...*, *op. cit.*, p. 396-408.

²²⁶⁷ JUNTA MUNICIPAL DE MUSEOS Y BELLAS ARTES, *Catálogo general de la Exposición de arte antiguo de Barcelona 1902*, Barcelona, Reproducciones artísticas Thomas, 1902, p. 3-10.

3.6. La Galeria de Vigatans Il·lustres (1890-1897)

3.6.1. La creació de la galeria en el marc de la festa major del 1890

Diverses ciutats catalanes tenen avui les seves galeries de conciutadans il·lustres. Algunes d'aquestes, com la de Vic, foren iniciades en les darreres dècades del vuit-cents i primers decennis del nou-cents.²²⁶⁸ En tots els casos aquelles galeries tingueren com a impulsors a uns governs municipals i unes elits ciutadanes compromeses amb la necessitat de redefinir i afirmar una identitat i cultura política locals, dins un context de profundes transformacions històriques. Barcelona, que per sobre de la divisió provincial havia anat consolidant un lideratge regional polític, econòmic i cultural, va iniciar el 1871 una galeria de catalans il·lustres.²²⁶⁹ La primera persona homenatjada va ser Antoni de Capmany. Les incorporacions a la galeria no van tenir una periodicitat regular i no va ser fins a la Restauració que la iniciativa va consolidar-se, essent especialment prolífic en entrades el període de 1877-1892, quan nombroses personalitats històriques catalanes van ser objecte d'aquella distinció. El 1880 va ser el torn del vigatà Jaume Balmes i el discurs panegíric anà a càrrec de Jaume Collell.²²⁷⁰ Manresa inicià la seva galeria uns anys més tard, el 1883, sota l'impuls de Leonci Soler i March.

De ben segur, aquests referents propers degueren tenir-se en compte en iniciar la galeria vigatana. Començada el 1890 i programada sempre en el marc de la festa major, la galeria vigatana s'enriquí regularment amb periodicitat anual fins al 1897, quan va interrompre's llargament. Els anys 1924, 1925 i 1932 s'incorporaren els retrats del pare Josep Xifré, l'arquebisbe Josep Sadoc i Alemany, Josep Gudiol i Jaume Collell. Durant

²²⁶⁸ És el cas, per exemple, de les ciutats de Barcelona (*vid.* bibliografia a la nota següent), Manresa (1883), Valls (1891), Vilafranca del Penedès (1901), Reus (1907), Olot (1915) o Terrassa (1915). Jordi PIÑERO, «La Galeria de Manresans Il·lustres: un lloc de memòria oblidat», *Dovella*, núm. 57, 1997, p. 13-20; Josep M. GASOL, *La Galeria de Manresans Il·lustres*, Manresa, Ajuntament de Manresa, 1988; Ricard IBARRA, *La Galeria de Vallencs Il·lustres (1891-1991). Cent anys d'una tradició*, Valls, Ajuntament de Valls, 1991; Manuel BENACH, *Galeria de Vilafranqueses Il·lustres*, Vilafranca, Ajuntament de Vilafranca, 1942; Ezequiel GORT, *Aproximació a la història de l'Arxiu Municipal de Reus*, Reus, Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus, 2011, p. 78 (agraeix a l'autor, arxiver municipal, les dades que em va trametre); Josep MURLÀ, *La Galeria d'Olotins Il·lustres*, Olot, Edicions Municipals, 1985; Miguel PALOMARES, *Galería de Tarrasenses Il·lustres*, Terrassa, Publicaciones de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Tarrasa, 1962.

²²⁶⁹ Sobre aquesta galeria *vid.* Agustí DURAN i SANPERE, *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*, Barcelona, Curial, 1975, p. 458-461; Pedro BOHIGAS, «Historia de la Galería de Catalanes Ilustres», a *Galería de Catalanes Ilustres. Biografías*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1948, vol. I, p. 1-62; José Narciso ROCA y FERRERAS, *Galería de catalanes ilustres publicada por D. Antonio Esplugas*, Barcelona, Tipolitografía de Luis Tasso, [1891?]; CASASSAS, *Entre Escil-la...*, *op. cit.*, p. 183-230. També hi fa referències a BALCELLS, *Llocs de memòria...*, *op. cit.*, p. 109-110 (nota 79).

²²⁷⁰ El text va ser editat amb retard; Jaime COLLELL, *Balmes. Discurso biográfico leído en el solemne acto de colocar el retrato del insigne filósofo vicense en la Galeria de Catalanes Ilustres de la casa Consistorial de Barcelona*, Vic, Imp. de Anglada, 1890.

la guerra civil del 1936-1939 la galeria va ser destruïda i va reprendre's en la immediata postguerra. En els primers anys del franquisme van ser reposats molts dels retrats anteriorment destruïts. Pintats de nou, el 1948 els vuit vigatans il·lustres inclosos en aquella primera fase de la darrera dècada del vuit-cents tornaven a ocupar el seu lloc.²²⁷¹ L'acte de col·locació dels retrats adoptà el caràcter de solemnitat ciutadana oficial. Procurava reunir la representació de les autoritats locals i les persones socialment més eminents, i tenia com a elements centrals el descobriment del retrat i el discurs panegíric per part d'un erudit o prohoms de la població.

La iniciativa de la creació de la galeria va recaure en els procuradors de les festes de sant Miquel del 1890 -que aquell any van mostrar-se especialment actius i emprenedors- i va comptar immediatament amb el concurs de l'Ajuntament de Vic, presidit aleshores per Joaquim d'Abadal.²²⁷² L'acte d'inauguració va tenir lloc el dia 8 de juliol, en plena festa major. Com era previsible, el primer il·lustre que va rebre formalment aquell reconeixement va ser Miquel Argemir, sant Miquel dels Sants, que havia estat canonitzat el 1862, durant el pontificat de Pius IX.²²⁷³ Com s'esdevingué sempre en aquells primers anys, el retrat a l'oli va ser encarregat al jove pintor Manuel Puig i Genís. Del panegíric se n'encarregà Josep Font i Manxarell, advocat amb un pes i protagonisme molt rellevants en la vida local. Tant *El Norte Catalán* com *La Veu del Montserrat* van valorar favorablement el discurs, per bé que aquest darrer va deixar entreveure certa desplaença pel fet que no fos en llengua catalana.²²⁷⁴ L'acte comptà amb la presència de les màximes autoritats civils, eclesiàstiques i militars de la ciutat.²²⁷⁵

²²⁷¹ SALARICH i YLLA-CATALÀ, *Vigatans il·lustres...*, op. cit., esp. p. 12-18.

²²⁷² Els elegits com a procuradors aquell any eren Raimon d'Abadal i Calderó, Melcior Boix i Berenguer, Manuel Vinyals i Urpià, Lluís Carles Viada i Lluch, Josep M. Alavall i Bach, Josep Molas i Ricart, Miquel Ricart i Clarella, Joaquim de Vilar i Pedrals, Manuel Carbó i Juncadella, Lluís Vaquer i Sala, Eduard Clarella i Morell i Manuel Puig i Genís. Tenim constància de la renúncia formal de D'Abadal i de l'acceptació per part de Boix, Vinyals, Vilar, Alavall, Ricart, Clarella, Molas, Carbó i Viada. Els restants sembla que no haurien acceptat el càrrec, però no van comunicar la renúncia oficialment; AMV, 15.22 Festes de la beatificació de Sant Miquel dels Sants 1779. Junta d'electors de Sant Miquel dels Sants 1826-1896, Llibre d'actes de la junta d'electors del beat Miquel dels Sants 1883-1896, 12-4-1890, 26-4-1890. Lluís Carles Viada i Lluch va exercir com a president i Josep M. Alavall com a secretari; AMV, Correspondència 1889 (II) - 1890, Juny 1890, 23-6-1890.

²²⁷³ El periòdic *El Ausonense* mostrà una gran inquietud per procurar estimular una resposta ciutadana proporcional a la importància que atorgaven a aquell fet. *Vid.* la relació de celebracions a Miquel S. SALARICH, «Festes celebrades a Vic amb motiu de la canonització», a Josep GUDIOL, Eduard JUNYENT i Miquel S. SALARICH, *Sant Miquel dels Sants i la ciutat de Vic*, Vic, Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals, 1992, p. 62-94.

²²⁷⁴ Semblant reivindicació la faria el periòdic el 1892, amb motiu d'haver estat nomenat il·lustre el jurista Jaume Callís; *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 2-7-1892, p. 210.

²²⁷⁵ *Íd.*, núm. 28, 12-7-1890, p. 222-223; *El Norte Catalán*, núm. 185, 12-7-1890.

Aquest no va ser l'únic tribut d'homenatge a un vigatà eminent que tingué lloc en el marc de les festes de juliol. També fou novetat d'aquell any l'organització d'una processó cívica amb l'ofrena d'una corona de ferro al panteó de Jaume Balmes, com a tribut d'homenatge al cèlebre pensador i apologeta catòlic vigatà -ell seria el següent a formar part de la galeria d'il·lustres-. La desfilada, encapçalada per l'alcalde i altres membres de l'ajuntament, la integraren també els procuradors de les festes del sant, representants de les entitats associatives i alguns seminaristes. Al claustre de la catedral la capella de música cantà un responsori davant de tots els assistents i, posteriorment, la rua passà a la plaça Balmes, on s'hi aplegà força gent. Allà el protagonisme musical va ser assumit per la coral L'Ausetana i la banda municipal, que interpretaren un himne dedicat al pensador vigatà, amb música composta per Lluís G. Jordà i lletra de Lluís Carles Viada i Lluch. Aquell mateix dia, el Cercle Literari de la ciutat celebrà la tradicional vetllada commemorativa a Balmes amb un discurs que anà a càrrec de Raimon d'Abadal. L'entitat cultural, espai de trobada de l'elit i la intel·lectualitat locals, presidida aleshores per Font i Manxarell, havia celebrat feia pocs dies una vetllada literariomusical dedicada a sant Miquel del Sants, programada en el marc d'aquelles mateixes jornades festives.²²⁷⁶

Convé remarcar, però, que la processó en honor a Balmes a la qual fèiem referència va ser criticada obertament pel canonge Collell, que trobà importants defectes en el to i les formes adoptades i que en deplorà el caràcter de «manifestació cívica». Ell mateix suggerí els canvis que calia introduir-hi en cas que aquella iniciativa tingués continuïtat a partir d'aleshores. El canonge exigia un acte dotat de major severitat i gravetat, i reclamava que la iniciativa de l'homenatge correspongués al capítol catedralici, en conformitat amb l'ajuntament, no pas a particulars. Tot i que les celebracions no van merèixer en absolut una censura general, aquelles no van ser les úniques crítiques emeses en relació a alguns dels actes festius organitzats. Sense anar més lluny, *La Veu del Montserrat* mateix va criticar l'excés de festes «profanes», cridà l'atenció sobre la desmesura de balls programats i censurà una vegada més el to que havia anat adquirint el correbou a la ciutat.²²⁷⁷

²²⁷⁶ *Ib.*

²²⁷⁷ *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 12-7-1890, p. 222. Les crítiques al correbou ja s'havien fet amb anterioritat. *Vid.*, per exemple, *Íd.*, núm. 27, 7-7-1888, p. 214. Censures semblants es repetirien l'any 1891; *Íd.*, núm. 28, 11-7-1891, p. 219. De nou el 1892 el periòdic censurava la «corrupció» de les festes, la degradació de l'espectacle amb bous, l'excés de balls i el protagonisme pres per un nombre creixent d'entitats associatives; *Íd.*, núm. 27, 2-7-1892, p. 215.

Les censures més visceralment les va protagonitzar, però, el periòdic integrista *El Norte Catalán*, el setmanari va denunciar que amb motiu de les festes, i durant prop de dues setmanes, s'haguessin programat a l'entorn d'una quarantena de balls, molts organitzats per entitats associatives i cafès, que anaven assolint un pes creixent en l'oferta lúdica de la ciutat en aquelles dates assenyalades.²²⁷⁸ Els redactors del periòdic van desaprovar molt especialment la programació amb caràcter oficial d'un ball d'«etiqueta» al Casino *Vicense*. Segons els responsables del setmanari, les dones solien presentar-se a aquells balls «*medio... vestidas, por no decir desnudas*». A parer seu, es tractava d'una «diversió immoral», d'«*espectáculos altamente peligrosos por el contacto íntimo de personas de diferente sexo; como un incentivo y fomento de la llama de la concupiscencia*» i, com a tals, havien de ser reprovats per la moral catòlica.

Asco, lástima, indignación y dolor causan estos espectáculos, y vergüenza, mucha vergüenza, el tener que confesar que los ha de presenciar nuestra religiosa población en tan gran número.²²⁷⁹

Afirmacions d'aquest tipus adreçades a una de les entitats que aplegava l'elit de la ciutat no podien deixar de suscitar un rebombori considerable, com efectivament va ocórrer.²²⁸⁰ Un comunicat del casino, sotasignat pel president i el secretari, Marià Fàbregas i Florenci de Riera, va posar de manifest l'ofensa que aquelles acusacions havien causat tant a socis i assistents, com als procuradors de les festes, els iniciadors i organitzadors del ball en qüestió, que van amenaçar amb una querrela criminal. Els responsables de l'entitat recreativa negaren que «ball d'etiqueta» fos sinònim de «ball d'escot», afirmaren que la moralitat i les bones costums havien estat preservades en l'acte i exigiren excuses al periòdic integrista. Aquest, a través del seu director Miquel Rota, només va retreure's parcialment, lamentant les ofenses provocades però afirmant-se en la condemna dels balls moderns, matèria en la qual observà que els moralistes catòlics eren taxatius.²²⁸¹

Tot plegat dóna certes nocions de quin era el to i els condicionants en què es desenvolupava la vida col·lectiva ciutadana. La festa major es presenta com un marc adient per prendre el pols de la localitat i un escenari privilegiat on representar i projectar allò que era o havia de ser idealment la ciutat. En aquest sentit, la institució de

²²⁷⁸ Vid. el programa a ABEV, Festes S. Miquel Cíviques 1862-1915, *Fiestas que celebrará la ciudad de Vich en conmemoración de su ínclito hijo San Miguel de los Santos en los días del 4 al 14 Julio de 1890*, Vic, Tip. Vicense, 1890.

²²⁷⁹ *El Norte Catalán*, núm. 184, 5-7-1890.

²²⁸⁰ *La Veu del Montserrat*, núm. 29, 19-7-1890, p. 230.

²²⁸¹ *El Norte Catalán*, núm. 186, 19-7-1890; *Íd.*, núm. 187, 25-7-1890.

la Galeria de Vigatans Il·lustres en semblant context va ser per a l'elit vigatana -grup social naturalment travessat per fronteres diverses- un nou instrument per incidir en la col·lectivitat local; una eina més destinada a la fonamentació de la seva preeminència i a la promoció d'un determinat ordre i comportament socials. D'acord amb la vocació disciplinària d'aquella iniciativa, Font i Manxarell aprofità el seu paper d'orador en la sessió fundacional de la galeria el 1890 per reclamar el «desterrament» de certes festes «profanes» presents en la programació d'aquell any que s'avenien poc amb la «moral» i la «puresa de costums» que caracteritzaven els vigatans.²²⁸² El bisbe Morgades va cloure aquell acte adreçant-se al públic amb unes paraules que els redactors de *La Veu del Montserrat* esperaven que fossin assumides per aquells que, d'una manera o altra, podien contribuir a deturar l'accentuació del «caràcter poch formal y vigatà, y fins á voltas poch exemplar» que anaven prenent les festes de la ciutat.²²⁸³ En aquesta línia, uns anys més tard, en el programa oficial de la festa major del 1896, el prelat vigatà lamentava la «corrupció» que havien patit les festes majors -atesa la subordinació total que havien experimentat les manifestacions religioses, abans centrals- i feia una crida a fer que la de la ciutat fos una «festa ben digna de la santedat de Miquel y de la cultura den Balmes».²²⁸⁴

3.6.2. Els mecanismes de designació i la significació de la galeria

Quins criteris genèrics orientaven la selecció dels vigatans il·lustres? És evident que la designació dels il·lustres que havien de ser inclosos a la galeria no podia respondre a una tria innocent ni fortuïta, sinó que venia condicionada per les finalitats més o menys explícites i precises que perseguia tota aquella iniciativa. Inicialment només s'establí que els candidats havien de ser «fills de la ciutat», que a més dels seus «sentiments catòlics», s'haguessin distingit per les seves «virtuts», pels «coneixements» acreditats en qualsevol àmbit del saber, o pels «serveis prestats a la pàtria», essent condició necessària el fet que ja fossin «difunts». El nomenament de la persona en qüestió requeria en un jurat designador, la composició del qual era una representació prou acurada dels poders locals. El presidia el bisbe de la diòcesi i el componien, a més, l'alcalde, un representant del capítol catedralici, un membre del claustre del seminari, el

²²⁸² *Íd.*, núm. 185, 12-7-1890.

²²⁸³ *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 12-7-1890, p. 222.

²²⁸⁴ Josep MORGADES, «Las Festas Majors», a *Programa oficial de las fiestas que celebrará la ciudad de Vich en conmemoración de su ínclito hijo San Miguel de los Santos en los días del 4 al 9 de julio de 1896*, [1896].

síndic de l'ajuntament i tres veïns elegits pel consistori municipal que, com és presumible, eren individus significats, membres de l'elit ciutadana.²²⁸⁵ Un cop presa la decisió, el jurat la comunicava a l'ajuntament, que designava els encarregats d'elaborar la pintura a l'oli i la semblança biogràfica corresponent.

| | 1891 | 1892 | 1893 | 1894 |
|--------------------------|---|---|---|---|
| Bisbe (pr.) | J. Morgades i Gili | J. Serra i Jordi | J. Morgades i Gili | J. Morgades i Gili |
| Alcalde | J. d'Abadal i Calderó | A. Bach i Xicoy | A. Bach i Xicoy | A. Bach i Xicoy |
| Capítol catedral | J. Marcer i Grau | J. Marcer i Grau | J. Marcer i Grau | J. Marcer i Grau |
| Claustre seminari | J. Galobardes i Alberch | J. Galobardes i Alberch | J. Galobardes i Alberch | J. Galobardes i Alberch |
| Síndic ajuntament | M. Genís i Quintana | A. Bardolet i Sauri | J. de Rocafiguera i Ventós | J. de Rocafiguera i Ventós |
| Veïns | J. Font i Manxarell J. Arumí i Roca J. Viquer i Canas | J. Font i Manxarell J. Arumí i Roca J. Viquer i Canas | J. Font i Manxarell J. Arumí i Roca J. Viquer i Canas | J. Font i Manxarell J. Arumí i Roca J. Viquer i Canas |

Membres del jurat designador entre 1891 i 1894. Font: elaboració pròpia²²⁸⁶

El gener del 1894 el regidor Josep Salarich va suggerir la possibilitat d'introduir modificacions en els acords del 30 de juny de 1890 referents als criteris de designació i composició del jurat. Atent a aquelles observacions, l'ajuntament nomenà una comissió formada per l'alcalde Soler i els regidors Salarich, Viquer i De Rocafiguera per proposar les modificacions que convinguessin. D'acord amb la missió que se'ls confià, els esmentats presentaren un dictamen que va ser aprovat pel ple de l'ajuntament i que suposà alguns canvis respecte a la designació dels il·lustres.²²⁸⁷ El nou reglament preveia que els nomenats havien de ser «fills de Vic i la seva comarca», *«que habiendo ya fallecido, a juicio de la Junta al efecto constituída, se hayan distinguido y sobresalido por sus virtudes, por sus conocimientos en cualquiera de los ramos del saber humano, por hechos gloriosos o por eminentes servicios prestados a la patria»*. La composició del jurat va experimentar alguns canvis. A partir d'aleshores el formarien un president primer, el bisbe de la diòcesi; un president segon, l'alcalde del municipi; i sis vocals: el regidor síndic, un representant del capítol de la catedral i un del cos de catedràtics del seminari, el president de la «societat literària local» degana (el Cercle Literari), el director o representant del periòdic local més antic (*La Veu del*

²²⁸⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891, 30-6-1890.

²²⁸⁶ ABEV, Galeria de Vigatans Il·lustres, Actas del Jurado. Com es pot observar en el quadre, el 1892 el vicari general Jaume Serra i Jordi pren la representació del bisbe, i el 1893 Antoni Bardolet, síndic suplent, substitueix a Josep de Rocafiguera.

²²⁸⁷ ABEV, Galeria de Vigatans Il·lustres, Acuerdos del Ayuntamiento modificando los de 29 y 30 de Junio de 1890. Es tracta d'una còpia dels acords del ple i del dictamen de la comissió en qüestió. Els documents originals es troben a l'Arxiu Municipal de Vic.

Montserrat) i el cronista de la ciutat, que actuaria de secretari. A més, a partir d'aleshores seria el mateix jurat o junta nominadora el que s'encarregaria de designar les persones encarregades d'escriure la necrologia i pintar el retrat corresponent.

| | 1895 | 1896 | 1897 |
|------------------------------|-------------------------|-------------------------|-------------------------|
| Bisbe | J. Morgades i Gili | J. Morgades i Gili | J. Morgades i Gili |
| Alcalde | J. Soler i Aloy | J. Font i Manxarell | J. Viguer i Canas |
| Capítol catedral | J. Marcer i Grau | J. Marcer i Grau | J. Marcer i Grau |
| Claustre seminari | A. Boix i Rovira | J. Serra i Salada | S. Aliberch i Molas |
| Síndic ajuntament | J. Salarich i Giménez | J. Prats i Dachs | J. Prats i Dachs |
| Cercle Literari | J. d'Abadal i Calderó | J. d'Abadal i Calderó | J. Serra i Campdelacreu |
| <i>La Veu del Montserrat</i> | M. Serra i Esturí | L. B. Nadal i Canudas | L. B. Nadal i Canudas |
| Cronista municipal | J. Serra i Campdelacreu | J. Serra i Campdelacreu | J. Serra i Campdelacreu |

Membres del jurat designador entre 1895 i 1897. Font: elaboració pròpia²²⁸⁸

És evident que tant abans com després del 1894, el control d'aquella iniciativa institucional va estar en mans de les elits i els poders locals, de manera que el discurs que s'articulà a través de la galeria no podia estar si no al servei dels seus interessos i en consonància amb els principis i valors patrocinats a través d'altres empreses que ja hem anat resseguint en les pàgines anteriors. Alguns testimonis contemporanis deixen prou clara la significació que aquells sectors atribuïen a la galeria. El valor edificant i el foment de l'autoestima local quedaren palesos en la semblança biogràfica encomiàstica que Font i Manxarell va fer de sant Miquel del Sants el 1890.

[Dios] Bendiga a esta galería que ha de ser para nosotros archivo de los títulos de nobleza de la patria, permanente y viva exposición de sus glorias, manajo oloroso de recuerdos que enorgullecen y de santas esperanzas que confortan, libro abierto siempre para la enseñanza, joya preciada de amor a nuestra ciudad que leguemos a las generaciones venideras.²²⁸⁹

L'hisendat Joaquim d'Abadal, responsable de la necrologia del 1897, posava de relleu, també, la funció eminentment exemplar que havia d'acomplir la galeria. Es tractava que la ciutat retés honor «a sus hijos distinguidos, poniéndoles al propio tiempo como modelo a sus conciudadanos».²²⁹⁰ Pel canonge Josep Galobardes, responsable de la necrologia del 1893, la funció de la festa era, ras i curt, mantenir viu el «noble amor de la Religión y de la Patria».²²⁹¹ Lluís B. Nadal, per la seva banda, qualificà la galeria de

²²⁸⁸ ABEV, Galeria de Vigatans II·lustres, Actas del Jurado.

²²⁸⁹ José FONT y MANXARELL, *San Miguel de los Santos. Discurso biográfico leído por José Font y Manxarell abogado en el solemne acto de inaugurar en 7 de juliol de 1890 la Galería de Viceses Ilustres. Publicado por acuerdo del M. I. Ayuntamiento*, Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada, 1893, p. 39.

²²⁹⁰ Joaquín de ABADAL, *Ramon Sala y Saçala. Discurso biográfico por Joaquín de Abadal*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1897, p. 5.

²²⁹¹ José GALOBARDES, *Discurso biográfico leído el día 7 de julio de 1893 en el solemne acto de colocar el retrato del sabio jesuita catalán en la Galería de Viceses Ilustres por el Dr. D. José Galobardes*

«Sancta sanctorum *de la patria*», en el seu discurs del 1895.²²⁹² El procurador Josep M. Subirachs glossà la significació d'aquella galeria en el programa oficial de la festa major del 1896:

[...] la galería de vicenses ilustres, [...] viene a ser el testimonio perenne de justa admiración hacia nuestros antepasados, a quienes honramos escribiendo sus nombres en nuestros corazones con caracteres indelebles, mientras hacemos resonar cánticos de loor a tan insignes patricios y les dedicamos en el histórico salón consistorial, monumentos de honor y admiración, los cuales a la vez que nos recuerdan sus grandes hechos y preclaras virtudes, nos convidan a imitarlas.²²⁹³

La ciutat de Vic, «*patria de santos y de sabios*» devia bona part de la seva grandesa al fet d'ésser «*cuna de tantos hijos ilustres*». Es tractava, emulant l'exponent de tots els «pobles cultes», d'immortalitzar el record dels «genis», dels «homes eminentes» que eren motiu de «glòria» per a la col·lectivitat, a la qual havien de servir d'exemple.²²⁹⁴ Les interpretacions que donava la premsa coetània anaven en la mateixa direcció. Amb motiu del nomenament com a il·lustre del jurista Jaume Callís, *La Veu del Montserrat* demanava que es donés àmplia difusió a la seva biografia, perquè al «poble» se l'ha de «posar en comunicació espiritual ab los grans homes, si no volem que'l geni del mal acabe de afogar completament todas las nobles ideas».²²⁹⁵ El periòdic, en el mateix número, aplaudia aquella iniciativa perquè possibilitava que «los presents y veniders pугan pendre com á modelo als passats, que's distingiren per sa virtud ó sa ciencia, donant gloria á nostra ciutat estimada».²²⁹⁶

Jordi Piñero, qualifica la Galeria de Manresans Il·lustres com a «lloc de memòria», concepte difós en la historiografia europea amb l'obra magna dirigida per Pierre Nora.²²⁹⁷ Més recentment, l'historiador Albert Balcells també ha valorat semblantment aquest tipus de manifestacions i els ha atribuït idèntic descriptor.²²⁹⁸ Aquest investigador qualifica de «santoral laic de ciutadans models» aquestes galeries que, tot i haver perdut bona part de la seva eficàcia i funció originals (Piñero també ho constatava en el cas concret de Manresa), tenen un gran interès històric com a exercici

presbítero. Publicado por acuerdo del Excmo. Ayuntamiento, Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada, 1894, p. 40.

²²⁹² Luís B. NADAL, *Galería de Vicenses Ilustres. Gabriel de Avilés. Discurso biográfico por Luís B. Nadal*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1895, p. 70-71.

²²⁹³ José María SUBIRACHS, «Galería de Vicenses Ilustres», a *Programa oficial de las fiestas...*, op. cit.

²²⁹⁴ *Ib.*

²²⁹⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 2-7-1892, p. 210.

²²⁹⁶ *Ib.*, p. 215.

²²⁹⁷ PIÑERO, «La Galeria de Manresans Il·lustres...», op. cit.; Pierre NORA (dir.), *Les lieux de mémoire*, Paris, Gallimard, 1984-1992, 7 v.

²²⁹⁸ BALCELLS, *Llocs de memòria...*, op. cit., p. 109-110; ÍD., «Els llocs de memòria», a CASASSAS (dir.), *Les identitats a la Catalunya...*, op. cit., p. 83-113.

d'«autohomenatge de les elits dirigents locals en forma de culte als avantpassats dignes de ser recordats i imitats».²²⁹⁹ Entre les funcions que acomplirien els esmentats «llocs de memòria» hi hauria la construcció d'una determinada memòria i imaginari col·lectius, la instauració de personalitats modèliques, el foment de l'autoestima local i la generació d'una identitat compartida.²³⁰⁰ Sense recórrer al concepte de «lloc de memòria», uns anys abans l'historiador Jordi Casassas -parlant de la Galeria de Catalans Il·lustres barcelonina- ja havia advertit la significació simbòlica d'aquell exercici de retrospecció, marcat per una important càrrega política i moralitzadora, que intentava generar elements d'identificació consensuats entre les elits locals.²³⁰¹

A Vic, com hem vist, la galeria d'il·lustres va estar sota control estricte dels poders locals. Els mecanismes de designació quedaren en mans de representants del poder municipal i eclesiàstic i de les elits ciutadanes, que també decidien qui havia de ser el responsable d'articular el discurs biogràfic de rigor, tasca assignada sempre a un prohoms o erudit pertanyent al mateix cercle social. La galeria i la festa anyal que hi anava associada -que procurava aplegar les autoritats locals i els individus socialment més influents- van esdevenir un instrument més de l'elit dirigent al servei de la construcció d'una cultura civico-política que actuava en direccions diverses i confluent: establint una determinada imatge de la ciutat i capitalitzant-la simbòlicament, instituint com a definitoris i referencials uns determinats valors i virtuts, i sancionant els lideratges socials vigents. Veurem en l'apartat següent com s'articularen més precisament aquells discursos a la pràctica.

3.6.3. Vic, ciutat de sants i savis. Els primers vigatans il·lustres (1890-1897)

Els personatges que van rebre el nomenament com a vigatans il·lustres en els primers anys de funcionament de la galeria van ser sant Miquel del Sants, Jaume Balmes, Jaume Callís, el pare Gallissà, Guillem de Mont-rodon, Gabriel de Avilés, el bisbe Casadevall i el veguer Ramon Sala Saçala. Val la pena consignar que tots i cadascun d'ells havien estat inclosos en els catàlegs de vigatans eminents elaborats per Joaquim Salarich per a la seva història de Vic del 1854.²³⁰² La coincidència no ens ha de sorprendre, entre

²²⁹⁹ *Ib.*, p. 105.

²³⁰⁰ BALCELLS, *Llocs de memòria...*, *op. cit.*, esp. p. 7-48 ; ÍD., «Els llocs de memòria», a CASASSAS (dir.), *Les identitats...*, *op. cit.*

²³⁰¹ CASASSAS, *Entre Escil·la...*, *op. cit.*, p. 183-230.

²³⁰² L'obra conté una àmplia relació de personalitats històriques vigatanes agrupades en tres conjunts: els destacats en «fets i honors civils», els «insignes en pietat, o constituïts en dignitat eclesiàstica», i els

altres motius perquè les històries locals del període en part no perseguien finalitats gaire diferents que les que hem consignat en parlar de la galeria. Entre aquestes, per exemple, el foment de l'autoestima local, la voluntat de capitalitzar simbòlicament la ciutat i el desig de caracteritzar-ne la representació i la idiosincràsia. Així, per exemple, Salarich considerava idoni l'epítet de «ciutat dels sants» en virtut del gran nombre de fills de la població que havien destacat en tots temps en «*heroicas virtudes*» i «*fe ardorosa*», i destacava que la ciutat havia estat bressol de «*sabios profundos*» i «*célebres publicistas*», un solar de «*grandes ingenios, que han descollado en todos los ramos del saber humano*». En definitiva, doncs, una ciutat de «savis i sants».²³⁰³

Si nuestra ciudad no tuviera otros motivos que pudiesen enorgullecerla, bastaría el ser la patria de tantos, y tan esclarecidos varones, que habiendo visto en este recinto la primera luz, la han llenado después de satisfacción y gloria, por los lauros conquistados por su valor, por sus talentos, o por su virtud.²³⁰⁴

Així doncs, és evident, d'acord amb el que hem anat explicant, que la tria dels il·lustres no podia ésser fortuïta, en absolut, sinó que havia de respondre lògicament a les finalitats que perseguia la galeria i coadjuvar a articular un discurs intencionat coherent. Entre els vuit inclosos en els primers anys de funcionament de la iniciativa destaca la presència de fins a quatre eclesiàstics. En general, i deixant de banda altres arguments subordinats que ja comentarem, la tria dels personatges es posa al servei d'un discurs dominant que insisteix en el caràcter catòlic monolític d'una ciutat bressol de savis i sants, lloc de naixença o d'actuació de personalitats destacables pels seus mèrits intel·lectuals i erudits, i per les seves virtuts morals i religioses. No és gens casual, tampoc, que entre els designats per elaborar la semblança biogràfica de l'homenatjat hi trobem personalitats destacades del món local, individus que hem vist aparèixer reiteradament en les pàgines anteriors amb un pes i protagonisme molt rellevant en la vida de la població. Es tracta de persones que gaudien d'una autoritat i prestigi apreciables. El juliol del 1892 l'Ajuntament de Vic acordà que s'imprimissin tots el

«escriptors i artistes»; SALARICH, *Vich, su historia...*, *op. cit.*, p. 99. L'autor els agrupa en tres capítols diferents: «Vicenses ilustres» (cap. III), «Santos, venerables y obispos» (cap. V) i «Vicenses escritores y artistas» (cap. VII).

²³⁰³ *Ib.*, p. 169 i 195-196.

²³⁰⁴ *Ib.*, p. 96. Veiem, doncs, que les traces d'aquest discurs es poden resseguir tot al llarg del període objecte de la nostra atenció. Un exemple més el tenim el juliol del 1867 al periòdic monàrquic liberal *El Porvenir* (núm. 129, 5-7-1867), on s'afirma: «*Ninguna otra ciudad de tu orden puede enseñar una corona en que haya tantos y tan preciosos florones como tienes engastados en la tuya; ninguna, sin duda, puede vanagloriarse con más justos títulos de contar en el número de sus hijos más santos, más sabios y más valientes: tres únicos tipos de grandes y sublimes caracteres que se hallan retratados en la historia; porque la gloria no se consigue a menos precio*».

discursos necrològics, però ni el de Josep Viguer referent a Jaume Callís (1892), ni tampoc el de Miquel Rota sobre Balmes (1891) s'arribaren a publicar.²³⁰⁵

| Any de col·locació | Personatge | Autor semblança biogràfica | Autor del retrat pictòric | Reposició |
|--------------------|---|---|---------------------------|---|
| 1890 | Sant Miquel dels Sants (1591-1625) | J. Font i Manxarell (text publicat) | M. Puig i Genís | 1939, J. Gros i Ragner, Ll. Costa i Bosch |
| 1891 | Jaume Balmes i Urpià (1810-1848) | M. Rota i Torrents (text no publicat) | M. Puig i Genís | 1939, J. Gros i Ragner, M. Puig i Genís |
| 1892 | Jaume Callís (c. 1364-1434) | J. Viguer i Canas (text no publicat) | M. Puig i Genís | 1944, J. Rius i Serra, M. Puig i Genís |
| 1893 | Llucià Gallissà i Costa (1731-1810) | J. Galobardes i Alberch (text publicat) | M. Puig i Genís | 1940, R. Casadevall i Masramon, Ll. Costa i Bosch |
| 1894 | Guillem de Mont-rodon (c. 1165 - c. 1230) | R. d'Abadal i Calderó (text publicat) | M. Puig i Genís | 1948, H. Garcia i Garcia, J. Costa i Bosch |
| 1895 | Gabriel de Avilés (1735-1810) | Ll. B. Nadal i Canudas (text publicat) | M. Puig i Genís | 1940, R. Casadevall i Masramon, M. Puig i Genís |
| 1896 | Llucià Casadevall i Duran (1785-1852) | M. Genís i Aguilar (text publicat) | M. Puig i Genís | 1943, F. Pitxot i Colomer, M. Puig i Genís |
| 1897 | Ramon Sala i Saçala (1665-1697) | J. d'Abadal i Calderó (text publicat) | M. Puig i Genís | 1942, E. Junyent i Subirà, M. Puig i Genís |

Font: elaboració pròpia²³⁰⁶

3.6.3.1. Sant Miquel del Sants, el primer de tots

És lògic que la Galeria Vigatana d'Il·lustres s'inaugurés amb el retrat de sant Miquel dels Sants. Al capdavall la festa major en el marc de la qual s'inicià la galeria es feia formalment en honor seu i, d'acord amb el discurs que feien els sectors hegemònics de la ciutat, no hi havia cap distinció superior per a una població que la de comptar amb un sant entre els seus ciutadans. Amb semblant argument i amb el corol·lari lògic de la responsabilitat ineludible que tenien els vigatans de mantenir viu el record i els testimonis de la vida de sant Miquel dels Sants, *El Ausonense* engegà el 1861 una petita campanya per aconseguir fons que permetessin restaurar la capelleta de Sant Miquel Xic, monument commemoratiu als afores de la ciutat.²³⁰⁷ Diversos membres de l'elit

²³⁰⁵ AMV, Llibre d'acords, v. 70, 1892-1893, 27-7-1892.

²³⁰⁶ La informació referent a les reposicions la traiem de SALARICH i YLLA-CATALÀ, *Vigatans il·lustres...*, op. cit. A la columna de la dreta s'indica en primer lloc l'autor del discurs i seguidament l'autor del retrat a l'oli.

²³⁰⁷ *El Ausonense*, núm. 19, 4-7-1861; Miquel S. SALARICH, «Sant Miquel Xic», a GUDIOL, JUNYENT i SALARICH, *Sant Miquel dels Sants...*, op. cit., p. 101-105.

vigatana se sumaren a la subscripció oberta amb aquella finalitat. L'any següent, en el marc de les festes organitzades per celebrar la recent canonització, el mateix periòdic edità un número especial on s'insistia en la idea que la santificació d'un conciutadà era un motiu d'honor i de distinció inigualables i es presentava la figura del sant com a model i compendi de virtuts a ésser imitades (entre les quals la puresa, la mortificació, la penitència, la caritat, la moderació, la sensatesa, la modèstia, l'abnegació i el zel).²³⁰⁸ L'advocat Font i Manxarell, responsable del discurs necrològic del 1890, justificà l'encert d'inaugurar la galeria amb la figura de sant Miquel del Sants, amb les següents paraules.

En una ciudad en que la fe está en las raíces mismas de su constitución y de su vida, regada con la sangre de Luciano y Marciano, y aromatizada por las virtudes de Miguel Argemir, un Santo debía ocupar el primer lugar en la fila de sus varones ilustres. Es que la santidad es la primera y la mayor de las grandezas, la grandeza del alma, el heroísmo del amor a Dios y a nuestros semejantes, la única que recibe sanción acrisolada y sólida en la declaración de autoridad infalible, la única que es verdaderamente práctica y fuente de provechosas enseñanzas, porque si no podemos todos ser sabios como Attón, Gallissá o Balmes, todos podemos y debemos aspirar a ser santos, la que es por sí mismo un fin, cuando la del saber no es más que medio para llegar a ella [...].²³⁰⁹

De Miquel Argemir, fill i germà de notaris, Font en destacà el fet que en la seva persona s'hi conjuminaven la «santedat» i la «saviesa», i que en una època complexa i difícil havia anteposat per sobre de tot el «coneixement i l'amor a Déu».²³¹⁰ El retrat que l'autor fa de l'època en què va néixer Miquel del Sants -finals del segle XVI- és evidentment intencionat i dirigit a establir un paral·lelisme amb la situació coetània. Així, destaca la «mezcla extraña de civilización esplendorosa y de barbarie inconcebible» del període i assenyala que «es un siglo de heregías, de crímenes, de sensualidad desenfrenada, pero también de fe, de austeridad, de abnegación, de virtudes elevadas al heroísmo».²³¹¹ Font no deixà passar l'ocasió de criticar l'anomenada «escola materialista» i la «filosofia positivista», que contrastaven amb el «misticisme» elevat de l'homenatjat.²³¹²

3.6.3.2. Jaume Balmes, lúcid defensor del catolicisme

El 1891 va ser el torn de Jaume Balmes. La seva inclusió tampoc és gens sorprenent. La seva figura va estar enormement present entre la intel·lectualitat local durant tota la

²³⁰⁸ *El Ausonense*, núm. 140, 24-8-1862.

²³⁰⁹ FONT i MANXARELL, *San Miguel de los Santos...*, op. cit., p. 39-40.

²³¹⁰ *Ib.*, p. 6 i 25.

²³¹¹ *Ib.*, p. 5-6.

²³¹² *Ib.*, p. 17 i 31.

segona meitat del segle. Eclesiàstic, pensador, apologeta i publicista catòlic, l'alçada i la significació de la seva trajectòria vital i de la seva obra, el feien un candidat òptim. La transcendència ultralocal de la seva fama i influència i l'ascendent que tenia sobre certs sectors intel·lectuals i polítics conservadors reforçaven el caràcter estratègic d'aquella tria. Des de poc després de la seva mort, i essent alcalde de la ciutat de Vic el seu amic Manuel Galadies, ja se li dedicà un parc públic a l'entrada de la població des de Barcelona. Des del 1853, a més, el pensador vigatà comptava amb un panteó monumental erigit al cementiri municipal per subscripció popular. L'elit local mostrà preocupació pel deteriorament d'aquell monument i en procurà la restauració i el trasllat al claustre de la catedral, on s'ubicà amb caràcter definitiu el 1865.²³¹³ Des de primers d'octubre del 1867, a més, una placa commemorativa col·locada a la façana de casa Bojons a instàncies de la municipalitat, recordava el lloc de defunció del pensador.²³¹⁴

Com ja s'ha explicat, els prohoms i la intel·lectualitat reunida a l'entorn del Cercle Literari s'encarregaren de vetllar regularment la seva memòria des del 1861 amb la celebració d'un acte commemoratiu que, això no obstant, alguns anys tot just reunia un grapat d'individus.²³¹⁵ Durant bona part de la seva trajectòria, l'entitat cultural va exhibir permanentment en el seu local un retrat a l'oli de Balmes i alguns dels seus socis procuraren aplegar per a la biblioteca el màxim nombre d'edicions de la seva obra. El seu retrat, juntament amb el d'altres il·lustres, vigatans o no, es va fer present en actes públics o societaris relativament importants durant aquells anys, com la festa del certamen del ferrocarril del 1876, la inauguració del Centre Català Agrícola i Industrial de la plana de Vich, o l'acte de celebració organitzat per la Joventut Catòlica local per commemorar el centenari de la unitat catòlica, tots dos el 1889.

La referències a Balmes a la premsa periòdica local de l'època també són quantioses. Situats en els anys seixanta, constatem que és una figura contínuament elogiada pels periòdics conservadors *El Ausonense* i *Eco de la Montaña*. També el reivindiquen tant els monàrquics liberals d'*El Porvenir* com els carlocatòlics de *La Patria*, tot i que lògicament els discursos no són plenament coincidents. Així, per exemple, mentre des d'aquest darrer periòdic se'l qualificava de «*gloria de nuestra patria y jefe de nuestra escuela política*» i es posava de relleu el seu encert en

²³¹³ Hi hem fet referència a la p. 208 d'aquest treball.

²³¹⁴ *Eco de la Montaña*, núm. 507, 3-10-1867; AMV, Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869, 19-8-1867.

²³¹⁵ Així ho reconeixia el canonge Collell a *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 12-7-1890, p. 220. Vid. SALARICH, *Història del Círcol Literari...*, op. cit., p. 31-40.

preconitzar la reconciliació de tots els espanyols sota els lemes de «Déu, Pàtria i Rei»,²³¹⁶ des de les pàgines d'*El Porvenir* es destacava la capacitat de Balmes per analitzar de forma clarivident i ponderada la situació política, social i religiosa de la seva època i el seu esforç per conciliar l'idea de progrés amb la religió.²³¹⁷ En aquesta línia, es negava el seu arrencament ideològic amb els retrògrads i en ocasions varies es va recórrer a la citació d'aquella advertència allisonadora que havia deixat escrita a l'opuscle *Pío IX: «El mundo marcha; quien se quiera parar será aplastado, y el mundo continuará marchando»*.²³¹⁸

Ja situats a les darreres dècades del segle, Balmes va ser una figura referent pels sectors aplegats a l'entorn de *La Veu del Montserrat*, però també pels integristes d'*El Norte Catalán*. En aquest sentit, no deixa de ser significatiu que el discurs necrològic del 1891 amb motiu de la inclusió del seu retrat a la galeria vigatana d'il·lustres fos encarregat al director d'aquest darrer periòdic, Miquel Rota, que figurava entre els integristes locals i ocupà càrrecs directius a la Joventut Catòlica de la ciutat en diverses ocasions. Malauradament el seu discurs no va publicar-se i en desconeixem el contingut concret, però en qualsevol cas els intel·lectuals i publicistes locals ja s'havien ocupat llargament d'anar consolidant un imaginari que, amb matisos i algunes diferències, presentava a Balmes com a «savi», «geni», «il·lustre patrici», «insigne filòsof», «corifeu de la veritat» i «defensor de la religió», apel·latius que apareixen repetidament amb aquesta forma o d'altres semblants en els escrits d'època.

3.6.3.3. Jaume Callís, l'advocacia i la tradició jurídica catalana

Com hem esmentat amb anterioritat, tampoc es publicà el discurs de lloança corresponent al jurista medieval Jaume Callís. La seva inclusió entre els il·lustres vigatans tampoc causa cap estranyesa, no ja per la rellevància objectiva de la seva personalitat com a destacadíssim jurista i advocat del seu temps, sinó per l'ascendència que els lletrats tenien entre els seus conciutadans. Sense anar més lluny, la gran majoria dels designats per fer la semblança biogràfica de l'homenatjat havien rebut una formació acadèmica universitària en lleis. Aquell any no va ser una excepció i l'encàrrec va recaure en Josep Viguer, advocat, exjutge municipal, regidor municipal en nombroses ocasions i president del «Círcol» durant diversos anys, especialment a

²³¹⁶ *La Patria*, núm. 124, 9-7-1870 (la numeració és equivocada, consta 123).

²³¹⁷ *Vid.*, per exemple, *El Porvenir*, núm. 3, 14-7-1866.

²³¹⁸ Jaime BALMES, *Pío IX*, Madrid, Imprenta y fundición de Don Eusebio Aguado, 1847, p. 42. Apareix citat, per exemple, a *El Porvenir*, núm. 38, 21-11-1866; *Íd.*, núm. 289, 18-4-1869.

l'etapa final de l'entitat. No pot oblidar-se, a més, que la figura de Callís havia estat recentment objecte de lloança a l'obra cabdal de Torras i Bages, *La Tradició Catalana*, apareguda aquell mateix any, que situava al jurista vigatà com a representant eminentíssim de l'«escola jurídica catalana». De Callís, Torras en destacava el respecte i el compromís amb la conservació del propi dret constituït, el criteri evolutiu, «l'admirable aliança que sap fer entre l'element indígena, la institució nascuda a Catalunya, amb el dret general i la ciència especulativa de les lleis», «son sistema d'aliar el present amb el passat, per son esperit senzill i cristià».²³¹⁹

L'elecció de Callís, tractadista, sistematitzador i divulgador del dret públic català, no pot desvincular-se del fet que la reivindicació del sistema constitucional català antic havia esdevingut un element fonamental de la cultura política de les elits del Principat,²³²⁰ ni tampoc de la proximitat de la campanya en defensa del dret civil català (Viguer havia estat el president de la junta organitzadora de l'acte de protesta del 25 de març de 1889 a Vic) i les motivacions ideològiques que la van motivar. Com veurem, la inclusió d'altres personalitats a la galeria van donar l'oportunitat de reivindicar, de nou, alguns aspectes concrets de l'ordenament jurídic i institucional català antic.

3.6.3.4. Lluçà Gallissà, un savi jesuïta

El 1893 va ser el torn del jesuïta Lluçà Gallissà.²³²¹ El panegíric va anar a càrrec del prevere Josep Galobardes, doctor en dret civil i canònic i professor del Seminari Conciliar de Vic. L'elegit per ampliar la galeria era, de nou, un eclesiàstic i una persona que havia destacat per la seva categoria intel·lectual, un «savi» segons la imatge que se n'havia format ja a l'època d'acord amb el seu saber enciclopèdic i el domini de les llengües i literatures grega, llatina i hebrea. Format a Cervera, on exercí de professor durant un temps, s'hagué d'exiliar a causa de la publicació de la Pragmàtica Sanció del 1767, que suposà l'expulsió dels jesuïtes de la corona d'Espanya. Galobardes, naturalment, no deixà passar l'oportunitat de condemnar aquell fet, que qualificà de

²³¹⁹ Josep TORRAS i BAGES, *La tradició catalana*, Barcelona, Ed. 62 / La Caixa, 1981 [1892], p. 369-370; *La Veu del Montserrat* en publicà fragments amb motiu de la inclusió de Callís a la Galeria de Vigatans Il·lustres (núm. 27, 2-7-1892, p. 210-211).

²³²⁰ Giovanni C. CATTINI i David CAO, «La cultura del constitucionalisme i els intel·lectuals catalans del Vuit-cents», *Afers*, núm. 77, 2014, p. 173-193; Albert GHANIME, «Apunts i reflexions al voltant dels referents medievals en la política catalana de la primera meitat del segle XIX», a Flocel SABATÉ (ed.), *L'Edat Mitjana. Món real i espai imaginat*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2012, p. 205-215.

²³²¹ PLADEVALL ARUMÍ, *La Il·lustració a Vic...*, op. cit.; ÍD., «Noves dades per a la bibliografia del P. Lluçà Gallissà», *Ausa*, núm. 114-115, 1985, p. 409-424.

«cruel golpe de Carlos III».²³²² Instal·lat a Ferrara, Gallissà va esdevenir prefecte de la biblioteca universitària i entrà en contacte amb destacats cercles erudits italians. La seva fama intel·lectual entre els coetanis, ja iniciada en l'etapa ceriverina, va assolir llavors una dimensió molt més àmplia. En el seu discurs, Galobardes va voler remarcar que l'il·lustre homenatjat era fill d'una «*familia muy antigua y distinguida con el patrimonio de una religiosidad sólida y sincera*» i qualificà Gallissà d'«*hombre singular, ciudadano probo y consecuente, sabio modesto y ejemplar, varón fuerte y piadoso*».²³²³

En el siglo pasado, siglo descreído y egoísta, el P. Gallissá representa dignamente el papel de aquellos hombres extraordinarios para los cuales la constancia, la energía y el trabajo incesante, son como la aureola de una vida que no busca las efímeras satisfacciones mundanas, sino las más elevadas del cumplimiento de una misión alta, civilizadora y cristiana.²³²⁴

Com és evident, la figura de Gallissà era idònia per alimentar la imatge de Vic com a ciutat destacada en els àmbits de la cultura i la religiositat. Al marge d'això, el que veritablement interessava destacar del jesuïta vigatà és que el seu treball intel·lectual mai havia entrat en contradicció amb la fe i les tradicions cristianes, prova fefaent que no hi havia incompatibilitat entre la ciència i la religió i que, de fet, no hi havia vertader coneixement al marge de la «veritat evangèlica». Era també, naturalment, una oportunitat per insistir en l'argument que l'Església no era contrària al progrés de la ciència, les arts i les lletres i que, per contra, havia detingut històricament un paper de primer ordre en la protecció del coneixement i el desenvolupament de la «veritable civilització».²³²⁵ En aquesta línia, Galobardes presentà a Gallissà com a «*verdadero modelo del sabio cristiano, que sabe unir la ciencia y la fe, la erudición y el fervor, la*

²³²² GALOBARDES, *Discurso biográfico...*, op. cit., p. 13. Les crítiques a l'expulsió dels jesuïtes també va reproduir-les Lluís B. Nadal dos anys més tard en el seu discurs; NADAL, *Galeria de Vicenses...*, op. cit., p. 16.

²³²³ GALOBARDES, *Discurso biográfico...*, op. cit., p. 5-6.

²³²⁴ *Ib.*, p. 5.

²³²⁵ El debat sobre la suposada incompatibilitat entre ciència i religió va ser de gran importància al segle XIX. Recordem, per exemple, el llibre de John William Draper, *History of the conflict between religion and science* (1874). L'obra va arribar ràpidament a Espanya i va donar lloc a una polèmica important. Prova d'això és que la *Real Academia de Ciencias Morales y Políticas* va convocar el 1878 un concurs amb l'objecte de premiar la millor rèplica a l'obra de Draper. Personalitats importants del món catòlic com Joaquim Rubió i Ors o Juan Manuel Ortí y Lara hi van prendre part. Al món local hi hagué individus com el manlleuenc Francesc d'A. Aguilar que s'esforçaren per demostrar la compatibilitat entre ciència i religió. Així, per exemple, en una intervenció al Cercle Literari el 1862 va defensar que els coneixements obtinguts amb l'avenç de les ciències naturals en els darrers temps no contradeien la «cosmogonia de Moisès» i va procurar salvaguardar la validesa de les sagrades escriptures per explicar la història geològica del planeta; BJT/FCL, *Actas de las academias*, Actas de las academias que celebra el Círculo Literario de Vich, 16-3-1862. També és conegut el paper d'Aguilar com a contradictor de les tesis evolucionistes darwinistes: Francisco de Asís AGUILAR, *El hombre, ¿Es hijo del mono? Observaciones sobre la mutabilidad de las especies orgánicas y el darwinismo*, Madrid, Imprenta de Don Antonio Pérez Dubrull, 1873.

doctrina y la piedad».²³²⁶ El conferenciant destacà repetidament com una de les principals virtuts de Gallissà la seva modèstia i la combinació de «ciència» i «caritat», una manera més d'insistir en la idea que els seus coneixements no l'havien allunyat del virtuosisme cristià, ni l'havien portat mai a mantenir doctrines ni posicionaments subversius respecte les tradicions i la visió del món defensades per l'Església.

Finalment, Galobardes també dedicà espai al retorn del vigatà il·lustre a la seva ciutat natal, ja a la darrera etapa de la seva vida, quan va escriure la biografia de Josep Finestres, una de les seves aportacions cabdals. En la ressenya biogràfica no es deixà de fer esment, tampoc, a la incorporació d'una part de la seva rica col·lecció bibliogràfica privada a la naixent biblioteca episcopal impulsada pel bisbe Veyan, fons que l'exjesuïta mateix ajudà a organitzar. A la fi del seu discurs, Galobardes proposà la idea de batejar algun dels carrers de la ciutat amb el nom de Gallissà, amb la voluntat d'establir un record perenne a l'homenatjat. La justificació que donà a la seva proposta referma les apreciacions que hem fet a propòsit de la intencionalitat que guiava aquell tipus d'iniciatives:

Para que se conserve cumplidamente la memoria de los grandes patricios, es de desear que esta arraigue haciéndose popular entre los sencillos ciudadanos que necesitan de los mejores modelos para poder copiar lo bueno que de sí ofrece la verdadera celebridad.²³²⁷

3.6.3.5. Guillem de Mont-rodon, tutela i lideratge «espiritual» vigatà

L'any següent, el 1894, va penjar-se el retrat del mestre templer Guillem de Mont-rodon, educador i protector del rei Jaume I d'Aragó.²³²⁸ El responsable del discurs biogràfic va ser l'advocat Raimon d'Abadal, persona ben coneguda a Vic i en alguns cercles barcelonins i que acabaria detenint un prestigi i influència rellevants en la vida social, institucional i política catalana. L'elecció de Mont-rodon suposava referir-se al rei Jaume I i a l'època d'expansió de la Corona d'Aragó amb la conquesta dels regnes de Mallorca i València, un personatge i una etapa històrica que havien estat mitificats per la historiografia romàntica des de les dècades centrals del segle XIX i que ocupaven un lloc important en l'imaginari míticosimbòlic català.²³²⁹

D'Abadal afirmava explícitament que pretenia corregir el silenci de la història envers una figura que, malgrat el lloc absolutament discret en què havia quedat, ocultat

²³²⁶ GALOBARDES, *Discurso biográfico...*, op. cit., p. 12.

²³²⁷ *Ib.*, p. 39-40.

²³²⁸ Antoni PLADEVALL, *Mont-rodon. Passat i present d'un gran llinatge i d'un casal osonenc*, Vic, Editorial Diac, 2001, p. 25-53.

²³²⁹ Magí SUNYER, *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo / Societat Verdaguier, 2006, esp. p. 119-135.

per l'ombra colossal de Jaume I, havia tingut un paper molt rellevant en la formació mateixa de la personalitat del monarca. La tria de Mont-rodon, és clar, també oferia la possibilitat de dedicar alguns comentaris als ordes militars, «*un verdadero poder dentro del Estado*».²³³⁰ Les al·lusions que el prohoms vigatà va fer a aquestes institucions són en tot moment altament elogioses. Les presentà com a subjectes centrals en la «*gigantesca obra de la Reconquista*» contra els infidels musulmans, i les qualificà de «planter d'herois» al servei de la religió i la pàtria.²³³¹ També és remarcable la referència que va fer a l'assemblea del 1214 al castell de la Suda de Lleida, on subratlla el jurament de fidelitat mutu que es professaren els súbdits i el monarca i que veia com a «*base de la monarquía paccionada de Aragón y Cataluña, tan fecunda en glorias y en extensión de influencia*».²³³²

Allò que ens interessa més remarcar, però, és que al capdavant, allò que s'estava reivindicant, també, amb la figura de Mont-rodon com a vehicle, era la substancial contribució vigatana a la història del país. Una aportació concretada especialment en l'àmbit educatiu i cultural, en la formació moral i intel·lectual. No podem deixar de llegir-hi, d'alguna manera, una reivindicació del «lideratge espiritual» exercit per la ciutat de Vic -i l'Església catòlica, afegim- en algunes conjuntures decisives de la història del país. Així, en referència al cas concret, afirmava que «*[...] cuando en medio de luchas y horrores que roban a un Estado cristiano su inmaculada limpieza, es preciso recordarle la misión que olvida de ser martillo de infieles y encaminarle por la senda de las conquistas de la Cruz, aparece un Don Jaime el Conquistador cuyos prodigios no ha alcanzado otro héroe, y suscita Dios en Ausona a Don Guillermo de Monrodón, único capaz de formar en la fragua de una educación sublime aquella figura colosal que llena toda la Edad Media y que colocó a nuestra Patria a la cabeza de todos los pueblos de la tierra*».²³³³ De forma més genèrica, en un fragment que considerem tant estimatiu com programàtic, asseria:

Son inacabables las glorias de Ausona. De su seno nació Cataluña, engendrándose la estirpe de sus Condes Soberanos con la sangre de Borrell, Conde de Ausona; y de su seno ha salido repetidas veces la energía salvadora de la Sociedad en sus grandes crisis.²³³⁴

²³³⁰ Raimundo de ABADAL, *Galería de Vicenses Ilustres. Guillermo de Monrodon. Discurso biográfico*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1894, p. 32.

²³³¹ *Ib.*, p. 28-33.

²³³² *Ib.*, p. 54.

²³³³ *Ib.*, p. 67.

²³³⁴ *Ib.*, p. 66.

3.6.3.6. Gabriel de Avilés, un heroi espanyol i una vindicació «vigatanista»

El juliol de l'any següent, el 1895, *La Veu del Montserrat* constata que l'acte de col·locació del retrat que tenia lloc anualment per aquelles dates havia esdevingut «una gran festa». La ressenya del periòdic subratllava la presència d'un auditori, distingit, nombrós, entusiasta i respectuós. Com era habitual, la cerimònia, presidida pel bisbe, s'havia desenvolupat en un ambient de solemnitat.²³³⁵ Aquell any la distinció del vigatà il·lustre va recaure en Gabriel de Avilés, militar de graduació destinat al Perú, virregnat on tingué un paper important en la repressió de la revolta indígena liderada pel cabdill Túpac Amaru (1780-1781). Fill del marquès de Avilés, corregidor de Vic entre el 1728 i el 1744, Gabriel de Avilés (que heretaria aquell títol nobiliari) va exercir alts càrrecs funcionaris dins l'administració colonial espanyola, com a governador i president de l'Audiència de Xile (1796-1799), virrei del Riu de la Plata (1799-1801) i virrei del Perú (1801-1806).

El responsable de la biografia encomiàstica va ser l'escriptor Lluís B. Nadal. L'inici del seu discurs va tenir un to inequívocament reinvidicatiu. Diferencià entre pàtria i Estat i dedicà paraules abrindades a recordar la lluita dels vigatans a favor de l'Arxiduc, l'«heroi» Bac de Roda i la promulgació dels decrets de Nova Planta de Felip V, que qualificà de «*Decreto de la real venganza*».²³³⁶ En aquesta línia, també va referir-se a la destitució del consell municipal de Vic el setembre del 1714, qualificant l'ens de «*corporación municipal de carácter eminentemente democrático, hija legítima del pueblo que en ella ponía amor y confianza*», i lamentà la desaparició d'aquella «institució popular» i l'anorreament de les lleis particulars («*leyes hijas de sus costumbres y de su manera de ser que eran la verdadera patria*») en mans del «modern despotisme il·lustrat».²³³⁷ Nadal apuntava que era en aquell context que s'havia implantat la figura del corregidor, però que malgrat el caràcter aliè i odiós del càrrec, el

²³³⁵ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 6-7-1895, p. 215-216.

²³³⁶ NADAL, *Galería de Vicenses Ilustres...*, op. cit., p. 4-5. Afirma Nadal: «*Al Estado, que no es más que una cruda y fría limitación de la vida expansiva de los ciudadanos, al Estado con sus impuestos de dinero y de sangre y muchas veces con sus grandes injusticias, todo lo más se le aguanta; jamás se le ama. El Estado es con frecuencia enemigo de la patria*».

²³³⁷ *Ib.*, p. 5-6. Martí Genís, en el seu discurs necrològic en homenatge al bisbe Casadevall, també s'ho va fer venir bé per referir-se a aquell episodi històric: «*El formidable levantamiento de nuestra nación catalana en masa, para dar el trono que dejara vacante la muerte del último de los Austrias al rey que sintetizaba los nobles alientos de la vida política de Cataluña, no era otra cosa que el grito de dolor de un pueblo fuerte que, con los ojos a su glorioso pasado, presa de un noble e inconsciente atavismo, resistía fieramente la imposición de una vida anónima, que amagaba su muerte política, traída por el cesarismo de Luís XIV [...]*», Martín GENÍS y AGUILAR, *Galería de Vicenses Ilustres. El obispo Casadevall. Discurso biográfico*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1896, p. 32.

pare de l'homenatjat havia aconseguit l'afecte de la gent, perquè havia connectat amb els «costums» i, sobre tot, la «religiositat» dels vigatans.²³³⁸ A propòsit d'aquella reivindicació de l'antic sistema juridicoinstitucional, *La Veu del Montserrat* parlava de «comentari fogós sobre la ruina de las llibertats municipals de Catalunya decretada pel despit de Felip V», «paraulas catalanas de foch ditas en castellà, ab las quals nostre amich sembla fer una nova professió de fe de sas conegudas ideas en favor de la cumplerta reivindicació de Catalunya».²³³⁹ Algunes de les consideracions enèrgiques fetes pel conferenciant no deixaren de causar una certa polèmica.²³⁴⁰

El discurs de Nadal va estar farcit de crítiques a la «filosofia enciclopedista» i les «*influencias filosófico-humanitarias*» difoses durant el set-cents. En aquesta línia, tampoc s'estalvià les crítiques a la Revolució Francesa i a una monarquia espanyola subordinada als «ministres enciclopedistes».²³⁴¹ De fet, atribuí una part important de l'explicació de les revolucions americanes i de la independència de les colònies espanyoles en aquell continent a la difusió de les «*ideas de libertad y emancipación, de independencia del mismo Dios*» gestades a Europa i difoses, més tard, en territori americà.²³⁴² El veredicte que Nadal feia d'aquell segle era rotund: «*la verdad es que todos los elementos de ruina de la nación y de la sociedad proceden de ese desdichado siglo XVIII*».²³⁴³ Entre les causes de la pèrdua de l'imperi espanyol d'ultramar Nadal també assenyalava el mal govern i la conducta inadequada dels «homes públics d'Espanya», uns comentaris que amb el teló de fons de la guerra de Cuba del 1895 deuriem prestar-se a lectures de present.

Com no podia ser d'una altra manera, Nadal excusà a l'homenatjat de les crueltats comeses per les autoritats espanyoles en la repressió de les revoltes indígenes al Perú i valorà positivament el govern d'Avilés, de qui destacà la «*sencillez de costumbres*», la «*prudencia exquisita*» i la «*gran bondad*». També va voler destacar la seva resistència a la desamortització dels béns eclesiàstics i el fet que la seva religiositat li havia valgut el sobrenom de «*Vi-rey devoto*».²³⁴⁴ En aquesta línia, va subratllar que a l'etapa final de la seva vida havia sufragat un retaule pel convent de Davallades de Vic i acabà qualificant

²³³⁸ NADAL, *Galería de Vicenses Ilustres...*, *op. cit.*, p. 10.

²³³⁹ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 6-7-1895, p. 215-216.

²³⁴⁰ *El Norte Catalán*, núm. 449, 13-7-1895, recollia algunes reserves expressades des d'*El Correo Catalán*.

²³⁴¹ *Ib.*, p. 16-17 i 51.

²³⁴² *Ib.*, p. 50.

²³⁴³ *Ib.*, p. 38.

²³⁴⁴ *Ib.*, p. 46.

de «*vicense y muy vicense*» al marquès de Avilés «*por haberse llevado de esta tierra lo que en ella hay de mejor, ese espíritu profundamente religioso*». «*No es el nacimiento material lo que hace más vicense a Avilés, es el nacimiento espiritual; aquí nació para la fe [...]*».²³⁴⁵

3.6.3.7. Lluçia Casadevall, l'episcopologi i la defensa de les prerrogatives eclesials

Casadevall és el primer bisbe que va ser inclòs a la Galeria de Vigatans Il·lustres. El responsable de fer-ne el discurs biogràfic va ser Martí Genís, farmacèutic i escriptor destacat de la primera generació de l'Esbart de Vic. La designació de Casadevall venia a ser una manera d'honorar i celebrar l'imponent catàleg episcopal d'una diòcesi plurisecular. Genís no deixà passar l'oportunitat i a l'inici del seu treball va fer èmfasi, justament, en el fet que l'episcopologi de la ciutat era un «*indisputable y justísimo timbre de orgullo*».

En las virtudes de sus Obispos ha encontrado en todos tiempos el pueblo vicense altos ejemplos que imitar, grandes hechos que admirar y sublimes abnegaciones que agradecer. [...] Familiares son en la memoria de todos los nombres de Gotmaro, Attón, Oliba y Bernardo en los tiempos antiguos, que hicieron de la Sede ausetana cátedra de las ciencias y de las artes, en ocasiones la más alta y más esplendente de la Europa occidental.²³⁴⁶

Segons Martí Genís, Casadevall era un «*anillo más en esta cadena de oro de nuestro Episcopologio, una perla en este rosario de hermosas perlas*».²³⁴⁷ És clar que, si certament altres bisbes podrien haver ocupat el seu lloc a la galeria, la seva tria tampoc era fortuïta. Nascut el 1785, el tractament de la primera etapa de la vida del bisbe Casadevall donava peu a reiterar les imputacions contra els corrents de pensament secularitzadors i a retreure la participació vigatana i catalana en la mitificada guerra del Francès.

La primera mirada que paseó por el horizonte, al sentirse hombre, le hizo testigo del choque violento en nuestra patria de aquella ola colosal de la revolución, engendrada por un siglo entero de predicaciones volterianas, amaestrada por enjambres de filósofos enciclopedistas, no sé si tan sabios como impíos, y coronada aquí por la formidable invasión francesa, contra las tradiciones seculares más firmes, más arraigadas y más queridas del pueblo de España, y con notable especialidad de esta Cataluña que, bien lo sabéis todos, se revolvió indomable y fiera [...].²³⁴⁸

²³⁴⁵ *Ib.*, p. 68-69.

²³⁴⁶ GENÍS, *Galería de Vicenses Ilustres...*, op. cit., p. 19.

²³⁴⁷ *Ib.*, p. 21.

²³⁴⁸ *Ib.*, p. 23-24.

Company de dos cèlebres eclesiàstics, Balmes i el pare Claret, la seva elecció s'explica, també, pel fet que va ser regent del bisbat de Vic durant els anys turbulents de la revolució liberal i la primera guerra carlina, quan exercí com a vicari capitular (1837-1848) després del traspàs del bisbe Corcuera (1835). Genís destacà que Casadevall hagués acceptat de posar-se al davant del bisbat en semblants circumstàncies, quan altres diòcesis havien quedat orfes. El 1848, el mateix any en què les «*tormentas revolucionarias*» a Itàlia obligaren a fugir de Roma al pontífex Pius IX, Casadevall va ser nomenat bisbe de Vic, dignitat que ocupà fins a la seva mort el 1852 i que hauria acceptat resignat per no donar peu a la reobertura d'un eventual procés de supressió de la diòcesi.²³⁴⁹ Del seu episcopat Genís en destaca molt especialment la defensa constant dels interessos i les prerrogatives de l'Església davant el poder de l'Estat, el suport al clergat de la diòcesi, l'impuls donat als instituts religiosos dedicats a l'ensenyament, la recuperació d'alguns temples (com l'exconvent de la Mercè), o les advertències llençades als alts poders polítics sobre els perills de la llibertat de premsa i la «*propaganda de ideas impías que se extendía por España*».²³⁵⁰

3.6.3.8. Ramon Sala i Saçala, patrici i cabdill vigatà contra els francesos

Sala i Saçala, veguer de Vic i cabdill en les guerres mantingudes a la zona contra els francesos a la fi del segle XVII, va ser el darrer personatge que va rebre el nomenament de vigatà il·lustre abans que aquella iniciativa patís una llarga interrupció que acabà amb la periodicitat regular mantinguda fins aleshores. El responsable del discurs necrològic aquell any va ser Joaquim d'Abadal, prohoms amb un pes important en la vida política local i al qual hem vist implicat en moltes iniciatives culturals i institucionals del període. L'acte de col·locació del retrat aquell any 1897 va tornar a reunir un públic nombrós i distingit. A més de la presència, entre d'altres, del bisbe, l'alcalde i bona part dels regidors, el vicari general i el jutge municipal, també es comptà amb l'assistència de representants dels sometents i dels municipis d'Olot i Sant Esteve d'en Bas, poblacions més o menys implicades en alguns dels fets d'armes en què havia pres part Sala i Saçala.²³⁵¹ Aquell any, a més, un cop acabat l'acte, els assistents van traslladar-se en comitiva fins al carrer Corretgers, on es va descobrir una làpida

²³⁴⁹ *Ib.*, p. 39 i 50.

²³⁵⁰ *Ib.*, p. 53-63.

²³⁵¹ *La Veu del Montserrat*, núm. 27, 3-7-1897, p. 212; *Íd.*, núm. 28, 10-7-1897, p. 222; *El Norte Catalán*, núm. 553, 10-7-1897.

commemorativa a la façana de la que es presumia que era la casa solar de l'homenatjat. La placa va instal·lar-la l'ajuntament a petició de la junta nominadora d'aquell any.²³⁵²

Segons D'Abadal, després de tenir com a protagonistes de la solemnitat «*a un Santo excelso, sabios profundos, elevados y probos funcionarios y pundorosos militares*», era el torn del «*tipo interesante y simpático del caudillo popular*», d'aquell que sense ser militar de professió, apercebut la pàtria amenaçada, estava disposat a abandonar temporalment la comoditat, els béns i la família per posar-se al capdavant dels seus conciutadans en una situació crítica.²³⁵³ Com era habitual en aquells casos, el conferenciant va fer al·lusió a la notabilitat del llinatge al qual pertanyia l'homenatjat, membre d'una «*antigua y noble familia de esta Ciudad que se había ya distinguido por los servicios de todo género que había prestado*».²³⁵⁴ Tot i que el conferenciant reconeixia que de l'adolescència del personatge no se'n coneixia absolutament res, d'acord amb la funció exemplaritzant de la galeria, aventurà que «*no perdería el tiempo en locos devaneos ni perezosas diversiones*».²³⁵⁵

Més enllà d'això, el càrrec de veguer que exercí Sala i Saçala, donà ocasió de detallar la naturalesa i les atribucions d'aquesta autoritat, que D'Abadal diferencià de les que eren pròpies del consell de la ciutat. Les consideracions fetes sobre l'ordenament institucional de l'època són, en general, clarament positives. Lògicament no es tracta de notes erudites sense altra intenció que la merament informativa. Així, del consell municipal, per exemple, en destacà que els membres eren triats per sorteig entre persones elegides pels distints estaments, classes i gremis de la ciutat, els quals constituïen la representació genuïna de la població: «*era una oligarquía racional, el polo opuesto a las modernas democracias*».²³⁵⁶ En el seu discurs, D'Abadal subratllà el pes i la importància d'aquesta institució i la consideració i respecte que mereixia de totes les autoritats, una imatge que de segur l'auditori havia de contrastar amb la suposada subordinació que patien els municipis moderns en un context dominat per l'excessiva centralització administrativa, segons denunciaven repetidament els poders locals.

²³⁵² AMV, Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897, 11-1-1897.

²³⁵³ ABADAL, *Ramon Sala...*, op. cit., p. 5-6.

²³⁵⁴ *Ib.*, p. 7.

²³⁵⁵ *Ib.*, p. 8.

²³⁵⁶ *Ib.*, p. 11.

El panegíric en qüestió dedica força atenció a les accions d'armes contra els francesos en les quals va prendre part Sala i Saçala a l'entorn del 1695, en el marc de la guerra dels Nou Anys, però tampoc oblida els conflictes previs que des del 1635 enfrontaren la Monarquia Hispànica amb França i que afectaren negativament el territori. D'Abadal comenta les conseqüències de la presència de les tropes castellanes al Principat, denuncia els abusos comesos i la «*ineptitud del arrogante Conde Duque de Olivares*». No hi falta, és clar, la referència a la revolta catalana del 1640 i al Corpus de Sang, episodis mitificats per la historiografia romàntica.

[...] los catalanes que no estaban acostumbrados a sufrir los atropellos de ejércitos mercenarios; y viendo pisoteados sus fueros y privilegios y menospreciadas sus reclamaciones por el funesto Olivares, [...], se rebelaron contra sus opresores.²³⁵⁷

De la personalitat de Sala i Saçala el seu biògraf de circumstàncies en destacà el «*carácter de un hombre formal y digno que ni se muestra altanero ni quiere parecer falsamente modesto*», i el qualificà de «*ser superior a las mezquinas pasiones a que está sujeto el vulgo de los hombres; vemos en él al verdadero patricio que sirve a su país sólo por el amor que le tiene y no por bastardos móviles*».²³⁵⁸ En aquest sentit, D'Abadal aprecià el fet que l'homenatjat hagués depositat les armes i retornat a les seves activitats habituals un cop acabades les accions de guerra. Mort molt jove, Sala i Saçala va ser enterrat a la catedral, una distinció poc habitual entre els seglars. D'Abadal estimà que els compatricis trobarien a faltar el seu lideratge pocs anys més tard, en el marc de la «revolta dels vigatans» del 1704-1705. Els comentaris a propòsit de la guerra de Successió adopten un to d'afirmació patriòtica catalana i l'autor no dubtà a afirmar que aleshores «*Cataluña estaba unánime en la defensa de una causa noble y generosa*».²³⁵⁹

D'acord amb la funció emuladora i disciplinària que hem anat retraient, D'Abadal observà que el deure dels vigatans era «*honrar la memoria del héroe e imitar las virtudes del insigne patricio*».²³⁶⁰ Entre aquestes, de nou la més destacada era la profunda religiositat del personatge homenatjat. El biògraf mateix n'extreia les seves conclusions i veia en aquell fet una nova confirmació que «*no existen vicenses distinguidos e ilustres que no sean al mismo tiempo sinceramente religiosos. En nuestra*

²³⁵⁷ *Ib.*, p. 17.

²³⁵⁸ *Ib.*, p. 45 i 52.

²³⁵⁹ *Ib.*, p. 72.

²³⁶⁰ *Ib.*, p. 73.

*Ciudad se compenentran y confunden en uno solo los sentimientos de amor a Dios y a la Patria».*²³⁶¹

El juliol del 1897, a la fi del discurs d'homenatge a Sala i Saçala, el bisbe Morgades va prendre la paraula per destacar la importància d'aquella festa anual, «una de las millors provas de la cultura de la població», fet que el portà seguidament a valorar positivament l'estat de l'ensenyament a la ciutat, «suficient per conservar l'il·lustració de que en tot temps han donat mostrars sos fills».²³⁶² *El Norte Catalán*, en la ressenya que va fer de l'acte, qualificava aquella festa com la «*más notable, más hermosa y más espléndida que se celebra en esta ciudad, después de los cultos religiosos*».²³⁶³ Per motius que desconeixem, però, aquell acte va interrompre's i el 1898 ja no va celebrar-se. El periòdic integrista de la ciutat apuntava a raons econòmiques i expressava el seu desig que aquella aturada fos puntual, però com ja hem apuntat no va ser fins al 1924 que la voluntat de represa va veure's temporalment satisfeta.²³⁶⁴ En qualsevol cas, és evident que en aquells primers anys, a les darreries de vuit-cents, la Galeria de Vigatans Il·lustres va ser un instrument més al servei de l'afirmació dels poders locals constituïts i de la configuració d'una particular cultura política que estava al servei de les institucions i els sectors socials hegemònics.

²³⁶¹ *Ib.*, p. 65.

²³⁶² *La Veu del Montserrat*, núm. 28, 10-7-1897, p. 222.

²³⁶³ *El Norte Catalán*, núm. 553, 10-7-1897.

²³⁶⁴ *Íd.*, núm. 592, 9-4-1898.

4. CONCLUSIONS

El fet d'haver formulat conclusions parcials en el transcurs d'aquest treball ens eximeix de donar major extensió al present apartat, on ens limitem a recollir i comentar alguns dels resultats principals que es deriven de l'estudi dut a terme. Com veurem, alguns dels punts conclusius tenen un major grau de provisionalitat i en algun cas s'apunten possibles vies de desenvolupament de les qüestions plantejades.

En les dècades centrals del vuit-cents, Catalunya, com bona part d'Occident, va transformar-se ràpidament però ho va fer de manera molt desigual. D'acord amb els paràmetres de l'època, algunes poblacions i espais van ocupar una posició capdavantera en el desenvolupament regional mentre que d'altres van ser arraconades a una posició subalterna i perifèrica. Disposem d'alguns testimonis que ens permeten afirmar que en les dècades centrals del segle XIX, almenys entre una part de l'elit vigatana, va existir la percepció -més o menys viva i estesa- que la ciutat travessava un període de crisi. Alguns escrits coetanis, com hem vist, traslladen la impressió que l'emergència del món contemporani portava irremeiablement la ciutat a tenir un paper menor, residual. En alguna mesura, es considerava que el retardament i la pèrdua d'influència de la ciutat era fruit d'una dinàmica centralitzadora intrínseca a la «modernitat», que tendia a desplaçar els centres de població petits i subalterns a una posició marginal. Correlativament, va existir una certa consciència de retardament respecte a altres poblacions que llavors mateix estaven experimentant una trajectòria més puixant i responien més adequadament als paràmetres de progrés de l'època.

Els testimonis al·ludits no fonamentaven la seva impressió únicament en la pèrdua d'efectius demogràfics i en el fet que no s'hagués consolidat una industrialització fabril d'envergadura, sinó que la percepció responia també a altres consideracions. Com hem vist, la posició insatisfactòria en la xarxa de comunicacions i transports o la inexistència de determinats equipaments, serveis i espais públics considerats signe de civilitat també van ser motius recurrents de queixa. En aquest marc, l'escàs desenvolupament de la vida associativa local, l'absència de vida periodística pròpia o la manca de societats d'estalvi i de crèdit, per exemple, van ser vistos pels sectors més dinàmics de l'elit vigatana com a handicaps i símptomes d'un endarreriment lamentable.

Semblants constatacions van servir per fonamentar la imatge d'una ciutat estacionària i vinguda a menys. La reiteració en el plany no significa que Vic i el segment social més influent de la seva població es consumís en el derrotisme i l'apatia sense articular cap tipus de resposta a propòsit. De fet, fins i tot els discursos més

planyívols podien tenir la seva funcionalitat al servei, principalment, de les expectatives i els interessos dels sectors mateixos que formulaven aquells enunciats. No poques vegades aquest tipus d'argumentari que subratllava la situació desfavorable en què es trobava la ciutat va esgrimir-se davant les autoritats polítiques i econòmiques amb l'objectiu d'aconseguir minimitzar la pressió fiscal sobre el municipi. Aquest últim, de fet, va ser un determini transversal en les diverses conjuntures tractades, perseguit amb insistència per les diferents fraccions que es disputaven el poder municipal i, també, pels contribuents del terme.

En altres ocasions, els diagnòstics crítics i negatius que es feien sobre l'estat de la població cercaven identificar un seguit de carències que calia corregir i anaven adreçats a sensibilitzar els compatricis (en especial, és clar, el segment social que es considerava posseïdor d'un ascendent i responsabilitat superiors) amb l'objectiu d'estimular una actitud més «proactiva» i propiciar una reacció col·lectiva que servís d'esperó. En aquest marc, el quadre desfavorable sobre l'estat de la ciutat també va ser utilitzat per reclamar la desaparició de les rivalitats i les divisions intestines i exigir cohesió i cooperació. L'elit local sempre es va mostrar poc favorable a admetre l'existència de fractures en la col·lectivitat, per tal com aspirava a que aquesta fos una entitat harmònica i el seu un lideratge social «natural», fonamentat en una autoritat de tipus tradicional.

Com també hem tingut oportunitat de veure, va existir un filó discursiu que va tendir a sublimar aquest estat de relatiu retardament i aïllament i va presentar-ne el vessant més favorable. D'alguna manera, la contrapartida a no ocupar un lloc capdavanter en el desenrotllament «modern» era el fet que la ciutat i el seu entorn havien quedat relativament resguardades d'influències i evolucions tingudes per perniciosos (com la proliferació de doctrines politicosocials radicals o la secularització dels costums i la moral, posem pel cas). A Vic i la «muntanya catalana» s'hi haurien conservat uns hàbits socials i un bagatge de valors i creences sancionats per la tradició i la religiositat que es reclamaven com a model de genuïtat i de virtut. D'acord amb aquestes formulacions, si en l'ordre del progrés material aquell medi humà ocupava un esglau inferior, en el moral, per contra, es reclamava la seva indiscutible superioritat. Aquest tipus de plantejaments, dirigits a afirmar i legitimar unes formes de vida i uns principis d'organització social que en certa manera podien considerar-se desafiats per les dinàmiques de canvi històric en curs, han de ser integrats en el complex de respostes

que el «medi local» vigatà (i molt particularment el segment de què ens hem ocupat) va formular davant els reptes que li va plantejar l'època.

El desenrotllament sostingut del món associatiu i de la premsa local durant el període poden ser interpretats com un signe de vitalitat ciutadana i, en part, com un indicatiu de l'emergència del món contemporani i de la difusió territorial d'algunes de les manifestacions que li són pròpies. Tots dos fenòmens van ser elements fonamentals en la construcció d'un espai públic ciutadà que va anar assolint una dimensió i importància creixents, especialment en les dècades finals del segle. Com hem vist, és possible observar una certa correlació entre el desenrotllament de la fracció del món associatiu estudiat i la represa reeixida de la premsa local durant la dècada del 1860 i, semblantment, constatem un relatiu paral·lelisme en l'ampliació i la diversificació d'ambos fenòmens especialment a partir de finals del decenni del 1880, quan la politització d'aquestes expressions socioculturals també va assolir un grau superior.

Per tot el que hem anat explicant, no resulta sorprenent que un grup de persones pertanyents a la fracció ciutadana més influent i emprenedora posés en marxa als inicis dels anys 1860 iniciatives com el Cercle Literari de Vic i *El Ausonense*, les quals van arrancar amb una inequívoca vocació instrumental. La seva creació va respondre a la voluntat d'un sector de l'elit de dotar la ciutat d'algunes de les expressions de civilitat que corresponien a la «modernitat» vuitcentista i que altres poblacions importants ja tenien, i de comptar amb eines que li permetessin incidir de manera eficaç en l'entorn humà de què formava part. Els seus impulsors van aduir que aquelles iniciatives estaven inspirades per pur patriotisme i que havien de ser un estímul per a una població que passava per hores baixes.

Ja hem insistit en l'enorme importància que en aquest context va tenir el Cercle Literari de Vic. L'entitat resulta de gran interès. A més de ser un focus d'activitat cultural i intel·lectual apreciable, va aglutinar bona part de l'elit de la població i va actuar com un fòrum de debat ciutadà rellevant, essent el punt de partida d'un conjunt d'iniciatives col·lectives de notòria transcendència. Sens dubte, el «Círcol» sobresurt com un espai de sociabilitat clau del segment social objecte del nostre estudi i va ser vehicle fonamental de les seves inquietuds i aspiracions. Certament, altres entitats dins el teixit associatiu analitzat van ser també molt importants per a l'elit. És el cas, particularment, del Casino *Vicense*. Cal dir, no obstant, que la manca de documentació referent a aquest període no permet un aprofundiment semblant al que hem fet amb el

Cercle Literari i, a més, no tenim indicis que fos un generador d'iniciatives comparable. Hem vist, també, que altres associacions van tenir destacats membres de l'elit ciutadana en les seves files, però cap com el «Círcol» va aconseguir una transversalitat igualment apreciable entre aquest sector de la col·lectivitat.

L'elit vigatana del període no respon a una adscripció socioprofessional homogènia. Això no obstant, entre aquest sector sobresurten particularment alguns individus pertanyents a famílies propietàries de destacats patrimonis immobles i, també, alguns professionals liberals. Tot i que l'anàlisi d'una instància rellevant de poder com l'ajuntament demostra la presència molt considerable que alguns sectors mitjans pertanyents a la menestralia benestant van assolir-hi a partir del Sexenni, un segment minoritari format principalment per hisendats i individus pertanyents a les professions liberals va continuar mantenint una influència i un protagonisme molt notables en el conjunt la vida col·lectiva local i, de fet, va tendir a ocupar majoritàriament, també, els primers càrrecs de representació del consistori durant una part considerable del període estudiat.

En aquest punt, subratllem de nou que els conceptes de poder municipal i poder local no són plenament assimilables i que aquest darrer no pot identificar-se exclusivament amb les institucions politicoadministratives. Una prova que denota clarament que no en tots els contextos del període es va veure en el personal polític municipal i en el consistori un referent d'autoritat, prestigi i influència prou consistent, la tenim, per exemple, en el recurs a les juntes auxiliars o consultives que, formades generalment per individus amb un fort ascendent a la localitat, es van crear en circumstàncies difícils -per bé que molt dissemblants- el 1874 i el 1882.

Encara en aquest pla, si bé caldria una investigació més aprofundida i el recurs a la història comparada, podem pensar que en certa mesura l'absència d'un rellevament més substancial entre els detentors del poder local respon parcialment a la inexistència de transformacions socioeconòmiques de major abast a la població durant el període i, també, a la incapacitat dels sectors socials subalterns per vertebrar alternatives prou consistentes i duradores com per desafiar de manera eficaç les hegemonies establertes.

La vida política (entesa en un sentit ampli), la pugna pel poder entre fraccions competitives o els conflictes d'interessos en l'«espai local» no poden comprendre's adequadament, en absolut, a partir de solidaritats oposades fonamentades de manera exclusiva en la pertinença a corrents politicoideològics més o menys ben organitzats i

vertebrats territorialment. Els factors de tipus personal i familiar, els components de caràcter professional o gremial i els interessos particulars de tipus material també són elements que han de ser contemplats. Ho posen de manifest, en alguna mesura, l'«afer de les aigües», els conflictes amb el sector carni o les aliances relativament heterogènies des del punt de vista estrictament politicoideològic que va traçar l'elit en les dues darreres dècades del segle, les quals van ser la base de les candidatures municipals de consens que van protagonitzar bona part de la vida municipal de finals de la centúria.

Des del punt de vista de la sensibilitat politicoideològica i de l'adscripció partidista, l'elit vigatana tampoc va ésser un grup monolític. Tot i que els seus membres responen a un ventall relativament ampli que va tenir com a extrems l'integrisme catòlic i el carlisme, per una banda, i el republicanisme moderat (una autèntica minoria), per l'altra, podem situar el punt de gravetat en posicions acusadament conservadores, marcades per un fort component antiliberal.

De manera genèrica, podem afirmar que el gruix de l'elit vigatana compartia principis com la defensa a ultrança de la propietat privada i de l'ordre públic, l'acceptació de la naturalesa jeràrquica de l'organització social i la deferència devers els lideratges establerts, la defensa de l'Església i la religió catòliques, la resistència a la secularització de la cultura, la reivindicació del proteccionisme econòmic i l'afany per preservar el control i la capacitat d'actuació sobre l'«espai local» considerat propi, amb una correlativa predisposició a considerar com una ingerència la influència efectiva sobre la col·lectivitat d'instàncies amb el centre decisor situat a l'«exterior», particularment en els casos en què els poders locals no disposaven d'un rol d'arbitratge decisiu.

Més enllà d'això, també cal considerar que existien altres factors que conferien cohesió a l'elit, entre els quals els lligams personals i de parentiu, les trajectòries formatives compartides o homologables -primer a Vic en institucions dependents de l'Església com el col·legi de segon ensenyament i el seminari, i, més endavant, en alguns casos, a la Universitat Barcelona-, la freqüentació dels mateixos espais de sociabilitat i, en definitiva, el reconeixement recíproc dels seus membres com a individus d'un estatus social superior. En aquest punt, volem dir que convindria abordar de manera sistemàtica l'anàlisi de les estratègies familiars i les xarxes de relació fonamentades en el parentiu, per tal com s'intueixen com un factor molt rellevant per comprendre les dinàmiques polítiques i les estratègies de (re)producció del poder.

A pesar de la indiscutible supremacia ideològica conservadora a la qual ja ens hem referit, les elits i els poders locals no van mantenir una actitud obcecada i immobilitista en totes les facetes de la vida col·lectiva. Això no significa que nombrosos aspectes del món contemporani emergent no generessin incertesa, preocupació o repudi. A pesar de tot, entre una part més o menys important dels sectors més influents de la societat vigatana constatem una predisposició favorable a l'acceptació i la promoció de determinades innovacions, en la mesura que s'instal·la el convenciment que la manca d'iniciativa pròpia i una adequació insuficient a la marxa canviant de les coses accentuava el risc de pèrdua d'influència i de perjudici dels seus particulars interessos.

Com hem vist, l'elit de la ciutat va mostrar un interès considerable per la modernització de l'agricultura comarcal. Els debats, les conferències i els certàmens (només projectats o efectivament celebrats), la difusió d'alguns escrits o el foment de l'associacionisme agrari en són testimoni. És lògic que fos així, no només perquè el sector continuava ocupant una proporció important de la població comarcal, sinó també perquè una part molt rellevant de l'elit tenia en la propietat rural els orígens de la seva fortuna i els fonaments de la seva ascendència social. Semblantment, almenys una part de les elits i els poders locals a Vic va mobilitzar-se per aconseguir posicionar la ciutat de manera favorable en el si de la xarxa de comunicacions i transports. La reclamació de millores en el servei de correus o l'interès constant per l'arribada del ferrocarril i la millora de les carreteres en són una prova fefaent. En un context d'integració territorial creixent, el fet de gaudir d'una accessibilitat adequada era fonamental per mantenir unes expectatives de futur favorables. En alguna mesura, el paper de les elits i els poders locals en aquest darrer àmbit va consistir en considerar els efectes que podia tenir per a l'«espai local» la millora dels transports i les comunicacions, en crear un estat d'opinió propici a aquelles innovacions entre els conciutadans, i en procurar predisposar favorablement els actors institucionals i econòmics implicats perquè la ciutat veiés aconseguit els seus objectius. En empreses com la construcció del ferrocarril, però, que exigien una mobilització de capitals molt considerable, la capacitat d'influència i acció efectives de l'elit local va tenir limitacions molt importants.

Evidentment, que la població mantingués capacitat per generar activitat econòmica i que ocupés una posició més o menys rellevant en la xarxa de comunicacions i transports eren factors que coadjuvaven al fet que Vic preservés una capacitat d'atracció i de relació efectives sobre el territori circumdant. Les elits i els poders locals vigatans van

fer patent, a bastament, durant el període, el seu desig que la ciutat mantingués un cert influx en l'entorn i que ocupés una posició de relativa centralitat en el país. En aquest sentit, hem vist que els actors socials i polítics protagonistes d'aquest estudi van mostrar una determinació aferrissada per preservar la condició de capital administrativa (civil i eclesiàstica) de la ciutat. Per a aquests sectors i instàncies, conjurar -o modular, si més no- la «periferització» del medi humà de què formaven part era una forma de preservar, també, el seu estatus i el seu poder efectiu.

En un ordre diferent però complementari, la reclamació d'una capitalitat simbòlica sobre la «muntanya catalana» hem d'entendre-la com una forma de prestigiar la ciutat, d'atribuir-li un rang superior al que li conferia l'ordre juridicoadministratiu vigent. Dins un esquema de representació dual del país en què la noció de muntanya s'associava a uns valors i principis ideològics fonamentats en la tradició i la religiositat, l'autoproclamació com a «capital de la muntanya» significava associar-se amb la defensa militant d'aquests postulats i atribuir-se una autoritat i un rol de representació sensibles sobre una part rellevant del rerepaís.

I és que efectivament, com hem anat insistint, els processos de canvi històric en curs afectaven àmbits molt diversos de la vida col·lectiva i van motivar per part de les elits i els poders locals una resposta igualment complexa. L'acceptació i la promoció selectiva d'alguns canvis economicomaterials va ser part important de l'exercici d'adequació que exigien les noves circumstàncies, però l'activitat no va esgotar-se en aquest àmbit. La reacció del «medi local» vigatà, amb els seus sectors més influents al capdavant, va comprendre altres facetes com l'articulació d'unes línies de discurs dirigides a prestigiar la ciutat, a capitalitzar-la simbòlicament. L'invocació dels orígens remots de la població i de la seva participació destacada en esdeveniments transcendents per al país, o la insistència en presentar-la com un bressol de personalitats destacades eren recursos que cercaven subratllar l'agència històrica de la ciutat com un factor que l'acreditava per continuar detenint un rol important. Deixant altres consideracions a part, sembla clar que entre les intencionalitats subjacents en aquest tipus de plantejaments hi havia, com a component destacat, l'interès dels poders locals per (re)produir-se com a agents polítics i socials significatius.

Sense allunyar-nos d'aquestes apreciacions, hem vist en la Galeria de Vigatans Il·lustres un exemple paradigmàtic, eloqüent, de la intervenció intencionada dels poders i les elits locals en l'espai públic i del contingut significatiu de les seves iniciatives

institucionals en el període de finals de segle. L'empresa va tenir una funció eminentment representativa i exemplar. Va encaminar-se a fomentar l'autoestima local, a establir com a definitoris i referencials uns determinats valors i principis ideològics, i a legitimar les hegemonies socials vigents. En definitiva, com ja s'ha dit, la galeria i la festa anual van ser un instrument més en la construcció i l'expressió d'una determinada cultura civicopolítica local. Amb iniciatives com aquesta, l'elit i els poders de la ciutat van patrocinar un discurs a mida amb intencionalitat performativa que establia com havia estat, com era i com havia de ser la col·lectivitat, una operació que, al seu torn, situava els agents socials i polítics més influents de la població com els seus líders naturals i els més legítims representants.

Constatem en les dues darreres dècades del vuit-cents i, potser, particularment en els darrers quinze d'anys de la centúria, una molt considerable mobilització de les elits locals, que va concretar-se i posar-se de manifest en àmbits i accions prou diferents. Certament, la pressió als poders públics en reclamació del proteccionisme econòmic, l'afició col·leccionista i les iniciatives diverses en el camp del patrimoni artisticoarqueològic, la implicació en les mobilitzacions patrioticoreligioses, la campanya en defensa de la conservació del dret civil català, l'emblematicització dels fills il·lustres, l'impuls de l'associacionisme agrari propietari, etc. configuren un conglomerat complex i polifacètic que, en gran part, va tenir com a principals agents un mateix grup d'individus que en el «medi local» reunien en un grau o altre potencialitat econòmica, influx efectiu sobre la col·lectivitat i prestigi. Es tracta, en bona mesura, del mateix segment ciutadà que a mitjan dècada del 1880 va mobilitzar-se per desbancar De Vernis i els seus partidaris i adoptar el control efectiu del poder municipal, trencant de manera clara amb l'actitud de relatiu retraïment polític que l'elit havia mantingut durant almenys una part del Sexenni.

Caldria veure amb detall si la mobilització de l'elit vigatana va tenir una relació d'equivalència clara en altres punts del país i quines van ser les causes compartides que van excitar semblant resposta, perquè com hem esmentat, en algunes de les campanyes estudiades els prohoms i les institucions vigatanes van confluïr amb els sectors dirigents d'altres territoris del Principat. Les iniciatives empreses pels individus rectors del «medi local» vigatà a finals de segle van respondre al determini d'evitar el perjudici dels seus interessos materials, de mantenir la seva hegemonia sobre la col·lectivitat i de preservar certes institucions, valors i principis ideològics definitoris, elements que es

consideraven en risc d'erosió en el nou context històric i que exigien una reacció a propòsit. A mode preliminar podem considerar que factors tan diversos com la crisi agrària finisecular, la convergència amb el programa recatolitzador i conservador d'una Església rehabilitada que cercava incrementar la seva influència social, o la necessitat de mantenir la vigència de determinats interessos, nocions ideològiques i lideratges en un espai públic i polític més multitudinari, plural i potencialment competitiu -pensem en els marcs normatius reguladors més amplis relatius a la premsa, l'associacionisme i el sufragi, per exemple- van poder motivar i donar impuls a la mobilització de l'elit en aquell període.

No volem arribar al final d'aquestes conclusions sense insistir en la pervivència, a Vic, d'unes dinàmiques locals diferenciades en l'esfera política, sense negar en absolut que el país es trobava en vies d'una integració i interdependència creixents en l'àmbit econòmic, social, cultural i polític. Com afirma Yves Rinaudo, l'«espai local» és un objecte organitzat, administrat i controlat, però alhora, és també un subjecte de poder relativament autònom.²³⁶⁵ La intervenció del poder central i les autoritats politicoadministratives superiors en el municipi i allò que s'esdevé políticament en els àmbits estatal i regional-metropolità de referència és fonamental per comprendre les dinàmiques i les correlacions de força a l'«espai local», però ni aquest és una simple prolongació o reflex de les altres esferes i instàncies esmentades, ni podem entendre les relacions mútues en termes de simple subordinació-dominació.

Sembla clar que en el període analitzat, les elits i el poder local de la ciutat van haver d'actuar en fronts múltiples per afirmar la seva posició i definir el seu rol en una societat en transformació. Els mòbils i els determinis que van incitar l'acció d'aquests actors ja han estat apuntats. L'imperatiu era complex i la resposta també havia de ser-ho. Si, com hem vist, l'atenció dedicada al vessant economicomaterial era indispensable, no ho era menys l'empresa de legitimació política i simbòlica que havien de dur a terme per aconseguir la seva (re)producció al capdavant de la col·lectivitat.²³⁶⁶ En aquest sentit, ens sembla que la generació de formulacions polítiques i ideològiques

²³⁶⁵ Yves RINAUDO, «Un équilibre méditerranéen: le pouvoir local entre l'État et le territoire», *Études Rurales*, núm. 101-102, 1986, p. 203-217.

²³⁶⁶ Són interessants, en aquest sentit, els plantejaments de Pierre-Yves SAUNIER sobre Lió. *Vid. L'esprit lyonnais XIXe-XXe siècle. Genèse d'une représentation sociale*, Paris, CNRS, 1995; ÍD., «Les entrepreneurs du local. Actions érudites à Lyon sous la Troisième République», a Bruno DUMONS i Gilles POLLET (dirs.), *Élites et pouvoirs locaux. La France du Sud-Est sous la Troisième République. Actes des journées d'études, Lyon, 21 et 22 mars 1996*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1999, p. 277-299.

diferenciades de base local -com el «vigatanisme»-,²³⁶⁷ s'explica en part per l'existència correlativa d'unes elits i uns poders locals interessats en delimitar un *ethos* col·lectiu particular -i, doncs, d'establir com a defintoris uns determinats principis morals, ideològics i comportamentals- i de consagrar els actors socials i polítics esmentats -els quals són els principals promotors d'aquests enunciats- com els més legítims i genuïns representants de la comunitat. Quan els agents al·ludits invocaven semblants formulacions i naturalitzaven el seu lideratge al capdavant de la ciutat, al capdavant procuraven desarticlar l'eventual concurrència d'actors i projectes alternatius a l'«interior» de l'«espai local» (ja hem vist altres pràctiques en el mateix sentit com el foment d'un discurs «administrativista» o el patrocini de candidatures unitàries sota la seva direcció). Al seu torn, en (re)produir la col·lectivitat com a subjecte històric substantiu, procuraven preservar l'espai d'influència propi i garantir la seva continuïtat com a agents socials, polítics i institucionals rellevants davant les instàncies «exteriors».

Més enllà de les possibles línies de desenvolupament d'aquest estudi que ja hem apuntat, considerem que seria de gran interès ampliar cronològicament el plantejament efectuat per abastar el període que va de la descomposició de l'Antic Règim i la configuració emergent dels règims liberals, en el primer terç del segle XIX, fins al sorgiment de la societat de masses i la consolidació de la segona revolució industrial, un segle més tard. Considerem que avaluar les qüestions plantejades en la llarga durada i efectuar exercicis d'història comparada a partir d'altres estudis de cas triats de forma intencionada configurarien un camp de treball ambiciós ple de possibilitats que fora bo continuar conreant.

²³⁶⁷ En el nostre àmbit els estudis sobre les identitats i les cultures polítiques locals no ha merescut gaire atenció. Això no obstant, disposem d'alguns treballs interessants. Vid. CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Identitat local i gestió de la memòria. Actes de VII Congrés d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 28 i 29 de novembre de 2003*, Barcelona, L'Avenç, 2004. En aquest volum es recullen aportacions relatives a casos locals diversos, entre els quals els de les ciutats de Vilanova i la Geltrú, Terrassa, Sabadell i Vic. Aquest darrer va ser tractat per Xavier Tornafoch en una comunicació que porta per títol «La consolidació del "vigatanisme" com a eix vertebrador de la cultura política local». Xavier Marcet, que ha tractat especialment el cas de Terrassa, estableix una correlació entre la continuïtat d'un bloc de poder en un espai determinat i la formació d'un discurs marcadament localista; Xavier MARCET, «Los mecanismos de poder local en Catalunya», a AGIRREAZKUENAGA i URQUIJO (eds.), *Perspectivas de la historia local...*, op. cit., p. 107-116. Sobre Tortosa vid. Jacobo VIDAL FRANQUET, «El tortosinisme. Unes impressions», *Plecs d'Història Local*, núm. 119, 2005, p. 3-6; Agustí AGRAMUNT, «Els mites del tortosinisme» a Ramon ARNABAT i Antoni GAVALDÀ (eds.), *Homenatge al doctor Pere Anguera. Història local. Recorreguts pel liberalisme i el carlisme*, Catarroja / Barcelona, Afers / Grup ISOCAC-URV, 2012, vol. I, p. 79-94. Fora de Catalunya algunes ciutats que han merescut bons estudis són Vitoria i Castelló. Vid. Antonio RIVERA, *La conciencia histórica de una ciudad: El «Vitorianismo»*, Vitoria, Diputación Foral de Álava, 1990; ÍD., «La cultura de lo local: Vitoria y el 'vitorianismo'», *Alcores*, núm. 3, 2007, p. 107-131; Ferran ARCHILÉS [et al.], *Ser de Castelló. La identitat local en l'època contemporània (c. 1880-1936)*, [Castelló de la Plana], Fundació Dávalos-Fletcher, 2011.

5. APÈNDIX

5.1. El Cercle Literari de Vic

5.1.1. Quadre sinòptic del socis integrants de les comissions preparatòries i de la junta interina²³⁶⁸

| Noms i cognoms | Domicili a Vic | Professió | Natural de | Data de naixement ²³⁶⁹ |
|------------------------------|----------------------------|--|---------------------|-----------------------------------|
| Ramon Bru de Sala March | Pl. Don Miquel Clariana, 8 | Hisendat-propietari | Vic | 1801 |
| Climent Campà Cardona | St. Miquel dels Sants, 5 | Metge | Folgueroles | 1811 |
| Marià Fàbregas Casadevall | St. Miquel dels Sants, 11 | Advocat | Vic | 1836 |
| Eduard Teixidor Pujadas | Ramada, 7 | Prevere (canonge) | Caldes de Montbui | 1821 |
| Francesc Xavier Calderó Vila | Ramada, 8 | Hisendat-propietari | Vic | 1832 |
| Agustí Canalda Calvo | R. del Carme, 1 | Farmacèutic | Rubí | 1829 |
| Ramon Vinader Nubau | Ramada, 5 | Advocat | Vic | 1830 |
| Joaquim Salarich Verdaguer | Pl. del Carbó, 3 | Metge | Vic | 1816 |
| Miquel Albareda Font | Manlleu, 17 | Advocat | Vic | 1830 |
| Josep Anglada Alier | --- | Prevere | Tàrrrega | 1825 |
| Antoni Valls Miquelerena | Cardona, 25 | Advocat | Vic | 1834 |
| Jeroni Serdà Casas | R. del Carme, 7 | Comerciant (Mercader de gergues. Indústria del cànem i el lli. Fabricant de fil amb dos telers) | Vic | 1829 |
| Salvi Almató Rivera | Cardona, 1 | Metge | Olesa de Montserrat | 1827 |

²³⁶⁸ Font: Elaboració pròpia. *Vid.* el detall de les fonts utilitzades i algunes consideracions metodològiques al punt 1.4.3. d'aquest treball.

²³⁶⁹ En el cas de les dates de naixement dels socis cal tenir en compte que aquesta dada en ocasions no apareix explícitament als padrons de població i, per tant, s'ha hagut de deduir de l'edat indicada a la mateixa font, amb el consegüent marge d'error addicional pel fet de no comptar sempre amb el dia i mes corresponents al naixement de l'individu en qüestió ni tampoc, a vegades, amb la corresponent al moment en què va emplenar-se materialment el full del padró. Aquestes imprecisions naturalment són substancials en relació a l'individu en qüestió, però són molt poc significatives estadísticament en relació al conjunt.

5.1.2. Quadre sinòptic del socis fundadors²³⁷⁰

| Núm. | Noms i cognoms | Domicili a Vic | Professió | Natural de | Data de naixement ²³⁷¹ |
|------|---------------------------------|---------------------------|---------------------|---------------------|-----------------------------------|
| 1 | Narcís de Bojons Garcia Velasco | Gibraltar, 5 | Prevere (canonge) | Girona | 1816 |
| 2 | Agustí Canalda Calvo | R. del Carme, 1 | Farmacèutic | Rubí | 1829 |
| 3 | Salvi Almató Rivera | Cardona, 1 | Metge | Olesa de Montserrat | 1827 |
| 4 | Marià Fàbregas Casadevall | St. Miquel dels Sants, 11 | Advocat | Vic | 1836 |
| 5 | Antoni Valls Miquelerena | Cardona, 25 | Advocat | Vic | 1834 |
| 6 | Francesc Xavier Calderó Vila | Ramada, 8 | Hisendat-propietari | Vic | 1832 |
| 7 | Miquel Albareda Font | Manlleu, 17 | Advocat | Vic | 1830 |
| 8 | Antoni Soler Trias | R. Montcada, 5 | Advocat | Vic | 1814 |
| 9 | Ramon Llibert Verdaguer | Manlleu, 20 | Advocat | Calldetenes | 1834 |
| 10 | Joaquim Salarich Verdaguer | Pl. del Carbó, 3 | Metge | Vic | 1816 |
| 11 | Pere Bach Targarona | Corretgers, 1 | Prevere | Pruit | 1796 |
| 12 | Ramon Vinader Nubau | Ramada, 5 | Advocat | Vic | 1830 |
| 13 | Joan d'Abadal Cavalleria | Call Nou, 16 | Hisendat-propietari | Castellar de N'Hug | 1813 |
| 14 | Josep Giró Torà | Pl. del Pes, 3 | Farmacèutic | Vic | 1813 |
| 15 | Eduard Teixidor Pujadas | Ramada, 7 | Prevere (canonge) | Caldes de Montbui | 1821 |
| 16 | Rafael de Llanza Esquibel | Argenters, 3 | Hisendat-propietari | Moià | 1820 |
| 17 | Climent Campà Cardona | St. Miquel dels Sants, 5 | Metge | Folgueroles | 1811 |

²³⁷⁰ Font: Elaboració pròpia. *Vid.* el detall de les fonts utilitzades i algunes consideracions metodològiques al punt 1.4.3. d'aquest treball.

²³⁷¹ En el cas de les dates de les dates de naixement dels socis cal tenir en compte que aquesta dada en ocasions no apareix explícitament als padrons de població i, per tant, s'ha hagut de deduir de l'edat indicada a la mateixa font, amb el consegüent marge d'error addicional pel fet de no comptar sempre amb el dia i mes corresponents al naixement de l'individu en qüestió ni tampoc, a vegades, amb la corresponent al moment en què va emplenar-se materialment el full del padró. Aquestes imprecisions naturalment són substancials en relació a l'individu en qüestió, però són molt poc significatives estadísticament en relació al conjunt.

| | | | | | |
|----|----------------------------------|----------------------------|---|-----------------------------------|------|
| 18 | Gabriel Josep Minguell Montasell | St. Miquel dels Sants, 1 | Notari, advocat | Barcelona | 1816 |
| 19 | Josep Maria Bru de Sala de March | Pl. Don Miquel Clariana, 8 | Hisendat-propietari | Vic | 1798 |
| 20 | Llucià Cortinas Sala | Pl. Major, 15 | Hisendat-propietari | Vic | 1808 |
| 21 | Nicanor de Colubí | --- | Militar | --- | --- |
| 22 | Josep Conill Ros | Pl. del Canonge Collell, 5 | Xocolater-Confiter | Vic | 1820 |
| 23 | Joan Soler Arqués | Ramada, 4 | Impressor | Vic | 1825 |
| 24 | Josep Anglada Alier | --- | Prevere | Tàrrrega | 1825 |
| 25 | Josep Soler Arqués | Ramada, 5 | Impressor | Alacant | 1822 |
| 26 | Miquel Bonamich Vila | Vergós, 5 | Músic | Vic | 1833 |
| 27 | Joan Vaxeras Noguera | Pl. Major, 9 | Hisendat-propietari (i agent de negocis) | Barcelona | 1815 |
| 28 | Josep Maria Boixeda Salarich | Neus, 2 | Hisendat-propietari | Barcelona | 1839 |
| 29 | Jeroni Serdà Casas | R. del Carme, 7 | Comerciant (Mercader de gergues. Indústria del cànem i el lli. Fabricant de fil amb dos telers) | Vic | 1829 |
| 30 | Marià Planell Comas | Riera, 30 | Metge | Vic | 1817 |
| 31 | Josep Cirera Albareda | Pl. Don Miquel Clariana, 2 | Hisendat-propietari | Vic | 1825 |
| 32 | Felicià d'Abadal Canal | Riera, 25 | Hisendat-propietari | Vic | 1825 |
| 33 | Ramon Capdevila Lleona | Pl. Major, 34 | Hisendat-propietari (i mercader de teixits) | Vic | 1820 |
| 34 | Josep Gómez Cardos | Ramada, 14 | Jutge de 1a instància | Castejón de las Armas (Saragossa) | 1811 |
| 35 | Pere Estanyol Nuri | R. de Sant Domènec, 2 | Hisendat-propietari | Vic | 1814 |
| 36 | Ramon Bru de Sala March | Pl. Don Miquel Clariana, 8 | Hisendat-propietari | Vic | 1801 |
| 37 | Manuel Galadies de Mas | Riera, 24 | Advocat | Ripoll | 1807 |
| 38 | Marià Clarà Soler | Call Nou, 20 | Escrivent | Vic | 1834 |
| 39 | Fortià Feu Martorell | R. del Carme, 47 | Farmacèutic | St. Feliu de Torelló | 1813 |

| | | | | | |
|----|----------------------------------|--------------------------|---|-----------------------------------|------|
| 40 | Ramon Anglada Pujals | Pl. Major, 35 | Impressor | Vic | 1830 |
| 41 | Josep Font Monfort | Pl. Major, 25 | Hisendat-propietari (i confiter) | Vic | 1819 |
| 42 | Joan Soler Herm | R. Moncada, 5 | Hisendat-propietari | Vic | 1804 |
| 43 | Miquel Bach Toll | St. Miquel dels Sants, 3 | Advocat | Vic | 1803 |
| 44 | Josep Tort Costa | St. Pere, 5 | Fabricant | Vic | 1817 |
| 45 | Miquel Font Font | Ramada, 7 | Notari | Vic | 1813 |
| 46 | Josep Cid Ferrer | St. Miquel Arcàngel, 4 | Prevere (xantre) | Tortosa | 1817 |
| 47 | Francesc Bach Delisau | Neus, 1 | Comerciant (mercader de teixits) | Vic | 1815 |
| 48 | Francesc d'Assís Aguilar Serrat | Vergós, 1 | Prevere (professor del seminari) | Manlleu | 1826 |
| 49 | Francesc de Paula Montero Sierra | Pl. del Pes, 7 | Administrador de Correus | Ronda | 1829 |
| 50 | Joan Àngel Soler ²³⁷² | Riera | --- | --- | --- |
| 51 | Ramon Arbell Reguer | Gurb, 55 | Hisendat-propietari | Vic | 1833 |
| 52 | Joan Sendra Cirera | Gurb, 18 | Fabricant (indústria de la llana i «estampera») | Sta. Eulàlia de Puigoriol (Lluçà) | 1834 |
| 53 | Jacint Comella Llanas | Nou, 42 | Fabricant | Vic | 1811 |
| 54 | Isidre Sobrerriba Barnils | Corretgers, 8 | Hisendat-propietari | Gurb | 1790 |
| 55 | Benet Baquero Capellan | Sta. Maria, 4 | Jutge (cessant) | Vic | 1813 |
| 56 | Francesc Sadurní Capdevila | Riera, 24 | Advocat | Ripoll | 1807 |
| 57 | Jacint Prou Vila | Pl. Major, 12 | Hisendat-propietari | Amer | 1825 |

²³⁷² Miquel S. Salarich, a la seva història del Cercle Literari (p. 243) l'identifica com a Joan Àngel Soler, nascut el 1841, responsable de les classes de francès a l'entitat. Certament, ha de tractar-se del professor que impartia aquesta llengua en els cursos organitzats pel Cercle Literari, però no tenim garanties que el seu segon cognom fos Calvet. A la documentació que es conserva del «Círcol» l'hem trobat sempre únicament amb el primer cognom. En un dels llistats de socis relatius als primers anys de trajectòria de l'entitat, consta com a habitant al carrer de la Riera. Als padrons del 1860 i del 1861 consten un Joan Soler i Arquimbau (jove estudiant natural de Castellterçol) i un Joan Soler i Galtés (jove nascut a Igualada el 1839 que prové de Barcelona i que el 1861 ja no consta com a estudiant sinó com a professor). Semblaria que podria ser aquest, el soci fundador del «Círcol» i el responsable de les classes de francès, però davant el dubte hem preferit no incloure les seves senyes.

| | | | | | |
|----|--------------------------------------|---|---------------------------------|--------------------------|------|
| 58 | Domènec Creixans Colomer | Pl. Major, 25 | Confiter | --- | 1825 |
| 59 | Josep Casas Devesa | St. Miquel dels Sants, 16 | Metge | Vic | 1816 |
| 60 | Manel Font Font | Ramada, 7 | Promotor fiscal | Vic | 1804 |
| 61 | Francisco Vendrell Plantalamor | R. de l'Hospital, 17 | Hisendat-propietari | Tona | 1826 |
| 62 | Antoni d'Espona Barnola | Pl. de la Malla, 1 | Advocat | Vic | 1832 |
| 63 | Josep Torrents Bofill | Trinquet, 2 | Fabricant | Vic | 1833 |
| 64 | Josep Casadevall Casadevall | Call Nou, 2 | Procurador | Vic | 1812 |
| 65 | Pere Vinyeta Masdemós | Ramada, 23 | Prevere (sacerdot capitular) | St. Pere Torelló | 1802 |
| 66 | Andreu Molist Pradell | St. Miquel dels Sants, 12 | Hisendat-propietari | Sta. Eugènia de Berga | 1819 |
| 67 | Miquel Balmes [Urpia?] | [Barcelona, contribuent foraster] | --- | --- | --- |
| 68 | Llorenç Comas Fitó | Pl. Major, 7 | Semoler | Vic | 1827 |
| 69 | Domènec Costa Font | St. Sadurní, 4 | Prevere | Vic | 1799 |
| 70 | Tomàs Calsina Fargas | St. Pere, 35 | Tintorer | Igualada | 1826 |

5.1.3. Quadre sinòptic de socis numeraris i transeünts (1879-1899)²³⁷³

| | 1879 | | | 1880 | | | 1881 | | | 1882 | | | 1883 | | | 1884 | | | 1885 | | |
|----------------------|------|------|-------|------|------|-------|------|------|-------|------|------|-------|------|----|-------|------|------|------|------|----|------|
| | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T |
| Gener | 50 | 71 | 121 | 50 | 67 | 117 | 45 | 59 | 104 | 43 | 59 | 102 | 43 | 66 | 109 | 40 | 61 | 101 | 38 | 56 | 94 |
| Febrer | 50 | 70 | 120 | 49 | 66 | 115 | 45 | 59 | 104 | 44 | 60 | 104 | 43 | 65 | 108 | 39 | 63 | 102 | 38 | 55 | 93 |
| Març | 50 | 70 | 120 | 48 | 65 | 113 | 45 | 59 | 104 | 44 | 58 | 102 | 43 | 64 | 107 | 39 | 63 | 102 | 38 | 54 | 92 |
| Abril | 49 | 67 | 116 | 48 | 62 | 110 | 45 | 59 | 104 | 44 | 60 | 104 | - | - | - | 39 | 63 | 102 | 38 | 52 | 90 |
| Maig | 49 | 66 | 115 | 47 | 64 | 111 | 45 | 58 | 103 | 44 | 62 | 106 | 43 | 64 | 107 | 39 | 63 | 102 | 38 | 53 | 91 |
| Juny | 49 | 66 | 115 | 47 | 63 | 110 | 45 | 57 | 102 | 44 | 63 | 107 | 43 | 65 | 108 | 38 | 59 | 97 | 38 | 53 | 91 |
| Juliol | 50 | 67 | 117 | 47 | 63 | 110 | 45 | 59 | 104 | 44 | 64 | 108 | 42 | 62 | 104 | 38 | 62 | 100 | 38 | 54 | 92 |
| Agost | 50 | 68 | 118 | 47 | 60 | 107 | 45 | 60 | 105 | 44 | 64 | 108 | 42 | 63 | 105 | 38 | 62 | 100 | 37 | 57 | 94 |
| Setembre | 50 | 68 | 118 | 47 | 60 | 107 | 45 | 62 | 107 | 44 | 63 | 107 | 42 | 62 | 104 | 38 | 62 | 100 | 36 | 57 | 93 |
| Octubre | 50 | 68 | 118 | 47 | 62 | 109 | 44 | 62 | 106 | 44 | 65 | 109 | 41 | 60 | 101 | 38 | 62 | 100 | 36 | 54 | 90 |
| Novembre | 49 | 70 | 119 | 46 | 58 | 104 | 45 | 61 | 106 | 43 | 66 | 109 | 41 | 61 | 102 | 38 | 59 | 97 | 36 | 52 | 88 |
| Desembre | 50 | 68 | 118 | 46 | 58 | 104 | 44 | 61 | 105 | 43 | 66 | 109 | 41 | 62 | 102 | 38 | 58 | 96 | 36 | 51 | 87 |
| MITJANA ANUAL | 49,6 | 68,2 | 117,8 | 47,4 | 62,3 | 109,7 | 44,8 | 59,6 | 104,4 | 43,7 | 62,5 | 106,2 | 42,1 | 63 | 105,1 | 38,5 | 61,4 | 99,9 | 37,2 | 54 | 91,2 |

N = Numeraris; Tr. = Transeünts; T = Total.

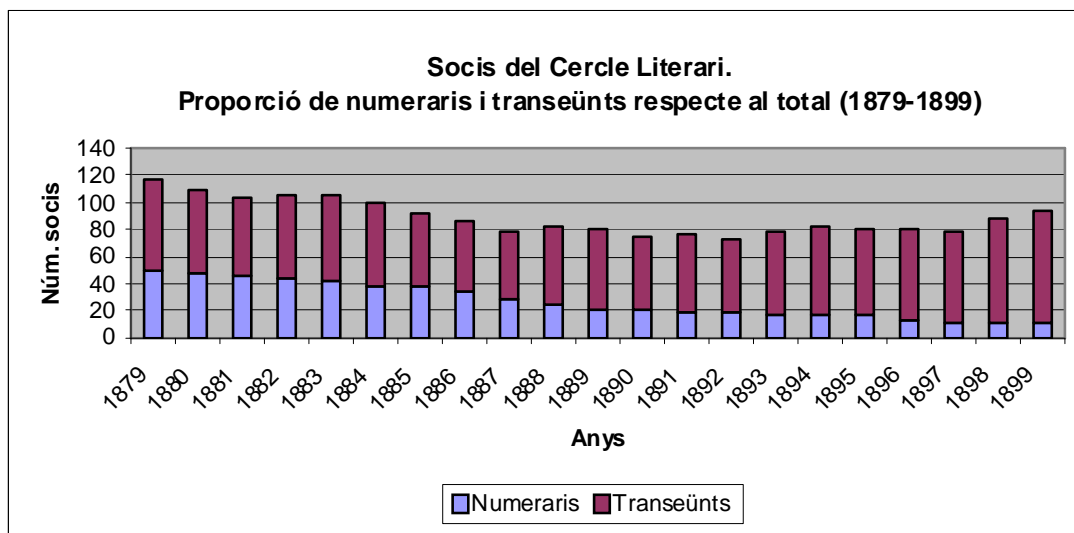
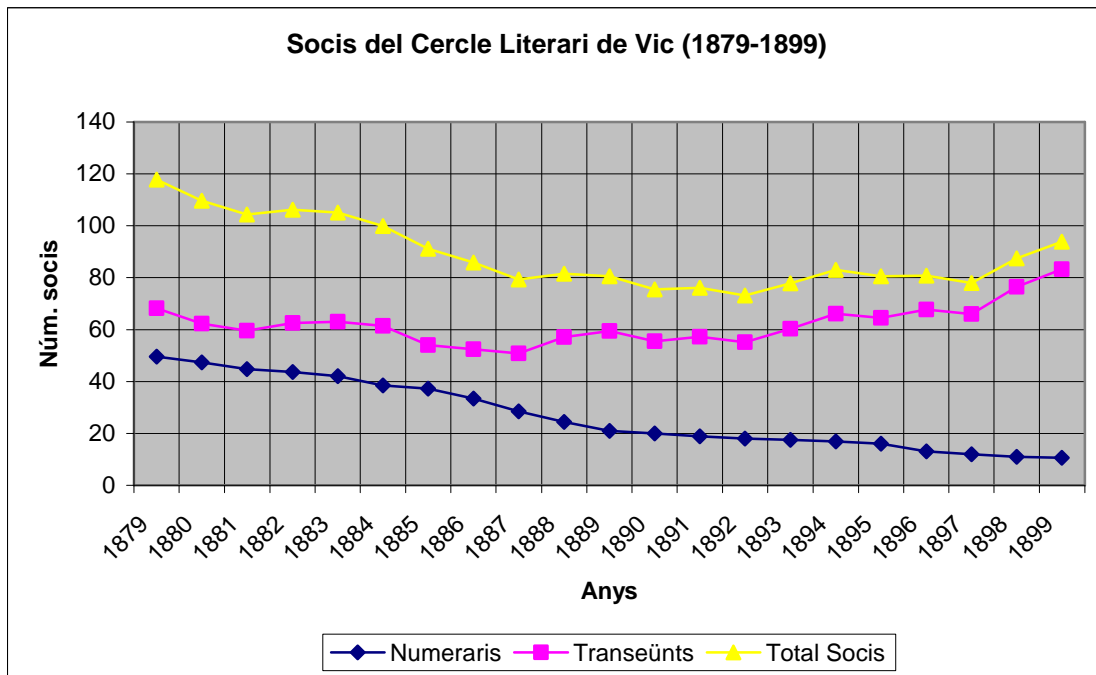
²³⁷³ Font: Elaboració pròpia, a partir de BJT/FCL, Listas de socios, Llistes mensuals de socis 1879-1899.

| | 1886 | | | 1887 | | | 1888 | | | 1889 | | | 1890 | | | 1891 | | | 1892 | | |
|----------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|
| | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T |
| Gener | 36 | 52 | 88 | 30 | 52 | 82 | 25 | 52 | 77 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 20 | 53 | 73 | 18 | 58 | 76 |
| Febrer | 37 | 50 | 87 | 30 | 51 | 81 | 25 | 54 | 79 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 20 | 55 | 75 | 18 | 56 | 74 |
| Març | 37 | 50 | 87 | 30 | 50 | 80 | 25 | 55 | 80 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 20 | 55 | 75 | 18 | 56 | 74 |
| Abril | 36 | 50 | 86 | 28 | 51 | 79 | 25 | 55 | 80 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 19 | 57 | 76 | 18 | 56 | 74 |
| Maig | 36 | 50 | 86 | 28 | 51 | 79 | 25 | 56 | 81 | 21 | 61 | 82 | 20 | 55 | 75 | 19 | 57 | 76 | 18 | 56 | 74 |
| Juny | 36 | 49 | 85 | 28 | 52 | 80 | 24 | 58 | 82 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 19 | 58 | 77 | 18 | 56 | 74 |
| Juliol | 31 | 54 | 85 | 28 | 52 | 80 | 24 | 58 | 82 | 21 | 60 | 81 | 20 | 55 | 75 | - | - | - | 18 | 55 | 73 |
| Agost | 31 | 54 | 85 | 28 | 51 | 79 | 24 | 61 | 85 | 21 | 61 | 82 | 20 | 56 | 76 | 19 | 59 | 78 | 18 | 54 | 72 |
| Setembre | 31 | 56 | 87 | 28 | 50 | 78 | 24 | 60 | 84 | 21 | 59 | 80 | 20 | 54 | 74 | 18 | 57 | 75 | 18 | 53 | 71 |
| Octubre | 30 | 54 | 84 | 28 | 50 | 78 | 24 | 59 | 83 | 21 | 55 | 76 | 20 | 55 | 75 | 18 | 59 | 77 | 18 | 54 | 72 |
| Novembre | 30 | 55 | 85 | 28 | 50 | 78 | 24 | 59 | 83 | 21 | 57 | 78 | 20 | 56 | 76 | 18 | 60 | 78 | 18 | 54 | 72 |
| Desembre | 30 | 55 | 85 | 28 | 50 | 78 | 24 | 59 | 83 | 21 | 57 | 78 | 20 | 56 | 76 | 18 | 60 | 78 | 18 | 54 | 72 |
| MITJANA ANUAL | 33,4 | 52,4 | 85,8 | 28,5 | 50,8 | 79,3 | 24,4 | 57,1 | 81,5 | 21 | 59,5 | 80,5 | 20 | 55,5 | 75,5 | 18,9 | 57,2 | 76,1 | 18 | 55,1 | 73,1 |

| | 1893 | | | 1894 | | | 1895 | | | 1896 | | | 1897 | | | 1898 | | | 1899 | | |
|----------------------|------|------|------|------|------|----|------|------|------|------|------|------|------|----|----|------|------|------|------|------|------|
| | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T | N | Tr | T |
| Gener | 18 | 55 | 73 | 17 | 60 | 77 | 16 | 62 | 78 | 15 | 67 | 82 | 12 | 68 | 80 | 12 | 69 | 81 | 11 | 80 | 91 |
| Febrer | 18 | 61 | 79 | 17 | 71 | 88 | 16 | 62 | 78 | 15 | 67 | 82 | 12 | 67 | 79 | 11 | 73 | 84 | 11 | 80 | 91 |
| Març | 18 | 61 | 79 | 17 | 71 | 88 | 16 | 62 | 78 | 13 | 69 | 82 | 12 | 67 | 79 | 11 | 73 | 84 | 11 | 82 | 93 |
| Abril | 18 | 60 | 78 | 17 | 72 | 89 | 16 | 63 | 79 | 13 | 69 | 82 | 12 | 67 | 79 | 11 | 75 | 86 | 11 | 82 | 93 |
| Maig | 18 | 59 | 77 | 17 | 71 | 88 | 16 | 63 | 79 | 13 | 69 | 82 | 12 | 66 | 78 | 11 | 74 | 85 | 11 | 85 | 96 |
| Juny | 18 | 62 | 80 | 17 | 71 | 88 | 16 | 65 | 81 | 13 | 69 | 82 | 12 | 65 | 77 | 11 | 76 | 87 | 11 | 86 | 97 |
| Juliol | 18 | 62 | 80 | 17 | 64 | 81 | - | - | - | 13 | 68 | 81 | 12 | 65 | 77 | 11 | 79 | 92 | 11 | 84 | 95 |
| Agost | 17 | 61 | 78 | - | - | - | 16 | 65 | 81 | 13 | 67 | 80 | 12 | 62 | 74 | 11 | 80 | 91 | 10 | 86 | 96 |
| Setembre | 17 | 60 | 77 | 17 | 65 | 82 | 16 | 67 | 83 | 13 | 67 | 80 | 12 | 64 | 76 | 11 | 80 | 91 | 10 | 84 | 94 |
| Octubre | 17 | 60 | 77 | 17 | 61 | 78 | 16 | 68 | 84 | 13 | 67 | 80 | 12 | 64 | 76 | 11 | 80 | 91 | 10 | 84 | 94 |
| Novembre | 17 | 61 | 77 | 17 | 61 | 78 | 16 | 67 | 83 | 12 | 67 | 79 | 12 | 68 | 80 | 11 | 80 | 91 | 10 | 84 | 94 |
| Desembre | 17 | 62 | 79 | 16 | 61 | 77 | 16 | 66 | 82 | 12 | 67 | 79 | 12 | 69 | 81 | 11 | 80 | 91 | - | - | - |
| MITJANA ANUAL | 17,5 | 60,3 | 77,8 | 16,9 | 66,1 | 83 | 16 | 64,5 | 80,5 | 13,1 | 67,7 | 80,8 | 12 | 66 | 78 | 11 | 76,5 | 87,5 | 10,6 | 83,3 | 93,9 |

5.1.3.1. Quadre resum dels anteriors i gràfiques

| | Numeraris | Transeüints | Total |
|-------------|------------------|--------------------|--------------|
| 1879 | 49,6 | 68,2 | 117,8 |
| 1880 | 47,4 | 62,3 | 109,7 |
| 1881 | 44,8 | 59,6 | 104,4 |
| 1882 | 43,7 | 62,5 | 106,2 |
| 1883 | 42,1 | 63,0 | 105,1 |
| 1884 | 38,5 | 61,4 | 99,9 |
| 1885 | 37,2 | 54,0 | 91,2 |
| 1886 | 33,4 | 52,4 | 85,8 |
| 1887 | 28,5 | 50,8 | 79,3 |
| 1888 | 24,4 | 57,1 | 81,5 |
| 1889 | 21,0 | 59,5 | 80,5 |
| 1890 | 20,0 | 55,5 | 75,5 |
| 1891 | 18,9 | 57,2 | 76,1 |
| 1892 | 18,0 | 55,1 | 73,1 |
| 1893 | 17,5 | 60,3 | 77,8 |
| 1894 | 16,9 | 66,1 | 83,0 |
| 1895 | 16,0 | 64,5 | 80,5 |
| 1896 | 13,1 | 67,7 | 80,8 |
| 1897 | 12,0 | 66,0 | 78,0 |
| 1898 | 11,0 | 76,5 | 87,5 |
| 1899 | 10,6 | 83,3 | 93,9 |



5.1.4. *Reglament de l'Acadèmia vigatana de la llengua catalana*²³⁷⁴

Cumpliendo el honroso encargo que me confió el Círculo Literario de Vich en su última Junta general, me cabe la satisfacción de presentar a su examen las siguientes Bases para formar en el Círculo Literario de Vich una sección que se constituirá en Academia vicense de la lengua catalana.

1ª. Compondrán esta Academia los socios del Círculo Literario que voluntariamente se suscriban y los que en adelante se nombren.

2ª. Cuando el número de socios llegue a siete se constituirán en Junta Directiva de la Academia nombrando al efecto de entre ellos un presidente, un secretario y un bibliotecario, la que con sujeción a los reglamentos del Círculo Literario y disposiciones de su Junta Directiva fomente por todos los medios legítimos el estudio del idioma catalán.

3ª. Esta Junta formará un reglamento particular interior que regirá para la Academia desde que sea aprobado por la Directiva del Círculo.

4ª. Los medios de que podrá valerse para lograr su objeto la Academia catalana serán, según su estado lo consienta: 1º Crear una cátedra de gramática y literatura catalana. 2º Celebrar sesiones literarias en catalán, mas o menos frecuentes según sea el número de socios para desempeñarlas. 3º Procurar la adquisición de obras catalanas, poniéndose de acuerdo el bibliotecario de la Academia con el del Círculo. 4º Solicitar del Ausonense y otros periódicos la inserción de anuncios de libros escritos en catalán y de estudios críticos sobre ellos pa[ra] propagar su conocimiento y lectura.

5ª. El reglamento que conforme a la Base 3ª deberá formar la Junta Directiva desarrollará mejor estas bases y las luces de los socios que entren y la esperiencia [sic] darán a conocer otros medios para lograr el objeto patriótico que la Academia se propone.

Vich 31 octubre 1861

Francisco de Asís Aguilar Pbro.

²³⁷⁴ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Bases para formar en el Círculo Literario de Vich una sección que se constituirá en Academia Vicense de la Lengua Catalana.

5.1.5. *Dictamen de la comissió per a la creació de càtedres*²³⁷⁵

Dictamen que presenta al Círculo la Comisión de creación de cátedras.

La comisión nombrada por la Junta Directiva del Círculo para dar su dictamen sobre el modo más conveniente de proceder a la creación de algunas cátedras, al formular hoy su pensamiento, cree interpretar la idea que concibieron los que presentaron la proposición antedicha, basándolo en las siguientes consideraciones:

1ª. Las cátedras que cree el Círculo, destinadas a la instrucción de sus socios, deben ser de tal naturaleza, que, al paso que cumplan con el fin de instruir, deleiten el ánimo y sirvan de provechoso pasatiempo a los que las sigan.

2ª. Deben ser en un número tal que todos los días pueda haber lección, pero distribuidas de modo que no sea demasiada carga para los SS. socios que se encarguen de desempeñarlas.

3ª. Los SS. socios que desempeñen esas cátedras partirán del principio de que la lección debe ser ante todo una conversación entre amigos.

4ª. Se combinarán las lecciones de las cátedras creadas por el Círculo con las que proponga establecer la Academia vicense de la lengua catalana.

5ª. El modo y orden de dar las lecciones debe sugetarse [*sic*] a lo dispuesto en los Estatutos, y en el Reglamento interior de la Sociedad, a cuyo fin la Junta Directiva dará las correspondientes disposiciones.

Teniendo esto en cuenta, la comisión propone la creación de las cátedras siguientes:

1ª. Historia universal, especialmente tiempos antiguos.

2ª. Historia tradicional de Cataluña.

3ª. Agricultura.

4ª. Consideraciones generales de literatura.

5ª. Higiene y economía doméstica.

Cuyas cinco cátedras, unidas a la de lengua y literatura catalana que propone la Academia vicense de dicho idioma, llenarán el número de seis lecciones semanales anteriormente propuestas.

²³⁷⁵ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Dictamen que presenta al Círculo la Comisión de creación de Cátedras.

La Comisión en nombre de la Junta Directiva del Círculo tiene el honor de invitar a los SS. socios, a fin de que los que deseen desempeñar algunas de esas cátedras, continúen aquí sus nombres junto con el de la asignatura que escogen para que se pueda desde luego pasar a su planteamiento.

Vich 2 Noviembre de 1861.

Agricultura, Joaquín Salarich.

Historia de Cataluña, Francisco de Paula Campá y Porta.

Para consideraciones acerca literatura, Francisco Javier Calderó.

Para Higiene, Salvio Almató.

*5.1.6. Comissió per informar sobre els projectes de reforma dels estatuts i el reglament interior*²³⁷⁶

Círculo Literario de Vich.

Comisión para informar acerca de los proyectos de reforma de Estatutos y Reglamento orgánico.

Instalada en 11 de setiembre la comisión que esa Junta Directiva tuvo a bien nombrar en agosto último para que emitiera dictamen acerca del proyecto de nuevos Estatutos y el de Reglamento general orgánico de la Sociedad, que en 14 de febrero y 10 de marzo presentaron los socios de número señores Don Jaime Collell, Don Mariano Campá Porta y Don José Salarich; ha celebrado varias sesiones para ocuparse en el examen y discusión de aquellos proyectos, ha pedido datos a la secretaría y ha consultado el parecer de algunos socios que por sus especiales antecedentes y condiciones respecto a la Sociedad podían presentarle eficacísimo auxilio para desempeñar tan delicada y ardua tarea.

La Comisión tiene la honra de acompañar al presente dictamen las actas de sus reuniones, en que se hallan reseñadas las principales ideas expuestas por los ilustrados socios cuya opinión ha consultado.

No es cosa fácil, ni acaso la mejor, exponer minuciosamente lo que la Comisión opina tocante a cada uno de los artículos, especialmente en lo que atañe al proyecto de Reglamento: emitirá por lo mismo su dictamen acerca de los principios que dominan y las innovaciones que descuellan en los meditados proyectos que han sido objeto de su estudio.

La obra, en general, cree la Comisión que es un trabajo que honra sobremanera a sus autores y una brillante muestra de sus profundos conocimientos y esquisita [sic] erudición. Nuestra Sociedad debe aspirar a ser puramente científica, literaria y artística como lo ha sido hasta hoy, y aún más si cabe: esta es su tarea; tal su espíritu, el deseo que anima a todos los asociados y la más ardiente aspiración de los autores del proyecto, cuyos principios acepta en general la Comisión.

Los puntos capitales que son objeto del proyecto de reforma pueden reducirse a los siguientes:

²³⁷⁶ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Reglamentos, Comisión para informar acerca de los proyectos de reforma de Estatutos y Reglamento orgánico.

Primero: Denominación o título de la Sociedad.

Segundo: Clases de socios; sus derechos y obligaciones.

Tercero: Utilidad de fijar cuántas plazas de socio de número debe haber.

Cuarto: Organización del gobierno y administración de la Sociedad.

Quinto: Régimen económico, presupuestos y contabilidad.

Sexto: Secciones.

A los seis indicados puntos cree la Comisión que han de concretarse sus deliberaciones y su informe.

Primer punto: Denominación o título.

Aunque por un lado puede parecer de poca importancia el nombre que lleva o con que haya de distinguirse la Sociedad, sin embargo la Comisión ha debido comprender que en este punto versan pareceres muy distintos y discusiones de gravísimo interés. Realmente para la sociedad que aspira a lo mejor en materia de ciencias, letras y artes no puede ser indiferente la elección del nombre con que quiere ser distinguida de otras, para las cuales tal vez basta que el nombre sea una palabra convenida como medio para nombrarse, un distintivo [*sic*] que sólo tenga por objeto, como especie de apodo, evitar confusión.

El nombre de nuestra Sociedad es además un título que debe estar en relación de analogía con su objeto. Así lo comprendieron muy bien los que la fundaron al señalarle el humilde al paso que análogo título de Círculo Literario, ya que su objeto era indicar que los socios se hermanan, se reúnen en un recinto común muy principalmente por amor a las ciencias y a las letras, como para escuela de ciencias y artes se formó en Atenas la Academia, conocida con el nombre de Athenaeum, a semejanza del templo de Minerva donde ofrecían sus obras los autores griegos como los poetas romanos en el de Apolo. Por esto se comprende también que los ilustrados autores de los proyectos que examina la Comisión manifiesten el deseo de adoptar el nombre de Ateneo, cual se ha hecho en ciudades de gran importancia al fundarse establecimientos científicos bajo los auspicios de una sociedad de ciencias, de letras o de artes.

Si se ha de tratar, pues, de dar nombre a una sociedad, cree la Comisión que ha de guardar estrecha relación de analogía con su objeto: si se trata de cambiar el que hoy distingue a la nuestra, la Comisión dirá únicamente que el actual y el que se propone,

considerados en sí, como palabras que indican el objeto de la Sociedad, satisfacen entrambos, en sentir de la Comisión, a la regla que como guía acaba de asentar.

El criterio particular de los socios es de creer que inclinará su voto en una junta general, cuando se trate de desatar la duda, a favor del nombre que ha nacido con la Sociedad y ha vivido con ella en armonioso concierto durante doce años, o a favor de otro también aceptable, que como aquel podrá llegar a ser hijo de las obras de la Sociedad, de la que debemos esperar que corresponderá a su historia y a sus aspiraciones.

Segundo punto: Clases de socios.

Supuesto que los de número son los que han de soportar las cargas y los honorarios, aunque estén libres de ellas, pueden aceptarlas, y por razón de sus merecimientos tienen títulos adquiridos que les dan especial intervención en la marcha de la Sociedad; unos y otros son los que deben tener voto en sus deliberaciones y acuerdos y por decirlo así son los que debe entenderse que la forman. Los llamados accidentales y corresponsales, que por su carácter de interinidad unos, y otros por no vivir cerca de ella no pueden seguirla en los movimientos de su actividad, deben sólo considerarse como adjuntos o asociados para prestarle eficaz auxilio y disfrutar de sus beneficios; mas su intervención no es natural que alcance a tener voto en los acuerdos de la Sociedad cuando se trate de organizarla, gobernarla o administrar sus fondos. La nueva creación de socios corresponsales la considera también la Comisión de suma utilidad para desenvolvimiento de una sociedad científica y para extender la esfera de su influencia y los conductos por los que ha de recibir aliento y robustez.

Tercer punto: Número de socios.

No cree la Comisión que deba esmerarse en encarecer la utilidad de fijar las plazas de socios, es decir; el número de personas que hayan de tener solidaria responsabilidad y derechos determinados y de fácil deslinde en el ajuar común. Si es conocido el número de socios tendremos todos más cariño a nuestro título, será este más codiciado y el común beneficio estará mejor afianzado por el privado interés.

Proponen, no obstante, los autores de los Estatutos que los socios de número puedan llegar a ser solamente cincuenta. La Comisión, dejando aparte otras muchas consideraciones que a nadie se ocultan, hase [sic] fijado principalmente en los

significativos datos de secretaría, según los que el número de socios, durante los doce años de historia de la Sociedad, ha sido por término medio el de sesenta: cree pues que debería elevarse a sesenta la cifra de plazas de número.

Cuarto punto: Gobierno y Administración.

Los autores de los proyectos de reforma se valen muy peculiarmente del de Reglamento orgánico para tratar de las juntas generales. La Comisión en este punto cree que tales juntas, que puede decirse son el primer poder y el supremo dentro de la Sociedad, merecen capítulo aparte y lugar preferente en los Estatutos.

Partiendo además de la regla de buena economía que recomienda en casos de esta índole que la acción sea impersonal por más que reciba las inspiraciones y los mandatos del acuerdo discutido y votado por varias personas, se atreve también a recomendar algunas disposiciones que tiendan a robustecer la autoridad del presidente como principal encargado del cumplimiento de los preceptos y acuerdos que trate de imponerse la Sociedad. No es conveniente, en el caso de que se trata, que haya diferentes brazos en acción por más que haya varios e importantes centros de actividad en continuo, saludable y productivo trabajo.

Quinto punto: Régimen económico.

En este punto ha creído la Comisión deber fijarse muy especialmente.

La idea de formar un presupuesto anual, es decir, un cálculo o proyecto de ingresos y gastos más o menos fundado, le parece a la Comisión aceptable en principio y en ello está de acuerdo con los autores de la reforma; pero tratándose de ingresos más o menos eventuales, como lo son los que han de componer los fondos de la Sociedad, opina que con sólo el presupuesto sería de temer que no podrían precaverse los conflictos financieros que suelen a menudo ocurrir en casos análogos al finalizar el ejercicio y verificar las cuentas y liquidaciones. Si en el presupuesto se calculan los ingresos en veinte mil reales, por ejemplo, aunque se base el cálculo en lo que por término medio importa el activo en ejercicios anteriores, por una infinidad de causas puede salir fallido y por lo mismo resultar un déficit en las cuentas, sin embargo de no haberse verificado más gastos que los presupuestados en veinte mil reales. Dadas las órdenes, ligada la Sociedad por los contratos en que se ha comprometido, no puede faltar a su palabra y no obstante pueden faltarle fondos para cubrir los gastos que voluntaria y lícitamente habrá convertido el administrador en obligatorios o de ineludible pago. Dirase [*sic*] tal vez que

podrán satisfacerse con cargo a los presupuestos venideros, mas en este caso se cae en el contrasentido de convertir la nueva Junta Directiva en un simple cajero de la anterior, heredera de gravámenes y deudas, brazo sin cabeza o aptitud sin medios para obrar. Proyéctese, pues, enhorabuena el presupuesto; presente la Junta Directiva su programa de administración y su plan financiero para fomentar el desenvolvimiento de los nobles objetos de la Sociedad; pero atiéndase en primer lugar a sus forzosas obligaciones y una vez cubiertas dese luego lo que demande al espíritu de mejora y de fomento.

En tales consideraciones, y otras a que las mismas conducen, fúndase la Comisión para asentar que con la formación de presupuesto y la cortapisa que establece el proyecto de reforma en el artículo 37º al disponer que no puedan hacerse gastos fuera de presupuesto, no resultan bastante afianzados el crédito de la Sociedad, que es su hacienda, y la económica gestión de los fondos que espera recaudar, que son sus rentas. Es de parecer, pues, la Comisión de que el presupuesto se haga y aun se simplifique cuanto sea dado el procedimiento, porque el presupuesto es la previsión y esta es siempre laudable en el hacendista y es de aplaudir que se comprometa de antemano el administrador del peculio social a distribuirlo equitativamente entre las diversas exigencias que claman en una sociedad deseosa de mejora y engrandecimiento; mas por otro lado tómese por base del presupuesto lo fijo y constante que son los gastos necesarios, y establézcase como regla para el ejercicio la prohibición de comprometerse a los voluntarios sin la existencia de fondos en caja o la seguridad racional de hacer efectivos los recursos con que se espera satisfacer los gastos a que la Junta Directiva quiera comprometerse.

He aquí la razón de algunas modificaciones que la Comisión propone con el laudable objeto de robustecer el crédito financiero de la Sociedad, cuales son principalmente: la indicada prohibición para los administradores consignada en los Estatutos, la determinación en el Reglamento orgánico de los conceptos por los que se pueden proyectar gastos obligatorios y la limitación por la Junta General de las cantidades que en concepto de gastos obligatorios deban anualmente invertirse. Lo que además por los mismos conceptos se gaste, teniendo crédito abierto en el presupuesto, podrá darse en la aprobación de cuentas por bien invertido, si está pagado: la responsabilidad del administrador es más grave, si los gastos verificados que no resultan satisfechos pertenecen a la clase de voluntarios.

Sexto punto: Secciones.

La Comisión cree que pueden reducirse a cuatro las seis secciones que propone la reforma, atendiendo a las condiciones especiales de la población y por consiguiente al número de socios que pueden en ella considerarse pécitos en los diversos ramos; bien así como la distribución de ocupaciones es más minuciosa en una grande y populosa capital que en una aldea o población de escaso vecindario.

Finalmente, el recuerdo de gloriosos y merecidos triunfos que el Círculo Literario de Vich ha alcanzado en sus ya célebres academias, induce a la Comisión a abogar porque se conserven tales reuniones literarias, en que los socios y las personas que al establecimiento acuden puedan continuar enriqueciendo a la Sociedad con páginas brillantes y a las ciencias, letras y artes de nuestra patria con inapreciables tesoros.

Vich, 23 de Noviembre de 1872.

J. Cid, Juan de Abadal, José Font, José Font y Manxarell, F. Javier Calderó.

5.1.7. *Reglament del Museu del Cercle Literari*²³⁷⁷

La Junta Directiva del Círculo Literario de Vich, en sesión del día 28 de setiembre último, acordó convertir el salón actualmente destinado a Exposición permanente en Museo.

Para la realización de tan plausible objeto nombró una Comisión compuesta de los Sres. D. José Salarich, D. Joaquín Salarich, D. Jaime Collell Pbro., D. Ramón Masferrer, D. Antonio de Espona, D. Joaquín de Abadal, D. Juan Calderó, D. Antonio Banús, D. Agustín Potellas, D. José Viguer y el infrascrito, dirijiendo [*sic*] a cada uno de dichos Sres. el correspondiente oficio de nombramiento de comisionado, en el cual no sólo daba la Directiva, las facultades competentes para disponer del local espresado [*sic*] y al arriba dicho objeto, si que también para agregar a la Comisión el número de vocales de entre los Sres. socios del Círculo-literario que se estime oportuno.

Reunidos pues dichos Sres. en el día de la fecha, bajo la presidencia interina del Rdo. D. Jaime Collell, acordaron aceptar los cargos que la M. Iltre. Junta del Círculo-literario tuvo a bien conferirles quedando en su consecuencia constituida la Comisión del Museo.

Acto seguido procediose a dar lectura a un proyecto de Reglamento redactado por los Sres. D. Ramón Masferrer, D. Antonio de Espona y el que suscribe, el cual fue aprobado en su totalidad por la Comisión, y es como sigue:

Reglamento del Museo del Círculo-literario de Vich

Art. 1º. Se constituye en el Circulo-literario un Museo, con el fin de coleccionar tanto las producciones naturales agrícolas e industriales de la comarca de Vich, como todos los objetos que ya por su mérito artístico, ya por su valor arqueológico, se crean dignos de ser conservados.

Art. 2º. Para la organización, fomento y conservación del mismo, se crea una Comisión del seno de la Sociedad, con el título de Comisión de Museo, compuesta de un presidente que lo será el de dicha Sociedad, dos vice-presidentes, un secretario, un vice-secretario, un vocal conservador de las colecciones y el número de vocales que se crea conveniente. Los cargos de vice-presidentes, secretario, vice-secretario y vocal conservador, serán elegidos por la Comisión.

²³⁷⁷ BJT/FCL, Comision de Museo. Circulo-literario de Vich (Actas).

La Junta Directiva del Círculo-literario renovará los espresados [sic] cargos, en la forma y tiempo que según las circunstancias estime procedente.

Art. 3°. Esta Comisión se distribuirá en dos secciones: siendo de competencia de la 1ª la colección de las producciones naturales y agrícolas y estando al cuidado de la 2ª lo relativo a las colecciones artísticas e industriales.

Art. 4°. El presidente autoriza la correspondencia oficial y las actas, dirige [sic] los trabajos de la Comisión, y convoca a los individuos, siempre que lo exija la importancia del caso, según su prudente criterio.

Art. 5°. Son atribuciones del secretario: 1° estender [sic] las actas de las sesiones; 2° llevar la correspondencia oficial; 3° custodiar los fondos que se destinen a la instalación y conservación del Museo; 4° recibir los envíos y reclamaciones; 5° entregar en el acto de recibir los objetos un resguardo al propietario de los mismos visado por el presidente en el cual conste, si la cesión es temporal o perpetua, y en el primer caso, el tiempo por el cual se compromete el expositor; 6° el espresado [sic] resguardo formará parte y será cortado de un libro talonario, en el cual deberá copiarse el duplicado del mismo.

Art. 6°. Estará a cargo del vocal conservador de las colecciones, la ordenación de las mismas y el facilitar su estudio a los Sres. socios del Círculo y demás personas que lo soliciten. Tendrá en su poder la llave, que en caso de ausencia entregará al secretario, y llevará además un registro de todos los objetos que el Museo contenga.

Art. 7°. Este registro será un catálogo metódico del Museo, en el que además de los nombres vulgares y científicos de los objetos, se harán constar todas aquellas circunstancias que se crean interesantes para el mejor conocimiento de los mismos.

Art. 8°. En ausencia del presidente y del secretario harán sus veces el vice-presidente de más edad, y el vice-secretario. Al vocal conservador, le sustituirá el secretario.

Art. 9°. La Comisión podrá tomar acuerdos, siempre que se reúnan, previa convocatoria del Sr. presidente, tres individuos de la misma.

Art. 10°. Se compondrá el Museo de los objetos de propiedad del Círculo-literario, y de los que se cedan temporal o perpetuamente a la Sociedad, entendiéndose que los temporales, deben ser depositados por espacio de un año por lo menos, debiendo todos ser examinados por la Comisión, y siendo admitidos solamente los que esta considere dignos de figurar en el Museo.

Acto seguido se pasó a elegir la Junta de la Comisión de Museo que quedó constituida en la siguiente forma:

Presidente: El del Círculo-literario.

Vice-presidentes: D. Joaquín Salarich, Rdo. Jaime Collell.

Secretario: D. Francisco de Febrer.

Vice-secretario: D. Joaquín de Abadal.

Vocal conservador: D. Ramón Masferrer.

Finalmente al objeto de sufragar los gastos que ocasione la instalación del Museo, y para no perjudicar las múltiples atenciones a que tiene que acudir el Círculo-literario, acordose pedir la correspondiente venia a la Junta Directiva del mismo, para iniciar al espresado [*sic*] objeto una suscripción [*sic*] voluntaria entre los Sres. socios.

No habiendo más asuntos de que tratar, se levantó la sesión, que empezó a las tres y concluyó a las cuatro en punto de la misma tarde.

Vich 7 de Octubre de 1879.

Francisco de Febrer, Secretario.

5.1.8. *Estatuts aprovats el 17 de maig de 1886*²³⁷⁸

(Borrador válido)

Estatutos del Círculo Literario de Vich aprobados en Junta General de 17 Mayo de 1886

I- Del carácter de la Sociedad.

Art. 1º. El Círculo Literario es una Sociedad científica, literaria y artística.

Art. 2º. Los socios que la forman se proponen llenar el objeto de la Sociedad por cuantos medios legítimos estén a su alcance, especialmente por la lectura, la conversación, la cátedra, la exposición, y la publicación, disponiendo de un local a propósito para Biblioteca, salones de conferencias y sesiones, Museos etc.

Art. 3º. El público podrá concurrir a la Biblioteca, Museos y demás manifestaciones del Círculo, así como a los actos literarios, y tomar parte en ellos en la forma y horas que oportunamente y según las circunstancias fijará la Directiva.

Art. 4º. En consecuencia de lo prevenido en el art. 1º sólo como medio de expansión y recreo se tolerarán algunos juegos no prohibidos por la ley y fijados por un Reglamento especial, y podrá suministrarse a los socios café y otras bebidas análogas.

Art. 5º. Ni directa, ni indirectamente, se permitirá atacar en el seno de la Sociedad el dogma o moral católicos, o tratar de cualesquiera otros asuntos que puedan perturbar la buena armonía que debe reinar entre los socios.

II- De los Socios.

Art. 6º. Los socios del Círculo se dividirán en cuatro clases: numerarios, transeúntes, honorarios y corresponsales.

Art. 7º. Los socios Numerarios formarán el verdadero núcleo de la Sociedad, siendo los únicos propietarios de los bienes de la misma y viniendo en consecuencia obligados a sostenerla con sus cuotas. Estas que nunca bajarán de siete pesetas, cincuenta céntimos, cada trimestre, se aumentarán más o menos si fuere necesario, según lo exijan las atenciones presupuestas en Junta General, en la forma que previenen los artículos 32º y 33º.

Art. 8º. El número de socios Numerarios se fijará invariablemente a treinta y uno.

²³⁷⁸ BJT/FCL, Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas, Estatutos, Estatuts del 1886.

Art. 9°. Para adquirir el carácter de socio numerario será preciso 1° Que haya vacante. 2° Una proposición firmada por tres socios de la misma clase. 3° La aprobación de mayoría absoluta en Junta General, salvo lo consignado en el artículo 28°. 4° Pagar veinticinco pesetas por derecho de entrada.

Art. 10°. No será indispensable para obtener el título de socio numerario estar domiciliado en esta ciudad, mientras existieren dos terceras partes que tengan su domicilio en ella. Si entre los existentes se disminuyere el número, no por esto perderá ninguno de ellos el carácter de tal.

Art. 11°. Las obligaciones de los socios Numerarios serán las siguientes. 1° Satisfacer la cuota trimestral que se señale en el presupuesto, sin que les exima de esta obligación la ausencia, sea cual fuere la causa que la motivare. 2° Desempeñar toda clase de cargos de la Sociedad, mientras su dimisión no sea admitida en Junta Directiva.

Art. 12°. Los derechos de los socios Numerarios serán los siguientes: 1° La propiedad intransmisible de todos los bienes del Círculo. 2° Ser convocados a Junta General con voz y voto. 3° Ser electores y elegibles en todos los cargos de la Sociedad. 4° Provocar Junta General por medio de una proposición firmada por cinco de ellos y dirigida a la Directiva.

Art. 13°. El que dejare de ser socio numerario no podrá entrar de nuevo, sino cumpliendo otra vez con las formalidades indispensables para su primera aceptación, si bien el haberlo sido le servirá de preferencia.

Art. 14°. Serán socios Transeúntes los que pertenezcan a la Sociedad de una manera transitoria.

Art. 15°. Los socios transeúntes serán aceptados por la Directiva a propuesta firmada por dos numerarios, viniendo obligados a satisfacer únicamente la cuota trimestral de siete pesetas, cincuenta céntimos, correspondiente a los trimestres de su permanencia en la Sociedad.

Art. 16°. Ningún socio transeúnte será admitido, cuantas veces ingrese en la Sociedad, por menos de un trimestre.

Art. 17°. Todo socio transeúnte al dejar de serlo deberá satisfacer la prorrata del trimestre entonces corriente, sea cual fuere el día en que dé aviso del cese, sin que empero esta prorrata pueda ser menor de dos pesetas, cincuenta céntimos.

Art. 18°. Los socios transeúntes que hayan dejado de serlo por espacio de dos años, podrán ingresar otra vez en la Sociedad mediante nueva presentación, la cual no será necesaria si no hubiere transcurrido dicho tiempo.

Art. 19°. El título de socio honorario se concederá a las personas que por sus especiales circunstancias sean acreedoras a esta distinción, ya adquiriendo dicho título por llenar las condiciones en caso dado exigidas [*sic*] por la Sociedad, o bien siendo previamente propuestos por escrito a la Directiva con la firma de tres socios numerarios en cuyo caso deberá aprobarse su nombramiento en Junta General. Esta clase de socios no deberá satisfacer los derechos de entrada ni género alguno de cuotas.

Art. 20°. Serán socios honorarios natos las cuatro primeras autoridades eclesiástica, civil, judicial y militar de esta ciudad.

Art. 21°. Se dará el título de socio corresponsal a las personas aptas que residiendo habitualmente fuera de esta ciudad cooperen a los fines del Círculo Literario.

Art. 22°. Los socios corresponsales deberán ser presentados y admitidos como los numerarios y leer todos los años algún trabajo original en las sesiones que celebre el Círculo, o remitirlo para que en nombre suyo lo lea otro socio. Si alguno de ellos pasare a residir en esta ciudad no deberá satisfacer la cuota trimestral en los dos primeros meses de su permanencia en la misma, quedando después en la clase de socio transeúnte, pero disfrutando de la prerrogativa de poder aspirar, en caso de vacante, a socio numerario, sin pagar entrada siempre que haya contribuido con sus producciones literarias al objeto de la Sociedad durante cinco años consecutivos, y siendo en todas ocasiones preferido entre los demás candidatos a dicha plaza vacante.

Art. 23°. Los socios transeúntes, honorarios y corresponsales disfrutarán de todas las ventajas del Círculo, lo mismo que los numerarios, escepto [*sic*] lo consignado en el artículo 12°.

Art. 24°. Se perderá el carácter de socio: 1° Por muerte. 2° Por dimisión presentada por escrito a la Junta Directiva. Esta respecto de los numerarios, honorarios y corresponsales deberá dar cuenta de ella en la Junta General inmediata. 3° Por falta de pago de un trimestre los transeúntes y de dos los numerarios. 4° Por expulsión acordada en Junta General si se refiere a los numerarios, honorarios y corresponsales, bastando para los transeúntes acuerdo de la Directiva.

Art. 25°. Todo socio podrá presentar, valiéndose de papeleta firmada por el presidente, uno o más forasteros que disfruten por un mes de las ventajas de los socios transeúntes.

III- Del Régimen de la Sociedad.

Art. 26°. El Círculo será regido por una Junta Directiva compuesta de un presidente, un vicepresidente, un bibliotecario, un tesorero, un interventor, un secretario primero y un secretario segundo.

Art. 27°. La Directiva reunirá Junta General: 1° En las épocas que prescriben estos Estatutos. 2° Siempre que lo considere conveniente y 3° Cuando lo pidan por escrito cinco socios numerarios, según el artículo 12°, en cuyo caso habrá de celebrarse dentro de ocho días: convocando en cualquiera de estos casos el presidente por papeleta a domicilio con seis horas de anticipación por lo menos, y expresando en ella el objeto de la convocatoria, cuando se trate de las dos Juntas Generales ordinarias de que habla el artículo 31° y siempre que lo crea oportuno la Directiva.

Art. 28°. En las Juntas Generales las votaciones serán secretas y por bolas blancas y negras cuando se trate de asuntos personales, lo acuerde la Directiva, o lo pidan en el acto cinco socios. Si en la primera reunión no hay suficiente número para tomar acuerdo por mayoría absoluta, se procederá a segunda dentro del término de ocho días, en la cual bastará la mayoría relativa (y teniendo en una y otra en caso de empate voto decisivo el presidente). Cuando se trate de disolución de la Sociedad o modificación de Estatutos se requerirá siempre mayoría absoluta, así en la primera como en la segunda. Si en ninguna de las dos Juntas se lograse mayoría absoluta, se convocará tercera reunión, procurando la Directiva en lo posible y valiéndose de los medios que juzgue más oportunos, que los convocados firmen de antemano recibo de las papeletas de aviso y con estas prevenciones se estará a lo que acuerde la mayoría de los que concurran al acto. En estos casos y en los que se trate de aceptación de socios exigida en Junta General, se pondrá en sitio público una tablilla con la propuesta o el nombre de los candidatos si es posible ocho días antes y si esto no puede ser con la posible anticipación.

Art. 29°. Todo socio numerario podrá representar en Junta General hasta tres socios de la misma clase, mediante papeleta firmada por el comitente y presentada a la Directiva sirviendo únicamente para aquel acto; excepto [sic] en los casos especiales mencionados en el precedente artículo 28° en que sólo podrá cada socio asumir una sola representación.

Art. 30°. Los socios que desempeñen los cargos de que habla el artículo 26° se cambiarán en esta forma: el que ejerza el de presidente todos los años, y los demás cada dos, relevándose por mitad anualmente, continuando los que queden en sus funciones respectivas, salvo el secretario segundo que pasará a primero el año siguiente. Estos cargos sólo están reservados a tenor del artículo 12° para los socios numerarios, siendo únicamente renunciables por escrito ante la Junta Directiva.

Art. 31°. Las elecciones para los cargos de la Directiva tendrán lugar en Junta General ordinaria que se celebrará en la primera quincena del mes de diciembre de cada año tomando los elegidos posesión de dichos cargos en otra Junta General ordinaria que se verificará también todos los años en los quince primeros días del inmediato enero.

Art. 32°. En la primera de las Juntas Generales a que se refiere el anterior artículo, o sea en la de diciembre, después de verificada la elección, se leerá el proyecto de presupuesto para el año próximo venidero, quedando los nuevamente electos agregados a los que deban salir, como designados especiales para la revisión o estudio de dicho presupuesto, sin perjuicio de quedar este de manifiesto en secretaría, para que cualquiera de los socios que tengan derecho a intervenir en su aceptación [*sic*] puedan examinarlo detenidamente.

Art. 33°. En la segunda de las Juntas Generales de que habla el antepenúltimo artículo, antes de tomar posesión de sus cargos los individuos destinados a completar la Directiva, el secretario saliente reseñará en una memoria los trabajos en que se haya ocupado el Círculo, a la vez que el estado económico en que se encuentre y se pasará luego a votar el presupuesto, el cual empezará a regir desde el día primero de febrero inmediato.

Art. 34°. Incumbirá la Junta Directiva: 1° Cumplir y hacer que se cumplan los Estatutos y Reglamentos por los que se rija la Sociedad. 2° Interpretar los puntos dudosos de los mismos. 3° Suplir o ampliar las omisiones de que adolecieren, atemperándose al espíritu que los informa y sin oponerse a ellos en lo más mínimo dando cuenta de su resolución a la Junta General. 4° Mantener el orden interior de la Sociedad y cuidar de sus relaciones exteriores. 5° Administrar los fondos del Círculo a tenor del presupuesto votado en Junta General ordinaria, no siéndole permitido jamás exceder [*sic*] en sus gastos de la cantidad total consignada en el mismo. En cambio, si durante el ejercicio del propio presupuesto, resultare sobrante en algunos de sus capítulos, podrá aplicarlo a otros preferentes para los fines de la Sociedad. 6° Procurar el

desarrollo moral y material de la misma, fomentando la vida intelectual por medio de la adquisición de libros y objetos científicos y artísticos y frecuencia de actos análogos, así como con la compra y reparación de muebles y utensilios acomodados a las necesidades del local, y también muy especialmente procurando el ingreso de socios aptos para que la Sociedad extienda sus beneficios al mayor número en provecho de sí propia. 7° Acordar la convocatoria a las Juntas Generales ordinarias y extraordinarias y cumplimentar lo que en ellas se resolviere. 8° Nombrar y renovar los dependientes. 9° Admitir cuando lo considerare oportuno, la dimisión de toda clase de socios. 10° Representar al Círculo por sí o por comisiones nombradas por ella al efecto y que podrá elegir entre las varias clases de socios.

Art. 35°. La Directiva se reunirá por lo menos una vez al mes para tratar los asuntos de la Sociedad. En las reuniones que celebre, los acuerdos se tomarán por mayoría absoluta de votos en la primea convocatoria, y no siendo esto posible, tendrá lugar dentro de los ocho días inmediatos una segunda reunión, en la que se tomará acuerdo por mayoría de los que a ella concurran.

Art 36°. El presidente convocará toda clase de Juntas, bien sean Generales, ordinarias o extraordinarias, de la Directiva o de comisiones especiales. Firmará todos los documentos que se expidan por la Sociedad y tendrá en todos los acuerdos o deliberaciones voto decisivo en caso de empate.

Art- 37°. El vicepresidente sustituirá al presidente cuando éste vauque accidentalmente en su cargo.

Art. 38°. El bibliotecario cuidará de la conservación y aumento de la Biblioteca y de formar los índices de la misma.

Art. 39°. El tesorero hará recaudar y tendrá bajo su custodia y responsabilidad los fondos de la Sociedad, ordenando en libros a propósito las entradas y salidas. No efectuará los pagos, sino en vista de libranzas firmadas por el presidente y el interventor, y presentará a este los cargaremes para que a su vez los firme y él pueda anotarlos en su libro. Cada trimestre formará un balance parcial de la Sociedad para leerlo en la próxima reunión de la Directiva y cada año otro total por medio del que la Junta General se haga cargo del estado económico del Círculo, abrazando en él el período del finido presupuesto.

Art. 40°. El interventor llevará un libro de cargo y data, tomará razón de las entradas y salidas de fondos, firmará los libramientos y cargaremes y como el tesorero, dará en la misma forma trimestral y anualmente cuenta del estado económico de la Sociedad.

Art. 41°. El secretario primero extenderá las actas de las Juntas Generales y de la Directiva, y llevará toda clase de correspondencia, poniendo su firma después de la del presidente en uno y otro género de documentos. Además custodiará todos los libros y papeles de secretaría.

Art. 42°. El secretario segundo, sustituirá al primero en todos los casos en que este vaque accidentalmente en el ejercicio de su cargo.

Art. 43°. Faltando accidentalmente el presidente y vicepresidente, la Sociedad será en todos casos presidida respectivamente [sic] y sucesivamente por el bibliotecario, el tesorero, el interventor, el secretario primero y el secretario segundo y en ausencia del último secretario, ocuparán su lugar en la misma forma arriba indicada el bibliotecario, el tesorero y el interventor. Cualquiera de los miembros de la Directiva que estando ausentes todos los demás desempeñare la presidencia, conferirá la secretaría al socio numerario que él mismo designare.

Art. 44°. Resultando vacante definitiva en cualquiera de los cargos de la Directiva, se celebrará dentro quince días Junta General para elegir otra persona que ocupe dicha vacante y cuyo cargo cesará en las próximas elecciones.

Art. 45°. A falta de todos los miembros de la Directiva la presidencia y secretaría recaerán en los dos socios numerarios de mayor y menor edad respectivamente [sic] y sucesivamente, y si dicha falta persistiere durante quince días seguidos se entenderán vacantes todos los cargos de la primitiva Junta, convocando desde luego el nuevo presidente de edad Junta General para elegir, siguiendo los procedimientos ordinarios establecidos en estos Estatutos, otra Junta Directiva interina, bajo cuyo gobierno se acordará lo que más convenga a la Sociedad.

Vich 25 de febrero de 1886.

5.2. El personal de l'Ajuntament de Vic (1856-1902), amb indicació del càrrec i l'adscripció professional²³⁷⁹

| 28-11-1856 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Vaxeras Noguera | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Joan d'Abadal Cavalleria | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Albareda Font | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Mascaró Viguer | Síndic | Advocat |
| Francesc Bach Delisau | Regidor | Comerciant (de teixits) |
| Climent Campà Cardona | Íd. | Metge |
| Pere Antoni Compte Bofill | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Ramon Conill Saborit | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Fortià Feu Martorell | Íd. | Farmacèutic |
| Josep Font Montfort | Íd. | Hisendat-propietari |
| Rafael de Llanza Esquibel | Íd. | Hisendat-propietari |
| Salvador Mas Colomer | Íd. | Comerciant (de teixits) |
| Joaquim de Rocafiguera Ventós | Íd. | Hisendat-propietari |
| Jeroni Serdà Casas | Íd. | Comerciant (de gergues) |
| Antoni Subirachs Torrent | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |

Nota: Ajuntament nomenat governativament.

| 14-3-1857 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Vaxeras Noguera | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Joan d'Abadal Cavalleria | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Albareda Font | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Joaquim de Rocafiguera Ventós | Síndic | Hisendat-propietari |
| Antoni Alemany Conill | Regidor | Magatzemista (de ferros) |
| Francesc Bach Delisau | Íd. | Comerciant (de teixits) |
| Climent Campà Cardona | Íd. | Metge |
| Ramon Conill Saborit | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Font Montfort | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pere Joan Font Senís | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Genís Bassas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Rafael de Llanza Esquibel | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Ricart Tey | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Jeroni Serdà Casas | Íd. | Comerciant (de gergues) |
| Antoni Subirachs Torrent | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Tort Costa | Íd. | Fabricant (llana) |

²³⁷⁹ Font: Elaboració pròpia a partir dels llibres d'acords, els expedients de les eleccions municipals, els padrons i les relacions de contribució industrial i de comerç del període 1856-1902. Tots aquests fons es troben a l'AMV. *Vid.* el detall de les fonts utilitzades al punt 6.1.

| 1-1-1859 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Ramon Valls Graells | Alcalde | Advocat |
| Pere Estanyol Nuri | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Joan Subirachs Ferrés | Tinent 2n alcalde | Advocat (procurador causídic) |
| Joaquim de Rocafiguera Ventós | Síndic | Hisendat-propietari |
| Josep Albareda Font | Regidor | Hisendat-propietari |
| Antoni Alemany Conill | Íd. | Magatzemista (de ferros) |
| Josep Bassols Soler | Íd. | Comerciant (de teixits) |
| Jaume Bofill Fogarolas | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Capdevila Lleona | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Conill Saborit | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Fortià Feu Martorell | Íd. | Farmacèutic |
| Pere Joan Font Senís | Íd. | Hisendat-propietari |
| Rafael de Llanza Esquibel | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Ricart Tey | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Jeroni Serdà Casas | Íd. | Comerciant (de gergues) |
| Francesc Vendrell Plantalamor | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-1-1861 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Ramon Valls Graells | Alcalde | Advocat |
| Pere Estanyol Nuri | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Francesc X. Calderó Vila | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Mascaró Viguer | Síndic | Advocat |
| Francesc Bach Delisau | Regidor | Comerciant (de teixits) |
| Benet Baquero Capellan | Íd. | Jutge cessant |
| Josep Bassols Soler | Íd. | Comerciant (de teixits) |
| Jaume Bofill Fogarolas | Íd. | Hisendat-propietari |
| Climent Campà Cardona | Íd. | Metge |
| Ramon Capdevila Lleona | Íd. | Hisendat-propietari |
| Fortià Feu Martorell | Íd. | Farmacèutic |
| Josep Font Montfort | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Subirachs Ferrés | Íd. | Advocat (procurador causídic) |
| Antoni Subirachs Torrent | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joan Vaxeras Noguera | Íd. | Hisendat-propietari |
| Francesc Vendrell Plantalamor | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-1-1863 | | |
|--------------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Giró Torà | Alcalde | Farmacèutic |
| Josep Conill Ros | Tinent 1r alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joaquim de Rocafiguera Ventós | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Rafael de Llanza Esquibel | Síndic | Hisendat-propietari |
| Francesc Adam Serdà | Regidor | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Francesc Bach Delisau | Íd. | Comerciant (de teixits) |
| Josep Bofill Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (taverner) |
| Llucià Codina Xicola | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Jacint Comas Fitó | Íd. | Comerciant (semoler) |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Íd. | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Felip Darnis Rafart | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Font Montfort | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Pascual Elias | Íd. | Farmacèutic |
| Geroni Serdà Casas | Íd. | Comerciant (de gergues) |
| Antoni Subirachs Torrent | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joan Vaxeras Noguera | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-1-1865 | | |
|--------------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Rafael de Llanza Esquibel | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Pere Joan Font Senís | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Marià de Febrer Riera | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Conill Ros | Síndic | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Francesc Adam Serdà | Regidor | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Bofill Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (taverner) |
| Josep Cirera Respau | Íd. | Fabricant (llana) |
| Jacint Comas Fitó | Íd. | Comerciant (semoler) |
| Llucià Cortinas Sala | Íd. | Hisendat-propietari |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Íd. | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Felip Darnis Rafart | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Pascual Elias | Íd. | Farmacèutic |
| Geroni Serdà Casas | Íd. | Comerciant (de gergues) |
| Josep Soler Subirachs | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pau Vergés Albó | Íd. | Hisendat-propietari |
| Francesc Vilanova Carulà | Íd. | Petit industrial-botiguer (cafeter) |

| 1-1-1867 | | |
|------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep de Macià Pujol | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Jacint Comella Llanas | Tinent 1r alcalde | Fabricant (cotó) |
| Llucià Cortinas Sala | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Ramon Reguer Castellar | Síndic | Hisendat-propietari |
| Joan d'Abadal Cavalleria | Regidor | Hisendat-propietari |
| Joan Arumí Roca | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Cristòfor Bofill Berenguer | Íd. | Fabricant (cotó) (cànem i/o lli) |
| Llucià Codina Xicola | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Comas Bosch | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Marià de Febrer Riera | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pere Dachs Ferreras | Íd. | Hisendat-propietari |
| Francesc Gatillepa Piguillem | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Genís Bassas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep de Gibert Pujol | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Tort Costa | Íd. | Fabricant (llana) |

| 20-10-1868 | | |
|--------------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Font Manxarell | Alcalde | Advocat |
| Francesc Adam Serdà | Tinent 1r alcalde | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Pau Vergés Albó | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Síndic | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Josep Andreu Ferrer | Regidor | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Blanch Vallmitjana | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Camps Trias | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Cirera Respau | Íd. | Fabricant (llana) |
| Ramon Esturí Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Miquel Mestanza Fortich | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Marià Oñós Basil | Íd. | Petit industrial-botiguer (argenter) |
| Feliu Pla Àngel | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Miquel Ricart Rosconi | Íd. | Hisendat-propietari |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Josep Soler Subirachs | Íd. | Hisendat-propietari |
| Francesc Vilanova Carulà | Íd. | Petit industrial-botiguer (cafeter) |

Nota: Ajuntament nomenat per la Junta revolucionària definitiva

| 1-3-1869 | | |
|--------------------------------|------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Bach Serra | Alcalde 1r | Advocat |
| Francesc Subirachs Estevanell | Alcalde 2n | Passant d'escrivà |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Alcalde 3r | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Joan Josep Canudas Salada | Síndic | Farmacèutic |
| Francesc Adam Serdà | Regidor | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Blanch Vallmitjana | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Canal Chia | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Català Valls | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Ramon Esturí Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Llucià Fàbregas Simon | Íd. | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Pere Màrtir Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Joan Sagalés Coberta | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Sendra Cirera | Íd. | Comerciant (teixits) |
| Josep Soler Subirachs | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pau Vergés Albó | Íd. | Hisendat-propietari |
| Francesc Vives Font | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |

| 29-10-1869 | | |
|--------------------------------|------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Pius Mas Ribot | Alcalde 1r | Notari |
| Pere Joan Font Senís | Alcalde 2n | Hisendat-propietari |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Alcalde 3r | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Francesc Adam Serdà | Síndic | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Bassols Soler | Regidor | Comerciant (de teixits) |
| Josep Blanch Vallmitjana | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Canal Chia | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Capdevila Lleona | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Català Valls | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Ramon Esturí Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Pere Màrtir Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Joan Sagalés Coberta | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pere Soler Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (tintorer) |
| Francesc Subirachs Estevanell | Íd. | Passant d'escrivà |
| Antoni Tey Bosch | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Miquel Vila Camps | Íd. | Veterinari |

Nota: Ajuntament nomenat parcialment per via governativa.

| 17-1-1870 | | |
|--------------------------------|------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Francesc Subirachs Estevanell | Alcalde 1r | Passant d'escrivà |
| Martí Genís Bassas | Alcalde 2n | Farmacèutic |
| Bonaventura Cuspinera Figueras | Alcalde 3r | Petit industrial-botiguer (xarcuter) |
| Francesc Adam Serdà | Síndic | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Bassols Soler | Regidor | Comerciant (de teixits) |
| Josep Blanch Vallmitjana | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Canal Chia | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Català Valls | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Ramon Esturí Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Miquel Genís Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Miquel Mestanza Fortich | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Pere Màrtir Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Joan Sagalés Coberta | Íd. | Hisendat-propietari |
| Pere Soler Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (tintorer) |
| Miquel Vila Camps | Íd. | Veterinari |

| 1-2-1872 | | |
|-----------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Font Manxarell | Alcalde | Advocat |
| Agustí Canalda Calvo | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Pau Vergés Albó | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Giralt Degollada | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer |
| Francesc Vilanova Carulà | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Francesc Vendrell Plantamor | Síndic | Hisendat-propietari |
| Josep Andreu Ferrer | Regidor | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Ramon Boxeda | Íd. | --- |
| Vicenç Buxó Villaret | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Antoni Callís Beneseit | Íd. | Petit industrial-botiguer (paleta) |
| Josep Cañellas Oliveras | Íd. | Petit industrial-botiguer |
| Miquel Casals Soler | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Miquel Fàbregas Simon | Íd. | Petit industrial-botiguer (argenter) |
| Jacint Prou Vila | Íd. | Hisendat-propietari |
| Antoni Rovira | Íd. | --- |
| Miquel Sistachs Oriol | Íd. | Petit industrial-botiguer (baster) |
| Josep Soler Subirachs | Íd. | Hisendat-propietari |
| Ramon Valls Miquelerena | Íd. | Comerciant |

| 29-10-1873 | | |
|------------------------------|-------------------|---------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Miquel Ricart Rosconi | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Pascual Elías | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Jacint Solà Casadevall | Tinent 2n alcalde | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |
| Jeroni Homs Mas | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joan Oliva Orriols | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (cinter) |
| Joaquim M. Pujadas Serratosa | Síndic | Farmacèutic |
| Josep Carol Canals | Regidor | Petit industrial-botiguer (carnisser) |
| Josep Miquel Xamaní | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |
| Antoni Parareda Cortada | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Pasqués Comas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Feliu Pla Àngel | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Francesc Sabatés Roura | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |

| 17-5-1874 | | |
|------------------------|-------------------|---------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Miquel Bertran Gabarró | Alcalde | Advocat |
| Joan Parareda Ausió | Tinent 1r alcalde | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Manel Moret Mas | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Ramon Anglada Pujals | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Josep Creixans Colomer | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Miquel Soler Casals | Síndic | Petit industrial-botiguer |
| Miquel Alibés Ausió | Regidor | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Lluís Barjau Codina | Íd. | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Josep Boix | Íd. | -- |
| Josep Casulà Xicola | Íd. | Petit industrial-botiguer (joier) |
| Josep Fargas Boixó | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Genís Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Antoni Gudiol Cortinas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Ramon Munmany Suquet | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Pere Oms Isern | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Josep Baquer Carbonell | Íd. | Hisendat-propietari |

Nota: Ajuntament nomenat per una junta de veïns.

| 1-1-1875 | | |
|---------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Pau Vergés Albó | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Joan Serra Blasi | Tinent 1r alcalde | Metge |
| Josep Masferrer Arquimbau | Tinent 2n alcalde | Hisendat-Propietari |
| Llucià Feliu Bosch | Regidor | Petit industrial-botiguer (estanquer) |
| Josep Herm Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (llauner) |
| Joan Mas Beneseit | Íd. | Petit industrial-botiguer (botiga cintes) |
| Miquel Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Muns Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (botiga de roba) |
| Josep Ramon Serra Xicola | Íd. | Petit industrial-botiguer (joier) |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Íd. | Petit industrial-botiguer (fabr. llonganisses) |
| Pere Villaret Feliu | Íd. | Hisendat-propietari |

| 18-3-1875 | | |
|---------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Ramon Capdevila Lleona | Alcalde | Hisendat-Propietari |
| Josep Masferrer Arquimbau | Tinent 1r alcalde | Hisendat-Propietari |
| Josep Bassols Soler | Tinent 2n alcalde | Comerciant (de teixits) |
| Andreu Terricabras Forn | Tinent 3r alcalde | Metge |
| Francesc Vilanova Carulà | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Llucià Feliu Bosch | Síndic | Petit industrial-botiguer (estanquer) |
| Joan Arumí Roca | Regidor | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Badia Herm | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Andreu Berenguer Benet | Íd. | Comerciant (de guergues) |
| Joan Casas París | Íd. | Veterinari |
| Francesc Fargas Bosch | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Herm Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (llauner) |
| Froilan Joandó Olivó | Íd. | Petit industrial-botiguer (rellotger) |
| Francesc Pascual Elias | Íd. | Notari |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Josep Ramon Serra Xicola | Íd. | Petit industrial-botiguer (joier) |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Íd. | Petit industrial-botiguer (fabr. llonganisses) |
| Pere Villaret Feliu | Íd. | Hisendat-propietari |

| 11-11-1876 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Fatjó-Vilas Borrell | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Fr. de P. Masferrer Arquimbau | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Fortià Feu Martorell | Tinent 2n alcalde | Farmacèutic |
| Antoni Subirachs Clarà | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Ramon Serradora Saladich | Tinent 4t alcalde | Metge |
| Fr. de Febrer Armenteras | Síndic | Advocat |
| Enric Blanch Vergés | Regidor | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Joan Bofill Feliu | Íd. | Hisendat-propietari |
| Miquel Casals Soler | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Joaquim Forns Bons | Íd. | Magatzemista |
| Francesc Fortuny Raurés | Íd. | Farmacèutic |
| Miquel Genís Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Joan Marquet Serdà | Íd. | Comerciant (de sal) |
| Pius Mas Ribot | Íd. | Notari |
| Miquel Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Ramon Munmany Suquet | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Parareda Rovira | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Serdà Traveria | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Serra Campdelacreu | Íd. | Arxiver municipal |

| 1-3-1877 | | |
|-------------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Fatjó-Vilas Borrell | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Francesc Fortuny Raurés | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Fr. de P. Masferrer Arquimbau | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Antoni Subirachs Clarà | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Ramon Serradora Saladich | Tinent 4t alcalde | Metge |
| Miquel Mascaró Pratgibert | Síndic | Hisendat-propietari |
| Enric Blanch Vergés | Regidor | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Joan Bofill Feliu | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Cañellas Oliveras | Íd. | Petit industrial-botiguer |
| Miquel Casals Soler | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Josep Genís Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Macià Anglas | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Joan Marquet Serdà | Íd. | Comerciant (de sal) |
| Miquel Mir Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Ramon Munmany Suquet | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Jaume París Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (barreter) |
| Josep Serdà Traveria | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Serra Campdelacreu | Íd. | Arxiver municipal |

| 15-8-1879 i 6-11-1879 | | |
|---------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Alcalde | Petit industrial-botiguer (fabr. d'embotits) |
| Josep Sala Pratjussà | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Miquel Ricart Rosconi | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Jeroni Homs Mas | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Comella Colom | Tinent 4t alcalde | Fabricant (cotó) |
| Joan Orriols Canals | Síndic | Petit industrial-botiguer (gèneres de punt) |
| Enric Blanch Vergés | Regidor | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Joan Bofill Feliu | Íd. | Hisendat-propietari |
| Marià Callís Roura | Íd. | Petit industrial-botiguer (marbrista) |
| Josep Camps Trias | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Isidre Conill Sala | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Joan Marquet Serdà | Íd. | Comerciant (de sal) |
| Jaume Miró Codinach | Íd. | Petit industrial-botiguer (teixits i filats) |
| Pere Molas Vergés | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Josep Oms Angelet | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Antoni Prat Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Joaquim Sala Marfà | Íd. | Petit industrial-botiguer (adroguer) |
| Joan Vilar Garrido | Íd. | Negociant (carns) |

| 1-7-1881 | | |
|----------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Alcalde | Petit industrial-botiguer (fabr. d'embotits) |
| Martí Genís Aguilar | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Josep Camps Trias | Tinent 2n alcalde | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Oms Angelet | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| M. de Reguer de Descatllar | Tinent 4t alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Molas Pla | Síndic | Fabricant |
| Ramon Boixeda Rifà | Regidor | Fabricant |
| Josep Comella Colom | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Antoni Conill Saborit | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Isidre Conill Sala | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Josep Fargas Boixó | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Mestanza Fortich | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Pere Molas Vergés | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Antoni Prat Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Jordi Puigdollers Blat | Íd. | Veterinari |
| Josep Sala Pratjussà | Íd. | Farmacèutic |
| Josep Sendra Domingo | Íd. | Comerciant (teixits) |
| Joan Vilar Garrido | Íd. | Negociant (carns) |

| 20-11-1882 | | |
|----------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Alcalde | Petit industrial-botiguer (fabr. d'embotits) |
| Martí Genís Aguilar | Tinent 1r alcalde | Farmacèutic |
| Josep Bach Serra | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| M. de Reguer de Descatllar | Tinent 4t alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Molas Pla | Síndic | Fabricant |
| Francesc Adam Serdà | Regidor | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Josep Camps Trias | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Miquel Fàbregas Simon | Íd. | Petit industrial-botiguer (argenter) |
| Josep Fargas Boixó | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Genís Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Josep Herm Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (llauner) |
| Pere Molas Vergés | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Antoni Prat Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Miquel Prats Pujadas | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Jordi Puigdollers Blat | Íd. | Veterinari |
| Fèlix Rovira Feliu | Íd. | Veterinari |
| Josep Sendra Domingo | Íd. | Comerciant (teixits) |

Nota: Un terç del consistori va ser nomenat governativament. L'alcalde es trobava suspès en el càrrec

| 1-7-1883 | | |
|----------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Bach Serra | Alcalde | Advocat |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 1r alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Francesc Adam Serdà | Tinent 2n alcalde | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Martí Genís Aguilar | Tinent 3r alcalde | Farmacèutic |
| M. de Reguer de Descatllar | Tinent 4t alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Molas Pla | Síndic | Fabricant |
| Ramon Bassols Roura | Regidor | Fabricant (cànem i/o lli) |
| Josep Coderch Ordeig | Íd. | Petit industrial-botiguer (baster) |
| Miquel Fàbregas Simon | Íd. | Petit industrial-botiguer (argenter) |
| Josep Fargas Boixó | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Antoni Gudiol Cortinas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Pere Molas Vergés | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Lluís Oms Nuri | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Ramon Pietx Surinyach | Íd. | Fabricant (tèxtil) |
| Jordi Puigdollers Blat | Íd. | Veterinari |
| Marià de Riera Gironella | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Sendra Domingo | Íd. | Comerciant (teixits) |
| Miquel Trias Trias | Íd. | Comerciant (teixits) |
| Santiago Vergés Muns | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |

| 12-2-1884 | | |
|-------------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Alcalde | Petit industrial-botiguer (fabr. d'embotits) |
| Fr. de P. Masferrer Arquimbau | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Josep Sala Pratjussà | Tinent 2n alcalde | Farmacèutic |
| Josep Comella Colom | Tinent 3r alcalde | Fabricant (cotó) |
| Joan Orriols Canals | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (gèneres de punt) |
| Miquel Mir Mas | Síndic | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Enric Blanch Vergés | Regidor | Petit industrial-botiguer (cafeter) |
| Antoni Conill Saborit | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Isidre Conill Sala | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Francesc Gatillepa Piguillem | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Herm Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (llauner) |
| Joan Marquet Serdà | Íd. | Comerciant (de sal) |
| Josep Oms Angelet | Íd. | Petit industrial-botiguer (fuster) |
| Joaquim de Rocafiguera Ventós | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Sagalés Coberta | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joaquim Sala Marfà | Íd. | Petit industrial-botiguer (adroguer) |
| Ramon Serradora Saladich | Íd. | Metge |
| Josep Tort Costa | Íd. | Fabricant (llana) |
| Joan Vilar Garrido | Íd. | Negociant (carns) |

Nota: Ajuntament nomenat governativament.

| 1-7-1885 | | |
|-------------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Parareda Ausió | Alcalde | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Fr. de P. Masferrer Arquimbau | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Marià Fàbregas Casadevall | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Francesc de Febrer Armenteras | Tinent 3r alcalde | Advocat |
| Llucià Poudevida Llanas | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Antoni Conill Saborit | Síndic | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Ramon Anglada Pujals | Regidor | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Isidre Conill Sala | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Pascual Fargas Badia | Íd. | Fabricant |
| Josep Font Manxarell | Íd. | Advocat |
| Josep Herm Dam | Íd. | Petit industrial-botiguer (llauner) |
| Jeroni Homs Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joan Orriols Canals | Íd. | Petit industrial-botiguer (gèneres de punt) |
| Joan Sagalés Coberta | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joaquim Sala Marfà | Íd. | Petit industrial-botiguer (adroguer) |
| Josep Soler Aloy | Íd. | Advocat |
| Josep Tort Costa | Íd. | Fabricant (llana) |
| Jaume de Vernis Cuspinera | Íd. | Petit industrial-botiguer (fabr. d'embotits) |
| Josep Viguer Canas | Íd. | Advocat |

| 5-3-1886 | | |
|---------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joan Parareda Ausió | Alcalde | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Josep Font Manxarell | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Marià Fàbregas Casadevall | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Josep Bach Serra | Tinent 3r alcalde | Advocat |
| Josep Soler Aloy | Tinent 4t alcalde | Advocat |
| Fr. de Febrer Armenteras | Síndic | Advocat |
| Francesc Adam Serdà | Regidor | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Ramon Anglada Pujals | Íd. | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Josep Coderch Ordeig | Íd. | Petit industrial-botiguer (baster) |
| Miquel Fàbregas Simon | Íd. | Petit industrial-botiguer (argenter) |
| Pascual Fargas Badia | Íd. | Fabricant |
| Antoni Gudiol Cortinas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Jeroni Homs Mas | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Ramon Pietx Surinyach | Íd. | Fabricant (tèxtil) |
| Llucià Poudevida Llanas | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Marià de Riera Gironella | Íd. | Hisendat-propietari |
| Miquel Trias Trias | Íd. | Comerciant (teixits) |
| Santiago Vergés Muns | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Josep Viquer Canas | Íd. | Advocat |

| 1-7-1887 | | |
|----------------------------|-------------------|---------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Soler Aloy | Alcalde | Advocat |
| Josep Font Manxarell | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Josep Viquer Canas | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Fr. de Febrer Armenteras | Tinent 3r alcalde | Advocat |
| Jeroni Homs Mas | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep L. de Bertran Dalmau | Síndic | Hisendat-propietari |
| Ramon Anglada Pujals | Regidor | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Ramon Camps Font | Íd. | Petit industrial-botiguer (serraller) |
| Jacint Claveras Parés | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Bonaventura Duran Marquet | Íd. | Petit industrial-botiguer (serraller) |
| Marià Fàbregas Casadevall | Íd. | Advocat |
| Pascual Fargas Badia | Íd. | Fabricant |
| Miquel Mestanza Fortich | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Josep Miquel Xamaní | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |
| Joan Parareda Ausió | Íd. | Petit industrial-botiguer (flequer) |
| Josep Rafart Alabern | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Serdà Deniel | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Soler Landri | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-1-1890 | | |
|----------------------------|-------------------|---------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Joaquim d'Abadal Calderó | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Antoni Bach Xicoy | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 2n alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Josep L. de Bertran Dalmau | Tinent 3r alcalde | Hisendat-propietari |
| Antoni Bayés Fuster | Tinent 4t alcalde | Metge |
| Miquel Genís Quintana | Síndic | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Ramon Camps Font | Regidor | Petit industrial-botiguer (serraller) |
| Jacint Claveras Parés | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Miquel Casals Soler | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Marià Codina Cuadras | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Bonaventura Duran Marquet | Íd. | Petit industrial-botiguer (serraller) |
| Joan Fatjó-Vilas Borrell | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Genís Subirachs | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Josep Miquel Xamaní | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |
| Jaume París Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (barreter) |
| Josep Rafart Alabern | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Josep Serdà Deniel | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Soler Landri | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-7-1891 | | |
|-----------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Antoni Bayés Fuster | Alcalde | Metge |
| Joaquim d'Abadal Calderó | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Antoni Bach Xicoy | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Miquel Rota Torrents | Tinent 3r alcalde | Periodista |
| Florenci de Riera Brichs | Tinent 4t alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep de Rocafiguera Ventós | Síndic | Hisendat-propietari |
| Ramon Adam Bofill | Regidor | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Antoni Bardolet Sauri | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Josep Boix Romeu | Íd. | Petit industrial-botiguer (guanter) |
| Miquel Casals Soler | Íd. | Petit industrial-botiguer (patisser) |
| Marià Codina Cuadras | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Joan Fatjó-Vilas Borrell | Íd. | Hisendat-propietari |
| Just Gatiús Vilaseca | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Genís Quintana | Íd. | Petit industrial-botiguer (sabater) |
| Josep Genís Subirachs | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Antoni Gudiol Cortinas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Jaume París Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (barreter) |
| Fèlix Sala Pratjussà | Íd. | Veterinari |

| 1-1-1894 | | |
|-----------------------------|-------------------|--------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Soler Aloy | Alcalde | Advocat |
| Josep Viguer Canas | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Josep de Rocafiguera Ventós | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Florenci de Riera Brichs | Tinent 3r alcalde | Hisendat-propietari |
| Ramon Pietx Surinyach | Tinent 4t alcalde | Fabricant (tèxtil) |
| Josep Salarich Giménez | Síndic | Metge |
| Ramon Adam Bofill | Regidor | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Antoni Bardolet Sauri | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Francesc Berenguera Casals | Íd. | Comerciant |
| Josep Boix Romeu | Íd. | Petit industrial-botiguer (guanter) |
| Josep Franquesa Camps | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Just Gatus Vilaseca | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Antoni Gudiol Cortinas | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Joaquim Prats Dachs | Íd. | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Jaume Rius Salada | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Rota Torrents | Íd. | Periodista |
| Fèlix Sala Pratjussà | Íd. | Veterinari |
| Domènec Sampons Carbó | Íd. | Fabricant (cànem i/o lli) |

| 1-7-1895 | | |
|-------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Font Manxarell | Alcalde | Advocat |
| Josep Soler Aloy | Tinent 1r alcalde | Advocat |
| Josep Viguer Canas | Tinent 2n alcalde | Advocat |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Josep Salarich Giménez | Tinent 4t alcalde | Metge |
| Joaquim Prats Dachs | Síndic | Petit industrial-botiguer (fonedor) |
| Ramon Anglada Pujals | Regidor | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Antoni Arumí Blancafort | Íd. | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Jacint Bach Alavall | Íd. | Hisendat-propietari |
| Àngel Boixader Clarà | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Domènec Camps Gudiol | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Joan Comella Colom | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Josep Franquesa Camps | Íd. | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Jaume Miró Codinach | Íd. | Petit industrial-botiguer (teixits i filats) |
| Bernat Noguera Noguera | Íd. | Petit industrial-botiguer (paleta) |
| Miquel Prat Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (carboner) |
| Jaume Rius Salada | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Marià Vila Teixidor | Íd. | Hisendat-propietari |

| 1-7-1897 | | |
|--------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Florenci de Riera Brichs | Alcalde | Hisendat-propietari |
| Joaquim d'Abadal Calderó | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Antoni Bayés Fuster | Tinent 2n alcalde | Metge |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Antoni Arumí Blancafort | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (confiter) |
| Marià Vila Teixidor | Síndic | Hisendat-propietari |
| Ramon Anglada Pujals | Regidor | Petit industrial-botiguer (impressor) |
| Jacint Bach Alavall | Íd. | Hisendat-propietari |
| Àngel Boixader Clarà | Íd. | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Domènec Camps Gudiol | Íd. | Petit industrial-botiguer (guarnicioner) |
| Joan Comella Colom | Íd. | Fabricant (cotó) |
| Josep Genís Subirachs | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Ramon Mas Tubau | Íd. | Procurador |
| Valentí Massana Brunet | Íd. | Farmacèutic |
| Jaume Miró Codinach | Íd. | Petit industrial-botiguer (teixits i filats) |
| Bernat Noguera Noguera | Íd. | Petit industrial-botiguer (paleta) |
| Miquel Prat Caralt | Íd. | Petit industrial-botiguer (carboner) |
| Joan Vilanova Camps | Íd. | Petit industrial-botiguer (cerer) |

| 1-7-1899 | | |
|--------------------------|-------------------|---------------------------------------|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Soler Aloy | Alcalde | Advocat |
| Florenci de Riera Brichs | Tinent 1r alcalde | Hisendat-propietari |
| Joaquim d'Abadal Calderó | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Genís Subirachs | Tinent 3r alcalde | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Miquel Mestanza Fortich | Tinent 4t alcalde | Petit industrial-botiguer (sastre) |
| Marià Vila Teixidor | Síndic | Hisendat-propietari |
| Àngel Boixader Clarà | Regidor | Petit industrial-botiguer (merceria) |
| Ramon Adam Bofill | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Francesc Bassols Roura | Íd. | Fabricant (cànem i/o lli) |
| Albert Buxó Dordal | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Josep Font Vilardelbosc | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Ramon Mas Tubau | Íd. | Procurador |
| Valentí Massana Brunet | Íd. | Farmacèutic |
| Manel Moret Pla | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Orri Febrer | Íd. | Petit industrial-botiguer (calcinare) |
| Josep Sala Molas | Íd. | Advocat |
| Lluís Vaqué Sala | Íd. | Hisendat-propietari |
| Joan Vilanova Camps | Íd. | Petit industrial-botiguer (cerer) |

| 1-1-1902 | | |
|-----------------------------|-------------------|--|
| Nom i Cognoms | Càrrec | Professió |
| Josep Soler Aloy | Alcalde | Advocat |
| Francesc Bassols Roura | Tinent 1r alcalde | Fabricant (cànem i/o lli) |
| Josep de Rocafiguera Ventós | Tinent 2n alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Dou Blancafort | Tinent 3r alcalde | Advocat |
| Manel Moret Pla | Tinent 4t alcalde | Hisendat-propietari |
| Josep Sala Molas | Síndic | Advocat |
| Ramon Adam Bofill | Regidor | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Ramon Alier Esteve | Íd. | Petit industrial-botiguer (pellaire) |
| Albert Buxó Dordal | Íd. | Petit industrial-botiguer (soguer) |
| Magí Callís Albanell | Íd. | Petit industrial-botiguer (marbrista) |
| Josep Font Vilardelbosc | Íd. | Petit industrial-botiguer (semoler) |
| Joan Orri Febrer | Íd. | Petit industrial-botiguer (calcinaire) |
| Joan Ubach Cadena | Íd. | Hisendat-propietari |
| Jacint Solà Casadevall | Íd. | Assalariat-jornaler-obrer (teixidor) |
| Lluís Vaqué Sala | Íd. | Hisendat-propietari |
| Josep Vilaplana Pujolar | Íd. | Hisendat-propietari |

6. FONTS I BIBLIOGRAFIA

6.1. Arxius i biblioteques

- *Arxius i biblioteques*

Arxiu Abadal del Pradell.

Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona.

Arxiu Municipal de Vic.

Biblioteca de Catalunya.

Biblioteca del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya.

Biblioteca Joan Triadú de Vic.

Biblioteca Museu Víctor Balaguer.

Biblioteques Universitàries de Catalunya.

Bibliothèque Nationale de France.

Médiathèque de la Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme.

- *Hemeroteques digitals i altres repositoris*

Arxiu de Revistes Catalanes Antiques <http://www.bnc.cat/digital/arca/>

Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives www.lluisvives.com

Biblioteca Virtual de Prensà Històrica <http://prensahistorica.mcu.es/>

Centre d'Estudis Demogràfics www.ced.uab.es

Dipòsit digital de documents de la Universitat Autònoma de Barcelona
<http://ddd.uab.cat/>

Hemeroteca Digital <http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm>

Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.idescat.cat/>

Memòria Digital de Catalunya <http://mdc1.cbuc.cat/>

Revistes Catalanes amb Accés Obert <http://www.raco.cat/>

Trencadís. Fons locals digitalitzats. Xarxa de Biblioteques Municipals. Diputació de Barcelona <http://trencadis.diba.cat/>

6.2. Documentació d'arxiu i hemeroteca

- *Arxiu Abadal del Pradell*

Correspondència rebuda per Joaquim d'Abadal (1881-1882).

- *Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic*

o Arxiu capitular de Vic

Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/79 1856-1864.

Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/81 1877-1883.

Llibre d'Actes de les reunions i dels Acords capitulars, Arm. 57/84 1900-1909.

o Arxiu episcopal de Vic

1010/2 Àlbums de benefactors de la restauració de Santa Maria de Ripoll.

1007/1 Restauració de Santa Maria de Ripoll. Comissionats i subscriptors per a la restauració de Santa Maria de Ripoll (1886-1887).

o Fons institucionals

Fons Societat Arqueològica de Vic. Temple romà.

Libro de Actas de las Juntas Generales celebradas por la Academia de la Juventud Católica de Vich.

o Fons personals

Fons Anglada-Vilardebó, Processos judicials 1892.

Fons Miquel S. Salarich, Caixa Círcol Literari.

Fons Miquel S. Salarich, Siluetes vigatanes.

o Hemeroteca

Aspectes electorals 1843-1913.

Aspectes polítics i festes 1819-1860.

Aspectes polítics i festes 1861-1900.

Aspectes polítics i festes 1901-1935.

Círcol Literari i Esbart.

EV/Ben.

EV/Ent.

EV/Lleu.

EV/Mus.

Festes sant Miquel cíviques 1862-1915.

Galeria de Vigatans II·lustres.

- *Arxiu Històric del Govern Civil de Barcelona*

Registro de asociaciones. Tomo 1.

Registro de asociaciones. Tomo 2.

Registro de asociaciones. Tomo 3.

Expedients associacions, Casino Vicense - expedient 2411.0.

Expedients associacions, Centro Tradicionalista Alta Montaña-Vich - expedient 4808.0.

Expedients associacions, Centro Industrial Vicense - expedient 7729.0.

- *Arxiu Municipal de Vic*

15.22 Festes de la beatificació de Sant Miquel dels Sants 1779. Junta d'electors de Sant Miquel dels Sants 1826-1896.

15.6 Exposició arqueològica de 1868 i exposició agrícola de 1865 i 1868.

Aigües de Bellpuig 1839-1891.

Aigües de Bellpuig 1852-1880.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1858.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1861.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1862.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1866.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1869.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1870.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1875.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1876.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1884.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1885.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1888.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1889.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1897.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1898.

Contribució industrial i de comerç. Vic. Matrícula 1899.

Contribució territorial 1860.

Correspondència 1856-1857.

Correspondència 1857-1858.

Correspondència 1858-1859.

Correspondència 1859-1860.

Correspondència 1861-1862.

Correspondència 1862-1863.

Correspondència 1863-1864.

Correspondència 1865.

Correspondència 1866 i 1866-1878.

Correspondència 1867.

Correspondència 1868.

Correspondència 1869.

Correspondència 1870.

Correspondència 1870-1871.

Correspondència 1872.

Correspondència 1873.

Correspondència 1873-1905 1874.

Correspondència 1875.

Correspondència 1876 (I).

Correspondència 1876 (II) - 1877 (I).

Correspondència 1877 (II) - 1878 (I).

Correspondència 1878 (II).

Correspondència 1879 (I).

Correspondència 1879 (II) - 1880 (I).

Correspondència 1880 (II).

Correspondència 1880 (III) - 1881 (I).

Correspondència 1881 (II) - 1882 (I).

Correspondència 1882 (II).
Correspondència 1883 (I).
Correspondència 1883 (II) - 1884.
Correspondència 1885.
Correspondència 1886.
Correspondència 1887 (I).
Correspondència 1887 (II) - 1888 (I).
Correspondència 1888 (II) - 1889 (I).
Correspondència 1889 (II) - 1890.
Correspondència 1891.
Correspondència 1892.
Correspondència 1893 (I).
Correspondència 1893 (II) - 1894.
Correspondència 1895-1896 (I).
Correspondència 1896 (II) - 1897 (I).
Correspondència 1897 (II) - 1898 (I).
Correspondència 1898 (II) - 1899 (I).
Correspondència 1899 (II) - 1900 (I).
Correspondència 1900 (II) - 1901.
Correspondència 1902-1903 (I).
Correspondència 1903 (II) - 1904 (I).
Eleccions de Diputats a Corts i Senadors 1886-1891.
Eleccions municipals 1847-1857.
Eleccions municipals 1857-1865.
Eleccions municipals 1866-1870.
Eleccions municipals 1871-1877.
Eleccions municipals 1879.
Eleccions municipals 1881-1883.
Eleccions municipals 1885-1889.

Eleccions municipals 1887.

Eleccions municipals 1891-1893.

Eleccions municipals 1895-1899.

Eleccions municipals 1901-1922, Eleccions municipals 1901.

Eleccions. Cens electoral. 1857-1865.

Eleccions. Cens electoral. 1879-1889.

Llibre d'acords, v. 56, 1856-1858.

Llibre d'acords, v. 57, 1859-1860.

Llibre d'acords, v. 58, 1861-1862.

Llibre d'acords, v. 59, 1863-1864.

Llibre d'acords, v. 60, 1865-1869.

Llibre d'acords, v. 61, 1870-1875.

Llibre d'acords, v. 62, 1876-1877.

Llibre d'acords, v. 63, 1878-1879.

Llibre d'acords, v. 64, 1880-1881.

Llibre d'acords, v. 65, 1882-1883.

Llibre d'acords, v. 66, 1884-1885.

Llibre d'acords, v. 67, 1886-1887.

Llibre d'acords, v. 68, 1888-1889.

Llibre d'acords, v. 69, 1890-1891.

Llibre d'acords, v. 70, 1892-1893.

Llibre d'acords, v. 71, 1894-1895.

Llibre d'acords, v. 72, 1896-1897.

Llibre d'acords, v. 73, 1898-1900.

Llibre d'actes del ple 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904. Llibre 1: 6 de gener de 1901 a 2 de març de 1902.

Llibre d'actes del ple. 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904, Llibre 2: 3 de març de 1902 a 5 d'octubre de 1903.

Padró d'habitants 1859.

Padró d'habitants 1860.

Padró d'habitants 1861.

Padró d'habitants 1864.

Padró d'habitants 1867.

Padró d'habitants 1869.

Padró d'habitants 1871.

Padró d'habitants 1875.

Padró d'habitants 1880.

Padró d'habitants 1889.

Padró d'habitants 1900.

- *Biblioteca de Catalunya*

- Fons Masferrer i Arquimbau

Correspondència Ms. 9186.

- *Biblioteca Joan Triadú*

- Fons Cercle Literari

Actas de las academias.

Biblioteca.

Catálogo de la Biblioteca del Circulo Literario de Vich (partint del *Catálogo de la Biblioteca del Ateneo Barcelonés*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1874).

Catalogo de Libros del Circulo Literario. Índice de las obras contenidas en la Biblioteca del Circulo literario de Vich.

Catalogo por órden de materias, de las obras que contiene la Biblioteca del Circulo Literario de Vich.

Certamenes 1870-1876. Veladas literarias.

Circulars d'invitació de novembre del 1860.

Comision de museo. Circulo literario de Vich (Actas).

Correspondència/Impressos.

Diversos.

Inventari de la documentació, mobiliari, objectes i llibres procedents de l'antiga Biblioteca del Circulo Literario de Vich, lliurada en concepte de dipòsit per la Cambra Oficial Agrícola Ausetana, com a hereva d'aquell a la Biblioteca Popular de Vic.

Libro de actas de la Junta Directiva 1876-1881.

Listas de socios.

Museo del Circulo-literario de Vich. Libro-Registro.

Oficios 1860-1880.

Oficios 1881-1903.

Poesias y memorias presentadas al certamen de 1876.

Reglamentos, proposiciones y exposiciones a las juntas.

Registro provisional de los objetos depositados en el Museo del Circulo-literario de Vich.

Trabajos leidos en el Circulo. Memorias de fin año.

- *Biblioteca Museu Víctor Balaguer*

Epistolari Víctor Balaguer 1842-1900.

- *Hemeroteca*²³⁸⁰

○ Vic

El Ausetano (1869).

El Ausonense (1861-1863).

Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich (1886, 1889, 1899, 1902).

La Comarca (1894-1900).

La Comarca Leal (1891).

La Concordia (1891).

La Crónica Montañesa (1870).

La Cruz sobre el Corazón (1888-1889).

Diario de Vich (1877).

El Domingo (1869-1874).

Eco de la Montaña (1863-1868).

Gazeta de Vich (1921, 1931).

Gazeta Montanyesa (1907).

Gazeta Vigatana (1905).

²³⁸⁰ La data indicada entre parèntesis respon a la cronologia consultada.

L'Independent (1886).

La Libertad (1868).

El Llano de Vich (1886).

El Montañés (1854).

El Norte Catalán (1886-1903).

La Patria (1869-1871).

La Plana de Vich (1887-1889).

La Plana de Vich (1899-1903).

El Porvenir (1866-1869).

El Pueblo Vicense (1868-1869).

El Seminarista Español (1866-1868).

La Verdad (1887).

La Veu del Montserrat (1878-1902).

- Barcelona

Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona (1902).

Diari Catalá (1881).

Diario de Barcelona (1857, 1868).

La Dinastia (1884, 1886, 1891-1893, 1896, 1899, 1901).

La Ilustració Catalana (1882, 1891).

Lo Mestre Titas (1899).

El Trabajo Nacional (1894).

La Unión (1881).

La Vanguardia (1881, 1883-1886, 1888, 1891-1893, 1895-1896, 1898-1899).

La Veu de Catalunya (1899-1901, 1903).

- Madrid

Diario de las Sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados (1899-1900).

La Época (1886, 1891).

Gaceta de Madrid (1866, 1869, 1870, 1872-1873, 1875, 1882, 1885, 1888-1890).

El Imparcial (1891).

El Siglo Futuro (1888).

- Altres poblacions

La Autonomía (Reus, 1897, 1899).

Revista Olotense (Olot, 1877).

6.3. Bibliografia

6.3.1. Llibres, opuscles i fullets d'època

ABADAL Joaquín de, *Ramon Sala y Saçala. Discurso biográfico por Joaquín de Abadal*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1897.

ABADAL Raimundo de, *Galería de Vicenses Ilustres. Guillermo de Monrodon. Discurso biográfico*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1894.

Acta de la sesion que el Circulo Literario de la ciudad de Vich celebró el dia 23 de Marzo del año 1864, Vic, Imprenta de Barjau, 1864.

Adhesiones recibidas de los reverendos, prelados, cabildos catedrales, vicarios y provisosores eclesiásticos del Principado de Cataluña, Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1885.

AGUILAR Francesch, *Plants de la llengua catalana...*, Vic, Impr. de Luís Barjau, 1861.

—, *El Ferro-Carril. Discurso que en la sesion celebrada por el Círculo Literario de Vich leyó el socio...*, Vic, Imprenta y Librería de Luciano Anglada, 1862.

—, *El hombre, ¿Es hijo del mono? Observaciones sobre la mutabilidad de las especies orgánicas y el darwinismo*, Madrid, Imprenta de Don Antonio Pérez Dubrull, 1873.

[AGUILAR Francesc d'A. i SALARICH Joaquim] D. F. de A. A. P. i D. J. S., *Desgracias de Vich, Breve historia de las que causó la avenida del Méder en la madrugada del dia 8 de octubre de 1863*, Vic, Diari de Vic, 2006 (Vic, Imprenta de Soler-hermanos, 1863).

Album de la secció arqueològica de la Exposició Universal de Barcelona, etc., Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús, 1888.

Álbum heliográfico de la Exposición de artes suntuarias celebrada en el edificio de la Universidad de Barcelona en setiembre y octubre del año 1877, Barcelona, Imprenta del Heredero de D. Pablo Riera, 1877.

Almanaque de La Patria y Guia de Vich para el año 1871, Vic, Imprenta y librería de Luís Barjau, 1871.

BACH ALAVALL Jacint, «Festejos particulares», a *Fiestas en la ciudad de Vich 1895*, Barcelona, Tip. La Ilustración, 1895.

BALMES Jaume, «El catalán Montañés», a *Escrits sobre Catalunya. Jaume Balmes. Pròleg de Josep M. Fradera*, Vic, IUHJV / Eumo, 1998 [1841], p. 19-37.

—, *Pio IX*, Madrid, Imprenta y fundición de Don Eusebio Aguado, 1847.

BASSOLS Ramon, «Calsas y cotillas. Comedia en un acte y en vers. Estrenada en lo Teatre del Casino Mercantil Vicense en la nit del 20 de Decembre del any 1888, Vic, novembre del 1888» [Manuscrit, Biblioteca de l'Ateneu Barcelonès].

BUXERES [et al.] José A., *Exposicion que elevan á las Cortes por impulso propio y por encargo de varios propietarios de Cataluña en súplica de que se conserve al*

- Principado su derecho civil especial*, Barcelona, Tipografía Hispano-Americana, 1882.
- CALDERÓ F[rancesc] Xavier, *Lo nou códich civil. Cartes d'un misser y cap de casa catalá. Escrites al Mestre en Gay-Saber, mossèn Jaume Collell, vuy canonje de la catedral de Vich*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1889.
- CAPDEVILA Joaquin, *Necesidad de la armonía entre los adelantos físicos y los actos morales tomando éstos por base la religión. Discurso que leyó en la sesión...*, Vic, Imprenta de Luciano Anglada, 1863.
- Catálogo de la exposicion arqueologico-artística celebrada en la ciudad de Vich por su M. Iltre. Ayuntamiento en octubre del año 1868*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada, 1868.
- Catálogo de la Exposicion de Artes Suntuarias antiguas y modernas. Ferias y Fiestas Populares. Año 1877*, Barcelona, Establecimiento tipográfico de N. Ramírez y Comp^a, 1877.
- Catálogo general de los objetos que figuran en la Manifestación de Productos Catalanes de Ciencias, Letras, y Bellas Artes, Agricultura é Industria, inaugurada en 4 de marzo de 1877 por S. M. el Rey D. Alfonso XII é improvisada en su obsequio en el edificio de la Universidad de Barcelona*, Barcelona, Salvador Manero, 1877.
- CÍRCULO-LITERARIO DE VICH. *Nueva emision de acciones para completar el arreglo del local. Memoria leida en nombre de la Junta directiva por el interventor y aprobada por la general en 3 de junio de 1876*, Vic, Imprenta de Luis Barjau, 1876.
- , *Certamen con que celebró esta Sociedad el primer aniversario de la inauguracion del ferro-carril 8 de julio de 1876*, Vic, Establecimiento tipográfico de Ramon Anglada, 1877.
- COLLELL Jaime, *Balmes. Discurso biográfico leído en el solemne acto de colocar el retrato del insigne filósofo vicense en la Galeria de Catalanes Ilustres de la casa Consistorial de Barcelona*, Vic, Imp. de Anglada, 1890.
- , *Memòries d'un noi de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1996 (Vic, Gazeta Montanyesa, 1908).
- , *Del meu fadrinatge*, Vic, Gazeta de Vich, 1920.
- (ed.), *Dulcis amicitia. Correspondencia del doctor Torras y Bages a Mossen Jaume Collell, qui publica eix Epistolari ab Prefaci y Notes Aclaratories*, Vic, Gazeta de Vich, 1926.
- COLLELL Jaume i SERRA y CAMDELACREU Joseph, *Una Diada de Gloria. Llohansa en un acte y en vers...*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1869.
- «Corona Poetica. Ofrena dels trobadors catalans á Madona Santa Maria de Montserrat Patrona de Catalunya solemnement coronada en lo any de gracia MDCCCLXXXI» [Manuscrit, Biblioteca de Montserrat].
- DIRECCIÓN GENERAL DE OBRAS PÚBLICAS, *Memoria sobre el estado de las obras públicas en España en 1856*, Madrid, Imprenta Nacional, 1856.

DURAN y BAS Manuel, *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil de Cataluña. Escrita con arreglo a lo dispuesto en el artículo 4º del Real decreto de 2 de febrero de 1880*, Barcelona, Imprenta de la Casa de Caridad, 1883.

Estatutos de la Sociedad Arqueológica de Vich, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1883.

Exposición que a Su Santidad el Papa León XIII eleva el Cabildo de la Santa Iglesia Catedral de Vich en súplica de que se conserve este obispado, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada, 1902.

[FEBRER Francesc de i GENÍS Martí], *Biografía del Dr. D. José Giró y Torá. Discursos leídos por D. Francisco de Febrer y D. Martín Genís y Aguilar en la sesión necrológica que, para honrar la memoria de aquel esclarecido patricio, celebró el Círculo Literario de Vich en el día 24 de febrero de 1882*, Vic, Imprenta de Ramon Anglada y Pujals, 1882.

Fiestas en la ciudad de Vich año 1896. Programa oficial de las fiestas que celebrará la ciudad de Vich..., 1896.

FONT y MANXARELL José, *San Miguel de los Santos. Discurso biográfico leído por José Font y Manxarell abogado en el solemne acto de inaugurar en 7 de julio de 1890 la Galería de Vicenses Ilustres. Publicado por acuerdo del M. I. Ayuntamiento*, Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada, 1893.

[GALADIES Manuel] M. G., *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona á Vich, ó sea privilegio inédito expedido sobre esta línea de comunicacion por el rey D. Jaime I de Aragon; acompañado de varias observaciones y notas por D. M. G.*, Vic, Imprenta de Ignacio Valls, 1846.

—, *Nuevo almacén de frutos literarios*, Vic, Imprenta de Valls, 1849.

GALOBARDES José, *Discurso biográfico leído el día 7 de julio de 1893 en el solemne acto de colocar el retrato del sabio jesuita catalán en la Galería de Vicenses Ilustres por el Dr. D. José Galobardes presbítero. Publicado por acuerdo del Excmo. Ayuntamiento*, Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada, 1894.

GENÍS y AGUILAR Martín, *Galería de Vicenses Ilustres. El obispo Casadevall. Discurso biográfico*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1896.

GIMÉNEZ y GUITED Francisco, *Guía fabril e industrial de España, publicada con el apoyo y autorización del gobierno de S. M. Año 1862*, Barcelona, Imp. de Luis Tasso, 1862.

GUDIOL y CUNILL Joseph, «La prensa vigatana». XXIV. El Porvenir», *Gazeta Vigatana*, núm. 113, 28-1-1905.

—, *L'Ausa romana i el seu temple*, Barcelona, Editorial Humanitas, 1982 (Vic, *Gazeta Montanyesa*, 1907).

—, *Collformich. Relació històrica dels successos ocorreguts desde'l día 8 al 11 de Janer de 1874, ab motiu de l'entrada dels carlins a Vich*, Vic, Estampa de Lluciá Anglada, 1913 (Vic, *Diari de Vic*, 2008).

- , *El Museu Arqueològich-Artístich Episcopal de Vich. Historial y Organisió*, Vic, Tipografia balmesiana, 1918.
- Homenatge á Maria Inmaculada. Corona Poètica en llahor de Pio IX ab poesies de divers autors catalans composta y en celebritat del XXV aniversari de la definició dogmática publicada per Mossen Jaume Collell, pbr. Mestre en Gay Saber. Segueixen après Les Fulles soltes del Dietari d'un Romeu periodista...*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1879.
- Inventario general razonado de la Sección Arqueológica de la Exposición Universal de Barcelona dedicado á la Excm. Comisión Ejecutiva de la misma por el encargado de dicha sección D. Carlos de Bofarull y Sans*, Barcelona, Imprenta de Luís Tasso, 1890.
- Itinerario de las provincias de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona,... por D. F. C.*, Barcelona, Imprenta de Domingo Feyner, 1823.
- JUNTA MUNICIPAL DE MUSEOS Y BELLAS ARTES, *Catálogo general de la Exposicion de arte antiguo de Barcelona 1902*, Barcelona, Reproducciones artísticas Thomas, 1902.
- Juventud Católica de Vich. Reglamento de la seccion 3ª de la Comision de Propaganda, llamada de socorros mútuos*, Vic, Imprenta y librería de J. Soler, 1883.
- MACIÀ Jacinto de, *Don Cárlos y los fueros catalanes. Artículos publicados en el "Diario de Cataluña" por su propietario D. Jacinto de Maciá...*, Figueras, Imprenta de M. Campamar é Hijos, 1890.
- MADOZ Pascual, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid, [Est. Literario-Tipográfico de P. Madoz y L. Sagasti], vol. 16, 1850.
- MALUQUER i VILADOT Joan, *Les meves noces d'or amb el molt Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona 1877-1927*, Barcelona, Impremta Altés, 1929.
- MASFERRER ARQUIMBAU, Francisco, *Concepte del regionalisme dintre de la unitat de la patria*, Barcelona, Imprempta La Renaixensa, 1888.
- Memoria de la administració municipal de la ciutat de Vich durant los anys 1890, 91, 92 y 93. Aprobada per lo M. I. Ajuntament en la sessió de 18 de Desembre de 1893*, Vic, Imprempta y Llibrería de Ramon Anglada, 1893.
- Memoria extendida por la comision nombrada por los vecinos de la ciudad de Vich en defensa de las condiciones de todas las clases que concurren en dicha ciudad para ser declarada cabeza de partido en la nueva demarcacion judicial*, Vic, Ramon Anglada, 1872.
- Memoria justificativa del proyecto de división judicial del territorio de la Audiencia de Barcelona*, Madrid, Imp. Nacional, 1872.
- Memoria leida, en cumplimiento de lo que dispone el artículo 32 del Reglamento, por el secretario 1º de la Academia de la Juventud Católica de Vich, en la Junta general ordinaria celebrada por dicha sociedad en 26 de diciembre de 1886*, Vic, Imprenta y librería de J. Soler, 1887.

Memories de un menestral vigatà. Los últims xxx anys. Ratlles dedieades [sic] per un oficial sabater que no sab d'escriurer á un fill seu estudiant de segon any de Teología. Folletí de la La Plana de Vich, Barcelona, Imp. Antoniana, 1899.

MORRO Pedro, *Vida del Excmo. é Iltmo. Sr. D. Francisco de Asís Aguilar y Serrat, obispo de Segorbe*, Segorbe, Imp. y Lib. de José Suay, 1902.

Museu Episcopal de Vich. Sessió del dia VI de juliol de MDCCCC. Colocació del retrato del fundador l'Excm. Y Revm. Sr. Dr. D. Joseph Morgades y Gili en la Sala dels Tapiços, Vic, Estampa de la Viuda de R. Anglada, 1900.

NADAL Luís B., *Galeria de Vicenses Ilustres. Gabriel de Avilés. Discurso biográfico por Luís B. Nadal*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada y Pujals, 1895.

—, *La Goja*, Vic, Gazeta de Vich, 1920.

Nomenclator de la provincia de Barcelona, s. l., s. n., [1860].

PELLICER José M^a., *Santa María del Monasterio de Ripoll. Nobilísimo origen y gloriosos recuerdos de este célebre santuario, hasta el milenario de su primera dedicación. Reseña histórica*, Mataró, Establecimiento Tipográfico de Feliciano Horta, 1888.

Programa oficial de las fiestas que celebrará la ciudad de Vich en conmemoración de su ínclito hijo San Miguel de los Santos en los días del 4 al 9 de julio de 1896, [1896].

Prospecto para la construcción de un camino de hierro desde Barcelona á Camprodon, Madrid, Imprenta de Don Agustín Espinosa y Compañía, 1844.

Proyecto de reglamento de la Asociacion de Guardería Rural de la comarca de Vich, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1884.

Reglamento de la Academia de la Juventud Católica de Vich, Vic, Tipografía y librería católica de San José, 1900.

Reglamento de la Juventud Católica de Vich, Vic, Imprenta y librería de Juan Soler y compañía, 1879.

Reglamento de La Protectora Vicense, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1885.

Reglamento de la Sociedad Jovial Vicense, [Vic], Imp. de Valls, [1848].

Reglamento del Casino Vicense, Vic, Imprenta y Librería de Jaime Valls, 1864.

Reglamento del Centro Progresista de Vich, Vic, Imprenta de Ramon Tolosa, 1864.

Reglamento general (reforma del antiguo) para el régimen y gobierno del Casino Ausonense, establecido en esta ciudad desde el año 1849, Vic, Imp. de Ramon Tolosa, 1871.

Reglamento general de la Cámara Oficial Agrícola Ausetana, Vic, Imprenta y Librería Ausetana, 1904.

Reglamento general de la Sociedad Filarmónica-Dramática de la ciudad de Vich, Vic, Imp. de Ramon Tolosa, 1859.

Reglamento para la Academia Filarmónica de la ciudad de Vich, Vic, Ignacio Valls impresor, 1825.

ROCA y FERRERAS José Narciso, *Galería de catalanes ilustres publicada por D. Antonio Esplugas*, Barcelona, Tipolitografía de Luis Tasso, [1891?].

SALARICH Joaquín, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vic, Diari de Vic, 2005 (Vic, Impr. de Soler hermanos, 1854).

—, *Censo de Vich: memoria premiada con una medalla de oro y el título de Socio de mérito, segun el programa publicado en 1852 por la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País*, Barcelona, Imprenta de Joaquin Bosch, 1857.

—, «Ligeros apuntes sobre el estado de la Literatura en esta ciudad en los diversos periodos de su historia. Memoria leída en la primera academia celebrada por el Círculo Literario de Vich por el socio residente D. Joaquin Salarich el 15 de febrero de 1861» [Manuscrit, ABEV].

—, *Manresa jamás ha sido cabeza de obispado. Memoria leída en la academia del Círculo literario de esta ciudad, celebrada el día 31 octubre del presente año...*, Vic, Imprenta y librería de Soler hermanos, 1861.

—, *El salchichon de Vich. Memoria premiada con el titulo de socio honorario y publicacion de la misma por el Círculo Literario de esta ciudad en la sesion pública del 7 de Mayo del presente año*, Vic, Imprenta y Librería de Ramon Anglada, 1870.

—, «Estudio topográfico médico del Llano de Vich. Memoria premiada por la Real Academia de Medicina y Cirurgia de Barcelona, con medalla de oro y título de socio corresponsal, en el concurso público celebrada en 1º de Febrero del año 1871» [Manuscrit, ABEV].

—, *Ferro-carril del Norte. Guia Cicerone de Barcelona a Vich*, Vic, Imprenta y librería de Ramon Anglada, 1876 [1877].

—, *Efemèrides Vigatanas*, Vic, Estampa de Ramon Anglada, 1882.

SALARICH José, *El Cultivo alterno. Memoria premiada por el Circulo Literario de Vich en el Certamen con que solemnizó dicha Sociedad el primer aniversario de la inauguración del Ferrocarril el 8 de julio de 1876 y publicada a expensas del Sr. D. Félix Maciá y Bonaplata*, Vic, Tipografia de Ramon Anglada, 1877.

SERRA BOSCH Pere, *Prontuario de la mayor parte de los caminos y veredas del Principado de Cataluña, con los pueblos y posadas situados en sus carreras, y las horas que a paso de tropa distan unos de otros*, Barcelona, Agustín Roca, 1814.

SERRA y CAMPDELACREU, José, *Bosquejo biográfico de Don Joaquin Salarich y Verdaguer con noticias expositivas, críticas y bibliográficas de sus obras...*, Vic, Imprenta de Ramón Anglada, 1885.

—, «Descubrimiento del templo romano de Vich en 1882», *Ausa*, núm. 29, 1959, p. 243-249.

Sociedad Arqueológica de Vich. Dictamen emitido por la Comisión provincial de monumentos históricos y artísticos de Barcelona acerca del templo romano recientemente descubierto en esta ciudad, Vic, Imprenta de Ramon Anglada, 1883.

SOLER Antoni, «Conveniencia ó necesidad de un periódico en Vich» (15-3-1861) [Manuscrit, BJT/FCL].

—, «Vich con el Circulo Literario. Vich sin un Circulo como el literario» (25-12-1861) [Manuscrit, BJT/FCL].

TORRAS César August, «Excursió á Vich, Ripoll, Sant Joan de les Abadessas y Camprodon», *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, vol. I, 1876-1877, Barcelona, Tipografía de Jaume Jepús, 1880.

TORRAS i BAGES Josep, *La tradició catalana*, Barcelona, Ed. 62 / La Caixa, 1981 [1892].

—, *Alegato en defensa de la libertad de la vida religiosa*, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada 1901.

—, *La Música, educadora del sentiment*, Vic, Impr. de la Viuda de R. Anglada, 1901.

—, *Carta dirigida al Exmo. Sr Ministro de Gracia y Justicia sobre reformas eclesiásticas por el Sr. Obispo de Vich*, Vic, Imprenta de la Viuda de R. Anglada, 1902.

TORRENT y GARRIGA Domingo, *Manlleu. Croquis para su historia*, Vic, Diari de Vic, 2006 (Vic, Imprenta y librería de Ramón Anglada y Pujals, 1893).

TORRES y TORRENS Manuel, *Memoria sobre Manresa, y en especial sobre su Seo, leída en la Academia de Buenas Letras de Barcelona y en su sesion de 27 de mayo de 1857...*, Barcelona, Librería de Joaquín Verdaguer, 1859.

6.3.2. Estudis

«125 anys del descobriment del temple romà», *Ausa*, núm. 161-162, 2008.

«I Jornadas de Historia Local: Poder Local», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 15, 1990.

«VII Jornadas de Historia Local: Espacios de Sociabilidad en Euskal Herria», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003.

ABADAL Ramon d', «El passat de la casa Abadal del Pradell», a *La Casa Abadal del Pradell*, Barcelona, [Família Abadal], 1968, p. 11-39.

AGIRREAZKUENAGA Joseba i MARTÍNEZ RUEDA Fernando, «Reflexiones y propuestas desde Euskal Herria-Vasconia sobre el análisis de los poderes locales y su investigación», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. Actes del II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 12-13 de novembre de 1993*, Barcelona, L'Avenç, 1995, p. 23-46.

- AGRAMUNT Agustí, «Els mites del tortosinisme» a ARNABAT Ramon i GAVALDÀ Antoni (eds.), *Homenatge al doctor Pere Anguera. Història local. Recorreguts pel liberalisme i el carlisme*, Catarroja / Barcelona, Afers / Grup ISOCAC-URV, 2012, vol. I, p. 79-94.
- AGULHON Maurice, *La sociabilité méridionale (Confréries et associations dans la vie collective en Provence orientale à la fin du 18e siècle*, Aix-en-Provence, La Pensée Universitaire, 1966, 2 v.
- , *Pénitents et Franc-Maçons de l'ancienne Provence. Essai sur la sociabilité meridionale*, París, Fayard, 1968.
- , *Le cercle dans la France bourgeoise 1810-1848*, París, Armando Colin, 1977.
- , «Les associations depuis le début du XIXe siècle», a AGULHON Maurice i BODIGUEL Maryvonne, *Les associations au village*, Le Paradou, Actes Sud, 1981.
- AISA Ferran, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular, 1902-1999*, Barcelona, Virus / Ateneu Enciclopèdic Popular, 2000.
- ALBAREDA Joaquim, «La conflictivitat social a Manlleu (finals del segle XIX i principis de l'actual. El març de 1901)», *Manlleu-Publicació*, Festa Major 1980.
- , *La industrialització a la Plana de Vic (1770-1875)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1981.
- [et al.], *Història d'Osona*, Vic, Eumo, 1984.
- , «L'estat dels camins a la comarca d'Osona en el segle XVIII», *Ausa*, núm. 105, 1983, p. 39-46.
- ALBAREDA Joaquim i FIGUEROLA Jordi, «Una visió de la comarca d'Osona: anàlisi del control social en una comarca d'economia dual», a MIR Conxita (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili & Pagès / Estudi General / Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 171-190.
- ALBAREDA Joaquim i MONTES Carme, «Dues associacions per a dues societats diferenciades de l'interior de Catalunya: el Círcol Literari de Vic i el Progrés de Manlleu (segle XIX)», a *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la història: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992*, Palma de Mallorca, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, 1993, p. 95-104.
- ANDRÉS GALLEGO José, *La política religiosa en España 1889-1913*, Madrid, Editora Nacional, 1975.
- ANGLADA Joan, «La casa i família Galadies, de Vich», *Ausa*, núm. 52, 1965, p. 216-220.
- , *El Canonge Jaume Collell: el periodista, el catalanista*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1983.
- ANGUERA Pere, «El Círcol». *125 anys d'una societat*, Reus, Círcol, 1977.
- , *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Barcelona, Ed. 62, 1977.

- , *Comportament polític i actituds ideològiques al Baix Camp: 1808-1868*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1983.
- , *Propaganda política i processos electorals al Baix Camp: 1869-1873*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1985.
- , *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1999.
- , *La nacionalització de la sardana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2010.
- ANTOLÍN Pilar, FERRERAS Enric i LARIOS Agustí G., *Els inicis de l'associacionisme contemporani a Sant Feliu de Llobregat (1850-1914)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1997.
- ARAGÓ Narcís-Jordi, «Un "home de vida" a la Girona morta», *L'Avenç*, núm. 324, 2007, p. 24-28.
- ARCHILÉS Ferran [et al.], *Ser de Castelló. La identitat local en l'època contemporània (c. 1880-1936)*, [Castelló de la Plana], Fundació Dávalos-Fletcher, 2011.
- ARNABAT Ramon, «Elits i control de les institucions polítiques locals durant el procés de la revolució liberal a Catalunya», a MIR Conxita i VICEDO Enric (curadors), *Control social i quotidianitat. Terceres jornades sobre Sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2002, p. 281-325.
- , «La revolució liberal a Barcelona. Política de classes i classes de política», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10, 2004, p. 11-58.
- ARTÍS Pere, *El cant coral a Catalunya (1891-1979)*, Barcelona, Barcino [etc.], 1980
- ARUMÍ Lluís, *La guerra dels carlins vista per un infant*, Granollers, Alpina, 1972.
- Ausa*, núm. 29, 1959, p. 242-277 [secció monogràfica dedicada al temple romà].
- , núm. 54-55, 1967, p. 281-335 [monogràfic dedicat a l'Esbart de Vic].
- AUSÍN HERVELLA Josep Lluís, «La relació dels Mas i Vedruna amb la fundació del manicomí Nova Betlem», *Gimbernat*, núm. 43, 2005, p. 145-155.
- AYATS Jaume (dir.), *Córrer la sardana: balls, joves i conflictes*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2006.
- , *Cantar a la fàbrica, cantar al coro. Els cors obrers a la conca del Ter mitjà*, Manlleu / Vic, Museu Industrial del Ter / Eumo, 2008.
- AYMERICH Joan [et al.], *Els ocells d'Osona*, Barcelona, Lynx Promocions, 1991.
- BADA Joan, «La figura del bisbe Aguilar a l'Església catalana a mitjan segle XIX», a BADA Joan [et al.] *Aguilar i Manlleu. Commemoració del centenari de la mort del bisbe Francesc d'Assis Aguilar i Serrat*, Manlleu, Ajuntament de Manlleu, 2000, p. 26-45.

- [et al.] *Aguilar i Manlleu. Commemoració del centenari de la mort del bisbe Francesc d'Assis Aguilar i Serrat*, Manlleu, Ajuntament de Manlleu, 2000.
- BALCELLS Albert, *Llocs de memòria dels catalans*, Barcelona, Proa, 2008.
- , «Els llocs de memòria», a CASASSAS Jordi (dir.), *Les identitats a la Catalunya contemporània*, Cabrera de Mar, Galerada, 2009, p. 83-113.
- [et al.], *Les eleccions legislatives i municipals a Barcelona 1810-1986. Context polític i resultats electorals*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / Fundació Jaume Bofill, 1989.
- BALCELLS Albert, CULLA Joan B. i MIR Conxita, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*, Barcelona, Fundació Jaume Bofill, 1982.
- BALCELLS Albert i SAMPER Genís, *L'escoltisme català (1911-1978)*, Barcelona, Barcanova, 1993.
- BANTI Alberto M. i MERIGGI Marco (curadors), «Élites e associazioni nell'Italia dell'Ottocento», *Quaderni storici*, núm. 77, 1991.
- BARNOSELL Genís, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo, 1999.
- BARÓ Juan, *La codificación del derecho civil en España (1808-1889)*, Santander, Universidad de Cantabria, 1993.
- BARRAL Xavier, «Un intent fallit per fer del Monestir de Ripoll una “ruïna arqueològica romàntica” (1874-1877)», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie II, núm. 1, 1988, p. 395-401.
- BARRAL Xavier i HEREU Pere, «La restauració de l'església de Ripoll», a VIGUÉ Jordi (dir.), *Catalunya romànica, X (El Ripollès)*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, p. 265-274.
- BASSEGODA Bonaventura, «Tres episodis de la història del col·leccionisme a Catalunya. Josep Puiggarí i les exposicions de l'Asociación artístico-arqueológica barcelonesa, la pinacoteca de Josep Estruch i Cumella i el Palau Maricel de Charles Deering», a ÍD. (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic a Catalunya*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona [etc.], 2007, p. 119-152.
- BASSEGODA Juan, *El Círculo del Liceo 125 aniversario 1847-1972*, Barcelona, Círculo del Liceo, 1973.
- BATALLA Ramon, *Els casinos republicans. Política, cultura i esbarjo. El casino de Rubí 1884-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- BENACH Manuel, *Galería de Vilafranqueses Ilustres*, Vilafranca, Ajuntament de Vilafranca, 1942.
- BENAU Josep M., «Industrialització i moviment obrer a Sabadell, 1840-1868», *Estudi General*, núm. 1, 1981, p. 187-197.

- , «Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923», a MIR Conxita (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili & Pagès / Estudi General / Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 131-145.
- BENGOECHEA Soledad, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- BERLABÉ Carme, El Museu Diocesà de Lleida. La seva formació i la legitimitat del seu patrimoni artístic, tesi doctoral, Universitat Abat Oliba CEU, 2009.
- BERNAL Antonio-Miguel i LACROIX Jacques, «Aspects de la sociabilité andalouse. Les associations sevillanes (XIXe-XXe s.)», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 11, 1975, p. 435-507.
- BERNAT Jordi, Annex 1, tom 1. Antecedents històrics, a Pla de carreteres de Catalunya, [Barcelona], Generalitat de Catalunya, 1983.
- BERNAT Pasqual, *Científics d'Osona. Diccionari històric i bibliogràfic dels científics nascuts o vinculats a Osona*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2010.
- BOHIGAS Pedro, «Historia de la Galería de Catalanes Ilustres», a *Galería de Catalanes Ilustres. Biografías*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1948, vol. I, p. 1-62.
- BOLÓS Maria de, «Els mercats: el lloc de mercat», a SOLDEVILA Ferran (dir.), *Un segle de vida catalana 1814-1930*, Barcelona, Editorial Alcides, 1961, vol. I, p. 193.
- BONET i BALTÀ Joan, *L'Església catalana, de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.
- BONET Joan i MARTÍ Casimir, *L'integrisme a Catalunya. Les grans polèmiques: 1881-1888*, Barcelona, Editorial Vicens-Vives, 1990.
- BORONAT Josep M., *La política d'adquisicions de la Junta de Museus 1890-1923*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.
- BOSCH Amàlia, *Els ateneus de Catalunya 1854-1990*, s. 1., Federació d'Ateneus de Catalunya, 1991.
- BOSCH i JOVER Miquel, «Folklore. El cant dels ocells (Música, Poesia, Humanitats)», *Ausa*, núm. 4, 1953, p. 179-188.
- BOSCH Mònica, «La formació d'una classe dirigent. els hisendats de la regió de Girona. L'exemple del patrimoni Carles (1750-1850)», a CONGOST Rosa i TO Lluís (curadors), *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 365-408.
- , «Girona, capital d'hisendats», a COSTA Lluís (dir.) i MAROTO Julià (coord.), *Història de Girona*, CCG Edicions, 2006 (2a ed.), p. 381-388.
- BOURDIEU Pierre, *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*, Madrid, Taurus, 1988 [1979].

- , «Le capital social. Notes provisoires», *Actes de la recherche en sciences sociales*, núm. 31, 1980, p. 2-3.
- BRACONS Josep, «Mn. Gudiol y el Museo Episcopal de Vic. Contribución a la historia de la artigrafía en Cataluña», *D'Art*, núm. 8-9, 1983, p. 169-192.
- BUIGUES Joan Carles, *El Bienni Progressista a Tarragona (1854-1856)*, Tarragona, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1987.
- BURGUEÑO Jesús, *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1995.
- , *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1996.
- , *Història de la divisió comarcal*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003.
- BUSCATÓ Lluís, *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona (1835-1876)*, tesi doctoral, Universitat de Girona, 2011.
- BUSQUETS Francesc [et al.], *Travessant el Collsacabra. El camí ral a Olot i les Marrades del Grau. Història, Arqueologia, Patrimoni*, Olot, Ajuntament d'Olot, 2010.
- CABANA Francesc, *Bancs i banquers a Catalunya. Capítols per a una història*, Barcelona, Ed. 62, 1972.
- , *La burgesia catalana. Una aproximació històrica*, Barcelona, Proa, 1996.
- CAGLIOTI Daniela L., *Associazionismo e sociabilità d'élite a Napoli nel XIX secolo*, Napoli, Liguori, 1996.
- CALLAHAN William J., *La Iglesia Católica en España (1875-2002)*, Barcelona, Crítica, 2002.
- CAMINAL Montserrat, *Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1851-1901)*, Universitat de Barcelona, tesi doctoral, 1979.
- , «La fundació de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre: els seus homes i les seves activitats», *Recerques*, núm. 22, 1989, p. 117-135.
- CAMPABADAL Mireia, *La Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona en el segle XVIII. L'interès per la història, la llengua i la literatura catalanes*, Barcelona, Reial Acadèmia de les Bones i Lletres de Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006.
- CAMPS y ARBOIX Joaquín de, *Historia del derecho catalán moderno*, Barcelona, Bosch, 1958.
- , *Raimon d'Abadal i Calderó*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1985.
- CANAL Jordi, «La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea», *Historia Contemporánea*, núm. 7, 1992, p. 183-205.

- , «Història de dos paisatges. L'Escola d'Olot i la recreació de la muntanya catalana», a *L'Escola d'Olot. J. Berga, J. Vayreda, M. Vayreda*, Olot: Museu Comarcal de la Garrotxa, Barcelona: Fundació la Caixa, 1993, p. 59-71.
 - , «Sociabilidades políticas en la España de la Restauración. El carlismo y los círculos tradicionalistas (1888-1900)», *Historia Social*, núm. 15, 1993, p. 29-48.
 - , «Espacio propio, espacio público. La sociabilidad carlista en la España mediterránea en la etapa de entresiglos», a SÁNCHEZ Isidro i VILLENA Rafael (coords.), *Sociabilidad fin de siglo. Espacios asociativos en torno a 1898*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998, p. 125-149.
 - , *El carlisme català dins l'Espanya de la Restauració. Un assaig de modernització política (1888-1900)*, Vic, Eumo, 1998.
 - , «La sociabilidad en los estudios sobre la España contemporánea: una revisión», a MAZA Elena (coord.), *Sociabilidad en la España contemporánea. Historiografía y problemas metodológicos*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2002, p. 35-55.
 - , «Historiografía y sociabilidad en la España contemporánea: Reflexiones con término», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003, p. 11-27.
 - , *Banderas blancas, boinas rojas. Una historia política del carlismo, 1876-1939*, Madrid, Marcial Pons, 2006.
 - , «Recaredo contra la Revolución: el carlismo y la conmemoración del “XIII Centenario de la Unidad Católica” (1889)», a BOYD Carolyn P. (ed.), *Religión y política en la España contemporánea*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, p. 249-269.
- CANALES Antonio Fco., *Passatgers de la mateixa barca. La drete de Vilanova i la Geltrú (1903-1979)*, Lleida, ECD, 1993.
- CAÑELLAS Cèlia i TORAN Rosa, *El personal polític de l'Ajuntament de Barcelona (1877-1923). Del provincialisme corporatiu al cosmopolitisme classista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 1996.
- , *Els governs de la ciutat de Barcelona (1875-1930): eleccions, partits i regidors. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2013.
- CAO David, «El Cercle Literari de Vic (1860-1902). Un espai de sociabilitat a mig camí de la marina i la muntanya catalanes», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 11, 2008, p. 77-90.
- , «Les elits locals en una societat en transformació. El cas d'Aix-en-Provence al segle XIX», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 13, 2010, p. 134-150.
- CAO David i SUREDA Marc, «El museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya», *Ausa*, núm. 167, 2011, p. 131-172.
- CAPDEVILA Joaquim, *Tàrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*, Barcelona, Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 2008.

- , *Modernització i crisi comunitària. Estudis d'etnohistòria rural. La Catalunya occidental en el canvi dels segles XIX i XX*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida, 2012.
- CAPDEVILA Joaquim i LARIOS Agustí G. (curadors), *La festa a Catalunya. La festa com a vehicle de sociabilitat i d'expressió política*, Barcelona, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- CARASA Pedro (ed.), *Elites. Prosopografía contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1995.
- , «El poder local en la Castilla de la Restauración. Fuentes y métodos para su estudio», *Hispania*, núm. 201, 1999, p. 9-36.
- (coord.), *Ayuntamiento, Estado y Sociedad. Los poderes municipales en la España contemporánea*, Valladolid, Ayuntamiento de Valladolid, 2000.
- , «De la Burguesía a las Elites, entre la ambigüedad y la renovación conceptual», *Ayer*, núm. 42, 2001, p. 213-237.
- (dir.), *El poder local en Castilla. Estudios sobre su ejercicio durante la Restauración (1876-1923)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003.
- , «El giro local», *Alcores*, núm. 3, 2007, p. 13-35.
- CARBONELL Jaume, *Josep Anselm Clavé i el naixement del cant coral a Catalunya (1850-1874)*, Barcelona, Galerada, 2000.
- CARBONELL Joan-Anton, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Molins de Rei, 1991.
- CÁRCEL ORTÍ Vicente, *Iglesia y revolución en España (1868-1874). Estudio histórico-jurídico desde la documentación vaticana inédita*, Pamplona, Ediciones de la Universidad de Navarra, 1979.
- CARRASCO Raphaël (ed.), *Solidarités et sociabilités en Espagne (XVIe-XXe siècles)*, Paris, Diffusion Les Belles Lettres, 1991.
- CARRERA Jaime, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Barcelona, Bosch, 1961, vol. IV.
- CARRERAS Lluís i TOFFOLI Josep M., *El Casino de Tiana. Cent anys de vida i història*, s. l., Rosa Esteve i Associats, 2002.
- CASACUBERTA Josep Maria de (ed.), *Epistolari de Jacint Verdaguer*, Barcelona, Editorial Barcino, 1959, vol. I.
- CASACUBERTA Margarida, «Invenció del paisatge i control de la realitat: les imatges fundacionals de la Catalunya contemporània», *Estudis Històrics de la Garrotxa*, núm. 1, 2004, p. 95-112.
- CASALS Quintí, *El trienni progressista a la Lleida del segle XIX. La regència del general Espartero (1840-1843)*, Lleida, Pagès, 2000.

- , *Polítics de Lleida. El poder local i les seves mutacions a través del temps (1716-1868)*, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida / Patronat Josep Lladonosa, 2002.
- CASANOVAS Josep, *Quan les campanes van emmudir. Vic 1936-1939*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1993.
- , «L'associacionisme agrari a Osona (1903-1939). Transformació i conflictivitat al camp osonenc contemporani», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 10, 1994, p. 85-104.
- , *El cooperativisme a Osona*, Vic, Eumo, 1998.
- , «L'eclosió de la història contemporània a Osona», *Ausa*, núm. 148-149, 2002, p. 85-95.
- [et al.], *Orfeó Vigatà. Història d'una entitat centenària*, Vic, [Orfeó Vigatà], 2004.
- , «L'Ajuntament de Vic durant la Guerra Civil (1936-1939)», *Ausa*, núm. 156, 2005, p. 193-217.
- CASANOVAS Josep i ERRA Miquel, *El bàsquet a Vic. Esport i ciutat*, Vic, Club Bàsquet Vic, 1999.
- CASASSAS Jordi, *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*, Barcelona, Curial, 1980.
- , *L'Ateneu Barcelonès. Dels seus orígens als nostres dies*, Barcelona, La Magrana / Institut Municipal d'Història, 1986.
- , *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920). Estudis sobre les bases culturals i estratègiques del catalanisme*, Sant Cugat, Els llibres de la frontera, 1989.
- , *Entre Escil·la i Caribdis. El catalanisme i la Catalunya conservadora de la segona meitat del segle XIX*, Barcelona, La Magrana, 1990.
- , «La història cultural i l'intel·lectual professional. Una visió personal», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 1, 1998, p. 6-11.
- (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya. Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999.
- (dir.), *L'Ateneu i Barcelona. 1 segle i ½ d'acció cultural*, Barcelona, Diputació de Barcelona / RBA-La Magrana, 2006.
- , «Cultura local / cultura nacional. El segle XX fins a la Guerra Civil», a Íd., *La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2009, p. 129-158.
- (coord.), *Les identitats a la Catalunya contemporània*, Barcelona, Galerada, 2009.
- , «Algunes consideracions sobre el Cercle Literari de Vic, amb motiu del 150è aniversari de la seva creació», *Ausa*, núm. 167, 2011, p. 197-204.

- CASTELLÀ Raquel, *Còdol-Dret. Vida d'una colònia industrial (1862-1964)*, Masies de Roda, Ajuntament de les Masies de Roda, 2006.
- CASTELLANOS Jordi, «“Girona-la-morta”: els reßons d'un mite», a ÍD., *Literatura, vides, ciutats*, Barcelona, Edicions 62, 1997, p. 111-136.
- CASTELLS Pere, «Els inicis de la indústria càrnia a Osona (1850-1920)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 14, 2000-2001, p. 255-294.
- CASTILLO Santiago (ed.), *Solidaridad desde abajo. Trabajadores y Socorros Mutuos en la España Contemporánea*, Madrid, UGT-Centro de Estudios Históricos, 1994.
- , «En torno al mutualismo español contemporáneo. Solidaridad desde abajo revisited», a MAZA Elena (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea. Vertientes y análisis interdisciplinar*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003, p. 61-87.
- CASTILLO Santiago i ORTIZ DE ORRUÑO José M. (coords.), *Estado, protesta y movimientos sociales. Actas del IIIer Congreso de Historia Social de España. Vitoria-Gasteiz, julio de 1997*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1998.
- CASTRO Concepción de, *La Revolución Liberal y los municipios españoles (1812-1868)*, Madrid, Alianza, 1979.
- CATEURA Xavier, «Terenci Thos i Codina (1841-1903) i Jacint Verdaguer (1845-1902)», *Ausa*, núm. 158, 2006, p. 601-620.
- CATTINI Giovanni C., *Historiografia i catalanisme. Josep Coroleu i Inglada (1839-1895)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2007.
- CATTINI Giovanni C. i CAO David, «La cultura del constitucionalisme i els intel·lectuals catalans del Vuit-cents», *Afers*, núm. 77, 2014, p. 173-193.
- CERRO Rafael, «L'administració territorial a Vic: alcaldes majors i tinents de corregidor (1718-1808)», *Ausa*, núm. 160, 2007, p. 327-344.
- CHARLE Christophe, «Où en est l'histoire sociale des élites et de la bourgeoisie? Essai de bilan critique de l'historiographie contemporaine», *Francia*, série contemporaine, 18-3, 1991, p. 123-134.
- CHARTIER Roger, *El mundo como representación. Historia cultural: entre práctica y representación*, Barcelona, Gedisa, 1992.
- CHAUSSINAND-NOGARET Guy (dir.), *Histoire des élites en France du XVIe au XXe siècle. L'honneur - Le mérite - L'argent*, s. l., Tallandier, 1991.
- CLARA Josep, *El federalisme a les comarques gironines 1868-1874*, Girona, Diputació de Girona, 1986.
- , *El personal polític de l'Ajuntament de Girona 1917-1987*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1987.
- , «Comportament electoral de dues ciutats: Girona i Figueres (1901-1923)», a MIR Conxita (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili & Pagès / Estudi General / Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 147-159.

- CODINA Francesc, «Verdaguer (1865-1883): de fadrí de la muntanya a mitificador de Barcelona», *Anuari Verdaguer*, núm. 11, 2002, p. 83-114.
- CODINA Miquel, *Retalls de premsa vigatana 1803/2000*, Vic, Promsa, 2000.
- COL·LOQUI INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL, *L'espai viscut. Col·loqui internacional d'història local. València 7, 8, 9 i 10, novembre, 1988*, València, Diputació de València, 1988.
- COLL Joaquim, *Narcís Verdaguer i Callís (1862-1918) i el catalanisme possibilista*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- COMALADA Àngel, *Catalunya davant el centralisme*, Barcelona, Sirocco, 1984.
- CONGOST Rosa, *Els propietaris i els altres. La regió de Girona, 1768-1862*, Vic, Eumo, 1990.
- CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. Actes del II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 12-13 de novembre de 1993*, Barcelona, L'Avenç, 1995.
- , *Identitat local i gestió de la memòria. Actes de VII Congrés d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 28 i 29 de novembre de 2003*, Barcelona, L'Avenç, 2004.
- CÒNSUL Isidor, *Jacint Verdaguer. Història, crítica i poesia*, Sant Boi de Llobregat, Edicions del Mall, 1986.
- CONTI Fulvio, «Elites y redes asociativas en Italia», a ZURITA Rafael i CAMURRI Renato (eds.), *Las elites en Italia y en España (1850-1922)*, València, Universitat de València, 2008, p. 167-178.
- COROMINA Toni, *Cafè Vic. Retrat d'una generació de rebels i bromistes 1970-1985*, Vic, Ajuntament de Vic, 2007.
- COSTA Francesc, *Josep Gualba, cronista de Mataró (1873-1876). Guerra carlista i partits polítics del Sexenni Democràtic a la Restauració*, Mataró, Patronat Municipal de Cultura / Editorial Alta Fulla, 1985.
- , *Mataró revolucionari. Contra el Rei i la Religió*, Mataró, La Rambla, 1989.
- CRESPO JIMÉNEZ Lucía, *Trato, diversión y rezo. Sociabilidad y ocio en Toledo (1887-1914)*, Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, 2008.
- CUCÓ Josepa, «La vida associativa», a GARCÍA FERRANDO Manuel (coord.), *La sociedad valenciana de los 90*, València, Edicions Alfons el Magnànim / IVEI, 1991, p. 241-285.
- , *El quotidià ignorat. La trama associativa valenciana*, València, Edicions Alfons el Magnànim / IVEI, 1991.
- , «Sociabilidad y estructuras de mediación», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Sociabilitat i àmbit local. Actes del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2001*, Barcelona, L'Avenç, 2003, p. 13-37.

- CUEVA MERINO Julio de la i LÓPEZ VILLAVERDE Ángel Luis (coord.), *Clericalismo y asociacionismo católico en España: de la restauración a la transición. Un siglo entre el palio y el consiliario*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 2005.
- DALMAU Pol, «La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País durant la primera meitat del segle XIX: origen, organització i principals línies d'actuació», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 13, 2010, p. 151-168.
- , *La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. 190 anys d'història (1822-2012)*, Barcelona, Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, 2012.
- DOMINGO Josep M., «Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Literatura, modernització urbana i representació col·lectiva», a ÍD. (ed.), *Barcelona i els Jocs Florals, 1859. Modernització i romanticisme*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona / Institut de Cultura-MUHBA, 2011, p. 39-76.
- DUARTE Àngel, *El republicanisme català a la fi del segle XIX*, Vic, Eumo, 1987.
- , *Possibilistes i federals. Política i cultura republicanes a Reus (1875-1899)*, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1992.
- DUCH Montserrat, «La politització de la sociabilitat republicana. Catalunya 1931-1936», a SANTESMASES Josep (ed.), *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana. Actes del VI Congrés de la CCEPC (Barcelona, 2, 3 i 4 de novembre de 2006)*, Barcelona [etc.], Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana [etc.], 2008, p. 309-326.
- , *Quimeres. Sociabilitats i memòries col·lectives a la Catalunya del segle XX*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, 2012.
- DURAN i SANPERE Agustí, *Barcelona i la seva història. L'art i la cultura*, Barcelona, Curial, 1975.
- DURAN Joan, «La conmemoración anual de Balmes en Vich», *Ausa*, núm. 45, 1963, p. 413-422.
- , «Monumentos Commemorativos de Balmes», *Ausa*, núm. 26, 1963, p. 441-450.
- ELIAS Norbert, *El proceso de civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*, México D. F., Fondo de Cultura Económica, 1993.
- «Las élites en la España contemporánea», *Historia Contemporánea*, núm. 8, 1992.
- «Las élites en la modernización española», *Espacio, Tiempo y Forma*, serie V, núm. 3/1, 1990.
- ENRECH Carles, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, Lleida, Universitat de Lleida, 2003.
- ESCALERA Javier, «Casinos, peñas, estructura social y poder local», a CUCÓ Josepa i PUJADAS Joan (eds.), *Identidades colectivas. Etnicidad y sociabilidad en la Península Ibérica*, Valencia, Generalitat Valenciana, 1990, p. 233-253.
- , *Sociabilidad y asociacionismo: estudio de antropología social en el Aljarafe sevillano*, Sevilla, Diputación provincial de Sevilla, 1990.

- , «Sociabilidad y relaciones de poder», *Kairos*, núm. 6, 2000.
- «Espacios y formas de la sociabilidad en la España contemporánea», *Hispania*, núm. 214, 2003.
- ESPONA Rafael José R. de, «Relación de nobles avecindados en la ciudad de Vich en el año 1830», *Hidalguía. La revista de genealogía, nobleza y armas*, núm. 289, 2001, p. 793-799.
- ESTARAN PEIX Juan Marcos, *La justicia a finales del siglo XIX. Un caso concreto: la Audiencia de lo criminal de Manresa (1882-1892)*, tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili, 2007.
- ESTEVA Lluís, «El Casino dels “Nois” de Sant Feliu de Guíxols», *Revista de Girona*, núm. 85, 1978, p. 345-356 i núm. 87, 1979, p. 61-71.
- FAIG Miquel i CASTAÑER Margarida, *La Garrotxa. Medi natural, estructura econòmica i equipaments socials*, Barcelona, Caixa d'Estalvis de Catalunya, 1983.
- FARRÉ Jordi, *L'Ateneu. Una història de Sant Joan Despí*, Sant Joan Despí, Ateneu Instructiu, 2007.
- FARRÉS Esther, «La fàbrica de sucre de Vic: un assaig no reeixit», a *La indústria tèxtil. Actes de les V Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya. Manresa, 26, 27 i 28 d'octubre de 2000*, Barcelona, Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya / Marcombo, 2002, p. 525-542.
- FARRÉS Pere, «La Renaixença a Vic», a *Actes del col·loqui internacional sobre la Renaixença (18-22 de desembre de 1984). Estudis Universitaris Catalans*, vol. XXII-XXVIII, Barcelona, Curial, 1992, p. 269-280.
- FERNÁNDEZ DÍEZ Andoni, *Los espacios de sociabilidad en Logroño a comienzos del siglo XX. Una aproximación a la historia del ocio*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos / Ayuntamiento de Logroño, 2004.
- FERNÁNDEZ ESCUDERO Agustín, *El Marqués de Cerralbo (1845-1922): biografía política, memoria para optar al grado de doctor*, Universidad Complutense de Madrid, 2012.
- FERNÁNDEZ GARCÍA Mariano, *La Unió Liberal i el Centre Catòlic, polaritzadors del teixit associatiu a Granollers (1881-1936)*, Granollers, Ajuntament de Granollers, 1999.
- FERNÁNDEZ PRIETO Lourenzo [et al.] (eds.), *Poder local, elites e cambio social na Galicia non urbana (1874-1936)*, Santiago de Compostela, Parlamento de Galicia / Universidade de Santiago de Compostela, 1997.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN Javier, «La sociabilidad de las élites en el País Vasco (siglos XVIII y XIX). Hábitos, espacios, ideologías», a MARTIN Luis P. i BRENOT Anne M. (ed.), *Les sociabilités dans le monde hispanique. Formes, lieux et représentations (XVIIIème-XXème siècles)*, Valenciennes, Presses Universitaires de Valenciennes, 2000, p. 97-157.

- , «Un país de individualistas insociables. Concepto, léxico y percepción de la sociabilidad en el discurso regeneracionista de fines del siglo XIX», a SÁNCHEZ MANTERO Rafael (ed.), *En torno al 98. España en el tránsito del siglo XIX al XX*, Huelva, Universidad de Huelva / Universidad de Sevilla / Asociación de Historia Contemporánea, 2000, vol. I, p. 453-464.
- FERRER Llorenç, *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central. Segles XVIII-XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- FERRER Maria Antònia, DASCA Andreu i ROVIRA Jordi, *CL anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense. Una aproximació a la seva història (1844-1994)*, Tarragona, Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994.
- «Fêtes, sociabilités, politique dans l'Espagne contemporaine», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 30-31, 1999-2000.
- FIGUEROLA Jordi, *Església i Societat a principis del segle XIX. La societat osonenca i el bisbe Strauch durant la crisi de l'antic règim*, Vic, Eumo, 1988.
- , «Montserrat, símbol religiós i nacional», *L'Avenç*, núm. 150, 1991, p. 70-73.
- , «Vigatanisme», a MESTRE Jesús (dir.), *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1998 (5a ed.) [1992], p. 1115-1116.
- , «Els símbols religiosos catalans i el seu cost econòmic: el cas de la restauració del Monestir de Ripoll», a SANS i TRAVÉ Josep M. i BALADA Francesc (coord.), *Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1994, p. 231-255.
- , *El bisbe Morgades i la formació de l'Església catalana contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- , «Movimiento religioso, agitación social y movilización política», *Historia Social*, núm. 35, 1999, p. 43-63.
- FONT Jaume, *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*, Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1999.
- , *Osona: la terra i la gent*, Vic, Eumo, 2004.
- FONTANA Josep, «La història local: noves perspectives», a FONTANA Josep, UCELAYDA CAL Enric i FRADERA Josep M., *Reflexions metodològiques sobre la història local*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1985, p. 5-12.
- FONTBONA Francesc (coord.), *El Cercle del Liceu. Història, art, cultura*, Barcelona, Cercle del Liceu / Edicions Catalanes, 1991.
- «Formes i espais de sociabilitat a la Catalunya contemporània», *L'Avenç*, núm. 171, 1993.
- FRADERA Josep M., «El concepte de progrés i d'“ordre social” en Balmales», *L'Avenç*, núm. 65, 1983, p. 14-20.

- , «El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)», a RAMISA Maties, *Els orígens del catalanisme conservador i la «La Veu del Montserrat» 1878-1900*, Vic, Eumo, 1985, p. 19-52.
- , «Entre la Muntanya i Babilònia: nota sobre el substrat ideològic del primer Verdaguer», *Anuari Verdaguer*, núm. 1, 1986, p. 131-138.
- , *Quatre etapes en la trajectòria política de Jaume Balmes: aproximació a l'evolució del seu pensament*, Vic, Ajuntament de Vic, 1988.
- , *Cultura nacional en una societat dividida. Patriotisme i cultura a Catalunya (1838-1868)*, Barcelona, Curial, 1992.
- , *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*, Vic, Eumo, 1996.
- FUENTES Juan Francisco, «De la sociabilidad censitaria a la sociabilidad popular en la España liberal», a FUENTES Juan Francisco i ROURA Lluís (eds.), *Sociabilidad y liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje al profesor Alberto Gil Novales*, Lleida, Milenio, 2001, p. 207-224.
- FULLANA Pere, *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- FURRIOLS Miquel, «Prensa vicense. Los periódicos de la Revolución de Septiembre *El Porvenir* y *La Libertad*», *Vich*, 1956.
- FUSTER Joan, *Barcelona i l'estat centralista. Indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*, Vic, Eumo, 2006.
- GABRIEL Pere, «Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920», a GARCÍA DELGADO José Luís (curador), *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares. VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara*, Madrid, Siglo XXI, 1992, p. 61-94.
- , «Sociabilidad obrera y popular y vida política en Catalunya 1868-1923», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 17-18, 1993, p. 145-156.
- , «Sociabilitat de les classes treballadores a la Barcelona d'entreguerres, 1918-1936», a OYÓN José Luís (ed.), *Vida obrera en la Barcelona de entreguerres, 1918-1936*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1998, p. 99-126.
- GALÍ Alexandre, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900 a 1936. Llibre XVI. Acadèmies i societats científiques*, Barcelona, Fundació A. Galí, 1986.
- GANAU Joan, *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- GARCÍA ÁLVAREZ Luís Benito, «Comensalidad, sociabilidad y rituales de consumo. La 'espicha' en Asturias en el primer tercio del siglo XX», *Historia social*, núm. 71, 2011, p. 21-40.

- GARCIA BALAÑÀ Albert, «Ordre industrial i transformació cultural a la Catalunya de mitjan segle XIX: a propòsit de Josep Anselm Clavé i l'associacionisme coral», *Recerques*, núm. 33, 1995, p. 103-134.
- GARCIA ROVIRA Anna M., *La revolució liberal a Espanya i les classes populars, 1832-1835*, Vic, Eumo, 1989.
- , «Sociedades secretas, facciones y partidos políticos durante la Revolución Liberal: la Barcelona revolucionaria (1835-1837)», *Trienio*, núm. 32, 1998, p. 67-102.
- GARCÍA SANZ Fernando, *Historia de las relaciones entre España e Italia. Imágenes, Comercio y Política (1890-1914)*, Madrid, CSIC, 1993.
- GARCIA SASTRE Andrea, *Els museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- GARCÍA SERRANO Rafael, *El Círculo de Recreo de Valladolid. Ocio y sociabilidad en un espacio exclusivo (1844-2010)*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2011.
- GAROLERA Narcís, *Sobre Verdaguer. Biografia, literatura i llengua*, Barcelona, Empúries, 1996.
- GARRABOU Ramon, *Enginyers industrials, modernització econòmica i burgesia a Catalunya: 1850-inicis del segle XX*, Barcelona, L'Avenç, 1982.
- GARRIGA Joan, *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- GASOL Josep M., *La Seu de Manresa. Manresa. Monografia històrica i guia descriptiva*, Manresa, Col·legiata Basílica Sta. Maria de la Seu, 1978.
- , *La Galeria de Manresans Il·lustres*, Manresa, Ajuntament de Manresa, 1988.
- , *CXXV aniversari: Il·lustre Col·legi d'Advocats de Manresa, 1882-2007*, Manresa, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Manresa, 2009.
- GEAS, *Espanya en sociedad. Las asociaciones a finales del siglo XIX*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998.
- GHANIME Albert, «Reflexiones y datos sobre la biografía histórica en España (personajes contemporáneos)», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 10, 2010, p. 114-144.
- , «Apunts i reflexions al voltant dels referents medievals en la política catalana de la primera meitat del segle XIX», a SABATÉ Flocel (ed.), *L'Edat Mitjana. Món real i espai imaginat*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2012, p. 205-215.
- GIDDENS Anthony, *Consecuencias de la modernidad*, Madrid, Alianza, 2004 [1990].
- GODAYOL Maite, «La Universitat a Vic el 1873», *Ausa*, núm. 140-141, 1998, p. 157-170.

- , Didàctica de la ciència i educació eclesiàstica al segle XIX. El Col·legi privat de segon ensenyament de Vic 1844-1899, tesina de doctorat, Universitat de Girona, 1999.
- , Història social de l'escola a la Catalunya central. Vic 1830-1900, tesi doctoral, Universitat de Girona, 2006.
- , «La didàctica de la ciència. El segon ensenyament a Vic (1844-1899)», *Ausa*, núm. 163, 2009, p. 11-29.
- GÓMEZ Margarida, *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat, 1910-1960*, El Prat de Llobregat, Ajuntament del Prat de Llobregat, 2007.
- GÓMEZ Paquita, *Cercles i grups intel·lectuals a la Barcelona de mitjan segle XIX. Els orígens culturals del catalanisme conservador (1858-1863)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2007.
- GONZÁLEZ CASANOVA Josep A., *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938). Documents*, Barcelona, Curial, 1974.
- GONZÁLEZ DE MOLINA Manuel, «La funcionalidad de los poderes locales en una economía orgánica», *Noticiario de Historia Agraria*, núm. 6, 1993, p. 9-23.
- GORT Ezequiel, *Aproximació a la història de l'Arxiu Municipal de Reus*, Reus, Publicacions de l'Arxiu Municipal de Reus, 2011.
- GRAELL Guillermo, *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, Imprenta de la Viuda de Luis Tasso, s. a.
- GRANELL Enric i RAMON Antoni, *Col·legi d'Arquitectes de Catalunya 1874-1962*, Barcelona, Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 2012.
- GRAU Josep, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1923)*, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, 2004.
- GRAU Ramon i LÓPEZ Marina, «Les primeres exposicions industrials de Barcelona», a GRAU Ramon (dir.) *Exposició Universal de Barcelona. Llibre del Centenari 1888-1898*, Barcelona, L'Avenç, 1988, p. 113-119.
- GUAITA Pere i PUJADÓ Judit, *Un món en construcció. L'associacionisme a Cornellà de Llobregat*, Cornellà de Llobregat, Ajuntament de Cornellà de Llobregat, 2003.
- GUDIOL Josep, *La Universitat Literària de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1991 (Vic, Tipografia Balmesiana, 1924).
- GUDIOL Josep, JUNYENT Eduard i SALARICH Miquel S., *Sant Miquel dels Sants i la ciutat de Vic*, Vic, Arxiu, Biblioteca i Museu Episcopals, 1992.
- GUEREÑA Jean-Louis, «La sociabilidad en la España contemporánea», a SÁNCHEZ Isidro i VILLENA Rafael (coords.), *Sociabilidad fin de siglo. Espacios asociativos en torno a 1898*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998, p. 15-44.
- , «El “espíritu de asociación”. Nuevos espacios y formas de sociabilidad en la España decimonónica», a FUENTES Juan Francisco i ROURA Lluís (eds.), *Sociabilidad y*

- liberalismo en la España del siglo XIX. Homenaje al profesor Alberto Gil Novales*, Lleida, Milenio, 2001, p. 226-229.
- , «Un ensayo empírico que se convierte en un proyecto razonado. Notas sobre la historiografía de la sociabilidad», a VALÍN Alberto (dir.), *La sociabilidad en la historia contemporánea. Reflexiones teóricas y ejercicios de análisis*, Ourense, Duen de Bux, 2001, p. 13-29.
- , *Sociabilidad, cultura y educación en Asturias bajo la Restauración (1875-1900)*, Oviedo, Real Instituto de Estudios Asturianos, 2005.
- GUEREÑA Jean-Louis i TIANA Alejandro (eds.), *Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX y XX*, Madrid, Casa de Velázquez / Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990 («IV. Formas y lugares de la sociabilidad popular», p. 377-453).
- GUERRERO CAROT Francisco José, *Un cruzado contra el liberalismo. Aguilar y Serrat (Manlleu 1826 - Segorbe 1899). Obispo de Segorbe*, Segorbe, Concejalía de Cultura, 2013.
- GURVITCH George, *La vocación actual de la Sociología. Hacia una Sociología diferencial*, México-Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica, 1953 [1950].
- HABERMAS Jürgen, *Historia y crítica de la opinión pública. La transformación estructural de la vida pública*, Barcelona, Gustavo Gil, 2006 [1962].
- , *El discurso filosófico de la modernidad*, Buenos Aires, Katz, 2008 [1985].
- HERAS Pedro Antonio, *La Revolució de Setembre de 1868 a Tarragona*, Tarragona, 1981.
- , *El Sexenio Democrático en la ciudad de Tarragona (1868-1874). En el marco y ámbito históricos de la creación de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili [etc.], 1994.
- HERNÁNDEZ SANDOICA Elena, «La historia cultural en España: tendencias y contextos de la última década», *Cercles. Revista de Història Cultural*, núm. 4, 2001, p. 57-91.
- HIBBS-LISSORGUES Solange, *Iglesia, prensa y sociedad en España (1868-1904)*, Alicante, Instituto de Cultura “Juan Gil Albert” / Diputación de Alicante, 1995.
- IBARRA Ricard, *La Galeria de Vallencs Il·lustres (1891-1991). Cent anys d’una tradició*, Valls, Ajuntament de Valls, 1991.
- IGLÉSIES Josep, «El movimiento demográfico en Cataluña en los últimos cien años», *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, vol. XXXIII, núm. 16, 1961, p. 317-435.
- , *Enciclopèdia de l’excursionisme*, Barcelona, Rafael, Dalmau, 1964-1965, 2 v.
- IZARD Miquel, *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, Editorial Crítica, 1979.
- JACOBSON Stephen, «Els advocats de Barcelona, 1839-1880», *Barcelona Quaderns d’Història*, num. 6, 2002, p. 153-172.

- , *Catalonia's advocates. Lawyers, Society, and Politics in Barcelona, 1759-1900*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 2009.
- JANÉ Òscar (coord.), «Història local. Noves perspectives», *Afers*, núm. 66, 2010.
- JANUÉ Marició, *Els polítics en temps de revolució. La vida política a Barcelona durant el Sexenni Revolucionari (1868-1873)*, Vic, Eumo, 2002.
- JARDÍ Enric, *Història del Cercle Artístic de Sant Lluc*, Barcelona, Destino, 1976.
- , *Història del Col·legi d'Advocats de Barcelona*, Barcelona, Col·legi d'Advocats, 1989, 2 v.
- JOLIS Agustí (coord.), *Centre Excursionista de Catalunya. 120 anys d'història 1876-1996*, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1996.
- JORDI Ramon, *Cien años de vida farmacéutica barcelonesa (1830-1939)*, Barcelona, L'autor, 1982.
- JUNYENT Eduard, *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1969.
- , *La ciutat de Vic i la seva història*, Barcelona, Curial, 1980 [1976].
- JUNYENT Josep, «Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)», *Ausa*, núm. 122/123, 1989, p. 257-408.
- JUTGLAR Antoni, *Historia crítica de la burguesía en Cataluña*, Barcelona, Anthropos, 1984 [1972].
- KARNOUOH Claude, «Pouvoir et parenté», a LAMARCHE Hugues, ROGERS Susan Carol i KARNOUOH Claude, *Paysans, femmes et citoyens. Luttres pour le pouvoir dans un village Lorrain*, Le Paradou, Éditions Actes Sud, 1980, p. 141-210.
- LAPORTE Antoni i VENTURA Anna (dir.), *Eleccions de diputats provincials a Barcelona 1812-1923*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1987.
- LASSO Juan Francisco, *Crónica de la codificación española. 1: Organización judicial*, Madrid, Ministerio de Justicia / Comisión General de Codificación, 1970.
- , *Crónica de la codificación española. 4: Codificación civil (Génesis e historia del Código)*, Madrid, Ministerio de Justicia / Comisión General de Codificación, 1970, vol. I.
- LLADONOSA Manuel, *Carlins i liberals a Lleida (1833-1840)*, Lleida, Pagès, 1993.
- LLOBET Salvador, «Osona», a SOLÉ SABARÍS Lluís (dir.), *Geografia de Catalunya*, Barcelona, Editorial Aedos, 1964, vol. II, p. 361-384.
- LLORENS Jordi, *La Unió Catalanista i els orígens del catalanisme polític. Dels orígens a la presidència del Dr. Martí i Julià (1891-1903)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.
- , *La Lliga de Catalunya i el Centre Escolar Catalanista. Dues associacions del primer catalanisme polític*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1996.

- LLUCH Enric, «Els camins i el comerç interior», a SOLDEVILA Ferran (dir.), *Un segle de vida catalana 1814-1930*, Barcelona, Editorial Alcides, 1961, vol. I, p. 191-192.
- LLUCH Ernest, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840) Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Ed. 62, 2009 [1973].
- , *Balmes entre l'economia i la història*, Vic, Ajuntament de Vic, 1986.
- LÓPEZ Júlia [et al.], *L'Ateneu Santboià (1893-1993)*, s. l., Rúbrica, 1993.
- LOUZA VILLAR Joseba, «La creación de un marco de sociabilidad anticlerical. El caso vizcaíno durante la Restauración (c. 1890-1923)», *Historia Social*, núm. 73, 2012, p. 59-79.
- MAESTRE Vicente, «De la aplicación del Arte a la Industria. La regeneración de las manufacturas artísticas barcelonesas en el siglo XIX», a CALVERA Anna i MALLOL Miquel (eds.), *Historiar desde la periferia: historia e historias del diseño. Actas de la 1ª reunión científica internacional de historiadores y estudiosos del diseño*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, p. 31-70.
- , «Las primeras exposiciones retrospectivas, coleccionismo y museos: temas para un capítulo de la historia del arte en la Barcelona de la restauración», a BASSEGODA Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic a Catalunya*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona [etc.], 2007, p. 59-117.
- MAR CET Xavier, «El salisme. Moviment polític i bloc de poder», *Terme*, núm. 5, 1990, p. 16-34.
- , *Qui ha manat a Terrassa? I altres reflexions*, Terrassa, Ègara, 1991.
- , «Los mecanismos de poder local en Catalunya», a AGIRREAZKUENAGA Joseba i URQUIJO Mikel (eds.), *Perspectivas de la historia local en Catalunya*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1994, p. 107-116.
- MARCHI Maria Bárbara, *Cercle Artístic de Sant Lluç 1893-2009: Història d'una institució referent per a la cultura barcelonina*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2011.
- MARFANY Joan-Lluís, «“Al damunt dels nostres cants...”: nacionalisme, modernisme i cant coral a la Barcelona del final de segle», *Recerques*, núm. 19, 1987, p. 85-113.
- , «El paisatge, el nacionalisme i la Renaixença», *Estudi General*, núm. 13, 1993, p. 81-96.
- , *La cultura del catalanisme. El nacionalisme català en els seus inicis*, Barcelona, Empúries, 1995.
- MARÍN Dolors, *De la llibertat per conèixer, al coneixement de la llibertat. L'adquisició de cultura en la tradició llibertària catalana durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República Espanyola*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1997 («La cultura: les experiències personals i la sociabilitat anarquista», p. 397-515).

- MARÍN Manuel, «El joc polític de la Restauració. Una anàlisi de les eleccions», a BENAUL Josep M., CALVET Jordi i DEU Esteve (ed.), *Indústria i ciutat. Sabadell, 1800-1980*, Barcelona, Fundació Bosch i Cardellach / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 249-266.
- , *Clientélisme et domination politique en Espagne. Catalogne, fin du XIXe siècle*, Paris, L'Harmattan, 2006.
- MARÍN Martí, «El personal polític de l'Ajuntament de Vic durant el franquisme: algunes consideracions (1939-1975)», *Ausa*, núm. 146, 2001, p. 385-421.
- MARTÍ Casimir, «Jaume Balmes: entre la reacció i la revolució», a BALCELLS Albert (dir.), *El pensament polític català del segle XVIII a mitjan segle XX*, Barcelona, Edicions 62, 1988, p. 57-74.
- MARTÍ HENNEBERG Jordi, *L'excursionisme científic i la seva contribució a les ciències naturals i a la geografia*, Barcelona, Alta Fulla, 1994.
- MARTÍ Ignasi, *Elits i control social al Cambrils de la Restauració borbònica (1874-1923)*, Cambrils, Ajuntament de Cambrils, 2007.
- MARTÍNEZ LÓPEZ Cándida, «Las mujeres y la ciudad en las sociedades mediterráneas clásicas», a BALLARÍN DOMINGO Pilar i MARTÍNEZ LÓPEZ Cándida (eds.), *Del patio a la plaza. Las mujeres en las sociedades mediterráneas*, Granada, Universidad de Granada, 1995, p. 17-30.
- MARTÍNEZ MARÍN Antonio, *La representatividad municipal española. Historia legislativa y régimen vigente*, Murcia, Universidad de Murcia, 1989.
- MASSOT i MUNTANER Josep, *Els creadors del Montserrat modern. Cent anys de servei a la cultura catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1979.
- MAYER Arno J., *La persistencia del Antiguo Régimen. Europa hasta la Gran Guerra*, Madrid, Alianza, 1984 [1981].
- MAZA Elena, «Sociabilidad e historiografía en la España contemporánea», *Ayer*, núm. 42, 2001, p. 241-252.
- (coord.), *Sociabilidad en la España contemporánea. Historiografía y problemas metodológicos*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2002.
- (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea. Vertientes y análisis interdisciplinar*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003.
- MCDONOGH Gary W., *La buenas familias de Barcelona. Historia social del poder en la era industrial*, Barcelona, Ediciones Omega, 1989 [1986].
- «La mercantilización del ocio», *Historia Social*, núm. 41, 2001.
- MERIGGI Marco, *Milano borghese. Circoli ed élites nell'Ottocento*, Venezia, Marsilio, 1992.
- MESTRE Jesús, *Una ciutat emmurallada al temps de la Revolució Industrial. Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1985, 2 v.

- , «Les eleccions provincials a Barcelona: 1833-1875», a Riquer Borja de (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. III, p. 130-159.
- , «La historia local en Catalunya: antecedentes y situación actual», a Agirreazkuenaga Joseba i Urquijo Mikel (eds.), *Perspectivas de la historia local en Catalunya*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1994, p. 15-29.
- MILLÁN Jesús, «Poderes locales, conflictividad y cambio social en la España agraria. Del Antiguo Régimen a la sociedad burguesa», *Noticario de Historia Agraria*, núm. 6, 1993, p. 25-36.
- MIR Conxita, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.
- (ed.), *Carlins i integristes. Lleida segles XIX i XX*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993.
- MIRALPEIX Concepció, *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*, Barcelona, Departament de cultura i mitjans de comunicació de la Generalitat de Catalunya, 1981.
- MIRAMBELL Jordi, *Societat i ensenyament a Vic. 150 anys de l'Escola de Música de Vic*, Vic, Publicacions Col·legi de Sant Miquel dels Sants / Editorial Diac, 2006.
- MIRAMBELL Miquel, «La restauració del monestir de Santa Maria de Ripoll al segle XIX. Entre la “restauració arqueològica” i la “restauració estilística”», *Uicum*, núm. 0, 2001, p. 6-11.
- , *La pintura del segle XVI a Vic i el taller dels Gascó*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2002.
- , «La llarga restauració del Temple Romà de Vic (1882-1959): de les ruïnes a un dels símbols de la ciutat», *Ausa*, núm. 161-162, 2008, p. 491-539.
- MIRÓ Maria-Mercè, *La prosa narrativa de Marí Genís i Aguilar*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1978.
- MOLAS Isidre, *Els senadors republicans catalans durant la monarquia d'Alfons XIII (1903-1923)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 249, 2006.
- , *Els senadors conservadors*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 260, 2007.
- , *Els senadors carlins de Catalunya (1901-1923)*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Working Papers núm. 275, 2009.
- MOLINA PUCHE Sebastián, «*Elite local*: anàlisi de un concepto a través de las familias de poder del corregimiento de Villena-Chinchilla en el siglo XVII», *Estudis*, núm. 31, 2005, p. 197-222.
- MOLINER Antoni, *Fèlix Sardà i Salvany y el integrismo en la Restauración*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2000.

- MONTERO Feliciano, *El movimiento católico en España*, Madrid, Eudema, 1996.
- MONTSERRAT Benjamí, Jaume Collell i Bancells. Perfil biogràfic d'un activista catòlic del catalanisme, tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra - Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2002.
- MORALES Manuel, «Un espacio propio. Sociabilidad e identidad obrera en Andalucía», *Historia Social*, núm. 56, 2006, p. 53-69.
- MORENO CHACÓN Manuel, *El personal polític republicà a l'Ajuntament de Figueres. Les eleccions municipals durant la Restauració (1877-1923)*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2004.
- MORENO Isidoro, *Las hermandades andaluzas. Una aproximación desde la antropología*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1974.
- MORENO LUZÓN Javier, «Political Clientelism, Elites and *Caciquismo* in Restoration Spain (1875-1923)», *European History Quarterly*, núm. 37(3), 2007, p. 417-441.
- , «La historiografía sobre las elites de la España liberal», a ZURITA Rafel i CAMURRI Renato (eds.), *Las elites en Italia y en España (1850-1922)*, València, Universitat de València, 2008, p. 27-42.
- MURLÀ Josep, *La Galeria d'Olotins Il·lustres*, Olot, Edicions Municipals, 1985.
- NADAL Francesc, «El projecte de divisió judicial de la província de Barcelona d'Ildefons Cerdà (1872)», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, núm. 36, 1993, p. 139-160.
- , «La xarxa administrativa i la xarxa urbana a la Catalunya del segle XIX», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai. Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999*, Barcelona, L'Avenç, 2000, p. 148-167.
- NARVÁEZ Manuela, *L'Orfeó Català, cant coral i catalanisme (1891-1951)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2005.
- NAVARRO Javier, *A la revolución por la cultura. Prácticas culturales y sociabilidad libertarias en el País Valenciano, 1931-1939*, Valencia, Publicacions de la Universitat de València, 2004.
- NAVAS Teresa, «Apunts sobre l'origen de la xarxa viària moderna en el territori de Barcelona (1833-1847)», *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, núm. 5, 2002-2003, p. 247-259.
- NIETO-GALÁN Agustí i ROCA ROSELL Antoni (coord.), *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona als segles XVIII i XIX. Història, ciència i societat*, Barcelona, Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona / Institut d'Estudis Catalans, 2000.
- NOGUERA Josep, *Caciquisme i sistema liberal. Berga, 1881*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, 2004.
- , *Industrialització i caciquisme al Berguedà 1868-1907*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2013.

- NONELL Jaime, *Vida y virtudes de la venerable madre Joaquina de Vedruna de Mas fundadora del Instituto de las Hermanas Carmelitas de la Caridad*, Manresa, Establecimiento Tipográfico de San José, 1906, 2 v.
- NORA Pierre (dir.), *Les lieux de mémoire*, Paris, Gallimard, 1984-1992, 7 v.
- OLIVERAS Josep, *La formació dels desequilibris territorials a Catalunya en el segle XIX*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994.
- , «El desequilibri territorial de Catalunya en el segle XIX», CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Actes del V Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai. Barcelona, 10 i 11 de desembre de 1999*, Barcelona, L'Avenç, 2000, p. 119-147.
- OLLÉ Maribel [et al.], «Comportament electoral al Baix Llobregat en la primera etapa de la Restauració, 1875-1890 (eleccions generals i provincials)», a MIR Conxita (ed.), *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili & Pagès / Estudi General / Institut d'Estudis Ilerdencs, 1989, p. 257-310.
- ORDEIG Ramon, «Vic i l'Exposició Universal de 1888», *Revista Vic*, 1988.
- , «Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX», *Ausa*, núm. 127, 1991, p. 325-356.
- , *Els estudiants de Vic i el Col·legi de Sant Josep*, Vic, 1997.
- , *El Col·legi d'Advocats de Vic. Història dels seus 125 anys. Edició commemorativa del 125è aniversari de la seva fundació*, Vic, Il·lustre Col·legi d'Advocats de Vic, 2007.
- ORDUÑA Enrique i COSCULLUELA Luís, *Historia de la Legislación de Régimen Local (Siglos XVIII a XX)*, Madrid, Iustel / Fundación Democracia y Gobierno Local, 2008.
- PALOMARES Miguel, *Galería de Tarrasenses Ilustres*, Terrassa, Publicaciones de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Terrasa, 1962.
- PALOMAS Joan, *El rerefons econòmic de l'activitat dels parlamentaris catalans (1876-1885)*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002.
- PAN-MONTOJO Juan, «La Asociación General de Agricultores de España y el asociacionismo agrario en la primera Restauración, 1881-1899», a XI Congreso de Historia Agraria. Sesión II - Cooperativismo y asociacionismo agrario: España en el contexto europeo, Sociedad Española de Historia Agraria (SEHA), Aguilar del Campo, 2005.
- , «La Asociación de Agricultores de España y la clase política, 1881-1942», *Ayer*, núm. 66, 2007, p. 85-115.
- PASCUAL Pere, «La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana: 1840-1868», RIQUER Borja de (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. I, p. 141-195.

- , «El ferrocarril carbonífero de Sant Joan de les Abadesses (1867-1900). La frustración de una empresa estratégica», *Revista de Historia Industrial*, núm. 14, 1998, p. 11-42.
- , *Los caminos de la era industrial. La construcción y financiación de la Red Ferroviaria Catalana (1843-1898)*, Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999.
- PASQUINO Gianfranco, «Modernización», a BOBBIO Norberto i MATTEUCI Nicola (dir.), *Diccionario de política*, Madrid, Siglo XXI, 1983 (2a ed.) [1976], vol. II, p. 1038-1049.
- PÉREZ Josep M. i ALCOBERRO Agustí, «Les eleccions de 1905 a la Diputació Provincial de Barcelona: districte de Vic-Granollers», *Ausa*, núm. 116, 1986, p. 33-51.
- PÉREZ LEDESMA Manuel, «Protagonismo de la burguesía, debilidad de los burgueses», *Ayer*, núm. 36, 1999, p. 65-94.
- PÉREZ PICAZO Maria Teresa, «De regidor a cacique: las oligarquías municipales murcianas en el siglo XIX», a SAAVEDRA Pegerto i VILLARES Ramón (eds.), *Señores y campesinos en la Península Ibérica, siglos XVIII-XX. Vol. 1 «Os señores da terra»*, Barcelona / Santiago de Compostela, Crítica / Consello da Cultura Galega, 1991, p. 16-37.
- PICH Josep, *El Centre Català. La primera associació catalanista (1882-1894)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2002.
- PIÑERO Jordi, «La Galeria de Manresans II·lustres: un lloc de memòria oblidat», *Dovella*, núm. 57, 1997, p. 13-20.
- PIQUER Josep Joan, *Epistolari familiar de Santa Joaquina de Mas i de Vedruna (1823-1889). Introduccions, transcripció, notes i estudi*, Barcelona, Balmesiana, 1967.
- PLA Josep, *Un senyor de Barcelona*, Barcelona, Destino, 1966 (4a ed.) [1945].
- PLADEVALL Antoni, «Resum històric del bisbat de Vic», a *Bisbat de Vic. Estudis socio-pastorals. Aspectes geogràfics, històrics, demogràfics, pastorals*, Granollers, Montblanc, 1969, p. 19-25.
- , *Osona i Ripollès*, a CAHNER Max (dir.), *Gran geografia comarcal de Catalunya*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1981, vol. I.
- (ed.), *La tercera guerra carlina vista per un liberal. Extractes de la «Crònica» de Joan Camps i Prat, de Seva (1824-1905) amb un apèndix o visió del carlisme del carlí Josep Molins i Prat, també de Seva, redactat el 1886*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.
- , *Mont-rodon. Passat i present d'un gran llinatge i d'un casal osonenc*, Vic, Editorial Diac, 2001.
- PLADEVALL ARUMÍ Antoni, «Noves dades per a la bibliografia del P. Lluçà Gallissà», *Ausa*, núm. 114-115, 1985, p. 409-424.

- , *La Il·lustració a Vic. Les aportacions de Francesc de Veyan i Mola i Lluçà Gallissà i Costa*, Cabrera de Mar, Galerada, 2000.
- PLANAS Jordi, «Les cambres agrícoles i l'intent de recomposició del món rural tradicional», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 12, 1998, p. 109-127.
- , *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya (1890-1936)*, Girona, Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines / Centre de Recerca d'Història Rural / Documenta Universitaria, 2006.
- PLANS Lourdes, *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*, Terrassa, Fundació Torre del Palau, 2000.
- , *L'Ateneu Terrassenc (1879-1898). Cultura i oci durant la Restauració*, Terrassa, Ateneu Terrassenc, 2004.
- «El poder local en la España Contemporánea», *Hispania*, núm. 201, 1999.
- POMÉS Jordi, *Associacionisme popular a Catalunya (1850-1959). Una població paradigmàtica: Malgrat de Mar*, Malgrat de Mar, Ajuntament de Malgrat de Mar, 2002.
- PONCE Santi, «Ferrocarril, agricultura i mercat. Els efectes del transport ferroviari a l'economia d'Osona (1875-1924)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 9, 1992, p. 127-153.
- , *Club Tennis Vic. 50 anys d'història 1948-1998*, Vic, Club Tennis Vic, 1998.
- , *Transformacions agrícoles i canvi social a la comarca d'Osona. Segles XVIII-XX*, Vic, Eumo, 1999.
- , «El procés d'especialització ramadera a la Plana de Vic (1850-1930)», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 14, 2000-2001, p. 185-196.
- PONCE Santi, CABALLÉ Antoni i VIVET Josep M., *La Unió Esportiva Vic. El club de futbol de la ciutat (1913-1999)*, Vic, Unió Esportiva Vic / Pagès, 2002.
- PONCE Santi i RAMISA Maties, *El Casino de Vic 1848-2008*, Vic, Eumo / Casino de Vic, 2008.
- PONS Josep Maria, *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*, Lleida, Pagès, 2002.
- PORTET Joan, *La Milícia Nacional de Vic durant la Primera Guerra Carlina*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2003.
- PRADO HIGUERA Cristina del, *El todo Madrid. La Corte, la nobleza y sus espacios de sociabilidad en el siglo XIX*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 2012.
- PRAT Ramon, «Llengua i pàtria en els *Plants de la llengua catalana* de Francesc d'Assís Aguilar», *Anuari Verdaguier*, núm. 3, 1988, p. 103-119.
- PUIGVERT Joaquim M., *La parròquia rural a Catalunya (segles XVIII-XIX, Bisbat de Girona)*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1990, vol. II.

- , «Monografia local», a MESTRE Jesús (dir.), *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1998 (5a ed.) [1992], p. 703-705.
- , «Els professionals de la sanitat a la Catalunya de mitjan segle XIX», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 6, 2002, p. 173-188.
- , «La restauració del monestir de Ripoll revisitada», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 5, 2002, p. 36-51.
- , «De manescals a veterinaris. Notes per a una sociologia històrica de la professió veterinària a Catalunya», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 17, 2004, p. 729-750.
- PUJADAS Xavier i SANTACANA Carles, «Del barrio al estadio. Aspectos de la sociabilidad deportiva en Catalunya en la década de los años treinta», *Historia y Fuente Oral*, núm. 7, 1992, p. 31-45.
- , *Història il·lustrada de l'esport a Catalunya*, Barcelona, Columna / Diputació de Barcelona, 1995, 2 v.
- , «El club deportivo como marco de sociabilidad en España. Una visión histórica», *Hispania*, núm. 214, 2003, p. 505-521.
- PUJULA Jordi, *150 anys de sociabilitat olotina*, Olot, L'Au Cal·ligràfica, 2006.
- QUÍLEZ Francesc M., «La història del col·leccionisme públic a la Barcelona vuitcentista», a BASSEGODA Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic a Catalunya*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona [etc.], 2007, p. 13-58.
- RAMISA Maties, *Els orígens del catalanisme conservador i la «La Veu del Montserrat» 1878-1900*, Vic, Eumo, 1985.
- , *La Guerra del Francès al corregiment de Vic 1808-1814*, Vic, Eumo, 1993.
- , «Poder local a la ciutat de Vic durant el primer terç del segle XIX», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. Actes del II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 12-13 de novembre de 1993*, Barcelona, L'Avenç, 1995, p. 293-302.
- RANZATO Gabriele, «El caciquisme a Catalunya: una hipòtesi interpretativa», *Debats*, núm. 19, 1987, p. 17-20.
- , *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el antiguo régimen y la modernidad*, Barcelona, Península, 1987.
- REIXACH Modest, *Les entitats de Vic. Aportació a la sociologia de les associacions*, Vic, Societat Ausetana d'Estudis i Inversions, 1976.
- , «Crònica incompleta de quaranta anys d'entitats vigatanes», *Ausa*, núm. 100, 1981, p. 415-424.
- REPARAZ Gonçal de (fill), *La Plana de Vic*, Vic, Eumo, 1982 (Barcelona, Barcino, 1928).

- REQUESENS Joan, *Jaume Collell i la Renaixença*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1992.
- RIAL Ramon, «Aproximació a la història del Seminari Conciliar de Vic», a ROVIRO Ignasi, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000, p. 11-97.
- , *L'ensenyament superior a la Catalunya central entre els segles XVII i XIX. De la Universitat Literària de Vic (1599-1717) al Seminari Conciliar de Vic (1749-1868)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2003.
- RIAL Ramon i ROVIRO Ignasi, «La Universitat Literària de Vic», a MONÉS Jordi i SOLÀ Pere (curadors), *Elements per a la història de l'educació a Osona. Actes de les 5nes. Jornades d'Història de l'educació als Països Catalans. Vic, del 31 de març al 2 d'abril de 1982*, Vic, Eumo, 1984, p. 87-112.
- RINAUDO Yves, «Un équilibre méditerranéen: le pouvoir local entre l'État et le territoire», *Études Rurales*, núm. 101-102, 1986, p. 203-217.
- RIQUER Borja de, «El conservadorisme polític català: del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració», *Recerques*, núm. 11, 1981, p. 29-80.
- , «Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració», *L'Avenç*, núm. 85, 1985, p. 16-33.
- , *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- , «Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923», a GARCÍA DELGADO José Luís (curador), *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares. VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España, dirigido por M. Tuñón de Lara*, Madrid, Siglo XXI, 1992, p. 21-60.
- RIQUER Borja de i RISQUES Manel, «Participació administrativa, professional i política en l'Estat», a PÉREZ M. Teresa, SEGURA Antoni i FERRER Llorenç (eds.), *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Barcelona, Universitat de Barcelona / Generalitat de Catalunya, 1996, p. 83-93.
- RISQUES Manel, *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- RIVERA Antonio, *La conciencia histórica de una ciudad: El «Vitorianismo»*, Vitoria, Diputación Foral de Álava, 1990.
- , «La cultura de lo local: Vitoria y el 'vitorianismo'», *Alcores*, núm. 3, 2007, p. 107-131.
- ROBLES EGEA Antonio (comp.), *Política en penumbra. Patronazgo y clientelismo políticos en la España contemporánea*, Madrid, Siglo XXI, 1996.
- ROBLES MUÑOZ Cristóbal, «Frente a la supremacía del Estado. La Santa Sede y los católicos en la crisis de la Restauración (1898-1912) (I)», *Anthologica Anua*, num. 34, 1987, p. 189-305.

- , «Frente a la supremacía del Estado. La Santa Sede y los católicos en la crisis de la Restauración (1898-1912) (II)», *Anthologica Annu*, num. 34, 1987, p. 317-490.
- ROCA VERNET Jordi, *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011.
- ROCAFIGUERA Núria de, *El padró d'habitants de Vic de 1831 i 1889*, Vic, Publicacions Col·legi sant Miquel dels Sants / Premsa d'Osona, 2013.
- RODON Assumpta, «Presidents i diputats de la Diputació de Barcelona», RIQUER Borja de (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. III, p. 182-218.
- ROIG ROSICH Josep M., *Història de l'Orfeó Català. Moments cabdals del seu passat*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- ROJAS Gonzalo, *Los derechos políticos de asociación y reunión en la España contemporánea (1811-1936)*, Pamplona, Universidad de Navarra, 1981.
- ROMA Francesc, *L'excursionisme català. Dels orígens a 1936*, Barcelona, Oikos-tau, 1996.
- , *Del Paradís a la Nació. La muntanya a Catalunya. Segles XV-XX*, Valls, Cossetània, 2004.
- , *La revolta dels aprenents. Industrialització i relacions sociolaborals a Osona (1750-1900)*, treball inèdit, 2011.
- ROMA Francesc i GINESTA Xavier, «L'excursionisme a Vic en el primer terç del segle XX: el cas del Centre Excursionista de Vic i la Colla de Gurb», *Ausa*, núm 158, 2006, p. 437-476.
- ROMANELLI Raffaele, «La nazionalizzazione della periferia. Casi e prospettive di studio», *Meridiana*, núm. 4, 1988, p. 13-24.
- , «Il casino, l'accademia e il circolo. Forme e tendenze dell'associazionismo d'élite nella Firenze dell'Ottocento», a MACRY Paolo i MASSAFRA Angelo (curadors), *Fra storia e storiografia. Scritti in onore di Pasquale Villani*, Bologna, Il Mulino, 1994, p. 809-851.
- ROQUER Santiago i VILA Assumpta, *La població d'Osona. Evolució i estructura*, Vic, Eumo, 1981.
- ROVIRA i GÓMEZ Salvador-J., *Història de Tarragona. L'època de les revolucions, les guerres i el reformisme borbònic*, Lleida, Pagès, 2011, v. IV.
- ROVIRÓ Ignasi, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000.
- ROVIRÓ Ignasi i ROVIRÓ Xavier, «Els inicis: del 1902 a la Dictadura de Primo de Rivera», a CASANOVAS Josep [et al.], *Orfeó Vigatà. Història d'una entitat centenària*, Vic, [Orfeó Vigatà], 2004, p. 15-81.
- ROVIRÓ Xavier (coord.), *100 anys d'excursionisme a Vic (1911-2011)*, Granollers, Alpina, 2013.

- RUBÍ Gemma, *Entre el vot i la recomanació. Partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Angle, 1995.
- , *El caciquisme i el despertar de la societat de masses. Manresa, 1875-1901*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2005.
- , *Els catalans i la política en temps de caciquisme. Manresa, 1875-1923*, Vic, Eumo / Universitat de Vic, 2006.
- RUBÍ Gemma i ARMENGOL Josep, «Cataluña», a VARELA ORTEGA José (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons / Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2001, p. 237-282.
- , *Vots, eleccions i corrupció. Una reflexió sobre l'apatia a Catalunya (1869-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.
- SABATÉ Flocel, *El veguer a Catalunya. Anàlisi de la jurisdicció reial al segle XIV*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1993.
- , *El territori a la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1997.
- SALARICH Miquel S., «Antonio de Espona y de Nuix 1849-1917», *Ausa*, núm. 12, 1955, p. 80-84.
- , «Josep Giró i Torà (1813-1881)», *Ausa*, núm. 24, 1958, p. 65-69 (segona part de l'article a *Íd.*, núm. 25, 1958, p. 98-101).
- , *Història del Círcol Literari de Vich*, Vic, Patronato de Estudios Ausonenses, 1962.
- , «El teatre a Vich a primers del segle XIX», *Ausa*, núm. 53, 1965, p. 267-273.
- , «Les societats recreatives, vigatanes, del vuitcens», *Ausa*, núm. 73, 1972, p. 60-81.
- , *La poesia vuitcentista a Osona*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1989.
- , «*La Veu del Montserrat*» (1878-1902), Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 1993 (ed. Maria-Mercè Miró).
- SALARICH Miquel S. i YLLA-CATALÀ Miquel S., *Vigatans il·lustres*, Vic, Patronat d'Estudis Ausonencs, 1983.
- SÁNCHEZ CERVELLO Josep i SOLÉ ARNAL Josep, *L'associacionisme sociopolític a Móra d'Ebre (1875-1936)*, Móra d'Ebre, CERE, 1996.
- SÁNCHEZ i CARCELÉN Antoni, *La revolució liberal a Lleida (1820-1823)*, Lleida, Universitat de Lleida, 2006.
- , *Els defensors de Ferran VII a Lleida (1823-1833)*, Lleida / Alguaire, Universitat de Lleida / Patronat Josep Lladonosa, 2009.
- SÁNCHEZ Isidro i VILLENA Rafael (coords.), *Sociabilidad fin de siglo. Espacios asociativos en torno a 1898*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1998.

- SÁNCHEZ Pere, *La maçoneria a Catalunya (1868-1947)*, Premià de Mar, Clavell Cultura, 2008, 2 v.
- SANTACANA Carles, «Història local», a SIMON Antoni (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2003, p. 641-644.
- (coord.), *Entre el malson i l'oblit. L'impacte del franquisme en la cultura a Catalunya i les Balears (1939-1960)*, Catarroja / Barcelona, Afers, 2013.
- SAUNIER Pierre-Yves, *L'esprit lyonnais XIXe-XXe siècle. Genèse d'une représentation sociale*, Paris, CNRS, 1995.
- , «Les entrepreneurs du local. Actions érudites à Lyon sous la Troisième République», a DUMONS Bruno i POLLET Gilles (dirs.), *Élites et pouvoirs locaux. La France du Sud-Est sous la Troisième République. Actes des journées d'études, Lyon, 21 et 22 mars 1996*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 1999, p. 277-299.
- SERNA Justo i PONS Anacleto, *La historia cultural. Autores, obras, lugares*, Madrid, Akal, 2013 (2a ed.) [1995].
- SERRA Sebastià i COMPANY Arnau (coord.), *El moviment associatiu a les Illes Balears. Des del final del segle XIX fins a l'actualitat. XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2001.
- SERRA Sebastià i SUREDA Bernat (coord.), *Els joves a l'època contemporània. XXI Jornades d'Estudis Històrics Locals*, Palma, Institut d'Estudis Baleàrics, 2003.
- SERRALLONGA Joan, «La vida i la mort a la Catalunya treballadora», a SERRALLONGA Joan i MARTÍN RAMOS Josep L., *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya contemporània*, Sant Quirze de Besora, Associació cultural Gombau de Besora, 1992, p. 11-151.
- , *Sant Quirze de Besora (de 1714 a l'actualitat)*, Vic, Eumo, 1998.
- SERRANO SANZ José María, *El viraje proteccionista en la Restauración. La política comercial española, 1875-1895*, Madrid, Siglo XXI, 1987.
- «La sociabilidad en la España contemporánea», *Estudios de Historia Social*, núm. 50-51, 1989.
- «Sociétés musicales et chantantes en Espagne (XIXe-XXe siècles)», *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, núm. 20, 1991.
- SOLÀ Àngels, *L'elit barcelonina a mitjan segle XIX*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 1977, 2 v.
- , «Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX», a TERRADAS Ignasi [et al.], *Orígens del món català contemporani*, Barcelona, Fundació Caixa de Pensions, 1986, p. 149-181.
- , «Una família burgesa de la plana de Vic: els Moret, de Roda», a FIGUEROLA Jordi (ed.), *Osona i Catalunya al segle XIX. Estudis d'història*, Vic, Eumo, 1990, p. 203-212.

SOLÀ Fortià, *Biografia de Josep Torras i Bages*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, vol. II.

SOLÀ y SALA J. M^a, «Apuntes para historia de teatro en Vich», *Revista Vich*, 1963.

—, *La sardana a Vic*, Vic, Agrupació Sardanista de Vic, 1996.

SOLÀ Pere, *Els ateneus obrers i la cultura popular a Catalunya (1900-1939)*. *L'Ateneu Enciclopèdic Popular*, Barcelona, La Magrana, 1978.

—, «Instrucció i esbarjo a un cassino de comarques: l'arrencada del cassino llagosterenc (1891-1903)», *Estudi General*, núm. 1, 1981, p. 143-150.

—, «Acerca del modelo asociativo de culturización popular de la Restauración», a GUEREÑA Jean-Louis i TIANA Alejandro (eds.), *Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX y XX*, Madrid, Casa de Velázquez / Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1990, p. 393-402.

—, «Esbarjo i educació en l'espai i el temps (segles XIX i XX): anàlisi del model "casino"», a *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la història: Palma, del 14 al 17 de desembre de 1992*, Palma de Mallorca, Servei de Publicacions i Intercanvi Científic, 1993, p. 223-233.

—, *Història de l'associacionisme català contemporani. Barcelona i les comarques de la seva demarcació 1874-1966*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.

—, *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964)*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1998.

—, «Centres catòlics», a CORTS Ramon, GALTÉS Joan i MANENT Albert (dirs.), *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, volum I A-C*, Barcelona, Generalitat de Catalunya / Editorial Claret, 1998, p. 509-512.

—, «Las élites y su hegemonía ideológica en el medio rural catalán (1874-1975). Algunas reflexiones sobre sus vínculos con la red asociativa y la cultura popular», a CASTILLO Santiago i FERNÁNDEZ Roberto (coord.), *Campesinos, artesanos, trabajadores. Actas del IV Congreso de Historia Social de España. Lleida 12-15 de diciembre de 2000*, Lleida, Milenio, 2001, vol. II, p. 277-289.

—, «Asociacionismo en la España periférica: tipología y rasgos dominantes», a MAZA Elena (coord.), *Asociacionismo en la España contemporánea. Vertientes y análisis interdisciplinar*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 2003, p. 89-146.

—, «Sociabilidad formal/informal en el área mediterránea: aspectos conceptuales y comparativos», *Vasconia. Cuadernos de Historia-Geografía*, núm. 33, 2003, p. 109-137.

SOLÀ Roser, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

SOLÀ Xavier, *La reforma catòlica a la muntanya catalana. Els bisbats de Girona i Vic (1857-1800)*, Girona, Documenta Girona, 2008.

- SOLÉ Carlota, *Modernidad y modernización*, Barcelona, Anthropos, 1998.
- SOLÉ i SABATÉ Josep M. (dir.), *El Col·legi de Metges de Barcelona i la societat catalana del seu temps (1894-1994)*, Barcelona, Col·legi Oficial de Metges de Barcelona, 1994.
- SOLER Raimon, *Eleccions i política a Vilafranca del Penedès 1891-1903*, Vilafranca del Penedès, Museu de Vilafranca del Penedès, 1991.
- SUÁREZ Fernando, «Estado de derecho y administración judicial», a MORAL Joaquin del, PRO Juan i RUIZ Fernando, *Estado y territorio en España, 1820-1930*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2007, p. 359-507.
- SUAU Jaume, «Metodología y fuentes para el estudio de las élites en España (1834-1936). Jornadas de Sedano (Burgos), 2, 3 y 4 de diciembre de 1991», *Noticario de Historia Agraria*, núm. 2, 1991, p. 211-216.
- , «Qui mana? Com? Per què? Estudi de les relacions de poder en les col·lectivitats rurals», *Plecs d'història local*, núm. 39, 1992, p. 35-37.
- SUAU Tomàs, *El corporacionisme dels arquitectes a Catalunya (1874-1975). Compromís polític, social i cultural*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2012.
- SUBIRACHS Judit, *L'escultura del segle XIX a Catalunya. Del romanticisme al realisme*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.
- SUNYER Magí, *Els mites nacionals catalans*, Vic, Eumo / Societat Verdaguer, 2006.
- SUREDA Marc i CAO David, «Del "Círcol" al MEV. La col·lecció d'art i la documentació del Museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888)», *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, núm. 5, 2011-2012, p. 143-190.
- SURIÑACH Miquel, *Pla especial del patrimoni arquitectònic i natural de Vic sector fora muralles. Pla especial d'arquitectura en les façanes de part de les Rambles*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985.
- TARDÀ Joan, *Republicans i catalanistes al Baix Llobregat a principi del segle XX. Modernització dels comportaments polítics i socials (1900-1923)*, Barcelona / Sant Feliu de Llobregat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1991.
- TAVERA Susanna i UCELAY-DA CAL Enric, «Grupos de afinidad, disciplina bélica y periodismo libertario, 1936-1938», *Historia Contemporánea*, núm. 9, 1993, p. 167-190.
- TERRADAS Ignasi, *El Cavaller de Vidrà. De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987.
- TESTART Albert, *El Casino Menestral Figuerenc 1939-1979. Un estudi de sociabilitat sota el franquisme*, Figueres, Ajuntament de Figueres / Diputació de Girona, 2010.
- TOLEDANO Lluís Ferran, *Entre el sermó i el trabuc. El carlisme català contra la revolució setembrina (1868-1872)*, Lleida, Pagès, 2001.

- , *Carlins i catalanisme. La defensa dels furs catalans i de la religió a la darrera carlinada, 1868-1875*, St. Vicenç de Castellet, Farell, 2002.
- , *La muntanya insurgent. La tercera guerra carlina a Catalunya 1872-1875*, Girona, Cercle d'estudis històrics i socials, 2004.
- TOMÁS y VALIENTE Francisco, «Los supuestos ideológicos del Código civil: el procedimiento legislativo», a GARCÍA DELGADO J. L. (ed.), *La España de la Restauración. Política, economía, legislación y cultura. I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España dirigido por M. Tuñón de Lara*, Madrid. Siglo XXI, 1985, p. 369-399.
- TORAN Rosa, «Les eleccions provincials a Barcelona: 1876-1923», RIQUER Borja de (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. III, p. 160-181.
- TORELLÓ Josep, *Sitges 1865-1877: revolució, guerra i música*, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 2001.
- TORMO David, *Carlins, republicans i dinàstics. Eleccions i conflictes socials a Vilalba dels Arcs (1890-1936)*, Batea, Secció d'Arqueologia del Patronat Pro Batea, 2012.
- TORNAFOCH Xavier, *El catalanisme republicà a la ciutat de Vic (1930-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- , *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic (1899-1909)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- , «Sociabilitat burgesa i entitats ciutadanes a la ciutat de Vic (1850-1930)», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Sociabilitat i àmbit local. Actes del VI Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 30 de novembre i 1 de desembre de 2001*, Barcelona, L'Avenç, 2003, p. 247.
- , Política, eleccions i caciquisme a Vic (1900-1931), tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2003.
- , «La consolidació del "vigatanisme" com a eix vertebrador de la cultura política local», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Identitat local i gestió de la memòria. Actes de VII Congrés d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 28 i 29 de novembre de 2003*, Barcelona, L'Avenç, 2004, p. 145.
- , Del caciquisme a la democràcia. Política i eleccions a Vic (1900-1931), Vic, Eumo, 2007.
- TORRAS i BAGES Josep, *Epistolari de Josep Torras i Bages*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. II (pròleg, transcripció i anotació de Jaume Medina).
- , *Obres completes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, vol. II.
- TORRAS i RIBÉ Josep M., *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona, Curial, 1983.
- TORRENTS Ricard, *Verdaguer. Un poeta per a un poble*, Vic, Eumo, 1995 [1980].

- TOSCAS Eliseu, *L'Estat i els poders locals a la Catalunya del segle XIX. Una visió des de Sarrià (1760-1860)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- , «Sobre la qüestió política local a mitjan segle XIX. Aproximació a l'estudi de les relacions entre els poders locals i l'ajuntament al municipi de Sarrià en 1840-1856», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 9, 1999, p. 77.
- , «El estudio de las estructuras del poder local en el siglo XIX: aspectos metodológicos», *Hispania*, núm. 201, 1999, p. 37-50.
- TRULLÉN Josep Maria, «Història del Museu i de les col·leccions», a *Museu Episcopal de Vic. Guia de les col·leccions*, Vic, Museu Episcopal de Vic, 2003, p. 11-22.
- URÍA Jorge, *Una historia social del ocio. Asturias 1898-1914*, s. 1., UGT-Centro de Estudios Históricos, 1996.
- , «Los lugares de la sociabilidad. Espacios, costumbre y conflicto social», a CASTILLO Santiago i FERNÁNDEZ Roberto (coord.), *Historia social y ciencias sociales. Actas del IV Congreso de Historia Social de España. Lleida 12-15 de diciembre de 2000*, Lleida, Milenio, 2001, vol. I, p. 201-224.
- URIGÜEN Begoña, *Orígenes y evolución de la derecha española: el neo-catolicismo*, Madrid, CSIC, 1986.
- URQUIJO José Ramón de, *Gobiernos y ministros españoles en la edad contemporánea*, Madrid, CSIC, 2008 (2a ed.) [2001].
- VALÍN Alberto (dir.), *La sociabilidad en la historia contemporánea. Reflexiones teóricas y ejercicios de análisis*, Ourense, Duen de Bux, 2001.
- VARELA ORTEGA José (dir.), *El poder de la influencia. Geografía del caciquismo en España (1875-1923)*, Madrid, Marcial Pons / Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2001.
- VELASCO Albert, «L'exposició retrospectiva de Barcelona de 1867 i els inicis del col·leccionisme de pintura gòtica a Catalunya», *Lambard. Estudis d'art medieval*, vol. XXII, 2011, p. 9-65.
- VELASCO Miquel-Àngel, «Manuel Serra i Moret: Vic al cor», *Ausa*, núm. 165, 2010, p. 559-574.
- VÉLEZ Pilar, «Cultura, arts i patrimoni en el romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12, 2005, p. 9-52.
- VERDAGUER Jacint, *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçà i Marcià*, Vic, Eumo / Societat Verdaguer, 1995 (Ricard Torrents, curador).
- , *Sant Francesc*, Vic, Eumo / Societat Verdaguer, 2001 (a cura d'Isidre Cònsul).
- VICENS VIVES Jaume, *Notícia de Catalunya*, Barcelona, Edicions 62, 1995 [1954].
- VICENS VIVES Jaume i LLORENS Montserrat, *Industrials i polítics (segle XIX)*, Barcelona, Vicens Vives, 1991 [1958].

- Vicgrafies. Revista de biografies vigatanes* (Vic, Centre d'Estudis Socials d'Osona, 2005-2009).
- VIDAL Tomàs, «Èxode rural i problemàtica demospacial a Catalunya 1860-1970», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 2, 1979, p. 193-207.
- VIDAL FRANQUET Jacobo, «El tortosinisme. Unes impressions», *Plecs d'Història Local*, núm. 119, 2005, p. 3-6.
- VILA Pau, *La divisió territorial de Catalunya. Selecció d'escrits de geografia*, Barcelona, Curial, 1977.
- VILA Salvador, *L'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera*, Igualada, Ateneu Igualadí, 1988.
- VILAGRASA Joan (ed.), *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX-XX)*, Lleida, Pagès, 2000.
- VILAMALA Jordi, «L'organització del territori diocesà. La divisió administrativa del bisbat de Vic i la seva evolució històrica», *Ausa*, núm. 156, 2005, p. 137-191.
- VILANOVA Francesc, *Raimon d'Abadal i Calderó*, Barcelona, Labor, 1992.
- , «Unes eleccions provincials a Vic, l'any 1917», a CONGRÉS INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL DE CATALUNYA, *Formes i relacions del poder local a l'època contemporània. Actes del II Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. Barcelona, 12-13 de novembre de 1993*, Barcelona, L'Avenç, 1995, p. 303-314.
- , *Influència política i social a l'Osona del Vuit-cents: els Abadal del Pradell*, treball inèdit.
- VILARÓ Silvia i SEDÓ Adam, «Del Cementiri Municipal al Claustre Gòtic. El monument commemoratiu a Jaume Balmes», *Ausa*, núm. 140-141, 1998, p. 75-103.
- VILLACORTA Francisco, *El Ateneo Científico, Literario y Artístico de Madrid (1885-1912)*, Madrid, CSIC, 1985.
- , *Profesionales y burócratas. Estado y poder corporativo en la España del siglo XX, 1890-1923*, Madrid, Siglo XXI, 1989.
- , «La vida social y sus espacios», a FERNÁNDEZ GARCÍA Antonio (coord.), *Historia de España Menéndez Pidal, vol. XXXIII, Los fundamentos de la España liberal (1834-1900). La sociedad, la economía y las formas de vida*, Madrid, Espasa Calpe, 1997, p. 661-725.
- VILLENA Rafael, *El Sexenio Democrático en la provincia de Ciudad Real. Economía, política y sociedad (1868-1874)*, Cuenca, Universidad de Castilla-La Mancha, 1997.
- VIRGILI BLANQUET Maria Antonia, «La música religiosa en el siglo XIX», a CASARES Emilio i ALONSO Celsa (eds.), *La música española en el siglo XIX*, Oviedo, Universidad de Oviedo, 1995, p. 375-405.
- VIVES Antoni, *Modernització i pervivència de la vila rural com a subjecte històric durant el segle XX. Les festes de Sant Antoni i el cant de l'argument a la vila d'Artà a Mallorca*, tesi doctoral, Universitat de Barcelona, 2008.

- WEBER Eugen, *Peasants into Frenchmen. The Modernization of Rural France 1870-1914*, Stanford, Stanford University Press, 1976.
- WEBER Max, *L'ètica protestant i l'esperit del capitalisme*, Barcelona, Ed. 62, 1984 [1905].
- YLLA-CATALÀ Josep i PONCE Santi, *La pel·lícula del Cineclub. Un capítol de la història de Vic (1958-2000)*, Vic, Eumo, 2001.
- YLLA-CATALÀ Miquel S., «Joaquim Salarich i Verdaguer (1816-1884)», *Ausa*, núm. 110-111, 1984, p. 289-313.
- , «Joaquim Salarich i Verdaguer. Erudit metge, bon patrici, cronista de la ciutat», *Ausa*, núm. 110-111, 1984, p. 271-288.
- , «El monument sepulcral a Jaume Balmes», *Ausa*, núm. 114-115, 1985, p. 425-448.
- , *Catalunya Vella 1902-1936. Una societat catalanista del nou-cents*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2013.
- ZOZAYA María, *Del ocio al negocio. Redes y capital social en el Casino de Madrid, 1836-1901*, Madrid, La Catarata, 2007.
- ZURITA Rafael, «La sociabilidad en la historia política del ochocientos: un recorrido por la historiografía italiana», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, num. 4, 2005, p. 219-229.

